תנ״ך · ראשונים · רלב״ג · תורה

רלב"ג על התורה

רבנו לוי ב"ר גרשום [הרלב"ג]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רלב"ג על התורה

רבנו לוי ב"ר גרשום [הרלב"ג]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רלבג-על-התורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
בראשית 28
פרק א 28
פרק ב 43
פרק ד 54
פרק ה 61
פרק ו 63
פרק ט 74
פרק י 76
פרק יא 76
פרק יב 78
פרק יד 85
פרק טו 87
פרק טז 91
פרק יז 93
פרק יח 96
פרק כ 106
פרק כא 109
פרק כב 112
פרק כג 115
פרק כד 117
פרק כה 127
פרק כו 129
פרק כז 133
פרק כח 139
פרק כט 142
פרק לב 158
פרק לג 165
פרק לז 171
פרק לח 175
פרק לט 178
פרק מא 179
פרק מד 186
פרק מו 187
פרק מז 189
פרק מט 191
שמות 195
פרק א 195
פרק ב 196
פרק ד 207
פרק ו 208
פרק ז 213
פרק י 215
פרק יב 216
פרק יג 228
פרק טו 233
פרק יז 238
פרק יח 240
פרק יט 243
פרק כ 246
פרק כא 276
פרק כב 323
פרק כג 336
פרק כד 345
פרק כה 348
פרק כז 361
פרק ל 367
פרק לא 369
פרק לג 373
פרק לה 380
ויקרא 382
פרק א 382

פרק ו 409
פרק ט 424
פרק יב 452
פרק טז 471
פרק יט 481
פרק כא 484
פרק כה 495
פרק כו 498
במדבר 500
פרק א 500
פרק ד 501
פרק ח 502
פרק יג 505
פרק טז 507
פרק יט 512
פרק כ 516
פרק כד 519
פרק כה 525
פרק כט 527
פרק ל 532
פרק לב 533
פרק לג 535
דברים 538
פרק א 538
פרק ג 542
פרק ה 548
פרק ו 550
פרק ז 553
פרק יא 558
פרק טז 567
פרק יח 570
פרק כ 574
פרק כא 575
פרק כב 576
פרק כג 580
פרק כו 585
פרק לא 587
פרק לב 591
פרק לג 602

הקדמה

אמר לוי בן גרשום יתברך ויתעלה הצור הממציא בתבונתו וחכמתו ודעתו הנמצאות בכללם אשר במציאותם מהחכמה והחנינה מה שאי אפשר שישיגהו זולתו בשלמות ישתבח היוצר אשר מחשקו להטיב לנמצאות ולהגיע אותם מהמציאות החסר אל המציאות השלם השגיח באלו הנמצאות השפלות והעלה מציאותם מדרגה אחר מדרגה עד שהגיע את מציאות האדם ועם מה שהשגיח במציאותו בזה האופן הנפלא אשר השגיח בו בתכונת אבריו וכחותיהם והכלי' אשר נתן לו לשמור מציאותו לא נמנע מהשגיח בו במה שידריכהו אל שלמות האמתי אשר הוא פרי כל האדם אשר בעבורו נמצא בזה החומר השפל מה שנמצאו מהצורות וזה אמנם היה ממנו בנתינת זאת התורה האלהית אשר היא נימוס יגיע המתנהגים בו בשלמות אל ההצלחה האמיתית. וראוי שלא יעלם ממנו שאי אפשר לנו להשיג בשלמות מה שבמציאות התורה מאופן החכמה והחנינה אבל נדע מזה מעט ונסכל מזה הרבה כמו שאי אפשר לנו להשיג בשלמות מה שבמציאות הנמצאות על מה שהם עליו מאופן החכמה והחנינה. אבל נשיג מהחכמה אשר ביצירתם מעט כמו שיתבאר למי שיפליג העיון בחכמת הנמצאות וידע יחס הסדור אשר נשיגהו לנמצאות אל הסדור המושכל אשר ממנו השתלשל מציאותם. וכבר הרחבנו המאמר בזה הענין במאמר הראשון והחמישי בספר מלחמות יי בחקרנו אם אפשר שישוב השכל אשר בנו במדרג' השכל הפועל. וראוי שיהיה הענין בזאת התורה כן להיותה אלהית ר"ל שהיא מסודרת מהשם יתע' כמו שהתפרסם לכל האנשים היום עם שהוא האמת בעצמו ולהיות כונת התורה זאת הכונה אשר זכרנו נחלקו ענייניה בהכרח לשלשה חלקים גדולים:

החלק הראשון והוא אשר יחשב שאליו לבדו היתה הכונה בתורה הם המצות המקיפות במה שנצטוינו להאמינו ולעשותו וכמה שהוזהרנו מהאמינו ומעשותו והם תרי"ג מצות לפי מה שנתפרסם ממספרם:

והחלק השני הוא החלק המקיף החכמה המדינית אשר לא יתכן בו מצוה ועבירה לרוחק המצא השלמות אשר יישיר אליו במדות והתכונות בהמון האנשים כלם כמו שאפשר זה במצות התוריות. והמשל שאם צותה אותנו התורה שלא נכעוס אלא על מה שראוי לכעוס עליו ובשיעור הראוי ובמקום הראוי ובעת הראוי. ולא נשמח רק על מה שראוי לשמוח בו ובעת הראוי ובשיעור הראוי ולא נתגבר רק על מה שראוי ובמקום הראוי ובשיעור הראוי וכיוצא בזה בשאר המדות והתכונות היו האנשים כלם בחטא תמיד זולתי מעט ומזער מהם. ומה שהוא בזה התואר הוא בלתי ראוי שתפול בו מצוה

ואזהרה כי זה יהיה מביא האנשים להקל בקיום שאר המצות ואזהרה כי זה יהיה מביא האנשים להקל בקיום שאר המצות כשיראו שאי אפשר להם הרבה ממצות התורה. ולזה העירתנו התורה על זה החלק במה שספרה לנו מספורי הקודמים המפורסמים בשלמות בעניין מנהגיהם להיישירנו ללכת בעקבותיהם ולהתנהג במנהגיהם וספרה לנו עם זה קצת מהמעשים המגונים שנעשו והתכלית הרע שתגיע מהם כדי שנברח מעשות כמו אלה המעשים:

והחלק השלישי הוא מה שהקנתנו התורה מחכמת הנמצאות אשר לא יתכן שנגיע אליו בדרכי העיון כי אם בקושי גדול אם לא נעזר בזה בספוריה הנבואיים ואל כמו אלו החלקים בעצמם נחלקה חכמת התלמוד אלא שאין ספוריה נובאיים אבל הם ספורים שהעידו עליהם אנשים גדולים מפורסמים כשלמות ומן ההכרח היה חלק הנימוס התוריי לשלשת החלקים האלה לפי שהשלמות האנושי לא יגיע בשלמות אם לא בהגיעה השלמות במדות ובעיון על השלם שבפנים והחלק המקיף בחכמה המדינית אשר לא יתכן בה מצוה ואזהרה הולך מהלך השלמות באופן מה אל מה שיקנוהו המצות והאזהרות התוריות מתקון הגוף:

והחלק המקנה חכמת הנמצאות אשר בהשגתם מן הקושי העצום הולך גם כן באופן מה מהלך השלמות אל מה שיקנוהו המצות והאזהרות התוריות מתקון הנפש. ואין ראוי שיסופק המצות והאזהרות התוריות מתקון הנפש. ואין ראוי שיסופק עלינו מה שימצא במצות מהמעשים אשר יעירו ויישירו באופן מה אל השגת חכמת הנמצאות אשר בהשגתם מהעומק והקושי החזק כמו העניין במלאכת המשכן ושאר מה שיבא בתורה ממה שינהג זה המנהג. וזה שאנחנו נאמר בהיתר זה הספק שעם כל זה יצדק מאמרנו שהחלק השלישי מהחלקים שזכרנו הולך מהלך השלמות אל מה שבא במצות התוריות ותקון הנפש. וזה שזה החלק מיישיר בעצמות וראשונה אל חכמת הנמצאות והמצות ההם הם מישירות אליו בשנית לפי שהם חיקוי והמשל לסדור הנמצאות עם שזה החלק מישיר אותנו ג"כ להכנת החקויים ההם והמשלים. ועוד שמה שבא באלו המצות מההערה אל חכמת הנמצאות והוא מזה החלק השלישי וזה שהמצוה ההיא אינה להבין ההערות ההם אבל לעשות המעשים ההם אשר יש בהם אלו ההערות והמשל כי התורה לא צותה אותנו שנכון מכלי המקדש ותכונתו הדברים אשר הם מעירים עליהם אבל צותה אותנו לעשות אותם בזה האופן ובכמו זה האופן בעינו יקרה שיתערב החלק השני מחלקים שזכרנו בחלק הראשון. ובהיות העניין כמו שספרנו הנה טעה מי שיחשוב שכל מה שבא בחכמת התלמוד זולת ביאור המצות התורייות הוא

דבר אין צורך בו בחק החכמה התלמודיית אבל הוא בלי ספק הכרחיי בזאת החכמה התוריית כמו שביארנו ואחר שהתישב לנו זאת מכונת התורה ראינו לבאר אותה ולבאר מה שהישירה אליו בדבר דבר ממנה מאי זה שיהיה מאלו החלקים השלשה שזכרנו לפי מה שאפשר לנו ולא נבטח שיעלו בידנו כונות התורה בשלמות כי זהרחוק מאד שתגיע השגתו לאחד מבעלי העיון כמו שקדם אבל נבטח בג"ה שיעלו בידנו הרב' מכונותיה וזה ממה שלא יעלם מהמעייני' בדברינו. והנה הסכמנו שנניח בכאן על צד השרש המונח מה שהתבאר מהדברים העיונים במקומותיהם וזה שאם באנו לבאר הדרושים ההם בכאן יארך המאמר יותר מן הראוי ובהיות העניין כן הוא מבואר שראוי למי שיעיין בביאורינו שתקדם לו ידיעה בחכמה העיונית. ולזאת הסבה בעינה לא הסכמנו שנביא בזה הביעור מה שאמרו רז"ל בדברי התורה על צד הדרש כי אלו המאמרים הם דברים טובים בעצמותם מאד הנה אינם באורים לפסוקי התורה אשר סמכו אותם להם ואנחנו אמנם נכון בכאן לבאר דברי התורה לפי הוראתם בעצמם ואם הבאנו בביאורינו זה דברי הדרשים ההם יארך יותר מן הראוי יקוץ בו המעיין. והנה בביאור המצות והשרשים אשר מהם יצאו כל דיניהם אשר התבארו בחכמות התלמודיות לא יהיה במנהגנו בכל המקומות לסמוך אותם השרשים אל המקומות אשר סמכו אותם חכמי התלמוד באחת מי"ג מדות לפי מנהגם וזה שהם סמכו אלו הדברים האמתיים המקובלים להם במצות התורה לפסוקים ההם להיות כדמות רמז ואסמכתא לדברי' ההם לא שיהיה דעתם שיהיה מוצא אלו הדינין מאלו המקומות כי כבר יוכל האדם להפך כל דיני התורה בכמו אלו ההקשים עד שאפשר בהם לטהר את השרץ כמו שזכרו ז"ל אבל נסמוך אותם אל פשטי הפסוקים אשר אפשר שיצאו הדינין האלו מהם כי בזה תתיישב הנפש יותר ואין בזה יציאה מדברי רז"ל כי הם לא כונו כמו שאמרנו שיהיה עכ"פ מוצא הדינים ההם מהמקומות אשר סמכו אותם להם אבל הם אצלם מקובלים איש מפי איש עד משה רבינו ובקשו להם רמז מן הכתוב כמו שזכר הרב המורה בספר המצות ובפירוש המשנה. והנה בסמכנו אותם הדינים לפשוטי הכתובים תועלת להשאיר יותר זכרון אלו הדינים בנפשותינו כי פסוקי התורה אפשר שיזכרו בקלות לרוב התמדתנו בקריאתם וכאשר יוצאו מפשטי הכתובים ההם באורי' המצוה יהיה זה סבה אל שיזכרו באורי המצוה בכללם עם זכירת הפסוקי' ולזאת הסבה בעינה ראינו שנתן סבו' במצוה מצוה לפי קצורנו כי עם שידיעת הסבות הוא משלמת הידיעה בדברים אשר הם להם סבות הנה ימשך לזה גם כן השאר הידיעה כי הדבר כשיודע בסבותיו תהיה הידיעה בו יותר קיימת ויותק נשארת. וראוי שלא יעלם ממנו שאי אפשר בנתינת הסבות בכמו אלו

הדברים התוריים שינתנו סבות מחייבות מציאות המצוה ההיא חיוב הכרחי כמו הענין בחכמות הלמודיות ואי אפשר גם כן בזה ניתנת הסבות ממי הסבות הנתונות בחכמה הטבעית כי זה ממה שלא יתכן בשום פנים לפי שטבע הנושא התוריי אינו באופן שיקבל כמו זאת האמתה כבר ביאר זה הפילוסוף בספר המדות ושם ביאר כי האמת' הנופלת כדבר דבר תהיה לפי מה שבטבע הנושא שיקבל ממנה וכבר ביאר זה ג"כ בראשון ממה שאחר הטבע וכבר זכרנו זה שלא יקל המעיין בסבות אשר נתן אותם בביאורנו זה במצות התוריות אם לא תהיינה במדרגת הסבות הנאותות בחכמות אשר מטבע נושאיהם לקבל האמתה יותר שלמה מהאמתה הנופלת בדברים התוריים ובמה שינהג מנהגם. ומהנה אתחיל זכרון המקומות אשר נשתמש בהם בביאור המצות:

המקום הראשון הוא שהתורה תקח הפרט תמורת הכולל וזה יתחלק לשני מינים המין האחד שילמד מהפרט הנזכר במצוה כוללו כאלו תאמר שכבר נצטוינו שלא נחרוש בשור ובחמור יחדו ונזכרו בכאן שור וחמור תמורת כל שני המינים שיהיה האחד טמא והאחד טהור ונזכרה בכאן החרישה תמורת כל מלאכה שישתתפו בה הב"ח הטהור עם הטמא כמו שנתבאר זה העניין מזאת המצוה בשמיני מכלאים ובמקומות מפוזרים מהתלמוד וכבר יתבאר מתי נלמד מהפרט הכולל ומתי לא מעניין המצות ומהמלות הנופלות בה כמו שיתבאר לך מדברינו כשנשתמש בזה המקום. והמשל שעניין המצוה הזאת יחייב שיהיה הדין כן בשאר הב"ח ר"ל שלא נשתתפם במלאכה אחת כשיהיה האחד טמא והאחד טהור כמו שנבאר שם בג"ה. המין השני שנלמד מן הדין הנזכר במצוה הפרטית דין כולל המצוה ההיא אשר ראוי בו זה הדין כמו שהוא ראוי במצוה הזאת או יותר. והמשל שהתורה זכרה בזמן אכילת התודה שהוא קדשים קלים שהוא ליום ולילה ומשם ואילך יהיה הנותר נשרף ושתקה מלבאר זמן אכילת קדשי הקדשים כמו החטאת והאשם וזולתם לפי שהם ראוים בזה הדין כמו התודה או יותר מזה ולזה יהיה הדין בזמן אכילת קדשי הקדשים כדין התודה בשוה כמו שנבאר בחמישי מזבחים וכבר זכר הפילוסוף זה המקום גם כן במקומות ההלציים:

המקום השני שכאשר יהיה בתורה מאמר אחד סתום לא נודע פירושו והיה המאמר ההוא מבואר במקום אחר מהתורה הנה נלמד ביאור המאמר הסתום מהמקום האחר אשר הוא מבואר בו. והמשל שכבר חייבה התורה חטאת לעושה בשגגה אחת מכל מצות יי' אשר לא תעשינה או אשם על אשר לא הודע אותו כמו שהתבאר בפרש' ויקרא ולא נודע בביאור אלו המצות אי זה הם ממצות התורה וכבר נלמד פי' זה המאמר ממה שנאמר בכיוצא בזה בפרשת שלח לך שכבר תמצא שם אם מעיני העדה נעשתה בשגגה

כמו שנאמר בפרשת ויקרא ונעלם דבר מעיני הקהל ועשה אחת מכל מצות יי'. ותמצא שחייב שם לצבור פר כמו שחייב בכאן אלא שהוסיף שם שעיר ותמצ' שחייב שם ליחיד עז בת שנתה כמו שחייב כאן כשבה או שעירה. ולזה למדנו שהמצו' אשר יהיה זה הקרבן עליהם הם מסוג המצוה הנזכרת בפרשת שלח לך אין הבדל ביניהם אלא שהנזכרת בפרשת שלח לך היא שקולה כנגד כל המצות והיא ע"ז והנזכרות בפרשת ויקרא אינן נתלות בהם שאר המצות. ולזה אמר בפרשת שלח לך את כל המצות האלה ובפרשת ויקרא אמ' אחת מכל מצות יי'. ואי אפשר שנאמר שיהיה אמרו את כל המצות האלה שאם שוגג בכלם יביא פר ושעיר שהרי נתחייב ממה שנ' בפרשת ויקרא שיביאו פר על כל אחת מהמצות ששגגו בהם וכאשר התישב זה יתבאר שהפרט הנזכר בפרשת שלך לך יהיה במה שחייבים על זדונו כרת כמו שנבאר שם באמרו והנפש אשר תעשה ביד רמה הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. אף מה שנזכר מזה בפרשת ויקרא יהיה במה שחייבין על דונו כרת כמו שנבאר זה בהוריות ובכריתות:

המקום השלישי הוא מה שיתבאר מפני הוראת הגדר שיורה עליו השם ההוא והמשל שכבר אמר' התורה בפסח שיהיו נמנין בו אנשים באמרו לפי אכלו תכסו על השה ולמדנו מזה שהתורה רצתה שאי אפשר שיהיו נמנין על השה אלא בעודו חי וזה כי גדר השה לא ידבק על השה השחוט:

המקום הרביעי הוא שהפעולות אשר זכרה אותם התורה ראוי שיובנו באופן אשר יורגל עניין אלו הפעולות ובאופן שיהיו בו יותר שלמות משל מה שביארו לפי המורגל באמרו ונפל שמה שור או חמור אמרו ז"ל ונפל עד שיפול בדרך נפילה ומה שביארו מתנאי הרבה מהפעולות שיהיו ביום כי המורגל מהפעולות הוא שיהיו ביום ולא בלילה עם שבו גם כן תהיינה יותר שלמות וכן מה שזכרו מהפעולות הנזכרות בתורה שמתנאיהם שיהיו נעשות ביד מהעשות ביד ימין כי בזה תהיינה אלו הפעולות יותר שלמות עם שזהו היותר נהוג מהם. ואולם משל מה שביארו לפי העניין שהיה בו הפעולות יותר שלמות מה שאמרו בתפילין של יד שהוא ראוי שיהיו כנגד הלב ותפילין של ראש על המוח כי באלו המקומות תהיינה אלו הפעולות יותר שלמות להביא אותנו לתת לבבנו ומחשבתנו בעניין אלו הפרשיות הנכתבות שם וכבר נבאר במקומו איך יתבאר שאין כונת התורה לשים התפילין בבין העיני' בעצמם ועל היד בעצמה וכאשר היה זה כן הנה ראוי שנאמר שכונת התורה שיושמו התפילין במקום שלמעלה מן היד אשר תהיה בו זאת הפעולה היותר שלמה ושיושמו התפילין של ראש על מקום אשר בראש נגד העינים אשר תהיה זאת הפעולה יותר שלמה:

המקום החמישי הוא שכבר יתאמת לנו הנושא אשר בו המאמר מהתארים אשר יתוארו בה מהפעולות הנזכרות בו אלו ההפעלויות ומהדברים הגלוים למאמר ההוא וכל שכן בעניינים הגדולים כמו הקרבנות והעלת העונשי' שכבר נקפיד בהם בכל אלו הצדדים להרחיק שלא יעשו אלו הדברים הגדולים כי אם במקום שהגבילה התורה בעבור מה שיהיה בהם מההפסד והמרי אם יעשו בזולת מקומותיהם כי אולי זכרה התור' בזה המין אלו התארים כדי שנכין בהם באי זה מהנושאים יהיו דבריה כי כמו כן יעשו החכמים בלשון לקצר המאמ' שלא יצטרך להם לדבר עם הנושא כל התנאים אשר צריך שיותנו בו משל מה שיודע בזה מצד התוארים מה שנאמר בבן סורר ומורה כן למדנו מזה שהנושא אשר ידבר בו הוא אשר מדרכו שיהי בן ואי אפשר בו שיהיה אב וזה אמנם אצל היותו לאיש כי לא יענש הקטן משל מה שיודע מהפעולות הנזכרות בו מה שאמר בבן סורר ומרה ותפשו בו אביו ואמו למדנו מזה שיהיה להם ידים יתכן שיתפשו אותו בהם ואם לא לא יהיה הבן נדון כבן סורר ומורה משל מה שיודע מהדברים הנלוים למאמ' והוא כמה שאמ' בכהן משיח אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם שכבר ידענו החטא ההוא אשר בו יביא זה הקרבן ממה שפורש בזה העניין כחטא העם מה שאמר ואם כל עדת ישראל ישגו וכן ידענו ביאור שם הנשיא הנזכר בזאת הפרשה מהענייניים הנלוים לו וזה שכבר מצאנו העניינים הנלוים לו כוללים לישראל ומשתתפין באופן מהאופנים כי הכהן המשיח לא יהיה ממנו אלא איש אחד והוא משותף לכל ישראל והוא עליון על שאר הכהנים וכן חטאו הוא משותף לכל ישראל ג"כ ולב"ד הגדול העליון על שאר השופטים אשר בכל שער ושער. ולזה יהיה הרצון בזה הנשיא המלך שאין עליו אחר לא הנשיא אשר הוא נשיא השבט שיהיה המלך מושל בו כי הנשיא אשר הוא בזה התואר איננו משותף לישראל ואיננו עליון על שאר הנשיאים משל אחר למה שיודע מהדברים הנלוים למאמר ההוא והוא יותר סתום והוא כי כשתרד התורה בזכירת פרטים בסדור מה וחייבה להם תנאים מה סתומים ראוי שנלמד ביאורם מההדרגה אשר בפרטים ההם משל זה כי התורה זכרה בפרשת קרח מתנות כהנה על מדרגותיהם רוצה לומר שזכרה תחלה קדשי הקדשים ואחר כן זכרה המורם מהשלמים ותודה ואיל נזיר. ואחר כן זכרה תרומה וחלה ובכורים וזכרה בקדשי הקדשי' שמתנאי אכילתם שיהיו נאכלים במקדש ושיאכלו אותם זכרי כהונה לבד ואחרי כן זכרה במורם משלמים ותודה ואיל נזיר שמתנאי אכילתם שיאכל אותם בבית הכהן כל טהור ואחר זכרה בתרומה והלה ובכורי' שמתנאי אכילתם שיאכל אותם כל טהור בבית הכהן והוא מבואר שאם היתה הכונה אחת באמרה טהור בשני המקומות האלו לא הוצרכה התורה לומר כל טהור

בביתך יאכלנו כי אם פעם אחת אחר שאין הבדל בזה בב' אלו המינים מהקדשים. ולזה יחוייב שנאמר כי הכונה בטהור בשני אלו המקומו' מתחלפות. ולפי שהתורה ירדה בזה בהדרגה מהנכבד יותר אל מהשלמטה ממנו למדנו כי הטהרה הנזכרת באכילת המורם משלמים ותודה ואיל נזיר הוא יותר שלמה מהטהרה הנזכרת באכילת תרומה וחלה ובכורים. והנה מצאנו באכילת הקדשים בתורה שני מינים מהטהרה. האחד הערב השמש כאמרו ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים והטהרה השני הוא במחוסר כפרה אחר הבאת כפרתו וזה שכבר זכרה התורה בפרשת אשה כי תזריע שאינה טהורה לאכילת הקדשים עד שיביא כפרתה אף על פי שטבלה והעריכ' שמשה באמרו בכל קדש לא תגע ולא המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה. ואמר אחר כן וכפר עליה הכהן וטהרה למדנו שטהרתה תלויה בכפרה לעניין אכילת הקדש. והנה יתבאר מזה המקום שהטהרה היותר שלמה תצטרך לאכילת המורם משלמי' ותודה ואיל נזיר. והטהרה שלמטה ממנה והיא הערב השמש תספיק לאכילת תרומה חלה ובכורים:

המקום הששי הוא שראוי שנאמין כי התורה תזכר הדברים על תכלית הגבול שיגבלו בו היה זה למנוע או להכיר כי בזה יהיה מאמרה שלם ומדרך מה הוא. הלא תראה שגם האנשים יקפידו בזה וזה שמי שיכול לשאת עשרת ככרים דרך משל לא יאמרו עליו שהו' יכול לשאת שמנה ככרי' או תשעה כי אין זה תכלית מה שהוא יכול עליו ומי שאינו יכול לשאת כי אם כבר אחד לא יאמרו עליו שאינו יכול לשאת שלשה ככרים או ארבעה וזה מבואר ככר זכר זה הפילוסוף בספר השמים ואם העניין כן בדברי האנשים הנה ראוי יותר שיהיה העניין כן בתורה בעבור מה שיש מהשלמו' בדבריה משל זה כי התורה זכרה באיל נזיר ולקח הכהן הזרוע בשלה מן האיל והנה גם כן נתבשל חלק כהן שהוא אסור לישראל עם מה שיאכלו הבעלים הנה נלמוד מזה שזה הוא תכלית השיעור אשר יותר אם יבשל הדבר המותר עם מיני האסור והנה זה השיעור הוא אחד משישים כי כן יחם הזרוע אל כל האיל לפי מה בחנו רז"ל וכן העניין במה שנמנה ממנו מעשות מלאכה במועדות כי מה שלא יתכן שיקרה מלאכת ואף על פי שהוא חלק מהמלאכה לא חייבה אותנו התור' על עשייתו וכבר נתבאר מה שיתכן שיקרא מלאכה ומה שאי אפשר בו שיקרא כי אם חלק ממלאכה אצל ביאורינו אל המצות:

המקום השביעי הוא שכל ענין יתכן בו שיתחלק בכמות והיה התכלית מגיע בכל חלק ממנו הנה נשפט על החלק כמשפט אשר בעינו אשר לכל וזה החלק אם היה בכמה המתחלק נקח הכמה המתחלק הראשן והוא שנים כי חלק מהמספר במה שהוא מספר ראוי שיהיה מספר ואם היה בכמה המתדבק נקח אותו החלק הראשון אשר יורגל

להחלק בעניין ההוא כי כחל חלק מהכמה המתדבק הוא התדבק. משל זה כי השער אשר זכרה התורה בנגעים הוא ענין שכל שער שנתהוה נשאר על תכליתו ונשפט בזה שאם היו שם שתי שערות בתואר ההוא יהיה בנגע הדין שזכרה התורה בו. וכן הכותב במועדים יתחייב כשכתב שתי אותיות והאורג כשארג שתי חוטין כי זה כלו מהכמה המתחלק ותשלם בהיות לזה החלק עד שכבר ישאר בזה האופן באופן מה ואולם בכמה המתדבק יתחייב בחלק הקטן אשר יורגל לחלק אותו. משל זה כי האכילה הוא מהכמה המתדבק כי אין חלקיה נפרדי' קצתם מקצת אבל הם מתדבקין באסטומכא להעשות מהם המזון שיזון בו הגוף החלק הקטן שתחלקהו המלאכה בזה הוא כזית כי הדבר לא יקר' נאכל בהיותו בפה ולא יקרא האדם אוכל כאשר בלע העניין הנאכל ולזה הוא מבואר שהו' יקרא אוכל בעת בולעו אותו ולפי שאין בית הבליעה מחזיק יחד יותר מכזית יוגבל זה החלק אשר יקרא נאכל בכזית כי לא יורגל לבלוע מהמזון יחד בבית הבליעה פחו' מכזית אם לא היה הדבר הנאכל בריאה שלמה כי אז יתכן שיאכל האדם הדבר ההוא לבדו אף על פי שלא יהיה ממלא בית הביעה אמנם מהאוכל מתדמ' החלקי' לא ירגיל האדם לאכול ממנו פחות ממלא בית הבליעה. ועוד כי מה שהוא בריאה הוא דבר שלם בעצמותו ולזה ראוי שיקרא נאכל כל הדבר ההוא לבדו ואם לא יצטרף עמו אחר שישלימהו לכזית. וראוי שתדע כי דין פירות הצמחים בזה העניין הוא דין מתדמה החלקי' לא דין מה שהוא בריאה והיה זה כן לקורבת אלו הדברים ממדרגת המתדמה החלקים ולה לא יתחייב משום אכילה האוכל חטה אחד אסורה. וכן הכונה במועדי' יתחייב בכל שהוא כי אין שם חלק שלא יורגל במלאכה לעשותו לבדו לפעמים וזה כי שנהרס כמו החלק ההוא מהבנין ישוב לבנותו אותו החלק והבין זה השרש כי הוא מגדולי השרשי' לבאר ממנו רוב דיני התורה:

המקום השמיני הוא שהתארים הנזכרים בתורה יקיפו על מי שדרכו שיתואר בתואר ההוא ולא ידוקדק בהם שיהיה המציאות כן משל זה מה שאמר' התורה בעור העולה ובמנחה שתהיה לכהן המקריב אותה. והנה הרצון בזה שתהיה לכהן הראוי להקריב אותה כמו שנבאר שם בנה ולזה תהיה לכל אנשי בית אב כי כלם ראויים להקריב ביום ההוא לא לכהן אשר הקריב אותה לבד וכן הכונה במה שאמרה התורה אך אשר יאכל לכל נפש. והרצון בו מה שראוי שיאכל ולא דקדק בו שיהיה נאכל בפועל והסבה בזה מבוארת וזה כי אנחנו נקרא הבקי שמלאכת הרפואה רופא גם בעת שלא יתעסק במלאכת הרפואה וכן העניין במה שידמה לזה:

המקום התשיעי הוא שכאשר תפליג התורה מאד בעונש על אזהרה אחת ונזכרה באזהרה ההיא נפרט אשר הוא ראוי יותר בזה הדין משאר הפרטים הדומים לו הראויים למנוע גם כן הנה לא ינהג העונש ההוא החמור כי אם בפרט ההוא ובמה שידמה לו ממה שהוא ראוי בזה הדין כמוהו אך בשאר הפרטים הדומים לו שאין ראוי בהם זה הדין כמוהו לא ינהג העונש הנפלא ההוא אך האזהרה תנהג בהם. והמשל כי התורה ביארה שאם יכנס אהרן לפני לפנים שלא לצורך עבודה יתחייב מיתה שנאמר דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש והיה זה כן לפי שההכנה מיד במקום ההוא יזהיר מהכנס שם הרבה מהיראה ממנו וזה הפך ממה שכוונה התור' כי התור' כוונה שנירא מהמקדש כדי שנתישר מה לעמוד על הכוונו' הנפלאות אשר הוא מעיר עליה' באמרו וממקדש יתראו והוא מבואר של זאת הסבה גם כן ראוי שלא יכנס לאהל מועד שלא לצורך עבודה אלא שזה ירוחק יותר בקדש הקדשים ולזה נלמוד מזה שעל אהל מועד הוא באזהרה לא במיתה שאם היה מחוייב מיתה על אוהל מועד היה ראוה ג"כ שתלמדנו התורה זה הדין באהל מועד וממנו נלמד שכן העניין בלא ספק בקדש הקדשים ואולם ביארה זה לנו בקדש הקדשים להורות כי על מה שלמטה ממנו לא יתחייב מיתה. ואולם בזה יהיה מאמר התורה מדרך מה הוא אלו הם המקומות אשר נשתמש בהם כג"ה בביאור דיני המצות התוריות שרשיהם ועניניהם ולא יקוה המעיי' שנבאר בכל אחד מהביאורי' המקום אשר השתמשנו בו בביאור ההוא כי יארך מאמרנו בזה ללא תועלת וכבר יקל למעיין לברור מאי זה מקום מאלו יצא הביאור ההוא אשר יחקור בזה ימצא בכל ביאורינו שהם יוצאים מאלו המקומו' שזכרנו שאין ספק באמיתתם והנה הסכמנו בביאורנו זה לבאר והתועלו' המגיעות מהמצות בפרשה פרשה במדות וכדעות ובמצו' והתועלו' המגיעות מהמצות כיד שכלנו ומה שנבאר מתועלו' במצו' נמנה דיני שרשי המצו' לפי המה שיתבאר מהדברים שנאמרו בה ונזכור המקומות מהתלמוד שנתבארו שם אלו השרשים ועניניהם ביותר קצר שאפשר לנו ולהשים המאמר בזה הסכמנו בג"ה לחבר עוד אל זה הביאור עוני חבורים גדולים יהיה מוצאם ממה שהתבאר מדיני המצות התוריו' בזה הבאור. החבור האחד הוא ספר המצות ושם נביא בג"ה הפסוק אשר במצוה מצוה ושרשי דיני המצוה לפי מה שהתבאר בזה הספר עוד נביא בכל שורש ושורש הדברי' אשר באו בו בחכמת התלמוד בשלמות היו שיהיו מן התורה או מן דברי סופרי' ונזכר שם עם זה מקומותיהם מהתלמוד המסכתא והפרק אשר הוא בו מהמסכתות כאלו תאמר בפרק השני או השלישי או הרביעי מהמסכתא הפלונית. ובכלל הנה נזכר שם מה שבא בתלמוד והנלוה אליו מהחבורי' התלמודיי' בשרשים

ההם ובענפיהם ובענפי ענפיהם איש על מקומו בדרך שלא ישאר דבר בתלמוד הבבלי והירושלמי והתוספתא וספרא וספרי ומכילתא מה שיש בו רושם בעניין זאת המצוה שלא יהיה נכלל במה שנזכרה בה. והחבור השני הוא שנחבר בג"ה כביאור המסכתות הנכללות בששת הסדרים ונזכר בראש המסכתא המצות שכוללה אותם המסכתא ההיא ונפרש שם הפסוקי' באופן שיצאו שרשי המצות ההם כדי שיהיה מוכן בביאור מה שהיה בה משרשי המצות ההם וענפיהם וענפי ענפיהם ואם יהיה בביאור המצוה ההיא מפוזר במסכתות רבות נסמכה אל המסכתא אשר היא יותר מיוחדת בה ונזכר שם המאמרים ההם כלם וניחסם למקומותיהם היה שיהיו מן התור' או מדברי סופרים ובזה ישוה זה החבור לחבור הראשון לא יתחלף כי אם בסדר ולפי שחבור התלמוד בבלי נוהג מנהג התורה לספר קצת ספורים יקובל בהם תועלת אם במדות אם בדעות כמו שזכרנו. הנה נעיר בג"ה על תועלות הספורים ההם בקצור לפי מה שאפשר לנו ולא נרחיב ביאור זה באופן מה שהרחבנו בו הביאור בביאורינו לספורי התורה כי דעתנו שיקובל בדברינו תועלת להמון המתלמדים וליחידם ודי ליחידים בהערות מעטות ולהמון אולי לא תועיל ההרחבה אבל אפשר שתזיק להם לחולשת שכלם. וכדי שיובנו דברינו בזכרנו בזה הביאור פרקי המסכתות לפי מניינם מהמסכתא ראינו לחבר בזה המקום שמות המסכתות אשר בששת הסדרים ומניין הפרקים אשר במסכתא מסכתא וסדורם כי יישיר המעיין בדברינו למצוא בקלות הפרק אשר נזכר במקום מקום. והמשל כי כשימצא בדברינו וכבר נתבאר זה השרש בששי מזבחים ימצא בקלו' בזה המקום אי זה פרק מפרקי המסכתא ההיא הוא הששי והנה חלקי התלמוד הראשונים הם ששה יקרא לכל אחד מהם סדר:

החלק הראשון יכלול המצות שבאו בעניין הזרעים ולפי שמצות הכלאים תנהג בזרעים ובזולתם כלל רבינו הקדוש המחבר המשניות כששת הסדרים האלו משפטיהם בזה הסדר כדי שלא יכפל המאמר במצות דומות במקומות שונים ונקרא זה הסדר **זרעים**:

החלק השני יכלול המצות שבאו בעניין המועדים הנוהגים בכל ישראל ונקרא זה הסדר **מועד**:

החלק השלישי יכלול המצות שבאו בעניין האישות ובנמשך אליו ובבעילות הבלתי ראויות ובנלוה אליהם ונקרא זה הסדר **נשים**:

החלק הרביעי יכלול המצות שבאו בענייני האדם משא האדם ומתנו על זולתו ומשפטי הדברים ההם והנלוה לאלו הדברים ואיך ישפטו השופטים אשר יבואו לפניהם על אלו התרעומות ואיך יענשו האנשים על העבירות וכבר נקרא זה הסדר **נזיקין**:

החלק החמישי יכלול המצות שבאו בענין הקרבנות והנמשך להם ונקרא זה הסדר **קדשים**:
החלק הששי יכלול המצות שבאו בעניין טומאות וטהרות ונקרא זה הסדר **טהרות**:
והנה חלק סדר זרעים לאחת עשרה מסכתות הראשונה מהם היא מסכת ברכות והיא נחלקת לתשעה פרקים:

ברכות

מאימתי קורין - פרק ראשון
היה קורא - פרק שני
מי שמתו - פרק שלישי
תפלת השחר - פרק רביעי
אין עומדין - פרק חמשי
כיצד מברכין - פרק ששי
שלשה שאכלו - פרק שביעי
אלו הדברים - פרק שמיני
הרואה - פרק תשיעי

המסכתא השנית היא מסכת פיאה והיא נחלקת לשמונה פרקים:

פיאה

אלו דברים שאין להם - פרק ראשון
אלו מפסיקין - פרק שני
מלבנות בתבואה - פרק שלישי
פיאה נתנה - פרק רביעי
גדיש שלא לקט - פרק חמישי
בית שמאי אומרים - פרק ששי
כל זית - פרק שביעי
מאימתי כל אדם - פרק שמיני

המסכתא השלישית מהן היא מסכת דמאי והיא נחלקת לשבעה פרקים:

דמאי

הקלים שבדמאי - פרק ראשון
אלו הדברים מתעשרין - פרק שני
מאכילין את העניים - פרק שלישי
הלוקח פירות - פרק רביעי

הלוקח מן הנחתום - פרק חמישי
המקבל שדה - פרק ששי
המזמן את חבירו - פרק שביעי
ואולם המסכתא הרביעית והחמישים נתחלפו הראשונים כי קצתם הקדימו מסכת תרומות למסכת ששביעית וקצתם עשו הפך זה והנה מסכת תרומות נחלקת לי"א פרקים:

תרומות

חמשה לא יתרומו - פרק ראשון
אין תורמין - פרק שני
התורם קישות - פרק שלישי
המפריש מקצת - פרק רביעי
סיאה תרומה - פרק חמישי
האוכל תרומה שוגג - פרק ששי
האוכל תרומה מזיד - פרק שביעי
האשה שהיתה - פרק שמיני
הזורע תרומה שוגג - פרק תשיעי
בצל שנתנו - פרק עשירי
אין נותנין דבילה - פרק אחד עשר
והנה מסכת שביעית נחלקת לעשרה פרקים:

שביעית

עד אימתי חורשין - פרק ראשון
עד אימתי חורשין - פרק שני
מאימתי מוציאין זבלים - פרק שלישי
בראשונה היו אומרים - פרק רביעי
בנות שוח שביעית שלהן - פרק חמישי
שלש ארצות לשביעית - פרק ששי
כלל גדול אמרו בשביעית - פרק שביעי
כלל גדול כל המיוחד למאכל - פרק שמיני
הפיגם והירבוזין - פרק תשיעי
שביעית משמטת - פרק עשירי
המסכתא הששית היא מסכת כלאים והיא נחלקת לתשעה חלקים:

כלאים

החטים והזונין - פרק ראשון
כל סאה שיש בו רובע - פרק שני
ערוגה שהוא ששה - פרק שלישי
קרחת הכרם - פרק רביעי
כרם שחרב אם יש בו - פרק חמישי
איזה הוא עריס - פרק ששי
המבריך את הגפן - פרק שביעי
כלאי הכרם - פרק שמיני
אין אסור משום כלאים - פרק תשיעי

המסכתא השביעית היא מעשר ראשון והיא נחלקת לחמשה פרקים:

מעשר ראשון

כלל אמרו - פרק ראשון
היה עובר - פרק שני
המעבר תאנים - פרק שלישי
הכובש והשוקל - פרק רביעי
העוקר שתילים - פרק חמישי

המסכתא השמינית והיא מעשר שני והיא נחלקת לחמשה פרקים:

מעשר שני

מעשר שני אין מוכרין אותו - פרק ראשון
מעשר שני נתן - פרק שני
לא יאמר אדם לחבירו - פרק שלישי
המוליך פירות מעשר שני - פרק רביעי
כרם רביעי מציינין - פרק חמישי

המסכתא התשיעית היא מסכת חלה והיא נחלקת לארבעה פרקים:

חלה

חמשה דברים חייבין בחלה - פרק ראשון
פירות חוצה לארץ שנכנסו - פרק שני
אוכלין עראי מן העיסה - פרק שלישי
שתי נשים שעשו שני קבין - פרק רביעי

המסכתא העשירית והיא מסכת ערלה והיא נחלקת לשלשה פרקים:

ערלה

הנוטע לסייג ולקורות - פרק ראשון
התרומה ותרומות מעשר - פרק שני
בגד שצבעו בקליפי ערלה - פרק שלישי
המסכתא האחד עשר היא מסכת בכורים והיא נחלקת לארבע פרקים:

בכורים

יש מביאים בכורים - פרק ראשון
התרומה והבכורים - פרק שני
כיצד מפרישין הבכורים - פרק שלישי
אנדרוגינוס - פרק רביעי

הסדר השני הוא סדר מועד קטן נחלק לשנים עשר מסכתות:

המסכתא הראשונה היא מסכת שבת והיא נחלקת לכ"ד פרקים:

שבת

יציאות השבת - פרק ראשון
במה מדליקין - פרק שני
כירה שהסיקוה - פרק שלישי
במה טומנין - פרק רביעי
במה בהמה יוצאה - פרק חמישי
במה אשה יוצאה - פרק ששי
כלל גדול - פרק שביעי
המוציא יין - פרק שמיני
אמר רבי עקיבא - פרק תשיעי
המצניע לזרע - פרק עשירי
הזורק מרשות היחיד - פרק אחד עשר
הכונה כמה יבנה - פרק שנים עשר
רבי אליעזר אומר האורג - פרק שלשה עשר
שמונה שרצים - פרק ארבע עשר
אלו קשרים - פרק חמשה עשר
כל כתבי הקדש - פרק ששה עשר
כל הכלים ניטלין - פרק שבעה עשר
מפנין אלו ארבע - פרק שמונה עשר

רבי אליעזר דמילה - פרק תשעה עשר
רבי אליעזר אומר תולין - פרק עשרים
נוטל אדם את בנו - פרק אחד ועשרים
חבית שנשברה - פרק שנים ועשרים
שואל אדם מחבירו - פרק שלשה ועשרים
מי שהחשיך בדרך - פרק ארבעה ועשרים
המסכתא השנית והיא עירובין והיא נחלק לעשרה פרקים:

עירובין

מבוי שהוא גבוה - פרק ראשון
עושין פסין - פרק שני
בכל מערבין - פרק שלישי
מי שהוציאוה - פרק רביעי
כיצד מערבין - פרק חמישי
הדר עם הנכרי - פרק ששי
חלון שבי שתי חצרות - פרק שביעי
כיצד משתתפין - פרק שמיני
כל גגות - פרק תשיעי
המוצא תפלין - פרק עשירי
המסכתא השלישית מסכת פסחים והיא נחלקת לעשרה פרקים

פסחים

אור לארבעה עשר - פרק ראשון
כל שעה שמונה - פרק שני
אלו עוברין - פרק שלישי
מקום שנהגו - פרק רביעי
תמיד נשחט - פרק חמישי
אלו דברים - פרק ששי
כיצד צולין - פרק שביעי
האשה בזמן שהיא - פרק שמיני
מי שהיה טמא - פרק תשיעי
ערבי פסחים - פרק עשירי
המסכתא הרביעית היא מסכת שקלים והיא נחלקת לח' פרקים:

שקלים

באחד באדר - פרק ראשון
מצרפין שקלים - פרק שני
בשלשה פרקים - פרק שלישי
בתרומה מה היו עושין - פרק רביעי
אלו הן הממונין - פרק חמישי
שלשה עשר שופרות - פרק ששי
מעות שנמצאו - פרק תשיעי
כל הרוקין - פרק שמיני:

יומא

המסכתא החמישית היא מסכת יומא והיא נחלקת לשמנה פרקים:
שבעת ימים - פרק ראשון, בראשונה כל מי שרוצה - פרק שני, אמר להם הממונה - פרק שלישי, טרף בקלפי - פרק רביעי, הוציאו לו - פרק חמישי, שני שעירי - פרק ששי, בא לו כהן גדול - פרק שביעי, יום הכפורים - פרק שמיני:

סוכה

המסכתא הששית היא מסכת סכה והיא חמשה פרקים:
סוכה שהיא גבוהה - פרק ראשון, הישן תחת המטה - פרק שני, לולב הגזול - פרק שלישי, לולב וערבה - פרק רביעי, החליל חמשה וששה - פרק חמישי:

יום טוב

המסכתא השביעית היא מסכת יום טוב והיא נחלקת לחמשה פרקים:
ביצה שנולדה ביום טוב - פרק ראשון, יום טוב - פרק שני, אין צדין - פרק שלישי, המביא כדי יין - פרק רביעי, משילין פירות - פרק חמישי:

ראש השנה

המסכתא השמינית והיא מסכת ר"ה והיא נחלקת לארבעה פרקים:
ארבעה ראשי שנים - פרק ראשון, אם אינן מכירין - פרק שני, ראוהו בית דין - פרק שלישי, יום טוב של ראש השנה - פרק ד':

תענית

המסכתא התשיעית היא מסכת תענית והיא נחלקת לארבעה פרקים:
מאימתי מזכירין - פרק ראשון, סדר תענית כיצד - פרק שני, סדר תענית אלו - פרק שלישי, בשלשה פרקים - פרק רביעי:

מגילה

המסכתא העשירית והיא מסכת מגלה והיא נחלקת לארבעה פרקים:
מגילה נקראת - פרק ראשון, הקורא את המגילה - פרק שני, הקורא עומד - פרק שלישי, בעי העיר שמכרו - פרק רביעי:

מועד קטן

המסכתא הי"א והיא מועד והיא נחלקת לשלשה פרקים:
משקין בית השלחין - פרק ראשון, מי שהפך את זיתיו - פרק שני, ואלו מגלחין - פרק שלישי:

חגיגה

המסכתא השנים ועשרים והיא מסכת חגיגה והיא נחלקת לג' פרקים:
הכל חייבים בראיה - פרק ראשון, אין דורשין בעריות - פרק שני, חומר בקדש - פרק שלישי:

הסדר השלישי הוא סדר נשים והוא נחלק לשבעה מסכתות:

יבמות

המסכתא הראשונה היא מסכת יבמות והיא נחלקת לששה עשר פרקים:
חמש עשרה נשים - פרק ראשון, כיצד אשת אחיו - פרק שני, ארבעה אחין - פרק שלישי, החולץ ליבמתו - פרק רביעי, רבן גמליאל אומר - פרק חמישי, הבא על יבמתו - פרק ששי, אלמנה לכהן גדול - פרק שביעי, הערל וכל הטמאים - פרק שמיני, יש מותרות - פרק תשיעי, האשה שהחל בעלה - פרק עשירי, נושאין על האנוסה - פרק אחד עשר, מצות חליצה - פרק שנים עשר, בית שמאי - פרק שלשה עשר, חרש שנשא פקחת - פרק ארבעה עשר, האשה שהלכה היא ובעלה - פרק חמשה עשר, האש שהלך בעלה וצרתה - פרק י"ו:

כתובות

המסכתא השנית היא מסכת כתובות והיא נחלקת לשלשה עשר פרקים:
בתולה נשאת ליום הרביעי - פרק ראשון, האשה שנתארמלה - פרק שני, אלו נערות שיש להן קנס - פרק ג', נערה שנתפתתה - פרק רביעי, אף על פי - פרק חמישי, מציאת האשה - פרק ששי, המדיר את אשתו - פרק שביעי, האשה שנפלו לה נכסים - פרק שמיני, הכותב לאשתו דין ודברים - פרק תשיעי, מי שהיה נשוי שתי נשים - פרק עשירי, אלמנה ניזונת מכנסי יתומין - פרק אחד ועשרים, הנושא את האשה - פרק שנים ועשרים , שני דייני גזירות - פרק שלשה ועשרים:

נדרים

המסכתא השלישית היא מסכת נדרים והיא נחלקת לאחד עשר פרקים:

כל כנויי נדרים - פרק ראשון, ואלו מותרין - פרק שני, ארבעה נדרים - פרק שלישי, אין בין המודר - פרק רביעי, השותפין שנדרו - פרק חמישי, הנודר מן המבושל - פרק ששי, הנודר מן הירק - פרק שביעי, קונס יין - פרק שמיני, רבי אליעזר פותחין - פרק תשיעי, נערה המאורסה - פרק עשירי, ואלו נדרים - פרק אחד עשר:

נזיר

המסכתא הרביעית היא מסכת נזיר והיא נחלקת לתשעה פרקים:

כל כנויי נזירות - פרק ראשון, הריני נזיר - פרק שני, מי שאמר הריני נזיר מגלח - פרק שלישי, הריני נזיר ושמע חבירו - פרק רביעי, בית שמאר אומרים הקדש - פרק חמישי, שלשה מינין אסורין - פרק ששי, כהן גדול ונזיר - פרק שביעי, שני נזירים שאמר להם - פרק שמיני, הגוים אין להם נזירות - פרק תשיעי:

סוטה

המסכתא החמישית היא מסכת סוטה והיא נחלקת לתשעה פרקים

המקנא לאשתו - פרק ראשון, היה מביא - פרק שני, היה נוטל - פרק שלישי, ארוסה ושומרת יבם - פרק רביע, כשם שהמים - פרק חמישי, מי שקנא לאשתו - פרק ששי, אלו נאמרים בכל לשון - פרק שביעי, משוח מלחמה - פרק שמיני, עגלה ערופה - פרק תשיעי:

גיטין

המסכתא הששית היא מסכת גיטין והיא נחלקת לתשעה פרקים:

המביא גט ממדינת הים - פרק ראשון, המביא גט תניינא - פרק שני, כל הגט - פרק שלישי, השולח גט לאשתו - פרק רביעי, הניזקין שמין להן - פרק חמישי, האומר התקבל גט - פרק ששי, מי שאחזו קורדייקום - פרק שביעי, הזורק גט לאשתו - פרק שמיני, המגרש את אשתו - פרק תשיעי:

קדושין

המסכתא השביעי היא מסכת קדושין והיא נחלקת לארבעה פרקים:

האשה נקנית - פרק ראשון, האיש מקדש - פרק שנ י, האומר לחבירו צא וקדש לי - פרק שלישי, עשרה יוחסין - פרק רביעי:

הסדר הרביעי הוא סדר נזיקין והוא נחלק לשמונה מסכתות

בבא קמא

המסכתא הראשונה היא מסכת נזיקין והיא נחלקת לשלשה חלקים יקרא כל חלק בבא, והיא נחלקת לעשרה פרקים:

ארבעה אמות - פרק ראשון, כיצד הרגל - פרק שני, המניח את הכד - פרק שלישי, שור שנגח ד' וה' - פרק רביעי, שור שנגח את הפרה - פרק חמישי, הכונס צאן לדיר - פרק

ששי, מרובה מדת תשלומי - פרק שביעי, החובל בחבירו - פרק שמיני, הגוזל עצים - פרק תשיעי, הגוזל ומאכיל - פרק עשירי:

בבא מציעא

היא נחלקת גם כן לעשרה פרקים:

שנים אוחזין - פרק ראשון, אלו מציאות - פרק שני, המפקיד אצל חברו - פרק שלישי, הזהב קונה את הכסף - פרק רביעי, איזהו נשך - פרק חמישי, השוכר את האומנין - פרק ששי, השוכר את הפועלים - פרק שביעי, השואל את הפרה - פרק שמיני, המקבל שדה מחברו - פרק תשיעי, הבית והעלייה - פרק עשירי:

בבא בתרא

נחלקת ג"כ לעשרה פרקים:

השותין שרצו - פרק ראשון, לא יחפור - פרק שני, חזקת הבתים - פרק שלישי, המוכר את הבית - פרק רביעי, המוכר את הספינה - פרק חמישי, המוכר פירות - פרק ששי, בית כור - פרק שביעי, יש נוחלין - פרק שמיני, מי שמת - פרק תשיעי, גט פשוט - פרק עשירי:

סנהדרין

המסכתא השנית היא מסכת סנהדרין והיא נחלקת לאחר עשר פרקים:

דיני ממונות כשלשה - פרק ראשון, כהן גדול - פרק שני, זה בורר - פרק שלשי, אחת דיני ממונות - פרק רביעי, היו בודקין - פרק חמישי, נגמר הדין - פרק ששי, ארבע מיתות - פרק שביעי, בן סורר ומורה - פרק שמיני, אלו הן הנשרפין - פרק תשיעי, אלו הן הנחנקין - פרק עשירי, חלק - פרק אחד עשר:

מכות

המסכתא השלישית היא מסכת מכות והיא נחלקת לשלשה פרקים:

כיצד העדים נעשים זוממין - פרק ראשון, אלו הן הגולין - פרק שני, אלו הן הלוקין - פרק שלישי:

שבועות

המסכתא הרביעית והיא מסכת שבועות והיא נחלקת לשמונה פרקים:

שבועות שתים שהן ארבע - פרק ראשון, ידיעות הטומאה - פרק שני, שבועות שתים שהן ארבע - פרק ג', שבועת העדות - פרק רביעי, שבועת הפקדון - פרק חמישי, שבועת הדיינין - פרק ששי, כל הנשבעין - פרק שביעי, ארבעה שומרין - פרק שמיני:

עדיות

המסכת' החמישית היא מסכת עדיות והיא נחלקת לשמונה פרקים:

שמאי אומר כל הנשים - פרק ראשון, רבי חנינא סגן הכהנים - פרק שני, כל המטמאין באהל - פרק ג', אלו דברים מקולי ב"ש - פרק רביעי, רבי יהודה אומר ששה דברים - פרק חמישי, רבי יהודה בן בבא - פרק ששי, העיר ר' יהושע ור' צדוק - פרק שביעי, העיר ר' יהושע בן בתירה - פרק ח':

עבודה זרה

המסכתא הששית היא מסכת ע"ז והיא נחלקת לחמשה פרקים:

לפני אידיהן - פרק ראשון, אין מעמידין - פרק שני, כל הצלמים - פרק שלישי, רבי ישמעאל - פרק רביעי, השוכר את הפועל - פרק חמישי:

אבות

המסכתא השביעית היא מסכת אבות והיא נחלקת לששה פרקים:

משה קבל תורה - פרק ראשון, ר' אומר איזו היא דרך - פרק שני, עקביה בן מהללאל - פרק ג', בן זומא - פרק רביעי, בעשרה מאמרות - פרק חמישי, שנו חכמים - פרק ששי:

הוריות

המסכתא השמינית והיא מסכת הוריות והיא נחלקת לשלשה פרקים

הורו בית דין - פרק ראשון, הורה כהן משיח - פרק שני, כהן משיח שחטא - פרק שלישי:

הסדר החמישי הוא סדר קדשים והוא נחלק לאחר עשר מסכתות:

זבחים

המסכתא הראשונה היא זבחים והיא נחלקת לארבעה עשר פרקים:

כל הזבחים שנזבחו - פרק ראשון, כל הזבחים שקבל דמן - פרק שני, כל הפסולין - פרק שלישי, בית שמאי - פרק רביעי, איזהו מקומן - פרק חמישי, קדשי קדשים - פרק ששי, חטאת העוף - פרק שביעי, כל הזבחים שנתערבו - פרק שמיני, המזבח מקדש - פרק תשיעי, כל התדיר - פרק עשיר, דם חטאת - פרק אחד עשר, טבול יום ומחוסר - פרק שנים עשר, השוחט והמעלה - פרק יג, פרת חטאת - פרק ארבעה עשר:

חולין

המסכת' השנית היא מסכת חולין והיא נחלקת לשנים עשר פרקים:

הכל שוחטין - פרק ראשון, השוחט אחד בעוף - פרק שני, אלו טרפות - פרק שלישי, בהמה המקשה - פרק רביעי, אותו ואת בנו - פרק חמישי, כסוי הדם - פרק ששי, גיד הנשה - פרק שביעי, כל הבשר - פרק שמיני, העור והרוטב - פרק תשיעי, הזרוע והלחיים - פרק עשיר, ראשית הגז - פרק אחד עשר, שלוח קן - פרק שנים עשר:

מנחות

המסכתא הזאת היא השלישית והיא נחלקת לשלשה עשר פרקים

כל המנחות שנקמצו - פרק ראשון, הקומץ את המנחה לאכול שיריה - פרק שני, הקומץ את המנחה לכל דבר - פרק שלישי, התכלת אינה מעכבת - פרק רביעי, כל המנחות באות - פרק חמישי, רבי ישמעאל - פרק ששי, אלו מנחות נקמצות - פרק שביעי, התורה היתה באה - פרק שמיני, כל קרבנות הצבור - פרק תשיעי, שתי מדות - פרק עשירי, שתי הלחם - פרק אחד עשר, המנחות והנסכים - פרק שנים עשר, הרי עלי עשרון - פרק שלשה עשר:

בכורות

המסכתא הזאת היא הרביעית והיא נחלקת לתשעה פרקים

הלוקח עובר חמורו - פרק ראשון, הלוקח עובר פרתו - פרק שני, הלוקח בהמה מן הגוי - פרק ג', עד כמה ישראל חייבין - פרק ד', כל פסולי המוקדשין - פרק ה', על אלו מומין - פרק ששי, מומין אלו - פרק שביעי, יש בכור לנחלה - פרק שמיני, מעשר בהמה - פרק תשיעי:

ערכין

המסכתא הזאת היא החמישית והיא נחלקת לתשעה פרקים

הכל מעריכין - פרק ראשון, אין נערכין - פרק שני, יש בערכין - פרק שלישי, השג יד - פרק רביעי, האומר משקלם עלי - פרק חמישי, שום היתומים - פרק ששי, אין מקדישין - פרק שביעי, המקדיש את שדהו - פרק שמיני, המוכר שדהו - פרק תשיעי:

תמורה

המסכתא הזאת היא הששית והיא נחלקת לשבעה פרקים:

הכל ממירין - פרק ראשון, יש בקרבנות - פרק שני, אלו הקדשים - פרק שלישי, ולד חטאת - פרק רביעי, כיצד מערימין - פרק חמישי, הכל אסורין - פרק ששי, יש בקדשי מזבח - פרק שביעי:

מעילה

המסכתא הזאת היא השביעית והיא נחלקת לששה פרקים:

קדשי קדשים - פרק ראשון, חטאת העוף - פרב ב', ולד חטאת - פרק שלישי, קדשי מזבח - פרק רביעי, הנהנה מן ההקדש - פרק חמישי, השליח שעשה פרק ששי:

כריתות

המסכתא הזאת היא השמינית והיא נחלקת לששה פרקים:

שלשים וששה - פרק ראשון, ד' מחוסרי כפרה - פרק שני, אמרו לו - פרק שלישי, ספק אכל חלב - פרק רביעי, אכל דם - פרק חמישי, המביא אשם - פרק ששי:

תמיד

המסכתא הזאת היא התשיעית והיא נחלקת לחמשה פרקים:
כשלשה מקומות - פרק ראשון, ראוהו אחיו - פרק שני, אמר להם הממונה - פרק שלישי, לא היו כפותין - פרק רביעי, הממונה ברכו - פרק חמישי:

מדות

המסכתא הזאת היא העשירית והיא נחלקת לחמשה פרקים:
בשלשה מקומות - פרק ראשון, הר הבית - פרק שני, המזבח היה - פרק שלישי, פתחו של היכל - פרק רביעי, כל העזרה - פרק ה':

קינים

המסכתא הזאת היא האחת עשרה והיא נחלקת לשלשה פרקים:
חטאת העוף - פרק ראשון, קן סתומה - פרק שני, בדא בכהן הנמלך - פרק שלישי:

הסדר הששי הוא סדר טהרות והוא נחלק לשלשה עשר מסכתות

כלים

המסכתא הזאת היא הראשונה והיא נחלקת לשלשים פרקים:
אבות הטומא - פרק ראשון, כלי עץ וכלי עור - פרק שני, שעירו כלי חרס - פרק שלישי, החרס שאינו יכול - פרק רביעי, תנור תחלתו - פרק חמישי, העושה שלשה - פרק ששי, הקלתות של בעלי בתים - פרק שביעי, התנור שחצצו - פרק ח', מחט או טבעת - פרק תשיעי, אלו כלים מצילין - פרק עשירי, כלי מתכות - פרק אחד עשר, טבעת אדם - פרק שנים עשר, הסייף והסכין - פרק שלשה עשר, כלי מתכות כמה הוא - פרק יד, כלי עץ כלי עור - פרק טו, כל עלי עץ שנחלק - פרק יו, כל כלי בעלי בתים - פרק יז, השידה בית שמאי - פרק יח, המפרק את המטה - פרק יט, הכרים והכסתות - פרק כ, הנוגע בכבד - פרק כא, השולחן והדולפקי - פרק כב, הכדוד והאמוס - פרק כג, שלשה תריסין - פרק כד, כל הכלים יש להם - פרק כה, סנדל עמקי וכיס - פרק כו, הבגד מטמא - פרק כז, שלשה על שלשה - פרק כח, נימי הסדין - פרק כט, כלי זכוכית - פרק שלשים:

אהלות

המסכתא הזאת היא השנית והיא נחלקת לשמונה עשר פרקים:
שנים טמאים במת - פרק ראשון, אלו מטמאין באהל - פרק שני, כל המטמאין באהל - פרק ג', מגדל שהוא עומד - פרק רביעי, תנור שהוא עומד - פרק חמישי, אדם וכלים נעשין - פרק ששי, הטומאה בכותל - פרק שביעי, יש מביאין - פרק שמיני, כוזרת שהיא בתוך - פרק תשיעי, ארובה שהיא בתוך - פרק עשירי - הבית שנסדק - פרק יא, נסר שהוא נתון - פרק יב, העושה מאור - פרק שלשה עשר, הזיז מביא - פרק ארבע עשר,

סגוס עכה - פרק חמשה עשר, כל המטלטלין - פרק ששה עשר, החורש את הקבר - פרק יז, כיצד בוצרין - פרק שמונה עשר:

נגעים

המסכתא הזאת היא השלישית והיא נחלקת לארבעה עשר פרקים:

מראות נגעים שנים - פרק ראושן, בהרת עזה - פרק שני, הכל מטמאין - פרק שלישי, יש בשיער לבן - פרק רביעי, כל ספק נגעים - פרק חמישי, גופה של בהרת - פרק ששי, אלו בהרת - פרק שביעי, הפורח מן הטמא - פרק שמיני, השחין והמכוה - פרק תשיעי, הנתקים מטמאין - פרק עשירי, כל הבגדים - פרק אחד עשר, כל הבתים מיטמאין - פרק י"ב, עשרת בתים - פרק שלשה עשר, כיצד מטהרין - פרק ארבע עשר:

פרה

המסכתא הזאת היא הרביעית והיא נחלקת לשנים עשר פרקים:

רבי אליעזר אומר עגלה - פרק ראשון, רבי אליעזר אומר פרה חטאת - פרק שני, שבעת ימים קודם - פרק שלישי, פרת חטאת שישחטה - פרק רביעי, המביא כלי חרס - פרק חמישי, המקדש ונפל - פרק ששי, חמשה שמלאו - פרק שביעי, שנים שהיו שומרים - פרק שמיני, צלוחית שנפל - פרק תשיעי, כל הראוי לטמא - פרק עשירי, צלוחית שהניחה - פרק אחד עשר, האזוב הקצר - פרק שנים עשר:

טהרות

היא המסכתא החמישית והיא נחלקת לעשרה פרקים:

שלשה עשר דברים - פרק ראשון, האשה שהיתה כובשת - פרק שני, הרוטב והגריסין - פרק שלישי, הזורק טומאה - פרק רביעי, השרץ והצפרדע - פרק חמישי, מקום שהיה רשות - פרק ששי, הקדר שהניח - פרק שביעי, הדר עם עם הארץ - פרק שמיני, זיתים מאימתי - פרק תשיעי, הנועל בית הבד - פרק עשירי:

מקואות

המסכתא הזאת היא הששית והיא נחלקת לעשרה פרקים:

שש מעלות המקואות - פרק ראשון, הטמא שירד - פרק שני, רבי יוסי אומ' שני מקואות - פרק שלישי, המניח כלים תחת - פרק רביעי, מעיין שהעבירו על גבי - פרק ה', כל המעורב למקוה - פרק ששי, יש מעלין את המקוה - פרק ז', ארץ ישראל טהורה - פרק שמיני, אלו חוצצין באדם - פרק תשיעי, כל ידות הכלים - פרק עשירי:

נידה

המסכתא הזאת היא השביעית והיא נחלקת לעשרה פרקים:

שמאי אומר כל הנשים - פרק ראשון, כל היד - פרק שני, המפלת חתיכה - פרק שלישי, בנות כותים - פרק רביעי, יוצא דופן - פרק חמישי, בא סימן - פרק ששי, דם הנידה - פרק שביעי, הרואה כתם - פרק שמיני, האשה שהיא עושה - פרק ט', תנוקת שלא הגיע - פרק עשירי:

מכשירין

המסכתא הזאת היא השמינית והיא נחלקת לששה פרקין:

כל משקה - פרק ראשון, זיעת בתים - פרק שני, שק שהוא מלא - פרק שלישי, השוחה לשתות - פרק רביעי, מי שטבל בנהר - פרק חמישי, המעלה פירותיו - פרק ששי:

זבין

המסכתא הזאת היא התשיעית והיא נחלקת לחמשה פרקים:

הרואה ראיה אחת - פרק ראשון, הכל מטמאין בזיבה - פרק שני, הזב והטהור - פרק שלישי, רבי יהושע אומר נידה - פרק רביעי, הנוגע בזב - פרק חמישי:

טבול יום

המסכתא הזאת היא העשירית והיא נחלקת לארבעה פרקים:

המכניס חלה - פרק ראשון, משקה טבול יום - פרק שני, כל ידות - פרק שלישי, אוכל מעשר - פרק רביע:

ידים

המסכתא הזאת היא האחת עשרה והיא נחלקת לארבעה פרקים:

מי רביעית נותנים - פרק ראשון, נטל לידו אחת - פרק שני, המכניס ידיו לבית המנוגע - פרק שלישי, בו ביום נמנו - פרק ד':

עוקצין

המסכתא הזאת היא השתים עשרה והיא נחלקת לשלשה פרקים:

כל שהוא יד - פרק ראשון, זתים שכבשן - פרק שני, יש צריכין - פרק שלישי:

נגמרו הסדרים

ואולם הסבה המביאה להיות סדר אלו הסדרים ומסביותיהם לפי מה שזכרנו היא מה שנבאר בג"ה בחבור התלמודיי אשר עדנו חבורו:

בראשית

פרק א

פסוק א

פרשת בראשית

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ.

אמר לוי בן גרשום מבואר למי שראה דעות האנשים אשר היו בימי משה רבינו ע"ה כי בימיו היתה הפילוסופיא חסרה מאד עד שרובם לא היו מודים שיהיה שם נמצא זולת הנמצא המוחש ולא היו מרגישים בסבה הצוריית כלל אבל היו חושבים כי חמר אחד בעינו הוא נמצא בפעל בנמצא נמצא ויראו קצתם שלא יתחלפו קצת הנמצאות מקצת כי אם במצב חלקי החמר אשר ממנו היו וכתמונתם וברבוי החלקים ההם ומעוטם וקצתם יראו שיהיה התחלפות באופן אחר לפי הדעת שנתיחדו בו ומה שנשתתפו בו רוב האנשים ההם בזמן ההוא הוא שהם לא יראו שתהיה בכאן סבה פועלת וזה מבואר ממה שזכר הפילוסוף מדעות הקודמים בשני ממה שאחר הטבע, בהיות העניין כן והיתה כונת התורה להגיע המתנהגים בה אל השלמות האמתי כמו שזכרנו הנה מן הראוי שתיסד בה לנו זה השרש האמתי תחלה והוא שיש בכאן סבה פועלת אלו הנמצאות והעמידנו על מציאות הסבה הצוריית כי בזולת זה השרש לא יתכן לנו שום קנין נפשיי וזה מבואר למי שעיין בחכמת הנמצאות וגם כן בעבור היות התורה מקפת בשלשה חלקים אשר זכרנו בפתיחתינו. והיה החלק המקיף ממנה בחכמת הנמצאות הולך מהלך השלמות והצורה לשאר החלקים הנה ראוי שיונח קודם כי הוא אשר אליו היתה הכונה בתורה ואין ראוי שיסופק עלינו מה שבמצות התורה מההאמתה בשם ית' ובעבודתו וביראתו שהם כל פרי התורה ויחשב שראוי שיהיה קודם מפני זה אל החלק המקיף בחכמת הנמצאות. וזה כי לא יתכן שיאמר שנירא מיי ונעבדהו טרם השיגנו שיש שם נמצא בזה התואר וכאשר נדע חכמת הנמצאות לפי מה שאפשר לנו ונתיישר אל שיש בכאן נמצא הוא הפועל לכל הנמצאות ונשכיל ונדע אותו מצד פעולותיו. הגיע אותנו זאת ההשגה אל שנעבדהו ונירא ממנו. וגם כן בעבור שהיה מפנות התורה ההאמנה במופתים והיה מבואר שאם היה העולם קדמון אין דרך למציאות המופתים חוייב בהכרח שייסר לנו תחלה אמונה החדוש. ולזאת הסבה התחיל בחדוש העולם עם שהוא מהדרושים העמוקים בתכלית עד שהוא רחוק שיגיע האמת בו לחכם בדרך עינוי אם לא יתיישב בזה ממה שהישירתהו אליו התורה והודיע לנו עם זה הרבה מסודות הנמצאות כמו שנבאר. ואחר שביארנו לאי זו סבה חוייב שיקדי' התרת זה הדרוש ראינו להציע בכאן השרשים אשר מהם יתבאר מה שבא במעשה בראשי'. ונאמ' שכבר נתבאר בו' ממלחמת יי' שהוית העולם מיי' יתע' ראוי שתהיה בזולת זמן וכבר ביארו ז"ל שהשמים והארץ נבראו יחדו. אמרו בפרק אין דורשין וחכמי' אומרי' זה וזה כאחת נבראו שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדיו וזה יתבאר עוד אצלינו

מזה שאמר בתורה אלה תולדות השמים וארץ כהבראם למדנו מזה כי השמים והארץ ותולדותיהם נבראו ביום אחד. והנה המשילו החכמים הגלות בקצת הדברים קודם קצת במעשה בראשית למי שזרע זרעים חלוקים קדם בארץ ויצמח קצתם קדם קצת וכן אמרו שהיה הענין בהוית העולם שהכל נתהוה יחד מהשם יתע' ונגלה קצתו קודם קצת או נאמר שכבר נתיחסה ההויה לקצת הדברים קודם קצת להעיר על היותם קודמים בעצם וכסבה כי כונת התורה היא להעמידנו על חכמת הנמצאו' בזה הספור הנפלא כמו שקדם ואיך שיהיה העני' הנה יסוד מזה המקום הספק אשר סופק לקצת הקודמים באי זה דבר שוער יום ראשון ויום שני ויום שלישי. והנה לא היו המאורות נמצאים עד יום רביעי וזה מבואר לפי ההנחה הראשונה שכבר יאמ' לפי זאת ההנחה כי הגרם השמימיי היה נמצא ביום הראשון. והסבוב האחד ממנו הוא יום אחד בקרוב היה שנשער בו אנחנו או שלא נשער בו ואם איננו זר אם נאמר שהיה ידוע אצל השם יתע' שיעור הזמן בזולת שמש וככבים וזה מבואר מאד בנפשו. ואולם לפי ההנחה השנית הוא יותר מבואר כי היו ג"כ המאורות נמצאים ביום ראשון ואל זה כוונו באמרם המאורות נבראו ביום ראשון ולא תלאם עד יום רביע. ר"ל שלא תלה התהוותם בזמן קודם ליום רביעי. והנה יתבאר הסבה בזה במה שיבא. רצוני לומר למה לא נתיחסה ההויה בהם קודם זה ואי אפשר שנבין ממאמרם שהיו נבראים ביום ראשון נפרדים ותלאם ביום רביעי ברקיע כי אינן תלוים בו אבל הוא בעומק הרקיע קבועים וקיימים וזה מבואר מאד למעין בזה הספר ונאמר עוד שהוא מבואר בלא ספק שהשכלים הנפרדי' הן קודמים בסבה ובמציאות לגרמים השמימיים והגרמים השמימיים הם קודמים בסבה ובמציאות ליסודות ומה שיתהווה מהם והיסודות קודמים לדומם והדומם לצומח והצומח לחי על מדרגותיו אלא שזאת הקדימה היא קדימה היולאנית:

וכבר ביארנו בחמשי מספר מלחמות יי' שבין גלגל לגלגל יש גשם בלתי שומר תמונתו הוא הסבה שלא ימשכו כל תנועות הגלגלים העליונים לשפלים או שלא ימשכו כל תנועת הגלגלים השפלים לעליונים והוא אשר נקרא מים בזאת הפרשה כמו שהתבאר שם לדמיון אשר בינו ובין המים בהעדר שמירת התמונה. וראוי שתדע כמו שנקראו המים מים שהוא מורה על ההכפל ממלת מה מצד רבוי המצבים אשר לחלקיהם קצתם עם קצת אשר הוא בלתי תכליי כן נקרא הגלגל שמים להורות על ההכפל ממלת שם שמורה על המקום מפני רבוי המצבים אשר לו במקום האחד בעינו ובתנועתו הסבובית אשר לא ימיר בה מקומו כי אם בחלקיו שימרוהו במקרה זהו מה שרצינו להציעו קודם שנתחיל בביאור זאת הפרשה. ומהנה נתחיל בביאור המלות:

ביאור דברי הפרשה

אמר כי בראשית ברא הבריאה כאשר ברא השם השמים והארץ ומה שתחתיהם וברא בשפלי' התחלותיו הראשונות אשר הם החמר הראשון והצורה ההיולאנית הראשונה והיא הצורה היסודית אשר קבל החמר הראשון במקומותיו ר"ל שהיתה הארץ כמרכז למטה משטח המים השפל והאש והאויר למעלה משטח המים העליונים הנה בראשית זאת הבריאה כלה אמר הש' יתעלה שימצא עולם האור והוא עולם המלאכים ותכף שרצה זה נהיה לשום מעשה והנה הבדיל יי' ית' בין זה העולם הנכבד ובין זה השפל אשר הוא החשך תכלית ההבדל כי זה האור הוא דבק לחיים הנכבדים דבקות מתמיד ושמח בהשגתו הנכבדת. תכלית השמחה והמציאות השפל הוא בהפוך זה. והמשיל הש' יתע' זה האור ליום לרוב בהירותו וזכותו והחשך ללילה לרוב ערבובו ועכירותו ורוע סדורו. ואפשר שנאמר שכבר הבדיל יי' יתע' בין העולם הזה הנכבד שהוא כמו צורה לעולם האמצעי ובין הצרות ההיולאניות שהם כזה העולם השפל שהוא חושך ביחס אל זה האור הנכבד והמשיל זה האור ליו' לרב בהירותו וזכותו והצורו' האלו היולאניו' המשיל ללילה להעדר זה האור הנכבד מהם והיותר נכון שנאמר שבזה האור מדרגות חלוקות הולכים קצתם לקצתם מדרגת הצורה והשלמות כמו שזכר הפילוסוף במה שאחר הטבע ועוד כי כבר הבדיל הש' ית' בין המדרגה הגבוהה למדרגה השפלה ממנה אשר היא חשך בהקש אליה לפי שהיא הולכת ממנ' מהלך ההיולי והמשיל הגבוהה ליום והשפלה ללילה ואם הם כלם אור אלא שקצתם קנו מהשלמות יותר מקצת וה היתה המדרגה הראשונה מהוית העולם כי היא קודמת לשאר הנמצאות במציאות וסבה כמו שקדם ולזה יחס התהוותה ביום ראשון והנה אמ' שכבר קרא יי' יתע' לאור יום ולחשך קרא לילה להעיר אל השלמות האפשרי לנמצא נמצא מאלו השכלים הנפרדים ביום הבראו כונן לא יקנו עוד אחר זה שלמות לא היה להם כמו שאפשר זה בנו לפי שהשלמות אשר לנו הוא בנו בתחילה בכח לא בפעל ואין הענין כן באלו השכלים אבל ישארו תמיד על ענינם ולזה יהיה תמיד הגבוה גבוה והשפל שפל ולזה אמ' שקרא השם יתעלה לאור יום ולחשך קרא לילה להעיר שזה יהיה תמיד שהם וזה כי כמו שלא יקרא אדמוני בעת שהאדימו פניו בעת מה מפני הבשת כן לא יתואר אצל השם ית' בתואר מה מי שאינו עם זה התואר תמיד והוא כאלו אמ' שתמיד יהיה האור יום והחשך לילה וראוי שתבין מזה שכן העניין במה שאמר אחר זה ויקרא אלהים לרקיע שמי'. ויקרא אלהים ליבשה ארץ כמו שנבאר בג"ה בהגיענו שם וזה שלא יתכן שנאמר שתהיה קריאת השמות האלו מונחת מהש' יתע' שאם היה הענין כן לא היה אפשר בשום לשון שישנה אלו השמות

וזה חלוף מה שנראה מזה. ועוד שכבר יקשה לתת הסבה מה זה שקרא הש' יתע' שם לאלו השלשה דברים לבד מבין שאר הנמצאות ובנשאר מהם קרא האדם שמות כאשר הסכים ולזה מבואר שהענין בבזה כפי מה שזכרנו והנה קרא המדרגה הגבוה' מאלה יום והשפלה ממנו לילה שלא יחשב חושב שיהיה אפשר למדרגה השפלה מאלו הצורות שתשיג בשלמות הצורה שהיא עליונה ממנה ותשוב היא והצורה דבר אחד כי אין באילו הצורות דבר בכח אבל כל מה שבהם הוא להם בפועל לא יקנו אחר זה שום שלמות זולת השלמות אשר נבראו עליו ביום הבראם ובהיו' הענין כן הנה העליונות הוא מתמיד העליונה והחסרון והשפלה הוא מתמיד בשפלה ולזה יקרא שם לעליונה יום מצד יתרון אורח וזיוה ויקרא שם לשפלה לילה מצד תמידות חסרון אורה וזיוה ביחס אל העליונה ממנה ולזאת הסבה הוצרך לומ' ויקרא אלהים לכך כך בשלשה מקומות לבד בזאת הפרש כמו שאנו עתידים לבאר בג"ה. והנה אמרנו שאמר ויקרא אלהים לכך כך כשהיה הדבר ההוא מתמיד לפי שהוא מבואר שהדבר לא יהיה נקרא בשם העניין אשר לא יתקיים לו כי אם מעט כמו אדמימות הביישן וירוקות הפחדן שלא יקרא מפני זה אדום או ירוק ואמנם יקרא אדום או ירוק מי שהיה כן בטבע:

פסוק ו

ויאמר אלהים יהי רקיע.

באור דברי הפרשה:

אמר הש' ית' שיהיה גרם שמימיי ממקצת הגשם הבלתי שומר תמונתו הנקרא בזה המשל מים ושיהיה עוד נברא טבע מבדיל בין החלק אשר ממנו למטה מהרקיע ובין החלק אשר ממנו מלמעלה לרקיע. וזה הטבע הוא ההכנה והכח אשר נתן הש' ית' בעת הבריאה לחלק השפל לקבול הצורות היסודיות אשר הוא בחיי עליהם. ועשה זה הש' יתע' כשרצהו ר"ל שהוא עשה את הרקיע והבדיל בין המים אשר מעל לרקיע ובין המים אשר מתחת לרקיע. כששם כח והכנה במים אשר מתחת לקבל הצורות אשר החמר הראשון כחיי עליהם. והמים אשר מעל לרקיע לא נתן להן זה הכח אבל הם נשארים על עניינם ובזה ההבדל היה זה המציאות בעניין אשר הוא בו ר"ל שקבל החמר השפל צורותיו היסודיות וצורת המתדמי החלקים המורכבים מהם כי יספיק בהויתם זה הכח וההכנה עם תנועת הגרמים השמימיים. ומפני זה לא ייוחסה הויתם לשם יתע' בזה הספור. ולפי שהרקיע הוא שם משותף לכל דבר נרקע קרא ש' יתע' זה הרקי' בשם ייחדהו שהוא שמים והרצון בו ששם דמיון שני מקומות בלתי מתנועעים והם קטבי הגלגל כי שם יאמר על המקום וכאלו באר בזה שהש' ית' שמם מתנועעים תכף שנבראו

כי מצד התנועה יוכרו שני אלו המקומות. ולפי שהן הושמו בטבע שיהיו מתנועעים תמיד לא ינוחו אמר שכבר קרא הש' ית' לרקיע שמים כי אין להם כח על המנוחה כלל. וכבר ייוחסה זאת הבריאה ליום שני לסכה שזכרנו במה שקדם. והנה לא נאמר במה שנברא בשני כי טוב לפי שמה שנברא בו מעניין זה החמר השפל היה בו כח והכנה לבד כמו שבארנו והטבע הוא אשר הוציא זאת ההכנה לפעל. וענין שהוא כזה אין ראוי שיאמ' בו כי טוב למעוט חלקו במציאות. והגלגלים בו היו גם כן בלתי שלמים לפי שלא נבראו בהם הככבים ולזה לא אמר במציאותן כי טוב עד שנשלמו. וזהו אמרם בבראשית רבה למה אין כתוב בשני כי טוב ואמרו קצתם לפי שנברא בו גיהנם. ואמנם היה זה כן לפי שהכח וההכנה אשר לחמר השפל הוא סבה באופן מה אל ההפסד וההעדר. וקצתם אמרו מפני המחלוקת רוצה לומר כי בזה הכח אשר נתן לחמר השפל קבל הצורות היסודיות ההפכיות אשר הם סבות ההפסד כמו שהתבאר בחכמה הטבעית. וקצתם אמר לפי שלא נגמרה מלאכת המים רוצה לומר שמה שנברא במים התחתונים אינו פעל גמור אבל כח והכנה ומה שעשאו מהמים והוא הרקיע לא נגמר ענייננו עד יום ד' שנבראו בו הכוכבים ואז נאמר בגלגלים כי טוב ולזה כלל זה העניין אמרם שלא נגמרה מלאכת המים כי כבר אמרו שהרקיע מהמים נתנוה וזה כשגלדה הטפה האמצעית כמו שזכרנו במה שקדם. הנה זהו מה שנראה לנו בביאור זאת הפרשה הזנית והוא נפלא כמו שתראה והוא מסכים לדברי רבותינו ז"ל ולאמת בעצמו לפי מה שביארנו מבריאת עולם כספר מלחמות יי'. וראוי שתדע שאי אפשר שיובן זה ההבדל שאשר בזאת הפרשה הבדל במקום שאם היה הדבר כן היה בזה המאמר מותר. וזה שהגשם אשר הוא באמצע המים אין ספק שהוא מבדיל בין מה שממעל ממנו ובין מה שמתחת. ולזה יהיה אמרו ויהי מבדיל בין מים למים מותר אין צורך לו וכן יהיה מותר אמרו ויבדל אלהים בין המים אשר מעל לרקיע ובין המים אשר מתחת לרקיע. ועוד שכבר יהיה אמרו ויהי כן בתכלית הזרות כי אחר שעשאו אין צורך לומר שיהיה כן. אמנם יצטרך לזה אלו לא אמר שעשה השם הרקיע וזה כשיאמר ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים ויהי כן וזה מבואר מאד. ולזה הוא מבואר שאמרו ויהי כן רמז בו אל הויה אחרת זולתי מה שזכר תחלה והוא מה שיצא לפועל באמצעות הטבע מפני זאת ההכנה נבראת בחמר השפל לפי מה שביארנו:

פסוק ט

ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים וגו'.

בעבור שהיה הגלות החלק הנגלה מהארץ מפני ההויות אשר יתהוו בו ר"ל הצמח והחי והיה זה החלק מהארץ דבר שאי אפשר שייוחס אל הטבע. זכר בבריאה אשר יחס אותה ליום הג' והוא היות הצמח ההוה ממינו מה שהמציאו השם יתע' בעת בריאת העולם מהראות היבשה. לפי שהוא דבר אי אפשר שייוחס אל הטבע. והנה המלות הזכרות בזאת הפרשה הם מבוארות:

וזה ביאור דברי הפרשה:

אמר השם יתע' שיאספו אל מקום אחד אשר היו מקיפות בטבעם אל יסוד הארצי בדרך שתראה היבשה ויהי הדבר כן. והנה קרא הש' ליבשה ארץ. ואע"פ שהארץ יאמר בכלל על כל היסודות בכללם כמו שקדם כבר נתייחס שם ארץ לזה היסוד להעיר שכבר יהיה תמיד זה החלק מהארץ נגלה. ולמקוה המים קרא השם יתע' ימים להעיר שכבר יהיה שם תמיד היסוד המימיי. ואמנם אמר ימים ולא אמר ים לפי שטבע הים מתחלף להתחלף טבע מקומות הארץ שאר יעברו מימיו בהם כמו שהתבאר בספר האותות. וזהו אמרם בב"ר והלא ים אחד הוא מה ת"ל ולמקוה המים קרא ימים אלא לא דומה טעם דג העולה מעכו לעולה מצידון ולעולה מאספמיא. והנה למדתנו התורה בזה המים הוא היסוד המימיי. וכבר ביאר זה הפילוסוף בספר האותות. וכבר ידע השם ית' כי מה שהמציאו מזה הוא טוב לפי שבו תועלת להיות ההויה בחלק הנקגלה מהארץ ובעבור זה התכלית המציאו הש' יתע'. והנה קרא הש' יתעלה ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים להורות שחלק הנגלה מהארץ יהיה תמיד נגלה והים יהיה ים תמיד בדרך שלא יפסד זה המקום הנגלה בכללו'. ולזה יהיה לזה המקום זה השם תמיד ר"ל היבשה וכן העניין בים אשר הוא היסוד המימיי. ואחר זה אמר השם יתעלה שתוציא הארץ צמיחת ההוים ממנה וזכר תחלה הצומח החסר והוא עשב המזריע. ואחרי כן זכר השלם והוא האילן העושה פרי אשר בפרי ההוא זרע יתהוה ממנו מינו לפי שזה הוא הסדור הניאות לפי הטבע. וכבר יתבאר לך שהעשב הוא חסר בהקש אל האילן לפי שבו ימצאו רבים הוים מהעפוש מה שאין כן באילן. ועוד כי פעולות הטבעיות הם יותר שלמות. והנה בעת שאמר הש' שיהיו אלו הצמחים מן הארץ היו כמו שרצה ר"ל שכבר הוציאה הארץ דשא עשב מזריע זרע יתהוה מהזרע ההוא מינו. ועץ עושה פרי אשר בפרי ההוא זרע יתהוה ממנו מינו. וידע הש' ית' כי מה שהמציאו מזה הוא טוב ונתיחסה זאת ההויה ליום השלישי. ואפשר שנאמר שהרצון בזה הוא אשר אמר שיהיה אז כח לארץ להוציא אלו הצמחים ויהיה כן ר"ל שנתן לארץ כח והכנה אז על דרך פלא הוציאה אלו הצמחים כשצמחו ממנה כאלו היו נזרעים הזרעים בארץ ולא היו הצמחים האלו נמצאים בעת

הבריאה יחד כשאר הנבראים. ולזה אמר אחר זה וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר וגומר. כבר התבאר כי אחד זאת הבריאה הנזכרת כאן היתה הצמיחה וזהו אמרם בבראשית רבה. ותוצא הארץ דבר שהוא פקוד בידה ר"ל שהוא כמו פקדון בידה. ועוד אמרו שם תולדות הארץ בראשון כדברי ב"ה ושהתה ג' ימים ראשון ושני ושלישי והוציאה שלשה ילדות אילנות ודשאים וג"ע. כבר ביארו לך שהצמיחה אחר ששם השם יתעלה כח ההולדה היתה יחד בזאת הארץ זמן מה. והנה ידע הש' ית' באלו הצמחים שהמציא שהם טובים ולזאת הסבה לא אמר ויברא דשא עשב וגו' כמו שאמר בשאר הבריאות ויעש אלהים את הרקיע ויעש אלהים את שני המאורות ויברא אלהים את התנינים הגדולים ויעש אלהים את חית הארץ ויברא אלהים את האדם. אבל אמר ותוצא הארץ להורות על מה שבראו הש' ית' מהצמח לא נשלם הצמיחה כמו העניין בשאר הדברים שברא. כי שאר הדברים בראם שלמי הבריאה ביום הבראם ואפשר עוד שנאמר שהסבה באמרו ותוצא הארץ ולא אמר ויעש אלהים דשא עשב לפי שזה המין הוא מהבעלי נפש ולא ילבש צורה אחרת בתכלית שלמות הויתו כמו העניין בב"ח. וזה שכבר ימצא בב"ח תחלה הכח הצומח עד שתשלים הויתו שלמות מה שתגיע בו הנפש החיונית ולזה יצטרך התחלה אחרת זולת ההתחלה אשר שם אותה אז הש' ית' במים ובארץ ולזה ייחס זאת הבריאה לש' יתע' אבל הצמח לא יצטרך אל התחלה אחרת זולת ההתחלה אשר שם הש' יתע' להצמיח אלו הצמחים כי אין להם. צורה נוספת על הצמיחה:

פסוק יד

ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים

באור דברי הפרשה

אמר הש' ית' שיהיו גופים מאירים ברקיע השמים והם השמש והירח ושאר הכוכבים ואמנם רצה במציאותם להבדיל בין היום ובין הלילה ר"ל שיתחדשו מהם בזה העולם השפל דברים מקבילים מצד היום והלילה המתחדש מהם כי יתחדשו מהם בזה העולם השפל דברים טבעיים מקבילים בד' תקופות המתחדש מהכוכב. וזה כי בהיות השמש על האופק יגביר האויר והאש ובהיותו תחתיו יגבר הארץ והמים וזה מבואר מאד בשמש. וכן ראוי שנבין הענין ככוכב כוכב ר"ל שכבר יקרו ממנו דברים מקבילים מצד היום והלילה המתחדש ממנו. ובכמו זה העניין יקרה לשמש מצד מרחקו מהפיאה הצפונית אשר שם הישוב וקרבתו ממנה. רצוני כי בקרבתו יגבר האש והאויר ובמרחקו

יגבר הארץ והמים. והיה יומו בזה האופן בהיותו בפאה הצפונית להיות ניצוצו אז חזק לקרבתו מהישוב. ולילו בהיותו בפאה הדרומית וכן ראוי שנבין העניין בשאר הכוכבים ר"ל שכבר ימצאו מהם דברים מקבילים מפני היותם פעם בצפון ופעם בדרום אשר הוא יום הכוכב ולילו כמו שהתבאר. וזכר עוד שאמנם רצה הש' יתע' במציאותם לתועלת שנית. והוא שיהיו מהם פעולות מתחלפות ייוחדו בהם הכוכבים קצתם מקצת ויהיו הכוכבים לאותות לאלו הפעולות אשר ייוחדו בהם. וזה אמנם יהיה מהם למועדים ולימים ושנים כאלו תאמר שבזה המועד יהיה המתחדש לפי מה שיגזרהו הכוכב האחד. ובמועד השני לפי מה שיגזרהו כוכב אחר עד שתאמר שהמושל בזאת השעה הוא שבתי והמושל בשעה השנית הוא צדק. והמושל בזה היום הוא שבתי והמושל ביום השני הוא השמש. וכן העניין בשנים ובשאר המועדים היותר גדולים מהשנה אשר תיוחס הממשלה בהם לכוכב ככב לפי מה שהונח בחכמת משפטי הכוכבים ויקרו מזה יחסים רבים מחלופי ההוראות והנה זכר שני מינים מהחלופים ר"ל החלוף אשר יקרה לככב בעצמו בפעולותיו מפני יומו ולילו שביומו תמשך ממנו פעול מקבלת ממנה. והחלוף אשר יקרה מפני הפעולות המתחלפות אשר יקרו מהכוכבים המתחלפים. עד שקצתם ימצא לו רושם מיוחד בהנעת האש. וקצתם בהנע' המים. וקצתם בהנעת האויר ובאלו שני מינים מהחלופים אשר זכר ישלם כל מה שנמצא בזה העולם השפל ויהיו נשמרים חלקיו כפי מה שאפשר כי בזה ישלם השווי בין היסודות והשמירה אשר לחום הטבעי אשר לנמצא כמצא הזמן האפשרי. ותשלם בזה האופן מהשגחה מאישי מין האדם לשמרם מהרבה מההזקים אשר יתכן שיזוקו בהם כמו שביארנו בביאורנו לספר איוב ובספר מלחמות השם. ובאלו שני הצדדין מהחלוף גם כן היה אפשר שיסתעפו מהגלגלים הפעולות הרבות המתחלפות אשר ימצאו בזה העולם השפל. וזכר עוד שכבר רצה הש' ית' במציאותם לתועלת השלישית והוא שיהיו מאירים על הארץ כי בזה ישלם מציאות האדם ושאר הב"ח וזה מבואר מאד כי בזולת האור לא ישיג דבר הכלי אשר בו יראה הב"ח מוחשיו והנה ראותו מוחשיו הוא הכרחי לו מאד כי הוא מהסבות היותר גדולות אל שיברח מהמזיק ויכוין אל הניאות והוא באדם עם זה מבוא אל השלמות במושכלות לפי שהתחלות המושכלות נקנה אותם מן החוש כמו שיתבאר במקומותיו ולפי שכבר רצה במציאות הככבים כדי שיגיעו מהם התועלת הנזכרות המציאם באופן שיתכן שיגיעו מהם ולזה המציאם בשעור אשר הם בו מהגודל ובמרחק אשר הם בו מהארץ ובשיעור מהתנועה מהמהירות והאיחור שהם בו. כי אם היה מתחלף ענינם באחד מאלו הענינים ממה שהם בו היה בלתי מגיע מהם זה התועלת. והמשל שאם היה

השמש יותר גדול ממה שהוא היה נפסד זה המציאות השפל בקיץ מחוזק החום וכן אם היה יותר קרוב לארץ ממה שהוא. ואם היה יותר קטן או יותר רחוק מהארץ היה נפסד זה המציאות השפל בסתיו מחוזק הקור. ואם היתה תנועתו יותר מאוחרת ממה שהיא היה נפסד זה המציאות השפל מקיץ לחוזק החום לאורך התמדת השמש כפאה הצפונית ובסתיו לחוזק הקור לאורך התמדת השמש בפאה הדרומית. ואם היתה תנועתו יותר מהירה היה החום חלוש בקיץ יותר מן הראוי והקור בסתו. וכן ראוי שנבין העניין בככב ככב. ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר כי הוא ית' מפני שרצה הככבים כדי שיגיעו מהן אל התועלות הנה המציאם ה' באופן היותר שלם שאפשר שיגיעו מהם אלו התועלות. ואמר שתכף שרצה הש' יתע' זה היה כן. וספר שכבר עשה השמש למשול ביום והירח בלילה והככבים אשר להם ג"כ ממשלה מה כמו שקדם. וזכר שכבר עשאם בצד שיגיעו מהם אלו התועלות הנזכרות ר"ל שיאירו על הארץ כדי שיוכל הב"ח לראות מוחשיו. ולמשול ביום ובלילה בדרך שיסודרו מהם אלו המקרים המתחלפים והמתחדשים בזה העולם השפל כשימשול זה פעם וזה פעם כמו שקדם. ולהבדיל בין אור הכוכב והוא עת היותו על האופן ובין חשך הכוכב והוא עת היותו תחת האופק. וכן יהיה אור הכוכב קורבתו מהפאה הצפונית אשר שם הישוב כי אז יהיה ניצוצו חזק בזאת הפאה הצפונית. וחשך הכוכב יהיה מרחקו מהפאה הצפונית כי אז יהיה ניצוצו חלוש בה. ולזה אמר בכאן. ולהבדיל בין האור ובין החשך תמורת מה שאמר ראשונה להבדיל בין היום ובין הלילה להוסיף ביאור על מה שכיון בזה המאמר. ולזה אמר ולמשול ביום ובלילה תמורת אמרו והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים ממה שיוסיף גלוי ושלמות על מה שבארנו בזה המאמר ר"ל אמרו והיו לאותות ולמועדים וימים ושנים. ואמר אחר כן שהשם ידע שמה שהמציאו מהכוכבים הוא טוב. ויחס ההויה זאת ליום רביעי.

והנה בכאן שני ספקו' גדולות ראוי שנשתדל בהיתרם. האחד שכבר התבאר ממה שאמרנו שאלו הככבים המציאם השם יתעל בעבור אלו הנמצאות השפלות ויהיה אם כן הנכבד בעבור הפחות וזה שקר עצום אצל החכמים. והשני שכבר היה ראוי לפי הסדור הטבעי שתיוחס זאת ההויה ליום השלישי כי השמים והככבים קודמים בסבה ובמציאות ליסודות ולמה שיתהוה מהם:

ונאמר שהספק הראשון ואם הוא מפורסם הנה אין התירו ממה שיקשה. וזה שכבר יראה תמיד שהנכבד ישלים השפל במה שישפע לו ובזה האופן ישלים השם יתעלה כל הנמצאות כמו שהסכימו עליו הפילוסופים ובעלי התורות ולא נאמר מפני זה שיהיה השם יתברך בעבור הדברים השפלים ממנו אבל נאמ' שמציאותו הוא באופן מהשלמו'

שיוכל להשפיע משלמותו לכל הנמצאות לפי מה שאפשר להם שיקבלו ממנו. ואמנם מה שהוא מן השקר שישלם הנכבד בפחות רוצה לומר שיקנה הנכבד שלמות מהפחות עד שיהיה מהפחות משלי' הנכבד. ובהיות הענין כן הנה יסור זה הספק במה שאמרנו וזה כי הגלגלים נמצאו בעבור עצמותם ולמה שיהיה יותר נכבד להם שיתנועעו משינוחו כי היתה התנועה חיים לדברים הטבעיים הושמו מתנועעים. ולפי שכבר אפשר להם בתנועתם שישפיעו שלמות לנמצא השפל והיה יותר נכבד להם שישפיעו משלא ישפיעו לפי שזה דרך הנמצאים השלמי' שיערף להם מהשלמות באופן שישפיעו ממנו לזולתם הושמו תנועתיה' באופן שישלמו בהם הנמצאות השפלות. ולזה המציא השם יתע' בקצת חלקיהם ניצוצים מאירים שיהיו כלים להם להשפיע למה שלמטה מהם מצד הניצוצים המגיעים מהם. ובזה הותר זה הספק והוא עיון נפלא מאד נבוכו בו רבים. והוא מבואר שזה ההיתר לא יספיק בשלמות אם לא בהנחת העולם מחודש ולזה זכרה בכאן התורה בריאת הכוכבים והתועלת המגיע מהם אשר בעבורו נמצאו להעמידנו על שהעולם מחודש כי העיון יחייב עם ההתכוננות הטוב שבריאת הכוכבים הוא לאלו הפעולות לבד לא לעצמות הגלגלים כמו שביארנו בספר מלחמות השם. והיות גם כן לככבים פעולות מתחלפות עם היותם מטבע אחד אי אפשר גם כן שישלם לפי הטבע ולא התחלפות' משאר חלקי הגלגל כי הם עמו מטבע אחד אי אפשר גם כן שישלם לפי הטבע ולא התחלפותם קצתם מקצ' ושיהי' זה מאיר מעצמו וזה יקב' האור מזולתו ולא התחלפות' משאר חלקי הגלגל כי הם עמו מטבע אחד ולזה תלקח הוראה חזקה בעניין הככבי' בחדוש העולם כמו שביארנו בספר מלחמו' יי'. ואולם הספק הב' הנה הוא קשה מאד וראוי שנאמר כהיתרו לפי קצורנו. ונאמר כי התורה זכרה זה הספור להעמידנו על חכמת הנמצאות לפי מה שאפשר בחדוש העולם. וכוונה עם זה לפי מה שיראה מדבריה להיישינו אל הדברים שיישיר אותנו מאד מצד העיון שהעולם מחודש. ולפי שהגלות הארץ הוא מהדברים שיישיר בנפשותנו אמונת החדוש לפי מה שאי אפשר שייוחס ענינו אל הטבע כמו שביארנו בספר מלחמות יי'. הנה רצתה התורה לזכור בריאת הככבים אחר בריאת הגדלות הארץ כדי שלא נטעה כשניחס הגלות הארץ אל הכוכבים כמו שעשו הפילוסופים כשלא מצאו בכאן סבה אחרת ייחסו אליה הגלות הארץ. וכבר יראה שהוא בלתי אפשר שתיוחס זאת ההויה אל הככבים לפי שאם הענין כן היה המקום הנגלה מהארץ שלם הסבוב כי הככבים האלו סובבים סביב מחלק הארץ אשר תחתיהם סבוב שלם על יחס אחד ואנחנו לא נמצא הענין כן אבל נמצ' שהחלק

הנגלה מהארץ לא יעדיף על חצי הקף המקו' ההוא הנגלה כמו שהתבאר בספר מלחמות השם באופן שלם ובכאן הותר זה הספק:

פסוק כ

ויאמר אלהים ישרצו המים

ראוי שנציע בכאן מה שכבר התבאר בספר ב"ח מדרגות הב"ח והו' שהחי היותר חסר מהב"ח המולידי' מינם הוא המימיי ואחריו המעופף ואחריו החי הולך בלתי מדבר והאדם הוא הב"ח השלם בתכלית מה שאפשר ויורה על זה במה שנזכר שם. כי החי המימיי עושה ביצה בלתי שלמה והחי המעופף עוש' ביצה שלימה והחי ההולך מוליד ב"ח ובזאת ההדרגה נזכרת בכאן בריאתם רוצה לומ' שכבר נזכר' תחלה בריא' המימיי ואחריה בריאת החי המעופף ואחריה בריאת החי ההולך הבלתי מדבר ואחריה בריאת החי המדבר ולהיות מדרגת העופף ממוצעת בין מדרגת המימיי והארציי' אמרו רבותינו ז"ל על העופות שנבראו מן הרקק אשר הוא מים וארץ מעורבי' והנה לרוחק בריאת האד' מבריאת שאר הב"ח היה ראוי שיפריד לבריאתו יום אחד. ואמנם זכר עמה בריאת ב"ח ההולך להיותה במדרגת ההיולי הקרוב לו ולהיות הולדת החי המימיי והמעופף חסרה נצטרכו לברכת פריה ורביה רוצה לומ' שהם צריכין להשגחה אלהית נוספת בהולידם כדי שתשלם ההויה ויתקיים מינם יותר מהב"ח ההולך כי הוא עושה ב"ח בגופו וזאת ההשגחה היא שנתן להם השם ית' כלי תשלם בו הולדתם החסרה ולזה נתברכו הדגי' והעופות בשיפרו וירבו ולא נתברך הב"ח ההולך. ולזאת הסבה לא היה צריך האדם שיתברך שיפרח וירבה כי כבר נתן לו השם יעלה בבריאתו כח שלם להולדה, ולזה הסכימו רבותינו ז"ל שמה שנאמר בכאן לאדם ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ הוא מצות עשה. ובכאן עוד סבה אחרת תחוייב שיהיה זה המאמ' מצוה לא נתינת טבע על ההולד' והוא שזה הפועל רוצה לומר חבור הזכר והנקבה הוא באדם מהבחירה כי באדם כח אל שיעשה זה הפועל ואל שלא יעשהו ואפשר לו גם כן שיעשהו בזולת עשיית פרי כשיהיה דש מבפנים וזורה מבחוץ כמו שאמרו רבותינו ז"ל על אונן כמה שספרה עליו התורה. והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה. מה שאין כן בשאר הבעל חי והכרעת השם יתברך אחד משני חלקי האפשר אשר תפול בהם הבחירה אל שתהיה אליו הבחירה הוא בהכרח מצוה לא טבע ובהיות העניין כן הנה יהיה בלי ספק זה המאמר מצוה. ואולם נזכרה בכאן לפי שהיא הולכת מדרגת השלמה מהבריאה האנושית כי בזה יתקיים המין האנושי ולפי שהו' זכר בכאן בריאת שאר הדברים הנולדי' ממינם והסבות העוזרו' להם לקיום מינם כדי שימשך המציאות זכר גם כן זאת המצוה

עם זכירת בריאת השם האדם. וראוי שתדע שזאת המצוה נתנה פעמים כמו שהשרישו ז"ל זה בפרק גיד הנשה ואמנם היה זה כן לפי שהתורה בכללה תמצאה מיוחסת למשה רבינו עליו השלום וזה נכפל הרבה בתורה ובדברי הנביאים. אמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. זכרו תורת משה עבדי. עם שכבר נתייחד משה ע"ה בזאת המדרג' מהנבואה מבין שאר הנביאי' ולזה יחוייב שתהיה התורה בכללה נתונה ע"י משה רבי' ע"ה עד שכבר תמצא שמצות מילה שצוה בה אברהם הושב הצווי בה בתורה אמ' וביום השמיני ימול בשר ערלתו וראוי זה להיו' כן לפי שהתור' בכללה היא נימוס אחד יכון בו אל תכלית אחד במספר והוא ההצלחה האנושית והפועל האחד כמה שהוא אחד במספר ראוי שתהיה הגעתו בעצמות מאחד במספר וגם כן הנה הנבואה האחת במה שהיא אחת תמצאה תמיד מגעת לנביא אחד ואם הגיע לשנים הגיע בכללה לאח' ואח' מהם כמו שתרא' מנבואת ישעיה וירמיה במה שנתנבאו יחד על דבר אחד. ואולם החסרון המגיע בנבואה הוא שכבר יקרה שלא יודע פירושה לו כמו העניין בנבואת דניאל אבל עכ"פ יגיע אליו כל הנבואה לא חלק זולת חלק ובהיות הענין כן הוא מבואר שכלל התורה ראוי שיהיה נתן ע"י משה. ואם נתן ממנה חלק לזולתו שיושב הצווי בו במה שנתן לו מהתורה וגם כן הנה תמצא שמה שהתאמת לישראל כמעמד הר סיני הוא נבואת משה רבינו וקבלו עליה' לעשו' כל מה שהגיע לו בנבואה ואלו היה קצת התורה נתון ע"י זולתו מהקודמים הנה לא יהיה זה ממה שהתאמת ענינו לישראל ולא ממה שקבלוהו עליהם ואם אמרנו שכבר הגיע למשה בנבוא' שזה החלק נתן לזולתו בנבואה שלמה ויאמינו בו ישראל מזה הצד כמה אני תמה למה קיצר הש"י משיתנהו למשה עצמו והצריכו להתחבר לנבואתו בנבואת זולתו עם היות נבואת זולתו מגעת לו בנבואתו זה ממה שלא יתכן ולזה מי שיראה שהתורה כולה נתנה למשה ומה שנתן ממנה לזולתו כמו המילה שצוה בה אברהם לא נתן על שיהיה החלק מהתורה אבל נתן לתכלית מיוחד והוא שיהיה לאות ברית בינו ובין השם יתברך ולהישיר אל שיהיה ממנו זרע מוכן אל השלמות ולקבל זאת התורה האלהית כמו שיתבאר במקומו בג"ה וגם כן אלו נתנה התורה חלקים חלקים על שם שהם חלקי' מהתורה מזולת שתהיה בכללה מנעת על ידי אחד הינו באחד משני דברים אם שנאמ' שמה שכיון בחלק חלק ממנה כשנתן נפרד בעת נתיבתו הוא תכלית אחר זולת התכלית המגיע בעצמות מהתורה ויהיה אם כן הגעת זה התכלית האמתי מהתורה בדרך המקרה וזה מגונה או נאמר שכבר כוון בחלק חלק ממנה כשנתן נפרד זה התכלית והוא ההצלחה האנושית ויהיה אם כן חסר למה שהגיע מזה הנימס כפעם בפעם כי הוא נתן לתכלית אי אפשר שיגיע ממנו אם

לא כשיתחבר נימוס זולתו וזה ג"כ מגונה כי לא תבא הנבואה בזה האופן מהחסרון כמו שקדם ובהיות העניין כן הוא מבואר שהוא ראוי שתהיה התורה בכללה נתונה ע"י משה וזה מבואר שזה המאמר והוא מה שנאמר בבריאת האדם פרו ורבו ומלאו את הארץ נצטוינו בסיני ואז היה העולם מלא:

באור דברי הפרשה

אמר השם יתברך שישרצו המים שרץ נפש חיה ושיתהוה עוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים וכן היה. רוצה לומר שכבר ברא ה' בזה האופן כל מיני הדגים המולידים מינם הנמצאים במים וכל מיני העוף המולידים מינם וידע השם ית' ממה שהמציאו מזה הוא טוב מאד לתכלית אשר אשר בעבורו נמצא ונברא וכבר בראו גם כן באופן היותר שלם שאפשר בבריאתם עד שמה שנשיגהו מן הטוב והחנינה אשר המציא בבריאתם ואם הוא רב מאד כמו שהתבאר בחכמה הטבעית אצל זכרון תועלת אברי הב"ח הנה הוא מעט מזער בהיקש אל מה שיש מן הטוב ומן החנינה בבריאתם. ולפי שהכח שנתן להם ביצירתם על ההולד' הוא כח חסר ברכם השם יתברך כשיפרו וירבו וימלאו הדגים את הארץ בימים והעוף יפרה וירבה בארץ וזאת הברכה היתה שנתן להם כטבע כחות עוזרי' להשלים תולדותיהם החסרה כמו שקדם. וכבר נתיחסה זאת הבריאה ליום החמישי:

פסוק כד

ויאמר אלהים תוצא הארץ

ביאור דברי הפרשה

אמר השם יתברך שתוציא הארץ מיני הב"ח ההולכים המולידים מינם וכן היה ר"ל שכבר עשה השי"ת כל מיני הב"ח הבלתי מדברים ההולכים בזה האופן וידע השי"ת במה שהמציאו מזה שהוא טוב למה שהמציאו בתכלית מה שאפשר בו כי הוא שם יצירתו באופן היותר נכבד שאפשר למה שכוון בו ואח"כ אמר הש"י לעליונים ותחתונים שיעשה מהם אדם בעל שכל ואמר ה' גם כן שיהיה זה האדם באופן מהבריאה שישלטו אישיו בכל הבעלי נפש הנמצאים בעולם ההויה וההפסד וכן עשה ר"ל שכבר ברא השם יתברך בזה האופן את אר' בצורה האנושי' המיוחסת לו והוא השכל ההיולאני ולזה בראו בצלם העליונים כמו שקדם כי שכל האדם נתייחס באופן מה לשכל העליונים והנה בראם זכר ונקבה כי בזולת זה לא תשלם ההולדה וכזה ראוי שנבין שיהיה זה העניין במה שבראו השם יתברך משאר הב"ח והנה ברכם הש"י להשגחה על קיומם ושמירתם ואמר להם שיפרו וירבו וימלאו את הארץ ויחזיקו בה. ר"ל שכבר גזר בבראם שיצוה האד' בזה כשימצא שם מקבל ראוי שתנתן התורה על ידו ונתן להם גם כן ביום הבראם שישלטו

בדגת הים ובעוף השמי ובכל הרמש הרומש על הארץ. וכבר זכרנו במה שקדם שמה שאמר בכאן פרו ורבו הוא מצות עשה נצטוינו בו בסיני. וכבר נזכרה בכאן בכאן להיותה הולכת מדרגת השלמו' מזאת הבריאה האנושית לפי שבה יתקיי' המין האנושי ועוד שכבר היתה ראויה זאת המצוה ושאר המצות התוריות הנוהגות מנהגה להנתן מן היום שנבר' אדם אלא שלא היה שם נביא יהיה ראוי שינתן התורה על ידו עד עת בא משה רבינו אדון הנביאים ולזה תמצא אותם רז"ל אומרים שהתורה נברא' קודם שנברא העולם ובהיות העניין כן הנה יהיה זה המאמר התוריי כאלו נאמ' אז להיותו מכוון בעת הבריאה ולהיותו הכרחי להתמיד מציאות המין והאנושי ולזה ג"כ נזכר בזה המקום והנה ראוי שנבאר שרשי זאת המצוה מהמלות הנאמרות בה כמו שיעדנו ונאמ' כי השרש הראשון מזאת המצוה הוא שהוא לאיש ולא לאשה וזה שהאשה אין ספק בידה לעשות והמצוה אמנם תצוה למי שאפשר לו שיעשה ואמנם שאין ספק ביד האש' לעשות זאת המצוה הוא מבואר לפי שאין לאשה התחלה בזה הפועל אבל היא מקבלת הפועל ואין בבחירת' ג"כ עשיית זה הפועל כי כבר אפשר שתכין עצמה לקבל זה הפועל ולא ישלם ממנה פרי להיו' הזכר דש מבפני' וזורק מבחוץ. וכבר נתבאר זה השרש בששי מיבמות:

השרש השני שלא יפט' האד' מפריה ורביה אם לא יהיו לו זכר ונקבה ישלם בהם מלא כל הארץ. וזהו שאמרו פרו רמז בו על ההולדה ואמרו ורבו רמז בו חיוב הרבוי בהולדה ואמרה ומלאו את הארץ יתחייב שישלם בזה מלא הארץ והנה הרבוי הראשון בהולדה הוא שנים לפי שאי אפשר לקיום העולם בלא זכרי' ובלא נקבות הנה יהיו אלו שנים זכר ונקבה ובזה ישלם מלא הארץ כי האד' ואשתו הם זכר ונקבה ואם יולידו זכר ונקבה לא יחסר מלא הארץ בהפקדם עד שישלם בזה האופן קיו' אנשי הארץ על ענייי' אחד ויתבאר ממה שאמרנו שאם היה הזכר סריס או הנקב' אילוני' או שמתו ולא הולידו הנה לא נפטר האב מפריה ורביה כי אלו התולדו' לא ישלם בהם מלא הארי' אבל נפקד מקומם במותם. ואולם אם הוליד זכר ונקבה ומתו ונשאר לו מהם זכר ונקב' הנה הוא פט' מפריה ורביה כי כבר השלי' חקו במה שהוליד ונשאר לו מהם מה שישלם בו מלא הארי' אבל אם לא הוליד האב זכר ונקבה והיו לו ממי שהוליד אותו זכר ונקבה הנה לא נפטר האב מן פריה ורביה כי לא השלים חוקו הראוי לעצמו. וכבר נתבאר זה השרש וכל מה שחוייבנו ממנו בששי מיבמות:

השרש הג' שהאדם יתחייב בזאת המצוה מעת היותו ראוי על מנהג הטבעי להוליד הולדה שלמה ישלם בה מלא הארץ וזה יתבאר ממה שאמר ומלאו את הארץ. וכבר זכרו רז"ל שזה הזמן הוא מן התורה לפי מה שהיה מקובל אצלם מעת היותו בן כ' שנה

לא קודם זה. ואע"פ שהוא יכנס בגדר שאר המצות מעת היותו בן י"ג שנה ויום אחד. והסבה בזה שהאדם בהכנסו לגבול י"ג שנה ויום אחד ימצא בו המותר הזרעי מעט להכלו' מזונו בגדול חזוק הנמצא לו סביב הזמן ההו' ולזה אם יוליד אז יהיה הולדה חסרה לפי המנהג הטבעי ובזה תמצא שאפלטון יצוה בהמה שחבר מהנהגת המדינ' החשובה שלא יתחברו הזכרי' לנקבו' אם לא אחר שיגיעו קרוב לזמן אשר הגבילוהו חז"ל כדי שיהיו הנולדי' שלמי היצירה וכבר נתבאר זה השרש בפרק ראשון מקדושין ואולם מה שיתחייב מאלו השרשים בשנית אין מבוא לזכרו בזה המאמ' והמשל שכבר יתחייב מזה כמי שלא קיים פריה ורביה שלא ישא אשה. בלתי ראויה להוליד ושלא יקיימנה אם נשאה אם לא ישא עמה אחר' בת בני' ואלו הדינין ג"כ התבארו בו' מיבמו' ובמקומות מכתובות:

והנה התועלת בזאת המצוה מבואר והוא שימשך ממנה קיום המין האנושי כי האדם להיות פעולתיו בבחירתו היה אפש' לו שישחית מינו כאלו תאמ' אם תשלם ההסכמה בין האנשים להמנע מהוליד ולזה השגיחה בו התורה בזה האופן. ולזאת סבה בעינה מנעתנו התור' מהשחית כלי ההולדה ומהרביע כ"ח כלאי' כי ההולד' תפסק בזה האופן כמו שהתבא' בספר ב"ח. ואח' שנשלם לנו ביאור שרשי המצוה הזאת ותועלתה נשוב למה שהיינו בו מהביאור. אמר הש"י הנני נותן לכם כח שיהיה כל עשב וזורע זרע ופרי עץ הזורע זרע נאות לכם למזון ובזה אתן כח לכל הב"ח המעופפים והולכים שיהיה לכם נאות זה למזון עם כל ירק עשב ר"ל שגם עלי הצמחים והאילנות יהיה נאות להם למזון וכאשר רצה יי' שיהי' זה כן היה כמו שרצהו ואולם זכר בכאן זאת הבריא' כי בה תקיימו אלו המינין וישמרו מציאותם והנה ידע ה' כל אש עשה והנה טוב מאד למה שכוון בו וכבר המציאו באופן היותר שלם שיהיה אפש' וכבר כלל בזה המאמ' כל אשר עשה לפי שמה שעשה מהעולם היה קצתו בלתי מכוון בעצמו ולא נשלם הטוב עד השלם התכלית אשר בעבורו היה מה שלפני התכלי' וכן הטו' השלם לא נשלם לעולם בכללו עד שיהיה בשלמות ותמותו וכבר יחס זאת ההויה ליום הו' וכבר הודיענו בזה שרש אח' נבנית עליו כל החכמה הטבעית והוא שאין בנמצאו' הטבעיות דבר לבטלה:

פרק ב

פסוק א

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם

ביאור דברי הפרשה:

איר שכבר זכר מדרגות הבריאה בשלמות חתם מאמרו שכבר נשלמו באלו הששה ימים השמים והארץ ומה שבהם מן הנמצאת ולפי שזאת הפעולה אינה במדרג' המלאכה אשר נעשה אנחנו באומנו' שלא תצטרך אל הפועל אחר ההשלמה כאלו תאמ' הבית כשיבנה כבר יתקיים ואם נעדר הבונה אבל היא צריכה אל הפועל תמיד יעמידנה וישמרנה כמו שהתבאר באלהיות הנה זכר שביו' השביעי חשק השי"ת הסדור המושכל אשר לנבראות שהחשק ההוא הוא סבת קיום המציאות כמו שקדם ואז שבת מכל מלאכתו אשר עשה ר"ל שלא נצטרך אחר זה לחדש הנמצאות על זולת המנהג הטבעי והנה נתיחסה ליום השביעי זאת ההשג' והחשק אשר הוא סבת קיום העולם על ענינו אחר שנבראו כי היא כמו מדרגת שביעית לבריאה אבל היא המדרגה היותר נכבדת:

אמרו בב"ר משל למלך שעשה לו חופה סיידה וכיירה וציירה מה היתה החופה חסרה כלה שתכנס לחופה. כך מה היה העולם חסר שבת. ורבנן אמרי למלך שעשה לו טבעת מה היתה חסרה חותם שלה כך מה היה העולם חסר שבת וזה מאמר נפלא מאד לפי מה שרצהו כי בלי ספק מה שאמרנוהו לא יתכן שיאמר על הזמן אשר יכללהו יום השבת כי איננו הולך מהלך השלמות והתכלית מהנבראות כמו שהמשילו וכאשר התישב לנו זה הפירוש הנה אפשר שנפרש ויכל אלהים מעניין ההשלמה ויהיה הכל הולך אל מקום אחד עם הפירוש הראשון וזה כי זאת ההשלמה אמנם היא במה שיתמיד השם ית' להמציא הנמצאות באופן שהם עליו וזה אמנם יהיה ממנו במה שיושפע ממנו תמיד על האופן שזכרנו והיא כמו מדרגה שביעית לבריאה ולזה נתייחסה ליום השביעי ולהורות על עניין חדוש העולם ובאופן אשר יעמיד בו הש"י זה המציאות אחר שבראו בירך אלהים את יום הז' וקדשו. וזה אמנם היה כשנתן התורה באמרו' כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ וגו'. על כן ברך אלהים את יום השביעי וקדשו כי היתה לו מנוחה מכל מלאכתו אשר ברא לעשות המציאות תמיד על עניינו כמו שקדם וראוי שלא נעלם מדוע לא נקרא הש"י בכל מה שקדם מספור מעש' בראשי' כי אם אלהים ובמה שבא אחר זה נקרא יי' אלהים לולא בדברי נחש וחוה עד עניין קין והבל ומענין קין והבל עד סוף הפרק נקר' יי' ואחר זה נקרא לפעמים אלהים ולפעמים יי' כי זה בלתי אפשר שלא יהיה לענין כמו זה המאמר השלם. ונאמר כי מה שתגזרהו החכמ' האלהית שיהיה הוא מה שהמציאו הש"י בששת ימי בראשית כי מה שנהיה היה כפי הסדור המושכל לש"י מענין המיאו' אשר יתכן שישתלשל ממנו כשרצהו השם ולזה אמרו רז"ל שהעולם נברא במדת הדין והנה תמצאם שיקראו מידת הדין מה שיאות אל טבע המציאות ומידת רחמים מה שיעשהו יי' על זולת המנהג הטבעי להשגיח על עונש חסידיו ויראיו וכאשר

התישב לנו זה נאמר כי השי"ת ואם אחד פשוט בתכלית הפשיטות הנה יתואר בשני אלו השמות ר"ל יי' אלהים משני צדדים מתחלפים וזה שמצד עצמותו יתואר בשהוא יי' כמו שאמר זה שמי לעולם והוא השם המור' על עצמותו אשר לא ישתתף עמו זולתו כי הוא מורה על עניין חיוב המציאות אשר ייוחד בו הט"י ר"ל שמציאותו הוא מצד עצמותו ומציאות זולתו הוא נשפע ממנו כמו שיתבאר בג"ה בפרשת ואלה שמות ומצד מה שיתכן שיושפע ממנו זה המציאות וינהיגהו בהנהגה המתוקנת בתכלית מה שאפשר נקרא אלהים ולפי שאחר שנשלמה הבריא' בששת ימי בראשית הספיק לזאת ההנהגה אשר ינהיג בה העולם השיגו עצמותו כמו שקדם אשר זאת ההשגה היא עצמותו נקרא יי' כמו שהתבאר למי שעיין בספר הנפש ובחכמות האלהיות הנה שבלקרא אותו בשם אשר יורה על עצמותו ועל זאת ההשגה יחד ולזה קראו יי' אלהים. וכבר אמרו בב"ר שהוא מזכיר שם מלא על עולם מלא הוזה מאד נאות למה שזכרנוהו ומזה הצד יתבאר שכבר יספיק להעמיד המציאו' מה שיורה עליו או מה שיורה עליו שם אלהים כי הכל עניין אחד וזה כי מצד השיגו עצמו אשר זאת ההשגה היא עצמותו נקרא יי' אלהים וזאת ההשגה מספקת בקיום המציאות על עניינו ומצד השיגו הסדור המושכל אשר לנמצאות יתואר באלהים כי בזאת ההשגה תשלם ההנהגה המתוקנת למציאות וזאת ההשגה היא ג"כ השגת עצמותו כמו שקדם ולזה נקרא אחר זה פעם יי' ופעם אלהים. הנה זה הוא מה שנראה לנו בזה המקום והוא נפלא מאד ומסכים ללשון התורה ולאמת בעצמו ובכאן נשלם לנו הביאור המסכים לאמת וללשון התורה בכל מה שבא במעשה בראשית. ישתבח וית' הצור המגלה לנו עמוקותיו ברוב רחמיו וחסדיו על כל ברכה ותהלה. וראוי שלא נקצר מלתת תודה לקודמים במה שדברו במעשה בראשית כי הם ואם נמצאו רחוקים מאד מהכונה אשר מצאנוה בכאן כמו שתראה ממה שביאר בזה הרב המורה גספרו הנכבד מורה הנבוכים והחכם ר' אברהם א"ע בפירוש התורה הנה הם היו סבה באון מה להעמידנו על האמת בזה ואולם השלמות המאמר בחידוש העולם והתרת הספקות הנופלות בו מדרך העיון היה ממנו בספר מלחמות יי' ולא ראינו בכאן לזכור דבר מזה כי יצטרך זה למאמר ארוך לא יכילהו זה הספר ומהנה נתחיל לבאר שנמשך לזה בתורה מספור סודות המציאו' ואנחנו מתנצלים תחלה אם לא ימצאו דברינו מסכימים ללשון התורה כמה שקדם לנו מהביאור לפי שפוטי הכתובים על האופן שנמצאו מסכימים ללשון הענינים הנמשכים לזה הושמו בתורה העלמים מאד במשלים חזקי העלם וההסתר':

והתכלית המכוון בו לפי הנראה לנו הוא להודיע הכלים אשר נתן י' ית' לאדם להגיעו אל ההצלחה הנפש אשר בה יהיו לנו אלו החיים הנצחיים ואנחנו מציעים בכאן הצעה מקפת בכל מה שילכלהו זה הספור הנמשך לזה עד פרשת והאד' ידע את חוה אשתו וזה שכבר התבאר בספר הנפש כי השכל האנושי ערום בתחילת הבריאה מכל המושכלות אשר ישיגם ושהשכל הפועל הוא אשר ישפיע לו המושכלות באמצעות החושים והכח הדמיוני והכח הזוכר וזאת ההשפעה אשר ישפיע לו בהודעת סודות המציאות העמוקים תדמה לברק או ללהט החרבה המתהפכת שיוצץ פעם ויעלם פעם מפני קושי הגעת ההתבודדות אשר יצטרך לשכל האנושי מבין שאר כוחות הנפש בזה האופן מההשג' כמו שביארנו בביאורינו לשיר השירי'. וכבר זכר זה הרב המורה גם כן בספרו הנכבד המורה נבוכים וכבר ביארנו זה בראשונה ממלחמות יי' שההצלחה שתגיע לאדם בהשכילו מנימוס הנמצאות וסדרם וישרם כפי מה שאפשר לו ושבזה האופן יחיה שכלו החיים הנצחיים ויות' מה שאפשר שיודע לו מסודות המציאות הוא מה שבזה העולם השפל. ר"ל הסדור המושכל אשר לו ואולם בשמים ומה שעליהם במדרגה תהיה השגתו חלושה לרוחק מציאותו ממציאותם בעצם ובמקום וכבר התבאר בספר הנפש שהכח המדמה והכח המתעורר יביע הב"ח אל מה שיתנועע אליו או ממנו וזה המדמה כבר ייצייר דבר מהמדברים המוחשים ויתעורר כח המתעורר מהציור ההוא ויגיע הב"ח אל שיתקרב למוחש ההוא אשר ציירו הכח הדמיוני או שיברח ממנו ולפי שבזה האופן יקרה לאדם שימשך אחר ההנאות הגופיות אשר הם המרחיקות אותו משלמותו הנה יהיה הכח המתעורר הוא יצר הרע והכח הדמיוני הוא המנהיגנו הנה כבר התבאר לך שהכח הדמיוני הוא כלי להגעת השלמות לאדם והוא בעינו כלי להרחקת השלמות אלא שזה אמנם יהיה מצדדים מתחלים המכוון בו ביצירתו הוא ההגעה אל השלמות ומבואר גם כן שבכאן הגות אנושיות אינן לאדם במה שהוא אדם אבל ישתתף בהם באופן מה לב"ח והוא השגת הטוב הרע כאלו תאמר ידיעת הערב מהדברים והבלתי ערב אשר הוא טוב ורע אצל קצת האנשים והמועיל מהם והמזיק והנאה מהם והמגונה כי על כל אלו דברים יאמר הטוב והרע לפי מה שיראו האנשים עד שקצתם ישים הטוב הערב והרע הפכו וקצתם יראה שהטוב הוא הכבוד והרע הפכו וקצתם יראה שהטוב הוא הנצוח והשררה והרע הפכו וקצתם יראה שהטו' הפעולו' היפות והרע הפכם כמו שנזכר כספר המדות. הנה אלו הדברים ואם הם מגיעים לאדם באופן מה מהשכל באמצעות החושים כמו העניין בשאר ההשגות האנושיו' הנה לא יגיע בקניינם לאדם ההשארות הנפשי המכוון בו אבל אולי ירחיקהו ממנו וזה אם נמשך לדברים הערבים להנאה המגעת לו

מהם אם מצד שיכלה זמנו בחקירות אלו הדברים ותמנע ממנו ההשגה בנימוס הנמצאות וסדרם וישרם אשר בה תהיה ההצלחה האמיתית כמו שקדם ואולם אמר שכבר ישתתף כאלו ההשגות באופן מה לב"ח וכן תמצא בקצת הב"ח ההשגה המועיל והמזיק עד שהם יברחו מהדברים המזיקי' להם ואם לא קדם להם הרגשה כברוח אפרוחי התרנגולים מהעוף האוכל אותם והשה מהזאב ויקרבו אל הדברים המועילים כמו שתמצא בחולדה שכאשר נשכח הנחש תלך לעשב אחד בעל קוצים ותגלגל עליו כדי שינקב עורה במקומות רבים ויצא ממנה ארס הנחש וכן תמצא כסנונים שכאשר ינקרו עיני אפרוחיה תבקש עשב הסנונים אשר הוא מועיל לזה תועלת נפלא ובכלל הנה מה שתמצא מזה לב"ח הם הרבה וכן תמצא בקצת הב"ח השגת המגונה והנאה עד שיאמרו שהסוס לא יבא על אמו והגמל לא ישמש בפני כל בריה ותרנגול לא יזקק לתרנגולות אם לא פייסה תחלה ולהיות דעות האנשים מתחלפות בעניין הטוב והרע זה האופן מהחלוף עד שהטוב אצל קצתם הוא זולת הטוב אצל קצתם יתחלפו תכונות האנשים חלו רב כי כל אחד מהם יבחר במה שהוא טוב אצלו כמו שנזכר בספר המדו' ומבואר גם שנקבת האדם תתיחד מבין שאר הנקבות הב"ח שהיא נבראת לעבודת הזכר באשר ישלם לו הפנאי להשתדל במושכלות להגיעו אל הצלחתו. ואולם נקבות שאר הב"ח לא ימצא בהם זה היתרון לזכר על הנקבה. הנה זהו מה שראינו להציעו קודם שנכנס לביאור זאת הפרשה וכמעט שכל ענייני זאת הפרשה מבוארים בו:

פסוק ד

אלה תולדות השמים והארץ

ביאור דברי הספור

אלה תולדות השמים והארץ ביום הבראם כאשר עשה הש' ית' התחתונים והעליונים ר"ל מה שכבר זכר אותו מהבריאה על מדרגותיו והנה בעת הבריאה לא היו האילנות נראים בארץ עדין ולא צמחו העשבים כי לא ירד עדיין המטר ולא היה האדם נמצא בעת ההוא שנבראו שיעבד האדמה והאם שני דברים צריך הצמח אליהם או לאחד מהם לכל הפחות. ק"ל עבודת האדמה והמטר ולזה לא נראו הצמחים תכף הבריאה ההיא אבל הצמיחה אותם הארץ מעט מעט באמצעות המטר עד שנשלמו והמטר הוא שהשק' כל פני אדמה היתה הויתו מן האיד העולה מן הארץ שכבר יתהוה ממנו המטר כמו שהתבאר בספר האותות. ואולם זכר זה בכאן לפי שהשלמות ביצירתו לא תגיע אלא לזמן ארוך אחר הבריאה שבראם יי' ית' בששת ימי בראשית. וכן זכר גם כן לזאת הסבה בריאת האדם לפי שהשלמות האמתי ביצירתו לא נשלם לו בעת הבריאה ג"כ

וגם אח"כ לא יגיע לו כי אם בקושי גדול וזכרו גם כן לסבה שנית והו' להעמידנו על סודו' הבריאה האנושית ובאי זה תגיע לו הצלחתו ולזה שב להגיד הבריאה שספר עליה איך היתה ואמר שכבר יצר ה' ית' את האדם מהתחתונים ואמנם זר העפר לבד לפי שרוב בניינו מהעפר כמו שאמרו ז"ל ועוד כי הוית הב"ח ההולך נתיחסה אל העפר לפי שבו עמידתו אמר תוצא הארץ נפש חיה וכו' ולזאת הסבה ג"כ נתיחסה הוית האדם אל העפר והנה בסוף ההויה שם בו נשמת חיים מהעליוני' והיה האדם בזה האופן לנפש שימצא בו החיות והקיום בעצמותה מה שאין כן בשאר הב"ח כי צורותיהם אין להם עמידה כי אם בחמר. וכבר המציא השם באדם מראש שלמות בריאתו שכל בו בכח כל המושכלו' והיתה המצאתו אותו באמצעו' השכל הפועל ושם בזאת המדרגה האדם אשר יצר ר"ל שישתדל בחזקת היד להשלים שכלו ולא יפנה לעניינים אחרים ואמנם אמר זה להורות על שהכונה היתה בבריאתו לזה התכלית לבד ובעבורו נמצא לו כלים רבים והנה הצמיח הש' ית' מהמוחשות אשר בזה המציאות השפל כל ההשגה מההשגות אשר יושג בהם הערב והבלתי ערב ובכלל הטוב והרע כי זה ממה שיושג בחושי' בקלות אלא שלא תשלם זאת ההשגה אם לא באמצעות השכל כמו שזכר אחר זה וכבר יצמח מאלו המוחשות השגה אשר בה יקנה האדם החיים הנצחיים באמצעות השכל האנושי וזה אמנם יהיה לו ג"כ באמצעות השפע השופע עליו מהשכל הפועל אשר נקרא ענן בזה המשל ויצמח ג"כ מאלו המוחשות השגת הטוב והרע באמצעות השכל האנושי במה שישפע עליו מהשכל הפועל והנה זה השפע השופע על השכל ההיולאני מההשכל הפועל יתפרדו ממנו השפעות רבות יושפעו מהשכל האנושי לכחות הנפשיות ובאלו ההשפעות ישלמו לאדם פעולותיו הבחירות כלם אשר ישתדל בהם וכבר משך ה' ית' האדם ושם בו תשוקה אל שתהיה השתדלותו לעבוד ולשמור השכל אשר בו עד שישלימהו ויוציאהו מן הכח אל הפעל. וזאת התשוקה אמנם הושמה בו מצד השלמות הנראה בתחלת העניין באלו הנמצאו' הטבעיות אשר יעירו האד אל שיתבונן במה שיש מן החכמה בבריאתם ולהיות כונת ה' יתע' שיהיה השתדלותו בהשלמת השכל האנושי לבד צוה האדם שישתדל בהשגות המיוחסות אל שכל האנושי והן המושכלות אשר ישוב בהם נצי ויעזוב השגת הטו' והרע עכי בעת השתדלותו בו יבצר ממנו שלמותו האמת אשר בו יקנה החיים הנצחי' ולזה גם כן ברא ה' ית' את האשה להיות לעזר לאדם בעשותה המלאכות הצריכות לאדם לתקון גופו ובזה יהיה לו פנאי להשתדל במושכלו' ואם כבר נבראת האשה גם כן לתכלית אחר והוא קיום המין הנה זכר בכאן זה התכלית להיותו יותר נכבד ולהעיר על זה הענין ספר ד"מ שכבר אמר השם שאינו טוב באדם

היות לבדו אחר שכבר נברא לזה התכלית שזכר כי הוא לבדו לא יוכל על זה בשכבר יטרך לו חלק גדול בזמנו בתקון מזונותיו ושאר המלאכו' ההכרחיות לו להעמדת גופו ולזה הסכים הש' ית' שיעשה לו עזר כנגדו והוא האשה והנה מה שיצר הש' יתע' מהב"ח ההולכי' והמעופפים אשר יתכן הרגשם לאדם בקלות הביא אל האדם לראות מה יקרא לו ר"ל להשיג מהותם אשר ייוחס בו א' מהם והוא הסדור המושכל אשר ממנו השתלשל מציאותו וכל אשר השיגהו האדם מזה בא אח' מהנמצאות הטבעיות היה שמו נפש חיה ר"ל שהמושכל ההו' כשהיגיע לאדם היה שכל נצחי והנה בזה האופן קרא האדם שמות לכל הב"ח לו בעצמו לא מצא עזר כנגדו ר"ל שכאשר השיג המושכלות וידע שלזה התכלית נברא מצא עצמו חסר עזר מתיחס לו כי הב"ח והצמחים כלם הם עזר לו. כי הם נבראים כלם לעבודתו כמו שקדם אלא שלא ישלם בהם העזר הצריך לו כי העזר ההוא צריך שיהיה מבעל שכל לפי שהמלאכות הצריכות לאדם הם כלם מסודרות מהשכל והן אשר יקראוהו הפילוסופי' השכל המעשי והנה הפיל ה' ית' תרדמה על האדם בדרך שיגיע לו השינ' ובאחד מצדדיו ברא השם חתכת בשר מכוסת קרום כמו שתהיה בריאתה בעת הבריאה אשר תהיה ברחם ומהחתכה ההיא ברא הש' יתע' את האשה כדרך שתשלם הבריאה ברחם ר"ל שיתהוו מהשפיר האברים הפנימיים והחיצוניים באופן אשר יתבאר בב"ח כן בנה מהחתיכה ההיא את האש כשצייר איבריה פנימיים וחיצוניים אלא שזאת ההויה כרגע וההויה אשר תהיה ברחם לא תשלם אלא בזמן ארוך וזאת ההויה ג"כ היתה בלתי חסרה אל הצמיחה. אבל נבראו אדם וחוה בקומתן ולזה אמרו בב"ר שהם היו בעת שנבראו כבן כ' שנה והנה כשהקיץ האדם מצא האשה הנבראת אצלו כי שם היתה בריאתה ויאמר האדם זאת הפעם מצאתי העזר שהייתי חסר כי היא ממני לזאת יקרא אשה והוא שם נגזר מן האיש כי מן האיש לוקחת ונבראה לעבודתו ולפי שהאשה הוא העזר לאדם במה שיצטרך לו לתקון גופו. הנה ראוי שיעזוב את אביו ואמו וידבק באשתו עם שבזה תועלת שני והוא שיהיו לבשר אחד והוא רמז אל החבור אשר ישלם בו קיום המין ולפי שלא השתמשו האדם ואשתו בהשגת הטוב והרע היו עומדים מבלי לבוש ולא השיגו שיהיה בזה בשת וגנו'. והנה הכח הדמיוני היה ערום יותר משאר כחות הנפש המשותפות לאדם ולשאר הב"ח ואמר לאש באמצע הכח המתעות מה זה שאינכם משתמשים בהשגת הטוב והרע אשר היא מגעת באמצעות השכל האם אמר השם שלא תשתמשו בהשגות השכל ואמרה אליו שהאשה שבהשגות המיוחסות לשכל ישתמשו ואולם בהשגות שאינם מיוחסות אל השכל בעצמות אלא שהם מגיעות באמצעות כמו העניין בהשגת הטוב והרע לא יתקרבו אליהם ולא ישתמשו

בהשגתם פן יבצר מהם שלמותם ויפסק והנה השיב הכח הדמיוני לאשה שאין הענין כן אבל יתחדש להם שלמות נפלא מאד יהיו בו במדרגת השופטי' מנהיגי המדינות. והנה האשה לחלשת שכלה נתפתתה בראותה הערבות' אשר יושג בזה האופן מההשגה כי בה יושגו המזונות הערביים והפעולות הערבות בכללם עם שכבר תגיע זאת ההשגה בקלו' נפלא מה שאין כן בהשגת עץ החיים אשר בו תשלם ההצלחה ופתחה אח"כ אישה שישתמש באלו ההשגות. וכאשר השתמשו בהם והשיגו המגונה והנאה נגלה להם כי היותם ערומים הוא מגונה מאד ותפרו עלה תאנה ועשו להם חגורות לכסות ערותן כי עדיין לא היה נמצא אצלם עור ולא צמר ופשתים וכיוצא בהם שיעשו מהם לבוש או חגורות. והנה היה זה סבה שבעת שהיו נכונים לקבל שפע ה' ית' באמצעות השכל הפועל נפקד מהם זה השפע מפני השתמשותם באלו ההשגות הפחותות ואמר דרך משל שהש' יתע' קרא לאדם לפי שלא מצאו מוכן לקבל השפע האלהי ואמר לו שיגיד באי זה ענין פונה השגתו והשיב לו כי בשמעו קולו התכונן בשגלות הערוה הוא מגונה וזאת היתה סבה בשלא מצאו מוכן לקבל השפע. ר"ל השתמשותו בהשגה הטוב והרע. ואמר ה' לו ומי הודיעך שיהיה בזה מגונה האם השתמשת בהשגת הטו' והרע אשר צויתיך שלא תשתמש בו והשיב כי אשתו הסתה אותו בזה והאשה התנצלה בזה ג"כ ליי' ית' שהנחש השיאה ונתקלל מפני זה הנחש מכל הכחות הנפשיות אשר באדם המשותפות לו ולשאר הב"ח וזה שאין לו מעצמו כלי ההליכה לאשר יצטרך לדרוך אל השגתו כמו הענין בכחות המרגישות שיש להם כלים יובילום אל השגת המוחשים כמו העין אשר יושג בו הראות והאוזן אשר יושגו בו הקולות ואולם הדמיון אין לו כלים להשיג מעצמו דבר אבל ישיג לבד מה שישיגוהו החושים ויגיעוהו אליו באמצעות החוש המשותף כמו שהתבאר בספר הנפש. והנה לזאת הסבה ימצא שיגיע בקושי גדול מה שיגיע לו מהציור אל הדמיון לרב התבודדות הצריך לו בזה הציור מבין שאר כחות הנפש. ואולם הכח הזוכר והשומר והבורר הנה הם משיגים מושגיהם בקלות ואע"פ שהם מגיעים להם מהחושים לפי שלא יצטרכו בהשגתם אל הציור כמו שביאר בספר הנפש. ולכן נזכור דברי' רבים יחד ולא יתכן שנצייר יחד בכח הדמיוני כי אם דבר אחד. ונתקלל שיהיה מאכלו עפר ר"ל שלא תעלה השגתו זולת להשגת הדברים הפרטיי' כמו הענין בשאר כחות החמריות ובהם גם כן יגיע לו מהכזב הרבה כמו שהתבאר בספר הנפש מה שאינו כן בשאר הכחות המשיגות. ר"ל שהשגותם המיוחדות להן לא ימצא בהם הכזב ונתקלל עוד שאפי' בינו ובין האשה ששלמה ההסכמה בזה העניין אשר השיאה בו תהיה האיבה עד שהאחד ינגד לשני לפעולתו. וזה כי היא תשתמש בהשגת

החושים אשר יבטלו פעולות הדמיון בעת פעולתם ובין זרעה והן אלו ההשגות החושיות ינגדו לזרע הדמיון והם הצורות הדומיוניות אשר כבר הגיעו הדמיון לא יוכל על ציורם בעת השתמשות הנפש בשאר ההשגות אלא שסדור הענין יהיה כן שהיא וזרעה יבטלו פעולות הדמיון. בראשונה בהרגישם הדברים המוחשים כי אז תבטל פעולתו והוא יבטל פעולתם בסוף כשיקח מהם אלו ההשגות החושיות ויציירם וזה הענין כלו על דרך משל כמו שתראה. ואל האשה אמר כי לחלשת שכלה לא הושגח בריאתה באופן אשר הגיעה ההשגחה בו בבריאת האדם וזה שכבר יקרוה דברים רבים מכאיבים כגון הוסת וההריון והלידה ושתשוקתה אמנם הושמה לעבודת בעלה והוא ימשל בה. ואמנם היה זה כן לפי שכל מה שהיה הדבר יותר נכבד השגיח ה' בבריאתו יותר כמו שהתבאר בב"ח. ולאדם אמר כי לפנותו להשגות האחרות זולת המכונות לו והם המושכלות הנה האדמה שיצמחו ממנה אלו ההשגות במה שיושג בה מהדברים המוחשים כמו שקדם נתקללה שלא יגיעו ממנה כי אם בקושי ובצער גדול המושכלות בסדר המושכל אשר לדברים הטבעיים והוא אשר תהיה בו הצלחת הנפש ויתכן עם זה שתצמיח קוצים כאשר לא הגיע בחוש כל מה שיצטרך לקנות אלו המושכלות כי הטעות יקראה באלו ההשגות הרב מצד החמר כי הוא יטעה ויביא לחשוב במשיגים המקריים שהם עצמיים ולזה ייטעה האדם ויחשוב שהשיג הדברי' הכוללי' המיוחסי' לשכל ולא תעלה השגתו כי אם להשגות הפרטיו' אשר ישותף בהשגתם האדם עם שאר הב"ח ובזה קולל האדם שישיג בקושי גדול מושכל אמתי עד יום מותו. והנה קרא האדם שם אשתו חוה כאשר השיג בחלשת שכלה ר"ל שלא עלתה מדרגתה על שאר הב"ח עלוי רב ואם היא בעלת שכל כי רוב השתמשותה אמנם הוכן לה בדברים הגופיים לחלשת שכלה ולהיותם לעבודת האדם ולזה הוא רחוק שיגיע לה שלמות השכל אלא שעכ"פ היא יותר נכבדת וכלם הם לעבודתה ולזה תארה בשהיא אם כל חי. ולזאת הסבה בא בכאן ספור קריאת זה השם ואפשר שנאמ' שהרצון במה שאמרה התור' אם כל חי מדבר כדרך יבא כל בשר שהו' שב אל האדם לבד ולזה קראה חוה ואולם זכר זה בזה המקום כי הם כשנטו בהשגת הערב נמשכו בפעל המשגל והתבונן האדם בתועלת המגיע מזה הפעל ואז נתבאר לו שממנו יצא הזרע אשר יהיה ממנו המין האנושי. ולפי שכבר זכר האד' ואשתו השיגו בגנות אשר ישיגם מצד היותם ערומים זכר שכבר המציא ה' יתע' להן לבוש נכבד ילבשוהו על עור בשרם והנה המציא ה' יתע' אלו הכתנות בפליאה כמו העניין במה שהמציא בששת ימי בראשית ואולם המציאם להן להיות האדם הכרחיי ללבוש ישמרהו מהיזק האויר המקיף ואלו המתין זה עד שתתבאר להם דרך המלאכה הזאת יארך הזמן וימותו

אם מהחום אם מהקור. וספר אחר זה שכבר התרעם ה' על אדם מצר מה שמרה בו ואמר הנה האר היה כאחד ממנו. ר"ל שנתן לו כח וכלי ישתמש בו במושכלו' באופן מתיחס להשגת העליונים וכבר נשתמש בו בהשגת הטוב והרע וכאלו אמ' האם שמתי האדם בזה האופן הנכבד מהבריאה שישתתף בה לעליוני' כדי שישתמש בהשגת הטוב והרע ועתה שמרה והחטיא כונתו האם יש תוחלת שישלח ידו ולקח גם מעץ החיים עם זאת ההשגה אשר ישתמש בה ואכל ממנו וחי לעולם שהוא תכלית המכוון בו זה בלתי אפש' שהשגתו בטוב והרע תמנעהו מהשתדל בזה כל מה שיתמיד להשתמש בה ובהיות הענין כן הנה לשוא ישאר בהשתדלות השלמת השכל אשר הושם בו מתחת העניין כמו שקדם ולזה שלחו ה' יתע' מגן עדן לעבוד את האדמה אשר לוקח משם עד שישתדל שיגיע לו ממנה מן החוש כל המוחשות הצריכות לו בהשגת המושכלות ולפי שכבר גרש האדם שהושם בעדן לעבדו ולשמרו זכר שכבר המציא ה' יתע' כלים ישמור בהם שמירת עץ החיים אשר הוא המכוון מהגן ואלו הכלים הם הצורות הדמיונות ושפע שכל הפועל המגיע לשכל ההיולאני אשר ישלם בהם השגת המושכלות כמו שהתבאר בספר הנפש ובמ"י מה שנראה לנו בזה הספור והוא נפלא מאד ומסכים לאמת וללשון המשל אשר נאמר בו לפי מה שיתבאר לך אם תתבונן בדרך המשלים אשר נהגו להשתמש בהן הנביאים והחכמים. וראוי שתדע שמה שבא הנה מזה הספור הנפלא הוא על דרך משל לבאר שהחסרון שהגיע בבריאת האדם עד שלא יתכן שיגיע אל השלמות המכוון בו כי אם בקושי עצום היה מפני שאי אפשר בו שיקבל באופן יותר שלם עד שהכלים בעצמם שהושמו בו לדרוך על השלמות יהיו כלים לאדם מצד בחירתו לדרוך אל החסרון ומן ההכרח היה שיהיה בעל בחירה להיותו בעל שכל ואולם היו הבעלי שכל העליונים באופן א' מהפועל תמיד עם היותם בעלי בחירה לפי שהם בוחרים תמיד הטוב ואין בהן התחלה הפכית תשים בהן בחירות מקבילות. ואולם האדם להיותו מורכב מחמר והצורה היו בו בהכרח בחירות מקבילות ומי שיאמר שיותר טוב היה שלא תהיה לאדם בחירה יאמר שיותר טוב היה שלא יהיה בעל שכל לפי שהיותו בעל שכל יחייב שיהיה בעל בחירה ועוד שהבחירה היתה הכרחית לו להשגיח בו להצילו מהרבה מהרעות הנכונות לבא עליו מצד הערכת הככבים כמו שביארנו במ"י ובביאורנו לספר איוב. ועוד שאם הודינו שיהיה אפשר שיהיה אדם בעל שכל ולא יהיה בעל בחירה הנה כשהונח העניין כן יתחייב המנע השלמו' מהאדם וזה כי כבר יתחייב מזה שתהיינה פעולותיו כלם מסודרות בחייוב ולא יתחלף בהם קצת אישי בני האדם מקצת להיותם ממין אחד וימשך לזה שיעשה כל אחד מהאנשים כל המלאכות הצריכות לו להעמדת

גופו והוא מבואר שלא יספיק לו זמנו לאלו המלאכות וימנע ממנו השלמו' האנושי ובהיות הענין כן הוא מבואר שהבחירה שהונחה באדם הוא כלי להגיעו אל השלמו' ואם כבר יקרה ממנה שתהיה כלי אל החסרון הנה זהו מפני טבע החמר וכן העניין בכחות הנפשיות באדם ר"ל שהם הוכנו באדם להגיעו אל השלמות והם בעינם סבה ג"כ להגיעו אל החסרון מפני טבע החמר' ובהיו' הענין כן ר"ל שהכונה האלהית אשר היתה בריאת האדם להגיעו אל השלמות האמתי והכינה לו מפני זה כלים רבים כמו שקדם כי תמצא הבחירה האנושית חולקת עליהם ומנגדת לה הנה מן ההכרח היה שיונח בכאן נימוס תוריי יכריח הבחירה להכנע אל הכוונה האלהית עד שישלם בזה כמו שכוון בבריאה האנושית ולהיות קניין המושכלות מגיע לאדם בהכרח בקושי גדול כמו שקדם היה ג"כ ראוי שיהיה בזה הנימוס התוריי הישרה אל הקנאת המושכלות אשר לא יתכן הגעתם כי אם בקושי גדול להשלים בו מה שיחסר מפני הכרח החמר ועוד כי להיות האד מוכן מאד אל שתפנה השגתו בהשגת הטוב והרע כמו שיתבאר בזה הספור והיה מן ההכרח שיהיו דעות האנשים מתחלפים בה מתחלת העניין לחולשת זאת ההשגה ולחסרונה עד שקצתם ישימו הטוב הערב. והרע הפכו. וקצתם ישימו הטוב המועיל. והרע הפכו. וקצתם ישימו הטוב הנאה. והרע הפכו. וקצתם ישימו הטוב הכבוד. והרע הפכו. וקצתם ישימו הטוב הנצוח. והרע הפכו. הנה זה היה מחוייב שיתחלפו מזה הצד תכונות האנשים חלוף רב כי כל אחד מהם יבחר בבמה שהוא טוב אצלו וימשך מפני זה החלוף שבין תכונות האנשים הפסד הקבוץ המדיני. עם שזאת ההשגה בעצמה היא סבה להרחיק האדם משלמותו האמתי הנה מן ההכרח היה שיונח בכאן נימוס תוריי יבאר לנו איך ראוי שיהיה מנהגו באלו הענינים אשר יחשב בהם שהם טובים ורעים וזאת היא אצלי ג"כ אחת מהסבות שהביאה התורה להגיד לנו זה הספור כי היה ראוי שיקדים בתורה ספור הדברים המכריחי' אל שתנתן התורה לאדם. הנה עם מה שהועילנו זה הספור בהודעו ספור הבריאה האנושית וההכרח המביא אל שתנתן לאדם תורה כבר הועילנו תועלת נפלא במה שלמדנו שהשכל הנקנה הוא נצחי כי בזה מהעומק והקושי עד שטעו בו גדולי הפילוסופי' וחשבו בו שיהיה נפסד בהכרח וזה ממה שירחיק האדם מהשתדלות בדריכה אל שלמות השכל והנה זה בהשארות שאמרו מי שיהיה מהן מודה בזה קצתם שהוא אפשרי שיגיע לאדם הוא מבואר מדבריו שלא יתכן שיגיע כ"א באופן רחוק מאד עד שכמעט שהו' בגבול הנמנע ועם זה ג"כ כשיגיע לא יגיע בזה שום דבר מתחדש מפני השלמו' במושכלות אבל יהיה מדרגת מי שהשתדל בקניין המושכלות והשיג מהם הרב' ממדרגת מי שלא קנה מהם דבר כמו שביארנו

במאמ' הא' ממלחמות יי' ולזה יהיה האדם בלא תקו' זאת ההצלחה העצומה האפשריית לו וירחיקהו זה מההשתדלות בהגעתה וכאשר זכרה התוא שכל משכל שנקנה הוא נצחיח הסירה ממנו זה הטעות וקרבה אותנו אל ההשתדלות בהגעת ההצלחה והועילתנו בזה תועלת נפלא. והנה ביארנו אנחנו אמתות מה שזכרה התורה מזה בספר מ"י ושם ביארנו הטעות שטעו הפילוסופים במה שחשבו שהיה השכל הנקנה נפסד וביארנו שם ג"כ שמה שחשבו שתגיע ההצלחה לאדם כשישיג השכל הפועל בעצמו הוא דבר בלתי אפשריי עם שזה ג"כ כשהונח נמצא לא יתחדש בו דבר אחר נשאר אבל ימצא לבד מה שיהיה נמצא קודם קניין המושכלות בהם. וראוי שתדע בעניין הנחש שהוא מחוייב שנודה שהוא משל לפי שהוא מגונה מאד שנאמר שיהיה הב"ח ההוא מתחלת הבריאה מדבר ואח"כ הושם לו טבע שני ישוב בזה המדרגה הפחותה אשר הוא בה וזה מבואר מאד עד שהאריכו' בביאורו מותר. ואולם בענין חוה אין בכאן סבה תחייב שיהיה לפי המשל כמו שאתה רואה מדברינו ר"ל שכבר נמשך לנו באור זה הספור עם הניחנו חוה הנקבה שנבראת עם האדם. וכבר יתבאר ג"כ שאינה לפי המשל ממה שהמשיכה התורה לזה הספור שכבר הולידה חוה קין והבל ושת שאי אפשר שהית משל. ואולם הרב המורה נרא שהבין כי ענין חוה הוא גם כן משל לכח אחד מכחות הנפש האנושי ולא נתבאר מדבריו אי זה כח הוא זה הכח שישלם בו הסתת הנחש וסמאל שהוא רכוב עליו. והנה אחר התבוננות הטוב יתבאר למי שידע הנפש וכחותיה שזה בלתי אפשר שימשך על זה האופן כשיונח העניין לפי מה שבא בזה הספור כי לא ימצא שם כח יאות בו מה שנאמר בכאן בחוה עם הנחת כח יאות בו מה שנאמר בכאן הנחש וכבר טען מזה קצת גדול החכמים המתאחדים ועשו ציורים בענין קין והבל ושת והפסידו בזה כונת התור' וראוי שתדע שאין ראוי שיעש' ציור בדברי תורה אם לא במקומות אשר יחוייב שיהיו משל. שאם היה זה השעור מסור ביד האנשים הנה תפול התור' בכללה ולא יגיע ממנ' התועלת המכוון ממנה וזה מבו' מאד עד שהאריכו' ביאורו מותר. וראוי שתדע שבריאת אדם וחוה היה ביום הששי כמו שנזכ' שם ואולם נזכרה בכאן להודיע סודו' הבריאה האנושי':

פרק ד

פסוק א

והאדם ידע את חוה אשתו

ראינו להציע בכאן הצעה אחת מקפת בכל מה שבא בתור' ספור התולדו' והשתלשלותם עד שהגיע לדורות ההם אשר הגיע ונאמר שזה הספור כלו כשהתבוננו בו מצאנוהו

שבא לאחד מד' סבות או ליותר מאחת מהם. הראשונה לישב לנו אמונת החדוש וכבר זכרה הרב המורה וזה כי מפני שספרה לנו התורה שהעולם מחודש ושהנברא ממנו ראשונה הוא איש אחד לבד יפול ספק חזק לאנשים על זה המאמ' בראותם בישוב אומות רבות מתחלפות מלאו הארץ ולשונותיהם חלוקים ויחשבו מפני זה שיהיה מה שהגידה התורה מזה כזב כי האנשים אשר הם מאיש אחד ראוי שידברו בלשון מולידם וימשך לזה שלא יהיה נמצא כי אם לשון אחד אם הענין כמו שסופר בתורה ר"ל שיהיו כל האנשים בני איש אחד כל שכן שהיה יותר רחוק להאמין שישלם זה בכמו זה הזמן המועט אשר היה בין בריאת העולם ובין מתן תורה וכאשר ספרה לנו התורה איך הסתעפו האומות המתחלפות מאדם הראשון ומה היתה הסבה אשר הביאה להחלק הלשונות הוסר הספק עם שבזה האופן מתישבת זאת האמונה בלבינו ר"ל אמונת החדוש כי כשהוגדו לנו אלו התולדות איך היו ושמות הנולדים ומספר חייהם עד שנמשך העניין עד הדור שנתנה לו התורה התישבה בלבנו יותר זאת האמונ' והסבה השנית להודיענו איך נתחדשה לאדם ידיעת אלו המלאכות הנפלאות אשר הגיעה לנו ידיעתם בעת מתן תורה כי זה גם כן במה שיפול ספק על אמונת חדוש העולם וזה כי בכאן מלאכות נפלאו' נפלא מהם איך הגיע לאדם ידיעתם כל שכן שיהיה יותר נפלא זה אם הונח שכבר הגיעו בזה הזמן המועט אשר היה מן בריאת העולם עד מתן תור' כי לא יצוייר בקצתם שתתכן ההגעת בהם אם לא בדרך מקרה ונסיון ובזה האופן לא יתכן שיהיה נשלם זה בזמן ההוא אבל יצטרך לזה זמן יותר ארוך כפלי' רבים ועם זה יקשה הגעת השלמות בהם וזה מבואר למי שידע קצת המלאכות הנפלאות אשר יעשה האדם ולזה תמצא שאמרו קצת האחרוני' שאלו המלאכות הגיעה ידיעתן לאדם כנבואה כשנתבאר להם הקושי אשר בהגעת הידיעה באלו המלאכות לאדם וכשהגידה לנו התורה מי הם הממציאים אלו המלאכות בשמם הוסר זה הספק. והסבה השלישית ללמדנו מהספורים ההם אם קניין דעת אמיתי אם קניין המדות החשובות והרחקת המדות הפחותות וכבר זכר זה הרב המורה לזה תמצא שהאריך בתורה בספורי קורות החשובים וספר בקצור קורות זולתם כי מהחשובים ראוי שנלמד המדות החשובות כשנלך בעקבותיהם. והסבה הרביעית מצד משפטי התורה במה שיחדה בו אומה מהאומו' שבזה האופן יודע לנו מי היא זאת האומה שצותה עליה התורה מה שצותה. וכבר זכר ג"כ זאת הסבה הרב המורה. ואחר שנשלמה זאת ההצעה נתחיל בביאור זה הספור (ונודיע תחלה ביאור המלות כמנהגנו):

ביאור דברי זאת הפרשה

אמר שאדם נתייחד עם חוה והרתה והולידה בן זכר וקראה שמו קין כי אמרה שקנתה איש עם מה שעזרה הש' יתע' בזאת ההויה כי הוא הפועל בה על דרך האמת ולזה קראה שמו קין. וזכר שהוסיפה ללדת זכר ונקרא שמו הבל ולא נזכרה הסבה למה נקרא כן ואולי היה קטן שיעור ביחס אל קין ולזה קראוהו כן הבל ביחס אל קין שנולד ראשונה או היה זה על העתיד לקרא לו על שם המקרה ר"ל שמת ולא נשאר לו שם כלל. ואום קין נתקיים המציאו' לו זמן ארוך ובזה תמצא שנקרא פלג על שם העתיד כי בימיו נפלגה הארץ. ואולם ידע אדם זה בקסם או בנבואה כי חכם גדול היה על שקרא שמות לכל הב"ח כמו שקדם ואם כבר התבאר מדברינו שזה היה משל להודיע טבע הצורה האנושית הנה על כל פנים יחוייב שנודה שהיה לו יתרון הכשר החכמה עם שכבר השיג חכמת הטוב והרע תכף שהתבונן בזה כמו שהתבאר במה שקדם. והנה כשגלדו קין והבל המציאו שני מינים מהמלאכו' אשר הם נפלאים מאד. האחת הוא ידיעת המזונות הנאותות למין מין מהב"ח כי בזה מהעומק והקושי החזק בהגעתו והנה אזכור לך קצת הנפלא מהמלאכ' הזאת והוא שאתה תמצא הב"ח שיתהוה בו המשי שהוא התחלת בריאה בכמות ביצה קטנה ויתהוה ממנה בעת ידוע מהשנה תולעת וזה התולעת לא יאכל זולת עלי עץ הבכ' את שקורין בלעז פלי"ה די מוריר ויקרו בעניינו פליאות רבות מפורסמו' למי שראה זאת ההויה וזה כשזה התולעת הגיע לגודל מה ישוב במדרגת הביצ' ויתהוה ממנו הב"ח העושים הבצים אשר יתהוה מהם התולעת העושה המשי שקדם זכרו ומזה הבעל חי יתהוה המשי והוא ג"כ נזון מעלי עץ הבכא"ה ולזה יצטרך זה הב"ח במציאותו אל עזר מהאדם. והנה ישראל שואל מתי הגיעה לאדם זאת הידיעה כי הגעתה בדרך הנסיון הוא רחוק כאלו תאמר שיביאו לו מזון פלוני ויראו אם יאכלוהו עד שהגיעו אל המזון ההוא המיוחד לו וזה כי לא יוכל עמדו זה הב"ח כל זה הזמן הצריך לזה בזולת מזון גם אי אפשר שנאמר שזה התולעת מתנועע אליו כי לא יתכן שישלם לו זאת התנועה וזה מבואר למי שראה אותו. ובכלל הנה הגעת הידיעה הזאת בנסיון או בדרך המקרה הוא עניין רחוק ולזה יהיה הגעת זאת המלאכה וכיוצא בה צריך שפע אלהי וכבר יהיה האדם מוכן לקבל זה השפע מעת הבריאה לפי האומנו' והחכמה אשר ימצא יותר מוכן לה לפי המערכת. הלא תראה שגליאנוס וזולתו מהרופאים ספרו שכבר הגיעו להם בזאת החכמה הודעות רבות בחלום. וכן יקרה בשאר המלאכו' כי להתבודד האדם במלאכ' ההיא תמיד יקרה לו שתביא מחשבתו בענייני זאת המלאכה אשר הוא חוקר בה ותגיע לו ההודעה בחלום או בנבואה בדברים ההם וכבר זכרנו זה בד' מספ' מ"י באופן שלם. והמין השני מהמלאכות שהמציאום הוא ידיעת המזונות המיוחדים

לצמח צמח. וכבר ידעת כי מזון הצמח הוא מעפר ומים ויתחלפו הצמחים בזה שקצתם לא יגדל אלא במקום מיוחד מהארץ וקצתם במקום שני לפי התחלף טבעם עם שכבר יאמרו עובדי האדמה זאת הארץ ראויה לזרע פלוני וזאת לזרע פלוני וכן יתחלפו באופן העבודה הצריכה לארץ כדי שיתערב בה המים ובעבודה הצריכה לצמח בעצמו והשגת הידיעה בזאת המלאכה הוא גם כן ענין נפלא מאד. ולזה זכרה התורה מי היו הממציאים אלו שהמלאכות וזכרה בהבל שהיה רועה צאן שהוא מין אחד מהב"ח כי זה דרך התורה כמו שהתבאר במקום ראשון מהמקומות שזכרנו לבאר להם דברי התורה ר"ל שכבר תקח התור' המין תמורת הכולל הנה אם כן הבל הוא אשר המציא זאת המלאכה וקין המציא מלאכת עבודת האדמה הכר תחלה מלאכת המצאת המזונו' למין מין מהב"ח לפי שהיא יותר נכבדת מעבודת האדמה וזה לשתי סבות. האחת לפי שהנושא אשר תשגיח בו הוא יותר נכבד מהנושא אשר תשגיח בו עובד אדמה כי החי הוא יותר נכבד מהצמח. והשנית שכבר ימצא יותר שיגיע התכלית אשר כיון בה בהמצאת מזונות ממה שיגיע בעבודת האדמה התכלית אשר כיון בה וזה כי הב"ח כשיזון במזון נאות ויצמח ויתן פריו באופן הראוי אם לא ימנע לו זה בסבה מחוץ כאלו תאמר מפני האויר המקיף ומה שידמה לו מהסבות אר מחוץ. ואולם עבודה האדמה כבר תהיה נעשית באופן שלם ולא יגיע ממנה התכלית הראוי להיות הצמח צריך בזה אל המטר והרוח ולפעמים לא יבא המטר והורח לצמח בעת הראוי והנה קין והבל לפי מה שספרנו מהם היו חכמים גדולים ולזה כשהגיעה להם התכלית המכוון ממלאכתן הביא כל אח' מהם מפריו מנחה לה' וזאת המנחה היתה לפי מה שאחשוב שהם כבר השיגו שכל מה שיתחדש מזה הוא מסודר מהש"י והוא הפועל אותו ע"ד האמת או אולי הקריבו מהם קרבן מפני שהם הגיעו שהכל הוא מאתו והנה הגיע רצון ה' ית' אל הבל ואל מנחתו ר"ל שכבר נמצא תמיד מגיע ממלאכתו התכלית המכוון בו ולא גיע רצון הש"י אל קין ואל מנחתו וזה שכבר עשה מלאכתו לפי הראוי ולא הגיעה ממנ' התכלית כאש' לא בא המטר בעת הראוי. והנה מפני זה כעס קין כעס גדול ובוש כשלא הגיע התכלית אשר קוה אליו כטעם בושו כי בטח וגו' לא עתה יבוש יעק' ואמ' אליו הש"י למה נפלו פניך מפני שלא גיע התכלית אש' קווית בעבודת האדמ'. הלא אם תטיב דרכך בדרך שתדבק בך השגחתי ישאו הצמחים פרים אשר קוית אליהם כי אני אשגיח בו כשאביא המטר בעתו ואם לא תיטיב דרכך תסור השגחתי ממך ויהיה העונש והרע מוכן מאד לך עד שהוא כאלו שוכן בפתח ביתך וזה הרע הוא הרע המסודר לו מהלידה מפאת הגרמי' השמימיי' והנה הם יסבבו להגיע הרע אליו ויגיע לו באשר יהיה כאלו הרע מבקש אותו ומשתוקק למצאו

ואם רצה האדם היה מושל בסדור ההוא המסודר לו מהגרמים השמימיים כי הבחירה מושלת על הסדור ההוא ואם היה האדם באופן שתדבק בו השגחת השם יסורו ממנו הרעו' ההם כמו שביארנו בספ' מלחמות יי' ובביאורינו לספר איוב. והנה נתקנא אין בהבל אחיו קנאה גדולה ואמר לו שיצאו בחוץ ובהיותם בשדה קם קין על הבל אחיו והרגו לקנאתו בו או יהיה הרצון בזה שכבר אמר קין לאחיו מה שכבר קרהו שלא נתנו הצמחים פרים ובהיותם בשדה קם עליו והרגו על דרך הקנאה לפי שהבל השיג מלאכה יותר נכבדת מהמלאכה אשר השיג קין ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ויחר לקין מאד שכבר נתקנא באחיו קנאה גדולה וכעס עליו מפני זה וכוש כאשר לא הגיע ממלאכתו התכלית אשר כיון בה ואפשר שכבר התפאר הכל בזה העניין ואם לא סופר בתורה ואומר אליו השם יתע' למה קנאת באחיך וכעסת עליו ולמה בושת הלא אם תטיב דרכך תסבול מה שיקרה לך מהפגעים ודברי אחיך לך כי אין מחק השלם להתפעל מזה זה האופן מההפעלות. ואם לא תטיב דרכך הנה זאת המרה הפחותה יקנה אותה לך היצר הרע אשר הוא אצלך מראש ותשוקתו הוא אליך להשיאך תמיד לפעולות המגונות ואתה תמשול בו אם תרצה כי לאדם ממשלה על היצר הרע כשירצה. והנה אמר קין לאחיו דברי תוכחות וקנטורין ובהיותם בשדה קם עליו והרגו. ואמר השם אל קין אי הבל אחיך וחשב קין שזה הדבר נעלם מהש' ית' והשיב לו שלא ידע כי איננו שומר לאחיו. והנה לא היה העניין כמו שחשב כי השם יתע' יודע הכל ואמנם הש' ית' למד דרך ארץ שלא ישפוט השופט בדבר אם לא אימת העניין קודם זה עם הנשפט אתו. והנה קללו הש' ית' מן האדמה אשר חטא בה כי האדמה ההיא לא תוסף לתת כחה לו ושיהיה נע ונד בארץ לבקש מקום יאות לצמח צמח וזאת היתה מדה כנגד מדה הוא כעס על אשר לא הגיע תכליתו בשלמות פעם אחת נפלו פניו ועשה מה שעשה והשם מנעו ממנו כלו והוצאך לשוטט במקומות הרחוקים לבקש מקום יאות לצמח צח. ויאמר קין אל יי' גדול עוני מאד. עד אשר לא אוכל לסבלו הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה הזאת אשר היא מוכנת מאד שיקבל בה האדם כח עליון וזה יהיה סבה שאהיה נסתר מפניך להיותי במקום בלתי מוכן לקבל השפע האלהי. ובהיות העניין כן הנה אהיה בסכרנה גדולה כי להיותי נע ונד בארץ אהיה מוכן לקבל הפגעים והרעות הגדולות להעדר ההשגחה האלהית ממני עד שכל מוצאי מהחיות והבהמות יהרגני. ואמר זה כי בכאן מקומות ידבק בהם יותר השפע האלהי מזולתם כדרך שאמ' יעקב אין זה כי אם בית אלהים. ואמר אליו הש' ית' באמת כל הורג קין ישיגהו ענש חזק ולא פורש או נאמר שהרצון בזה שה' ית' אמר באמת כל הורג עתה קין כי לא נסה זולתו להרוג ולזה אין לו לירא

שיהרגהו מוצאו כי אין בעולם רוצה זולתו והנה עונש קין ישלם אחר שבעה דורות כי אז יכלה זרעו ועד העת ההוא האריך לו והנה לא נתפייס קין בזה כי מה בצע יהיה לו אם יהרגוהו ויענש ההורג או אם לא יהרג ויכאיבהו מוצאו ויזיקהו ושם הש' ית' לו אות שלא יכהו כל מוצאו וזה האות לא פורש וחלקו בו רז"ל בב"ר והנה היה זה האות באופן שהאמין בו קין איך שהיה ענינו והנה יצא אחר כן קין מהמקום ההוא אשר היה מוכן בו לקבל השפע האלהי וישב בארץ ששמה נוד למזרח עדן ושם היה משוטט ומקיף לעבוד האדמה בדרך שישלמו פירות הצמחים. ואפשר שקרא הארץ ההיא ארץ נוד לפי שהיה נע ונד בה למצא מקומות נאותים לצמחים להיותה בלתי מוכנת לזה כמו הארץ שיצא ממנה של רעננותה היה אפשר שיזוע בה שנה אחר שנה. וספר אחר זה שכבר הוליד קין בן והוא חנוך והוא המציא מלאכת הבניין ובנה עיר. ר,ל קין או חנוך הוא המציא זאת המלאכה וחלק כבוד לאביו שיקרא שם לעיר שבנה אות' הוליד חנוך עירד ועירד הוליד מחויאל ומחויאל הוליד מתושאל ומתושאל הוליד למך ולמך לקח ב' נשים עדה וצלה והולידה עדה את יובל הוא אשר מצא מלאכת המצאת המזונו' לאחד אחד ממיני הב"ח לכל מי שידע זאת המלאכה כי הוא אשר המציאה ובזה נשלם למין האנושי מה שחסר קין בהריגת הבל כי המלאכה הזאת אבדה אז באבדו'. ושם אחיו יובל והוא אשר המציא מלאכת הכלי שמר אשר יש בהמצאת' מהפלא העצום מה שלא יעלם. וצלה גם היא ילדה את תובל קין והוא היה מחדד ומשלים כל אומנות נחושת וברזל והנה זה המציא מה שיעשה מהמתכות. ואולם זכר מין אחד מהם תמורת הכולל מלאכת מה עם שמלאכת הברזל והנחשת אשר הוא הברזל היותר קשה היה בהמצאת' מהקושי יותר ממה שיש מהקושי בשאר המתכו' ועשיי' המלאכ' מהברזל ומשאר המתכות הוא מסוג אחר והנה זאת המלאכה הקיפה בהכרח על הוצאת המתכות ממוצאיהם וממקוריהם ועל עשיית המלאכה מהם. ואלו המלאכות אשר זכרה בכאן הם מקיפות ברוב המלאכות הנמצאות היום. וספר שכבר אמר למך לנשיו כשהיו מתפחדות מהעונש אשר ענש השם קין להיות זרעם הוא הדור השביעי לקין האם איש הרגתי לפצעי רוצה לומר שפצעתי בו. וילד לחבורתי כמו שעשה קין ולמה ישיגני עונש הנה קין שהרג האריך לו השם שבעה דורות ואני שלא הרגתי הנה ראוי שיאריך לי השם יותר ממה שהאריך לקין כפלים רבים והנה אמרו בב"ר שזה היה ק"ו של שטות א"כ מהיכן הקב"ה פורע את חובו. וספר אחר זה שכבר הוליד אדם עוד מאשתו בן וקראה שמו שת ולשת גם הוא יולד בן וקרא שמו אנוש ובעת ההיא טעו האנשים והחלו לקרא בשם יי' מה שאינו אלוה רוצה לומ' שאז החלו לעבוד ע"ז זה הוא הביאור בזה לפי מה שזכרו רז"ל בב"ר והוא נאות מאד כי לא

נוכל לומר שאזה החלו להשיג שיש שם אלוה שהרי כבר הושג זה לאדם ולקין ולהבל ועוד שכבר מצאנום דורכים אל החסרון עד שתמצא שבימי נח לא היה שם צדיק זולתו ולזה לא יתכן שנאמר שהחלו אז להתפלל לשם ית' כמו שביאר החכם א"ע הנה זה הוא ביאור זה הספור ובא בתורה ללמדנו מי היו הממציאים אלו המלאכות כדי שתתישב יותר אמונת החדוש בנפשינו כמו שקדם עם שכבר הועילנו בזה הספור תועלת נפלא במה שלמדנו בו חבור מההשגחה האלהית באיש הטוב והפרדה מהרע. והודיענו גם כן בזה הספור שהשם יתע' יענש החוטא לעת קץ ואף על פי שכבר יאריך לו ולמדנו מהמדות שראוי שנרחיק מדת הקנאה והכעס הלא תראה שמפני זאת המדה הפחותה נהרג הבל ונמחה קין וזרעו וראוי שנהג במדות הסבלנות ושלא נתפעל ממה שיקרה מהרעות המדומות שאם לא התפעל קין זה האופן מההפעלות והיה לובש מדת הסבלנות לא נהרג הבל ולא נמחה קין וזרעו ולפי שאלו התולדות כבר נמחו כולם ואין תועלת בזכירתם להודיע איך הסתעפו האומות המתחלפות ללשונותם מאב אחד קצר בזכירתם ולא זכר בני כמה שנים היו כשהולידו וכמה היו. והאריך בלמך יותר מכלם לספר שמות נשותיו לפי שזרעו היו הממציאים הרבה מהמלאכות אשר זכר שהומצאו בזה הספור. והנה ספר שאחות תובל קין היא נעמה לפי שכבר זכר שנשאה נח ונשאר ממנה זרע כמו שאמרו בב"ר ולולי זה לא אדע טעם לזה. וספר מה שאמר למך לנשיו להודות על מיעוט חדו מעונש השם ושהוא לא היה משתדל לשוב אל הש' יתע' בכל כוחו כדי שיסור חרון אף השם מעליו כי בלי ספק אם היה עושה כך היה נמלט מהרע הנגזר לבא עליו כי חנון יי' ונחם על הרעה וכבר העירה התורה במאמר כולל גם כן שהוא וכלל דור המבול היו משחיתי' דרכם על הארץ ושלא נמצא אז צדיק זולת נח ולזה נמלט לבדו וזה לאות שאם היו שם צדיקים זולתו היו נצולים כמו שיבא בג"ה. ומה נחמד מאמרם רז"ל בב"ר שהוא לקח שתי נשים האחת לפריה ורביה והאחרת לתשמיש לבד להורות על רוע דרכו ומנהגו. והנה ספר אח"כ הולדת שת כדי שלא יכלה זה הספור הנכבד במה שנמחה בכללו ולא נשאר לו שארית והודיענו עם זה העת שהחלו האנשי' לנטות אחרי ע"ז. והנה היתה כוונתם מראש העניין בלי ספק להתקרב אל השם ולזה עשאוהו כמו אמצעית בינם ובין השם. ואחר זה נוסף הטעות בה עד שחשבו שהוא אלוה ונטו הדורות ההם מפני זה אל פעולות מגונות אשר העידה התורה שהיו עושים קודם המבול ולפי שלא נתקיים המציאות אלא לשת שב להזכיר תולדותיו בדרך ארוכה:

פרק ה

פסוק א

ביאור דברי זה הספור

זה ספר תולדות אדם וגו'. עד ויהי כי החל האדם לרוב. זה ספור תולדות אשר נמשך מהם המציאת הנה ביום שבר אלהים אדם עשאו בעל שכל ובראם זכר ונקבה וקרא שמם אדם ביום הבראם ר"ל שמהותם נברא בהם בשלמות ביום שנבראו לא נתחדש דבר במהותם אח"כ שלא היה בו מראשית הענין. ואולם אמר זה שלא יטעה אדם ויחשוב מפני הספור שספר מהנחש והגן וקללת הנחש ואדם וחוה והמצאת הכרובים ולהט החרב המתהפכת שהיה הרצון בזה שכבר שם באדם טבע לא היה בם כי זה שקר ר"ל שלא נתחדש במהותם דבר אחר מהבריאה. וספר שכאשר היה האדם בן ק"ל שנה הוליד בעל שכל כמוהו ואמנם הודיענו זה לפי שהאדם נברא מן העליונים ומן התחתונים. ויתכן לפי מה שיחשב שיהיה כח בזרעו לתת החומר והנפש ההיולאנית אלא שלא ישלם בו נתינת השכל להיותו כח נבדל באופן מה ולזה ביארה התורה שהשם יתע' נתן כח בזרע האדם אל שיוליד בעל שכל כמוהו. ואמנם ישלם לו זה באמצעות השכל הפועל כמו שהתבאר בספר הנפש ובספר מ"י ושם ביארנו שאין די בזרע לתת הנפש והיצירה בזולת השכל הפועל. וספר ששת הוליד אנוש. ושאנוש הוליד קינן. וקין הוליד מהללאל. ומהללאל הוליד ירד. וירד הוליד חנוך. וספר שחנוך הלך בדרכי השם יתע' אחר שהוליד את מתושלח מורה כי קודם זה לא הלך בדרכי השם אבל הלך בדרכי אנשי דורו וכאשר התבונן בטבע הנמצאות והשיג מאמתת ה' יתע' מה שלא הושג לאנשי דורו עבד השם ית' שלש מאות שנה ואח"כ לקחו השם ית' ר"ל שהושמה נפשו בג"ע כטעם ואחר כבוד תקחני. והנה לזאת הסבה לא זכר בו מיתה וזכרה בשאר האנשים אשר נזכרו עמו להורות על ההבדל שהיה בינו וביניהם כי הוא השלים נפשו והגיע לשלמותו ושאר שאנשים ההם מתו בלא חמדה. וספר שחנוך הוליד משותלח. ומשותלח הוליד למלך. ולמך הוליד נח. וספר שכבר קראו שמו נח על שם העתיד כי בימיו סרה הקללה אשר קולל קין ונתנה הארץ כוחה אשר ארדה ה' בעון קין שלא תוסף וזה כוחה. וזה כי הקללה ההיא היתה לקין כמו שאמ' לא תוסף תת כוחה לך וכאשר נמחה זרעו במבול אז סרה הקללה ההיא וכו' ג"כ התנחמו ממעשיהם הרעים כי הוא אחז דרך ישרה ואולי למד הוריו והדריכם אל דרך החיים או אמר זה לפי שמפני מעשיהם הרעים נגזר להם שישחתו כולם ונח לבדו נשאר מהם ובו נתקיים המציאות. וספר על נח שכבר הוליד שם וכם ויפת בהיותו בן חמש מאות שנה והנה הגיד בזה הספור מאלו האנשים אשר

השתלשל מהם נח ובניו כמה שנים היו כשהולידו וכמה שנים היו אחר זאת ההולדה לישב יותר מנפשותינו אמתת זה הספור. ואולם שאר מה שהולידו מהבנים והבנות לא ספרה לנו בבזה התורה דבר לפי שאין בזכרונם תועלת לנו כלל. וראוי שנתבונן בעניין אורך החיים הנפלא אשר מצאנוהו לאלו הדורות אשר זכרם כי מן השקר שיאמר שהיה אז לאדם טבע אחר זולת הטבע אשר לנו היום שאם היה העניין כן היה מדות האנשים ההם מתחלף כמין למהות האנשים האלה וזה שקר. ונאמר כי מפני שהיה האדם נברא לתכלית שישלים נפשו השלמות אשר הוא כחיי עליו הנה מן הראוי שיהיה לו כלי יתכן שיגיע בו אל זה השלמות ואם לא הנה כבר תהיה זאת ההכנה בו לבטלה. ולפי שבהגעת זה השלמות מהקושי העצום בכללות כמו שביארנו בביאורינו לשיר השירים וכ"ש לאנשים אשר נמצאו ראשונה בעולם שלא קדם להם שום בעל עיון יהיו נעורים בחקירותיהם בדעותיו. הנה אלו לא היו חייהם כי אם כשיעור חיינו היה משיגם המות טרם התבוננם בטבע הנמצאו' כדרך שיגיע מהעיון ההוא שום פרי. וזה כי האדם הוא מוכן מתחלת ענינו להמשך אל הדברים הערבי' אשר כל מה שיחזיק בהם ירחיקהו מהשלמו' ולא יצא מזה מעצמו אם לא יקח המוסר בו מזולתו כי אם בקושי עצום וכאורך ימי החיי' יתבאר לנו באורך הזמן ההוא שזה תכלית הא בלתי מכוון באדם ושבכאן התכלית האחר ייוחד בו והוא תכלית הנפש וזה ממה שיקשה מאד שיגיע לאדם מעצמו. ועוד כי הרבה מהדברים העיונים ילקחו התחלותיהם מהחוש בקושי גדל ובזמן ארוך אורך נפלא יעבור החיים האנושיי' כמו העניין מהרבה הדברים הטבעיים ומחכמת הכוכבים ואלו לא היו חיי הקודמים כי אם כשיעור חיינו היו מתים טרם שיגיע מעיונם שום פרקי במה שיחקרו בו. ובהיות העניין כן הנה מה ראוי היה שתשגיח ההשגחה האלהית באדם בזה האופן מההשגחה ר"ל שימצאו קצת מן הראשונים ארוכי החיים אורך נפלא באופן שיתחילו להמציא בעיון מה שיאות בו שיהיה כלי לבאי' אחריהם להשלימם כדי שלא תהיה ההכנה אשר המציאה ה' יתע' באדם להגיע אל השלמות לבטלה. ואולם היה אורך החיים הזה הנזכר בתורה לאלו האנשים אשר זכר לבד כדרך שאר הפלאים הנה כמו שנתנה התורה להשלימנו בדרך פלא להשגחה בנו כן יתן אורך החיים לאלו האנשים בדרך פלא להשגחה במין האנושי בכללו כדי שלא תהיה ההכנה אשר בו לבטלה הנה זהו מה שנראה לנו בסבה התכליתית אשר בעבורה הושם אורך החיים לראשונים אשר בא זכרונם בתורה. ואין ראוי שיסופק עלינו מה שסופר מאדם שהשיג חכמת הטבע עד שקרא שמות לכל הב"ח כי כבר קדם לנו שזה היה כלו עד"מ להודיע סודות הבריאה האנושית ואיך תגיע לו הצלחתו והנה אפשר עם זה שהשם

יתע' שם האדם כמקום מהיישוב אשר יאות בו אורך החיים יותר כי כבר ימצאו מקומו' מתחלפי' בזה העניין כמו שהתבאר בטבעיות וזה כי הרבה תמצא במה שיעשהו השם יתע' מהמופתים שהוא. אמנם יחבר להם הסבות היותר נאותות הלא תראה שקריעת ים סוף אשר הוא מהמופתים הגדולים הנזכרים בתורה אמר ויהפוך יי' רוח ים חזק מאד. ועך כל זה אין ספק שלא יתכן אשר ישלם אורך החיים הנזכר בזה המקום אם לא בפליאה מהש"י:

פרק ו

פסוק א

ויהי כי החל האדם וגו'. עד סוף הפרשה.

ביאור דברי הפרשה

אמר שכאשר התחיל האדם לרב על פני האדמה ויולדו להם בנות. הנה נמשכו האנשים לתאו' המשגל עד שבראות האנשים החזקים הגדולים בנות האדם היפות חטפו אותם ולקחום באונס ולא נשמרו משום אשה ואפי' מאשת איש שתכף שמצאוה יפה לקחוה ולפי שכבר נתפשט מנהג הרע הזה באנשים ההם כלם והשחיתו מעשיהם עד שלא היתה תשוקתם כי אם לעשות הפעולות המגונות כמו שספר אחר זה. וירא יי' כי רבה רעת האדם בארץ וגומ'. אמר השם יתעלה הנה בלי ספק לא ישפוט השכל שבראתי במין האנושי באדם בשום עת אם לא אקח בזה עצה ר"ל שלא ימשול בו השכל בדרך שיתנהג האדם בדרך הישרה. או ירצה בזה שלא ישפוט השכל המשפטים אשר הוא מוכן לשפטם בדברים העיונים או ירצה בזה שלא יריב בשום עת השכל באדם במה שהתחיל להתנהג באילו המנהגים הפחותים להדריכו אל ההנהגה אשר יגיע בה אל השלמות. והסבה בזה כלו איך שיפורש מאלו הפירושים הוא מפני שהעתיד להיות מבני אדם הוא גם כן בשר. וימצא מוכן מפני זה להמשך לתאות הגופניות עם מה שכבר למדו מזה מאלו האנשים הנשקעים באלו הפעולות המגונות ויגיע זה המנהג הפחות לאנשים קצתם אחר קצת ודור אחר דור עד שלא יתכן שיקנה האדם השלמות המכוון בו בבריאתו. ולזה נתן ה' ימי הדור ההוא ק"כ שנה ר"ל שלסוף ק"כ שנה גזר עליהם שימחו בכללם. והנה בלי ספק זה המאמר מהש' ית' היה לנביא והוא נח כמו שספר בתורה אחר זה. ובזה האופן יתכן שתשלם הגבלת זה הזמן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות יי'. והנה הודיע הש' יתע' זאת הגזרה לנביאו כדי שיודיע אותם זה וישובו וינצלו מזאת הגזרה הרעה ולפי שכבר אמר השם יתע' שלא יתכן שיצאו האנשים מהמנהג הפחו' אשר נשקעו בו. וכבר יחס המנהג ההוא לאנשים רמי הקומה והחזקים שב לבאר כי כמו

אלו האנשי' יתכן שימצאו דור אחר דור וזה כי הם היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן כי הם יבואו לבנות האדם וילדו תולדות מתיחסות להם ולזה יולידו גבורים כיוצא בם כי זה דרך הבריאה על המנהג הטבעי. ר"ל שכבר יוליד האדם זרע מתיחס לו והנה קרא אלו הגבורים אנשי השם כי לגבורתם היה להם שם עד למרחוק. וכראות השם יתע' זה המנהג הרע אשר נשקעו בו האנשים כולם בעל ההיא ושכבר נמשך מזה המנע השלמות המכוון באדם שגזר שימחו כל הדור ההוא באופן שנמחו עמם שאר הב"ח ונח נמלט כי הוא לבדו היה צדיק בדור ההוא ולזה מצא חן בעיני יי' והשגיח בו להצילו כמו שזכר אחר זה. ואמנם חוייב שיפסד זה הדור הרע מצד ההשגחה על נח וזרעו ומצד ההשגחה על המין האנושי בכללו כמו שהיה אורך החיי' הנפלא הנזכר בזה הספור להשגחה על המין האנושי בכללו. וכבר ביארנו דרכי ההשגחה האלהית באדם ושרשיה ברביעי מספ' מ"י ובביאורינו לספר איוב. וראוי שתדע שהבהמה והרמש והעוף לא נמחו להשחתת דרכם כי אינם בעלי שכל שיהיה ראוי בהם הגעת העונש. ואמנם השיגם העונש בפני עונש הדור ההוא ר"ל כי מפני שנגזר עליהם שימחו במבול מים הנה כבר נמשך מזה הפסד הב"ח הנמצאים ביבשה ואולם זכר הייתם נמחים עם האדם כי ההשגחה האלהית השגיחה מפני זה בשמירת אלו המינים להיותם הכרחיים לאדם ולזה צוה נח לעשות התיבה באופן שימלט בה הוא ואלו המינים בכללם מהב"ח. אמרו בב"ר שזה משל למלך שהיה משיא בנו ועשה לו חופה וסיידה וכיירה וציירה כעם המלך על בנו והרגו מה עשה נכנס לתוך החופה והתחיל לשבר הקנים והחציאות ולקרוע כסלאות. אמר המלך כלום לא עשיתי אלא בשביל בני. בני אבד וזו קיימת לפיכך מאדם ועד בהמה ועד רמש ועד עוף השמים. הנה כבר הורו לך שהמחות הב"ח האלו לא היה כי אם מפני המחות האדם. ואולם התועלות המגיעות מהפרשה הזאת כבר העירונו עליהם בביאורנו בה. ואם באנו למנותם רבו מלמנות כי אין בה דבר שלא יהיה נפלא התועלת בדעות ולזה יהיה מנין התועלות בה מביא לכפול דברינו וזה בלתי ראוי והנה מה שהיה מהתועלת האלו במדות כבר זכרנום עם המאמר בהם. ובכאן נשלם לנו הביאור בזאת הפרשה ר"ל פרשת בראשית באופן שלם ונאות מאד לאמת וללשון כמו שתראה והיתה השלמתו בזמן קצר מאד עם מה שהשיגנו בזה המבוקש מן הקושי החזק מפני הפירושים שמצאנום לקודמי' אשר בזאת הפרשה אשר הם כמעט שהיו סבה אל הרחקתנו מהשגת האמת בה כמו שיתבאר למי שיראה דברינו ודבריהם והתהלה לאל אשר עזרנו:

והנה היתה השלמתו בסוף חדש אב מסכת הסמנים ושמונה לפרט האלף הששי ליצירה:

פסוק ט
פרשת אלה תולדות נח
ביאור דברי הפרשה

אלו המקרים שקרו לנח ועניניו והנה היה נח ישר במדותיו ובעיונו ושלם בכל אחת מהדורות אשר היה בהם לא נמצא בו רק טוב אך הלך תמיד בדרכי ה' יתע' וכבר הוליד נח ג' בנים כמו שנזכר במה שקדם. והם שם וחם ויפת. ויפת הוא הגדול כמו שיתבאר במה שנזכר במה שיבא ואולם הקדים שם למעלתו ומפני שהתחיל מהקטן השלים בגדול והקדים מפני זה חם ליפת והנה קודם זה הזמן שחתו דרכם אנשי הארץ לעיני הש"י ומלאה הארץ עושק וחמס כי לרוב המשכם אחר תאו' המשגל היו חוטפי' הנשים כמו שקדם ומפני זה אולי נסתבכו ג"כ בזאת המדה הפחותה עד שהיו חוטפים קצתם מקצת כסף ושוה כסף וכאשר ראה השם שהארץ נשחתה כי השחית כל בשר איש מהאנשים את דרכו ונמשך לפועל המשגל בזנות ובדרכים מגונים לא ישלם בהם פרי ושהם בכל יום מוסיפים לחטוא עד שימשך מזה הפסד במה שכוון במין האנושי מהשלמות אמר הש"י לנח שכבר בא קץ הדור ההוא שיכלה לפי מה שהוא רואה ממעשיהם המקולקלים כי הם בעצמם היו סבה אל רוע מעשיהם מפני בחירתם הרעה ולזה גזר עליהם שישחתו וישחת עמהם מקום הנגלה מהארץ אשר היה מציאותו בעבור הדם ושאר הב"ח הארציי' וזה אמנם יהיה כשיביא עליהם מבול מים שישטוף הארץ בכללה ולפי שנח נמצא צדיק לפני השם יתע' ולא למד מאנשי דורו השגיח השם בו להצילו וצוה אותו מפני זה שיעשה תיבה גדולה. מעצי גופר שיהיו חזקי הקיום והיו עם זה ארוכים מאד ושיעשה שם חדרים רבים קטנים גדולים להשיב בחדר חדר מה שהביא אליו אל התיבה מכל מין ומין מהב"ח הארציים ושיכפר אותה מבית ובחוץ בכופר לתוספת שמירה שלא יכנסו שם המים. וצוהו שיעשה אותה בשיעור יאות להחזיק מה שהוכרח להכניס בה ממיני הב"ח הארציי' ומה שיצטרך להם מהמזון לשנה אחת שמשית שיהיה זמן המבול ושישאר שם עם זה מקום יכניס בו הזבל בזמן היותם בתיבה וזה השיעור הספיק לפי מה שנגלה לנח בנבואה כשיהיה אורך התיבה שלש מאות אמה באמות הנהוגות שהאמה מהם היא בת ו' טפחים ורחבה חמשים אמה וקומתה ל' אמה והנה היה רחבה יותר מקומתה ולזה לא יתכן בה שתהפך ולזאת הסב' צוהו הש' ית' שיעשה התיבה בזה השיעור ושיעשה מקום סתום בגשם ספריי יכנס ממנו האור בתיבה כי האור הוא הכרחיי מאד לכל ב"ח. וצוהו שלא יהיה כסוי התיבה מלמעלה ישר השטח אבל יהיה משופע מכל הצדדים הארבעה באופן שלא יהיה למעלה משטח ישר כי אם אמר אחת באורך ולזה יהיה רוחב

השטח ההוא אשר מלמעלה ששית אמה ביחס הרוחב אל האורך כי היה רוחב התיבה ששית ארכה והנה כסוי התיבה הוא ממדרגת מחודד שנקטם מפאת ראשו מעט וזה ממה שהוסיף שמירה בתירה שלא תתהפך. וצוהו שישים פתח התיבה אשר ממנו יכנס בה מה שיכנס בצד התיבה לא עליה לשמירה שלא יכנס מים בתיבה. וצוהו שיעשה בה מדורים רבים תחתיים שניים ושלישיים למה שיצטרך בה שיהיו בה מקומות להכיל הדברים המתחלפי' אשר הוכרחו להיות שם כדי שתשלם ההצלה למיני הב"ח בכללם. ואמנם צוהו בעשיית זאת התיבה מפני שהוא גזר להביא מבול מים על הארץ ישחתו כל הב"ח הארציים ואמר אליו שהוא יקיי' את בריתו אתו להצילו להשגחתו בו וזה אמנם יהיה בשיכנסו בתיבה אשר צוהו לעשותה הוא ובניו ואשתו ונשי בניו ואמנם הקדים הוא ובניו לנשיהם להיות האנשי' הם העקר בבריאה והנשים אמנם היו לעבודתם ולקיום המין. גם אפשר שהעירם בזה שלא ישמשו בתיבה כי עת רעה הוא ולזה ראוי שיכנע לבכם לעבוד ה' ית' כפי מה שאפשר להם כדי שתדבק השגחתו בהם כל ימי היותם בתיבה ולזה צוה שיעמדו האנשים לבד והנשים לבד וזה הברית אשר זכר הוא לפי מה שאחשוב שעשהו הש' ית' ביום הזה לקיים העולם בדרך שלא יצטרך עוד אל כמו זה האופן מהבריאה אשר ברא בששת ימי בראשית כמו שביארנו בפרשת ויכלו וזה הברית אמנם הקימו עם נח במה שצוהו מעשיית התיבה בתאר הנזכר ושיכנס בתיבה הוא ובניו ונשיהם ושיכניס עמו מכל מין ומין מהב"ח ההולך והמעופפים זכר ונקבה לכל הפחות כדי שיתקיימו כל מיני הב"ח ואולי כדת הש' ית' ברית עם נח קודם זה ואם לא נזכר והביאור הראשון נאות יותר לפי מה שאחשוב והנה צוהו השם שיכניס מהם י"ד הם אשר היו טהורים לפי משפטי התורה ואמנם הוסיף באלו המיני' להיותם יותר הכרחיים למין האנושי וזה מעניינם מבואר והנה זאת הנבואה היתה ק"כ שנה קודם בא המבול כמו שזכרנו בסוף פרשת בראשית. ולזה היה פנאי רב לנח לעשות זאת התיבה ולבקש אלו המינים מהב"ח עם שכבר נעזר בזה הפועל מהש' ית' והנה צוהו הש' יתע' שיקח מכל המזונות הנאותי' למין מין מהב"ח כדי שיהיה לו ולהם לאכלה בהיותם בתיבה ולזה חוייב שידע נח הזמן שיעמדו בתיבה כדי שיוכל לשער מה שיספיק להם מהמזון. וחוייב מזה ג"כ שידע נח המזונות הנאותים למין מין והשיעור הנאות שיקח הב"ח ההוא מהמזון ההוא וזאת המלאכה אשר המציאה יובל וכן ראוי שתדע שנח היה יודע כל שאר המלאכות אשר המציאום זרע קין כמו שקדם או אחד מבניו ולולי זה כבר אבדו המלאכות ההם בבא המבול ולא יצדק בממציאי המלאכות ההם מה שאמר בתורה שהמלאכות האלו השתלשלו מהם כאמרו אבי כל תופש כינור ועוגב אבי יושב

אהל לומקנה. וכן ההיקש באומנו' הנחשת והברזל ואם לא זכר בו בביאור שתהיה זאת המלאכה משתלשלת ממנו כמו שזכרנו במה שקדם. והנה כבר מצאנו בביאור שנח ג"כ היה בקי בעבודת האדמה אמר ויחל נח איש אדמה. וראוי שתדע שהב"ח שימצא מזונם לפי הנהוג מה שלא יאות שינתן להם בתיבה כמו העשב והתבן והבשר נתן להם מהמזונות הנאותים להם מהזרעים כמו ממיני התבואה והקטנית ושאר הזרעים והפירות אשר יתכן בהם שיהיו מזונות לב"ח ההם. ובזה האופן היה אפשר שתכיל התיבה כל אישי מיני הב"ח הנכנסים בו מזונותיהם לשנה אחת והזבל אשר יעשו אלו הב"ח בשנה אחת. וראוי שתדע שמיני הצמחים אשר יתכן הפסדם מפני המבול השגיח הש' ג"כ בהם בזה האופן כי כבר חוייב שישים נח מהזרעי' ההם בתיבה בדרך שישאר מהם לזרוע אחר המבול ולא זכרה זה התורה בביאור לפי שהרבה מהצמחים לא נצטרכו אל זה והם כמו האילנות ולזה השמיטה התורה זכרו עם שזה דרך התורה לזכור קצת הפרטים ולעזוב קצת. והנה זכרה הב"ח להיותם יותר נכבדים מהצמחים והיותר נכון שנאמר שזה נכלל בתורה במה שאמרה והיה לך ולהם לאכלה. ר"ל כי יחוייב מזה שיספיקו הזרעים ההם להיות מהם מזונות הב"ח בתיבה ואחר צאתם ממנה וזה יהיה כשיזרעו בארץ כי אי זה תועלת יהיה כשיהיה להם מזון בתיבה ואחר שיצאו מן התיבה לא יהיה להם מזון וימותו הם זה המאמר מבואר הבטול כי הצלתם שם תהיה אם כן לבטלה ולא יתקיים מה שרצהו השם יתע' להחיות זרע על פני כל הארץ ולזה הוא מבואר שכבר יוחייב מזה שישאר מכל הזרעים לזרוע בארץ אחר צאתם מהתיבה וספרה התורה שנח עשה התיבה והשתדל לעשות כל מה שצוהו השם יתע' מהכנת מיני הב"ח ומזונותיהם. והנה ז' ימים קודם המבול צוהו השם יתע' להכנס בתיבה הוא וביתו ולא זולתם עמם לפי שנח לבדו נמצא צדיק בדור ההוא ושאר האנשים היו כלם מחוייבים כליה לרוע מעשיהם וזה לאות שאם היה שם צדיק זולתו היה נצול עמו וצוהו שיכניס עמו מאישי מיני הב"ח המספר שנזכר במה שקדם ואולי עשה זה כי כשיראו זה הדור הרע ההוא אולי יכנע לבבם וישובו לש' יתע' וירחמם כי לא חפץ ה' במות הרשע כי אם בשובו מדרכיו וחיה. והם לא נכנעו אבל החזיקו בדרכם הרעה וספר אחר זה שעש נח כל אשר צוהו ה' יתע' ושנח היה בן שש מאות שנה כשבא המבול ושכבר בא נח אל התיבה עם שאר הב"ח כאשר צוהו השם יתע' מפני מי המבול העתידים לבא לימים עוד שבעה וכשהגיעו ז' הימים התחילו לרדת מי המבול וזה היה בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני והוא אייר לפי הנראה לי כי ניסן הוא ראש לחדשים כמו שנזכר בתורה עם שהזמן הזה היה יותר נכון להיות בו זה המופת יותר ממרחשון כי תקופת ניסן לחה ותקופת תשרי יבשה והשם

יתעלה עושה תמיד המופתים בסבה היותר נאותות כמו שזכרנו במה שקדם. והנה ידעת שכבר נחלקו בזה הענין רבי אליעזר ור' יהושע וספר שאז נתהוו המים הויה נפלאה בבטן הארץ ובחלק האמצעי מהאויר עד שנתכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמי', וספר שבעצומו של יום ביום אשר צוה השם לנח שיכנס בתיבה ויכניס עמו ממיני הב"ח מה שצוהו הש' ית' השלים נח דבר ה' כדי שיראו זה כל האנשים אשר בדור ההוא וישובו אל ה' וירחם אותם. וזכר שכבר הגין הש"י עליו והשגיח בו בדרך שלא קרהו נזק בהיותו בתיבה לא ממי המבול ולא מהחיות אשר הכניס עמו בתיבה ולא מהאנשים אשר היו מחוץ והנה השלים זה הספור והפליג להאריך בו לרב התועלת המגיע ממנו. ולזה דקדק מספר הימים אשר ירד הגשם בלי הפסק ובשאר הפרטים לישב יותר בלבנו אמתת זה הספור כי הרבה סברה שנאמין יותר בספורים כשיסופר מענינים פרטים רבים וספר שבשנת שש מאות שנה ואחת לחיי נח בכ"ז יום לחדש השני יבשה הארץ. הנה אם כן היה מהתחלת המבול עד יבשת הארץ שנה שמשית שהוא י"ב חדש מחדשי הלבנה וקרוב מי"א יום כמו שנזכר בב"ר. וכאשר יבשה הארץ צוה הש' ית' לנח שיצא מהתיבה הוא ובניו ונשיהם וכל מיני הב"ח אשר עמם ויפרו וירבו על הארץ ולא יצטרכו עוד לפרות ולרבות בתיבה. אמרו בב"ר על הארץ ולא בתיבה ומהנראה שב"ח שמשו בתיב' כי זה הוא טבעי להם ואינם בעלי שכל שישלים להם צווי שלא ישמשו בתיבה ולזה ידמה שאמ' שהם יצאו למשפחותיהם ר"ל לפי שהם לא נתחברו בתיבה עם שולת מינם. ולזה הולידו תולדות ממינם ועשה נח כל אשר צוה הש' יתע' לא הפיל דבר והנה כל מה שעשה עשה בדבר הש' ית' גם לא התעורר לצאת מהתיבה אף על פי שכבר ראה שיבשה הארץ עד שצוהו הש' ית'. שיצא ואחר כן בנה נח מזבח לכבוד השם להורות כי הוא לבדו ראוי שיעבד לא ע"ז כמו שעשו הדורות הקודמים ולזה העלה עולות במזבח מהבהמה הטהורה ומהעוף הטהור כי הם המינים היותר נבחרים כמו שיתבאר במקומו בג"ה. או עשה זה כדי שתגיעהו הנבואה כמו שנבאר אח' השלימנו דברי הספור הזה וספר שכבר קבל ה' קרבנו ושעה אליו ואמר שלא יוסיף עוד להשחית האדמה בעון האדם לפי שיצר לב האדם רע מנעוריו ויטה האדם מפני זה אל התאוות הגופיות והנה יקשה צאתו מזאת התכונה הרעה לא יקבל המוסר בזה מזולתו וזה היה סבה לדורות הקודמים אשר נשחתו במימי המבול לנטות אל מה שנטו עליו מהתאוות כי עדין לא נתפשטה בדורות ההם ידיעת האמת בה. ואיך ראוי שיתנהגו בענין הטובות והרעות ואולם עתה שלא נשאר רק נח וביתו וכבר השיג נח האמת בזה הנה יקבלו המוסר ממנו הבאים אחריו מזרעו ולזה לא יתכן שימצא לעולם המין האנושי בכמו זה האופן מרוע

ההנהגה אשר היה בו הדור הנשחת במי המבול. ובהיות העניין כן הנה לא יצטרך הש' יתע' אל כמו זה האופן מהגעת העונש לאנשים במה שיבא. ולזה גזר הש' ית' שלא יוסיף עוד להכות את כל חי כאשר עשה במי המבול ושכל ימי הארץ ימשך בה זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף עד שישלם בזה מה שיצטרך להיות הצמחים ההווים בה ולב"ח ויום ולילה לא ישבותו שלא ימשך מהם בחלק הנגלה מהארץ התועלת אשר בעבורו נמצאו כמו שקדם בפרשת בראשי' וזה כולו להורות שלא יפסד זה החלק הנגלה מהארץ לעולם. וכבר בירך השם נח ובניו שיפרו וירבו וימלאו הארץ ר"ל שלא ישחת זרעם כמו שנשחת דור המבול אבל ימשך מהם מלא הארץ ר"ל שיתוסף זרעם עד שיתמלא הארץ ממנו. ואחר כן יתקיים על עניינו ולא יעתקו לעולם מהמלוא אל החסרון כמו שנעתקו בו בעת המבול וברכם ה' ית' ג"כ שיהיה מוראם על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים ובכל אשר תרמוז האדמה ובכל דגי הים כי בידם נתנו לעשות כרצונם. ואולי הצטרכו לזאת הברכה לפי שהדורות הקודמים לרוע מנהגם היה השם מסתיר פניו מהם והיה אפשר שהיו חיות אוכלות בהם להיותם מטרה לחצי המקרים הרעים ולזה ברכם ה' ית' הברכה הזאת והנה התיר להם לאכול מכל הב"ח ואמ' להם שאין פשע להם בהריגתם אותם כי הם כירק עשב ביחס לאדם והם כולם נמצאים בעבור האדם ומנע אבר מן החי להיות בזה מרע המנהג ומהנטייה אל התאוות מה שלא יעלם ר"ל שלרוב הזוללות לא יוכל להמתין שתהרג הבהמה ויקח ממנה אחר כך האבר. ואמר להם שלא יחשבו מפני שהתיר להם הריגת הב"ח שיותר להם הריגתם קצת את קצת אבל יענשם הש' יתע' על זה וישים הפועל להגעת העונש להורג חבירו אחת מהחיות הטורפות ר"ל שתקום עליו ותהרגהו או יסבב שאחד מהאנשים יקום על ההורג ויהרגנו בשגגה וזה יותר נפלא כי אין טבע אישי המין להרוג קצתם את קצת כמו שימצא באישי המין האחד שיהרגו אישי מין אחר ויותר נפלא מזה שכבר ידרוש ה' ית' הדם מיד איש שהוא אחיו של שופך הדם וזה יהיה כשיסבב השם שיהרגנו בשגגה. וכל זה אמנם יהיה כשהרג שופך הדם ואין רואה אבל אם יש שם עדים הנה צוה אותם הש' יתע' שמי שישפך דם האדם ישפך דמו ע"י האדם מדת כנגד מדה וזה בלי ספק יהיה ע"י הדיינים והשופטים והם ישמען דברי העדים ויחקרו אם דבריהם אמתיים אם לא. ואמנם הסבה אשר חייבה שלא ישווה האדם בזה העניין לשאר הב"ח הוא היותו נברא בצלם אלהים מה שאין כן בשאר הב"ח ולזה יהרג הורגו והותרה הריגת הב"ח. וצוה אותם ג"כ שיפרו וירבו ר"ל שלא ישחיתו דרכם כמו שעשו אנשי דור המבול אבל יעשו זאת הפעולה לפרות ולרבות ולה נמנע מהם הזכור והבהמה ולא הוצרך להזהירם על הגזל ועל אשת איש לפי שכבר נתבאר

לנח שאלו העבירות היו סבה אל שנשחת דורו במבול ולא הוצרך ג"כ להזהירם על ע"ז לזאת סבה בעינה כי אנשי דורו היו עובדים ע"ז כי כבר התחילו בזה מדור אנוש. ובעבור זה ג"כ קרה להם מה שקרה הנה הספיקו אלו המצות לבני נח לתקון קבוציהם לפי שכבר ידע הש' יתע' שלא יאות בהם בכללם שיקבלו מהשלמות יותר מזה. ואולם לבני ישראל צוה נימוס שלם להגיע אותם אל השלמות האנושי להיותם נונים להתנהג בו. ואחר כך אמר השם לנח ולבניו על ידו שכבר יקים בריתו עמם ועם זרעם אחריהם ועם כל מיני הב"ח שלא יכרתו עוד מימי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ. והנה בארנו במה שקדם עניין זה הברית מה הוא ר"ל שזה הברית היה ביום השביעי מימי הבריאה או היה עם נח ואם לא נזכר או יהיה זה הברית מה שאמר השם אל לבו שלא יוסיף עוד להכות כל חי כאשר עשה. ואמר להם הש"י שהו' נותן להם אות יתבאר להם בו שלא יהיה עוד מבול וזה שכבר נתן הש' טבע בעת בריאת העולם שירא' קשת בענן כשיהיו מימיו מועטים ויהיה ממנו הזלוף החלוש כמו שהתבאר בספר האותו'. ולזה היה הקשת הורא' על הפסק המטר כשירא' בהתחלה. ונהיו' העניין כן הנה יתאמת שלא יהיה מבול בהתהו' הענן פעם אחר פעם כשיראה בו הקשת כי אז יתאמת שלא יתכן שיהיה אז מבול אבל יפסק המטר או תמעט ירידתו. והנה גזר הש"י שאחר התחלת המטר זמן בלתי ארוך יראה קשת ויפסק המטר ההו' בבדר' שלא יהיה עוד מבול ולזה ראה ה' שיהיה הקשת אשר יראה תמיד בענן אות על הברית אשר בין הש"י ובין כל נפש חיה שלא יהיה עוד מבול לשחתם ולא יעברו עוד מי נח על האר'. וזה האות לא היה לנח לבד כדרך שאר האותות אבל שם אותו ה' ית' קיים בינו ובין כל נפש חיה אשר על הארץ ר"ל שתמיד יראה להם זה האות בעננו ענן והנה לא היה מציאות הקשת אות כי הוא נמצא על דרך הטבע אבל היה האות הראותו הש' ית' תמיד לנו בעננו ענו כמו שביארנו:

ובכאן נשלם ביאור הספור הזה לפי הנראה לנו והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם רבים:

האחד מהם להודיענו סודות השגחה האלהית באדם בפרטיו ובכלליו שהאמנה בהם מיישרת האדם לשלמותו מאד עם שעליה נבנית התורה בכללה. וזה שהוא העירנו במה שאמר לא ידון רוחי באדם שהמבול שהיה רע נפלא מאד היה להשגחה על המין האנושי שלא ימנע ממנו השלמות אשר בעבורו נברא כמו שקדם והעירנו במה שאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה שהצדיק הוא מושגח מה' ית' השגחה נפלאה להצילו מהרעות נכונות לבא עליו כמו שהתבאר מהצלת נח והגנת הש' ית' בעדו בזה הספור הנפלא ואלו היה שם צדיק זולתו היה נצול עמו גם כן כמו שהתבאר ממה שנתנה התורה

הסבה בהצלתו כי אותו ראה השי"ת צדיק לפניו. ולזה יתחייב מזה שאם היה שם צדיק זולתו היה נצול עמו עד שאם יהיו הדור הוא שבים אל השם ועוזבים דרכיהם הרעים היו נצולים כולם ואע"פ שכבר ייעד להם השי"ת זה הרע ביון קין באמרו שבעתים יוקם קין הנה חנון ה' וניחם על הרעה כמו שימצא במקומות רבים מדברי הנביאים ולזה הוא מבואר שלא היה כזה מהעדר דבר כי הם לא מתו בעון קין לבדו אך עונותיהם לכדום הלא תראה שגם זרע שת נמחה עמם כי לא נשאר רק נח ואלו שני המיני' שזכרנו מהשגחה הם החזקו' שבסבות לרע המגיע בכאן על צד ההשגחה האלהית ולטוב המגיע בכאן על צד ההשגחה האלהית. וכבר ביארנו מיני ההשגחה הזאת ועניינה והוסרו הספקו' הנופלות בה ועניינה ברביעי ממלחמו' יי' ובביאורינו לספר איוב ומשם יתבאר לך אמתת מה שהנחנו אותו בזה המקום:

התועלת השני הוא שמה שביאר בכאן שהשם השחית הדור הרע הזה להשגחה על המין האנושי שלא ימנע ממנו שלמותו האיר עיני לבנו למצא הסבה אשר בעבורה נמצא זה האורך הנפלא מן החיים לאנשים ההם אשר העידה התורה שהיה מספר ימי חייהם זה המספר הנפלא כי זה אמנם היה לזאת הסבה בעינה כמו שביארנו במה שקדם:

התועלת השלישי הוא במדות והוא שכבר הועילתנו התורה במה שספרה שנח היה בן חמש מאות שנה קודם שהוליד שהרפואה תהיה כמדו' הפחותות ההעתק אל הפכם מקצה אל קצה וזה שאנשי דור נח היו כלם שטופים בזמה עד שנשקעו בזה האופן המגונה אשר ספרה אותו התורה והוא נרפא מזאת המדה הפחות' כשנעתק אל הקצה האחרון מההתרחק מהמשגל עד שהיה בן שש מאות שנה קודם שהוליד:

התועלת הרביעי והוא במדות והוא שכבר הועילתנו התורה תועלת נפלא במה שספרה מהצווי שצוה נח בעשיית התיבה בזה האופן השלם בדרך שישלם בה השמירה ובהכנסת המזונו' בה שיספיקו לו בהיותו בתיבה תועלת נפלא. והוא שגם האיש הצדיק אשר הוא מושגח מה' ית' אין ראוי שיתרשל מפני זה מהכנת הטרף לביתו ומהתנהג במנהג הטוב אשר ישלם בו בריאות הגוף כפי הראוי מפני בטחו בש"י כשיחשב שימצא לו מזונו ובריאותו וכ"ש ששאר האנשי' אין ראוי שיתרשלו בזה. אמרו ז"ל למען יברכך יי' אלהיך. יכול יושב בטל ת"ל בכל אשר תעשה:

התועלת החמישי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיתענג במיני התענוגים בעת היות שכניו בצער כי זה ממה שיפיל הקטטה והמחלוקת בין האנשים ויפסד בזה הקבוץ המדיני. וכבר העירתנו התורה על זה במה שזכרה שנח ובניו היו לבד ונשיהן לבד עד שמה שהולידו הולידו אחר המבול כמו שנזכר בתורה לא בהיותם בתיבה עם

שכר היה זה סבה להם להתמיד דבקות ההשגחה האלהית כדי שתשלם להם ההצלחה כמו שביארנו.

התועלת הששי והוא במדות. הוא שראוי לאדם שישגיח במי שהוא תחתיו מבני ביתו ומשרתיו לתת לו חוקו במה שיצטרך לעמיד' גופו וכבר העירתנו התורה בזה במה שהשגיחה בהמצאת מזונות הב"ח בתיבה וצואת נח שיזונם באמרו והיה לך ולהם לאכלה. כי זה ממה שיחייב שיכין להם נח מזונותיהם תמיד ואם זה ראוי בב"ח כ"ש שיהיה ראוי יותר בבני הבית והמשרתים והנה בזה האופן ישלים תקון קבוץ הבית אשר הוא התחלה לתקון קבוץ המדינה:

התועלת השביעי והוא בדעות. הוא שכבר למדתנו התורה בזה הספור שהשם ית' כשיעשה המופתים אמנם יעשה אותם בסבות היותר נאותות לפי המנהג הטבעי. ולזה תמצא שבהוית מי המבול המציא הש"י בפליאה שתי סבות אשר היה יותר ראוי שישלם בהם זה והם רבוי הוית המים בבטן הארץ ורבוי הויתם בחלק האמצעי מן האויר ובחסרון המים הביא גם כן בפליאה הסבה היותה נאותה בזה והוא שהעביר ה' רוח על הארץ כי הרוח מדרכו שינגב וייבש כמו שהתבאר בספר האותות. ואולם היה זה כן לפי שהסדור הטבעי אשר לנמצאות שמחו השם יתע' ביותר שלם שבפנים שאפשר בו. וכאשר יביא ההכרח מצד ההשגחה לשנות זה הסדר הנה מן הראוי שיתרחק ממנו ה' ית' היותר מעט שאפשר ולזה לא עשה ה' ית' אלו המופתים כי אם בסבות שיהיה בהם יותר מעט מהזרות אצל הטבע ולא הביא המבול באמצעות הרוח וחסרון המים באמצעות המטר. וכזה בעינו תמצא מבואר בהרבה מהמופתים הנזכרים בתורה ובדברי הנביאים. וזה הפך ממה שיחשבו הסכלים מהמון אנשי תורתינו כי הם ישתדל לבאר דברי המופתים באופן שיהיה בו מן הזרות יותר אצל הטבע ויחשבו שזה הגדלה לשם יתעלה לא די שאינו הגדלה לשם ית' אבל הוא חסרון והם לא ישערו וזה מבואר מאד למעיין בזה הספ' עם מה שכבר ביארנוהו בזה העניין עד שהאריכות בביאורו הוא מותר:

התועלת השמיני הוא בדעות. והוא שאי אפשר על המנהג הטבעי שיתהוה מן המינים הנולדים מימינם מזולת מינו כמו שהיה חושב אב"ן סי"נה שהיה אפשר שיהיה מבול מים בחלק הנגלה מהארץ ובאורך הזמן יתחדש מעירוב היסודות מה שיתהוה ממנו מין מהב"ח ולזה השתדל ה' יתע' כשרצה בקיום אלו המינים הנולדים מימינם שיושמו מהם זכר ונקבה בתיבה. והנה התועלת המגיע בעיון מזה הוא מבואר לפי שאם הונח הענין כן כמו שאמר אב"ן סי"נא תפול החכמה הטבעית בכללה וזה מבואר למי שעיין בטבעיות:

התועלת התשיעי והוא בדעות והוא שאי אפשר שיפסד זה החלק הנגלה מהארץ אבל ימצאו בה תמיד אלו ההויו' אשר יתהוו בו ואין ראוי שתחשוב שיחוייב ממה שאמ' עוד כל ימי הארץ שיהיה לה עת תפסד בו שאם היה כן היה ג"כ אמרו כימי השמים על הארץ מורה על שיש עת לשמים. יפסדו בו וזה בטל לפי מה שביארנוהו בספר מ"י מהעיון והתורה ואולם אמר זה עוד כל ימי הארץ להורות על קיום זה הברית. ונצחותו כדרך מה שאמר עד בלתי שמים לא יקיצו שהרצון בו שלעולם לא יקיצו:

התועלת העשירי הוא בדעות והוא שהקשת הוא מורה על מיעוט החלק המימיי בענן והוא סוד מסורות הטבע ואפשר שיהיו בכאן תועלות אחרות זולת אשר מנינו אלא שהתועלות אשר ראינו למנותם בכאן הם אלו ולהיות התועלות הנפלאות האלו מגיעות מזה הספור הרחיבה בו התורה הרחבה נפלאה לישב יותר אמתת זה הספור בנפשותינו:

וראוי שנחקור בכאן בעניין הקרבנות שהקריב נח ושנשתדל להתיר ספר מה קרה בו אינו מעט וזה שכבר ביאר הרב המורה שענין הקרבנות אשר צווינו עליהם בתורה אינו מכוון בעצמו אבל הוא מכוון על הכוונה השנית להעתיקם ממה שהורגלו הדורות ההם לעשות כמו אלו העבודות לע"ז. ולזה אמר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח. ואם היה הענין כן מה זה התעוררו הנביאי' לבנות מזבח ולהקריב עליו עולות כמו שמצינו העניין בנח. וכן מצינו באברהם במקומות רבים. וכן ביצחק וביעקב ובמשה. ומצאנו גם כן בכל עם כרצותו שתגיע אליו הנבואה צוה לבנות שבעה מזבחות ולערוך עליהם ז' פרים וז' אלים ויותר נפלא מזה שרבותינו הסכימו שהמזבחות כלם שעשו אותם הראשונים היו בהר המוריה במקום אשר נבנה שם בית המקדש ואם אמרנו שזה היה המכוון על הכונה השנית' היה יותר ראוי שיצוו אליה הנביאים לנמשכים אחריהם שיעשו אלו העבודות לש' ית' או שיביאו בני אדם לעשות אלו העבודות לש' ית' ונאמה שכבר יראה שבענין הקרבנות דבר מכוון על הכונה השנית ובהם עם זה דבר מכוון בעצמותו ומה שהוא מכוון בהם על הכונה השנית הם הרבה מהקרבנות אשר צוו ישראל עליהם ומה שהוא מכוון בהם על הכונה הראשונה לפי מה שיראה לי הם קצת העולות שהם כלי להגעת הנבואה כמו שנבאר בג"ה בזה המקום ובספר ויקרא. ולזה אמר בלעם לבלק אחר שהכין המזבחות והעלה פר ואיל במזבח התיצב כה על עולותיך ואלכה אולי יקרה יי' לקראתי. ולזה תמצא בהרבה מהמקומות אשר נזכר שם בניין המזבח הגעת הנבואה כמו הענין כמה שנזכר בכאן מנח. וכן תמצא באברהם וירא יי' אל אברם וגו'. ויבן שם מזבח. ויי' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו וגו'. וסוף העניין. ויבן שם אברם מזבח. ואחר כן תמצא ויקרא אליו מלאך יי' מן השמים.

וכן תמצא ביצחק וירא אליו יי' בלילה ההוא וגומ'. ויבן שם מזבח. וכן תמצא ביעקב ויבן שם מזבח ויקרא למקום ההוא אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים. ואח"כ אמר וירא אלהים אל יעקב. והנה יתבאר שיש לעניין הקרבנות מכא להגעת הנבואה ממה שאומר והוא שכבר יתבאר בשני ממלחמו' יי' שבעניין הנבואה יצטרך התבודדו' לשכל מבין שאר כחות הנפש ולזה לא ישלם כי אם בהתבטל שאר הכחות מפעולותיהם. ולזה יצטרך לנביא כשירצ' להתנבאת לעורר הכח השכלי וירדים שאר הכחות. ומפני זה תמצא בנביאים שהיו עושים פעולות להגי אליהם הנבואה כמאמר אלישע. ועתה קח לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד יי'. והנ' תמצא בעניי הקרבנות שהם יעירו השכל וירדימו הכחות המרגישות וזה כי בזביחת הבעל חי ונתח אותו לנתחיו ושרוף אותו באש יש הכנע הנפש המרגשת מה שלא יעלם כי הכחו' המרגישו' כמו שיתעוררו מהרגשת המוחשים המתחדשים להם כך יכנעו וירדמו מהפסד המוחשים אשר אצלם הכנע מה שמפני זה יתן האדם אל לבו כי ההפסד הוא סוף כל אלו הדברים השפלים ותכנע מפני זה הנפש הבהמית ותדאג וירדמו כמותיה. וכבר יתעורר השכל כשיתבונן האדם בענין אלו הנתחים ואופן החכמה אשר ביצירתם בזה האופן שיראו בו ולהיות אלו הקרבנות מכוונים מהנביאים לזאת הכוונה היו עושים אותם במקום שהגיעה להם הנבואה להתמיד להם הנבואה שם כמו שהתבאר ממה שאמרנוהו מאברהם יצחק ויעקב והוא ביעקב יותר מבואר כי הוא ביאר שהוא בנה מזבח לפי ששם נגלו אליו האלהים. וכאשר היה מבואר לרז"ל שבית המקדש הוא המקום היותר מוכן לקבל כח עליון הנה החליטו המאמר מפני זה שהמזבחות אשר בנו הקודמים לש' ית' היה בהר המוריה. ובכאן הותר זה הספק והתבארה לנו סבה נפלאה בעניין הקרבנות ואולם השלמת המאמר בהם לפי אלו הסבות יהיה בג"ה במה שיבא אצל ביאור העניין בקרבנות:

פרק ט

פסוק יח

ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה וגו'.

ביאור דברי הספור

ספר שמשלשלת בני נח נפצה הארץ והשתלשלו כל האומות כמו שיבאר אחר זה וספר עם זה שחם היה אבי כנען אשר היה בנו הקטן להיו' תכונתם מתדמה ברוע. וספר לנו עם זה אחד מהמקרים שקרו לנח להועילנו בזכירתו כמו העניין בשאר הספורים. ואמר שכבר התחל נח ליטע כרם לתכלית שיעשה ממנו יין כי חכם גדול היה בעבודת האדמה כמו שקדם. ולזה אמרו רז"ל בב"ר בו ביום נטע בו ביום שתה. ר"ל שהוא נטעו לזה

התכלית והנה שתה מן היין יותר מן החוק הראוי והשיגהו השכרות עד שנרדם בתוך אהלו ונגלית ערותו וידמה לי שהיה כנען הוא המגלה ערות והנה ראה אח"כ חם אבי כנען את ערות אביו ולא בוש ולא כסה אותו אבל הגיד לשני אחיו בחוץ והם לצניעותם ולכבוד אביהם הפכו פניהם אחורנית ולקחו השמלה וכסו את ערות אביהם. וכאשר הקיץ נח מיינו ידע בנבואה אשר עשה לו בנו הקטן של חם והוא כנען והנה לא נתבארו מזה מה היה זה המעשה אבל עכ"פ ידענו שכבר היה מגונה מאד עד שקולל בעבורו כנען זאת הקללה הנפלאה אשר זכר והוא שיהיה כנען עובד אחיו עבדות נפלא. והנה אמר זה נח בנבואה ר"ל שכבר הגיע לו בנבואה שכנען הוא מקולל בזאת הקללה הנפלאה. והנה מה שאמרו ר"ל שסירס אותו הוא נאות מאד ולזה שלם לו נח מדה כנגד מדה כי כנען עשה זה שלא יוליד עוד נח בנים כדי שתהיה לו ולשאר בניו לבדם הארץ בדרך שלא ירבו המושלי' בה ונתמעט מפני זה חלק כנען וקולל מפני זה שיוסר ממנו הממשלה ויהיה עבד עבדים לאחיו. ואמר עוד ברוך יי' שהוא אלהי שם כי מזרעו תהיה האומה אשר נתיחדה לעבודת ה' והוא ישראל וזה יהיה סבה אל שתמשך הקללה לכנען שיעבוד זרע שם כי ישראל לקחו ארצו לאהבת ה' ית' אותם והשגחתו עליהם והיו הנשארים מהם עבדים לישראל ואם לא היה זרע שם בזה האופן משלמות שיהיה אלהיו אלהי שם לא הגיעה זאת הקללה לכנען. ואמר עוד ירחיב ה' ית' ליפת בסוף הימים וישכון באהלי שם וזה יהיה אחר ביאת מלך המשיח כהפוך הש' ית' שפה ברורה לעמים לקרא כולם בשם יי' ולעבדו שכם אחד. ואז יהיה כנען עובד לזרע יפת גם כן כי זרע כנען לחסרונו לא יכנע אז לעבודת ה' בהכנע שאר האמות ולזה תשיגהו זאת הקללה. וכבר אמר זה נח בדרך נבואה וספר אחר זה כמה היה נח אחר המבול. וכמה שנים חיה כמנהגו כשאר האנשים אשר השתלשלו מהם האבות הקדושים ר"ל אברהם יצחק ויעקב. הנה זה הביאור הוא הנראה לי בזאת הקללה והנמשך לה והוא הנאו' לאמת וללשון וכבר יצאנו בזה מספקות רבות יארך ספורם:

והנה התועלת הראשון המגיע מזאת הפרש' הוא במדו' שראוי להתרחק משתיית היין יותר מן החוק לפי שיקרה ממנו מן הגנות וההפסד מה שלא יעלם הלא תראה כי נח עם היותו שלם מאד נכשל בו. וכן ההקש בשאר הדברים המשכרים כמו החלב והדומה לו:

התועלת השני הוא ג"כ במדות והוא שראוי שיתרחק האדם מהסתכל בעריות וכ"ש כשתהיה הערוה ההיא ערות ההורים כי בזה מהעזות יותר וזה אמנם יביא להמשך אחר המשגל ולזה תמצא בזרע כנען שהיו מתגאלים בעריות באופן אשר זכרה התורה מהם וכן בזרע מצרים כי הם היו בני חם גם כן אשר נשקע בזאת המדה הפחותה. ר"ל שהיה

מסתכל בערות אביו ולהעיר על פחיתות זאת המדה והשלמות המגיע מהתרחק ממנה נתקלל כנען ונתברכו שם ויפת. והנה לא נתקל חם לפי ששאר בניו לא היו בזאת התכונה הפחותה ולזה לא היה מהיושר שתגיע הקללה להם זולתי בזרע כנען:

התועלת הג' והוא בדעות. הוא שהברכת והקללות אשר יאמרו הנביאים שיגיעו לאנשים בדרך כולל. ר"ל שלא יבארו בזה זמן ומקום מיוחד הנה בהם בהכרח תנאי ואם לא נזכר והוא שאם היו האנשים ההם ראוים לברכה תמיד ימשך להם הברכה תמיד ואם לא לא תמשך בהם הברכה וכן הענין בקללה הלא תראה שכנען קולל שיהי עבד לאחיו והתפלל נח שיהיו שם ויפת ראוין אל שיגיע להם השירות מכנען והנה נשלים הסבה בזה בג"ה בפרשת וישלח יעקב:

פרק י

פסוק א

ואלה תולדות בני נח וגומ'. עד ויהי כל הארץ שפה אחת.

ראוי שתדע שכבר זכר בכאן תולדות יפת וחם ושם ושב לבאר בדרך קצרה איך השתלשלו מהם האומות המתחלפות ללשונותם וזהו התועלת המגיע מזה הספור כי בזה תתיישב בלבנו יותר אמונת החדוש כמו שקדם וזה אמנם היה אחר דור הפלגה ר"ל החלק אלו המשפחות ללשונות מתחלפים ואלה המשפחות היו נמצאות קודם זה ונתחדשו להם לשונות מתחלפים כמו שיתבאר בספרו שאחר זה ואח"כ שב לספר תולדו' שם בדרך ארוכה לפי שממנו השתלשלו האבו' הקדושים והנה ענין זה הספור מבואר:

פרק יא

פסוק א

אלה תולדות שם בן מאת שנה וגו'

בעבור שהיה הסתעפות האבות הקדושים משם שב לזכור תולדות שם בדרך ארוכה עד שהגיע לאבות וזכר עם זה בן כמה שנים היה כל אחד מהם כשהוליד וכמה שנים חיה אחר שהוליד לישב יותר בנפשותינו אמתת זה הספור הנבואיי והנה האריך בספור תולדות תרח. וזכר שהוא הוליד נחור ואברם והרן בעבור כבוד אברהם ובעבור מה שיספר ממנו בעבור האומו' אשר השתלשלו מהם כי מלוט בן הרן נסתעפו שתי אומות והם עמון ומואב וכבר ספר גם כן שאברהם צוה לתת לבנו אשה ממשפחתו והיא היתה מנחור וכן נשי יעקב ולזה הוכרח להזכיר נחור. וכבר הגיד ספורים רבים מענין אברהם עם לוט ולזה גם כן הוצרך להזכיר הרן אשר הוא אבי לוט. והאריך גם כן בספור ההוא

ליישב יותר בנפשותינו אמתת זה הספור ולזה זכר המקום שמת בו הרן ושמות נשי אברם ונחור והמקום שיצא ממנו תרח עם אברהם ולוט והמקום שמת בו. ובכאן נשלם הביאור בזאת הפרשה:

אמר שכל הארץ היתה מתחלת העניין אחר המבול שפה אחת ודברים אחרים ר"ל שהיו כלם בעלי לשון אחד וסדור דבריהם היה אחד ואמנם אמר זה לפי שכבר תמצא שהלשונות המתחלפים יתחלפו בשני אלו העניינים יחד עד שאם יועתק הלשון האחד אל האחר מלה מלה מזולת חלוף הסדור ישאר המאמר בלתי מובן וזה מבואר למי שיעתק מלשון הגרי ללשון הקדש וכן הענין בשאר הלשונות וידמה שזה הלשו' שהיו מדברים בו תחלה היה לשון הקוד' כי אדם דבר בלשון הקודש כמו שביארו בב"ר מאמרו לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת. ואמר שכבר נסעו ממזרח היישוב מצד שלא היה נכון המקום ההוא להוית הצמחי' להיות להם למזון כפי הראוי מצאו בקעה בארץ בכל נכונ' לעבוד ולזרוע ונתישבו שם. ואמרו איש אל רעהו שיעשו בנין גבוה מאד מלבנים וחומר בדרך שיהיה ארוך הקיום לפי שהלבנים לא ישחיתנו האש ולה המים ויגיעו להם בזה שתי תועלות לפי מחשבתם. האד לעשות להם שם. ר"ל שיקרא שמם על המגדל ההוא כשיאמר זה המגדל בנו אותו הראשונים המסתעפים מנח באופן הסתעפותם ממנו. ובזה ישאר זכר לראשונים. והשני שזה ישמרם שלא יפוצו על פני כל הארץ בבקשים מקומות נאותים לשכון בו להיות הות הצמחים ההכרחיי' שהם באדם כי הם יראו זה הבניין מרחוק לגבהו וישמרו שלא יתרחקו ממנו מרחק רב ובזה ישלם להן שיהיו כלם מקובצים במקום אחד מהארץ וזה יהיה גם כן בהוסיפם בבניין ההוא תמיד כל אשר יתוסף מספרם. ולפי שכבר ראה הש"י שהקבוץ לאדם במקום אחד מהארץ הוא בלתי נאות לקיום המין האנושי לפי שכבר אפשר שיקרה במקום מה מהארץ הפסד אם מצד הרעש וההפכה בהתהוות הרוח בבטן הארץ אם מצד הרוח החזק יפרק הרים וישבר סלעים אם מצד אבני אל גביש אם מצד שטף מים ומה שידמה לאללו הסבות המפסידות ואם היה המין האנושי כלו במקום אחד מהארץ היה אפשר בו שיפסד עם הפסד החלק ההוא מהארץ. ולזה היה מן ההכרחי לאדם שיהיה מפוזר בכל חלקי הישוב כדי שתתקיים מינו וכאשר יגיע ההפסד במקום אחד יתקיים המין בשאר. ולזה כבר הש' יתע' השתדל להפר עצתם ושם להם למשפחותיהם על דרך המופת תשוקה לחדש לשון ידברו בו המשפחה ההיא וכאשר נמשך העניין נשארו האחרונים בלתי מכירים בלשון זולת לשון משפחתם. וזה היה סבה שתסור ההסכמה מהמשפחות ההם ויפרדו מעל פני כל הארץ וחדלו להמשיך בניין העיר באופן אשר הסכימו בו והנה עשה זה

הש"י להשגיח במין האנושי שישלם לו הקיום והוא מבואר של זה התכלית נעשה ואם לא נזכר לפי שהו' ממה שאין בו ספק שהש"י לא השתדל לבלבל הלשונות ללא תועלת ולהוסיף בנפשותינו אמתת זה הספור. ספר שזה היה סבה לקרא שם העיר בבל כי שם בלל יי' שפת כל הארץ ומשם הפיצם על פני כל הארץ. וראוי שתדע שנח ושם היו מבוני המגדל כי קודם שמת נח היו המשפחות מפוזרות בארץ לפי הנראה הלא תראה כי שש עשרה שנה אחר שמת נח צוה הש' יתע' לאברהם שיצא מארץ מולדתו וילך לארץ כנען: **והנה** התועלת המגיע מזה הספור הו' לישב בנפשותינו אמונת חדוש העולם ולהסיר הספק שאפשר שיסופק איך יתכן שיהיו מאב אחד לשונות מתחלפי' כמו שזכרנו בפרשת בראשית ונתן עם זה הסבה למה היתה מציאות הלשונות מתחלפים במין האנושי והוא להשגחה בו שישלם לו הקייום תמיד כמו שביארנו:

פרק יב

פסוק א

פרשת לך לך

ביאור דברי הספור

אמר הש"י לאברהם בהיותו באור כשדים שיעזוב ארצו אשר היה שוכן בה ויפרד ממשפחתו וגם מבית אביו ללכת אל הארץ אשר יראהו וזאת הארץ אשר צוה ללכת אליה היא ארץ כנען והנה הולך עמו אביו וקצת בית אביו עד חרן כמו שספרנו בפרש' הקודמת ושם נתעכב אביו ורצה לגור שם ואברהם לכבוד אביו נתעכב שם לראות אם יוכל להעתיק אביו עמו ללכת ארצה כנען כמו שכוון מתחלת העניין לפי מה שספר ר"ל שכבר ספר שהן יצאו מאור כשדים ללכת ארצה כנען וכאשר נתבאר לאברהם שאין רצון אביו לצאת מחרן יצא הוא מחרן עם מי שרצה ללכת עמו מבית אביו והנה תרח עמד בחרן עד יום מותו ושם גם כן עמד עמו נחור וביתו לפי הנראה כי מצאנו שזרע נחור היה עומד בחרן כמו שנתבאר בתורה מלבן ובתואל. והנה צוהו ללכת ארצה כנען להיותה יותר נבחרת ויותר נכונ' שידבק לו בה השפע האלהי ויעד אותו הש' יתע' שיעשה אותו לגוי גדול לפי שהאדם בהתרחקו מאוהביו וקרוביו ועוזריו הוא מוכן מאד אל שימיתוהו האנשים ויאבד שמו ולזאת הסבה בעינה ייעד אותו שיברכהו בהצלחת קניינו ויגדל שמו עד למרחוק כי לא יאות שישלם זוז למי שילך לעיר אחרת לגור כמו שישלם לאיש בהיותו בארצו בין אנשי משפחתו ואמר לו הש"י שיהיה איש ברכה. ר"ל שיהיו פעולותיו שלמות בדרך שיהיה ראוי שתדבק בו ההשגחה האלהית ואז יגיעו לו הטוב שיעד אותו ויברך האנשים שיברכוהו ויאור מקללו ליתרון השגחת השם בו ויתברכו בו

כל משפחות האדמה ר"ל שיאמרו קצתם לקצת בברכתם ישימך השם כאברה. או ירצה באמרו והיה ברכה שהשם יתע' יעד אותו שיהיה איש ברכה ר"ל כי אשר יברך מבורך וכן פי' ז"ל בב"ר וספר שכבר הלך אברם אל ארץ כנען כאשר צווה והלך עמו לוט ולא זכר לכת אביו עמו לפי שאביו לא הלך כי אם עד חרן. וזכר שאברם היה בן ע"ה שנה בצאתו מחרן ואז לקח אשתו ואת לוט בן אחיו ומקניהם והעבדים שקנו בחרן כי עבדים רבים היו לאברהם. הלא תראה במלחמת אמרפל שילידי ביתו היו שי"ח אשר היו מהם מהלכים למלחמה מלבד האחרים מיליד בית ומקנת כספו והנה עבר אברהם עד מקום שכם עד אילון מורה ושם קבע אברהם דירתו והנה היה אז הכנעני בארץ ההיא ר"ל שאז החזיק בה והוציא ממנה העם אשר היה בה והנה קרא הכנעני אחד ממשפחות כנען כי כנעני היה שם נאמר בכל על כל משפחות כנען ובפרט על משפחה מיוחדת ממנו והעד מה שאמר אחר זה והכנעני והפריזי אש יושב בארץ ולפי שהיתה הארץ ההיא ארץ כנען כמו שסופר בתורה במקומות רבי ידענו שפריזי היא משפחת מיוחדת ממנו ממשפחות כנען וזכר אחר זה שכבר נראה השם לאברהם ואמר אליו של זרעו יתן את הארץ הזאת אשר הוא רואה שמחזיק בה הכנעני. ולפי שראה אברהם שהמקום ההוא נאות להגיע בו השפע האלהי בנה שם מזבח להקריב שם לשם יתע' להגיע אליו הנבואה כמו שנתבאר בפרשת נח. וספר שאחר זה העתיק אהלו משם אל ההר ממזרח לביתאל ונטה אהלו שם באופן שהיה ביתאל למערבו והעי למזרח לראותו שהמקום ההוא יותר נאות לרדת בן השפע האלהי ולזה בנה שם מזבח לשם ית' והתפלל שם אליו להיות המקום ההוא ראוי שישלם בו הדבקו' אשר בעבורו ישמע ה' לתפילת בני האדם וספר שמסעות אברם כלם היו ללכת לפאת דרום לבחור המקום היותר נאות בארץ כנען שישלם לו בו הדבקות האלהי כי כבר ימצאו מקומות מוכנים לזה יותר מזולתם כטעם אין זה כי אם בית אלהים וראוי שתדע שה' יתע' לא צוה לאברהם שיפרד עכ"פ ממשפחתו ומבית אביו שאם היה הדבר כן היה חוטא אברה' כשנהג עמו לוט אבל היה הצווי שילך לארץ כנען להיותה יותר נבחרת לא יחוש להפרדו מאתו וממשפחתו ומבית אביו והוא מבואר לפי זאת ההנחה שאם היה יכול להניע עמו משפחתו ובית אביו להדריכם אל השלמות היה זה טוב בעיני השם:

והנה התועלת הראשון המגיע מזה הספור הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיקל להפרדו מארצו וממשפחתו ומבית אביו ללכת במקום שיאות לו יותר ההגעה אל שלמותו לפי של זה התכלית נברא:

התועלת השני הוא במדות והוא שראוי לאדם שישתדל בכל עוז שיהיו אוהביו רבים ומשנאיו מעטים כי בזה ישלם הקבוץ המדיני הלא תראה שאברה השלים זה השלמות המפורסם בשייעדו השם יתע' שיברך מברכיו ויאור מקללו והנה זכר מברכיו לשון רבים להיו' אוהביו רבים ומקלליו בלשון יחיד להיותם מעטים:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שישתדל בשמירת הקניינים להיותם הכרחיים לאדם בשמירת גופו ולהעמדתו הלא תראה שאברהם אבינו עם שכבר הבטיחו ה' שיברכהו לא קצר מפני זה בשמירת קנייניו אבל הביאם עמו כלם והעירנו על זה באמרו שכבר הביאו עמהם כל רכושם אשר רכשו:

התועלת הד' הוא בדעות. והוא שכבר הודיענו בזה הספור יעוד ה' ת' לאברהם שינחלו בניו את הארץ לפי שכבר נזכר בתורה במקומות רבים שכבר יעד השם לאבות שינחלו זרעם הארץ הזאת. ובזה יתישב יותר בנפשותנו אמתת זה הספור עם שבזה תועלת להודיע הסבה אשר בעבורה בחר ה' ית' שתהיה זאת הארץ לישראל והוא להיותה מוכנת מאד אל שידבק בה השפע האלהי. ולזה צוה אברהם ללכת שם וזהו אמרם ז"ל אוירא דארעא דישראל מחכים:

פסוק י

ויהי רעב בארץ וגומ' עד ויהי בימי אמרפל.

ביאור דברי הספור

זכר שכבר היה רעב בארץ כנען אשר היה שם אברם וירד אברם מצרימה לא להשתקע אלא לגור כי לא היה יכול אז לעמוד בארץ כנען אשר היא הארץ הנבחרת לפי שהרעב הוא כבד מאד בארץ וכאשר היה קרוב למצרים הסתכל אברהם בענייניו ובאי זה אופן תשלם לו שם ההצלה. ולזה אמר לאשתו באמת ידעתי כי אשת יפת מרא את מאד והמצרים הם היו שטופי זמה מצד המנהג ומצד הטבע. מצד המנג. כמו שאמ' כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה וגומ'. ומצד הטבע להיות הארץ חמה מאד וזה יהיה סבה שכאשר יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו כי הם נזהרים על אשת איש כמו שקדם כפרשת נח ובהיות העניין כן הנני מבקש ממך שתאמרי למי שישאל זה שאת אחות ובזה ייטב לי בעבורך להיותי אחיך או לכל הפחות תחי נפשי בגללך. ר"ל שלא ימיתוני והנה כבא אברם מצרימה ולוקחה שרה בית פרעה ליפיה והטיב פרעה לאברהם בעבורה לפי שכבר נאמר לו שהוא אחיה ונתן לו צאן ובקר וגו' והנה הביא הש' ית' נגעים גדולים לפרעה ולכל ביתו בסבת שרי אשת אברם ר"ל שזה המופת עשה ה' בעבור שרי מצד מה שהיא אשת אברם כי להשגחתו על אברם שמר

אשתו שלא קרב אליה פרעה. ולזה הביא על פרעה ועל ביתו נגעים ימנעום מעשות זה הפעל ואולם אמרנו שהוא מנעו שלא קרב אליה ואם נזכר בתורה כמו שנזכר באבימלך באמרו ואבימלך לא קרב אליה. לפי המאמר שהוא הביא בפרעה ובביתו אלו הנגעים אחר שכבר נתעלל בה הוא בלתי ראוי. וזה כי אחר שהביא ה' אלו הנגעים להשגחתו על אבר' שישיבו לו אשתו מה זה יקצר ה' מהשגיחו על אברהם באופן שלם בדרך שתשמר אשתו מהתגאל בזמה ההיא. ואולם נזכר זה באבימלך לפי שסמוך לפעל ההוא נתעברה שרה והיה מביא זה לחשוב שיהיה עבור שרה מאבימלך ולזה ספרה התורה שאבימלך לא קרב אליה. והנה כאשר ראה פרעה זה העניין הרגיש שזה בא לו על דבר שרי אשת אברהם ושאל את פיה והגידה לו האמת ואז קרא פרעה לאברם וגנה אותו על אמרו שהיא אחותו והשיבה לו לדעתו כי היא אשתו. ומן הנראה שאברהם הגיד לו הסבה שבעבורה אמר שהיא אחותו ולזה צוה עליו פרעה אנשים לשמרו שלא יזיקוהו המצרי' לחשקם באשתו כל זמן שעמד בארץ מפני הרעב ושלחוהו ממצרים אחר כלות הרעב בארץ כנען. ואמנם עשה זה פרעה לכבוד אברהם לראותו הפלא שעשה לו ה' ית' לאהבתו בהם שהביא עליו ועל ביתו מהנגעים. והנה עלה אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט היה עמו שם בדרום. ואולם אמר זה לפי שארץ מצרים היתה לפאת דרום מארץ כנען והנה הלך אברם לרגל המלאכה אשר לפניו מהדרום עד בית אל עד שהגיע אל המקום הנבחר שהיה שם אהלו בתחלה בין ביתאל ובין העי אל מקום המזבח שעשה שם בראשונה וקרא שם בשם יי' כמו שקדם. או יהיה הרצון בזה שבהגיעו שם קרא שם אברם בשם יי'. וזכר אחר כן שגם ללט ההולך עם אברם היו לו צאן ובקר ואהלים ובזכות אברם נתברך. והנה רב מקניהם עד שלא יכלה הארץ להכיל אותם יחדו כי לא תספיק להם למרעה. ומפני זה היה ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט לרצות כל אחד מהם להחזיק במרעה הטוב ובעת ההיא החזיקו הכנעני והפריזי בארץ ההיא והם שתי משפחו' ממשפחות כנען כמו שקדם ואמר אברם ללוט שאין ראוי שתהיה ביניהם מריבה ולא בין רועיהם להיותם אחים. ולפי שלא רצה אברהם להפרדה מהמקום הנבחר אשר היה בו אמר ללוט שיפרד מעליו וילך אם לצפון אם לדרום והבטיחו שבאי זה פיאה שילך יהפוך מקנהו לרעות בפיאה האחרת כדי שלא יזיקהו ר"ל שאם ילך לוט מפאת שמאל יהפוך אברם מקנהו לפאת ימים וההפך בהפך ובזה תסור המריבה מביניהם. והנה בחר לוט מארץ כנען ככר הירדן להיותו קום מאד נאות למקנה כי המקום ההוא היה רענן ודשן כגן יי' או כארץ מצרים קודם שישחתו סדום ועמורה כי אז נשחת המקום ההוא ורעננות המקום ההוא ודשנו היה מגיע עד מבא צוער ועד המקום ההוא נשחת

בהשחתת סדום ועמורה. ולזה נסע לוט ממזרח מהמקום אשר היה שם אברם כדי שיהיה למקנהו כל זה המרעה הטוב. והנה נשאר אברם במקום אשר היה שם אע"פ שכבר נמנע ממקנהו הרעיה בזה הצד אשר בחרו לוט ונסתפק במרעה הצד האחר ולוט ישב בערי הככר ונטה אהלו ממקום למקום שם עד שהגיע לסדום ושם נשאר כמו שיספר אחר זה. והנה אנשי סדום היו רעים זה לזה וחטאים לש' ית'. ואולם זכר זה להגיד חסרון לוט שלא נמנע מלשכון אצלם עם היותם בזה האופן מהרוע. והנה היה סדום ועמו' מארץ כנען כמו שנזכר בפרשת נח ולפי שכבר נשאר צר המקם ההוא לאברם מפני המנע ממנו הרעיה בצד אשר ישב לוט אמר לו ה' יתע' אחרי הפרד לוט מעמו שישא עיניו ויראה מהמקום אשר הוא שם לצפון ולדרום ולמזרח ולמערב כי כל הארץ ההיא יתננה לו ולזרעו ושכבר ירבה זרעו כעפר הארם אשר לא יוכל איש למנותו ויירש הארץ ההיא. ואולם אמ' לו זה להודיע אותו שכל הארץ ההיא היא נבחרת ואם יש בה קצת מקומות יותר נבחרים מקצת ומפני זה אמר אליו הש' יתע' שיקום מהמקום ההוא אשר היה בו כי צר לו המקום ההוא וילך בארץ לארכה ולרחבה ולבקש מנוח ייטב לו כי כבר ימצאו בה מקומות רבים נאותים לו וכן עשה אברם ר"ל שהוא העתיק אהלו משם וישב באילוני ממרא אשר בחברון כי נודע לו שהמקום ההוא נאות ושם בנה מזבח לייי' להביא אליו הנבואה. וכבר תמצא שבמקום ההוא הגיע לו הנבואה באמרו וירא אליו יי' באילוני ממרא. ומהנראה שכל הנבואות הנזכרות אחר זה בזאת הפרשה הגיעו לו משם כי שם היה יושב:

והנה התועלות המגיעים מזה הספור הם רבים:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא החריצות על בקשת ההכרחי לאד' להעמדת גופו מהמזונות וממה שידמה להם הלא תראה שאברהם עם שכבר הבטיחו ה' יתע' בהצלחת קנייניו התעורר מפני הרעב שהיה בארץ כנען ללכת לארץ מצרים ולא נמנע מההליכה שם מפני מה שצוהו ה' ית' שישב בא' כנען כי אין מצות ה' ית' כי אם להטיב לאדם לא שימות בסבתם. ולזה ידע אברהם שרצון הש"י היה שיסור משם לבקשת הטרף. ועוד שהכונה היתה בהליכת אברם לארץ כנען כדי שיהיה יות' מוכן אל שידבק בו השפע האלהי וזה לא יתכן עם הרעב וחסרון המזונות ולזה היה יות' טוב לו שילך משם על המקום אשר ימצאו שם המזונות עד שיכלה הרעב:

התועלת השני הוא ג"כ במדות. והוא החריצות לקחת עצה בדברים טרם הגעתם כשיסתכל האדם במה שאפשר שיקרה לו ותתישב לו העצה בזה האופן ויהיה נשמ' בזה מהרע שאיפשר שיקרה לו ואלו לא הסתכל בזה תחלה לא יתכן שיגיע לו טוב העצה

לרוב המהירות אשר יצטרך לו בלקיחתה כי העצה השלמה לא תשלם אם לא יסתכל בה האדם במתון. הלא תראה שאברהם השלם השתדל לרחת עצה קודם שנכנס למצרים במה שאפשר שיקרה לו שם מהרע מצד יופי אשתו:

התועלת הג' הוא ג"כ במדות. והוא כישיביא ההכרח שיגיע הרע לאדם ראוי שיסתכל האדם באי זה אופן יתכן שיגיע לו יותר מעט מהרע ויבחר בו ולא יתרשל מזה מפני הרע שיקרה לו כי ראוי שיהיה נבחר הרע היותר מעט לברוח מהרע היותר רב הלא תראה שאברהם בחר לרדת לארץ מצרים לברוח מהרעב אשר בארץ כנען. ואע"פ שיהיה נכון מהמקום ההוא אל שיקרה לו מהגנות שתתגאל אשתו בזאת הארץ. והנה ראוי שתדע שלא היה בזה חטא לאברם כי שרה תעשה באונס מה שתעשה מזה ולזה לא תאסר לבעלה אפילו אחר נתינת התורה כמו שאמרו ז"ל באסתר קרקע עולם היתה ואם היה אברם בוחר סבל הרעב אשר היה אפשר שימות בו על סבל מה שאפשר שיקרה לשרה מהגנות היה זה החסידות של שטות כאמרם ז"ל בג' מסוטה היכי דמי חסיד שוטה כגון דחזי דטבעה אתתא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא לאצולה ולאיסתכולי בה:

התועלת הרביעי הוא בדעות. והוא ללמדנו אופן השגחת ה' ית' בצדיקים עד שכבר הביא נגעי' גדולים בפרעה ובביתו לשמור אשת נביאו מהגנות ושיופי שרה אשר היה ירא אברם שיהיה כלי להמיתו שמהו הש' ית' כלי לשמירתו שם ולהצלחת קניינו עם שמרו אותה מהתגאל בטנוף וזמה. וכבר ידעת מה שהגיע מהתועלת במדות ובדעות מפני האמנה בהשגחה הזאת:

התועלת הה' הוא במדות. והוא שראוי שישגיח האדם בהנהגת קרוביו בהשגחתו בעצמו כי בזה ישלם לאדם העזר הראוי לו ממשפחתו ולזה תראה שאברהם הוליך עמו לוט באשר הלך ובחר לו מה שבחר בעצמו:

התועלת הששי הוא במדות. והוא החריצות לשמירת הקניינים בותר שלם שבפנים שאפשר זה הלא תראה שאברם עם היותו מובטח מה' ית' בהצלחת קניניו השתדל שיביא עמו ממצרים כל קניניו לא השאיר דבר והנהיג מקנהו במתון בדרך שלא ישיגם ההפסד ואע"פ שכבר היה חושק לשוב אל המקום הנבחר שהיה שוכן בו מארץ כנען לא נמנע מפני זה מהלך לרגל המלאכה אשר לפניו:

התועלת השביעי הוא בדעות. והוא להודיענו אופן נפלא מאד מההשגחה האלהית. והוא שכאשר היה האדם מושגח יקרה שיהיו קרוביו ואני ביתו מושגחים בעבורו כי לאהבתו אותם יצטער אם יקרם רע וישמח בטוב אשר יקרם. ולזה יקרה מהשגחת ה' יתע' שיהיו אלו האנשים מושגחים הלא תראה שלוט מפני שהיה הולך עם אברם הצליח

ה' ית' קניניו והיה לו צאן ובקר ואהלים. והנה הרחבנו המאמ' בזה האופן מההשגחה בד' מפר מלחמות השם ובביאורנו לספר איוב:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שראוי להרחיק המחלוקת והמריבה כפי מה שאפשר כי בזה ישלם קבוץ הבית והמדינה הלא תראה שאברה' עם היותו משתדל בכל עוז שיהיה לוט עמו להדריכו אל הטוב כפי מה שאפשר ובעבור שיהיה לאחד מהאחר עזר הראוי לעת צורך בחר הפרד לוט מעמו להרחיק המחלוקת:

התועלת התשיעי הוא במדות. והוא להרחיק מדת הקנאה כי בה יגיע ההפסד בקבוץ המדיני מה שלא יעלם. הלא תראה שאברם לא קנא בלוט אם יהיה לו המרעה הטוב למקנהו אבל נתן לו הבחיר' והסתפק במה שיעזבהו לוט מהמרעה עם היות לאברם כח לקחת המרעה הטוב בחזקה כי כבר התגבר על ארבעה מלכים כמו שיספר אחר זה. ועם שאברם הוא אשר הנהיגו ונהלו אל המקום שהיה בו כי זה ממה שיחייב שיהיה אברם אדון בדבר זה:

התועלת העשירי הוא במדות. והוא שראוי שיהיה לאדם כח הסבל כי בו יוסרו הרבה מההזקין הנופלין בין בני אדם והוא שכבר הגיע מסבלנות אברם שלא כעס על לוט מפני שלא הוכיח רועיו ושנתן הבחיר' ללוט לבחור מהמרעה מה שירצה:

התועלת האחד עשר הוא במדות. והוא שראוי שיבחר האדם המעט עם השלום מהרבה עם המריבה כטעם אמרו טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב. הלא תראה שאברם בחר המעט מהמרעה למקנה ועם השלום יותר מהרבה עם המריבה:

התועלת הי"ב הוא במדות. שראוי שיסתפק האדם במה שיתכן שימצא לו ולא יבקש גדולות הלא תראה שאברהם הסתפק ברעה הנשאר למקנהו ולא היה מבקש יותר מזה לולי דבר ה' אליו שילך לבקש מנוח ייטב לו:

התועלת הי"ג הוא במדות. והוא שראוי שירחיק האדם רוב התענוג כי הוא ממה שיביא אל בעיטה כאמרו וישמן ישורון ויבעט. הלא תראה שאנשי סדום מצד רוב התענוג שהיה להם מפני רעננות הארץ ודשנה היו רעים וחטאים ליי' מאד:

התועלת הי"ד הוא במדות. והוא שכבר הודיענו בזה הספור שראוי להתרחק מהמריבה לפי שהמריבה היא תמנע געת השלמות לאדם בעיון עד שכבר נמנעה הנבואה לאברם בעת המריבה עד הפרד לוט מעמו וזהו מה שלמדנו באמרו וירא יי' אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו:

התועלת הט"ו הוא שכבר הודיענו בזה הספור יעוד רבוי זרע אברהם עד לאין מספר וקיומו ושהם יהיו יורשים את הארץ והנבחרת. וכבר נתבאר בתורה שזה הזרע הוא זרע

ישראל כי ביצחק נקרא לאברהם זרע. וכבר ביאר יצחק כאשר בירך יעקב כי לזרע יעקב תהיה יורשת הארץ:

פרק יד

פסוק א

ויהי בימי אמרפל עד אחר הדברים האלה:

ביאור דברי הספור

אמר שבימי אמרפל מלך בבל. ואריוך מלך אלסר. כדר לעומר מלך עילם. ותדעל מלך גוים. עשו מלחמה אלו המלכים הנזכרים עם ברע מלך סדום. וברשע מלך עמורה. ושנאב מלך אדמה. ושמאבר מלך צכויי'. ומלך צוער בעמק השרי' ונצחום קודם זה עד שאלו המלכים החמשה עכדו כדר לעומר י"ב שנה וי"ג שנה מרדו וביי"ד שנה למרדם בא כדר לעומר והמלכים השלשה אשר אתו הכו הרפאים אשר בעשתרות קרנים והזוזים אשר בהם והאימים אשר בשוה קריתים והחורי אשר בעלותם מפניהם להר שעיר הכו עד איל פארן אשר הוא סמוך למדבר. ואחר כך שבו ובאו אל קדש והכו את כל שדה העמלקי וגם האמורי היושב בהצצון תמר. וכראות זה מלכי סדום ועמורה ואדמה וצכויים וצוער יצאו ממקומם וערכו אתם מלחמה בעמק השדים והנה נצחו ארבעה מלכים את החמשה עד שכבר נסו מפניהם מלך סדום ועמורה והפילו עצמם ברצונם בבארות חמר שהיו בעמק השידים להמלט מהם והנשארים נסו אל ההר והנה לקחו אלו הארבעה מלכים כל רכוש סדום ועמורה וכל אכלם ובין השבי אשר שבו לקחו לוט בן אחי אברם ואת רכושו כי הוא היה יושב בסדום ומפני זה הגיעתהו זה הנזק. והנה בא הנמלט מהמלחמה והגיד הענין לאברם העברי והוא היה שוכן באלוני ממרא והוא איש שהיה מזרע האמורי והוא אחי אשכול ואחי ענר והם היו בעלי ברית אברם ר"ל שכבר נקשרו עמו בקשר האהבה החזקה שהיו לעזר קצתם לקצת בעת הצורך. ולזה התעוררו אלו האנשים לצאת עם אבר' למלחמה וזה ממה שיורה על חוזק אהבתם אותו והנה כשמוע אברהם כי נשבה אחיו שם כלי המלחמה על האנשים אשר גדלו עמו בביתו והדריכם והרגילם במנהגים החשובים או בעניין המלחמה והם היו שי"ח. ורדף אחר אלו המלכים הארבעה עד דן והנה בלילה חלק מחנהו למחנות רבות כדי שיבא עליהם לילה מכל הצדדי' באופן שלא ימלט איש מהם והכה אותם ורדף אותם עד חובה אשר משמאל לדמשק והשיב כל הרכוש ואת לוט אחיו ורכושו והאנשים והעם ששבו אותם הארבעה מלכים. והנה יצא מלך סדום לקראת אברהם אל עמק שוה אחרי שובו מהכות הד' מלכים הנזכרי' ולא דבר אליו דבר עד שאכל אברהם ושתה הוא ומחנהו. והנה מלך ירושלם הוציא לאבר'

ולמחנהו לחם ויין כי עייפי' היו והוא היה עובד הש"י ובירך אברם ואמר ברוך אברם לאל עליון אשר הוא קונה שמים וארץ ר"ל שהוא מושל בשמים ובארץ ומנהיג אותם והנה ברכו על אשר התעורר להלחם על אלו המלכי' החזקי' כדי להציל קרובו וברוך הש' ית' שהשגיח בך ונתן צריך בידיך וכשמוע אברם דבריו נתן לו לכבוד השם מעשר מכל השלל והשבי כטעם כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך כי הוא היה כהן לאל עליון. ואחר ששלמו דברי אברם עם מלך ירושלם שאל מלך סדום מאברהם שיתן לו השבי ויקח לעצמו הרכוש וענה אליו אברם הנה נשבעתי ביי' אל עליון אשר הוא קונה שמים וארץ שלא אקח מכל אשר לך דבר זולת מה שיאכלו הנערי' אשר הלכו אתי וזולת חלק ענר אשכול וממרא שהם יקחו החלק הראוי להם מהשלל והשבי ולא תאמר אני העשרתי את אברם כי יש ליי' להעשיר אותי בזולת השלל והשבי הזה. והנה התועלות המגיעים מזה ספור הם רבים:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא להרחיק האדם מהפעולות הרעות. הלא תראה שאנשי סדום להיותם רעים וחטאים נצחו אותם רבעה מלכים שבאו מחוץ חמשה מהם בארצם:

התועלת השני הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיעלים עיניו מאנשי משפחתו ואע"פ שאינם מתנהגי' עמו במנהג הראוי אבל ראוי שיהיה לעזר ולהועיל להם בחזקת היד כי בזה יגיע לאדם מקרוביו העזר הראוי וישלם בזה הקבוץ המדיני הלא תראה שאברהם התגבר כנגד ארבעה מלכי' ומחניהם עם היותם גבורים מאד להציל לוט בן אחיו ורכושו ואע"פ שלא התנהג עמו לוט באופן הראוי כמו שקדם:

התועלת השלישי הוא במדות והוא שאין ראוי ינהג האדם עמו במלחמה כי אם האנשים אשר הורגלו בתכונת הגבורה שאם יהיה ביניהם רך לבב יביא מורך בשאר לב האנשים וינוצחו ולזה לא נהג אברם עמו מאנשי ביתו כי אם האנשים אשר חנכם במנהגיו מלידה ואין ספק שעם שחנכם בשאר המדות המשובחות חנך אותם במדת הגבורה. ולזה הביאם עמו לבדם ועזב האנשים אשר היו בביתו שלא גדלו עמו מעת הלידה כי אלו כבר נשתקעו קודם היותם עמו במדות הפחותות ולאי כול להעתיקום מהם ולהגיעם אל המדות המשובחות באופן שלם או קרא חניכיו ילידי ביתו מי שחנך מהם למלחמת ואיך שיהיה הנה יצא זה התועלת מזה מספור:

התועלת הד' הוא במדות. שאין ראוי לאדם למסור עצמו בסכנה אבל ראוי שיתגבר באופן הראוי שישלם לו בו הנצוח. ולזה תמצא שרדף אברם אחרי המלכים האלה בלילה שהיו אז יושבים בטח והיו שמחים וחוגגים על השלל שהביאו וחלק מחנהו לחלקים

רבים כדי שיבואו עליהם מכל הצדדים יחד קודם שירגישו בהם וכמו אלו התחבולות הם מהתחבולות הטובות שצריך שיקחו אותם מי שיביאם ההכרח להלחם עם שתקיף ממנו:

התועלת הה' הוא במדות. והוא שראוי לאדם לכבד השם מהונו להעיד שכל הטובות המגיעות לאדם באות מהש' ית' ולזה נתן אברם מעשר מכל השלל והשבי לכבוד הש' עם שבזה הישרה להרגיל האדם בתכונת הנדיבות והורה עם זה בזה שכבר נצח מה שנצח בעזר הש' ית' מצד יתרון ההשגחה בו:

התועלת הששי להודיענו עוצם מעלת אברם בארץ ההיא עם היותו גר בה שכבר יצא מלך סדום לקראתו לכבדו והמתין לו לדבר עמו מעניינו עד שאכל ושתה כי זה ממה שיורה על גודל מעלת אברם אצלם ושכבר קיי' השם יתע' מה שיעדו לגדל שמו:

התועלת הז' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שינהיג עצמו במדת ההסתפקות ולא יבקש לו גדולו'. הלא תראה שאבר' לא רצה לקחת דבר מהשלל והשבי להסתפקו במה שחננו השם ית' מהקניינים:

התועלת הח' הוא במדות. והוא שאין ראוי שיפזר האדם הונו ויפסיד אותו הלא תראה שאברם עם מה שהורה עניינו מתכונת הנדיבות במה שהסכי' להשיב כל הרכוש והשבי למלך סדום לא רצה לשלם משלו מה שאכלו הנערים וחלק האנשים אשר היו אתו:

התועלת הט' הוא במדות. והוא שהאדם כשיותר משלו אין ראוי שיעשה זה באופן שיגיע היזק ממנו לזולתו כמו שיעשו קצת האנשים שיותרו משלהם להביא זולתם אל שיותרו משלהם וזה דבר בלתי ראוי הלא תראה שאברם רצה שיהיו האנשים ההולכים אתו חולקין בשלל חלק בחלק ולא רצה לותר משלהם דבר למלך סדם והוא מבואר שאם לא אמר אברם זה למלך סדום היו כושי' ענר אשכול וממרא לשאול חלקם למלך סדום אחר שאברם נתן לו חלקו שהיה העקר והשרש לעשות זאת המלחמה:

פרק טו

פסוק א

אחר הדברים האלה וגו'. עד ושרי אשת אברם וכו':

ביאור דברי הספור

אמר שאחר הדברי האלה היה דבר יי' אל אברם במראה הנבואה ואמר אליו אל תירא אברם שיקרך עון במה שהטבת לאנשי סדום ועמורה עם היותם רעים וחטאים כי אנכי מגן לך לשמרך מכל רע. ולא די שלא יגיעך עונש במה שעשית מזה אבל יהיה שכרך ממני הרבה מאד בשאעשיר אותך עושר גדול תחת מה שנתת למלך סדום לכבודי כדי

שלא יאמר שהוא העשיר אותך. וכבר יורה שזה השכר הוא בקנינים כי כבר אמר אברם אל יי' על זה המאמר והנה בן ביתי יורש אותי. ועוד שאין ראוי שיבטיחהו הש' על שכר עולם הבא כי השכר ההוא הוא מחוייב שיגיע למי שראוי לו וימנע מהבלתי ראוי לו וענה אברם לש' ית' מה תתן לי מהקנינים. והנני הולך ערירי בלא בנים והממונה על ביתי הוא אליעזר שהוא מן דמשק והוא מן זרע כנען המקולל. ומפני זה לא יתכן שתגיע לי זאת הברכה בקנייני' כי לא יהיה לי תועלת בה והלוקח תועלת בה הוא אליעזר שאינו ראוי לברכה. ובהיות הענין כן הנה לא יתכן שתיטב לי זאת ההטבה אשר יעדת אותי בה. ואמר עוד אברם אם היה שתטיב לי זאת ההטבה מהבצע לי בה והנה בן ביתי יורש אותי כי לא נתת לי זרע. והנה דבר יי' אליו לאמר שכבר יתן לו זרע ירשנו והוציא אותו החוצה במראה הנבואה להביט בשמי'. ואמ' אליו שכמו שלא יוכל לספור הכוכבים לרבוים כן זרעו יהיה באופן מהרבוי שלא יספרו מרוב והנה מספר הכוכבים לא היה נודע בימי אברהם. ולזה הראהו המדמה בעת הנבואה עניין רבוי הכוכבים למשל רבוי המופלג אשר ייעד אותו השם ית' שיהיה בזרעו. וכזה תמצא שראה יחזקאל בעת הנבואה שיהיה לגלגלי' קולות מצד שהיה מאמין מזה העניין כמו שזכר הרב המורה כי לא יחוייב שיהיו אצל הנביא כל הדעות האמתיות בענין סודות המציאות. והנה האמין אברם בשם יי' במה שהבטיחו מרבוי הזרע וחשב זאת ההטבה לש' ית' לצדקה ולמשפט כי הוא היה ראוי שישגיח בו הש' יתע' בזה האופן להיותו דבק בו. ואחר זה אמר אליו הש' ית' שהוא הוציאו מאור כשדים לתת לו ארץ כנען שיירשה זרעו ולפי שזה הייעוד לא יתקיים אם לא היה זרעו ראוי שישגיח בו השם יתעלה בזה האופן מההשגחה רצוני לומ' שיכלה הכנעני' מפניהם ויתן להם ארצם ירושה. שאל אברם בזה הייעוד אות. וכבר יתאר לך שלא יתקיים זה הייעוד לזרע אברם אם לא יהיו ראויים שתדבק בהם ההשגחה האלהית ממה שאמר באברם כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וסוף המאמר למען הביא יי' על אברהם את אשר דבר עליו. הנה כבר העירנו בזה שהשם ית' יביא על אברהם את אשר דבר עליו באמצעות הפעולות הטובות אשר יעשם זרעו ולזה שאל אברהם אות מהש"י על ירושת הארץ ואמר ה' שהו' כורת עמו ברית שיקים לו זה הייעוד ולזה צוהו במראה הנבואה שיקח עגלה ועז ואיל כל אחד מהם בני שלש שנים ותור וגוזל ולקח לו אברם את כל אלה וחלק כל אחת מהם זולת העוף לשני חצאים ונתן כל אחד מהחלקי' נכח חבירו והעוף לא בתר אבל שם התור בפאה האחת והגוזל בפאה השנית כמו שסדרה התור' בדמיון זה בעולת בהמה שיהיו מנתחים אותה לנתחיה ולא יעשו כן בעולת העוף ונדמה לאברם במראה הנבואה שכבר ירד העוף הדורס על

הבתרים ההם לאכלם להשחית הברית אשר היה כורת עם השם והפריח אותם אברם מעל הבתרי' והנה בעת שהגיעה זאת הנבוא' לאברם היה השמש קרוב לשקוע ונשתקע אברם בשינה וידמה מזה שזה העניין היה ביום שהיה אחר הלילה שנלחם בה אבר' עם המלכי' ההם. וזה כי הבקר אחר הלילה ההיא אכל עם מלכי צדק והשיב אחר זה למלך סדום כל השלל והשבי ואחר זה הוכרח אבר' לישן בערב מפני שלא ישן בלילה הקודם. ולולי זה הנה לא היה העת ההו' ראוי שיישן בו אבר'. וזה מה שלמדנו מהגבלת הזמן שהגביל בעת הנבואות האלו רוצה לומר כי למחרת המלחמה היתה זאת הנבואה סמוך לשקיעת החמה או נאמ' שבסבת השתקעו בשינה אז היה התבודדות שכלו מבין שאר כחו' הנפש ונפלה עליו אימה מזה המראה שראה וחשך גדול שיראה שיוחס מה שיראה מתוך הנבואה מתוך החשך מצד רב ההעלם וההסתר אשר יקרה בהשגח אשר לו באלו הדברים הנבואיים ולרוב המונעים אשר לו מההשגה הזאת תמצא הסבה שייוחס שיראה הנביא מה שיראה מהנבואה מתך החשך ואברם לא היה יודע אל מה היה משל רדת העיט על הפגרי' ואמר לו השם יתעלה שכבר הטיב לראות במה שראהו מזה וזה שכבר יהיה זרעו גר בארץ לא להם ויעבדו בהם ויענו אותם אנשי הארץ ההיא עד סו ת' שנים מעת היות לו זרע גר בארץ לא לוגרות מתמיד וזה היה יעקב כמו שקדם כי הוא ירד למצרי' בסוף ימיו ועמד שם י"ז שנה עד שמת ואין הרצון בזה שיהיו ימי העבדו' והענוי ת' שנה אבל יתמיד העבדו' עד סוף ת' שנה מעת הולד יעקב. וכבר תמצא אמרו בספר שפטי' ותשקט הארץ שמונים שנה שאין הרצון בו שיהיו ימי ההשקט שמונים שנה אבל היה ההשקט עד סוף שמונים שנה מעת התחלת השעבוד וכמוהו ימצאו רבים בספר שפטים כמו שביארנו שם. ויעד אותו הש"י שהוא יקח נקמתו מהגוי ההוא אשר יעבודו ואחרי כן יצאו בניו ברכוש גדול מתחת הגוי ההו'. והנה היה העיט משל לזה הגוי אשר יכסוף לטרף זרעו ויחשב להפר הברית אשר בין הש"י ובין אברה' והנה הודיע אותו הש"י שיקח נקמתו מהגוי ההוא לפי שזה היה כלי להשלים ישראל באמונ' האמתית ר"ל המכו' אשר הכה הש"י המצריים כי הכה אותם באלו המכות כדי שידעו ישראל כי הוא יי' כמו שיתבאר שם בג"ה. ובזה האופן התקרבו ישראל לעבדות השי"ת והיו ראוים לירושת הארץ ויעד אותו שבחייו לא יתחיל לבוא זה הרע לזרעו ואע"פ שכבר נולד יעקב קודם מיתת אברהם ושהדור הד' מהגולי' בארץ לא להם ישובו בארץ כנען ואז יירשוה כי לא ישלם להם זה האופן מהשגח' אשר בעבור' יענש ה' האמורי ושאר משפחות כנען עד העת ההיא. והנה כששקע השמש היה חשך גדול לאברם במראה הנבוא' וראה מתוך החשך שכבר עבר בין הבתרים האלה כבוד ה' בדמיון תנור עשן

שיהיה בתוכו לפיד אש. וזהו משל לכרית' הברית או ראה כבוד יי' מתוך תנור עשן ולפיד אש עובר בין הגזרים האלה כטעם וירא מלאך יי' בלבת אש. ביום ההוא כרת יי' את אברם ברית לתת לזרעו כל ארץ משפחו' כנען. וזה כי הוא הודיעו שהו' יסבב עכ"פ שיהיה זרעו ראוי להשגיח בו בזה באופן מההשגח' והנרא' שאלו העשר' משפחו היו מבני כנען כי בירושת ארץ כנען היה זה היעוד. וכבר נחלקו ז"ל בב"ר בעניין קיני וקניזי וקדמוני ואמרו שהם אדום ומואב ובני עמון ושהם יהיו לבני ישראל לימו' המשיח. והנה התועלת המגיע מזה הספור בכללו' הוא להודיע שכבר נשבע הש"י לאברה' שירשו בניו את האר' עם שכב' פרסם זה בזה הספור ובזולתו ממה שינהג מנהגו מציאו' הנבוא' אם לא יאמין בה תפול התורה בכללה. ולזה דקדק בעתות הגעת זאת הנבואה והאריך בה לישב יותר בלבב אמתת זה הספור. והנה התועלות המגיעו' מזה הספור הם רבים:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שאין ראוי לשלם להטיב לרעים אבל ראוי לשנאתם ולהרחיקם מצר פעלותיהם המגונות כטעם אמרו נבזה בעיניו נמאס וזה כי בזה האופן ילמדו האנשים להתרחק מהרעים ולא ימשכו אחר פעולותיהם המגונות והנה העיר אותנו בזה במה שאמר לאברם שלא ייראי כי זה ממה שיורה שכבר היה ירא שלא ישיגהו עונש על מה שעש' ולא מצאנו לו דבר יתכן שייראי ממנו זולת הטבתו לרעים ההם והם אנשי סדום:

התועלת השני הוא במדות. והוא שראוי שישתדל האדם שיהיה לו זרע לקיים המין. הלא תראה שאברם עם היותו שלם זה האופן מהשלמות אשר היה בו היה דואג על היותו הולך ערירי:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי שישתדל האדם שיוריש לבניו אחריו מה שאפשר לו ולא יקנא בהם אם ישלטו בכל עמלו אחריו. הלא תראה שאברהם היה דואג מקניניו אם לא יהיה לו זרע יירשם ונתפייס כאשר הודיעו השם יתעלה שזרעו יירשנו:

התועלת הרביעי הוא בדעות. והוא ליישב בלבנו אמונת השגחה אשר תהיה בשם יתעלה בטובים עד שיעשה השם ית' מהפלאים מצד ההשגחה יחסה אברם למשפט ולדבר ראוי וזה כי ידוע מצד התורה כי יצחק נולד לאברם על צד הפלא ואברם יחס זה הענין לשם יתעלה לצדקה והוא מבואר מצד העיון שזאת ההשגחה היא דבקה בלי ספק בטובים הראויים לה ולזה יהיה המגיע ממנה לטובים מגיע על צד המשפט והיושר:

התועלת הה' בדעות. והוא להודיע שהייעודים הטובים אשר ייעד השם יתעלה לנביא אשר לא יתקשר בהם זמן ולא מקום לא יתקיימו אם לא יהיו האנשים ההם אשר היתה

עליהם הנבואה ראויים לזה הייעוד ולזה שאל אברם אות במה שייעד לו השם שיירש זרעו הארץ:

פרק טז

פסוק א

ושרי אשת אברם עד ויהי אבר' בן תשעים שנה.

ביאור דברי הספור

זכר ששרי לא ילדה לאברם וכבר היתה לה שפחת מצרית ושמה הגר ואמרה שרי אל אברם הנה כבר עצרני ה' מלדת בא אל שפחתי אולי אזכה בסבתה שיהיה לי זרע וכמו זה העניין מצאנו ברחל שאמרה ליעקב ולא נתבארה לנו הסבה בזה וזה שאם היה זה הענין לבקש מהש"י שיתן לה זרע על צד ההשגחה' הפרטית היה יותר ראוי בזה התפלה לש"י וההשתדלות שתדבק בהם ההשגחה האלהית. ומן הדומה שהכוונה היתה בזה להפך מזגה בדרך שיתכן לה ההריון וכבר יודעת שהשומן והדשנו' הוא סבה למעוט הזרע. ואם היה המנע ההריון משרה ורחל לזאת הסבה היה אפשר שיקחו תועלות בזה וזה כי הנשים שהם נשי איש אחד הם צרות זו לזו בהכרח ויקרה להן מזה צער נפלא בכאמור שפחותיהן דבר כנגדן עם שכבר יצטערו יותר ממה שיאמרו כנגדן להיותם שפחותיהן וההפעלות החזק המגיע להם מזה אולי יהיה סבה למעט השומן והדשנות אשר היה סבה המנע ההריון מהם עם שבזה תועלת להקים זרע לבעליהן אם היה שתהיינה הן בלתי ראויות להריון ולזה בחרו להן זה העניין המצער אותן על שאר הדברים שאפשר שיצטערו בו זהו מה שנראה לי עתה בזה. ואם יספק עלינו מספק ממה שאמרה שרה אחרי בלותי היתה לי עדנה שיורה שלא היה נמצא בה השומן והדשנו' אמרנו לו שזה המאמר היה ט"ו שנה אחר העניין הזה וזה כי אברהם היה בזה העת בן פ"ה שנה ואז היה בן מאה שנה והנה שמע אבר' לקול שרה להיות' עצה טובה ולקח' שרה שפחת' ונתנה לאברה' לאש' מקץ עשר שנים לשבת אבר' בארץ כנען כי אז נתבאר אליה שכבר עצרה השם מלדת והנה בא אברם אל הגר ותהר והקלה מפני זה בגבירתה עד שלא יכולה לסבל ולא רצתה שרי לענות אותה בדרך שתעתיקה מזאת התכונה הרעה אם לא ברשו' אברם ולזה ספרה לו מנהג הגר עמה ותנתרעמה על אברם מפני שלא היה מוכיח הגר שלא תנהג עם גבירתה בזה המנהג ואמ' אברם לשרי שתעשה לשפחתה כטוב בעיניה כדי שתעתיק' מזאת המדה הפחותה וענתה אותה שרי להוכיחה וברחה הגר מפניה. וכבר מצאה אחד מנביאי הדור ההוא על עין המים שהיתה בורחת. וכאשר ידע שכבר היתה בורחת מפני שרי גבירתה אמר אליה הנביא שתשוב אל גבירתה ותכנע

תחת ידה ותקבל המוסר ממנה כי כונת שרי היתה לטוב לה לא לנקמה ממנה. וכבר יעדה זה הנביא שירבה השם זרעה ולא יספר מרוב ואמר אליה שהיא הרה ותלד בן ותקרא שמו ישמעאל כי שמע ה' אל עניה והשתעבדה תחת גבירתה והודיעה שזה הבן שיהיה לה יהיה זרעו מושל בכל ומנצח אותם. ובסוף הענין יהיה מנוצח והודיעה שכבר תהיה ארצו רחבה מאד שכבר ישכון אצל כל אחיו והם בני קטור' אר היה עתיד אברם להוליד ולפי ששמעה שהנביא ההוא אמר לה שישמע השם עניה והודיעה באמצעות הנביא מה שיקרה לה קראה השם הדובר אליה באמצעו' הנביא אל רואי ר"ל שהוא רואה הכל עד שכבר שלח נביאו אליה שם כי תמהה על ראותה הנביא במקום ההוא על כן קרא הקורא לבאר ההוא אשר בא אליה בו דבר הנביא אבאר לחי רואי. והנה ילדה הגר לאברהם בן וקרא שמו ישמעאל כמו שאמר אליה הנביא. וכבר היה אברם אז בן פ"ו שנה. והנה התועלות המגיעים מזה הספור הם רבים:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שאין ראוי שיקצר האדם במה שיצטרך לו מהשתדלות בו בכל הסבות אשר אפשר שיהיה להם מבוא בהגעת התכלית שיכוין אליו. הלא תראה ששרי נתנה את שפחתה בחיק אברם לחשבה שאפשר שישלם לה מפני זה מה שכונה אליו והוא ההריון. והנה התועלת המגיע מזה מבואר שאם לא היה האדם משתדל בכל מה שיכוין אליו כי אם בסבות המחיבו' מציאותו היה עוזב הרבה מהדברים ההכרחיים לו או כולם. ולזה אמר הפילוסוף שצריך שיותר האדם עם נפשו באלו העניינים ולא יעמיק בהם בהעמקתו בדברים העיוניים:

התועלת השני הוא בדעות. והוא שהאשה אשר עמדה עם אישה עשר שים ולא ילדה הוא מבואר שלא ישלם לה אם לא על המעט הריון מהאיש ההו' כי לא ימצא בין זרעו ובין זרעה האותות הצריך להמצא בין הזרעים אשר ישלם מהם ההריון. והנה העירנו בזה במה שאמר שכבר נתנה שרי שפחתה בחיק אשה מקץ עשר שנים לשבתו בארץ כנען וידמה שתהיה הסבה בזה כי מה שתעמוד האש' בין הריון להריון לא יעבור עשר שנים. וכבר ימצאו קצם מתעברות בכל שנה וקצתם משתי שנים לשתי שנים וקצתם מג' שנים לג' שנים וכן עד שיגיע לעשר שנים ולא תמצא מהן מי שתעמוד יותר מעשר שנים בין הריון להריון. וכבר ראינו אשה אחת שהיתה מתעברת אחת לשבע שנים ואחרת לחמש שנים לפי מה שסופר מהם:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאשה לעשות דבר אם לא ברצון בעלה כי בזה ישלם תיקון הבית הלא תראה ששרי לא רצתה להוכיח שפחת' אם לא ברשות בעלה אברם:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שראוי לאדם להניח מקום לשלום הבית הלא תראה שאברם התיר לשרה שתעשה בשפחתה כטוב בעיניה עם היותה הרה ממנו ולא היה לאברם זרע אחר ואמנם עשה זה להפיס רצון שרי אשתו:

התועלת החמישי הוא במדות. והוא שאין ראוי למקבל התוכחת שיקוץ בתוכחת מוכיחיו אבל ראוי שיקבל התוכחה מאהבה הלא תראה שכבר צוה השם יתעלה להגר שתשוב אל גבירתה ותקבל התוכחה ממנה:

התועלת הו' להודיענו אופן השגחת השי"ת בצדיקים עד שכב' שלח נביאו להגר שהיא שפחת אברם להשיב' אל ביתו ונתפרסם זה העניין בעת מתן תורה לפי שהבאר ההוא אשר דבר אליה בו דבר השם היה נקרא מפני זה באר לחי רואי:

התועלת השביעי להודיענו מה שיקרה בסוף הימים לזרע ישמעאל:

פרק יז

פסוק א

ויהי אברם בן תשעים שנה וגו' עד וירא אליו:

באור דברי הספור

זכר שכאשר היה אברם בן צ"ט שנה נראה השם ית' לאברם ואמר אליו אני אל שדי במציאותי להשפיע לנמצאות השלמות האפשרי להם שמור מצותי ותהיה תמים וזה יהיה כשימול בשר ערלתו כמו שיזכור אחר זה. והנני נותן בריתי ביני ובינך שאהיה לך לאלהים ולזרעך אחריך כמו שביאר אחר זה. וארבה אותך במאד מאד כזרע שיהיה לך אחר זה רצוני לומר שבמאד מזרעו ימצא המאדיות והרבוי הנפלא בהולדה. והנה נתן אברם שבח והודאה לשם יתעלה מה שייעד לו מזה ולזה נפל על פניו והשתוה לו ושם דבר השם אליו ואמר לו אני הנה בריתי אתך ותהיה לאב המון גוים. ר"ל שכבר יצאו עוד ממנו המון גוים ולזה קראו אברהם והנני מפרה אותך במאד מאד ונתתיך לגוים רבים ומלכים ממך יצאו ואולם אמר זה לפי שכבר יצאו ממנו אומות רבות כמו שיתבאר אחר זה ואין ספק שכבר היו מזרעו מלכים רבים ויהיו. ואני הנני מקים את בריתי ביני וביניך ובין זרעך אחריך לברית עולם. רוצה לומר שתמיד ארצה שיקיימו זאת המצוה באופן שיהיה זה ברית עולם שאני לך לאלהי' ולזרעך אדריך והנה יהי זה סבה שיהיה ראוי זרעך לירש כל ארץ כנען ירושת עולם ואז אהיה להם לאלהים רוצה לומר שאז אתן להם את התורה אשר ישלם בה היותי להם לאלהים כמו שנזכר בתורה במקומות רבים. והנה רצה השם שיתחנכו בזאת המצוה קודם מתן תורה להיות בני ארץ כנען שטופין בזמה והנה המילה מחלשת כח זה האבר כמו שזכר הרב המורה. וזה אצלי לשתי סבות

האחת מפני הדם שישפך ממנה בסבתה. והשנית כי הכסוי הזה מוסיף חום באבר ההוא לזה תמצא שהערימה הטבע בהרבה מב"ח ששם בהם כלי ההולדה מכוסים להוסיף החום ובזה יהיו נשמרים זרע אברהם מהתגאל בזמת הארץ ויהיו מפני זה יותר נכונים לקבל התורה ולירושת הארץ. והנה ביאר השם לאברם שזה הברית אשר צוהו עליו הוא המילה רצוני לומר שימול בשר ערלתו הוא וזרעו אחריו לדורותם והיא תהיה לאות ברית ביניה' ובין השם יתעלה וצוהו שימול כל זכר מזרעו בן שמנה ימים ואפילו ילידי ביתם ומקנת כספם והם העבדים הקנויים להם שאינם מזרעם צוהו שימולו בני שמונת ימים וצוה אברם שיימול ילידי ביתו ומקנת כספו הנמצאים אתו בדרך שלא ישאר בביתו ערל אם לא היה פחות משמונת ימים ובאר לו השם יתעלה העונש שיגיע לגדול מהמחוייבים להמול אם לא ימול והוא הכרת נפשו ואבדה לפי שכבר הפר ברית השם והראה מפני זה שאין השם יתעלה לו לאלהים כי המילה היתה לאות ברית שהשם יתעלה הוא לאלהים למקיימים זאת המצוה כמו שקדם. והנה אמר השם יתעלה אל אברהם שלא תרא עוד אשתו שרי כי שרה שמה ויעד אברהם שכבר יהיו לו ממנה גוים ומלכי עמים ממנה יהיו והנה נשתנה שם אברם ואשתו להפך מזלם לפי מה שאמרו רז"ל בב"ר אמרו אברם אינו מוליד אברהם מוליד שרי אינה יולדת שרה יולדת. ולזה אמרו ששנוי השם מהפך גזר דינו של אדם והנה יש לזה המאמר פנים מההראו' אין מכא בזכירתם בזה המקום ואפשר ששנה השם ית' שמם להורות על היותם כמו בריאה חדשה להכנסתם אז בבריתו ית' שיהיה להם ולזרעם אחריהם לאלהים ולזה קורא להם שם חדש והנה כששמע אברהם זה הייעוד הודה לשם יתעלה ושמח ואמר בלבו הנה לבן מאה שנה יולד ואולם שרה היתכן שתלד והיא בת צ' שנה הנה יהיה זה פלא עצום מהש יתעלה ולזה אמר אברהם אל אלהים שכבר יספיק לו אם יתקיים לו מישמעאל זרע ולא יבקש אליו הגדולות האלו. ואמר אליו השם יתעלה שכבר יהיה לו זרע משרה והיא תקרא שמו יצחק להורות על רוב השמחה שתהיה להם בעבורו וממנו יהיה הזרע הנבחר. ולישמעאל גם כן שמעתי תפלתך שיתקיי' לך ממנו זרע ויפרה וירבה במאד מאד ויוליד י"ב בנים ותהיה מעלתם גדולה אצל אנשי הארץ אשר יהיו בה עד שיעשו אותם נשיאים עליהם ובריתו אשר כרת עם אברהם להיות לו לאלהים ולזרעו אחריו יקים בבני יצחק אשר תלד שרה למועד הזה בשנה האחרת כי מזרעו יהיה הזרע הנבחר אשר יהיה השם יתעלה לו לאלהים והנה כאשר השלי' הש' יתעלה לדבר עם אברהם ונסתלקה שכינתו מעליו קיים אברהם מצות השם להמול בשר ערלתו ונמול עמו ישמעאל בנו וילידי ביתו ומקנת כספו ולא

אחר לעשות הדבר אבל עשה זה ביום עצמו שבאהו מצות השם יתעלה והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם רבים:

התועלת הא' הוא במדות. והו' שכאשר ירצה האדם שיגיע אוהבו לעשות דבר להועיל לו אשר בו אצלו מהזרו' והצער הנה ראוי שיפליג להזכיר לו תחלה התועלו' הנמשכו' מזה הפועל קודם שיזכור הפועל אשר יצוהו עליו. והנה בזה האופן יעלים ממנו החשק אשר לו להשיג אותם התועלות הזרות והצער אשר בפועל ההיא וזאת ההתחלה טובה מאד להגיע בה האדם אל הדברים המועילים לו אשר הם בלתי ערבים. ולזה תמצא שכבר הפליג השם יתעלה לזכור לאברהם התועלות המגיעות לו מפני הברית אשר הוא כורת עמו קודם שיגיד לו מה הוא עניין זה הברית לפי שיש בזה הפועל מהזרות והצער מה שלאי עלם וכ"ש שיהיה בזה מהצער הנפלא לאברהם להיותו זקן בהמולו בשר ערלתו:

התועלת הב' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שישגיח בבני ביתו ומשרתיו וידריכם בהנהגה הישרה לפי שתיקון הנהגתם הוא בידו להיותם תחתיו ולזה תמצא שנצטוה אברהם שימול הוא וזרעו ילידי ביתם ומקנת כספם:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שראוי שיבוש האדם מרבוי הטובות אשר ייטב לו אוהבו וירחיק מלקבל אותם הטובות בדרך שלא ירא' עצמו חושק לקבל ההטבות ההם כי בזה מהתועלת לקיים האהבה אשר בין האוהבים וזה שלא יעלם ולזה תמצא שאברהם להיותו מוטבע בזאת התכונה הטובה אמר לשם יתעלה כאשר יעד אותו שכבר תלד לו שרה בן ויהיה לו ממנה גוים ומלכ' עמים שכבר יספיק לו אם יתקיים לו זרע מישמעאל ואינו מבקש מהשם יתעלה כמו אלו הגדולות להורות על בושתו מההטבות שהטיב לו השם יתעלה:

התועלת הד' הוא בעניינים התוריים והוא שראוי לאדם שיזרז עצמו לעשות המצו' ולא יתעצל מעשייתם ואף על פי שיקרה לו מעשייתם צער מה אם היתה שם מצוה בזה התואר. הלא תראה שאברהם אבינו קיים זאת המצוה ביום בעינו אשר באתהו מצות השם עליה. ואל זה המספר הרב מן האנשים אשר היו בבית ובה היום בעינו אשר לא יתכן שישלם לו זה כי אם בעשותו זה הפועל בזריזות נפלא. והתועלת המגיע מזה הברית אשר כרת השם עם אברהם כבר זכרנוהו עם ביאור דברי הספור הזה. ואולם הסבה אשר בעבורה צוה השם יתעלה שיהיה הנולד נמול לשמונה ימים. והשלמת המאמר בזאת המצוה יהיה בג"ה בפרשת אשה כי תזריע. והנה האריך בכאן בזה המאמר עד שכבר נזכרו בו שלש עשרה בריתות כמו שאמרו רז"ל להורות על מעלת זאת המצוה ליישב יות' בנפשותינו אמתת זה הספור אשר נשאר רשומו בעת מתן תורה וזה כי זרע יעקב

היו נמולים כאמרו לא נוכל לתת את אחותינו לאיש אשר לו ערלה. ומפני זה היה תועלת עצום בז הספור לפרסם עניין הנבואה אשר ההאמנה בה היא פנת התורה:

פרק יח

פסוק א

פרשת וירא אליו

באור דברי הספור

זכר שכבר נראה השם יתעלה לאברהם באילוני ממרא והוא המקום שנעתק אליו אחרי הפרד לוט מעמו והנה קדם זה הזמן מעט היה אברהם יושב בפתח אהלו ואז היה השמש בגבורתו רוצה לומר שכבר היה זה בעת הצהרים ונשא אברהם את עיניו וראה שלשה אנשים מהנביאים אזר היו אז שהיו נצבי' אלו ותכף שראה אותם רץ לקראתם מפתח האהל והשתחוה להם ואמר לגדול שבהם שלא יעבור מעליו הוא ורעיו אם לא אחרי אכלם עמו פת לחם והם הסכימו תכף לעשות כדברו והוא מהר ועשה להם משתה גדול במהירו' נפלא להיותם נחפזים ללכת כאשר שלחם השם יתעלה ולשמירה שלא ירעבו קודם שלמות הכנת המזון ההוא. והנה עמד אצלם תחת האילן אשר אכלו שם להיות להם לצל לראות אם יחסר להם דבר ואחרי אכלם שאלו איה שרה אשתו כי האחד מהם בא לבשר אותה שיהיה לה בן כי מדרך הנביא שיודיע עניין נבואתו לאשר באה הנבואה עליה אם טוב ואם רע כדי שישמחו בטוב וישתדלו בהבאתו בסבות הנאותות ושימלטו מהרע כשישובו אל השם יתעלה וירחמם ואמ' להם אברהם שהיא באהל המיוחד לה ואמר אד מהם לאברהם שכבר ישוב שם בבא עת כעת ההוא העומד בשנה האחרת ואז יהיה בן לשרה אשתו ושרה היתה שומעת אלו הדברים בפתח האהל. והנה היה הפתח אחרי האהל לצניעות ובעת זה המאמר היו אברהם ושרה זקנים באים כרבוי הימים וחדל וסת שרה מפני שקנתה ומפני זה הלעיגה שרה על זה המאמר ואמרה בלבה היתכן שאחרי זקנתי ישוב לי טבע הנערות עם שאדוני זקן וזה ממה שיוסיף המנע בזה העניין. והנה אמר הנביא ההוא לאברהם למה זה הלעיגה שרה על יעוד שייעד לה השם יתעלה ואמרה בלבה איך יתכן שתלד והיא זקנה היעלם מהשם יתעלה דבר הנה הוא בלי ספק יודע הכל. הנה בעת הזאת בשנה האחרת אשוב אליך ואז יהיה לשרה בן. והנה כאשר הוכיח אברהם את שרה על זה כחשה ואמרה שלא צחקה ליראתה מבעלה ואמר אברם שאין לה התנצלות על זה כי כבר צחקה והלעיגה על זה המאמר כי דברי הנביא הם אמתיים בלא ספק. ויקומו משם האנשים ושיקיפו קצתם ללכת לפאת סדום כי המבשר את שרה לא הלך לסדום כמו שזכר אחר זה ששנים מהם הלכו לסדום. וזה

ממה שיורה על מעוט המצא הנבואה לנביאים ההם כי לא נודע לנביא האחד מהם כי אם דבר אחד מאלו הענינים. ואברם לרוב מוסרו היה הולך עמם ללותם ואמר השם יתעלה האם ראוי שאהיה מעלי' מאברהם מה שאני רוצה לעשות הנה זה בלתי ראוי כי לא יעשה השם יתעלה דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. ועוד שאברהם היה בתכונה שראוי לגלות לו אלו הענינים יותר משאר הנביאים כי הוא משתדל בכל עוז להישיר האנשים אל הטוב עד שכבר יהיה ממנו גוי גדול ועצום יתברכו בגוי ההוא כל גויי הארץ לרוב הצלחתו. וזה שאני אדע הגוי ההוא ותדבק בו השגחתי בעבור מה שימצא מהם מהשלמות כי אברהם יצוה בניו וביתו אחריו להתנהג בדרכים הישרים לפני השם ומפני זה ישמרו זרעו דרך יי' לעשות צדקה ומשפט כדי שיביא השם על אברהם את אשר דבר עליו מעניין ירושת הארץ והיותו לזרעו לאלהים כמו שנזכר בפרת לך לך. ובהיות הענין כן רצוני לומר שאברהם הוא בזה האופן מטוב התכונה להועיל האנשי' מה שלא נמצא בזולתו משאר הנביאים. ולזה לא נמצא מהם זרע כזרע אברהם. הנה ראוי שאודיע הרע שרצוני להביא על סדום לאברהם כדי שיקח בזה עצה להצילם כי לזה התכלית יעד השם יתעלה הייעודי' הרעים על ידי נביאו כמו שביארנו בשני מספר מלחות יי' ואמר השם יתע' לאברהם מפני שרבה הצעקה הבאה לפני מרעת סדום ועמורה וכבדה חטאם לפי מה שידעתי מהם הנה אראה אם עשו מהרעות כמו שבא אלי מענינם ואם עשו אותם כבר יהיו כלה ברע הנכון לבא אליהם. ואם לא הנהיגו מעשיהם בזה האופן מהרוע אבל שלטה בחירתם על מה שסודר להם ממנהגיהם הפחותי' מפאת מערכת הככבים. והנהיגו עצמם במנהגיהם והמשובחים הנה תדבק השגחתי בהם להצילם לפי מה שראוי להם מההשגחה. והנה זאת המרא' היתה שרמז עליה כאמרו וירא אליו יי' באלוני ממרא. אבל הפסיק בו בספור עניין הנביאים ההם לסבות אשר זכרנום כבר. ואמר שבעת אשר פנו משם האנשים ללכת סדומה היה אברהם עומד לפני השם ומתחנן לפניו להצל אלו המקומות וכבר התקרב אברהם אל השם יתעלה כפי היכולת כדי שתהיה תפילתו יותר נשמעת ואמר אהה יי' אלהים האם יתכן באף ובחמה שתכלה הצדיק עם הרשע אולי יש חמשים צדיקים בתוך אלו העירו' האם תכלה באף המקום ההוא ולא תשגיח במקום ההו' להצילם בעבור החמישי' צדיקים אשר בקרבה הנה בלי ספק ראוי שיגינו הצדיקים ההם על שאר אנשי זה המקו' הכולל סדום ועמורה אדמה וצבוים וינצלו כלם בעבורם כטעם ימלט אי נקי. הנה אין ראוי שיחשב עיך שתעשה כדבר הרע הזה שתמית צדיק עם הרש' עד שיהיה כצדיק כרשע כי לא יתכן שיחשב במי שהוא שופט כל הארץ ומשגיח בה בזה האופן הנפלא שלא יעשה משפט. ואולם אמר זה אברהם לפי שכבר

אמר אליו השם ית' שיעשה כלה בכללות. ובזולת הבדל בין קצתם לקצת ובאהו דבר השם יתעלה שאם יהיו בארץ ההיא חמשי' צדיקים ישא לכל המקום שגזר שישחת בעכורם והיא סדום ועמור' אדמה וצבויי' כי הוא מהראוי שיושגחו הצדיקים וימשך מההשגחה בהם שינצלו שאר האנשים עמהם והוסיף אברהם לבקש עליהם מדרגה אחר מדרגה עד הגיעו לעשרה להיותו המספר היותר מעטי שיתכן שידבק בו ההשגחה מפני הרבוי ר"ל שהאנשים הטובים כשהיו עשרה תתחדש בהן השגחה מפני הרבוי זולת ההשגחה הראויה לכל אחד ואחד מהם. ולזה אמר רז"ל בשלישי ממגלה שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה. והיה זה כן לפי שזה המספר הוא אחד מהמדרגה השנית מהמספר שהוא עשיריות. ולזה לא מצא אברהם אבינו מספר שלם כולל הרבוי יותר מעט מעשרה. ואחר כך נסתלקה שכינת השם יתעלה מעל אברהם ואברהם שב למקומו שהיה שוכן בו כי זאת הנבואה באתהו בדרך רחוקה מעט מאהלו מעת צאתו ללויית אלו האנשים. והנה הגיעה זאת הנבוא לאברה' בהקיץ לעוצם מדרגתו בנבואה או ירצה בזה שאח"כ שב לעניניו הגופיי' ואולם אמר זה מפני שכבר זכר תחלה שהוא התקרב אל השם יתעלה. ומפני זה זכר שאחר כלות תפילתו שב לענייני' הגופיים כי מקום יאמר בכמו זה הענין כמו שיתבאר במה שזכר הרב המורה בשתוף שם מקום. והביאור הראשון הוא יותר נאות לפי מה שאחשוב. וזכר שאחר באו שני המלאכים לסדום בערב ביום ההוא בעצמו אשר נפרדו מאברהם כי סדום לא היה רחוק משם ובבואם היה יושב לוט בשער סדום. ואולי היה אחד מדייני העיר כמו שאמרו בבראשית רבה. או יקרה שהיה אז יושב במקום ההוא. וכראותו אותם קם לקראתם והשתחוה להם וחלה פניהם שיסורו אל ביתו כי כבר פנה היום. ולא יתכן להם שיעברו המקום ההוא. וזה שאם היה להם דבר נחוץ יתכן שישכימו בבקר וילכו לדרכם ולא יסכנו עצמם ללכת בעת ההיא כי לרעת אנשי הארץ היו בהם רוצחים והיו האנשים שם בסכנה כשילכו בדרך אם לא ילכו לאור היום ולא רצו לקבל זה ממנו אם לא אחר ההפצר. ואמרו לו שכבר ינצלו מזאת הסכנה בשילינו ברחוב העיר. ואחר ההפצר הרב באו לביו ועשה להם משתה ואפה מצות לכבודם ואכלו עמו. והנה הגיע מרוב אנשי העיר שהם בכללם באו אל לוט ובקשו ממנו שיוציא להם אלו האנשים אשר באו בביתו ויעדו אותם במשכב זכור. וחלה לוט פניהם שלא יעשו הרעה הגדולה הזאת והסכים להוציא להם שתי בנותיו הבתולות למלט אלו האנשים מזה הגנו' והם לא נתפיסו בזה לרע מנהגם אבל בחרו זה המשכב המגונה. ולזה חשבו להכנס לבית לוט בחזקה להוציא משם אלו האנשים והאנשים האלו שלחו ידם והביאו לוט אליהם הביתה וסגרו הדלת והכו בסנוירים כל

העם ההוא עד שלא יכלו למצא הפתח לשבור הדלת. וכראותו אלו האנשים רוע מנהג אנשי העיר ונתברר להם מענינם שהם לא יחזרו למוטב בשום פני' לא דברו דבר לאנשי העיר אבל השתדלו בהצלת לוט וביתו ואמרו לו שיוציא משם כל אשר לו בעיר וחתניו ובניו ובנותיו. כי משחית השם את העיר מפני רוע מעלליה ושלחם שם להשחיתם אם הם באופן שיהיו ראוי' להשחת' ולא האמינו חתניו בלוט באמרו להם שיאו משם כי משחית ה' את העיר וזה ממה שיראה ממנו שכבר היה נשחת המקום הזה מהש"י עד הפלא אם לא שנאמ' שהשחתת המקום ההוא היה בשלא השתדלו להציל האנשי' ההם בשיודיעו להם זה הרע הנכון לבא עליהם. ואולי ישובו אל השם וירחמם או יברחו מן המקום ההוא. והנה לא רצה השם יתע' בהצלתם בזה האופן רוצה לומר שיברחו מן המקום ההוא כדי לבער בעלי המדות המגונות האלו שלא ילמדו מהם שאר האנשים עד שכבר הגיע מרוע בחירתם שלא היו מאמינים לדברי הנביאים. ולזה תמצא שחתני לוט גם הם לא האמינו בזה ולזה לא השתדלו לברוח מן העיר והוא מבואר שכבר יאמר במי שיכול להציל ולא הציל שהוא עושה הרע. ולזה יתכן שיאמרו האנשים האלה כי משחיתים אנחנו מפני שאינם משתדלים בהצלה. והנה קרוב לעליית השחר מהרו האנשים האלה את לוט לצאת מהמקום הוא ואשתו ושתי בנותיו הבתולות הנמצאו' עמו בבית כדי שלא יספה בעון העיר והוא לא היה מזדרז בזה כראוי ולזה החזיקו בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו ויוציאוהו והניחוהו מחוץ לעיר. וכאשר הוציאו אותו החוצה אמוץ לו שימהר לרוץ כדי שינצל ולא יביט מאחריו כדי שלא יתעכב מהבריח' ולא יתעכב בכל הככר כי כל הככר יפסד אבל ימלט בהר הסמוך לשם כדי שלא יספה ואמר להם לוט שהוא לא יוכל להמלט אל ההר ההוא כי הוא רחוק ולא יוכל לנוס עם אשתו ובנותיו כל זה הדרך הארוך בזולת מנוחה. ואולי יתעכבו בדרך וידבק בהם הרע ולזה חלה פניהם שימלט בצוער שהיא קרובה והיה שם מעט מהאנשים ויתכן גם כן שלא היו שם כמו אלו המנהגים הרעים שהיו בשאר העירות ההם ואמר אליו שהוא ישמע בקולו גם לדבר הזה שלא להפך העיר הקטנה ההיא וינצלו בעבורו אנשי העיר ההיא ומהרו אותו שילך שם להמלט שמה כי לא יוכל לעשות דבר בהשחתת סדום עד באו שם וזה שכבר תדבק בלוט הרעה וימות אם יתחיל לבא הרע קודם המלטו בצוער. והנה כאשר זרחה השמש בא לוט לצוער ובהיותו שם הוריד השם על ידי נביאיו בדרך פלא אצל סדום ועמורה גפרית ואש בבטן הארץ ההיא בדרך שנהפכו הערים האלה וכל הככר וכל יושבי הערים וצמח האדמה לא נשאר דבר. והנה הביטה אשת לוט מאחריו ונספת עמהם והיתה אז הארץ ההיא כמו נציב מלח לחזק השרפה אשר היתה שם והנה השכים

אברהם בבקר ויצא חוץ מאהלו ובא אל המקום אשר הגיעה לו שם זאת הנבואה בהפרד האנשים הנביאים ממנו אשר התפלל לשם יתעלה על דבר הצלת סדום ונסתכל בארץ ההיא וראה שהיא נשרפת עד שכבר עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן והנה כהשחת השי"ת ערי הכר נמשך ביתרון השגחתו באברהם שישלח לוט מתך ההפכו כשנהפכו הערים אשר היה יושב לוט במקום מיוחד מהם. וידמה שכאשר ראה לוט הפיכת הערים ההם לא בטח שתמלט צוער כמו שאמר לו הנביא ועלה משם בהר הוא ושתי בנותיו כי אשתו כבר מתה בעכוב שקרה לה בהביטה מאחרי לוט בארץ סדום לראות מה יקרה לארץ ההיא ולזה לא יכלה להמלט עם לוט ובנותיו בצוער וישב לוט במערה אשר מצא שם הוא ושתי בנותיו. וכבר חשבו בנותיו שזה ההפסד קרה בכל הישוב ולזה לא חשבו שימצא בעולם זולתן וזולת אביהם ולזה השתדלו לחיות מאביהם זרע כדי שלא יפסד המין האנושי. ומפני זה השקו את אביהן יין ושכרוהו בדרך שלא ירגיש בשכבן עמו ולא הרגיש בשכב עמו הבכירה אבל הרגיש בקומה הרגש מעט. ועם כל זה לא נשמר משתיית היין ומהשתכר שנית ושכב עם הצעירה ולא הרגיש בשכבה ובקומה כי היא קמה בחריצות בעודו נשקע בשינה ואלו הבנות קראו שמות לבניהן מורים על שהיו להם אלו הבנים בזה האופן ולזה קראה הבכורה את שם בנה מואב להורות שמאביה נהיה והצעירה קראה שם בנה בן עמי להורות על שמשפחתה נהיה. והנה היא לא פרסמה זה הפעל המגונה בקריאת זה השם כמו שפרסמה הבכירה והנה יוסיף אמות בזה הספור מה שכבר נתפרסם בעת נתינת התורה משמות אלו האומות אשר נסתעפו מבנות לוט ולזה אמר הוא אבי מואב עד היום. וראוי שתדע שאין ראוי שיאמר שאלו השלשה אנשים ראה אברהם במראה הנבואה לסבות רבות מהן שאין בכאן דבר יכריח אותנו לומר שזה היה במראה הנבואה לבד לא ספור דבר שקרה. ולזה ראוי שנאמין שזה העניין הוא כפשוטו כי אין ראוי שנוציא דבר מידי פשוטו במאמרים התוריים אם לא יביאנו לזה ההכרח כמו שביארנו בפרשת בראשית ומהן שאין ראוי שיאמן שהדבר שיגיע לאברהם במראה הנבואה תשמעהו שרה ותלעג עליו וזה שאם היתה שרה נביאה לא יתכן שתלעג עליו על מה שהגיעה אליה בנבואה ואם לא היתה נביאה לא יתכן שתשמע זה הדבור ואיך שהיה לא יתכן שתשמעהו אבל תשמע הנבואה אשר תגיע לה הדבור בעינו שהגיע לאברהם וזה דבר מבואר מאד בעצמו למי שיתבונן באיכות הנבואה ומהותה ומהן שאין ראוי שנאמין שיהיו אלו המלאכים באים ללוט במראה הנבואה כי לא היה ראוי לנבואה לפי מה שנראה מענינו עד שכבר ספר הוא לא היה מושגח אם לא בזכות אברהם. ומהן שאם היו אלו המלאכים באים ללוט במראה הנבואה לא יתכן מה שספר מאנשי העיר

שבאו ללוט שיוציא האנשים הם אליהם וידעו אותם וזה מבואר מאד עד שהאריכות בביאורו מותר ולא הסכמנו גם כן שיהיה אמרו ותהי נציב מלח שב לאשת לוט כי השם יתעלה לא יעשה המופתים כי אם תועלת שייראו לפניו והנה לא היה שם מי שיראה זה המופת ולזה נראה לנו שאמרו ותהי נציב מלח שב לארץ סדום ועמורה כי בהתהפך המקום ההוא נראה בו גפרית וממלח ולזה היה כמו נציב מלח. והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם רבים:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא הענוה וזה שראוי לאדם להתנהג במדת הענוה כי בזה מהתועלת בתקון הקבוץ המדיני מה שלא יעלם הלא תראה שאברהם אבינו עם גודל מעלתו רץ לקראת אלו האנשים הבאים אליו תכף ראותו אותם והשתחוה להם וקרא עצמו עבד להם וקרא כלם אדונים לו והלך עמם לשלחם בהפרדם מעמו ולזה תראה שהגיע מענו אברהם שהמשיל עצמו לעפר ואפר באמרו ואנכי עפר ואפר.

התועלת השני הוא במדות. והוא הנדיבות הלא תראה איך התעורר אברהם בחריצות גדול להביא אלו האנשים אל ביתו וסדר להם דבריו בתכלית מה שאפשר מהכבוד כדי שישמעו לו ועשה להם משתה שלם התקון:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי למי שייטיב לאנשים שיראה להם שהוא מקבל טובה מהם במה שיקבלו ממנו לא שיתפאר על הטוב שייטיב להם כי בזה מרוע התכונה מה שלא יעלם ולזה תמצא שאברהם הראה לאלו האנשים שהם נותנים לו מתנה בבואם אלו ביתו לקבל הטבתו:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שראוי למטיב שישתדל שלא יכבד עניין הטבתו למקבל הטבתו אבל ישלים הטבתו ביותר שלם ונאות שאפשר למקבל הטובה ממנו ולזה תמצא שאברהם לראותו שאלו האנשים היו מהירים ללכת לדרכם והגיע גם כן עת האכל מיהר לתקן המזון ובחר המזון הנבחר אשר ישלם תקונו בזמן מעט והו' העגל הרך ולא הספיק לו שיבחרהו אחד מבני ביתו אבל בחרו הוא בעצמו לרצותו שיהיה נבחר מה שיביא לפניהם ושם לפניה' תחלה חמאה וחלב שיתחילו לאכל עד שישלם התקון במזון אשר הכין להם כדי שלא יכבד עליהם התעכבם שם ואחרם מזונם:

התועלת החמישי הוא שראוי למי שיקרא האנשים שיקבלו טובה ממנו לומ' מעט ולעשות הרב' כי בזה יסכימו יותר לקבל טובתו ולא יכבד עליהם כי הרבה מה. שיכבד על האדם לקבל רבוי הטובה ממי שלא קבל טוב ממנו. והנה מי שיאמר הרבה יצרה להחזיק טובה לעצמו מזולת שייטיב וזה מגונה מאד אם לא היה תכלית שיודיע לאנשים כבוד האיש הזה ומעלתו כמו שזכרו ז"ל ולזה תמצא שאברהם אבינו בקראו

לאלו האנשים אמר להם שיקח פת לחם לבד לסעד לבם. ואחר זה הכין להם מה שהכין מהמזונות אשר יה מספיק לרבים מהאנשים:

התועלת הששי שראוי למי שיקרא האנשים לבא אל ביתו שלא יעלים עיניו מהשגיח בענינים באכלם עמו לראות אם יחסר להם דבר כי הם לצניעות' לא יבקשו המצטרך להם ויהיה זה סבה שיכבד להם הטבתו. ולזה תמצא שאברהם היה עומד אצל האנשים האלו בעת אכלם עמו כדי שתשלם להם כל המצטרך:

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיסרב לגדול בקראו לו לאכול אבל ראוי לו שיסרב לקטון וזה שראוי לכבד הגדולים ולהיות נדרש בקלות אל מה שישאלו. ומפני זה ראוי שלא יסרב האדם לגדול ועוד שהגדול כשיקרא אדם לקבל טובתו הוא מבואר שאין קראו אליו כי אם לתכלית שיקבל זה ממנו לא להחזיק טובה לעצמו כי אין זה מחק השלמים ולזה ראוי שיסרב האדם לקטון בקראו אליו ולא יקבל ממנו אם לא אחר ההפצר וזה שכבר תמצא בהמון האנשי' הרבה שיקראו לאד' להחזיק טובה לעצמם ולכבד האנשים לא לכונה שיקבל מהם ואלו קבל האדם מהם בקלות בקראם לו יקרה להם צער במה שייטיבו כי לא נתכוונו לכך וקבול הטובה בזה האופן הוא בלתי ראוי' וכבר אפשר גם כן שישיגם בשת אם יקובל מהם כי אולי אין לאל ידם ולה אין ראוי שיקבל מהם אם לא אחרי ההפצר הרב כי ההפצר ההוא יורד על שקריאתם היא לתכלית שיקובל מהם ולזאת הסבה תמצא שאלו הנביאים לא סרבו לאברהם כלל וסרבו ללוט ולא קבלו ממנו אם לא אחר ההפצר הרב:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שאין ראוי לשלמים להסתכל באשה כדי שלא ימשכו לתאו' המשגל ולזה תראה שאלו האנשים עם היותם שלוחים לבשר את שרה לא קראו אליה שתשמע דבריהם פנים בפנים אבל הספיק להם כשידעו שהיא במקום שתשמע דבריהם. ולזאת הסבה בעינה סדרו הדברים כאלו היו מדברים עם אברהם לא עם שרה:

התועלת התשיעי הוא במדות. והוא שראוי לאשה שתתנהג במדת הצניעות בשלם שבפנים בדרך שלא יראוה העוברים והשבים כי בזה מהתועלת והשמירה מהזמה מה שלא יעלם ולזה שם אברהם פתח שרה אחורי האהל ליתרון הצניעות:

התועלת העשירי הוא במדות. והוא שראוי לשנות מפני השלום ולזה תמצא שהשם יתברך לא גלה לאברהם על ידי נביאו מה שאמרה שרה מזקנת אברה. אבל גלה לו לבד מה שספרה מזקנתה כדי שלא תתחדש בזה מריבה בין אברהם ושרה:

התועלת הי"א הוא בדעות. והוא מה שלמדנו מענין הזמן והוא נמצאת מציאו' מה ולזה תאר העת העומר לפי מה שיניחהו ההמון והוא הזמן האמצעי אצלם כשהוא חי להורות על שאין הזמן דבר בלתי נמצא כלל כמו שחשבו קצת הקודמין והנה תארו בחיות להורות על מציאותו. וכבר ידעת שכבר יתואר בחיו' בלשוננו מה שאינו חי אמ' היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות והנה ידעת מה שבעניין הזמן מהעומק עד שאמר אחד מגדולי הקודמים שהוא עניין אלהי לקושי הגעת הציור בו.

התועלת השנים עשר הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיוכיח אנשי הבית בזולת כעס אבל יהיה התוכחת בדרך שיקובל וכן ההקש בתוכחת שיהיה ממנו לשאר האנשים הלא תראה שכאשר הוכיח אברהם את שרה והתנצלה שלא צחקה לא התפעל מזה אברה' כנגדה אבל אמר לה שבאמת צחקה שאין לה התנצלות על זה ולא סופר שעשה אברהם כנגדה יותר מזה השיעור:

התועלת הי"ג הוא במדות. והוא שראוי לאדם שילוח האנשים הבאים בעירו בצאתם מהעיר כי בזה תועלת לשמרם שלא יזיקום הרשים הרעי' אשר בעיר כי ייראו פן יפגעו בהם המלוים אותם ויודע הדבר ולזה תמצא שהתעורר אברהם ללות אלו האנשים עם מה שהיה בזה מהענוה אשר היא תכונה טובה מאד כמו שקדם:

התועלת הי"ד הוא בדעות. והוא שהשם כאשר ייעד הרע על יד נביאו אמנם יעשה זה לתכלית שישמרהו האנשי' אשר היה להם היעוד מהרע ההוא ולזה מצא ששם השם יתברך הסבה בשאיננו ראוי שיעלים מאברהם הודעת הרע אשר רצונו לעשות לאנשי סדום והנמשכים להם בעבור התכונה אשר היתה בו להשגיח בזולתו באופן שלם בדרך שידריכם אל השלמות כי זה ממה שיביא אותו להשתדל בהצלת אלו האנשים כפי הראוי ולולי כי כבר התבאר לאברהם מרוע תכונתם שלא יתכן ברם שישובו ממעשיהם הרעים היה קורא להם שישובו לשם וישוב מעליהם חרון אפו אבל מפני שהתבאר לו שלא ירפאו מחל' מדותיהם הפחותות התפלל לשם יתברך ובקש ממנו להצילם בתכלית מה שהיה אפשר לו מן התפילה עליהם:

התועלת הט"ו הוא בדעות. והוא שהשגחת השם יתעלה תדבק באדם מפני שמרו דרך יי' ועשות צדקה ומשפט עד שיהיה שלם במדות ובדעות. ולזה נתן בסבת השגחת השם יתעלה בזרע אברהם היותם שומרים דרך יי' לעשות צדקה ומשפט. וכבר התבאר אמתת זה הספור בג' ממלחמו' יי' ובבאורנו לספר איוב:

התועלת הי"ו הוא בדעות. והוא למדנו מידיעת השם יתע' דברים דבר נפלא נעלם מכל הקודמים אשר הגיעו אלינו דבריהם והוא שמה שידע השם יתעלה מהפעולות

אשר בזה העולם השפל הוא דבר זולת מה שיעשוהו האנשים וזה שהוא ידע מעשה האנשים הראויים לפי מה שהוכן להם מיום הבראם מפאת הגרמים השמימיים אשר שם השם יתעלה אותם משגיחים השגחה כללית באישי המין האנושי והנה הבחירה האנושית מושלת על זה הסדור המסודר בפעולותיהם מפאת הגרמים השמימיים ולזה יתכן שיהיה מה שיעשוהו האנשי' זולת מה שידע ה' יתע' מסדור פעולותיהם וזה כי הוא ידע פעולותיהם מהצד אשר אפשר בהם הידיעה והוא הצד אשר הם בו מסודרות ומוגבלו' ואולם הצד אשר הם בו אפשריו' לא תתכן בהם הידיעה שאם הנחנו שתתכן בהם הידיעה לא יתקיים שתהיינה אפשריות. ולזה אמר דרך משל שכבר יראה השם יתעלה אם עשו אנשי סדום ועמורה מהרעות כמו מה שידע הוא מהם לפי שכבר יתכן שיהיה מה שעשוהו זולת מה שידע השם יתעלה מהס' וכבר ביארנו זה העניין מידיעת השם ית' הדברים בשלישי ממלחמות ה' ובארנו שם שזה הדעת הוא מחוייב מצד העיון ומצד התורה:

התועלת הי"ז הוא בדעות. והוא ללמדנו שהרע לא יבא מהשם יתעלה אם לא על צד הכונה. השנית אמרו אין דבר רע יורד מלמעלה וזה כי כל מה שעשה במציאות הוא טוב מאד אלא שכבר יקרה ממנו רע מה בהמקד' כמו שהתבאר בשלישי ממ"י ובביאורנו לספר איוב. וזה הרע ימצא בו תועלת להביא ההיזק אל הרעים כדי שלא יזיקו לטובים כמו שהתבאר שם ולזה תמצא שאברהם יחס זה הרע שיעד השם לאנשי סדום אל האף לא לשם יתעלה לפי שהוא דבר בלתי מכוון בעצמו:

התועלת השמנה עשרה הוא בדעות. והוא ללמדנו שההשגחה שתהיה מהשם יתעלה בטובים כבר יקרה בה שתגין על זולתם מהנלוים להם כי שמירתם מההיזק תהיה שמירה מהגעת ההיזק לנלוים אליה' וכ"ש שיתכן זה האופן מההשגחה כשהיו אלו הטובים רבי המספר וזה לשתי סבות. האחת שההשגחה תהיה בהם יותר חזקה מצד הרבוי. והשנית שכבר יקשה להם לרבוים ההעתק משם וישגיח עליהם השם יתעלה כשישמרם במקום אשר הם בו וזה יהיה סבה אל שימלטו שכיניהם הנלוים להם ולזה תמצא שבקש אברהם מהשם יתעלה שאם היו צדיקים אשר בסדום רבים ימלטו שאר האנשי' בעבורם:

התועלת הי"ט הוא בדעות. והוא ללמדנו אחד מן המופתי' החזקים בענין ההשגחה ושאין הענין כמו שחשבו הכופרים שהשם יעזוב זה המציאות השפל לחסרונו. ולזה ימצא בו רוע הסדור עד שימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו וזה המופת הוא שהשם יתעלה נמצאהו משגיח באלו העניינים השפלים השגחה נפלאה וזה מבואר ממה שישגיח בבריאת הצמחי' והב"ח בזה האופן הנפלא אשר השגיח בהם במה ששם בהם מהכחות

שלם שאפשר ולזה לא יתכן שיאמר שיהיה עוזב אלו הנמצאות השפלו' ושוכח אותם לחסרונם וזה ממה שיחייב שתהיה השגחת השם יתעלה באישי האדם לתת לאיש כדרכיו. וכבר ביארנו אמתת זה המופת בבאורנו לספר איוב ובשלישי ממ"י. וזה המופת כבר רמז עליו באמרו השופט כל הארץ לא יעשה משפט. ולזה יחס אותו אל שהוא שופט הארץ ולא זכר שופט השמים עם היות הנהגתו אותם יותר נפלא ויותר נכבד:

התועלת הכ' הוא במדות. והוא כי כאשר יביא ההכרח לסבול פעולות המגונות ראוי שיהיה נבחר מה שיש בו מעט מהגנו' ולזה תראה שהיה נקל ללוט להוציא ולתת בנותיו הבתולות לאלו החטאים למלאות תאותם להציל האנשי' האלה מהפעל ההוא המגונה מאד והוא המשכב זכור כי משכב הנשים הוא לפי החוק הטבעי ואין כן משכב הזכרים:

התועלת הכ"א הוא בדעות. והוא שהאנשים הטובים כבר ימשך מההשגחה בהם שישגיח השם בקרוביה' ואוהביה' כד' שלא יצטערו ברע שימצאם ולזה תמצא שהשתדל השם יתברך בהצלות לוט בעבור אברהם כמו שזכר:

התועלת הכ"ב הוא במדות והוא שאין ראוי שימנע האדם מהשתדל בשמירתו בהשגחת השם יתעלה. אבל ישתדל בזה בחריצות נפלא כי השם יתעלה יסבב בהצלתו עם מה שיעזור הוא בעצמו מטוב השתדלותו בהצלתו ולזה יהיה אחד מהכלים אשר תשלים בו השגחת הש"י באדם הודעתו אותו הרע הנכון לבא עליו כמו שביארנו בביאורינו לספר איוב ובספר מלחמות יי' כי זה יספיק לו בהצלה כשישתדל להרחיק ממנו זה הרע בכל הפנים שאפשר. ומפני זה צוה לוט שימהר לרוץ ולא יביט אחריו ולא ינוח עד שיגיע למקום אשר ישלם לו בו הצלה ושאם יעשה זה בזה האופן ימלט ואם לא כבר תדבק בו הרעה:

התועלת הכ"ג הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם לקנא בזולתו ולעב לעצמו כל הטוב הלא תראה שלוט בחר כל ככר הירדן שיהיה לו לבדו למרעה למקנהו והשאיר לפני זה אברהם בזולת מרעה מספיק למקנהו והיה זה סבה אל שנאבד מקנה לוט בההפך כל ככר הירדן וזה היה גמול ראוי לו על רוע לבבו:

התועלת הכ"ד הוא במדות. והוא שראוי שנשפוט בענייני הפעולות האנושיות לפי הכונה בהם לא לפי עניינם בעצמם הלא תראה שבנות לוט מפני שהיתה כונתם טובה בזה הפעל המגונה נמצאו נעזרות בו מהשם יתעלה וזכו אל שיצאו מהם השתי אומות אלו שמלאו הארץ בעת מתן תורה. והנה האריך בענייני זה הספור לרוב התועלת המגיע ממנו:

פרק כ

פסוק א

ויסע משם אברהם וגומ'. עד ויי' פקד את שרה.

ביאור דברי הספור

זכר שאחר שנשחת סדום וכל ככר הירדן נסע אברהם ממקומו ובא לארץ פלשתים אם מפני שלא נמצא המזון במקומו מפני שחתת סדום אשר היה קרוב אליו והיה המקום רענן ודשן מאד. ולזה היה מספיק המזון למקומות הקרובים אליו או מפני שבוש מלונו מפני מה שקרה לו מהגנות וההפסד אם לשתי הסבות יחד והוא יותר נכון כי גרר לא היה מארץ כנען כי הפלשים נסתעפו ממצרים כמו שקדם. והנה גר אברהם במקום מיוחד מהארץ ההיא היה שמו גרר. וכאשר שאלו לו שם אשו מה היא לו אמר אברהם שהיא אחותו כדי שלא יהרגוהו. ומפני זה לקח אבימלך מלך גרר את שרה והראה השם יתעלה את אבימלך בחלום קודם שיקרב אליה דברים ימנעוהו מזה בעבור אברהם נביאו ולא היה זה חלום של נבואה אבל היה במדרגת החלומות הצודקים כמו שזכר הרב המורה. והנה היה הגעת כמו זה המראה בחלום מבדרגת אחר מהפלאים כמו שיתבאר למי שיתבונן במה שזכרנו מעניין החלום הצודק בב' ממ"י. והנה עשה השם יתעלה זה הפלא בעבור השגחתו על אברהם נביאו ואמר אליו השם יתעלה בחלומו שכבר ימות על האשה שלקח כי היא אשת איש ובני נח מצויים על העריות כמו שביארנו בפר' נח. וכבר התנצל אבימלך בחלומו ואמר שהיה חושב שלא תהיה אשת איש שאם היה יודע זה היה נזהר מזה ואמר אליו השם יתעלה שגם הוא יודע שלא היתה כונת אבימלך לחטא עמה אם היה יודע בה שהיא אשת איש ולזה מנעו שלא יקרב אליה במה שהביא עליו מהמחלה שנסתמו נקביו כדי שלא יחטא והזהירו שישיב לאברהם את שרה אשתו כי הוא נביא ויודע שלא קרב אליה ומפני היותו נביא תהיה תפילתו עליך נשמעת כי תפילת הדבק בשם יתעלה היא הנשמעת ותהיה ותסור מעליך זה החלי שהבאתי עליך ועל ביתך. ואם אינך משיב לאברהם את אשתו דע שכבר אביא עליך מהעונש הנפלא עד שתמות אתה וכל אשר לך. והנה בבקר הודיע אבימלך מה שקרהו לכל עבדיו ויאו מאד והיה זה סבה אל שלא חשק אחד מהם בשרה כל הימים אשר גר שם אברהם. והנה קראו אבימלך וגנהו על מה שעשה באמרו על אשתי שהיא אחותו שהיה זה סבה להביא על אבימלך ועל ממלכתו עונש גדול ואומר אליו מה חטא לו שיעשה אברהם זה להנקם ממנו ולפי שלא היה מאמרו נכון לא השיב אברהם על דבריו כי הוא לא עשה זה להנקם מאבימלך אבל עשה להציל עצמו ולזה לא היה יכול לענו' אותו על דבריו וכאשר ראה

אבימלך שלא ענה אותו שב לשאול אותו באופן כולל למה עשה זה הדבר ר"ל שאמ' על שרה שהיא אחותו ואז השיב לו אברהם כי הסבה היתה בזה כי אמר בצאתו מארץ מולדתו שאין יראת אלהים בארץ אשר הוא הולך שם ליהותם שטופים בשמה והוא ירא שלא יהרגוהו אנשי הארץ על דבר שרה אשתו עם שהיא גם כן אחות ובת אביו ולא בת אמו ולזה היתה לו לאש וזאת האחות היתה מותרת לבני נח לפי מה שירא' מזה המאמר ולזה אמר אליה בצאתו ממולדתו ומבית אביו שתאמר עליו שהוא אחיה בכל המקומות אשר יבואו שם ואמנם אמר זה אברהם אל אבימלך להודיעו שלא חשד אנשי גרר על זה יותר משאר מקומות הארץ ההיא כדי שלא יחשוב שהחזיק אותם ביותר רעי' שימצאו בארץ ההיא אבל כשדם כלם בכללו' לראותו מנהג הארץ ההיא שהם נמשכים אחר העריות ואחר זה לקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחות ונתן לאברהם לפייס אותו על לקחה שרה אשתו והשיבה לו ונתן לו הבחירה שישכון במקו' שיבחר יותר מארצו ובזה נתפייס אברהם והתפלל עליו כמו שיספר אחר זה. ולפייס שרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך לעיני הכל ונתברר להם שאני צריך לתפילתו על מה שהביא עלי השם יתברך מהמחלה לשמרך שלא אקרב אליך. הנה אחיך הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל לשמרך שלא יחשדו אותך אחד מהם שעשית זמה עמי. ועל זה המאמר אל מצאה שרה טענה כנגד אבימלך ולזה נשלם לה בו אלו התוכחות ונתפייסה ונתפרדה בשלום מאבימלך והנה אמ' אבימלך המאמר הראשון לאברהם לפייסו והמאמר השני לשרה לפייסה וזה ממה שיעיד על אמתת פירושינו זה. והנה נתפלל אברהם לשם יתע' והסיר המחלה ששם באבימלך ובביתו על דבר שרה מצד מה שהיא אשת אברהם כי מפני זה השגיח השם יתעלה בה בזה האופן. והנה התועלות המגיעות מזה מספור הם ששה:

התועלת הא' המגיע מזה הספור הוא בדעות. והו' להודיע חוזק השגחת השם יתעלה בדבקי' בו עד שהביא דברו לאבימלך בחלום הלילה לשמור אשת נביאו והביא עליו גם כן המחלה אשר שם בו כדי שלא יוכל לקרב אליה והודיענו עם זה שכבר היתה לשרה עדנה אחרי בלותה עד שחשק בה אבימלך והודיענו על זה שכבר קרה מעצם שגחת השם באבר' שיופי שרה שהיה ירא שיהיה כלי להמיתו שמהו השם יתעלה כלי לשמירתו שם ולהצלחת קנייניו:

התועלת הב' הוא גם כן בדעות. והוא שתפילת הטובים הדבקים בשם יתעלה היא הנשמעת. ולזה אמר שכבר תשמע תפילת אברהם עליו מפני היותו נביא כי הוא מפני זה דבק בשם ית' בטעם אמרו והתענג על יי' ויתן לך משאלות לבך. אם על שדי יתענג יקרא אל אלוה בכל עת. וכבר ביארנו אמתת זה בביאורנו לספר איוב ובספר מלחמות יי':

התועלת הג' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא יענה על הדברים אשר לא יאות שמצא לו עליהם מענה ראוי לסבה מהסבות. ולזה תמצא שלא רצה אברהם לענות לאבימלך דבר על מאמרו הראשון כי לא היה יכול למצא עליו מענה בזולת הכחשת דברי אבימלך אשר היה דבר בלתי ראוי מפני היותו מלך.

התועלת הד' הוא במדות. והוא כי כאשר יביא ההכרח להודיע חשד איש מה על פרט מהפרטים ראוי לאיש החושד שיכלול בדבריו עם הנחשד רבים זולתו כי בזה יהיה לנחשד קצת פיוס ולזה תמצא כאשר הביא ההכרח שיספר אברהם כי הוא היה חושד אנשי גרר פן יהרגוהו על דבר אשתו כלל עמהם כל המקומות האחרים מהארץ ההיא. ולזה ספר שאמר לשרה לכל המקומות אשר נבא שמה אמרי לי אחרי הוא וזה לאות שלא חשד באנשי גרר יותר מחשדו על אנשי שאר המקומות:

התועלת החמישי הוא במדות. והוא להודיע שראוי לאדם שעשה דבר כנגד זולתו שיפייסהו כדי שלא ישאר בלבו שום תרעומת. ולזה תראה שהשתדל אבימלך לפייס את שרה בתכלית מה שאפש' מהפיוס מפני שנשאר לשרה תרעומת על אבימלך ואע"פ שלא נגע בה לפי שכבר היה סבה שיחשדוה האנשי' ששכבה עמו ולא הספיק לה בזה היות אברהם יודע שלא נגע בה כי עכ"פ ישיגה הבושת משאר האנשים ומהנשים אשר לא ידעו זה ולזה תמצא שאמר לה זה המאמר שהיה ראוי שתתפייס בו כי כבר ידעו האנשים שהביא אותו ההכרח לתת אלף כסף לאברהם כדי שיתפלל עליו לרפאו מהמחלה שהביא עליו השם יתעלה לשמרו שלא יוכל לשגל כי כבר היו כל נקביו סתומים. ולזה יסיר זה העניין החשד מעל שרה כמו שאמר לה והנה לא הסכים אבימלך לתת דבר לשרה לפי שהמתנה ההיא תביא האנשים לחשב שכבר נתעללה בה. ולזה לא נתן לה זאת המתנה:

התועלת הו' הוא להודיע שיותר רעים היו המצריים לענין העריות מהפלשתים והפלשתים מכנענים. ולזה תמצא שפרעה מלך מצרים לא הסכים שישאר שם אברהם אחר שנולד לו ששרה היא אשתו כי לא יוכל לשמרו שם שלא יהרגוהו המצריים על דבר אשתו ואולם אבימלך הסכים שישאר שם אברהם ולזה אמר לו הנה ארצו לפניך כטוב בעיניך שב. כי לא היו אנשי גרר רעים בזה המנהג כרוע מצרים וכארץ כנען. לא הכרח אברהם לומר על שרה שהיא אחותו וכבר ספרה התורה בפרשת העריות רוע מנהג המצריים והכנענים בעריות באמרו כמעשה ארץ מצרים וכו':

פרק כא

פסוק א

וי' פקד את שרה וגומ'. עד ויהי אחר הדברים האלה.

ביאור דברי הספור

זכר שכבר פקד יי' את שרה בהריון כמו שיעד לה ועשה גם כן כמו שיעד לה. רצוני שכבר ילדה בן למועד אשר דבר אותו אלהים וכנה קרא אברהם שם בנו אשר ילדה לו שרה יצחק כמו שאמר אליו השם יתעלה ומל אותו בן שמנת ימים כאשר צוה אותו אלהים. והנה היה אברהם בן מאת שנה כאשר נולד לו יצחק בנו. ואמרה שרה שכבר הטיב אברהם בקראו שם בנו יצחק שהוא שם מורה על השמחה כי שמח שמחה גדולה בו השם יתע'. וכל השומע ישמח בעבורה ואולם יחסה השמחה לה לבדה לפי שכבר היה לאברהם בן קודם זה. ואמרה להודות על חוזק הפלא שעש' לה השם יתעלה כי מי הוא זה שעלה בלבו לאמר לאברהם שתניק בנים שרה זה לא מלל אחד מהאנשים זולת הנביא שיעד לה זה הענין בנבואה אבל מי שאינו נביא לא עלה בלבו זה העניין לרוב הזרות אשר בו. והנה כאשר גדל הילד ונגמל עשה אברם משתה גדול לרוב שמחתו במה שזכהו השם יתעלה כשנתן לו זה הבן. והנ היה ישמעאל מלעיג על זה העניין שהיה אברהם עושה ליצחק ולא עשהו לו כי לא היה חושב שיהיה ליצחק יתרון עליו כי שניהם הם בניו. וכאשר הרגישה שרה בזה רצתה להראות לו שאין העניין כמו שהיה חושב ואמרה לאברהם שיגרש מביתו הגר ובנה ישמעאל כי לא יירש ישמעאל בנכסי אברהם עם בנה יצחק והיה הדבר קשה בעיני אברהם בעבור בנו ישמעאל עד שבאהו דבר השם יתעלה שיעשה מה שאמרה לו שרה כי ביצחק לבדו יקרא לו זרע. רצוני שממנו יהיה הזרע המתיחס לאברהם בשלמותו והוא ישראל ויעד אותו שישי' בן האמה לגוי מפני היותו זרעו כי לא היה ישמעאל ראוי לברכה אם לא מפני היותו בן אברהם. והנה היה סבה מהשם יתעלה לגרש ישמעאל מעל יצחק כדי שלא ילמד יצחק ממעשיו הרעים וימנע מפני זה שלמותו. והנה נזדרז אברהם לגרש את האמה ובנה כמו שצוהו השם יתעלה ונתן להגר צדה לדרך לחם ומי' והיה מספיק להם בדרך אשר היתה הולכת בה לולי תעותה במדבר באר שבע. והנה בלי ספק נתן לה כסף וזהב יספיק לה ולבנה אחר היותם למקום אשר היו הולכים כי המאמר כשיתן לבנו צדה לדרך ולא יתן לו דבר יזון בו אחר היותו במקום אשר אמר להם שילכו בו זה מגונה מאד כל שכן בחק אברהם. והנה תעת הגר במדבר באר שבע והיה זה סבה אל שכלו שהים מן החמת קודם הגיעה אל המקום שהיו הולכים שם. וכראותה זה פחדה שימות בנה בצמא והשליכה אותו

בכעס תחת אחר מהאילנות שלא יכהו חום השמש. וכאשר השיג אותו הצמא נפרדה ממנו כשיעור ירית חץ שלא תראה במות וישבה שם לראות מה יקרה לו ובכתה בכי גדול. וכבר שמע השם יתעלה קול הנער שהיה צועק לצמאו מפני אברהם נביאו ושלח אחד מהנביאים להגר ואמר לה שלא תירא כי שמע ה' את קול הנער וצערו באשר הוא שם בעבור נביאו אברהם. וצוה אותה שתשא הנער ותלך לדרכה. כי הוא יהיה לגוי גדול והנה פקח ה' עיניה וראתה באר מים ומלאת את החמת והשקת הנער והנה השגיח השם יתעלה בנער בעבור כבוד אברהם נביאו וגדל וישב במדבר פארן והיה יורה חצים לצוד לו ציד. וישב במדבר פארן ולקחה לו אמו אשה מארץ מצרים כי משם היתה. ובעת ההיא אמר אבימלך ופיכול שר צבאו לאברהם שהש"י משגיח בכל מעשיו כי הם ראו אותו מצליח בכל אשר יפנה וראו גם כן המופתים שעשה השם בעבור אברהם ולזה רצו שישבע להם באלהים שלא יזיק הוא וזרעו לאבימלך ולזרעו אבל יעשה עמהם כחסד אשר עשו עמו. וכן יעשו חסד עם אנשי ארץ אבימלך וזרעם ואמר אליו אברהם שכבר ישבע לו על זה. והוכיח אברהם את אבימלך בדברים וטענות על הבאר אשר גזלו לו עבדי אבימלך. וכבר התנצל על זה אבימלך ואמר אליו לא ידעתי מי עשה הדבר הזה כי לא נעשה במצותי וגם אתה לא הגדת לי מי הוא זה שאם הייתי יודע מי עשה זה הייתי עושה בו מה שהתבאר ממנו שלא ישר בעיני מה שעש'. וגם אנכי לא שמעתי בלתי היו שאם הייתי יודע תלונתך קודם זה הייתי חוקר בענין עד שאמצא מי הוא זה ואיזהו ואוכיחנו. והנה לקח אברהם צאן ובקר ונתן לאבימלך וכרתו שניהם ברית באופן שהיו נוהגים לכרות ברית בימים ההם. והציב אברהם מהצאן שבע כבשות נפרדות משאר הצאן ורצה שיקח אבימלך שבע כבשות מידו להיות לו לעדות שהבאר ההוא הוא שלו. ולהעיד על אמתת זה הספור זכר שלזאת הסבה היה נקרא המקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם וכרתו ברית שלא יזיקו זה לזה. ואחר כך שב אבימלך ופיכול שר צבאו לארצו. והנה נטע אברהם אילן בבאר שבע להיות ממנו צל על הבאר והתפלל שם לשם יתעלה כי המקום ההוא היה נאות אל שידבק לו בו השפע האלהי. וכבר גר אברהם קודם זה בארץ פלשתים ימים רבים ואולם אמר זה כי אע"פ שעמד שם אברהם ימים רבים לא רצה להשתקע שם כי לא היה מארץ כנען אבל גר שם עד שנמצא לו מקום נאות סמוך לארץ ההיא בארץ כנען והוא באר שבע. והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם רבים:

התועלת הראשון להודיע קיום יעוד השם אשר יעד לאברהם שיהיה לו בן משרה:

התועלת הב' להודיענו הסתעפות יצחק מאברהם שנהיה ממנו זרע ישראל ולזה האריך בזה הספור להזכיר בן כמה שנים היה אברהם כשהוליד יצחק כמנהג התור' להזכיר זה במה שנסתעפו ממנו האבות הקדושים אשר היה מהם העם הנבחר. ואולם זכר בן כמה שנים היה אברהם כשהוליד לו ישמעאל להודיע בן כמה שנים היה ישמעאל כשנמול כי כבר היה מפורסם בעת נתינת התורה כי בני ישמעאל נהגו להמול בני י"ג שנה וגם היום הם נוהגים כן. וזה ממה שיוסיף האמנה על מה שסופר מזה בתורה:

התועלת הג' הוא בדברים התוריים והוא שראוי לאדם שיהיה זריז לעשות מצות השם יתעלה ולא יעצרנו מזה דבר ולא ישכח מצו' השם מפני שמחתו במה שחננו מהטובות אבל ראוי שישים מצות השם נגד עיניו תמיד. הלא תראה שאברהם אבינו נזדרז למלאות מצות השם. ומל יצחק בנו בן ח' ימים כאשר צוה אותו עם היותו בן זקונים לו לא פחד שישיגהו הפסד על זה גם לא שכח מצות השם מפני רב שמחתו במה שחננו השם יתע' שיהיה לו בן משרה לעת זקנתו וזקנתה והקל כבנו ישמעאל לגרש אותו מביתו כאשר צוהו השם יתעלה על זה:

התועלת הד' להודיע שהזרע השלם שייעד השם לאברהם יהיה מיצחק לבד כאמרו כי ביצחק יקרא לך זרע:

התועלת הה' הוא להודיע שהשגחה לא היתה דבקה בישמעאל אלא מפני שהוא זרע אברהם ולמדנו בזה שכאשר תדבק ההשגחה באדם יושגחו מפני זה אוהביו וקרוביו ולזה ספר השגחת השם יתעלה בישמעאל מפני היותו זרע אברהם והצילו מהצמא כאשר צר לו ושכבר היה עמו וכבר נכפלה זכירת זאת הפנה רוצה לומר ההשגחה במקומות רבים מהתורה לישב יותר בלבנו אמתתה כי היא הפנה אשר היא נבנית עליה התורה בכללה:

התועלת הו' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיקצר מהשגיח בבניו ובבני ביתו כפי מה שאפשר. הלא תראה שאברהם כאשר צווה לגרש האמה ובנה נתן להם צדה לדרך היה מספיק להם לולי תעתה במדבר באר שבע:

התועלת הז' להודיע ספור שבועת אברה' ואבימלך שלא יזיקו זה לזה וכבר היתי מפורסמת השבוע' הזאת בימי' אשר נתנה התורה וזה ממה שהיה מוסיף אמו' בזה הספור:

התועלת הח' להודיע גודל מעל אברה' אצל אנשי הארץ עד שהתעורר אחד מהמלכים אשר שם לבא אליו לכרות עמו ברית למה שראהו מהצלחתו והיות השם עמו:

התועלת הט' הוא במדות. והוא שראוי לאדם להרחיק פעולת העושק והחמס כפי מה שאפשר. הלא תראה שאברהם הוכיח את אבימלך על העושק שעשקוהו עבדיו לחשבו שכבר עשו זה במצותו:

התועלת הי' הוא במדות. והוא שראוי לאדם להיות אביר לב בעת הראוי ורך הלבב בעת הראוי. הלא תראה שאברהם אבינו שפחד תחלה מאבימלך ואמר מפני זה על שרה שהיא אחותו לפחדו שלא יהרגנו התחזק עתה לטעון כנגדו במה שעשקוהו עבדיו להתברר לו שלא יקרהו רע על זה כי אבימלך היה רודף שלומו:

התועלת הי"א הוא במדות. והוא שאין ראוי שיקצר האדם משמירת קנייניו כפי מה שאפשר. הלא תראה שאברהם התעורר להוכיח אבימלך להשיב לו הבאר אשר גזלו ממנו עבדיו והשתדל בכל עוז שיתקיים לו הבאר ההוא:

פרק כב

פסוק א

ויהי אחר הדברים הלאה וגומר. עד סוף הפרשה.

ביאור דברי הספור

זכר שאחר הדברים האלה נסה השם יתעלה את אברהם אם יקל בעיניו לעשות אי זה דבר שיצוהו השם יתע' ואמר אליו שיקח בנו יחידו אשר אהב והוא יצחק וילך אל ארץ המוריה ויעלהו שם לעולה על אחד מהרי המוריה אשר יאמר אליו השם. והנה כוון השם יתעלה בזה המאמר שיעלהו שם בעבור עולה רצוני לומר שיראה יצחק שם הקרבת העולה לשם כדי שיתחנך בעבודת השם יתע' ויגיע לשלמותו באופן שיאות שיהיה ממנו הזרע הנבחר שיעד השם יתעלה לאברהם. ולפי שהמובן מזה המאמר יהיה המובן ממנו לפי הנהוג בו שיעלה יצחק בנו שם לעולה כשיזבחנו וישרפנו. הנה נשלם לשם יתעלה נסיון אברהם בזאת הנבואה אם יקל בעיניו לעשות אי זה דבר שיזדמן לכבוד השם וזה שאם יקל זה בעיניו לא יחזור להבין מזה העניין זולת מה שיובן ממנו בתחלת העיון. ואם יקשה בעיניו יבקש לה המאמר כוונה אחרת זולת מה שיובן ממנו בתחלת העניין. והנה הבין אברהם זאת הנבואה לפי מה שיובן ממנו בתחלת העיון. ועם כל זה נזדרז בחריצות גדול לעשות מה שצוה לפי מחשבתו. ולזה השכי' בבקר וחבש חמורו לשאת עצי העולה ונהג עמו שני נעריו ואת יצחק בנו ובקע עצי העולה ושמם על החמור וקם ללכת למקום אשר אמר לו השם יתעלה. והנה ביום השלישי לנסעו נשא אברהם את עיניו וראה מרחוק המקום אשר אמר לו השם יתעלה שיעלה שם יצחק בנו לעולה ותכף שיראה המקום ההוא נפרד מנעריו ואמר להם שישבו שם עם החמור והוא והנער ילכו

עד המקום ההוא וישתחוו שם לשם יתע' וישובו אליהם והנה לא רצה אברהם להודיע זה הסוד לנעריו כי לא נתברר לו עדיין מה יהיה אחרית דבר. והנה לקח אברהם עצי העולה ושם אותם על יצחק בנו ולקח בידו האש והמאכלת ושאל יצחק לאביו איפה השה שיעלה שם לעולה לפי שכבר ראה שהביא עמו האש והעצים. ולזה הבין שרצון אברהם היה להעלות שם לעולה וזה לאות שכבר היה רגיל אברהם בהעלאת העולות ושכבר ראה זה יצחק ממנו ואמר אליו אברהם דרך תפלה מי יתן בני אלהים ויבין בו ממה שאמר אלי שיהיה השה לעולה ואמנם אמר זה לפי שכבר הבין אברהם מזה המאמר שיזבח בנו ויעשהו עולה ולא יצא מזאת ההנחה אם לא יבאר לו השי"ת שאין רצונו בזה המאמר מה שהבין ממנו אברהם והלכו יחדיו עד אשר באו למקום ושם בנה את המזבח וערך העצים ועקד יצחק בנו על המזבח ממעל לעצים ושלח ידו ולקח המאכלת לשחוט בנו ולא השיג אברהם מזה שום דאגה וצער אבל היה עושה מצות השי"ת בטוב לבב עד שכבר הגיעתהו הנבואה בהקיץ ואמ' אלהיו מלאך ה' שלא ישלח ידו אל הנער כי לא כוון זה כמה שאמר אליו ה'. והנה לא באר לו הש"י מתחלת העניין לנסותו אם יקל בעיניו לתת לו בנו יחידו. ואולם עתה נשלם עניין הנסיון וידע השי"ת כי ירא אלהים הוא עד שלא חשך בנו יחידו ממנו אבל היה רצונו לתתו לו בשמחה ובטוב לבב. ואחר שנתברר לאברהם שרצון השי"ת היה שיעלה שם יצחק להעלות שם עולה כדי שיתחנך בעבודת הש"י נשא עיניו אם יראה שום ב"ח נאות להעלות ממנו עולה וראה ב"ח אחד רץ ואחר שנסתבך באילן בקרנו נתברר לו שהוא איל והלך אברהם ולקחו והעלהו לעולה תמורת מה שהיה חושב לעשות ממנו. ולפי שראה אברהם עוצם מעלת המקום ההוא אל שידבק בו השפע האלהי קרא שם המקום ההוא יי' יראה וזהו מה שהיה נאמר בעת מתן תורה בהר יי' יראה לפי שזה ההר קראו אברהם בזה השם ואחר זה קרא מלאך יי' אל אברהם שנית מן השמים ואמר אליו שכבר נשבע השי"ת לתת לו שכר על מה שעשה מזה ר"ל שלא חשך בנו יחידו ממנו והוא שזה יהיה סבה אל שיברכהו וירבה זרעו ככוכבי השמי' וכחול אשר על שפת הים ושירש זרעו שער אויביו וזה כי היה זה סבה אל שלמד יצחק שיעור מה שראוי שיעשה אותו האדם לכבוד הש"י. ומפני זה השתוקק להשיג אותו כפי מה שאפשי' לשערו שאהבתו בזאת המדרגה הנפלא' ליודעיו אשר יקלו בכל דבר זולתו. ולזה היה ראוי שיהיה הטוב המגיע מפני אהבת הש"י למעלה מכל הטובות ובזה השתלשל השלמות לאבות עד שיהיו ראויים שיהיה מהם זה הזרע שיהיה השם לו לאלהים ויירש שער אויביו והתברכו בו כל גויי הארץ ואחר זה שב אברהם אל נעריו והלכו יחדיו לבאר שבע כי שם ביתו. והוא היה גם כן נאות שידבק

לו בו השפע האלהי. והנה אחר הדברים האלה סופר לאברהם שכבר ילדה מלכה גם היא בנים לנחור וזכרם לכבוד אברהם ולפי שכבר יצא מהם בתואל שיצאו ממנו רבקה ונשי יעקב. זה ביאור דברי הספור לפי מה שנראה לנו והוא נאות מאד לפי הלשון ולפי האמת המו שתראה. והנה התועלות המגיעים מזה הספור הם רבים:

התועלת הא' הוא בדעות. והוא להודיע לנו שאהבת הש"י הוא יותר חשוקה לשלמי הדעות מכל שאר הטובות הנשארות עד שכבר יביא מפני האהבה ההיא להקל בשאר הטובות. הלא תראה שאברהם השלם היה קל בעיניו לזבח בנו יחידו אשר נולד לו לעת זקנתו לכבוד השי"ת ולמלאת מצותו עד שלא התעורר לבקש כונה אחרת למאמר השם ית' לו שיעלה יצחק בנו על ההר ההו' לעולה זולת מה שיובן מזה המאמ' בתחלת העיון וזה ממה שיביא לבני האד' תשוקה נפלאה להשיג הש"י כפי מה שאפשר עד שישיגו זה הטוב הנפלא שהוא למעלה מכל הטובות כולם עד שכבר יבוז בהם מי שידבק בשם יתעלה כדי שישלם לו הטוב המגיע מפני הדבקות בשם יתעק וההליכה בדרכיו:

התועלת הב' הוא בדעות. והוא להודיע שהייעודי' הטובים אפשר שלא יתקיימו לסבת חטא מי שבא לו הייעוד ולזה תמצא שעם שיעד השם לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע לא נמנע אברהם מלהאמין שיהיה רצון השם יתעלה שיזבחהו ויעלהו לו לעולה:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שראוי שיזדרז האדם לעשות מצות השם יתעלה ואף על פי שכבר יקרה לו מזה דבר מכאיב ומצער הלא תראה שאברהם אבינו נזדרז לעשות זאת המצוה והשכים בבקר להשלימה בזריזות עם מה שהיה בעניינה מהזרות והצער:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשילך בדרך שילך עם חבורה ראויה כדי שישמר מההזקים. ולזה נהג אברהם עמו שני נעריו ללוותו עד שהיה קרוב למקום ההוא שהיה הולך אליו:

התועלת הה' במדות. והו' להודיענו שראוי לאדם שיעשה מצו' ה' בתכלית מה שאפשר מן ההדור והכבוד. ולזה לא רצה אברהם שישא זולתם העצים והאש והמאכלת מעת ראותו המקום אשר שם יעשה זה העולה כי בזה מהכבוד לשם יתעלה והתקרב לעבודתו מה שלא יעלם:

התועלת הששי הוא בדעות. והוא להודיע שמה שיעשהו האדם אפשר שיהיה הוא זולת מה שתהיה בו הידיעה ממנו השם יתע' כמו שזכרנו במה שקדם. ובזה יתקיים טבע האפשר ולזה היה עניין הנסיון. ולזה גם כן אמר לאברהם כי עתה ידעתי. וכבר ביארנו אמתת זה העניין בשלמות בשני מספר מלחמות יי':

התועלת השביעי הוא להודיענו שכבר נשבע השם לאברהם שיהיה לו מיצחק זרע שלם יירש שער אויביו וספר לנו סבת זאת השבועה והוא הנסיון אשר נסה השם יתעלה אברהם כי כבר נמשך ממנו שהבין אברהם ממאמ' השם יתעלה שיעשה עולה מיצחק בנו והיה זה סבה להגיע יצחק אל גבול השלמות כמו שקדם:

התועלת השמיני הוא להודיענו הסתעפות רבקה אשת יצחק ונשי יעקב ממשפחת אברהם לפי שמהם היה הזרע השלם והוא ישראל:

פרק כג

פסוק א

פרשת חיי שרה

ויהי חיי שרה מאה שנה וגומר. עד ואברהם זקן בא בימים ויי' ברך אברהם בכל.

ביאור הספור

זכר שחיי שרה היו קכ"ז שנה ושכבר מתה בקרית ד' בארץ כנען וכאשר ידע אברהם מיתתה בא לספוד לשרה ולבכותה. ואחר כן קם אברהם מעל פני הגוף המת והשתדל לקברו. ולזה דבר לבני חת שיתנו לו אחוזת קבר עמהם לקבור מתו. כי הוא. אם הוא גר בארץ ההיא הנה רצונו הוא להתיישב שם ולזה יצטרך לו שם אחוזת קבר ולה ענו אותו בני חת שיקבר מתו במבחר קבריהם כי לא ימנע איש את קברו ממנו. והנה נתן אברהם תודה על זה החסד לבני חת ואמר להם שהוא לא שאל מהם כך אבל שאל מהם שימכרו לו מקו' ראוי לאחוזת קבר. ולזה אמר להם שאם ייטב בעיניהם שיקברו מתו במבחר ארצם הנה הוא מחלה פניהם שיפגעו בעבורו בעפרון בן צהר וימכר לו בכסף מלא מערת המכפלה אשר בקצה שדהו לאחוזת קבר ועפרון היה שם ואמ' לאברהם שהוא נותן לו השדה והמערה אשר בו וידמה שכבר אמר לו זה להורות שהשדה לא ישוה. לו דבר אם תהיה המערה אחוזת קבר לאברהם ולזה לא נרצה למכור לו המער' לבדה כמו שהיה שואל אברהם. וכאשר הבין זה אברהם מדבריו נתן לו תודה על החסד שאמר לו ואמר אל עפרון אך אם אתה לו שמעני תהיה בזה הרצון אשר אתה מראה לי שלא יקשה בעיניך עזבך זאת הנחלה. שמעני אתן כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה רוצה לומ' במערת המכפלה אשר לו וענה אותו עפרון אדני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא קח אותה בלי כסף וקבור מתך. והנה אמר זה בזה האופן מהתחבולה כי הוא אמר לו תחלה שיתננה לו והשיב מפני זה לאמר בכמה יתננה לו ואמר מה שכחו כח המאמר ההוא כי הוא הודיעו בזה המאמר הערך שהוא מעריך השדה עם שכבר נמשך בזה המאמר שלא יבקש אברהם ממנו זה השדה בפחות מזה הסך כי הוא לא אמר

לו שירצה למכרו לו. והנה הביא עפרון את אברהם בזה המאמר שיפרע בזה השדה יותר מכדי שוויו על צד התחבולה ויורה שכבר אמר זה עפרון כדי שיתן לו אברהם זהו הסך כי הוא לא מאן לקחת הכסף. והנה נתרצה אברהם במה שאמר עפרון ונתן לו ארבע מאות שקל כסף שלמי המשקל והיו מכסף נקי ונתקיים שדה עפרון והמערה אשר בו וכל העץ אשר בכל גבולו סביב לקניין לאברהם לעיני בני חת. והיו שם במעמד ההוא כל אנשי העיר וכולם הסכימו ונתנו רשות לאברהם שיקבר מתיו בשד ההיא והמערה אשר בו הוא והבאים אחריו. ולזה היה לאברהם זה השדה והמערה אשר בו לו לאחוזת קבר מאת בני חת. והתועלות המגיעים מזה הספור הם רבים:

התועת הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם לספוד ולבכות על קרוביו ושוכבת חקו כשמו כי בזה תועל להראות האדם אהבה לקרוביו באי זה האופן היא עד שהוא ראוי שיהיה דואג עליהם בהפקדם כאלו נאכל חצי בשרו והנה אהבת בני המשפחה קצתם לקצת הוא מה שיש לו מבא גדול בתיקון הקבוץ המדיני וכל שכן אהבת האדם ואשתו זה את זה עם שבזה הישרה להניע האדם בשישתדל ברפואתם כשיחלו כפי מה שאפר לו. ולזה תמצא שאברהם ספד לשרה ובכה עליה:

התועלת הב' הוא במדות. והוא שראוי לאדם להשתדל בחריצות לקבור המתים שמוטלים עליו לקברם לכבוד החיים והמתים. ולזה תמצא שהשתדל אברהם בזה האופן מההשתדלות לקבור שרה אשתו:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיתרחק משיקבור הטובים אצל הרעים ולזה תמצא שאברהם אבינו השתדל לקנות אחוזת קבר לקבר שם מתו ולא רצה לקבר אשתו בקבר העם ההוא כי הם היו רעים מאד במנהגיה' כמו שהתפרסם מעניינם מהכנעני' כי החתי היה אחד ממשפחו' כנען. ותמצא גם כן בבנות חת שהיו מורת רוח ליצחק ולרבקה. והנה בזה תועלת להעיר שיש הבדל נפלא גם אחר המות בין הצדיק והרשע לפי שסוף הצדיק הוא אל החיים הנצחיים וסוף הרשע אל האבדון והכליון המוחלט:

התועלת הד' להודיע גודל מעלת אברהם אצל אנשי הארץ ההיא עד שקראו אותו נשיא אלהים וכבדו אותו בזה האופן שהתבאר בזה הספור וזה לאות שכבר נתקיים מה שייעד ה' לאברהם ואגדלה שמך:

התועלת הה' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיצטרך לו דבר מה ישתדל בהגעתו בסבות אשר יתכן זה בהם יותר. ולזה תמצא שאברהם לא בקש תחלה לקנות כי אם המערה לחשבו שכבר יקשה לעפרון למכר נחלותיו. ולזה לא בקש ממנו כי אם ההכרחי

לו לבד וחלה פני עם הארץ שיחלו פני עפרון על זה כדי שישיג מבוקשיו ממנו בקלות וכאשר הבין מעפרון שלא רצה למכרה לבדה השתדל עמו שימכרה לו עם השדה ונתן לו מה שהבין מדבריו שהוא רוצה מהשדה והמערה והוא ארבע מאות שקל כסף. וקנה זה הקניין בפני כל העם כדי שיהי קיים יותר:

התועלת הששי הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיתן הכסף למי שיבוש לאמר לו שהכסף ההוא בלתי נבחר או שאין לו בו כל המספר שהסכי' לתת לו. שידקדק במספ' ושיהיה הכסף ההוא שיתן לו שלם במשקלו ונקי ונבחר. ולזה תמצא שאברהם כשראה שיבוש עפרון לאמר לו שאין כל הכסף שהשכי' לתת לו במה שנתן לו או שאינו במשקל ראוי או שאינו נקי התעורר מעצמו ונתן לו במשקל שלם ובמספר המסכם והיה כסף נקי ונבחר עד שהיה מתקבל לסוחר שהולך אנה ואנה:

התועלת השביעי הוא במדות שאין ראוי לאדם לעשות בקרקעותיו דבר יגיע בו הזק או צער לשכניו אם לא בהסכמתם. ולזה תמצא שבקש אברהם מאת בני חת שיסכימו שיהיה לו השדה והמערה שבו אשר קנה לאחוזת קבר וכבר הוציאו ר"ל מזה השרש דינים רבים במקומות מבתרא:

פרק כד

פסוק א

ואברהם זקן בא בימים וגומ' עד סוף הפרשה.

ביאור הספור

זכר שאברהם היה זקן בא ביים רבים וברכהו ה' בכל מיני הברכה ר"ל שהיה לו עושר וכבוד רב והצליח מאד בכל קניניו. והנה אמר אברהם אל עבדו שעמד בביתו ימים רבים וגדל עמו אשר השליטו אברהם על כל אשר לו שישים ידו תחת ירכו להורות שידו הוא ברשותו כמו שהיה המנהג בימים ההם וישבע לו ביי' אלהי השמים והארץ שלא יקח אשה לבנו יצחק מבנות הכנעני ואף על פי שהוא יושב בקרבו כי לא בחר בארץ ההיא מפני יושביה אבל מפני היותר מוכנת אל שידבק בה השפע האלהי למי שהוא מוכן לזה והנה מנהג הכנענים היה פחות מאד כמו שזכרנו במה שקדם. ועוד שכבר נתקלל כנען כמו שזכר בפרת נח. ולזה היה מרחיק אברהם ליצחק מהתחתן בכנענים כי בו בחר ה' להיות ממנו הזרע הנבחר כמו שקדם ומפני זה בחר לו אברהם מבנות ארצו ומהם בחר יותר בבנות משפחתו וצוה לעבדו שיקח ליצחק אשה משם ואם לא ימצא ממשפחתו יקח מארצו. והנה שאל ממנו העבד אם לא תאבה האשה ללכת אחרי לארץ כנען האם אשיב יצחק אל הארץ אשר יצאת משם אחר שאתה היית בוחר בבנות הארץ ההיא.

והשיב לו אברהם השמר לך מהוציא בני מארץ כנען להשיבו שם ואל תירא שלא תאבה האשה ללכת אחריך כי השם יתעלה שהוציאני מבית אבי ונהג אותי בארץ הזאת אשר ייעד לי ונשבע לי שיתן לזרעי הארץ הזאת הוא יעזרך על זה כי זה הוא אחד מהכלי' אשר יתכן בהם שיתקיים יעוד השם לי שיירש זרעי הארץ הזאת כי בזה יהיה זרע יצחק יותר מוכן אל השלמות. והנה לא תאבה האשה ללכת אחריך הנך נקי משבועתך זאת אשר אני משביעך לקחת אשה לבני מארצי וממולדתי אבל השמר עכ"פ שלא תשב בני שמה. והנה שם העבד את ידו תחת ירך אברהם אדניו כאשר צוהו ונשבע לו על הדבר הזה ולקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וטען אותם מהיותר נבחר מקנייני אברהם כדי שידעו האנשים ההם עושר אברהם ויאותו להתחתן בו ואם הוא בארץ רחוקה מהם והלך אל ארם נהרים שהיה יושב בה נחור ובהגיעו שם הכריך הגמלים על ברכיהם כמנהגם מחוץ לעיר. אל באר המים. שיקחו ממנו מים אנשי העיר. ויהי זה לעת ערב. לעת שתצאנה השואבות לשאוב מים והתפלל העבד לשם יתעלה ואמר יי' אלהי אדני אברה' הכן לפני היום מה שאני מבקש ועשה חסד עם אדני אברהם שתכין לי נערה נבחרת במדותיה להיות לאשה לעבדך ליצחק כי היא ראויה לו כדי שיהיה לו ממנה זרע שלם. והנני בוחן אי זה מהנערות היא ראויה לו בזה האופן והוא שאני נצב על עין המים ובנות אנשי העיר יוצאות לשאוב מים והיה הנערה אשר אומ' אליה הטי נא כדך ואשתה והיא תתנדב מעצמה לטוב מוסרה להשקות אותי ולשאוב לגמלים הנה הנערה ההיא ראויה ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני להכין לבנו אשה מארצו בעלת מדות חשובות אם אהיה נעזר מאתך שתלך האשה ההיא אחרי. והנה טרם כלה לדבר אל לבו והנה רבקה יוצאת שהיתה בת בתואל אשר הוא בן מלכה שהיתה בת אחי אברהם ובן נחור שהיה אחי אברהם והיה כדה על שכמה והנערה היתה יפה מאד בתולה ואיש לא ידעה אפילו שלא כדרכה וירדה אל העין ומלאת כדה ועלתה ורץ העבד לקראתה ואמר לה השקיני נא מעט מים מכדך והיא לטוב מוסרה ואף על פי שכבר החזיקה בדרך לשוב לביתה הסכימה להשקותו ושאבה בחריצו' גדול לכל גמליו והנה היה העבד משתומם בעבורה שלא רצה לדבר לה מאומה לדעת אם תעשה מעצמ' זה העניין שרצה לבחון בו הנערה הראויה ליצחק וראה אחר זה לדעת אם זאת הנערה היא ממשפחת אברהם כדי שישתדל בה תחלה כי זה היה רצון אברהם. רצוני שיקח מהיותר קרוב אליו ממשפחתו אם יוכל וזה מבואר ממה שצוהו לקחת אשה ממשפחתו ואם לא יוכל יקח מארצו וזה ממה שיראה ממנו שרצונו היה שישתדל מיותר קרוב לאברהם ראשונה. והנה כאשר כלו הגמלים לשתות לקח האיש נזם זהב היה משקלו שקל ושני צמידי' של זהב היה

עשרה סלעים משקלם ונתן אותם לזאת הנערה אחר שידע בת מי היא. והנה שאל אותה בת מי את הגידי נא לי היש בין אביך מקום לנו ללין והיא השיבו לו על השאלה הראשונה שהיא בת בתואל בן מלכה אשר ילדה אותו לנחור ועל השאלה השנית השיבה גם תבן גם מספא רב עמם לאכול לגמלים גם מקום ללון. והנה כראות העבד כי הצליח השם דרכו ביותר שלם שבפנים נתן תודה לש"י והשתחוה לו ואמר ברוך יי' אלהי אדני אברהם שלא עזב חסדו ואמרתו מעם אדני. הנה אנכי בדרך הנבחר יותר נחני השם וזה שכבר נחני בית אחי אדני והנה הלכה הנערה והגידה לבית אמה כדברים האלה אשר דבר אליה עבד אברהם והראה אותה מה שנתן לה כי זה משפט הבנות להיות דבריהן עם אמן לא עם אביהן והיה זה סבה שידע זה אחיה לבן כל אלו הדברים ורץ אל האיש החוצה אל העין והביאו אל הבית הוא וגמליו ונתן תבן ומספא לגמלים ומים לרחוץ רגלי העבד ורגלי האנשים אשר אתו ושמו אנשי הבית לפניו לאכל ואמ' לא אוכל עד אשלי' לדבר דברי ויאמ' אליו גדול הבית אשר שם דבר ואמר להם שהוא עבד אברהם ושכבר נתן לו השם עושר רב וילדה לו שרה בן אחרי זקנתה ונתן לו אברהם כל אשר לו לאהבתו אותו ושכבר השביעהו אברהם שלא יקח אשה לבנו מבנות הכנעני אשר הוא יושב בארצו אך ילך אל בית אביו ולמשפחתו לקחת אשה לבנו משם והבטיחו שכבר יעזרהו השי"ת לקחת אשה לבנו משם תלך אחריו אל יצחק וספ' להם אח' זה כל מה שקרהו מענייי' מה שהסכי' עם לבו לבחון הנערה הראויה ליצחק ושכבר עתה רבקה זה העניין אשר שם בו זאת הבחינה ושאחרי שידע בת מי היא נתן לה הנזם והצמידים והודה לשם יתעלה על הטובה אשר גמלהו להדריכו בדרך היותר נכון שאפשר לעשות את בקשתו ואמר להם אחר זה אם ישכם עושים חסד ואמת עם אדני לתת רבקה לבו ותלך אחרי בארצו הגידו לי ואם לא הגידו לי ואראה אם אמצא אחר' ממשפחת אדוני אם מארצו אם לא אמצא משפחתו. ויען לבן ובתואל כי מיי' יצא דבר הזה לא נוכל לסרב בזה ואמרו לו הנה רבקה לפניך קח ולך. ותהי אשה ליצחק כאשר דבר השם יתעלה אשר מאתו נהיה זה הדבר והסכים עליו לפי הנראה מזה הספור. וכשמוע עבד אברהם דבריהם נתן תורה לשם יתעלה והשתחוה לו והוציא כלי כסף וכלי זהב ושמלות ונתן לרבקה ונתן מתנות חמודות מאד לאחיה ולאמה ולא לאביה כי אין זה ראוי לפי הנהוג והנה אכלו ושתו ולנו שם העבד והאנשי' אשר אתו וכאשר קמו בבקר אמר להם העבד שישלחוהו לאדוניו בשיתנו לו רבקה ויוליכה ליצחק. והנה בתואל לא סרב בזה אבל אחיה ואמה אמרו לרב האהבה הדמיונית אשר להם עמה שראוי שתשב הנערה אתם שנה או עשר חדשים להשביע עיניה מראיית אנשי בית אביה ומשפחתה ואחר תלך ואמנם אמרו זה

לפי שהיא הולכת בארץ רחוקה מאד ולא יתכן שתשוב לראות בית אביה וחלה פניהם העבד שלא יאחרו אותי מלשוב לאדוניו כי השם הצליח דרכו ומאתו נהיה הדבר וכאשר ראו זה אמרו שישאלו לנערה אם תסכים ללכת עמו וכאשר שאלוה על זה אמרה להם שכבר תלך עמו ולא יקשה בעיניה הפרדה מבית אביה ושלחו אחר זה רבקה אחותם ומניקתה כי כן היה נהוג בימים ההם ושלחו עבד אברהם ואנשיו ברכו רבקה ואמרו לה אחותינו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער אויביו ואמנם ברכוה בזאת הברכ' מפני שהיא הית' הולכ' בארץ לאלה ונפרדה ממשפחתה כי זה ממה שיביא למעט רבוי הזרע ושיהיה זרעה בזולת ארץ אם לא יירשו אנשי הארץ ההיא בדרך מלחמה והנה קמה רבקה ונערותיה הבאו' עמה לשרתה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי עבד אברהם וכאשר היה עבד אברהם קרוב ממקום אדוניו לקח רבקה אתו לדקדק בענינה בבאה לפני אדוניו והלך עמה ואולם קודם זה היתה הולכת אחריו לרב הצניעות והנה יצחק בא מבא באר לחי רואי אשר בא שם להיות המקום ההו' נבחר כי סמוך למקום ההו' היה ביתו וזה שהו' היה יושב בארץ הדרום ושם היה באר לחי רואי כי הוא בארץ הנגב בין קדש ובין שור כמו שקדם ויצא' יצחק לשוח בשדה סמוך לשקיעה החמה ונש' עיניו ורא' והנה הגמלים באים ותשא רבק' עיניה וראת' יצחק והפילה עצמ' מעל הגמל אח' שהגיד לה העבד שהי' יצחק ולחקח' הצעיף ותתכס פניה לרוב צניעותה. וספר העבד ליצחק כל הדברים שעשה ואיך הצליח השם דרכו כדי שידע שלמות רבקה וטוב מוסדה ושהיא ממשפחתו והביאה יצחק האהלה אהל שרה אמו להיות' מתיחסת לה בטוב תכונותה ובנועם מוסרה ולקח רבקה והיתה לו לאשה ואהב אותה לשלמותה והתנחם בה מפני זה במה שנפקד ממנו במות אמו השלמה. ואחר זה הוסיף אברהם לקחת אשה ושמה קטורה וילדה לו בנים רבים. וכראות אברהם שלא היה בהם מי שידרוך אל השלמות נתן כל אשר לו ליצחק ונתן מתנות לבני קטורה והגר ושלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי אל ארץ המזרח כדי שלא יריבו עם יצחק על הירושה ושלא ימנעוהו מהשלמות מפני רוע מעשיהם. וספר אחר זה שכבר היה ארם קע"ה שנה ואחר זה מת בגויעה בזולת צער ומת בשיבה טובה שכל ימיו היה השם עמו והיה זקן ושבע ימים ונאסף אל עמיו רוצה לומר שנשארה נפשו קיימת ונאספה אל אבותיו הטובים אשר היה להם חלק בזה ההשארות. ואפשר שנאמר שהרצון בו שהוא נאסף אל המושכלות אשר קנה בחייו וזה שהאדם מה שהתמיד שכלו להיות דבק בחמר לא יוכל להאסף אל המושכלות שהם עמו וזה כי מפני שהנפש היא אחת לא יוכל השכל להתבודד מבין שאר הכחות הנפשיות אל שישתמש באלו המושכלות יחד. אבל ישתמש בעת מה באחד מהם כשתשוטט מחשבתו בדבר

ההוא ואולם אחר המו תיאסף השכל אל אלו המושכלות אשר קנה בחייו. והנה קרא אלו המושכלות עמים לפי שהם הסדור הכולל הנמצא למין מין מהמינים אשר יהיה המושכל ההוא מורה בהם וזה כלו מבואר מאד למי שעיין בדברינו בספר מלחמות השם. וספר אחר זה שכבר קברו אותו יצחק וישמעאל בניו במערת המכפלה ואחר מות אברם ברך השם יצחק והצליח קניניו. וישב יצחק אצל באר לחי רואי להיות המקום ההוא נבחר. וספר אחר זה תולדות ישמעאל בעבור כבוד אברהם ולהודיע האומות הרבות שהסתעפו ממנו ושכבר הוליד י"ב נשיאים כמו שייעד השם יתעלה לאברהם ולזה אמר שבני ישמעאל היו במעלה גדולה אצל אנשי הארץ שהיו שם עד ששמו אותם נשיאים עליהם והיו לאחד אחד מהם ערים מוקפות חומה ובלתי מוקפות. וספר שכבר מת ישמעאל בן קל"ז שנה בזולת צער ושכבר היה לו חלק בהשארות הנפש לפי שכבר השיג מהשלמות שיעור מה ואם הוא מעט והודיענו זה לכבוד אברהם. וספר שכבר היה לבני ישמעאל ארץ רחבה מאד עד שכבר שכנו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים אצל מבוא אשור ונפל גורל ארצו אצל כל אחיו כמו שייעד השם יתעלה אל הגר והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם רבים:

התועלת הא' הוא בדעות והוא שכבר העירנו בזה הספור שבכאן נמצא אחד הוא התחלת השמי' והארץ והוא מה שאמר ואשביעך ביי' אלהי השמים ואלהי הארץ והוא דבר טעו בו הרבה מהקודמים. וחשבו שהתחלת הדברים הנפסדים והם הדברים אשר בעולם השפל היא זולת התחלת הדברים הבלתי נפסדים והם הגרמים השמימיים לפי שהם חשבו שהתחלת הדברי' המתחלפים ראוי שתהיה מתחלפ' ולזה האמינו שבכאן שני אלוהות אלא שעם החקירה יתבאר שזה הדעת הוא נפסד כי אנחנו נראה המציאו' כלו מתאחד ונקשר קצו בקצתו וזה ממה שיחייב שיהיה כלו מהתחלה אחת במספר כמו שהתבאר במקומותיו:

התועלת הב' הוא במדות. והוא שראוי לאדם להתרחק מהתחבר עם הפחותים לפי היכולת ולזה הרחיק אברהם שיקח יצחק אשרה מבנות כנען להיות מנהגיהם פחותים מאד כמו שהתפרסם מדברי התרה אמר וכמעשה ארץ כנען לא תעשו ואמנם הוכרח לשבת בארצם למצות השם יתעלה לסבה שזכרנו במה שקדם:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי להתחבר עם משפחתו בעניין הזווג כי בזה ישלם יותר בין הזרעי' האותות אל שתהיה מהם הולדה נאותה עם שההסכמה תשלם יותר בין האיש ואשתו כשהיו ממשפחה אחת ולזה שבחו רבותינו זכרונם לברכה הנושא

בת אחותו וכבר העירנו בזה ממה שצוה אברהם אל העבד ללכת לארצו ולבחר ממנה אשה ליצחק ממולדתו:

התועלת הרביעי הוא בדעות. והוא להעיר שמשגחת השם יתעלה תדבק באוהביו ובו יעזרו להשיג מה שיבקשו מהטוב ולזה נשען אברהם בשם ית' שיעזרהו להשיג מבוקשו כשתהיה ליצחק אשה מארצו באופן שיתכן שיהיה לו זרע נאות לירושת הארץ כמו שיעדו השם יתעלה:

התועלת החמישי הוא במדות והוא שכאשר לא יוכל האדם להשיג הטוב השלם אין ראוי שיתרשל מההשתדלות בהשגה הטוב אשר למטה ממנו אבל ראוי שישתדל לקנות מהטוב כפי מה שאפשר לו ולזה התיר אברהם לאליעזר לקחת אשה ליצחק מבנות הכנענים אם היה שלא ימצא אשת מארץ אברהם שתאבה ללכת אחריו וזהו מה שאמר לו אם לא תאבה האשה ללכת אחריו בארץ הזאת יהיה נקי משבועתו אלא שאיך שיהיה העניין לא התיר לו להשיב יצחק שם לפי שרצון השם יתעלה היה שיעמוד בארץ כנען להיותה מוכנת יותר אל השלמות כמו שקדם:

התועלת הששי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיכוין בדבר מה לתכלית מה שישתמש בזה בכל הסבות העוזרות להגעת התכלית הוא כפי מה שאפשר כי בזה ישלם לו יותר התכלית אשר כיון אליו. ולזה תמצא שלקח עבד אברהם עשרה גמלים מגמלי אדוניו ונשא עמו מטוב אדוניו חלק רב להראות האנשים הפלגת עושר אברהם כדי שיתרצו יותר לו לתת בתם לזאת הסבה גם כן נתן העבד לרבקה זאת המתנה שנתן לה עם הודעתו לבית בתואל שהוא עבד אברם כי זה ממה שיישב בנפשם עוצם עושר אברהם עד שכבר היה באופן שלא הקפיד על עבדו אם יתן כמו אלו המתנות ולזאת הסבה גם כן ספר אליעזר ללבן ובתואל ענין השבועה שהשביע אותו אברם שלא יקח ליצחק אשה מבנות הכנעני וזה כי לולי זה היה להם לחוש שמא לרוע מנהג יצחק או להעדר העשר מאברהם או לרוע מנהג ביתו לא מצא יצחק אשה בארץ אשר גר שם אברהם:

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שהמשרת השלם ראוי שישגיח מעצמו בענין השרות הראוי שישגיח ממנו קודם שיצוה עליו שאם לא יהיה בזה מושגח מעצמו לא ישלם ממנו השרות הראוי. ולזה תמצא שבחר אליעזר שתהיה תכונת האשה אשר יקח ליצחק זאת התכונה כדי שיגיע ממנה שדות שלם ליצחק וזה כי מפני שכבר השגיחה מעצמה לעשות שררות לא בוקש ממנה על צד החסד כ"ש שתהיה השגחתה בשרות בעלה שהוא חק עליה באופן יותר שלם.וכבר הורה שזאת התכונה היתה חזקה ברבקה שכבר תמצא באליעזר שלא שאל ממנה שתשקהו מים כי אם אחר עלותה מהעין וההחזיקה בדרך

לשוב לביתה ולא נמנעה מפני זה מהשקותו אליעזר מכדה ומלשאוב לכל גמליו. וזה גם כן עשתה בזריזות ובחריצות גדול ותמצא זה העניין נמשך מתכונתה בכל העניינים עד שכאשר שאל לה אם יוכל ללין בבית אביה השגיחה מעצמה בשאר הדברים הצריכים לו ואמרה גם תבן גם מספא רב עמנו גם מקום ללון:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שראוי לנכבד כשגמלוהו טוב שישיב גמול לגומלים אותו ביותר משיעור הגמול אשר גמלוהו שעור רב ולזה תמצא שנתן אליעזר זאת המתנה לרבקה בעבור החסד שגמלה אותו. ואלו לא היה זה דבר ראוי היה מיוחס לאליעזר לסכלות לא לנדיבות וכבוד . ובכלל הנה אם לא ישיב מקבל הטוב גמול כי אם בשיעור מה שקבל הנה ישיב מה שהיה מההטבה והחנינה על צד החסד במדרגת מה שהיה בשכירות ובמחיר והיה פוחת מדרגת מה שנעשה לו על צד החסד. ואולם כשהיה מה שיגמול על ההטבה ההיא שיעור רב מאד מההטבה ההיא הנה לא יפחות מדרגת ההטבה הנעשית לו אבל תשאר מדרגתה מדרגת מה שנעשה על צד החסד והכבוד ובזה תהיה מדרגת הגמול שישיב על צד החסד והכבוד ותתחזק האהבה בזה בין הנותן והמקבל. והוא מבואר שאין ראוי גם כן שישיב לו יותר מעט ממה שקבל וזה כי כבר הטיב לו האחד קידם שיהיה לו עליו דבר יוכרח בעבור אל שייטיב לו וכאשר ישיב לו גמול הנה יוכרח בו מצד מה שישיב לו גמול כמוהו פעמים או יותר מצד מה שהקדימו מההטבה ולזה הוא מבואר שלא יספיק לו להראו' שרצונו עם המטיב לו במדרגת רצון המטיב לו עמו אם לא יוסיף במה שיגמלהו על השעור שהגיע לו ממנו כמו השיעור ההוא או יותר וזה מבואר בנפשו כל שכן שאין ראוי שישיב לו מעט תחת הרבה והוא מבואר שכל מה שהיתה מעלת הגומל יותר גדולה ראוי שיהיה הגמול שישיב יותר גדול כי האדם יראה לרעהו שהוא אוהבו בשיתן לו מה שהוא יקר ונכבד אצל הנותן:

התועלת התשיעי הוא בדעות. והוא שראוי לאדם כישונו מחשבותיו ויצליחו עניניו שיודה לשם יתעלה אשר הכל מאתו כי בזה תועלת להתישר לעבודת השם יתע' ולהתקרב אליו כפי היכולת רצונו לומר כי כשיתפרסם שהשם יתע' משגיח במין האנושי בזה האופן ישתדלו האנשים לעבוד השם יתע' ולהתקרב אליו כפי היכולת כדי שיגיעם טוב ממנו מצד השגחתו בהם. ולזה תמצא שנתן אליעזר שבח והודאה לשם על הטוב אשר גמל לאברהם בזה הענין:

התועלת העשירי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא יתעצל במה שיכוין אבל ראוי שישתדל בהגעתו בחריצות ובזריזות כי העצלה אולי תמנע ממנו התכלית שכוון אלי ולזה תמצא שלא רצה אליעזר לאכול עד שדבר דבריו עם שבזה היה תועלת שנית וזה

כי קודם שקבל הטובה מהם היה לו חק עליהם בעבור הטוב שהטיב להם אל שישמעו אליו למה שיבקש מהם יותר מהחק שיהיה לו עליהם אחר קבלו ההטבה מהם ולזה גם כן לא רצה לאכול עד כלותו העניין עמהם והנה נמשך מזריזות אליעזר וחריצותו שלא רצה להתעכב שם אחר השיגו מבוקשו אבל אמר להם שישלחוהו וילך אל אדוניו:

התועלת האחד עשרה הוא במדות. והוא שאין ראוי להשיא אשה אם לא לדעתה ורצונה כי לא יאות להכריחה במה שלא תתרצה בו מזה שכבר יביאה זה לזנות בית אישה עם שאר ההפסדים אשר ימשכו מזה העניין בתקון הבית ולזה אמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה:

התועלת השתים עשרה הוא במדות. והוא שראוי לאדם בלכתו עם אשה שילך ראשון והיא אחריו ואף על פי שתהיה באופן שיהיה ראוי לו לתת לה כבוד. וזה שאם היתה האשה הולכת תחלה יהיו עיני האדם בה ויביאהו זה לחשוק בה ויבא לידי עברה ולזה תמצא שהלכו רבקה נערותיה אחרי האיש עד הגיעם למקום אשר היה שם יצחק:

התועלת הי"ג הוא בדעות. והוא שכבר נתיישר מתנועת הככבים על שיש שם מניע קודם להם הוא האלוה. ולזה תמצא שיצחק התפלל לשם יתע' בעת הערב כי אז נתברר לאנשי' שהשמש הוא מתנועע ויחוייב שיהיה שם מגיע קודם לו יניעהו. ולזאת הסבה בעינה התפלל אברהם להשם יתעלה בעת זריחת השמש וזה כי הכוכב אשר אפשר שיטעו בו האנשים יותר שיהיה אלוה הוא השמש כי פעולותיו בזה העולם השפל הם מפורסמות תכלית הפרסום. ולזה טעו הרבה מהקודמים וחשבו בו שהוא האלוה ולזה בחרו האבות הקדושים העתים אשר יתבאר לאנשים שהשמש הוא מתנועע להתפלל לשם יתע' וזה כי בעת הזריחה והערב יתבאר תכלית הבאור שהשמש הוא מתנועע כי הוא זורח ביום אחד בזולת מקום זריחתו ביום השני וכן העניין בשקיעה ואם היה גלגל השמש קיים והארץ מתנועעת כמו שחשבו אנשים רבים היתה זריחת השמש תמיד במקום אחד מהאופק וכן העניין בשקיעתו. ולזה הוא מבואר שזריחת השמש ושקיעתו תורה על שהשמש מתנועע עם כל גלגל השמש. והנה אברהם בחר עת הזריחה לזאת הסבה כאשר ראה יצחק שפעל השמש הולך וחזק בזה העת והוא הצד אשר בעבורו חשבו הקדמונים שיהיה השמש הוא האלוה בחר עת שקיעת השמש להתפלל לשם ית' לפי שאז יחלש כח פעל השמש וזה ממה שיורה שאין השמש הוא האלוה כי לא יתכן באלוה שיחזק פעם ויחלש פעם. ויעקב בחר להתפלל לשם יתעלה אחר שקיעת השמש לפי מה שהבינו קצתם ז"ל ממה שאמר ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש לפי שאז יראו כוכבים רבים וזה ממה שיורה שאינן אלוהות כי לא יתכן שתשלם מאלוהות

רבים הנהגת העולם אחד במספר כי ההנהגה בדבר א' במספר יחוייב שתהיה מסודרת מאחד במספר ולזה הוא מבואר שראוי שיהיו כל הכוכבים עלולים מעלה אחת הוא האלוה כי המאמר כשיהיה האחד מהם הוא הראשון והאחרים הם משרתים לו הוא מבואר הבטול כי הם כלם מטבע אחד עם שזה המאמר הוא גם כן מבואר הבטול כמו שהתבאר בחמישי מספר מלחמות יי'. והנה עם כל זה כלל העת שהתפלל בו יעקב ההוראה שהכוכבים הם כלם מתנועעים כי יראה כשהשלים השמש הסבוב היומי שלא יראו הככבים הקיימים הזורחים בערב האחד שישובו לזרוח בערב השני. אבל יראו גבוהים על האופק וזה ממה שיורה שאין התנועה הנראית להם שוה לתנועה אשר יראה לשמש. ואלו היו הככבים קיימים והארץ מתנועעת היתה התנועה הנראית לככבים כלם שוה. והנה תמצא שלזאת הסבה צוה השם יתע' בהבאת הקרבן בר"ח ובר"ה כי אלו העתים יורו על שהככבים מתנועעים ושזאת התנועה תלך בסבוב. וזה כי בר"ח ידבקו השמש והירח ואחר יעבור הירח השמש עד שישוב להתדבק עמו בר"ח שני. וכן מקום זריחת השמש ושקיעתו בר"ה תשוב במקום שהיתה בר"ה השנית באופן ההוא שהיתה בשנה הקודמת כאו תאמר שתטה מעט מעט אל הצפון עד שתהיה בתכלית הנטייה הצפוניית. עוד תטה מעט אל הדרום עד שתהיה בתכלית הנטייה הצפוניית. עוד תטה מעט אל הדרום עד שתהיה בתכלית הנטיה הדרומית עוד תתקרב אל משוה היום עד שתדבק בו בר"ה:

התועלת הי"ד הוא במדות. והיא שראוי לאשה שתבוש מבעלה וכ"ש בתחלת לקיחתו אותה יותר מבשתה משאר האנשים לפי שהוא ידוע כי לקיחתה האיש הוא למשגל והנה ראוי שתבוש האשה מזה. ולזה תמצא שכבר לקחה רבקה הצעיף ותתכס כשידעה שהאיש ההולך בשדה הוא יצחק. וזה כי כבר יורה כי כאשר אין האשה בושה מזה שאין המשגל אצלה דבר ראוי שתבוש ממנו ותהיה בזה ראיה על שלא הקפידה לשמור עצמה ממשכב הדודים:

התועלת החמש עשרה הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיזרע בבקר זרעו ולערב אל יניח ידו כי בזה ישלם קיום המין האנושי. ולזה תמצא שאברהם אבינו הוסיף לקחת אשה להוליד בנים עם היותו מופלג בזקנה:

התועלת השש עשרה הוא במדות. והוא שראוי לאדם להרחיק המריבה מבניו בעניין הנחלה לפי מה שאפשר ולזה תמצא שאברהם נתן לבניו בחייו מה שישר בעיניו לתת להם והרחיקם מעל יצחק כדי שלא יריבו עמו על הנחלה להיותו יורש כל הנכסי' עם

שכבר נמשך מזה תועלת אחר והוא שלא ילמד יצחק ממעשיהם הרעים כי בו בחר השם יתעלה להיות ממנו הזרע הנבחר שיירש ארץ כנען:

התועלת השבע עשרה הוא בדעות. והוא להודיע שהצדיקים הם מושגחים כשימלא השם יתע' מספר ימיהם ויבלו ימיהם בטוב ולזה ספר שכבר חיה אברהם קמ"ה שנה ואח"כ מת בשיבה טובה זקן ושבע ימים:

התועלת השמונה עשרה הוא בדעות. והוא להודיע שהשכל הנקנה ישאר אחר המות והוא מה שהשיג האדם בחייו מן המושכלות ושאז ישיג האדם יחד כל מה שהשיג בחייו כי אין לו מונע מזה מצד החמר מהשגת אלו המושכלות. ולזה ספר שכבר נאסף אברהם אחר המות אל המושכלות הכוללות אשר השיג בחייו וזה התועלת הוא רב מאד כי בו טעו הפילוסופים כלם כמו שהתבאר מדבריהם וחשבו שהשכל הנקנה הוא נפסד במות האדם. וזה הדעת הנפסד הוא מה שירחיק האדם משלמותו הרחקה נפלאה כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות יי'. והנה קרא אלו המושכלות עמים על דרך אמרו מרכבות עמינדיב כמו שבארנו לבאורנו בשיר השירים והיה זה כן לפי שתיבת עם תאמר על אי זה קבוץ וכללות. אמר עמים הר יקראו רמז אל השבטים לעם נכרי רמז אל קבוץ הבית:

התועלת התשע עשרה הוא במדות. והוא שראוי לבנים שיתעסקו בקבורת אביהן לכבודו ובמקום שהסכים להקבר שם ולזה תמצא שקברו יצחק וישמעאל אברהם במערת המכפלה.

התועלת העשרים להודיע מעלת יצחק ושכבר היה באופן מהשלמות שדבקה בו השגחת השם יתעלה אחרי מות אברהם. ולזה ספר שכבר ברך אותו השם יתעלה אחרי מות אברהם ולזה גם כן ספר שכבר בחר יצחק לשבת במקום שיהיה ראוי שידבק לו השפע האלהי והוא באר לחי רואי:

התועלת העשרים ואחד להודיע מעלת האבות אצל אנשי הארץ אשר גרו שם עד שכבר תמצא שבני ישמעאל היו כלם נשיאים בעלי עיירות מוקפות חומה ובלתי מוקפו' חומה עם שכבר הודיענו בזה הספור שכבר נתקיים היעוד שיעד השם יתעלה לאברהם מבנו ישמעאל שכבר יוליד י"ב נשיאים ומה שיעד גם כן שכבר ישכון ישמעאל אצל כל אחיו והודיענו גם כן בזה הספור איך נסתעפו מאב אחד אלו האומות אשר היו מפורסמות בזמן נתינת התורה כדי שלא יפיל זה הענין ספק על מה שנזכר בתורה מענין חדוש העולם כמו שזכרנו בפרשת בראשית:

פרק כה

פסוק יט

פרשת תולדות יצחק

ואלה תולדות יצחק בן אברהם וגו' עד ויהי רעב בארץ.

ביאור דברי הספור

אחר שכבר השלים לספר בארוכה מה שקרה לאברהם לרוב התועלות המגיע מאלו הספורים התחיל לספר בברוכה גם כן תולדות ומקרים שקרו ליצחק ואמר זה הוא מה שקרה ליצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. רוצה לומר שאף על פי שכבר הוליד אברהם בנים רבים זולת יצחק הנה ביצחק נקרא לו זרע. כי הוא לבדו הלך בדרכי אברהם וממנו היה הזרע הנבחר שייעד השם יתעלה לאברהם שיירש את הארץ וזה דבר מפורסם בלשונות רוצה לומר שכבר יאמר שהאדם הוא בן אביו כאשר היה הולך בדרכיו ועוד שאם לא יובן בזה האופן יהיה לבטלה אמרו אברהם הוליד את יצחק. והנה ספר שכבר היה יצחק בן ארבעים שנה כאשר לקח רבקה אשתו ואורך הזמן ולא ילדה לו וזה הזמן היה קרוב לעשרים שנה כי כבר מצאנו שיצחק היה בן ששים שנה כאשר ילדה לו רבקה יעקב ועשו וכאשר נתבאר ליצחק שההמנע מהלידה היא מפאת אשתו לא מצדו התפלל לשם יתעלה לנוכח אשתו שיתקן תולדותיה על דרך המופת בדרך שתלד לו. והנה שמע השם יתעלה תפילתו והרתה אשתו והגיע לה מן תנועת הולדות צער גדול במעיה עד שקצה בחייה ואמרה אם כן למה זה אנכי ימשך לי מצער ההריון למה זה אנכי נבראת הלא נח לי שלא נבראתי. ותלך לדרוש את דבר השם יתעלה מעבדיו הנביאים אשר חיו בזמן ההוא כמו שם ועבר ותלמידיהם מה יהיה אחרית הדבר. והגידו לה בנבואה שהיא הרה מתאומים יהיה כל אחד מהם לגוי אחד ולכל אחד מהן תהיה ממשלה ומלוכה והאחד מהם יגבר על השני והבכור מהם יעבוד הקטן. והנה קרא בכור מי שנולד ראשונה. וכאשר מלאו ימיה ללדת התבאר שכבר היו תאומים בבטנה והנה יצא הראשון אדום והיה כלו בעל שער כאדרת וזה ממה שיורה על הפלגת החום הטבעי בו ושהיותו נשלמה תכלית השלמות בהיותו ברחם. ולזה נתחדשו לו שם אלו השערות. ולזאת הסבה קראו שמו עשו רוצה לומר שכבר נעשה ונגמרה מלאכתו והויתו בשלמות ואחרי כן יצא אחיו והנה ידו אוחזת בעקב עשו. ולזאת הסבה קראו שמו יעקב. והנה היה יצחק בן ששים שנה כשנולדו וכאשר גדלו הנערים התבאר תכלית הביאור שהם פונים לתכליות מתחלפות וזה שעשו היה איש יודע לצוד החיות ולרמות האנשים ברוב תחבולותיו. ויעקב היה הפך זה רוצה לומר שהיה איש תם וישר. ועוד היה עשו איש

אשר בביתו לא ישכנו רגליו אבל היה משוטט בארץ והולך בחוץ לצוד ולעשות חפציו ויעקב היה יושב אהלים ללמוד חכמ' מבית מדרשו של שם ועבר ולא היה שט בארץ לפנות לעסקי העולם כמו שהיה עושה עשו אחיו. והנה יצחק אהב את עשו לפי שהוא היה מרמה אותו בדבריו ומראה עצמו טוב לפניו. ואפשר שיהיה הרצון בזה שיצחק אהב אותו מפני שהיה מביא לו מצידו לאכול כי האדם יאהב בהכרח מי שיקבל תועלת ממנו והביאור הראשון נראה לנו יותר. ורבקה אוהבת את יעקב למה שהיתה רואה ממנו מהתום והיושר ובקשת השלמות. וספר אחר זה שכבר הכין יעקב נזיד עדשים וקנה בהם בכורת עשו ושכבר הקל עשו בבכורתו מפני היותו הולך למו' ויתכן שימו' קודם אביו ולא תהיה לו ירושה ממנו. ועוד שכבר בזה עניין הבכורה לפי שאביו לא היה עשיר מאד. והנה היתה סבת בקשת יעקב הבכורה לפי שכבר היה נהוג אז לתת לבכור חלק נוסף לנחלה וגם לענין הברכה היו מקפידים לברך בכור ברכה נוספת. הלא תראה שכבר היה מקפיד יוסף שישית אביו יד ימינו על ראש מנשה להיותו בכור. וכן תמצא שכאשר ראה יצחק לברך אחד מבניו לפני מותו בחר לברך עשו בנו הגדול וזהו אמרו שם ויקרא עשו בנו הגדול כבר ביאר לך שסבת קראו לברך אותו היתה היותו בנו הגדול והנה זה היתרון שהיה לעשו על יעקב בעניין הברכה והנחלה קנה אותו יעקב ממנו ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם חמשה:

התועלת הראשון הוא להודיע שכבר הלך יצחק בדרך אברהם אביו לשמור דרך יי' כמו שייעד במה שקדם ואמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי' וגו':

התועלת השני הוא בדעות. והוא להודיע שהשם יתעלה משגיח בדבקים בו לתת להם אשר יבקשו מהטובות ולא לעצמם לבד אבל גם לאוהביהם והסבה בזה כי הם ידאגו בהמנע הטובות מאוהביהם ומזה הצד יביא השם יתעלה הטובות לאוהביהם להסיר מהדבקים בו הדאגה שהיא רע מה. ולזה תמצא שכבר נשמעת תפילת יצחק שיהיו לו בנים מרבקה וזה שכבר אפשר שישגיח השם יתעלה לתת לו בני' אך לא מרבקה ואולם תפילת יצחק היתה שיהיו לו בנים מרבקה ונתן לו השם אשר שאל:

התועלת הג' הוא לפרסם עניין הנבואה כי ההאמנה בה היא יסוד התורה בכללה. ולזה ספר מה שהוגד לה בנבואה מעניין הריונה אשר נראה צודק אחרי כן:

התועלת הרביעי הוא להודיע שכבר נפל החלוף הרב בין עשו ליעקב מלידה ומבטן ומהריון עם היותם שניהם מהריון אחד ולזה לא היה זר אם נתחלפו ענינים' באמונותיהם

ומנהגיהם כמו שנתפרסם מענינם.הלא תראה שעשו היה איש שעיר ויעקב איש חלק ועשו היה ציד ומרמה ויעקב איש תם. ועשו היה איש צודה ויעקב היה יושב אהלים: **התועלת** הה' להודיע גנות עשו שנתן בכורתו בדבר מועט עם שכבר נתפרסם בזה שהבכורה היתה ליעקב ולזה אמר השם יתעלה בני בכורי ישראל:

פרק כו

פסוק א

ויהי רעב בארץ עד ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו וגו'.

ספר שכבר היה הרעב בימי יצחק וזה היה סבה אל שיצא יצחק מארץ כנען והלך לגרר כי לא היה יוצא מארץ כנען אם לא לסבה חזקה כמו העניין באברהם אביו והנה אחשוב שכבר זכר בכאן הרעב שהיה בימי אברהם לאחר משתי סבות האחת הוא להודיע כי מעת הכנס אברהם לארץ כנען לא היה שם רעב כי אם באלו השתי שנים אם מפני שהיתה הארץ מושגחת בעבורם או מפני חשיבות הארץ ההיא כמו שאמר תמיד עיני יי' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה או היה זה להודיע כי הרעב היה כבד מאד עד שלא היה רעב כמוהו מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם שסופר שהיה כבד מאד ולזה הוכרח יצחק לצאת מהארץ ההוא והלך אל אבימלך מלך פלשתים גררה לפי שכבר נראה אליו השם יתעלה בהיותו בארץ כנען ואמר אליו אל תרד מצרימה שכון בארץ אשר אומר אליך. וכבר נתבאר זה בסוף הספור שהארץ ההיא היא גרר ולזה ישב יצחק בגרר. ולזאת הסבה בעינה הלך יצחק בגרר כי הוא המקום אשר אמר לו השם יתעלה שישכון בו ואם לא פורש וכן מה שאמר השם יתעלה לאברהם אל הארץ אשר אראך היא ארץ כנען ואם לא פורש ולזה ספר שכבר יצאו אברם ולוט מארצם ללכת ארצה כנען ויבאו שם. והנה צוהו השם יתעלה שלא ירד מצרים לאחת משתי סבות או לשתיהם יחד. האחת היא לרוע מנהגם שהוא יותר מגונה מאד ממנהג פלשתים כמו שהתבאר קודם זה. ואולם ארץ כנען עם שהיא נבחרת מצד עצמותה להדבק בה השפע האלהי הנה היה רוע מנהגם למטה מרוע מנהג מצרי' והפלשתים כמו שקדם. והשנית לרוע מנהג הארץ ההיא בעצמותה עם שהיא בלתי נכונה שידבק בה לאדם השפע האלהי כמו העניין בארץ כנען ר"ל שאף על פי שהיה מנהג הארץ ההיא פחות הנה היתה הארץ ההיא בעצמותה נבחרת אל שידבק בה השפע האלהי. והשנית לרחיק העבדות והענוי מזרעו לפי מה שאפשר וזה כי כבר נודע להשם יתעלה ששם ישתעבדו ויענו זרע אברהם ולזה הרחיקו לרדת מצרים. והנה אמר אליו השם יתעלה גור בארץ הזאת והיא גרר כמו שקדם והיה עמך ואברכך לפי שזאת הארץ גם כן היא נכונה שידבק

בה השפע האלהי כמו שקדם ואהיה עמך ואברכך ותהיה מושגח ממני בהיותך שם כי לך ולזרעך אני נותן כל הארצות האלה ואקיים השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך. ואולם זה יהיה אחר שארבה זרעך ככוכבי השמים ואז אתן לזרעך כל אלו הארצות ויהיה זרעך באופן מהשלמות והטוב שיתברכו בהם כל גויי הארץ. וזה אמנם יהיה ממני בעבור השגחתי על אברהם ששמע בקולי ושמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי ר"ל שלא נטה ימין ושמאל מכל אשר צוהו הש' ית' ואפשר שעם זה שרמז בזה שמנהגו היה ללכת בדרכו השם יתעלה כפי היכולת באמרו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'. והנה זאת ההשגחה היתי' לזרע יצחק בעבר אברהם כי יצחק עם היותו שלם מאד לא היה באופן מן השלמות אל שתדבק בו ההשגחה הזאת הנפלאה. ומזה המקום יתבאר כי השגחה אשר תהיה מהש"י לדבקים בו אפשר בה שתמשך לבניהם אחריהם. והנה העניין בזה כמו העניין בהשגחה המינית אשר תהיה לאדם מפאת מערכת הכוכבים ר"ל שכבר תמשך ממנה הצלחה לזרע האיש המצליח אחריו ואפשר שתמשך בזה זמן ארוך וזה כולו ממה שבארנוהו בספ' מ"י והנה עשה יצחק מה שצוהו השם יתע' וישב בגרר וישאלו אנשי המקום לאשתו מה היא לו ויאמר אחותי היא פן יהרגוהו אנשי המקום על רבקה כי טובת מראה היא. ויהי כי ארכו לו שם הימים ונתישב שם וראה שלא השתדלו לקחת אשתו התישב דעתו שם ועמד עם אשתו כמשפט כל איש עם אשתו עד שכבר ראה אבימלך בעד החלון היות יצחק מהתל ומצחק עם אשתו עם שכבר היה לו עמה מהקרוב והרמיזות והקריצות מה שלא יתכן שיהיה לאדם עם אחותו והכיר בזה אבימלך כי אשתו היא ובנהו על אמרו שהיא אחותו והתנצל יצחק ואמר שכבר עשה זה ליראתו שמא ימיתוהו כדי שיוכלו לקחת אשתו בהיתר ויאמר לו אבימלך מה זאת עשית לנו כמעט שכבר אחד העם עם אשתך המיוחד שבעם והו' אבימלך והבאת עלינו אשם וזה כי בחטא המלך אפשר שיזוקו העם כמו שאמ' כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה. ויצו אבימלך את כל העם ביום ההוא כל הנוגע באיש הזה להזיקו ובאשתו מות יומת וזה היה סבה שנתיישבו שם יצחק וזרע בארץ ההיא ומצא בשנה ההיא שהיתה שנת רעבון ומצא מאחד שזרע מאה וזה ממה שיורה על רוב הצלחתו והשגחת השם בו. וברכהו השם יתעלה וגדל מאד בקנייניו ויהי לו מקנה צאן ובקר ועבודה רבה ומרוב הצלחתו קנאו בו פלשתים והכעיסוהו במה שעשו כנגדו וזה שהם סתמו כל הבארות אשר חפרו עבדי אביו שהיו שותים מהם המקנה למען יסור משם עד שאבימלך בעצמו צוהו שיצא מארצו ואז הלך משם יצחק וחנה בנחל גרר ואחר צאתו משם שב וחפר בארות אשר סתמום פלשתים להכעיסו וקרא להם שמות כשמות אשר קרא להם אביו.

והנה חפרו עבדי יצחק בנחל ומצאו שם באר מים חיים ורבו עליה רועי גרר עם רועי יצחק ולזאת הסבה קרא יצחק שם הבאר עשק וחפרו גם כן באר אחרת ורבו גם עליה רועי גרר וקראו שמה רחובות. ואמר כי עתה הרחיב יי' לנו ופרינו מהצרים המצרים לנו וזה לאות שכבר יצליחו מעשינו בארץ. והנה נסתלק משם ובא לבאר שבע ונראה אליו השם יתעלה בלילה ההוא שבא שם ויאמר אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא מההתנגדות שמצאת שיהיו ענייניך ברע כי השגחתי תדבק בך וברכתיך והרבתי את זרעך בעבור אברהם עבדי רוצה לומר שמצד אברהם תדבק בך ההשגחה יותר עצומה מההשגחה הראויה להיות לך מצדך וכראות יצחק ששם דבק בו השפע האלהי בנה שם מזבח כדי שתהיה לו הנבואה מתמדת שם כמו שהתבאר כמה שקדם. וכבר הורה על עוצם השגחת הש' יתע' על יצחק שכבר השתדל אבימלך להשלים עם יצחק ולכרות ברית עמו והלך אליו עם איש אחד שמו אחזה שהיה מרעהו ופיכול שהיה שר צבאו ונפלה יצחק על בואם עליו ואמר מדוע באתם אליו אתם שנאתם אותי וגרשתם אותי מאתכם ויאמרו אליו ראה ראינו הצלחתך ונאמר תהי נא אלה בינותינו שלא יזיק אחד ממנו לחבירו ונכרות ברית עמך שלא תעשה עמנו רעה כמו שלא הזקנו לך בהיותך בארצנו אבל עשינו עמך טוב וכאשר שלחנוך לא הזקנו לך לא בגופך ולא בקנייניך אבל שלחנוך ולא הגיע לך רע ביציאתך מארצנו כי כבר נמשכה לך ההצלחה במקום אשר באת אליו. והנה עשה להם יצחק משתה ויאכלו וישתו ולנו שם הלילה וישכימו בבקר וישבעו איש לאחיו כמו ששאלו ליצחק וילכו מאתו בשלום. ויהי ביום ההוא באו עבדי יצחק והגידו לו שחפרו באר אחר ומצאו מים והנה קרא יצחק שם הבאר ההוא שבעה מצד השבועה אשר נשבעו שם שניהם ולהורו' על רבוי המים הנובעים ממנו כאלו תאמר שכבר יצאו מהבאר ההוא מהמים כמו שיצאו מבארות רבים וזאת היתה אחת מהסבות להיות שם העיר באר שבע כמו שנתפרסם בעת מתן תורה. עוד ספר שכאשר היה עשו בן ארבעים שנה לקח לו שתי נשים מבנו' חת בזולת עצת אביו ואמו והן לרוע מנהגן היו מכעיסות תמיד יצחק ורבקה. והתועלות המגיעות מזה הספור הם אלו:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיתרשל מבקשת הטרף ואף על פי שהוא באופן מהשלמות שתדבק בו ההשגחה האלהית הלא תראה שיצחק עם היותו נביא התעורר בבא הרעב בארצו ללכת באשר ימצא לחם חקו עם ידיעתו שהארץ ההיא היא ארץ נבחרת אל שדיבק לו בה השפע האלהי:

התועלת השני הוא בדעות. והוא להודיע שהשגחת הש' ית' תהיה באדם לפי מדרגת שלמו' שכלו ולזה אמר השם יתע' ליצחק שיגור בארץ הנבחרת המוכנת אל שידבק לו בה השפע האלהי. וזה יהיה סבה שיהיה ה' יתע' עמו ויברכהו ויברך זרעו:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם לסמוך על הנס ואף על פי שהוא דבק בשם ית' באופן שתדבק בו ההשגחה האלהית ולזה תמצא כי כאשר הוכרח יצחק ללכת בארץ השטופים בזמה ונתירא שלא יהרגוהו על דבר אשתו כי טובת מראה היא אמר על אשתו שהיא חותו כמו שעשה אברהם משרה:

התועלת הרביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיראה מהקירוב לאשתו בדרך שתדבק אהבתה בו כי בזה ישלם תקון הבית ובזה יהיה הזרע שיצא לו ממנ' יותר נבחר ולזאת הסבה בא הספור שכבר היה יצחק מצחק את רבקה אשתו:

התועלת החמישי הוא לפרסם שהשם יתעלה משגיח בדבקים בו בכל ענייניהם עד שכבר הגיע מן ברכת הש' ית' ליצחק שכבר מצא בארץ ההיא שהיתה רזה ובשנה ההיא שהיתה שנת רעבון מאחד ממה שזרע מאה. והנה מדד זה יצחק לפרסם עוצם אהבת השם יתעלה לדבקים בו ורבותינו ז"ל אמרו שאומד זה למעשר היה לפי שכבר הקשה להם מדוע מדד יצחק תבואתו כי אין הברכה מצויה בדבר המדוד. ולזה אמרו שכבר הוכרח למדוד לתת מעשר לשם יתעלה כמו שמצאנו באברהם שנתן מעשר למלכי צדק. וכבר התבאר בעניין המעשר שאין ראוי להרבו' בשעורו ולא לגרוע ממנו כי בזה הפסד הכונה אשר בעבודה היה כי הוא להעיד על מציאות הש' יתעלה שהוא עשירי מעולם המלאכים כשנמנה הראשיים לבד ממניעי הככבי' והם שבעה לשבעה כוכבי לכת והשמיני לגלגל הככבים הקיימים והתשיעי השכל הפועל אשר הוא שופע מאלו כלם כמו שביארנו בראשון ובחמישי מספר מלחמות השם והעליון על אלו כלם הוא השם יתעלה ולזה גם כן אמרו ממעשרו' המרבה מעשרותיו פירותיו מתוקנים ומעשרותיו טבלים הממעט במעשרותיו מעשרותיו מתוקנים ופירותיו טבלים:

התועלת הששי הוא במדות. והוא להודיע מה שראוי שיהיה לאדם מהסבל לכבוד השם יתעלה למלאת מצותו וזה כי הנה יצחק מפני שצוהו השם יתעלה שיגור בגרר סבל שיהיו מכעיסים אותו פלשתים בכל עוז ולא יצא משם עד שהכריחו המלך לצאת:

התועלת השביעי הוא לפרסם מעלת האבו' עד שכבר התעורר אבימלך עם היותו מלך לבא אליו להשלים עמו מצד ראותו דבקות השגחת השם יתעלה בו:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שאין ראוי למי שיבקש שלום מאחר שיבא אליו בחיל כבד וביד חזקה כי כמו זה השלום לא יהיה אלא מחמת יראה ולא יהיה מלב

ומנפש וזה הוא הפך המכוון בשלום. ולזה תמצא כי אבימלך עם היותו מלך לא הביא עמו כי אם שני אנשים בבואו לבקש שלום מיצחק והם אחזה ופיכול שר צבאו עם שבזה היה מהמוסר שלא יכבד על יצחק בבאם לאכול ולשתות עמו:

התועלת התשיעי הוא במדות. הוא שאין ראוי לאדם שיהיה אחד בפה ואחד בלב הלא תראה כי יצחק לא החניף אבימלך בבאו אליו אבל הוכיחו על באו אליו והוא שנו ושלחו מעמו:

התועלת העשירי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיבקש מההטבה לאוהבו כי אם במדה שמדד לו. ולזה לא בקש אבימלך מיצחק אלא שלא יעשה לו רעה כמו שלא עשה לו:

התועלת האח' עשר לפרסם החסרון שהיה בנשי עשו כי בזה התפרסם יותר סבת החלוף הנפלא שהיה בין שרע עשו לזרע יעקב עם היותם אחים וזה שכבר התפרסם החלוף הנפלא שהיה בין יעקב לעשו וכאשר היה גם כן חלוף נפלא בין נשי עשו לנשי יעקב לא יקשה לתת הסבה בהיות זרע עשו בתכלית מן החסרון וזרע יעקב בתכלית השלמות:

פרק כז

פסוק א

ויהי כי זקן יצחק עד סוף הפרשה.

ספר כי כאשר היה זקן יצחק כהו עיניו מראות ואז קרא לעשו ושאל ממנו שיצוד לו ציד ויעשהו לו מטעמים כאשר אהב ויביא לו ויאכל בעבור שיברכהו לפני מותו והנה רבקה היתה שומעת אלו הדברים ולאהבתה יעקב השתדלה שיהיה יעקב מבורך מיצחק אביו לדעתה כי ברכת הנביא לא תשוב ריקם. והנה יעקב היה יותר ראוי לברכה מעשו לפי מה שהתפרסם לה מעניניהם. ולזה היתה רבקה אוהבת יעקב כמו שקדם. ותאמר רבקה ליעקב שיביא לה שני גדיי עזים טובים לעשות מהם מטעמים ליצחק כאשר אהב ויביא לאביו ויאכל בעבור יברכהו לפני מותו כי לכהות עיניו לא יבחין בין עשו ליעקב ואמר יעקב לרבקה כי הוא ירא פן ימושהו יצחק ויכיר במשושו כי הוא יעקב כי בלי ספק יבחין במשושו בין חלקות יעקב לשעירו' עשו ויהיה זה סבה שיכעס עליו יצחק ויקללהו ותאמר לו אמו שלא יירא מזה כי היא מקבלת עליה הקללה ההיא. ואולי ידעה זה בנבואה שלא יקללהו אביו או בטחה בהש' יתע' שיעזור ליעקב להיותו ראוי יותר לברכה מעשו. והנה שמע יעקב לקולה והיא בחכמתה סבבה שלא יוכל אביו להכיר כאשר ימושהו וזה כי היא הלבישה עורות גדיי העזי' על ידי יעקב ועל חלקת צואריו והלבישה אותו בגדי עשו החמודות אשר אתה בבית כי זה ממה שיוסיף העלם בזה

ליצחק. ועוד ספר שכבר השתדל יצחק לחקור בכל הדרכים שהיה יכול עליהם אם זה המביא לו המטעמים הוא עשו אם לא וכאשר נשלמה לו הבחינה בזה לפי מחשבתו אז אכל המטעמים שהביא לו ואחרי אכלו ושתתו קרא יעקב שיגש אליו ויגש וישק אותו. וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר הרגיש בחוש הריח ריח בני כי הוא כריח השדה אשר ברכו יי' בבשמים או בשושנים או בפירות בעלי ריח טוב. ויתן לך אלהים ארץ שתתברך בטל השמים כי אין כל מקום שיפול בו טל השמים מקום זרע. ויתן לך משמני הארץ ורוב דגן ותירוש. כי לא כל הארץ שמנה ראויה לגפנים וזה מבואר מן החוש ולא כל ארץ שמנה ראויה לרבוי הדגן אבל אפשר שמרוב שמנה לא יצמח בה הדגן וזה מבואר למי שעיין בטבעיות. והנה ברכהו ג"כ שיהיה לו רב דגן ותירוש שנה בשנה מצד ההשגחה האלהית שתדבק בו כי בזולת זה לא תשלם זאת הברכה בתמידות. יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך. והנה אמר זה בלשון רבים ואם אין לו כי אם אח אחד כמו שאמר על בן אחד. ובני דן חושים. ורבים כמוהו בכתוב. ואולי אמר זה על בני עשו הנולדים אז כי הם יקראו בנים ליצחק ולרבקה לפי מנהג הלשון ומזה הצד היה אפשר שיקראו אחים ליעקב ואם היה העניין כן הנה יחוייב אם שיתאמת ליצחק כי המתברך הוא יעק' אם שיהיה אפשר אצל מחשבתו שיהיו בני ליעקב בעת ההיא. אורריך יהיה ארור ומברכיך יהיה ברוך. עוד ספר שכאש' יצא יעקב מאת פני יצחק אביו בא עשו אחיו מצידו ועשה מטעמי' והביאם לאביו וכאשר התאהת ליצחק שזה השני הוא עשו חרד חרדה גדולה מאד ואמר מי הוא הצד ציד ויבא לי ואוכל מכל בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהיה. וזה שכבר התאמת ליצחק כי ברכתו תגיע לו בלי ספק לפי ששלמות יעקב יסבב שתבא לו הברכה כמו שאמר באברהם כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' הנה התבאר לך מזה ששלמות אברהם יסבב שתגיע לו ברכת השם. ואז שאל עשו מאביו שיברך אותו גם כן והודיעו יצחק שלא יוכל השיב אחור הברכה אשר היתה קללה ולעשו וזה כי הוא שם אותו גביר לעשו ויעד לו שתהיה לו הארץ היותר נבחרת לעשות רב דגן ותירוש. ולזה לא יוכל בברכתו לתת לעשו מבחר הארץ ולא לשלחו חפשי מעבדות יעקב וזה ממה שימנע יצחק מלברך עשו ואז שאל עשו מאביו שיברך אותו ברכה מה ואם לא יוכל בברכתו לתת לו מבחר הארץ ולא להוציאו מעבדות יעקב. וברכו יצחק ואמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושביך ותתברך ארצך בטל השמים מעל וחרבך יהיה כלי להמציא טרפך וזה יהיה כשתנצח כל מי שירצה לקום עליך ואחיך תעבוד. והיה כאשר תריד תמשול יזדמן לך שתפרק עולו מעל צואריך וזה יהיה כשלא יהיה ראוי זרע יעקב לזאת הברכה מפני מריו ורוע פעולותיו כי אז יסור

ממך זה העבדות וזה כי כמו אלו הברכות המתמידות לא יתכן שתהיינה אלא לראוי להם ואמנם הברכות שיהיו בעת מה מהזמן ובמקום מה יתכן שיתקיימו לראוי ולבלתי ראוי וזה ממה שנבאר ביאור שלם בג"ה בפרשת וישלח יעקב. והנה חשב עשו בלבו להרוג אחיו אחר מות אביו ואז תסור מעליו זאת הקללה וידמה שאמר זה עשו לקצת אוהביו והם הגידו לרבקה או נודע לה בנבואה. ומפני זה סבבה שילך יעקב אל לבן אחיה. וסבבה שיסכים יצחק בזה ואמרה ליצחק שהיא קצה בחייה מפני נשי עשו שהיו בנות חת. ולזה בקשה ממנו שיצוה יעקב שלא יקח אשה מבנות כנען. ואז קרא יצחק ליעקב וברכו להתפרסם לו כי ממנו יהיה הזרע הנבחר אשר יירש הארץ כי עשו לא היה ראוי לזה לא מצדו ולא מצד נשיו ואמר אליו שלא תקח אשה מבנות כנען. קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אך וקח משם אשה מבנות לבן. ואל שדי במציאותו אם לעצמו אם להמציא שאר הנמצאות מה שאין כן באחד משאר הנמצאות כי כל אחד מהם יצטרך במציאותו אל זולתו קודם לו והוא אשר ישימהו נמצא ואין בו די להמציא כל הנמצאות וגם הנמצאות שימציא אינם שופעו' ממנו אם לא באמצעות הכח השופע לו מסבתו כמו שבארנו בספר מ"י. הנה זה האל יברך אותך ויפרך וירבך בדרך שתהיה לקהל עמים ויתן לך ברכ' אברהם כי ממך יהיה הזרע אשר ייעד הש' יתע' לאברהם שיירש הארץ. וכאשר ראה עשו שכבר צוה יצחק ליעקב שלא יקח אשה מבנות כנען ושמע יעקב לקולו רצה גם כן לעשות נחת רוח לאביו להתפרסם לו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו ולקח אשה ממשפחתו על נשיו לאשה זה הוא ביאור הספור הזה. וראוי שנחקור בהתר ספק עצום יקרה בקצת מה שבא בזה הספור קודם שנזכור התעלות המגיעות ממנו:

וזה כי כבר יסופק על ענין זאת הברכה אם היא הודעת מה שעתיד להיות או היא כמו תפלה ובקשה מהשם יתעלה שיברך זה המתברך כי בזולת אלו השני פנים לא יהיה תועלת ברכת הנביא וכבר יראה שאין זאת הברכה הודעת מה שעתיד להיות למתברך שאם היה העניין כן לא יתכן שיאמר מה שאמר יצחק לעשו בא אחיך במרמה ויקח ברכתך וזה מבואר בנפשו. וכן יחשב שלא יתכן שתהיה זאת הברכה תפלה ובקשה מהש' יתע' כי מה שזה דרכו יתכן בו שיהיה בו ברכה לכל א' מהמתברכים כי לא ימנע במתפלל שיבקש פעם דבר מה ופעם הפכו לפי מה שיצטרך אליו בעת עת ואם היה הענין כן מה היה הדבר שמנע יצחק מלברך עשו בברכה בעינה אשר בירך יעקב מי יתן ואדע ועוד שיצחק לא נתכוון בברכה ההי' כי אם לברך עשו. סוף הדבר הנה זה הספור חזק הספקות מאד מזה הצד עם שהוא זר גם כן בקשת הנביא מטעמים בעבור זאת הברכה כי אין מדרך הנביא להמשך אחר אלו ההנאות הגופניות כשם שישימם מבוא אל דבקו'

השפע האלהי בו כי זה אמנם היה אפשר בתענוגים הנפשיים כמו שאמ' אלישע ועתה קחו לי מנגן וגומ'. ונאמר שכאשר יראה מעניין ברכת הנביא שהיא אינה מיוחסת אל רצונו אבל יברך המתברכי' איש כברכתו כמו שהתפרסם מעניין יעקב בברכו בניו איש אשר כברכתו בירך אותם וכבר יתבאר זה יותר מעניין ברכת מנשה ואפרים אמר ליוסף בבקשתו ממנו שישית יד ימינו על הבכור ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל. ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים כי זה ממה שיתבאר ממנו בלי ספק שעניין ברכת הנביא בלתי מיוחס אל רצונו אבל הוא הודעת מה שעתיד להיות באופן מה וכבר יראה מענין זה הספור אשר אנחנו בו שאין זאת הברכה הודעת מה שעתיד להיות שאם היה הדבר כן לא היה ראוי ליצחק שיאמ' לעשו בא אחיך במרמה כמו שזכרנו ובהיות העניין כן הנה אולי יותר זה הספק כשנאמר שברכת הנביא באופן מה לפי מה שעתיד להיות ובאופן מה תפלה ובקשה וזה אמנם יהיה לפי מה שאומר וזה כי כאשר יהיה איש מה מוכן לקבל והגיע לו טוב מה יתפלל הנביא שיגיע לו טוב יותר חזק מהטוב ההוא אשר היה נכון לבא עליו אלא שלטוב ההוא התיחסות מה עם הטוב שהיה ראוי לבא עליו. ובזה האופן יאמר שיברכהו בברכתו והמשל שמי שיש במערכתו שיהיה עבד נשוא חן בעיני אדוניו אם יברכהו הנביא יברכהו בדבר מתיחס לזאת ההצלחה והוא שיהיה משרת גדול בבית המלך או שיהיה סוחר מצליח ולא יברכהו בשיהיה מלך כי זה רחוק מאד מהטוב אשר היה נכון לבא עליו ואולם יברכהו הנביא שיהיה מלך ומושל על מדינות רבות אם היה במערכתו שיהיה שר ואדון למדינה אחת ולפי שהשגחת השם יתעלה רבקה בנביא ימשך לו שתהיה תפלתו נשמעת ותשוב ברכתו במדרגת מה שעתיד להיות אלא שעל כל פנים ברכת הנביא תהיה משוערת לפי הכנת המקבל ולא יברך באי זו ברכה תזדמן אי זה איש יזדמן אבל תהיה הברכה לפי המתברך וזה מבואר מאד עם מה שהישירנו אליו וכאשר התיישב לנו זה הנה אפשר שנתיר בקלות הספקות אשר אפשר לספק בעניין אלו הברכות ונאמר תחלה כי בקשת יצחק המטעמים לא היתה לאהבת הערבות חלילה לנביא מזה החסרון אבל היתה כדי שתשלם למחשבתו התבודדות באיש המביא לו המטעמים בהפנותו מחשבתו בו באכלו אותם כדי שיודיע לו בנבואה אי זו ברכה ראויה לו כי זה מתנאי הנבואה כמו שביארנו בששי מספר מ"י. ולזאת הסבה תמצא שאמ' שאול לנערו כשיעץ שילכו לאיש האלהים להגיד להם איפה הם האתונות והנה נלך ומה נביא לאיש כי הלחם אז מכלינו ותשורה אין להביא מה אתנו וסוף הדברים אמר נערו שיש אתו רובע שקל כסף והוא מבואר שאין ברובע שקל כסף תשורה ראויה לנביא שהיה מושל בכל ישראל וזה הוא מבואר שכמו

אלו המתנות היו נותנים לנביא לסבה שזכרנו כי היה בזמן שמואל דבר יי' יקר אין חזון נפרץ ולזה היה צריך לכמו אלו הדברים שיש להם מבוא בהתבודדות דמיונו ומחשבתו במה שירצהו. ואולי היה צריך ליצחק לרב זקנתו כי מפני זה יקשה לו יותר התבודדות מחשבתו ודמיונו בדבר ההוא ולזה תראה בהרבה מהנביאים שתפסק הנבואה מהם בזקנתם. והנה נתבאר ליצחק כי המביא אלו המטעמים הוא מכת מי שראוי שתדבק בו ההשגחה האלהית וברכו לפי האופן ההוא. והמשיל ריח שלמות יעקב בעיון לריח שדה אשר ברכו יי' בפרי מגדי' על צד ההמשל כמו שבא המשל בחכמות לדברים הרוקחים בשיר השירים ומפני זה הקדים בברכת יעקב טל השמים לשמני הארץ מה שלא עשה כן בברכת עשו להעיר כי מהשמים השקיף הש' ית' להשגיח בו כי עניין הטל הוא יותר מפורסם שהוא על צד ההשגחה מירושת הארץ ובכלל הנה מפני שהטל יבא מלמעלה הקדימו להורות שמלמעלה יבאו ליעקב טובותיו על צד ההשגחה הפרטית. והנה בירך יעקב בלב דגן ותירוש בהתמדתו מה שלא עשה כן בעשו וזה כי היות בארץ רוב דגן ותירוש בהתמדה אי אפשר מזולת השגחה פרטית באדני הארץ ההיא ועל צד ההשגחה גם כן ברכהו שיעבדוהו עמים רבים ובני עשו וכן ימשך מההשגחה האלהית שיהיו ארוריו ארורים ומברכיו מבורכים. ואחר שנתברך יעקב בזה האופן אשר היה בו קללה מה לעשו והיה מחוייב בברכת הנביא שתגיע הנה מן ההכרח היה שלא יתברך עשו במה שהיה אפשר שיתברך בו קודם שנתברך יעקב וזה הוא מה שאמר אליו יצחק בא אחיך במרמה ויקח ברכתך והיה נבוך יצחק אי זה ברכה יברכהו וברכהו במה שלא יחלק על ברכת יעקב ממה שיהיה אפשר שיתברך בו עשו לפי מה שיהיה מוכן אליו מהטובות והודיענו כי עבדותו ליעקב לא יהיה מתמיד אבל יסור העבדות ההוא בעת שיהיו ישראל בלתי ראויים שתדבק בהם כמו זאת ההשגחה וזה הוא אמרו והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צואריך ר"ל שכאשר תגיע הממשלה לעשו מצד המערכת אז יקרא לו שיסור זה העבדות ממנו בעת מה והוא כשלא יהיו ישראל ראויי' שתדבק בהם ההשגחה האלהית באופן שתשים משרתת להם זאת האומה אשר ראוי שתהיה מושלת' ואולם התנה שתגיע הממשלה לעשו מצד המערכת שאם לא היה העניין כן הנה לא ימנע השתעבד בני עשו לזרע יעקב עם היותם בלתי ראויים שתדבק בהם ההשגחה האלהית מה שכבר תראה שתמשול אומה באומה אחרת ואם אין האומה המושלת באופן מהשלמות שתדבק ההשגחה האלהית. הנה נשלם בכאן היתר הספקות אשר אפשר שיסופקו על אלו הברכות. ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם רבים:

התועלת הא' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שישתדל להוריש לבניו מהטובות מה שאפשר לו וכ"ש אל מי שאהב מהם יותר. הלא תראה שיצחק השתדל לברך עשו קודם מותו וצוה שיעשה לו מטעמים כדי שיתברר לו במה שיתכן שיברכהו:

התועלת הב' והוא במדות. והוא שראוי שיהיה הבן הנאהב היותר טוב מהבנים ואם לא משך ממנו תועלת להוריו כמו שימשך מהאחרים. הלא תראה כי רבקה היתה אוהבת יעקב להתפרסם לה שלמותו והשתדלה מפני זה שיהיה יעקב המתברך ואף על פי שהיה מגיע לה תועלת יותר מעשו בסבת הציד שהיה מביא תמיד ואולם יצחק לרוב התבודדותו בעיון לא התפרסמו לו תכונות יעקב ועשו ועניניהם בדרך שיוכל לדעת איזה מהם יותר טוב ולזאת הסבה היה אוהב עשו יותר לסבת התועלת שהיה מועיל ולהיות מראהו תמיד בדברים לאשר אליו לבו:

התועלת הג' הוא במדות. גם כן והוא שראוי לכל מי שישתדל לעשות פועל מה לתכלית מה. שישתדל להסיר כל הדברים המונעים אותו התכלית ההוא ולהמציא הדברים המביאים אותו ביותר שלם שאפשר הלא תראה כי יעקב פחד שימנע ממנו התכלית שהיה מכוון אליו עד שראה שרבקה המציאה לו התחבולות אשר בהם הסתלק מה שהיה מפחד ממנו וזה שהיא הלבישה אותו בגדי עשו כי זה ממה שיביא יצחק לחשב שזה שהוא לבוש אלו הבגדים הוא עשו והלבישה עורות גדיי העזים על ידי יעק' ועל חלקת צואריו כדי שירגיש בו יצחק שהוא שעיר כאשר ימושהו.

התועלת הד' הוא במדות. והוא שאין ראוי שימנע אדם מבעל חק חוקו. הלא תראה כי יצחק לאהבתו עשו מפני התועלת שהועילהו לא היה רוצה לברך יעקב המביא לו מטעמים לחשבו שהוא יעקב כמו שהגיד בסוף העניין הקול קול יעקב אבל רצה שיהיה המתברך עשו כדי לגמלו על התועלת שהועילהו עד שהביאהו יעקב לחשב שהוא עשו ואז ברכו:

התועלת הה' הוא בדעות. והוא להודיע שכבר אפשר בטוב המתמיד שיעד הנביא שיפסק בעת מה הלא תראה שכבר יעד יצחק ליעקב שיהיה גברי לאחיו ואחר כך אמר לעשו שכבר יזדמן בעת מה שיפרוק עולו מעל צוארו:

התועלת הו' הוא במדות. והוא שאין ראוי שיקל האדם בשנאה שישנאו מי שיהיה אבל ראוי שיהיה מפחד ממנו וישתדל לברוח ממנו מהארץ ההיא או לשלים עמו הלא תראה שרבקה צותה יעקב שיברח מפני חמת עשו אחיו:

התועלת הז' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיהיו רחמי ההורים על הבנים יהיו טובים או רעים הלא תראה שרבקה יראה פן תשכל שניהם אם לא יברח יעקב מפני עשו כי

יעקב מבואר מענייננו שהיה גבור וזה יתבאר מהאבן שגלל לבדו מעל פי הבאר שהיו מתקבצים בה רבים קודם שיוכלו לגללה ובלי ספק כשיראה שיקום עליו עשו להרגו יקדים הוא ויהרגהו או אולי ימותו שניהם:

התועלת הח' הוא במדות. והוא שראוי לאדם ליקח אשה ממשפחתו או ממשפחה נבחרת כדי שיהיה זרעו נבחר ולזה תמצא שצוה יצחק ליעקב שיקח אשה ממשפחתו כדי שיהיה ממנו הזרע נבחר שירש הארץ שיעד ה' לאברהם וכבר למדנו מזה המקום גם כן כי הברכה היא אינה כי אם לפי הכנת המתברך וזה שאם היה אפשר שיברך הנביא המתברך לפי רצונו למה היה נבוך יצחק בברכת עשו במה יברכהו הנה היה לו אפשר שיברכהו ברכת אברהם כמו שבירך יעקב בה ואמנם לא ברכהו בזאת הברכה לפי שהברכה ההיא לא יתכן שתבא כי אם לדבקים בש"י כמו שהתבאר מדברינו אצל כריתת ברית אברהם בין הבתרים ולפי שלא היה עשו ראוי לזאת ההשגחה לא יכול יצחק לברכו בה. ומזה המקום למדנו גם כן כי לא היה יצק אוהב עשו יותר מיעקב כי אם קודם שהתפרסם לו שלמותו אמנם אחר זה היה אוהב יעקב יותר מצד שלמותו ומעלתו ולזה דקדק בענינו וצוהו שלא יקח אשה מבנות כנען וברכהו בזאת הברכה השנית אשר היא נפלאה מאד:

פרק כח

פסוק י

פרשת ויצא יעקב

ויצא יעקב מבאר שבע וגו'. עד וישא יעקב רגליו.

ביאור הפרשה

זכר שכבר יצא יעקב מבאר שבע והשתדל ללכת לחרן ונזדמן לו שהגיע למקום הנבחר והוא לא ידע אבל הוכרח ללין שם כי בא השמש ולקח אחת מאבני המקום ההוא וישם מראשותיו להגביה ראשו בעת השינה כמשפט וישכב שם והנה לחוזק הכנת המקום ההוא בנבואה חלם בנבואה והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ושמלאכי אלהים עולים ויורדים בו ושהשם יתע' נצב על ראש הסולם ואחשב שהרמז בזה הסולם הוא אל המציאות הזה בכללו על מדרגותיו וזה שהצורות והכחות אשר לו באלו הנמצאות הם כלם יורדים מהשם ית' על מדרגותיהם עד שיגיע אל השפלה שבצורות והם בעצמותם עולות ר"ל שקצתם הם בעבור קצת כאלו תאמר שהצור ההשפלה היא בעבור העליונה ממנה וכן לא יסוד עד שיכלה העניין בסוף אל הצורה הראשונה והוא הש' ית' כבר התבאר זה באלהיות. והנה לרז"ל בזה באורים רבים אלא שרובם סובבים

זה הקוטב באופן מה. וזכר עוד שכבר אמר אליו השם ית' בנבואה אני יי' אלהי אברהם ואלהי יצחק הארץ שאתה שוכב עליה והיא ארץ כנען לך אתננה ולזרעך ר"ל הנני נותנה לך שיירשנה זרעך בהגיע העת הראוי לזה והיה זרעך רב כעפר הארץ ותפרוץ לארבע רוחות העולם ונברכו בך ובזרעך כל משפחות האדמה ויאמרו קצתם לקצת ישימך ה' כיעקב וכזרעו. או ירצה בזה שכבר יגיע מחוזק ההשגחה שישגיח הש"י ביעקב ובזרעו שיתברכו שאר האומו' בעבורו כטעם אמרו ימלט אי נקי' והנה השגחתי תדבק בך ושמרתיך שמירה תמידית בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה הזאת והיא ארץ כנען שהיא הארץ הנבחרת כי לא תסור השגחתי ממך עד אשר אעשה את אשר דברתי לך והוא רבוי הבנים וירושת הארץ ושאר מה שבא בזה היעוד. והנה כאשר הקיץ יעקב נפלא על חוזק ההכנה אשר בזה המקום לקבל השפע האלהי ואמ אכן יש יי' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. ואולי אמר זה כי אם היה יודע זה היה מתנהג בו בקדושה יותר ממה שעשה. ויירא מאד ואמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים כי בו הכנה נוספת להגעת השפע האלהי. וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותם מצבה וגו'. כדי שתוכר לה האבן היא כי רושם השמן נכר זמן ארוך. או אולי היה זה לעבוד' לש' ית' במדרג' הנסכים שהיו קרבים עם הקרבנות שיהיה בהם שמן ולזה תראה שנסך בשובו על מצבת האבן שהציב נסכים ויצק שמן על ראשה. ואולי היה זה לשתי אלו הסבות יחד וקרא שם המקום ההוא בית אל והנה קודם זה היה לוז שם העיר לראשונה שהמקום הזה בתוכה וזה ממה שיוסיף האמתה על זה הספור כי זה המקום היה מפורסם שהיה נקרא ביתאל והודיעתנו התורה לאי זו סבה היה לו זה השם. וידר יעקב נדר לאמר אם תדבק בי השגחתך ותשמרני מכל רע בדרך הזה אשר אנכי הולך ויתן לי מה שיספיק לי ללבוש ולמזון וישיבנה בשלום אל בית אבי ויהיה לי לאלוה ולמנהיג ר"ל שיתן עיניו כי תמיד וידריכני בדרך הישרה הנה אני אעשה זה לכבודו והוא שהאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה לי מקום מיוחד לעבוד ה' ית' וכל אשר תתן לי מהקניינים אתן ממנו מעשר לש' ית'. זהו ביאור דברי הספור ואולם התועלות הם י"א:

התועלת הא' הוא במדות. והוא שראוי לאדם לשמוע בקול הוריו. ולזה העיר הכתוב שיציא' יעקב מבאר שבע היתה ללכת לחרן כאשר צוהו אותו הוריו:

התועלת הב' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיעשה פעולותיו שיעשה בזריזות ולא יתעצל בהם כי העצלה מדה מגונה מאד מרחקת האדם מכל שלמות. ולזה ספרה התורה

שיעקב לן במקום ההוא מפני שכבר בא השמש ולולי זה לא נתעצל ללכת עוד ביום ההוא ולזאת הסבה ג"כ זכר שכבר השכים בבקר ללכת לדרכו:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם למסור עצמו לסכנות ולזה ספר שכבר לן שם יעקב כי בא השמש לפי שבלילה תמצאנה הסכנות בדרכים. ולזה ראוי לאדם שיתרחק מלכת בלילה בדרכי' אם לא באופן שיהיה מובטח מהסכנה:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם לרדוף אחרי התענוגי' אבל יקח מהם ההכרחי לבד. הלא תראה שאצל זה המקום היתה עיר שמה לוז והיה אפשר ליעקב שישכב שם בפאת מטה ובדמשק ערש והספיק לו אחת מאבני המקום לשום ראשו עם שבזה גם כן ישלם לו יותר הזריזו' בדרכו לקום ולנסוע כשירצה:

התועלת הה' הוא בדעות. והוא להודיענו שהמציאות כולו נקשר קצתו בקצתו ושאין לארץ ולשמי' שתי התחלות מתחלפות כמו שחשבו המשנים ר"ל המאמינים בשניות אבל להם התחלה אחת לבד והוא ה' ית' והם יחד כמו סלם אחת יעלו מדרגותיהם מדרגה אחר מדרגה עד שיכלה העניין אל הש' יתע' והוא אשר ירדו וישפעו ממנו אלו הנמצאות וזה כמו התחלת מופת לבאר ממנו שאין לעולם ההויה וההפסד ולעולם הגלגלים כי אם התחלה אחת כמו שביאר הפילוסוף באלהיות:

התועלת הו' הוא בדעות. והוא לפרסם עניין הנבואה וזה שכבר נתפרסם מזה הספור ענין זאת הנבואה והוא שקריאת זה המקום ביתאל היה עדות על אמתת זה הספור והנה ההאמנה בנבואה הוא מפנות התורה וזה שאם לא נאמין בנבואה תפול התורה כלה:

התועלת הז' הוא בדעות והוא לפרסם עניין ההשגחה האלהית בפרטי האדם וזה הוא מה שאמר הנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וזה כי כמו זא' השמירה התמידיית לא יתכן שתהיה בזולת זה האופן אבל תהיה אפשר שיהיה לאדם שמירה בעת מה ובמקום מה מצד המערכת. ואולם אי אפשר שתהיה לו תמידיית בכל מקום ובכל זמן וזה מבואר למי שעיין עיון מעט במשפטי הכוכבים:

התועלת הח' הוא בדעות. והוא להודיע שההשגח' האלהי' לא תהיה לבד בנתינת הטובות המדומות ובחסרת הדעות אבל תשדל גם כן לתת למושגח אמונות ודעות אמתיות ולזה סבב השם יתע' שילין יעקב בזה המקום הנבחר שהגיעה לו בה ההשגחה האמתית אשר אין מבלעדיה לאדם אמונה בשם ית' כפי הראוי וזה מבואר למי שעיין בכמו אלו העמוקות. ולזה אמרו רז"ל שהשם עזרו בזאת הלינה שקפצה לו הארץ והעריב לו שם השמש להורות כי מה' היתה הסבה שילין שם. וזה בחיי דבר ראוי שיאמין כי אין ראוי שנאמר שיהיה הגע' כמו זה השלמות הנפלא בקרי ובהזדמן אבל כוון אצל החכמה

האלהית בלי ספק וכבר ביארנו בשני ממלחמו יי' של עניינים אשר נחשב שיהיו בקרי הגבלה מה וסדור מכוון אך אין הנה באור כמו אלו העניינים:

התועלת הט' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיעמוד במקומות הנכבדים באימה וביראה ובתוספת קדושה ולא יעשה בהם המעשים שיעשה במקומות הפחותים. ולזה ירא יעקב בדעתו מעלת המקום אשר לן שם:

התועלת הי' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיהיה בהול להון אבל יספיק לו ההכרחי. הלא תראה שיעקב אבינו לא שאל מה' יתע' כי אם ההכרחי והוא לחם לאכול ובגד ללבוש:

התועלת הי"א הוא בדעות. והוא להודיע כי אין הש' ית' אחד ממניעי הגרמים השמימיים אבל הוא עליון על כלם וממנו יושפעו להם כחות להניע הגלגלים באופן שיניעו אותם. ולזאת הסבה רצה יעקב לתת העשירי לכבוד הש' ית' להורות שבכאן מדרגה עשירית לשכלים הנפרדים הוא האלוה והוא השם יתע' או יהיה להעיר שעל התשעה שכלים אשר להם ראשיות מה שהם השכל הפועל והמניעים הראשיים אשר לגלגלי כוכבי לכת וגלגל כוכבים הקיימים שהם שמנה ימצא שכל עליון עליהם הוא הש' ית' אשר הוא נצב על ראש הסולם ובזה המקום טעו רבים מהפילוסופ' ולזה המקום היה טעו' אצילי בני ישראל לפי מה שאחשוב שכבר השתבשו בהשגתם כמו שנבאר בג"ה במקומו. וכבר ביארנו בה' ממלחמות יי' שאין ה' אחד מהמניעים המיוחדים לגלגלים והנה אין הנה מקום זה הביאור:

פרק כט

פסוק א

וישא יעקב רגליו וגו'. עד סוף הפרשה.

ביאור הפרשה

זכר שכבר הרים יעקב רגליו ללכת ארצה בי קדם להתישר ללכת לחרן וראה והנה באר בשדה והיא שם שלשה עדרי צאן עם הרועים ולא יכלו להשקות הצאן לפי שאבן גדולה על פי הבאר עד שיאספו כל רועי העדרים לגולל את האבן מעל פי הבאר להשקות את הצאן ולהשיב האבן על פי הבאר ושאל להם יעקב אחי מאין אתם כדי שידע אי זה הדרך ילך בו לחרן ולא שאל להם זה בביאור לפי שכבר חשב כי אולי זה המקום הוא חרן ויחזיקוהו כמהתל אם ישאל להם כן ואמרו לו שהם מחרן ושאל להם אם הם מכירים לבן בן נחור כדי שיגידו לו ענייניו כי אליו היה הולך והגידו לו שהם מכירים אותו והוא עומד בשלום ושרחל בתו היא באה עם הצאן ויאמר להם יעקב מה הדבר אשר אתם

עושים שירבץ פה הצאן הנה לא עת האסף המקנה כי עוד היום גדול השקו הצאן ולכו רעו. והשיבוהו כי לא יוכלו לגולל האבן מעל פי הבאר אם לא יאספו כל העדרים. ובעוד שהיה מדבר עמם באה רחל עם הצאן אשר לאביה כי רועה היא. וכאשר ראה יעקב רחל בת לבן אחי אמו וצאן לבן אחי אמו התעורר לעזור לה וקם לבדו וגלל לבדו האבן מעל פי הבאר והשקה צאן לבן ונשק יעקב לרחל על ידיה או על בגדיה ויבך כמשפט הקרובים. וכבר הגיד לה כי הוא קרובה ורצה והגידה זה לאביה ורץ אביה לקראתו ויחבקהו וינשקהו. וספר לו יעקב הקורות אשר קרהו שהוכרח בעבורו לברוח. ויאמר לו לבן הנה עצמי ובשרי אתה והנה אנכי מחוייב מפני זה להביאך אל ביתי. וישב יעקב עמו חדש ימים ושרת אותו ברעיית צאנו ואם לא צוהו לבן על זה. ויאמר לו לבן אע"פ שאתה אחי אין ראוי שתעבדני חנם הגידה לי מה משכורתך. והנה היו ללבן שתי בנות ולא בחר יעקב בגדולה לפי שעיניה היו רכות ודומעות והוא חולי מה. ובחר בקטנה כדי שיהיה הזרע שיהיה לו ממנה יותר בריא ויותר שלם מצורף לזה שהיא יפת תואר ויפת מראה. ואמר לו יעקב שיעבדהו שבע שנים אם יתן לו רחל בתו ונתרצה בזה לבן. ויעקב השלים לו עבודת השבע שנים והיו בעיניו כימים אחדים. והנה קודם שהתחיל יעקב בעבודה הזאת אמר ללבן הבבה את אשתי כי זקנתי ואבואה אליה כדי שאוליד ממנה. ואמנם אמר זה לפי שכבר היו ליעקב אז יותר מע"ז שנה או שמנים שנה ולזה לא יתכן שימתין שתשלם העבודה. והנה לא היה ללבן לירא שלא ישלים לו עבודתו כי בידו היה לגזול לו בתו. והוכרחתי לפרש שזה העניין היה קודם שיתחיל יעקב בעבודה הזאת לפי שבזולת זה לא יתכן שישלים מה שקרה ליהודה מעניין בניו וזה כי יעקב עמד בבית לבן עשרים שנה כמו שספר זה לי עשרים שנה בביתך וכאשר חסרנו מהם שבע שנים ישארו י"ג שנה מעת שנשא יעקב לאה עד צאתו מבית לבן וכבר היה יהודה הבן הרביעי ללאה הנה לא יתכן שיהיו לו יותר מעשרה שני בצאת יעקב מבית לבן. וזה מבואר בנפשו כי לכל אח' מהם היה הריון בפני עצמו. וליוסף היה אז שש שנים וזה שכאשר ילדה רחל את יוסף נשלמה העבוד' אשר עבד יעקב ברחל ובלאה כמו שאמר תנה את נשי ואת ילדי עאשר עבדתי אותך בהן. ואז התנה לבן לתת לו שכר אחר ואין לאומר שיאמר שכבר עבדו אחר הי"ד שנה עד שילדה רחל את יוסף ולזה אפשר שיהיו ליהודה כמו שש שנים או יותר כשנולד יוסף וזה שכבר יראה שלא עבדו יעקב בזולת שכר כי לבן עצמו היה מרחיק זה באמרו הכי אחי אתה ועבדתני חנם ועוד שכבר זכר יעקב שלא עבדו בזולת שכר זה אך עבדו י"ד שנה בבנותיו ושש שנים בצאנו וזה לאות כי השש שנים כלם נתן לבן בהם ליעקב שכר בצאנו פעם היה נותן לו עקודים ופעם

נקודים ופעם ברודים ופעם טלואים והחליף משכורתו עשרת מונים כמו שנזכר במה שאחר זה וכאשר היה זה כן הוא מבואר שאם היה הענין כן לא היה ליהודה כי מ"ג שנה בבא יעקב למצרים כי יוסף היה אז בן ל"ט שנה ולפי המנהג הטבעי היו ליהודה י"ג שנה קודם שתהר אשתו. ולזה היה בהכרח בן י"ו שנה לכל הפחות כשנולד שלה עם שכבר נראה שכבר היה לאונן יותר משנה אחת על שלה ולזה צוה יהודה לתמר שתשב אלמנה בית אביה עד יגדל שלה ולזה היו ליהודה לכל הפחות כ"ט שנה כשגדל שלה והיה בן י"ג שנה ואחר כן הרתה תמר ממנו והולידה פרץ והנה אין לו פחות משלשים שנה ואז בהוליד פרץ חצרון יהיו ליהודה מ"ד שנה לכל הפחות ובהולידו חמול יהיו לו מ"ה שנה שכבר ביארנו שלא יהיו לו לפי זה החשבון יותר ממ"ג שנה בבואו למצרים וכבר נולד אז חמול כמו שנזכר בפרשת ויגש עם שהוא רחוק שימשך כל מה שספרנו על הדבקות בזה הזמן שהגבלנו. ועוד שכבר יראה מהכתוב שכבר ארך הזמן בין מות אונן וגדול שלה ולזה הסכמנו לפרש שיעקב שאל ללבן שיתן לו תכף אשתו קודם שיתחיל בעבודה ונתן הסבה בזה לפי שמלאו ימיו. ולפי זה החשבון יתכן שיהיו ליהודה י"ז שנה בצאת יעק' מבית לבן והיו ליהודה חמשים שנה בבואו למצרים. ובזה הזמן יתכן בלי ספק ישלם כל מה שקרה לו מהבנים וזה מבואר לפי מה שזכרנו. ועוד שזה נאות יותר ללשון התורה שאם היה הרצון באמרו כי מלאו ימי בזולת קשור עם העבודה כי זה שב בהכרח אל ימי חייו. ועוד מזה המקום יוסר הספק איך יתכן שיולדו י"א זכרים ונקבה א' זה אחר זה תוך ז' שנה כי לפי זה החשבון תהיה תולדותם נשלמת בי"ד שנות העבודה וזה ממה שאיננו זר. ואולם אמרנו זה אחר זה לפי שכן נראה מזה הספור במה שאין ספק בו ואולם רז"ל הבינו שיהיה זה כולו נשלם בשבע שנים וזה כולו היה ממנהגם להפליג בחוזק ההשגחה האלהית ולפרסם עניינה אל הממון. ואמנם מה שיאות לפי פשוטי הדברים ולאמת בעצמו הוא מה שכתבנו וכבר ידעת כי דברי תורה מתחלקים לכמה טעמים והנה ספר שכבר נתרצה לבן בזה אלא שהוא נותן לו לאה לאשה תמורת רחל ונתן לו זלפה שפחתו לשפחה. והנה הגיע מצניעות יעקב שלא הכיר בה שהיא לאה עד הבקר וכאשר נתרעם יעקב על לבן ואמר לו כי מה שעבד אותו ומה שקבל עליו לעבדו שבע שנים לא היה כי אם לכונה שיתן לו רחל וזה היה מותנה ביניהם. וראוי שתדע כי אין אמרו הלא ברחל עבדתי עמך ממה שיחייב שיהיה זה אחרי ימי העבדות כי כמוהו אמרו נתתי כסף השדה והוא לא נתנו עדיין וכמוהו רבים בכתוב. וענה לבן שאין ממנהג המקום ההוא לתת הצעירה לפני הבכירה ולזה הוכרח לתת לו הבכירה ואמ' לו מלא עוד שבעת ימי' של לאה לשמח עמה ובשבוע האחרת נתן לך גם את רחל בעבודה אשר

תעבוד עמי עוד שבע שנים אחרות על השבע שיש לך לעבוד וכן עשה יעקב ונתן לו לבן רחל בתו ונתן לה בלהה שפחתה לשפחה. וספר שבא גם כן אל רחל ואהב אותה יותר מלאה וזה יורה כי כבר היה אוהב לאה גם כן אלא שלא היה אוהב אותה כאהבתו רחל ולזה יהיה הרצון באמרו כי שנואה לאה שלא היתה אהובה כרחל. וספר אחר זה שכבר השגיח השם יתע' בלאה וראה שהיא איננה אהובת יעקב כרחל ונתן לה ארבע בנים והנה לאה לשלמותה ולטוב אמונתה יחסה זאת החנינה לש' יתע' להיותו משגיח בה וזה מבואר ממה שאמרה בקריאת השמות אשר קראה לבניה אלה השמות והם ראובן שמעון ויהודה. ואולם בלוי לא בארה זה להשענה על מה שכבר זכר' מזה בבני הקודמים לו. והנה גם כן העיר כי יעקב הוא אשר קראו שמו לוי. וספר אחר שה שכבר קנאה רחל באחותה ותאמר ליעקב הבא לי בנים ואם אין מתה אנכי ואחשב שרחל חשבה שיהיה העניין תלוי ברצון יעקב שלא ישכב עמה משכב עושה פרי כאלו תאמר שהיה דש מבפנים וזורה מבחוץ או מה שידמה לזה ולזה חרה אף יעקב בה כי זה יהיה בלי ספק עון פלילי והודיעה כי אין שם מונע מצדו אבל המונע הוא מצד הש' ית' שמנע פרי בטן ממנה ואפשר שנאמר והוא יותר נאות שכבר חשבה רחל שלגודל מעלת יעקב יהיה בכוחו לתת לה עצה בזה על צד החכמה בדרך שתלד. והוא כעס עליה מפני זה והודיעה שכמו זה העניין לא יוכל עליו כי אם השם ית' אשר מנע ממנה פרי בטן כי אם היה זה בידו לא היה מונע מנתינת העצה לה. וכאשר ראתה רחל זה לקחה העצה שלקחה שרה ברצותה שיהיו לב בנים. וזה שהיא נתנה שפחתה בחיק יעקב כדי שתבנה ממנה. וכבר נתננו הסבה בזה לפי מה שאפשר לנו בספור זה העניין משרה. והנה ספר שכבר ילדה בלהה ליעקב שני בנים ויחסה גם כן רחל אותם לחנינה מהש"י ולהשגחה בה וזה מבואר ממה שאמרה בקריאת שמות לאלו הבנים והם דן ונפתלי. עוד ספר שאחר זה נתנה לאה זלפה שפחתה ליעקב לאשה כדי שיהיו לה פנים עוד מיעקב וילדה לו שני בנים והם גד ואשר. עוד ספר שכבר הלך ראובן בזמן קציר חטים בשדה וימצא שם דודאים בשדה ושאלה מהם רחל ללאה ונתנה לה מהם בתנאי שישכב עמה יעקב בלילה ההוא כי יעקב קבע משכבו באהל רחל ושכב עם לאה וילדה לו שני בנים ובת אחת והם ישששכר וזבולן ודינה. ואחר זה השגיח השם ית' ברחל ונתן לה בן וקראה שמו יוסף מבקשת מה' ית' שיתן לה בן אחר ושמע השם לקולה כמו שנזכר אחר זה. עוד ספר שאחר שילדה רחל את יוסף שאל יעקב מלבן שישלחהו עם נשיו ובניו אשר עבד אותו בהן ר"ל בעבור נשיו ואפשר שיהיה שב המאמר אל נשיו ובניו וזה כי הוא אמנם בחר בנשיו ועבד אותו בהן בעבור שיהיה לו בנים וזה הוא מבואר שהוא עבדו בעבור בניו כי הם התכלית אשר

בעבורו היתה זאת העבודה. והנה חלה פניו לבן שיעמוד עמו עוד כי כבר ברכהו ה' ית' לרגלו. ושאל ממנו שיבאר לו אי זה שכר ירצה שיתן לו וירעה צאנו כבראשונה וענהו יעקב כי הוא כבר ידע עבודתו איך היתה בשלם שבפני' להצליח הצאן ושכבר היה צאנו מעט בבואו יעקב אצלו ויפרוץ לרוב מצד טובת הנהגתו הצאן. ומפני שכבר ברכהו השם לרגלו. ולזה היה משתוקק יעקב שיעשה זאת העבודה לעצמו כדי שתהיה הברכה לו. ואמנם זה יהיה כשיתן לו לבן מהצאן תחת עבודתו וירעה הצאן ההוא עם רעותו הצאן אשר ללבן עד שיהיה עושה רצון לבן ויהיה רועה לעצמו גם כן כמו שהיה חושק. וכאשר הבין לבן זה מדבריו אמר לו מה אתן לך עתה מהצאן ותרעה עוד צאני כי הוא כבר הבין מדברי יעקב שלא ירצה לרעות צאנו בזולת זה האופן. ויאמר אליו יעקב לא תתן לי עתה מהצאן מאומה כי תחשדני למחר כי תבא על שכרי ותראה רבוי צאני. אכן אם תרצה שיהיה לי חלק בצאן בזה האופן שאשאל ממך שלא יתכן שישיגני בו חשד אשובה ארעה צאנך אשמור. והוא שתסור מצאנך כל שה נקוד וטלוא וכל שה חום בכשבים ולטוא ונקוד בעזים ואני אדעה הצאן הנותרות והיה שכרי כל מה שילדו שיהיה נקוד וטלוא וחום בכבשים ובזה לא יתכן שישיגני חשד כי כבר יראו עיניך אם במה שיש לי מהצאן אם יש דבר שלא יהיה נקוד וטלוא או חום בכשבים. ונתרצה בזה לבן ויסר מצאנו התישים העקודים והטלואים והעזים הנקודות והטלואות וכל חום בכשבים ויתן ביד בניו וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב להרחיק שלא יהיו נזקקים קצתם לקצת כדי שלא ימצא בצאן שיהיה רועה יעקב שילד נקוד וטלוא. וזה כי צבעי הנולדים מתיחסים על הרוב לצבעי מולידיהם ויולדיהם וכאשר לא יהיה במולידיהם ויולדיהם נקוד וטלוא היה ראוי שלא תלדנה הצאן נקוד וטלוא. והנה חשב לבן לשלח יעקב ריקם מאתו לזה שם המרחק עצום בין הצאן ששם ביד בניו ובין הצאן שהיה רועה יעקב. וכאשר הכיר יעקב זה השתדל שיהיו קצת הנולדים בזה התאר וזה כי הוא עשה מקלות שפצל בהם פצלות ומקום הפצלות היה לבן והקליפה היתה שחורה. והנה היו אלו המקלות נקודים וטלואים לפי מה שהיה רוצה יעקב ושם יעקב אלו המקלות במקום שיהיה מדרך הצאן שיחמו שם והיו נזקקים זה לזה והנה היו מביטים הצאן הזכרים והנקבות למקלות בעת חומם ורצותם להזקק זה לזה והיו אלו הצבעים פועלים במזגיהם באופן שיהיה טבע זרעם כאלו הוא מהצאן הנקודים והטלואים כי הצבעים פועלים בלחות. הלא תראה כי ההבטה בדברים האדומים תעורר הדם ותגבירהו וההבטה בדברים השחורים תעורר השחורה ותגבירה כבר נזכר זה במלאכת הרפואה. וכבר הארכנו המאמר בזה בביאורינו לספר ב"ח עם שכבר עזרתהו בזה העניין ההשגחה אלהית כמו שספר אחר זה. והנה ילדו

הצאן עקודים נקודים וטלואים ר"ל שכאשר היה רוצה שילדו עקודים היה משים תואר המקלות עקודים. וכאשר היה רוצה שילדו נקודים היה משים תואר המקלות נקודים כי לבן החליף את משכורתו פעמים רבות כי כאשר היה רואה לבן שילדו הצאן נקודים והיו מיעקב לפי תנאו החליף שכרו ואמר לו שלא יהיו שלו במה שעתיד כי אם העקודים לחשבו שלא תלדנה הצאן עקודים. וכאשר היה רואה שהיו יולדות עקודים החליף שכרו ואמר לו שלא יהיו שלו במה שעתיד כי אם הטלואים וכן החליף משכורתו מצבע לצבע פעמים רבות והכתוב קצר בזה הספור. והנה עשה עוד יעקב תחבולה אחרת וזה שאחר שנולדו בצאן קצת שיהיה עקוד או חום שם אותו בראש העדר כדי שיהיו פני הצאן אליהם בעת יחם הצאן. והנה שת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן כדי שלא יכעס לבן עליו בקבצו הנקודים והטלואים עם צאנו כי יחשוב שזה יהיה סבה שיהיו הנולדים בזה התואר וכאלו נמשך בזה יעקב לרצון לבן שיהיה מרחיק תכלית ההרחקה הצאן הנקודים והטלואים והחום בכשבים מהצאן שהיה רועה יעקב. והנה סבב יעקב בזה האופן שיהו כל הנולדים הקשורים שלו. ואולם בהעטיף הצאן לא היה עושה זה המעשה והיו העטופים ללבן וכן התמיד לעשות זה ששה שנים והיה לבן מחליף משכורתו ולא הועיל לו. ואחשוב שלפעמים החליף משכורו. התנאי האחד שיהיו הנקודים ליעקב. והשני היה הפך זה והוא שיהיו לו הברודים. והשלישי היה שיהיו לו הטלואים והם שהטלאי מהם שחור. והרביעי היה הפך זה והוא שיהיו ליעקב הטלואים שיה הטלאי לבן. והחמישי היה שיהיו לו העקודי' והם אשר עקודיהם שחורים. והששי היה הפך זה והוא שיהיו עקודים לבנים. והנה הצליח מאד יעקב בקנייניו ויהי לו צאן רבות והיו לו שפחות ועבדים וגמלים וחמורים ממה שמכר מהצאן. וישמע יעקב דברי בני לבן. שהיו אומרים לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו קבץ כל הקניינים האלו. וירא יעקב פני לבן והנה איננו עמו באהבה כתמול שלשום. והיה כל זה קשה מאד ליעקב. ולזה הסכימה עצתו ללכת לארצו מפני סכנת הדרך ומפני חמת עשו אחיו ואמר השם יתעלה אליו בנבואה שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ולא תירא מדבר כי אנכי אהיה עמך ותדבק השגחתי בך לשמרך עם טפך וקייניך בדרך ולהצילך מיד עשו אחיך. וכאשר נתבשר יעקב זאת הבשורה השתדל להשלים זה וקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו ויאמר להן רואה אני את פני אביכן והנה איננו עמי כתמול שלשום בראותו רוב קנייני והצלחתי והשם יתע' היה עמי להצליח אותי כמו זאת הצלחה העצומה ולזה לא היה ראוי ללבן להקפיד בזה כי לא היה לו היזק ברבוי קנייני כי לא לקחתים משלו אבל סבב השם יתעלה שהעולה לרגלי מצאנו הצליח בכמו זאת ההצלחה העצומה וסבב גם כן

שיעלה לגורלי מצאנו מה שעלה לחוזק השגחתו בי. ואתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי את אביכן. והשתדלתי לרעות הצאן בהשגחה נוספת. ועם כל זה הוא לא נהג עמי כשורה אבל התל בי והחליף את משכורתי פעמים רבות ולא נתנו השם יתעלה להרע עמדי כי אם כה יאמר נקודים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקודים. ואם כה יאמר עקודים יהיה שכרך וילדו כל הצאן עקודים. כי הציל אלהים מקנה אביכן ונתנו לי. והנה בעת יחם הצאן נשאתי את עיני וראיתי בחלום כי העתודי' העולי' על הצאן היו עקודים נקודים וברודים. ר"ל שזרעם היה כטבע הזרע אשר מהעתודים העקודים והנקודים והברודים מפני המקלות אשר שם יעקב לנוכח הצאן עם מה שעזרתהו בזה ההשגחה האלהית. והנה אחשוב שכבר גלה השם זה הסוד ליעק' בנבואה ר"ל שיעשה פעל המקלו' שעשה ושהוא יעזרהו בזה הפעל עד שיהיו העתודים העולים על הצאן מולידים כאלו הם עקודים או נקודים או ברודים כי ראה השם חמס לבן שהיה רוצה לשלחו ריקם מאתו עם רוב העבודה שעבדו יעקב ואמר אליו עוד אנכי האל שנגליתי לך בביתאל שמשחת שם מצבה ונדרת לי שם נדר שתהיה עובד השם יתע' באבן ההיא ותתן לי מעשר מכל אשר אתן לך עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך. ותען רחל ולאה. הנה אין לנו עוד חלק ונחלה בבית אבינו ר"ל שאין לנו תקוה בבית אבינו שיתן לנו מקנייניו וזה כי נחשבנו לו נכריו' כי מכרנו ואכל כספנו וזה שמה שהיה ראוי ליעקב בעבודתו י"ד שנה לא נתן אותו לבנותיו אך עכבו לעצמו. וזה בתכלית הזרות כי הנדר והמהר והמתן שיתן הבעל ראוי שיהיה לאשתו הנה כל העושר אשר הציל השם מאבינו הוא לנו ולבנינו אבל במה שהוא מחזיק אין לנו תקוה שיתן לנו ממנו דבר. ומפני זה אנחנו מסכימות עמך להפרד ממנו וללכת עמך כאשר צוה אותך השם ית' כי אין לנו תועלת באבינו והנה אז קם יעקב ונשא נשיו ובניו על הגמלים והביא עמו כל קנייניו אשר קנה בפדן ארם ושם השתדלותו לבא אל יצחק אביו ארצה כנען כאשר צוהו השם יתע' וכבר הלך לבן בעת ההיא לגזוז צאנו אשר ביד בניו שהיה רחוק דרך שלשת ימים מהמקום שהיה בו יעקב כי זה ממה שעזר ליעקב שהיה רחוק קודם שירגיש בזה לבן. ותגנוב רחל את התרפים אשר לאביה. והוא כלי הקסם אשר לו כי קוסם היה. ואחשוב שעשתה זה רחל אם להרחיק מאביה זה הפעל המגונה או כדי שלא יקסום בו וידע אנה פנה יעקב או לשתי הסבות יחד. והנה התרפים הם על צורת אדם כמו שנראה במיכל בת שאול והיה צורה נעשית בשעות ידועות יתעורר בה הכח הדמיוני אשר לקוסם וישמע כאלו קול נמוך מדבר אליו בעניין העתידות אשר תשוטט בהם מחשבתו לא שזאת הצורה תדבר כי זה בלתי אפשר כי הדבור לא יהיה בזולת כליו אשר שם השם יתעלה בטבע והנה העלים יעקב לכתו

מלבן הארמי מיראתו שמא יבלבל מחשבתו. ויברח יעקב וכל אשר לו ויקם ויעבור את הנהר וישם פניו להר הגלעד להתיישר לשוב אל יצחק אביו והנה ביום השלישי מהיום שנסע יעקב הוגד ללבן כי ברח יעקב וזה כי נכר נסע משם המגיד תכף שנסע יעקב ובא ללבן שהיה רחוק משם דרך שלשה ימים ויקח בנו עמו ורדף אחריו כדרך ז' ימים מהמקום שהיה שם יעקב כי הוא עבר דרך שם ולזה הרגיש שלקחו התרפים ולא יתכן לאמר שרדף אחר יעקב מהמקום שנסע לבן ממנו עד הגיעו לבית יעקב כי בדרך ההוא לא היה רודף אחריו כי יעקב לא היה שם אבל היה מתרחק מלבן והולך בצד השני ולזה אחשוב שכבר רדף אותו דרך שבעת ימים לפי המהלך הבינוני מהמקום אשר היה שם יעקב. הנה הלך לבן בשבעה ימים מה שהלך יעקב בי"ג ימים כי ששת ימים הלך יעקב קודם שהגיע לבן אל המקום שנסע ממנו יעקב וזה לאות כי לא היה הולך יעקב כדמת בורח אבל היה מתנהל לאטו לרגל המלאכה אשר לפניו. ולזאת הסבה גם כן לא השאיר דבר מקנייניו שלא הביא עמו ואם נקראהו רודף אחרי יעקב מהמקום שנסע ממנו לבן שהיה גוזז שם צאנו הנה יהיה מהלך לבן בארבעה ימים כמהלך יעקב בעשרה ימים וזה מבוא' ממה שזכרנו. ואולם הרשע הבין שאמרו דרך שבעת ימים אין הרצון בו דרך שבעה ימים לפי המהלך הבינוני אך הרצון בו הדרך שהלך יעקב בשבעה ימים ויחייב מזה שיהיה מהלך לבן ביום אחד כמהלך יעקב בז' ימים וזה דרך דרש ואולם לפי הפשט הוא כפי מה שביארנו והנה השיג לבן את יעקב בהר הגלעד ולחוזק ההשגחה האלהית ביעקב בא דבר השם ית' אל לבן בחלום הלילה והזהירו שלא ידבר עם יעקב מטוב עד רע לבלבל כונתו ולהשיבו וזה ליראו שלא יזיק לו ולא יאנוס אותו לשוב אצלו כי גם ההתנגדות בדבור ואעפ"י שיחשבהו לבן להרע ליעקב מנע ממנו השם והנה השיג לבן יעקב ויעקב תקע אהלו בהר וכן לבן נטע אהלו עם אחיו בהר הגלעד ויאמ' לבן ליעקב מה עשיתי לך והתעלמת ממני ונהגת בנותי כשבויות חרב שלא הלך עמהם אחד מאוהביהם וקרוביהם ואנשי מקומם. למה נחבאת לברוח והתעלמת ממני ולא הגדת לי וכבר הייתי משלח אותך בשמחה ובשירים ובתוף ובכנור לכבודך ולכבוד בנותי ולא נטשתני לנשק לבני ולבנותי עתה הסכלת עשה. הנה באמת יש לי כח לעשות עמכם רע ולאנוס אתכם לשוב אך אלהי אביכם אמש הזהירנו שאשמור מדבר עמך מטוב עד רע להשיב אותך ולזה אין רצוני להכריח אותך בזה ואם יש לאל ידי. ועתה יש לך התנצלו' מה בלכתך כי נכסוף נכספת לבית אביך אבל בלקיחת התרפים אשר לי אי זה התנצלות יש לך. והנה קראם לבן אלהיו כי הם היו מנהיגים אותו באופן מה כי הנהגתו היתה על פי הקסם שהיה קוסם בתרפית ההם. והשיבו יעקב על ראשון ראשון ואמר אליו הנה

העלמתי נסעי ממך כי יראתי פן תגזול את בנותיך מעמי. וממה שאמרת מהתרפים עם אשר תמצא אלהיך לא יחיה חפש נא נגד אחינו מה עמדי משלך וקחהו. והנה לא ידע יעקב כי רחל גנבתם שאם היה יודע זה היה מכריח רחל שתשיבם ללבן. והנה חפש לבן תחלה באהל יעקב לחשבו שיעקב לקח אותם ואחר כך חפש באהל לאה ובאהל שתי השפחות ולא מצא אלא שקודם שחפש באהל שתי השפחות חפש באהל רחל תכף שיצא מאהל לאה כי היה ראוי יותר אם לקחום יעקב שישימם באהלו או באחד אהלי הגבירות משישימם באהלי השפחות וזה מבואר בנפשו והנה לקחה רחל את התרפים ותשימם בכר הגמל ותשב עליהם והנה משש לבן את כל האהל ולא מצא והתנצלה רחל לפני אביה על אשר לא קמה מפניו כי היה לה וסתה ולא תוכל לקום מפניו. ואחר שראה יעקב שלא מצא לבן את התרים וכבר חפש כל האהלים כעס על לבן ואמר מה פשעי ומה חטאתי כי רדפת אחרי האם מצאתי שנשאתי דבר משלך כי משש כל כלי מה מצאת בידי מכל כלי ביתך שים כה נגד אחי ואחיך ויוכיחו בין שנינו ר"ל ביני ובינך הנה היה לך לשפוט על צדקתי ויושר לבבי מאשר ראו עיניך וזה שכבר עמדתי עשרים שנה בביתך ולא אמרתי לך ששכלו רחליך ועזיך כדי שאעכב לעצמי הגדיים והטלאים ההם ולא אמרתי לך שאכלתי אחד מאילי צאנך כדי שאוכל לעכבו לעצמי ולא הייתי מתעורר לאוכלו מעוצם השתדלותי בשמירת קנייניך והצלחתם ולא הבאתי לך אחת מהבהמות ואמרתי שטרפה זאב או ארי אכן שמתי החטא עלי ושלמתי אותה מביתי וכן שלמתי מה שנגנב מהבהמות ביום ובלילה. ביום אכלני חורב ועם כל זה לא עזבתי הצאן ללכת אם מקום שיהיה לי צל וקרה בלילה אכלני ותדר שנתי מעיני לחוזק השתדלותי לשמור הצאן ולרעותם ביותר שלם שבפנים. והנה היתה זאת עבודתי באופן שלם עם שלא היה לי שכר מזה כראוי ממך. וזה שכבר עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך והוא מבואר שלא היה בזה שכר ראוי. והשש שנים שעבדתי אותך בצאנך החלפת משכורתי עשרת מונים ולולי אלהי אבי שהיה בעזרי הנה עתה ריקם שלחתני. אבל הוא רואה עניי ויגיע כפי והנה סבב שיהיה לי ממך שכר ראוי. והנה הוכיח אמש שהוא משגיח בי במה שהוא מזהיר אותך שתשמור מדבר עמי מטוב ועד רע כדי שלא תזיקני. ויען לבן ויאמר ליעקב איך עלה בלבך שבאתי להזיק לך הנה הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה שהוא שלך לי הוא כי הוא מבנותי ובני ואיך יעלה בדעתך שאסכים להרע לבנותי או לבניהם אשר ילדו שהם בני ועתה לך ונכרתה ברית אני ואתה ונעשה דבר יהיה לעד ביני ובינך על הברית שנכרות ויעש יעקב ויקח אבן וירימה מצבה ואמר לבניו שילקטו אבנים ויעשו גל אצל האבן ההיא ודמה שכבר עזרום בזה הפעל לבן ובניו

ולזה אמר לבן אשר יריתי ביני ובינך ויקחו אבנים ויעשו שם גל ואכלו יחד על הגל ושם כרתו ברית הנזכר אחר זה ויקרא לו לבן בלשון ארמי יגר סהדותא ויעקב קרא לו גלעד ויאמר לבן הגל הזה עד ביני ובינך היום על הברית אשר נכרתו יחדו על כן נקרא שם המקום גלעד ומה שהיו קורין מצפה למקום ההוא כמו שכתוב ויעבור את מצפה גלעד הנה היתה הסבה בקריאת זה השם כי אמר לבן יצף השם ביני וביניך כי נסתר איש מרעהו. אם תענה את בנותי לבלי השלים להם חקם בשאר כסות ועונה או להכריחם בדבר מן הדברי שלא כרצונם ואם תקח נשים על בנותי. אין איש עמנו אבל השם יהיה עד ביני ובינך שאתה מקבל עליך שלא לענותן ושלא לקחת נשים זולתם. ויאמר לבן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינך עד הגל הזה ועדה המצבה שאנחנו כורתים ברית שאני לא אעבור עליך לרעה ואתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה. ואולם יהיה רשות לכל אחד ממנו לעבור זה הגבול אם לא יכוין להרע לחבירו. אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו ביניהו. והנה נשבע לבן באלהי נחור בזה האופן ויעקב נשבע באלוה שהיה ירא ממנו אביו יצחק וזה הוא הברית אשר כרתו יחדו ואחר כן זבח יעקב זבח בהר ויקרא לבני לבן וללבן לאכל לחם ויאכלו עמו לחם וילינו לבן ובניו בהר וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהן וילך וישב לבן למקומו. ויעקב הלך לדרכו לשוב לארץ אבותיו ופגעו בו קצת מנביאי הדור או נראו לו מלאכי ה' בנבואה. והביאור הראשון הוא יותר נראה כי לא מצאנו בזה המקום ספור נבואה. ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ולזה קרא שם המקום ההוא מחנים כי שם ראה מחנה אחר הוא לאלהים נוסף על מחנהו שהיה לאלהים גם כן. והנה התועלות המגיעים מזה הספור הם שלשים ושש:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיהיו דבריו עם הבריות בנחת ובתכלית הפיוס כי בזה ישלם השלום ויהיה לאדם מהאנשים העזר שיצטרך לו מהם. ולזה תמצא שכאשר שאל יעקב מהרועים מאין הם אמר להם זה בנחת ובפיוס וקראם אחים לו:

התועלת השני הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיצטרך לשאל מדבר מה שיחשבהו הנשאל למצחק ולמהתל שישאל מדבר אחר שילמד ממנו הדבר ההוא ולזה תמצא שלא רצה יעקב לשאול להם אי זה הדרך ילך בו אל חרן כי אולי היה המקום ההוא אשר היה אצל חרן ויחשבהו למהתל ולמצחק ולא יענוהו האמת כי הרבה יחשבו ההמון בכמו אלו השאלות שהם על צד הלעג והצחוק לחשבם שמי שנתישר ללכת אל המקום ההוא

הוא ידוע המקום ההוא. ואמנם שאל להם מאין הם כי אפשר שלא היו מהמקום ההוא ולזה לא יחשבוהו למהתל בהם והשיג בזה האופן מבוקשו מהם:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שישתדל להישיר האנשים אל הטוב בכל הפנים שאפשר כי בזה מתקון המדינה מה שלא יעלם עם שבזה תגדל האהבה בין האנשים בהראותם קצתם לקצת כי הם משגיחים בענייניהם ומשתדלים שיהיו בתכלית התקון והשלמו' ולזה תמצא שאמר יעקב לרועים ההם שישקו הצאן וילכו לרעות כי לא עת האסף המקנה:

התועלת הרביעי הוא במדות והוא שראוי לאדם שיהיה מתעורר בכל עוז לעזור לקרוביו ולא יתעלם מהן הלא תראה שתכף שראה יעקב צאן לבן אחי אמו ואת רחל בת אחי אמו התעורר למהר להשקו' הצאן וגלל לבדו אבן הגדולה שהיו מתקבצים בה כל הרועים לגלול אותה עם שכבר למדנו בזה שכבר היה יעקב אמיץ בגבורים כי זה אחד מהתנאים אשר יהיה בהם הנביא יותר שלם אמרו ז"ל אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה:

התועלת החמישי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיתקרב לאוהביו ולקרוביו ויראה להם מאהבה והקרבה מה שאפשר כי בזה מתקון המדינה מה שלא יעלם. רצוני כשיאהבו בני המשפחה קצתן לקצת כאלו הם כלם אחים. הלא תראה כי יעקב השלם עם היתו כבד ימים נשק לרחל להורות התקרבות נפלא עם שזכה משך לבבה להיות לו לאשה כמו שהיה דרוש אצלו:

התועלת הששי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיאסוף קרוביו הבית בבואם אצלו ולא ימנע מהם לחמו כי הם עצמו ובשרו ובזה תשלם האהבה בין בני המשפחה הלא תראה שלבן אסף הביתה יעקב מפני היותו עצמו ובשרו:

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שראוי למקבל הטובה מאחר שישתדל להטיב לו כפי יכולת כחו ואף אם היה לו חוק על מי שיטיב לו. הלא תראה כי יעקב השלם עם היותו לבן מחוייב שיאספהו הביתה להיותו עצמו ובשרו התעורר עצמו לעבוד לבן ברעיית צאנו ואם לא עוררהו לבן על זה כדי שיוכל לעמוד בביתו בזולת בשת:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיצר לו מהשגת הטרף שישתדל לעשות מלאכה מהמלאכות ואף אם היא פחותה לפי מעלתו כדי שלא יצטרך לבריות. הלא תראה שיעקב השלם התעורר לעבור לבן בזאת המלאכה הפחותה לפי מעלתו כדי שלא יצטרך להטבת לבן ובזה אמרו ז"ל שראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו ואל יצטרך לבריות:

התועלת הט' הוא במדות. והוא שכאשר יגיע לאדם שירות ממי שיבוש לשאול ממנו שכרו ראוי לו מעצמו להתעורר לתת לו שכרו ולא יעלים עיניו מזה. ולזה תמצא כי מפני שהיה יודע לבן שיעקב יבוש לשאל ממנו שכר מפני מה שהטיב לו באספו אותו הביתה התעורר מעצמו לתת לו שכר ושאל לו מה יהיה שכרו ומהסוג הזה בעינו נלמד שמי שיתן שכר למי שיבוש לבקש ממנו שיחליף לו המטבע שהוא בלתי טוב שהוא ראוי שידקדק מאד לבחור לו מטבע טוב כמו שעשה אברהם לעפרון:

התועלת העשירי הוא במדות והוא שראוי לאדם שיבחר באשה שלמת היצירה כי הזרע שיהיה לו ממנה יהיה יותר בריא ויותר שלם. ולזה לא בחר יעקב בלאה כי היו עיניה דומעות והוא חולי מה ובחר ברחל עם שרחל היתה יפת תואר ויפת מראה עם שיהיה סבת שישקוט תותו בה ולא יהרהר באשה אחרת:

התועלת האחד עשר הוא במדות. והוא שראוי למי שיבוש כנגדו לדקדק עמו במחיר שכרו שלא ישאל ממנו רק פחות ממה שראוי בהפך מה שעשה עפרון שהקשה לשאל עד ששאל ארבע מאות שקל כסף. ולזה מצא שהעמיס יעקב על עצמו לעבוד לבן שבע שנים ברחל בתו ואם הוא מבואר שכבר היה מתרצה לבן בפחות מזה הקבה עם שבזה הישרה נפלאה להגיע יעקב עם מה שכיון אליו והוא שתהיה לו אשה מבנות לבן:

התועלת השנים עשר הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיתחכם במשאו ובמתנו עם הבריות בצד שלא יתכן שיונו אותו. הלא תראה כי יעקב עם היותו בעל השלמות מפני שכיון שתהיה לו רחל לאשה לא לאה התחכם להתנות עם לבן תנאי מבואר. וביאר הענין באופן שלא ישאר בו ספק וזהו אמרו ברחל בתך הקטנה ואולי ישנה שם הגדולה ויקראה רחל ולזה אמר לו הקטנה ואולי יביא לו אחרת ששמה רחל ולזה אמר בתך. ומפני היות נחשד לבן בעיני יעקב ברמאות ממה שהרגיש בו במדות התחכם להתנות עמו באופן זה כי ראה שהיה בדעתו לרמותו. ולזה כפל התנאי עם שלא הועיל לו:

התועלת הי"ג הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם להמנע מפני הבושת מהשתדל בענייניים אשר עזיבתם מביא נזק והפסד גדול ולזה שאל יעקב ללבן שיתן לו אשתו ויבא אליה כי מלאו ימיו. ואם לא ישתדל להוליד עתה אולי לא ימצא אחר זה ולא בוש מזה כי מי שיבוש בכמו אלו הדברים הוא מכלל חסיד שוטה. אמרו ז"ל היכי דמי חסיד שוטה כגון דחזא אתתא דטבעא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא לאצולא ולאסתכולי בה:

התועלת הי"ד הוא במדות והוא שראוי לאדם לנהוג בתכלית הצניעות עם אשתו בשעת תשמיש. הלא תראה שיעקב לא הכיר באשתו בשעת התשמיש שהיתה לאה עד הבקר ובכמו זה אמרו באחד מגדולי החכמים בתלמוד שהיה מקדש עצמו ביותר בשעת

תשמיש היה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה עליו כמי שכפאו שד כי בזה מהרחקת העזות ובזה האופן יהיה הזרע יותר נבחר:

התועלת הט"ו הוא במדות. והוא שכאשר היו שנים ראוי' לדבר מה והיה האחד מהם ראוי לדבר ההוא קודם שיהיה השני ראוי לו הנה ראוי שישתדלו בהגעת בדבר ההא תחלה למי שהיה קודם. ולזה תמצא שכפר לבן שלא היה נהוג אצלם להשיא הצעירה לפני הבכירה כי הבכירה הגונה לחק הנשואים תחלה:

התועלת הי"ו הוא במדות. והוא שראוי למי שישא אשה בתולה שישמח עמה שבעת ימים כי בזה מההתיקרו' בעניין הנישואין והגדלתו מה שלא יעלם. ובו גם כן מהפיוס ותתקרב לב האשה לבעלה מה שיש בו תועלת נפלא להביאם שלא יחשוק אחד מהם זולתי בזוגו וזהו מה שאמר לבן ליעקב שישלים לשמח עם לאה השבוע שלה ומן המקום הזה יצא פסק ההלכה בענין שבעת ימי חופה בראשון מכתובות ומפני שיחס אלו השבעת ימי חופה לה למדנו מזה שכאשר יהיה בתולה יהיה לה שבעת ימי חופה היה בעלה בחור או אלמון ואולם לאלמנה לא נזכר מזה דבר בתורה. ואולם תקנו חכמים שיהיה לה מזה קצת ולזה תקנו שתנשא ליום חמישי כדי שיהיה בעלה שמח עמה שלשה ימים וכבר נתבארו לנו אלו הדינים כלם בראשן מכתובות:

התועלת הי"ז הוא במדות. והוא שאין ראוי לעשוק חוק ממי שהוא ראוי לו. ולזה בחר לבן שישלמו תחלה שבעת ימי שמחת לאה קודם שיתן לו רחל כדי שלא יכנסו שבעת ימי שמחת האחת בתוך שבעת ימי השנית. ולזאת הסבה בעינה אמרו בראשון ממועד קטן שאין נושאין נשים במועד לפי שאין מערבבין שמחה בשמחה:

התועלת הי"ח הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיקיים מה שקבל עליו לתת או לעשות לזולתו בשלמות ובלב שלם ואעפ"י שלא נהג עמו כנגדו כשורה. הלא תראה שאף על פי שנהג לבן עם יעקב ברמאות בענין רחל עבד אותו שבע שנים כאשר קבל עליו ולא קץ בעבודה הארוכה אבל היו בעיניו כימים אחדים כאלו לא הונהו לבן בדבר כלל. וכן עבד בלאה שבע שנים אחרות באמונה ובטוב לבב גם כן כאלו היה לו מלבן שכר שלם וכבר ידעת שזאת העבודה היתה בתכלית השלמות ממה שנזכר בזאת הפרשה:

התועלת התשע עשרה הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיהיה שמח בחלקו שנתן לו השם כי כבר יקרה שמה שיחשבהו האדם בלתי נבחר הוא יותר נבחר לפי האמת. הלא תראה שיעקב היה בוחר ברחל יותר מלאה והראהו השם יתעלה שלאה היא יותר נבחרת לפי התכלית אשר בעבורו היתה הכונה בלקיחת האשה והוא הולדת הבנים:

התועלת העשרים הוא בדעות. והוא לפרסם השגחת השם יתעלה בשפלים ושהוא רואה דמעת העשוקים ולזה ספרה התורה שכבר ראה השם כי שנואה לאה ונתן לה רבוי הבנים. לפייס נפשה ולהמשיך אליהו אהבת בעלה:

התועלת הכ"א לפרסם מעלת האמהות הקדושות ואמונתם בשם יתעלה עד שכבר תראה שלאה ורחל יחסו כל מה שהיה להם מהבנים להשגחה ולחנינה מהשם יתעלה עד שכבר גדלו בין אנשים בלתי מאמינים בשם יתעלה. ומפני זה הסכימו מן השמים שיהיה הזרע שיצא מהם נבחר כי כבר היו ההורים בתכלית השלמות וטבע המקור ראוי שימצא במה שיחצב ממנו. והנה הודת לאה לשם יתעלה כאשר נתן לה הבן הרביעי לפי שרבוי הבנים כבר נשלם לה בשלמות בשלשה הראשונים וזה שהרבוי הראשון הוא שנים והרבוי היותר שלם הוא שלשה ובו יחלט שם הרבוי אצל האנשים כי לא יאמרו משנים שהם אנשים רבים אבל יאמרו זה משלשה ולזה אמרו ז"ל בעניין זיבת האשה שהרצון בימים רבים הוא שלשה ימים שנים רבים שלשה. ובהיות העניין כן הנה כשנתן לה השם יתעלה רבוי הטובה יותר היה ראוי שתודה לו ואולם היו האמהות נביאו ואם לא נזכר. וידעה לאה שיהיו ליעקב י"ב בנים מארבעתן וכאשר הגיעה לגורלה ממספר הבנים יותר מהרביעי הודת לשם יתעלה ולזאת הסבה גם כן אפשר שלא שאלה רחל מהשם יתעלה כי אם בן אחד כי כבר היו ליעקב י"א בנים ואף על פי שכבר היה אפשר שיהיו ליעקב מהבנים יותר מצד דבקות ההשגחה האלהית בו:

התועלת הכ"ב הוא במדות. והוא שראוי להתרחק ממדת הקנאה כי היא מדה פחותה מאד. ולזה תראה כי מפני שלא חשקה רחל בבנים כי אם על צד הקנאה באחותה קרה לה שלא השיגה מבוקשה כי אם בקושי עצום עד שמתה בסבת הבנים והיה זה גם כן סבה אל שיהיו דבריה עם שלמותה באופן שכעס עליה יעקב במה ששאלה ממנו שיתן לה בנים:

התועלת השלש ועשרים הוא במדות. והוא שאין ראוי שייוחס הכח והממשלה בדבר כי אם לש' יתע' לבדו כי מאתו הכל ובזה יתישרו ההמון אל ההאמנה בו ולזה כעס יעקב כשיחסה רחל נתינת הבנים לה ליעקב:

התועלת הכ"ד הוא במדות. והוא שראוי לאדם להשתדל בכל עוז שיהיו לו בנים מאשתו ואע"פ שיהיו לו בנים מאשה אחרת. הלא תראה שכבר אמר יעקב לרחל מה שיובן ממנו שאם היה נתינת הבנים לה מיוחס אל השתדלותו ורצונו לא היה מקצר מזה ועוד שכבר תראה שקבע יעקב משכבו באהל רחל להשלים לה מבוקשה עד שלא נתרצה לשכב עם לאה אם לא ברצון רחל כאשר הסכימה בזה מפני הדודאים שנתנה לה לאה. וכבר

אמרו ז"ל שבעבור זה נענשה רחל שלא נקברה עם יעקב מפני שזלזלה במשכבו של אותו צדיק. ואולם אמרו זה לפי שיעקב היה מכוין בזה כדי שישלם ההריון לרחל כי לא ידע איזה עת יכשר יותר. ולזה לא היה ראוי לה לזאת הענין שעשתה רצוני לומר שזלזלה במשכבו:

התועלת הכ"ה הוא במדות. והוא שאין ראוי לשואל הטובה והחנינה שלא ישאל דבר גדול כי אולי ימנע ממנו ההטבה במוחלט. ולזה תמצא שלא שאלה רחל כי אם בן אחד כדי שתהיה לה רבוי מה בבנים ולא שאלה עוד בנים רבים וכזה תמצא ביעקב שלא שאל מהשם יתעלה כי אם לחם לאכול ובגד ללבוש. ולזאת הסבה בעינ' היתה ברכת הנביא משוערת לפי הכנת המקבל כי הוא לא יפליג בשאלת הטוב מהש' יתעלה יותר מהראוי:

התועלת הכ"ו הוא במדות והוא שאין ראוי לאדם שיקח אשה כי אם לתכלית שיהיו לו בנים ממנה לא לבקשת ההנאה ולזה ביאר יעקב שכבר עבד לבן בעבור בניו להורות על שכונתו היה בנשיאת הנשים שיהיו לו בנים מהם:

התועלת השבע ועשרים הוא במדות. והוא שראוי לאדם שישתדל בחברת השלמים כי לרגלם יברך אותו הש' ית' ולזה תמצא שהיה מבקש לבן שישב עוד יעקב עמו לפי שכבר ראה שברכהו ה' ית' בגללו. ולזאת הסיבה בעינה ראוי שיתרחק מחברת הרעים פן יפגעהו רע בעבורם כמו שאמר בהתחברך עם אחזיהו פרץ השם מעשיך ובכלל הנה כמו שתדבק ההשגחה בצדיקים להטיב להם כן ייטיב בסבתם לאשר ישבו בביתם ולנלוים אליהם ולזאת הסבה בעינה ברך השם את בית המצרי בגלל יוסף:

התועלת השמנה ועשרים הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיראה שיצליחו מעשיו שישתדל שיהיו מעשיו לו לא לזולתו כדי שתהיה ההצלחה לו. ולזה היה חושק יעק' שיהיו מעשיו לביתו בראותו טוב הצלחתו ומזה המקום נלמד שמי שיראה רע ההצלחה בעניניו ראוי שימעיט בעסקיו כדי שירחיק ממנו רוע ההצלחה כמו שאמר חכי כמעט רגע עד יעבור זעם. ואמר לכן המשכיל בעת ההיא ידום כי עת רעה היא:

התועלת הכ"ט הוא במדות. והוא שראוי לאדם שירחיק ממנו החשד בכל עוז ואף אם היה יודע באמונה וביושר. ולזה תראה שיעקב עם מה שהתפרסם ללבן מאמונתו וישרו במה שעבד אותו כמו שספר בסוף הפרשה. רחליך ועזיך לא שכלו הרחיק שיהיה לו שכר מלבן אם לא באופן שלא יתכן שישיגנו חשד בו. ולזאת הסבה התעורר יעקב לצאת מבית לבן כאשר ראה שהיו חושדים אותו בניו ולא היו פני לבן עמו כתמול שלשום ועזב התועלת שהיה מגיע לו ממנו כדי שיתרחק מן החשד:

התועלת השלשים הוא במדות. והוא כשיראה האדם שיתעסק איש אחר לעשוק לו חקו ראוי לו שישתדל שיגיע לו ממנו חקו באי זה אופן שיהיה בזולת עול. ולזה תראה שכאשר ראה יעקב שרצון לבן היה לשלחו ריקם מאתו השתדל בזולת עול שיגיע לו חקו מלבן במה שעשה מהמקלות ונעזר בזה הפעל מהשם ית' ולזה לא היה בזה עול לפי שלבן הסכים שיהיו ליעקב הנולדי' בצאן בתואר ההוא ולא התנה שלא יסבב יעקב שיהיו הנולדים בתואר הוא:

התועלת הל"א הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיהיה זריז במעשיו ולא יתרשל מהם. הלא תראה שיעקב קרא לרחל וללאה השדה אל צאנו כדי שלא יעזוב צאנו עם ששם תהיה העצה יותר שלמ' ויותר נעלמת כי לא ישמע איש שם דבריהם והתבודד יותר מחשבתם בזה ולזה ישלם בשדה טוב העצה יותר מבעיר:

התועלת הל"ב הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם כשירצה דבר מה מאנשי ביתו שיכריחם על זה על צד האונס והנצוח אבל ישתדל לפתות אותם ולהכניעם אל מה שירצהו בתכלית מה שאפשר כדי שיתעוררו לזה מעצמם כי זה יותר טוב משיעשו זה על צד האונס וההכרח ולזה תמצא שאמר יעקב לנשיו דברים נכוחים יביאום להשמע אליו להפרד מאביהם והודיע להם בסוף דבריו כי השם יתע' צוהו לשוב ללכת ולשוב אל אביו כדי שיתרצו בזה מזה הצד גם כן שלא ימרו פי השם ית' כי הם היו מאמינות בו כמו שהתבאר במה שקדם:

התועלת הל"ג הוא במדות. והוא שראוי לאדם ואם הוא מושגח מה' ית' שישתדל בשמירת קניינו ולא יסמוך על הנס. הלא תרא' שיעקב השלם עם היותו נחוץ לברוח מפני לבן וראותו עוצם דבקות ההשגחה בו לא עזב דבר מקנייניו שלא הביא עמו ולזה אמרו ז"ל יברכך ה' אלהיך יכול בטל ת"ל בכל אשר תעשה:

התועלת הל"ד הוא במדות. והוא שראוי לאדם שישתדל בהגעת התכלית שיכוין אליו באופן היותר שלם אף על פי שהוא בטוח שיעזר בה מהשם יתעלה. ולזה תראה שיעקב כיון שיהיה נסעו בעת שהיה לבן גוזז צאנו שהיה רחוק ממנו דרך שלשת ימים כדי שיתרחק משם קודם שירגיש בזה לבן ויצא מן הארץ אשר היה ללבן בה ממשלה על יעקב וזה שהשם יתעלה אע"פ שהוא יבטיח שיעזור בדבר מה הנה ירצה שישתדל האדם בהגעת הדבר ההוא בסבות הנאותות ולזאת הסבה אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך ולא אמר לו אל תירא שאני אצילך מכף שאול כי אתה הולך בשליחותו וכמו זה רצה שיעזור יעקב במקלות באופן ההוא אע"פ שהבטיחו השם יתע' שכבר יהיו כל העתודים העולם על הצאן נקודים וברודים וכמו זה ימצאו רבים בתורה ובדברי הנביאים:

התועלת החמשה ושלשים להודיע עוצם השגחת הש' יתעלה בדבקי' בו עד שכבר דבר השם יתעלה אל לבן בחלום הלילה בעבור שמירת יעקב וסבב שיבקש לבן מיעקב שיכרתו ברית יחדו שלא יעבור אחד מהם המקום ההוא שהשיגהו בו להזיק לחברו דרך מה שאמר הכתוב ברצות יי' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו:

התועלת הששה ושלשים הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיפרד מאחר שהיתה לו חברה עמו שיפרד ממנו בפיוס ובשלום לפי מה שאפשר ולזה עשה יעקב משתה ללבן ולבניו קודם שיתפרדו ממנו ואף על פי שלא היה לבם שלם עמו. והנה האריך בזה הספור להודיע השתלשלות השבטים מיעקב איך היה מפני רוב התועלות המגיעות ממנו והודיענו התורה השמות שנתחדשו אז לקצת המקומות כמו ביתאל וגלעד ומצפה ומחנים כי זה ממה שיהיה מוסיף האמנה בזה הספור כי שמות אלו המקומות היו מפורסמים בעת מתן תורה:

פרק לב

פסוק ד

פרשת וישלח יעקב

וישלח יעקב מלאכים וגומר עד ויבא יעקב שלם

ביאור דברי הספור

זכר שכבר שלח יעקב שלוחים ילכו לפניו אל עשו אחיו להשתדל להשלים עמו כפי מה שאפשר ולזה אמר להם כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה והצליחני הש' ית' בביתו ונתן לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ותכף שהגיעוני אלו הקניינים נפרדתי מלבן ושלחתי להגיד לאדוני למצא חן בעיניך וכל זה היה לפרסם לעשו כי הוא לא היה שונא לו ולא ירצה להתרחק ממנו ולהעלים ממנו ענייניו אך רצונו להתנהג עמו כאח עם שכבר פרסם לו בזה המאמר שיעקב אינו עמו במדרגת אדון כמו שברכהו יצחק אכן הוא לו במדרגת עבד וזה ממה שיש בו רושם נפלא להסיר ממנו שנאת עשו ואולם אמר יעקב לשלוחיו כה תאמרון לאדוני לעשו כדי שתתישב בלבם שעשו הוא אדון ליעקב וידברו עמו בדרך מוסר העבד כמו שכת' החכם אבן עזרא והנה באו השלוחים והודיעו ליעקב שכבר עשו שליחותם ושעשו הוא הולך לקראתו וארבע מאות איש עמו ויירא יעקב לו מאד שיגיע לו נזק מעשו וייצר לו מאד אע"פ שכבר הש' הבטיחו שישמרהו בכל אשר ילך הנה ירא יעקב שמא איננו ראוי לכמו זאת ההשגחה הנפלאה ויעדר ממנו מפני זה הייעוד הטוב וזה כי הייעוד הטוב אינו חוזר כשאין בו תנאי בעצמות. ואולם כשיהיה בו תנאי בעצמות יסור היעוד

בסור התנאי בעניין הברכות הכתובות בתורה כשיתנהג במצות התורה למקיימי' מצותה וכבר תמצא שאמ' ירמיהו רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאביד ושב הגוי ההוא מדעתו אשר דברתי אליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרעה בעיני לבלתי שמוע קולי ונחמתי על הטוב אשר אמרתי להטיב לו הנה ביאר לך שהייעוד הטוב והייעוד הרע חוזרים בשנוי המקבלים מטוב לרע או מרע לטוב. ולפעמים יהיה היעוד הטוב באופן שיחוייב שיהיה עמו תנאי ואם לא נזכר והוא כשיעד ה' בטוב מתמיד בכל מקום ובכל זמן כי זה יחוייב ממנו שיהיה שם נאי והוא שיהיה המקבל באופן שתדבק בו ההשגחה האלהית כי אי אפשר שיגיע כמו זה הטוב התמידיי בזולת זה האופן כמו שקדם וכבר ביארנו זה כלו בששי מספר מלחמו' יי' ושם ביארנו שהייעוד הרע יש בו תנאי. ואם לא נזכר והתרנו שם הספקות הנופלות בזה וכאשר שער יעקב זה ירא שמא יגרום החטא וימנע ממנו זה הטוב מצד היותו בלתי ראוי שתדבק בו ההשגחה האלהית בכמו זה האופן הנפלא והיה לו עוד לירא שישחת זרעו לסב' שני' וזה כי זה היה אפשר בזולת בטול היעוד כי כבר אפשר שיקיים לו הש' זרע אחר ולזה השתדל יעקב להציל מה שיוכל וחלק העם אשר עמו וקנייניו לשני מחנות שאם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו אולי תתקרר דעתו וינצל השני והתפלל יעקב לשם יתעל' ואמר אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק השם האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך וטיבה עמך הנני בלתי ראוי לכל החסדים והאמת אשר עשית את עבדך. כי במקלי עברתי את הירדן הזה בבאי לבית לבן ועתה בשובי הייתי לשני מחנות ייטב נא בעיניך שתצילני מיד אחי עשו פן יבא וישחיתני מבלי השאיר לי שריד ואתה הבטחתני שתטיב עמי ותשי' זרעי כחול הים אשר לא יספר מרוב. ועם כל זה הנני מפחד מעשו להיותי בלתי ראוי לכמו זאת ההשגחה הנפלאה. וילן שם יעקב בלילה ההוא ולקח מהבא בידו מהקנינים מנחה לעשו אחיו לפייס דעתו ולהשלי' עמו ושם בכל עדר מהזכרים מה שיספיק לעדר הוא בטבע וזה שהוא שלחו לו עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים גמלים מניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתונות עשרים ועירי' עשרה ושם כל עדר לבדו וצוה לשים ריוח בין עדר ובין עדר כדי להשביע עינו של עשו כדי שתראה המנחה יותר גדולה וצוה לכל אחד מההולכים אחרי העדרים שיאמר לעשו כשישאלהו למי הוא ולמי מה שלפניו יענו לו לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו גם הנה עבדך יעקב אחרינו. ואולם עשה זה יעקב לשכך חמתו במה שיראה מהפלגת המנחה ומהפלגת הכנע יעקב לו. ותעבור המחנה אצל פני יעקב ר"ל שהוא היה רואה אותה בעברה והיה

רואה שעשו כמו שצוה אותם לתת ריוח בין עדר ובין עדר ויעקב לן בלילה ההוא במחנה וקם יעקב בלילה ההוא ויעבר נשיו וביו ושפחותיו וכל קניניו את מעבר יבוק אחר שעבר הוא בראשונה לנסות עומק המים ומאי זה מקום יכשר יותר שיעבור ונשאר יעקב לבדו להעביר לו קצת קניניו שנשארו שם ויישן שם ונראה לו בנבואה מלאך יי' כאלו הוא איש ולעוצם דבקתו בו וקורבת מדרגת ממנו נדמה לו שהוא נאבק עמו עם שיעקב כבר ראה עניין זה ההתאבקות מפני טרדת דמיונו בעניין עשו וחשב להמציא תחבולות להפילו אם יקום עליו להכותו כי אין מראין לאדם אלא מהרהורי לבו והנה ארך זמן התאבקות עד עלות השחר כי אז הגיע העת שהיה מקיץ יעקב לפי מנהגו והנה נדמה לו שנגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו ואמר ליעקב שישלחהו כי עלה השחר והגיע העת הראוי ליעקב שיפנה לעסקיו ולא רצה יעקב להתיר הקשר אשר ביניהם אם לא יברכהו תחלה ואמ' אליו המלאך שלא יקרא שמו עוד יעקב כי אם ישראל כי הוא שרר עם מלאכי הש' עד שמדרגתו קרוב' למדרגתם ולא נלאה כחו בזה ויהיה שר ג"כ עם אנשים ולא ינוצח ובזה היה ליעקב יעוד מה שלא ינצחהו עשו וישאל יעקב את המלא' מה שמו המורה על מהותו כדי שיושג לו מהותו בשלמותו והודיע אותו המלאך כי מהותו נעלם מאד אי אפשר שישיגהו האדם. וכבר ביארנו זה בראשון ממלחמו' הש' ויברך אותו זה המלאך שם וכאשר הקיץ קרא יעקב שם המקום ההוא פנואל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי והנה זרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו מפני מה שקרהו על כן צוו בני ישראל בהר סיני שלא יאכלו החלק מגיד הנשה שהוא על כף הירך אבל מה שהיה ממנו בזולת המקום הזה לא נאסר להם לאכלו וזה הצווי היה לפרסם ענין זאת הנבואה הנפלאה שהגיעה ליעקב אשר מרוב הדבקות שהיה לו במלאך קרה לו זה המקרה וזה כי התאמנה בנבואה היא מפנו' התורה ואולם אמרנו שנצטוו בה ישראל על הר סיני כי רתוה לא נתנה פעמים כמו שאמרו ז"ל בפרק גיד הנשה וכבר ביארנו סבת זה אל ביאור פריה ורביה בפרשת בראשית ולזה יהיה:

השרש האחד מזאת המצוה שאינה נוהגת אלא במה שמינו מותר באכילה ממה שיש לו כף כגון בהמה טהורה וחיה טהורה ואולם העוף אין לו כף. ר"ל שיהיה עוגל את העצם ומחזיק בו ולזה איננו נוהג בו וזה כי ענין זה המאמר הוא שמן הבעל חי הנאכלים צריך שנזהר שלא נאכל גיד הנשה וזה מבואר בנפשו וזה כי מניעת החלק מה מהדבר לא תהיה בעצמות אם לא היה הדבר ההוא מותר וזה שאם היה הדבר ההוא אסור לא תהיה המניעה לחלק בעצמות אבל תחיה לכל ולזה יתבאר שהוא נוהג בשליל ובכל אחד מהירכות כי בכל אחת כף ונוהג בנבלות וטרפות שלהם ובבהמת קדשים לפי

שמינם מותר באכילה. והנה נסתפק לחכמי התלמוד אם מה שאמר הכתוב אשר על כף הירך ירצה בו שיהיה לו כף לפי המנהג הטבעי או לפי המציאות וה שאם רצה בה מי שיש לו כף על המנהג הטבעי יהיה נוהג בבהמה וחיה אע"פ שלא ימצא להם כף בזה התאר כי הם בטבע שימצא להם כף ולא יהיה נוהג בעוף אף על פי שימצא לו כף בזה התואר כי הוא בטבע שלא ימצא לו כף עוגל העצם ומחזיק בו ואם רצה בזה במי שיש לו כף. לפי המציאות הנה יהיה העניין בזה בהפך ולזה יהיה העניין באלו ספק וספקא דאורייתא לחומרא:

והשרש השני הוא שלא מנעה תורה מגיד הנשה אלא מה שהיה ממנו על כף הירך לא מה שהיה ממנו בזולת המקום ההוא וזה מבואר ממה שאמר הכתוב אשר על כף הירך ואולם חכמינו ז"ל לעשות משמרת למשמרת התורה אסרו הגיד הנשה כלו והצריכו לחטט אחריו הנה נתבארו אלו השרשים בשלמות בפרק גיד הנשה. וכבר התבאר במה שזכרנו בשרשים הכוללים שגיד הנשה הוא מותר בהנאה וראוי שתדע שאעפ"י שלשון אכילה בא בתורה בגיד הנשה לא יהיה מתנו שיהיה בו כזית כי כבר מנעתהו התורה כביאור היה גדול או קטן ויראה לי שאם רסק וכתש מהחלק האסור מגיד הנשה לא יהיה מחוייב באכלו מהמרוסק אם לא יהיה בו כזית שהרי לא נקרא אז גיד הנשה וזה יתבאר ממה שאמרו בפרק אלו הלוקין במי שרסק תשע נמלות. והנה הסכמנו שיהיה זה ההתאבקות בעת השינה לפי שהוא בלתי אפשר שיראה לאד' מלאך השם בזה האופן בהשתמש בכחותיו הגופיות וכבר הודיענו הרב המורה שכבר נשמט במקומות רבים זכר היות הנבוא' בחלום או במראה להשענו שכל הנבואה היא בזה התואר. ולזה לא זכר בזה המקום שתהיה זאת הנבואה בחלום או במראה ואם יספק אדם עליהו ויאמר איך יתכן שישאר לו מזה זה הרושם בזה שהיה צולע על ירכו כאשר הקיץ נאמר לו שזה אפשר אצלנו לאחת משתי סבות. אמנם האחת היא שכבר נראה התפעל כלי הנפש מהדמיונים שיהיו לאדם בעת השינה לפי שהדמיונים ההם יניעו כלי הנפש הנעה מה וזה שכבר תראה שיחלום האדם והוא שוכב עם אשה ויראה קרי כאלו היה זה פועל שלם בהקיץ וכן תמצא שיחלום האדם שהוא נופל ממקום גבוה ויתנועעו מפני זה איבריו בעת השינה תנועה נפלאה עד שיקיץ בסבת זאת התנועה וימצא עצמו שכבר התנועע תנועה נפלאה וזה מבואר מאד מהחוש. ולזאת הסבה אפשר יקרה לו כשראה כשנקעה כף ירכו בחלום שישאר לו מזה רושם במקום ההוא מצד התנועה תקרא לו אז ולזה אפשר שקרה שמצא עצמו צולע על ירכו כאשר הקיץ. והסבה השנית הוא שכבר יתעורר לפעמים הדמיון מהדברים אשר יתפעל בהם האדם בעת השינה ולזה יקחו הרופאים

ראיה חזקה על החולי מחלומו' החולה והמשל שאם יגע הישן בדבר קר יחלום שהוא במים קרים או שכבר ירדה עליו השלג והכפור וממה שידמה לזה. ואם יגע הישן בדבר חם יחלום שהוא באש או שהשמש מכה עליו ומה שדימה לזה וזה דבר אין ספק בו כי החוש יעיד על זה ולזאת הסב' תמצא שכאשר יגבר המותר הזרעי באדם ויתעורר לצאת יחלום שהוא שוכב עם אשה ולזאת הסבה בעינה הנה כשיתחדש לאדם כאב מה בעת השינה יחלום שכבר הוכה במקום ההוא בסבת ריב היה לו עם אדם אחר מה בחלומו וזה ממה שיקראה ג"כ הרב' לפי מה שהושג לנו בחוש. ובהיות העניין כן הנה היה אפשר שקרה ליעקב בסבת העמל שעמל בהעברת כל אשר לו בנחל שנתחדש לו כאב בכף הירך בעת השינה ונדמה לו מפני זה בחלומו של נבואה שיתאבק עם זה האיש ושתקע כף ירכו בהאבקו עמו לפי התאבקו' הנרא' לו והנ' היה זה לפי מה שזכרנו להתאבקו' הנראה לו בעת השינה ג' סבות האחת מהם היא חוזק הדבקו' אשר היה לו עם זה המלאך. והשני' מה ששוטטה מחשבתו בהקיץ להמציא תחבולות להפיל עשו אם יבא עליו להכותו. והשלישית הכאב שנתחדש לו בעת שינה בכף הירך. עוד ספר שכבר נשא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות ועברו השפחות וילדיהן ראשונה ואחריהן לאה וילדיה ואחריהן יוסף ורחל ושם אחרון החביב לו יותר כדי שאם ינצל דבר שינצל היותר חביב לו. והוא עבר לפניהם ונכנע בכל עוז אל עשו עד שכבר השתחוה ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו וכראו' עשו זה ההכנע הנפלא עם מה שראה מהפלגת המנח' רץ לקראתו וחבקהו ונפל על צואריו ונשק אותו ויבכו כמשפט האחים שעמדו זמן רב שלא ראה איש את אחיו. וישא עיניו עשו וירא הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה שהם לך והשיב יעקב שהם הילדים אשר חנן יי' את עבדך ותגשן לעשו השפחות הנה וילדיהן ותשתחון וכן עשו לאה ויליד' ורחל ויוסף כי כן צוה להם יעקב או עשו זה מפני ראותם שהשתחוה יעקב לעשו. ויאמר עשו ליעקב מי הוא שתשוה לך אהבתו ותקות גמולו כל המחנה הזה אשר פגתי כי באמת להפלגת המנחה לא יוכל איש לשלם לך גמול הראוי עליה כראוי לך והשיב יעקב שלא שלח זאת המנחה לתקו' גמול כ"א למצא חן בעיני עשו ודי לו בזה הגמול והשיב עשו שיש לו רב ושלא יקח דבר ויפצר בו ויקח ויאמר עשו אל יעקב נסע ונלך יחד ואלך לרגליך ויאמר אליו אדני יודע כי הילדים רכים כי כבר היה בהם מי שאין לו זולת שש שנים והיו בהם רבים פחותים משתים עשרה שנה וג"כ הצאן והבקר המניקות עולליהם הם אצלי ועלי הנהגתם ואם לסבת המהירות ידפקום ברצותי למהר רגלי מפני המוסר כשתלך עמי ומתו כל הצאן והנה תלה הקללה בצאן לפי שהוא

הפחות מכל המינים שזכר שהיו בסכנה אם ימהר תנועתו. ובהיות הענין כן חליתי פני אדני שיעבור לפני עבדו וישוב למקומו ואני אלך בנחת לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבא אל אדני שעירה. ויאמר עשו אחר שלא תתרצה שאלך עמך הנה אניח עמך מן העם אשר אתי לשמרך בדרך ולא רצה יעקב בזה כי בטח בשם יתע' ולא שם בשר זרועו עם שכבר היה לו לירא מהנשארים מהעם אשר אתו שלא יזיקוהו. ויעקב נסע סכותה והלך למקום שקראו שמו סכות ויבן לו שם בית ולמקנהו עשה סכו' על כן קרא שם המקום ההו' סכות וכן היה נקרא בעת מתן תורה ואחרי כן כמו שהוא בספר שפטים ויודע בהם אנשי סכות ואמנם נזכר להוסיף האמנה בזה הספור. זה ביאור דברי הפרשה. והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם רבים:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי למי שיש לו שונא וירצה שתסור שנאתו ממנו שתקרב אליו בכל עוז ויגיד לו ענייניו כי בזה מהתקרבות הלבבות מה שלא יעלם וזה כי האדם לא יודיע פרטי ענייניו כי אם לאוהבו ויעלימ' מהשונא וזה אם כן ממה שייסד בלבו שהוא אוהבו וישבר לבבו ותסור שנאתו ממנו ולזה תמצא ששלח יעקב מלאכים לעשו להודיע לו ענייניו כדי שיתיישב בלבו שהוא אוהבו:

התועלת השני הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיהיה מפחד תמיד וישפוט הדברים ביותר רע שאפשר כדי שיתבונן לקחת עצה להמלט מהם. הלא תראה כי יעקב כששמע שעשו אחיו הולך לקראתו וארבע מאות איש עמו ירא שיהיה בואו להזיק לו ואע"פ שכבר קדמהו היעוד מהשם יתעלה שישמרהו ויהיה עמו והיה אפשר גם כן שישפוט שהוא בא לכבדו ולשמרו ולזה התחכם לקחת עצה על זה כפי מה שאפשר:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם כשיראה שהוא מחוייב שיגיע לו רע מה שיתרשל מלקיחת העצה אי זה רע ישתדל להרחיקו יותר ויבחר ברע היותר מעוט כי אולי יתרשל בזה האדם לחשבו שאין ראוי שיבחר ברע ואין העניין כן כי הוא ראוי שיבחר האדם ברע המועט כדי שינצל מרע שהוא יותר חזק ממנו כי הוא מזה הצד טוב. הלא תראה כי יעקב כאשר פחד שישחית עשו כל מחנהו חלקו לשנים לחקותו כי אולי ישאר האחד. ולזאת הסבה גם כן חצה הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות ושם היותר חביב אחרון כדי שאם ישאר מהם דבר ישאר היותר חביב לו:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שאין ראוי שימנע האדם מהתפלל לש' יתע' ואפילו בעת הסכנה העצומה כאמרם רז"ל חרב חדה מונח על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. הלא תראה כי יעקב אבינו עם היותו בתכלית הסכנה לפי מחשבתו שעשו

אחיו היה שונא אותו שנאת מות היה בא כנגדו בדרך עם ארבע מאות איש התפלל לשם שיצילהו:

התועלת הה' הוא בדעות. והוא שאפשר שיעד השם יתע' אדם ביעוד טוב ולא יתקיים כאשר היה היעוד גוזר בעצמות שיהיה בו תנאי כמו העניין בזה הייעוד שייעד השם ליעקב שישמרהו בכל אשר ילך שכמו זה היעוד לא יתכן שיתקיים כי אם במי שהוא באופן מהדבקות בשם יתע' שתדבק בו כמו זאת ההשגחה הנפלאה. ולזה ירא יעקב כי שער בעצמו שאין מעלתו באופן שתדבק בו כמו זאת ההשגחה הנפלא' אבל הוא קטן ושפל בערך אל הטובות אשר השפיע לו השם יתע' מצד דבקות ההשגחה בו:

התועלת הו' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיותר משלו לתת לשונאו ויכנע לו בתכלית מה שאפשר עד שישלים עמו אע"פ שהיה שונאו פח' המעלה והוא גדול המעלה כי הוא עושה זה ההכנע בעבור עצמו שימלט משונאו לא בעבור שונאו וראוי לו גם כן שיהיה מה שיתן לו באופן שיהיה שלם ויסדרהו בסדור אשר יראה בו המתן יותר גדול. הלא תראה שיעקב נכנע לעשו בכל זה האופן הנפלא ונתן לו זה המתן הנפלא ורצה עם זה השלמות יעקב בו ר"ל שיהיו הזכרים בכל עדר מה שיספיק לנקבות בשלמות וצוה לתת ריוח בין העדרים כדי שיראה המתן יותר גדול:

התועלת הז' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שישמור מעבור במקום שיהיה בו סכנה אם לא אחר הנסיון שיתברר לו בו שאין סכנה בעברו במקום ההו' ולזה תמצא כי יעקב להיותו משער בעצמו שאם יראה שיהיו בנחל ההוא מים רבים לא יתכן לעבור בהם יוכל לשוב לאחור מבלי שישיגהו בהם נזק רצה לעבור תחלה זה הנחל קודם שהעביר כל אשר לו כי אם העמיס על עצמו להעבירם קודם שנסה עומק המים ומצא המים באופן לא יוכל לעבור הנה לא יוכל לשוב לאחור עם מה שהיה מעביר מנשיו ובניו:

התועלת הח' הוא בדעות. והוא להודיע חוזק השגחת השם יתע' בדברים בו עד שכבר הראה ליעקב בנבואה לישב נפשו ממה שהיה מפחד ממנו שהוא ישדר עם אלהים וישור גם כן עם אנשים ויוכל. ולזאת הסבה בעינה צוה לשנות שמו כמו ששנה שם אברהם ושרה כאשר הבטיחו שיהיה לו בן ממנה כאלו אמר שאם היה ראוי שינוצח יעקב הנה ישראל לא ינוצח כאמרם ז"ל אברם אינו מוליד אבל אברהם מוליד. ולזאת הסבה נכפל זה השנוי ליעקב כשיעד לו השם שיהיה לו ממנו גוי וקהל גוים כאלו אמר שאם אין יעקב מוליד עוד הנה ישראל יוליד ולזאת הסבה אמרו ז"ל ששנוי השם הוא אחד מהדברים שמקרעין גזר דינו של אדם:

התועלת הט' הוא בדעות. והוא שאי אפשר לאדם שישג מהות השכל הפועל כמו שחשבו זה קצת הקודמים וזהו מה שאמר לו המלאך למה זה תשאל לשמי כמו שבארנו וכבר ביארנו אמתת זה בראשון ממלחמות יי':

התועלת הי' הוא להודיע מעלת יעקב וזה שכבר נתקרבה מדרגתו למדרגת המלאך עד שנדמה לו שיאבק עמו עם שיש במה שנשאר לו מהרושם מזאת הנבואה פרסום לאמתת זאת הנבואה והוא שכבר נמצא שהיה צולע על ירכו כשהקיץ. ולזאת הסבה נצטוינו שלא לאכול גיד הנשה אשר על כף הירך כדי שיתפרסם לנו עניין זאת הנבואה הנפלא' עם שבזה רושם גם כן לאמת' עניין זאת הנבוא' אשר היא פנה מפנות התור' וזה שאם לא יאמין בנבואה תפול התור' בכללה:

פרק לג

פסוק יח

ויבא יעקב שלם וגו' עד סוף הפרשה

באור הפרשה

ספר שכבר בא יעקב בשלום מעת הפרדו מלבן עד אשר היה בעיר שכם והנה לפני עיר שכם והנה קנה שם חלקת השדה אשר נטה אהלו מיד בני חמור שהיה נשיא הארץ. והיה אבי שכם שענה דינה בת יעקב כמו שספר אחר זה. ולזה תואר אותו בשהוא אבי שכם והנה קנה אותם בדמים מעטים כי לא הלך בגדולות לבקש מקום רחב לנטות שם אהלו אבל הספיק לו ההכרחי. והנה הציב לו שם מזבח ולא בנה מזבח במקום אחר קודם לזה לפי שעד עתה לא נכנס בארץ כנען אשר היא נבחרת ולזה בנה לו שם המזבח כדי שתגיע לו שם הנבואה וכבר קרא לו אל אלהי ישראל בנבואה שם ולזה בנה שם המזבח כדי שתדבק בו ההשפעה האלהית. והנה יצאה דינה בת לאה לראות בבנות הארץ ולפי שעשתה שלא כהוגן השיגה זה המקרה הרע והוא שכבר ראה אותה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ ולקחה אותה וישכב אותה ונקשרה אהבתו בה. וידבר על לבה למשוך לבבה להשמע אליו ואמר שכם אל חמור אביו מרוב חשקו בה שיקח לו הילדה הזאת לאש' והנה יעקב שמע זה הפועל המגונה והחריש עד בוא בניו כי היו עם מקנהו בשדה וכאשר יצא חמור אבי שכם אל יעקב לדבר אתו שיתן דינה בתו לשכם בנו לאשה כבר באו בני יעקב מן השדה ויתעצבו מאד כאשר שמעו זה העניין ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב איש אשר לו ערלה כי הם לא ירצו להתחתן עמו בשום פנים ועוד שזה הפועל לא היה ראוי להעשות אע"פ שיהיו לעם אחד ויאותו להתחתן עמהם כי בני נח נצטוו על העריות כמו שקדם. ואמר להם

חמור שיתנו את דינה לשכם לאשה ויתחתנו עמהם בדרך שיהיו לעם אחד וישבו עמהם ויסחרו הארץ ויאחזו בה. ולפי שראה שכם שלא היה בזה המאמר מהפיוס מה שיצטרך השלים המאמר לפייס אותם ואמר להם שירבו עליו מאד מוהר ומתן ויתן כאשר יאמרו לו ויתנו לו את דינה לאשה. ויענו בני יעקב את חמור ואת שכם אביו במרמה להנקם מהנבלה הזאת ויאמרו לא נוכל את אחותינו לאיש אשר לו ערלה כי הערלה חרפה היא לנו. ולזה אם תסכימו להמול לכם כל זכר נאות לכם לתת את אחותנו לשכם. ואם לא תסכימו בזה ולקחנו את בתנו והלכנו. והנה כוונו בזה לאחד משלשה דברים וזה שאולי יקשה להם להמול לקושי זה הפועל במוחלט וכ"ש בגדולים ויהיה זה סבה אל שיהיה להם התנצלות כשלא ייתנו אחותם לשכם כי הוא היה בן נשיא הארץ ולא יוכלו להמנע מעשות חפצו אם לא תהיה שם טענה מספקת ואם היה שיסכימו להמול הנה אולי יוכלו להנקם מהם בעת היותם כואבים. ויהרגו כל זכר ואם לא ישלם להם זה הנה עכ"פ יועיל להם זה שלא תהיה אחותם לאיש אשר לו ערלה וזאת היתה החכמה והמרמה אשר היתה בזה המענה. וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני בנו והשתדלו עם אנשי עיר' שימולו כל זכר ושמעו להם וימולו כל זכר כל יוצאי שער עירם ויתכן שמלו אותם בני יעקב. ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים לקחו שמעון ולוי איש חרבו ובאו על העיר בטח והרגו כל זכר ויתכן שהם אמרו שכבר באו לבקר האנשים הנמולים להשתדל ברפואת מכתם וסבבו שלא ישאר בחדר ההוא אחד מהנשים והטף בדרך שלא יודע הדבר והיו הורגים אותם בחרב אשר לקחו וסוגרים הדלת אחריהם וצוו הטף והנשים שלא יכנסו שם כדי שינוחו ממחץ מכתם עד שכבר הרגו כל זכר בעיר קודם שהרגישו בזה הפועל והרגו את שכם וחמור אביו ולקחו דינה מביתם ויצאו וכשנשלם להם הריגת כל זכר בעיר נתקבצו בני יעקב כלם לשלל שלל ולבוז בז להנקם מהם על אשר טמאו אחותם ולקחו צאנם ובקרם וחמוריהם ואשר בעיר ואשר בשדה לקחו ואת כל חילם וטפם ונשיהם שבו ויבוזו ואת כל המטלטלים אשר בבית והנה כעס יעקב על שמעון ולוי ואמר להם עכרתם אותי לשים שנאה ביני ובין יושבי הארץ והם הכנעני והפריזי שהם אומות גדולות ואני במתי מעט ונאספו עלי והכוני ונשמרתי אני וביתי ויאמרו לו האם ראוי שיעשה שכם אחותנו כזונה שלא יהיה בן נח נהרג עליה והנה לא היה אפשר להרוג שכם אם לא בזה האופן כי אם יהרגוהו לבדו ינקמו נקמתו אביו וכל יושבי עירו וידם גם כן היה במעל הזה כי היה בידם למחות לו לעשות זה הפועל המגונה או מפני שלא השתדלו שיהיה נהרג עלי' כמשפט ולזה הרגו כולם. ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה ביתאל ושב שם ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך כי שם תגיע לך הנבואה

גם כן כמו שמגעת לך בזה המקום והנה צוהו שיסור משם ולא יסמוך על הנס כי אולי יזיקהו יושבי הארץ וידרשו דמי אנשי שכם מידם והנה השגיח יעקב ועיין בתיקון ענייני ביתו באופן שתדבק בהם ההשגחה האלהית וראה שהיו בביתו מאלילי עיר שכם וצוה שיסירו אלהי הנכר אשר בתוכם ויטהרו ויחליפו שמלותם כי המקום שהולכים שם הוא קדוש. ולזה ראוי שיהיו נקיים מכל טומאה ועוד שהוא יעשה שם מזבח לאל אשר פדה אותו מכח צרה. ולזה ראוי שיקדשו עצמם באופן שתדבק בם השגחתו והנה נתנו ליעקב כל אלהי הנכר אשר בידם והנזמים אשר באזניהם שהיו מוכנים לעשות מהם אלילים או אולי היו מתכשיטי ע"ז והנה קבר אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם שלא יהנו מע"ז כלל. ויסעו והנה עזרם ה' יתע' שהביא חתת ופחד על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב. ויבא יעקב וכל העם אשר אתו ללוז אשר בארץ כנען היא ביתאל כי כן קרא שמו יעקב כמו שקדם. ויקרא למקום שבנה המזבח אל ביתאל ר"ל שהשם יתע' שם כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני אחיו. ותמת דבורה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות כי שם בכו בכי גדול על דבורה. וירא אלהים אל יעקב עוד בביתאל פעם שנית וזאת הנבואה השנית היתה בבואו מפדם ארם כי הראשונה היתה בלכתו שם והנה עדיין היה יעקב בא מפדם ארם כי לא הגיע אל אביו עדיין ויברך אותו השם יתעלה ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא שמו ישראל ויאמר לו האלהים אני אל שדי שהנהגתי מספקת להשפיע המציאות ואני מייעד אותך שעוד יצאו' ממך גוי וקהל גוים ומלכי' ממך יצאו. גוי וקהל גוים יצאו מחלציך והנה אמר זה על בנימן שיצאו ממנו מלכים ועוד אני מיעד אותך שהארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק הנני נותנ' לך ולזרעך אחריך אתן את הארץ כשיהיו באופן שיהיו ראויים לירש אותה והנה לא הגיעה עוד נבואה ליעקב במקום ההוא אשר דבר אתו השם יתעלה ואמנם אמר זה כי יעקב היה מכין עצמו במקום ההוא אל שתגיע לו שם נבואה ולא עלה בידו. ואולי היה לו מונע אם מצד טרדת המחשבות אם מצד אחר ואמנם זכר שכבר נפסק שם הנבואה ליעקב לפי שהוא יזכר כי יעקב נסע מביתאל והנה לא היה מסכים יעקב לצאת מהמקום ההוא הנבחר לולי הפסק נבואתו במקום ההוא. והנה הציב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו השם יתע' מצבת אבן ונסך עליה נסכים ויצק עליה שמן לעבוד שם השם יתעלה ולהכין עצמו שתגיע לו שם הנבואה והנה קרא יעקב שם המקום אשר דבר אתו שם אלהים ביתאל. והנה קיים בכאן יעקב מה שנדר שהאבן אשר שם מצבה יהיה לו בית אלהים כי שם עבד ה' יתע' ואין ספק שכבר קיים גם כן מה שנדר לתת מעשר לכבוד השם מכל אשר

יתן לו. והנה נתן זה למי שהיה ראוי בדור ההוא והנה כאשר ראה יעקב הפסק הנבואה ממנו במקום ההוא נסע מביתאל ללכת ליצחק אביו והנה היה קרוב מאפרת כשילדה רחל ותקש בלדתה ותלד בן. ויהי בצאת נפשה כי מתה ותרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין. ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת היא בית לחם ואולי לא רצה יעקב להכנס לאפרת לקברה כי ירא מאנשי הארץ על דבר שכם ולא יכול גם כן לשאת אותה למערת המכפלה כי היה רב המרחק וישיגה עפור נפלא קודם הגיעם שם והנה הציב יעקב מצבה גדולה על גברה לכבודה והנה היתה שם המצבה ההיא בעת נתינת התורה וגם בימי שאול בן קיש היתה שם כאמרו בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימן בצלצח וגם היום היא שם לפי מה שספרו לנו רבים. ויסע ישראל משם ויטו הלו רחוק ממגדל עדר כי לא רצה להכנס לעיר ליראתו מאנשי הארץ על דבר שכם. ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא הלך ראובן ושכב עם פילגש אביו וכבר שמע זה ישראל ובעבור זה נתן הבכורה שלו לאחד מבניו הנשארים ולפי שכבר נשלמו תולדות יעקב מנה אותם וספר שכבר היו בני יעקב שנים עשר ואמר שכבר נולדו לו בפדן ארם כי כלם נולדו שם לבד בנימן. ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק. ויהיו ימי יצחק מאה ושמונים שנה ויגוע יצחק וימת ונאסף הכבוד אל עמיו ר"ל שכבר הגיע לחיים הנצחיים כמו שביארנו בעניין מיתת אברהם. והיה זקן ושבע ימים ויקברו אותו יעקב ועשו בניו והנה מנה תולדות עשו לכבוד יצחק ויעקב ולהודיע גודל מעלת האבות אצל אנשי הארץ ההיא עד שהיו בני עשו נשיאים וגדולים בארץ אשר גרו בה ונתחתן גם כן עשו עם גדולי הארץ עם שבזה תועלת להודיע יחסי בני עשו כי כבר נצטוו ישראל על בני עשו. עדה בת אילון. היא בשמת בת אילון הכתוב באלה תולדות יצחק אבל היו לה שני שמות. אהליבמה בת ענה היא יהודית בת בארי החתי הכתובה בתולדות יצחק אבל היו לה שני שמות וגם לאביה והנה מצאנו שהיה לצבעון בן והיה שמו ענה והוא היה אבי אהליבמה לפי מה שיראה החכם א"ע ואין זה נכון שאלו היה כן היה אומר אהליבמה בת ענה בן צבעון והוא אמר בת ענה בת צבעון. ועוד כי כבר זכר בני שעיר החורי וזכר אחר כן בסדר ההוא הבנים שהוליד כל אחד מהם ולזה תהיה אהליבמה בת עה אחי צבעון. והנכון בעיני שהיא היתה בת ענה אחי צבעון ואמנם גדלה ענה בן צבעון ונקראת בעבור זה בת צבעון כמו שנקראו בני מיכל בת שאול הבנים שגדלה אותם ולזה תמצא שזכר בבני ענה דישון ואהליבמה בת ענה ואלו היתה אהליבמה בתו לא היה צריך לומר בת ענה ואולם אמר בת ענה כי היא באמת בת ענה הנזכר ראשון וזה מבואר מאד. בשמת בת ישמעאל היא מחלת בת ישמעאל אבל היו

לה שני שמות. קרח מצאנוהו בבני עשו ומצאנוהו באלופים מתיחס לאלופי בני אליפז במקום אחד ובמקום אחר מיוחם לאלופי בני אהליבמה. ויתכן שקרח היה בן אהליבמה וגדל אותו אליפז ולזה נתיחס עם אלופי בני אליפז ובלי ספק אם היה ממזר לא היה מסופק בן מי היה אצל התורה כי השם יתעלה יודע כל הנסתרות ואמנם רז"ל אמרו זה על צד הדרש לגלגל חיוב ע"י חייב כמנהגם ואולם אמרנו שקרח היה בן אהליבמה לפי שהוא נזכר עם בניה בתורה ובדברי הימים ולא נזכר עם בני אליפז כלל. תמנע מצאנוה פלגש לאליפז והיה גם כן אחות לוטן בן שעיר החורי ולזה הודיע יחוסה להודיע מעלת האבות שזאת היתה בת נשיא הארץ והסכימה להיות פלגש לאליפז בן עשו. ובדברי הימים מצאנוה נזכרת עם בני אליפז ואולי בא אליפז על אם לוטן וילדה לו תמנע ואח"כ היתה פלגשו. לזה לא נתייחסה לשעיר החורי אבל נזכר שהיא אחות לוטן. בת מטרד בת מי זהב נראה שהיא היתה בת איש ששמו מטרד וגדל אותה איש שהיה שמו מי זהב או היה שם אמה מטרד ושם אם מטרד מי זהב או נתייחסה לאביה ולאמה ויהיה מטרד שם אביה ומי זהב שם אמה. והנה המלכים שזכר מלכו כארץ אדום קודם שימלוך מלך לבני ישראל. ולזה הו' מבואר שכל זה היה קודם מתן תורה כי אז היה מלך לבני ישראל והוא משה רבינו ע"ה כי הוא היה מלך כמו שכתוב ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם והנה אלה האלופים שזכר בסוף הפרשה שהיו אלופי עשו למשפחותם למקומותם למושבותם בארץ אחוזתם היו כן אחר שמת הדר שהיה המלך השמיני ולזה כתוב בדברי הימים וימת הדר ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע אלוף עלוה וגומ' והם היו מפורסמים בעת נתינת התורה והיו יושבים במקומו' חלוקים וכל אחד מאלו היה נשיא במקומו על המשפחה שהיה ממנה. זה ביאור הספור. ואולם התועלות המגיעות ממנה הם רבים:

התועלת הא' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שישתמש בשל אחרים בהיות לאל ידו. ולזה תראה שהשתדל יעקב לקנות חלקת שדה אשר נטה שם אהלו.

התועלת הב' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיבא לגור במקום מה שיהיה משאו ומתנו עם הנכבדים שבמקום ההוא כדי שתתקרב דעתם לו ויהיה בזה יותר בטוח מהזקי אנשי העיר. ולזה תמצא שקנה יעקב חלקת השדה מיד נשיאי העיר וכן קנה אברהם שדה עפרון לזאת הסבה כי היה מושל בארץ ההיא:

התועל הג' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא יפזר ממונו יותר מדאי אבל יספיק לו ההכרחי. הלא תראה כי יעקב השלם הספיק לו בנטות אהלו במקום בלתי רחב מאד וכבר יורה על זה שכבר קנהו בדמים מעטים:

התועלת הד' הוא במדות. והו' שאין ראוי לאשה שתצא מביתה. הלא תראה מה שקרה מהגנות לדינה בצאתה לראות בבנות הארץ עד שכמעט היה זה סבה להשמיד בכל בית אביה לולי יי' שהיה להם:

התועלת הה' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיתנהג במדת הסבל כפי מה שאפשר ולא ימהר להראות כעסו על מה שיעשו האנשים כנגדו אבל ימתין זה אל העת הראוי. הלא תראה שיעקב עם חוזק ההפעלות שהיה ראוי שיהיה מתפעל מזאת מנבלה שעשה שכם החריש יעקב עד בוא בניו כדי שתשלם העצה ביניהם איך יתנהגו בזה ועוד שאם תתחדש מריבה בינו ובין שכם היה יותר טוב שיהיו יחד לקחת עצה איך ינצלו מהם ואם היו בחוץ את מקנהו היה אפשר שיזיקום בקלות הקמים עליהם:

התועלת הו' הוא במדות. והוא שאין ראוי לשלם שיוציא דבר מרמה מפיו אפילו לכוין אל מה שראוי שיכוין אליו אבל ראוי שיהיו פיו ולבו שוים ולזאת הסבה לא רצה יעקב לענות לשכם ולחמור אביו מה שהיתה ההסכמה שיענוהו לפי שזה המענה לא היה לפי האמת כי בלי ספק לא יאותו לתת אחותם לשכם ואף על פי שיסכימו להמול כי לא יספיק להם בהסכימם להמול להיות' עמהם לעם אחד כי הם היו עובדים ע"ז ובלי ספק לא יסכימו להיות לעם אחד עם עובדי ע"ז אבל חשבו שבזה ימלטו מנתינת דינה לו לאשה לפי שכבר יקשה להם להמול ויהיה זה סבה אל שיהיה להם התנצלות כאשר לא יסכימו לתת לו אחותם. והנה לזאת הסבה ענו בני יעקב זה המענה לפני אביהם כי לא היה להם עזות מצח לענות בפניו לולי כי לא הסכים לענות כמו זה המענה בפיו ולזה תמצ' שכאשר הסכימו להמול ויוכרחו לתת לו אחותם. והוא מה שברחו ממנו עם מה שימשך להם בזה מההפסד שיתערבו עם עובדי ע"ז ויהיו עמהם לעם אחד ולא יהיה להם אות יוכר בו זרעם עד שיהיה זה סבה שיתערב זרעם בהם וימשכו לאמונתם הנפסדת כל שכן עם התחתנם זה בזה כמו שהתנו הנה להתמלט נפשם מזה ההפסד התעוררו לעשות זה הפועל הנפלא:

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיחמוד שיהיה לו מה שלזולתו מהקניינים כי זאת מדה פחותה מאד מביאה להפסד רב הקבוצים המדיניים ולזה תראה שספר ששכם וחמור כאשר נתנו עיניהם במקנה יעקב ובקניניו וקוו שיהיו להם וקרה להם הפך זה והוא שכבר היה ליעקב כל מקניהם וקנינם:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם למסור עצמו לסכנות הלא תראה כי יעקב עם מה שהגיע לו מהיעוד מהש' יתע' שישמרהו תמיד פחד פחד נפלא כשעשו בניו זה הפועל חזר ויירא מאנשי הארץ שישמידוהו הוא וביתו:

התועלת התשיעי הוא בדעות. והוא שהש' יתע' כשיעזור לדבקים בו ושומר אותם יעשה זה בסבות היותר נאותות ולזה צוה השם יתע' ליעקב שיסור משם פן תדבקנו הרעה מאנשי הארץ וילך לביתאל ויעשה לו שם מזבח לעבוד בו השם יתע' כדי שישלם לו שם הדבקות בשם יתע' ביותר שלם שאפשר עד שתדבק בו ההשגחה האלהית. ולזאת הסבה בעינה צוה המלאך ללוט שימלט ההרה פן תדבקנו הרעה שם ולא הסכים השם יתע' להצילו לבדו במקום שהיה בו כי הוא יבקש תמיד כמה שיעשהו מאלו הענינים שיהיו באמצעות הסבות אשר בהם יותר מעט מהזרות אל הסדור הטבעי וכבר בארנו זה בששי ממלחמות יי':

התועלת העשירי הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיירא ממקרים רעים שישוב אל השם יתע' בכל עוז ויסיר מביתו כל דבר מוגנה כי בזה יתקרב להשם יתע' וירחמהו ולזה צוה יעקב לנקות ביתו מכל דבר רע בהיותו ירא מאנשי הארץ שישמידוהו הוא וביתו והנה הסכים יעקב שלא להנות מע"ז לסבה בעינה אשר מנעה התורה ההנאה ממנה:

התועלת האחד עשר הוא במדות. והוא שראוי לאדם לגמול חסד עם המתים אשר הגיע לו מהם טוב בחייהם ולזה ספר שכבר קרא יעקב אלון בכות שם האלון אשר נקברה שם דבורה מניקת רבקה כי זה ממה שיורה שכבר בכה שם ולזאת הסבה בעינה הציב יעקב מצבה על קבורת רחל באופן שהציב אותה כדי שישאר זכרה זמן ארוך כי בזה מגמילות חסדים מה שלא יעלם:

התועלת השנים עשר הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא יפליג לכעוס על בנו הגדול על פעולותיו המגונות כי אולי יטרידהו ממנו ויפסידהו אבל ראוי לו אז שיקריבהו אליו יותר להדריכו בדרך ישרה. ולזאת הסבה ספר שכבר שמע ישראל זה הפועל המגונה אשר עשה ראובן ולא זכר שכעס עליו. ואולם ביום צוותו את בניו ענשו על זה הפועל המגונה ועשק ממנו הבכורה ונתנה ליוסף. והנה זכר אחר זה הסבה אשר הוכרחו בעבורה אל שיפרדו יעקב ועשו איש מעל אחיו עם היותם אחים לישב יותר בלבנו אמונת החדוש ותאריך בספור תולדות עשו ובספור המלכים אשר מלכו בארץ אדום לכבוד האבות ולהודיע יחוסיהם להפרידם מבני שעיר כי ישראל צוו על בני עשו כמו שביארנו במה שקדם:

פרק לז

פסוק א

פרשת וישב יעקב

וישב יעקב וגומר עד ויהי בעת ההיא וירד יהודה.

באור הספור

אמר שכבר ישב יעקב בארץ מגורי אביו שהיה בארץ כנען והנה המקום ההוא הוא חברון כמו שזכר בפרשה הקודמת שכבר בא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון ובעוד שהיה יצחק חי היה זה המקרה שספר מיוסף כי כבר היו ליוסף כ"ט שנה קודם שמת יצחק ואולם קדם לספר מיתתו לפי שכבר ספר שקברו אותו יעקב ועשו ולפי שרה להשלים ספור תולדות עשו והפרדו מעל אחיו אחר ספורו מה שהיה מיעקב ועשו בהשלים יעקב עמו כפר מת יצחק ואחר שב לספר בארוכה התולדות והמקרים אשר קרו ליעקב ואמר אלו המקרים שקרו ליעקב יוסף כשהיה בן י"ז שנה היה רועה את אחיו בצאן ומקנאתם בו לראותם כי אותו אהב אביהם מכל בניו שמוהו משרת לבני השפחות וזה הפועל היה בתכלית הגנות. והנה הביא יוסף דבריהם הרעים אל אביהם וספרם לו. והנה ישראל אהב יוסף מכל בניו כי כבר היה לו במדרגת בן זקונים שהוא נאהב מאד מפני היותו מרחל ונולד אחר היאוש ולכן עשה לו כתונת הפסים מה שלא עשה כן לשאר בניו. ולזה היו האחים שונאים אותו עד שלא יכלו לדבר עמו דבר של שלום. והנה חלם יוסף חלום מהחלומות הצודקים והגיד אותו לאחיו והוסיפו עוד שנוא אותו. ויאמר להם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי הנה נראה לי בחלומי שהיינו מאלמים אלומי' בתוך השדה וקמה אלומתי וגם נצבה והנה תסובן אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי. והנה זה החלום היה מורה שישתחוו לו אחיו ויהיה זה לסבת תבואה וכן היה העניין בסוף. ויאמרו לו אחיו האם נמליך אותך מלך עלינו או תמשול בנו בחזקה. ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו שהיה מספר לאביו מהם מדבתם הרעה. וחלום עוד חלום אחר צודק ויספר אותו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי. והנה זה החלום היה מורה שישתחוו לו יעקב ואשתו ואחד עשר בניו. והנה גער בו אביו להוציא זה מלב אחיו והראה לו שזה בלתי אפשרי כי אמו מתה ולא יתכן שישתחוו לו יעקב ואמו ואחיו. והנה אחיו הוסיפו בו קנאה על חלומותי ואביו היה מיחל שיגיע זה החלום ויתקיים כי הוא היה משער שזה החלום הוא צודק. וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם להיות המקום ההוא נאות להמצא שם מזונם מה שיצטרך להם והוא גם כן נאות לרעיית הצאן והנה נקוד על א"ת להורות שעקר כוונתם היתה לרעיית הצאן אלא שעם כל זה כבר כוונו באופן מה להנאת עצמם ולזה היתה זאת המלה ממוצעת בין מה שהוא נמחק ובין מה שהוא בלתי נמחק. ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם לך נא ראה את שלום אחיך ושלום הצאן והשיבני דבר. ואמנם אמר זה לפי שהוא ירא שיזיקום שא

אנשי הארץ בזכרם מה שעשו לאנשי עיר שכם וישלחהו מעמק חברון כי בחברון היה יושב ויבא יוסף לשכם. וכאשר הגיע שם היה תועה בשדה והיה מהפך פניו הנה והנה לראות באיזה מקום מהעיר ההוא היו רועים אחיו וימצאהו שם איש ויאמר לו מה תבקש ויאמר את אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רועים מזה המקום והשיב לו שכבר נסעו משם ושמע מהם שהיו אומרים שילכו לדותן. וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדותן ויראו אותו מרחוק ובטרם יקרב אליהם חשבו עליו מחשבות להמיתו והסכימו ביניהם שיהרגוהו וישליכוהו באחד הבורות ויאמרו ליעקב שחיה רעה אכלתהו ואז יראו מה יהיו חלומותיו ר"ל שאז יתברר להם שלא יתקיימו חלומותיו והשתדל ראובן להצילו מידם ונתן להם עצה שישליכוהו אל הבור אשר במדבר ויד אל ישלחו בו לשפוך דמו וימו' שם מעצמו ברעב בזולת שפיכות דמו והנה עשה זה להציל אותו מידם להשיבו אל אביו. ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו השתדלו עמו שיפשוט כתנתו ואחר כך השליכו אותו בבור והנה הבור היה רק ממים ואולי היה שם טיט עב או נחשים ועקרבים כמו שאמרו ז"ל כי לא היה רק כי אם ממים. וישבו לאכול לחם וישאו עיניהם ויראו והנה שיירת ישמעאלים שהייתה באה מגלעד וגמליהם נושאים סחורות יקרות ונכבדות הבאת וצרי ולוט ההולכים להוריד מצרימה והנה לא היה שם ראובן ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע ואי זה תועלת יגיע לנו כי נהרוג אחינו ונכסה דמו ר"ל שאין לנו התנצלות כשלא נשלח בו יד לשפוך דמו וימות מעצמו בבור שהרי כאלו הרגנוהו בידים אחרי שהשלכנו אותו שם אין הבדל בזה אלא שבזאת ההריגה נכסה דמו כי ימות ברעב ולא ישאר לו דם ואם הרגנוהו בחרב נשפוך דמו ארצה. לכו ונמכרנו לישמעאלים ולא תהיה בו ידינו לסבב מיתתו כי אחינו בשרינו הוא והנה נסירהו מעלינו ונמלט מחלומתיו ודבריו ולא נחטא במיתתו וזה שעם היותו עבד לא יתכן שתהיה לו ממשלה וכל שכן שאי אפשר לו שימשול בנו למרחוק ממנו. וישמעו לו אחיו והנה כאשר עברו אלו הסוחרים משכו אחי יוסף את יוסף והעלוהו מהבור ומכרוהו לישמעאלים בעשרים כסף והסוחרים ההם הביאו יוסף מצרים. וישב ראובן אל הבור לראות את יוסף ולהשיבו אל אביו והנה לא מצא יוסף בבור ויקרע את בגדיו וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא ואי זה התנצלות יהיה לי מאבי ומה נאמר ומה נעשה והסכימו ביניהם לשחוט שעיר עזים לטבול בו כתונת יוסף. וישלחו את כתונת הפסים ביד איש אחד ויביאו אותה אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר נא הכתונת בנך היא אם לא ויכירה ויאמ' זאת היא באמת כתונת בני חיה רעה אכלתהו טרוף טורף יוסף ויקרע יעקב שמלותיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם

ויאמר שזה האבלות לא יסור ממנו עד יום מות והנה המדיינים שקנו אותו מכרו אותו למצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים שהיה שר נכבד מאד:

זה ביאור הספור והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם תשעה:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיטיל קנאה בין בניו לרומם אחד מהם על האחרים כי יגרום לו בזה שפלות. הלא תראה כי יעקב מפני שעשה כתונת פסים ליוסף לבדו מבין אחיו להראותו שהוא אוהבו יותר מכלם שמוהו משרת לבני השפחות והיה זה גם כן סבה אל ששנאו אותו אחיו שנאה עצומה:

התועלת השני הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיספר לאביו כל מה שישמע מהדברים המגונים מבני הבית כי בזה תתחדש מריבה וקטטה בבית ויגרום לעצמו ההפסד. הלא תרא' שיוסף מפני שהביא דבת אחיו הרעה אל אביו שנאו אותו אחיו עד שכמעט היו ממיתים אותו לולא עזר ה' ית':

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שאין ראוי שיספר האדם בפני זולתו מה שיורה על הצלחתו ושפלות זולתו כי בזה יתפעלו הפעילות רבות ותתחדש ביניהם מריבה וקטטה. הלא תראה מה שקרה ליוסף בספרו חלומותיו לאחיו שבהם הוראה על הצלחתו ושפלותם:

התועלת הרביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיראה מאוהבו שיאמ' לו או יעשה דבר כנגד אחרים שימהר לגעור בו ולהוכיחו על הדברים והמעשים ההם וראוי שיהיה בדבריו מהפיוס לאנשים ההם כי בזה מפיוס לב האנשים ההם מה שלא יעלם ובזה האופן אולי ישלם לו שישקיט הריב בין אוהבו ובין האנשים ההם. הלא תראה שיעקב גער ביוסף לפיוס אחיו ואמר גם כן מה שיורה שאין להם לירוא מזה החלום שיתאמת שיהיה מורה על הצלחתו ושפלותם עם היותו משער שהחלום ההוא יתקיים בלי ספק:

התועלת החמישי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיבקש ההנאה כי זה ממה שיביאהו למסור לעצמו לסכנות. הלא תראה שבני יעקב כשבקשו מקום לרעות צאן אביהם ונראה להם בהתחלת המחשבה שבשכם ימצא להם מרעה טוב וימצא להם בו עם זה המצטרך למזונותיהם בקלות התעוררו ללכת שם ולא הרגישו ששם יהיו בסכנה עצומה מפני מה שעשו שם לאנשי העיר ההיא עד שעמדו שם זמן מה והסכימו מפני זה לסור משם ונתגלגל הדבר שולח אליהם יוסף והיה זה סבה אל שירדו אבותינו למצרים ושעבדו בהם המצרים בפרך זמן ארוך אורך נפלא מאד:

התועלת הששי הוא במדות. והוא שראוי לאדם לשמור קניניו שהוא מתפרנס מהם ולא יתרשל מזה בשום צד הלא תראה כי יעקב אבינו עם פחדו מבניו שיהרגום אנשי הארץ ההיא מפני מה שעשו לשכם אמר ליוסף שיחקור בשלום הצאן:

התועלת השביעי שראוי לאדם כשיראה רצון איש או אישים לעשות פועל מגונה שיעתיקם מהרצון ההוא מעט מעט שאם רצה להעתיקם יחד מהרצון ההוא יהיה זה סבה אל שלא ישמעו אליו וישלימו רצונם הרע. ולזה תראה כי ראובן כשראה רצון אחיו להרוג יוסף וראה שאם יאמר להם שיעזבוהו לא ישמעו לו לרוב שנאתם אותו הנה העתיקם מהרצון ההוא מעט מעט ואמר להם שלא ישפכו דם אך ישליכו אותו בבור וימות מעצמו והנה חשב ראובן להעתיקם מעט מעט הרצון ההוא וממדרגה אחר מדרגה עד שלא יגיע ליוסף היזק מהם או יוליכהו הוא בעצמו אל אביו בזולת ידיעתם וזה גם כן היה סבה אל שנעתקו מזה הרצון השני ושמעו אל יהודה כשאמר להם שימכרוהו לישמעאלים:

התועלת השמיני הוא בדעות. והוא להודיע עוצם השגחת הש"י בטובים עד שכבר סבב הש' יתע' כשהביא ההכרח שימכר יוסף להצילו מהמות שיהיה נמכר לנכבדים נושאם סחורות נכבדות וחמודות וסבב גם כן שמכרוהו לשר נכבד בארץ מצרים כי העבודה לנכבדים אין בה מהקושי והצער כמו שהיה מזה בעבודה לפחותים וזה מבואר בנפשו:

התועלת התשיעי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיתפעל יותר מהראוי על מה שישיגהו מהמקרים הרעים. הלא תראה שיעקב התאבל על בנו יותר מהראוי והיה זה סבה שתעתק ממנו הנבואה ונפסקה עד שנודע לו שעודנו חי כמו שיראה ממה שיבא אחר זה:

פרק לח

פסוק א

ויהי בעת ההיא וגומ' עד ויוסף הורד וגו'

והנה דברי זה הספור מבוארים ואולם התועלות הם רבים:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיבא לגור במקום מה שישתדל שיהיו לו שם אוהבים כי בזה תשלם לו הישיבה שם בשלום ולזה תראה שהשתדל יהודה לקנות לו במקום אשר בא בו ריע ואוהב והוא חירה עדולמי עד שמרוב אהבתו אותו היה הולך עמו בעלותו על גוזזי צאנו והוא איש סודו ללכת במצותו אל הקדשה לקחת הערבון מידה והיה בזה שומר יהודה מהבושה והצער וזה ממה שיורה על חוזק אהבתו עמו:

התועלת השני הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיקח אשה שיראה אותה קודם זה או יהיו מפורסמים לו ענייניה כמו שיתבאר לו אם תיטב בעיניו אם לא. כי אם ישאה

בזולת זה האופן אולי לא תיטב בעיניו ויחיה עמה בצער וכאב לב כל ימי הזווג. ולזה ספר שכר ראה יהודה בת שוע קודם שנשאה:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא יעשוק חוק מי שימשול עליו. הלא תראה כי יהודה קרא שם לבנו הראשון ואחרי כן הסכים שתקרא אשתו שם לשני כמשפט הארץ ההיא. והנה הוא היה קורא שם לשלישי לולי שכבר היה בכזיב בלדתה אותו וזה לאות שלא היה יהודה עוזב קריאת השמות להיות מיקל בזה הפועל ואולם עשה זה לתת לאשתו חקה מקריאת השמות. ואמנם בבני תמר קרא הוא השמות כי היה ההריון הראשון שהיה לה ממנו וזה היה מוסכם שם ר"ל שיקרא האיש שמות למי שתלד אשתו בהריון ראשון:

התועלת הרביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם להשיא בניו סמוך לפרקן לשמרם מן החטא ולזה תמצא שלקח יהודה אשה לער בכורו כאשר היה ראוי לקחת אשה כי כבר התבאר במעט עיון ממה שקדם לנו מהעיון מהדברים בפרשת ויצא כי ער היה פחות מבן עשרים שנה כשנשא תמר:

התועלת החמישי הוא בדעות. והוא להודיע שהפעולות המגונות והמרי בשם יתע' יהיו סבה אל שימות האדם בלא עתו והנה התבאר האופן שיגיע בו זה העונש מהשם יתע' ברביעי מספר מלחמות השם ובביאורנו לספר איוב. וידמה שכבר היה זה בכאן לסור השגחתו יתע' מבני יהודה לרוע מנהגם או להשגחה על הנשארים שלא ילמדו ממעשיהם הרעים וימשכו אחר פחיתות מנהג הארץ ההיא בעריות ותפסד הכונה אשר בעבורה צוה אברהם להמול לו כל זכר כדי שלא יתגאל בעריות כאנשי הארץ ההיא ולזה ספר שכבר היה ער רע בעיני יי' והיה זה סבה אל שמת בלא עתו. וכן העניין באונן ויראה שלסבה אחת מתו שניהם ממה שאמר וימת גם אותו וזה יורה כי גם ער היה מכוין שלא יעשה משגלו פרי שלא להכחיש יופיה או לסבה אחרת:

התועלת הששי הוא במדות. והוא שראוי להשתדל להשאיר זכר קרוביו, ולזה היה נהוג עניין הייבום קודם מתן תורה. והנה הזרע אשר יהיה למיבם יתיחס בשם המת כאלו היה זרעו ונקרא שמו עליו. ולזאת הסבה צוה יהודה לאונן ליבם אשת אחיו. ולמדנו ג"כ מזה שראוי שייבם גדול האחים כמו שהתבאר ביבמות. ולזה בא הצווי בזה לאונן ולא המתין יהודה שיגדל שלה ליבם אותה:

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שאין ראוי שיהיה פעל המשגל כי אם באופן שיתכן שיהיה ממנו פרי ולזה נענש אונן כשהיה דש מבפנים וזורה מבחוץ בדרך שלא יהיה פרי מהמשגל:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיעשוק החוק שיש לזולתו עליו וירע עינו בתתו לו כי זה יהיה סבה שימנע ממנו מה שמנעו מזולתו. ולזה תמצא כי מפני שהיה קשה בעיני אונן לתת זרע לאחיו והיה עושה מפני זה זה הפועל המגונה נמנע ממנו כמו זה החוק והוא שכבר מת בלא בנים ולא היה שם מי שיתן לו זרע כי מה שהוליד יהודה ממנה לא היה לכונת יבום ולזה לא הסכים יהודה לקרא הבנים ההם על שם בניו המתים כי הוא לא היה מסכים ליבם אותה כלל ליראתו ממיתת אנשיה:

התועלת התשיעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם להתרחק מהדבר שיגיע היזק ממנו שני פעמים זה אחר זה וזה כי הדבר ההוא בחזקה שיגיע ממנו היזק וכ"ש כשהיה ההיזק ההוא מות. ולזה תמצא שכאשר ראה יהודה שמתו שני בניו כשנשאו תמר לא הסכים לתת לה השלישי כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו ולזה אמרו ז"ל שהאשה שנשאת לשני' ומתו לא תנשא לשלישי ומזה המקום למדנו שרש גדול בתלמוד והוא שהחזקה תשלם בשני פעמים:

התועלת העשירי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיתאבל על אשתו ולא יפנה לעסקיו עד שלמות אבילותו. ולזה תמצא שזכר שכבר התנחם יהודה מאבל אשתו קודם שיעלה על גוזזי צאנו:

התועלת האחד עשר הוא בדעות. והוא שהפעולות אשר יכוננו לתכלית טוב אע"פ שהם בעצמם מגונות גנות מה. הנה ימצא המשתדל בהם נעזר מהש"י. ולזה תמצא שנעזרה תמר בזה הפועל באופן שנשלם לה מבקשה וזה שכבר הרתה מיהודה והיו לו ממנה בנים היה אחד מהם רב שבט יהודה והנה עשתה זה בחכמה כי כסתה פניה כדי שלא יכירה יהודה ולקחה ערבון מידו לאמת לו שממנו היא הרה:

התועלת השנים עשר הוא בדעות. והוא להודיע עוצם השגחת השם יתע' לאוהביו והוא כשירצו לעשות פועל מגונה יזמין להם השם יתעלה מה שירוו צמאם בלא גנות וזה שעניין הקדשה היה מגונה אצל השלמים גם קודם מתן תורה. ולזה אמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוז והזמין לו הש"י מי שהיה לו חוק עליו לפי מה שהיה נהוג קוד' מתן תור':

התועלת השלש עשר הוא במדות. והוא שראוי לשלם להשלים החוק שיש לזולתו עליו ביותר שלם שאפשר. ולזה תראה ששלח יהודה גדי מופלג במינו לקדשה ההיא על שכבה עמה:

התועלת הארבע עשר הוא בדעות. והוא להודיע שכבר יוכר ההריון לשלשה חדשי' ולזה ספר שאחר שלש חדשים סופר שכבר היתה תמר הרה:

התועלת החמשה עשר הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם לפרסם בפני האנשים מזולתו מה שיבוש ממנו כ"ש כשיהיה המתבייש מכת מי שראוי לו שיכבדהו. ולזה תמצא שלא רצתה תמר לומר בביאור שתהיה הרה מיהודה כשהיתה מוצאת לשרפה מיראתה שיבוש יהודה מזה כי הוא צוה לשרפה אבל פרסמ' שהיא היתה הרה למי שזה הערבון משלו כי בזה יהיה התנצלות ליהודה כשצוה לשרפה כי הוא לא היה יודע שתהיה הרה לו ונתפרסם בזה איך היה זה העניין ושהוא היה בזולת ידיעת יהודה:

התועלת השש עשרה הוא במדות. והוא שראוי לאדם לדון זולתו לזכות לפי מה שאפשר. הלא תראה שיהודה מהר לנצל כלתו על זה הפועל כשעשתה אותו בזולת ידיעתו וביאר שהדין היה עמה כי הוא עשק ממנה חקה כשלא נתנה לשלה בנו ולזה היה ראוי שייבמה הו' בעצמו לפי מה שהיה נהוג אז:

התועלת השבע עשרה הוא במדות. והו' שראוי כשתלד האשה תאומים שישתדלו שיכירו מי נולד ראשונה כדי שידעו למי משפט הבכורה. ולזה ספר שקשרו שני על יד מי שחשבו שיצא ראשון כדי שיכירוהו:

פרק לט

פסוק א

ויוסף הורד מצרימה וגומר עד סוף הפרשה:

והנה דברי זה הספור מבוארים:

ואולם התועלות המגיעים ממנו הם תשעה:

התועלת הראשון הוא בדעות. והוא להודיע שהאיש הטוב הוא מושגח מהשם יתע' עד שתגיע בעבורו הצלחה למי שהוא יושב עמו מצד חשקו ורצונו שיצליח קנין מי שהוא יושב אתו ולזה תמצא שההצלחה היתה תחלה בבית המצרי בכל אשר היה יוסף עושה ולא בשאר העניינים. וכאשר הפקידו אדניו בכל אשר יש לו הנה מפני שהיה יוסף משתדל בהצלחת קנייניו להיותו פקיד עליהם כמנהג כל משרת נאמן. הנה הגיע ההצלחה בכל קנייני המצרי בגללו ובזה הגיעה ההצלחה לשר בית הסוהר בעניין האסורים כאשר הופקד יוסף על שמירתם וזה סוד עצום מסודות ההשגחה. ובזה האופן יוסר הספק איך תועיל תפילת האדם לזולתו:

התועלת השני הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם לגמול רע למי שגמלהו טוב. ולזה אמר יוסף לאשת פוטיפרע שאין ראוי שיגמול לאדוניו זאת הרעה תחת הטובה אשר גמלתהו.

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי לאדם השלם שירחק מהדברים המביאים לידי גלוי ערוה. ולזה לא הסכים יוסף להיות עמה בלא תשמיש:

התועלת הרביעי הוא במדות. והוא שראוי לשלם להתגבר כנגד יצרו שלא יחטא לאלהים ולא יירא משום רע יהיה נכון לבא עליו על זה. הלא תראה כי יוסף עזב בגדו אצל גבירתו ליראתו שמא יתגבר עליו יצרו ולא חשש אל הרע שהיה נכון שיגיעה מזה מאשת אדוניו:

התועלת החמישי הוא בדעות. והוא להודיע שאין רושם במה שראוי שיקרה בעתיד שהורה עליו החלום במה שיפתור אותו פותר החלום לטוב או לרע כי הפתרונים הם לאלהים ולזה אמר יוסף הלא לאלהים פתרונים ספרו נא לי עם שכבר היה בזה התנצלות ליוסף אם יהיה בפתרונו דבר רע להם ואולם מה שאמרו ז"ל כל החלומות הולכים אחר הפה הם דברי יחיד ועם זה אפשר שיפורש אחר הפה ר"ל אחר הלשון כמו שפה אחת כי פי המדבר אליכם והרצון בזה שחקוייהם יהיו לפי חקוי אנשי הלשון ההוא. ולזה ראוי לפותר שידע חקויי בעלי הלשון אשר יגידו לו חלומותיהם:

התועלת הששי להודיענו שלמות יוסף בענין פתרון החלומות עד שלא נפל מכל דבריו ארצה והיא מדרגה ממדרגות הנבואה כמו שהתבאר בשני מספר מלחמו' יי':

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם להשתדל בכל עוז להנצל מהרע אשר הוא בו בכל הסבות אשר אפשר לו שיעזר בהם ולא יסמוך על הנס ואע"פ שהוא באופן שתדבק בו ההשגחה האלהית. הלא תראה כי יוסף עם היות השגחת השם יתע' דבקה בו בזה האופן הנפלא חלה פני שר המשקים שיזכרהו אל פרעה להוציאו מהבור:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שראוי לשלם שיהיה כוסה קלון האנשים ואף אם גמלוהו רע. הלא תראה כי יוסף לא רצה לגלות חרפת אשת אדוניו אל שר המשקים אבל אמר לו וגם פה לא עשיתי מאומה וכן לא רצה להודיע זה אל שר הטבחים עם מה שהיה בזה החכמה שלא תכעס אשת אדוניו עליו ותוסיף להעלילו:

התועלת התשיעי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שימנע מלגמול טוב למי שגמלהו וזהו ששר המשקים לא רצה לדבר מיוסף אל פרעה לחלות פניו שיוציאהו מהמקום שיהיה בו על לא פשע ולא חטאת וסבב השם יתעלה שהוכרח להזכירו אל פרעה באופן שיהיה בו מהקושי לשר המשקי' כי הוכרח להזכיר חטאו אשר כעס עליו פרעה בעבורו וזה היתה גמולו הראוי לו:

פרק מא

פסוק א

פרשת מקץ

ויהי מקץ שנתים ימים וגומ' עד ויוסף בן שלשים שנה

והנה דברי זה הספור מבוארים:

והנה התועלות המגיעות מזה הם שמונה:
התועלת הראשון הוא במדות. והוא להודיע שראוי לאדם בבאו לפני הגדולים שיקשט עצמו בבגדיו ובענייניו האחרים לפי מה שאפשר כי בזה מההדור לגדולים ובזה גם כן יהיו דבריו יותר נשמעים. ולזה תמצא שגלח יוסף והחליף שמלותיו בבאו לפני המלך. ולזאת הסבה היו החסידים הגדולים מתקשטים כשהיו מתפללים לשם יתעלה לכבודו אמרו ז"ל זה אלי ואנוהו:
התועלת השני הוא במדות. והוא שראוי לאד' כשידבר עם הגדולים שיהיו דברים מעטים. ולזה תמצא שענה יוסף לפרעה זה המאמר הנפלא אשר כלל מהשלמות הרבה במלות מועטות והוא מה שאמר לו בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה. והנה בפתרונו החלומות בא מאמרו ג"כ בתכלית הקצור והתקון ומבואר מדבריו שם:
התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיוכרח לדבר לפני המלכים והשרים ולא ידע אם יהיה בדבריו מה שיקשה להם שיקדים להתנצל בזה פן יקרהו נזק מכעסם עליו. ולזה תראה כי מפני שלא ידע יוסף מה יהיה פתרון החלומות ואם יהיה בו דבר נגד פרעה הקדים התנצלותו בזה והראה שמה שיענה מזה הוא מה שיראהו השם יתע' ולזה לא יהיה בבחירתו לפתור לפי מה שירצה והיה בזה מחלק הדברים מפיוס לב פרעה מה שלא יעלם וזה שהוא התפלל לשם יתע' שיענה שלום פרעה:
התועלת הרביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשישאלוהו המלכים והגדולים בהודעת דבר מה שלא יעלים מדרגת ידיעתו בדבר ההוא כי בזה תהיה תשובתו יותר מקובלת. והמשך כי המהנדס אם ישאלוהו מענין ההנדסה אין ראוי שיאמ' שאינו יודע בהנדסה אבל יאמר שהוא עיין בחכמה ההיא והנרא' לו מהעיון ההוא הוא מה שישיב להם כי בזה תתפייס יותר נפשם בתשובתו. הלא תראה שיוסף כששאלוהו מפתרון החלום הראה בדבריו כי רוח אלהים בו והוא יגלה לו פתרון החלומות ולזה אמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה והיה זה סבה אל שיאמר אליו פרעה הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו:
התועלת החמישי הוא בדעות. והוא להודיע שאין בבחירת הפותר לפתור לטוב או לרע ולא יועיל פתרונו בזה אבל הפתרון יהיה לפי המוסכם עליו מהשם יתע' ומי שיפתר החלום בזולת האופן ההוא לא יהיה פתרונו פתרון. ולזה אמר יוסף בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה. להודיע שאין הפתרון מסור בבחירתו אבל הוא מוגבל מהשם יתע' שהוא יודע כל העתידות:

התועלת הששי הוא בדעות. והוא שהשנו' החלום מורה על אמתתו ומהירו' באו והסב' בזה היא שהש"י ישפיע לאדם החלומות הצודקים באמצעות המחשבות השופעות מהגרמים השמימיי כמו שביארנו בשני מספר מלחמות יי'. ושם ביארנו כי לזאת הסבה יתכן שימצא הכזב הרבה בחלום ובקסם לפי שזאת ההשפעה לא תהיה כי אם משליטים ולא יעלם ממנו מה שיושפע מהבלתי שליטים וביארנו שם ג"כ כי כבר יקרה לאדם שיחלום בהקיץ חלום צודק ושכבר ימצא סגולת זה החלום שהוא יגיע תכף והיה זה כן לפי שהשליט בזאת ההשפעה הוא בעינו השליט בזה המקרה בחדושו. ולא יקרה לו מפני חוזק שלטנותו בהשפעה שיספיק לו להשפיע לאדם מעט מן ההתבודדו' לקבל זה השפע וכן עניין בזה בעינו בהשנו' החלום מורה על חוזק ההשפעה וזה ממה שיורה שזה המקרה מסודר מהשליט בהשפעה ולזה יחוייב שיגיע זה המקרה תכף וזה כלו מבואר למי שהתבונן בדברינו בשני מספר מלחמות השם:

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם להשתדל בהשגת החכמה כפי היכול' כי היא תושיבהו בין נגידים ותסבב שיהיה לו עושר וכבוד. הלא תראה כי יוסף הצדיק עלה לזאת המעלה מפני יתרון חכמתו עד כי מבית האסורים יצא למלוך:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שישתדל לבטל מה שנגזר מהשם יתע' בכמו זה האופן אשר השתדלו לבטלו אחי יוסף כשמכרוהו כי הם חשבו שהוא רחוק שיהיה מושל עליהם אחר שהרחיקוהו מעליהם ועם היותו נמכר לעבד וזה היה כלי אל שהגיע יוסף לתכלית הממשלה והשררה וכזה יקרה הרבה במי שישתדל לבטל גזרות השם יתע' בזה האופן כמו שסופר לנו מרימולוס ורומילוס שחלם אביהם בליל לידתם ששני אודים יצאו מנחיריו ישרפו עיר ממשלתו וכאשר הקיץ הודיעוהו שכבר ילדה אשתו תאומים ושפט שהם האודים אשר חלם וצוה להשליכם היערה ולהמיתם שם ונזדמנה להם שם דובה והניקה אותם כמו שאמרו במדרש תלים וכאשר גדלו החריבו עיר אביהם ובנו רומי ומהם המשפחות הגדולות מרומי והם הדוכיים. ואולם האופן שיתכן שיבטל האדם גזירת השם יתעל' הוא שאם היה נכון לבא רע עליו הוא שידבק בשם יתע' לפי היכולת והוא ישגיח בו ויצילהו ממנו או יברח מהמקום ההוא אשר בו היה נכון לו לבוא רע. וראוי שלא יעלם ממנו שיוסף לא שם בשר זרועו במה שאמר לשר המשקים אך ראה כי מזכירתו אותו לפרעה יגיע לו טוב כמו שהיה העניין בסוף וסבב השם יתע' אשר לו נתכנו עלילות שלא זכרו שר המשקים לפרעה עד בא העת אשר היה יותר נכון ליוסף. והנה תמצא כי כל התלאות אשר מצאוהו מעת המכרו כלם היו לו אל שיגיע לזאת הממשלה וזה מבואר במעט עיון:

פסוק מו

ויוסף בן שלשים שנה עד סוף הפרשה

והנה דברי זה הספור מבוארים מאד עם מה שקדם לנו מדברים. ואולם התעלות המגיעות מזה הספור הם עשרים:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם בעשותו פועל אחד שיעשהו באופן יאות אל המקבלים ואעפ"י שהוא שליט בפועל ההוא כי בזה יתפייס לבבם ויפותו יותר לעשות רצונו. הלא תראה כי יוסף ברצותו לאסוף כל הבר שיוכל בארץ מצרים בשני השובע עשה זה בתחבולות יתפייס בהם לב האנשים וזה שהוא שם כל תבואות העיר בתוך העיר ההיא באופן שהיו מתפייסים בזה אנשי העיר לחשבם ששם תמצא להם זאת התבואה בעת הצורך ולא ימות ברעב עם שהם היו אוהבים יותר תבואת העיר ההיא מתבואת עיר אחרת:

התועלת השני הוא במדות. ומשפטי התורה והוא שאין ראוי לאדם להמשך אחר ההנאו' בעת שהיות שכניו בצער. ולזה תמצא שספרה התורה שיולדו ליוסף שני בנים בטרם תבא שנת הרעב להורות כי בשנת הרעב לא שמש מטתו ומזה המקום למדו רז"ל שאסור לשמש מטתו בשנת רעבון. ואמרו עם זה שחשובי בנים משמשין מטותיהם בשנת רעבון וזה גם כן אפשר שילמד מזה הפסוק וזה כי אם לא יהיו לו בנים קודם בא הרעב אולי לא היה נמנע מלשמש מטתו בשני רעבון כי ראוי לאדם להשתדל לקיים המין:

התועלת השלישי הוא בדעות. והוא להודיע שכל הטובות השופעות בזה העולם הם שופעות מהשם יתע' ולזה יחס יוסף כל הטובות השופעות לו לש' ית' ומפני זה אומר בקריאת השמות לבניו נשני אלהים כי הפרני אלהים:

התועלת הרביעית הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיברח ממה שיש בו חשש סכנה ואפי' באפשר רחוק ולזה מנע יעקב בניו מהתראות בארץ כנען לשוט בה לקנות בה תבואה ואעפ"י שכבר היו מוצאים אותו שם קרוב להם ובחר שילכו בארץ מצרים לקנות ואעפ"י שהדרך רחוק פן יכירום אנשי כנען וימיתום על דבר שכם:

התועלת החמישי הוא במדות. והוא שכאשר קרה לשני' מבית אחד או מחבורה אחת מקרה מה בדבר מה ראוי שיתרחק השלישי מהדבר ההוא פן יקרהו נזק בכמו המקרה ההוא. וזה כי מפני שמתה רחל בדרך ובנה יוסף גם כן לפי מחשבתו הנה ירא יעקב שימות בנימן בדרך אם ישלחהו שם:

התועלת הששי הוא במדות. והוא שראוי למי שהוא נכון שיגיעו אליו רעות שימעט בעסקיו ויעמוד בביתו עד יעבור זעם כי בזה אולי ינצל מהרעות. ואולם בהרבות עסקיו

ולכתו בדרך הוא כמו מבקש הרעות ומתנועע אליהם ולזה ירא יעקב שיקרה לבנימן אסון בדרך אבל בבית לא היה צריך להיות ירא מזה:

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שאין ראוי שיקל האדם בשמירת מה שהפקר לו ויעזוב ההנהגה והשמירה ההיא לזולתו מפני עוצם מדרגתו שנתן לו המפקיד בשולטנות ובשררה כי כבר יגמלהו רע תחת טוב אבל ראוי שיפליג בשמירת הדבר ההוא כי מה שאפשר כי בזה מהיושר ומגמילות טוב למי שגמלהו טוב מה שלא יעלם. ולזה תמצא שיוסף עם היותו שליט בכל הארץ היה הוא בעצמו משביר לכל עם הארץ בדרך שישלם לו שמירתו באופן היותר שלם שיהיה אפשר ולא מנעתהו שררתו ושולטנותו מהשגיח בזה:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שאין ראוי לשלם שיגמול רע למי שגמלהו רע בהיות לאל ידו לעשות ולזה תמצא שבנפול אחי יוסף לפניו ובידו, לא שלם להם רעה תחת הרע אשר גמלוהו אבל השגיח בהם וכלכל אותם כמו שיבאר אחר זה ואמנם הכאיב לבם מעט בראשית העניין כדי שתשלם לו הידיעה בשלום אביו ואחיו בנימן ויתבאר לו איך מנהגם עם אחיו בנימן שאם היו שונאים אותו ומתנכלים להמיתו כמו שנהגו עמו היה לוקח בזה עצה להפרידו מהם ולהצילו מידם וזה שאם לא היה לו חושד אותם כמרגלים או בדבר מהדברים הרעים והמגונים לא היה לו דרך לחקור שיש להם אב או אח כי לא היו מבקשים להתחתן עמו וכאשר ידע שאחיו חי השתדל על כל פנים שיביאוהו אליו והכביד ענינם בתחלה ותקל בסוף ואמר להם שהשם הוא ירא כי בזה היה להם מהפיוס והסרת הפחד מה שלא יעלם וזה גם כן יהיה סבה שלא יכאב לב יעקב מאד אם ישלח בנימן מצרים כי כבר נתפרסם לו שאדני הארץ הוא ירא אלהים והנה אסר שמעון לפניהם כדי שיוכרחו להביא בנימן אליו וזה שאם יהרגוהו בדרך לשנאתם אותו ישאר שמעון כל ימיו תחת יד יוסף אסור ולא יהיה לו דרך לברוח משם ולזה הוציא שמעון ממאסרו תכף שבא בנימן והכניסם כולם בביתו לאכול לחם עמו לפייס לבם יותר וכדי שיוכל להעליל בנימן מגביע הכסף והראה להם עם זה רב חמלתו על בנימן וחנינתו אותו כשבירך אותו ורבה משאתו ממשאת כלם לפייס לבם שלא יחרדו מאד כשיעלילום מזאת הגנבה להשענם כי השליט על הארץ הוא איש חסד ושהם נקיים מזה ולולי זה כבר היה לו לירוא שמא ימיתו עצמם כשתתגלגל עליהם זאת העלילה מרוב הדאגה והבושת והפסד והנה השתדל יוסף להעליל אחיו בנימין לבחון איך היה מנהג אחיו עמו ר"ל אם הם שונאים אותו ויעזבוהו וילכו או אם יאהבוהו וישתדלו בהצלתו

כפי היכולת ולזה תמצא שכאשר נתברר לו שאחיו הם נוהגים עם בנימן כמנהג האחים אז גלה להם שהוא יוסף והשתדל שיבואו אליו וכלכלם כדי שלא יורשו:

התועלת התשיעי הוא בדעות. והוא להודיע שהשם יתע' יענש הטובים על מה שיעשוהו מהפעולות המגונות ולזה תמצא שכבר יחסו בני יעקב הצרה הבאה עליהם על מה שחטאו בעניין יוסף:

התועלת הי' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיצדיק עליו את הדין בבא עליו הרעה ויפשפש במעשיו וייחס אותה לרע מעשיו ולא יתרעם מה' יתע' בהביאו עליו מה שיבוא מן הרע. ולזה תמצא שייחסו בני יעקב מה שפגשם מהרע לרע מעשיהם בענין יוסף:

התועלת הי"א הוא במדות. והוא שראוי לשלם שיתפעל בראותו אחיו בצרה ואף אם גמלוהו רע בתכלית מה שאפשר. הלא תראה כי יוסף בראותו אחיו בצרה נכמרו רחמו עליהם ויסוב מעליה' לבכות ואמנם הוכרח להשאיר' בכאב לב מעט כדי לבחון מה שרצה לבחון אותו מבנימן:

התועלת הי"ב להודיע יושר יוסף שלא רצה לשלוח יד בכסף הבא אליו לשלחו אל אביו לפי שכבר זכה בו פרעה ואע"פ שכבר בא כל זה הטוב לפרעה בסבתו ואמנם השיב לאביו הכסף ששלח אליו לבדו ושלח אליו מלא כליו בר וצדה לדרך לפי שכבר השליטו פרעה לעשות מהדבר ההוא כל מה שירצה ולתת למי שירצה ולמכור למי שירצה. הלא תראה שכבר אמר פרעה לבאים אליו לכו אל יוסף ואשר יאמר לכם תעשו:

התועלת הי"ג הוא במדות. והוא שראוי לכל אדם שיתרחק מהמשגלים המגונים כי לא יתגאל בהם כי אם מי שהוא חסר דעת כאומרו נואף אשה חסר לב. ולזה בארה לנו התורה כי ראובן שנתגאל עם פלגש אביו היה חסר דעת בתכלית החסרון וזה יתברר במה שאמר את שני בני תמית כי זה המאמר היה בתכלית הפתיות וזה מבואר בנפשו. ואולם יהודה השתדל בזה בחכמה ולזה המתין שכלה השבר אשר הביאו ממצרים ואמר לאביו עם זה דברי' נכוחי' עד שנתרצה ושלחו עמו:

התועלת הי"ד הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשתעלה עליו חמת אחד שיכין עצמו לפייסו בדורון מהיותר משובח שימצא כי בזה יכפה אפו ולזה צוה יעקב לשלוח לאיש מנחה מזמרת הארץ והכין עצמו עם זה להתפלל לש' יתע' שיתן להם רחמים לפני האיש:

התועלת הט"ו הוא במדות. והוא שאין ראוי למי שיחשדהו האדון בדבר רע שיפליג ברבוי המנחה כי זה ממה שיביא להאמין שהחשד הוא אמת. ולזה תמצא ביעקב שלא רצה בזה המקום ברבוי הדורון עם מה שתראה שהפליג ברבוי הדורון לעשו אבל היה

מעט מה ששלח לו מכל מין מעט צרי מעט דבש נכאת ולוט בטני' ושקדים ויהיה אמרו מעט דבש מושך עצמו ואחר עמו כאלו אמר מעט דבש ומעט נכאת ומעט לוט:

התועלת הי"ו הוא בדעות. והוא שאין ראוי לאדם כשיירא מדבר רע שישען על התפלה לשם יתע' לבד אבל ראוי שישתדל בכל הסבות שאפשר בהצלתו ויחבר אל זה התפלה לש' יתע' כי הש' יתע' כשיעזור לדבקים בו וישגיח בהם ירצה שיחברו אליו הסבות הנאותות. ולזה אמר לשמואל כשיירא שיהרגהו שאול ענלת בקר תקח בידיך ואמרת לזבוח ליי' באתי. ולזאת הסבה תמצא בזה המקום שאחר שלקח יעקב עצה לפייס האדון כפי מה שראוי התפלל לש' יתעלה שיתן להם רחמים לפני האיש ובכלל אם ישען השלם על התפלה לש' יתע' לבד יקר' בזה מההפסד מה שלא יעלם עם שכבר יביא זה למעוט האמונה בהשם יתע' כשלא יבואו לשלם ההוא מבוקשיו אשר הוא סבת העדר הגעתם כאמרם ז"ל למען יברכך יי' אלהיך יכול בטל ת"ל בכל אשר תעשה:

התועלת הי"ז הוא במדות. והוא שראוי למי שיירא שיחשד מדבר שיקדים מה שיתבאר ממנו שאין לו פשע ואין לו חטאת על זה קודם שהשיגהו החשד שאם ימתין עד שישיגהו החשד הנה לא יועילו התנצלותו כמו שיועיל לו קודם זה. והמשל שמי שבא בידו ממון שלא כדין אם ימתין להשיבו עד שיבקשוהו ממנו הנה יחשבוהו שהוא עכבו לעצמו בכונה. אבל אם יתעורר להושיבו קודם שיבקשוהו ממנו הנה זה יורה על היותו בלי פשע על זה ולזה הקדימו אחי יוסף להודיע כי כבר חושב כספיהם בפי אמתחותיהם ושהם משיבים אותו קודם שיעוררו אותם על זה:

התועלת הי"ח הוא במשפטים התוריים והוא מי שלקח תבואה מאנשים רבים ואחר מכר ממנה לאחר ומצא במה שהגיע לו ממנה מטמון הרי הוא שלו כי זה יורה שלא היה המטמון מהסוחר כי הוא קנה זה מאנשים רבים ואולם כשלא היה זה בזה האופן לא זכה בו זה הקונה וכבר נתבאר זה השרש בפרק ב' ממציעא:

התועלת הי"ט הוא במדות. והוא שראוי שיושיבו האנשים במסבה לפי השנים ר"ל שגדול השנים ישב ראשון וצעיר השנים אחרון ולזה הושיבם יוסף לפניו הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו וכזה אמרו רז"ל במסבה הולך אחר הזקנה בישיבה אחר החכמה:

התועלת הכ' הוא במדות. והוא שראוי לאדם לשמור ביתו כשיכנס בביתו שום אדם ויהיו בעיניו כלם כלסטים וכגנבים ואם ירבו הבאים לביתו בדרך שלא יוכל להשמר מכל אחד ואחד הנה ראוי לו שינסה מי הוא בלתי נאמן ויזהר ממנו לבד. ולזה אמר יוסף הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני שביארנו:

פרק מד

פסוק יח

פרשת ויגש

ויגש אליו יהודה וגו' עד ואת יהודה שלח לפניו

והנה דברי זה הספור מבוארים עם מה שקדם לנו מהדברים בזה. ואולם התועלות המגיעות מזה הם רבים:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשתעלה עליו חמת המושל שידבר אליו רכות בתכלית מה שאפשר כדי שישיב אפו וידבר אליו עם זה דברים נכוחים להשיג מבוקשיו וראוי עם זה שלא יבקש ממנו גדולות אבל יבקש ממנו מה שהוא ראוי שישיגהו ולזה תמצא כי יהודה ספר דבריו באופן שיהיה בהם מחילה אמרים ומנתינה כבוד ליוסף נפלא מה שלא יעלם והיה העולה מדבריו כי יוסף גלה דעתו שהוא היה רוצה על כל פנים בביאת אחיהם הקטן ולא נמנע מזה מפני מה שאמר שהם יראים מאביהם הזקן שימות מרוב הצער והיכון ולזה היה יוסף סבה אל שנפל בנימן בזה הרשת כי הוא היה סבה אל שבא שם וכאלו יתברר מזה שהוכיח סופו על תחילתו כי הוא היה חפץ בבואו שם להעלילו בזאת העלילה אבל לא אמר זה יהודה ליוסף בביאור לחלוק כבוד לו ועוד שיהודה ביאר לו שאם יענש בנימן בזה האופן יהיה זה סבה להגעת עונש נפלא למי שלא מרה וזה שזה היה סבה שימות אביהם הזקן אשר לא היה לו פשע על זה ואולם יחס יהודה מיתת אביהם ביגון להם בעצמם לחלוק כבוד ליוסף ולה בקש ממנו שיקחהו לעבד תחת אחיו כי לא יהיה בזה ליוסף נזק ויעשה הראוי והוא שלא ימות אביהם ביגון ולא יהיה לו אשם בלקחו יהודה תחתיו כי הוא היה ערב להשיבו אל אביו כמו שקבל עליו ולה יהיה מהיושר שיכנס תחתיו להשיבו אל אביו והנה לא שאל יהודה שיפטר בנימן וילכו להם כי ידע שלא יוכל להשיג זה אבל שאל מה שהיה ראוי שישיג ממנו.

התועלת השני הוא במדות. והוא שאין ראוי למושל שיתפעל לבכות או לשחק בפני אנשיו כי זה ממה שישפיל מעלתו בעיני אנשיו וימעט מוראו. ולזה תמצא שלא רצה יוסף לבכות בפני האנשים וצוה שיוציאו כל איש מעליו בעת שהוכרח לבכות:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי לשלם שימחול למי שגמלהו רע ואע"פ שיש לאל ידו לקחת נקמתו ממנו. הלא תראה שיוסף השלם לא די שמחל לאחיו זה הרע הנפלא אשר גמלוהו אבל הרצה אותם ופייסם בדברים לבאר להם שהם לא גמלוהו רע אבל היה זה סבה מאת השם יתע' למען עשה כיום הזה להחיות עם רב. ולזה אמר להם

ועתה אל תעצבו ואל ייחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה וגו'. והשתדל עם זה להסיר מהם הקטטה והבושת לעוצם השגחתו בהם ואמר להם שלא ירגזו בדרך ולתת להם כבוד נתן להם חליפות שמלות כדי שיכבדום המצרים בראותם מלובשים בגדים חמודים:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שראוי לאדם לעזור לאביו ולמשפחתו בהיות לאל ידו. ולזה השתדל יוסף שיבואו מצרים אביו וכל ביתו כדי שלא יורש ברעב בעוד שהיה לו יכולת לכלכלם מהבר אשר ברשותו מהמלך כי פרעה השליטו לתתו ולמכרו כמו שקדם:

התועלת הה' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשישתדל בדבר מה להשתד' להסיר כל מונע שימנעהו מהשיג מבוקשו ולהראות כל מביא יביאהו להשיגו. ולזה תמצא כי מפני שהיה יוסף יודע שיעקב ייירא מההעתק מארץ כנען להיותה הארץ הנבחרת ומיראת ממשלת מצרים שהיתה קשה מאד הודיע אותו כי יש לו ממשלה עצומה בארץ מצרים לעשות כל מה שירצה ולזה לא ייירא לבא למצרים כי כשירצה לשוב יוכל לשוב עם שכבר יהיה זה סבה שלא יורש הוא וביתו ברעב כמו שזכר ושלח לו עם זה דורון נפלא להראותו עשרו ויכולתו ועוצם רצונו להטיב לו ושלח לו ג"כ מהבגדים החמודים כדי שיתרצה יעקב יותר לבא שם שלא ימנע יעקב מלבא שם מפני שאינם מלובשים בגדים חמודות כראוי להתראות לפני המלך באופן שלא יהיו נבזים בעיניו וימתין עד קנותו אותם ולה שלחו לו מהבגדים החמודות מה ששלח:

התועלת הו' הוא במדות. והוא שאין ראוי לעשות מעשיו במהירות בכמו אלו העניינים הגדולים אבל ראוי שיתישב בהם עד שתשלם לו העצה ההוגנת בזה. ולזה תמצא שלא רצה יעקב להסכים בזה ההעתק אשר בקש ממנו יוסף אם לא אחר שנשלמה לו העצה היותר שלמה שאפשר לו בזה ולזה עשה פעולות להגיע אליו הנבואה כדי שיודע לו בנבואה אם יכשר לו ללכת למצרים כמו שביארנו:

התועלת הז' הוא במדות. והוא להודיע יחסי בני ישראל ואופן הסתעפם מיעקב עם שכבר למדנו בזה כי במתי מעט ירדו אבותינו מצרים ושכבר היו שם לגוי גדול עצום במעט מהזמן לעוצם השגחתו יתע' בהם כמו שייעד ליעקב באומרו אל תירא מרדה מצרים:

פרק מו

פסוק כח

ואת יהודה שלח לפניו וגו' עד ויחי יעקב

והנה דברי זה הספור מבוארים מאד עם מה שקדם לנו מהדברים. ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם שמונה:

התועלת הא' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשילך בדרך שיוליך עמו מי שיודיעהו אי זה הדרך ילך בה אל המקום המבוקש ולא ישען שכבר ימצא מי שיודיעהו זה כי אולי לא ימצאהו וישאר תועה בדרך ואפשר גם כן שימצא מי שיתעהו ויוליכהו למקום לסטים לשללו. ולזה תמצא שיעקב שלח לפניו יהודה אל יוסף שיורהו לניו גושן שהוא המקום שרצה יעקב ללכת בו:

התועלת הב' הוא במדות. והוא שראוי לאדם לכבד הוריו כפי מה שאפשר ולא ימנעהו מזה עוצם הצלחתו בממשלה ובשלטנות וטרדתו בעסקים. ולזה תמצא שיוסף עם היותו מושל בכל ארץ מצרים והיה עם זה משביר לכל עם הארץ ולכל עם שאר הארצות הקרובות הנה נזדרז לצאת לקראת אביו לכבודו ולראות פניו:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שראוי לשלם להתרחק בחזקת היד מהפעליו' הנפשיות אשר יזיקוהו. ולזה תמצא כי מפני ששער יעקב שכבר יתפעל יותר מהראוי מהשמחה אם יעמוד עוד לפניו יוסף ויבכה על צואריו השתדל שיפרד ממנו עם עוצם התשוקה שהיה לו לראותו:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיראה מראשית העניין מה שאפשר שיתחדש באחריתו ואע"פ שהוא חפץ בדבר ההוא מאד ולזה יכוין ענייניו מראשית הדבר באופן היותר שלם שאפשר למנוע ממנה ההיזקי' הנכונים לבא מפני הדבר ההוא. הלא תראה כי יוסף עם היותו חפץ מאד שיבואו אביו וביתו למצרים השתדל שישבו בארץ גושן להסיר מהם ההיזקים שאפשר שיתחדשו להם אם יבואו באחד מהעיירות הגדולות כמו שקדם עם שכבר היה המקום ההוא נכון מאד למרעה להם ולהכיל אותם בהתרבותם ולזה השתדל שיהיו הדברים שדברו אחיו עם פרעה באופן שישיגו ממנו שישבו בארץ גושן:

התועלת הה' הוא במדות. והוא שראוי למקבל טובה מאחד שיכירה לו בצד האפשרי ולזה הביא יוסף את יעקב לפני פרעה לכבוד פרעה ולברכו ולתת לו תודה כעל כל אשר גמלהו מהטובות:

התועלת הו' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם השליט בקניין איש אחר לעשות מהם כחפצו שיתן לאוהביו מהם כאשר רצה זה בעל הקניינים כי אם בשעור שרצה ואע"פ שהקניינים ההם הגיעו לבעלים ההם בסבת זה השליט עליהם. הלא תראה כי יוסף עם היותו שליט בארץ מצרים לא רצה לתת אחוזה לבית אביו במיטב הארץ אם לא ברצון פרעה ולזה ספר שהוא נתן לו אחוזה במיטב הארץ כאשר צוה פרעה וכן תמצא שמעניין התבואה שהיה ביד יוסף לתת ממנה למי שירצה לא רצה לתת ממנה כי אם לפי הצריך

להם לבד ולזה ספר שכבר כלכל אותם לחם לפי הטף עם שפרעה זכה בעניין התבואה בסבת יוסף הנה עם כל זה לא רצה יוסף לתת ממנה לאוהביו כי אם הצריך להם כי כן צוה פרעה במה שאמר פרעה ואכלו את חלב הארץ ר"ל שהוא התיר להם לקחת מאכלם מהיותר משובח שיהיה ביד יוסף והנה זה כולו מורה על יושר יוסף והיותו בלתי פונה אל היתרונות ולזה לא שאל מפרעה שירשהו לתת לאביו יותר מהשעור אשר נתרצה בו פרעה מעצמו:

התועלת הז' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשישלטהו אחר על קניניו שינהג בהם ביושר נפלא וישתדל בהצלחתם כפי מה שאפשר ולא יתיר עצמו לקחת מהם דבר אע"פ שהוא סבת הגעת הקנינים ההם לבעליהם ולזה תראה שספרה התורה שיוסף הביא אל בית פרעה כל הכסף בכללו שקבל מהתבואות ולא השאיר לעצמו דבר ממנו וסבב שיהיה מקנה הבהמה אל פרעה אחר שאפס כסף מאנשי הארץ ואחרי כן קנה כל הארץ לפרעה באופן שהיתה כל הארץ לפרעה לחומש וזה כולו מטוב השגחתו בהצלחת מה שהפקד עליו עם שכבר עשה זה בחכמה באופן שנתנו לו תודה על זה אנשי הארץ ואמרו שהוא החיה אותם:

התועלת הח' הוא במדות. והוא שראוי למושל כשירצה מעמו דבר יקשה להם שיפייס גדולי עמו באופן שיסכימו בזה שאם לא יעשה זה בזה האופן אולי ימרדו בו ולזה תמצא כי כשקבץ יוסף תבואות הארץ לפרעה בשבע שני השבע לבד המצטרך אז לאכול לאנשי הארץ התנה פרעה לתת לשרי הארץ המצרך להם לאכלם בשבע שני הרעב וזה היה סבה שהיה יכול לומר למכור לעם האר לפי רצונו כי לא היה ירא שימרדו בו העם ויגזלו ממנו התבואה או שימיתוהו ויקחו התבואה לפי שיד הגדולים היתה עמו:

פרק מז

פסוק כח

פרשת ויחי יעקב

ויחי יעקב וגו' עד ויקרא יעקב אל בניו

והנה דברי הספור מבוארים עם מה שקדם לנו מהדברים בזה והתועלות המגיעות מזה הספור:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי שיהיה האדם זריז להשתדל במה שצריך לו קודם שיצטרך שאם היה מאחר ההשתדלות בו עד בא עת הצורך הנה יקרה לו אם שלא ימצא לו אז או שימצא לו באופן חסר מחזק המהירות. ולזה תמצא שיעקב השתדל בעניין קבורתו קודם היותו חולה החולי אשר מת בו:

התועלת השני הוא שראוי לאדם שיתחבר עם אנשי משפחתו בחייו כי בזה יהיה לו מהם העזר הראוי שיהיה לאדם ממשפחתו. הלא תראה כי גם אחר המות השתדל יעקב שיהיה עם אנשי משפחתו. ולזה בקש מיוסף שישכיבהו עם אבותיו:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שראוי לאדם להשמע לשאלת אביו ממנו ואם היה קשה ולא ימנעהו מזה עוצם מדרגתו בממשלה. הלא תרא' כי יוסף עם היותו מושל נכנע לבקשת אביו עד שכבר נשבע לו לעשות כדבריו ואם היה בזה מהקושי ליוסף לרב טרדתו בענין הממשלה והיותו יוצא חוץ ממשלתו דרך לא מעט:

התועלת הרביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיתן תודה לשם יתעלה בהשיגו מבוקשיו כי בזה יתישב בלב האנשים שהכל הוא מאתו יתעלה כמו שהוא האמת בעצמו. ולזה נתן יעקב תודה לשם יתעלה כאשר ראה שהשיג מבוקשו והשתחוה לו ואם היתה זאת ההשתחואה ליוסף הנה יהיה בזה תועלת ללמדנו שראוי לאדם שיתן תודה למי שיגמלהו טוב ואף על פי שיהיה לו חוק עליו הלא תראה שיעקב השתחווה ליוסף כשנדרש לאשר שאל ממנו ולזאת הסבה תמצא שהשתחווה יוסף ליעקב כאשר רצה לברך בניו:

התועלת החמישי הוא במדות. והוא שראוי לאדם לחלוק כבוד למלכות ואעפ"י שהיה המולך. מי שהוא ראוי שיגיע לו מאתו כבוד כאלו תאמר שהיה בנו כמו הענין ביוסף עם יעקב וזה שיעקב כבד בנו והתחזק לשבת על מטתו לכבודו מפני היותו מושל בארץ ההיא כי בזה תועלת לתקון המדינה מה שלא יעלם ממנו:

התועלת הששי הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשישתדל במציאות דבר מה צריך אליו שיעשה זה באופן מהקיום יוכל לבטוח בטחון שלם שכבר ימצא לו הענין ההוא בעת צורכו אליו כי לולי זה אולי יהיה ההשתדלות ההוא לבטלה. ולזה תמצא שיעקב לא הסתפק במאמר יוסף לו שיעשה כדברו אבל רצה עם זה שישבע לו:

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיאהב היותר שלם מבניו יותר ואף על פי שאין לו קדימה זמנית על האחרים. ולזה תמצא שנתן יעקב זאת המתנה שיעדהו השם יתעלה עליה שיהיה לקהל גוים לבני יוסף למעלתו ולא נתנה לבני ראובן ואם הוא הבכור לפי האמת אבל עשק הבכורה מראובן לחסרונו ונתנה ליוסף כמו שאמר בספר דברי הימים ובחללו יצועי אביו נתן הבכורה ליוסף וזאת הבכורה שנתן היתה שנטל שני חלקים בירושת הארץ כמו שקדם. ולזאת הסבה בעינה שם ימינו על ראש אפרים ואף על פי שהוכרח בזה לשכל ידיו ולא רצה לשים אותה על ראש מנשה ואם הוא הבכור:

התועלת השמיני הוא בדעות. והוא שהנבואה תגיע לנביא בעתידות אשר יקרו לאיש מה כשישים מחשבתו באיש ההוא ולזה שאל יעקב שיגיש אליו מנשה ואפרים בדרך שיראה אותם ראות שלם כי בזה ישלם לו שישים מחשבתו באיש איש מהם ויודע לו הנבואה מה שיקרה להם:

התועלת התשיעי הוא בדעות. והוא להודיע השגחת השם יתעלה ביראיו להציל אותם מכל רע באמצעות מלאך ולזה אמר יעקב המלאך הגואל אותי מכל רע ויתבאר מזה שהמופתים שיעשה השם יתע' בזה האופן שישגיח בדבקים בו הוא נעשה באמצעות מלאך וכבר ביארנו זה במה שאין ספק בו בסוף הששי מספר מלחמות השם. ושם נתבאר שזה המלאך הוא השכל הפועל ושם נתבאר גם כן שזה מסכים למה שאמרו ז"ל ועברתי בארץ מצרים אני ולא המלאך:

התועלת העשירי הוא בדעות. והוא להודיע שברכת הנביא לאשר יברכם תהיה לפי מה שיאות להם לפי עניינם ושאין בבחירת הנביא לברך יותר מי שהוא ראוי מעט לברכה ולזה תמצא שאמר יעקב ליוסף בבקשו ממנו שישית יד ימינו על ראש מנשה שהוא לא רצה בזה לפי שעקר ברכתו הוא לאפרים מצד מה שהוא ראוי שיגיעו אליו מהטובות ולזה אמר גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל וגומר ולזה יהיה מה שברכם בשידגו לרב בקרב הארץ מתקיים יותר באפרים ממה שיתקיים במנשה ואלו היתה הברכה הזאת לפי בחירת יעקב לא היה התנצלות ליעקב על זה בזה המאמר בשלא שת ימינו על ראש מנשה כמו ששאל ממנו יוסף:

פרק מט

פסוק א

ויקרא יעקב אל בניו וגומ' עד סוף הפרשה

והנה דברי זה הספור מבוארים מאד עם מה שקודם לנו בזה מהדברים והנה התועלות המועלות המגיעים מזה הספור הם ט"ו:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיועיל לבניו כפי מה שאפשר לו קודם מותו. ולזה תמצא שהשתדל יעקב בראותו כי הוא הולך למות להודיע לבניו את אשר יקרם באחרית הימים כדי שיקבלו בזה תועלת להשתד' ברע שלא יגיע ובטוב שיגיע באופן היותר שלם:

התועלת השני הוא במדות. והוא שאיננו ראוי לאדם שיעשה פעולותיו במהירות בזולת השתכלות אם ראוי שיעשו אלו הפעולות אם לא. הלא תראה מה שעשה ראובן מהפעל

ההוא המגונה שהיה סבה היותו בלתי מתיישב בפעולותיו והיותו עושה אותם במהירות בזולת השתכלות כמו שביאר לו יעקב כמו שאמר פחז כמים וגומ':

התועלת הג' הוא במדות. והוא שראוי לאדם להרחיק הפעולות המגונות לפי שכבר ימנעו ממנו טובות רבות. הלא תראה כי ראובן בעבור שנשקע בזה הפועל המגונה ששכב עם פילגש אביו נמנע ממנו היתרון שהיה ראוי להיות נתן לו ונתן לאחיו וזה שכבר נתנה המלוכה ליהודה והבכורה ליוסף:

התועלת הרביעי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיקל בהריגת האנשים בכעסו עליהם וכל שכן שאיננו ראוי שיהרגם במרמה אבל ראוי לו שיהיה מושל ברוחו. הלא תראה איך גנה יעקב לשמעון ולוי תכונתם מפני שהיה מגיע מכעסם שיהרגו בעבורו מי שיכעסו עליו עד שכאשר לא יוכלו על זה היו משתדלים בהריגתם בערמה כמו שתפרסם מעניין שכם:

התועלת החמישי במדות. והוא שאין ראוי להניח מקובצין יחד כמו אלו האנשים המתפעלים מהדברים המכעיסים זה האופן החזק מההפעלות כי הם ישחיתו עצמם וזולתם במה שיעזרו קצתם לקצת לקלות השמעם וזה לזה להרע לאנשים ולזה בחר יעקב שיהיו שמעון ולוי מפוזרים בין שבטי ישראל כי זה יותר טוב להם:

התועלת הששי בדעות. והוא שהרע שיודע לנביא שיגיע לאיש מה שאיננו מחוייב שיגיע לו כי כבר אפשר שתדבק השגחתו יתעלה בו ויצילהו מהרע ההוא ולזה אמר הנביא כאשר ראה הרע הנכון לבא לשמשון מפני חמדו הנשים שהוא מקוה לישועת השם שיצילהו מהרע ההוא לפי מה שאפשר:

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא יהיה נמשך אחר התאוות הגופייות כפי מה שאפשר כי מפני זה יגיע לשלמות האנושי ויגיע לו ההצלחות האנושייות שבהם יותר טובות מן הגופיות ולזה תמצא כשבירך יעקב יוסף באלו הברכות הנפלאות באר בדבריו שכבר זכה אל אלו הברכות מפני היותו נזיר אחיו:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שראוי למי שיכוין אל תכלית מה שידקדק בהגעתו ביותר שלם שאפשר שיהיה בו בטוח שיגיע לו התכלית ההוא אשר כיון אליו ולזה תמצא כי מפני שהיה רצון יעקב להקבר אצל אבותיו דקדק בהודעת המקום לבניו ואמר להם שהמערה ההיא בשדה עפרון החתי ואח"כ הוסיף לתארה כשהיא בשדה המכפלה אצל ממרא שהיא בארץ כנען כדי שלא יטעו במקום ההוא ולפי שהיה אפשר שישיגם מחלוקת בעניין זאת הקבורה מזרע עפרון הודיע אותם שכבר קנה אברהם זאת המערה עם השדה לאחוזת קבר והודיע אותם שכבר החזיקו בו ונקברו שם אברהם ושרה ויצחק

ורבקה ולאה והודיעם עם זה שבני חת כלם הסכימו בזה שיהיה זה השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחזת קבר שאברהם קנה מהם זה ובזה ימלטו שלא ישיגם מחלוקת בזאת הקבורה מאנשי הארץ ההיא:

התועלת התשיעי הוא במדות. והוא שראוי שיעמוד האדם במצב נכבד כשיאמר הדברים הנכבדים ולא יקל בהם שיאמר אותם שוכב על המטה ולזה תמצא שכבר היה יושב יעקב באמרו אלו הדברים ואחר כך אסף רגליו אל המטה ושכב בה:

התועלת העשירי הוא במדות. והוא שראוי לשלם שיתאונן ויבכה במות מולידיו בשעור ראוי ואעפ"י שזה הוא סוף כל אדם כי בזה מהכבוד להורים מה שראוי עם שהוא ראוי שידאג בהפקד מי שגמלהו טוב ונכון לשלם שלא יפליג בזה הפעל יותר מהראוי כמו שהיו עושים הקודמים שהיו שורטים בשרם על המת ולזה ספר שכבר בכה יוסף אביו ולא רצה להשתדל בשום ענין עד שעברו ימי בכיתו ואז דבר אל בית פרעה שישתדלו עם פרעה שיתן רשות ללכת לקבור אביו כאשר השביעהו ושכבר עשה לאביו אבל שבעת ימים ולא הפליג בזה הפועל לעשות יותר מזה השעור עם היות אביו בתכלית השלמות:

התועלת האחד עשר הוא במדות. והוא שראוי לאדם שינהג כבוד בגוף הוריו אחר המות כפי מה שאפשר. ולזה תמצא שנשק יוסף לאביו אחר מות וצוה לחנטו והעלה עמו נכבדי ארץ מצרים ורכב ופרשים לכבוד אביו ללוותו:

התועלת השנים עשר להודיע מעלת יעקב אצל אנשי מצרים עד שכבר בכו אותו במצרים שבעים יום וספדו ההולכים עם יוסף מנכבדי ארץ מצרים הספד גדול מאד בגרן האטד על יעקב עד שכבר היה נקרא מפני זה שם המקום ההוא אבל מצרים וזה ממה שהיה מעיד על אמתת זה הספור:

התועלת השלש עשר הוא במדות. והוא שראוי להשתדל בהגעת השלום לפי מה שאפשר לפי שתועלתו נפלא מאד בקבוץ המדיני ובקבוץ הבית. ולזה אין ראוי שיקפיד האדם אם ישים כלי להגעת השלום הפועל אשר בו גנות מה כמו העניין בדבר הכזב כי אין ראוי שירוחק הכזב שיגיע ממנו כמו זה התכלית הנכבד ולזה תמצא ששמו אחי יוסף כלי להגעת השלום הספור הכוזב שספרו לו מאביהם ולזאת הסבה אמרו רז"ל שמותר לשנו' מפני השלום ובמקום אחר אמרו מצוה לשנות מפני השלום:

התועלת הארבע עשר הוא במדות. והוא שראוי לאדם ירא ה' שימחול בקלות למי שגמלהו רע כאשר יבקש המחילה ממנו ושישוב עמו במדרגת האהבה אשר היה עמו אם לא גמלהו רע. הלא תראה שיוסף מחל לאחיו הרע שגמלהו תכף שבקשו המחילה ממנו ואמר להם שלא ייראו כי הוא ירא השם וזה ממה שיורה שאין מחק הירא השם

שלא ימחול לגומלים אותו רע כשיבקש מחילה ממנו וישתדל אחר זה לקחת נקמה ממנו והראה להם שהוא באהבה עמהם כאלו גמלוהו טוב עד שקבל עליו לכלכל אותם וטפם ולא הסתפק בזה אבל רצה לישב דעתם ולהראות להם שהם לא פשעו בזה כי מהשם יתעלה היתה סבה למען עשה ביום הזה להחיות עם רב:

התועלת החמשה עשר הוא להודיע שהאיש הטוב יגמלהו ה' טובות גם בזה העולם. ולזה ספר שכבר ראה יוסף דור חמישי לו עם שכבר העירנו בזה אל קיום הייעוד שיעד יעקב ליוסף שבניו ידגו לרוב בקרב הארץ ושכבר יגדל אפרים יותר ממנשה ולזה השביע יוסף את בני ישראל שיעלו עצמותיו ממצרים כאשר יפקוד השם יתעלה אותם והעלה אותם לארץ כנען לסבה בעינה אשר רצה יעקב שתהיה קבורתו בארץ כנען. ולא רצה שתהיה קבורתו במערת המכפלה כי היה יותר נאות שיקברוהו בנחלת בניו כדי שישאר שם זכרו וכן עשו לו בני ישראל או רוצה לומר שהם קברו עצמותיו בשכם אשר היה לבני יוסף לנחלה כמו שנזכר בסוף ספר יהושע ולזאת הסבה שספר שם שכבר קברו אלעזר בגבעת פינחס בנו כי זה הוא מהראוי רצוני שיהיה זכר האדם אחריו במקום שיהיו בו בניו כי הם יזכרו אותו תמיד. ולזאת הסבה גם זכר יעקב ליוסף שכבר קבר רחל בדרך אפרת לפי שכבר ידע בנבואה שיהיה המקום ההוא לבניה ואולם יעקב שהיו כל השבטים בניו רצה להקבר גם כן עם האבות שהם גם כן משותפים עם כל השבטים וידמה של זאת הסבה נקברה שם לאה מצד רבוי השבטים אשר נסתעפו ממנה היתה כמו משותפת לשבטים והנה השבעת יוסף היתה לישראל שיצוו הבאים אחריהם דור אחר דור להעלות עצמותיו משם עמהם בעלותם מן הארץ ההיא ולזאת הסבה רצה שישימוהו בארון במצרים כדי שלא יקבר שם כי יקשה אחר זה להעלות עצמותיו משם אלו היה נקבר שם:

הנה זהו שיעור מה שראינו להזכירו בכאן מהתועלות הנכללות בזה הספר בהשלימו ונשלם לנו הבאור במה שכללו בזה הספר והוא מבואר שכבר ימצאו בספורי זה הספר תועלות נכפלות ואין בזה מותר אצל התורה לפי שאלו התכונות המדותיות והפנות העיוניות נלמד אותם מספורי התורה ע"ד העדות וכל מה שהיה העדות יותר נכפל תישב יותר ההאמנה בדברים אשר הווה להם עדות ועוד שאין כל תועלות הספור נכפלות ואם היה שתהיינה קצתם נכפלות ואפשר שיצאו מאלו ספורים תועלות אחרות זולת מה שזכרנו אלא שכאשר רצינו למנות מהם הם התועלות שזכרנו:

והנה היתה השלמת ביאור זה הספר בי"ז יום לירח מרחשון בשנת תשעים לאלף הששי. יתברך ויתעלה אל אשר עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו על כל ברכה ותהלה אמן אמן סלה:

נשלם ספר בראשית והוא ספר ראשון לאדם מערכי לב ומהשם מענה לשון

שמות

פרק א

פסוק א

פרשת שמות

אלה שמות עד וילך איש מבית לוי

ביאור דברי הפרשה

והנה היה עניין פרעה בענותו ישר' הולך בהדרגה כי בראשונה שם עליהם מסים הו' לבדו ואח"כ התיר גם לשריו שיעבידו' וכאשר ראה כי לא הועיל לו צוה למילדות העבריות להמית הזכרים בהסתר ובהעלם וכאשר ראה כי לא הועל לו צוה להמית הזכרים בפרהסיא נכון הוא מה שארז"ל שכבר ראו אצטגניני פרעה שכבר היה עתיד להוליד בן מישר' שינצח פרעה ועמו ולזה צוה פרעה זאת צואה ולפי זאת ההנחה הנה לא היתה זאת הגזרה כי אם סביב הזמן שנולד בו משה כאלו תאמר בשנה ההיא או בחדש ההוא או ביום ההוא וזה שאם היתה זאת הגזרה מעת הולד משה עד צאת בני ישראל ממצרים לא היו נשארים בישראל כי אם מתי מעט וחיה לכל אחד מהם יותר משמנים שנה כי משה היה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה:

והנה דברי זה הספור מבוארים מאד עם מה שקדם לנו מהדברים. ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם חמש:

התועלת הא' הוא בדעות. והוא להודיע קיום מה שייעד השם יתעלה ליעקב שבארץ מצרים יעשהו לגוי גדול וירד עמו שם. רצוני שכבר תדבק השגחתו שם בזרעו וזה שכבר ספר שבני ישראל פרו וישרצו וירבו יותר מהחק הנהוג להם והיה משפיע להם שם שם טובה שימצאו להם מזונותיהם ומה שיצטרך להם עם רבויים עד שכבר נמלאת הארץ מהם כלטוב עמהם בדרך שהיה מספיק להם. והנה הגיע מעוצם השגחת מהם הרבוי והעוצם במה שהיה מענה אותם היה מתחזק רבויים ועצמם כאלו היו משתדלים אויביהם בהגעת הרבוי והעוצם להם כמו שספר. וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ. ר"ל שכאשר היו מענים אותם למעט מהם הרבוי והעוצם כן היו פרים ונפרצים יותר מהשעור בהפך מה שהיו משתדלים עליו:

התועלת הב' הוא במדות. והוא להודיע רוע תכונת המצרי' בקנא' ואכזריו' עד שכבר הגיע שמקנאתם היה צר להם מאד בראותם הצלחת ישר' ברבוי ובעוצם והגיע

מאכזריותם שהיו מעבידים ישראל בעבודות היותר קשות והיו מכריחים אותם בה לעשות יותר מהשעור הראוי עד שהגיע מהאכזריות שפרעה רצה לכלות הזכרים בהולדן כדי שיכלה העם בכללו והנה זכרה התורה זה להעיר אותנו שאלו התכונות הפחותות ראוי שירוחקו כי המצרים היו באלו התכונות הפחותות וקרה להם מפני זה מן הרע זה השעור הנפלא שספרה אותו התורה במה שאחר זה:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שאין ראוי שיסכים האדם לעשות הפעולות המגונות מאד ואע"פ שהוא מוכרח ומצווה עליהם מהמושל בו כי הוא ראוי שיירא יותר מהשם יתע' אשר הוא מושל על המושל בו מיראתו מהמושל בו. ולזה תמצא שלא הסכימו המילדות לעשות מה שצוה להם מלך מצרים להמית הילדים כי הם יראו השם יתעלה יותר מיראתם אותו ולזה לא יראו מהרע שאפשר שיקרה להם ממלך מצרים:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיסמוך על הנס מפני עשותו ליראת השם מה שעשהו אבל ראוי שישתדל כפי כוחו להרחיק ממנו הרע שאפש' שיקרה לו מפני המעשה ההוא ולזה תמצא שהמילדות התנצלו למלך מצרים כדי שלא יכעס עליהן ועשו זה בחכמה נפלאה וזה שבמה שאמרו לו כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבא אליהן המילדות וילדו. היה להן זה המאמר התנצלות מבואר על שלא המיתו הילדים ואולם על מה שגנה אותם על חיותן את הילדים היה המאמר ההו' התנצלות ג"כ לפי מה שאחשב והו' שאחר שנולד הזכר לא היה להן דרך להמיתו שלא יודע ואם לא ישתדלו בתקון ענייניו יביא זה לחשב כשימצאו הזכרים מתים אשר תהיינה בהולדם שהם היו ממיתים אותו אמנם אחר שהיו רואות שאלו המילדות היו מטיבות לילודים היה זה מרחיק מהן החשד שתהיינה ממיתות הבנים בהולדם:

התועלת החמישי הוא בדעות. והוא להודיע שהשם יתע' יגמול טוב ליראים ממנו בעבור יראתם ממנו ולזה ספר כי מפני שיראו המילדות את האלהים עשה להם בתים והוא הגמול הראוי להם על זה כמו שזכרנו כי זאת התכונה ראוי שתהיה למנהיג ר"ל שישגיח במונהגים ממנו וייטיב להם:

פרק ב

פסוק א

וילך איש מבית לוי עד ויהי בימים הרבים ההם

ביאור דברי הפרשה

והנה דברי הספור הם מבוארים עם מה שקדם לנו מהדברים. ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הם י"ב:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיתרשל מן ההשתדלות בהצלה כפי מה שאפשר ואע"פ שיהיה הפגע באופן שיחשב שלא יתכן שישלם לו ממנו ההצלה. הלא תראה כי אם משה כאשר ראתה שלא יכלה עוד להצפין בנה לא נתרשלו ידיה מפני זה מהשתדל בהצלתו לפי מה שאפשר לזה ולזה שמהו אותו בסוף על שפת היאור תוך התיבה אשר התקינה לו שימלט בה מסכנת הטביעה והתיבה היתה הסתרת בתוך הגמי אשר שם כדי שלא יראה אותה אדם ואע"פ שלא הי אפשר לו להחיות שם בזולת מזון הנה לא נמנעה מפני זה מלשים אותו שם כדי שתרחיק מיתתו זמן מה ואולי תוך הזמן ההוא ימצא לה עזר מהצרה הזאת או תלך להניק אותו שם בלילה ולזאת הסבה נתיצבה אחותו מרחוק לדעת מה יעשה לו כי אם ימצא שם אולי תוכל להשיג עם מוצאו בהשתדלותה הטוב שלא יזיק לו:

התועלת הב' הוא בדעות. והוא להודיע עוצם השגחת השם יתעלה במושגחים ממנו שהוא סבה שתמצאוהו בת פרעה ותחמול עליו להצילו והיה זה סבה אל שגדל בבית פרעה והתחכם עם חכמי מצרים והנה הי זה כלי לו אל שהשיג חכמה הנמצאות והיה נביא וזה כי דעות חכמי מצרים ואם היו משובשות הנה העירוהו למצא האמת. ועוד כי מפני זה היתה לו נפש גבוהה כי לא גדל בשפלות ובעבדות כמו העניין בשאר אחיו והיה מפני זה יותר נכון להיות מתגבר כנגד פרעה להוציא בני ישראל מארצו הנה הרע שחשב פרעה לעשות כדי שלא ימצא שם בן לישרא' מושיע ואתם שם אותו הש' ית' כלי אל המצאתו:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיתפייס בטוב שהיה חושק אליו כשהגיע באופן שימנע מפני זה מהשתדל שיגיע באופן היותר שלם שאפשר אבל ראוי שלא יקצר בזה ולזה תמצא כי אחות משה לא נמנעה מפני ראותה שנשלמה ההצלה לאחיה מההשתדלות שתהיה באופן היותר שלם שאפשר ולזה השתדלה שתניקהו מינקת מן העבריות באופן שתניקהו אם הילד לפי שחלב אם הילד הוא יותר נאות לו והשתדלה שינתן לה שכר בזה כדי שלא תכיר בת פרעה שהיא אם הילד כי אולי לא תשיבהו לה אם תדע זה ולזאת הסבה אמר' לבת פרעה ותניק לך את הילד והנה בזה האופן היה הילך יותר נשמר כי יראו המצרי' מגעת בו כשידעו שהיא מגדת אותו לבת פרעה:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיהיה משגיח בבני עמו ומריב ריבם במה שנעשה להם מהחמס כפי מה שאפשר לו כי בזה יהיה העם יותר חזק ויותר נשמר כשיעזרו קצתם לקצת. הלא תראה כי משה רבינו מחוזק רצונו לריב ריב ישראל כשראה

החמס שהיה המצרי עושה קם עליו והכהו ושם בזה נפשו בסכנ' עצומה עד שהוכרח לברוח:

התועלת הה' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיראה המחלוק' בין האנשים שישתדל להמיר המחלוקת והמריבה מביניהם כדי שלא יזיקו קצתם לקצת וכ"ש כשיהיו אלו האנשים מבני עמו. הלא תראה כי מרע"ה כשראה שני עברים נצים השתדל להוכיחם להסיר המחלוקת והמריבה מביניהם:

התועלת הו' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם להכו' רעהו כי בזה מהגנות הנפלא עד שמי שיעשה זה הפועל נקרא רשע. הלא תראה כי משה רבינו קרא רשע האיש המכה רעהו והנה ביארו מזה רז"ל שאפילו בהשתדלו' על ההכאה יקרא רשע וזה כי הוא אמ' למה תכה רעך שמורה על לשון העתיד ולזה אמרו ז"ל כי אפילו בהרמת יד נקרא רשע:

התועלת הז' הוא במדות. והוא שראוי לשלם שיתפעל מן החמסי' כשיעשו לאי זה שיהיה וישתדל בהסרתם. ולזה הודיענו בזה הספור חוזק הפעלות משה מהחמסים ועוצם התגברותו בהסרתם ואבירות לבו, כי אלו התכונו' ראוי שתהיינ' לנביא:

התועלת הח' להודיע רע מנהג ישראל בעת ההוא שהיו בחוזק הגלות והיו מריבים קצת עם קצת ומכים קצתם קצת והיו מואסים המוסר עד שכאשר הוכיחם משה על זה לא רצו לקבל תוכחתו אבל הרשיעו יותר ופרסמו הריגתו המצרי באופן שנודע הדבר לפרעה והוכרח משה לברוח וזה כלו להורות כי מה שהיה להם מחוזק הגלות היה רוע מעשיהם סבה לו עד אם יהיו מתקנים מעשיהם ויתקרבו לשם כפי כחם לא היה להם זה הגלו' החזק ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא התחיל הגלות עד שמת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ואעפ"י שכבר נגזר שיעבדו בהם ויענו אותם ת' שנה כי טוב הבחירה ינצח זה הסדור כמו שביארנו בשני ממ"י וכביאורנו לספר איוב:

התועלת הט' הוא במדות. והוא שראוי שיתעורר האדם לעזור לחלושים ולהצילם מיד עושקיהם כי אין להם כח מעצמם על זה ובזה אופן ישלם היושר והטוב בקבוץ המדיני ויגיע מקצתם לקצת העזר הצריך ולזאת הסבה בעינ' תמצא שהתעורר משה רבינו ע"ה להציל בנות יתרו מיד הרועים ולהשקות צאנם והתעורר ג"כ להציל העברי מיד מכהו לזאת הסבה בעינה:

התועלת הי' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שישתדל לגמול טוב למי שגמלהו טוב כי בזה מהיושר מה שלא יעלם עם שבזה תתחזק זאת התכונה באנשים ר"ל שיגמלו חסד קצתם לקצת לדעתם שכבר יושב להם גמול על זה ולזה תמצא שגנה רעואל בנות בנו

כאשר עזבו האיש ולא הביאוהו אל הבית להשיב לו גמול על זה וצוה אותן שיקראו לו ויאכל לכם:

התועלת הי"א הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיתחבר עם בעלי תכונות הטובות כשיביאהו ההכרח לשב' עם זולתו ולזה תמצא שנתרצה משה לשב' את האיש כשרא' טוב תכונתו שלא רצה לקפח שכרו על מה שגמלהו מן הטוב:

התועלת הי"ב הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשלא יוכל להשיג טוב מה באופן שלם שיסתפק במה שיאפשר לו שישיג מהטוב ההוא ולא ימנע ממנו הטוב ההוא במוחלט מפני שלא יוכל להשיגו באופן שלם. ולזה תמצא כי משה מפני שלא יכול להשיג לרחת אשה מעמו ליראתו מפרעה שלא ידע באי זה מקום הוא הסכים לקחת בת יתרו המדינית כדי שיהיו לו בנים:

פסוק כג

ויהי בימים הרבים ההם עד וילך משה וישב אל יתר חותנו

ביאור דברי הפרשה

אמר שבזה העת הרב שהיה מעת צאת משה ממצרים עד הזמן שנולד בו גרשן מת מלך מצרים והנה קם תחתיו מלך אחר והוא הכביד העבודה מאד ולזה נאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו אל יי' ועלתה זעקתם אליו מן העבודה ומפני זה שמע השם יתע' זעקתם ואע"פ שלא היו באופן מהשלמו' שהיו ראוים שתשמע תפלתם הנה זכר השם יתע' בריתו עם האבו' אשר בעבורה היה ראוי שתדבק השגחתו בבני ישראל וזה ראה השם יתע' את בני ישראל ידע אותם באופן שכבר דבקה השגחתו בהם והנה משה היה רועה את צאן יתרו חותנו וינהג את הצאן אחר המדבר ליראתו ממלך מצרים כדי שלא יראהו אחד מהעוברים ושבים והנ בא אל הר האלהים והוא הר חורב והנה ראה שם במראה הנבואה מלאך יי' בלבת אש מתוך הסנה וראה משה כי הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל ויאמ' אסורה נא ואראה הפלא העצם הזה שלא יבער הסנה. וירא מלאך יי' כי סר לראות ויקרא אליו מתוך הסנה ויאמר לו אל תקרב הלום כי זה המקום הוא קדוש ולזה אין ראוי שתנהג בו מנהג הדיוטו' ללכת בו בנעלך עם שכבר העירהו שיתן אל לבו להבין ענין זאת המראה כי ענינה היה משל להשגחת השם יתע' בישראל עם היותם בחוזק הצרו' אשר ראוי שיכלו אותם והיות ישראל מוכנים אל הכליון ויאמר לו הנה אנכי אלהי אביך ר"ל אלהי אברהם שהיה האב הראשון אשר ישגיח הש' יתע' בעבורו בבני ישראל כי השם יתע' נשבע לו שיתן לזרעו ארץ כנען ואחר זה הוסיף לבאר ואמר לו שהוא אלהי אברהם ואמר לו עם זה אלהי יצחק ואלהי יעקב כי לכל אחד מהם יעד שיירש זרעו ארץ

כנען והנה להשגחתו שהיתה דבקה באבו' הקדושים נמשך שיושגח זרעם אחריהם בה האופן ר"ל שיוציאם עוני מצרי' כדי שלא יכלו אותם המצרים והנה משה הסתיר פניו במראה הנבואה ליראתו מהביט אל האלהים אשר נראה לו מתך הסנה ואמנם עשה זה משה לדעתו עוצם מדרגת הנמצא הנבדל והמנע השגתו לאדם בשלמות. ויאמר יי' ראיתי את עוני עמי והתענותו במצרים ובאה לפני הצעקה אשר צעקו לי מפני נוגשיהם ולוחציהם ולפי שידעתי מכאובי עמי ועוצם צרתם שהיא באופן שלא יוכלו לכבלה ירדה השגחתי בהם להצילם מיד מצרים ולהעלותם אחר זה אל הארץ הטובה שהיא ארץ כנען ואע"פ שלא שלם עון אנשי הארץ ההיא וזה יהיה אם היו יש' באופן מהשלמות שיהיו ראוים שתדבק בהם כמו זאת ההשגחה ולזה תמצא שאחר מתן תורה היו יורשים הארץ ע"י משה רבינו לולי חסרונם וזה מבואר מעניין המרגלים בפרש' שלח לך ועתה אשתדל להוציא את עמי ממצרים ואח"כ אשתדל להוריש להם ארץ כנען ולא אמתין שיגיע העת אשר היה ראוי שיצאו בו ישראל ממצרים כי באה אלי צעקתם וראיתי הלחץ הנפלא אשר מצרים לוחצי' אותם ואם לא אוציאם משם עתה כמעט שתופר בריתי עם האבות כי לא יוכלו ישר' לסבול זאת העבודה הקשה וזה הלחץ הנפלא ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוציא עמי את בני ישר' ממצרים. ויאמר משה אל יי' מי אנכי כי אלך אל פרעה שהוא מלך גדול ואני שפל אנשים ועוד כי לא איש דברים אנכי ועוד איך יתכן שאוציא בני ישראל ממצרים להעלותם אל ארץ כנען כמו שיעדת קודם בא העת והנה אינם באופן מהשלמות שיתכן שתדבק בם השגחתך בזה האופן הנפלא אשר אתה מייעד להם ובאהו מענה מאת השם יתע' על מה שהיה אומר מי אנכי כי אלך אל פרעה כי אהיה עמך באופן שלא תמצא מונע מההליכה אל פרעה ואשמור צאתך ובואך וזה יהיה לך לאות כי אנכי שלחתיך כי לולי העזר שתהיה נעזר מאתי לא היה לך יכולת לבא לפני המלך ולא לדבר עמו ועל מה שאמרת איך יתכן שתוציא בני ישראל ממצרים להעלותם לארץ כנען קודם בא העת הראוי והם אינם ראוי' לכך תדע כי לאהבתי האבות אשגיח בהם להדריכם אל השלמות באופן שכאשר יצאו ממצרים יעבדו אותי על ההר הזה ויקבלו עליהם שאהיה להם לאלהים ושישמרו המצות שאצוה אותם. ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה הוא מציאות שזה האלוה ומהותו אשר שלחך אלינו מה אומה אליהם וזה שאם לא אתן להם ציור מה כמו שנקרא בזה השם הנה לא יסמכו על דברי כי הם לא ידעו מהו ואם יש לו כח להוציאם משם או אין לו כח בזה והמשל שמי שיאמ' לאחד כבר שלח אליך פלוני שתלך אליו וייטיב לך הנה הוא מבואר שאם לא יודע לזה האיש מי הוא הפלוני ההוא ושהוא

באופן שהוא ראוי לסמוך עליו הנה לא יתעורר ללכת אליו ואע"פ שהוא יודע ממנו שהוא בן אדם כ"ש שלא ישמע אליו אם לא ידע מהותו. ויאמר אלהים אל משה. הנה תדע ששמי הוא אהיה אשר אהיה ר"ל שהיותי ומציאותי הוא תמיד בענין אחד ואיננו לי מזולתי אבל אהיה מעצמי בזולת סבה קודמת ואמר לו עוד השם יתע' כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם והוא מי שמציאותו מעצמו מזולת סבה קודמת והשמיט מזה השם אשר אהיה כי די בזה ציור לישר' בשם יתע' ועוד שהדרך בזאת החקירה שיתבאר ממנה שיש בכאן נמצא בזה התואר הוא מזה המקום רצוני שכבר יתבאר תחלה שבכאן נמצא בלתי משתנה כלל כמו שהתבאר בשמיני מהשמע. ואחר יתבאר שזה הנמצא הוא נמצא תמיד ושמציאותו הוא מעצמותו וזה אמנם אמר לו השם שיאמר אותו למי שיתכן שיבין דבריו והם זקני ישראל שהם חכמי ישראל והנה יהיה מאמר משה זה להם כשיתבאר להם מדרך המחקר העיוני שהעניין הוא כן בלי ספק ולזה צוהו השם יתע' שיאסוף זקני ישראל לאמור אליהם אלו הדברים ולפי שכבר ישאר ספק לישראל אם אפשר בזה הנמצא הנכבד שתדבק השגחתו באישי האדם שהם פחותים מאד ביחס אליו יתע' הוסיף לאמ' לו ה' יתע' שיבאר להם שהשגחת זה הנמצא הנכבד אשר הוא נמצא מעצמותו יתכן שתדבק באנשים הטובים להטיב להם ולהצילם מיד עושקיהם ולזה אמר כה תאמר אל בני ישראל יי' שהוא אלהי אבותיכם אלהי אברהם ואלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם ומפני השגחתו בהם התעורר להוציא אתכם מארץ מצרים הנה זה שמי תמיד ר"ל יי' וזה זכרי ישראל ופקדי אותם בעבור דור ודור מאבותיהם והם אברהם יצחק ויעקב שאני אלהיהם ר"ל כי בעבורם אני משגיח תמיד בישראל ואפשר שיהיה הרצון באמרו זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור שזה הוא שמי לעולם ר"ל שהוא יי' אלהי האבות כי תמיד יהיה משגיח בזרעם לזאת הסבה וזה השם בעינו הוא זכרי לדור דור מבני ישראל כי תמיד אני י' אלהי אבותם והנה כפל המאמר במלות שונות והנה צוהו שיאמר זה המאמר לזקני ישראל והם חכמיהם ושיאמ' להם שזה השם הנכבד נראה אליו ושלחו אליהם שיאמר להם בשמו פקוד פקדתי אתכם החמס העשוי לכם במצרים ולראותי כי צר לכם אמרתי אעלה אתכם מעוני מצרים אל ארץ האמרי והכנעני ויתר משפחות הכנעני אל ארץ שמנה מאד עד שכבר ימצא בה החלב והדבש בשפע נפלא. ואולם אמר להם זה כי לא יתכן שישמעו אליו לצאת ממצרים אם לא ידעו שכבר תמצא להם ארץ ישבו בה והוא מבואר במעט עיון שהשם יתע' היישירם אל השלמות כהשתדלותו להוציאם ממצרים ואחר הוציאם ממצרים באופן שיהיו מוכנים בתכלית מה שאפשר אל שתדבק בהם כמו זאת ההשגחה שיירשו ארץ כנען ואם לא הגיע העת

עדין וזה שהו' חדש מופתים גדולים כהוציאם משם יתבאר להם שהוא השליט על כל הנמצאו' ונתן להם אחר צאתם ממצרים זאת התוד' השלמה המיישרת אל השלמות בתכלית מה שאפשר. והנה יעדו ה' תע' שהם ישמעו לקולו ואומר לו אחר זה שיבא הוא וזקני ישראל למלך מצרי' ויאמרו לו יי' אלהי העברי' נגלה עלינו ובקש ממנו שנעבדהו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה ליי' אלהינו. והנה צוה לו השם שיאמר זה המאמר לפרעה בה האופן ולא יגלה לו שכונתו להוציאם משם המוחלט כ"א ידע פרעה שלא ישובו לא יתרצה פרעה בשום פנים בזה וה' יתע' יעשה תמיד מה שיעשהו בסבות היותר נאותות אל שיגיע מהם התכלית הדרוש ולזה אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידיך ואמרת לזבוח ליי' באתי כדי שלא יהרגהו שאול וכן צוה למשה לאמר זה המאמר כדי שיתכן שישיג בו מבוקשיו מפרעה עם שזה המאמר היה גם כן צודק כי הם זבחו שם זבחים לש' יתע' בעת שנתנה להם התורה כמו שיתבאר בסוף פרשת ואלה המשפטים ואמרו אליו ה' יתע' הנה ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך אם לא יהיה זה כיד חשקה והנה אשלח ידי והכתי ארץ מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו ואחרי כן ישלח אתכם ואז אתן את חן העם בעיני מצרים בדרך שיתעורר המצרים להשאיל להם כלי כסף וזהב ושמלות שישאו עמסו במדבר במקום אשר ילכו שם לזבוח ליי' כדי שיתקשטו לפני יי' לתת כבו' לו וזהו מה שיעד ה' לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול והנה היה זה מן היושר האלהי כי המצרים עבדו בהם בפרך בזולת שכר וסבב השם יתע' שישאילום מה שיתכן שיהיה בו גמול מה לישראל על עבודתם. ויען משה ויאמר הנה עם כל זה לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי כי יאמרו אמת הו' כי בכאן נמצא בזה התואר משגיח ביריאיו כמו שיתאמת מהמחקר העיוני אבל לא נתבאר לנו שיהיה זה הנמצא הנכבד נראה אליך בנבואה ואמר אליו ה' יתע' שישליך המטה אשר בידו וזה לאו' כי זאת הנבואה הגיעה למשה בהקיץ כי רועה היה והיה מטהו בידו ואפשר ג"כ שנדמה לו במרא' הנבואה שיהיה מטה בידו מפני היות מנהגו בהקיץ שיהיה בידו מטה. והנה הנכון לפי מה שאחשב שתהיה זאת הנבואה מגעת למשה בהקיץ וזה מה שאמר אחר זה והמטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות וזה לא יתכן שיאמר אם לא היה בידו אז זה המטה לפי האמת לא לפי הדמיון לבד. והנה השליך משה מטהו ארצה ונהפך לנחש באופן שכבר פחד משה ממנו וקם ונס מפניו וצוהו השם יתע' שיאחוז בזנבו ושם הנחש למטה בכפו ואמר אליו שיעשה זה האות בפני בני ישראל למען יאמינו כי נראה אליו השם יתעלה כי הודעת חדוש המופתים קודם חדושם לא תגיע כי אם לנביא כמו שביארנו בששי מלחמות יי' והנה נתן לו השם יתע'

אות שני והוא שנהפכה ידו מצורעת כשלג ואח"כ שבה כבשרו בהוציאו אותה מחיקו וזה שאם לא יאמינו ישראל לקול האות הראשון שיהיה ע"ד נבואה ר"ל מה שיגיד להם משה מחדושו קודם חדושו הראשון ויאמרו שאולי אין משה נביא אבל קרה שיאמר אמת בחדוש זה המופת הנה יתכן שיאמינו שיהיה קול האות השני בנבואה כי לא יתכן שיצדק משה במקרה בשני אלו הדברים יחד כי מה שבקרי תהיה הגעתו על המעט ואם לא יאמינו גם לשני האותות האלה ויאמרו שכבר אפשר היו' הידיעה בהם למשה בקרי הנה נתן השם יתע' למשה אות שלישי והוא שישפוך ביבשה ממימי היאור ויהפכו לדם ביבשה וזה ממה שלא יתכן שיאמרו שלא יהיה בדרך נבואה מה שהודיעהו משה מאלו האותות כי לא יתכן שיהיה הצדק נמצא בדברי משה באלו השלשה אותות יחד במקרה כי לא יתכן שיגיד הצדק בדבריו במקרה באלו שלשה דברים יחד וזה מבואר בנפשו כי לא יתכן במה שבמקרה שיהיה בו מאדיות ורבוי וזה מבואר בנפשו ויאמר משה אל יי' בי אדוני הנה עם כל זה לא יאות לי לעשות זה השליחות כי לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשולם שלא היתה לי זאת ההשגה הנפלאה באמתת מציאותך כ"ש עתה שימנע אותי עוצם התבודדותי בהשגתך מלהפריד הדבקות הזה באופן שאוכל להשתדל לסדר דברי עם בני ישראל ועם פרעה כהוגן גם לא הייתי איש דברי' משלשום שלא היתה לי השגה שלמה בך בהשגה שהיתה לי תמול גם לא הייתי איש דברים מעת התחלת לדבר עם עבדך שהיה קודם שלשום כי מן העת ההיא נקשרת נפי בך באופן שלא יכולתי להתיר הקשר הזה בדרך שישלם לי סדור הדברים כהוגן בדברי עם בני האדם. ויאמר יי' אליו הנה מאתי ימצא באדם הדבור והעדרו והשמע והראו' והעדרם ובהיות הענין כן הנה בידי לתת לך כח ישלם לך בו סדר הדברים כראוי בדברך עם האנשים ועתה לך כי אנכי אהיה עם פיך והוריתיך את אשר תדבר באופן שישלם לך סדור הדברים כהוגן בזולת השתדלות והנה נתיירא משה פן יותר זה הדבקות אשר לו עם השם יתע' בדברו עם האנשים כדרך שתסור ממנו זאת ההשגחה האלהית שישלם לו בה סדור הדברים כהוגן וחלה פני השם יתע' שישלח זה השליחות ביד מי שיכשר בו זה והנה חרה אף יי' בו וסרה ממנו מפני דה זאת ההשגחה שיעדהו השם בה והוא שישים הדברים בפיו בדברו בשליחותו ושם אהרן מליץ בין משה ובין האנשים אשר היה שלוח אליהם והנה צוהו ה' יתע' שיקח המטה הזה שהיה בידו כי בו יעשה האותות. הנה זה הוא ביאור דברי זה הספור לפי מה שנראה לנו ואולם התועלות המגיעות ממנו הם י"ט:

התועלת הא' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשיצר לו שיזעק אל השם יתע' ויתפלל אלא כי בזה האופן אולי יראה השם בענייו וירחמהו. הלא תראה כי ישראל עם היותם בלתי שלמים מאד שמע השם יתעלה את נאקתם כאשר זעקו אליו:

התועלת הב' הוא בדעות. והוא להודיע שכבר ימשך מהשגחת הש"י באנשים הטובים שיושגח זרעם אחריהם. ולזה אמר שכבר זכר ה' יתעלה בריתו שהיה עם האבות ולזה התעורר גם כן לראות בני ישראל ולהשגיח בהם אע"פ שלא הגיע הקץ:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שראוי שיהיה מפחד תמיד וישי' השתדלותו להנצל מהרע בתכלי' מה שאפשר ולא יקצר בזה. הלא תראה כי משה רבינו ע"ה ברח מדין מיראתו מפרעה שהיה מבקש להורגו גם שם לא שכב לבו כי היה ירא שמא יראוהו עוברים ושבים ויגידו זה לפרעה ולזה הסכים להיות רועה כדי שיהיה מושבו חוץ לעיר ובחר עם זה לרעות במדבר כי שם היה יותר בטוח שלא יראהו אדם:

התועלת הד' הוא בדעות. והוא להודיע שהשכל הפועל אינו ה' יתע' אבל הוא עלול ממנו. ולזה ביאר בה המקום שהנבואה באה למשה באמצעות מלאך והוא להורות שהשם יתע' יודיע הדברים לנביא במראה הנבואה באמצעות המלאך והוא השכל הפועל ולזה הוא מבואר שהשכל הפועל אינו השם יתע' וכבר חקרנו בזה וביארנו שהעניין כן הוא במה שאין ספק בו בחמישי מספר מ"י וראוי שתדע שכל הנבואות הם גם כן באמצעות מלאך כי השכל הפועל הוא אשר יגיע ההודעה בהם כמו שביארנו בשני ממ"י. ואמנם ביארה התורה זה בזאת הנבואה כדי שנלמוד ממנה שהענין כן בשאר הנבואות:

התועלת הה' הוא להודיענו שזה השלמות הנפלא שהיה בנבואת משה עד שכבר ידבר בו השם פה אל פה במראה ולא בחידות ולא היה בנבואתו בתחלת הענין אבל היה נבואתו בתחלה בחידות. ולזה נראה לו זאת הנבואה הראשונה מהנבואות שספרה התורה ממנו בחידות. ר"ל המלאך שנראה לו בלבת אש מתך הסנה והנה העירנו בזה גם כן במה שאמר גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך כי זה ממה שיורה לפי מה שביארנו כי מדרגתו לא היתה בעת התחילו להנבא באופן מהשלמת שהיתה בו אחר זה. והנה היה זה כן ר"ל שתגיע לאדם בהתחלה נבואה יותר חלושה ממה שתגיע לו אחר זה מפני שיתרון מדרגת הנבואה נמשך ליתרון מדרגת השכל כמו שביארנו בשני ממלחמות יי' ובהיות הענין כן והיה מבואר שהשכל לא יגיע אל שלמותו מתחלת הענין אבל יוסיף תמיד בשלמות כל מה שישתדל האדם להוציא ההכנה אשר בו אל הפועל הנה הוא מבואר שהנבואה יתכן שתגיע בתחלת הענין בלתי שלמה ואחר זה יגיע אל שלמותה:

התועלת הו' הוא בדעות. והוא שראוי לאדם להשתדל בחקירת סבות הדברים הנמצאים לפי מה שאפשר לו ולא יקצר מזה כי בזה האופן יעמוד על חכמת השם יתע' בשומו הנמצאות על האופן שהם עליו לי מה שאפשר לו מזה ויהיה זה סבה אל שיגיע השם יתעלה לפי מה שאפשר כי אנחנו נשיג מהשם יתע' לפי מה שאפשר לנו בהשגתנו נימוס אלו הנמצאות המסובבו' מה שנשיג ממנו וסדרם וישרם כמו שהתבאר בא' ובה' ממ"י הלא תראה כי משה רבינו ע"ה תכף שראה זה הענין הזר והוא היות הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל התעורר לסור ולראות אותו כדי שיעמוד על סבת זה הענין וזה ממה שיורה שכן היה מנהגו ר"ל שכבר היה משתוקק לדעת סבו' הדברים לפי מה שאפשר ולזה הגיע לזאת המדרגה הנפלא שהגיע אליה:

התועלת הז' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיתנהג בקדושה במקומות הנכבדים ולזה צוה משה שיסיר נעליו מעל רגליו לפי שהמקום שהיה עומד עליו היה קדוש ונכון אל שידבק בו השפע האלהי:

התועלת הח' הוא בדעות. והוא להודיע שאי אפשר לאדם שישיג השכל הפועל בשלמות ולזה הסתיר משה פניו כי ירא מהביט אליו ובכאן טעו קצת הפילוסופי' האחרונים וחשבו שיהיה אפשר לאדם להשיג השכל הפועל בשלמות עד שישוב עמו דבר אחד במספר וחשבו שזאת תהיה ההצלחה האפשרית שתהיה לאדם ושבזולת זה האופן לא יהיה לו השארות נפשי והוא מבואר שבזה גם כן לא יהיה תועלת כי מה שנמצא מהשכל הפועל קודם זה הדבקות הוא מה שישאר לכח עם שזה אצלם גם כן הוא רחוק מאד לא יתכן שימצאו באלפים רבים מהדורות וזה ממה שירחיק מאד המעיינים מהשתדל בזאת ההשגה ותסור מפני זה מהם הצלחתם הנפחית. וכבר ביארנו בטול זה הדעת בראשון מספר מ"י ושם התבאר שאי אפשר לאדם שישיג השכל הפועל בשלמות ושהשכל הנקנה הוא נצחי בהפך מה שהיו חושבים אותו הפילוסופים אשר הגיע אצלינו דבריהם:

התועלת הט' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיתנהג במדת הענוה. הלא תראה כי משה רבינו ע"ה עם רוב שלמותו אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה להורות שהוא שפל מאד לילך אל מלך גדול כמוהו:

התועלת הי' הוא במדות. והוא שראוי לאדם במה שישתדל בהגעתו שיראה מראשית הענין המונעי' שאפשר שיתחדשו לו ויכין לו מה שיסורו בו אלו המונעי' כדי שיגיע אל מבוקשו. ולזה תמצא כי משה כאשר שלחו השם יתע' ללכת אל פרעה להוציא בני ישראל ממצרים השתדל להסיר כל המונעים בכללם כמו שהתבאר מביאורנו לדברי זה הספור:

התועלת הי"א הוא בדעות. והוא להודיע שבכאן נמצא אחד והוא האלוה יתע' הוא נמצא תמיד מעצמותו ולא ישיגהו שנוי כלל ושזה הו' השם אשר ראוי שיתואר בו השם יתע' לפי שהוא מורה על מציאותו לא על דבר יוצא מעצמו. ולזה אמר השם יתע' כי שמו המיוחד לו הוא אהיה אשר אהיה או יו"ד ה"א וי"ו ה"א אלא שהאחד מורה על מדבר בעדו והאחר על נסתר וזה שיורה שהוא ראוי שיקרא השם יתע' בזה השם כמו שביארנו בג' ובה' מספר מלחמות יי':

התועלת הי"ב הוא בדעות. והוא להודיע שהשם יתע' אע"פ שהוא שליט לעשות כרצונו להשגיח על הדבקים בו הנה ירצה שישתדלו בגעת הדבר ההוא אשר יעד להם שיעשהו בעבורם בסבות היותר נאותו' ולזה אמר השם יתע' למשה שיאמר לפרעה שישלח את העם דרך שלשת ימים במדבר לזכות ליי' כי בזה יתכן שיתרצה לשלחם לחשבו שכבר ישובו אחר זה ואע"פ שכבר אמר השם יתע' שהוא ידע שלא יתן אותם מלך מצרים להלוך בזה האופן הנה לא קצר מפני זה משישים ההשתדלות בזה האופן היותר נאות להשיג המבוקש כי אולי בחירת פרעה תשנה מה שידע השם מקושי לבבו כי הבחירה היא מושלת על זה הסדור כמו שביארנו בשני ושלישי ממלחמות יי':

התועלת השלש עשרה הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיתרשל מהשתדלות במה שיצטרך לו לפי מה שראוי ואעפ"י שיתבאר לו מתכונת מי שיבקש ממנו מה שיבקש שהוא באופן שלא ישמע אליו לתת לו מבוקשו כי ראוי שיעשה הוא הראוי עד שלא ימנע ממנו מצדו השגת מבוקשו כי ראוי שיעשה הוא הראוי עד שלא ימנע ממנו מצדו השגת מבוקשו ועוד שהוא אפשר גם כן שישמע אליו זה האיש אשר חשב שלא ישמע אליו. הלא תראה כי השם יתע' עם מה שהתבאר לו מרוע לבב פרעה צוה משה לאמ' לו שישלח את בני ישראל דרך שלשת ימים במדבר לזבוח להשם כי אולי יתרצה בזה כמו שהתבאר מדברינו:

התועלת הי"ד הוא במדות. והוא שראוי למי שיבקש דבר ממי שהוא תחת ידו שלא יבקשהו ממנו תחלה בכח ובהתגברות אבל ראוי שיראה אם יוכל להשיג שישלם לו מבוקשו כרצונו ואם לא יתרצה בזה הנה ראוי שיקחהו ממנו בחזקה וזה גם כן בהדרגה. ולזה תמצא שהשם יתע' רצה לנסות תחלה אם יסכים פרעה לשלח את בני ישראל ברצונו ואחר שלא הסכים בזה שלח השם ידו להכותו בכל מכה ומכה וזה גם כן בהדרגה כי הביא עליו מהמכות והנגעים והפגעים הקל תחלה והאחרון הכביד כמו שנבאר אחר זה בג"ה:

התועלת הט"ו הוא בדעות. והוא להודיע עוצם היושר האלהי וזה כי מפני שהעבידו המצרים את בני ישראל בכל עבודה קשה בזולת שכר השתדל השם יתע' אל שיתעוררו המצרים להשאיל לישראל כלי כסף וכלי זהב ושמלות כדי שישארו אלו הקנינים ביד ישראל חלף עבודתם אשר עבדו בהם:

התועלת הי"ו הוא בדעות. והוא להודיע כי הודעת חדוש הנפלאות טרם בואם לא תהיה כי אם לנביא. ולזה שם השם יתע' אלו האותות ביד משה לראיה שכבר נראה אליו השם יתע' וראוי שתדע שעשותו אלו האותות לא הי ראיה שיהיה נביא כי כבר יתכן שיעשו המופתים על יד החכם שאינו נביא כמו שביארנו בששי מספר מ"י. ואמנם היתה הראיה בזה ההודעה בחדושם טרם נפלם. ולזה אמר והאמינו לקול האו' האחרון וזה הקול הוא מאמר משה בו בהודעתו אותו טרם נפלו. וראוי שיובן מזה כי המופת יקרה מהחכם שאינו נביא על המעט. ולזה לא יתכן שיבשר בחדושו טרם נפלו ואולם ע"י הנביא יעשה תמיד כשנגלה לו בנבואה שכבר יחדש:

התועלת הי"ז הוא בדעות. והוא להודיע כי מה שבקרי לא יהיה מאדיי אבל יהיה חדושו על המעט ולזה שם השם יתע' ביד משה רבוי האותות לראיה שלא הגיע הצדק במקרה במה שיודיע אותו משה מחדוש שתי אלו האותות:

התועלת הי"ח הוא בדעות. והוא להודיע עוצם דבקות משה עם השם יתע' והוא מה שלמדנו מזה הספור שמה שמצאנוהו מיוחד במשה שתהיה הנבואה מגעת לו בהקיץ היה לחזק התבודדות שכלו מבין שאר כחות הנפשיות להיו' עם ה' תמיד עד שמן העת שהתחיל לדבר עמו היה מתבודד תמיד בהשגתו יתע' כפי היכולת עד שלא היה יכול להפריד ההתבודדות הזה בדרך שישלם לו ההשתדלות לסדר דבריו בדברו עם האנשים כי הוא היה שוגה באהבתו תמיד וזאת היתה אחת מהסבות אשר בעבורה ייוחד משה שתגיע לו הנבואה בהקיץ ובכל עת שירצה כמו שביארנו בשני ממלחמות יי':

התועלת הי"ט הוא להודיע לנו הסבה אשר בעבורה הוכרח משה אל שיהיה מליץ בינו ובין האנשים בדברו עמהם ולא השליטו השם יתע' עם חוזק השגתו בו שיהיה לו כח לסדר דבריו לאנשים בדברו עמהם כראוי בדרך שלא יצטרך למליץ כי משה עצמו מנע ממנו כמו שביארנו בספור הפרשה הזאת:

פרק ד

פסוק יח

וילך משה וישב אל יתר חותנו עד סוף הפרשה

ביאור דברי הפרשה

והנה דברי זה הספור הם מבוארים עם מה שקדם מהדברים. ואולם התועלות המגיעות ממנו הם ששה:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא יפרד ממי שהוא יושב עמו אם לא בידיעתו וברשותו ואע"פ שיהיה לו מהקרוב עמו באופן שיתכן שלא יקפיד בהפרדו ממנו. הלא תראה כי משה עם שכבר צווה מאת השם שישוב למצרים כמו שספר שכבר אמ' לו השם יתע' במדין שישוב למצרים הנה לא רצה לצאת מבית יתרו בזולת ידיעתו והסכמתו:

התועלת השני הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם למסור עצמו בסכנה אף על פי שילך במצות השם יתע'. הלא תראה כי השם יתע' אמר למשה בצוותו אותו שישוב למצרים שכבר מתו האנשים המבקשים את נפשו וזה לאות כי אם לא היו מתים לא היה מסכים משה ללכת שם כי אין ראוי לאדם שיסמוך על הנס הלא תראה כי שמואל אמר אל השם יתעלה כשצוהו ללכת למשוח דוד איך אלך ושמע שאול והרגני:

התועלת השלישי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיעזוב אשתו ובניו ויפרד מהם כי הוא ראוי שישגיח בענינם תמיד. ולזה הסכים משה להוליך עמו למצרים אשתו ובניו כשאמ' לו השם יתע' שישוב למצרים לולי מה שקרהו בדרך מפני ערלת בנו עד שכבר אחר זה מפני מילת בנו לדעתו שאין מן הראוי שיעזבם וילך לו:

התועלת הרביעי הוא במדות. והוא להודיע שהשם יתע' יביא רעות לצדיקים על דרך ההשגחה כדי שישתדלו למלאות מצוות השם יתע' בזריזות ושלא יתרשלו מזה. הלא תראה כי משה רבינו ע"ה כשהתרשל ממצות המילה בזה האופן אשר ביארנו ממה שקד' באהו מכאוב כבד עד שנעשה המצוה ההיא:

התועלת החמישי הוא להודיע רוע לב פרעה וזה כי לא די שלא שמע לשלוח אותם במדבר דרך שלשת ימים כאשר שאל משה אבל הכביד עבודתם באופן שלא יוכלו להשלים מה שגזר עליהן והיו מפני זה שוטריהם מוכים וזה מודה על תכלית רוע לבבו:

התועלת הששי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיתן אל לבו הדברים שיאמרו האנשים כנגד מרוב הצער ומרירות הלב כי רוב צער האדם יביאהו אל שיאמר מה שאין ראוי לאמרו ולזה תמצא שלא ענו משה ואהרן דבר אל שוטרי ישראל במה שאמרו להם ירא יי' עליכם וישפוט:

פרק ו

פסוק ב

פרשת וארא

וארא אל אברהם על בדברם אל פרעה.

באור דברי הפרשה:

כאשר היה ירא משה שלא יתקיים הטוב שהבטיח השם יתע' לישראל מפני מה שראה שהרע פרעה לעם מאז דברו אליו במלאכות יי' כי זה הביאהו לחשב שתמנע מישר' זאת השגחה האלהית מפני פחיתות ישראל וחסרונם אמר לו שם יתע' אני יי' ר"ל שאני לבדי נמצא מעצמותי תמיד בעניין אחד ושאר הנמצאות קנו המציאות אשר להם ממני ולה הוא ראוי שאהיה שליט בשאר הנמצאות להגיע אותם באשר ארצה והנה נראיתי לאברהם ליצחק וליעקב באל שדי ויעדתי להם לתת ארץ כנען לבניהם בכחי זה השליט על הנמצאו' והנה שמי יי' לא היה נודע לישראל וגם הייתי משתדל עם זה להקים בריתי אתם ר"ל שכבר נמשך מההשגחה לישראל מפני מה שיעדתי לאבותיהם לתת לזרעם ואע"פ ששמי יי' לא היה נודע לישר' עדיין. ולזה לא היו ראויי' מצד עצמ' שתדבק השגחתי בהם ועם כל זה התעוררתי להקים בריתי אתם לתת להם ארץ כנען אשר גרו בה האבות וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל עם חסרונם כשזעקו אלי מכובד העבודה ואזכור בריתי שהיתה עם האבות כמו שקדם הספור בזה בפרשה הקודמת. ובהיות העניין כן הוא מבואר שעתה ששמי יי' הוא נודע להם על ידך במה שלמדת לזקני ישראל הם יותר ראוים שתדבק בהם השגחתי ולה אין ראוי שתירא שתמנע מהם זאת ההשגחה האלהית מצד חסרונם כי כבר יעדתי זה להם בעת שהיו יותר חסרים ממה שהם עתה לכן אמור לבני ישראל אני השם שיכולת בידי לעשות מה שארצה והוצאתי אתכם מתחת יד מצרים מעבודתם הקשה וגאלתי אתכם באמצעו' מכות נפלאות שאביא עליהם ובאמצעות אלו הנפלאות אקח אתכם לי לעם ואהיה לכם לאלהים ולמנהיג מרוב השגחתי בכם ותדעו כי אני יי' המוציא אתכם מתחת עבדות מצרים וזה כי רבוי הנפלאות אשר אחדש שם להוציאכם ממצרי' יביא אתכם להאמין בי שאני השליט על הנמצאות ומשגיח בדבקים כי להצילם מהרע שהם בו ובעבור זה הכביד השם יתע' לבב פרעה כמו שיתבאר בפרשת בא אל פרעה והנה אחר זה תהיו מוכנים אל שתדבק בכם השגחתי באופן שאביא אתכם אל ארץ כנען ואתננה לכם מורשה אני יי' שהיכולת בידי לקיים מה שאגזור והנה דבר משה אלו הדברים אל בני ישראל בזולת אמצעות אהרן ולא האמינו בני ישראל בדברי משה מפני קוצר רוח משה להתבונן בסדור דבריו כראוי כדי שייפה להם זה המאמר באופן שיכנסו דבריו באזניהם והיה זה כן מפני רוב התבודדו' משה בהשגות האלהיות כמו שקדם. ומפני העבוד' הקשה שנתחדש' להם אחר שדבר משה אל פרעה במלאכו' השם יתע' שהביאה אותם ג"כ אל שלא ישמעו לדבריו ואחר זה דבר

השם יתע' אל משה שיאמר לפרעה שישלח את בני ישראל מארצו. והתנצל משה כי לא יוכל כי הוא ערל שפתים וה יתכן שיהיה סבה שלא ישמע אליו פרעה כי בני ישראל ג"כ לא שמעו אליו לזאת הסבה והנה חשב משה כי מה שאמר לו השם יתע' בפרש' הקודמת שיהיה לו אהרן לפה יהיה לבד בשליחו' הראושן שהיה שלוח לישראל ולפרעה ובטח שיהיה השם עם פיו ויורנו את אשר ידבר בשליחיות האחרי' כמו שיעד לו מתחלה וכאשר ראה שלא היה הש"י עם פיו במה ששלחו אז לדבר לישראל בקש מהשם יתע' שיתן לו מליץ ובאהו דבר השם יתע' שבכל השליחיות אשר ישלח לפרעה ולישראל להוציא את ישראל מיד מצרים יהיה אהרן מליץ בינותם ואולם אחר זה לא יצטרך לו מליץ בינו ובין בני ישראל כי הם יאמינו בו. והנה זכר תולדו' משה ואהרן לכבודם ומעלתם ולזה החל מתולדו' ראובן כי הוא הבכור וספר תולדותיו ותולדות שמעון הבא אחריו בקצור והאריך בתולדות לוי לכבוד משה ואהרן ולזה זכר כמה שנים היו לוי וקהת ועמרם כי הם היו אבותיהם ולזאת הסבה זכר גם כן אשת עמרם ומשפחתה וזכר שם אשת אהרן ומשפחתה ולא הוצרך להזכיר שם אשת משה כי כבר נשכרה במה שקדם והנה זכר משפחת אשת אלעזר לכבוד פינחס אשר קנה לאלהיו והיה מפני זה ברית השם יתע' אתו כמו שנזכר במה שיבא אחר זה ואחר זה שב לענין הראשון ושב לספר הסבה אשר בעבורה היה אהרן לפה למשה בכל דברי נבואתו אשר היו להוציא בני ישראל ממצרים וזה כי משה אמר לשם ית' כאשר צוהו שידבר אל פרעה מה שצוהו שוהא ערל שפתי' ולא ישמע אליו פרעה והנה קצר בכאן בזה המאמר מה שאמר משה הן בני ישראל לא שמעו אלי כי תכלית הכונה היתה בזה המאמר שלא ישמע אליו פרעה והנה במענה השם יתע' לו קצר בכאן והאריך וזה שהוא קצר בכאן מה שנזכר במענה הקודם שאהרן יהיה לו לפה במה שישולח לדבר לבני ישראל להוציאם ממצרים ולא זכר שיהיה לפה כי אם לפרעה לפי מה שיאמרו לפרעה הוא העקר להוציא בני ישראל ממצרים לא מה שיאמרו לישראל ולזה השמיט בזה המקום שיהיה ארן לפה למשה במה שיצווה לדבר לבני ישראל להוציאם ממצרים והאריך לזכור מה שאמר אז הש"י למשה כששם לו אהרן לפה כי כבר הפסיק המאמ' ההוא כדי שיזכור תולדו' אהרן לפה כי כבר הפסיק המאמ' ההוא כדי שיזכור תולדו' אהרן ומשה קודם שיזכיר הנפלאות שנעשו על ידיהם לפרעה ולעמו אשר היו כלי' להוציא בני ישראל ממצרים ולהקנותם אמונה אמתית ושאר הפעולות אשר ספרה התורה מהם כי כן מנהג התורה בספוריה והוא גם כן ראוי שיודע מי הוא האיש אשר יסופרו מעשיו ועניניו קודם שיסופר זה ממנו ואם אמר אומר מדוע לא ספר תולדותיהם קודם זה מעת ששולחו משה ואהרן אל פרעה אמרנו

לו כי בשליחות הראשון לא היה משתתף אהרן למשה כי אם במקרה וזה שהוא הושם לו לפה בשליחות ההוא לבד ולזה לא זכר תולדותיהן עד העת שהשתתף אהרן למשה בכל השליחויות אשר שולח להוציא ישראל ממצרים ולה אמר בזכרו תולדותיהם. הם המדברים אל פרעה. ר"ל שהם היו מדברים תמיד אליו להוציא ישראל ממצרי' כי על הדבור שלא יהיה כי אם פעם אחת לא יאמר הם המדברים אבל יאמר אשר הם דברו וזה מבואר מאד ומפני זה המתין לזכור תולדותיהם עד עת שהשתתף אהרן למשה בכל הדברים אשר היו לפרעה להוציא ישראל ממצרים והנה אמר השם יתע' למשה ראה נתתיך אלהים לפרעה רוצה לומ' לרב ולמורה על דבר פרעה ואהרן אחיך יהיה המדבר בשליחותך אתה תדבר לאהרן את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר על פרעה באופן שישלח בני ישראל מארצו. ואני אקשה את לב פרעה מפני יתרון השגחתי בישראל בעבור האבות באופן שיהיה זה סבה אל שאצטרך להרבו' אותותי ומופתי בארץ מצרים וזה כי מפני שלא ישמע אליכם פרעה אכה את מצרים במכות רבות בדרך שאוציא כל צבאותי והם השבטים שהן עמי בני ישראל מארץ מצרים בשפטים גדולים ובסוף הענין אודיע למצרים כי אני יי' בנטותי את ידי על מצרי' ברדפם אחר. בני ישראל בדרך שיטבעו בים סוף כמו שנזכר בפרשת בשלח, שם נזכר שכבר ידעו המצרים כי השם יתעלה הוא יי' בהכבד בפרעה ברכבו ובפרשיו וזה יהיה סבה שלא ירדפו עוד אחרי בני ישראל ואז תשלם לישראל היציאה מיד המצרים כי לא ישתדלו עוד המצרים לרדוף אחריהם להביאם תחת ידם והנה עשו משה ואהרן כאשר צוה ה' אותם כמו שנזכר אחר זה בפרט בכל אות ואות והנה משה היה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמונים שנה כאשר התחילו לדבר אל פרעה בה האופן במלאכות השם יתעלה. והנה ראוי שנתיר ספק מה שיקרה בזה הספור קודם שנמנה תועלות המגיעות ממנו וזה שיש למספק שיספק ויאמר איך יתכן שיעניש השם יתע' פרעה כשלא ישמע אליו והנה הוא הקשה לבו על זה ואנחנו אומרים בהיתר זה הספק שהוא מבואר שפרעה ועמו היו רעים מאד וזה מבואר מדוע מנהגיהם עם ישראל ומדוע מנהגיהן בעריות לפי מה שפרסמה התורה מהם במה שצותה בפרשת העריות שלא נעשה כמעשה ארץ מצרי' ובהיות הענין כן הנה לא היה עול אם היה מגיע השם יתע' להם רעות אף על פי שישמעו אל דבריו לשלח בני ישראל ממצרים וכבר ביארנו ברביעי ממי שהרע יביא השם יתע' לרעים מאד לאחת משתי סבות האחת היא להיו' הרע ההוא להם מסודר מצד הגרמים השמימיים כי הם אינם באופן שישגיח בהם השם יתעלה להצילם מהרע ההוא והשנית היא על צד ההשגחה על הטובים והנה היה זה הרע אשר הגיע השם יתעלה לפרעה ולעמו בהכותו

אותם באלו המכו' להשגחה על ישראל שיקנו בזה אמונה שלמה כדי שיוכנו אל שיהיו ראויים לירושת הארץ כאשר יעד השם יתע' אל האבות ולזאת הסבה אמר השם יתע' לאברהם וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול כמו שביארנו שם וכן תמצא שהקשה השם יתע' רוח סיחון ואמץ את לבבו לבלתי נתון את ישראל עבור בגבולו להשגחתו על ישראל כדי שיפול בידם ויירשו ארצו. ובכאן נשלם היתרה הספק, ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם ששה:

התועלת הראשון הוא בדעות. והוא להודיע שההשגחה האלהית תמשך מהאנשים הטובים בזרעם וזה שישראל לא היו באופן שיתכן שיהיו מושגחין כי לא היה שם יי' נודע להם ועם כל זה השגיח בהם השם יתע' והתעורר להשתדל לתת להם את ארץ כנען כאשר נשבע לאבות ושמע נאקתם כשזעקו אליו מפני בריתו עם האבות כי לולא זה לא יתקיים הברית כי ימותו ישראל מחזק הצרות:

התועלת השני הוא בדעות. והוא שההשגחה תהיה לאדם מצד מה שישיג ממציאות השם יתע' ולזה אמר כשרצה לבאר שזאת ההשגחה שהשגיח לישראל לא היתה מצדם אבל היתה מפני האבות כי שם יי' לא נודע לישראל כשהשגיח בהם בזאת ההשגחה וזאת ראיה שלא היתה בהם מצדם. ולזה אין ראוי שירא משה שתסור מהם זאת ההשגחה מפני רוע מעשיהם עם שהם היו אז יותר ראויים אל שתדבק בהם ההשגחה האלהית מפני שהיה נודע להם שם יי' באמצעות משה רבינו ע"ה כמו שביארנו ומזה יתבאר שכל מה שהיה לאדם השגה בשם יתעלה יותר חזקה תהיה ההשגחה האלהית הנמשכת ממנה יותר חזקה וזה כבר ביארנוהו מדרך העיון ברביעי ממ"י:

התועלת השלישי הוא בדעות. והוא להודיע שההשגחה האלהית משגחת במושגחים בה להקנותם הטובות הנפשיות ולהצילם מהרעות הנפשיות כמו שהשגיח בהם להקנותם הטובות הגופית ולהצילם מהרעות הגופיו' ולזה תמצא שהשגיח השם יתע' לישראל בעבור האבות להקנותם האמונה האמתית ולהצילם מהאמונות הנפסדות במה שהראה מרבוי אותותיו ומופתיו בארץ מצרים כדי שיזכו אל השלמות האמתי וידעו שהשם יתע' הוא השם והוא יהיה להם מפני זה לאלהים ולמנהיג להשגיח בכל ענייניהם באופן שיתכן בהם שיירשו ארץ כנען כמו שנזכר שייעד השם יתע' לאברהם בפרשת לך לך כמו שביארנו שם ר"ל כי כמו זאת השגחה רצוני לומר ירושת הארץ לא היה אפשר שתתקיים לזרע האבות אם לא היו באופן שיהיו ראויין לכמו זאת ההשגחה ואמנם ההצלה מהרע באופן שלא ימותו תחת יד מצרים היה אפשר שתהיה לישראל מצד האבות והנה היה הענין בזאת ההשגחה נפלא מאד ר"ל שכמעט מן הזמן הוציא השם

יתע' עם רב בכללו מהאמונות הנפסדות שגדלו בהם והביא אותם אל האמונה האמתית עד שבצאתם מארץ מצרים היו נכונים לקבל זאת התורה השלמה וזהו מה שאמר השם יתע' ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי ר"ל שהוא הביאם לעבודתו בקלות ובמהירות נפלא כאלו היו דורכי' אל זה התכלית כשישאו אותם על כנפי נשרים ויתעופפו בהתעופפות הנשרים במהירות נפלא כמנהגם ויוליכום אל התכלית המכוון:

התועלת הרביעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשירצה להשיג דבר מה מהאנשים שיסדר דבריו בתכלית מה שאפשר בהם מלקיחת הנפשות למה שירצהו ומיפוי הדברים ההם וקשוטם כדי שיפותו לשמוע אליו כי בזולת זה אפשר שלא ישיג מבוקשו ואף על פי שהיו הדברים ההם להגיע תועלת להם. הלא תראה כי זה המאמר' שהיה מצווה משם שיאמר לישר' עם רוב מה שיש בענינו מהטוב להם ומהפתוי אל שיאמינו בדברים ההם הנה לא שמעו ישראל אל משה מפני קוצר רוח משה מלהשתדל לסדר דבריו באופן שלם בדרך שיפותו להאמין לדבריו:

התועלת החמישי הוא להודיע הסבה אשר הכריחה אל שיהיו באמצעו' אהרן כל דברי משה לפרעה ולישראל במה שדבר להם להוציאם ממצרים והנה היתה הסבה בזה כי משה היה ערל שפתים לרב התבודדות במושכלות השכליות האלהיות כמו שביארנו בפרשת אלה שמות:

התועלת הששי הוא להודיע תולדות אהרן ומשה כי משה יסד בנבואתו עמוד החזק אשר היו בו ישראל לעם לשם יתע' והוא היה להם לאלהים ולמשגיח והיא זאת התורה השלמה האלהית ואהרן היה ראש למשפחות הכהונה אשר שם אותם השם יתע' מיוחדת לעבודתו בדרך שיורו משפטיו ליעקב ותורתו לישראל כמו שיתבאר במה שיבא. והנה זכר עם זה תולדות פינחס לשלמותו לפי שהוא קנא לאלהיו ושם נפשו בכפו להשבית הפעולות המגונות ולזה היה ברית השם יתע' אתו כמו שנזכר בפרשת פינחס:

פרק ז

פסוק ח

ויאמר יי אל משה וגומר עד סוף הפרשה

ביאור דברי הפרשה

והנה דברי זה הספור הם מבוארים מאד. ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם שנים:

התועלת הראשון הוא להודיע ולפרסם עוצם יכולת השם יתעלה לשנות טבע המציאות על צד ההשגחה עד שכבר היה מביא בפליאה אלו המכות ומסיר אותם בעת שהיה רוצה

ותגיע מעוצם היכולת אשר לו להניע לב האנשים ולהטותו לאשר ירצה שכבר חזק לב פרעה לבלתי שלח את העם עם רוב הסבות שהמציא שהיה ראוי שיסדר בהם קושי לבבו ולזה ג"כ הודיענו בזה הספור שמה שיתחדש מהשם יתעלה על דרך המופת הוא אמתי במציאות ההוא כאלו היה מתחדש מהטבע. ולזה בלע מטה אהרן שאר המטות בהיותו תנין כי הוא היה תנין לפי האמת לא לפי הראות לבד כמו הענין בפעולות החרטומים ומפני זה ג"כ מתה הדגה אשר ביאור ובאש היאור כשנהפכו מימיו לדם כי מימיו היו דם לפי האמת במדרגת הדם אשר יתהוה מהטבע:

התועלת השני הוא להודיע בהדרגה אשר נהג בה הש' יתעלה עם פרעה כאשר רצה שישלח ישראל אשר העירונו על ענינה בתועלות הפרשה הקודמת וזה כי תחלה צוה שיעשו לפניו מופת בלתי מצער אותו כלל והוא ההפך המטה לתנין ואחר כן צוה שיעשו לפניו מופת מזיק לו מעט והוא ההפך המימות לדם. כי לא היו מוצאים מים לשתות כי אם בקושי ואחר כן צוה שיעשו לפניו מופת יותר מזיק מזה והוא מופת הצפרדעים אלא שהזיקם היה מעט יותר והם הנקראות ראנו"קיי בלעז והנה הם היו עולות בביתם ובחדר משכבם ועל מטתם ויתר המקומות שזכר והיו מפני זה מצערות האנשים צער מה אלא שלא היה כמו הצער שהגיע להם מהכני' כי הם היו עולים בבשרם תוך לבושיהם והיו עוקצים אותם כמנהג הכנים. ולה הביא עליהם אחר זה מכת הכנים והנה זה הסדור הוא ראוי מהאדון הטוב לאנשים המורדים בו וכן יעשו המלכים במורדים בהם אשר אינם שומעי' לדבריהם וזה כי בהלחמם עליהם ימנעו מהם תחלה מזונותיה' ואח' כן יצערו גופם וייסרום בשוטים או בעקרבי' והנה תמצא שכבר הגיעו בתחלה אלו המוסרים מהש"י לפרע' ביות' קל שאפשר וזה כי הוא לא מנע ממזונותיהם כ"א המים והם ג"כ היו נמצאו' להם אלא שכבר היו נמצאי' להם בקושי ואחר כך הגיע צער חלוש לגופם ואחר זה שב להכביד מכותיהם בהדרגה בזה הסדור בעינו וזה שהוא הביא בתחלת הערוב שהיה משחית המקנה ומזונותיהם אשר בבית ובשדה ואחר כך הוסיף שנית להזיקם במזונותיהם וזה שכבר הביא דבר כבד מאד במקניהם שהיה הזיקו יותר חזק מההיזק שהגיע למקנה מן הערוב עם שה ההיזק הגיע כרגע ולא היו יכולים לקחת בו שום עצה ואין כן הענין להיזק שהיגע מפני הערוב ואח' כן הביא בגופן מה שיצערם צער גדול והוא השחין שהיה פורח אבעבועו' כי השחין שהוא היה בזה התואר הוא מצער מאד ואחר זה שב להכביד מכותיה' בהדרג' בזה הסדר בעינו וזה שכבר הביא תחלה הברד להשחית כל אשר בשד' אשר אי אפש' שישחת מפני הברד למנוע מהמצרי' מזונותיה' ואחר כן הכביד עליהם והביא הארבה הנפלא בגבולם להשחית מה שנשאר להם מהברד והעץ

הצומח להם מן השד' כדי שיעדרו מזונותיהם במוחלט והם היו עם זה מצערים גופם צער מה כי מלאו מהם בי המצרים ואחר זה הביא עליהם מה שיצער גופם צער נפלא אלא שלא יגיע ממנו המות והוא החשך החזק שהעמיד להם שלשת ימים באופן שלא קמו איש מתחתיו ולא ראו איש את אחיו כי גם הנר לא היה מאיר להם לפי דעתי וסבת זה היה עובי האויר המחשיך עד שהיו יכולי' למשש אותו. ולזה לא היה אפשר להם לקחת מזונם כראוי בכל אלה השלשה ימים ואחר זה הביא המות בכוריהם והנה הנגע האחרון הכביד מכל הקודמים והנה המכות הראשונות נעשו על ידי אהרן כי לא היה הענינם נפלא באופן המכות שנעשו על ידי משה וזה כי המכות שנעשו על ידי אהרן היה רמוז הדבר שנתחדש ממנו מה שנתחדש על דרך פלא כאלו תאמר כי מהמטה היה תנין ומהמים דם וצפרדעים ומהעפר כנים. ואולם הברד לא נתחדש על ידי משה מהדבר רמוז אליו ולא הארבה ולא החשך. והנה השחין שנתחדש על ידי משה מפיח הכבשן לא היה באופן השתנות המים דם כי לא שב פיח הכבשן שחין אבל נתחדש השחין בעת שזרקו משה לצד השמי' ועם כל זה הנה מפני שידמה באופן זה שיהיה התחדש השחין מדבר רמוז נשתתף בענינו אהרן השתתפות מה כי הוא ממוצע בין מה שיתחדש מדבר רמוז ובין מה שיתחדש לא מדבר רמוז ולהראות אופן המדרגות האלו מהמכות שהיו שלשה מדרגות היה נותן בהם רבי יהודה סימנין דצ"ך עד"ש באח"ב וכללם באלו השלשה תיבות לפי שהמדרגה הראשונה היתה דם צפרדע כנים. והמדרגה השנית היתה ערוב דבר שחין. והמדרגה השלישית היתה ברד ארבה חשך מכות בכורות. כמו שהתבאר מדברנו:

פרק י

פסוק א

פרשת בא אל פרעה

בא אל פרעה וגו' עד החדש הזה לכם.

ביאור דברי הפרשה

והנה שאר דברי זה הספור מבוארים עם מה שקדם מהדברים ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם רבים:

התועלת הראשון הוא בדיעות. והוא להודיע כי השם יתע' כשיעשה רע הנה יכוין בו להשגחה על הטובים ולזה יעשה השם יתע' זה הרע מצד מה שהוא טוב לא מצד מה שהוא רע כי אין מדרכו שיגיע ממנו רע כמו שביארנו בספר מלחמות יי' ובביאורנו לספר איוב. ולזה ביאר שהוא הכביד לב פרעה כדי להרבות מופתיו והנה הכונה היתה

בהרבותו מופתיו כדי שישיגו ישראל כי הוא יי' ויודיעו זה לבניהם אחריהם באופן שתמשך זאת האמונה האמיתית בישראל תמיד:

התועלת השני הוא להודיע עוצם הגבור' ואבירות הלב אשר היה במשה עד שכבר דבר אלו הדברים הקשים לפרעה במלאכות השם יתעלה ולא נתיירא ממנו עם ידיעתו רוע לבבו כי זאת התכונה תאות לנביא וכל שכן לגדול שבנביאים כמוהו:

פרק יב

פסוק א

החדש הזה עד קדש לי כל בכור

ביאור דברי הפרשה

הנה זה ביאור קצת דברי זה החלק מדברי הפרשה ושאר הדברים שבאו שם הם מבוארים בנפשם עם מה שקדם לנו בזה מהדברים ואולם התועלות המגיעות ממנו:

התועלת הראשון הוא במצות והוא לזכור מה שצונו בו לקבוע החדשים ולחשוב השנים והתכלית המגיע מזאת המצוה הוא קיום המועדים בזמנם כי עניינים תלוי בקבוע החדש והשנה ואולם התועלת המגיע מקיום המועדים בזמנם יתבאר בג"ה אצל המאמר באחד אחד מהם:

השרש הראשון הוא שקבוע החדש יהיה מתחלת הראות הירח כמו שביארנו ולזה הוא מבואר שב"ד יצטרכו לקנו' זאת הידיעה בעדות מן הרואים הירח בחידושה כי לפעמי' יראה לזה ולא יראה לזה לסבה מהסבות וכבר נתבארו דיני זה העדות בא' ובב' ובג' מר"ח:

השרש השני הוא שקדוש החדש לא יהיה אלא ביום לפי שקבוץ ב"ד לקדשו וקדושם אותו היא פעולה מהפעולות במצות והם לא יהיו לפי הנהוג כי אם כמו שהתחייב בשרשים הכוללים ולזה יחויב שתהיה זאת ההקדשה והקריאה מהם ביום כמו שנ' אשר תקראו אותם במועדם מקראי קודש וכבר נתבאר זה בשני ובג' בראש השנה ובראשון מסנהדרין:

השרש השלישי הוא שכאשר קדשו ב"ד את החדש הוא מקודש אע"פ שכבר טעו או שגגו או הזידו כי הדבר הזה הוא מסור להם שנ' אשר תקראו אותם כבר נתבאר זה בשני מר"ח ואולם אמר במועדם כי מה שהוא מסור לב"ד מזה אינו כי אם לקבוע החדש אצל מועדות והוא ביום שלשים מהחדש או ביום שלשים ואחד:

השרש הרביעי הוא שאע"פ שקדוש החדש יהיה ע"פ הראיה הנה הקריאה היא המקדשת לא הראיה ולפי שכבר יפול ספק בראיה כי אפשר שיראה לפעמים רבות הירח

בעבים היו ב"ד חוקרים העדים באי זה מצב ראו את הירח ולאי זה צד היה נוטה ואם ידוע מדרך החכמה שזה בלתי אפשר יחסו זה לטעות יקרה בראיה ולא יקדישוהו. ואם נתברר להם בלי ספק בזולת ראיה שהירח יכול להראות יקדישוהו בזולת ראיה כבר נתבאר זה בב' מר"ה:

השרש החמישי הוא שזה העדו' דוחה את השבת ר"ל הליכת העדים לב"ד לפי שלא יהיה קדוש החדש בזולת עדות והתור' חייבה שתהיה זאת הקריאה במועד' ולא יתכן שתהיה במועדה בזולת זה האופן והנה ג"כ בזה תלוי תקון המועדים ותקון קרבן המוסף של ראש חדש ולזה הוא מבואר שאם היה ביניהם ובין ב"ד יותר ממהלך יום אחד לא יותר לעדי' ללכת לב"ד בשבת כי לא יקובל בעדותם תועלת בקדוש החדש כי כבר יהיה לה שלשים ואחר מן החדש או הוא מקודש בזולת ראיה לפי שהוא מבואר שלא יתכן שהיה בין חדש לחדש יותר משלשים יום כבר נתבאר זה בראשון מר"ה:

השרש הששי הוא שקבוע החדש והשנה הוא מסור לבית דין הגדול והיה זה כן כי אם היה אפשר זולת זה הנה יקרה שיהיו המועדים בלתי נופלים בזמן אחד לכל ישראל והמשל כי יתכן שב ירושלים יראה הירח ובעכו לא יראה ובבית דין שבירושלים יקדשו את החדש ביום אחד ובבית דין שבעכו יקדשו את החדש ביום אחד ובבית דין שבעכו יקדשו את החדש למחרת היום ההוא וזה דבר בלתי ראוי כי כבר חייבה התורה שיעלו כל ישראל במועדים במקו' אשר יבחר השם ולזה יחוייב שיהיה זמן המועדים אחד לכל ישראל ובזה יתבאר שזה יחוייב על פי הב"ד שהיה שם הכולל לכל ישר' כמו שנתבאר זה בראשון מסנהדרין ובט' מברכות

השרש השביעי הוא שראוי לב"ד שיוסיפו בקצת השנים חדש אחד באחריתם כדי שיהיה חדש ניסן בחדש האביב כי כבר דקדקה התוה בזה כמו שזכרנו עם שאי אפשר לקרב העומר בששה עשר בניסן אם היה ראש חדש ניסן קודם חדש האביב ולזה יחוייב שיהיה בחדש האביב לפי שהמציאות וכבר יעמדו על זה עוד מפני התקופה השמשית שאם לא תהיה עד ששה עשר בניסן יצטרך לעבר השנה ההיא כי כשהיה הענין בזה התנאי לא היה החדש ההוא לפי הנהוג חדש האביב והנה זכרה התורה שבליל ט"ו היה אז חדש האביב אמר כי בחדש האביב הוציאך יי' אלהיך ממצרים לילה ואמר היום אתם יוצאים בחדש האביב מגיד שבחמשה עשר בניסן היה חדש האביב. וכבר יעמדו גם כן על זה מפני פירות האילנות אם לא יהיו עד הנה בתנאי הזה בתאר הזה הראוי שיהיו בו אצל חדש האביב כבר נתבאר זה בר"ה ובאי' מסנהדרין וראוי שלא יעלם ממנו שלא יתכן לעבר השנה מפני העדור וקציר כי החדש הבא אחריו לא ימצא בו גם כן אביב

ולזה ראוי אז שיהיה פסח שהוא חדש האביב לא יתנהג עם שבה יותר בחדש לישראל וימצא להם המזון יותר ממה שימצא להן עברו השנה ולזה הוא שיש לב"ד לעבר השנה מפני הבצורת כבר נתבאר זה בראשון בסנהדרין:

השרש השמיני הוא שיש לב"ד לעבר השנה לסבה מן הסבות מן הדברים הנלוים למועדים כמו עליית הרגל שאם לא יתכן שישלם זה עד החדש הבא אחריו כאלו תאמ' קלקול הדרכים ולא יוכלו עולי רגלים ללכת בהם עד שיפסקו הגשמים ויתקנו הדרכי' או שנהרסו הגשרי' ולא יוכלו ישר' בזולת סכנה לעלות לרגל ומפני גליות ישראל ממקומם ולא הגיעו עדיין במקום שיוכלו להיות שם בעת המוגבל ודבר זה יתבאר ממה שעשה חזקיהו שנאמר ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלם לעשות הפסח בחדש השני כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא נאספו בירושלם וזה גם כן עם שהוא ביד ב"ד לקבוע החדשים והשנים לפי מה שירצו כמו שזכרנו יש לו שרש מבואר בתורה. וזה שכבר נתבאר בפרשת בהעלותך שהפסח ידחה לחדש שני לאשר היו בדרך רחוקה באופן שלא יוכלו להיות במקום אשר יבחר יי' בחצי יום י"ד לחדש ניסן או לאשר היו טמאי' לנפש אדם ולפי שזה לא יהיה אלא כאשר היו מעוט הקהל בזה האופן כמו שהתבאר שם הנה כשהיו רוב הקהל בזה התואר שלא ידחו לפסח שני יתכן שיעברו השנה מפני דרך רחוקה אך לא מפני הטומאה כי הטומאה דחויה בצבור כמו שיתבאר ולפי שהוא עבר שנה לפי שהכהנים לא התקדשו למדי שאי אפשר לעשות הקרבן מזולתם למדו מזה ג"כ שבשביל תנורי פסחים שאבדו הגשמים יש לב"ד לעבר השנה כי בזולת זה לא יתכן שיאכלו פסחיהם עולי רגלים כי יחוייב להם לאכלו צלי אש ואין ראוי שישחטו הפסח אם לא לתכלי' שיאכלו אותו והו' מבואר שאם לא היה ביד בית דין לעבר השנה מפני אלו הדברים לא היו עושים זה חזקיה וסיעתו לפי שכבר יראה מהמקום ההוא שכבר שגג בזה חזקיהו שגגתה מה כמו שביארנו שם הנה חקרו רז"ל על השגגה שאפשר שתיוחס לו בזה שלא נראה להם שיטעה חזקיה לדחות לפסח שני כל ישראל מפני אלו הדברים אמר שמה שאמר בזה המקום שעשו הפסח בחדש השני היה שכבר עברו השנה ביום שלשים באדר ולפי שראוי לקבעו קודם ניסן אם באו עדים שראו הירח שעשה בו פסח החדש והוא מבואר בדבריו רז"ל שאם עברו השנה ביום שלשי' באדר מעוברת ולזה יראה לי שכבר עבר השנה אחר שקבע ניסן ולא היה להם כח לעבר השנה אחר זה כי יחוייב בחדש ההוא שיהיה ראש חדשי' וכבר נתבאר זה כלו בראשון מסנהדרין ואולם מדברי סופרים יחוייב שלא יעברו השנה ביום שלשים באדר לכתחלה אך אם עברוה מעוברת:

השרש התשיעי הוא שאין מעברין השנה אחר שקדשו בית דין את החדש ולא ביום אחר ושלשים באדר שהרי הוא ניסן ואף על פי שלא נראה הירח כמו שזכרנו במה שקדם ויחוייב שיהיה ראש חדשים באמרו החדש הזה לכם ראש חדשים ולזה אין כח בבית דין לעשותו אדר שני:

התועלת השני הוא בדעות. והוא להודיע כי בני המשפחה ראוי שיהיו קרובים קצתם לקצת כדי שיגיע מהאחד מהם אל האחר העזר הראוי ולזה צותה התור' שיקחו השה למשפחותיהם להורות שאנשי המשפחה האחת היו יושבים זה אצל זה כי פסח מצרים היה בבתי האנשים העושים אותו ולא היו יוצרים איש מפתח ביתו כל הלילה ולזה הקפידה התורה בפסח מצרים שאם ימעט הבית מהיות משה יקח השה הזה הוא ושכנו הקרוב אליו במכסת נפשות:

התועלת השלישי הוא במצות. והוא לזכור מה שנצטוינו בו לעשות הפסח משה תמים זכר בן שנה. ואולם התועלת המגיע מזאת המצוה הוא להעתיק ישראל מאמונת המצרים הנפסדת כי הם היו מתעבים זביחת הצאן ואכילתם לחושבם כי אלהיהם יהיה מזל טלה ולזה צוה השם יתע' לזבוח השלם שבצאן והוא הזכר תמים בחדש האביב בין הערבים והוא בחצי היום כי אז יהיה מזל טלה בחצי השמי' ויהיה בתכלית כחו וצוה שיהיה בן שנתו כי בזה יהיה מן הזרו' יותר ומן העשיה כנגד האמונה ההיא ולפי שהם היו חושבים שאלהיהם יהיה נפשט באש עם מי שיעשה כנגדו מפני שהוא ממזלו' האש הפליג השם יתע' להתחכם כנגד זאת האמונה וצוה שיצלה השה בכללו באש ראשו ועל כרעיו ועל קרבו כי בזה האופן יהיה ההתנגדות היותר נפלא שאפשר לאמונת מצרים וצוה עם זה להזות מדמו על המשקוף ועל שתי המזוזות באגודת אזוב לעשות כנגד זאת האמונה לפי מה שאפשר ונגלה להם כי זה הפועל אשר היה ראוי לפי אמונת המצרים שיגיע להם בסבתו רע נפלא מאלהי מצרים היה הצלתם מהרע הנפלא שהגיע למצרים ולזאת הסבה בעינה השחית השם יתעלה בלילה ההוא כל אלהי מצרים כדי שישלם לישראל העתק האמונה ההיא הנפסדת. ולזאת הסבה הקדים לקיחתו לשחיטתו ד' ימים כדי שיתישבו ישראל בזה העניין ויתנו אל לבם מום האמונה ההיא ולזאת הסבה חוייב שיהיו נמנין בו אוכליו קודם שחיטה וישחטוהו לשם פסח כדי שיתנו לבם בפעל הזה ויתבוננו בו וכבר תמצא במכילתא מה שיעיד על זאת הכונה אמרו מפני זה הקדים לקיחת הפסח לשחיטתו לפי שהיו שטופים ישראל בע"ז במצרים ועוד אמרו שם בביאור משכו וקחו לכם ר' יוסי הגלילי אומר משכו ידיכם מע"ז והדבקו במצות. ואולם שרשי זאת המצוה הם אחד עשר:

השרש הראשון הוא שיהיה זכר בן שנתו ושלא יהיה בו מום מן המומין הפוסלי' בקרבן כמו שיבא בגוזר הצור ונתבארו בכללות בששה מבכורות:
השרש השני הוא שתהיה שחיטתו בחצי היום. כי אז הוא בין הערבים ואם שחט קודם זה לא יצא אך אחר זה יצא כל היום כלו כבר נתבאר בשמיני מפסחים:
השרש השלישי הוא מה שהיה נשחט בפרסום גדול שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדית ישראל בין הערבים. ולזה לא ישלם בפחות משלשה קהלות כמו שביארנו ואין קהל הפחות מעשרה כמו שהתבאר מפני הוראת הגדר ולפי שלא נודע מזה המקום אם יצטרך שיהיו שם אצלו הקהלות יחד או בזה אחר זה הצריכו חכמים שיהיו שם ג' כתות בזה אחר זה והוה בכל כד וכד שלשים כבר נתבאר זה בח' מפסחים:
השרש הרביעי הוא שאין נמנין שוחטין את הפסח אלא למנוייו שנאמ' במכסת נפשות איש לפי אכלו תכוסו על השה כבר נתבאר זה בב' מזבחים ובט' מפסחים:
השרש הה' שאין נמנין עליו אלא כל זמן שהוא חי לא אחר זה שנאמ' תכסו על השה ואינו שה לאחר שנשחט והיה זה כן לפי שלא נשחט לשמו כבר נתבאר זה בט' מפסחים:
השרש הששי הוא שאין שוחטין אותו על מי שאינו יכול לאכול כזית בשר שנאמ' לפי אכלו תכסו על השה כבר נתבאר זה בששי מפסחים:
השרש השביעי הוא שאין נמנין על שני פסחים שנא' על השה על שה אחד הם נמנים לא על שנים וזהיה זה כי כבר פרע חובו בראשון אשר נמנה עליו כבר נתבאר זה בט' מפסחים:
השרש השמיני הוא שצריך שתהיה שחיטתו של פסח לשם פסח שנאמר ושחטו את הפסח זבח פסח וזבחת פסח כבר נתבאר זה בראשון מזבחים ובח' מפסחים:
השרש התשיעי הוא שאין ראוי להביא קדשים לפסול שנאמר ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו וזה שרש כולל לשאר הקדשים אך ביארה התורה זה בפסח שהוא מן הקדשים הקלים וממנו נלמד זה הדין בשאר הקדשים כי הם ראוים בזה הדין וכבר נשתמשו רז"ל בזה השרש במקומות רבים מהתלמוד וממנו יתבאר שאין ראוי לשחט הפסח על היחיד אם אין ראוי לאכלו כלו כבר נתבאר זה מתשיעי מפסחים:
השרש העשירי הוא ששחיטת הפסח נלוה מזה ממה שהוא עצמי שאין יכול לעשות קודם י"ד הוא דוחה את השבת אם חל י"ד להיו' בשבת לפי שכבר חייבה התור' שיהיה נעשה במועדו וזה השרש כולל לכל מה שהוא קבוע לו זמן מן התורה כבר נתבאר זה בז' מפסחים ובי' מערובין:

השרש הי"א הוא שמילת עבדיו ומילת בניו הקטנים מעכבת אותו מעשיית הפסח שנאמר המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו כבר נתבאר זה במכילתא:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא לזכור מה שנצטוינו לשחוט הפסח ביום י"ד בניסן בין הערבים והנה התועלת המגיע מזאת המצוה כבר התבאר במה שקדם:

התועלת החמישי הוא במצו' והוא מה שנצטוינו לאכל הפסח בליל ט"ו והנה התועלת המגיע מזאת המצוה היא להוציא ישר' מאמונת המצרים כמו שזכרנו ולזאת הסבה בא הצווי בו שיהיה צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו כמו שזכרנו למעלה כי כשיצלה שלם יהיה הפעל ההוא יותר חזק ההכעסה לאלהי מצרים לפי אמונת המצרים ולזאת הסבה בעינה בא הצווי שיאכל בשלמו' במקו' אחד ושאל יוציאו מהבשר חוצה ושלא יותירו ממנו עד בקר כדי שיאכל בכללות בפעם אחת כי אין מהנהוג שיאכל האדם בלילה כי אם פעם אחת ואולם שזה הפועל היה חזק ההכעסה לאלהי מצרים לפי אמונת המצרים הוא מבואר ממה שאומר וזה כי כל מה שיהיה השלמות בדבר אשר יבזוהו היה הבזוי ההוא יותר חזק ולזה הוא מבואר כי זה היה בזוי נפלא לאלהי מצרים לפי מחשבתם כי הם היו מתעבים אכילת הצאן וזביחתו ובשולו וכל אחד מאלו היה כזאת המצוה באופן שיהיה בו הבזוי יותר נפלא והנה בא הצווי לשרוף הנותר באש לסהה בעינה אשר באה המצוה לצלותו באש אשר כבר זכרנוהו במי שקדם. והנה נצטוינו לאכול הפסח על מצה ומרורים להורות על החפזון כי מי שירצה לתקן הלחם במהירות יאפה אותו מצת ולא יצטרך להמתין עד שיחיץ ולזאת הסבה בעינה היו שם מיני ירקות מרים כמו חזרת ומה שידמה להם כי האדם יטבול בהם כאשר ירצה לאכול בחפזון ולא יצטרך להמתין שיעשו לו ממיני הכותה לטבול בהם פתו ולזאת הסבה נצטוו אז שיאכלו אותו בתא שזכרה התורה אר"ל שיהיו מתניהם חגורים נעליהם ברגליהם ומקלם בידם. ואולם שרשי זאת המצוה הם חמשה:

השרש הראשון הוא שיהיה נאכל צלי אש ולא צלי דבר אחר ואף על פי שנתחמם הדבר ההוא באש כמו התנור ומה שידמה לו מהדברים החמים כבר ביארנו זה בב' ובו' מפסחים:

השרש השני הוא שיהיה בצלייתו ראשו על כרעיו ועל קרבו לא שישים קרבו לתוכו אחר הדחתו כי זה יהיה כמו בשול כי יתבשל שם שלחותו ולחות הבשר עם שהוא צלי דבר אחר כי הו' נצלה מהחום שיבא בשה מחום האש המקיף בו כבר נתבאר זה בו' מפסחים:

השרש השלישי הוא שראוי שתהיה אכילתו אכילת שובע כי צורת האכילה הזאת יורה זה שכבר יה נאכל על מצות ומרורים אשר עם הוראתם על החפזון הנה יש במרורים הוראה למה שהוא נאכל אכילת שובע כי מה שהוא בזה התאר יביא העשבים האלה לאכילתו למה שיש בהם מהבאת החפץ אל המאכל עם מה שצוה שלא ישברו בו עצם יאות לזה גם כן כי כן הדרך במה שלא יאכל אכילת רעבון והיה זה כן כדי שתהיה הסעודה נשלמת בזה המזון באופן שיביאם זה לזכור יציאת מצרים כי בעבורו היתה זאת המצוה כמו שנתבאר זה בשביעי מפסחים:

השרש הרביעי הוא שיהיה נאכל על מצות ומרורים שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו וראוי שתדע שזו אינה מצוה בפני עצמה כמו שנתבאר באכילתה אך הוא נלוה למצות אכילת בשר ולזה אמר יאכלוהו שהוא שב אל הבשר והוא מבואר שאם אין לו מצה ומרור יוצא ידי חובתו באכילת הבשר שנאמר ואכלו את הבשר עם שכבר יורה שאכילתו על מצה ומרורים היתה להורות על החפזון ולזה לא יהיה זה מעכב מצות אכילת הפסח כמו שזכרנו כבר נתבאר זה במכילת' והנה המרורי' הם עשבים מרים מרירות מה כמו החזרת והעולשים ומרור ומה שידמה להם כבר נתבאר זה בשני מפסחים:

השרש החמישי הוא שמילת עבדיו ומילת בניו הקטנים מעכבת אותו מאכילת הפסח כבר נתבאר זה בפסחים:

התועלת הששי הוא במצות והוא לזכור מה שהוזהרנו שלא לאכול בשר הפסח נא ומבושל והנה היתה זאת האזהרה בעבור שנאכלהו צלי אש לסבה אשר זכרנו במה שקדם:

התועלת השביעי הוא במצות. והוא לזכור מה שהוזהרנו שלא להותיר מבשר הפסח עד הבקר ולשרוף הנותר וכבר התבאר מדברינו התועלת המגיע מזאת האזהרה:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שאין ראוי להולכי דרכי' שיארכו בסעודה ויתישבו בה אבל ראוי שיאכלו כדמות נוסעי' כדי שישלימו מהלכם בזריזות וזה למדנו מהתאר אשר צוה השם יתע' שיאכלו בו הפסח ר"ל שיהיו מתניהם חגורים נעליהם ברגליהם ומקלם בידם ושיאכלו אותו בחפזון כדי שיהיה כדמות נוסעים וכבר זכרו זה התועלת המכילתא:

התועלת התשיעי הוא במצות. והוא שכבר נזכר מה שנצטוינו לחוג בחמשת עשר לחדש ניסן רוצה לומר שנקריב שלמי חגיגה. והנה נזכיר התועלות המגיעות בזה כזכרנו מצות חגיגת הרגלים בכללם:

התועלת העשירי הוא במצו'. והוא לזכור המצוה שנצטוינו להשבית שאור מבתינו ביום י"ד לחדש ניסן. והנה התועלת המגיע בזה הו' להרחיקנו מאכילת החמץ ב' ימי הפסח והתועלת בזה הו' להזכירנו יציאת מצרי' שהית' בזה האופן הנפלא שמי שהקשה לבו ומאן לשלחם מאון נפלא הוכרח לגרשם משם במהירות עד שלא יוכלו להתמהמה עד שהתחמץ העיס' אשרו במשארותם:

התועלת הי"א הוא במצו' והוא לזכרו' המצוה אשר נצטוינו לשבו' ביום ראשון של פסח ומכל מלאכת עבודה והמצוה שנצטוינו לשבות בזה האופן בשביעי של פסח והנה התועלת המגיע בה הוא להזכיר יציאת מצרים אשר הוא מביא להאמין כשם יתע' אמונה נפלאה והנה היה זמן זה החג ז' ימים לפי שהז' ימים הם כמו תקופה ירחית ויש לה מהזמן רושם נפלא בדברים הטבעיי' והנה הוא הזמן היותר קצר שימצא שלם ויהיה מקובץ מימים וה מבואר למי שעיין בחכמת הככבים והנה לא אסרו כל אלו הז' ימים בעשיית מלאכה כדי שלא יכבד זה עלינו ונאסרו כלם באכילתה החמץ כי זה לא יכבד מאד לכל האנשים. ואולם שרשי זאת המצוה הם ג':

השרש הא' הוא שיחשבהו כעפר והודמה לו ממה שאינו ראוי לאכיל' קודם הזמן כי אז הו' שליט עליו ויכול לעשות מה שירצה לפי שהוא קנין מקניניו והוא מפני זה יכול להסכי' שלא ישתמש מהלחם ההוא בשמוש המיוחד בו מצד מה שהוא לחם אבל ישתמש בו שמושו העפר והאבן והדומה להם שנ' תשביתו שאור מכתיב' ר"ל שישביתינו משמושו המיוחד לו ולזה אמר תשביתו ולא אמר תבערו וכבר נתבאר זה השר' בא' מפסחים':

השרש הב' הוא שאחד שבטלו אינו עור עליו בבל יראה ובכל ימצא אע"פ שנשאר בביתו שהרי אינו שאור ולא חמץ אצל הבעלים לפי שכבר השביתו וכבר התבאר זה בראשון מפסחים ויראה לי שאם אכלו אחר זה אין בטלו מועל לו כלום שהרי נתבאר שהוא אצל מחשבתו לחם לא עפר ואפר ולעשות משמרת למשמרת צוו חכמים לבדוק ולהוציא החמץ מכל גבולו כבר נתבאר זה בראשון מפסחים:

השרש הג' הוא יוצא מאלו השרשים הקודמים והוא שמי שיש לו עסה בביתו בזמן אסור החמץ ואינו יוכל לאפותה קודם שתחמיץ הוא מבטלה קודם שתחמיץ ובזה ימלט מעבור עליה בבל יראה ובבל ימצא אחר שהחמיץ כבר נתבאר זה בראשון מפסחים:

התועלת הי"ב הוא במצות. והוא לזכור מה שהזהרנו שלא נעשה מלאכת עבדה בראשן ובשביעי של פסח ותועלתו להזכיר יציאת צרים שהיינו עבדים לפרעה שם והיינו מוכרחים לעשות מלאכת עבודה ואולם שרשי זאת האזהרה הם ד':

השרש הא' הוא שלא יתחייבו בי"ט כי אם על המלאכות שאינם לצורך אכל נפש שנ' כל מלאכה לא יעשה אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם והנה אלו המלאכות הם אשר התבאר שחייב עליהם בשבת בלבד מה שהוא מן המלאכות שהוא לצורך אוכל נפש ר"ל שמה שנקרא בשבת מלאכה נקרא גם כן בי"ט וזה יתבאר מצד הוראת הגדר כמו שנתבאר זה בראשון מי"ט ובא' ממגלה:

השרש הב' הוא שלא נאסר מן הצ' המלאכות שהם לצורך אוכל נפש מצד עצמותם ואעפ"י שיאכל מזה בי"ט או שלא יאכל דבר ממנו כי התורה לא כוונה כמאמר אשר יאכל שיהא נאכל בפעל אבל שיהיה מדרכו שיאכל כמו שביארנו וכבר נתבאר זה בשני מיום טוב ובשלישי מפסחים:

השרש הג' הוא שההעברה וההוצאה מרשות לרשות יתרו בי"ט ואע"פ שאשינו צריך אוכל נפש בעצמות' והיה זה כן להיותם הכרחיים מאד בתקון המזונות ובהכנתם כבר נתבאר זה השרש בא' מי"ט:

השרש הד' הוא שכמו שיותרו המלאכו' שהם לצורך אוכל נפש כן יותר מה שיהיה ממלאכת ההנאו' האחרו' כגון הרחיצה והסיכה והנוהג מנהגם וזה כי התורה התיר' המלאו' שהן לתקון המזונות ואע"פ שיהיה אפשר שיהיו המזונות ההם מתוקנים מערב יום טוב כמו הענין בשבת כדי שנמצא הנאה יותר באלו המזונות ולזה הוא מבואר שאין ראוי שתמנע הרחיצה והסיכה והנוהג מנהגם שההמנע מהם הוא ענוי מה כמו שאמר דניאל וסוך לא סכתי ובכלל הנה תקון המזון בי"ט הוא הנארה מההנאות הבלתי הכרחיות והתירה אותו התור להוסיף העונג ביום טוב כמי שצותה לשמח ביום טוב ולזה נלמד זה הדין ממה שיהיה מההנאות הדומות לה עם שהרחיצה והסיכה הם יותר ראוי' בזה הדין כי אי אפשר לסמוך בהן על הנעשה בערב יום טוב ומזה המקום נלמד שהותר' הבערה להתחמם לאורה והותר מפני זה ההבערה בכלל כי הוא ראויה לאלו התכליות והתבאר מפני זה שהותר ההוצאה בכללה כי היא ראויה לאלו התכליות והתבאר מפני זה שהוותר ההוצאה בכללה כי בזה מיתרון ההנא' והשמחה שלא יהיה האדם ביום טוב כמי שידיו אסורות ולזה יותר לו להוציא קטן או מפתח ספר תורה ומה שידמה לזה וכבר יתבאר זה השרש בשני מים טוב ובראשון ממנו בבבלי ובירושלמי. אלה הם שרשי זאת המצוה לפי דיני התורה. ואולם רז"ל לעשות משמרת למשמרת התורה מנעו מהמלאכו' המותרות מה שאפשר לעשות מערב י"ט ומה שאינו צורך יום טוב:

התועלת הי"ג הוא במצות. והוא לזכור מה שנצטוינו לאכול מצה בליל ט"ו בניסן שנאמר בערב תאכלו מצות ותועלתו להזכיר יציאת מצרים כמו שזכרנו במה שקדם ואולם שרשי זאת המצוה הם חמשה:

השרש הראשון הוא שיאכל לכל הפחות כזית מצה כי לא תהיה אכילה בפחות מכזית כמו שזכרנו בשרשים הכוללים ומצותה כל הלילה וכבר נתבאר זה מחמישי מפסחים ובעשירי ממנו:

השרש השני הוא שיהיה המצוה מחמשת המינין כי הם אפשר בהם החמוץ וזה מבואר מצד הוראת הגדר כי כמו שלא יקרא עוד מי שאין מדרך מינו שיראה כן לא תקרא מצה הלחם הנעשה מזרע מה שאין מדרכו להחמיץ כבר נתבאר זה בשני מפסחים:

השרש השלישי הוא שתהיה ראויה בכל מושבות שנאמר בכל מושבותיכם תאכלו מצות כבר נתבאר זה בב' מפסחים:

השרש הרביעי הוא שזאת המצוה נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ שנאמר בכל מושבותיכם תאכלו מצות כבר נתבאר זה בב' מפסחים:

השרש החמישי הוא שיהיו מצות בלתי מצטרפות לדבר אחר כמו חלות תודה ורקיקי נזיר שנאמר בערב תאכלו מצות. בזולת לווי ונאמר ושמרתם את מצות שתהיינה שמורות לשם מצה ואלו אינם שמורות לשם מצה אלא לשם זבח שהן באות עמו והיה זה כן לפי שהמצוה היא זכר ליציאת מצרים ואלו המצות שהם עם שום לווי הם לכוונה אחרת כבר נתבאר זה בשני מפסחים:

התועלת הי"ד הוא במצות. והוא לזכור מה שהוזהרנו שלא ימצא שאור בבתינו בשבעת ימי הפסח וכבר זכרנו במה שקדם התועלת המגיע מזאת האזהרה והוא להרחיקנו מאכילת החמץ באלו השבעה ימים ואולם שרשי זאת המצוה הם שנים:

השרש הראשון הוא שאין הבדל בזאת האזהרה בין הבית ובין הגבולים אשר לבעל כי באי זה מהגבולים שלו שימצא שם שאור יעבור על זאת האזהרה וזה מבואר ממה שאמר לא יראה לך שאור בכל גבולך ואולם זכר בזה המקום בית לפי שמדרכו שימצא שם יותר כבר נתבאר זה בראשון מפסחים:

השרש השני הוא שלא יעבר על זאת אם לא היה שם זה השאור שלו אך אם היה שם זה השאור של גוים או של גבוה פטור וזה מבואר מאמרו לא יראה לך שאור כי אין שם דבר יחייב שלא יהיה זה הדין באזהרת לא ימצא כמו שהוא ראוי באזהרת לא יראה כבר נתבאר זה בראשון מפסחים:

התועלת הט"ו הוא באזהרות. והוא לזכור מה שהוזהרנו שלא לאכול אפילו תערובת חמץ והתועלת הוא להזכיר יציאת מצרים:
התועלת הי"ו הוא להודיע שכבר נתקיים מה שיעד השם ממכת בכורות ושכבר יוציאם אז פרעה ממצרים ויצאו ברכוש גדול:
התועלת הי"ז הוא להודיע שכבר נתקיים מה שיעד השם יתעלה ליעקב שכבר יעשהו במצרי' לגוי גדול:
התועלת הי"ח הוא במצות. והוא לזכור מה שנצטוינו לזכור יציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן:
התועלת הי"ט הוא באזהרות. והוא לזכור מה שהוזהרנו שלא יאכל ישראל משומד מהפסח כי הפסח נצטוינו בו להקנותנו אמונה שלמה בשם יתעלה ומי שלא ישלם לו זה אין ראוי שיאכל ממנו ולזאת הסבה בעינה הוזהרנו שלא יאכל ממנו תושב ושכיר כי לא יכנסו באמונתנו ולא ערל כי לא נכנס באמונתנו בשלמות כי המצוה הראשונה אשר יחזיק בה מי שהוא מאמונתנו יפקד ממנו והיא גם כן המצוה שצווה בה אברהם בעבור שיגיע בשלמות באופן שיקבלו התורה וירשו הארץ כמו שביארנו בפרשת לך לך ולזה החמירה התורה בזה המקום בענין הערלה ולזאת הסבה גם כן הוזהרנו שלא יאכל ממנו ולא יעשה הפסח. מי שלא נמולו המוטלים עליו למול כמו בניו הקטנים ועבדיו שהם מקנת כסף או ילידי בית כי לא נכנסו בשמות באמונתנו אחר שכבר זלזל בזאת המצוה הראשונה:
התועלת העשרים הוא באזהרות. והוא לזכור שהוזהרנו שלא נוציא מן הבית מבשר הפסח בליל חמשה עשר וכבר ביארנו התועלת המגיע מזאת האזהרה ואולם שרשי זאת המצוה הם ארבעה:
השרש הראשון הוא שיהיה המקום שיאכל בו מוקף מחצות כי לא יתכן שיהיה שם חוץ אם לא יהיה המקום ההוא שיאכל בו מוקף כבר נתבאר זה בששי מפסחים ולזה יחוייב שלא יאכלו שתי חבורות פסחיהם בבית אחד אם לא היה מחיצה ביניהם כדי שיהיה שם חוץ לכל אחת מהם כבר נתבאר זה גם כן בששי מפסחים:
השרש השני הוא שאין הפסח נאכל בשני בתים שנאמר בבית אחד יאכל כבר נתבאר זה בששי מפסחים וזהיה זה כן לפי שהתורה דקדקה שיהיה נאכל בכללותו במקום אחד לסבה שזכרנו במה שקדם:
השרש השלישי הוא שהמוציא מן הבשר חוץ לא יתחייב מלקות אם לא עקר הבשר מהבית והניחו בחוץ אבל אם לא הניחו אך השיבו מזולת שיניח שם אין זו הוצאה כי

המלאכה הזאת היא עקירת הבית מהבשר להניחה חוץ וכן אם עקר אחד והניח אחד בחוץ אין אחד מהם חייב משום מוציא כי לא נשלמה מלאכת ההוצאה בזולת עקירה והנחה וזה מבואר מאד וכבר נתבאר זה בששי מפסחים:

השרש הרביעי הוא שהיוצא מהפסח מהבית אסור לאכלו שנאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו וזאת אזהרה שלא לאכול בשר שיצא לחוץ ממחיצתו כמו שנבאר שם בג"ה ובזה המקום למדנו שהמוציא אחר מוציא בפסח הוא פטור לפי שכבר נפסל בהוצאה הראשונה ולא נתחייב בהוצאה המוציאו אחריו כי לא יהיה הבשר ראוי לאכילה שנאמר בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבשר חוצה לא הזהיר אלא על הבשר שהוא ראוי לאכילה ולזה ג"כ יתבאר שלא יתחייב על ההוצאה אם לא יהיה שם כזית בשר כי לא תהיה האכילה בפחות מכזית כבר נתבאר זה בששי מפסחים:

התועלת הכ"א הוא במצות והוא מה שהזהרנו מלשבר עצם בקרבן הפסח שנאמר ועצם לא תשברו בו ואולם שרשי זאת המצוה הם שלשה:

השרש הראשון הוא שלא יתחייבו על שבירת עצם אלא אם היה בו כזית בשר או מוח שנאמר בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצ' ועצם לא תשברו בו מגיד שבדב' שיש בו כדי אכילה ידבר וכבר נתבאר זה בששי מפסחים:

השרש השני הוא שהפסח שיש לו שעת הכושר אע"פ שנפסל אחר זה יתחייבו עליו משום שבירת עצם אמר במקום הזה לא תוציאו מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו ואמר בפרשת בהעלותך לא תשאירו ממנו עד בקר ועצם לא תשברו בו הורה בזה שאע"פ שנפסל ביוצא וגות' יתחייבו בו משום שבירת עצם ובזה יתבאר שכן הענין בשאר הפוסלין שהיה להם שעת הכושר כמו הענין באלו אך מי שנפסל בשעת שחיטה בטמאה או בשאר הדברים הפוסלין בקדשים לא יתחייבו משום שבי' עצם ומזה המקום יתבאר שהפסח הבא בטמאה לא יתחייב בו משום שבירת עצם אף על פי שהוא נאכל לפי שהטמאה נראית אצל בכור והנה הוא פסול מצד עצמותו והתורה אמרה בבית אחד יאכל שיהיה בעצמותו ראוי לאכילה כבר נתבאר ששי מפסחים ומזה יתבאר שכבר יתחייב בו משום שבירת עצם מבעוד יום שהרי הוא ראוי לאכילה בבא עתו כבר נתבאר זה בששי מפסחים:

השרש השלישי הו' ששריפת העצם אין בו משום שבירה וזה מבואר מאד מן התורה שצותה לשורף הנותר באש והנה העצמות נכללות בו כבר נתבאר זה בו' מפסחים:

פרק יג

פסוק א

קדש לי כל בכור וגו' עד ויהי בשלח

ביאור דברי הפרשה

ואולם שאר דברי אלו הפרשיות הם מבוארים ואולם התועלות המגיעות מהם:

התועלת הראשון הוא במצות. והוא מה שנצטוינו בענין הבכורות על האופן שהתבאר בפרשה השנית רוצה לומר שנתן בכור הבהמה הטהורה ונפדה פטר חמור ובכור האדם והתועלת באלו המצות הוא להזכיר הפלא ההוא העצום שעשה השם יתעלה ביום הכותו כל בכור בארץ מצרים באדם ובבהמה ולבני ישראל לא הגיע נזק כלל אבל הגיע להם מזה היציאה מעבדות לחירות וזהו חוזק היד אשר בו יצאו ממצרים כמו שאמר השם יתע' בראש זה העניין ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ולא ביד חזקה וזה כי המכות הראשונות לא היו חזקות כחוזק זאת המכה והנה התועלת המגיע מזכירת זה המופת הנפלא הוא לפרסם כי יש אלהים שופטים בארץ ומשגיח בדבקים בו בזה האופן העצום מההשגחה והנה שרשי זאת המצוה לפי מה שנזכר ממנה הם ו':

השרש הראשון הוא שהבכור הוא הזכר שנפתח בו הרחם תחלה שנא' פטר רחם וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליי' וכל בכור אדם בבניך תפדה. ונאמר בפרשת במדבר סיני פקוד כל זכר בבני ישר' כבר התבאר זה בד' מחולין ומב' ומג' מבכורות:

השרש השני הוא שאם אין לאם רחם או שיצא דרך דופן או שבא אחר הנפלי' אינו בכור וזה מבואר חייובו מהשרש הקודם כבר נתבאר זה גם כן בד' מחולין:

השרש השלישי הוא שבכור בהמה טהורה לחיה אינו נוהג כי אם בבהמה טהורה הבא ממנה קרבן ליי' והוא שור וכבש ועז אמר בפרשת קרח כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו ממנה ליי' ואמר גם כן אחר זה שם אך בכור שור או בכור כבש או בכור עז מגיד שבאלו לבד ינהג לא בחיה כבר הגבילו רז"ל כמה יטפלו הבעלים בבכור בהמה טהורה קודם שיתנוהו לכהן כי לא יוכן לכהנים להניק הבכורות כי אי אפשר להם שיניקום מבהמות קדשים כי אסור ליהנות מהם ומועלים בחלבם כמו שימעלו בגזה ועבודה שנ' לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך כבר נתבאר זה בג' ממעילה ובד' מבכורות:

השרש הרביעי הוא שאין בכור בהמה טמאה נוהג במוקדשים שהם הם קדושים מעצמם והתורה אמרה הזכר תקדישו ובזה המקום אמר בבני ישראל יצאו קדשים שהם לגבוה כבר נתבאר זה בב' מבכורות:

השרש החמישי הוא שבכור בהמה טהורה אינו נוהג אלא בארץ שנ' והיה כי יביאך יי' אל ארץ הכנעני אשר נשבע לך וגו' והעברת כל פטר רחם וגו' והנה זה התנאי שב אל בהמה טהורה לבד כמו שביארנו במה שקדם כבר נתבאר זה מג' מתמורה ומד' מחלה:
השרש הששי הוא שבהתה שותפין חייבת בבכורה שנאמר כל פטר רחם בבני ישראל אך אם היה בה לגוי שותפות פטורה שהרי אינה בבני ישראל כבר נתבאר זה בא' ובשני מבכורות ובי"א מחולין ובה' ממציעא:
התועלת השני הוא במצות והוא מה שהזהיר מלאכול חמץ בחג המצות שנ' לא יאכל חמץ ואולם שרשי זאת האזהרה הם שנים:
השרש הראשון שלא יעבור על זאת האזהרה אם לא אכל כזית חמץ שנאמר לא יאכל חץ ואמר כל אוכל מחמצת והאכילה לא תהיה בפחות מכזית לפי הנהוג ממנה ואחד האוכל או הממחה ושותה הכל בכלל אכילה הוא וזה מבואר מצד הוראת הגדר כבר נתבאר זה בא' מי"ט ומכריתות ובב' מפסחים ובט' מחולין:
השרש השני הוא שהחמץ בפסח הוא אסור בהנאה וזה מבואר מצורת המצות והאזהרות שבאו בזה וזה כי התורה צותה להשבית השאור מגבולין ושלא ימצא לנו ואולם לא יתחייב על ההנאה כרת כי מפני שבא הענש החמור על זה אכילה ושהיא יותר ראויה בזה הדין משאר מיני ההנאה ידענו לפי השרשים הכוללים שעל ההנאה הוא באזהרה לא בכרת וכבר נתבאר זה בשני מפסחים רוצה לומר שהחמץ הוא אסור בהנאה בז' ימי הפסח.
התועלת השלישי הוא במצות. והוא מה שנצטוינו לזכור בליל חמשה עשר בניסן ענין המופתי' שעשה השם יתעלה ביציאת מצרים והתועלת בזאת המצוה הוא בעינו התועלת שזכרנו במצות הבכורות:
התועלת הרביעי הוא במצות. והוא מה שצונו שלא יראה לנו חמץ ולא שאור בכל גבולינו בשבעת ימי הפסח וזה כלו הוא להרחיקנו שלא נאכל ממנו ולזה לא בא האזהרה בזה אלא כשהיה משלנו אבל אם היה משל הקדש או משל נכרי אין לחוש שנאכל אותו כי האדם לא יאכל מה שבידו משל אחרים אלא עם כל זה רצו רבותינו ז"ל שנוסיף בזה שמירה כשיהיה משל הנכרי כי אולי יקל האדם בזה ויאכלנו וישען שכבר ישלמהו לו ולזה רצו שיעשה לו מחיצה:
התועלת החמישי הוא להודיע כי השם יתעלה עשה רבוי המופתים בארץ מצרים לתכלית שיאמינו בו ישראל ויספרו זה לבניהם בדרך שהתפרסם זאת האמונה הנפלאה בישראל תמיד עם שבזה תועלת לנטוע בלבנו בזה הגלות החזק שיקיים השם יתעלה

היעודים שהבטיח על יד נביאיו הרבה פעמים כמו שקיים היעודים שהיו בענין יציאת מצרים וזו היא כוונת התורה בפרסום אלו העניינים בכל מקום:

התועלת הששי הוא במצות. והוא לזכור מה שצוונו לכתוב בתפילין של יד ובתפילין של ראש אלו השתי פרשיות כדי שנזכור תמיד ענין יציאת מצרים והמופתים שעשה השם יתע' אז והנה התועלת בזה מבואר ממה שקדם והנה זכרה התורה התפלין של יד קודם תפילין של ראש כי האות אשר ביד הוא יותר מכוון לזה כי הוא יזכרנו כי בחוזק יד הוציאנו יי' ממצרי' ועוד כי תפילין של יד הם כנגד הלב ותפילין של ראש כנגד המוח. והנה הלב הוא יותר נכבד מהמוח כי הוא התחלה לו כמו שהתבאר בספר בעלי חיים ולזאת הסבה אחשוב שרצתה התורה שיהיו תפלין של יד בחתיכה אחת מן הקלף או מן הגויל ותפלין של ראש יהיו בחתיכות רבות להעיר כי מהתחלה אחת יצאו פעולות רבות מצד המקבלים כמו שהלב הוא התחלה אחת במספר והוא יתן למוח כח על החוש והתנועה וכן הענין בשם יתעלה כי הוא אחד פשוט ויסתעפו ממנו רבוי פעולות מצד המקבלים ובזה האופן הסתעפו ממנו רבוי המכרות והנפלאות לא שיהיו בו רבוי בעצמותו יתעלה והנה שרשי אלו המצות הם ט':

השרש הראשון הוא שהמצוה בזה לכתוב אלו הפרשיות בתפלין בדיו ובעור בהמה טהורה וזה כי לא יתכן שיהיו על אלו המקומות שזכר הפרשיות האלו כי אם בזה האופן וכבר ביאר גם כן שהוויתם שם תהיה בכתיבה ממה שאמ' במזוזה וכתבתם באלו המצות בפרשת שמע והיה אם שמוע וכתבתם על מזוזות ביתך וגומר ולפי שהכתיבה לא תהיה על הנהוג כי אם בדיו ובעוד בהמה טהורה המעובדת באופן יאות לכתוב בו ידענו שכתיבת התפילין לא תהיה כי אם בזה האופן כמו שנתבאר מהשרשים הכוללים כבר נתבאר מהב' וז' וט' משבת ובב' ממנחות:

השרש השני הוא שתהיינה פרשיות תפילין כתובות בהם באופן שהם עליו בזולת תוספת וחסרון ושנוי שנ' והיה לך לאות על ידך ולזכרון וגומר והיה לך לאות על ידך ולטטפות וגו'. ר"ל שיהיה מה שבאלו הפרשיות שם על האופן שהם בו בעצמן וזה יחייב שלא יהיה בהם תוספת וחסרון ושלא תפסד צורת אות מהאותיות ושתהיינה האזכרות הכתובות בהן כתובות לשמן שאם כוון בהם כוונה אחרת לא תהיה הפרשה שם על האופן שהיא בעצמ' ולא תהיה ג"כ לאו' ולזכרון כמו שכוון בה כבר נתבאר זה בג' ובד' ממנחות וי"ב משבת ובב' ובי' מגטין:

השרש השלישי הוא שיהיה עבוד העור שיכתבו בו התפילין לשמן בדרך שתהיה הוויתם בכללה לאות ולזכרון או לאות ולטטפות כבר נתבאר זה בד' ממנחות:

השרש הרביעי שיהיו הפרשיות מהתפלין כתובות בסדר שלהן בתורה וכבר ביארנו אמתת זה ממה שדקדקה התורה לכתוב בתפילין של ראש בפרש' הראשונה מאלו ולזכרון ובפרשה השנית ולטטפות להורות שהפרשה ראשונה ראוי שתכתב ראשונה ומזה נלמוד שכן הענין בשאר הפרשיות ר"ל שהם יכתבו בסדור שלהם בתורה וראוי יהיה להיות כן כי ראוי שנאמין שהשלמו' נמצא בתורה בתכלית מה שאפשר עד שיאן בה דבר ללא תועלת ומזה יחוייב שיהיה הסדור בפרשיותנו מכוון מהשם יעת' כבר נתבאר זה בשלישי ממנחות:

השרש החמישי הוא שיהיו הפרשיות בתפלין של יד יחד בבית אחד ובתפילין של ראש בד' בתים וזה שכבר נאמר בתפיין של יד בשתי אלו הפרשיות והיה לאות שהוא לשון יחיד ואולם בתפילין של ראש בא בלשון רבים בזולת הפרשה הראשונה והנה אמרו רז"ל והיו לטטפות לטטפת כתיב וזה ממה שיורה הוראה מבוארת שאלו הפרשיות תהיינה שם בבתים מתחלפים באופן שיראה בהם הרבוי והיה זה כן לפי שהתפלין של יד הם כנגד הלב שהוא כח אחד ראשיי ותפילין של ראש הם כנגד המוח שהוא כח בלתי ראשיי יושפעו ממנו כחות החוש והתנועה שהם רבים במה שקנה הכח מהלב שהוא האבר הראשיי וכאלו העיד בתפלין של יד על מה שיושפע מהשם יתע' שהוא הראשיי המוחלט ובתפלין של ראש מה שיושפע באמצעות האמצעות הבלתי ראשיים אשר בסבת זה יושפעו מהש' יתע' פעולות רבו' ומצד זה שפעו ממנו רבוי המכות הנפלאות לא שיהיה בו רבוי בעצמותו וכבר נתבאר זה השרש בג' ממנחות:

השרש הששי הוא שיונחו תפלין של ראש במוח שהוא כנגד בין העינים והוא המקום שמוחו של תינוק רופס ותפילין של יד במרפק והוא הפרק שבין הכתף והזרוע באופן שיהיו כנגד לבו כשיהיה מרפקו אצל צלעיו כדי שתהיה בזה הערה שיהיו הדברים האלה על לבבו ומחשבתו תמיד כבר ביארנו זה מלשון התורה באמרו והיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך אצל ביאורנו בזה הפסוק וכבר נתבאר זה בג' מערובין ובג' ממנחות:

השרש השביעי הוא שיונחו תפילין של יד ביד שלא ישתמש בה לקשור כדי שיוכל לקשרם ביד האחרת שנ' בפרשת שמע והיה אם שמוע וקשרתם לאות ולזה תהיה הנחתם ביד שמאל כדי שתהיה הקשירה בימין או ביד ימין למי שהוא אטר יד ימינו כבר נתבאר זה בג' ממנחות:

השרש השמיני הוא שיהיו בה רצועות יקשו בהם באופן הראוי לקשור באלו המקומות באופן שיהיו שם תמיד בזולת קשירה אחרת וכבר ביארה התורה זה בתפילין שליד בפרשת שמע והיה אם שמוע שנ' וקשרתם לאו' על ידך כבר נתב' זה בג' ממנחות ומי'

מעירובין ולפי שהרצועות הם מהדברים העצמיי' לתפילין יצטרכו גם כן שיהיו מעובדות לשמן בדרך שיתאמת בהן שיהיו לאות ולזכרון או לאות ולטטפו' כבר נתבאר זה הששי מסנהדרין ומד' מגטין:

השרש הט' הוא שזמן הנחת התפלין הוא ביום לבד ולא בלילה ולא בשבת ולא בי"ט כי לא יתכן שיהיו אז אות לראות אות ולזרון על המנהג הטבעי ואולם בשבת וי"ט לא יהיו לאות כי הם בעצמם לאות על זאת הכונה בעינה כמו שיתבאר מדברינו בג"ה במה שיבא ולזה לא יהיה מיוחס אז לתפילין שיהיו לאות כבר התבאר זה בג' ממנחו ובי' מערובין ובא' מברכות:

התועלת השביעי במצות. והוא לערוף פטר חמור אם לא יפדהו בשה ותועלת זאת המצוה הוא כדי שיפדוהו בעליו כי יקשה לו לעשות זה הפועל הזר ואולם שרשי זאת המצות הם עשרה:

השרש הא' הוא שיהיה נפדה בשה לא בזולתו ושה יקרא הבא מהכבשים או מהעזים שנ' שה כבשים ושה עזים היה תמים או בעל מום זכר או נקבה ולא יקרא שה אם לא היה חי כי לא יקרא המת שה כי אם בשתוף השם לבד כבר נתבאר זה בא' מבכורות:

השרש הב' הוא שזה הפדיון הוא לכהן כמו הענין בפדיון בכור אדם שנזכר אצלו וכבר נזכר זה גם כן בפרשת קרח עם שאר מתנות כהונה אשר נתנו לאהרן וזה מורה בלי ספק שזה הפדיון הוא לכהן כבר נתבאר זה בא' מבכורות:

השרש השלישי הוא שפטר חמור אסור בהנאה כל זמן שלא נפדה ולזה צותה התורה לערפו שלא יבאו לידי תקלה כי אין בעריפתו תועלת אחר כמו שקדם כבר נתבאר זה בא' מבכורות:

השרש הד' הוא שכבר יחויב לפדותו משיש לו שלשים יום כמו הענין בבכור אדם שנ' ופדויו מבן חדש פדה שהרי נזכ' פדיונם זה אחר זה בזה המקום ובפרשת קרח והם דומים זה לזה בשיש להם דין בכורה ואין בהם קדושת הגוף כבר נתבאר זה בא' מבכורות:

השרש הה' הוא שאין פודין פטר חמור בפסולי המוקדשין והיה זה כן כי התורה זכרה שה סתם וזה יקרה שה מקושר עם קדש כי יש לו עדין קדוש עד שלא יוכלו הבעלים להנות ממנו בגזיזה וחלב ובהאכלתו לבעלים. ובכלל הנה ראוי שיפדה פטר חמור להתירו בהנאה כמו שהוא מותר בהנאה לבעלים ובכלל לא במה שנאסר ליהנות ממנו בהרבה מההנאות ועוד כי כמו שפדיון בכור אדם הוא לכהן לעשות ממנו כל מה שירצה כן הענין בפדיון פטר חמור כי כבר הוקשו פדיונם כבר נתברא זה בא' מבכורות:

השרש הששי הוא שאם אין לו שה יוכל לפדותו בשוויו כמו הענין בהקדש לפי מה שיתבאר בפרשת אם בחוקותי שהוא נפדה בשויו ואם היתה הבהמה של הקדש נפדית בשויה כ"ש פטר חמור שאינו קדוש בעצמותו ובכלל הנה יראה שהתורה הגבילה השה בפדית הפטר חמור להקל לבעלי' כדי שיתרצו לפדות פטר חמור כי ערך השה הוא על הרוב קטן מערך הפטר חמור לא להחמיר עליהם כי הרשות בידם שלא לפדותו כבר נתב' זה בא' מבכורות:

השרש הז' הוא שיהיה הולד חמור ואמו חמורתה שנאמר פטר חמור ולא יהיה פטר חמור לפי הנהוג על המנהג הטבעי אליו שיהיה המוליד והולד חמור כבר נתבאר בראשון מבכורות:

השרש הח' הוא שאינו נוהג אלא בדבר שיפתח בו הרחם תחלה כמו הענין בבכור בהמה טהור ובכור אדם שאינו נוהג אלא בזכרים כמו שביאר ומשם יתב' זה בפטר חמור ובכם נאמר פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה כבר נתבאר זה בא' מבכורות:

השרש הט' הוא שאם היה לגוי שום שותפות בנולד או באמו פטור מבכור אך בשותפות ישראל אינו פטור שנא' פטר כל רחם בבני ישראל לבד כבר נת' זה בא' מבכורות:

השרש הי' שלא ינהג דין פטר חמור בכהנים ולוים כמו הענין בפדיון בכור אדם שכבר הקישן הכתוב בפדיונם כבר נתבאר זה בראשון מבכורות. ובזה תמו כל השרשים מזאת הפרשה:

פרק טו

פסוק א

אז ישיר משה וגו' עד ויסע משה את ישראל

ביאור דברי הפרשה והשירה

אז שר משה וזאת השירה ולמדוה ממנו ישראל ושוררות יחד. ויאמרו לאמר הנה ראוי שאשיר ואשבח השם יתע' בהמשלים ודמיונים כי גאה גאה מאד מלספר שבחיו ועצמותו וכאלו אמר זה להתנצל על אשר יתארהו באלו התארים ידבר בהם בלשון בני אדם הנה ירה בים סוס ורוכבו במהירות נפלא עוז השם יתע' להגיע הע כאשר ירצה והפלגת טובו וחסדו וזה הפועל בעינו היה לי לישועה או יהיה הרצון בזה כי הש' יתע' גאה מאד ורחקה מדרגתו מאד מאלו הענינים השפלים רוחק נפלא ועם כל זה הגיע מיתרון השגחתו שירה בים סוף סוס ורוכבו הנה זה המקרה היה עוז וכריתה חזקה ועם כל זה היה לי לישועה כי בו נשלמה ההצלה לישראל מיד המצרים עם שהרע בעינו שהגיע למצרים היה לישראל לישועה כי זה הפלא העצום שראו בזאת המכה הביאם

להאמין בבשם יתעלה אמונה שלמה או ירצה בזה שהשם יתע' הוא עוז וטוב ר"ל שכבר יגיע ממנו לנמצאות פעם עוז ופעם טוב ור"ל בעז הרע אשר יתקוף האדם וינצחהו וזה שכבר יגיע ממנו רע מה לנמצאות במקרה אבל היה לי לישועה תמיד ר"ל שמיתרון השגחתו בי יצילני מהרעות הנכונות לבא עלי הנה זה הוא אלי ומנהיגי ולזה לא יזיקני הרע הנכון לבא עלי מפאת הגרמים השמימיים ואתאר אותו בתארים מורים על היותו כח בגוף ואם אין הענין כן כדי לפרסם שבחיו או ירצה בזה שכבר אתאר אותו בתארי מורים על תכלית הנוי והיופי וזה בעינו היה מנהיג אבותי ומשגיח בם וארומם אותו בתארי על כל שאר הנמצאות כי אין בהם מי שיהיה מהיקש ויחס בינו וביניהם הנה השם יתעלה הוא אדון המלחמה כי הוא יביא תמיד הרע על אויביו כאשר ירצה ומי שהוא אדון המלחמה יי' שמו כי אין שם זולתו מי שיהיה שליט בכל אשר ירצה הנה הוא סבב בעומק מחשבותיו להביא בים מרכבות פרעה וחילו במהירות נפלא כי הוא סבב שישובו ישראל לחנות בין מגדול ובין הים בדרך שיחשב פרעה כי הם נבוכים בארץ ויחזק לבו לרדוף אחריהם וסבב גם כן בזה האופן שטבעו בים סוף מבחר גבורי פרעה כדי שייראו הנשארים מרדוף עוד אחרי בני ישראל הנה תהומות הים כסו אותם ירדו במצולות הים כמו אבן שירד שם במהירות נפלא ליתרון כבדותו וכזה אמר שבמהירות נפלא סבב השם יתע' שירדו במצולות הנה ימינך השם יתע' והוא מה שיושפע ממך מהטובות הוא אדיר בכח להביא באמצעיתו רע נפלא לאויבך וזה הוא תכלית הפלא ר"ל שיגיעו מפועל הטובות מהצד אשר הוא פועל הטובות כמו אלו הרעות הנפלאות כי השם יתע' לא יפעל הרע בזולת זה האופן הנה ברוב גאונך ורוממותך מענין הרעות ר"ל שאין מדרכך לפעול אותם מצד מה שהם רעות בו בעינו תגיע הרעה לקמיך עד שתהרוס אותם ותשלח חרונך ויאכלם כקש שיאכלהו האש במהירות נפלא וזה הוא ענין נפלא כמו שקדם וכבר ביארנו באי זה אופן יגיעו מהשם יתע' אלו הרעות בספר מלחמות יי' אמר על דרך משל הנה ברוח אשר יצא מאפך נתקבצו מי הים לצד אחד ונעשו כמו ערמה והנה אמר זה מפני כי מהאף לא יוכל האדם להוציא רוח גדול אבל יוציא הרוח הגדול מפיו וכאלו אמ' שבמעט מכחו השיב זה הרוח הנפלא שדחה מי הים לצד אחד כל הלילה והציבם כמו נד ונגב קרקעית הים אשר הלכו בו באופן שלא היה בו טיט אמר פרעה ארדוף ישראל ואשיג אותם כי הם חונים על הים ולא יוכלו לברוח אחלק שללם לעמי תאספם נפשי אל מקום אחד סמוך לים ולא ימלט אחד מהם הנה כשאשיגם בכמו זה האופן אריך חרבי ואקח כל קניניהם לא ישאר דבר הנה נשפתה ברוחך שחדשת והשב'' עליהם מי הים וסבבת שנהפך אליהם הרע אשר יזמו לעשות

במהירות נפלא עד שצללו במים אדירים כמו שיצלול העופרת במהירות נפלא ליתרון כבדותו. מי כמוך בשאר השכלים הנפרדים מי כמוך שיהיה נאדר בקודש ר"ל ששאר הנבדלים הם קדושים אך הוא יתע' נאדר בקדש עד שאין יחס בינו וביניהם והוא נורא תהלות. כי כל אחד מהנמצאות יירא מלספר תהלותיו כי לא יוכל והוא עושה פלא לשנות טבע המציאות כאשר ירצה ואע"פ שכבר יעשה זה באמצעות השכל הפועל כמו שביארנו בששי ממ"י הנה השכל הפועל יעשה זה מצד השפע השופע עליו מהשם יתעלה כמו שהתבאר שם הנה נטית ימינך להטיב לישראל ובפועל ההוא בעינו סבבת שבלעה הארץ המצרים ואמנם אמר זה לפי מה שאחשוב כי כבר נהפכה הארץ אשר היו שם פרעה וחילו לטיט כששב עליהם מי הים וטבעו בטיט ההוא או טבעו בטיט אשר היה במצולות הים כשדחו המים אותם שם הנה זה תכלית הפלא כי בחסדך והוא הטוב השופע ממך נחית עם זו וגאלת אותם מיד המצרים ובעוזך וביד החזקה והם המכות הנפלאות הבאת על המצרים הגיע לישראל מהטוב יותר מה שהגיע להם בחסדך וזה כי נהלת אותם אל נוה קדשך וקרבת אותם לעבודתך כי בזה הכירו וידעו כי אתה יי' לעוצם הנפלאות ההם עד שזאת האמונה שקנו זה היתה כלי להנחילם הארץ בעבור מה שהוישרו בו לעבודת השם יתע' ובהיות הענין כן הנה הגיע להם מחסדך טוב גופיי ומעוזך הגיע לה' טוב נפשיי אשר הוא נפלא מהטוב הגופיי לאין קץ עם שממנו גם כן תשלם להם ירושת הארץ שהוא טוב גופיי והוא גם כן טוב נפשיי באופן מה לרוב הכנתה אל שידבק בה השפע האלהי והנה מצד אחר גם כן היה זה הענין כלי להנחיל ישראל את הארץ מצד האימה והפחד שהפיל על האומות ההם וזה שכבר שמעו רבים עמים אלו הנפלאות ופחדו ויראו מאד חיל אחז יושבי פלשת לפחדם שיבואו ישראל להלחם עמהם שדי אדום ואלופיו נבהלו ושרי מואב וגבוריו אחז אותם רעד ורתת נמוגו כל יושבי כנען לפחדם מהם תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך וגבורתך הנפלאה ימות לבם עד שיהיה כאבן דומם כמו שתמצא בספר יהושע שאמרה רחב למרגלים ידעתי כי נתן יי' לכם את הארץ וכל נפלה אימתכם עלינו וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם כי שמענו את אשר הוביש יי' את מי ים סוף מפניכם וגו'. ונשמע וימס לבבינו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם וזאת האימ' והפחד תהיה לאומות האלו עד שיעבור עמך אשר קנית את הירדן ותביא אותם ותטעם בהר נחלתך והוא הר המוריה שהיה בו בית המקדש הוא מכרון אשר פעלת לשבתך ר"ל שבו תמצא תכלית ההכנה אל שידבק בו השפע האלהי והוא המקדש אשר כוננו ידיך להשרות שכינתך בו והנה זכר הר המוריה לבד מבין ארץ ישראל כי הוא המקום הנבחר שבארץ ישראל כאלו אליו היתה הכונה בירושת הארץ

הנה הש' יתע' יתפרסם מענינו לאנשים לעולם ועד שהוא שליט על הנמצאות ומולך עליהם לעשות מהם כחפצו וזה שכבר הגיע מתכלית גבורתו שסבב להביא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים והשיב עליהם מי הים בעת שהיו בני ישראל הולכים ביבשה בתוך הים והנה לקחה מרי' הנביאה התוף בידה ויצאו כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות ואמרה להם מרים שירו ליי' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים ואולם התועלו' המגיעו' מזאת השירה הם י':

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם לתת שבח והודאה לשם יתעלה על שגמלהו מהטובות כי בזה מההישרה אל ההאמנה בשם יתע' מה שלא יעלם ולזה ספרה התור השמשה ובני ישראל שרו השירה הזאת ליי' לתת לו תודה על מה שגמלם מהטוב:

התועלת השני הוא בדעות. והוא להודיע שמעלת השם יתע' עצומה מאד עד שלא יפול יחס בינו ובין הדברים אשר אצלנו ולזה ראוי כשנרצה לספר שבחי השם יתעלה שנדבר בדרך השיר וההמשל כי גבהה מדרגתו מאד עצמה מספר ולזה אמר אשירה ליי' כי גאה גאה:

התועלת הג' הוא דעות. והוא להודיע כי הרע אשר יפול בנמצאות על צד ההכרח ישמר ה' ממנו הדבקים בו וזהו מה שאמר עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה וזה כי הטוב הוא המכוון מעצמו מהש' יתע' והרע שיגיע במקרה מהטוב המסודר ממנו התחכם השם יתע' להציל ממנו האנשים הטובים כשידבקו בו על צד ההשגחה הפרטית ובזה האופן הציל השם יתע' ישראל מיד מצרים כי לפי מה שיתחייב מהגרמים השמימיים לא הגיע הקץ עדין אל שיצאו מעני מצרים כמו שביארנו במה שקדם ולזה גם כן אמר זה אלי ואנוהו ר"ל שאינני תחת סדור ממשלת הכוכבים אבל השם יתע' הוא משגיח בי ומנהיג אותי:

התועלת הד' הוא בדעות. והוא להודיע שכבר יגיעו בכאן רעות לרעים על צד ההשגחה בטובים ואע"פ שאין מדרך השם יתע' שיבואו ממנו רעות אבל יבואו ממנו מהצד אשר הם טובות ולזה אמר שהשם יתע' וימינו תרעיץ אויב ושהוא יהרוס קמיו ברוב גאונו כמו שביארנו:

התועלת הה' הוא בדעות. והוא להודיע יושר ה' שכבר יביא השם יתע' על האנשים מדה כנגד מדה וזו כי פרעה חשב לכלות ישראל עד בלי השאיר להם שריד כמו שספר אמר אויב ארדוף אשיג והשם יתע' סבב שהיה הענין בהפך כי מישראל לא נפקד איש ומפרעה וחילו לא נשאר אחד ועוד כי הוא רצה להשליך כל הזכרים הילודים לישראל היאורה כדי שיכלה ישראל והנפך זה כי הוא וחילו טבעו בים סוף:

התועלת הו' הוא בדעות. והוא להודיע שאין יחס בינו ית' ובין שאר נבדלים ולזה אמר מי כמוך באלים יי' וכבר בארנו זה במה שאין ספק בו בחמישי מספר מלחמו' יי':

התועלת הז' הוא להודיע שענין קריעת ים סוף היה בו תועלת להנחיל את הארץ לישר' מצד אחד זולת מה שנמשך ממנו להביא ישר' להאמין ביי' ומשה עבדו שהי' עשר גדול להביא ישר' לגבול מהשלמו' שיהיו ראוי' לירושת הארץ כמו שאמר נהלת בעזך אל נוה קדשך וזה הצד האחר הוא מה שהפיל מהאימה והפחד על האומו' ההם כששמעו שהוביש יי' את מי ים סוף מפניהם כמו שאמר אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב:

התועלת הח' הוא להודיע. שלא הי עקר הכונה במה שיעד השם יתעלה הארץ לישראל רבוי הפירות הנמצאים שם אבל היתצה הכונה בזה בעבור המצא שם השפע האלהי יותר ממה שימצא בשאר המקומות ולזה לא זכר משה מענין ירושת הארץ בזאת השירה כי אם הר המוריה. אמר תביאמו ותטעמו בהר נחלתך. ובאר שהוא מקום שידבק בו השפע האלהי ואלו היתה הכונה הראשונה בירושת הארץ רבוי הפירות היה זוכר גם כן שאר המקומות לא הר המוריה לבד אלא שעם כל זה תמצא שכבר היה רבוי הפירות נמצא בארץ ישראל כמו שזכרה התורה והיה זה התועלת מגיע מירושת הארץ על הכונה השנית עם מי שהוא עוזר להמשיך ליושבי' בה השפע האלהי כי לא יתכן שישתדל האדם בהשלמת נפשו בשלם שבפנים עם היותו חסר לחם ושמלה ושאר הענינים ההכרחיים לעמידת גופו:

התועלת הט' הוא להודיע שזאת האמונה השלמה שהתפשטה בישראל או תשאר נצחית בדרך שיתפרסם תמיד מלכות השם יתע' ושולטנותו על הנמצאות לעשות מהם בהפצו וזה מה שאמר יי' ימלוך לעולם ועד:

התועלת הי' הוא להודיע שאין מן הראוי שיכנסו אלו הנשים לספר שבחי השם יתעלה בכמו אלו העמוקות לחסרון דעתן. ולזה לא זכר בשירת הנשים כי אם מלות מועטות. ואולם בני ישראל שרו כל השירה הנפלאה הזאת. ולזאת הסבה בעינה לא חייבה התורה הנשים בתלמוד תורה ובשאר המצות הנוהגות מנהגה אמרו ז"ל כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדתה תפלות:

פסוק כב

ויסע משה וגו' עד ויבא עמלק

ביאור דברי הפרשה

והנה שאר דברי זה הספור מבוארים עם מה שקדם מהדברים. ואולם התועלות המגיעות ממנו הם ששה:

התועלת הא' הוא להודיע רבוי הנפאלות שחדש השם יתעלה לישראל כדי שיאמינו בו ויהיו נכוני' לקבל התורה השלמה המישרת אל כל השלמיות עם מה שהיה מהקושי להעתיק ישראל אל זאת האמונה האמתית מצד מה שנשקעו בו מרעו' המצרים ומנהגיהם עד שכבר היו בועטי' תמיד בשם יתעלה ובמשה ניביאו והיה קשה להם הוציא אותם ממצרי' כו שנזכר בזה הספור פעמים רבות וזה היה כולו לחוזק השגחתו באבות כדי שישובו ישראל באופן מהשלמות שיהיו ראוים לירושת הארץ אשר בא ייעוד הש' יתע' לאבות לתת אותה לזרעם:

התועלת הב' הוא בדעות. והוא להודיע שהשם יתעלה יציל הדבקים בו ההולכים בדרכיו מהרעות הנכונות לבא עליהם כמו שאמר והיה אם שמוע וגו'. כי אני יי' רופאך:

התועלת הג' הוא להודיע איך התחכם השם יתעלה תכלית ההתחכמות שיאמינו ישראל במצות שבת כדי שיוכנו יותר לקבול התורה עם שמצות שבת היא פנה תורתינו תוריית עצומה כי היא מורה על חדוש העולם אשר הוא פנת תורתנו ולזה סבב השם יתעלה שיכירו ישראל גודל מעלת יום שבת באמצעות המן קודם שיגיד להם משה זאת המצוה:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם לסגף נפשו למנוע ממנו מזונו ההכרחיי ואין ראוי לו גם כן שיאכל יותר מן הראוי לעמידת גופו ולזה צוה השם יתעלה ישראל שילקטו עומר לגולגולת על צד האומר וסבב השם יתעלה על צד המופת שכאשר מדדו זה לא מצא כל אחד מהם כי אם השעור הראוי כי הכונה האלהית היתה שיהיה להם לחם חקם לא פחות ולא יותר להרגילם במדת ההסתפקות ולהרחיק מהם מה שיעשו שאר האומות לצער נפשם וידמו לעבוד השם יתעלה בזה האופן ולזאת הסבה גם כן צוה שלא יותיר איש ממנו עד בקר:

התועלת הה' והוא במצות. והוא מה שנתבאר מזה הספור שההוצאה מרשות לרשות היא אסורה בשבת ולזה צוה שלא יצא איש ממקומו ללקט המן:

התועלת הו' הוא להודיע מה שצוו להשאיר מלא העומר מן למשמרת להודיע לדורות הבאים אחריהם זה הפלא העצום כי בהאמנה בנפלאות היא מהגדולות שבפנות התוריות ולזה רצה השם יתעלה שתמשך זאת האמונה לדורות הבאים בהתפרסם להם זה הפלא העצום:

פרק יז

פסוק ח

ויבא עמלק עד סוף הפרשה.

ביאור דברי הספור

יש לשאול בזאת הפרשה שאלו' קשות. האחת מה ראה עמלק לעורר מלחמה לעם רב כזה ואי לא פחד מהנפלאות שעשה השם יתע' לישראל בים סוף ובמצרים שהיו מפורסמות לכל האומות כמו שהתבאר בזאת הפרשה. והשנית למה היתה המלחמה על ידי יהושע ולא על ידי משה רבינו. והשלישית אי זה דבר הכריח שלא ישלים ההתגברות לישראל כי אם בעת שהיה משה מרים ידו עד שהוכרחו אהרן וחור לתמוך בידיו עד בא השמש ולא מצאנו שהוצרך משה לכמו זה הפועל בשאר הנפלאות הקודמות עם שהוא מבואר בנפשו שלא היה רושם בהרמה ידי משה לנצח עמלק כמו שאמרו ז"ל בשני ממגלה. והרביעית מדוע בחר משה להיות במקום גבוה בעת הרימו ידיו להתפלל לשם יתעלה בעד ישראל וזה כי אין לאומר שיאמר שהיה זה בעבור היות המקום ההוא נבחר אל שידבק בו השפע האלהי כי הוא היה באופן מהדבקות בשם יתעלה עד שכבר נאמר לו מה תזעק אלי כ"ש שלא יצטרך אל התמדת התפלה ואל שיבחר המקום היותר נבחר להגיע אליו השפע האלהי וסוף הדברים כי זה הספור כולו הוא חזק הספקות מאד ונאמד כי עמלק מפני היותו מזרע עשו והיה ידוע להם ענין הברכו' שבירך יצחק יעקב שהושם בהם זרע עשו עבד לזרע יעקב וענין מה שאמר יצחק לעשו ברכו אותו שעל חרבו יחיה והיה כאשר תהיה לו מצד המערכת הממשלה יפרק זרע יעקב מעל צוארו הנה התחכם עמלק להלחם על ישראל בעת שהיה ראוי שינצח מצד המערכת עם שנפש ישראל היתה אז שפלה ולא היו מלומדי לחמה והיו במדבר בזולת לחם ומזון לפי מחשבתו והיו עיפים ויגעים וזרע עשו היה גם כן מצליח בענין החרב והמלחמה כמו שברכו יצחק קודם שתגיע הצלחת ישראל באופן שישים זרע עשו לעבד לו והנה התחברה גם כן לזה סבה אחרת ואם לא כיון אליה עמלק והיא שישראל לא היו יראים מהשם יתעלה באון שהיו ראוים שיעשה להם זה הנס כמו שאמר ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים ויורה על זה מה שהריבו ונסו השם בזה המקום ולזה היו ישראל מפני זה כלם בתכלית הסכנה ולהראות לישראל כי מאת השם יתעלה היה להם עזר להצילם מיד עמלק וזרועם לא הושיעה למו כדי שתהיה להם אמונה שלמה בהשם יתע' ויכנעו לקבל התורה רצה משה שתעשה המלחמה על יד יהושע ועמד הוא במקום גבוה שיראוהו ישר' ויתבאר להם כי בעת הרים משה ידיו היו מנוצחים ובהניחו ידיו היו מנצחים והיה זה על צד המופת להביא ישראל להאמין כי העזר היה להם בזאת המלחמה מהשם יתעלה ולזה כשלא היה יכול משה לעמוד שמו אבן תחיו באופן שיהיה במקום גבוה שיראוהו ויראו ענין הרמת ידיו והנה באר בסוף הענין כי הרמת ידי משה היתה להורות שהיד אשר היא על השמים והיא יד השם יתעלה היא היתה הנלחמת בעמלק וזהו מה שאמ'

ז"ל במכילתא וכי ידיו של משה מתגברות ישראל או שוברות עמלק אלא כל זמן שהיה מגביה ידו כלפי מעלה היו ישראל מסתכלים בו ומאמינים במי שפקד משה לעשות כן והקב"ה עושה להם נסים. ובכאן הותרו אלו הספקות כלם ולפי שכבר נתחכם עמלק להכרית ישראל רצה השם יתעלה שישולם לו מדה כנגד מדה עם שבזה ינצלו ישראל מידו כי הוא היה בהרבה מהעתים מתגבר על ישראל מצד המערכת ואם לא ישתדלו ישראל למחות זכרו בהיות לאל ידם יהיו בסכנה עצומה בעת שיהיו בלתי ראוים שתדבק בהם ההשגחת האלהית והיה עמלק מתגבר עליהם מצד המערכת והנה השם יתברך נתן זאת התורה השלימה לישראל להצילם מכל רע נפשיי או גופיי לפי מה שאפשר ולזה חוה לנו לזכור מה שעשה עמלק למחות זכרו כשנוכל על זה. ואולם התועלת המגיע מדברי זה הספור הוא להודיע אופן השגחת ה' בדבקים בו ואיך התחכם השם יתברך בכל הפנים שאפשר להעתיק ישראל אל האמונה בו כדי שיוכנו לקבול התורה אשר אליו היתה הכונה מתחילת הענין. ואמנם כונה התורה לתכלית נאות בהיו' מכוון שנפול לסוף בסבת היותנו ראויים לעונש גדול מזה ונהיה גולים בין זרע עשו אשר הם מושלים ותקיפים והם הגבורים אשר מעולם כדי שלא ימס לבנו ותסור תקותנו מהשם יתע' ספרה לנו ענין עמלק בזה הספור למען נחזק לבנו ונאמין אל כל היעודים שהבטיחו נביאנו ע"ה על ענין הגאולה פן יחיתנו ח"ו לפני בני עולה ונקוה לאלהינו כי כבראשונה ישיבנו עם מרום הרים יושיבנו יראו עינינו בבניין אלהינו אמן ובמהרה בימינו.

פרק יח

פסוק א

פרשת וישמע יתרו

וישמע יתרו עד בחדש השלישי

ביאור דברי הפרשה

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הנה הם רבים:

התועלת הא' הוא במדות. והוא להודיע שראוי לאדם שיזדרז לראות נפלאות השם יתע' כי מהם יעמוד על אמתתו ית' ותכלית כחו וגבורתו ובכלל הנה מהפעולה נעמוד על הפועל וכל מה שהיתה הפועלה יותר נפלאה תעמיד אותנו על פועל יותר נפלא ולזה תמצא שיתרו עם היותו שר ואדון במדיון שהיה ארץ רעננה ודשנה הנה כששמע נפלאות ה' התעורר ללכת במדבר במקום שהיה משה חונה לעמוד על אמתת הענין כדי שיתברר לו כח השם יתע' וגבורתו ועצמותו כי תכלית הצלחת האדם הוא כשישכיל מאמתת הש' לפי מה שאפשר. ולזה תמצא שאמר יתרו כששמע אמתת הדברים עתה ידעתי כי

גדול יי' מכל האלהי'. וזכר בתחלת הספור שהו' שמע כל אשר עשה הש' יתע' למשה ולישראל עמו להורות על שהסבה המביאה אותו ללכת במדבר ולצאת ממקומו היתה לעמוד על אמתת זה הענין:

התועלת הב' הוא במדו'. והוא שראוי לאדם כשישתדל לעושת פועל מה שיכוין שיגיעו ממנו כל התועלו' שאפשר ולא יקצר בזה. ולזה תמצא כי יתרו אשר התעורר ללכת אל משה לעמוד על אמתת נפלאות השם יתע' לקח עם זה צפורה אשת משה ובניה והביא אותם אל מש כי היה מן הראוי שילך אל משה ג"כ לזאת הסבה השנית ורצה שיגיעו לו בהעתק האחד שתי אלו התועלות עם שכזה היה מההדור והכבוד למשה מה שלא יעלם:

התועלת הג' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיעשה לו ה' נס שישתדל שיהיה הנס ההוא נזכר לפי מה שאפשר. ולזה תמצא כי כשנתבשר משה כי מתו כל האנשים המבקשים נפשו קרא שם בנו הנולד לו אז אליעזר להזכיר כי השם יתע' היה לו לעזר להציל אותו מחרב פרעה:

התועלת הד' הוא במדות. והוא שראוי לשלם כשיבא לבית רעהו שיודיעו לו זה תחלה כדי שיוכל להשתדל לתקן ענינו באופן אשר ירצה לכבוד השלם הבא אליו ואם לא הודיע לו זה תחלה אולי ימצאהו כשיבא אליו באופן שיצטער ויבוש כשלא יוכל להשלים חקו מהכבוד לאיש השלם הבא אליו ולזה תמצא כי יתרו השתדל שידע משה בואו כדי שיהיה לו פנאי לסדר ענינו באופן אשר ירצה לכבוד יתרו עם שזה היה כבוד משה ר"ל שאם היה יתרו בא ולא תהיה לישראל הקדמת הידיעה בזה כדי שינהגו בו כבוד היה זה הענין בזיון למשה באופן מה כי משה היה במדרגת המלך וראוי לעם שינהגו כבוד בקרובי המלך לכבודו:

התועלת הה' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם מפני עלותו במעלת הגדולה והממשלה שיקצר מלנהג כבוד באנשי' אשר היה להם חוק עליו בזה קודם גדולתו וממשלתו כמו אביו ואמו וחמיו ומי שידמה להם. ולה תמצא כי משה עם עלותו בתכלית הממלכה והממשלה לא קצר מפני זה בכבוד חותנו אבל נהג בו מהכבוד בתכלית מה שאפשר וזה כי הוא יצא לקראתו והשתחוה לו ונשקו ושאל לו אם שלום לו ר"ל אם הוא בריא ואיך ענינו כמו שהיה עושה זה קודם עלותו לזאת המעלה הנפלאה ולא הוקיר לו דבריו מפני מעלתו וממשלתו ואולם אמרנו זה כי אין מחוק המשל להרבות דברים עם האנשים בזה האופן ועש' לו לויה גם כן בהפרדו ממנו כמו שנז' בסוף ואין ספק שזה היה סבה אל שעשו לו יש' כבוד נפל' ואם לא נזכר בבאור:

התועלת הו' הוא במדות. והוא שראוי לאדם במדת הענוה בתכלית מה שאפשר הלא תראה כי משה רבינו ע"ה עם היותו נכבד מכל מין האנושי והיה עם זה בתכלית מה שאפשר מהממשלה הגיע מיתרון ענותו שיצא לקראת חותנו והשתחוה לו ונשקהו ושאל לו מעניניו איך הם:

התועלת הז' הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיפרסם לאוהביו ולקרוביו גבורת הש' יתע' ונפלאותיו לפי מה שאפשר כדי שיעתיקם אל האמונה האמיתית והשלמות התכליתיי ולזה תמצא כי משה רבינו ע"ה ספר לחותנו כל שעשה ה' לישראל במצרים ובים סוף ושאר הנפלאות כלם שעשה להם כמו מלחמת עמלק וענין מי מרה וענין השלו והמן והוצאתו מים מהצור להשקות ישראל ומקניהם ועמוד האש ועמוד הענן ושאר הנפלאות שעשה להם במתן תורה ובשאר המקרים שארעו להם עד בא יתרו אליו. והנה ראה יתרו בעיניו הרבה מאלו המופתים וזה כי הוא ראה מופת עמוד האש ועמוד הענן ומופת המן והנה השתדל משה בתכלית מה שאפשר להעתיק יתרו אל שישאר עמהם ויהיה לו חלק בארץ כדי שיעתק הוא וזרעו על זאת האמונה האמתי' כמו שנזכר בפרשת בהעלותך אמר אל נא תעזוב אותנו כי על כן ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעינים. וידמה שכבר רצה יתרו ללכת לארצו ולמולדתו להעתיק אותם אל האמונה האמיתית כמו שאמרו רבותינו ז"ל במכילתא כי אין ראוי לאיש שלם כמוהו אחר השיגו האמת באמונה האמתית שיעזוב זאת האמונה מפני הקושי אשר לו לעזוב ארצו ומולדתו:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיהיה שמח לאיד כי הרע הוא בלתי רצוי בעצמותו ולזה לא יסור רע מהשם יתעלה אם לא מצד מה שבו מהטוב. ולזה ספר ששמח יתרו על הטובה שעשה השם לישראל ולא שמח ברע שהגיע אל המצרים:

התועלת התשיעי הוא במדות. והוא שראוי לאדם לברך את השם יתעלה ולתת לו תודה על הנפלאות השופעות ממנו כי בזה תועלת להישיר להאמין בשם יתע' ושהכל הוא מאתו יתע' ולזה ברך יתרו השם יתע' על הטובה שעשה לישראל והקריב לו עולה וזבחים:

התועלת הי' הוא במדות. והוא שכאשר יודה האדם להשם יתע' בהצילו האנשי' והיו בהם נכבדים ושפלים ראוי שיקדים לתת לו תודה על הצלתו הנכבדים ואח"כ על הצלת הפחותים וזה שאם היה כולל הצלת הנכבדים עם הצלת הפחותים הנה יהיה פוחת מעלת הנכדים כי היא לא יראה עצמו יותר שמח בהצלתם משמחתו בהצלת הפחותים והמשל שאם היו המלך ומשרת פחות במקום סכנה והצילם השם יתע' הנה אין ספק שאם אמר אחד מהאנשים להם ברוך יי' אשר הציל אתכם שהוא מבזה המלך

ופוחת מעלתו כי הוא משוה שמחתו להצלת הפחות לשמחתו להצלת המלך. ולזה תמצא שנתן יתרו תודה לשם יתע' על הצלתו הנכבדים שבעם והם משה ואהרן הזקנים והם ראשי העם ואח"כ נתן תודה על הצלת העם:

התועלת הי"א הוא במדות והוא שראוי למנהיג השלם שינהיג המונהגי' ממנו בתכלית מה שאפשר מהטוב והשלמות ולא יעלים עיניו מהנהגתם הלא תראה כי משה רבינו עליו השלום שהיה בתכלית מהדבקות בשם יתעלה עד שלא היה יכול להפנות מחשבתו בזולתו וזה היה סבה שלא היה יכול בדברו לבני האדם לסדר דבריו באופן ראוי הנה עם כל זה לא רצה לקצר בהנהגת ישראל אבל היה משתדל לשפוט בין איש ובין רעהו לפי משפטי התורה להסיר הקטטות והמריבות מביניהם אע"פ שהיה לו בזה לאות נפלא:

התועלת הי"ב הוא במדות. והוא שראוי לשלם שלא יקצר מהגעת השלמות לפי מה שאפשר בפעולות אשר יראה בלתי שלמות כי בזה ילך בדרכי השם יתעלה שישתדל להגיע השלמות בכל אחד מהנמצאות בתכלית מה שאפשר. הלא תראה כי יתרו לא נמנע מפני עוצם מעלת משה מלגנות הפעולה הזאת אשר היה בה מהלאות הנפלא למשה ולישראל והשתדל לעשות זאת הפעולה באופן יותר שלם אלא כי מפני היותו משער עוצם מעלת משה בחכמתו רצה לדעת תחלה הסבה אשר בעבורה הוכרח משה לעשות המעשה כי אולי היה שלם הפועל אשר היה חושב שיהיה בלתי שלם וכאשר נתברר לו שלא היתה שם סבה תכריח עכ"פ שיעשה זה הפועל על זה האופן אז הראה למשה שלא טוב הדבר אשר הוא עושה ובאר לו זה באופן שלם ונתן לו עצה איך יגיע התכלית שהיה משה מכוין אליו בזולת לאות לו ולישראל:

התועלת הי"ג הוא להודיע התכונות אשר ראוי שתהיינה לשופטים השלמים והם אלו אשר זכר יתרו ר"ל שיהיו אנשי חיל יראי אלהי' אנשי אמת שונאי בצע. וכבר ביארנו במה שקדם למה היה ראוי שתהיינה אלו התכונו' לשופטי' השלמים ואין תועלת בכפל הדברים ונתבאר עם זה שהוא ראוי שישים אותם שרים למשרתים רבים סרים למשמעתם כדי שייראו מהם ואנשים:

התועלת הי"ד הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה ולעזוב עצתו כשלא היתה טובה כמוה. הלא תראה כי משה רבינו ע"ה עם רוב שלמותו וחכמתו עזב עצתו מפני עצת יתרו להיות יותר טובה ממנה:

פרק יט

פסוק א

בחדש השלישי עד אנכי יי' אלהיך

ביאור דברי הפרשה

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם תשעה:

התועלת הראשון הוא להודיע כי כל מה שיעשה השם יתעלה מהנפלאות לישראל היה לתכלית שיתקרבו לעבודתו והנה סבב הש' יתע' במהירות נפלא להעתיקם מהרעות אשר גדלו עליהם ולהוציאם אל האמונה האמתית כדי שיהיו מוכנים לקבול התורה אשר בה היו מוכנים לירושת הארץ כמו שזכרנו פעמים רבות. ולזה אמר אתם ראיתם את אשר עשיתי במצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים. ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגומ'. לפי שאז היו מוכנים לקבול התורה. לעוצם מה שראו מהנפלאות אשר הביאו אותם להאמין בשם יתעלה בתכלית מה שאיפשר:

התועלת השני הוא להודיע שאין התורה נימוס מכריח ההולכים בדרכיה לעשות דבר יכבד עליהם לפי האמת אבל הוא הפך זה שהי תשים אותם בני חורין מכל אלו הפעולות המגונות אשר היה מנהג שאר הנימוסים להנהיג בהם ההולכים בדרכיהם כמו שאמר כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם וזה כי התורה תכוין לבריאות הנפש והגוף ותכוין לקדש האנשים מהפעולות המגונות אשר הם בלתי אנושייות כמו רבוי המשגל והמשגלים המגונים ושאר הדברים הולכים מנהגם כמו שאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ולזה היה זה הנימוס בהפך שאר הנמוסים הקודמים כי שאר הנמוסים היו מוקבלים על צד האונס וההכרח לפי שאין עצמותם מחייב ההמשך אחריהם ואולם התור' אין קיבולה על צד האונס וההכרח כי עצמותה יחייב ההמשך אחריה ולזה הודיע הש' יתע' זה לישר' כשרצה שיקבלו התורה להקנותם השלמו' האמתי':

התועלת השלישי הוא להודיע כי מי שילך בדרכו התורה תדבק בו ההשגחה האלהית לשמרו ולהצילו מהרעות הנכונות לבא עליו ולזה אמר ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו'. והייתם לי סגולה מכל העמים וגו'. הנה הקדים השם יתב' לזכור התועלת שיגיע מההתנהג בדרכי התורה קודם שיגיע מהות הנימוס התוריי' ר"ל שהוא ישים אותם ממלכת כהנים וגוי קדוש כדי לחבב יותר לישראל ענין התורה ויתרצו לקבל מצוותה:

התועלת הרביעי הוא להודיע כי הנבואה תגיע לנביא לפי מה שתשוטט מחשבתו בו ולזה כשהיה חושב משה במאמר ישראל כוונה אחת באה לו הנבואה בה האופן זולת האופן אשר באהלו בו כשחשב במאמרם כונה אחרת כמו שפירשנו במה שאמר וישב מש את דברי העם אל יי' ויגד משה את דברי העם אל יי':

התועלת החמישי הוא להודיע עוצם השגחת השם יתע' בישראל ורצותו להועילם עד שכבר נתן להם התורה באופן שלא ישאר להם ספק בה בשהיא מאת השם יתע' כדי שיאמינו במצות התורה אמונה שלימה וילכו בדרכיה וזה שאם היה מספר להם משה דברי התורה על צד הנבואה הנה אולי ישאר להם ספק בזה כי הם לא ידעו אם מה שיאמר להם משה הוא מה שדבר אליו השם יתע' ולזה חדש ע"ד מופת קול דברים היו שומעים אותו ישראל ובזה האופן שמעו עשרת הדברות שהם סוגי התורה הראשונים כמו שיתבאר אחר זה ובזה האופן גם כן היו שומעים דברי התורה לולי שהם אמרו למשה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות ולא נצטרכנו גם כן אל זה כי שאר המצות התוריות בכללם הם נכללות באופן מה העשרת הדברים ולזה היו שומעים עשרת הדברים מספיק להן כאלו שמעו מצות התורה בכללם:

התועלת הששי הוא במדות. והוא שראוי לאדם שינהג בתכלית הקדושה במקומת הנכבדים אשר בהם ייראו פעולות השם יתע' ונפלאותיו הראות נפלא ולזה צוו ישראל שלא יגשו אל אשה להיות נכונים ליום השלישי לעמוד סביב ההר אשר ירד כבוד השם יתעלה וצוו שלא יעלו בהר ולא יגעו בו לתת כבוד לשם יתברך אשר ירד כבודו שם:

התועלת השביעי הוא להזכיר עוצם הנפלאות אשר נתחדשו שם אז ע"ד המופת על הר סיני ענן כבד וקולות וברקים וקול שופר חזק מאד ועלה עשן נפלא מהר סיני בכללו ונתחדש בו כדמות רעש ועוד שקול השופר היה הולך וחזק מאד מה שהתמיד להמשיך קולו ועוד שכאשר היה עונה השם יתע' למשה בנבואה היה מתחדש קול דברים על יד המופת מגיד הדברים ההם שהיה אומר השם יתע' למשה וזה כלו הוא בתכלית הפלא. והנה התועלת בזכירת אלו הנפלאות הוא להוסיף אמות בענין התורה עם שהאמונה בנפלאות הוא מפנות התורה:

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שראוי למנהיג השלם כשיכוון. שימנעו המונהגים ממנו מדבר מה להרחיקם מהיזק עצום או להקנותם תועלת נפלא שישים העונש חזק למי שיעשה הדבר ההוא ולא יסמך בזה לבד אבל יוסיף להזהירם על זה בעת שיש לירוא שימשכו אל המעשה ההוא אשר מנע אותם מעשותו כי בזה האופן יגיע אל התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר וזה כי יראתם מהעונש החזק ימנע אותם מהמשך אחר המעשה ההוא והזכרה בשעת המעשה ימנע אותם משכיחת האזהרה הזאת והעונש הנפלא אשר בה. הנה לזאת הסבה תמצא שהזהיר השם יתע' שלא יעלו בהר ולא יגעו בו שאם יעשה זה יהיו נדונים בסקילה והוסיף להזכירם זאת האזהרה בעת שיהיה לחוש פן יהרסו לעלות ואולם משה היה חושב שלא יצטרכו לזאת האזהרה השנית לפי שהגבול

אשר גבלו בהר יזכירם והודיעו השם יתע' והנה שעם כל זה יצטרך להזהירם על זה מפני שמשה ואהרן יעלו אל ההר ואולי יחשבו מפני זה שלא יהיה לשם אשם אם יעלו בהר או יגעו בו:

התועלת התשיעי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם לעשות פעל ההבל והבטלה. הלא תראה כי משה רבינו ע"ה היה קשה בעיניו להזהיר ישראל שלא יהרס אל יי' לראות ואע"פ שצווהו השם יתע' על זה מפני היותו חושב שלא יהיה בזאת האזהרה תועלת עד שביאר לו השם יתע' מה שיכריח להוסיף להזהירם:

פרק כ

פסוק א

אנכי יי' אלהיך וגומ' עד סוף הפרשה

ביאור דברי הפרשה

אמר השם יתע' לישראל באמצעות קול הדברים המוחש אנכי יי' אלהיך המנהיג אותך ומשגיח בך אשר הוצאתיך מארץ מצרים שהיתה סוגרת ומסוגרת מלצאת ממנה כמו הבית שישימו בו העבדים שיכוונו לסגרו היטב כדי שלא יצאו ממנה ולזה אמר במקום אחר מכור הברזל. והרצון בזה שארץ מצרים לא היה יכול עבד לצאת ממנו כאלו תאמר שהיו עושין בו סימן יוכר בו שהוא עבד וכל מוצאו ומכירו שהוא עבד היה מצווה לתפשו ולהביאו אל אדוניו כמו שהוא המנהג היום בקצת המדינות. והנה היה זה תכלית הפלא. רצוני כי מהמקום שלא היה עבד אחד יכול לצאת הוציא השם יתעלה זה המספר הרב מהעבדים או ירצה בזה כי פרעה היה מונעם מהיציאה משם בדרך שלא היו יכולים לצאת כאלו היו בכור הברזל או מסוגרים בבית העבדים וסבב השם יתע' באלו הנפלאות העצומות אשר חדש שם להוציא ישר' ממצרים ומפני זה נתב' לישר' כי יש גבוה על הגרמי' השמימיי' הוא אשר פעל אלו הנפלאות וזה כי מה שיושפע באמצעו' הגרמים השמימיים הם הדברים הטבעיים כמו שהתבאר בששי ממ"י ולזה צוה הש"י להאמין שהוא האלוה כי בזאת האמונה תשלם לאדם הצלחתו האנושית כמו שהתבאר במעט עיון למי שיראה הפילוסופיא. ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני. נוסף עליו ואע"פ שכבר תאמין כי ואפילו הדברים ששמם השם יתעלה אמצעיים להשפיע פעולותיו בזה העולם השפל כי הם אינם במדרגה שותפים לשם יתעלה שיותן להם אלהות אבל הם במדרגת המשרתים והכלים להגיע פעולותיו בנמצאות והוא מבואר מאד מזה שכבר הוזהרנו מלהסיר ממנו האלהות ולתתו לזולתו כי בזה יותר מההתרחק מהאמין בשם יתעלה. לא תעשה לך פסל וכל תמונה מהדברים הנמצאים בשמים כמו השמש והירח

והכוכבים וכל צבא השמים ואשר בארץ מתחת כמו תבנית הבהמה והעוף ורמש האדמה ואשר במים מתחת לארץ כמו תבנית הדגה. והנה למדנו מזה שאם עשה הפסל על זה האופן לע"ז אע"פ שלא יעבדו עובר בלא תעשה וכן אם עשוהו אחרים לו. לא תעשה לך. והנה מלאכת האדם שתעשה ע"י שליח ייוחס עשייתה אליו כאמרו אז יבנה יהושע. ולא תשתחוה להם. מגיד שאין ראוי להשתחוות לאחר ממיני ע"ז ואע"פ שאין דרך עבודתו בכך כי ההשתחואה לאלהות לא תותר לעשות כי אם לשם יתעלה לבדו וכן ראוי שנבין מזה בשאר העבודות הנעשות לשם יתעלה כמו הזביחה והקטור והנסוך ולזה אמרה התורה זובח לאלהים יחרם וגו'. ואולם זכר בכאן מין אחד מהעבודות אשר יעשו לשם יתעלה וממנו נלמד הענין בשאר העבודות. ולא תעבדם. ר"ל בעבודות המיוחדות להם אשר יעבדום בהם עובדיהם כמו זורק אבן למרקולים ופוער עצמו לפעור כי זאת היא עפורתן כי אנכי יי' אלהיך מקנא במי שיתן האלהות לזולותי ואעניש אותו השונא אותי ועובד ע"ז בעונש נלא שיענשו על זה העון בני החוטא השלישים והרביעים. ולזה ראוי שישמרו האנשים מעבוד ע"ז. ואולם למי שיאהבני וישמר מצותי באופן שידבק בי אעשה חסד נפלא ימשך החסד ההוא לזרעו לאלפים מהדורות והנה יסופק בזה המאמר ספק מה והוא איך יתכן שיעניש השם יתעלה בני החוטא והנה אין להם אשם בחטא אביהם ואנחנו מתירים זה הספק בזה האופן והוא שהעונש יביא השם יתעלה על העוברים על דבריו אם על צד ההשגחה אם על דרך התוכחת אם על צד סור ההשגחה שיחולו עליהם הרעות הנכונות לבא עליהם לצד המערכת וכאשר יהיו אלו הרעו' באופן שיגיע להם רע לזרעם ולא היה מגיע להם לולי חטא אבותיהם והמשל כי כאשר מרו אבותינו חויב להם מהעונ' שיגלו בין האומות וירשו גוים ארצם והנה נמשך לזרעם אחריהם הגלות בסבת המצאם גולים בהולדם עד שלא יתכן שימלטו מזה הרע אם לא בהיותם יוצאים ממנו על צד המערכת או בשיהי בו בתכלית מהשלמות שיתכן שיוציאם השם יתע' מהארצות אשר הדיחם שם על דרך המופת ובה האופן אמ' הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה שאם לא חטאו אבותינו היינו אנחנו נמצאים בארץ מצרים ולא נצא ממנו אם לא כשנעשה מהפעולות המגונות מה שנתחייב עליהם כמו זה העונש ואולם כשנמצאנו בגלות בחטא אבותנו הנה לא יספיק לנו לשוב שם ההשמר מהפעולות המגונות אבל יצטרך לנו שנקנה מהשלמות כמו שנהיה בו דבקים לשם יתעלה באופן שיוציאנו מהגלות הזה על צד ההשגחה הנפלאה ובזה האופן לא היה עול עם יגיע לבנים עונש בעבור חטא האבות כי זהו במקרה והנה זה העונש המגיע בזה האופן הוא מעט לפי שהרע המסודר מהמערכת הוא מעט כמו שהתבאר במ"י והטובות

ישפיע השם יתעלה באמצעותו על הרוב ועוד שהרע ההוא המסודר מהמערכת יתכן שיסור קודם עתו מצד דבקות ההשגחה האלהית הפרטית במקבל הרע. ולזה הוא מבואר שזה הרע אין ראוי שיתמיד אורך נפלא עם ההשגחה האלהית הפרטית וההשגחה הכוללת אשר תהיה באמצעו' המערכת מתנגדו' לו ואולם הטוב המסודר מהשם יתעלה לדבקי' בו יתכן שיתמיד לאלפים מהדורות כי הטוב הוא נעזר בטובות המסודרות על צד המערכת ובטובו' המסודרות על צד ההשגחה הפרטית וזה מבואר מאד כ"ש למי שראה דברינו בזה במ"י והתבונן בהם ואולם רז"ל התירו זה הספק באופן אחר וזה שהם אמרו שהשם יתע' פוקד עון אבות על בנים כאשר יהיו הבנים אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם והוא בלי ספק מאמ' אמתי כמו שביארנו במ"י וזה כי הרע המסודר מהם יתעלה על צד התוכחת יהיה לפי המרי ר"ל שמי שהסתבך במרי סבוך מעט תספיק לו תוכח מעוטה ומי שהחזיק באופן ששב לו כקניין חזק יצטרך לתוכחת יותר עצומה ובהיות הענין כן הנה כאשר חטא האדם לבדו תספיק לו תוכחת יותר מעוטה מהתוכחת אשר תצטרך לו אם היה מחזיק אביו בזאת התכונה והוא היה אוחז מעשה אבותיו כי אז הסתבך בזה חמרי סבוך יותר חזק ובזה האופן אמרה התורה וגם בעונות אבותם ימקו והנה מה שאמרנוהו בזה הוא יותר נאות לפי הפשט:

לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא כי ה' יקח נקמתו ממי שישא שמו לשוא ולא ינקהו מזה החטא והנה ההשבע בשמו לשוא יהיה אם במה שהוא שקר וכזב אם במה שהו' ללא צרך משל מה שהוא ללא צורך כמו שנשבע על הידוע כמי שנשבע על השור שהוא שור והנה ההשבע במה שהוא שקר יחלק לשלשה חלקים אם שישבע על מה שהוא שקר כיצד התורה ר"ל שאי אפשר לו לקיימו כמו שנשבע שלא יניח תפילין כי התורה הכריחהו על זה והוא מושבע מהר סיני לקיים מצותה והנה הוא במדרגת מי שנשבע שלא לעשות דבר מה שהיה נשבע מתחילתו לעשותו ואם שישבע על מה שהו' שקר מצד טבעו ר"ל שאי אפשר לו לקיימו כמו שנשבע שלא יישן ג' ימים כי טבעו יאנוס אותו לישן קודם זה והנ' זאת האזהרה היא נמשכת לאזהרת ע"ז לפי שיש בעניינה מיעוט האמונה בשם יתעלה מה שלא יעלם וזה מבואר בשבועה שתהיה לשקר וזה כי השבועה בדבר הוא מורה על היקש בין שני הענינים מן האמתות והקיום ר"ל שזה הדבר הוא אמת כמו שזה יתקיים ולזה תהיה השבועה אצל האנשים בשמי' להעיר כי כמו שהשמים קיימים כן יתקיים זה המאמר או כמו שהשמים הם אמתי המציאות כן זה ולפי שהאמתות והקיום הוא נאמר בשם יתעלה מקודם ושאר הנמצאו' באיחור לפי שהאמתות והקיום להם מזולת שהוא השם יתעלה ובשם יתע' הוא מעצמותו על כן צותה התור' להשבע

בשמו יתע' בזה האופן כאמרו ובשמו תשבע ומנעה השבע בשם זולתו ולזה ההיתה השבועה בשמו לאמת נמשכת אל ההאמנה בו יתעלה וההפך בהשבע בשמו לשקר כי זה יורה על שהנשבע יאמין שאין אמתות לשם יתעלה ולא קיום ולזה הקיש זה המאמר הכוזב למציאות השם יתעלה או לחייב שהם מציאותו כמו שהתבאר באלהיות ולה היה חטא שבועה השקר קרוב למדרגת חטא ע"ז והנה מי שישבע בשמו לחנם יורה שהוא מאמין שאין בשם יתעלה תועלת וצורך לנמצאות ולזה ישבע בו לאמת שאין צרך בהאמתתו והנה זאת האמונה היא יותר מגונה מאמונות מי שישתף לשם יתעלה אלוה אחר בהנהגת המציאות והנה תעמוד על אמתת זה ההיקש ממה שישבע בו האדם בחיי נפשו או בחיי בנו או בחיי אביו שלא יקל בקיום הדבר ההוא מפני מה שהקיש בין קיום הדבר ההוא ובין החיים ההם:

זכור את יום השבת לקדשו מבין שאר הימים וזאת הזכירה היא בדבור לא בלב לבד והיא תהי' בכניסתו וביציאתו ר"ל שנזכור ההבדל אשר בין יום השבת לשאר הימי' כדי שנזכיר מעשיית מלאכה בו וזאת הזכירה אשר בכניסתו קראוה אותה רז"ל קדוש ואשר ביציאתו קראוה הבדלה:

ששת ימים תוכל לעשות מלאכת עבודה ועשית כל מלאכתך והם שאר המלאכו' שהם לצורך אוכל נפש ואולם היום הזו' הוא שבת ליי' אלהיך ר"ל שתיוחדו מכל מלאכה ויהיה היום ההוא מיוחד ליי' אלהיך כשתשתדל לעבודתו לבד ולא יטרידוך עסקים. לא תעשה כל מלאכה אתה לא ממלאכת עבודה ולא מהמלאכות שהם לצורך אוכל נפש ולא יעשוה גם כן לא בנך ובתך הקטנים ולא עבדך ואמתך הכנעני' ולא בהמתך ולא יעשה לך גם כן גרך אשר בשעריך ואף על פי שלא קבל עליו מצות התורה כמו שתראה בעניין הנבלה שאמרה התורה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה. הנה יתבאר לך כי האזהרה היתה כזה העניין לו לא לבנו ובתו ובהמתו ועבדו ואמתו וגר שער לפי שאין הבהמה ראויה למצות ולאזהרה ולא בנו ובתו הקטנים ולא הגר אשר בשער כי אינו בן תורה ולזה ראוי שנבין שהכונה בעבד ובאמה בכאן העבד והאמה שלא נכנסו בגבול המצות כגון עבד ואמה הקטנים ואולם הגדולים הם נכנסים לגבול המצו ואין האזהרה בהם לאדון אבל לעצמם ולזה אמר במקום אחר וינפש בן אמתך והגר להורות שעל הקטן ידבר והנה זה הגר אשר ידבר בו הוא כשיהיה שכירו ולקיטו ולזה אמר וגרך אשר בשעריך והמשיכו גם כן לעבדו ואמתו ובהמתו שהם תחת ידו והנה הזהיר השם יתע' ישראל מעשות מלאכה ביום השבת להעיר על חדוש העולם עד שהשלי' השם יתע' המלאכה הנפלאה שהיתה בו בששת ימי הבריאה וביום השביעי המשיך המציאות על ענינו לפי

הטבע שהטביעו כמו שביארנו בפרשת בראשית ולזה ברך השם את יום השביעי כי הוא היה הולך במדרגת התכלית למה שנתחדש בששת ימי הבריאה וזאת היא הברכה בתוספת המעלה שהית' לו ולהזכיר זה הענין הנפלא אשר היו מהגדולו' אשר בפנו' התוריות והעיוניות כמו שנתבאר מדברינו בספר מ"י ברך השם את יום השבת ויקדשהו מעשות בו מלאכה כדי שיהיה היום ההוא מיוחד לעבודתו יתע' ובהתבונן בנפלאותיו ועוצם חכמתו להנהיג המציאות בזה האופן השלם ואפשר שנאמר שהרצון באמרו על כן בירך יי' את יום השבת ויקדשהו הוא להודיע לישראל שראוי שישבות ביום השבת כי בירך השם את יום השבת בעניין המן שהוסיף לישראל ממנו ביום הששי באופן שהיה מוכן להם מזונות שבת קודם באו ולזה לא הבאיש בשבת ורמה לא היתה בו וקדש השבת בעניין המן שלא היה יורד בשבת והיה יורד בשאר הימים והעד על זה הפירוש מה שאמר משה לנשיאי העדה כשהגידו למשה כי ביום ההוא מצאו העם לחם משנה הוא אשר דבר יי' שבתון שבת קדש לה' מחר כמו שביארנו. וראוי שתדע כי מצות הזכירה היא נוהגת בנשים לפי שהם מוזהרות מעשיית המלאכה בשבת כמו האנשים ולזה תהיה מצות השביתה והזכירה נוהגת ג"כ ועוד כי הזכירה היא לתכלית שישמרו מעשיית המלאכה ולזה יחוייב שתתנהג בנשים כי הם מוזהרות מזה וכזה אמרו ז"ל מי שישנו בשמירה ישנו בשכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכיר' וראוי שתדע כי מלאכה היא מה שתכוין בו תכלית מהתכליו' וזה התכלית לפעמים יהיה מכוון בעצמו ולפעמי' יהיה בעבור זולתו משל מה שהוא מכוון בעצמו כמו הבישול והאפיה ותקון המזון והתפירה לתקון המלבוש ומה שידמה לזה משל מה שהוא בעבור זולתו כמו החרישה והזריעה והטחינה וההרקדה ומה שידמ' לזה והנה חייבה התורה על המלאכה שהיא מכוונת בעבור זולתו כמו שמצאנו במקושש וכן אמר' התור' בחרי' ובקציר תשבות ולה אין הכונה במלאכה שיגיע בה תכלית מהתכליו' אשר יכונו לפי הנהוג במלאכות כי בכאן מלאכות משרתות ומלאכו' ראשיות ומזה יתבאר כמה הם סוגי המלאכו' הראשוני' אשר יתחייבו עליהן בשבת והם לפי מה שהתבאר מהחפוש מ' חסר אחת והם הזריעה ומה שיכוון בו מהמלאכו' מה שיכוון בזריע' כמו הנטיעה וההברכה ומה שידמה לזה והחרישה ומה שיכוון בו מהמלאכות ומה שיכוון בחריש' והוא נתינת המזון לצמחי' והקציר' ומה שידמ' לזה והעמור ומה שידמה לו והדיש' ומה שידמה לזה והזריה והברירה והטחינה וההרקדה והלישה והאפיה ומה שידמה להם. כי כל אחת מאלו תקרא מלאכה לפי הנהוג אף על פי שהם קצתם בעבור קצת וגזיזת הצמר ומה שידמה לה והלבון והנפוץ והטוייה ועשיית הגירין והמיסך כדי לארוג והמריגה

והצביע והקשירה כי כבר תקרה באריגה כשנפסק החוט וההתרה כי היא תקרה בה גם כן כשלא יעשה הקשר כראוי והתפירה והקריעה כי היא תעשה על מנת לתפור והבנין והסתירה כי כבר יכוין לסתור במלאכת הבנייה לתכלית שישובו לבנות הבנין ההוא באופן יותר שלם ומה שיעשה למלאכה להשלימה כמו שיפת הכלים בעור הדג להחליק אותם בתכלית מה שאפשר. ובזה הסוג נכלל כל דבר שבהעשותו תשלם המלאכה ומה שידמה לאחד אחד מאלו המלאכות והצרה והשחיטה ומחיקת העורות ועבודן וחתוכן והכתיבה והמחיקה כי פעמים תעשה לכתוב במקומו והשרטוט והבערה והכבוי וההוצאה מרשות לרשות ומה שידמה להן והנה כשתחקור על המלאכות כלם תמצאם נכללות תחת סוגי אלו המלאכות אשר זכרנו והנה ההושטה מרשות היחיד לרה"י ורה"ר באמצע ג"כ נקראת מלאכה בתורה כי כן היתה עבודת הלוים במשכן להושיט הקרשים מעגלה לעגלה אשר לפניה ולזה כשהיתה ההושטה בזה האופן רצוני שיהיו שני רשויו' היחיד בצד אחד מרשות הרבים והנה יתחייבו עליה להיות כמו זה הענין נקרא מלאכה בתורה וראוי שתדע שהעברת החפצים ברשות הרבים יותר מארבע אמות היא תחת זה הסוג ובעבור זה נהרג המקושש כמו שארז"ל וזה כי כבר תמצא שיעתיקו האנשים החפצים ממקום למקו' ברשות הרבים בזה האופן שיעתיקו אותם ממקו' למקום יותר קרוב מהבית או מהשדה וכשיקבץ שם במקום ההוא ישובו להעתיקו גם כן ממקום למקום עד שנשלם להם שיעתיקוהו בבית או בשדה ולזה יהיה נמנה זה מהמלאכות ואולם שיעור הארבע אמות נתבאר ממה שאומר והוא שאין כל העתקה שתעשה בזה האופן מלאכה ולזה יחוייב שיהיה שם שיעור ראשון תהיה ההעתקה אשר תהיה בשיעור ההוא מלאכה וזה השיעור הו' ארבע אמות ומעלה כי עד ד' אמות יוכל האדם להעתיקה חפץ עד היותו עומד במקום אחר והנה אמרה התורה שבו איש תחתיו ר"ל שמי שלקט דבר בשבת ישב תחתיו בדרך שלא יוציא החפץ מתחתיו והשיעור שיהיה לזה הוא ארבע אמות ר"ל שאדם הבינוני שיהיה שוכב ויפשוט ידיו ורגליו ימצא מתחתיו ארבעה אמות מהשיעור כי קומת אדם הבינוני הוא שלש אמות והאורך הנוסף בסבת פשוט ידיו ורגליו היא אמה אחת ומזה השרש יתבאר שמי שזרק החפץ מרשות הרבים והעבירו דרך רשות היחיד ונח ברשו' הרבים שאם נח חוץ לארבע אמות ממקום עקירתו חייב כי אלו הארבע אמות הם כמו רשות של אדם היושב בהם ולזה יצורף עמהם רשות היחיד להשלי' השיעור ארבע אמות וזה הדבר נתבאר בפרק הזורק ובתוספתא במעט עיון. ואולם הר"ם ז"ל נבאר מדבריו שהבין שלא יתחייב עד שיהיה שם ארבע אמות מזולת רשות היחיד ולא אשער מאין הוציא זה כי אלו הארבע אמות הם שיעור מה שיש תחתיו

של אדם ולא תהיינה בשום פנים תחתיו אלו הארבע אמות מרשות הרבים שרשות היחיד מפסיק ביניהם אם לא יחתוך איש ההוא ולזה נפלאנו על הר"ם ז"ל ואולם רצונו היה מה שאמרנו ואף על פי שלא יראה זה מפשטי דבריו כמו שיתבאר למעיין בהם ואיני צריך לבאר שההוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים או ההכנסה היא מלאכה כי הוא מבואר שכל אחת מאלו היא מלאכה מעשיית יכוון בה תכלית כאלו תאמר להוציא החפצים לחוץ למכרם או להכניסם לבית לשמרם ולזה היה הענין נכנס בגדר המלאכה אשר באה האזהרה מעשייתה ולזה אמר הנביא לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת והנה זאת המלאכה הוא מה שיעשוהו לפי המורגל מנימוס המלאכה ההיא ואם יעשה הדבר ההוא בזולת זה האופן לא יקרא מלאכה לפי הנהוג ולזה לא יתחייבו על עשייתו מן התורה כמו שהוציא החפץ בזולת האופן הנ"ל הנהוג כאלו תאמר ששם אותו על רגלו והוציא אותו וזה כי כל מלאכ' יש לה אומנו' וסדור תעש' לפי הסדור ההוא ומה שלא יעשה על זה האופן אין ראוי שיקרא מלאכה לפי הנהוג והמורגל וכן אם עשו שנים המלאכה שאין מדרכה שיעשו שנים הנה הם פטורים כי אין זאת המלאכה לפי המורגל כאלו תאמר שיוציאו שני' קופה קטנה ומה שידמה לזה ולפי שמגדר המלאכה היא שיכוין בה תכלית לתועלת מה הנה מה שלא יכוין בה תכלית או שיכוין בו תכלית ולא יהיה בו תועלת כלל לא יתחייבו בו בשבת ולזה יהיו המקלקלים פטורים בשבת אם לא יהיה בקלקול ההוא תועלת מה אם להנקם מהשונא או מה שידמה לזה ולזאת הסבה גם כן לא יתחייבו בדבר שאין מתכוין בו כי אין זה נכנס בגדר המלאכה כלל כאלו תאמר שיהלך אדם על גבי עשבים ויתכוין להלוך בשבת שהוא מותר בשבת וימשך מזה מה שידמה לקצירה רצוני שיעקור מהעשבים וזאת המלאכה תעשה בהכרח בכוונה בה ובזה האופן יתישרו בו על התכלית ולזה מי שחשב לעשות מלאכה אחת ולא עשה אותה אבל עשה אחרת הוא פטור כי לא יקרא מלאכה מה שעשה אותו כי לא כיון לזה וכן העושה מלאכה כמתעסק בזולת כוונה הנה הוא פטור כי אין זה נכנס בגדר המלאכה כלל וכן העושה מלאכה ולא הגיע אל התכלית שיכוין אליו ר"ל שלא נעשית המלאכה באופן שכיון בה והיה זה סבה שלא הגיעו אל התכלית לפי מה שכיון הנה הוא פטור ואולם אם הגיע התכלית היותר שלם ממה שכיון הנה הוא חייב כי כבר נעשית כונתו וגם כן הנה מהמלאכות מה שיעשה לא לגופה של מלאכה ויהיה נכנס בגדר המלאכה אחר שכבר נעשית המלאכה לתכלית מה כאלו תאמר שיעקור אדם אילן כדי שלא יסתעפו שרשיו ויקעקעהו הבניין הסמוך לו שהוא אינו צריך לגו האילן הנה מפני שאי אפשר שיגיע זה התכלית בזולת מלאכה הנה יתחייב וכן מי שיכבה הנר מפני השמן אעפ"י שאינו צריך

לגוף הכבוי חייב וכן כל כיוצא בזה וראוי שתדע כי לא יתחייב האדם על מה שהוא ממלאכה ואינו מלאכה כי התורה הזהירה על המלאכה. לא על מה שהוא חלק מהמלאה ומזה המקום יתבא' לך לפי מה שהתבאר מהשרשים הכוללים שהמלאכות שיגיע התכלית בכל חלק מהם כשהגיע הנה כל חלק מהם יקרא מלאכה וזה כי החלק יהיה אם תהיה המלאכה מהכמה המתדבק כמו מלאכת הבנייה החלק היותר קטן שיתכן שיעשה במלאכה ההיא ולזה יתחייב דרך משל הכונה בכל שהוא כי כבר יתכן באי זה חלק שיהיה ממנו שתעשהו מלאכת הבנייה כי חסר כמו זה החלק להשלים בנין קצת הדברים ואם היתה המלאכה מהכמה דמתחלק ותעשה המלאכה ההיא מקבוץ האחדים אחד אחד כמו הכתיבה שיכתבו אות אחר אות וכמו האריגה שיארגו חוט אחר חוט הנה יתחייבו על עשיית שנים מהאחדים ההם כי זה המ"ם הוא קטן המספר שימצאו במלאכה ההיא מקבוץ האחדים ואם לא תעשה המלאכה מקבוץ האחדים אחד אחד אבל תעשה רבים מהאחדים יחד כמו העניין בהוצאת הזרעי' ובהוצאת התבן למאכל הבהמו' הנה יהיה הענין בזה כמו הענין במלאכה שהיא מהכמה המתדבק רצוני שכבר יתחייב על החלק היותר קטן שיורגל העשותו במלאכה ההיא כאלו תאמר שהוא התחייב אם הוציא מהתבן מה שיהיה מלא פי הבהמה אשר דרכה שתאכל אותו כי זה הוא קטן השיעור אשר יחלק בו התבן כשיקחוהו הבהמות לאכלו ויתחייב מהוצאת הזרעי' על קטן השיעור שיורגל שיקחהו הזורע לזרעו מאותם הזרעים ואולם מה שלא יגיע התכלית בכל חלק מהמלאכה כמו העתקת החפצים ממקור למקום הנה לא יתחייב אם לא עשה כל המלאכ' משל זה שהעוקר החפץ ממקום להעתיקו למקום אחר הנה כשעקר החפץ והעתיקו למקום אחר נשלמה המלאכה. ואולם קודם שהניח החפץ לא נשלמה ולזה אם עקר אחד והניח אחר שניהם פטורים ומזה יתבאר שאם עקר החפץ ולא הניחו על מקום ראוי שיונחו בו כמו שלא היה המקום ההוא ד' על ד' שאין ראוי להניח בו החפצים הנה לא יתחייב כי אין זו הנחה אבל הוא אמצע ההעתקה. וכן האופה ולא גמר לאפות באופן שראוי כלל לאכילה הנה הוא פטור כי זה חלק ממלאכה לא מלאכה והבן זה כי הוא מגדולי השרשים אשר יהיו בדיני המלאכות אשר יעשו בשבת וכבר ידעת מהשרשים הכוללים שהוא מותר לעשות בשבת מלאכה לפקוח נפש והוא מבואר גם כן שהמלאכה שהתחיל אדם לעשותה קודם השבת ונגמרה מאליה בשבת לא יעברו עליה מפני עשיית מלאכה והמשל כמו ששם האדם פת בתנור מערב שבת ונגמרה אפייתו מאליה בשבת לא יעברו עליה מפני עשיית המלאכה וזה כי הוא לא אפה זה הפת בשבתו ואינו מצווה על שביתת התנור כי אין אדם מצווה על שביתת כליו אבל הוא מצווה על שביתת בהמתו

לבד כמו שביארה התורה ועוד כי בה יתכן שתאמר מנוחה ושביתה לא בכלים כי אין עמל בכלים במה שיעשה באמצעותם מהמלאכות וזה מבואר בנפשו וכבר ביארנו במה שקדם שהיום התוריי הוא מתחיל מהערב והנה מסתפק לרז"ל אם תהיה התחלת היום מעת שקיעת החמה או מעת שיסור אורו והוא כשיראו שלשה כוכבים בינוניים וזה כי אור השמש מונע הראות הכוכבים וכשיראה מהם זה הרבוי אז נשפוט שסר אור השמש באופן מה וזה כי כשנראה כוכב אחד לבד לא היה שם רבוי מראיית הכוכבים ולא נשפוט מפני זה על סור אור השמש ולפי שאין הראות הכוכבים אחד אחר אחד מפני רבוים יראו מהם יחד רבים בהעדר אור השמש מונע הראות הכוכבים וכשיראה מהם זה הרבוי אז נשפוט שסר אור השמש באופן מה וזה כי כשנראה כוכב אחד לבד לא היה שם רבוי מראיית הכוכבים ולא נשפוט מפני זה על סור אור השמש ולפי שאין הראות הכוכבי' אחד אחר אחד מפני רבוים יראו מהם יחד רבים בהעדר אור השמש והם הכוכבים אשר גדלם שוה ומרחקם מהשמש שוה באופן מה הנה נקח מהם הרבוי הראשון שהוא שנים ונוסיף אותו על הכוכב האחד והוא שלשה ואולם אם יהיה לילה כשיראה שני כוכבים בינוניים הנה יש בזה ספק וזה שאם היה הראות הכוכבים אחד אחר אחד בהכרח הנה יהיה לילה כשיראו שני כוכבים כמו שהתבאר בשרשים הכוללים וזה לא היה הראות הכוכבים אחד אחר אחד מפני היות רבים מהם יחד במדרגה אחת מהשמש הנה מפני שהמספר הרב הראשון הוא שלשה הנה לא יהיה לילה עד שיראו שלשה כוכבים והנה קראו רז"ל זה הזמן אשר בין שקיעת השמש וצאת הכוכבים בין השמשות וזה הזמן הוא ספק אם הוא מהיום העובר או מהיום הבא ולזה ראוי להשמר מעשות מלאכה משקיעת השמש מערב שבת עד צאת הכוכבים ביום השבת כי בספר של תורה וראוי שנשפוט להחמיר כדי שלא נעבור על דברי התורה כ"ש בענינים הגדולים כמו השבת שיש בו כרת ומיתת ב"ד כמו שיתבאר במה שיבא בג"ה. וראוי שתדע שאם הניח האדם לעשות מלאכה לבנו ובתו הקטנים ולעבדו ואמתו ובהמתו ושכירו ולקיטו אינו לוקה לפי מה שאמ' לא תעשה כל מלאכה אשר כלל בו אלו האזהרות הוא לאו שנתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו והנה הוא עובר על עשה שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר. וכן ראוי שתדע שאחד שור וחמור ואחד כל בהמה וחיה ועוף שיש ברשותו של אדם כי ההיקש בהם אחד אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהשור והחמור הם נכונים לחרוש בהם ולשאת בהם כל משא והוא מבואר שלא יקרא מלאכה מה שתשא הבהמה לתכשיט או לשמירתה שלא תברח או שלא יגיע לה נזק מאי זה שיהיה מהדברים ואולם יקרא מלאכה מה שתשאהו על צד ההעתקה ממקום למקום או שלא יהיה בו תועלת

לשמירת הבהמה בעצמה או שלא תברח וכן הענין באדם כי מה שישא מהדברי' שאינם תכשיט לו או שאינם לשמרו מהקור והחום והוא מבואר עוד שהאכילה אינה מלאכה אבל היא נכנסת בגדר הפעולות הטבעיות כי הב"ח כולם יעשו זה הפועל. ולזה לא נאסרה בשבת כמו שאמר בביאור אכלוהו היום כי שבת היום ובהיות הענין כן הנה שבירת הדברים שהם לצורך אכילה לא יקרא מלאכה כאלו תאמר שבירת האגוז לאכול מה שבתוכה כי זה יעשוהו הב"ח גם כן בשניהם וגם שבירת הכלים לקחת מה שבתוכם מהאוכלים כשלא יכוין שתעשה השבירה ההיא באומנות וכן תמצא שיעשו זה כשיוכלו עליו. ולזאת הסבה בעינה מותר לאדם לחתוך האוכלין לפני בהמתו:

כבד את אביך ואת אמך בדבריך ובמעשיך כאלו תאמר לשמשם ולהאכילם ולהשקות' ולהלבישם משלו אם אין נכסים לאב ולאם כי הכבוד יאמר על מה שיותר אדם מהונו לתת לכבוד זולתו כמו שאמר כבד את יי' מהונך והנה בקיימך זה היעוד ימשך מהתועלת שתחזיק בארץ אשר יי' אלהיך נותן לך לאורך ימים וזה כי בכבד האדם הוריו כפי כוחו מפני שהביאוהו לחיי העולם הזה יתעורר לכבד השם יתעלה אשר שפע ממנו מציאותו ומציאו' הוריו וישמר מציאותם הזמן האפשרי במה ששפע ממנו מהכוחות השומרות מציאותם ולזה השתדל לקיים מצות השם יתעלה כפי היכולת וזה יהיה סבה אל שלא תסור השגחת השם יתעלה מישראל באופן שיירשו הגוים ארצם הלא תראה שלא גלו ישראל מהארץ כי אם אחר בזותם השם יתעלה ועבדם ע"ז עד שהגיעו מעוצם בזותם השם יתעלה ומצותיו שהעמידו צלם בהיכל כמו שנתפרסם ממנשה. ועוד כי כשיכבד האדם הוריו ישמר מעשות דבר יכעיסם ויתנהג מפני זה במוסרם וזה יהיה הסבה שיקבלו המוסר הדורות הבאים מהראשונים דור אחר דור ויחזיקו מפני זה כלם בתורת השם יתעלה אחר שכבר החזיקו בה דורו של משה ועוד כי בזה ישלם תקון קבוץ הבית אשר הוא התחלה לתיקון קבוץ המדינה והנה יקרה מתקון קבוץ המדינה שתשלם ההסכמה בין האנשים ויקבלו צעיריהם המוסר מגדוליהם וזה יהיה סבה אל שישמר יש' תמיד תורת השם יתעלה דור אחר דור. ואולם התועלת שיהיה להם בהחזיקם תמיד בארץ ישראל הוא קנין שלמו' האנושי כי בארץ ההיא הכנה נוספת להגעת השפע האלהי בה כמו שזכרנו פעמים רבות במה שקדם עם שקבוץ השלמים הוא עוזר מאד להגעת השלמות ובהיותם מפוזרים בין האומות ימנע מהם זה העזר עם מה שיטריד' התענותם תחת יד האומו' ההם. וראוי שתדע שכבוד אב ואם נוהג אפילו לאחר מיתה כי בזה ישלם התועלת שאמר למן יאריכון ימיך וגו' שאם לא היה האדם מזדרז אחר מות אביו לתת כבוד לאביו שהביאהו לחיי העולם הזה לא יזדרז ללכת במוסרו ולא יזדרז מפני זה ללכת

אחר מצות השם יתעלה. ועוד שכבר מצאנו בספורי התורה כבוד ההורים אחר מיתה במה שאמרו אחי יוסף ליוסף אביך צוה לפני מות לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וגו'. וזה כלו מורה כי הם אמרו זה להורות יוסף שרצון אביו היה שימחול להם. ולזה נתן להם זאת העצה כדי שיוכרח יוסף לכבוד אביו למחול להם וראוי שתדע כי זה הדין נוהג באיש ובאשה ובטומטום ובאנדרוגינוס כי לא הבתה בזה הצווי דבר שלא בא הצווי בזה לאיש לבד כמו הענין בהדבק ממצות התורה אלא שהאשה כיון שנשאת אין ספק בידה לעשות כי רשות בעלה עלה ואולם תכבדהו אז בדבריה ובמה שאפשר לה ואין ספק כי מי שיבזה בעל אמו יבזה אשו וכן מי שיבזה אשת אביו יבזה אביו ולזה נכלל בכבוד אב ואם כבוד אשת אביו שאינה אמו וכבוד בעל אמו שאינו אביו וכן הוא מבואר שאם היה הבן ממזר שאביו הוא מי שהולידו ולזה יחוייב המסור גם כן בכבוד אביו ואמו. והנה הקדימה התורה כבוד אביו לכבוד אמו לפי שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו. ולזה יהיה כבוד אביו קודם לכבוד אמו ומזה המקום יתבאר שכבוד השם יתעלה קודם לכבוד אביו ואמו לפי שהוא והוריו חייבים בכבוד השם יתעלה:

לא תרצח ר"ל שלא תהרוג נפש אדם מישראל כי הריגת הבעלי חיים הותרה להם לפי שהתבאר בתורה במקומות רבים. וכבר נצטוו גם כן על הריגת קצת האומות כמו עמלק ושאר האמות שנצטווח ישראל שלא יהיו מהם כל נשמה ולזה יחוייב שישוב זה הצווי לנפש ישראל והוא מבואר שכל מי שיהיה חי גדול או קטן או איש או אשה או טומטום או אנדרוגינוס יפול עליו שם הרציחה כי הוא חי ולזה אמר בפרשת אמור ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת:

לא תנאף ר"ל שלא תבא על אחת מהעריות אשר תזהיר בהם התורה כמו אשת איש וזולתה כמו שאמר אזר ינאף אשת רעהו מות יומת הנואף והנואפת ושלא תביא האשה אחת מהעריות עליה. ועוד יתבאר באי זה אופן יתחייבו בו ובאיזה אופן לא יתחייבו בו אצל הביאור בענין העריות:

לא תגנוב הנה זאת האזהרה היא לגניבת נפש מישראל שיתכן בה מיתת ב"ד כמו שיתבאר בפרשת ואלה המשפטים וזה סמכו לאזהרת הרציחה והניאוף שיש בהם מיתת ב"ד ואולם האזהרה על גנבת ממון היא בפרשת קדושים תהיו באמרו לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו וכבר יתבאר זה מדברינו מצד אחר מהביאור כאשר נבאר שאלו עשרת הדברים מקיפים על כל מצות התורה באופן מה:

לא תענה ברעך עד שקר. ר"ל שלא תעיד ברעך באופן שתהיה עד שקר בעדות ההוא ואין ראוי שנאמר שיהיה זה המאמר אזהרה לעד שקר שלא יעיד בחברו שאם היה הדבר כן

יהיה מוזהר עד השקר מלהעיד ברעהו האמת וזה דבר אין ראוי שיאמן כי הכובש עדותו הוא חוטא כמו שיתבאר בפרשת ויקרא ואפשר שיהיה הרצון בעד עדות כמו שכת' ר' דוד קמחי ויהיה הרצון בזה שלא תעיד ברעך עדות שקר וכמוהו גלעד שקר' לבן בלשון ארמית יגר שהדותא כי כבר ימצאו בלשוננו שמו' יהיו פעם שם תואר ופעם שם מקר' והנה ימצא בזה העדו' מה שיתחייבו בו מיתת ב"ד כמו שיתבאר בפרש' עדים זוממים: **לא תחמוד** בית רעך ר"ל אשתו וטפו ושאר קנינו וענין החמדה הוא שישתדל שיהיו לו כאילו תאמר שיתן ממון לרעהו שיגרש אשתו כדי שישאנה או שימכור לו עבדו ואמתו ושורו וחמורו או אחד משאר קניניו כי זאת היא תכונה רעה מאד להשתדל שיצאו קניני רעהו מתחת ידו אם לא יתרצה מעצמו למכרם ולהוציאם מתחת ידו וכבר למדנו שהחמדה אינה בלב לבד אבל יש עמה מעשה ממה שאמרה התורה לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך וגומ' ואמר עוד לא יחמוד איש ארצך ר"ל שלא ישתדל איש לקחת אותה בעלותך לרגל וכן אמר וחמדו שדות וגזלו ולזה לא יהיה עובר על לאו זה אם לא עשה מעשה באופן שיהיה לו הדבר שחמד ואי אפשר שנאמר שיהיה הרצון בבית רעך האהל אשר ישב בו כי אנחנו נמצא עניין זכירתו הפרטים הולכים בהדרגה בנכבד החל ובקטן כלה ולזה הקדים אשתו לעבדו. ועבדו לאמתו. ואמתו לשורו. ושורו לחמורו. ואחר כן כלל כל שאר הקנינים שאין בהם רוח חיים והנה אין הבית יותר נכבד מהאשה שיקדימוהו לה ולזה יהיה הרצון בביתצ כלל קניניו וכן פירשו במכילתא והנה מצאנו הבית נופל על האשה והבנים אמר ונשמרתי אני וביתי ואמר בקנין המלוכה כי בית יעשה לך יי' והנה אם נתאוה בלב לבד אע"פ שלא עשה מעשה כבר עובר בלאו כמו שנזכר במשנה תורה ולא תאוה בית רעך שזהו ועבדו ואמתו. והנה נכללה זאת האזהרה בכאן במה שאמר לא תחמוד. שלא יתכן שישמר האדם מהחמוד אם לא ישמר מהתאוות קניני רעהו כי התאוה מביאה לידי חמוד. וראוי שתדע כי אלו עשרת הדברים מקיפים בכל מצות התורה. ולזה היתה כוונת האלהית שישמעו אותם ישראל בזה האופן הנפלא לא מפי משה כדי שיאמינו בהם התקיים להם האמונה בכל המצות התוריות אשר הם מקיפים בהם. ואנחנו מציעים תחלה בביאור זה כי הצואה לעשות מה שהוא בתכלית מהטוב תקיף אל עשיית הדברים המביאים אל הטוב ההוא והאזהרה מעשות מה שהוא בתכלית מהרע תקיף מההשמר מעשית הדברים המביאים אל הרע ההוא והמשל שאם יצוה אדם לבנות בית חזק והיה מדרך הבניין ההוא שלא ישלם אלא כשיקחו אבנים מהמקום הפלוני וחמר מהמקום הפלוני ולבנים מהמקום הפלוני וקורות מהעץ הפלוני הנה הצואה על הבנין ההוא היא צואה לקחת אבנים והחמר והלבנים

והקורות מהמקומות ההם אשר בהם יתכן שישלם זה הבניין ואחר זאת ההצעה נאמר כי מפני שהתכלית הוא יותר נכבד ממה שלפני התכלית במה שידרוך אל השלמות והיה המאוחר בסדר בפעולות אשר יכוין בהם השלמות יותר קרוב אל התכלית מהקודם בסדר הנה הקדימה התורה בענין עשרת הדברים המאוחר בסדר וזכרה באחרונה הקודם בסדר. ועל זה האופן ראינו לבאר הסבה וסדור עשרת הדברים כשנתחיל מלא תחמוד עד שנגיע בזה האופן לאנכי יי' אלהיך ונאמר כי התורה תשתדל להשלים האד' במדות ובעיון כמו שזכרנו במה שקדם ובארנוהו במה שאין ספק בו מספורי התורה ויתבאר עוד בג"ה אצל נתינתנו טעמי המצות במצות מצוה והנה השלמות במדות יגיע כשישמר האדם מעשיית הרע וישתדל בעשיית הטוב. וכן השלמות בעיון יגיע כשישמר האדם מהאמין הדעות הנפסדות ובהשתדלותו להאמין הדעות האמתיות והוא מבואר כי הסרת חליי המדות והעיון קודם בסדר להקנאת השלמות במדות ובעיון כמו שקדם ברפואת הסר' הליחה המחליאה להקנאת מזג הבריאות ולזה גם כן קדם בסדר הקנאת שלמות המדות להקנאת שלמות המושכלות כי לא יתכן שישתדל האדם בשלמות המושכלות כראוי אם לא אחר הנקותו מטומאת המדות המגונות המונעות אותו מכל שלמות ולפי שהיו בכאן מצות יכוין בהם ההישרה לשלמות המדות ולשלמות המושכלות יחד הנה יחוייב שיקדים בסדר אלו המצו' המישירות לשלמות המושכלות ולה יהיה הסדור נותן שיקדים בסדר סוגי האזהרה אשר יקיפו על סור מרע במדות ואח"כ יזכור סוגי הצואה אשר יקיפו על עשיית הטוב במדות ואחר כן יזכור סוגי האזהרה אשר יקיפו על סור מרע במה שהוא משותף למדות. ולעיון. ואחר כן יזכור סוגי הצואה אשר יקיפו על עשיית הטוב. כמה שהוא משותף למדות לעיון ואחר כן יזכור סוגי האזהרה ואשר יקיפו על עשיית הרע בדיעות ואחר כן יזכור סוגי הצואה אשר יקיפו על עשיית הטוב בדיעות אלא שהתורה הפכה זה הסדור והתחילה מהמאוחר בסדר לסבה שזכרנו ועוד כי אע"פ שהאמונה בשם יתע' וההרחקה המאמין זולתו הם אחרונו' בסדור כאשר יגיע' זה בהתאמתות וחקירה הנה ראוי שתהיינה קודמות בדר על צד הקבלה כדי שיתחנכו הקטנים באמונת השם יתע' ויגדלו עליה ויהיה זה סבה אל שייראו ממנו ויתנהגו בדרכי התור' והנה לא תחמוד ולא תענה ולא תגנוב ולא תנאף ולא תרצה הם כלם אזהרות מקיפות על סור מרע במדות ומצות כבר היא מקפת על עשיית הטוב במדות והאזהרה מעשית מלאכה בשבת היא מקפת על סור מרע במה שהוא משותף בין המדות והדיעות והצואה לשבות בו ולזכרו ולקדשו היא מקפת על עשיית הטוב במה שהוא משותף בין המדות והדעות ולא תשא ולא יהיה לך אזהרות מקיפות על סור מרע בדיעות והוצאה בהאמנת השם יתע' היא

מקפת על עשיית הטוב בדעות וידמה שיהיה לא תשא ולא יהיה לך הם אזהרות מקיפות על סור מרע בדעות והצואה באמנת השם יתע' היא מקפת על עשיית הטוב בדעות וידמה שיהיה לא תשא משותף גם כן בין המדות והדעות אלא שכבר סמכה אותו התורה ללא יהיה לך לסבה שזכרנו אצל ביאורנו לזה הפסוק ר"ל לא תשא. וראוי שתדע שהחטא שיחשב שיהיה יותר קטן ראוי שתקדם בו האזהרה כי זה ממה שיהיה סבה אל שיקל לאנשים לעשות אותו כי לא יחשבו להם עון בזה וכן הוא מבוא שהחטא יתכן שיעשה בקלות יותר הוא ראוי שתקדם האזהרה בו וכאשר התיישב זה כלו הנה נאמר שלא ימנע החטא במדות משיהיה במחשבה או בדבור או במעשה והנה החטא אשר במחשבה כאלו תאמר שיתאוה האדם בית רעהו הוא מה שיחשב שאין בו מרי כי לא עשה דבר בתאותו זאת והנה זאת התאוה והחמדה הם מביאים לניאוף או לגנבה או לרציחה כאשר לא יוכל להשיג מבוקשו בזולת זה האופן ולזה היתה זאת האזהרה קודמת בסדור לשאר האזהרות אשר בהסרה מהרע במדות. והוא מבואר שהדבור אינו ממה שיחשב היותו מעשה אצל האנשים ולזה יקל לאנשים יותר ההיזק לזולתם בדבור מהמזיק במעשה עד שמי שיקשה בעיניו הכותו רעהו יקל לו להזיק לו בדברו באופן שתקרה ממנו הרציחה כי יחשב שהוא לא פעל דבר וזה מבואר מאד ולזה היתה קודמת בסדר האזהרה על החטא שיהיה בדבור על האזהרה על החטא שיהיה במעשה ולפי שהחטא שיהיה בדבור יהיה היותר חזק ממנו הדבור שיביא בהכרח למעשה לפיח שהדבור ההוא כמו הענין בעדו' שיהיה לפני ב"ד עד שכבר תמשך ממנו הרציחה בהכרח כאלו תאמר כאשר העיד על האיש מה שהרג את הנפש הנה זכרה התורה החטא היותר חזק שיהיה בדבור והוא עדות שקר והנה תחת האזהרה הזאת היא הליכת רגיל ולשון הרע ושאר מה שיגיע בו ההפסד המדיני מפני החטא אשר בדבור והוא מבואר שמי שירגיל לשלח רסן לשונו ברכילות ולשון הרע יקרה לו שיקל מפני זה לשלח רסן לשונו להעיד עדות שקר ומזה המקום יתבאר שאין ראוי לאדם כשישבע על הדברים שבינו לחבירו שישבע על שקר כי הוא עד בזה הענין עד שכבר יחתך הדין על פיו ואולם בזה הענין יהיה חטא אחד בדעות ובאה האזהרה בו בדבור לא תשא. ואחר שזכר החטא שיהיה במחשבה ובדבור זכר החטא שיהיה במעשה והנה החטא אשר במעשה יהיה אם כשתגיע ההנ אה לשני החלקים או לאחד מהם לבד ואשר תגיע בו ההנאה לשני החלקים יקל העשותו יותר כי בפועל ההוא התחלה לכל אחד מהחלקים והמשל כי המשגל להיות בו הנאה לזכר ולנקבה כבר תהיה התחלת הפועל לזכר וכבר תהיה גם כן התחלתו לנקבה מצטרף לזה כי יקל לאחד מהם להשמע לחברו להיות בו הנאה לכל אחד מהם. ולזה הקדים

האזהרה בענין מה שיחטא אדם במשגל שיש בו הנאה לזכר ולנקבה והקדי' להזהיר ביותר קשה שבזה סוג והוא המשגל שיהיה עם העריות והיתה זאת האזהרה מקפת על כל מה שבזה הסוג וזה כי מי שירגיל בזה הפועל המגונה יקרה לו מרוב התפתותו בו שיבא על העריות ולזה היתה האזהרה על בעילת העריות מקפת על האזהרה על בעילת שאר הנשים אשר הוזהר מבעילתם ואשר תגיע בו הנאה לאחד משני החלקים לבד יהיה אם שיגיע בו היזק לחברו בזולת ידיעתו או בידיעתו והנה מה שיגיע היזק לחברו בזולת ידיעתו יהיה העשותו יותר קל ממה שיגיע בו היזק לו בידיעתו כאלו תאמר שהגניבה יקל העשותה יותר מן הגזלה כי הנגזל יתנגד לגוזל בענין גזלתו ומי שנגנב לו דבר לא יתנגד לגנב בזה הפעל כי לא ידע אותה ולזה קדם בסדר האזהרה על הגנבה לאזהרה אשר תהיה על ההיזקים שיגיעו מהאדם לחברו בידיעתו כמו הרציחה ומה שידמה לה והנה הקשה שבזה הסוג הוא שיגנב האדם לחברו בידים ושיהיה הנגנב נפש אדם ולזה בארץ האזהרה על הגנבה בזה האופן והיא מקפת על מה שבזה הסוג מההיזקים לפי שמי שלא ישמר להזיק לחבירו בזה האופן יקרה לו שיקל לו לגנב נפש מישראל והנה תחת זה הסוג גניבת ממון ושלוח יד בפקדון וההמנע מהשיב אבדה כי בזה יגיע היזק לחברו בזולת ידיעתו וכן ההמנע מנתינת מתנות כהונה לוייה ומתנות עניים וההמנע מלשלם נדריו וההשתמשו' בקדשי' הוא תחת זה הסוג ובכלל כל מה שהיה בו היזק לזולתו בזולת ידיעתו ואולם מה שיגיע בו היזק לחברו בידיעתו הנה היותר קשה שבזה הסוג הוא הרציחה היה שתהיה לעצמו או לזולתו ולזה באה בזה הסוג האזהרה על הרציחה ותחת זה הסוג הוא כל מה שיהיה סבה להביא נזק לאדם או לזולתו בידיעתו וכן מי שיקל בהביא ההיזקים לאנשים בזה האופן יקרה לו שיקל בהריגה האנשים ויביאהו זה גם כן אל שיקל להריגתו עצמו לרוב היותו מורגל בהמצאת ההיזקים והנה תחת זה הסוג הוא האזהרה משנאת אחיו בלבבו והנקימה והנטירה ומה שידמה לזה ממה שיביא האדם להזיק לחברו וכן חת זה הסוג הוא עשית מעקה והאזהרה מהמצאת הדברים המזיקים כמו שור המזיק והבור והבערה הבערה ומה שידמה להם והנה תחת זה הסוג הוא גם כן ההשמר מאכילת הדברים המזיקים והם המאכלים העכורות אשר זכרה התורה כמו הבהמה אשר איננה מפרסת פרסה ומעלה גרה והדג שאין בו סנפיר וקשקשת ומה שידמה להם כי אם מזיקים לאדם כמו שנבאר בג"ה אצל ביאורינו לאזהרות ההם וכן תחת זה הסוג הוא שלוח קצת הטמאים כמו הצרוע והזב כי יבא מהם היזק לאשר היו אצלם ותחת זה הסוג תהיינה גם כן קצת הטמאות לזאת הסבה בעינה. ואולם הטמאות אשר לא תחיינה להסרת ההיזקים אבל להרחיקה מהמשך אחר

ההנאות הגופיות הם תחת לא תנאף ולזה תהיה מצות נזירות וענין זולל וסובא תחל לא תנאף באופן מה ר"ל מצד מה שהוא זולל וסובא ואולם מצד מה שאינו שומע בקול אביו ואמו הוא תחת דבור כבד את אביך ולפי שכבר נשלמה האזהרה בזה האופן מעשיית הע במדות בכל הפנים שאפשר בא אחר כן הצווי בעשיית הטוב במדות והוא שיגיע האדם לכל בעל חוק חקו ובא הציווי בזה ביותר ראוי מהם וביותר נבחר אצל האנשים כלם והוא כבוד ההורים כי זה מקיף על כל מה שבזה הסוג והוא כי מי שלא ירגיל עצמו לתת לכל הדברים חקם יקרה לו שלא יתן להוריו חקיו מהכבוד אשר בו הפסד מבואר לאנשים כלם ותחת זה הסוג הוא שייראה האדם מהוריו וממנהיגי המדינה כמו המלכים והשופטים והחכמים ושיכבד אותם ותחת זה הסוג גם כן הוא שיתן האדם שכר השכיר וישיב הפקדון אשר הפקד אתו ומה שידמה לזה ותחת זה הסוג גם כן הוא שייטיב האדם לדלים האמללים מאשר הביא אלוה בידו כי כמו זה חוק לו כשיתבונן בדרכי ה' שיטיב לכל אחד מהנמצאות בתכלית מה שאפשר ושם גם כן בטבע הנמצאות שישפיע אחד לחברו ממה שחננו השם יתע' מהשלמות והנה תחת זה הסוג הוא ההלואה לדלים ולתת להם צדקה די מחסורם והשבת העבוט והשמטת כספים וענין השמטה והיובל ושלוח עבדים ומתנות עניים בכללם ומתנות כהונה ולוייה ומה שידמה לזה. ובהיות הענין כן הוא מבואר שאלו המצות הששה האחרונות הם מקיפות על כל המצות אשר תהיינה בהסרת הרע ובעשיית הטוב במדות וזה גם כן בהדרגה וסדור ישר כמו שביארנו ואחר זה זכר מה שיש בו מבא למדות ולדעות במצות כמו המועדים והדומה להם וזכר היותר חזק מהם והוא השבת לפי שמי שיזלזל במועדים יבא לזלזל בשבת ובזה האון היתה הזהרה העשיית מלאכה ביום השבת מקפת על שמירת המועדים בכללם והנה תחת זה הסוג הוא עניין הקדשים אשר בו מבוא במדות והדעות כמו הקדשת המקדש על מדרגותיו והקדשת שאר הקדשים על מדרגותיהם אשר בהם תועלת במדו' ובדעות. וזה יתבאר ביאור יותר שלם אצל המאמר במועדי' ובענין הקרבנות והקדשים והמקדש ואחר זה זכר מה שיש באלו המצות מעשיית הטוב כאלו תאמר השביתה ביום השבת והזכיר' לקדשו וזה מקיף גם כן על השביתה במועדים וזכירתם לקדשם ונהוג הקדושה במה שקדשו השם יתע' לזאת הסבה ואמנם זכר השבת להיו' החזק שבדברים אשר תחת זה הסוג ואחר שהשלים בדבור זכור את יום השבת לקדשו המקפת על כל מה שבזה הסוג המשותף למדות ולדעות מהמצות שב להזהיר על ההסרה מהרע בדעו' והנה החזק שבדברים האלו הוא מה שהיה בעצם השם יתע' והנה ימצא בזה הסוג מה שיקל מאד לאנשים כמו ההשבע בשמו לשקר ולשוא שהוא מביא לבזות השם יתעלה ולהקל

בו כמו שביארנו ולזה הקדי' האזהרה בו עם שבזה גם כן מבוא בזה במדו' אלא שמה שיש בו מההסרה מהרע במדות הוא נכלל במדות בדבור לא תענה כמו שזכרנו ואחר זה זכר האזהרה מנתינת האלהות לזולתו ותחת זה הסוג הוא ענין העוננות והנחש והכשוף ומה שידמה להם כמו שנבאר אצל המאמר באלו המצות ובמה שינהג מנהגם ואחר שהשלים לזכר מה שיסיר מהרע בדעות צוה על עשיית הטוב בדעות וזכר החזק שבהם והוא ההאמנה בשם יתע' והנה הוא נכלל בזה הסוג מה שיביא להאמין בשם יתע' כמו עבודתו ויראתו ואהבתו וההליכה בדרכיו וההאמנה בדברי נביאיו והבניית המקדש על האופן שהתבאר בתורה ותפילין ומזוזה וקריית שמע וההגייה בתורה ומה שידמה לזה מהמצות המישירות לידיעת השם יתע' ולדעות האמתיות ובכאן נשלמה הסבה בסדור עשרת הדברים והתבאר שהם מקיפים במצות התוריות בכללם

ונשוב אל מה שהיינו בו מהביאור אמר שכל העם ראו אלו הדברים המרעידים שהיו במעמד הר סיני בעת השמיעו להם השם יתע' עשרת הדברים האלו במה שחדש על דרך מופת מקול הדברים בענן והם הקלות והלפידים וקול השופר וההר שהיה עשן ונתרחקו מפני זה מהר סיני כי יראו מאד מהשם יתעלה לי מה שראו מעוצם נפלאותיו שם וגודל מעלתו עד שיראו שימותו מפני מה שראו בעיניהם מכבוד השם יתע' לזה אמרו אל מש אחרי שמעם עשרת הדברים באמצעות קול הדברים שחדש השם יתע' בענן דבר אתה עמנו ונאמין דבריך ונקבל אותם ואל ידבר עמנו אלהים בזה האופן הנפלא פן נמות מפני חסרוננו והיותנו בלתי ראוים לראות כבודו ולשמוע דבריו והנה כמו זה אמר מנוח מות נמו' כי אלהים ראינו. ולזה אמר במשנה תורה השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי. ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לא הראה אתכם השם יתע' אלו הנפלאות בכבודו אשר ירד בענן להמית אתכם אבל עשה זה לרומם אתכם בזאת התורה הנפלאה כי זה יהיה סבה אל שתקבלו אותה. והראה לכם גם כן אלו העניינים המרעידים כדי שתראו ממנו ותלכו בתורתו בעבור מה שנתבאר לכם מגודלו ועצמו והפלגת גבורתו לעשות כל אשר יחפוץ. והנה אחר זה עמד העם מרחוק כי לא היה רצונם לשמוע עוד דברי התורה כי אם על ידי משה ומשה נגש אל עב הענן אשר היה לו מגיע שם השפע האלהי. וראוי שתדע כי אלו עשרת הדברים הגיע למשה בנבואה ובעת הגיעם אליו היה מתחדש קול הדברים מתוך האש מגיד אותם לישראל כמו שאמר והאלהים יעננו בקול ר"ל שמה שהיה מדבר אליו היה מגיע לו עם קול מוחש היה מתחדש אז ואמר במשנה התורה את הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם בהר מתוך האש ואולם מה שאמרו רז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום הוא נאמר על צד הדרש כי

הם בלי ספק שמעו אותם כלם מפי הגבורה כמו שביארנו ואולם נאמר זה למצוא רמז על דרך הגימטריא במניין מצות התורה שהם תרי"ג וכאשר הוקשה להם כי תורה לא יהיה על צד הגימטריא כי אם תרי"א אמרו זה המאמר:

ויאמר יי' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים הגעתי אליכם דברי באש כי לא ראיתם בהר כל תמונה וזה ממה שיבאר לכם שאינני בעל גוף וגויה ולה ראוי לכם שלא תעבדו לאחד מהנמצאות הבעלי גוף ולפי שכבר הזהיר בזה בביאור בדבור לא יהיה לך שב להזהיר בכאן במה שיביא לעבוד אחד מהנמצאים בעלי גוף ואמר לא תעשון בבניני והוא בית המקדש צורות לנוי של כסף או של זהב שיביא לחשוב בהם שיהיו אלוהות כמו צורות האדם וצורות הכוכבים ומלאכי השרת לפי מה שחשבו האנשים שתהיה להם צורה כי אלו יתכן שיטעו בהם האנשים ויחשבו שיהיו אלוהות לעוצם מעלתם על שאר הנמצאות ולהיותם בעלי שכל ואע"פ שכבר באה המצוה לעשות שם שנים כרובים זהב שהם על צורת בן אדם הנה הזהיר מעשו' מהם יותר כמו שנתבאר במכילתא עם שהשם יתעלה התחכם ששם ענינם באופן שאין לטעות בהם שיהיו אלוהות כמו שנבאר במה שיבא בג"ה. וראוי שתדע כי צורת האד' לא יעברו על עשייתה אם לא היתה בולטת כי אינה תמונת האדם לפי מה שיורגש ממנו בזולת זה האופן וזה מבואר בנפשו. ואולם צורת הכוכבים והמזלות הנה יעברו עליה אע"פ שהיא שטוחה כי צורתם היא שטוחה לפי מחשבת האנשים וכן צורת מלאכי השרת אשר יסכימו האנשים בהם יעברו על עשייתה אע"פ שהיא שטוחה לפי שאין להם צורות ותמונות על דרך האמת. מזבח אדמה תעשה לי. ר"ל שיהיה מחובר לקרקע שלא תבנהו על גבי ספין ולא על גבי עמודים כדי שלא תתן התנשאות ורוממות למה שתעבוד בו השם יתע' כי זה הוא יביא לחשוב שתהיה אותם העבודה הנעשית במקדש לתמונה ההיא ואצל המזבח בעזרה תזבח עליו עולותיך ושלמיך וצאנך ובקרך שיהיו קדשים כמו הענין בעולות ושלמי' הקרבי'. ואולם המקומות שתהיה בהם זביחת הקדשים בעזרה יתבארו בג"ה בחומש ויקרא וזה בכל מקום אשר יהיה שמי נזכר שם תדבק השגחתי ואברכך היה המקום גבוה או שפל כי עיני משוטטות בארץ לדעת כל אשר בארץ ואם אני בתכלית הגובה ולזה לא ארצה שיהיה נפרד המזבח מהארץ ואם יגיע העת שתבנה לי מזבח אבנים וזה יהיה אחרי שתישבך בארץ כי במדבר עשו מזבח נחשת כמו שיתבאר אחר זה כדי שיוכלו להעתיקו עמהם בלכתם במדבר ואמנם אחר זה צוה לעשות מזבח אבנים כמו שאמר מזבח אבנים שלמות תבנה את מזבח יי' אלהיך הנה תחוייב להמנע שלא תבנה שם אבני בניניך אם יהיו אבני גזית כי מפני שהנפת חרבך על האבן ההיא

חללתה אותה. ולא תעלה במעלות על מזבחי אבל יהיה המקום ההוא שתעלה בו למזבח בזולות מעלות ויהיה הולך במדרון באופן שתעלה בו בזולת מעלות כדי שלא תצטרך לעשות פסיעה רחבה שתגלה ערותך עליו אבל תעלה בו עקב בצד גודל בזולת הרחבת הרגלים ואע"פ שהיו להם מכנסים לכסות בשרם הנה רצה השם יתע' לכבודו שלא יראו מכנסיהם במקום ההוא אשר יעלו בו על המזבח. וראוי שתדע כי המזבח יחוייב שיבנה מאבנים שלמות שלא יהיה בהם חסרון ולזה אם היה באבן חסרון מוחש הנה האבן ההיא פסולה לבניין מזבח וזה החסרון הוא כדי שתחגור בה הצפורן כי כשהיתה בזה האופן איננה שלמה לפי המוחש וכן אין ראוי שיפסלו ממנה דבר באופן שתהיה גזית כי כשהיתה בזה התואר איננה שלמה ואע"פ שאין בה פגימה ולזה אמר לא תבנה אתהן גזית לעבור עליה בלא תעשה והנה אם נגע בה הברזל אע"פ שנשארה שלמה הנה האבן ההיא פסולה שנאמר כי חרבך הנפת עליה ותחללה ר"ל שהנפת החרב עליה לפסלה היא מחוללת. וראוי שתדע שאם שם במזבח קצת מהאבנים אבני גזית או שנגע בהם ברזל הנה האבנים ההם פסולות לעבודה לא המזבח כי בשאר האבנים יתכן שתעשה שם העבודה שנאמר ותחללה ר"ל שהיא מחוללת ואין המזבח כולו מתחלל בעבורה. ואולם שאר בנין בית המקדש לא מנעה התורה לבנות גזית ומה שאמר ומקבות והגרזן וכן כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אינו מורה שלא יבנהו גזית כי בבית לא נשמע אבל בחוץ נשמע בכמו שביארו במכילתא. והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם רבים:

התועלת הראשון הוא במצות. והוא להאמין כי יש שם אלוה שליט על כל הנמצאות להגיע אותם אל אשר יחפץ ושהוא יבלבל הסדור המסודר מהכוכבים להטיב לדבקים בו וזה הוא מה שאמר אנכי יי' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. ואולם התועלת בזאת המצוה הוא בדעות כי כשלא יאמן שתהיה שם עלה פועלת לא תהיה שם חכמה כלל כי החכמות יחקרו בסבות אשר בעבורם יהיה הדבר וכאשר לא תהיה שם סבה פועלת לא תהיה שם סבה תכליות כלל כמו שהתבאר במקומותיו וכן כשלא יאמן בשיהיה משגיח מאישימין האדם בזה האופן תמנע ממנו פנה גדולה בדעות כמו שביארנו ברביעי ממ"י עם שהוא מן הגדולות שבפנות התוריות:

התועלת השני הוא במצות. והוא למנות מנתינת האלהות לזולתו מהנמצאים וזהו מה שאמר לא יהיה לך אלהים אחרים וגו'. ואולם התועלת בזאת המצות הוא בדעות וזה כי כשינתן האלהות לזולתו יפול הרבה מהאדם מחכמת הנמצאו' והיקר שבהם ותמנע הצלחתו הנפשית האמתית שהיא מגעת כשנשכיל ונדע השם יתע' כפי היכולת כמו שאמרנו בספ' מ"י וכבר אמר זה הנבי' בביאור כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל

וידוע אותי וכ"ש כשינתן האלהות לפסולים כי זה ממה שיפיל חכמת הנמצאו' בכללה וזה מבואר בנפשו למי שנתפלסף:

התועלת השלישי הוא בדעות. והוא להודיע כי השמי' הם לצד המעלה והארץ לצד המטה. ואע"פ שיש חלק מהשמים נכח כפות רגלינו כי הוא מקיף בארץ וזה הדבר כבר נתבאר בטבעיות והנה הודיע זה באמרו אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת:

התועלת הרביעי הוא בדעות. והוא להודיע כי כבר יגיע רע מהשם יתע' לעוברים על דבריו ושהוא בלתי מכוון בעצמו ולזה לא יתמיד מציאות הרעות כהתמיד מציאות הטובות השופעות ממנו לאוהביו. רצוני שאלו הרעות ישארו זמן מועט והטובות ההם יתכן שיתמידו לאלפים מהדורות והיה זה כן לפי שאין מדרך השם יתע' שיכוין להגעת הרעות אם לא מצד כוונתו אל הטוב והנה הורה על זה באמרו פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעם לשונאי ועושה חסד לאלפים וגו' כמו שביארנו במה שקדם:

התועלת החמשי הוא במצות. והוא להזהיר מההשבע בשם יתע' לשוא ולשקר וזהו מה שאמר לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא. והנה התועלת בזאת המצוה הוא בדעות ובמדות ואולם מה שהוא ממנה בדעות הוא להעיר על שמציאות השם יתע' הוא אמת ושיש בקיומו צורך לנמצאות לא יתכן שיעמדו זולתו כי הוא מתמיד מציאותם ושומר אותו תמיד בתכלית מה שאפשר. ולזה אין ראוי שישבעו בשמי לשקר ולא לשוא ולבטלה כי זה יביא לחשוב שלא יהיה השם יתעלה נמצא או שלא יהיה בו תועלת לנמצאות. ואולם מה שהוא ממנה במדו' הוא שאם לא ייראו האנשים יראה עצומה מההשבע בשמי לשקר לא יהיה בכאן דרך ארץ לשופטים לשפוט בין האנשים במשאם ומתנם במה שיכפרו אותו קצתם לקצת. כי לא יתברר להם עם מי האמת ואולם כשייראו מהשבע לשקר הנה יוציאו האמת מהם על יד השבוע' שתהיה בין שניהם והכלל הנה התועלת המגיע בזה בקבוץ המדיני הוא עצום מאד. ואולם שרשי זאת האזהרה הם ששה:

השרש הראשון הוא שתהיה השבועה בשם יתעלה או בשם אחד מהתארים שהש' יתע' נקרא בהם כמו אל או רחום או חנון ומה שידמה להם כי כל אחד מהם הוא שם יי' לפי שהוא נקרא בהם כבר נתבאר זה ברביעי משבועות:

השרש הב' הוא ששבועת שוא תהיה בשני פנים האופן הראשון הוא שישבע לחנם ולבטלה כמו שנשבע בשם יי' על הדבר הידוע ומפורסם לכל כמו שישבע על האיש שהוא איש ועל האשה שהיא אשה ועל האבן שהוא אבן כבר נתבאר זה בירושלמי מנדרים האופן השני הוא שישבע לשקר וזה יחלק לג' חלקים הראשון הוא שיהיה הדבר ההוא שקר מבואר מצד עצמותו כמו שישבע על האיש שהוא אבן ומה שידמה לזה כבר

נתבאר בג' משבועות וזה אמנם יהיה כשלא יאמר על דרך הפלגה וגוזמא כמו שישבע שהבנין הגבוה ראשו בשמים או שישבע במחנה שיש בו רבים מהאנשים כיוצאי מצרים על דרך הגוזמא ואע"פ שאין בו אלא רבוא אחד או יותר מעט כי כשיהיה הענין כן לא יעברו עליו משום שבועת שוא כי כן דרך האנשים לדבר בו כשיפליג לדבר מה. והנה לא נתכוון זה כי אם על גובה הבנין או על רבוי אנשי המחנה כבר נתבאר זה בג' מנדרים. השני הוא שיהיה הדבר שנשבע לעשותו בלתי אפשר לקיימו בצד הטבע כמו שישבע שלא יישן ג' ימים כי טבעו יאנוס אותו תוך זה הזמן כבר נתבאר זה בג' משבועות. השלישי הוא שיהיה הדבר ההוא שנשבע עליו בלתי אפשר לקיימו מצד התורה כאלו תאמר שנשבע שלא יאכל מצה בלילי הפסח כבר נתבאר זה בג' משבועות:

השרש השלישי הוא שהעונה אמן אחר שהשביעוהו בשם יי' לשוא דינו דין הנשבע בשם יי' לשוא וזה דבר נלמד אותו ממה שנאמר בסוטה כשהשביע אותה הכהן בשבועת האלה ואמרה האשה אמן אמן למדנו מזה שדין העונה אמן אחר שבועה דינו דין הנשבע כבר נתבאר וזה בג' משבועות:

השרש הרביעי הוא שמי שקלל עצמו בשם יי' לשוא או עונה אמן אחר הקללה דינו דין הנשבע בשם יי' לשוא כי הקללה היא שבועה כמו שיתבאר מענין הסוטה שהיו הדברים שאמר לה הכהן אלות וקללות ונקרא הדבר ההוא שבועה ובכלל הנה הכפירה בשם יתע' היא יותר מבוארת במי שקלל עצמו בשם יי' לשקר ממה שהוא בנשבע בשמו לשקר כי זה יורה שהוא יאמין שאין שם אלוה או שאין לו כח להרע ולהטיב וכן הענין במקלל עצמו בשם יתעלה לבטלה וזה מבואר במעט עיון עם שזה יורה שיאמין שאין בו תועלת לנמצאות כבר נתבאר זה בד' משבועות:

השרש החמישי הוא שאם כיון לדבר שאינו שוא אצל מחשבתו ויצא מפיו דבר שוא פטור שהרי לא נשא שם יי' לשוא כבר נתבאר זה בג' משבועות ובג' מנדרים:

השרש הששי הוא שאם היה אנוס על שבועת שוא פטור וזה מבואר מהשרשים הכוללים כבר נתבאר זה בג' מנדרים:

התועלת הששי הוא במצות והוא לזכור את יום השבת לקדשו בדברים ולשבות בו ממלאכה ושלא לעשות בו מלאכ וזהו אמרו זכור את יום השבת לקדשו והנה התועלת בזאת המצוה הוא בדעות ובמדות. ואולם מה שהוא ממנה בדעות הוא להעיר שהעולם נתחדש אחר שלא היה ושסוגי הנמצאות על מדרגותיהם בסדר הבריאה לפי מה שחדש אותם השם יתעלה ביום הבראם וכללם בששה סוגים והמדרגה השביעית היה בהמשכתו המציאות על ענינו הטבעי במה שיושפע לו ממנו והנה הידיעה בזה הוא

חלק גדול מחכמת הנמצאות כבר יתבאר זה מדברינו בששי מ"י ובפירושנו למעשה בראשית והנה זהו מה שאמר כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי והנה בזה בדעות עוד תועלת וזה שזה שיהיה זכר ליציאת מצרים אשר היו ישראל עבדים ולא היה להם רשות לשבות ממלאכה כמו שאמר במשנה תורה בדבור שמור את יום השבת לקדשו. והנה התועלת המגיע מזכירת יציאת מצרים הוא ההאמנה בשם יתע' ושהוא השליט על הנמצאות לעשות מהם כחפצו וזה התועלת הוא משותף לכל המועדות והנה ימצא התועלת בו בהשלמת הנפש וזה כי טרדת האדם בעסקיו תמנע הכו מהחקירה בידיעת סודות המציאות אשר יעמידו האדם על השגת השם יתעלה לפי מה שאפשר שהוא תכלית שלמות הנפש וכאשר היה בכאן זמן ימצא בו האדם בו פנוי מהעסקים הנה יתכן לו שישתמש בזמן ההוא בעבודת השם יתע' לבד וכשהשגתו ולהורות שכונת התורה היתה בשבת לזה התכלית אמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי שבת ליי' אלהיך ר"ל שלא נעשה אז מלאכה כי אם ליי' וזאת המלאכה היא להשכיל ולידע השם יתע' לפי היכולת וזה כי המלאכה המעשית נאסרה אפילו גבוה שנאמר לא תעשה כל מלאכה. וזה התועלת הוא גם כן משותף למועדים כלם באופן מה והנה ימצא עוד דתועלת בו בדעות והוא שכבר למדנו מענין שבת שבכאן לצורות שבע מדרגות והמדרגה השביעית היא קדש והיא השם יתעלה והם צורות היסודות והם האיכויות כאלו תאמר החום והקור והלחות והיובש וצורות המתדמה החלקים המורכבים מהיסודות וצורת הצמחים וצורות הב"ח וצורת האדם והוא השכל ההיולאני וצורות השכלים הנבדלים והצורה השביעית אשר שפע ממנה כל אלו הצורות היא השם יתע' והנה לשאר הצורות ימצא דבקות מה בחומר ומלאכות מיוחדות יסודרו מהם זולתי השם יתע' וזה כולו מבוא במעט עיון למי שעיין בדברינו בחלק השלישי המאמר הששי ממ"י ואולם בענינים המדיניים ימצא בו תועלת גם כן וזה כי יקנה החריצות לבעלי המלאכה בעשיית מלאכתם ולא יחושו לעמל המגיע להם במלאכה ההיא לחשבם כי עוד זמן קרוב ינוחו ר"ל שבכל שבוע ינוחו יום אחד ועוד ימצא בו תועלת בענינים המדיניים וזה כי המסודר מהגרמים השמימיים מהרע לא יזיק לאוהבי השם יתע' בעת היותם דבקים בו כמו שביארנו ברביעי מספר מלחמות יי' ולפי שהכוכבים המושלים בליל שבת ויומו יקרה להם שיגיעו הרבה מההיזקים לאנשים כמו שהתבאר בחוש לפי מה שנתפרסם בחכמת משפטי הכוכבים והם מאדים ושבתי והנה רצה השם יתעלה שישבתו ישראל ממלאכה ביום השבת כדי שישתדלו בעבודתו ויהיו בזה נצולים מהרעות ההם וגם שבשביתתם מהמלאכות תגיע להם הצלה מהרבה

מהרעות ההם והמשל שאם היה הרע שיגיע מהם שיקרה לאדם הפסד ונזק בעשיית מלאכתו או בלכתו בדרך הנה ישמר מההיזק ההוא כשישמר מההליכה בדרך ההוא או מעשיית המלאכה ההיא. ולזה אמר הנביא לישראל בעת היותם נכונים אל שיגיע להם הרע לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך חכי כמעט רגע עד יעבור זעם. ובכלל הנה כשיהיה האדם נכון שיגיעו לו רעות הנה תמצא שכל מה שירבה לעשות מהפעולות יסבב להגיע הרע לו ולזה ישמר מהרע בהשמרו מעשות עסקיו. והנה צוה השם יעת' לקדש זה היום בדברים לתת לו מעלה גדולה בנפש כי בזה יהיה האדם נשמר יותר מעשות מלאכה בו עם שזה הקדוש יזכיר לאדם כי שבת היום וזאת הזכירה שתהיה בדברים ראוי שתהיה בכניסתו להבדיל בינו ובין זמן העובר וביציאתו להבדיל בינו ובין הזמן העתיד:

והנה שרשי המצוה הזאת הם י"ג והם לקוחים מגדר המלאכה זולת המעט מהם. ואולם גדר המלאכה היא שהיא פעולה אנושית מסודרת משכל מעשי והיא תעשה בתואר מוגבל ובכלים מוגבלים יכוון בו תכלית מה מהתכליות שהם טוב מה וזה כלו מבואר מענין המלאכית:

השרש הא' הוא שכבר יתחייבו מכל סוג מן המלאכות ביחוד כמו שביארנו מאמרו לא תבערו אש בכל מושבותיכם וזה שההבערה היתה בכלל המלאכות ויצאת מהם לבאר ממנה שעל כל אב מלאכה יתחייבו עליה ביחוד עד שאם עשאם כלם בהעלם אחד יתחייב חטאת על כל אחת ואחת והם ט"ל מלאכות כמו שזכרנו כבר נתבאר זה בשביעי משבת:

השרש הב' והוא שמה שאינו מסודר משכל מעשי לא יכנס בגדר המלאכה כמו שבירת הפרות לאכול מה שבתוכם ושבירת הכלים לקחת האכל או המשקה שבתיכם אם לא עשה השבירה בדרך מלאכה ואומנות וזה כי הב"ח גם כן יוכלו עליו ולזה לא יכנס בגדר המלאכה כבר נתבאר זה בכ"ב משבת:

השרש הג' הוא שהעושה מלאכה בזולת כליה הלקוחים בגדרה ובזולת התואר המסודר בה פטור כמו שנשא המשא ברגל או שהוציאו שנים מחט או שכתב בפיו או שאחזו שנים הקלמוס וכתבו כבר נתבאר זה בו' ובז' ובי"ב משבת ובמקומות רבים זולתם:

השרש הרביעי הוא שהמלאכה שאינה מתקיימת לא תכנס בגדר המלאכה כי נעדר ממנה התכלית המגיע כמלאכה ההיא כמו הכתיבה במשקין שאין רשומן נכר ועומד או הכתיבה בירקות שהם נפסדין בזמן קצר כבר נתבאר זה בי"ב משבת:

השרש החמישי הוא שתהיה כוונתו לעשות מלאכה שהו' עושה כי בזולת זה לא יכנס בנגר המלאכה. וזה מבואר מגדרה כבר נתבאר זה בראשון מחגיגה ולה יתבאר שאם עשה מלאכה כמתעסק ובזולת כונה פטור כבר נתבאר זה בי"א משבת ובי' מערובין. ובמקומות רבם זולתם ומזה השרש יתבאר שאם לא עשה המלאכה ההיא שיכוין אליה אע"פ שנעשית מלאכה אחרת לא יכון אליה פטור כבר נתבאר זה בד' מכריתות וב' משבת:

השרש הו' הוא שהמלאכה שלא יכוין בה טוב מה שלא יתחייבו עליה כמו השורף גדיו של חברו ולא להקנס ממנו כי אם על דרך הקלקול וההשחתה כבר נתבאר זה בשני ובתשיעי משבת ובא' מחגיגה:

השרש הז' הוא שכבר תחייבו על המלאכה אע"פ שאינה מכוונת אם לא בעבור זולתה כי אין מתנאי התכלית בגדר המלאכה שלא יהיה בעבורה תכלית אחד וזה מבואר בנפשל והשמו שכבר יתחייבו על ההבערה כמו שביארה התורה ואע"פ שהיא בעבור זולתה כאלו תאמר שהיא לבשל או לאפות כבר נתבאר זה בד' מכריתות ובז' משבת:

השרש השמיני הוא שהמלאכות שהגיעו חלקיהם אל תכליתם באופן מה שהגיעו כמו שמלאכת הכתיבה והאריגה והבנין והנוהג מנהגם שהחלק המתחדש מהם הוא מתחדש על תכליתו עד שהם נשארים בזה האופן שהם מתחדשים הנה יתחייב על החלק הקטון שיהיה במלאכה ההיא מסכים הסכמה מה לכל והוא במלאכות שיהיו בקבוץ האחרים בשנים מהאחרים ההם כי הוא הקבוץ הראשון כאלו תאמר שהכותב יתחייב כשכתב שתי אותיות והאורג כשארג ב' חוטין ובמלאכות שיהיו הכמה המתדבק יתחייבו בחלק הקטן שידבק בו באופן מהתכלית מהמלאכה ההיא כבר נתבאר זה בו' ובז' משבת ומקומו' רבים אל תם:

השרש הט' הוא שהמלאכה שלא הגיע התכלית בחלק ממנה ובאופן שזכרנו לא יתחייבו על החלק ממנה כי לא יקרא החלק ממנה מלאכה וזה מבואר מגדר מלאכה המשל כי ההוצאה היא עקירת החפץ ממקום מוקף מחיצות והנחתו במקום בלתי מוקף כמו שיתבאר והנה מי שעקר ולא הניח או הניח ולא עקר הוא מבואר שלא יצדק על אחד מהם שיהיה מוציא זה החפץ כמו שביארנו במה שקד' ולזה לא יתחייב על כמו זה החלק מהמלאכה אם עשה המלאכה ההיא בכללה כבר נתבאר זה בראשון משבת:

השרש העשירי הוא שההוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים או ההבאה מרשות הרבים לרשות היחיד תקרא מלאכה וזה מבור ממה שאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא למדנו מזה שההבאה היא מלאכה וכבר יתבאר זה

עוד שהמקושש שנתחייב מיתה בעבור היותו מקושש למדנו מזה שנשיאת החפצים היא מלאכה כמו שביארנו במה שקדם והוא על צד שני פנים. האחד הוא הבאת החפצים מחוץ לפנים כמו הענין במלאכת המשכן או הוצאתם לחוץ והוא מבואר מאד כי זה מן המלאכות כי הרוב שיעשה הוא לקנות החפצים או למכרם או להוציא מהבית מה שלא יאות שישאר בבית או להביא לבית מחוץ מה שיצטרך שם ולה אמר הנביא לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת ומה יתבאר שנשיאת החפצים בבית ממקום למקום או מבית לבית לא יקרא מלאכה כי לא הזהירם על נשיאת המשא כי אם על הוצאתו מהבתים והאופן השני הוא שיהיה האדם בחוץ ברשות הרבים ויוציא החפצים ממקומו שהוא ד' אמות שם בר"ה כמו העין במקושש כי זה גם כן הוא מבואר שהוא מלאכה כמו שביארנו במה שקדם כבר נתבאר זה בי"א משב' וראוי שתדע שמה שישא אותו האדם לתכשיט או לרפואה כמו האספלנית ומה שישא לשמירה דרך מלבוש לא יכנס בגדר מלאכה וזה מבואר כי כמו שנשיאת המלבוש אינה מלאכה כן הענין באלו כי הם לצורך הנושא אותם כבר נתבאר זה בו' משבת ולפי שהמקושש היה מקושש במקום שהיה רשות הרבים והוא המדבר למדנו שהמעביר החפץ יותר מד' אמות ברשות הרבים חייב ולפי ששעור רשות הרבים לא יתכן שיהיה בפחות מרוחב י"ו אמות באופן שיאות שישתמשו בו רבים ולי יעיקו קצתם לקצתם לפי מה ששערו חכמים ומזה היה בדרך הרבים רוחב י"ו אמה הנה ידענו שרשות הרבים שינהג בו זה הדין לא יהיה בפחות מזה הרוחב מי"ו אמו' והוא מבואר גם כן שאם היה מקורה אינו רשות הרבים כי הוא כמו בית וג"כ הנה מפני שההוצאה היא מפני' לחוץ שאינו פנים כמו שיתבאר מדברינו בזה המקום הוא מבואר שהוא ראוי שלא יהיה רשות הרבים מוקף מחיצות באופן שיפול עליו שם פנים ולזה יחוייב גם כן שלא יהיה מקורה ולפי שההוצאה מתוך מה לא תשלם אלא אם לא היה חתוך ההוא מוגבל ומוקף למדנו שהוא ראוי שיהיה רשות היחיד מוקף ארבע מחיצות ולפי שאינו ראוי להשתמש בו אם לא היה גבהו י' טפחים ולא יתכן גם כן שיקרא בית לפי הוראת הגדר בפחות מזה השעור ואם לא היה עם זה שעורו בארך ד' טפחים או יות' וכן הענין ברוחב ידענו שלא יהיה רשות היחיד אם לא היה גבוה י' טפחים או יותר וד' בארך וברוחב ולזה הוא מבואר שההוצאה מרשות היחיד למקום שאינו רה"ר לפי מה שהגבלנו לא יתחייבו עליו מן התורה וכן הענין בהבאה ממקום רשות הרבים למקום שאינו רשו' היחיד לפי מה שהגבלנו וג"כ הנה ההוצאה לא תשלם אם לא היתה ממקום נח החפץ אל מקום ינוח בו החפץ כמו שבארנו במה שקד' והנה המקו' הראשון שראוי שינוחו בו החפצים אינו בארך פחות מארבע טפחים

וכן הענין ברוחב למדנו מזה המקום שאינו ארוך ארבע טפחים ולא רחב ארבע טפחים אין העקירה ממנו עקירה ולא ההנחה בו הנחה ואולם ידו של אדם הוא מקום ראוי להניח בו החפץ כי האדם ישמרהו בידו ויאחזהו בו ולה תהיה העקירה ממנו עקירה וההנחה בו הנחה וגם כן הנה מפני שרשות הרבים הוא המקום שמשתמשים בו רבים הוא מבואר שמה שיהיה ברשות הרבים שאינו ראוי שישתמשו בו רבים. כמו הימים והנהרות או התל שהיה ברשות הרבים למעלה מעשרה טפחים אין דינו די רשות הרבים כי לא יאות שישתמשו בו רבים כבר נתבאר זה בי"א משבת ובראטשון ממנו ובמקומות רבים זולתם:

השרש הי"א הוא שהמלאכה שעשה בכליו של אדם בשבת לא יתחייב עליה כאלו תאמר שהניח הפת בתנור מערב שבת ונאפה בו בשבת או מה שידמה לזה וזה כי אין האדם מצווה על שביתת כליו כבר נתבאר זה מראשון משבת:

השרש הי"ב הוא שאין ראוי לאדם שישתדל שעשו מלאכו בשבת בנו ובתו הקטנים שנאמר לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ומזה יתבאר שהתורה הזהירה אותו על שביתת בנו ובתו הקטנים שנאמר ועבדך ואמתך וכוון בהם אל הקטנים כמו שביארנו במה שקדם:

השרש הי"ג הוא שהאדם מצווה על 'שביתת בהמתו ממלאכה שנאמר לא תעשה כל מלאכה וגומ'. ואמתך ובהמתך והו' לאו שנתן לאזהרת מיתת בית דין ואין לוקין עליו אמר במקום אחר למען ינוח שורך וחמורך וגו'. אחד שור וחמור ואחד כל בהמה וחיה ועוף כמו שהתבאר מהשרשים הכוללים והוא לאו הבא מכלל עשה ואין לוקין עליו ולזה הוא מבואר שאסור להוציא משא על הבהמה בשבת או לחרוש בה וכבר נתבאר זה מכ"ד משבת הוא מבואר שמה שתשא הבהמה לתכשיט או לשמרה שלא תברח לא יקרא מלאכה וזה מבואר מאד וכבר נתבאר זה בחמשי משבת:

השרש הי"ד הוא שדחויה שבת אצל סכנת נפשו כאלו תאמר שחולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת אע"פ שיש בהם מלאכה כי כל המצות נדחות מפני סכנת נפשות זולתי שלש והם ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים כי התורה נתנה לבריאות הגוף והנפש לא לנקמה והשחתה וזה מבואר מדבריה כמו שזכר וזה אמר במצות התוריות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואולם ששפיכות דמים אינו נדחה מפני סכנה נפשות הוא מבואר מאד כי מה בצע להציל נפש בהריגת נפש אחרת וכן הוא מבואר מאד שאין ראוי לעבוד ע"ז מפני סכנת נפשות כי אין ראוי להאביד חיי הנפש שהם נצחיים בעבור העמדת חיי הגוף שהם חיי שעה וזה תמצא בחנניה מישאל ועזריה שהפילו עצמם לתוך

כבשן האש להמלט מלהשתחות לצלם הזהב שעשה נבוכדנצר ואולם גלוי עריו' הוא מה שיצטרך אל ביאור וכבר ביארו זה רז"ל ממה שאמר בנערה המאורסה שנבעלת בשדה צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה וזה לאות שאם היה שם אדם ראוי שיהיה מושיע לה באופן שיוכל עליו ואפי' בנפש הרודף אחריה אם לא יוכל להיות מושיע לה בזולת זה האופן. ולזה הוא מבואר שהנפש נדחת מפני העריות וזה ממה שיתבאר ממנו כמעט עיון שאין ראוי לדחות העריות מפני הנפש כבר נתבאר זה בח' מסנהדרין ובראשון מיומא ובשני מע"ז ובמקומות אחרים זולתם הנה זה השרש הוא כולל לכל המצוות באופן שזכרנו:

התועלת הז' הוא במצות. והוא לכבד הוריו כמו שאמר כבד את אביך ואת אמך והנה התועלת בזאת המצוה הוא הבמדות כי הוא ראוי שיכבד האדם הוריו מפני התועלת העצום שהועילוהו עם שבזה יתכן שידרוך אל השלמות בקבלו המוסר מהם ואולם שרשי זאת המצוה הם ששה:

השרש הא' שיכבד הוריו בדבריו גם לאחר מיתה ובמשאו ובמתנו ויעמוד מפניה' וישמשם כשמוש העבד לרבו זהו כלו מגדר הכבוד ולזה ראוי שישמור מכלמ' הוריו ומשיצערם בצד הצדדים כי זה כלו הפך הכבוד כבר נתבאר זה בראשון מקדושין:

השרש הב' הוא שיכבדם מהונו להאכילם להלבישם ולמה שיצטרך להם אם אין לאל ידם או מקנינם אם יש בידם כי המזון יקרא כבוד כאמרו כבד יי' מהונך כבר נתבאר זה בראשון מקדושין:

השרש הג' שאין ראוי לאדם לכבד הוריו במה שהוא כנגד השם יתעלה כי הוא והוריו חייבים בכבוד השם יתעלה ולזה הוא מבואר שאם אמרו לו הוריו לעבור על דברי התורה אין ראוי לו לשמוע אל דבריהם:

השרש הד' הוא שאם אי אפשר לאדם לכבד הוריו מפני שנשתטו ביותר באופן שלא יוכל לכבדם הנה עושה להם מה שיכול לעשות מהטוב והכבוד ע"י אחרים וישמט מהם כדי שלא יחטא כי התורה לא תצוה דברים בלתי אפשרים וזה מבואר בנפשו וכבר נתבאר זה בראשון מקדושין:

השרש הה' הוא שראוי לאדם לכבד אשת אביו או בעל אמו ואע"פ שאינם הוריו וזה כי מזולת זה לא ינהג כבוד בהוריו וזה מבואר מאד כבר נתבא זה בראשון מקדושין:

השרש הו' הוא שהעוסק במצוה אחת אין ראוי לו שיעזבה מפני כבוד הוריו אם אינו יכול קיים את שתיהן כי הוא והוריו חייבים במצוה ההיא וכל שכן אם היתה המצוה

ההיא תלמוד תורה אין ראוי לבטל תלמוד תורה מפני כבוד ההורים כי תלמוד תורה בעצמו מביא לקיים כל המצוו כבר נתבאר זה בראשון מקדושין וממגלה:

התועלת הח' הוא במדות. והוא להודיע שכאשר יקרה הפסד הסדור בקבוץ הכי' ימסר הקבוץ המדיני ויביא זה המדינה ההיא לחרבן לרוע ההסכמה אשר בין אנשיה ולה אמר' התור' שאם ישתדלו בזה האופן בתקון הבית יאריכו הימים על הארץ שיורישם השם יתע' וזה מורה שאם לא יתוקן קבוץ הבית בזה האופן לא יאריכו ימים על הארץ לרוע ההסכמה אשר יהיה בין אנשי המדינה ולזה אמר הנביא לישראל אב ואם הקלו בך להודות על שהוא ראוי שיבא עליהם האויב ויגלו מהארץ:

התועלת הט' הוא במצות והוא להמנע מהרציחה ותועלת זאת המצוה במדות מבואר:

התועלת העשירי הוא הבמצות. והוא להמנע מהניאוף והנה תועלת ואת המצוה במדות הוא מבואר וזה שאם בא האדם אל אשת איש הנה יתכן שתקר' מה הרציחה עם מה שיקרה בזה מהקלקול בקבוץ המדיני וזה שאם תהיינה נקבות האדם בזה הענין במדרגת נקבות הב"ח שיבא עליהם או זה זכר שיזדמן הנה לא יודע מאיזו משפחה יהיו הנולדים ולא יהיה מקצתם לקצת העזר שיצטרך לאדם מפני המשפחה עם שלא יודע ג"כ מהנולד מי הוא אביו ולא יהיה בכאן איש משתדל בהנהגת הנולד ובמוסרו ויצאו מפני זה רוב הנולדים לתרבות רע לא ימלט מהם זולתי מעט מזער. ועוד שכבר יקרה מזה שימותו רב האנשים לטבת רוב המשגל לרבוי הנקבו' המוכנות להן ולזאת הסבה מנעה התורה רוב העריות כמו שיתבאר במה שיבא:

התועלת הי"א הוא במצות והוא שלא לגנב ותועלת זאת המצוה במדות מבואר כי מזה יקרה מההפסד בקבוץ המדיני מה שלא יעלם:

התועלת הי"ב הוא במצות והוא שלא להעיד עדות שקר ותועלת זאת המצוה במדות מבואר כי בזה יוטל העונש על הבלתי ראוי לו עם שכבר תרבנה בסבת זה הקטטות בין האנשים מצד החמס המחייב לזה העדות:

התועלת הי"ג הוא במצות והוא שלא יתאוה האדם דבר מקניני רעהו ולא יחמוד אותם ויקחם לו אע"פ שיתן לו דמים והנה תועלת זאת המצוה במדות מבואר כי אין ראוי שיתאוה שיהיו קניינו רעהו לו כי זאת המדה פחותה מאד ויקרה ממנה הפסד רב בקבוץ המדיני וזה שכאשר התחזק התאוה בזה ישתדלו לגנבם ממנו או לגזלם או להרוג בעל הקניינים ההם. הלא תראה מה שקרה לאחאב מבני חמדו כרם נבות שהיה זה סבה שנהרג נבות מפני שלא רצה למכרו לו:

התועלת הי"ד הוא להודיע הסבה אשר הביאה הש"י לחדש אלו הדברים הנפלאים המרעידים בעת השמעו לישראל עשרת הדברים האלה בקול המתחדש שהיה מתחדש על דרך פלא תוך האש והוא להראות להם עוצם גבורת הש"י כדי שייראו ממנו וילכו בתורתו אשר בה יהיה להם ההתנשאות וההתרוממות באופן שיהיו ממלכת כהנים וגוי קדוש וזהו אמרו אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור היה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו:

התועלת הט"ו הוא במצות והוא להזהיר מעשות צורות לנוי בבית המקדש ובשאר המקומות מהצורות אשר יתכן שיחשב בהם האלהות כמו צורות האדם וצורות הגרמי' השמימיים ומלאכי השרת וזהו אמרו לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם והנה התועלת בזאת המצוה הו' בדעות והוא להרחיק מנתינת האלהות לזולתו ולזה היתה זאת האזהרה תחת סוג דבור לא יהיה לך וגו':

התועלת הי"ו הוא במצו' והוא שיהיה המזבח מחובר לאדמ' לא נפרד ממנה והנה התועלת בזאת המצוה הו' להודיע שהשגחת הש"י תמשך בשפלים ואע"פ שמדרגתו גבוהה עד אין חקר ולזה אמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך. וכבר יתבאר במה שיבא בג"ה התועלת המגיע מהענינים אשר היו בבית המקדש ובעבודה הנעשית שם:

התועלת הי"ז הוא במצות והוא לשחוט הקדשים בעזרה שנ' וזבחת עליו את עולתיך ואת שלמיך וגו' והנה התועלת בזאת המצוה הו' לישב בנפשותינו מעלת הקדשים כדי שנזה' בהם כפי מה שאפש' ואולם התועלת המגיע בעני' הקדשים יתבאר בג"ה במה שיבא. התועלת הי"ח הוא במצות והוא האזהרה מלבנות מזבח אבנים מאבני גזית אבל תהיינה האבנים ההם שלמות בזולת חסרון כלל. והנה התועלת בזאת המצוה הוא בדעות והוא להעיר על שהשלמות האמתי הוא בש"י ולזה תהיינה האבנים אר מהן יבנה המקום שיעבד בו הש"י שלמות ועוד כי מפני שהטוב והשלמות הוא בש"י מעצמותו. ולא מזולתו רצה להעיר על זה שלא יהיה התקון באבנים ההם באמצעות המלאכה כי אם מעצמותן ולזאת הסבה תהיה האבן ההיא נפסלת כשנהג בה הברזל לפסלה אע"פ שלא חסר ממנה דבר והנה שרשי זאת המצוה הם ארבעה:

השרש הראשון הוא שאם לא היתה האבן שלמה אע"פ שלא הונף עליה ברזל וזה אמנם יהיה כשתהיה בה פגימה נכרת בחוץ והוא שתחגור בה הצפורן פסלה שהרי מורגש בה שאינה שלמה כבר נתבאר זה בא' מחולין:

השרש הב' הוא שאם הניף עליה ברזל אע"פ שלא פגמה פסלה אותה האבן ולא המזבח שהיא בו שנ' כי חרבך הנפת עליה ותחללה ר"ל שהאבן מחוללת לא האבנים בכללם שזכר תחלה כבר נתבאר בג' מתמיד:

השרש הג' הוא שכבש המזבח דינו בזה דין המזבח כי הוא חלק מהמזבח ולזה קראה אותו התורה מזבח שנ' ולא תעלה במעלות על מזבחי כבר נתבאר זה בג' מתמיד:

השרש הרביעי הוא שלא נלמוד זה הדין בבנין ההיכל וקדשי הקדשים ואף על פי שהם יותר קדושים ממזבח העולה כי התורה אמרה לא תבנה אתהן גזית רמז בזה כי במזבח לבד יקפיד בזה וכן כשזכר זה במקום אחר לא זכרו כי אם במזבח אמר אבנים שלמות תבנה את מזבח יי' אלהיך וגו' והנה יתבאר זה עוד בבנין שלמה שהיו שם רבים פוסלין את האבנים ואולם מה שאמר שם ומקבו' והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אינו מורה שלא יהיו האבנים אבני גזית כי בבית לא נשמע אבל בחוץ נשמע:

התועלת הי"ט הוא במצות והוא האזהרה מלעלות במעלות על המזבח כדי שלא תגלה ערותך עליו והנה התועלת בזאת המצוה הוא במדות ובדעות אולם במדות כי מזה יתבאר שענין גלוי הערו' הוא מגונה ולזה אין ראוי לאדם שתגלה במקומות הקדושים כמו הענין בכבש אשר בו יעלו על המזבח ולזה אין ראוי לאדם שימשך אחר פעולות הערוה כי הוא גנות לנו מצד גנות פעולותיה ואולם ישתמש בה בכרחי לבד לקיום המין ולדחיית המותר הזרעי ואולם התועלת ממנה בדעות הוא מהדברים היותר נפלאים שיהיו בדעות וזה שכבר התבאר במ"י כי הש"י יחסו מהנמצאו' בכללם יחס מושכל המלאכה אשר בנפש האומן אל העשוי במלאכה ההיא ולזה יהיה השם יתע' נימוסי הנמצאות בכללם וסדרם וישרם ושם התבאר בספר מ"י שהוא זה הנימוס בצד אשר הוא אחד פשוט לא בצד שהם רבים ולזה אין קצתו לקצת אצל הש"י במדרגת ההיולי כמו הענין בנמצאות העלילו' שהם קצתם לקצת במדרגת ההיולי והיה זה כן בנמצאות העלולות מזה הנימוס מהכרח החמר ר"ל שהחמר ישים מתחלק זה הנימוס הבלתי מתחלק מצד שלא יוכל לקבל מהשלמות והטוב יותר מזה השעור כאלו תאמר שהיסודות לא יקבלו מהשלמות כי אם חלק מועט והאדם קבל ממנו הרבה מפני שהחומר לא יוכל לקבל מהשלמות יותר והוא מבואר שכאשר נתבונן בנמצאות ונתחיל מהשפל נעלה מעלת אחר מעלה עד שנגיע אל הש"י והיה זה מביא לחשוב שיהיה הש"י רבים להיות אלו המושכלות אשר אצלו רבות ולה צוה שלא נעלה במעלות כאשר נעלה אל המזבח לעבוד בו השם יתע' להורות על שהעליה בהשגתו מאלו הדברים השפלים אינה במעלו' אצל השם יתע' ואם הם במעלות אצלנו אבל היה זה הנימוס אצלו דבר אחר בלתי מתחלק ואמנם קרה לנו

שתהיה עליתינו לזאת ההשגה במעלות מצד ערות החומר וחסרונו אשר ישים מתחלק הנימוס הבלתי מתחלק מצד שלא יכול לקבל מהשלמו' יות' וזה הענין עמוק מאד ונפלא והטעות בו מדחיק האדם מהשלמות הרחקה נפלאה כמו שיתב' במעט עיון למי שראה דברינו בחלק הג' מהמאמר החמישי למ"י והנה אין הנה קום זאת החקירה:

פרק כא

פסוק א

פרשת ואלה המשפטים

ואלה המשפטים עד מכה איש וגו'.

באור הדברים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם לשפוט בין אדם לרעהו ע"פ המשפטים האלה. כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד מיום המכרו ובתחלת השנה השביעית יצא לחפשי חנם בלא שטר שחרור ובלא כסף שיתן העבד לרבו. אם יכנס העבד בבית האדון בגופו לבד שאין לו אשה הנה יצא בגופו לבד שאי' בידו לקח' אשה בעודו בית אדוניו אם לא ירצה האדון כי הוא מחוייב במזונות אשתו ובניו כמו שיתבאר. ואם בעל אשה הוא בהכנסו בית אדוניו. ויצאה אשתו עמו כי היא תכנס ג"כ בבית האדון לחזון וכן העני' בבניו רצוני שהאדון חייב במזונותיהם כמו שאמ' בפרשת בהר סיני ויצא מעמך הוא ובניו עמו. ומזה המקום יתבאר שהאב חייב במזונות בניו הקטנים עד שש שנים לכל הפחות וזה כי ידמה שהאדון חייב במזונות אשת העבד להיות העבד חייב במזונותיה וראוי כשימכר בגנבתו לא תפסיד אשתו מזונותיה אשר נתחייב לה ובהיות העניין כן הנה יתבאר מזה שהוא חייב במזונות בניו ולזה יחוייב האדון לזונם ולפי שזה השעור שימכר העבד הוא שש שנים. הנה נלמד מזה שהאדם חייב במזונות בניו שש שנים לכל הפחות ואולם אחר זה הנה הוא ספק אם הו' חייב אם לא ולא נוכל להכריחו על זה מזה הצד אם לא מצד הצדקה כי מזה הצד נוכל לכופו על זה. אם היה ראוי לעשות כמו זאת הצדקה כמו שיתב' בדיני הצדקה. אם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או הבנות. הנה בצאת העבד מיד אדוניו תשאר האשה וילדיה לאדוניה והו' יצא יחידי מחברתם והנה זאת האשה היא שפחה כנענית שבניה הם שלו ומזה המקו' הוא מבוא' שהאדון כופה עבדו לקחת שפחה כנענית כדי שיוליד לו עבדים. ואם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני ואת אשתי הכנענית ואת בני אשר לי ממנה לא רצה לצאת חפשי להפרד מאדוני ומאשתי ומבני. או ירצה בזה והוא יותר נכון אהבתי את אסוני עם אשתי ועם בני ר"ל שאני ואשתי ובני כלנו אוהבים אותו והיא אשתו העבריה ובניו העבריי ' כי הם

בניו והיא אינו אשתו ואין הענין כן בשפחה כנענית והבנים שיש לו ממנה כי הם בניה לא בניו והיא אינה אשתו. והגישו אדוניו לפני ב"ד והגישו אל הדלת או אצל המזוזה באופן שיתכן לרצוע אזנו בדלת ורצע אדוניו את אזנו במרצע בדרך שיתן המרצע באזנו ובדלת. ועבדו לעולם ר"ל לזמן היותר ארוך שיהיה אפש' לעברי להיות עבד והוא עד היובל כי בשנת היובל חויבו לקרא דרור בארץ בדרך שישוב איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כמו שהתבאר בפרשת בהר סיני ושם התבאר שההבדל יהיה בזה בין עבדים ישראלים ובין עבדים כנעניי' כי עבדים הכנעניים לא יצאו ביובל וזה לאות שהעבדים כלם יצאו מעבדות בבא היובל. וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא מגדר ישראל להנשא לעבד כנעני בצאת העבדים שיוכלו אדוניהם להשיאם שפחה כענית אבל יעדה לו אדניה וישאנה או ירצה בזה לא תצא בשש שנים בצאת העבדים כי כבר יתכן שתשאר בבית לפי שהוא ראוי שיעדה לו אדוניה וישאנה. ואם היא רעה בעיני אדוניה באופן שלא רצה ליעד' הנה ישתדל שתפדה ר"ל שישיב לו אביה מכסף על פי השנים אש יש לה לעבוד עמו עד שלמות שש שנים כי איננה ישר שתעמוד בביתו לאמה בזולת אישות פן יקרב לגלו' ערותה אבל לא יוכל למכר' לבית אחר מישראל כאשר יבגוד בה שלא ירצה ליעדה לו כדי שיעדה מי שימכרה לו ואם רצה האדון ליעדה לבנו בנה יעשה לה כמשפט הבנות הנשואות לא יפול דבר ממשפטה מפני המכרה לו לאמה ואם אחרת יקח לו זולת האמה לא יגרע מפני זה מחק האמה דבר אבל ינהג בה כמנהג האיש את אשתו ר"ל שיתן לה מזונותיה וכסותה וחקה הראוי לה מהמשגל. ואם שלש אלה לא יעשה לה ר"ל שלא יעדה לו ולא לבנו ולא שישתד' עם קרוביה שיפדוה קודם הגעת השש שנים הנה תצא חנם בלא נתינת כסף וזה אמנם יקרה אם כשתשלים עבודת השש שני כי אז תצא חנם כמו הענין בעבד עברי אם כשתביא סימנים תוך שש שנים ומפני זה האופן השני אמר אין כסף ר"ל כי אע"פ שכבר חורה באמרו והפדה כי בצאתה תוך זמנה תשיב כסף הנה יתכן שתצא קודם זמנה בזולת נתינת כסף וזה אמנם יהיה כשהביאה סימנין וזה יתבא' ממה שאומ'. וזה כי בן ובת הם שמות יפלו על הקטנים כשיאמרו סתם כאמרו אם בן נגח או בת יגח שהוא מורה על קטן וקטנ' כמו שיתבאר בזאת הפרשה ולא תמצא שקרא בראשי המטו' הנערה אשר ולענין הפרת נדריה היא ברשותה אפילו בהיותה נערה כמו שיתבאר שם. ואולם לענין מכירה לא השליטה אותו התורה כי אם בהיותה קטנה ולזה אמר את בתו ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר שאין האב רשאי למכור את בתו כי אם בעוד' קטנה ולזה אין ראוי ימשול למכרה כי אם לעת אשר היא ברשותו למכרה. והמשל כי מי שהיו לו פירו' שזה אחד לשתי שנים לא יוכל למכור

פירות השדה ליותר משתי שנים וזה מבואר בנפשו ולזה הוא מבואר שכאשר תשוב זאת הקטנה נערה וזה יהיה כשהביאה סימנין אז תצא מרשות האדון. וראוי שתדע שקנין עבד עברי האמור בכאן הוא שמכרוהו בית דין כי כבר ימכרוהו בגנבתו כמו שיתבאר במה שיבא. וכבר התבאר שזה העניין הוא כשלא מכר עצמו מעניין הנמשך לו בדין האמה שהוא כאמה שמכרה זולתה אשר הוא שליט במכירתה ולה יהיה קניין עבד עברי כשמכרוהו זולתו מהשליטים על מכירתו ועוד שכבר נתבאר בפרשת הר סיני במוכר עצמו שאינו יוצא כי אם ביובל לא בשש שנים כמו העניין בזה העבד הנזכר ולזה יחוייב שיהי' זה הרי' במי שמכרוהו זולתו והנה דין זה העבד שיעבוד שש שנים אם לא פגע בהם היובל כי בבא היובל יצאו כל העבדים העבריים חפשי' ואם מת האדון עובד את הבן כי דינו כדין האדון בזה העניי' כמו שביאר' התורה בעניין האמה שבן האדון קם תחתיו ליעדה והנה היה זה כן כי לפי הנהוג תבא הירושה מן האב לבן והוא מה שהוא ראוי אם לא ימנע זה מונע ולפי שמשפטי התורה יהיו בענינים לפי הנהוג הנה לא יעתק ענין עבדו' העבד העברי או האמה העבריה כי אם לבן לא לאח ולא לבת ומזה יתבאר שאם ברח העבד תוך זמנו שהוא חייב להשלים מה שיחסר מן הזמן שנ' שש שני' יעבוד ואמנם אם חלה תוך הזמן לא יחוייב להשלים אם לא היה מה שחסר מן הזמן שלא היה יכול לעבוד בו כלל יותר מחציו ר"ל ארבע שנים כי הוא המספר הראשון מהשנים שיוסיף על חצי השש שנים. וזה שכבר אמרה התורה בענין עבד עברי בפרשת בהר סיני כשכיר כתושב יהיה עמך ר"ל שענינו ממוצע בין השכיר והתושב והנה התושב לא יגרע מחוקו מהאדון דבר מפני חליו והשכיר לא יקח דבר כשיחלה באופן שלא יוכל לעשות דבר מעבודתו. ולזאת הסבה אם חלה שלש שנים אינו חייב לשלם כי היה קצת הזמן כשכיר וקצתו כתושב ואולם אם חלה ארבע שנים באופן שלא יוכל לעבוד כלל הנה הוא חייב לשלם והנה אין האדון רשאי להכריחו לעשות מלאכה שאין מדרכה לעשותה כאלו תאמר שילמדנו מלאכה שלא היה יודע אבל עושה המלאכ' שיהיה דרכו לעשות' שנ' יעבוד ר"ל העבודה אשר מדרכו שיעשה אותה. והנה בבא השנה השביעית מיום המכרו יוצא לחפשי בזולת כסף יקנה עצמו בו מהאדון ובזולת שטר יקנה האדון לו גופו בו שנ' ובשנה השביעית יצא לחפשי הנם והנה יתבאר מזה שקדם השנה השביעית לא יצא העבד חנם אבל יצטרך לכסף או לשטר שחרור וזה מבוא בנפשו לפי השרשים הכוללים והנה כשלא היתה לו אשר בהכנסתו בית האדון אין לו רשות לקחתה להעמיס על האדון מעמס מזונותיה אל אם היה זה מדעת האדון שנ' אם בגפו יבא בגפו יצא והנה אם היתה לו אשה ובנים או בני או אשה האדון חייב במזונותיהם שנ' ויצאה אשתו

עמו והוא הדין לבניו וכן תמצ' שביארה התורה זה במוכר עצמו לישראל או לגוי אמ' במוכר עצמו לישר' בפרשת בהר סיני ויצא מעמך הוא ובניו עמו והנה יתבאר שמעש' ידי אשתו ובניו הם לעבד לא לאדון כי לא קנה אותם לו לעבדים בקנותו העבד ואם היתה ארוסה או שומרת יבם הנה אינה אשתו ולא יתחייב האדון במזונותיה וכן אם היתה פסולה לו לפי שאינה ראויה להיות אשתו והתורה אמר' ויצאה אשתו עמו והנה לא יוכל האדון לתת לעבד שפחה כנענית אם לא היו לו אשה ובני' בהכנסו ברשותו שנאמר אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני כשם שהיה הוא נמצא בהכנסו כן יהיו אשתו ובניו נמצאים אז ועוד כי בזה האופן יתכן שיאמר שאהבו אותו אשתו ובניו וזה שאם לא היו בניו נולדי' קודם הכנסו שם לא יתברר להם הטבת האדון להם יותר מחוק הנהוג שיאהבוהו והנה אין האדון או בנו מוסר לו כי אם שפחה כנענית אחת שנא' יתן לו אשה ולא שתי נשים ואינו נותן שפחה אחת לשני עבדים שנ' יתן לו ולא לזולתו והנה אינו נרצע העבד עד שיאמר כשהו' עבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני שנ' ואם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני ואינו נרצע מפני פעם אחת שיאמ זה המאמר שנ' ואם אמור יאמר ר"ל שיהיה רגיל לומר זה המאמר והרגילות הוא בהשנות והמעט שיהיה בהשנות הוא שנים כי הוא הרבוי הראשון ולזה אינו נרצע עד שיאמר זה המאמר וישנה אותו כשהוא עבד ולפי שפחות משוה פרוטה אינו דבר לפי השרשי' התוריים הנה יחוייב שישאר מזמן עבדותו כשיאמר זה שוה פרוטה או יותר וראוי שתדע שכהן אע"פ שלוקח שפחה כנענית אינו נרצע כי ביובל ישוב איש למשפחתו כמו שהתבאר בפרש' בהר סיני ולזה יחוייב שיוכל לשוב בחזק' שהיה בה ואם היה נרצע הנה ישוב בעל מום ויהיה פוסל לעבודה כמו שיתבאר במה שיבא ולא ישוב לחזקה שהיה בה ולפי שאמ' אהבתי את אדני את אשי ואת בני אפשר שיובן שישוב לאשתו הכנענית וילדיה הנה נלמד מזה שאם לא נשא שפחה כנענית והיו לו בנים ממנה אינו נרצע וזה יתבאר באופן אחר והוא כי אחר שאמר האשה וילדיה תהיה לאדוניה והוא יצא בגפו ביאר שכבר אפשר שלא יצא אז והוא אם יאמר אהבתי את אדוני את אשתי וגו' ולזה לא יהיה נרצע כי אם מי שנשא שפחה כנענית והנה יחוייב שיהיה הדלת אשר ירצע בו עומד כדרכו אצל המזוזה לא שתהיה הדלת עקורה שנא' והגישו אל הדלת או אל המזוזה. וזה מורה שהדלת היא סמוכה למזוזה כמשפטה. ולפי שהאלהים הוא לשון רבים הנה הם שנים, ולפי שאם היו שנים לא יהיה בכאן מכריע אם יחלקו בדבר הנה יחויב שיהיו שלשה. והנה הרציעה היא בכלי של מתכת שנא' במרצע של מתכת ואדוניו בעצמו הוא רוצע שנאמר ורצע אדוניו והיא באזנו הימנית כמו שהתבאר בשרשים הכוללים והנה

אינו עובד בו כי אם האדון לבד לא לבנו אם מת האדון שנאמר ועבדו וסבת זה כי אהבת האדון הניעתהו להשאר שם ובסוד הדבר יסור הדבר המסובב ממנה והנה אין עבד עברי נוהג כי אם בשעה שהיובל נוהג בו יציאתו תלויה ביובל ומזה יתבאר גם כן שכן הענין באמה העבריה שנאמר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה בשעה שזה נוהג זה נוהג. והנה האיש הוא שמוכר בתו ואין האשה מוכרת בתה ואחיה גם כן אינם מוכרין אותה אלא כשהיא קטנה שנאמר וכי ימכור איש את בתו איש ולא אשה בתו ולא אחותו ואינו מוכר אותו אלא כשהיא קטנה שנ' בתו ואינו מוכר אותה אלא כשהיא ברשותו ואולם אם השיאה ונתארמלה או נתגרשה והרי היא קטנה אינו רשאי למכרה שהרי יצאה מרשותו ולה אמרה התורה ונדר אלמנה וגרושה וגומר יקום עליה כמו שיתבאר בפרשת ראשי המטות ואינו מוכר אותה אלא למי שיש לו לקוחי' בה או לבנו כדי שתהא ראויה ליעוד שנאמ' אשר לא יעדה ואם לבנו יעדנה ולזה אינו מוכר אותה לבנו ואין האדון מיעד אותה לו או לבנו אלא מדעתה שנאמר אשר לא יעדה והנה היא יוצאה קודם שש בגרעון כסף לפי השנים שנאמ' והפדה ומזה יתבאר שאין האמה העברייה נקנית בפרוטה כי לא יתכן לה גרעון כסף והתורה אמרה והפדה. ומזה המקום נלמד שהבעל חייב אל אשתו בשאר כסות ועונה. וראוי שתדע שאין האמה העבריה נרצעת כי לא יתכן הנשאה לעבד ולא יהיו גם כן בניה עבדים ולא אמרה התורה משפט הרציעה כי אם בעבד ולא ינהג זה הדין כי לא נזכר זה הדין כי אם בעבד שמכרוהו ב"ד כי בו נזכר ואולם במוכר עצמו לא ינהג זה הדין כי לא נזכר זה הדין בו בפרשת בהר סיני וראוי היה להיות כן שאם היה המוכר עצמו מותר בשפחה כנענית הנה לפעמים ימכר האדם עצמו לאיש אחד מפני תאותו לשכב עם שפחתו ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה:

התועלת הראשון הוא במצות והוא לבאר דין עבד עברי ביציאת רשות האדון לחפשי. ואולם התועלת בזאת המצוה ובמה שדמה לה הוא מבואר והוא לסבב שלא ישאר איש או אשה מישראל בשפלות ודלות מתמיד אבל יתנחמו משפלותם וענים בזכרם כי עוד מעט יצאו חפשים מעבודתם וישובו להם קרקעותיהן אשר מכרום וזה כי בבא השנה השביעית יצאו לחפשי או ביובל לכל הפחות וביובל ישובו להם קרקעותיהם והנה בזאת קצת נחמה לדלים האמללים והכריחה התורה העבדים הנמכרים בגנבתם לישא שפחה כנענית אם ירצה אדוניו להדחיקו יות' מהגנב' כי יקשה להם להיות זרעו לא לו ולזאת הסבה לא יוכרח לישא שפחה כנענית אם לא היה לו אשר ובני' כי מי שאין לו אשה לא יקשה לו נשיאת השפחה ומי שיאן לו בנים לא יקשה לו הולדת הבני' לא לו כי לא שער עניין זה הקניין שישער אותו מי שיש לו בנים ורצתה התורה לבזותו כאשר תביאהו

תאותו אל השפחה הכנענית אל שיבחר להיו' עבד יותר משיהיה בן חורין להרחיק ממנו זאת הבחירה המגונה כי יקשה לו לפרסם חסרונו לפני השופטים ולהרצע אנו במקום רואים בזה האופן המגונה. ואולם שרשי זאת המצוה הם ששה עשר:

השרש הראשון הוא שאינו נמכר בגנבתו ליותר משש שנים עם שהיה רב כמות הגנבה ובזה הקל מה לגנב כמו שיתבאר אצל דין הנמכר בגנבתו וזה עם שהוא מבואר כבר נזכר זה בראשון מקדושין:

השרש השני הוא להודיע שאין העבד עובד אלא העבודה שהוא יודע בה לא שיכריחהו האדון ללמוד מלאכה כדי שיעבדהו בה שנאמר שש שנים יעבוד וזה יכלול העבודה אשר מדרכו שיעבוד בה וכשנמכר גם כן היה ערכו לפי המלאכה שהוא יודע בה וכבר אמר גם כן לא תעבוד בו עבודת עבד וכבר נתבאר זה השרש במכילתא ובספרי':

השרש השלישי הוא שהעבד יצא לחירות כשעבד שש שנים באופן ממוצע בין השכיר והתושב כי עבודתו הוא כן וזה כי גופו קנוי לו באופן זה עד שכבר יוכל האדון להכריחו להוליד ממנו לו עבדים ובזה הצד הוא כתושב ומצד שיצא לחפשי בשביעית הוא כשכיר הלא תראה כי גם במוכר עצמו שאין רבו כופהו לישא שפחה כנענית אמרה התורה כשכיר כתושב יהיה עמך לפי שהוא יוצא ביובל והוא מבואר שהשכיר יחוייב לשלם אם חלה בזמן שכירותו והתושב לא יחוייב מה ולזה הוא מבואר שאם חלה העבד שלשה שנים ועבד שלש שנים יוצא לחפשי בשביעית כי הוא נקרא עובד באופן מה כיון שהוא מוכן עבוד אם יוכל כמו שנקרא הישן עובד כאמרו מתוקה שנת העובד אבל אם חלה ארבעה שנים ולא עבד כי אם שתי שנים לא יפטר בשעבוד השנה השלישית שהרי השנה הבאה אחריה אינה שביעית לא למכירה ולא לעבודה אם ישלים שני העבודה ויצא בשביעית ולזה יתבאר שאם ברח בקצת ימי הששה שני' יחוייב להשלים ימי הבריחה כי לא יכנס בגדר העובד כבר נתבאר זה השרש בראשו' מקדושין:

השרש הרביעי הוא שהעבד העברי יגרע בפדיונו ויוצא וכבר נלמד זה הדין מאמה העבריה זה הדין ג"כ מבואר כי לא נמכר אלא מפני שאין לו שנ' ואם אין לו ונמכר בגנבתו ועוד שנ' ובשביעי' יצא לחפשי חנם למדנו מזה שקודם השביעית לא יצא לחפשי חנם ומזה למדנו שצריך לתן כסף לאדוניו אם יצא קדם השביעי' וכבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש החמישי הוא שאם מחל הרב על העבודה אין העבד יוצא לחרות אם לא כתב לו גט שחרור שנ' ובשביעית יצא לחפשי חנם לא קודם זה והנה יצא לחפשי בגט שחרור מק"ו מעבד כנעני שיוצא בגט שחרור שנ' או חפשה לא נתן לה למדנו ששפחה כנענית

יוצאת לחפשי בגט שחרור וכן קונה האשה עצמה בגט שנאמר וכתב לה ספר בריתות כבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש הששי שאם מת האדון ולא הניח בן הנה העבד יוצא לחפשי ואינו עובד שאר יורשי האדון וזה כי מה שנהוג מהירושה הוא לבן ולא לשאר הקרובים ולזה הוא מבואר כי כשנמכר נמכר לזה התכלית ועו' שהבן לבדו מצאנו שהו' קם תחת אביו בזה הענין לא שאר קרוביו ולזה אמ' באמה העברייה ואם לבנו יעדנה לא לאחר מאחיו לא לשאר קרוביו ולזה גם כן יתבאר שאין האדון שליט למכור אבדו או לתתו לאחר וכבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש השביעי הוא שהאדון חייב במזונות אשת העבד וכמו שנ' ויצאה אשתו עמו והוא הדין בניו כמו שביארנו כי גם במוכר עצמו חייבה התורה האדון במזונות בני העבד ומעש' ירידן הוא לעצמם לא לאדון כי לא נקנו לו אשתו ובניו לעבדים ומזה יתבאר שאם אין לעבד אשר כשנמכר ולקחה אחר כן הנה לא יתחייב האדון במזונותיו ומזונות הבנים שיהיו לו ממנה אם לקחה כשנכנס ברשותו וכבר נתבאר זה עוד ממה שאמר אם בגפו יבא בגפו יצא ר"ל אם נכנס בלא אשה יצא בלא אשה אך אם בעל אשה הוא תצא אשתו עמו וכבר נתבאר זה השרש בספרא ובראשון מקדושין:

השרש השמיני הוא שאם לא היתה ראויה לו כגון שהיתה אדורה לו מן התורה או מדברי סופרים אין האדון חייב במזונותיה שנאמר ויצאה אשתו עמו מי שראויה להיות עמו כבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש התשיעי הוא שכבר נלמד מזה המקום שהאב חייב במזונות בניו הקטנים עד שש שנים כמו שביארנו וכבר נזכר זה השרש בחמישי מכתובות:

השרש העשירי הוא שהעבד שיש לו שאשה ובני ישלוט לו רבו לתת לו שפחה כנענית כמו שביארנו בביאור דברי זאת הפרשה וכבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין וראוי שתדע שאין האדון יכול להפריש העבד מאשתו הישראלית כי העבד כבר נתחייב בעונתה כמו שנתחייב במזונותיה ואין שעבודה נפקע מפני זאת המכירה והוא מבואר שאינו מותר כי אם בשפחה אחת שנ' אם אדוניו יתן לו אשה לא נשים ואינו נותנה לשני עבדים שהרי לא תהיה לו אבל תהיה לו ולזולתו והתור' אמר' יתן לו אשה ואמרה וילדה לו בנים או בנות:

השרש הי"א הוא הטומטום והאנדרוגינוס אינו נמכר לעבד עברי שהרי אינו ראוי לתת לו אשה ואין מינו ראוי להוליד בנים או בנו' כבר נתבאר זה השרש בא' מקדושין:

השרש הי"ב הוא שהעבד שנשא שפחה כנענית והגיע שם ששנים כשנשאר מהם זמן יתכן שישאר מי שהוא עבד ר"ל שיש בעבודה הנשארה שוה פרוטה אמר ושנה אהבתי את אדוני אשי ואת בני לא אצא חפשי הרי הוא נרצע ועובד את רבו עד שנת היובל אך אם מת רבו אינו עובד יורשיו שנאמר ועבדו הוא ולא הבן ועוד שהרי בסבת אהבתו אותו אדוניו נרצע וכבר תסור זאת הסבה במות אדוניו וכבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש הי"ג הוא שאם היה העבד כהן אינו נרצע שנ' ושב אל משפחתו לחזקת ולשררה שהיה בו וכהן הנרצע לא יוכל לשוב לחזקה שהיה בה שהרי נעשה בעל מום ברציעה ופסול לעבודה כבר נתבאר זה בראשון מקדושין ומה יתבאר שאין הגוי נקנה כעבד עברי כי לא ישוב אל משפחתו ביובל לפי שאין לו משפחה כבר נתבאר זה בה' ממציעא:

השרש הי"ד הוא שאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג כי יש ליציאת העבד עברי רושם מה ביובל וזה מבואר במוכר עצמו שהוא עובד עד שנת היובל והעבד שמכרוהו ב"ד אפשר ג"כ בו שיהיה ליציאתו רושם מה ביובל כבר נתבאר זה השרש בשלישי מקדושין:

השרש הט"ו הוא כי האדון רוצע ולא בנו ולא שלוחו ואינו רוצה שני עבדים כאחד שנ' אדוניו ולא אחר את אזנו ולא אזנו עם אזן זולתו כבר נתב' זה השרש בירו' ובב' מקדושין:

השרש הי"ו הוא שמתנאי הרציעה הוא שיגישהו אדוניו לפני הדיינים כדי שישמעו הדברים ואחר זה ירצעהו במרצע של מתכת בדלת אם היה הדלת עומד ורוצע אזנו עד שיגיע אל הדלת שנ' ונתת באזנו ובדלת כבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

התועלת השני הוא במצו'. והוא לבאר דין אמה העברייה ביציאת מרשות האדון לחפשי. והנה התועלת בזאת המצוה הוא בעינו התועלת אשר במצות שלוח עבד עברי והנה כוונה התורה שיהיה כח האדון ליעדה לו או לבנו אף על פי שלא ירצה זה אביה להרחיק מכירת הבת בזה האופן כי האנשים אשר יסכים האדם לתת להם בתו לאשה אינם רבים מאד וזה יהיה סבה שלא יסכים למוכרה אלא לכמו אלו האנשים ר"ל האנשים אשר ייסכים לתת להם בתו לאשה ולזאת הסבה לא השליט' התורה האדם למכר' לאיש אחר שיעדנה כי לא נתרצה אביה בזה במכירתו בתו עם שבזה ג"כ מהיושר כי כבר יתרצה האדון לשרת איש מה עם שבענין היעוד תועלת אחר והוא כי האדם לרוב תשוקתו למשגל אולי ישתדל לפתות זאת האמה ויקרה בזה מההפסד והגנות מה שלא יעלם ולה רצתה התורה שיעדה הוא או בנו או ישתדל שתפדה ותצא מרשותו כי איננו ישר שתעמוד ברשותו מזולת זה האופן והנה השליטה התורה לאדם למכור בתו בהיותה קטנה לא למכור בנו לפי שהאשה נבראת לעבודת האדם כמו שנתבאר בפרשת בראשית

ולה ישלוט האב למכור בתו ולא למכור בנו כי היא נבראת לשרת ולפי שראויה להיותה לאיש בהיותה נערה הנה תסור ממשלת האב ממנה בהיותה נערה:

התועלת הג' הוא במצות. והוא מה שצותה התורה שלא יגרע האדם מאשתו שאר כסות ועונה והנה התועלת בזאת המצוה הוא מבואר וזה שאם לא היה הבעל מלביש אשתו וזן אותה היתה האשה טרודה תמיד באסיפת הקניינים להיות לה לחם לאכול ובגד ללבוש ולא יגיע לבעלה ממנה השרות אשר יצטרך ותפסד הבונה אשר בעבודה היתה בריאת האשה לפי מה שהתבאר בפרשת בראשית ואם היה שולט הבעל במניעת עונתה הנה יהיה זה מביא אותה לזנות כאשר ירבה כח המותר הזרעי ויגיע בזה מההפסד בקבוץ המדיני מה שלא יעלם ואולם שרשי המצוה הזאת הם חמש עשרה:

השרש הא' הוא שאין האדם מוכר את בתו אלא כשהיא קטנה שנ' וכי ימכור איש את בתו לאמה והיא לא תתואר בזה התואר אלא כשהיא קטנה כנאמר על קטן וקטנה או בן יגח או בת יגח כבר נתבאר זה השרש בשלישי מכתובות:

השרש הב' הוא שאיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו ולא האשה מוכרת את בתה כי אינה ראויה בזה הדין כמו האב שנאמר וכי ימכור איש את בתו ולא אמר בתה ולא בנו וכבר נתבאר זה השרש במכילתא:

השרש הג' הוא שאין האדם מוכר בתו אלא א"כ מטה ידו ואין לו דבר שיתפרנס ממנו וזה נלמד ממה שסומך דין אמה העבריה למכירת העבד העברי. שאינו נמכר בגנבתו אלא א"כ אין לו דבר לשלם הגנבה שנאמר ואם אין לו ונמכר בגנבתו כבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין.,

השרש הד' הוא שאין טומטום ואנדרוגינוס נמכר כמו אמה העבריה כי אינו ראוי להיות לאשה לאדון או לבנו כבר נתבאר זה בראשון מקדושין.

השרש החמישי הוא שאמה העבריה יוצאת בשש שנים מיום המכרה כו הענין בעבד עברי שנאמ' בפרשת ראה אכי כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים מקיש עברי לעבריה בענין זה וראוי היה להיות בן וזה כי באמה הקל יותר ממה שהקל בעבד עברי עד שכבר דקדקה התורה שתהיה שם במדרגת אישות ולא במדרגת שפחות ולזה הוא מבואר שאין ראוי שיכביד בה שתהיה עובדת יותר משש שנים וזה גם כן יתבאר מפני הקשת דינה לדין עבד עברי עם שהיא יותר ראויה בזה הדין מן העבד כי היותה עובדת שם שש שנים בזולת יעוד או גרעון כסף הוא מגונה אצל התורה כ"ש שיהיה מגונה היותר עובדת יותר משש שנים וזה גם כן אפשר שנלמוד ממה שנאמר ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף. ר"ל בלא גרעון פדיונה וזה אמנם

יהיה בעת שראוי שתצא חנם בזולת כסף והוא בהשלמת ו' שנים. ועדיין היא קטנה כמו העניין בעבד עברי שנאמ' בו לחפשי יצא חנם ואולם אמרנו ועדין היא קטנה כי הוא ראוי שיהיה אמרו יעדה והפדה ויצאה חנם בנושא אחד בעינו והוא הקטנה שנ' ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם כמו שנתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש הששי הוא שהאמר העבריה ועבד עברי יוצאים ביובל אם נפגע בהם קודם שש שנים כי הכל שוים ביציאה ביובל כמו שנתבאר בפרש' בהר סיני וכבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש השביעי הוא שאין האדון שליט למכור אותה או ליתנה לזולתו שנ' לעם נכרי לא ימשול למכרה והוא הדין לנתינ' כי הטעם אחד וכבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין. ומזה השרש נתבאר שאם מת האדון תצא האמה לחפשי ואינה עובדת אפילו לבן וכ"ש שאר הקרובים וראוי היה להיות כן כי הקבוץ ההוא יהיה קבוץ נכרי כשמת האב כי אולי נתרצה אב האמה למכור בתו לזה האיש מפני ידיעתו בטוב תכונותיו ומוסרו ליסר בני ביתו ולשמרם מכל דבר רע כבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש השמיני הוא שהבת שהביאה סימני נערות או שבגרה יוצאה לחרות לפי שאינה קטנה וכמו שאינה נמכרת אלא כשהיא קטנה כן לא ישלוט האב למכרה ליותר מימי הקטנות כי צריך שיהיה כסף קנינה ראוי לגרעון שנאמר והפדה וזה דבר בלתי אפשר וכבר נתבאר זה השרש בא' מקדושין:

השרש העשירי הוא שאין המיעד צריך לתת לו קדושין לאמה אלא יעוד לבד כי הקנין הראשון מתישר לקדושין אם היה שם יעוד כי זה הוא קנין הגוף היותר שלם להיות בה ולזה לא יחסר אלא שיאמר לה בפני עדים כשיעדה שתהיה מאורסה לו בכסף שקבל אביה כשמכרה. ואולם אמרנו בפני עדים כי בזולת זה לא ישלם קשר האישות אשר יענשו עליו מיתה שנ' על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר כבר נתבאר זה בא' מקדושין:

השרש הי"א הוא שאמה העבריה יוצאה בגרעון כסף שנאמר והפדה והוא מבואר שמצות יעוד קודמת למצות פדיה שנ' אשר לו יעדה והפדה וראוי היה להיות כן כי אולי תחשד זאת הבת מפני שלא רצה האדון ליעדה או מפני השתדלותם לפדות' כי זה יביא אולי לחשוב שנתעללו בה בבית האדון כבר נתבאר זה השרש בא' מקדושין ובא' מכתובות:

השרש הי"ב הוא שאין אמה העבריה נמכרת אלא למי שאין לו בה קדושין כי ראוי שיהיה כסף הקניה ראוי לזה כבר נתבאר זה בא' מקדושין:

השרש הי"ג הוא שיש לאב למכור בתו לשפחות אר שפחות וזה יתבאר ממה שאמ' אם רעה בעיני אדוניה אשר לו יעדה והפדה וגו' מגיד שאם רעה בעיני אדוניה אין האדון רשאי למכרה ומזה יתבאר שהאב מושל למכרה לעם נכרי כי הו' יותר ראוי שיהיה שליט בה אך אינה מוכרה לשפחות אחר אישות לפי שכיון שקנתה הבעל נקנה גופה לה עולמית וסר קנין גופה מהאב לגמרי אמנם מצד בתו לשפחות לא סר קנין גופה ממנו אם לא היה שם יעוד כבר נתבאר זה השרש בא' מקדושין:

השרש הי"ד הוא שאין אמה העבריה ולא עבד עברי יוצאים בשן ועין כעבד כנעני כי אין גופו קנוי. וכבר נתבאר זה השרש בא' מקדושין:

השרש הט"ו שאין הבעל רשאי לגרוע מאשתו שארה כסותה ועונתה הראויה לה ממנו וזה שאלו הענינים יתחלף שעורם לחלוף יכלת הבעל אך עכ"פ צריך שיתן לה ההכרחי לאכול וללבוש ואע"פ שהוא עני אך אם היה עשיר יתן לה לפי עשרו וכן העני' בעונ' כי היא תתחלף בהכרח כחלוף עניני האיש אשר נשאת לו והמשל כי הגמל מפני שהוא הולך בדרכי' רחוקים לא יתכן שיתן לאשתו עונתה בכל יום וכ"ש שיהיה רחוק יותר באיש הספן ולזה יהיה הרצון בעונתה הראויה לה ממנו ולזה יחויב שיהיה הרצון באמרו שארה כסותה השאר והכסות הראויה לה ממנו כבר נתבאר זה השרש בחמשי מכתובות:

פסוק יב

מכה איש ומת וגו' עד וכי יפתח איש בור.

באור דברי הפרשה

מכה איש ומת מפני ההכאה ההיא מות יומת ואם לא הזיד להרגו אבל הרג אותו בשגגה כאלו תאמ' שיבא ביער לחטוב עצים ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הנה אשים לך מקו' אשר ינוס שמה והם ערי המקלט אשר זכרה התורה במה שאחר זה. וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה הנה לא ינצל באחת מערי המקלט אבל תקחנו למות אפי' מעם מזבחי שהוא היותר ראוי שיהיה קולט וזה כי ערי הלוי' קולטים. כמו שיתבאר ואם מחנה לויה קולט כ"ש מחנה שכינה והנה למדנו מזה המקום שאין לוקחים למות מעם מזבחי אלא מי שנתחייב מיתת ב"ד לפי המשפט האמתי ולפי שאמר מעם מזבחי ולא אמ' מעל מזבחי למדנו שאינו קולט אלא מה שהוא עמו והוא כהן העובד עבודה שם ולפי שאמר להרגו בערמה למדנו שראוי שיהיה הורג בן דעת שיוכל להערים יצאו חרש שוטה וקטן שאינם מערימים ויצא מי שאינו מערים להרוג כמו הרופא והמיסר. וראוי שתדע שאיזה שיהיה המומת מישראל יתחייב ההורגו מיתה היה איש או אשה או קטן שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם וראוי שתדע שאיזה שיהיה ההורג שיהיה

בן דעת יתחייב מיתה ולא אמר הכתוב איש אלא שדבר בהווה ולזה תתחייב האשה החורגת הטומטום והאנדרוגינוס וזה מבואר בנפשו מענין זאת האזהרה כי התורה צותה לסלק ההיזקי' מבין בני אדם כדי שישלם הקבוץ המדיני ולזה גם כן תמצ' שהתורה בארה בקצת המקומות שהאשה תענש בהזיקה לזולתה אמר וקצותה את כפה וכן ראוי שיתברר לך שדין האשה ודין האיש אחד בשאר העונשין הנוהגים זה המנהג ואולם שאר משפטי ענין הרציחה יתבארו ממקומות אחרי' מהתורה ומכה אביו ומכה אמו הוא חייב מיתה ולפי שלא נתבאר בתורה תאר זאת המיתה נברור לו הקלה שבמיתו' והו' חנק כי אין ראוי שנטול מהעונשין כי אם מהראוי לא יותר ולפי שההכאה מצאנוה נופלת על ההכאה שיש בה מיתה כאמרו ויך את המצרי לכל מכה נפש ועל הכאה שאין בה מיתה נאמר ארבעים יכנו והיא הכאה שאין בה חבורה וכי יכה איש את עין עבדו והיא הכאה שיש בה חבורה והיה בלתי אפשר שתהיה זאת האזהרה בהכאה שיש בה מיתה כי לא יצטרך להזהיר על זה הוא בהכאה שאין בה מיתה ולפי שההכאה שאין בה מיתה תהיה אם הכאה שיש בה חבורה הנה אין ראוי שנטיל זה העונש הנפלא כי אם בהכאה שיש בה חבורה כי זה אולי היתה הכונה בזאת ההכאה ועוד שאנחנו נלמד זה הדבר מענינו רצוני שזה ההכאה היא ממין הכאת ההריגה שהזהיר עליה קודם זה אין הבדל ביניהם אלא שאין זאת ההכאה מיתה ולפי שהכאת ההריגה שיש בה חבורה לפי הנהוג מזה הפועל הנה תהיה בזאת ההכאה חבורה. וראוי שתדע שלא יקרא מכה מה שיעשה ע"ד הרפואה וכן אם הכה אותם אחר מיתה כי המכה היא פעל מכוון להזיק יצטער בו המוכה וגונב איש ומכרו ונמצא זה הנגנב ברשות הגונב הנה ימות הגנב והנה נתבאר בפרשת כי תצא שאחד האיש ואחד האשה או קטן או זולתם ממי שהוא נכלל בתורת ישראל ינהג בו זה הדין אם גנבוהו שנאמר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל כל נפש במשמע. וראוי שתדע שלא יקרא גונב אם גנב נפש מהנפשות שהם ברשותו כמו בנו ותלמידו ואחיו הקטן ומה שידמה לזה ויתבאר זה עוד ממה שאמרה התורה ונמצא בידו ר"ל שיהיה נמצא בידו אחר הגנבה פרט לאלו שם מצויין בידו ואינו חייב עד שיכניסנו ברשותו שנאמר ונמצא בידו ואינו חייב עד שימכר הנגנב בעצמו פרט למוכר האשה לולדותיה או מה שידמה לזה שנאמר ומכרו שימכר אותו בעצמו והנה זאת המיתה היא בחנק כי לא נתבאר תארה בתורה ואולם שאר דיני גונב נפש יתבארו בפרשת כי תצא ומקלל אביו ואמו מות יומת בסקילה שנאמר אביו ואמו קלל דמיו בו וכבר יתבאר שזה מורה על הסקילה ממה שאמרה תורה באבן ירגמו אות' דמיהם בם והנה זאת הקללה היא בשם מהשמות המיוחדים לשם יתעלה לא בכינוי וזה נתבאר

מענין הקללות הכתובות בפרשת סוטה שהם בשם המפורש. וראוי שתדע שכבר יתחייב על הקללה אע"פ שקללם של בפניהם ולא נצטערו בקללה ההיא כי הקללה תאמר על זה האופן כמו שאמרה התורה לא תקלל חרש ולזאת הסבה יתחייב בקללה אפי' לאחר מיתת אביו ואמו וזה מבואר מאד וראוי שתדע שלא יתחייב על הכאת אביו ואמו ועל קללתם אם לא היו ישראלים וזה כבר נלמד מענינו כי כל אלו הדינים הם בישראל לבד כמו שיתבאר ברוצח שנ' וכי יזיד איש על רעהו וגונב נפשות נתבאר זה גם כן כמו שקדם ואולם מדברי סופרים הנה הגר אסור להכות אביו ואמו ולקללם. וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרוף באופן שלא ימות במכה ההיא ונפל המוכה למשכב אם יקום המוכה והתהלך בחוץ על משענת טבעיו ר"ל שישוב לבריאותו ונקה המכה מהמיתה אבל יתן לו מהממון בשיעור מה שנתבטל מהמלאכה בסבת המכה ההיא ויפרע שכר הרופא לרפאתו ממה שיקרה מהחולי בסבת המכה ההיא והנה למדנו ממה שיאמר באבן או באגרוף שאינו חייב בניזקין אם לא היה במה שהכהו בו כדי להזיק כמו הענין באבן או באגרוף וזה הענין ג"כ אפשר שנלמדהו על צד ההיקש ממה שזכרה התורה במיתה או באבן יד אשר ימות בה הכהן ר"ל שהיה בו כדי להמית וראוי שתדע שהוא מן היושר שיהיו אומדים אותו אחר שהכה אם יש במכה ההיא כדי להמית ואם אין בה כדי להמית יפטר המכה מהמיתה וזה האדם שלא הוכה אפשר שיקרו לו מקרים ימות בהם ובהיות ענין כן הנה אם חייבנו המכה מיתה במות המוכה קודם שירפא מהמכה הנה ימות המכה בלא משפט כשמת המוכה בסבת מקרים אחרים לא בסבת המכה והתורה אמרה וכי יזיד איש על רעהו להרגו שיהיה הוא ההורג אות ולזה יחוייב שיהיו אומדין המכה אם שיתכן שימות בה המוכה ואם היא באופן שיאמרו אותו שכבר יוכל לקום ולהתהלך בחוץ על משענת טבעיו יהיה המכה פטור מהמיתה ואף על פי שימות המוכה והנה ענין השבת הוא שיתן לו מה שבטלו ממלאכתו אשר הוא יכול לעשותה ואינו דומה שבת מי שהוא נוקב מרגליות לשבת מי שהוא עושה מעשה מחט ולזה אמר שבתו והנה אם היתה מלאכת המוכה מהאיש המכה אותו כמו שהיה עבד עברי הנה יפטר המכה מהשבת וענין הרפוי שיתן שכר הרופא לרפא אותו עד שיבריא מהמכה ההיא ומהמקרים הבאין בסבתה כאלו תאמר שהעלתה המכה צמחין או שנתסרה אחר שהיתה ולא יתחייב המכה לרפאת מה שיהיה למוכה מהחלי בסבת רוע הנהגתו כי הוא לא נתחייב כי אם על רפואת מה בא לו מההיזק בסבתו וכן הענין בזבת וזה מבואר בנפשו מלשון התורה ומענין זאת המצוה כי זה אמנם היה מהתורה על צד היושר שישלם לו מה שהיזקו לא שישלם לו מה שהגיע לו מהנזק לא בסבתו.

וכי יכה איש את עבדו הכנעני או את אמתו הכנענית בשבט ומת תחת ידו רוצה לומ' שימות תכף קודם שיעברו עשרים וארבעה שעות הנה יהרג אדוניו בחרב אך אם יחיה יום שלם שהוא משקיעת השמש עד שובו לשקוע שנית או יחיה משני ימים כשיעור היום השלם הנה לא ימות אדוניו כי כספו הוא. וראוי שתדע כי האדם יהרג על הריגתו העבד והאמה הכנענית כי הם בעלי תורה זולת מצות מעטות יהיו פטורים עליה כמו הענין באשה ישראלית ולזה היה העבד נכלל במה שאמר וכי יזיד איש על רעהו כי העבד הוא רע לנו בענין התורה ואמנם הקלה התורה במפשט מפני היותו כספו כמו שאמר לא יוקם כי כספו הוא ומפני זה יהיה לו רשות ליסרו אך לא ימשול להכותו מכה אכזרית שימות בו. וראוי שתדע שאם לא היה זה העבד כלו שלו או זאת האמה לא ינהג בו דין יום או יומים אך יהיה האדון נהרג עליו אם מת בסבת המכה אפילו אחר זמן מרובה כמו הענין בהריגת שאר האנשים ולמדנו זה ממה שאמר את עבדו ואת אמתו כי כספו הוא ואם לא היה עבדו בעת שהכהו וקנה אותו קודם שימו' או הפך רצו' שכבר היה עבדו בעת שהכהו ואינו עבדו בעת שמת לא ינהג בו דין יום או יומים שנאמר וכי יכה איש עבדו שיהיה עבדו בעת שהכהו ומת תחת ידו שיהיה ברשותו בעת שמת. וכבר נלמד זה ג"כ ממה שאמר לא יוקם כי כספו הוא שכבר יתבאר מזה שהו' כספו בעת מותו וזה מבואר בנפשו וכבר כתב הר"ם ז"ל כי לזה אמר' תור' בשבט מפני שיש לו רשו' ליסרו אבל אם הנהו בחרב אינו בדין יום או יומים כי אין לו רשות להכותו בזה האופן ודברים של טעם הם. וכי ינצו אנשים והכו אשה הרה ולא יהיה אסון באשה. הנה יענש המכה כאשר ישית עליו בעל האשה לתת בדמי הולדות ויתן דמי הולדות על פי הדיינין ר"ל שאם היה בעל האשה מקשה לשאול הנה הדיינין ישפטו ביניהם על צד השומא והאומד. והמשל שאם יפטרהו בעל האשה במנה אף על פי שלפי השומא יהיה ערך מזה יותר ממנה יפטר המזיק במנה כי דמי ולדות לבעל ולזה יש לו למחול וראוי היה שיהיה ערך הולדות לבעל לפי שהבני' הם שלו ולו הם מתיחסים וזאת השומא הוא שיראו במה תמכר אשה הרה כזו וכמה תמכר בהיותה בלתי הרה ומה שתמכר יותר בהיותה הרה הוא לבעל ואם אסון יהיה באשה הנה יהרג הורגה ולא יענש בממון וזה אמנם יהיה כשנתכון לאשה אבל אם נתכון לחברו והרג את האשה פטור המו שביארנו במה שקדם ואז לא יפטר מדמי ולדות כי התורה לא פטרה אותו מדמי ולדות אם הרג את האשה אלא מפני שיתנו נפש תחת נפש ואין ראוי שיהיה מת ומשלם וכן מצאנו במכה רעהו באבן או באגרוף שלא נתחייב ממון אלא כשלא ימות המכה. עין תחת עין. ר"ל אם לא יהיה אסון שם שאם היה שם אסון יהיה העונש נפש תחת נפש אמנם כשלא היה

שם אסון יענש בממון. וזה כי בולדות אף על פי שהיה סופם להיות נפש מפני שאינם עתה שלימי הבריאה לא יענש כי אם בממון ואותו הממון יהיה לבעל כמו שקדם ואם היה הנזק באופן אחר כאלו תאמר שחסרו עינה או שינה או אבר מאיבריה יהיו אומדין עין תחת עין בממון כאלו תאמר כשיראו כמה יהיה ערך הנזק בעין וכמה יהיה ערכו אחר שחסר עינו ואותו הפחת ישלם המזיק וכבר יתבאר לך שזה העונש הוא ממון ממה שאומר וזה שכבר מצאנו בנזקין שיש בהם עונש ממון כמו שקדם באמרו רק שבתו יתן ורפא ירפא. וכן הענין בולדות שהם כאבר מאיברי האש' ולזה ראוי שיהיה הענין כן באלו הנזקין ואין לאומ' שיאמר שכבר יעשו לו מכה במכה ההיא ויתן עם זה השבת והרפוי כי אין זה מיושר התורה שיענה יותר ממה שהזיק ולזה הוא מבואר שהוא יפטר בממון ועוד כי היזק הולדות הוא יותר עצום מהיזק האיברי' ואין ראוי שיהיה עונש על ההיזק היותר עצם יותר קל ואם היה אומרו עין תחת עין כפשוטו יהיה העונש עליו יותר מהעונש על הולדות כי עונש הגוף הוא יותר קשה לאין שעור מעונש הממון ועוד כי כמו שבהיזק המיתה אין הבדל כמין בין העונש שיגיע על המתת עבדו והעונש אשר יגיע על המתת זולתו כן ראוי שיהיה הענין בנזקין והנה מצאנו העונש על נזקי העבד ממון כי הוא ישולח לחפשי תחת עינו או תחת שנו ואם היה אמרו עין תחת עין כפשוטו היה ראוי שיהיה כן בעונש אשר יגיע לאדון בשחתו עין עבדו לא יהיה הבדל ביניהם במין אבל יהיה ההבדל ביניהם באופן אחר כאלו תאמר שאם יעמוד זמן מה אחר ההכאה קודם שתשחת עינו יפטר האדון ועוד כי התורה הזכירה כאילו החבלות החמור תחלה כמו שנבאר במה שיבא וכבר דתחילה לבאר שהעונש בניזקין הוא ממון במה שחחיב לתת שבת ורפוי במה שאמר כי כבר ינקה המכה מעונש אחר ואחר זה רצתה לבאר אופן הטלת זה העונש שלא תחשב שיפטר בשבת ורפוי אבל אם היתה החבלה בוולדות יתן גם כן דמי ההולדות ואם היתה החבלה באיברים אחרים יתן דמי האברים ההם ועוד כי התורה אמרה במאמר כולל כי כשלא יהיה אסון יענש בממון ולזה יהיה שב אמרו עין תחת עין אל מה שאמר ענוש יענש ר"ל שהוא יענש בממון עין תחת עין ועוד כי עונש הגוף ועונש הממון הם עונשים אין התיחסות ביניהם וראוי שיהיה העונש לפי המרי ובהיות הענין כן ראוי כי הדברים אשר יהיה עונשם בגוף אין להם יחס אל הדברים אשר ענשם ממון כי ההקש הוא אחד וכאשר היה זה כן הנה מן השקר שישתתף בדבר אחד בעינו עונש הגוף ועונש הממון ולפי שכבר התבאר שבכמו אלו ההיזקים יהיו שם עונש בממון שנ' רק שבתו יתן ורפא ירפא הנה הוא בלתי אפשר שיהיה שם עונש גוף ג"כ ולא יקשה בעיני' איך יתכן שיובן אמרו עין תחת עין ממו' כי כמו זה הלשון אמרה

התורה במה שהוא ממון אמר בפרשת אמור אל הכהנים ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש ויותר זה ממה שאמר אחר זה השור יסקל וגם בעליו יומת שהוא בלי ספק ממון כמו שנבאר בהגיענו שם בג"ה. הנה קראה התורה מיתה תתו דמי נפשו באמרו אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ועוד כי התורה אמרה ולא תקחו כופר לנפש רוצח וגו' למדנו מזה לפי מה שנתבאר בשרשים הכוללים שכמה שהוא למטה מזה יקחו כופר ולזה יתבאר שבכמו אלו החבלות יהיה העונש ממון ואחר שהתישב לנו זה נשלים ביאור הענין אמר שאם לא יהיה שם אסון הנה יענש במה שהכל בממון עין תחת עין ר"ל שישומו דמי עין הנזק וישלם לו וזאת השומא תהיה כשישומו כמה יהיו דמיו אם ימכר קודם שנשחת עינו וכמה יהיו דמיו אם ימכר אחר השחתו וכבר נתבאר במה שקדם שהוא יתן לו ג"כ השבת והרפוי. וכבר יתבאר לך גם כן שהוא ישלים דמי צערו אשר נצטער בזאת ההכאה מן הענין בעצמו וממה שנזכר מזה בתורה וזה שהוא ראוי שישלם לו זה הצער כי אתה תמצא האנשים שיעשו מלאכה שכל מה שיגיע במלאכה ההיא מהצער יותר יותן להם שכירות רב והנה נזכר זה גם כן בתורה באמרו כויה תחת כויה והנה אפשר בכויה שלא יגיע בו נזק זולת הצער כאלו תאמר שבואו בשפוד על צפורנו ואמר גם כן בקנס האונס תחת אשר עינה ר"ל שהוא ישלם זה בעבור שציער אותה וכבר יתבאר לך שהוא ישלם דמי הבשת כי אתה תמצא באנשים שיקחו שכירות בעשיית המלאכות שכל מה שיהיה הבשת בעשיית המלאכה ההיא יותר עצום ינתן להם שכירות יותר רב וכבר נלמד זה ג"כ ממה שאמר' התורה ושלחה את ידה והחזיקה במבושיו וקצותה את כפה וזה כי התורה לקחה הפרט אשר יהיו בו בושת להורות שכבר תקפיד' התורה בענין הבושת ולזה תמצא גם כן שיענה מוציא שם רע מפני הבושת כי הוא לא הזיק באופן אחר ועם כל זה ענשה אותו התורה מאה כסף ומזה המקו' יתבאר לך כי בושת הוא ממון לא קנס כמו שחשבו רבי' ולזה אמרו ז"ל משלם בושת ופגם על פי עצמו ואינו משלם קנס כבר בארו לך כי הבושת הוא ממון ועוד כי הם אמרו במאמר כולל כל מי שאינו משלם במה שהזיק אינו משלם על פי עצמו ולפי שהבשת הוא דבר שמשלם בו במה שהזיק כי הוא משוער לפי המביש והמתבייש הנה הוא יהיה משתלם על פי עצמו ומה שזה דרכו הוא ממון ולא יטעך מה שאמרו בראש החובל על ענין הבשת חסדא חסדא קנסו הוא מגבת בכבל. שירה שהבשת הוא קנס כי הבשת הנזכר שם הוא קצוב ולא ישוער לפי המביש והמתבייש ומה שזה דרכו הוא קנס ולזאת הסבה קראנו שלשים של עבד קנס ואף על פי שעיקרו ממון לפי שהתורה השוה בזה עבד לעבד וכבר יתבאר זה לך גם כן ממקומות רבים מהתלמוד שהבשת הוא ממון ואין הנה מקום זאת החקירה

כי הוא יותר ראוי בחבורים התלמודיים. וראוי שתדע כי דמי הולדות הם לבעל כשהיה חי בשעת נגיפה כי התורה זכתה לו אמנם אם נגפוה אחר מיתה הבעל יהיו דמי ולדו' לאשה לא ליורשי הבעל וכן הענין במי שהיתה מעוברת ואין לה בעל שדמי הולדות הם שלה וזה מבואר בנפשו לפי לשון משפטי התורה עם מה שהתבאר מהשרשים הכוללי' ומזה יתבאר שאם היה בעלה גר ואין לו יורשין וחבל בה בחיי הגר ומת הנה יפטר מדמי ולדות כי נכסיו הם הפקר וכל הקודם בהם זכה ובכאן התבאר שהחובל בחברו חייב בחמשה דברים בנזק אם חבל בו באופן שלא ישוב לענינו הראשון כמו ששחת עינו או קטע ידו ובשבת וברפוי ובצער ובבשת וכבר תהיה החבלה באופן שיתחייב בקצת אלו הדברים זולת קצת כאלו תאמר שאם לא היה שם כי אם צער לא ישלם כי אם צער ואם לא היה שם כי בושת לא ישלם כ"א בשת והקש על זה ולמדנו ממה שאמרנוהו ולא יהיה אסון ענוש יענש שהדבר שיש בעינו מיתת ב"ד לא יתכן שיהי' בו עונש ממון כי עונש הגוף ועונש הממון הם ענייני' מתחלפי' חלוף רב ולא יתכן שיהיו בנושא אחד ולזה מה שיהיה בו מיתה אם היה מזיד לא יפול בו עונש ממון אפי' אם היה שוגג כי ההבדל שיש בין שוגג למזיד אינו אלא לחייבו מית' או לפטרו. וכי יכה איש את עין עבדו הכנעני או עין אמתו הכנעני' באופן שישחית אותה שלא ישוב לענינה הנה יוכרח האדון לשלחו לחפשי תחת עינו וענין שלוחו לחפשי הוא שיכתוב לו גט שחרור יהיה ענינו שהוא בן חורין ויתננו לו ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל הנה יחוייב שיש לשחנו לחפשי תחת שנו וזה השן איננה שן של חלב שהיא חוזרת אבל השן שאיננה חזורת כמו העני' בעין כי הוא דבר בשן הדומה בענינה לעין ואחד שן ואחד עין ואחד שאר איברים הדומים להם שיהיו מומין שבגלוי ואינן חוזרין כמו שיתבאר מהשרשים הכוללים. וראוי שתדע שזה הדין ינהג בעבדו ואמתו אבל אם היה עבד או אמה של אחרים יתחייב בחבלו בו כי הוא ראוי בחיובו חבלו בחברו אולם כאש' הכל בעבדו ואמתו אם חסרו אבר דומה בענינו לשן ועין כמו ראש החוטם וראשי האזנים וראשי אצבעות הידים והרגלים וראש הגויה וראשי הדדים של אשה הנה ישלחנו לחפש ואם חבל בו באופן אחר פטור כי התורה לא חייבה אותו בחבלו בו אם לא בזה האופן וראוי שתדע שהשחתת העין יהיה בשני הצדדים אם כשישחית הראות אם כשישחית כלי העין והנה בכל אחד מאלו הפני' יצא העבד לחפשי אם ישחית עינו האדון שנאמר ושחתה והמשל שאם היה מרגיש קצת הרגש בחוש הראות ועוד אותו האדון באופן שאינו רואה כלל ולא יחזור לו ראותו אע"פ שנשאר לו עינו הנה כבר נשחת העין וישולח העבד לחפשי וכן אם לא היה רואה העבד ונקר האדון עינו כי קודם זה היה העין חלק מב"ח ואחר כך נשחת ושב באופן

שאינו חלק מב"ח וכן ההיקש בשאר ראשי האיברים כי ההשחתה תהיה בהם בשני אלו הצדדים וראוי שתדע כי כבר יצא העבד לחירות בזה אף על פי שלא הכהו האדון אבל הפיל שנו או יסמא עינו בזולת הכאה שנאמר אם שן עבדו או שן אמתו יפיל איך שיהיה שיפילנו אע"פ שנתכון לרפואתו והוא שיתכוין לעינו או לשנו שנאמר ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו אבל אם הכהו בלא מתכוין אין העבד יוצא לחירות כאלו תאמר שזרק אבן לכותל ונגע בעבדו והפיל שנו וכן אם נתכוון להזיק ולא היתה ההכאה על העין או על האזן אבל אצלה על דבר אחר כאלו תאמר שיכה בפטיש על האבן אצל עינו או אצל אזנו ונתחדש לו ממנה העורון או חרשות אינו יוצא לחירות שנאמר וכי יכה איש את עין עבדו כשתהיה ההכאה בעין בדרך שיתחדש ממנה בעצמות העורון ולפי שחייבה התורה לשלחו חפשי אחר זה הנה נסתפק לחכמי התלמוד אם דינו כדין משוחרר כיון שהוא מחוסר שחרור ולזה אם חבל בו איש אחר תוך זה הזמן אין העבד ולא רבו יכולין להוציא ממנו לא העבד לפי שאינו משוחרר ולא רבו לפי שאין לו בו קנין ואם חבל בו רבו אחר זה קודם שישוחרר פטור ואם תפש העבד אין מוציאי' מידו לפי שהוא ספק וראוי שתדע שאם הפיל אחר שינו יהיה הנזק לעבד כי התורה זכתה לו בזה עד שישולח בו חפשי ולזה יהיה זה הנזק לעבד וילקח בו קרקע ורבו אוכל פירות ויהיה הקרקע של עבד כשיצא לחירות. וכי יגח שור את איש או את אשה בקרניו ומת סקול יסקל השור על יד ב"ד כמו הענין בשאר העונשים הנלוים לזה עם שבזה יגיע תועלת מזאת הסקילה שישמרו האנשים הב"ח אשר ברשותם באופן שלא יזיקו ולא יאכל את בשרו ולא יהנו ממנו כי האכילה הוא מין ממיני ההנאה ולא היה צריך לומר בכאן שלא יאכל את בשרו אם היתה כונתו למנוע אכלתה לבד כי מפני שהוא נסקל אין ספק שהוא אסור באכילה לפי מה שיתבאר במה שיבא ולפי שהוא ראוי שיהיה משפט בשרו בזה ומשפט שאר חלקיו משפט אחר לפי שלא הזיק בבשרו יותר ממה שהזיק בחלבו או בעורו או בקרניו והדומה לזה ממה שהוא חלק מהשור הנה יהיה השור כלו אסור בהנאה כמו שיתבאר מהשרשי' הכוללים ובעל השור יהיה נקי מלשלם ממון כלל וראוי שתדע שאחד שור ואחד שאר ב"ח שיש ברשותו של אדם ואולם דבר הכתוב בהווה וזה מבואר כי הכונ' בזה היא לשמר שלא ימית האנשים הב"ח שהוא ברשותו של אדם וכן הוא מבואר שאחד נגיחה או נשיכה או רביצה או בעיטה או נגיפה כיון שכוונתו להזיק כמו הענין בנגיחה וזה מבואר בנפשו מהשרשים הכוללים ואין השור חייב מיתה עד שיתכוין להזיק לנפש אדם שנאמר אחר זה ואם שור נגח הוא מתמול שלשום והועד בבעליו וזה אמנם ישלם כשיכוון להזיק לאדם אמנם אם נתכון

להזיק לבהמה והזיק לאדם הנה יהיה היזקו לו במקרה ומה שזה דרכו לא יתכן שתשלם בו העדה כי הוא לא יגיע כי אם על המעט וזה מבואר מאד. וראוי שתדע כי לא יתחייב מיתה השור שלא נגע מעצמו אבל הקניטוהו אנשים והניחוהו שנאמ' כי יגח שיהיה נגח מעצמו ולא שיניחוהו וכן הענין אם נגח שור אחר שאם הניחוהו הנה הבעלים פטורים והוא מבואר שאין גומרין דינו של שור אלא בפניו כי אז יתברר שזהו השור שהמית וראוי גם כן שיהיה גמר דינו בפני בעליו כי אליו מגיע הנזק והוא יטען מה שאפשר לו מהזכות על שורו ואם לא היו שם הבעלים אולי יסקל השור ולא במשפט ועוד כי התורה אמרה והועד בבעליו הנה כבר הקפידה התורה שתהיה ההערה בפני בעליו כדי שיטעון על זה מה שאפשר עליו וכן ראוי שיהיה הענין בגמר דינו ולזאת הסבה יתבאר שאם קדם האדם ושחטו קודם שיגמר דינו שהשור הוא מותר באכילה לפי שלא יתכן שיגמר דינו אחר זה ועוד כי התורה אמרה סקול יסקל השור שיהיה שור בעת שיגמר דינו לסקלו וזה איננו שור ואמנם אם שחטו אחר שנגמר דינו הרי הוא אסור בהנאה ומי שיאכל מבשרו כזית לוקה כי גמר דינו אסרו בהנא' לא סקילתו וזה מבואר מאד והוא מבואר שהשור שאין לו בעלים יסקל ג"כ כשהמית את האדם כי הכוונה היתה בזאת המצוה לסלק ההיזקים הממיתים האנשים ולא יצטרך לגמור דינו בפני בעליו כי אין לו בעלים ואם היה השור טרפה אינו נסקל שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת ר"ל שהשור יומת והשור הטרפה הוא חשוב כמת ואם היה בעל השור טרפה הנה השור אינו נסקל שהרי בעל השור אם המית פטור מפני שהוא חשוב כמת. והתורה אמרה מכה איש ומת מות יומת ועוד שהוא עדות שאי אתה יכול להזימה וכל עדות שאתה יכול להזימה אינה עדות כמו שיתבאר במה שיבא. ואם שור נגח והוא מתמול שלשום והועד בב"ד כי שם לבד יהיה העדות בפני בעליו שהוא נגח היום ותמול ושלשום הנה אם לא ישמרנו בעליו אחר זה והמית איש או אשה השור יסקל על יד ב"ד וגם בעליו יומת. וראוי שתדע שאין זאת המיתה בב"ד כי כבר הקפידה התורה ברוצח הנהרג שיזיד על רעהו ויערים בהריגתו. ועוד כי כבר בארה התורה שלא יעתק דין מה שיש בענינו עונש מיתה אצל עונש ממון באמרה ולא תקחו כופר לנפש רוצח לנוס אל עיר מקלטו ולפי שבזה המקום נעתק עונש אל הממון הוא מבואר שאין זאת המיתה על יד ב"ד ולזה הסכימו במכילת' שזאת המיתה היא בידי שמים והופר הוא כפרה לה ויתכן גם כן שיהיה אמרו וגם בעליו יומת כאלו אמר שישלם נפש תחת נפש וה אמנם יהיה כשיתן דמי הנהרג אם ישימו יורשי הנהרג כופר עליו ואז יתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו לפי ערך הנהרג ואמנם אמ' אם כופר יושת עליו שאם רצו היורשים למחול הכופר הרשות בידם ולפי שהוא

חוטא בזה הענין מפני שלא שמר שורו המועד כראוי הנה יהיה הכופר כפרה על זה החטא ולזה יהיה דינו דין הכפרה לכל הדברים ר"ל שאם מת בעל השור קודם שיתן הכופר הנה היורשים פטורים ממנו לפי שאין כפרה לאחר מיתה וכן אם לא היה בעל השור ראוי לכפרה כמו שהיה קטן או שוטה. וכבר מצאנו שהכופר הוא לכפר על הנפש אמר בפרשת כי תשא ונתנו איש כופר נפשו ליי' וסוף הענין לכפר על נפשותיכם ולזה הוא מבואר שדין הכופר אשר נזכר בכאן הוא דין הכפרה לא דין הממון כי לא יתכן לקחת ממון תמורת נפש אם לא על צד הכפרה ואם יגח השור קטן או קטנה מישראל כמשפט הזה יעשה לו ר"ל שיסקל השור וישלם בעליו כופר אם היה מועד ואם היה הנגוח עבד כנעני או אמה כנענית הנה יהיה הכופר שלשים שקלים של כסף כל שקל מהם משקל שפ"ד שעורות והם יהיו לאדוניו והשור יסקל וזה לך ראיה כי מה שאמר או בן ינג או בת יגח הוא בבני ישראל. ועוד כי כל הענין כלו מדבר כשהיה הנזק לאנשי התורה אבל הבדיל בין קצת לקצת וזה כי העבד והאמה מפני שאינם בשלמות בגדרי ישראל הבדיל ביניהם ובין ישראל. וראוי שתדע כי שור של שני שותפין שהועד והמית יתחייב כל אחד מהם בכופר שלם כי הכופר הוא לכפרה על הנפש ולכל אחד מהם תצטרך כפרה שלמה כי נפש יש לו והנה מי שלא ירצה לתת את הכפר כופין אותו ב"ד לתת ליורשי הנהרג ואולם זאת ההעדה היא לפי שפוטי הפסוק שתהיה נגיחתו בשלשה ימים שנאמ' ואם שור נגח הוא מתמול שלשום ואולם העדתו אפשר שתהיה יחד רוצה לומר שיעידו העדים בב"ד שנגח שלשה ימים שנאמר והועד בבעליו אחר נגיחתו שלשה פעמים וידמה שלא אמרה תורה מתמול שלשום אלא כדי שתהיה הריגתו האנשים בשלשה פעמים זה אחר זה כי אז יהיה מועד אם הרג שלשה יחד בהכאה אחת במספר כי אין ראוי שנחשוב אותו למועד כשהיה הענין בזה התואר ומזה המקום יסור הספק איך יתכן שיהיה מועד אחר הוא נסקל בהריגה אחת לבד וזה שזה אפשר כשהרג שלשה אנשים ובאו אחר כן עדים והעידו זה בב"ד וקודם שנגמר דינו הרג הרביעי כי אז יסקל השור וישלמו הבעלים כופר או אם הרג שלשה גוים כי אז הוא מועד לאדם או שהרג שלשה בני אדם טרפה הי הוא אינו נסקל עליהם שנאמר והמית איש או אשה יצאו אלו שהם כמו מתים ולפי שהכופר לכפרה נפשט בו להחמיר הוא בהפך מה שהיינו שופטים בו אם היה ממון ר"ל שאז היינו שופטים בו להקל בספק שיפול בחיובו ולפי שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת למדנו שאין הבעלים משלמין כופר עד שיסקל השור ונאמר שזה אמנם יהיה כשהיה מחוייב השור סקילה אמנם כשלא היה חייב השור סקילה וזה אמנם יהיה כשלא היתה כוונתו להזיק כי אז לא יתחייב השור סקילה כמו

שיתבאר הנה אז ישלמו הבעלים כופר מפני שלא שמרו אותו כי חייב הכפר יבא מזה הצד כי האדם מוזהר שלא ישים דמי' בביתו ולזה יביא הכופר לכפרה על זה העון וזה אמנם יהיה כשהיה מועד ליפול על בני אדם בבורות לאכול ירק שם או שהיה מועד להתחכך להנאתו בכותלים להפילם על בני אדם כי מפני שהוא מועד להרוג האנשים בזה האופן הנה יתחייבו הבעלים כופר כשלא שמרוהו ולא נאמר כיון שאין השור נסקל אין הבעלים משלמין סופר כי מפני שהכופר היא לכפרה נחמיר בזה ונאמר כי אולי לא הקפידה התורה בזה אלא כשהיה השור ראוי לסקילה וכן אם העידו העדים שיש לו שור נגח בבקרו ולא ידעו אי זהו הנה ישלחמו הבעלי' כופר אף על פי שאין השור נסקל כי הוא מוכרח לשמר כל בקרו לשמרם מן זה ההיזק הנפלא כי זאת היתה כוונת התורה בזה הענין בלי ספק. ואולם אם חבל השור באדם זה ממה של נזכר דינו בתורה ואולם נלמד זה הדין מנזקי שור בשור ומה שנזכר בענין הכופר התורה וזה כי במקום שאין לאדם חיוב ממון כשהזיק בידיו יתחייב ממון כשהזיק שורו ומפני זה יחוייב כי במקום שיהיה לאדם חיוב ממון כשהזיק בידיו יתחייב ממון כשהזיק שורו ומזה יתבאר כי השור לא יתחייב בחמשה דברים. ואולם יתחייב בנזק לבד כי הכופר הוא נזק ומזה יתבאר כי השור לא יתחייב בדמי ולדות כי לא חייבהו התורה רק בדמי נפש שהוא כן קיימא כמו איש ואשה ובן או בת ועבד ואמה וזה מבואר משרשי הכוללים וכבר יתבאר גם כן שאם היה השור מועד ושמרו בעליו השמירה הנהוגה לכמו הב"ח ההוא הנה הוא פטור מן הכופר שהרי שמרו וכתיב ולא ישמרנו בעליו וכן יתבאר שאין הבדל בין תם למועד אלא בשור ומה שידמה לו שאינו מועד לזה מתחלת ענינו ואולם אם היה שם מי שהוא מועד מתחלתו לזה כמון הארי והדוב והזאב ומה שידמה להם במקומות אשר ימצאו מועדים להריגת האדם הנה יתחייב עליה' לפי מה שאחשב כזולת העד' אם לא שמרם כראוי וזה מבואר מהשרשים הכוללים והנה התועלות המגיעות מאלו הפרשיות הם במצות והכונה בכללם סלוק החבלו' והיזיקי' בין בני האדם באופן שלא ימיתו קצתם קצת ולא יחבלו קצתם קבצת ולא ימותו הב"ח אשר ברשות האדם האנשים והתועלת בזה מבואר בתקון הקבוץ המדיני. והנה היה ההורג חייב מיתה מדה כנגד מדה והיא מכה אביו במיתה למה שיש בזה מהעזות כנגד הוריו אשר היה מחוייב לכבדם ולירא מהם ולזאת הסבה היה המקלל במיתה והיה מיתת המקלל יותר חמורה לפי שכבר שיקל אותו ולאנשים לקלל מלהכות והיה שכבר גונב נפש חייב מיתה כשנשתעבד בו ומכרו לפי שהוא יוציאהו מגדר התורה באופן מה כי הוא ימכר אותו בחזקת עבד כנעני עם מה שימשך מזה מההפסד שלא יודע מאי זו משפחה הוא. ויקרה לו שיקח אחותו או

אחד משאר העריות. ולזאת הסבה לא יתחייב אם לא גנבו מאחיו ר"ל שאם מכרו לאחד ממשפחתו פטור כמו שיתבאר בפרשת כי תצא והנה היה עונש החבלות ממון לפי שבזה יש תשלומין מה לנחבל והוא מן היושר שתשתדל התורה שישולם לו מה שחסרו אותו לפי מה שאפשר ואם היה העונש בזה מדה כנגד מדה לא יהיה בזה שום תועלת לנחבל. ועוד כי לפעמים לא יהיה לנחבל מה שירפא בו בעצמו וימות ויגיע מזה היזק לו וגנות לחובל בו ועוד כי אי אפשר לעשות בכל החבלות מדה כנגד מדה וזה מבואר בנפשו ולה ראוי שיהיה העונש ממון והנה הקלה התורה בהריגת האדם בעברו ואמתו כי כספו הוא והיה עונש הפלת הולדו' ממון לפי שאינם בריאה שלימה והנה ישולח העבד חפשי בהשחתת עינו או שנו ומה שידמה להם מהאיברים לפי שכבר היה ראוי שיתן לו האדון דמי האבר ההוא כי אינו ברשותו באופן שיוכל להשחית איבריו אבל הוא לו לעבדו לעולם בהם תעבודו ולפי שלא יתכן שיתן האדון כסף לעבדו רצצה התורה שיהיה הכסף ההוא פדיון העבד ההוא מיד רבו ובזה תועלת גם כן שישמר האדון מהכות עבדו ואמתו באכזריות פן ישחית אחת מאבריהם אשר יחוייב לו שישלחם לחפשי עליהם והנה היה עונש הב"ח ההורג את האדם מיתה כדי שלא יוזק בו אדם ולהזהיר בעליו לשמרו והנה היה בעליו פטור אם לא היה זה הב"ח מועד כי לא היה לו להעלות זה על דעתו ואולם כשהיה מועד ולא שמרו כראוי אז יתחייב כופר ואם היה הנהרג עבד או אמה יתן שלשים שקלי' אשר היה דמי העבד הבינוני תמורת מה שהפסיד האדון בזה הנזק. ואולם שרשי זאת המצוה הם נ"ב שרשים:

השרש הא' הוא שיהיה שאי זה שיהיה בן עונשין היה איש או אשה או טומטום או אנדרוגינוס שהרג נפש מישראל זכר או נקבה גדול או קטן חייב מיתה וזאת המיתה היא בסייף שנאמ' מכה איש ומת מות יומת אי זה שיהיה המכה ואחד איש או אשה גדולים או קטנים אלא שדבר הכתוב בהווה ותדע שכן הוא שהרי אמר במקום אחר ואיש כי יכה כל נפש אדם ויתבאר שבישראל מדבר שכבר זכר דינו אלו החבלות דין ההורג עבדו שהוא בן תורה והקל בדינו מעט מפני היותו כספו ועוד שכבר תמצא במה שאמ' וגונב איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל ויתבאר שזאת המיתה היא בסייף שהרי אמ' בהורג עבדו נקום ינקם וזה אמנם יאמר על ההריגה כחרב שנ' חרב נוקמת נקם ברית ובביאור אמרו שופך דם האדם באדם דמו ישפך כבר נתבאר זה השרש בשני מסנהדרין:

השרש הב' הוא שלא יתחייב מיתה ההורג אם לא עשה זה בזדון ויכוין לזה הנהרג שנ' וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה אבל אם נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור כבר נתבאר זה ברביעי מסנהדרין:

השרש הג' הוא שההורג בשוגג גולה שנ' ואשר לא צדה כבר נתבאר זה השרש בי"ג מסנהדרין:
השרש הד' הוא שהמזבח קולט ההורג בשגגה שנ' בהורג במזיד מעם מזבחי תקחנו למות ולה הוא קולט מי שהוא המזבח לפי הנהוג כמו כהן ועבודה בידו כבר נתבאר זה השרש בי"ג מסנהדרין:
השרש הה' הוא שהמכה עבדו או אמתו הכנעני ומת תחת ידו הרי זה נהרג עליו אם לא עמד אחר זה כ"ד שעות קודם שמת ואם עמד כ"ד שעות פטו שנ' לא יוקם כי כספו הוא ולזה הוא מבואר שאם היה העבד של אחרים או היה לאחר שותפות בו או ממלאכתו אינו בדין יום או יומים אבל נהרג עליו כהורג ישראל שהרי אינו כספו ואינו עדו בשלמות כבד נתבאר זה השרש מי"ג מסנהדרין ובח' מבבא קמא ובג' מבבא בתרא וידמה שלכך אמרה התור וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט לפי שיש לאדון ליסר עבדו על דרך המוסר הבאות בשבט או במה שידמה לו שמיסר האדם בו את בנו כאמרו חושך שבטו שונא בנו וכאשר היתה המכה בזה התואר רגלים לדבר שלא נתכוון להגו מפני שהו' כספו ויורה על זה שכבר חיה אחר זה יום שלם ואולם אם הכהו בסייף או באבן או בחץ הדבר מעיד שאין זה ליסרו אבל להרגו ולא יהיה בדין יום או יומים וכן כתב הרב המורה ודברי' של טעם הם ואולם שאר השרשי' אשר בדיני ההורג במזיד או בשגגה יתבארו בג"ה בפרשת ואלה מסעי:
השרש הו' הוא שהמכה אביו או אמו היה איש או אשה או טומטום או אנדרוגינוס חייב מיתה והוא חנק שהיא קלה שבמיתות כי לא פורש וראוי שלא נטיל מהעונשים יותר מהראוי ולפי שסמכה התורה סמיכת זאת ההכאה אחר ההכאה שיש בה מיתה וההרצה למדנו שזאת ההכאה שיש בה מיתה וההרצה היא מעין ההכאות ההם אלא שאין בה מיתה אם לא היה בהכאה ההיא חבורה ולזה יתבאר שאם הכה אות' לאחר מיתה אינו חייב מיתה. או אם עשה בהם חבורה לרפואה כבר נתבאר זה השרש בי"א מסנהדרין:
השרש הז' הוא שאם היו אביו ואמו רשעים. הרי הוא פטור על הכאתם ועל קללתם שהרי אינם נוהגים כמנהג ישראל והתורה לא זכרה באלו המקומות כי אם בהיזק שיגיע מהאדם לזולתו מישראל או מן האנשים הנוהגין מנהג ישראל באופן מה כמו העבד הכנעני כבר נתבאר זה השרש בי"א מסנהדרין. והנה זה השרש הוא כולל בקללת הדיין והנשיא לזאת הסבה בעינה וכבר נתבאר זה במכילתא:
השרש הח' הוא שהגונב נפש מישראל והדומה להם מן אנשי התורה כמו גר ועבד משוחרר ויביאנו לרשותו וישתמש בו ומכרו לאחרים חייב מיתה שנ' וגונב איש ומכרו

ונמצא בידו מות יומת ואמר בפרשת כי תצא כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו למדנו מזה שאין הבדל בין גונב קטן ובין גונב גדול שהרי הוא גונב נפש ושאינו חייב עד שיביאהו לרשותו שנ' ונמצא בידו ואינו חייב עד שישתעבד בו שנ' והתעמר בו ואל זה ג"כ רמז באמרו ונמצא בידו ר"ל שהיה נמצא תחת ידו לעבדו ואינו חייב עד שימכרנו לאחרים כי זהו גדר המכור ובביאורה אמר וגונב נפש מאחיו ר"ל שגנבו מאחיו ומקרוביו ולזה הוא מבואר שאם מכרו לאחד מהם הוא גנוב מאחיו. ואם חסר אחד מאלו התארים אינו חייב מיתה כבר נתבאר זה השרש בי"א מסנהדרין:

השרש הט' הוא שהעומר הזה לא נדקדק בו שיהיה בו שוה פרוטה כי התורה לא דקדקה בזה מפני ההנאה שהגיע לגונב מפני העמוד אבל מפני ההשתמשות שנשתמש בו כאלו הוא עבדו לזה גם כן מכרו בחזקה הוא עבדו. ולה אמר בזה המקום ונמצא בידו תמורת העמוד להורות שאיך שיהיה שישתמש דרך עבדות ינהג בו זה הדין כבר נתבא זה בי"א בסנהדרין:

השרש הי' הוא שלא יקרא גונב נפש מאחיו מי שהיה הנפש ההוא ברשותו וקודם זה כמו בו ותלמידו או מי שהוא סמוך על שלחנו ועוד שהתורה אמרה ונמצא בידו שתהיה הגנבה סבת היותו נמצא הידו יצאו אלו שהם נמצאי' בידו בזולת גנבה כבר נתבאר זה בי"א מסנהדרין. וממה שיפול בו ספק הוא אם נתעמר בו כשהנגנב ישן אם יקרא עמוד לחייבו מיתה אם לאו. והנה זה העמוד יתכן שיורה כשנשען עליו וזה שכבר אפשר שנ' כי מפני שלא דקדקה התורה בזה העמוד היה מעט או הרבה יתחייב על זה העמוד וכבר אפשר כי אין העמוד בכך כי נדר העמוד הוא לפי הנהוג העבוד' אשר תהיה בהקיץ ועל זה לא יתחייב מיתה על כמו זה העמוד כי הוא ספק ויראה לי שכבר יתחייב על הגנבה ועל המכירה אע"פ שהנגנב ישן כי דרך הגבה והמכיר' בזה האופן היא יותר בישן ממה שהיא בנעור וזה מבואר בנפשו ואולם מה שנסתפק לחכמי התלמוד הוא מהעמוד וזה הוא באמרם בי"א מסנהדרין בעי רבי ירמיה גנבו ומכרו כשהוא ישן מהו וכו' דרך עמוד בכך או אין דרך עמוד בכך ואמרו שם ותפוק לי דליכא עמוד כלל ואמרו לא צריכא ישן רגזא עליה כבר נתבאר לך זה שלא נסתפק לשואל זולת העמוד שיהיה כשהוא ישן אם דרך עמוד בכך או אין דרך עמוד בכך ואולם הרב המורה יסבור בזה סברא מקובלת לסברתנו ומה שידמה הוא מה שכתבנו ואין ספק שאם מכר שפחה לעובריה שאין זו הכירה שיתחייב עליה שנאמר וגונב איש ומכרו שיהיה המוכר איש או האשה שגנב':

השרש הי"א הוא שהמקלל אביו ואמו נסקל שנ' ומקלל אביו ואמו מות יומת וזאת המצוה במיתה שרש שהיא בסקילה שנ' אביו ואמו קלל דמיו בו כבר נתבא' וזה בששי בסנהדרין.

השרש הי"ב הוא שאינו חייב עד שיקללם בשם מן שמות המיוחדים לשם יתע' כמו יי' אל אלהים יה שדי צבאות וזה מבואר מהקללות בתורה בפרשת סוטה שהם בשם מן השמו' המיוחדים כבר נתבאר זה השרש בשביעי מסנהדרין:

השרש הי"ג הו' שאם קללם אפי' לאחר מיתה חייב כי הנפש ששבה אליה הקללה היא קיימת לאח מיתה ובה ג"כ יותר מרוע התכונה והעזו. וכבר תמצא שנקרא אב לאחר מיתה כאמרו כי התענית בכל אשר התענה אבי כבר נתבאר זה השרש בי"א מסנהדרין:

השרש הי"ד הו' שיתחייב החובל בחברו לשלם ממן והם ה' דברים. נזק. שבת. רפוי. צער. בשת. בנזק נאמר ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה והו' דמי הולדו' אשר העדירם ממנו ואמר יד תחת יד רגל תחת רגל והוא ממון כמו שביארנו בזאת הפרשה ואמר בשבת ורפוי רק שבתו יתן ורפא ירפא ואמ' בבשת וקצותה את כפה והו' ממון כמו שביארנו כבר נתבאר זה השרש בח' מקמא והוא מבואר כי במקום שיקרו כל אלו החמשה דברי' ישלם כלם וכאשר לא יקרו כי אם קצתם ישלם מה שיקרה מזה. כבר נתבאר זה השרש בח' מקמא ובירושלמי:

השרש הט"ו הוא שד' דברי' מאלו יהיה בהם דין השגגה ברצון כיון שיש לו פשיעה מה בזה הבשת כבשת שלא יתחייב עד שיתכוין להזיק או לבייש שנאמ' וקרבה אשת האחת להציל את אישה מיד מכהו ושלחה ידה והחזיקה במבושיו וזה שלא חלקה התורה בין שוגג למזיד כי אם במכה נפש שנ' ואשר לא צדה וגו' וכי יזיד איש על רעהו אבל בחבלות יתחייב לשלם אע"פ שהו' שוגג כיון שהו' פושע פשיעה מה כבר נתבא' זה השרש בב' מקדושין.

השרש הי"ו הוא שלא יתחזק המזיק בשגגה אם היה הנזק הוא הפושע יותר בהגעת הנזק לו כאו תאמר שזרק את האבן והוציא ראשו וקבלה או שנכנס לרשות המזיק שלא ברשותו והזיקו בשגגה וכן הענין אם היו שניהם במדרגה אחת מהפשיעה. וזה מבואר בנפשו חיובו כבר נתבאר זה השרש בשמיני מקמא ובי"ג מסנהדרין:

השרש הי"ז הוא שהשגגה שהיא למט' מהשגגה שיתחייב עליה גלות כאלו תאמ' שהיא קרובה לאנוס כגון שנפל מן הגג ברוח שאינה מצויה והזיק' והכה לו כזה שגגה מה והיא עלייתו לראש הגג במקום שיתכן שיפילהו הרוח שאינה מצויה ואע"פ שלא תקרה רק על המעט וכן אם היתה אבן מונחת בחיקו והכיר בה ושכחה או שלא הכיר בה מעולם

ועמד ונפלה והזיק הנה באלו לא ישלם כי אם הנזק לבד כי התורה אמרה יד תחת יד רגל תחת רגל. מ"מ ישלם הנזק ונתבאר עוד מזה ממה שחייבה התורה בדמי הולדות ולא יתחייב בד' דברים הנשארים כגון שנתכוון לזרוק שתים. וזרק ד' והזיק האשה שהיא שגגה קרובים לאנוס וראוי להיות כן וזה כי השוגג והמזיד חייבין באלו הדברים וזולת הבשת של יתחייב בו כי אם המזיד והאנוס פטו' מכלם כמו שהתבאר בשרשי' הכוללי'. ולה ראוי שיהיה השוגג קרוב לאנוס חייב בקצת' ובקצתם לא וראוי שיהיה מה שיתחייב בו הוא הנזק כי הוא הדבר היותר ראוי לשלם כי ההיזק בו הוא יותר נגלה עם שהוא נוהג גם בממונו שהזיק. ורואי שלא יעלם ממנו שאם היה בזה הנזק יד אחר הוא פושע בו הנה יתחייב השני כאלו תאמר שהפילו חברו מראש הגג והזיק או ששם כלי' או אדם אצלו בעת שהו' ישן והזיקם הישן בתנועתו בעת השינה וזה מבואר חיובו מאד. כבר נתבאר זה השרש בחמישי מקמא ובירושלמי בשני מקמא:

השרש הי"ח הוא שאלו הה' דברים שמין לי מקבל הנזק והמזיק. והמשל שאם הסרו אבר כגון שקטע ידו או רגלו שמין כמה נפחת ערך איש בזה אם ימכר לעבד מפני חסרון האבר ההוא וזהו הנזק ואחר זה משלם והצער בשמין כמה היה אדם כזה נותן שלא יחוסר ממנו זה האבר בזה האופן המצער אך הוא יחוסר ממנו בסם שלא יצטער בו כי אם צער מעט והוא מבואר שכל מה שהיה הנזק יותר מעונג ויותר עשיר יהיה ערך הצער יותר רב. והשבת שמין לפי מה שבטלו ממלאכתו כל ימי חליו לפי המלאכה שהוא יודע בה אם לא חסרו אבר משערי' לפי מה שבטלו מהמלאכה שיוכל לעשותה בזולת האבר ההוא כל ימי חליו אך דמי מלאכת האבר ההוא נכללו בדמי האבר ההוא וכן ידמה שהרפוי יהיה מתחלף גם כן לפי מעלת הנחבל כי כבר יתחלפו הרפואות הלקוחות אם דרך הפה אם מחוץ לפי מנהג המקבל הרפואה והיותו ענוג או הפך והבשת משערין אותו לפי המביש והמתבייש וזה שאם היה המביש פחות ונבזה יהיה הבשת יותר גדול ממה שיהיה אם היה נכבד וכן אם היה המתביש נכבד הנה בושתו יותר גדול ממה שהיה אם היה נבזה כבר נתבאר זה השרש בשמיני מקמא:

השרש הי"ט הוא שאומדין מה שהזיק בו אם יש בו כדי להזיק כבר נתבאר זה השרש בשמיני מקמא:

השרש הכ' הוא שלא יתחייב בדיני אדם אם הזיק בחברו כשהעיתו או שצעק באזנו וחרשו כיון שלא נגע בו בדבר נרגש ואינו דומה לאבן או לאגרוף שאמר' התורה וכן אם בישו בדברים פטור שאינו דומה למה שאמרה תורה ושלחה ידה והחזיקה במבושיו כבר נתבאר זה הזרז בשמיני בקמא:

השרש הכ"א הוא שהנוגף את אשה בכוונה ויצאו ילדיה ולא מתה משלם דמי הולדות זולת מה שיתחייב מפני מה שהזיק בגוף האשה לפי מה שקדם שנאמר ולא יהיה אסון ענש יענש וגו' ואם מתה פטור מדמי ולדו' שהרי הוא חייב מיתה אם היה מזיד ולא יתכן שיתקבצו בפועל אחד בעינו ענש המיתה והממון יחד כמו שהתבאר בשרשים הכוללים ולה אמ' ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש ולזה הוא מבואר שאע"פ שהמיתה בשגגה פטור מדמי הולדות לפי שהעונש הפועל הזה הוא אם חיוב מיתה אם פטור ולא יוכל להגיע אל עונש הממון כבר נתבאר זה השרש בשמיני מבבא קמא:

השרש הכ"ב הוא שאם לא נתכוון לאשה אע"פ שמתה חייב בדמי הולדות לפי שאין בזה הפועל עונש המיתה כלל כמו שקדם כבר נתבאר זה השרש בד' מבבא קמא:

השרש הכ"ג הוא שהעובר הוא אבר מאברי האשה ולזה היה עונש נוגף האשה ויצאו ילדיה ממון שאם היו חשובים לנפש היה ראוי שיהיה בהם חיוב מיתה והיה זה כן לפי שהעובר הוא נזון בהדם ההוה בכבד אמו כמו הענין בשאר אברי אמו. כבר נזכר זה בחמישי מקמא ובתשיעי מסנהדרין ובמקומות רבים מהתלמוד והוא מהשרשים הכוללים:

השרש הכ"ד הוא שהנזק והצער הוא לאשה ודמי הולדות לבעל כשהיה לה בעל כי התורה זכתה לו בהם. ואולם אם מת הבעל יהיו דמי הולדות ג"כ לאשה. והיה זה כן כי לא זכתה התורה בדמי הולדות כי אם לבעל לא ליורשיו וזה כי אין האשה נקנית להם. ולפי שהולדות הם כמו אבר מאבריה הנה יהיו דמי הולדות שלה. והנה יתבאר כי הנזק והצער לה לפי שלא זכתה התורה לבעל אלא בדמי ולדות שיש לו צער וטרח בהויתם ולא יחסר בהפקדם מגוף האשה. ואולם מה שיחסר מגוף האשה בהפקדו ראוי שיהיה לאש' וכן הצער ההוא יהיה לאשה לזאת הסב' ואולם השבת הוא לבעל אם היו מעשה ידיה שלו וכן הענין בעבד עברי כי מלאכתו היא לרבו וכבר נתבאר זה בשלישי מקמא. ומזה יתבאר שכופר האשה הוא ליורשי האשה אם הרג אותה שור מועד ולא לבעל ונתבאר זה ברביעי מקמא. והנה התבאר מאלו הדברים שהבושת הוא שלה וכן יראה מהתוספתא בפרק י"ג מאבות נזיקין ומהמשנה בששי מכתובות. כי החולק על זה הדעת שם הוא יחיד וכן הענין בתוספת'. ואולם הרב המורה נמשך לדברי היחיד לפי שנשאו ונתנו המאוראים להקשות ולתרץ על דעתו. והנראה בעיני שאין כח במשא ומתן ההוא לדחות הדעת הנזכר בזה במקומו והוא מה שנתבאר מזה בחמישי מקמא אשר יחויב שיהיה הבושה לכל בני המשפחה ואמרו התם לא גופיה מאשתו גופיה היה מחויב שיהיה הנזק שלו כיון שאשתו הי' גופו או שיהיה לו חלק בנזק וזה דוחה מה

שנזכר מזה בשמיני מקמא ובשביעי מכתובות ולזה הנראה בעיני שאין הלכה כדברי אותו היחיד כי לא נדחה תלמוד ערו' מפני שנויי דחיקי כמו שכתב רבינו האיי ז"ל ואם היה לא יהיה זה מן התורה אלא מתקנות חכמים:

השרש הכ"ה הוא שהמכה עין עבדו או עין אמתו הכנני' ושחתה או שיפיל שן עבדו או אמתו הדומה לעין שאינו חוזר והוא השן שאינו שן של חלב חייב לשלחם לחפשי. וכן הענין בשאר האברים הדומים לשן ועין שהם ראשי אברים וגלויין כמו ראש החוטם וראשי האזנים וראשי האצבעות מן הידים והרגלים וראש הערוה באדם וראשי הדדים באשה ולפי שלא אמר בהם לחפשי יצא למדנו שהם חסרים שלוח וענין השלוח הוא שיכתוב להם שטר שחרור כמו שאמר בשפחה חרופה או הפשה לא נתן לה ומשם למדנו שאין דנין דין המשוחרר עד שיגיע גט שחרור לידם והוא מבואר שענין השחתת האבר יאמר על שני פנים האחד שישחיתנו מעשות הדבר הטבעי המיוחד לו כאלו תאמר שסמא את עין עבדו אלא שהעין עודנו קיים והואר נזוק והוא חלק מהב"ח והשני שישחיתנו מהיות חלק ב"ה כאלו תאמר שתמק עינו בחבורה ואי זה חלק שיהיה מאלו הוא קרוי השחתה כבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש הכ"ו הוא שאינו חייב לשלחם חפשי אם לא היו מיוחדים לו ויתכוין ויכה בגופם שנ' וכי יכה איש את עין עבדו וזה שיהיה כלו שלו ויכה עינו שהיא הכאה בגופו ויתכוין לזה אבל אם זרק אבן ונתכוון לזרוק בכותל והנה עין עבדו או שחרש אזנו בזולת הכאה בגופ' כמו שהכה באויר מנגד עינו וסמאה כנגד אזנו וחרשה או שלא היה העבד בכללו שלו לא יתחייב לשלחם אותו חפשי וכבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין ובשני מבבא קמא:

השרש הכ"ז הוא שהחובל בעבד כנעני שלו בזולת זה האופן פטור אפילו אם המיתו בשבט ומת תחת ידו ועמד יום או יומים פטור שהרי הוא קנינו ולזה הוא מבואר שאם חבלו בו אחרים משלמין חמשה דברים לרבו כבר נתבאר זה השרש בשמיני מבבא קמא:

השרש הכ"ח הוא שהמפיל שן עבדו ואח"כ סמא עינו או חבל בו יפול ספק אם נתחייב לו דמי עינו לפי שאינו עבדו בעת ההיא כיון שהוא חייב לשלחו או לא יתחייב לו דמי עינו כיון שהוא מחוסר גט שחרור ידמה שכבר יקרא עבדו שאם אינו במדרגת העבד לא יצטרך לו ממנו גט שחרור כיון שהוא ספק המוציא מחבירו עליו הראיה וכבר נזכר זה השרש ברביעי מסנהדרין:

השרש הכ"ט הוא שלא ינהג דין היציאה בשן ועין בעבד ואמה עבריה כי אין גופם קנוי לאדון אבל יתחייב להם ה' דברים לבד מה שישבתו מן המלאכה בעת אשר מלאכת'

שלו ולזה יהיה חלק מה לאדון בנזק אם היה הנזק בחסרון אבר שיבטלו בסבת חסרונו מהמלאכה כמו היד או העין ומה שידמ' להם ודרך החלוק' בזה שילקה במה שישולם לעבד העברי מאלו הה' דברים קרקע ויהיה רבו אוכל פירותיו כל הזמן שתהי' מלאכתו שלו וכן הדי' בבת הקטנה. ואם חבל בת האב או זולתו כי מפני ששולט במכירתה הו' מבואר שמעשה ידיה שלה ולא יהיה לאב חלק בנזק הפוחת אותו מכספת והוא הנזק אשר יחוסר בו אבר ושבית' ממלאכה כבר נתבאר זה השרש בא' מקדושין ובא' מקמ':

השרש הל' הוא שאשת האדם או בניו שחבל בהם הוא או אחר זוכין בה' דברים זולת השבת שלא תזכה בו האשה אם היו מעשה ידיה לבעל וזה מבואר בנפשו כי אינו שליט למכור את בתו כמו שביארנו כבר נתבאר זה השרש בראשון מבבא קמא:

השרש הל"א הוא ששור איש או אשה שנגח איש או אשה בישראל גדולים או קטנים או עבד או אמה ומת. והיה זה בדרך כונה להזיק לאדם או שהזיק בצד אחר דומ' לה כמו הדחיפה והנגיפה והבעיטה והרביצה כי הכונה בהם להזיק והמית את האדם הרי הבהמה נסקלת בב"ד ובעלים פטורים מן הכופר שנ' סקול יסקל השור ואולם שאין הבדל בזה בין שהמית גדול או קטון או עבד כנעני הרי הו' מבואר ואולם שצריך שיהי' מתכוין להזיק לאדם הוא מבואר ממה שנ' כי יגח שור את איש או את אשה שיהיה מתכוין לנגח איש או אשה ולזה יתבאר שאם נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם פטור מהמיתה וראוי היה להיות כן כי לא נסקל אלא לשמירה שלא ימית אחרים ואין לירא מזה שלא ימית אחרים שהרי לא נתכון אלא לבהמה כבר נתבאר זה בראשון ובריבעי מבבא קמא:

השרש הל"ב הוא שהשור שהרג את האדם שהו' טרפה אינו נסקל שנ' איש או אשה יצא הטרפה שכבר היה מת קודם זה כי הטרפה אי אפשר שיחיה כבר נתבאר זה השרש בד' מקמא:

השרש הל"ג הוא שהשור שהרג ג' בני אדם באופן שיהיה מועד להריגת האנשים והועד בבעליו בפני ב"ד באופן שידעו כי שור נגח הו' ולא שמרוהו בעליו כראוי השור נסקל והבעלים משלמין כופר ליורשיו אם היה ישראל ול' שקלים לאדון אם היה עבד כנעני שנ' אם שור נגח הוא מתמול שלשום הועד כבעליו ולא ישמרנו השור יסקל וגם בעליו יומת והנה דין השור המועד ודין החיות המועדות מתחלתן הוא אחד כמו הדוב והארי והנמר והדומ' להם שהם מועדים בתחלת' להריגת האנשים. כבר נתבאר זה השרש בא' ובד' מקמא:

השרש הל"ד הוא שהשור שאין לו בעלים שהרג את האדם נסקל וזה כי הוא מבואר כי דעת התורה היתה בזה לסלק ההיזקי' ולזה לא התנה בשור הנסקל שיהיו לו בעלים אבל אמר כי יגח שור ולזה אמר כי יגח שור איש כמו שאמר בשור שהזיק שור ואולם במועד לחייב את הכפר הזכיר שיהיו לו בעלים כי בזולת זה לא יהיה חייב שם כפר כבר נתבאר זה השרש בד' מקמא. ובזה הבאור יתבאר שהשור שנגמר דינו לסקילה שנתערב באחרים כלם נסקלים כי התורה חייבה לסלק ההיזקי' מבין האנשים וספק של תורה הדין בו להחמיר כמו שנתבאר זה השרש בשרשי' הכוללי' אך אם לא נגמר דינו פטור כי אין דרך לגמר דינו מה שלא יוכר השור כבר נתבאר זה השרש בתשיעי מסנהדרין:

השרש הל"ה הוא שהכפר הוא כפרה למה שהיו הבעלים חייבין מיתה בידי שמים מפני שלא שמרו בהמתן שאם היתה בידי אדם לא היה ראוי שיעתק דינו אל הממון והרי אמרה התורה אם כפר יושת עליו וגו' וזה כי דין ענש הגוף ודין עונש הממון מתחלפין תכלית החלוף הלא תראה כי גם לפטור מהגלות הרוצח בשגגה דקדקה התורה שלא יקחו כפר לפטרו לנוס אל עיר מקלטו כ"ש שלא יקח כפר לפטרו ממיתה בין דין כבר נתבאר זה בראשון מסנהדרין ובהיות הענין כן הוא מבואר שזאת המיתה בידי שמים והכפר הוא בא לכפרה עליה ולזה לא יהיה דין זה הממון כדין שאר הממון שהולכים בממון להקל על המשלם אותו אבל נלך להחמיר כדי שתהיה כפרה לבעלי' ומזה יתבאר שמי שאינו ראוי לכפרה פטור מלשלם את הכפר כמו החרש והשוטה והקטן כבר נתבאר זה השרש בד' מקמא. ומזה המקום יתבאר שמי שהוא גורם למיתת חבירו אע"פ שלא יעשה זה בידים חייב מיתה בידי שמים כאלו תאמר אם שסה בו את הכלב או שהשיך בו את הנחש או שכפתו והניחו ומת ברעב ומצמא אינה משלם כפר כי גדול עונו מנשא בכפר. וזה כי השיעור מהשפיעה אשר כופר בו הדם לבעלים בכפר הוא למטה מזה. כבר נתבאר זה השרש בתשיעי מסנהדרין:

השרש הל"ו הוא שהשור המועד שמכרוהו בעליו חזר לתמותו שנ' הועד בבעליו וזה לא הועד בבעלי'. ולזה אינם פושעי' בזה פשיעה יתחייבו עליה כפר. כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא:

השרש הל"ז הוא שהשור המועד להמית בני אדם בלי כונה להזיק באופן שאינו חייב מיתה לפי מה שביארנו. הנה הבעלים חייבין בכפר או בשלשים של עבד אם המית את האדם ולא שמרוהו כראוי. כי הבעלים פושעים על שלא שמרוהו וכיון שהוא מועד לזה והמשל שהיה מועד להרוג את האדם בהיותו מתכוין להרוג הבהמה. ר"ל שכבר קרה לו זה המקרה שלשה פעמים או שהיה מועד להתחכך בכותלי' להנאתו ומדי התחככו בהם

יפילם על בני אדם וקרה לו זה ג' פעמים ואע"פ שיש למספק שיספק בזה ויאמר שזאת פשיעה היא למטה מהפשיעה אשר לבעלי' בשור המועד למזיק בכונה ועוד שהתור' לא זכרה נתינת הכפר אם לא כשהשור יסקל הנה מפני שהכפר הו' כפר' נשפוט בספקו להחמיר כדי שיהיו הבעלי' נקיים מעון כבר נתבאר זה השרש בד' ובה' מקמא. ומזה המקום יתבאר שאם נכנסה הבהמה לרשות הניזק או שלא ברשו' הניזק ודרסה בדרך הלוכה על גבי תינוק והרגתו הנה הבעלים משלמין את הכפר. לפי שהרגל מועדת להזיק דרך הליכה וברשות הניזק יתחייב על נזקי הרגל כמו שיתבאר והנה היו הבעלים פושעים בזה לפי מה שיתבאר מפני שלא שמרו בהמתם מלהכנס ברשו' הניזק יתחייב על נזקי הרגל כי הדבר ידוע שהאדם משים בביתו טפו וכליו והם מוכנים להנזק ברגלי הבהמה הנכנסה שם בזולת ידיעתם כבר נתבאר זה השרש בשלישי מבבא קמא:

השרש הל"ח הוא שהשור המועד שהמית האדם ברשות המזיק יהיו בעליו פטורים מן הכפר שהרי לא היו לו לכנס שם ולזה לא היתה בזה פשיעה לבעלי' אך הוא פושע בעצמו כי אין לבעלים להעלות על דעתם שתזיק לאדם שאינו מביתם בביתם אך אם נתנו לו רשו' להכנס שם הנה הם פושעים שלא שמרוהו שלא תזיקהו כבר נתבאר זה השרש בשני מקמא:

השרש הל"ט הוא שהכופר הו' דמי הנהרג לפי מה שישפטו הדיינין שנ' ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו וזאת השיחה יתחייב שתהיה בב"ד כי הם אשר יש להם כח בזה הלא תראה כי גם בדמי הולדו' שתלה העניין בבעל האשה אמר ונתן בפלילים. ויתבאר שהם דמי הנהרג לא דמי בעל השור שאם היה הענין כן לא היה מתחלף הערך בין שהמית ישראל בין שהמית עבד עברי. כבר נתבאר זה השרש בד' מקמא ובשלישי מתוספת קמא:

השרש המ' הוא שהשור המועד שהמית והיה שור של שותפין הנה כל אחד מהשותפין יתחייב בכפר שלם כי לכל אחד יש נפש ויצטרך לכפרה שתהיה פדיון נפשו ולא נתבא' מלשון התורה שישלם פדיון נפש המזיק בפחו' מנזק שלם ולזה ישלם כל אחד כפר שלם מפני שהכפר היא לכפר' הנה נלך בספקו להחמיר כבר נתבא' זה השרש בד' מקמא:

השרש המ"א הוא שכבר יראה מלשון התורה שיהיו בענין העדת השור תנאי' בצד הזמן ומצד הדבר הניזק ומצד זמני ההעדה בבעליו בב"ד והנה מה שהוא מצד הזמן הוא שכבר יראה ממה שדקדקה התורה בנגיחות השור שיהיו ב' ימים רצופים כי שור שהוא מועד להזיק בזמן מה אינו מועד להזיק בזולתו והמשל שאם נגח ג' ימים זה אחר זה הוא מועד לכל הימים וכן אם נגח שלש שבתות זה אחר זה הרי הוא מעוד ליום השבת לבד וכן

אם נגח מעשרה ימים לעשרה ימי'. ידמה שכבר משלה בשור ההוא לחה מה שתביאהו להזיק שתתעורר בזמן ההוא לבד ואולם מה שהו' מצד הנושא הוא שכבר ידמה מלשון התורה ג"כ שמועד למין מה אינו מועד לזולת המין ההוא כאלו תאמר שהמועד לאדם אינו מועד לבהמ' ומועד לשור אינו מועד לחמור ולא זכרה התור' במועד ובתם נגיחה במין אחר ר"ל בשור שהמית האדם זכרה נגיחה האדם במועד ובתם וכן העני' בשור שהזיק שור ולזה ידמה שהמועד מין אחד אינו מועד למין אחר ואולם אם נגח שור חמור וגמל הרי הוא מועד לכל המינין כמו שהמועד לג' ימים רצופי' הוא מועד לכל אחר מימי השבוע ובזה האופן יתבאר ג"כ שמועד לנזקין אינו מועד למיתה ושהמועד ליגח אינו מועד לגוף או לנשוך או לרבץ או לבעוט ומזה יתבאר שמועד לקרן ימין אינו מועד לקרן שמאל כבר נתבאר זה בד' מקמא. ואולם מה שהוא מצד זמני ההערה בבעלים כי יראה מלשון התורה באופן מה שיצטרך שתהיה ההעדה בבעלים בג' ימים שנ' או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום והוא אפשר ששב מתמול שלשום אל ההודעה והוא אפשר ג"כ שיהיה שב אל הנגיחות לבד ולזה יהיה בזה התנאי ספק ובממון נשפוט בו להקל כבר נתבאר זה השרש בב' מקמ'. ובכפ' בשפוט בו להחמיר ר"ל שכב' נפשטהו למועד אע"פ שהעידו העדים ג' העדויות ביום אחד לפי מה שיראה לי בד' מקמא. וידמה ג"כ שבמה שדקדקנו בתנאי הזמן והבוש' נשפט להחמיר בעניין הכפר כי יש לאומ' שיאמר שלא אמרה התורה מתמול שלשום אלא לתנאי שלא תהיינה הנגיחות יחד כי לא יהיה מועד ולזה אמר בתמול שלשום להורו' שצריך שתהיינה הנגיחות זו אחר זו כי הג' ימים לא יתכן שתהיינה יחד ובזה יתבאר שנ' בשור המועד להריגת הב' מועד להריגת האדם שנ' ואם שור נגח הוא מתמול שלשום ושור נגח קרינא כזה. וכן אם הוא מועד לחבול באנשים חבל של סכנה אפשר שיקרא ג"כ שור נגח ויתחייבו בכל זה הבעלי' כופר מספק שהרי הם פושעי' כשלא שמרוהו כראוי אחר שכבר ידעו בו שהו' נגח באחד מאלו הפנים. וכב' נתב' זה השרש בד' מקמ'. ומזה המקום יסור הספק איך יתכן שיבא לתשלומי כפר שור שהרג את האדם כיון שהוא נסקל בהריגה הראשונה שהרי כבר יקרה זה ג"כ כשהרג בני אדם טרפה שהרי אני קורא בו שור נגח כשהיו העדים מכירי' בעל השור ואינם מכירים את השור אך הם מכירים מתנועותיו ומראהו ותארו בראותם זה מרחוק ששור אחד הוא שנגח ג' הגניחו' וזה יביא בעל השור אל שיחויב לשמר כל השורי' אשר לו שם וכשלא שמרם כלם הוא פושע כבר נתבאר זה בד' מקמא. ואין ספק שאם חזר בו השור מגניחה מה שהוא מועד לו הרי הואר תם שלא יאמר בו שור נגח הוא

אבל יאמר בו שכבר היה שור נגח וזה יתבאר כשיהיו התינוקות ממשמשים בו ואינו מזיק הדבר שהוא מעוד לו בעת שהוא מעוד לו כבר נתב' זה השרש בב' מקמא:

השרש המ"ב הוא שהשור הטרפת אינו נסקל וכן אם היה של אדם טרפה וזה כי הסקילה היא להמית החי וזה הוא חשוב כמת וכבר נאמ' בבעליו יומת יצא זה שהוא חשוב כמת כבר נתב' זה השרש בט' מסנהדרין ויראה לי שאין ראוי לבעלי' לגדלו בתוך ביתם שנ' ולא תשים דמים בביתך אך ישחטוהו או ישמרוהו שמירה מעולה מאד באופן שלא יוכל להזיק:

השרש המ"ג הוא שאין גומרין דינו של שור אלא בפני בעליו אם היו לו בעלים וזה כי התורה אראה כי ההעדה בב"ד תהיה בפני בעליו שכ' והועד בבעליו ועוד שהוא ראוי שיהיה בעל השור עומד על שורו לטעון מה שאפש' לו לזכו' להציל ממונו שלא יענש בלא משפט כבר נתבאר זה השרש ברביעי מקמא:

השרש המ"ד הוא שהאוכל מהשור שנגמר דינו לסקילה אע"פ ששחטו לוקה שנאמ' ולא יאכל את בשרו כבר נתבאר זה השרש בשני מפסחי' ומזה יתבאר שהוא אסור באכילה כי האכילה היא אחת ממיני ההנאה ואין הבדל בזה בין בשרו ועורו וקרניו ושאר חלקיו כי לא הזיק בבשר יותר ממה שהזיק באלו:

השרש המ"ה הוא שהשור שגנח את האשה ויצאו ילדיה פטור מדמי ולדו' וזה כי התור' ביארה בענין הכפר שהוא יהיה בקטני' ובגדולי' שהם שלמי ההויה ולזה לא ימשך זה הדין בעוברים כי לא הגיע להם שלמותם בחויה עדיין כבר נתבאר זה בשמיני מקמא. ובזה יתבאר ששור שחבל באדם משלם נזק של האבר שהזיק ממנו הוא שלם ההויה וזה יתבאר ג"כ מצד אחר וזה כי במקום שהוא יותר בלתי ראוי שיערך בממון חייבה התורה לשלם כפר כשיזיק באבר אחד מאברי האדם יחוייב לו מהתורה שישלם ממון והוא מבואר שמה שיתואר מזה מחיוב נזקי שור באדם והוא שלום הנזק לא הד' דברים הנשארים שיתחייב בהם אדם שהזיק באדם לא יהיה דינו כי אם דין הממון וג"כ הנה בין בכוונה בין שלא בכוונה כי לא הבדיל בין אדם לשור כי אם במית' כמו ששור שהזיק לא יתחלף בו דין החבל ר"ל כי בכל אחד מהם ישלם נזק כמו שיתבאר כן הענין בשור שחבל באדם אבל ביארה התורה שלומי נזק בהמתת האדם וממנו נלמד זה הדין בחבלו בו מקל וחומר. ואולם לא נתחייבתם בחצי נזק לפי שהו' נסקל ואי אפשר להשתלם חצי נזק מגופו. אך בחבלת האדם כמו שזכרה זה באדם שהזיק לאדם כי אין הבדל בו בין המיתה לנזקין בחיוב שלום הנזק והוא מבואר שאי' הבדל בחבלו' השור בין שהזיק בכונה ובין שהזיק בלא כונה שהרי האדם בנזקי בורו חייב אע"פ שאי אפשר בו כונה

להזיק ואולם בהמתת האדם חוייב שתהיה בכונה לפי שהשור נסקל וזה גם כן נלמד מאדם שהזיק באדם שלא זכרה בו התורה כוונה כי אם בהמתה לא בנזקין כבר נתבא' זה בשלישי מקמ'. וראוי שתדע שאם נגח השור המועד שפחה כנענית ויצאו ילדיה משלם דמי ולדו' לאדון כי כספו הם וכאלו הזיק ממונו למה זה דומ' לשורו שנגח פרו של חבירו ויצאו עוברין שבמעיה. כבר נתבאר זה בחמישי מקמא:

השרש המ"ו הוא שהשור אינו מועד לנזיקין שהביאוהו האנשים להזיק כמו הענין בשור האצטרין רוצה לומר שלמדוהו לשחק עם שור אחר שנ' כי יגח כי יגוף שיעשה זה מעצמו לא שיגיחוהו או שיגיפוהו ולזה הו' מבואר שאם הרג את האד' בזה האופן אינו נסקל כבר נתב' זה השר' בד' מקמ'. ואם היו לו ב"ח אשר הוא מוכן להזיק במעט הערה יעירוהו האנשים שאינם נמלטי' ממנה כמו הענין בכלבי' אשר ישובו בשמעם אותיות השריקה אע"פ שאין כונת מוצאי האותיו' מפיהם שיעוררו אותו להזיק הנה אין דינו דין שור האצטרין כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא:

השרש המ"ז הוא שהשור שבעלי' פטורין אם הזיקו כמו הענין בשור של חרש שוטה וקטן אם הזיק פטור מלשלם לאיש יהיה ממונם חמור מגופם וזה כי לא יתחייב האדם בנזקי ממונו שהזיק אלא מפני שהוא פושע בשמירתו כבר נתבאר זה השרש בד' מקמא:

השרש המ"ח הוא ששור תם של איש או של אשה שהמית שור רעהו או הזיקו בנגיפה או נגיחה או רביצה או בעיטה או נשיכה הנה הבעלים משלמין חצי מה שהוזק בסבת ההמתה או החבלה מגו השור המזיק היה שוה מעט או הרבה שנ' כי יגוף שור איש את שור רעהו וגו' ואחד שור ואחד שאר בעלי חיים שיזיקו באופן שדרכם להזיק ואחר שהמיתו או חבלו כי הכונה כלה היא להסיר הנזקים מבין האנשים והוא מבואר כי בכלל מה שפיחתו המיתה יהיה בכלל שכר הוצאת הנבלה מהמקום שהפילה שם כי אם היתה במקום עמוק ויצטרך לשבור הנשים להוציאה משם ובכלל הנה שכר הטורח בהבאת' למקו' אפשר שתמכר בו ראוי שיגרע מדמי הגבלה כבר נתבאר זה השרש בא' מקמא. וממה שזכרנו שהתם משלם חצי נזק מגופו יתבא' לנו שיש לאיש הניזק שהוזק שותפות בשור ההוא ויתחייב בנזקי' שיזיק אחר זה לפי החלק שהיה לו בו כבר נתבאר זה השרש בד' מקמא:

השרש המ"ט הוא שהשור לא יתחייב בנזיקין ברשות המזיק כי אין לבעלים פשיעה בזה כיון שהכניס הניזק שורו או כליו שם שלא ברשות הבעלים. וכבר יתבאר לך אמתת זה הענין כי התורה דקדקה בנזקי שן ורגל שיהיה היזקם ברשות הניזק כי אז בעל הפחת הוא בלתי פושע כזה. ואולם ברשות הרבים יהיה פטור כי דרך הבהמו' ללכת ברשות

הרבים ואין דרך האנשים להניח כליהם או פירותיהם בר"ה ולזה יהיה הניזק הוא הפושע כזה לא המזיק ומזה יתבא' שעל נזקי קרן והדומה לו יתחייב בר"ה וכ"ש אם הזיק ברשות הניזק כבר נתבאר זה והשרש בא' מבבא קמא:

השרש הנ' הוא שהשור המועד ששמרוהו בעליו כראוי ויצא והזיק הבעלים פטורים שנ' ולא ישמרנו בעליו והרי שמרו ואם לא שמרו כראוי הבעלים משלמים נזק שלם מן המטלטלים או מן העדית שבקרקע כמו שהתבאר בשרשים הכוללים שנ' שלם ישלם שור תחת שור והנה השמירה תהיה אם קשרו במוסרה ונעל בפניו בדלת שיכול לעמוד ברוח מצויה כי כשהיה הענין בזה התואר הנה יתבאר שאין בו אפשרות לפי הנהוג לצאת ולהזיק אם לא לשהיתה שם סבה שתחייבהו לצאת כמו שהניחו שם בהמה או שהניחו בזולת מאכל ומשקה והיה רעב וצמא או שמסרה לחרש שוטה וקטן שאינם בני דעת כי אז הבעלים פושעים כאלו לא שמרוהו כבר נתבאר זה השרש בד' ובששי מקמא. והנה יתבאר שאלו התשלומין הם קסף או שוה כסף מהמטלטלין או ממיטב הקרקעות שהרי התורה ביארה כבור שהבעלים משלימין כסף בשווי הדבר הנזק שנ' כסף ישיב לבעליו וכ"ש שיתחייב בזה בנזק השור שדרכו לילך ולהזיק וכוונתו להזיק ולזה הוא מבואר שמה שאמרה תורה בשור מועד שלם ישלם שור תחת שור הרצון בו השווי מה שהזיק לא שיפטר בשור שהזיק אם הזיק יותר מכדי דמיו ולא שיתן שור שהיה שוה מנה אם הזיק טשו רשוה עשרים דינרין הנה יתבא' במה שנ' בכור שכסף היא כשוה כסף וכ"ש שיהיה שוה כסף בכסף כי אין ערך הכסף מצד עצמו כי אם מצד הסכמת האנשים והנה השוה כסף שהוא ככסף הם המטלטלים שאפשר לו להעתיקם בכל מקום שירצה או למכרם לא הקרקעות אלא אם היו עדית שיקפצו עליהם האנשים לקנותם לחשיבותם כי אי אפשר לו להעתיקם וזה השרש כולל לכל התשלומין הנזכרי' בתורה זולת תשלומי המלוה שהתורה נתנה הבחירה בזה ללוה שנ' בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה כבר נתבאר זה השרש בראשון מבבא קמא:

פסוק לג

וכי יפתח איש בור עד כי יתן איש אל רעהו.

ביאור דברי הפרשה

והנה התועלת המגיע מאלו הדינים הוא במצות והתועלת בהם הוא מבואר בסלוק ההיזקים מבין האנשים באופן שלא יזיק מה שהוא ממון האדם לזולתו והנה הזכיר תחלה דין הבור לפי שאין דרכו לילך ולהזיק והיה לחושב שיחשוב שיהיה בעל הבור פטור מנזקין לפי שהתחלת זה ההיזק הוא בבעל חי ההולך שם כי הוא הולך מפני

הטבע אשר בו וזה גרם לו להנזק בבור והנה חייבתהו התורה באלו ההיזקים לפי שהוא דרך שתלכנה הבהמות ברשות הרבים וזה שהמוציא להם תקלה הוא כאלו הזיקם בידי' ולזה פטור על הבור ברשות המזיק ופטור גם כן על הכלים ואחר כן זכר נזקי השור לפי שאין דרכו להזיק בכמו זה האופן כאש' היה תם והיה לחושב שיחשוב שלא יהיה אשם לבעלים בזה הנזק ויהיו פטורים ולפי שנזקי השן יחשב בהן שיהיו כמו הגניבה הקדימה התורה לזכור מן הגניבה שלא יחשוב חושב שיהיה שוה עונש הגניבה לעונש נזקי השן ואחר כן זכר דין נזקי השן והרגל וחייב בהם ברשות הנזק לבד כי ברשות הרבים יש לבהמה רשות להלוך ואין לבעל הפירות רשות להניח שם פירותיו ולזה לא יתחייב בעל הבהמה אלא כשהלכה הבהמה במקום שאין לה רשות להלוך והיה רשות לבעל הפירות להניח שם פירותיו שלא שמר הבהמה ההיא כראוי לפי שיש לבהמה התחלה בעצמה ללכ' באשר תמצא הפירו' לאכלן ולהזיק הדברים בהליכה כשלא ימנעוה מזה ואחר זה זכר דין נזקי האש שהם כאלו הזיק בעל האש בידים כי כשבער האש יש לו התחלה בטבע שיתפשט בכל המקומות אשר אפשר שיאחז בהם ואי אפש' לו מזולת שימשך בהם אם לא ימנעהו מונע ואין הענין כן בנזקי השן כי אין חיוב הליכת הבהמה למקום הפירות כשלא ישמרנה כחיוב הליכת האש כאשר אפשר שימשך בו וזה מבואר בנפשו ולזה יתחייב על האש בחמשה דברים אם הזיק אדם מה שאין כן אם הזיק בו ממונו כמו שור ובור והדומה להם ואולם שרשי אלו המצות הם מ"ד:

השרש הראשון הוא שהממציא תקלה ברשות הרבים ויש בה כדי להמית שור או חמור הנופל שם ונפל שם בעל חי ומת בעל הבור חייב לשלם מה שפיחתה המיתה ערך הבעל חי הנופל שם אם לא כסהו כראוי וכן הפותח את הבור ולא כסהו כראוי והיה זה כן לפי שהוא גורם זה הנזק לבהמות אשר מדרכם שילכו שם והנה יתבאר שצריך שיהיה בה כדי להמית מן הפרט שזכרה התורה והוא הבור לפי מה שירה עליו הגדר עמוק עשרה טפחים והו' עם זה בלתי רחב ולזה יהיה בו חבל יתכן שימו' הבעל חי הנופל שם וכל שכן אם היה בו עם זה קשי שיתחבט בו הנופל שם כי החבט לבדו כלי להמית אע"פ שלא יהיה שם חבל ובזה יתבאר שהחפירה שלא יהיה חבל ולא חבט כמו שהיו גיזי צמר בקרקעיתו והיה רחבו יותר מעמקו ונפל בו בעל חי ומת בעל הבור פטור אך אם היה שם חבל למיתה או חבט חייב ומזה יתבאר שבור עמוק שמונה טפחים ומהם שני טפחים מים חייב בו על מיתת הב"ח הנופלים שם שהרי יש בו הכל למיתה כבר נתבאר זה השרש בשמנה מבבא קמא:

השרש הב' שאע"פ שלא היה לאדם פשיעה בחפירת הבור לפי שכבר חפרו בתוך רשותו אם הפקיר אחר כן רשותו לרבים ולא הפקיר בורו הרי הוא כפותח בור ברשות הרבים בעת שהפקיר רשותו כי אז נתן פתח לבהמו' לפול בבור ההוא והרי הוא בעל הבור ולזה הוא מבוא' שממונו הוא מזיק אך אם הפקיר ג"כ בורו אינו חייב בנזקו שהרי אינו בעל הבור ר"ל שאינו ממונו ואין לו פשיעה בחפירתו כבר נתבאר זה השרש בחמשי מבבא קמא ומזה יתבאר שכל תקלה שאין לו פשיעה בהמצאתו אותה אם הפקירה לא יתחייב בנזקיה כבר נתבאר זה בשלישי מבבא קמא:

השרש הג' הוא שלא יתחייב בעל הבור אם נפל אדם לבור ומת ולא יתחייב ג"כ על הכלים אפ נפלו שם ונשברו וזה כי מפני שהיתה התורה מדברת בנזקי שור שהמית אדם והפסיקה המאמר במיתת שור וחמור בבור קודם השלמתה המאמר בהשלמת נזקי שור בשור ולא זכרה בו המתת האדם למדנו שלא יתחייב בבור על המתת האדם הנופל שם וזה יתבאר גם כן מן הפרטים הנזכרים בנזקי הבור והם שור וחמור שהם יותר ראוים לפול מן האדם לפי שאינם בעלי שכל והנה הבור אין לו התחלה מעצמו להמית האד' כמו הענין בשור כי השור ילך אל האדם ויזיקהו וזה בלתי אפשר בבור שלא יתחייב בעל הבור על הכלים אם נפלו שם כי אין להם מעצמם התחלה לילך ולפול בבור כמו הענין בשור וחמור ואין לבור גם כן התחלה לילך אליהם כבר נתבאר זה בחמישי מבבא קמא:

השרש הד' הוא שהכורה או חבור או הפותח אותו וכסהו כסוי בלתי ראוי באופן מה הרי הוא חייב בנזקי הבור שהרי לא כסהו והמשל שכסהו כסוי חלוש יתקלקל ברגלי הבהמות ההולכות שם או שכסהו בכליו של חברו שלא ברשותו שהרי יבא בעל הכלים ויטול את כלים שכסה בורו או מסרהו לחרש שוטה וקטן שאין להם דעת ולזה יקרה שיגלוהו ולא יכסוהו אחר זה וכן אם כסה בורו וידע שנתגלה ולא השתדל לשוב לכסותו והיה לו פנאי בזה מהעת שידע שנתגלה כבר נתבאר זה השרש בשלישי ובחמישי מבבא קמא:

השרש הה' הוא שאע"פ שאין בבור כדי להמית כיון שיש בו כדי להזיק והוזק בו הב"ח הנופל שם או שהוזק בו אדם בעל הבור חייב כי התורה שתקה מלבאר דיני נזקי שור ובור בחבלות להשענה על מה שנזכר מזה באדם שהזיק אדם אך לא יתחייב בחבלות האדם כי אם בנזק כמו שביארנו בשור שחבל אדם כבר נתבארו זה השרש בחמישי מקמא ומזה יתבאר שהחופר בור שאין בו כדי להמית ובא אחר והשלימו לשעור ההמתה השני חייב לפי שכבר שנה צורת הבור כי בהתחלה לא היה בו כדי להמית ולזה נסתלקו מעשי הראשון לגמרי ואולם אם חפר הראשון כשעור הבור והשלימו לעשרים שניהם

חייבין בנזקיו כי כל אחד מהם כרה בור ולא נסתלקו מעשי ראשון שהרי היה בו כדי להמית ולזה לא נשתנה צורתו ולזה מחלקין ביניהם שלום הנזקין כבר נתבאר זה השרש בה' מקמא:

השרש הששי הוא שלא יתחייב בעל הבור במיתת שור וחמור הנופלים שם אם לא היתה נפילתם ראוי לפי הנהוג ולזה הוא מבואר שאם נפל שם שור שהוא פקח ביום בעל הבור פטור כי אין דרך שור פקח ליפול בבור ביום או אם היה סומא או שוטה או קטן או שנפל שם בלילה או שדחפו שם ב"ח אחר הרי כל אחד מאלו ראוי לפול בבור ואם היה ראוי הב"ח הדוחה אותו לשלם קצת הנזק ישתלם ממנו הנזק מה שאפשר לו והשאר ישלם בעל הבור כי לולי הבור לא היה ניזק השור הנופל מפני זאת הדחיפה בזה האופן ואם אי אפשר להשתלט מהב"ח הדוחף כלל הנה בעל הבור ישלם הנזק כלו כי אליו יתכן שייוחס ההיזק וזה מבואר מאד וכן הענין אם הוחלקה במים ונפלה שם כבר נתבאר זה השרש בשמיני מקמא ומזה המקום יתבאר שאם נפל בבור באופן בלתי ראוי שיפול בו בעל הבור פטור כאלו תאמר שנפל לאחוריו תוך הבור מפני שחרד מקול הברה המתחדש שם כי זה אינו דרך נפילה אך אם נפל לפניו בסבת זאת החרדה חייב כי זהו דרך נפילה ואולם אם נפל מקול הברה לפניו חוץ לבור הנה הדבר בספק אם יתחייב בזה בעל הבור שנאמר ונפל שם שור או חמור וזה אפשר שיובן שיפול בבוראו שיפול אצל המקום ההוא כי שם יאמר על המקום והמקום יאמר על המקום הרחב או על המקום שמיוחד ולזה הוא מבואר שכבר אפשר שיובן שמפני בריתו יפול שמה שור או חמור וזה יהיה אם יהיה מפני שיפול תוך הבור או חוץ ממנו כיון שבריתו תסבב זה כבר נתבאר זה בה' מקמא:

השרש הז' הוא שאם נפל לתוכו ב"ח ומת והיה בלתי אפשר בו שיהיה המת שלו הנה בעל הבור פטור מלשלם שנאמר והמת יהיה לו יצא זה שאין המת שלו כמו הענין בשו' של פסולי המוקדשין שנבלתו היתה אסורה בהנאה כמו שיתבאר במה שיבא בג"ה:

השרש הח' הוא שאין הבדל בחבלו' הבו' בין שיפול הנופל בתוך הבור בדרך נפילה כי מה שדקדקה התורה הוא במיתה לא בחבלות והוא מבואר ממה שנזכר בנזקי אדם באדם כי בחבלות לא ידוקדק באופן מה שידוקדק במיתה שם נלמד זה הדין כבר נתבא' זה בה' בבא קמא:

השרש הט' הוא שאי זו תקלה שימציא האדם ברשות הרבים דינם דין הבור כאלו תאמר ששפך מימיו ברשות הרבים או הניח שם זבלו אז אבנו או משאו או כדו שנשברה ברה"ר בפשיעה ולא סלקה או שנתקל אדם ונפל והיה לו מקום לעמוד ולא עמד והיה למכשול

להולכים שם דינו גם כן דין הבור. כבר נתבאר זה בשלישי מקמא. והוא מבואר ממה שקדם שהמניח כדו בר"ה ונתקל בה האדם ושברה פטור על שבירת' כי בעל הכד פושע בזה לא האד' כי אין דרך בני אדם להתבונן בדרכים הידועים לו כבר נתבאר זה השרש בשלישי מבתרא:

השרש הי' הוא שמה שהיה ענייננו מוכן לתקלה והיה חדושו ברשותו כמו הענין בכותל רע והאילן כי אין חדושם לתקלה ויש לאדם לבנות כותל בתוך רשותו או אם נטה אילן אם נפלו ברשות הרבים והיה למכשול להולכים שם הנה בעל הכותל או בעל האילן פטור מלשלם כי אין לו פשיעה בחדושם ואינו בעל חבור כי הוא לא חדש זה הבור כי מה שחדש לא היה לתקלה ואין זה דומה לכורה בור ברשותו שהרי הוא המציאו לתקלה אך זה ואם הוא בעל האבנים והעץ אינו מצד מה שהם בעל הבור כבר נתבאר זה השרש בעשירי מבבא מציעא:

השרש הי"א הוא שהגונב שור או שה ואחר שנשחט ברשותו טבח אותו או מכרו משלם תשלומי ד' או ה' ואם לא טבחו או מכרו שגנב אי זה דבר שיהיה משלם תשלומי כפל שנא' כי יגנוב איש שור או שה והנה התנינו שיהיה הדבר ברשותו קודם טביחה ומכירה לפי שהדבר אינו נגנב עד שהתמיד להיות ברשות הבעלים כבר נתבאר זה השרש בששי מבבא קמא:

השרש הי"ב הוא שהגונב ממי שאינו רעהו כמו הענין בהקדש ומה שידמה לו בזה אינו משלם אלא הקרן שנאמר ישלם שנים לרעהו ובזה הדין שוה דין קדשים קלים לקדשי הקדשים כי הבעלים אינם זוכין בחלקם מקדשים קלים אם לא משל גבוה כמו שיתבאר בג"ה ובזה יתבאר שאם היה משל הקדש בשעת מכירה או טביחה אינו משלם ד' או ה' כבר נתבאר זה השרש מבבא קמא:

השרש הי"ג הוא שהמוכר הגנבה אפילו לפני בעלים שאין מכירתו מכירה משלם תשלומי ד' וה' אם היה הנמכר שור או שה שנאמר וטבחו או מכרו בעת שיתחייב על הטביחה יתחייב על המכירה והוא מבואר שפועל הטביחה שלם באי זה שהיתה הטביחה וכ"ש אם טבח ומכר אחר יאוש בעלים שהרי מכירתו מכירה כי כבר קנאה הגנב ביאוש הבעלים כמו שיתבאר בשרשים הכוללים ואע"פ שכבר אפשר שיאמר אומר כי שלו היה טובח ושלו היה מוכר ואין ראוי שישל' תשלומי ד' וה' כי לזה הועילו שני הפרטים שזכרה התורה בזה ללמד שכבר יתחייב בזה בין לפני יאוש בין לאחר יאוש כי המכירה לא תהיה באופן שלם כי אם אחר יאוש הבעלים והטביחה תהיה אפילו לפני יאוש ובעת שיתחייב על הטביחה יתחייב על המכיר' ולזה יתחייב באלו התשלומין בין

לפני יאוש בין לאחר יאוש ולה הוא מבואר כי שלו הוא טובח ושלו הוא מוכר אם הוא משלם תשלומי כפל כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא קמא:

השרש הי"ד הוא שאם היה מה שטבח ומכר מתחלף במינו באופן מה ממה שנגנב כאלו תאמר שגנב טלה ונעשהו איל עגל ונעשה שור אינו משלם תשלומי ד' וה' שנאמר וטבחו או מכרו רצה בזה שיהיה מה שגנב הוא מה שטבח או מכר אבל משלם תשלומי כפל בשעת הגנבה וכן הענין אם קנה הגנבה בשנוי מעשה כגון שגנב כסף ועשה ממנו כלים ר"ל שהוא משלם כפל בשעת הגנבה לא בשעת העמידה כדין שנאמ' אם המצא תמצא בידו הגנבה ר"ל שתהיה הגנבה בעינה לא אחר שנשתנית כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא קמא:

השרש הט"ו הוא שהטובח שחיטה בלתי ראויה לאכול לישראל כאלו תאמר שנתכלה בידו אינו משלם תשלומי ד' וה' וזה כי לא יכנס בגדר הטביחה לפי שאינו ראוי לתכלית מה שכיון בו בטביחה אלא אם היתה זאת הפעולה לרפואה או לכלבים כי זה הוא מועיל למה שכיון בו כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא קמא:

השרש הי"ו הוא שלא יתחייב לתשלומי ד' וה' מפני המכירה אם לא מכרה כלה שנאמר וטבחו או מכרו כשם שהטביחה היא לכללות גופה מן הנמכר במכירה ולזה אם שייר בה ממכירתו אותה דבר הנתר עמה בשחיטה לא יתחייב בזה הקנס ואם קטע ממנה אבר ואח"כ מכרה הנה זה הדבר בספק לפי שיש לאומר שיאמר שכיון שלא שייר לו דבר הנתר עמה בשחיטה כשמכרה אחר שקטע ממנה אבר הרי זאת המכירה דומה לטביחה ויש לומר שיאמר שכיון שלא מכר כל הגוף שגנב והוא הראוי לטביחה אין אני קורא בו וטבחו או מכרו ר"ל שאין מה שמכר הוא הדבר שנגנב וכן כשמכרה שייר לו במלאכה דבר מה ר"ל שהתנה שיהיה לו חלק מה במלאכתה ל' יום הרי הדבר בזה בספק וזה כי מפני שלא שייר לו בגופה שום דבר יש לאומר שיאמ' שאין זה שיור ישי' זאת הטביחה דומה למכירה ויש לאומר שיאמר שאין זה דומה לטביחה כי הטביחה תסיר ממנו הנאת תועלת ההנאה במלאכתה אחר שטבחה מה שאין כן בזאת המכירה ולזה יהיה באלו הדבר בספק והמוצא מחברו עליו הראיה כבר נתבאר השרש בששי מבבא קמא:

השרש הי"ז הוא שלא יתחייב בד' או ה' אם טבח או מכר אם לא גנב תחלה שנאמר כי יגנוב איש שהוטבחו או מכרו כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא קמא:

השרש הי"ח הוא שמה שהיה ראוי שתשביח הגניבה בעצמותה כמו גזותיה ולדותיה הוא לבעלים לפני היאוש אך לאחר יאוש הוא לגנב וזה מבואר מהשרשים הכוללים ואם

השביחה הגנב כאלו תאמר שהוציא הוצאת מה מפני מה אפילו לפני היאו' השבח לגנב וכן אם הכחישה הגנבה הפחת על הגנב ומשלם כשעת הגנבה תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' כאלו תאמר שהשבח והפחת לגנב אך במה שהשביח לבעלים משלם לפי מה שהיא עם השבח תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' וכן אם דרך הדבר הנגנב שיתיקר בעת מוגבל מהשגה דרך מזל וטבחו או מכרו משלם הכל כשעת העמדת בדין כי זה הפרי היה לבעלי' בזה הדבר הנגנב כי הם כבר ימתינו למכור אל העת שימכר יותר ומזה יתחייב שאם נפסדה הגנבה מעצמ' זה קודם העת לא ישלם הגנב אלא כשעת הגניבה תשלומי כפל או תשלומי ד' וה' וההפך אם החלה הגנבה כי אין דרך האדם להמתין מכירת קניניו אל העת שימכרו בו פחות ולזה משלם הכל בשעת הגנבה כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא קמא:

השרש הי"ט הוא שתשלומי כפל אינם נוהגים כי אם במטלטלין שגופם ממון כי לא נזכר בתורה זה העונש כי אם בכסף ובכלים ובעלי חיים שגופן ממון ולזה לאינהג זה הדין בקרקעות ולא בעבדים ושטרות כמו שהתבאר בשרשים הכוללים ושתלומי ד' וה' אינן נוהגין בשור וזה וזה מבואר בעצמו מלשון התורה כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא קמא:

השרש הכ' הוא שאין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' שנאמר וגונב או ביאוש הבעלים או בשנוי מעשה כי אז הוא אדון לזאת הגנבה כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא קמא:

השרש הכ"א הוא שלא יתחייב הגנב תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' אלא כשהוצרך הבעל דין שיבא הגנב לפני ב"ד לחייב אותו על פי עדים בב"ד שנאמר אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו אך אם היה הוא המרשיע עצמו כאלו תאמר שהודה מעצמו שטבח ומכר אינו משלם קנס וזה השרש כולל לכל הקנסות ר"ל שהמודה בהם פטור כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא קמא ובמקומות רבים מהתלמוד:

השרש הכ"ב הוא שהאיש שגנב לרעהו או שנמכר בגנבתו אם אין לו דבר לשלם הגנבה אך האשה אינה נמכרת בגנבתה שנאמר כי יגנוב איש שור או וגומ'. ואם אין לו ונמכר בגנבתו וכבר יתבאר לך שלא נלמד מזה שיהיה זה הדין באשה לפי שלא מצאה התורה צד לאשה שימכרוה אחרים זולת האב מכירת בתו ומשם נלמד בזה האופן מהאב שהאב מוכר את בתו לא את בנו ושב"ד מוכרין את האיש בגנבתו לא האשה כי אין צד יתכן שימכרוהו ב"ד אם לא בגנבתו וזה מבואר בחפוש במשפטי התורה כבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש הכ"ג הוא שהגנב אינו נשכר כי אם בגנבתו לא בכפלו ולא בתשלומי ד' וה' ולזה אם היו דמי מכירתו לשש שנים יותר מערך הגנבה אינו נמכר כי דמיו ראויין שיהיו נכללין בגנבתו שנאמ' ונמכר בגנבתו שזה הענין אם גנב דבר אחד או גנב דברים רבים לאיש אחד או לאנשים רבים והשאר ישאר עליו חוב עד שיעשיר וזה מבואר בנפשו חי ובו כי מלת גנבה תאמר על דברים רבים. כמו שתאמר על דבר אחד עם שכבר יראה כי כוונת התורה שלא להעמיס עליו אם אין לו לשלם להמכר ליותר משש שנים ואע"פ שהיתה הגנבה יותר שוה אלף דנרי זהב ולזה יתבאר גם כן שאם גנב לאנשים רבים אינו נמכר על כל אחת מהגנבות שש שנים אך נמכר לשש שנים ומחלקין ביניהם לפי הראוי ואם חזר וגנב למי שנמכר בעבור גנבתו הנה יראה לזאת הסבה שאינו נמכר שנית ועוד שהתורה אמרה ונמכר בגנבתו והוא מצורף אל בעל הגנבה מורה הוראה כי בעבור גנבתו שגנב לזה או לאלו הוא נמכר וזה יהיה פעם א' לא יותר אך אם גנב לאיש אחר או לאנשים אחרים שנמכר חוזר להמכר אפילו כמה פעמים כבר נתבאר זה השר' בראשון מקדושין:

השרש הכ"ד הוא שהעד הזומם אינו נמכר בזממו ר"ל בב"ד אם העיד שגנב ראובן גנבה מה והוזם שנאמר ונמכר בגנבתו. בגנבתו לבד הוא נמכר לא בסבת דבר אחר וכבר יתבאר זה ביאור שלם יותר ממה שאומר וזה שהמכירה הזאת אינה מתחייבת בעצמות מזה העדות אבל תתחייב ממנו במקרה מפני שאין לו לשלם ולזה אין אני קורא בו כאשר זמם לעשות לאחיו ואולם יתחייב לו ממון והוא מה שהיה מחייבו מהממון בזה העדות ואם אין לו יהיה עליו חוב עד שיעשיר כבר נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש הכ"ה הוא שהכא במחתרת אין לו דמים אם הרגו בעל הבית או אחר שנאמר אם המחתרת ימצא הגנב וגומר לפי שהוא כמו רודף להרוג נפש ואע"פ שבא על עסקי ממון כי דעתו היה שאם יעמוד אחד מבני הבית למנעו מלקיחת הממון יהרגהו ומזה יתבאר שאין הבדל בזדה בין נמצא במחתרת גדול או קטון זכר או נקבה ואע"פ שהקטן אינו בן עונשין כי אין הכונה בזאת המיתה כי אם להציל הנפש או הנפשות הבא להרגן ולזאת לא תהיה זאת ההמתה ע"י ב"ד ובהיות הענין כן הנה לא תיקר בזה נפש הנקבה או הקטן מנפש הגדול. וזה מבואר מאד כבר נתבאר זה השרש בראשון ובשמיני מסנהדרין:

השרש הכ"ו הוא שאם היה ברור שלא בא להרוג אסור להרגו שנאמר אם זרחה השמש עליו דמים לו כאלו תאמר שהיה יושב מהמחתרת בין שגנב בין שלא גנב וכן אם בא במקום לגנוב שחזקתו שאין הבעלים שם כגון שבא לתוך גנו או לתוך הדיר שהדבר מוכיח שלא בא אלא על עסקי ממון וכן האב הבא במחתרת של בנו שחזקתו שלא בא

להרוג כי רחמי האב על הבן הלא תראה כי דוד היה מצוה לעבדיו שלא להרוג לאבשלום ואע"פ שהיה צודה את נפשו כבר נתבאר זה השרש בשמיני מסנהדרין:

השרש הכ"ז הוא שהבהמה מועדת מתחלתה דרך הלוכה כאלו תאמר לדרוס ברגליה הירקות והפירות והכלים הקטנים ולאכול הדבר הראוי לה אפילו על ידי דחק' ולזה תמצא שלא זכרה התורה תמות והעדה באלו ההיזקים והוא מבואר שמה שיתכן שתזיק דרך הלוכה יכלול שיהיה ההיזק הזה ברגליה או בשאר חלקי גופה כאלו תאמר בשערה בזנבה או בדבר הדבק לגופה כמו פרומיא שבפיה ועגלה המושכת בקרן ומה שידמה לזה ומה שיתכן שתזיק באכילה יכלול מה שידמה לזה ממה שיתכוין בו להנאתה ותזיק כאלו תאמר שנתחככה בכותל להנאתה כי כבר תמצא בנזקי הבור שיתחייב האדם בהם. ואין בנזקין ההן שום הנאה לבעל הבור ובזה יתבאר שהוא יתחייב על נזקי הרגל ואם אין בהם תועלת לבעל הבהמה וג"כ אלו לא היה חייב בנזקי השן אלא מפני ההנאה המגעת לבעל הבהמה לא הה ראוי שישלם כי אם בשעור מה שנהנה לא כשעור מה שתזיק וזהו הפך מה שאמרה התורה מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם כבר נתבא' זה השרש בראשון ובשני מבבא קמא:

השרש הכ"ח הוא שלא יתחייב על נזקי שן ורגל אלא כשהזיקו ברשות הניזק שנאמר ובער בשדה לא ברשות בעלים. והיה זה כן כי בעל הפירות הוא פושע אם הניח שם פירותיו כי יותר מיוחד רשות הרבים להניח שם הבהמות מלהניח שם הפירות או הכלי' ולזה הוא מבואר שאם היתה רשות מיוחדת לזה ולזה בעל מבהמה חייב בנזקי שן ורגל שאני קורא בו ובער בשד' אחר והנה הוא פושע על שלא שמר בהמתו שם כיון שהוא יודע שאם ימצאו שם פירות או כלים יתכן שיוזקו בסבתה ומזה יתבאר שאם אכלה הבהמה מתוך הרחבה פירות שבצדי הרחבה פטורה מלשלם מה שהזיקה כי יש לה רושת ללכת שם יותר ממה שיש רשות לבעל הפירות להניחם בצדי הרחבה ואולם אם עמדה הבהמה כלה בצדי הרחבה ומשם אכלה הפירות שמצדי הרחבה משלמת מה הזיקה כי יותר יש רשות לבעל הפירות להניחם שם ממש שיש רשות לבהמה ללכת שם וכן אם קפצה על גבי חברתה ברשו' הרבי' ואכלה פירות שעליה משלמת מה שהזיקה שהרי אני קורא בה ובער בשדה אחר אבל אם אכלה ברשות הרבים פירות שעל גבי חברתה פטורה שאין אני קורא בזה וביער בשדה אחר וזה מבואר מאד והוא מבואר שגם במקומו' שהיא פטורה מלשלם מה שהזיקה משלמת מה שנהנות והוא מה שנהנו הבעלים בזאת האכילה כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא:

השרש הכ"ט הוא שלא יתחייב האדם בנזקי שן ורגל אם שמר בהמה כראוי כאלו תאמר שנעל בפניה כראוי וזה אמנם היה אם נעל בפני' בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה אבל אם היה פושע בשמירתה חייב לשלם שנאמר ושלח את בעירה ובער בשדה אחר שיהיה הוא המשלח או המבעיר או שפשע בשמירתה שהיה אנוס בזה כאלו תאמר שהוחלק ונפלה לגנה או שנתקלה באונס לגנה כי אין בזה פשיעה לבעלים כבר נתבאר זה השרש בראשון מבבא קמא:

השרש ה"ל הוא שהבהמה מועדת לאכול הראוי לה וכן היא מועדת למה שנלוה לה מהיזק הכלים אשר האוכלין בהם כמו התרנגולין שהיו מחטטין בחבל שבו עיסה ופסקוהו או גדי שראה אוכל על החבית וקפ שם לאכול האוכל ושבר הכלי זה הוא מנהג הב"ח אך אם שנה בזה הפועל ר"ל שלא עשהו באופן הנהוג הרי הוא תם לזה ההיזק כמו שקדם בנזקי הנגיחה ותולדותיה וכן אם אכלה דבר שאינו ראוי לה אפילו ע"י הדחק כאלו תאמר שאכלה כסות או כלים או חתול שאכל תרנגולין גדולים. כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא:

השרש הל"א הוא שהבהמה שלקחה כלים ברשות הנזק והוציאה כלים ואכלתן ברשות הניזק כאלו תאמר שהוציאתם מביתו ואכלתן בשדהו משלמת מה שהזיקה וכן אם היתה מהלכת ברשות הרבים ואכלה משם פרות ברשות הנזק שהרי אני קורא בו ובער בשדה אחר ואולם אם היתה הבהמה ברשות הנזק ופרותיו ברשות הרבים ואכלה משם אלו הפרות הנה זה הענין ספק אם משלמת מה שהזיקה אם לא וזה כי יש לאומר שיאמר שאין אני קורא בה ובער בשדה אחר כי כוונת זה המאמר הוא שיהיו הפירות ברשות הניזק כמו הענין בשדה שהפירו' נמצאים בו ובהיות הענין כן והנה זה הדבר בספק והמוציא מחברו עליו הראיה כבר נתבאר זה השרש שני מבבא קמא:

השרש הל"ב הוא שמי ששמר בהמתו כראוי. ובא אחר והעמידה על קומתו של חברו ואכלה שם פירו' או שפרץ גדר המקום שהיא משתמרת שם כראוי הבעלים פטורי' וזה הגורם לנזק הוא חייב לשלם כי הוא לבדו הפושע בזה ואם היו הבעלים פושעים גם כן כאלו תאמר שלא נעלו בפניה כראוי או שהיו כותלי המקום ההוא רעועות הרי הבעלים חייבים לפי שהם פושעים וזה האחד פטור מדיני אדם אך הוא חייב בדיני שמים כי אולי לא הזיקה הבהמה אם לא הביא אותה לזה כבר נתבאר זה השרש בששי מבא קמא:

השרש הל"ג הוא שאם הכניס אדם פירותיו או כליו ברשו' המזיק שלא ברשותו והזיקה בהם בהמתו של בעל הבית באלו תאמר שנתקלת בם ונפלה בעל הפירות או בעל הכלים חייב בנזקי הבהמה ואם שברתן הבהמה או אכלתן המזיק פטור מלשלם מה שהזיקה

ואם אכלתן והוזקה באכילתן בעל הפירות פטור לפי שאין דרך הבהמה להנזק באכילתן ולזאת הסבה בעינה יהיה פטור אדם הנותן סם המות לפני בהמת חברו ואכלה ומלתה אך הוא חייב בידי שמים כי הוא גרם זה הנזק כבר נתבאר זה השרש בששי מבבא קמא:

השרש הל"ד הוא שהבהמה שהזיקה פירות המחוברין שהן צריכין לקרקע אין משערין מה שהזיקה בפני עצמו כי אם על גב הקרקעות שנאמר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם ר"ל מה שהיה שדהו יותר שוה עם אלו הפירות מה שהוא פחות מאחד מששים הוא בטל במעוטו ולזה הוא מבואר שלא ישערו זה על שדה הוא יותר מששי' בזה הדבר הנאכל או הנשחת מפירות השדה לא יאכל בכמו זה מיטב שדהו לפי שהשדה לא תמכר בפחות דבר מורגש מפני זה החלק הקטן ממנה הנאכל ולפי שכל בהמה שישערו זה הנזק על גבי השדה יותר קטנה יהיה ערך הנזק יותר גדול והוא מבואר מהשרשים הכוללים שאין מוצאין ממון מיד המחזיק בו אלא מפני דבר שאין בו ספק שהוא חייב בזה הממון הנה לא ישערו הנזק כי אם בששי' מדבר הנאכל פחו' דבר בלתי מורגש ולזה ישערו זה הנזק בששים כאלו תאמר שאם אכלה פירות ערוגה אחת או השחיתה אותם משערים זה בשדה שהיא ששי' ערוגות ואולם אם היו הפירות גמורין משערין אותם בפני עצמן כבר נתבאר זה השרש בששי מבבא קמא:

השרש הל"ה הוא שהמוסר בהמתו לשומר פטור מנזקיה והשומר חייב כי הוא הפושע בזה אך אם לא קבל עליו השומר לשמור השמירה שיפטרו בה הבעלים חייבים וזה מבואר בנפשו כבר נתבאר זה בראשון וברביעי מבבא קמא:

השרש הל"ו הוא ששור שהזיק והמית האדם דנין אותו דיני ממונות ואחר כך דנין אותו דיני נפשות שאם דנוהו תחלה דיני נפשות לא יוכלו לדונם אחר זה דיני ממונות כי מפני שנגמר דינו בסקילה הרי אין לו בעלים כי הוא אסור בהנאה ולא יהיה להם דרך לדונו אחר זה בדיני ממונות כי אין לו בעלים שיעמדו על שורם ולזה לא יתחייבו הבעלים לשלם הממון ההוא ואם דנוהו אחר זה דיני ממונו' לא ישתלם זה הממון כי אם מהשבח שהשביח בדדיה משגימר דינו עד שיסקל כי הבעלים אינם חייבים בו לפי שאינם בעליו בעת שדניהו דיני ממונות ולזה לא היה להם דרך להפך בזכותו מה שאפשר ואולם אם היה מת לא יתכן לדונו כי אם בדיני נפשות כי מפני שהוא נסקל אם שם צד יוכל להשתלם מגופו חצי הנזק ההו' כבר נתבא' זה השרש בח' מבבא קמא ומזה המקום יתבאר ששור שנגמר דינו לסקילה ואחר כך הוזמו עדיו כל הקודם בו זכה לפי שמהעת שנגמר דינו לסקילה השמיטו הבעלי' ידם ממנו והפקירוהו וכבר נתבאר זה בששי מכריתות:

השרש הל"ז הוא מה שתזיק בו הבהמה לפי דרכה שאינו מחובר לה כמו הצרורות המנודין מתחת רגליה בהליכתה או תרנגולין ששברו כלי' ברוח שבכנפיהם היה היזקן ברשות הניזק הנה דינם לשלם חצי נזק. וזה כי לא נוכל לבאר מדברי התורה שיהיה דינם דין הרגל כי לא חייבה התורה בתשלומי הנזק הזה כי אם ששלח בעירה לא הדבר הבא מכח בעירה אך זכר זה באדם שנאמר באבן או באגרוף וגם משם לא נאכל ללמוד זה הדין כי האדם יעשה זה כדי להזיק אן הדבר המוכה באבן ההוא מה שלא יקרה זה בצרורות ולפי שדרך הבהמה להזיק בכך אי אפשר לפוטרו כי כונת התורה להסיר ההיזקים מבני אדם ולזה חייבה התם לשלם חצי נזק ואע"פ שאין לבעלי' להעלות על לבם שיגיע היזק מבהמתם בזה האופן וכ"ש שראוי לחשבם בזה המקום שדרך הבהמה להזיק בזה האופן ולזה הוא ראוי שלא לחייבם יותר מחצי נזק כי אינם בתשלומי הנזק בזה האופן כמו שהם ראויים מתשלומי הנזק במה שהזיקו מגופם או במחובר לגופם ואינו ראוי שיהיה משתלם מגופם חצי הנזק הזה כי ידמה שלא נתנה התורה זה הדין כי אם כמה שהיה לבעלים להעלות על לב ולזה די אם יעשו שווי גוף הבהמה המזקת ואמנם בזה המקום לפי שדרכה בכך היה לבעלי' להעלות זה על לבם ולזה ראוי שישלמו זה מביתם כבר נתבאר זה השרש בראשון ובשמיני מבבא קמא:

השרש הל"ח הוא שהבהמה שביעטה והתיזה תרורו' מחמת הבעיטה והזיק ברשות הניזק הנה יפול בזה ספק אם יש שנוי לצרורות לרביע נזק אם יהיה דינם כמו דין נזק הבעיטה כיון שכוונתו להזיק והתורה לא הבדילה בזה בין שיהיה ההיזק במה שבא מכח המזיק ובין שיהיה במה שיבא מגוף המזיק או המחובר לו שנאמר באבן או באגרוף והמוציא מחברו עליו הראיה כדין כל הספקו' ואמנם אם זיקה בזה האופן ברשות הרבים יהיה בזה ספק עוד אם דינם דין הרגל שפטור עליה ברשות הרבים או דינם דין בקרן שחייב עליה ברשות הרבים וישלם רביע נזק מגופה והמוציא מחבירו עליו הראיה כבר נתבאר זה השרש בשני מקמא והוא מבואר שאם הכניס תרנגול ראשו לאויר כלי זכוכית ותק בו ושברו בקולו אין בה שנוי בצרורות אם היה בכלי אוכל או משקה כי כמו שדרכו להכניס ראשו שם לקחת המאכל או המשקה כן דרכו לתקוע שם וכן הענין בסוס שצנף וחמור שגער והזיקו בקולם בזה האופן ואולם לא היה שם אוכל או משקה הרי זה שנוי בצרורות ודיני דין הצרורות הנזכרים כבר נתבאר זה בשני מבבא קמא:

השרש הל"ט הוא שהבהמה שכבשה בזנבה או באמתה כשכוש רב ברשות הרבים והזיקה בזה האופן הנה יפול ספק אם דינה דין הרגל כיון שדרכה לכשכש בזנבה או

באמתה או יהיה דינה דין השנוי כיון שאין דרכה לכשכש כשכוש רב והמוציא מחברו עליו הראיה כבר נתבאר זה השרש בראשון ובזני מבבא קמא:

השרש המ' הוא שהמדליק בתוך שלו אם היה אפשר להבערה ההיא שתבער רשותו בעת הדלקה או שנפלה אחר זה הגדר אשר בחצרו והיה לו פנאי לגדרה קודם שתעבור האש רשותו ולא גדרה והזיקה דבר גלוי במקום שאפשר לה חייב לשלם זק שלם. ואפי' על הניר והאבנים אם לחכה הניר וסכסכה האבנים לפי שדרך האש לאכול דבר הראוי לו לאכול ואפי' ללחך נירו ולסכסך אבניו שנאמר ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה אלא אינו חייב על הדבר הטמון כי התורה לא זכרה אלא הדברים הגלוים ולזה אם הניחו בגדיש אפילו הכלים שדרכן להטמין בגדיש כגון מוריגין וכלי הבקר לא יתחייב בעל האש אלא כאלו היה הכל גדיש אבל הזיקה במקום שאינו ראוי לעבור בו הדלקה ההיא פטור שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים וזהו כדרכה תתלקח בהם כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא:

השרש המ"א הוא שמדליק בתוך רשות חברו והיזק או מת האדם חייב כאלו הזיק או הניח בידו ולזה הוא מבואר שהמדליק בזה האופן יתחייב על הטמון שנשרף בסבת הדלקה ויתחייב על המתת האדם כשלא היה לאיש ההוא דרך להמלט מהשרפה ויתחייב גם כן על חמשת דברים אם הזיק באדם כאלו הזיק בידי' כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא:

השרש המ"ב הוא שתולדות האש דינם כדין האש כלומר אם הניח אבנו סכינו ומשאו בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו כי כמו שהאיש דרכו לילך ולהזיק באמצע העצים שימצא בדרכו כן דרך האבן הראוי ליפול ברוח מצויה כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא:

השרש המ"ג הוא שאם היה הנזק באש פושע שאם לא פשע לא היה נזק בא על האש פטור ויתחייב גם כן זה שפשע בנזקי האש אשר הוא סבתם כאלו תאמר שהיה גמל טעון פשתן עובר ברשות הרבים ונכנס פשתנו לתוך החנות והודלק בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב כי הוא הפושע בזה מפני שהרבה במשאו באופן שיכנס לחנות ולא יכילהו המבוי אשר שם כבר נתבאר זה בשביעי מבבא קמא:

השרש המ"ד הוא שהמבעיר הוא אשר יתחייב לא מי שהוא סבה רחוקה והמשל שמי שמסר נחלת לחרש שוטה וקטן והדליקו בה אש והזיקה פטור כי הוא אינו המבעיר לזה האיש כי דרך הגחלת להכבו' לא להתפשט ולאכול סביב לכל סביבותיה וכן אם הביא אש ולא היו שם עצים ובא אחר והביא שם עצים והודלק האש הנה השני הוא המבעיר

ואם בא השלישי וליבה האש הנה השלישי הוא המבעיר לא הראשוני' כי כבר היה האש כבה לולי לבוי השלישי. ואם לבתו רוח שאינה מצויה כלם פטורים כי לא היה האש ראוי להתפשט לולי הרוח שאינ' מצויה שלבתו כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא קמא:

פרק כב

פסוק ו

וכן יתן איש עד כי יפתה איש בתולה

ביאור דברי הפרשה

ואולם התועלת המגיע מאלו הדינים:

התועלת הוא לדון בדין שומר חנם ובדין שומר שכר והשוכר ובדין שואל ובדין כל טוען וכופר. ואולם שרשי אלו המצות על מדרגתם ועל ביאורם הם ל"ד:

השרש הראשון הוא שאין השומרים משועבדין בדבר עד שיגיע לאדם ושיקבלו עליהם לשמור שנאמר בשומר חנם כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ובשומר שכר נאמר כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור ובשואל נאמר וכי ישאל איש מעם רעהו והנה ענין השאלה מעם רעהו מורה שיגיע לידו מיד רעהו ויורה עם זה שהוא מקבל לשמרו ולהשיבו כבר נתבאר זה השרש בראשון וברביעי ובששי ובשמיני ממציעא ומזה המקום יתבאר שמי שהפקידה בידו מעות לחלק לעניים בלתי ידועים או לפדיון שבויים בלתי ידועים ונאנסו בפשיעה פטור מלשלם שהרי לא נהנו בידו לשמור כי אם לבזבז לחלק ואין גם כן בכאן איש ידוע או אנשים ידועים שיהיה זה הפקדון שלהם והרי הוא מפני זה ממון שאין לו תובעים ואולם אם היה מוכן לחלק לאנשי' ידועים הנה הפקדון בידו לשמור לכל אחד מהם חלק ולה יהיה דינו כדין שומר כבר נבתאר זה השרש בשמיני מבבא קמא:

השרש השני הוא שאין דין השומרים נוהג אלא בדברים שנתנום מתחלתן מאיש לרעהו לא ממי שאינו רעהו כמו ההקדש ומה שידמה לו שנאמר כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור כי ישאל איש מעם רעהו ולזה הוא מבואר שאם היה הדבר שנתן לו משל הקדש או ממי שאינו רעהו ואחר כן שב להיות רעהו טרם שיצא הפקדון או השמלה מידו הנה דינו דין הפקדון שלא נתנו לו רעהו כבר נתבאר זה השרש בשמיני מבבא מציעא:

השרש השלישי הוא שאין דין השומר נוהג אלא במטלטלין שגופן ממון כמו כסף או כלים או חמור או שור או שה או שלמה שהם הפרטים שזכרה התורה כזה כבר נתבאר זה השרש בחמישי מבבא מציעא:

השרש הרביעי הוא שהשולח ידו להשתמש בפקדון כאלו היה שלו הנה קנאו מהעת ההוא ולזה יתחייב לשלמו לבעלים אפילו נאנס באונס גדל אפילו מת מעצמו ואפילו היה שומר חנם שנאמר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו הא אם שלח לא יפטרהו שום אונס שהרי ביד של שומר נאנס לא של בעלים כבר נתבאר זה השרש בשני ושלישי ממציעא:

התועלת הה' הוא שהשומר חנם פטור מכל אונס ולא יתחייב לשלם אלא אם פשע בשמירתו שנאמ' על כל דבר פשע והפשיעה תהיה אם לא שמר השמירה הראויה לדבר ההוא ולזה יפטר שומר חנם בגנבה ואבידה כ"ש באונסים הגדולים ומפני זה נשבע אם לא ימצא הגנב שנגנב או שמכר ולא פשע בשמירה פטור ונקרב בעל הבית אל האלהים והרצון בו להשבע כמו שביארנו והשומר שכר והשוכר חייבין באונסין קטנים כמו גנבה ואבדה ופטורים מאונסין גדולים כמו שבורה שבויה ומתה כשהיה זה בזולת פשיעה והשואל חייב בכל האונסין ולזה אם מתה מחמת המלאכה שאל אותה עליה או כחשה מחמת המלאכה ההיא או שנשבר הכלי מחמת המלאכה ששאל אותה עליה בזולת פשיעה שהרי עשה זה ברשות הבעלים כבר נתבאר זה השרש בשביעי מבבא מציעא:

השרש הו' הוא שהשואל שהיו בעליו עמו במלאכתו בשעת מלאכה פטור מהכל ואפילו מהפשיעה שנאמר ואם בעליו עמו לא ישלם כ"ש אם יהיה זה הדין בשאר השומרים וראוי שתדע שאם היו עמו בשעת שאלה אעפ"י שינם עמו במלאכתו בשעת האונס דינו דין שאלה כבעלי שהרי בעת השאלה לא נשתעבדו הבעלים בשמירה כלל ואם לא היו עמו בשעת שאלה אע"פ שהיו עמו במלאכתו בשעה שנאנסה אינו דינו דין שאלה בבעלים כי כבר נשתעבד בשמירה בעת השאלה וכן ענין בשאר השומרים משל השאלה בבעלים כגון שהיה זה ששאל ממנו מלמד בנו או המקיז לו דם או הסופר שלו או אמר לו השקני מים והשאילני בהמתך והשקהו מים והשאילתו בהמתו או שאמר לו שמור לי היום ואשמור לך היום וכן אם שאל מאשתו או שותפין ששאלו זה מזה וכ"ש אם השאיל בהמתו או השכירה לשאת משא ויצא עמה לעזור לשואל או לשוכר לטעון הבהמה אך אם יצא עמה לראות המשא שלא יטעון עליה יותר מדאי אין זו שאלה בבעלים כי אינו עמו במלאכה השואל או השוכר ואם אמר לו שמור לי היום ואשמור לך מחר נעשו שומרי שכר זה לזה וכן אם אמר השותף השאילני היום ואני אשאילך מחר ואם נשאל

מהאשה ונשאל לו לבעלה אינו שאלה בבעלים כי אע"פ שהפרות לבעל אינו בעל הדבר ההוא כבר נתבאר זה השרש בשמיני מבבא מציעא:

השרש השביעי הוא שהשאלה בשליח הבעלים אינה שאלה בבעלים שנאמר אם בעליו עמו הוא ולא שלוחו וזה מבואר מהסבה שנתננו בענין השמיר' בבעלים בביאור לזאת הפרשה אך אם השאיל עבדו הכנעני עם פרתו הרי זו שאלה בבעלים כי לזה השאיל לו עבדו שיזהר בשמירת הפרה ובכלל הנה יד העבד הכנעני היא כיד רבו כשעשה זה מדעת רבו אך אם נשאל העבד מעצמו אינה שאלה בבעלים. וזה מבואר מאד כי אין לו רשות להשאל מעצמו ולהזיק בזה לרבו כבר נתבאר זה השרש בשמיני מבבא מציעא:

השרש השמיני הוא שהשאלה היא לפי השרשי' הכוללים לעשות בו שזה פרוטה כי פחות מזה אינו נחשב למאומה אלא כי מפני שכבר יקרה לפעמים שישאל האדם למה שאין בו שוה פרוטה בהמה או כלים הנה יפול ספק אם שאל בהמה בבעלים לעשות בה פחות משוה פרוטה או אם שאל שתי פרות בבעלים לעשות בהם שוה פרוטה יהיה בכל מה שיעשה בכל אחת מהם פחות משוה פרוטה הנה הדבר בספק אם היה זה שאלה בבעלים אם לא והמוציא מחברו עליו הראיה כבר נתבאר השרש בשמיני ממציעא:

השרש התשיעי הוא ששואל מהשותפין ונשאל לו אחד מהם הוא בספק אם יקרא זה שאלה בבעלים שהן בעלים באופן מה ואינם בעלים בשלמות והמוציא מחברו עליו הראיה כבר נתבאר זה השרש בשמיני מבבא מציעא:

השרש העשירי הוא שהשומרים הם בגדרם לשמור עד שיגיע הדבר ההוא לידי הבעלים וזה מבואר בנפשו אך השואל שהחזיר דבר אחר זמן השאלה שאין לו להשתמש בו ואין לו רשות להשתמש בו ואין דינו דין שומר שכר שהרי קדמו חסד הבעלים כשהשאילו לו הדבר מה שחייבהו לשמור הדבר ההוא כבר נתבאר זה השרש בשמיני מבבא מציעא:

השרש הי"א הוא שהמשאיל אינו יכול לחזור בו ממה שהשאיל עד שישלמו ימי השאלה כמו הענין במתנ' ושכירות וזה מבואר בנפשו ולזה אם השאילו כלי להשתמש בו משתמש בו השואל עד שלא יהיה ראוי להשתמש בו השמוש ההו' אשר שאלו עליו כבר נתבאר זה השרש בשמיני מבבא מציעא:

השרש הי"ב הוא שמי ששאל שאלה בבעלים וחזר ושאלה שלא בבעלי' הנה הדבר בספק אם יקרא זה שאלה בבעלים כי יש לאומ' שיאמר כי זאת שאלה אחת נמשכת כל זמן ב' השאלות לפי שהתחלת השאלה הוא לבעלים הנה תקרא כלה שאלה בבעלים ואפשר שנאמר שלא היתה השאלה השנית שתשאר בידו על התואר שהיתה קודם משעבוד השמירה אבל היא שאלה בפני עצמה ולזה יהיה המוציא מחבירו עליו הראיה וכן הענין

אם שאלה שלא בבעלים וחזר ושכרה בבעלי' כי לאומר שיאמר כי זה הוא כמו המסר שני והוא בבעלים ולזה יהיה הענין שמירה בבעלים ולזה יהיה המוציא מחבירו עליו הראיה ואולם אם שאל הבהמה בבעלים ואח"כ שכרה שלא בבעלים הנה הדבר מבואר כי על ההמסר הראשון המשיך השכירות ולה יהיה זה הענן שמירה בבעלים. כבר נתבאר זה בחמישי מבבא מציעא:

השרש הי"ג הוא שבכלל הפשיעה יהיה נכלל האונס אשר השומר הוא סבה מה בהגעתו או שיהיה אפשר לו שישמור שלא יפול וזה מבואר בנפשו. והמשל שיאמר הרועה לאונס להראותו שאינו ירא ממנו במקום פלוני אנו רועים וכך וכך רועים אנחנו וכך וכך כלי מלחמה יש לנו ובא שם האונס ונתחזק כנגדם ואנסם הרי הוא פושע בזה וכן אם שכר האדם להעתיק יינו ממקום למקום והעביר חבית גדולה שאין דרך כל נושאי המשאים האלו להעבירה ונשברה או שהעמים על הבהמה יותר מהחוק הנהוג או שהוליכה בהר והוחלקה כל זה יהיה בכלל בגדר הפשיעה אם לא עשה זה ברצון הבעלים וכן אם היה יכול להציל כשיקרא רועים ויביא מקלות ולא קרא ולא הביא הנה הוא פושע אלא בשומר חנם לא תהיה פשיעה אם לא היה יכול להביא הרועים והמקלות בזולת שכר כי כבר הורה הקנין ההוא מאומה ואולם בשומר שכר יהיה פשיעה אם לא הביאם אפילו בשכר כי כבר הורה בעל הקנין שהוא רוצה לתת שכר לשמור זה הקנין. ולזה שכר מי שישמרהו וכן יקרא אונס מה שהתחלתו אונס יביא אל שימכרה קנין ההוא בידים כגון שהיו לסטים באים בבית השומר לאנסו כדי שיקחו הפקדון שבידו וקד' ונתן להם הפקדון קודם שהזיקוהו הרי זה אונס כבר נתבאר זה השרש בששי ובשביעי מבבא מציעא:

השרש הי"ד הוא שאם היה הדבר הנפקד בידו נפסד מעצמו כאלו תאמר שהיה חמץ והיה קרוב לזמן אסורו ואין הבעלים במקום שיוכלו להשיבו להם תוך זה הזמן מהיתרו הנה מוכרו ברשות ב"ד בשום השב אבדה לבעלים עם שכבר נתנוהו בידו לשמור ולא לבוד והנה יהיה פושע באופן מה אם לא יציל מה שיוכל להציל לבעלי' ואולם יעשה זה ברשות ב"ד כי לא היה לו רשות מהבעלי' למכור מה שנתנו לו לשמור וזה גם כן ראוי להציל עצמו מן החשד ומן התרעומת וכן הדין במה שידמה לזה שיראה השומר שיפסידו יותר מן ההפסד שעלה בלב הבעלי' בעת שנתנו לו הפקדון לשמור כבר נתב' זה בג' ממציעא:

השרש הט"ו הוא שהשומר שיטען טענה שיפטר בה מלשלם כמו שטוען שומר חנם שנגנב או טען שומר שכר שנאנס באנסין גדולים נשבע שהדבר כן ויפטר אם לא היה

האונס במקום שדרכן שיהיו שם עדים להעיד עליו כי אז אומרים לו הבא ראיה והפטר שנאמר אין רואה שבועת תהיה בין שניהם. כבר נתבאר זה בג' ובו' מבבא מציעא. ובזה המקום יתבאר שלא יחוייב שיאמן האדם בשבועתו אלא במקומות שאי אפשר בזולת זה כי אז יתחייב שיאמן כאמרו ולקח בעליו וגו':

השרש הי"ו שהשומר שמסר לשומר אחר שלא ברשות ובדעת הבעלים לא יתחייבו הבעלים להאמין זה השומר השני בשבועה כי כבר יאמרו לשומר הראשון אתה נאמן לי בשבועה וזה אינו נאמן לי בשבועה ולזה יפסיד השומר ראשון זה וישלם לבעלים אם לא ראינום מפקידים לזה השומר השני כי אז לא יוכלו לומר שלא יאמינוהו בשבועה והוא מבואר שאם היה הראשון שומר שכר והשני שומר חנם ויגנב הפקדון השני פטור והראשון חייב לבעלים ואם היה הראשון שומר חנם והשני שומר שכר ונגנב הנה השני משלם לבעלים לא לשומ' הראשון כי התורה לא פטרה שומר חנם בגנבה ואבדה לתכלית שירויח בזה אלא לתכלית שיפטר מלשלם וזה מבואר מאד ולזה אמר ולקח בעליו ולא ישלם כבר נתבאר זה השרש בג' מבבא מציעא ובז' מבבא קמא:

השרש הי"ז הוא שהמלוה על המשכון דינו דין שומר שכר שהרי הוא עושה מצוה שנאמר ולך תהיה צדקה ופוטרתו מצדקה אחרת שהוא מחוייב בה ולזה פטר באונסין גדולים והלוה יתחייב להשיב לו מה שהלוהו אם נאנס המשכון באונסין גדולים כבר נתבאר זה בששי מבבא מציעא:

השרש הי"ח הוא שהשומר חנם שטען שנגנב פקדונו ונשבע ואח"כ באו עדים והעידו בפני ב"ד שנשבע לשקר הרי זה משלם שנים ואולם אם הודה מעצמו פטור מהכפל שנאמר אשר ירשיעון האלהים ישלם שנים והוא הכפל אך אם הודה הוא בעצמו ולא יצטרך שירשיעוהו פטור מלשלם הלא תראה שהמכחש בפקדון ונשבע על שקר ואח"כ הודה משלם קרן וחומש כמו שיתבאר במה שיבא והוא שרש כולל לכל מודה בקנס שהוא פטור. והנה יקרא קנס מה שלא ישלם בשיעור מה שהזיק אבל ישלם יותר או פחות מלבד חצי נזק צרורות שהוא ממון כבר נתבאר זה השרש בב' ובט' מבבא קמא:

השרש הי"ט הוא שמודה מקצת הטענה בכסף או כלים והדומה להם מהמטלטלים שגופם ממון חייב שבועה. שנאמר אשר יאמר כי הוא זה וכבר אמר קודם זה ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו וגומ' וכשומר שכר נאמר שבועת יי' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו וגומ' ומזה המקום יתבאר שאם לא היתה ההודאה חלק מהטענה לא יתחייב שבועה והמשל שאם תבע לו שור גדול והודה לו שור קטן אינו חייב שבועה כי אין השור קטן חלק מגוף השור הגדול אבל אם היתה הטביעה בשור וחטין והודה

באחד מהמינים הרי הוא חייב שבועה כי כבר יתכן שיאמר בכמו זה אשר יאמר כי הוא זה. ומזה המקום יתבאר שלא יקרא מודה בקצת הטענה בטענת כסף אם הודה בפחות מפרוטה כי אינו נחשב למאומה כבר נתבאר זה בששי משבועות:

השרש הכ' הוא שלא ישבע השומר על טענה אם היא פחותה משתי מעות כסף או על טענת כלי אפילו היה פחות משוה פרוטה כרי התורה אמרה כסף או כלים ולפי שהכסף הקטן שיהיה בתורה או הקשיטה אן הגרה שהיא מעה והכסף נאמר על הדבר והיה הרבוי הראון שנים הנה יתבאר שהשומר אינו נשבע על כפירת הכסף אם היה פחות משני מעין שהן משקל שנים ושלשה גרגירי שעורה בינונים מכסף צרוף ואולם על הכלים ישבע אפילו היה אחד שהרי נאמר על שלמה שהוא כלי והיה זה כן לפי שהכלי הוא מועיל בעצמותו ואולם הכסף אינו מועיל כי אם מצד מה שנקנה בו והקנין יהיה לפי הנהוג במספר מה מהמעות ומזה המקום ילמד זה הדין במודה במקצת כבר נתבאר זה השרש בב' משבועות. והפלא מהרב המורה שהסכים שיהיה השומר נשבע אפילו על טענת פרוטה. וזה שמה שהותנה בטענה שתהיה שתי כסף למדנו ממה שאמר בשומר חנם עם שזה גם כן הוא ממה שיתכן שיפול בין בעל הפקדון ובין השומר ר"ל שבעל הפקדון יאמר שמה שהפקיד בידו הוא כך והשומר לא יודה לו אלא בקצת ומזה נלמד זה הדין לכל מודה מקצת:

השרש הכ"א הוא שאם לא היתה לה הטענה מוגבלת לא יהיה לה קצת יתחייב עליו שבועה בהודאתו כי לא יוכר בו הקצת מן הכל והמשל אם אמר לו כיס מלא דינרים מסרתי לך והוא אומר לא מסרת לי אלא צרור של דינרים ולא ידעתי כמה היו בו מהדינרים אינו חייב שבועה כי לא יתברר שיהיה מה שהודה פחות ממה שטענו כבר נתבאר זה בו' משבועות:

השרש הכ"ב הוא שהמודה בדבר שאי אפשר לכפור כי אין הודאתו הודאה כגון שתבעו מאה דינר חמשים בשטר ונ' על פה והודה לו מה שבשטר שנאמר אשר יאמר כי הוא זה מה שיודע כי הוא זה ומצד מאמרו יצא זה שלא היה רושם במאמרו שאפילו כפר יתחייב בו כבר נתבאר זה השרש בראשון ממציעא:

השרש הכ"ג הוא שהמודה מקצת הטענה ואמר הא לך פטור בשבועה שהרי אין זה מאמר לבד אבל מעשה והתורה אמרה אשר יאמר כי הוא זה שיהיה המאמר לבד יצא זה שהוא מעשה. כבר נתבאר זה השרש בראשון ממציעא:

השרש הארבעה ועשרים הוא שהטוען טענת גנב בפקדון אינו משלם כפל אם לא היה בעל הפקדון גדול כשנתן לו הפקדון שנאמר כי יתן איש אל רעהו והיה זה כן לפי שנתינת הקטן אינה כלום כבר נתבאר זה השרש בט' מבבא קמא:

פסוק טו

וכי יפתה איש בתולה עד וגר לא תונה

ביאור דברי הפרשה

ואולם התועלות המגיעות הם שנים:

התועלת הראשון הוא במצות. והוא מה שצותה התורה בענין המפתה את בתולה שיקחנה לו לאשה או שישלם חמשים שקלים כסף לאבי הנערה והנה שרשי זאת המצוה הם ששה:

השרש הראשון הוא שהמפתה נערה בתולה שאינה מאורשה ובא עליה משלם חמשי' שקלים כס לאבי הנערה מפני הנאת שהשכיבה אם לא רצה אביה לתתה לו לאשה למדנו שהיא נערה ושהם חמשים כסף מדין אונס הנזכר בפרשת כי תצא והיה זה כן כי מפני שהבוגרת אינה בתולה בשלמות כי פתחה הוא כמו פתוח ולמדנו שזה יהיה מפני תאות השכיבה שנאמר בפרשת כי תצא ונתן האיש השוכב עמה וגומ'. והנ המפתה חייב עוד לתת לאביה בושת ופגם יותר על חמשים כסף כמו שביארנו והפגם ששמין אותה כאלו היא שפחה הנמכרת בשוק כמה תמכר קודם זה וכמה תמכר לאחר זה ואולם צער אינו משלם כי המפותה אין לה צער וברצונה גם כן נעשה והנה יתבאר ששאר הדברים הם גם כן לאביה כי התורה ביארה שהנזק הוא לאביה בענין בתולה וכ"ש בושת ופגם ואולם אם לא עמדה בדין עד שבגרה הנה הכל שלה שנאמר באונס ונתן לאבי הנערה ואין זה אב הנערה כבר נתבאר זה השרש בג' מכתובות. ומזה המקום יתבאר שהאשה שאינה בחזקת בתולה כגון המגורשת מן הנשואים והשוטה והחרשת והגיורת והשבויה ומי שיצא עליה שם רע אין לה חמשים כסף שנאמר וכי יפתה איש בתולה ואלו אינה בחזקת בתולה. והאילונית גם כן אין לה חמשים כסף לפי שאינה נקראת נערב בעת מהעתים אבל היה אם קטנה אם גדולה. ואולם יתחייב באלו בושת ופגם מלבד החרשת והשוטה כבר נתבאר זה השרש בג' מכתובות:

השרש הב' הוא שאינו משלם כסף אם לא בא עליה בדרכה שנאמר וכי יפתה איש בתולה מן המקום שהיא בו בתולה ולא אמר כסף ישקול כמוהר הבתולות ומזה המקום יתבאר שהקטנה שאינה ראויה לביאה והיא הפחותה משלש שנים ויום אחד שהרי

היא הנשארת בתולה עם שאין ביאתה נכנסת בגדר השכיבה כבר נתבאר זה השרש בג' מכתובות:

השרש הג' הוא שאם אין הנערה ראויה להיות לו לאשה כאלו תאמר שהיתה אסורה לו אינו פטור מפני זה מהקנס כי התורה לא אמרה מהורי מהרנה לו לאשה להקל מעליו אך יהיה פטור מהקנס בה אם היה חייב מלקות על בעילתה או אם היתה מהעריות שיש בהם מיתת ב"ד כמו שנבאר בשרשים הכוללים כבר נתבאר זה השרש בשלישי מכתובות:

השרש הד' הוא שהמפתה אינו חייב עכ"פ לשאת את המפותה שאם היה הדבר כן היה התורה אמרת שלא יוכל לשלחה כל ימיו כמו שאמר באונס אך ישלם חמשים כסף אם לא רצה לכנוס כמו שביארנו כבר נתבאר זה בג' מכתובות:

השר'ש הה' הוא שאם בא עליה ומתה קודם שעמדה בדין פטור מלשלם קנס שנאמר ונתן לאבי הנערה חמשים כסף והרי אינו אבי הנערה בשעת הנתינה כבר נתבאר זה השרש בשלישי מכתובות:

השרש הששי הוא שהנבעלת בעיר חזקתה שהיא מפותה אם לא נתבאר שהיא אנוסה וזה מבואר ממה שאמרה התורה בנערה המאורסה בפרשת כי תצא כבר נתבאר זה השרש בספרי':

התועלת השני הוא במצות והוא מה שצותה התורה להמית כל שוכב עם בהמה שנאמר כל שוכב עם בהמה מות יומת ואולם שרשי זאת המצוה הם שנים:

השרש הראשון הוא שהשוכב עם בהמה בין קטנה בין גדולה חייב מיתה ואע"פ שהבהמה היא טרפה בין שהיא חיה עתה הנה יש לו הנאה והנה גדר השכיבה הוא שיהיה בה קושי באבר הזכר כי בזולת זה לא תקרא שכיבה או ביאה כמו שהתבאר בשרשים הכוללים ואין הבדל בזה בין איש ואשה אם היתה נרבעת כמו שהתבאר בפרשת עריות והוא מבואר שמה שאמר שם ואת הבהמה תהרוגו אינו להקל על הרובע או הנרבע שאם אינה ראויה להריגה לא יתחייבו עליה מיתה וזה כי הפועל המגונה הזה הוא שאם היתה טרפה או בריאה ולא כוונה התורה גם כן לענוש הבהמה כי אינה בת עונש אבל הכונה היא למחות זכר הפועל המגונה הזה שלא ילמדו בני אדם לעשותו כבר נתבאר זה בט' מסנהדרין:

השרש השני היא שזאת המיתה היא סקילה כמו שנתבא' בפרשת קדושים כבר נתבאר זה בז' מסנהדרין. והוא מבואר מהשרשים הכוללים שאם האיש או האשה ראוים לביאה

אע"פ שהם קטנים הבהמה נהרגת ושאין הבדל בזאת השכיבה בין שתהיה כדרכה בין שלא כדרכה:

פסוק כ

וגר לא תונה וגו' עד לא תשא שמע שוא

ביאור הדברים

אמר וגר לא תונה בדברים ולא תלחצנו בממון להנותו במקח וממכר מפני חולשתו כי אין בשער עזרתו כי אתם הייתם גרים בארץ מצרים וידעתם צער הגר כאשר יצרו לו וילחצוהו או ירצה בזה שאם תבזוהו מפני שהוא גר גם הוא יכול להשיב לכם כי גרים הייתם בארץ מצרים וכן פירשו זה במכילתא. והנה אונאת דברים היא כמו שיקראוהו גר או שיאמרו לו זכור מעשיך ושאר מה שידמה לזה ואולם שאר דיני אונאת ממון במקח וממכר יתבארו בג"ה בפרשת בהר סיני. כל אלמנה ויתום לא תענון אפילו בדברים או לגרום להם הפסד בממונם ואע"פ שהיתה האלמנה עשירה ביותר או שהיה היתום עשיר ביותר הנה הוזהרנו מלענות אותם. אם ענה תענה אותו. ר"ל שתהיה תכונתך פחותה שתהיה רגיל לענותו הנה אם צעוק יצעק אלי ר"ל שירגיל לצעק באופן שתבא הצעקה אלי שמוע אשמע צעקתו ר"ל צעקת היתום והוא הדין לאלמנה ואולם לקחה התורה היתום בזה הענין כי האיש הוא יותר ראוי שתשמע צעקתו מצעקת האשה לחולשת דעתה בטבע והנה אקום נקמתם וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב לשלם מדה כנגד מדה באופן שתהיינה נשיכם אלמנות ובניכם יתומים ורז"ל פירשו במכילתא שזה הענין הוא הקללה השנית והוא שכבר ישים נשיכם במדרגת אלמנות שתהיינה צרורות באלמנות חיות כמו שילכו בעליהן מדינת הים ולא נודע אם מתו ויהיו הבנים יתומים שלא יניחום ב"ד לירד בנכסי אביהם כי לא נודע אם מתו והנה הבנים נקראו יתומים בכל עת שתתמיד הסבה אשר בעבורה באה זאת האזהרה והו' הזמן אשר יצטרכו בו לאד' גדול להטפל בעניניהם ולהנהיגם ואמנם אחר זה אין דינם דין היתומים וראוי שתדע כי לא יקרא ענוי מה שתכליתו לטוב אבל הוא ראוי שיקרא הטבה וחנינה כי הפעולות יקראו בשם תכליתם ולזה אם ענה אותם אדם ליסרם באופן ראוי וללמדם מצות ואומנות ואומר להם בזה האופן דברים מכאיבים לבם או שהכה אותם אין זה עובר בלא תעשה. אם כסף תלוה את עמי את העני שהוא עמך במקומך שאתה חייב להלוותו כמו שאמרה העבט תעביטנו לא תהיה לו כנושה לנוגשו באכזריות והנה לא צותה התורה להניח לו חיובו אם לא ירצה לפרוע אבל באה זאת האזהרה שלא לנגזדו באופן שלא יגיע תועלת למלוה ויגיע צער ללוה כמו שישאל לו חיובו בב"ד והוא יודע שאין לו לפרוע ולא עשה

זה אלא לצערו או לביישו כדי שיתפרסם בפני רבים ענינו. לא לתשימון עליו נשך וזאת היא אזהרה למלוה וכן היא אזהרה לכל מי שתשלם זאת ההשמה על ידו כמו הסופר והעדים כי הם משימים עליו נשך במה שכתבו והעידו בו עד שכבר יגלה המלוה זה חיוב וכן יעבור הערב על זה הלאו כי הוא כמו משים עליו נשך שאם לא היה זה ערב לא הניח לו המלוה מעותיו אם תמשכן חבריך בב"ד לגבות חובך ותקח שמלתו המכסה בה ביום הנה תתחייב להשיבו לו באופן שיהיה בידו בכל יום עד שיבא השמש כי הוא כסותו לבדה ואין לו זולתה שיתכסה בה היא שמלתו לכסות עורו וכן הענין אם תקח ממנו כסות הלילה ואין לו זולתו שישכב בו בלילה הנה תחוייב להשיבו לו בערב וישאר בידו עד הבקר כי במה ישכב אם לא תשיבהו לא והיה אם יצעק אלי ושמעתי צעקתו כי חנון אני. ולזה ראוי שתהיה נזהר להשיב לו כסות יום ביו וכסות לילה בלילה כשלא היה לו זולתו להתכסות בו וראוי שתדע שה אמנם יהיה כשלא היה לו זולתו להתכסות בו שנאמר כי הוא כסותו לבדה במה ישכב וזה הדין גם כן יהיה כשמשכנו שלא בשעת הלואה שנאמר אם חבל תחבול שלמת רעך אבל המלוה על משכון לא יתחייב בזה וכן הוא מבואר שאם מת העני לא יתחייב להחזיר המשכון ליורשיו על האופן שהוא חייב להחזירו לו שנאמר עד בא השמש תשיבנו לו כי הוא כסותו היא שמלתו. לא תקלל השופטים והדיינים כי עם שזה הוא מהמדות הפחותות כבר יגיע בו הפסד מבואר בתיקון המדינה וכן הענין במי שיקלל הנשיא שהוא נשיא לישר' בכללו וזה יכלול והשיא והמלך וראש סנהדרין כי נשיאות אלו מקיף בכלל ישראל וראוי שתדע שלא יתחייבו בזאת הקללות אם לא קללו בשם מהשמות המיוחדים לשם יתעלה או בכנוי מן הכנוים אשר יתארו בהם השם יתעלה וזה בנלמד אופן מה מענין הקללה אשר נהגו האנשים בה אשר בעבורה באה האזהרה בזה המקום וזה כי ההפסד שיגיע ממנה שוה באיזה לשון שתהיה הקללה ולה יהיה בזה המקום דין הכנויים כדין השמות ואולם במקלל אביו ואמו לקושי העונש אשר בו לא יסקל אם לא היתה קללה בשם מהשמות המיוחדים להשם ית' כמו הענין בקללת סוטה בשוה ושאר הקללו' הכתובות בתורה וראוי שתדע שכבר נכלל האזהרה מלקלל השם יתעלה במה שאמר אלהים לא תקלל כי אם נזהרנו מלקלל הדיינין אשר אצלנו כ"ש שאנו מוזהרין מלקלל הדיין האמיתי שהוא השם יתע' והנה זה הענין הוא כמו הענין בערות הבת ששתקה התורה ממנו ומפני שהזהירה מלגלות ערות בת הבת ובת הבן ולזה יהיה מקיף אלהים לא תקלל על שתי אזהרות אלו כמו שיקיף אומרו ערות בת בתך לא תגלה על אזהרת גלוי ערות הבת. מלאתך ודעמך לא תאחר הנה קרא מתנת

הבכורי' מלאה כי כאשר ישלם בשול הפרי וימלא יתחייבו אף אז זאת המתנה וקרא התרומה דמע לפי שלא יתחייבו עליה עד גמר מלאכת הפירות ההם כמו שאמרה התורה ראשית דגנך ותירושך ויצהרך והנה התירוש והיצהר הם דמע הזתים והענבים והכונה בזה שלא יקדים האדם המתנות המאוחרות ויאחר המוקדמות אבל ראוי שיפריש תחלה הבכורים ואחר כן התרומה ואחר כן מעשר ראשון ואחר כן מעשר שני על האופן שיתבא' בכור בניך תתן לי ר"ל שתתן פדיון הבכור לכהן כמו שיתבאר במה שיבא כן תעשה לשורך לצאנך שתתן הבכור לי אך לא תתנהו תכף שנולד כי בזה יהיה מגיע הפסד לכהן ועוד שאינו ראוי לקרבן עד היום השמיני כמו שיתבאר בענין הקרבנות ולזה יהיה עכ"פ שבעת ימים עם אמו וביום השמיני תוכל לתתו לי כי אז הוא ראוי לקרבן ומתקנת חכמים שיטפלו בו בעלי' לגדלו בבהמה דקה עד שלשים יום ובגסה עד חמשים יום כי בזה כבוד לשם יתעלה. ואני קדש תהיון לי לנהוג קדושה בקדשים ובמזונותיהם ובשר שיצא חוץ למחיצתו כמו הבכור שיצא חוץ לחומת ירושלם וכמו הפסח שיצא חוץ מהחבורה ומה שידמה להם והבשר שהוא טרפה לא תאכלו אכן לכלב תשליכו אותו בבשר שאפשר בו זה והוא בשר הטרפה ואולם בשר הקדשים לא יתכן להאכילם כמו שיתבאר במה שיבא. וראוי שלא יעלם ממנו כי אמרו ובשר בשדה טרפה לא יתכן שיהיה שב אל הטרפה כי הטרפה שנטרפה בבית היא אסורה כמו הטרפה שנטרפה בשדה ולזה בארנו כי אמרו ובשר בשדה טרפה הוא כאלו אמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו והנה הבשר בשדה הוא הבשר שיצא חוץ למחיצתו או שחשבו עליו לאכלו חוץ למחיצתו. כי הבשר ההיא טרפה פסולה כמו שיתבאר בענין הקרבנות ואפשר שירצה באמרו ובשר בשדה טרפה הבשר שנפרדה מהבהמה קודם שנשחטה היא טרפה ואינה נתרת בשחיטת הבהמה. ואולם הביאור הראשון הוא יותר נאות לפי הענין. והנה התועלת המגיע מאלו האזהרות אשר כללנום יחד בזה הוא מבואר. והוא שלא נכאיב לב הגר והיתום והאלמנה והעני לא בדברים ולא במה שיגיע להם הפסד ממון אשר יחשב שאין אשם בו כמו ההונאה במקח וממכר והרבית ואחר זה הזהיר גם כן מלחטא לגדולי' באלו הפנים שלא נחשב שתהיה אזהר' בזה באלו השפלים לבד ולזה הזהיר מקללת הדיין והנשיא והזהיר מלאחר המתנות אשר נצטוינו לתתם לכהנים וללוים כי לא יחשוב האדם שיהיה בהם אשם כי הוא לקח ממון הכהנים והלוים בידים והזהיר עם זה מלהקדים נתינת בכור הבהמה לכהן יותר מן הראוי כי בזה יגיע הפסד לכהן כשלא יהיה לבכור ההוא חלב שיהיה ניזון ממנו ואי אפשר להקריבו עדיין עד שמנת ימים ויהיה זה סבה שימות הבכור ביד הכהן ואחר כן הזהיר שלא נזיק לעצמנו באחד מהפנים האלה והזהיר ראשונה במה שאין בו

נזק לגוף כי אם לנפש והוא אכילת הבשר שיצא חוץ למחיצתו וזה דומה אל מה שקדמה האזרה בו מהזיק בדברים כי ההפעלות המגיע מהם הוא מצד הנפש ואח"כ הזהיר במה שיגיע בו נזק לגוף והוא אכילת הטרפה כי בשדה אינו נאות על דרך הבריאות והנה הטרפה היא לפי מה שיורה עליו גדרה שנטרפה באופן שאי אפשר בה שתחיה אבל היא חיה עדין שאם היתה מתה הנה תקר' נבלה ודין זה דין הנבלה בשוה וענינה האמתי הוא שיטרוף אותה ב"ח אחר באופ' שיהיה בלתי אפשר לה שתחייה י"ב חדש כי המצוה יתבאר מענינם אם הם ממיתות אם לא תוך הזמן וידמה שהחמירה התורה בטרפה יותר משאר המכות והחליים הנופלים בה שאי אפשר לה להחיו' בסבתם י"ב חדש לפי שרוב הטורפים הם בעלי אדם והדבר יבא לידי סכנה ואולם חכמים השוו בין הטרפה האמיתית ובין הבהמה שאי אפשר לה להחיות מפני מכותיה וכבר מנו רז"ל על צד החפוש הדברים שתהיה בהם הבהמה טרפה מנפי מכותיה והנה ההבדל בין הטרפה האמתית ובין הטרפות שמנו חכמים כי האוכל כזית מהטרפה האמתית לוקה ואין הענין כן בטרפות אשר הם מדרכנו ובכל ספק בטרפה האמתית נשפוט בו להחמיר ואין הענין כן בספק שיקרה בשאר הטרפות:

ואולם שרשי המצות אלו הם:

השרש הראשון הוא שאסור להלוות ברבית לישראל שא' לא תשימון עליו נשך ובזאת האזהרה נכללים כל המשימים יד בין הלוה והנלוה להסכים ביניהם הרבית ולזה שנתה התורה לשונה שהיתה מדברת בו בלשון יחיד והעתיקה הענין בלשון רבים להזהיר כל המשתדלים בזה כמו הערב והסופר והעדים כבר נתבאר זה השרש בחמישי מבבא מציעא:

השרש הב' הוא שגדר הנשך הוא שיתן לו רבית קצוצה. ר"ל שיתן רבית כך וכך לחדש או לשנה או שידור בחצרו בחנם כ"ש שתהיה המלוה אצלו או שתהיה השדה אצלו בתורת מכר ויאכל פירותיה עד שישיב לו המלוה וישיב לו השדה והוא מבואר שהדיינין יכריחוהו להשיב כמו זה הרבית ללוה כי זה הוא כמו גזל בידו לפי שהתורה מנעתו ממנו וכ"ש שאם לא גבה אותו שאין הדיינים מגבין אותו את הרבית מן הלוה כבר נתבאר זה בה' ממציעא. ויראה לי שלא יועיל ברבית קצוצה אם קבל הלוה לתת הרבית בתורת מתנה וזה כי מפני שיביאהו להסכים לתת הרבית והוא החסרון הוא בעינו יביאהו לתת לו זה בתורת מתנה וזה ממה שאין ספק בו אמנם אחר שקבלו ממנו אם רצה הלוה למחול לו מחול ולא יצטרך להחזירו לו ומזה המקום יתבאר שהמשכיר דינריו כאו הם כלים הרי זה אינו רבית שהרי שכרם לו לחזור לו בעינם וישתמש בהם אם להראו' שהוא

עשיר אם לשקול בהם אם לשאר הדברים שאפשר שישתמש בהם וישיב' לו בעינ' ואולם מדברי' אסור שהרי הוא אבק רבית כי השוכר יערים בזה ויוציאם בעסקיו. ואחר זה ישיב לו דין אחרים ונמצא זה כמו רבית וכן הנותן מתנה לחברו קודם שישאל ממנו שילונו או שהלוהו והשיב לו המלוה ואח"כ שלח לו דורון אין בזה אסור רבית מן התורה אבל הוא אסור מדבריהם כיון שהו' נותן לזה המלוה שהלוה או שילונו. אבל נותן מתנה למלוה כדי שילוה לחברו או נותן מתנה לחברו שיאמר למלוה שילונו אין בכך כלום כיון שאין זה מגיע ממלו הללוה וכן יתבאר מזה שמי ששאל מחברו שילונו מנה ואמר לו שאין לו אלא חטים במנה ושעבד לו עצמו במנה ואחר כן חזר ולקחם ממנו בעשרים וארבע סלע שאין בזה דין רבית אבל הוא אסור מדבריהם מפני ערמת רבית ואולם מי שמכר חובותיו קודם זמן הפרעון בפחות אין זה רבית אפילו מדבריהם שהרי אין דין המלוה כדין המעות כמו שהתבאר בשרשים הכוללים כבר נתבאר זה כלו בחמישי ממציעא:

השרש הג' הוא שהממשכן את העני על מלוותו שהוא חייב לו ולקח לו הכר שהוא ישן בו ושדימה לזה ממה שאי אפשר לעני לעמוד מזולת זה הכלי בשעה הזאת הנה אם היה שמושו שמוש יום חייב להשיבו לו בכל יום ואם היה כסות לילה חייב להשיבו בכל לילה עד זריחת השמש והנה בפרשת כי תצא בא בזה הענין לאו שנאמר לא תשכב בעבוטו השב תשיב לו את העבוט ר"ל לא תשכב ועבוטו הוא אצלך והוא הדין שהוא חייב להשיב לו כלי שעושה בו מלאכתו ביום כי מה ילבש או ישכב או במה יעשה מלאכתו שהוא מתפרנס בה והוא מבואר שזה לא ינהג אלא כשימשכננו על הלואתו כמו שביארה התורה לא כשהלוהו על המשכון כי אין ראוי בו זה הדין כמו שהוא ראוי כשימשכננו על הלואתו וזה כי כבר גלה העני דעתו כשילוה לו על המשכון הזה שכבר אפשר לו לעמוד מזולת כסות הזה או הכלי הזה כבר נתבאר זה השרש בתשיעי מבבא מציעא:

השרש הד' הוא שלא יתחייב על קללת הדיין והנשיא אם היו רשעים גמורים שנאמר ונשיא בעמך לא תאור והוא הדין בשאר כל אדם כי התורה הזהירה על קללתם ואמרה לא תקלל חרש וזה יתבאר מזה המקום כי אפילו הנשיא דקדקה התורה בזה ובכלל הנה לא הקפידה התורה על קללת הדיין והנשיא אלא מפני התועלת המגיע מהם והישרת האנשים אל השלמות וזה לא יתכן כשיהיו רשעים כבר נתבאר זה השרש במכילתא:

השרש הה' הוא שאי לוקין על קללתם אם לא היה קללתם בשם מן השמות המיוחדים לשם יתעלה כמו אל אלהים יה שדי צבאות או בכנוי מן הכנוים המיוחדים לו כמו חנון וקנא ואם קלל בזה האופן בכל לשון הרי זה קללה והקללה היא שיאמר ארור או קללה

אחרת ולא שישלול ממנו הברכה כמו שאמר אל יחי ברוך כי שלילת הברכה אינה קללה כמו שנתבאר זה בשביעי משבועות:

השרש הו' הוא שאף על פי שמחל על קללתו הנשיא או הדיין או אחד מישראל אין מחילתו מחילה לפטור המקלל מהמלקות והיה זה כן כי התורה לא תתלה זה הענין בקפידת המקולל אבל הזכירה מזה אם הקפיד המתקלל אם לא יקפיד כבר נתבאר זה בשני מסנהדין והוא מבואר מהשרשים הכוללים שכבר יקרה שיתחייב בזה ג' מלקיות אם קרא לנשיא שיהי הדיין כי הוא גם כן מישראל כבר נתבאר זה ברביעי משבועות:

לא תשא שמע שוא וגומ' עד שש שנים תזרע ארצך:

ביאור דברי הפרשה

פרק כג

פסוק א

והנה התועלת המגיע באלו האזהרות הוא במצות והתועלת בהם מבואר לשפוט בצדק בין האנשים והנה באה האזהרה שלא לקבל עדות איש רשע ואיש חמס לי שהדבר קרוב שיעידו שקר ובאה האזהרה לסנהדרי' שלא יגמרו הדין בדיני נפשות לחובה אם לא היו המחייבים יותר מהמזכין שנים או יותר לפי שראוי שנתרחק מהריגת האנשים אם לא יביאהו ההכרח והנ' אם היינו הולכי' אחר הרוב בזה הענין הנה ימצא שיהרג הנהר' על פי אחד והו' האחד שיוסיפו בו המחייבין על המזכין ואין ראוי שנעשה דבר גדול כזה על פי אחד. והנה באה האזהרה שלא לענות על ריב לנטות לפי שהכוונה ברבוי הדיינין שיתבארו דעותיהן בזה הענין בדרך שיצא דין אמת לאמתו ואם ענה אחד מהם לנטות לא יתבאר לנו דעתו בזה הענין ולא יקובל תועלת בו לברר אמתת הדין והנה באה המצוה להטות אחרי רבים בדיני ממונות כי שם יספיק אחד לדין אמר בצדק תשפוט עמיתך וכן הענין לזכור בדיני נפשות כי סבה חלושה תספיק להציל האנשים מההריגה לקשי ענינה ובאה המצוה לדיין שלא יטה אחרי הדל כשיריב עם זולתו לחמלה עליו כי אין מן הראוי לו לעזור לדל בזה האופן אבל היא מצוה הבאה בעבירה ולפי שרצתה התורה להזהיר הדיין מהטות משפט האיש החוטא והקדימה לזה שראוי שנשיב אבדת החוטא ונפרק המשא מעליו ומעל בהמתו אחר שהוא מחזיק בתורת משה ובאה המצוה לדיין שלא יהרוג הנקי שנתחייב בדין כי לא נוכל לומר שזה הדין הסכים עליו ה' יתעלה כי לא יבאו לו הרעות מאת השם יתע' בעצמות כל שכן על צד העול ואולם מי שנצדק בדין בז האופן יתכן שנאמר שזה הדין הסכים עליו השם יתע' כי הטובות הם באות מאתו ואולי שהשגיחה בזה שנצטדק בדין בזה האופן ובאה האזהרה לדיין שלא יקח שוחד

כדי שלא יביאהו להטות הדין ושלא ילחץ זה הגר כי אם ירגיל עצמו בזה אולי לא ישגיח כראוי בדינו ויטה משפטו. ואולם שרשי אלו האזהרות הם שנים עשר:

השרש הראשון הוא שאין ראוי שיקובל עדות שקר ולא עדות חמס והנה הרשע הוא מי שעבר עברה שיש בה מלקות או מיתת בית דין כי כבר קראה התורה אלו האנשים רשעים שנאמר והיה אם כן הכות הרשע אשר הוא רשע למות ואיש חמס הוא שלוקח ממון שאינו שלו בחמס כמו גנב וגזלן ומלוה ברבית והיה זה כן כי כבר נחשדו כמו אלו שיעידו עדות שקר מפני הממון למעוט יראתם מהשם יתעלה ומזה המקום יתבאר מקל וחמור שאין מקבלים עדות עד זומם שהרי הוא חשוד לזאת העברה כבר נתבאר זה השרש בשלישי מסנהדרין:

השרש השני הוא שהנוגע בעדות פסול להעיד שנאמר העד שקר ענה באחיו לא תענה ברעך למדנו מזה שהעדות הוא שיעיד האדם בענייני איש זולתו לא במה שהוא כמו בעל דבר יקרא טענה לא עדות ובכלל הנה כל אדם הוא חשוד לטעון שקר בענייניו כבר נתבאר זה השרש בשלישי מבבא בתרא:

השרש הג' הוא שאין מקבלין עדות ממי שאינו מישראל כגון עבד כנעני או נכרי שנאמר העד שקר ענה באחיו כאשר זמם לעשות לאחיו למדנו מזה שהמעיד ראוי שיהיה מישראל וזה מבואר גם כן מהפרטים שזכרה התורה בזה המקום כי כמו אלו האנשים שאין יראת השם יתע' על פניהם ולא יראו מהעיד עדות שקר כבר נתבאר זה השרש בראשון מבבא קמא:

השרש הד' הוא שמי שלא יוכל לעמוד על בוריו של דבר פסול לעדות זה מבואר מאלו הפרטים שזכרה התורה בזה המקום וזה שאם נפסלו לעדות מי שיכולין לעמוד על בוריו של דבר מפני חשדנו אותם על אהבת הממון לא יעיד מה שידעו מאמתת הדבר כל שכן שיהיו פסולין האנשים אשר מצד קצורם וחסרון דעתם לא יוכלו לעמוד על אמתת הדבר כי איך יעיד מי שלא ידע אמתו' הדבר ובכלל הנה התור' זכר' בפרטי העדו' ודרשת וחקרת היטיב ולא תתכן הדרישה והחקירה בחסרי הדעת כמו החרש והשוטה והקטן וכן השומע ואינו מדבר פסול לעדות כי אינו יכול להעיד אלא ברמזיות. ואין הרמיזה דבר מובן בבירור. ועוד שהתורה אמרה בענין העדות אם לא יגיד ונשא עונו מגיד שהעד הוא שיכול להגיד ושעדותו תהיה בהגדה ולזאת הסבה גם כן יהיה הסומא פסול לעדות כי לא יוכל לראות ולעמוד על אמתת הדבר וכבר אמרה התורה בענין העדות והוא עד או ראה או ידע כבר נתבאר זה בח' ובט' מערכין. ולזאת הסבה יתבאר שהנשים פסולות לעדות לחסרון ולחלשת שכלם ולקלות התפתותם לדברים. והנה אמרה התורה

בענין העדות ועמדו שני האנשים ולא הנשים ולזה יהיו הטומטום והאנדרוגינוס פסולים לעדות כי כל אחד מהם הוא בספק אשה והוא ספק של תורה כבר נתבאר זה השרש בסוף תוספת בכורים:

השרש הה' הוא שהקרובים פסולים לעדות מן התורה לפי שהם כמו בשר אחד והם ג"כ כמו נוגעים בדבר לפני שהם ראויים לירש קצתם קצת ולזה לא ינהג זה הדין כי אם במשפחת האב והמשל שהאב פסול לעדות הבן והבנים זה לזה וכן הענין בבני בנים שנקראו בנים והם ראויים לירש קצתם את קצת כמו שיתבאר בדיני הירושה ובכלל הנה יתבאר מן התורה שבני בנים הרי הם שאר בשר לא בני בניהם. ולזה מנה גלוי עריות מבת אשתו או מבת בן אשתו כי הם שאר אחד וכן הענין בבת בנו ובת בתו ומזה המקום יתבא' שהאב עם בת בן בנו אינו שאר אחד מן התורה וכ"ש בן האב עם בת בן בנו וכל שכן בן בן האב עם בת בן בנו והנה האחי' שהם בני איש אחד נקראי' ראשונ' כי הם הענפי' הראשוני' לשרש שהוא האב ובניהם הם שניים ובני בניהם הם שלשיים ומזה המקום יתבאר ששלישי בשני הוא כשר להעיד ואולם שני בשני הם שאר אחד ואע"פ שהם מותרים לישא זה את זה ולא יהיה זה כן כשיהיה הראשון נקבה כי אז הם אסורים זה בזה אמרה תורה ערות דודתך לא תגלה ולפי שהאשה היא שאר בעלה למדנו מזה המקום שבעל כאשתו ולפי שאין נאמנים לזכות לפי היותם כמו נוגעים בעדות או אין נאמנים לחובה כי העד הוא מי שהוא יכריע בין טענת החולקים לאי זה שיהיה מהצדדים וזה מבואר מאד כבר נתבאר זה השרש בשלישי מסנהדרין ואחשוב כי כל אלו הפסולין כלל הפסוק באמרו לא תשא שמע שוא:

השרש הו' הוא שהרואה בהמת חבירו רובצת תחת משאה אפילו היה בעל עברו' הנה הוא מחוייב לפרוק עמו המשא שנאמר עזוב תעזוב עמו וכן חייב לטעון עמו על הבהמה אחר זה שנאמר הקם תקים עמו. ואין ראוי שיובן שיהיה חייב לפרוק אפילו בעל בהמה היה בעל עברות מפני החמלה על צער ב"ח ולא יחוייב לטעון אלא כשלא היה בעל עברות כי כבר תראה שכבר חמלה התורה על מי שהוא בעל עברות להשיב אבדתו באופן שחמלה בזה במי שהוא בלתי בעל עברות וזה אמנם יהיה לחמלה על הבעלים לא לחמלה על הב"ח ובהיות הנין כן הנה יחוייב שיהיה מקים עמו וגם אם היה בעל עברה כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא מציעא:

השרש הז' הוא שאם פרק וטען וחזר ורבץ חייב לפרוק ולטעון עמו אפילו מאה פעמים שנאמר הקם תקים עמו ולא תשלם ההקמה בזולת זה ומזה יתבאר שהוא ראוי שילך עמו עד שיראה שיתקיים המשא על הבהמה כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא מציעא.

ויראה לי שאם לא תוכל הבהמה לשאת המשא אפילו על ידי הדחק אינו חייב לחזור ולטעון אלא המשא שיכולה לשאת על ידי הדחק כי לא יקרא הקמה טעינה שתרבץ בעבורה הבהמה תכף וזה מבואר בנפשו:

השרש הח' הוא שאם היה שם בעל הבהמה הנה הוא פורק וטוען עמו שנאמר עזוב תעזוב עמו ואם לא רצה בעל הבהמה לטרוח אין זקוק מוצאו לפרוק ולטעון ואע"פ שיכול בזה אם לא היה בעל הבהמה בלתי יכול לעזור בזה וזה מבואר בנפשו ולזה הוא מבואר שאם לא היה שם בעל הבהמה חייב המוצא לטעון ולפרוק אם יוכל כבר נתבאר זה השרש בשני ממציעא:

השרש הט' הוא שמי שיאן דרכו לטעון ולפרוק ואע"פ שהיתה הבהמה שלו כגון זקן ואינו לפי כבודו או כהן והוא בבית הקברות פטור מלפרוק ולטעון שנאמר וחדלת מעזוב לו ר"ל שיחדל מלעזוב מפני שהיא של שונאו יצא זה שחדל לעזוב לכל האנשים אפילו לעצמו כבר נתבאר זה השרש בתוספת מציעא פרק ר' שמעון:

השרש העשירי הוא שלא יתחייב האדם לפרוק לטעון אם היה הבהמה רחוקה ממנו ואע"פ שהוא רואה אותה שאם היה הענין כן היו רבים טורחים בזה לבטלה כי אפשר שתראה הבהמה מרחוק לאנשים רבים במקומות רבים וקודם היותם תשלם הפריקה והטעינה לבהמה ויהיה טרחם לריק ולזה סמך הכתוב באמרו כי תראה חמור שונאך לאמרו כי תפגע שור אויבך להורות שזאת הראיה יתחייב שתהיה בפגיעה ושערו חכמים שהמרחק הזה הוא עד ריס אחד שהוא אחד משבעה ומחצה במיל והוא רס"ו אמות ושתי שלישי אמה כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא מציעא:

השרש הי"א הוא שהפריקה יתחייב בה בזולת שכר ואולם הטוען נוטל שכרו וכן הענין במה שילך עמו עד שיראה שיתקיים המשא על הבהמה כי לא הכריחה התורה לעשות מלאכתו של זה בחנם אך הכונה היא לחייבו לטעון עמו שם שלא ימצאו לו אנשים אחרים לשכור אותם על זאת המלאכה כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא מציעא:

השרש הי"ב הוא שאם מצא ב' בדרך לפרוק ולטעון חייב לפרק תחלה מפני הפסד הבהמה וצערא והתורה גם כן הקדימה הפריקה לטעינה אך אם היתה הטעינה של שונאי והפריקה מאוהבו הטעינה קודמת כי התורה דקדקה מאד במה שהוא משונאו כדי שלא יחדל מעזוב לו מפני שהוא שונאו והוא מבוא שהמוצא אדם רובץ תחת משאו חייב לפרוק ולטעון עמו כי הדברים ק"ו כבר נתבאר זה השרש בשני ממציעא:

שש שנים תזרע ארצך וגו'. עד הנה אנכי שולח מלאך:

ביאור דברי הפרשה

פסוק ו

והנה התועלת במה שכללה אותו זאת הפרשה היא במצות כבר זכרנו כל תועלותיהם אצל זכירתינו אחת אחת מהם והנה שרשי אלו המצות הם תשעה:

השרש הא' הוא שהמצוה להביא שלמי חגיגה ברגלים והא באים מהבהמה כמו שיתבאר בעניני הקרבנות והנה באה ביום הראשון כי התורה אמרה ולא יראו פני רקם ולזה יחוייב שתהיה הראיה ביום הראשון וביאה התורה בזה הספור כי דין החגיגה והראיה הוא אחד ולזה יתבאר כי כמו שהחגיגה יש לה תשלומין כל שבעה ושכל מי שהוא פטור מן הראיה הוא פטור מן החגיגה ומזה יתבאר שהפטור ביום הראשון מהם אינו מחוייב בשתלומין וזה מבואר בנפשו כבר נתבאר זה השרש בראשון מחגיג:

השרש הב' הוא שהראיה אינה נוהגת אלא בזכרים מן ישראל שנאמר יראה כל זכורך והם הזכרים שהם מישראל לא העבדים כי אינם זכורך וכבר אמרה ג"כ בפרשת נצבים בבא כל ישראל לראות את פני השם אלהיך יצאו העבדים שאינם מבני ישר' והנה היו הנשים מפטרות מאלו המצות לחסרון דעתן מלעמוד בסבת הראיה על הכונו' הראויו' בראית בית המקד' ועניניו ולה הוא שהחרש והשוטה והקטן פטורין מהם לחסרון דעתם ועוד כי אינם בני מצות כמו שהתבאר בשרשי' הכוללי' וכן ראוי שנבין מזה שהמדבר ואינו שומע ושומע ואינו מדבר פטורים מאלו המצות כי חסר דעת בהכרה בכמו אלו העמוקות כי לא יתכן לאדם להשיגם אם לא בשמיעה ודבור כי בהם ישלם לו הלמד כדי שיתישר לעמוד על אלו הסודות וכבר תמצא שאמר בפרשת הקהל שהוא בעת הראיה למען ישמעון ולמען ילמדון הנה דקדק שיהיו שומעין ואף על פי הקל שם להביא הנשים והטף וכל שכן בשאר הראיות ולזאת הסבה בעינה יחוייב שיהיה מדבר כי בזולת זה לא תשלם בהם הלמידה ומזה המקו' יתבאר שהטומטום האנדרוגינוס אינה בני ראיה וחגיגה כי כל אחד מהם הוא ספק אשה כבר נתבאר זה השרש בראשון מחגיגה:

השרש הג' הוא שמי שאינו יכול לעלות ברגליו בירושלם להר הבית הוא פטור מן הראיה שנאמר בעלתוך לראות את פני יי' אלהיך והנה לפי הנהוג שהיה העליה ברגליו וזה מבואר מאד ובזה גם כן יתבאר שמי שאינו יכול לכנס למקדש כמו הערל והטמא פטור מהראיה כבר נתבאר זה השרש בראשון מחגיגה:

השרש הד' הוא שהסומא באחד מעיניו פטור מן הראיה וזה כי אם דקדקה התורה בקרבנות שיהיה שיהו תמימים וזה להעיד על שלמות השם יתע' אשר הקרבנות מישירים להשגתו כמו שנבאר כל שכן שראוי שידוקדק שתהיה הראיה שלמה להורות על שלמות הנראה וזה כי כונת התורה בזאת הראיה היא לראות המקדש ומעניניו

מההישרה להשיג השם יתע' לפי מה שאפשר ולזה דקדקה התורה שלא יראו פני השם יתב' רקם להעיד על שאלו הענינים אינם דבר רק ובכלל הנה הראיה היא לפי הנהוג בשתי עינים ואלו הפעולות אשר זכרה התורה בכמו אלו הענינים ראוי שיהיו על השלמות לפי מה שאפשר כבר נתבאר זה השרש בראשון מחגיגה:

השרש הה' הוא שהראיה בא מחולין לא ממעשר שני ולא ממעשר בהמה אשר דינה להאכל בירושלם כמו העניין במעשה שני וזה כי היא חובה ואין אדם פורע חובו משל הקדש אשר הוא מיוחד להאכיל לבעלי' להקרבה לשם ית' אלא אם עשו מהם שלמים כי הבעלים אוכלי' אותם אחר הקרבת האמורין לשם יתע' אך לא יתכן שיעשו מהם עולה שהיא כלה כליל כמו שמחוייב זה כעולת ראיה ולזה גם כן יתבאר שאין עושין שלמי חגיגה שהיא חובה במעות מעשר שני כי התורה הגבילה אותם לעניינים שהם רשות או לשלמי שמחה אמר בפרשת ראה אנכי ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וגו' ושמחת אתה וביתך מגיד לך הכתוב שהוא משתמש בהם במה שהוא רשות והוא אשר תשאלהו נפשו לא מה שתחייבהו התורה זולת שלמי שמחה שנאמר ושמחת אתה וביתך ואולם במעשר בהמה מפני שלא מנעה התורה ממנו זה יהיה מחוייב בו שיאכל בתורת שלמים בירושלם כמו שיתבאר הנה יתכן שיפרש ממנו חובה בשלמי חגיגה כבר נתבאר זה השרש בראשון מחגיגה:

השרש הו' הוא שהאדם חייב להביא בכורים מן הפירות כי המיוחדים לארץ כנען והם ז' המינין כאמר ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש והוא דבש תמרים ויתבאר זה ממה שאמר בכורי אדמתך תביא רוצה לומר בכורי הפירות המיוחדים לארצך ולזה אמר תמורת זה בפרשת והיה כי תבא מראשית פרי האדמה אשר נתת לי השם וחייב ליתן מן המשובחין שבהם כי הם קרואים ראשית כאמרו קדש ישראל לייי' ראשית תבואתו. וכבר נתבאר זה השרש בראשון מבכורים:

השרש הז' הוא שצריך שיהיו כל הגידולים מאדמתו ר"ל שיהיה שרש האילן וענפיו ברשותו אבל אם היה שרש האילן ברשות אחד או ברשות הרבים והבריכו לתוך שדהו או שיהיה הענין הפך זה אינו בכורים שנ' ראשית בכורי אדמתך שיהיו כל הגידולים מאדמתך כבר נתבאר זה השרש בראשון מבכורים:

השרש הח' הוא שאין מביאים בכורים קודם עצרת שנא' וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה והיה זה כן כי אז יביאו בכורים מן החטה במקדש והם שתי הלחם וההחטה היא קודמת לשאר המינין שנאמר ארץ חטה ושעורה וגומ' ולזה נקרא חג שבועות יום הבכורים ואמנם חייב להקריב קודם זה בכורי השעורים להתיר החדש לישראל ואם

הביא משא בכורים קודם עצרת אין מקבלים ממנו כי התורה נתנה כבוד לבכורי חטה יות' ממה שנתנה לבכורים האחרים וזה מבואר מהקרבנות הבאים עם שתי הלחם כבר נתבאר זה השרש בד' מחלה ובג' מבכורים:

השרש הט' הוא שהמוציא בכורים ונאנסו קודם שיביאם בבית השם יתע' חייב להפריש אחרים תחתיהם שנאמר תביא בית ה' אלהיך. למדנו מזה שהוא חייב באחריותם עד שיביאם להר הבית כבר נתבאר זה השרש בראשון מבכורים. ואולם שאר שרשי זאת המצוה יתבארו בג"ה בפרשת והיה כי תבא:

פסוק כ

הנה אנכי שולח מלאך וגו' עד ואל משה אמר

ביאור הפרשה

אמר הנה אנכי שולח מלאך נביאי לפניך ולהנהיג אותך לשמרך בדרך אשר אתה הולך על ידי העתידות אשר יגידו לך בשמי ועל ידי הנפלאות שאעשה לך על ידו והנה יהיה כאלו הנביאים מי שיביאך אל המקדש אשר הכינותי להיות ביתי שם כי הוא ינחילך את הארץ:

פסוק כא

השמר. מפני הנביא ושמע בקולו במה שיגיד לך בשמי כמו שאמר בפרשה שופטי' ושוטרים נביא בקרבך מאחיך כמוני יקים לך יי' אלהיך אליו תשמעון אל תמר בו לבלתי שמוע אל דבריו אשר ידבר בשמי כי לא יוכל לשאת אל פשעיכם כי שמי הוא בקרבו ומאתי יצאו הדברים והממרה בו הוא ממרה בי והממרה בדברי הנביא חייב מיתה בידי שמים שנאמר בפרשת שופטים אנכי אדרוש מעמו.

פסוק כב

הנה **אם שמוע תשמע בקולי** באופן שתעשה כל אשר אדבר על ידו הנה אשנא שונאך ואלחם מלחמותיך:

פסוק כג

כי ילך מלאכי לפניך. ונביאי והביאך אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיך ואכחיד כל אחד מהאומות אשר בה השמר לך שלא תשתחוה לאלהיהם וה"ה לזביחה ונסוך וקטור אע"פ שאין עבודתה בכך כמו שקדם ולא תעבדם דרך עבודה כמו הפוער עצמו לפעור והזורק אבן למרקולים:

פסוק כד

ולא תעשה כמעשיהם. ר"ל שלא תעבדני באופן שהם עובדים אלהיהם כמו שאמר בפרשת ראה אנכי איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני כי הרס

תהרסם האלילים ההם ושבר תשבר מצבותיהם באופן שתאבד הע"ז וכל הנעשה בשבילה כמו שהתבאר בפרשת ראה אנכי כי זאת המצוה לא היתה כי אם באלילים אשר נמצאים בארצנו כי בהם אנחנו מחוייבים שנשתדל לאבדם בה האופן לא בשאר המקומות וזה נלמד מזה הפסוק כי הוא מדבר בארץ ישראל. וכבר נתבאר זה גם כן בפרשת ראה אנכי ויחוייב לכם שתבקשו ההכרחי לכם מאתו יתע' כשתתפללו לפניו על זה והוא ישמע תפלתכם ויברך לחמך ומימיך באופן שיהיה לחמך נתן ומימיך נאמנים ויסיר מחלה מקרבך ולא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא באופן שלא תמות בלא עתך:

פסוק כז

את אימתי אשלח לפניך. על כל הגוים והמותי את כל העם אשר תבא בהם ויברחו ממך מרב פחדם ויראתם ושלחתי את הצרעה לפניך להזיק לאומות אשר תלחם בהם והנה אמר זה על דרך משל על העזר האלהי שיהיה נלוה לישראל בהכנעת האומו' ההם לא אגרש האומות מפניך בשנה אחת כי זה יהיה סבה שלא יהיה מתיישב מהארץ כי אם מעט והוא המקום אשר תשב בו והשאר יהיה מדבר ותגדל בו חית השדה ותזיק אותך מאד לרבויה מעט מעט אגרש האומות מפניך עד אשר תפרה ואז תנחל את הארץ:

פסוק לא

ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר. ובזה נכללה כל ארץ ישראל באורך וברוחב והוא מה שאמר וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ כי אתן בידכם את יושיב הארץ בכללם וגרשתמו מפניך ואז אשית גבולך השעור הנזכר בתורה:

פסוק לב

לא תכרות להם ולאלהיהם ברית. ר"ל שלא תכרות ברית לעובדי ע"ז כדי שתעשה עמהם שלום כי זה יהיה סבה שתכרות ברית לאלהיהם ותעבוד ע"ז אבל יהרגו או יחזרו מעבודתם לא ישבו בארץ אלו הגוי' העובדים ע"ז פן יחטיאו אותך לי בשיפתוך לעבוד ע"ז ומזה יתבאר שאסור לישראל להניחה שישבו עמהם אפילו לפי שעה כי אולי בזן המעט ההוא יחטיאו אותם לש' יתע' כי יהיה לך למוקש מגיד שאפילו אחד מהם לא נניח לשבת בארצנו כי יהיה לנו למוקש במה שיפותונו לע"ז והנה גר שעד הכתוב בתורה הוא המקבל של לעבוד ע"ז וכבר יתבאר שהוא ראוי גם כן שיקבל שאר המצות שנצטוו בני נח היה בה השלמות ביחס אל מה שיהיו מוכנים לקבל ממנו האומות ההם וכמו שלא יתכן לישראל לעזוב קצת תורתנו ולהחזיק בקצת כן לא יותר זה לבני נח ולזה היה ראוי שיקבל עליו הגר היושב בארצנו שלא לעבוד ע"ז עם שאר המצות שנצטוו בני נח ואז נניח אותו לשבת עמנו. והנה התועלת המגיע מזאת הפרשה במצו' שנזכרו

בה הוא מבואר וזה כי בשמיעה לדברי הנביא תשלם לישראל ההשגחה האלהית אשר בעבורה שולח הנביא להם. והנה מה שהזהיר שלא נעבדהו באופן שיעבדו שאר האומות אלהיהם הוא נגלה התועלת כי ראוי שלא נלמד ממעשיהם כדי שלא נתפתה לעבוד ע"ז ועוד כשכבר בארה התורה התועלת בזה וספרה כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם ומה שצוה שנתפלל אליו ונשאל ממנו מה שיצטרך הוא מבואר התועלת לישב בדעותינו כי כל הטובות שופעות מאתו עם שבזה תדבק בנו ההשגחה האלהית כי ענין התפלה ומהותה הוא לפי מה שנבאר בתורה שנספר שבחי השם יתע' ואח"כ נתפלל כמו שמצאנו במשה בהתפללו לשם יתע' בראש פרשת ואתחנן והנה וסור שבחי השם יתע' הוא מה שנוכל להשיג מאמתת מציאותו ווזאת ההשגה היא סבה דבקות השגחתו בנו כמו שביארנו ברביעי ממ"י ומה שצוה שלא לכרות ברית לעובדי ע"ז ושלא ישבו בארצנו כבר נתבאר בתורה התועלת באלו המצות והוא שלא יחטיאו אותנו. והנה בזאת הפרשה עם זה תועלת בדעות והוא להודיע כי השם יתעלה ישלח לישראל נביאו על דרך ההשגחה לשמרם ממה שיתכן שיזוקו בו ולהקנותם הטובות וההשגחות הבאות אליהם והנה הקדים לזכור השמירה כי ההשגחה האלהית והיא מיוחדת בזה לדבקים בו יותר ממה שהוא בהקנאת הטובות כי היא תהיה בהודעת הדעות אשר יתכן שיקרו וזאת היתה הכונה בענין אלו ההודעות אשר תהיינה לנביא בעתידות כמו שהתבאר בשני ממ"י והיא תהיה בשעת להקנות הטובות באמצעות ההודעה כשתהיה בטובות ובאמצעות הנפלאות אשר תהיינה על יד הנביא והנה הוסיף להזהירם בכאן מענין ע"ז לפי שגלוי וידוע לפני השם יתע' שסופן היה לעבוד אלהי נכר הארץ כמו שהתבאר בספר שופטים ומלכים ורצה להתחכם להצילם מזה. וראוי שתדע כי כמה שזכר שיעשה להם אם יעבדו השם יכללו בו כל הטובות וההשמר מהרעות וזה כי באמרו וברך את לחמך ואת מימיך כלל שימצאו להם המזונות ברבוי ושלא יזיקו להם בהיותם נזונים מהם אבל יולידו להם דם טוב ובאמרו שיסיר כל מחלה מביניהם כלל שירפאם מהמחלה שתהיה להם ושיצילם מכל עפוש מחוץ ומכל דבר מזיק כמו הפכת הארצות ואש נופל מן השמים ומה שידמה לזה וזה כולל שיהיה להם בגד ללבוש ובית להיו' להם למחסה למסתור ואחר שיעדם בשמירתם באיש לפי מה שאפשר שב ליעד בשמירתם במין ולזה אמר לא תהיה משכלה ועקרה בארצך כי בזה כלל קיומם במין ורבוי' וזהו אמרו את מספר ימיך אמלא ר"ל שלא ימותו בלא עתם ולזה לא תהיה משכלה בארצך ואחר זה יעדם על נצחם האומו' אשר יבואו בהם באופן שיברחו כלם מהם ולזה תמצא להם ארץ ישבו בה עם רבוים:

פרק כד

פסוק א

ואל משה אמר עלה אל יי' וגו' עד סוף הפרשה

ביאור דברי הפרשה

והנה התועלות המגיעים מזה הספור הם ששה:

התועלת הראשון הוא בדעות והוא שמה שישיג האיש הנכבד מהשם יתע' הוא זולת מה שישיג מי שהוא שפל ממנו ולזה אמר שזקני ישראל ישתחוו מרחוק ונגש משה לבדו אל יי' ואע"פ שכל אחד מהם ישיג השם יתע' באופן מה וזה עיון עמוק מאד וכבר ביארנו אמתתו בראשון ממלחמו' יי':

התועלת השני הוא להודיע כי ההכנה בברית הש"י יהיה בהוצאת קרבן וטבילה כי לא יתכן שיהיה האדם קונה זה הקנין הנפלא בזולת רושם כי לא יאות שיהיה בלי בעל דת ואח"כ בזולת פעולה גדולה ישוב בעל דת ויענש באלו העונשין הגדולים והנפלאים אם יעבור על מצותיה:

התועלת השלישי הוא להודיע שראוי למי שיתגייר שיודיעו לו מצות התורה ודיניה כדי שידע אם יסכים לקבל כמו זה הנימוס כי אין ראוי שיקובל זה הנימוס השלם על צד האונס וההכרח. ולזאת הסבה לא סמך משה על מה שהודיע לישראל בערב מאלו המצות והמשפטים אבל רצה להשיב להם זכרונם בעת הכנסם בבריתו לראות אם יסכימו ברצונם לקבל באלו המצות:

התועלת הד' הוא בדעות והוא להודיע כי אלהי השמים הוא אלהי הארץ ושכל מניעי הגרמים השממיי' הם עלולים ממנו על משל אחד וזה עיון נפלא מאד כבר רמז עליו באמרו ותחת רגליו במעשה לבנת הספיר כמו שבארנו:

התועלת החמישי הוא במצו' והוא להודיע כי הדייני' יהיה מהם מה שיצטרך לשבעי' איש ועוד נוסף עליה' ראש ב"ד ולה הגביל משה שיש בו ע' זקני' לדון דין אמת עמהם במקום משה ואהרן וחור להביא להם הדבר הקשה והנה מספר אלו הדיינין לא יצטרך בדיני ממונות כי אפי' דיין אחר דן שנ' בצדק תשפוט עמיתך ואמנם יצטרך בדיני נפשות הגדולים כמו שיתבאר במה שיבא:

התועלת הששי הוא להודיע שכבר היה שם בהר רושם הכירו ממנו הגעת הנבואה למשה אותם המ' יום שעמד משה בהר לקבול התורה בשלמות כי זה ממה שיוסיף להם התאמתות בענין התורה וזה הרושם הוא האש שהיה בראש ההר וכל ישראל רואים:

וראוי שתדע שמה שבא מהאזהרות והמצות בזאת הפרשה בא בתכלית הסדור מטוב הסדור והנה הקדים לזכור המצות אשר תהיינה במדות כי זה השלמות הוא קודם בסדר

והתחיל בו ממה שכללה אותו מצות כבוד ההורים והוא עשיית הטוב במדו' כי הוא התכלית המכוון במדות ולזה זכר דין שלוח העבד והאמה חפשי' בשנה השביעית ומצו' יעוד האמה ושלא לגרוע ממנה שאר כסות ועונה כי בזה מהטוב במדות מה שלא יעלם. וכאלו באר שלא נחשוב שיגיע לנו השלמות במדות כאשר נגיע לכל בעל חק חקו ממה שהיתה לו ממשלה ושררה עלינו אבל נחוייב לנהוג זה המנהג גם בשפלים ממנו והנה הקדי' דין העבד לדין האמה להיות הזכר יותר נכבד מהנקבה ואחר כך החל באזהרות אשר יקיף בהם דבור לא תרצח והחל מהרציחה בישראל להיותה היותר קשה שבזה הסוד וביאר שאם לא ימות המוכה יהיה העונש ממון ולפי שבזה הענין יהיה העונש מיתה אם ימו' המוכה המשיך לזה מה שיזיק האדם לזולתו שיהיה ענשו מיתה ולזה זכר דין מכה אביו ואמו ואחר זה זכר דין גונב נפש כי הוא תחת דבור לא תגנוב הבא אחר לא תרצח ואחר כך זכר דין מקלל אביו ואמו כי הוא תחת דבור לא תענה ברעך עד שקר כמו שביארנו במה שקדם. ואחר כך שב להשלים דיני מה שיוכלל תחת דבור לא תרצח ולזה הודיע דין רציחת עבד כנעני להיותו למטה מישראל כי אינו בן תורה בשלימות ואחר כך הודיע דין הפלת הולדות שהם בלתי שלמי הבריאה ולזה יהיה דינם דין ההיזק אשר יהיה באברי הגוף כי הם כמו אבר מאברי אמם ואחר זה ביאר דין ההיזק אשר יהיה באברי הגוף לישראל כי הם למטה מתולדות כי תולדות הם בחיים להיות בריאה שלמה ואין הענין כן באברי הגוף ואח"כ ביאר דין ההיזק שיהיה באברי הגוף בעבד כנעני להיותו למטה מישראל כמו שזכרנו במה שקדם ואחר שהשלים לזכור דיני ממונות החבלות שיעשה האדם בזולתו שב לזכור דיני מיני החבלות שיעשה ממין האדם בזולתו והחל מהיותר קשה שבה הסוג והוא שימית שורו איש או אשה מישראל ואחר כך הודיע איך יהיה דינו אם המית שורו עבד כנעני להיותו למטה מישראל כמו שקדם ואחר כן ביאר דיני ההיזק שיגיע מממון האדם לממון חבירו וזכר בזה דיני הבור והשור וההבער והאש שהגיע היזק מהם וכבר ביארנו למה סדרה התורה אותם בזה הסדור ולמה הפסיק אותם בענין הגנבה ואחר שהשלים לזכור מה שיגיע בו נזק מהאדם או מממונו לזולתו בידים בא להזכיר הנזקים שיגיע מהאדם לזולתו בממונו לא בידים אבל בעבור שלא שמר כראוי וזכר בזה דיני השומרים ארבעה על מדרגותיהם באופן הנהוג והשלמות וסבת הסדור הבא בזכירתם הוא מבואר מדברינו במה שקדם. ואחר שהשלים זה בא לזכור היזק שיגיע מהאדם לזולתו שיהיה בו הנאה לכל אחד מהחלקי' ולזה באר דיני המפתה כי הוא הזיק לאבי הנערה והיה בזה הנאה לפועל ולמקבל והמשיך לזאת המצוה ענין הכשוף וגלוי ערות הבהמה ועבודת ע"ז לסבה שזכרנו במה שקדם

ואחר זה בא לזכור ההיו' שיגי' מהאד' לחבירו במה שלא יוכר היותו נזק כמו שיכאיב לבו בדבריו או יזיקהו בממון באופן שיחשוב שכבר נעשה כרצונו ושאין בה פשע כמו האונאה במקח וממכר והרבית שישתעבד בו הלוה והנה זכר הגר תחלה ואח"כ האלמנה והיות ואח"כ העני לסבה שזכרנו במה שקדם ואחר כך זכר במה שיעשה האדם כנגד זולתו בדבריו או בממון והוא לא ירגיש בו כמו שיקלל האדם המנהיגים וראשי העם בזולת ידיעתם או שיאחר המתנות אשר ראוי שיתנם לכהני' או למי שידמה להם וכלל בזה שלא יקדימם יותר מן הראוי באופן שלא יזיק לכהן ולזה חוייב להטפל בבכור ז' ימים ואחר כך זכר דיני מה שיעשה האדם כנגד עצמו במה שלא ירגיש שיגיעהו נזק בו כמו אכילת הבשר חוץ למחיצתו או אכילת הטרפה ואלו הנזיקין הם מתיחסים לנזקים שיהיו בממון ובדבור שלא יורגש בהם אבל יחשב באלו שיגיע בהם תועלת והנאה והנה הנזק שיגיע מאכילת הבשר חוץ למחיצתו הוא שזה יהיה סבה אל שתעלם ממנו הסבה אשר בעבורה צוה ה' שלא תאכל זה הבשר כי אם תוך זה הגבול ואח"כ זכר דיני מה שיעשו הדינין שלא יחשבו להם פשע בזה אשר אולי יהיה סבת להגעת ההיזקים באנשים בגוף או בממון ולזה הזהיר שלא ישמעו דברי בעל דין אחד שלא בפני חבירו ושלא יניחו הרשע ואיש החמס להעיד כי אולי יעיד שקר ושלא לדון להריגה אם לא היו המחייבי' יותר על המזכין שנים או יותר ושיגיד כל אחד מהדינין דעתו ולא יעלימהו ושיטו אחרי רבים לממון או לזכות בדיני נפשות וצוה שלא יהדר דל בריבו כי בזה הענין יעשה הדיין עול ויחשוב לעשות לעשות מצוה וכן אם יטה משפט האיש הרשע וכבר הפסיק בזה בזכירת השבת אבידת הרשע ופריקת המשא מעל בהמתו כי גם בזה יחשב לעשות טוב ויעשה הרע אם ימנע מזה ואחר זכר שמי שנצטדק בדין בדיני נפשות לא נשיב דינו לחייבו כי בזה יחשוב לעשות יושר והרחיקתהו התורה מזה כי ראוי שנתרחק מהריגת הנפשות אם לא יביאה ההכרח אל זה ואחר שיש בכאן סבה יתכן שנפטרהו בה אין ראוי שנשיב דינו אחור לחייבו ואחר זה הזהיר שלא יקח הדיין שוחד אפילו שלא להטות הדין ושלא ילחץ הנר למאסו אותו כי זה כולו יהיה סבה שיעות הדין והוא לא ישער ואחר שהשלים לזכור דיני מיני ההיזקים שיגיעו מהאד' לחבירו בכל אופניהם שב להזכיר מה שיוכלל בדבור זכור כמו השביעית ובשבת וביאר שבזה תועלת במדות להטיב לעניים ולהיות המנוחה לבעלי העמל ובזה תועלת גם כן בהשגת השם יתע' כמו שביארנו במה שקדם ולזה הזהיר בזה המקום מההשבע בע"ז ומקריאת האנשים לעבדה להעיד כי יש כאלו המצות הערה להרחיק האדם מע"ז ולזאת הסבה היתה גם כן מצות החגיגה ברגלים והראייה כי בזה הישרה להשיג השם יתע' כמו שזכרנו ולזכירת יציאת

מצרים אשר בה מההישרה להשיג השם יתעלה מה שלא יעלם צוה שלא נזבח על חמץ דם הפסח וצוה שלא נלין אמורי שלמי חגיגה עד הבקר לכבוד השם יתע' כי זה קרב אליו. וראוי שיקרבהו לו בעת יותר נבחר וצוה להביא ראשית בכורי האדמה בית יי' ושלא נבשל גדי בחלב אמו כי כל אלו תחת דבור זכור באופן מה כי יש בהם תועלת במדות ובדעות וצוה ג"כ אחר זה שלא נמרה על פי הנביא כי בשמיעה אל דבריו תועלת במדות ובדעות וכאלו היתה זאת המצוה תחת דבור זכר אחר כן הזהיר מעבוד ע"ז וצוה לאבד הע"ז ומשמשיה והוא תחת לא יהיה לך ואחר כן צוה לעבוד ה' ית' והוא תחת דבור אנכי:

פרק כה

פסוק א

פרשת תרומה

ביאור דברי הפרשה

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שצוה לעשות מקדש לשם יתעלה שנאמר ועשו לי מקדש והוא בניין יחוייב שיהיה בו בקדש הקדשים וקדש ואולם יהיה בקדש הקדשים הארון אשר בו היו הלוחות ובקדש יהיה השלחן ומנורה ומזבח הקטרת על התבנית שהתבאר בתורה ותהיה שם גם כן עזרה היה בה מזבח העולה לפי התבנית הנזכר בתורה ויתר הדברים שהתבאר מהתורה שאי אפשר למקדש מזולתם. ואולם התועלות המגיעות מזאת המצוה נפריד להם מאמר אחד מנותני שרשי המצוה הזאת ואולם שרשי המצוה הזאת הם י"ב:

השרש הראשון הוא שבנין בית המקד' וכליו צריך שיהיה לשם השם יתע' שנאמר ועשו לי מקדש ואם לא נעשה לשמו יתעלה נפסל אותו דבר שלא נעשה לשמו. ולזה דקדק בספר מלכים בזה כמו שביארנו שם כבר נתבאר זה השרש במקומותיו:

השרש השני הוא ששיעור בית המקדש ושעורי חלקיו הנזכר בתורה לא היה כי אם למקדש ההוא שנעשה במדבר ואולם התבנית יחוייב שיהיה נוהג לדורות שנאמ' ככל אשר אני מראה אותך בהר את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו והוא מבואר שאין השעור מהתבנית כי כבר יהיה התבנית שמור עם התחלפות כמו השעור ולזה תמצא שעורי המקדש שבנה שלמה מתחלפים לשעורי המקדש שבנה משה וכן מה שצוה שיהיו קצת הדברים מעצי השטים לא היה גם כן אלא לפי שעה והיה זה אז בזה האופן לפי היה זה המקדש מטלטל ולזה אמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל

הנחלה. ואולם נשלמה הביאה אל המנוחה ולא הנחלה כשנגלה בית עולמים לדוד וכבר נתבאר זה השרש ברבעה עשר מזבחים ובראשון מחגיגה:

השרש השלישי הוא שאין עושין שעור המקדש ושעור חלקיו כי אם על פי נביא ולזה תמצא שהמקדש שבנה שלמה היו כל שעוריו מוגבלים על פי נביא שנאמר הכל בכתב מיד השם עלי השכיל וצריך גם כן שיהיה שם מלך וכהן וסנהדרין כמו הענין במשכן שעשה משה ובמקדש שבנה שלמה וזה יתבאר ממה שאמר בכל אשר אני מראה אותך בהר את תבני' המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו. רוצה לומר שיהיה לכם זה מראה ממני כמו שהראתי למשה ולפי שאמר אותך והיה מבואר כי משה היה נביא ומלך וכהן גדול כי הוא היה אני הכהונה והוא היה ראש סנהדרין והיה בכל אחד מאלו התארים הושם בזה הענין וזה כי הנביא הוא מיוחד בזה המראה שהוא מהשם יתע' והמלך הוא שליט בדברים הכוללים המשותפים לכל ישראל ועל פיו ראוי שיבנה כמו הענין במשכן משה רבינו ובמקדש שלמה והכהן עם שהוא משותף לכל ישראל הנה הוא השליט בזה הבית והסנהדרין הם כוללים גם כן ומשותפין ליש' ועל פיהם יהיו כל הדברים הגדולים ולזה גם כן יחוייב שלא יוסיפו על שעור ירושלם ועל בית המקדש אלא על פי אלו התנאים ואולם השעורים שהיו בבית שעשה שלמה על פי נביא יהיו מוגבלים בבית המקדש שיבנה אחר זה ואף על פי שלא יהיה על פי נביא וזה מבואר מאד ולזה בנו בני הגולה בית שני לפי השעורים שהיו בבית שלמה וכבר נתבאר זה השרש בשני משבועות ובראשון מסנהדרין:

השרש הרביעי הוא שבית המקדש אחר שנגלה מקומו יחוייב שיהיה נבנה מאבנים יקרות אבני גזית או במה שידמה להם שיהיה רב הקיום להורות על קיום השם יתע' וזה דבר נלמדהו מבנין שלמה שהיה על פי נביא והיה בעינו בזה התאר ואפשר גם כן שנלמד זה ממזבח החיצון שצותה התורה שיבנוהו אבנים שלמות אחר בואם אל המנוחה ואל הנחלה והיה מעצי שטים בימי משה כמו הענין בקדש וקדש הקדשים ולזה יחוייב בהם שתהיינה שלמו' כי כבר יוחדו בזה אבני המזבח ולזה היו אבני גזית אבני בית המקדש שבנה שלמה אלא שלא היו נפסלות אצל המקום שנבנו בו אבל מרחוק מאד מאד שלא ישמעו קול הפוסל בבית בהבנותו שנאמר והמקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו להורו' על שלמות השם שיאן בעצמותו לא תוספת ולא חסרון ולזה דקדקו שיהיו האבנים הבים שם באופן שלא יהיה בהם תוספת יצטרך לפסלו. כבר נתבאר זה השרש במכילתא ומזה המקום יתבאר שאין עושין אכסדראות של עץ בכל העזרה כי הבניין ההוא הנפלא ראוי שימצא בו הקיום ולזה יחויב שיהיה מאבנים כבר נתבאר זה

השרש בראשון מתמיד. ומזה המקום יתבאר עוד שאבני ההיכל והעזרות ראוי שיהיו שלמות בלא פגימה וזה שאם דקדקו בהם שלא יהיה בהם דבר נוסף בבאם שם כדי שלא יורה זה על חסרון בשעה שיראה האנשים שיצטרכו המסתתים לפסול האבנים ההם כל שכן שראוי שידקדק שלא יהיה בהם פגימה וחסרון כי זה יותר מורה על חסרון עם שזה החסרון הוא נראה בהם תמיד ולה הוא מבואר שאבני ההיכל והעזרות שנפגמו פסולות וכבר נתבאר זה בשני מתוספת מגילה ולזאת הסבה שזכרנו יחוייב שירצפו באבנים קרקע בית המקדש כדי שיתקיים החלקות בו ויהיה תמיד על משל אחד מהיופי. וזה אם נתלשה אבן מהבניין ההוא הרי היא פסולה עד שתבקע כי התורה דקדקה שלא יהיה דבר חוצץ בין רגלי הכהן העובד לבית המקד' ולזה לא סדרה התורה שיהיה לכהנים לבוש ברגליה:

השרש הה' הוא שמצוה מן המובחר לחזק הבנין ולרומם אותו בחזקת היה וזה דבר שנלמדהו ממה שנראה מכונת התורה במה שהגבילה בבית עולמי' שיהיה נבנה מאבנים כמו שביארנו ובמה שהעידה על רוממות המשכן ויפיו לפי מה שאפשר במשכן שעשה משה ובמקדש שבנה שלמה וזהו אמרו ולרומם את בית אלהינו:

השרש הו' הוא שאין בונין בית המקדש בלילה וזה מבואר מהשרשים הכוללים ולזה אמר בספר עזרא והיה הלילה לנו למשמר והיום למלאכה וזה היה ראוי כדי שתהיה מלאכתו יותר שלמה:

השרש השביעי הוא שאין בנין בית המקדש דוחה שבת והיה זה כן כי התורה לא הגבילה זמן בנינו וכבר נתבאר זה השרש בשני משבועות:

השרש השמיני הוא שהכלים שהיו במשכן ממתכת כגון המנורה וכליה והשלחן וכליו ומזבח הקטרת וכלי השרת אין עושין אותו אלא ממתכת ולזה תמצאם גם כן ממתכת בבנין שלמה ולזה יתבאר שאם נעשו מזולת מתכת פסולין וכבר נתבאר זה השרש בחמישי מסוכה:

השרש התשיעי הוא שקשות השלחן היו ארבעה סניפין של זהב והיו מפוצלין מראשיהן והיו מונחין שנים שנים בצלעות ארך השלחן במקום יוכנו לסמוך בהם המערכות של לחם הפנים והמנקיות היו י"ד לכל אחד משתי המערכות ושני כפות היו שם שהיו מניחים שם הלבונה אצל המערכות והקערות היו דפוסים שהיו אופים בהם לחם הפנים ומניחים אותן בהם אחר אפיתן והנה מניין אלו הכלי' ותמונתם הוא ממה שעמדו עליו מן החוש וכבר התבא' זה השרש באחד עשר ממנחו':

השרש העשירי הוא שגביעי המנור' וכפתוריה ופרחיה הם מעכבין זה את זה והנה מספרם לפי מה שהגבילה התורה מ"ב ואם חסר אחד מהם פסולה וזה כלו הוא כשבא' מן הזהב ואז ג"כ יחוייב היותה מככר זהב טהור והמלקחי' והמחתו' וכלי שמנה אינן מכלל הככר כמו שביארנו במה שקד' וכבר ביארנו שאינו מחוייב היותר מזהב כי אין החומ' אשר ממנו יהיה הדבר מהתבנית והתורה לא חייבה אלא שיעשו אלו הדברי' הנזכרים התורה ואם לא היתה באה מהזהב אז לא יחויב שיהיה משקלה ככר כי אין המשקל מהתבנית אבל עכ"פ יחוייב שיהיה מקשה אחת כי זה שוה בכל מתכת. והנה התורה דקדקה בזה שתהיה מקשה איך שהיתה שנאמר מקשה תעשה המנורה. ולזה כפל המאמר בזה ואמר כלה מקשה אחת זהב טהור. ולא יחוייב גם כן כשלא היתה מזהב שיהיו בה גביעים וכפתורים ופרחים כי אינם מהתבנית למנורה במה שהיא מנורה. ואמנם מספר קני המנורה ונרותיה הם מתבנית המנורה במה שהיא מנורה ולזה יתבאר שאם שנה מספרם פסולה לפי שכבר שנה התבנית וכבר נתבאר זה השרש בשלישי ובעשירי ממנחות:

השרש הי"א הוא שנרות המערכה היו כנגד רחב הבית בין צפון ובין דרום וזה מבואר מכח דברינו במה שקדם והשלחן היה ארכו לארך הבית חוץ מהארון שהיה ארכו לרחב קדש הקדשים וזה עם שהוא ראוי להיותו כן כבר הושג זה בחוש לאשר ראו בית המקדש והם ז"ל ספרו שהם ראו שכן היה כבר נזכר זה בי"א ממנחות:

השרש הי"ב והוא שהדבר שהם מתבנית המזבח והם רבועו ויסודו וקרנותיו והכבש הם מעכבים כי כל אלו הדברים עצמיים במזבח לפי מה שזכרה התורה בענין הקרבנות ובזה המקום ובסוף פרשת וישמע יתרו ואולם שעורי האורך והקומה אינם מהתבנית ולזה אינם מעכבים אם לא היו בשיעור שהגבילה התורה או אם לא היו בשיעור שעשה שלמה ובני הגולה והוא שיהיה ג' אמות קומתו כנגד גובה המערכה כי התור' אמר רבוע יהיה ושלש אמו' קומתו ולזה יתבאר שעכ"פ צריך שיהיה רבוע כי אם לא היה זה לעכב לא נצרך לומר רבוע יהיה שהרי אמר חמש אמו' אורך וחמש אמות רוחב ולפי שהפריד המאמר בין שיעורי הארך והרחב ובין שיעורי הקומה במה שאמ' רבוע יהיה שהוא לעכב למדנו מזה שמה שאמר בשלש אמות קומתו שהוא לעכב הנה דקדקה התורה בה לפי שקומת האדם הבינוני הוא שלש אמות וראוי גם כן שלא יהיה רחבו פחות מאמה על אמה אורך כי לא נמצא שיעור קטן מזה בשום מזבח וזה כי מזבח הקטרת היה אמה על אמה ועוד כי בפחות מזה השיעור לא יכול נתחי הקרבנות אשר יקריבו עליו כבר נתבאר זה בששי ובי"ג מזבחים ובשלישי מסוכה:

השרש הי"ג הוא שהמזבח שהיה חסר מבנינו פסול כי התורה דקדקה באבניו יהיו שלמות בזולת פגימה להורות על שלמות השם יתעלה הנעבד בו אלא שלא בקראהו חסר באי זה חסרון היה כי האבנים השלמות לא יתכן שיהיה מהם בנין בזולת פגימה ולפי שהשיעור הקטן שמצאנו בתורה באלו הדברים הוא טפח. הנה לא יפסול המזבח אם לא היתה פגימה מבנינו טפח כבר נבתאר זה השרש בראשון מחולין. והנה שאר שרשי זאת המצוה יתבארו בג"ה וראוי שתדע כי שעורי הבית שבנה שלמה ובני הגולה ושעורי חלקי הבית הם בעצמם שעורי הבית שעתיד להבנות וכר התבאר השעורים ההם במסכת מדות ובמקומות רבים מפוזרים מהתלמוד ואין הנה מקום זכרונם כי הוא ממה שראוי שיהיה הממר בו בספר מלכים:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שצוה שלא יסורו הבדים מעל הארון וזהיה זה כל להורות על שלמות התורה שהיה בארון כמו שנבאר אחר זה וכבר נזכר זה בז' מיומא:

התועלת השלישי הוא במצות. והוא מה שצוה לתת לחם הפנים על שלחן הזהב שהיה בקדש ומצותו שיהיה שם תמיד שנאמר ונתת על השלחן לחם הפנים לפני תמיד לפי שכבר נתבאר בפרשת אמור אל הכהנים שאהרן ובניו יאכלו זה הלחם ויהיה נערך על השלחן בכל שבת ושבת הנה יחוייב מזה שיהיו הם המסירים הלחם שהיה שם והמשימים אותו שם זה אצל זה באופן שתכף שיוסר הלחם שהיה בו יושם בו הלחם הנאפה מחדש ולפי שלא הגבילה התורה זמן לאפיתו ידענו שאין אפייתו דוחה שבת ולא יום טוב והנה לחם הפנים הוא דק מאד כמו שביארנו והתבאר מלשון התורה במה שיבא ויקיפו בו פנים רבים כמו שזכרנו. ולזה נקרא לחם הפנים כבר נתבאר זה בי"א ממנחות. ואום שאר שרשי זאת המצוה יתבאר בג"ה בפרשת אמור אל הכהנים ואולם התועלות המגיעי' מאלו המצות הנזכרות בזאת הפרש' הוא בדעות ובקצת תועלות גם כן בענינים המדיניים. והנה התועלת המגיע מהם בדעות קצתו משותף לכל עניני המקדש ולכל מיני העבודה הנעשי' בו וקצתו מיוחד לדבר דבר ואולם התועלת המשותף בזה הוא שזה יישיר להאמין שיש שם אלוה אדון הכל שהוא ראוי שיעבד כי מאתו הכל ולזה נחוייב לכבדו מהונינו ושהוא בתכלית הגדולה והכבוד ולזה נעשה לו זה המקד' הנפלא בנוי וטוב התקון ושהו' אחד לבד ולזה לא תהיה זאת העבודה והמקדש כ"א במקום אחד לבד וע"י משפחה מיוחדת לבד. והם זרע אהרן והלוים והתועלת המגיע בזה בעניני' המדיניים הוא כי בזה יגיע לכהנים העובדים השם יתע' תועלת בשיהיה לחמם נתן והמצטרך להם כדי שיהיו פנויים לעבודת השם יתע' ולהשגתו לפי מה שאפשר והשגת סודות התורה וביאור משפטים ולזאת הסבה גם כן היתה זאת העבודה במקום

היותר נבחר להגעת השלמות והוא הר המוריה כי אליו היתה הכונה מתחלת הענין שהיה בו בית המקדש כמו שזכרנו במה שקדם. והנה הגיע בזה תועלת שיורו הכהנים להם משפטי השם יתעלה ותורתו כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ואולם התועלת המגיע מזה בדעות שהוא מיוחד בדבר דבר הנה נזכור אותו מג"ה אצל המאמר אחד לאחד:

ואנחנו מציעים בכאן הצעה תקיף באופן מה על כל אלו הדברים אשר במקדש ונאמ' שהוא מהמפורסם למי שיראה דעת הקודמים לפי מה שספר הפילוסוף מהם באלהיות ובטבעיות כי בימי משה רבינו ע"ה היתה הפילוסופיא חסרון מאד עד שלא נודע להם מהסבות כי אם הסבה החומרית ונעלמת מהם הסבה הצוריית והיה זה סבה אל שנעלמה מהם הסבה הפועלת והסבה התכליתיית. ומזה המקום נסתעפו דעות אפיקורוס וסיעתו שהיה חושב שיהיו כל הענינים נופלים במקרה מזולת סבה פועלת כלל וזה כלו היה מביא אל שנסבל חכמת הנמצאות אשר ההשגה בה היא הצלחת הנפש וזה כי אין החכמה בהם דבר יותר מידיעת הצורות והפועל והתכלית כי החומר הלקוח בגדר הוא עם צורות מה כמו שהתבאר במה שאחר הטבע והיה זה מביא גם כן אל שנכפור במציאות השם יתעלה ובהגעת הנבואה לאדם וזה ממה שאין ספק בו לפי מה שהתבונן התבוננות מה באלו הענינים ומפני זה כלו הנה כאשר רצתה התורה להישירנו אל קניין השלמות האנושי אשר אי אפשר שנקנהו אם לא בהשגת חכמת הנמצאות לפי מה שאפשר ובהשגת מציאות השם יתעלה הנה הישירה אותנו להאמין שבכאן צורות הם קצתם במדרגת השלמו' לקצת כי בזה נתישר אל השגת סודות המציאות ונאמין בכאן שיש בכאן אלוה פועל כל הנמצאות והנה החל בצורה היותר נכבדת מאלו הנמצאות השפלות והוא הנפש המדברת. ולזה סדר שיהיו שני כרובים על ארון העדות אשר בו לוחות הברית והנה הכרוב האחד הוא מעיר על השכל ההיולאני והכרוב האחר הוא מעיר על השכל הפעל אשר פניהם איש אל אחיו כמו שהתבאר בספר הנפש והתבאר זה עוד בראשון מספר מלחמות השם ולפי שיש גבוה עליהם ישתדלו בהשגתו בחזקת היד רצה שיהיו פורשי כנפים למעלה להורות על שתנועתם היא לצד המעלה כאלו ישתדלו לעלו' מזה המציאות אל מציאות יותר גבוה וזה הוא האמת כמו שיתבאר במקומותיו והנה היו בארון לוחות הברית להורות על שהגעת הנבואה איננו נמנע אבל תהיה הגעתה אפשרית באמצעות שני כרובים האלו כמו שביארנו בשני מספר מלחמות השם וזה שרש גדול ועמוד חזק לקיים הגעת התורה מהשם יתעלה בנבואה כי לולי זאת האמונה תפול התור' בכללה וכדי שנתבונן בזה ונעמוד לעל הכונה הזאת אשר בעבורה

היו הכרובים על הארון בזה הא פן סבב השם יתע' בדרך מופת על ידי משה רבינו עליו השלום נביאו שבהגיע הנבואה למשה יראה על הרון רושם מוחש והואר הענן שאלו הגיעהו משם הנבואה ולזה אמר ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים וגומ'. וכבר יתבאר לך שצורת הכרובים היא מורה על הצורות והנבדלות ממה שנזכר בספר יחזקאל מזה במעשה מרכבה וזה ממה שאין ספק למי שיתבונן בדברים ההם ולפי שזאת הצורה עם שהיא יותר גבוהה משאר הצורות אשר בכאן הנה בינה ובין שאר הצורות הבדל עצום כמו שהתבאר בספר הנפש כי שאר הצורות אשר בכאן מם היולאניות. וזאת הצורה המדברת היא נבדלת באופן מה כמו שביארנו בראשון מספר מלחמות השם הנה היתה מחיצה מבדלת בין המקום אשר היה בו ארון העדות אשר היה מורה על מציאות זאת הצורה ומציאות שאר הצורות הנבדלות ובין המקום אשר היה בו מה שהיה מורה על מציאות הצורות ההיולאניות והם השלחן והמנורה כמו שיתבאר והיה מקום ארון העדות קדש קדשים ומקום השלחן והמנורה קדש שנאמר והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים והנה שם היה יותר מכרוב אחד להורות כי מהשכל ההיולאני נקח התחלת מופת שבכאן שכל אחד הוא המשלים אותנו והמוציא מהכח אל הפעל והעיר אותנו עם זה על שהשכל הפועל אינו השם יתע' אבל הוא גבוה ממנו והוא עלתו ולזה היו כנפיו פרושות למעלה וכבר ביארנו שהענין הוא כן במה שאין ספק בו בחמישי מספר מלחמות השם ואולם רוחב הארון וארכו וקומתו היה באופן שיאות לשים בו לוחות האבן עם שקומת הארון היתה שוה לקומת השלחן שהיא קומה ראויה לשלחן אשר יאכלו בו האנשים לחם והוא כשעור חצי קומת האדם והנה באה האזהרה שלא יסורו הבדים מעל הארון לפי שהארון ומה שעליו הכרובים מורה על מציאות שלם והוא מציאות התורה ומציאות הצורות הנבדלות אשר יעמידונו על מציאו' השם יתעלה שהוא בתכלית השלמות ולפי שהדבר השלם הוא מה שלא יחסר בו דבר צוה השם יתע' שלא יצטרך הארון דבר מחוץ כשיצטרך לנשאו אבל ימצאו בו דבריו מכונים והנה השלחן הוא מעיר על מציאות הנפש הזנה והמנורה על מציאות הנפש המרגשת כמו שנבאר ולהיות הנפש המרגשת יותר נכבדה היה מקום המנורה בדרום שהוא הימים ומקום השלחן בצפון כמו שנזכר בפרשת אלה פקודי והיה זה כן לפי שהימין הוא יותר נכבד מהשמאל והנה היה מקום ארון העדות במערה לפי שאם היה במזרח היה מקם לאנשים לטעות שיהיה השמש הוא האלוה או אחד משאר הכוכבים או כלם ולהרחיק מה הטעות הנפלא היה ארון במערה והנה היה מזבח הזהב אחרי השלחן והמנורה מכוון בין שניהם והוא היה במקום הקדש ואחריו היה מחוץ מזבח

הנחשת והנה היו אלו המזבחות מורים על ההפסדים ושהם יהיו כשישוב המורכב אל היסודות אשר הורכב מהם ולזה היו להם ארבע קרנות במקום המערכת והיה מזבח הנחשתי מורה על הפסד הנמצאות אשר לא יהיה להם השארות נצחיי אחר המות ולזה לא היו עושים בו כי אם הקטרת הקטורת כי האד העולה מהקטרת בהקטרתו הוא יותר חזק הגשמיות מהבשמים בעצמם והיה זה כן להנקותו מהחומר המסתבך עמו בהשגת ריחו וכן הענין בנפש המדבר ר"ל כי בהפרד' מהאדם מצא יותר חזקה בפעולתה והוא ההשגה ממה שהיתה בהדקבה עם החומר להנקותה משאר כחות הנפש המונעות אותה מלהשתמש בהשגתה. ואולם מזבח הנחשת היה מור' על הפסד שאר המורכבו' וההבדל בין שני אלו ההפסדי' מבואר ולזה היה המזבח הזהב במקום הקדש והיתה מחיצה בינו ובין מזבח הנחשת כמו שהיו הכרובים המעירי' על צורת האדם במקום קדש הקדשים והשלחן והמנורה המעירים על שאר הנפשות היו במקום הקדש:

ואולם איך יתבאר כי השלחן הוא מורה על מציאו' הנפש הזנה והמנורה על הנפש המרגשת הנה זה יתבאר לפי מה שאומר. והוא כי כבר התבאר בספר הנפש כי מפעולות הצורות נעמוד על מציאות הצורות שהם מסודרים מהם וזה כי פעולות הצורות הם יותר ידועות מהצורות בעצמם וכן נעמוד מהדברים אשר בהם תהיינה פעולות הצורות על פעולות הצורות כי הדברים הם הם יותר ידועים מפעולות הצורות. והמשל כי פעולות ההזנ' היא יותר ידועה מהנפש הזנה והנה המזון הוא יותר ידוע מפעולות ההזנה ולזה נקח ראיה מהמזון על מציאות הנפש הזה ומהמראים על הכח הרואה ולזה הושם בשלחן הלחם שהוא המזון היותר כולל לבעלי הנפשות והושם במנורה האור שהוא המראה היותר מוחש עד שכבר ישים אר הדברים נראים ומה שישים זולתו בתאר מה הנה הוא ראוי התאר ההוא כמו שהתבאר זה במקומותיו ולהיו' הראות הנכבד שבחלקי הנפש המרגשת עד שהוא הולך במדרגת השלמות מהם באופן מה הנה העירה התורה עליו להורות על מציאות הנפש המרגשת והנה הורה הלחם על מציאות הנפש הזנה לפי שאם היה הפעל בהזנה חלק היסוד האישי אשר בנזון כמו שחבו הקדמונים הנה בפני שהאש יאכל כל הדברים אשר מדרכם שיפסידם האש הנה לא יהיה בכאן לנזון מזון יותר מיוחד מהמזון ויהיה הטרח בתקון המזון לבטלה אבל יהיה האדם נזון מן העצים כמו שיהיה נזון מהלחם הנפלא בתקונו וזה כלו מבוא' הכזב ולזה הוא מבואר שיש בכאן נפש זנה והיא תעכל הדברים באמצעות החום הטבעי ומפני זה היתה פעולת ההזנה משוערת ומוגבלת כמו שזכר הפילוסוף וראוי שתדע כי התורה תכוין בדבר אחד בעינו לתועלות רבות כמו שיתבאר לך ממצות השבת שזכרה בה התורה שתי לתועלות והנה התור'

בזה העניין מתדמה לטבע שיעשה דבר אחד לתועלות רבות כמו שהתבאר בטבעיות. וארי זאת ההצעה נאמר כי כבר היו על השלחן י"ב חלות בשתי מערכות היו שש מהם לצד המערבי והוא לצד הארון ושש לצד המזרח והוא לצד שתי המזבחו' וזה להורות על ענין נפלא הוא מהגדולות שבפנות העיוניות והתוריות והוא שזה המציאות השפל יושפע לו מעולם הגלגלים מה שיעמיד הנמצאים אשר בו כשיגביר ההפך האחד פעם וההפך האחר פעם. ובזה האופן יהיו נשמרים המורכבים אשר בכאן הזמן האפשרי כמו שהתבאר בטבעיות ולזה אמנם יהיה באמצעו' הגלגל הנוטה שישי' הכוכב פעם לפאת צפון ופעם לפא' דרום והנה היות הכוכב לפאת צפון הוא סבה להויה והיותו לצד דרום וסבה להפסד כי אז הוא רחוק מחישוב ותמנע ופעולת בישו' המו שהתבאר זה כלו בטבעיות ומה שיובא בו יותר התקופות הארבע' המתחדשות מצד השמש הוא הצמח עד שכבר יראה לו בעת היות השמש במזלות הצפוניים מה שידמה לבחרו' ובימות הגשמים יראה לו מה שדימה לזקנה וזה לאו' כי אלו הדברים אשר בכאן יושפעו להם פעולות מהגרמים השמימיים וזה יודה כי המציאות כלו הוא נקשר קצו בקצת. ושהוא אחד במספר ולזה יהיה בהכרח האלוה אחד במספר ואם לא הונח הענין כן על זה האופן יהיה מתחייב שתהיה התחלה אחת לנמצאות השפלות והתחלה אחרת לגרמים השמימיי' כמו שיחשבו המאמיני' שיהיו שם שני אלוהות והנה שש החלות אשר הם לצד המערב שהיו שם הדברים המורים על ההויה והמציאות מורות על ששת המזלות הצפוניים. להורות כי הנזונים נעזרי' בפעולות הזנה בגרמים השמימיי' בזה האופן שזכרנו ובזה האופן גם כן תתמיד בהם ההויה וההפסד והנה היה באמצע שתי המערכו' לבונה זכה להקטיר לשם יעת' להורות כי השם יתע' הוא עליון על הגרמים השמימיים ומאתו נאצל להם זה הכח והנה היום פנים רבים לכל אחד מאלו החלות כי לאלו המזלות פנים רבי' מצד התחלפות ככביהם קצתם מקצת ומצד התחלפות הככבים הרצים אשר יהיו בהם ומצד התחלפות מקום הכוכב ברחב מהמזל ההוא אם לצד דרום אם לצד צפון וזה כלו מבוא' למי שעיין בדברינו בזה בחמישי מספר מלחמות השם ובזה האופן יושפעו מהככבים הרצים בהיותם במזלות פעולות רבות בדרך שיושלמו בזה כל הפעולות הצריכות להעמיד זה המציאות השפל ולפי שהגבוה שבכוכבי לכת הוא שבתאי והיה מערכת אלו החלות ביום השבת אשר המושל בו שבתאי והיה שם עד יום השבת הבא באופן ששבה הממשלה לכל אחד מככבי לכת והיה לכל אחד מהם יום אחד וזה להורות כי מפעולות אלו הככבים בהיותם במזלות הצפוניים והדרומיי' יושפע לנזוני' שמירת הכח על החזון וישלם בזה האופן ההויה וההפסד על הצד שיתבא' בטבעיו'

והנה העירה התורה בזה בבעלי הנפש הזנה לפי שבהם יותר פעולות התקופות הארבע' ממה שיראה בזולתם מבעלי הנפש ועוד כי כשהתבאר שהנזונים צריכים בפעולותיהם אל הגרמים השמימיים התבאר שכל בעלי נפש אשר בכאן צריכים בפעולותיהם אל הגרמים השמימיי' כי הם כלם בעלי נפש זכה. והנה היו מדליקים המנורה בשמן זית זך כתית כדי שתהיה מאירה תמיד באופן אחד בזולת תמורה להורות על שהנפש המרגשת היא בעצמה תמיד בענין אחד ואף על פי שכבר תחלף בחוזק ובחולשה מפני התחלפו' כליה כאלו תאמר שהזקן לא יהיה ראותו שלם כראות הבחור מפני חולשת עין הזקן לא מפני חולשת הכח הרואה והנה היה אור המנורה לצד המערב רוצה לומר אור הנר האמצעי לפי שאצל המקום ההוא היה מה שיורה על ההויה ואצל המזבחות שהיו מורים על ההפסד לא היה מאיר הנר כי המקום ההוא מורה על ההפסד והעדר הצורה והנה תמצא גם כן במנורה מה שירה על שהגרמים השמימיים משגיחים בשמירת הכח ומהם תסודר הויתם והפסדם ולה היו בה שבעה נרות להורות על שכוכבי לכת משגיחים בשמירתם ובאה המצוה שיהיו מדליקין המנורה בערב ובבקר כי ביום יעלו ששה מזלות ובלילה יעלו ששה מזלות אחרי' ומזלות היום עוזרים אל ההויה ומזלות הלילה עוזרים אל הפסד כי ביום האחד יתחדשו ארבעה תקופות כמו שיתחדשו בשנה והענין בזה כמו הענייין בלחם הפני' אלא שבלחם הפנים היה אורך זמן עמידתו מורה על שבעה כוכבי לכת ומספר החלות על י"ב המזלו' ובמנורה הענין בהפך כי אורך זמן העמידה מורה על פועל המזבלות הי"ב ושבעה נרותיה מורים על פעל שבעה ככבי לכת בב"ח ואולי היה הענין כן לפי שפועל התקופות השמשיות יותר נגלה בצמחים מפוקל התקופות היומיו' ומפועל כוכבי לכת ואולם כב"ח ימצא הענייין בה בהפך. וזה מבואר מאד בעניינם ולהיות הגביעי' והכפתורים וההסתעפו' לסעפים מפועל הצמחים הנה היתה המנורה בזה התאר להורו' על שהנפש המרגשת לא תהיה כי אם לב"ח כי היא במדרגת השלמות והצורה לנפש הצומחת ואולם שההסתעפות הוא מפועל הצמחי' הוא מבואר אלא שבקצת מוגבל ובקצתם בלתי מוגבל ואולם בב"ח היה ההסתעפות אשר באבריו מוגבל לא ישתנה אם לא מהכרח החומר כמו שהתבאר בטבעיות. ואולם הפרחים הוא מבואר מעניינם שהם מפועל הצמחי' וכן הכפתורים כי הוא מה שיעשה בצמח קודם שיצא הפרח וממנו יצא הפרח והוא כדמות כפתור תקיף בו קלפה והיא בצורת ביצה ששני ראשיה חדין ובתוכו יתהוה הפרח ואחר הפתח קלפה ההיא ויציאת הפרח תשאר קלפה כדמו' גביע משוקד וזה כלו מבואר מענין הצמחים ואולם מספר הגביעים והכפתורים והפרחי' היה להעיד על ענין אחר נפלא. והוא שהנפש המרגשת

תעזור לנפש המדברת להשיג המושכלות במה שתמציא לו מהמוחשו' וכבר ידעת כי מהמוחשו' נקח המושכלות אלא שקצתם תמצא בהם המושכל מכוסה בקלפות רבות ר"ל שכבר נתערבו בהם משיגי' פרטיי' רבים וקצם ימצא בהם מושכל המופשט בהרבה מאלו הקלפו' לפי שכבר הופשטו מהם הרבה מהמשיגי' הפרטיי' כמו שנזכר בספר החוש והמוחש וקצתם לא ימצ' בהם המושכל בכח. אבל הם יד להשגת המושכל כמו שהגביעים הם יד ללקיחת הפרחים הדבקים בהם והוא מבואר כי באמצעות החוש המשותף והדמיון והכח הזוכר ישלם לנו מהמוחשות השגת המושכלות וכבר יגיעו להם המוחשים באמצעות החושים שהם חמש והחושים היותר נכבדים שבהם ועוזרים יותר אל השגת המושכלות הם חוש השמע וחוש הראות והנה חוש הראות הוא יותר נכבד ויותר עוזר בזה מחוש השמע וכבר התבאר בביאורנו לספר שיר השירים אופן החכמה בהמשל מה שיקח השכל מהחושים להשגת ההקדמות הראשונות לרעיה כשושנים כי השושנים הם הפרי בכח וכן המוחשות המגיעות לאדם הם בכח הפרי שהו המושכל מהם ואולם המשיל השגות חוש המשוש והטעם הריח לגביעים שאינם הפרי בכח אבל הם יד ללקיחת מה שהוא הפרי בכח והמשיל השגת חוש השמע לכפתור שבו הפרח בכח והמשיל השגת חוש הראות לפרח שהוא הפרי בכח ולזה היה בכל קנה מאלו הקנים שלשה גביעים וכפתור ופרח והיו כלם מאירי' לצד הקנה האמצעי והקנה האמצעי מאיר לצד הכרובים כי הנפש המרגשת תכין לנפש המדברת המוחשות אשר יצטרכו לה להשגת המושכלות באמצעות החוש המשותף והדימיון והכח הזוכר ושאר הכחו' העוזר' לזה לפי מה שהתבאר בטבעיו' והנה היה הפרח אצל רגלי המנור' להורות על שהסתעפו' כחות הנפש המרגש אמנם כוון להכין לנפש המדברת מה שיעזור אותה להשגת המושכלות במה שתכין לו שבו המושכלות בכח והוא המכוון ראשונה ואחר זה הושם שם גביע וכפתור ופרח להורות שבאלו השלשה פנים ימצא מה שיוכן לנפש המדברת מהמוחשות באמצעות הנפש המרגשת להשיג המושכלות. וזה מבואר מאד למי שעיין בחכמת הנמצאות. ואולם הכפתור שיהיה במקו' יציאת הקנים הנה עם שהיה לגוי ולתת חוזק למנור' הנה הוא מרה על שהסתעפו' הנפש המרגשת לאלו הכחות היה מכוון לזה התכלית כי יגיעו המוחשו' מקצתם לקצת ויתנקו מהמשיגי' ההיולאנייי' והקלופ' באופן שיקל לשכל להפשיט' מחומריהם ולזה היו הפרחי' בהם עם קליפתם במקום יציאת הקני' ובסוף הענין ימצ' בהם הפרח בזולת הקליפה והוא אצל המקום אשר יתנו ממנו אורם קצתם לקצת להורו' שבסוף הענין יתנקו מוחשות מהרבה מקלפותיהם באמצעות אלו הכחות וכבר התבאר שהענין הוא כן בספר החוש והמוחש. והנה היתה

המנורה מחתיכה אחת במספ' עם רבוי חלקיה להורות על שהנפש המרגשת הא אחת ואע"פ שכחותיה רבים ולזאת הסבה בעינ' היתה בכללה מככר זהב כדי שישלם בה האחדות בכל הפני' שאפשר והנה היתה גובה המנורה כקומת אדם הבינוני שהוא ג' אמו' לפי שהוא מורה על ענין האד' ואפש' שככה היה גובה של הארון עם הכרובי' או יותר מעט בדרך שיהיו כנפיהם למעל מומת האד' הנה זה הוא מה שנראה לנו בענין הארון והשלחן והמנורה והוא נפלא מאד ומעיד לעצמו מכל צד ומכל פנה שזאת היתה הכונה בהם ואולם התועלת המגיע מהמשכן וחצר המשכן בהיותם בזה התאר הנזכר בזאת הפרשה הנה הוא מבואר עם מעט עיון מה שזכרנו במה שקדם. וזה כי במה שצוה לעשות יריעות שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה חושב ושיהיו בהם צורות כרובי' העיר על שהאהל המקיף באלו הדברים השפלים אשר הורה עליהם מה שבתך המשכן והאם הגרמים השמימיים הם בעלי שכל. ולזה שם בהם צורת כרובים ובזה האופן הם משגיחים באלו הנמצאו' כמו שביארנו בה' מספר מ"י ובאו היריעו' מארבעה מינים מתחלפי' מפני שכבר יסתעפו מהם בזה נמצא השפל ארבע מינים מהצורות והם צורות המתדמים החלקים וצורות הצומחים וצורות הב"ח וצורת המדברים ולפי שאנחנו נדע שהם בעלי שכל מצד הפעולות המגיעות מהם בה נמצא השפל היו צורות הכרובים אשר בהם נראות מלמטה ומלמעלה אלא שהצורות הנראות מלמעלה היו מכוסות ביריעות עזים כי לא יתכן נשיג אלו הצורות מצד מהותם. אבל יראו מלמטה לבד מצד מה שישפע מהם ולפי שמספר אלו השכלים הראשון הוא עשרה והם השכל הפועל ושבעה לשבעה גלגלי כוכבי לכת ואחד לגלגלי המזלות והעשירי הוא קדש שהוא השם יתע' הנה מפני זה היו מספר היריעות אשר בהם היו הכרובים עשרה והיה גובה הקרשי' עשרה אמות והיה רוחב קדש הקדשי' וארכו עשרה אמות כי הוא לבדו מעיד על מציאות השכל והיה אורך הפרוכת ורוחבי י' אמו' וזה כולו הוא להעיד כי אין השם יתע' אחד ממניעי הגרמים השמימיים כמו שחשבו קצת הפילוסופים אבל הם כלם עלולים ממנו. ולזאת ההערה היו המעשרות בכללם וכבר ביארנו במה שאין ספק בו שהענין הוא כן בה' ממ"י והנה לזאת הסבה בעינה היה בפרכת צורת הכרובים והנה היתה הפרכת בזה האופן כדי שיהיה קדש הקדשים מוקף מכל צדדיו מזה המקיף אשר בו צורת כרובים לפי שפועל הכרובים בזה העולם השפל הוא בשני פנים האחד הוא בהוית הצורות והשני הוא בהגעת המושכלו' על צד ההשפעה והאדם לבדו הוא אשר יקבל מהם זה השפע לשני ולזה היה מוקף מקום קדש קדשי' המורה על הצורה האנושית מזה המקיף אשר בו צורת כרובים מכל הצדדים והנה התדבקו עשר יריעות בחמשי' קרסים להורות כי מספר

אלו השכלים הם חמשים כשימנו העלות והעלולים האחרונים. וזה שבכאן מח' גלגלים לפי מה שביארנו במה שאין ספק בו בה' ממ"י ולכל אחד מהם מגיע הוא שכל כמו שהתבאר שם וכאשר יחובר להם השכל הפועל. והשם יתע' היה המספר חמשים וזה גם כן להעיד על שאין השם יתע' אחד ממגיעי הגרמי' השמימיים וזה סבת היובל לקדש שנת החמישים שנה. וזה סוד חג השבועות לקדש יום החמישים. וראוי שתדע שזה אמנם יהיה כן אם לא הונחה לתנועת הנטייה גלגל נוסף אמנם כשהונח לתנועת הנטייה גלגל נוסף כמו שיראה חיובו ממה שנתבאר בחמישי ממלחמות השם הנה יהיה מספר השכלים זולת זה המספר שזכרנו ותהיה ההערה בזה לזה הענין בעינו והוא כל אחד מאלו מחובר משבעה שבועות שהם מ"ט ומאחד שהוא קדש וזה מבואר ביובל ובחג השבועות. והנה היה קדוש השבעיו' לסבה שזכרנו בזה במה שקדם וקדוש האחד אחר שבעה שבעיות היה להעיד בשבעה כוכבי לכת עם רבוי הגלגלים המניעין אותם שהם כלם עלולים מהסבה אחת עליונה והוא השם יתע' כי לא יתכן שישלם מכלם מציאות אחר והוא זה העולם השפל אם לא היו כלן עלולים מסבה אחת במספר כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמות השם. והנה התבארו בזה המקום שני דרושים נפלאים האחד הוא שאין השם יתע' ממניעי הגרמים השמימיים והשני שהשם יתע' אינו השכל הפועל וכבר הארכנו בזאת החקירה בחמישי מספר מלחמות השם והנה היו אל הקרסים מזהב וכל מה שהיה במשכן להורות על הכבוד והקיום כי הצורות בכללם אין להם הפסד בעצמותם ואמנם החומר הוא סבת ההפסד כמו שהתבאר בטבעיות ואולם שהזהב הוא רב הקיום הנה זה מבואר מענינו עד שכבר העידו בו שהוא יעמוד אלפים מהשנים תחת הקרקע מזולת הפסד כלל והנה היו הקרסים אר יחוברו בהם יריעות העזים מנחשת לפי הם בלתי מכונים בעצמם אבל הם משמשים ליריעות האהל התחתונות וכבר מרה התרה במאמר הכולל כי משמשי המשכן יהיו מנחשת שנאמ' לכל כלי המשכן בכל עבודתו וכל יתדותיו וכל יתדות החצר נחשת והנה היה מספרם חמשים לסבה שקדם זכרה והוא מבואר שהקרס החמשים ישים המשכן אחד ומדובק בשלמות. וכן השם יתע' ישים פועל מניעי הגרמים השמימיים אחד כי לא יבא מרבים פעול אחד במספר אם לא מפני שהם עלולים מאחד במספר כמו שביארנו בחמישי ממלחמות ה' והנה היו יריעות עזים עודפות על יריעות המשכן מכל צדדיהם כדי שישלם להם הכסוי בשלמו' עם שכבר היה זה לשמור יריעו' המשכן שלא יתלכלכו . ומכסה עורו' האלים ומכסה עורות התחשים היה לתוספ' שמירה לאהל שלא ישיגהו הפסד מצד הרוח והגשם עד שכבר ישלמו בזה שיהיה באהל ארבעה מינים והם יריעות המשכן ויריעות העזים ומכסה עורות האילים

ומכסה עורות תחשים להעיד כי מאלו הגרמי' השמימיים יושפעו בכאן ארבעה מינים מצורות כמו שקדם. ולזאת הסבה היתה הפרוכת על ארבעה עמודים ואולם הבריחים והאדנים היו לתת קיום לבניין המשכן ואמנ' הסמך שיהיה לפתח האהל היה על חמשה עמודי' והיו האדנים מנחשת. לפי שהוא בין שתי המזבחות המורים על הפסד. וסבת ההפסד הוא הגשם והנה הגשמים הראשונים המורגשים הם חמשה היסודות הארבעה והגרם החמישי והוא הגרם השמימיי כי הוא גם כן סבת ההפסדים במקרה כמו שקדם ואפשר שיונח הגרם החמישי בזה המקום החומר הראשון כי הוא סיבת כל ההפסדים מצד קבול ההפכים והם האיכויות הראשונות הנמצאו' ליסודו' במה הם יסודות והנה לחסרון מעלת החומר היו האדנים מנחשת שהוא פחות וקל ההפסד וכבר נכפל מספר החמש בכל חצר המשכן וזה שגובה הקלעים היה חמש אמות וחציו העליון היה גבהו חמש אמות וכן חציו התחתון וחצר המשכן שהיה בו המזבח היו חמשים בחמשים שהם חמשה מהמעלה השנית כי העשרה הם כמו אחד ועשרים כמו שנים ולזה היה העשרה סוף המספרים והנה היו מנחשת כל אדני החצר וכסוי המזבח וכל כלי החצר להורו' על חסרון מה הורה עליו הנמצא בחצר והעדר הקיום ממנו והוא התחלה החומרית והנה היו במזבח ארבע קרנות והיו תוצאותם ממנו להורות על שהפסד המורכב יהיה מצד היסודו' אש' מהם הורכב וממנו יצאו בהפסדו וישוב אל יסוד ליסודו והנה המסך שהיה לשער החצר מארבעה מינים על ארבעה עמודים היה להעיד כי הכונה היתה בגשמים בעבור הצורה שהם ארבעה לאלו הנמצאות השפלות כי החומר הוא בלתי מכוון לעצמו:

פרק כז

פסוק כ

פרשת ואתה תצוה

ואתה תצוה וגו' עד וזה הדבר אשר תעשה.

ביאור דברי הפרשה

ואולם התועלות המגיעות מכל זה הם מבוארות כמעט עיון עם מה שקדם לנו מהדברים בזה וזה שהדלקת המנורה בערב ובבקר בשמן זית זך כתית באופן שיעלה נר תמיד כבר התבאר התועלת המגיע מזה במה שקדם עם שבזה מההדור והכבוד לבית קדש הקדשים מה שלא יעלם כמו שזכר הרב המורה. והתועלת המגיע בהיות הכהנים משפחה אחת מיוחדת ולא עבר זר בתוכם יתבאר ממה שאומר וזה שכבר הקדמנו כי התועלת במקדש ובעבודה הנעשית בו היתה להישיר האנשים להשיג השם יתע' ולרבוי המונעים ובקושי אשר בהגעת כמו זאת השגה התחכם השם יתעלה שתהיה שם משפחה מיוחדת יהיה

כל השתדלותה בהשלמת השכל ולא יהיה לה טרדה באסיפת הקנינים כי זאת המשפחה עם התמדתה בעיון תמיד יגלו לה מסודות המציאות הרבה עם מה שהישירה אותם התורה לזאת השגה בעניני בית המקדש ובעבודה הנעשת בו ולפי שלא היה אפשר שיהיו כל ישראל פנוים ממלאכה חוייב שישוב זה הענין אל משפחה מיוחדת והנשארים היו עושים מלאכתם יזונו ממנה הם וזאת המשפחה במה שיתנו להם מהמתנות לפי מה שהגבילה התורה ובחר השם יתעלה שבט לוי מבין שאר השבטים להיותה הנבחר מהם מלידה ומבטן ומהריון וממנו בחר באהרן ובזרעו להיותו ממשפחה היותר נבחרת ממשפחות הלוי והיותר מוכן אל השלמות ולא היתה הכונה בבני משה לפי שלא היה יחסם שלם מצד אמם כי היא היתה מדינית ובהפך זה היה זרע אהרן כי אמם היתה ממשפחה נבחרה מאד. ולזה ספרה התורה יחסה כמו שזכרנו במה שקדם וכבר בארה התורה כי הכונה היא בכהונה לזה התכלית שזכרנו אמרה על הכהנים יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל. ואמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיו. ובזה גם כן תועלת אחר וזה כי השם יתעלה להיותו אחר רצה שלא תהיה זאת העבודה הנעשית לו כי אם במקום אחד על ידי משפחה אחת בהפך מה שהיו עושים עובדי עבודה זרה שהיו עובדים אלהיהם בכל עריהם כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה והנה נצטוו שיהיה להם בגדים מיוחדים בעת העבודה יהיו להם לכבוד ולתפארת כי בזה מההדור והכבוד לשם יעת' מה שלא יעלם עם שזה תהיה סבה שתתבודד מחשבתם בעת העבודה בשם יתע' ולא ישלחו מחשבתם בענינים אחרים לראותם כי הם אינם עתה באופן שהיו קודם השתדלותם בעבודה בשכבר נכנסו בגבול הקדושה הנפלאה בלבשם אלו הבגדים ובבגדי כהן גדול עם אלו התועלות תועלות אחרות וזה כי מפני שההשגחה האלהית תלוה לדבקים בשם יתעלה להצילם מהרע הנכון לבא עליהם ולהישירם אל הטוב ראוי לבא עליהם במה שיודיע להם מהעתידות כמו שבארנו בשני מספר מלחמות יי' ובביאורנו לספר איוב והיה בלתי אפשר שתלוה כמו זאת ההשגחה הנפלאה כי אם לאנשים מעטי המספר התחכם השם יתעלה להישיר הנכבד שבזאת המשפחה הנבחרת אל שתגיע לו ידיעת העתידות בעניני ישראל הכוללים כדי שתדבק לישראל זאת ההשגחה הנפלאה באמצעותו ולזה היו שמות שבטי ישראל כתבים באפוד ובחשן כדי שתשוטט מחשבת הכהן בהם תמיד בצד שיכללם והיו שם האורים והתומים להישיר הכהן שרוח הקדש שורה עליו אל שתגיע לו הנבואה באלו הענינים שישאלוהו מפני ששוטטה מחשבתו בהם ולהעיד לבו להתבונן בענין אלו הבגדים כדי שיגיע לו מהם התועלת המכוון היו במעיל האפוד הפעמוני' ההם להשמיע לו קולם כדי שיקיץ משינת

ההתרשלו' וישים כל כונתו בענין אלו הבגדים והנה היה מעיל האפוד מתכלת להיותו עינו כעין הרקיע כמו שזכרנו במה שקדם והיו בחשן אלו האבנים היקרות המתחלפות להישיר אל הגעת הנבואה כי הנביא יצטרך לו השתדלות מה להעיד כחותיו באופן שיגיע לו ההתבודדות הראוי. הלא תראה שאמר אלישע ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ברצותו שתגיע לו הנבואה ואפשר שבאלו האבנים היה כח להרחיב הלב ולעורר הכח הדמיוני והשכל באופן שיתישר להגעת הנבואה וכבר התבאר זה הענין מאחלמה לפי מה שהגידו ממנה קצת הקודמים וכן הענין לפי מה שאחשוב בשאר האבנים עם מה שהיה בזה מהכבוד וההדור לשם יתעלה והנה היו האפוד והחשן מארבעה מינין אלו שהיו מהם יריעות המשכן והפרוכת להעיד על מציאות הצורות באלו הענינים השפלים שמספרם ארבעה כמו שזכרנו במה שקדם והיה חוטן כפול ששה וחוט של זהב כפול בתוכם להורות על ששה התחלות אשר לנמצא שכבר יש להם התחלתה קודמת להם מתחלפת במדרגה להם תכלית החלוף כמו שיתחלף חוטי הזהב לחוטי התכלת ושאר המינים בכבוד ובקיום והוא העולם המושכל אשר התחלתו השם יתעלה וזה התועלת בעינו יגיע במצו' שבת ובעני' השמיטה כמו שקדם. והנה התועלת בעינו יגיע במצו' שבת ובעני' השמיטה כמו שקדם. והנה התועלת המגיע במה שנכתב בציץ קדש ליי' הוא להעיד שאלו הבגדים הם כלם להעיד אל השגת מה שהוא קדש ליי' והם הצורות השופעות ממנו ואולם התועלת המגיע בנשאו עון הקדשים על האופן שזכרנו הוא מבואר כי בזה ישלם התיקון המכוון בענין הקרבנות וזה שאם היתה טומאת התהום מפסדת הקרבנות כבר יקרה בזה מהקלקול בענין טהרת המצורע והזב והזבח והיולדת ומה שידמה להם שישארו בלתי שלמי הטהרה לאכול הקדשים ולבא למקדש ויגיע בזה מההפסד כשתודע זאת הטמאה אחר זמן ארוך מה שלא יעלם ולפי שכבר אפשר שנטמא הדבר הקרב ולא נודע ויגיע בזה כמו זה ההפסד היה הציץ נושא עון הקדשים על האופן שזכרנו ואולם היה הבדל בזה בין המקריב ובין הקרב כי אינו מרצה כמקריב כי אם על טמאת התהום והיא הטומאה שלא נודע ענינה לשום אדם והוא מרצה בקרב גם על הטומאה הידועה כשלא נודעה קודם ההקרבה לפי שכבר יתכן שישמר המקריב מענין הטומאו' יותר ממה שישמ' מהם הדבר הקרב וזה מבואר בנפשו ולזה אין ראוי שיהיה הכהן שוגג לטמא בטומאת ידועה לזולתו כי הוא ראוי שיפליג החקירה בזה ואולם הדבר הקרב יגיע בו רבי' ואי אפשר בו כמו זאת השמירה. ואולם התועלת במשחת אהרן ובניו בשמן המשחה ובהקרבת הקרבנות עליהם לקדשם ולהכניסם בגבול הכהונ' הוא מבוא כי לא יתכן שיאמן שיעתקו אלו האנשים מהיותם בלתי כהנים אל שיהיו כהנים

בזולת רושם מוחש עם שזה גם כן יביא במחשבתם שהם כמו בריאה חדשה ויתקדשו מהפעולות ההמוניות אשר הם מסובבים בהם ובהקרבת הקרבנות היה תועלת אח כי בזה יכופרו חטאיהם ויאות אחר זה שיכפרו על ישאל וזה יתבאר ביאור יותר שלם עם זכירת הקרבנות האלו במה שאחר זה. ואולם שרשי אלו המצות הם אחד עשר:

השרש הראשון הוא שהשמן שהיו מדליקים בו את המנורה יחוייב שיהיה שמן זית זך כתית באופן שתעלה המנורה נר תמיד ולזה יחוייב שיהיה בה מהשמן בשיעור שיספיק להעלות נר מערב עד בקר כי בזולת זה לא ישלם שתעלה נר תמיד כי כבר יכבה בלילה ושערו חכמים שיהיה חצי לוג בכל נר כבר נתבאר זה השרש בראשון מיומא ובעשירי ממנחות ומזה המקום יתבאר שהוא מחוייב שתהיה הפתילה נכונה אל שתלקח בה השלהבת באופן שתהא השלהבת עולה מאליה כי בזולת זה לא ישלם לה שתעלה נר תמיד כבר נתבאר זה בשני משבת:

השרש השני הוא שאין מחנכין המנורה אלא בהדלקת נרותיה בערב שנאמר מערב עד בקר למדנו מזה שהדלקת הערב היא הקודמת ולזה קרא בסוף הפרשה הזאת הדלקה אשר תהיה בבקר הטבה והנה הטבת ההדלקה היא הטבתה אחר ההדלקה בהכרח כבר נתב' זה השרש בד' ממנחות:

השרש הג' הוא שהטבת הנרות הוא דישון הנר שכבה כשיסיר הפתילה וכל השמן שבו וישים בו פתילה חדשה ושמן והנה זה עם שהוא מבואר בעצמו למדנו אותו ג"כ מקל וחור מדשון מזבח החציון וזה שאם הקפידה התורה בה במזבח החציון כ"ש שתקפיד בזה במה שהוא בקדש כמו שמנורה ומזבח הזהב. והנה היה שם משים זה אל מקום הדשן הנזכר בפרשת ויקרא וזה מבואר מאד חיובו כבר נתבאר זה השרש בעשירי ממנחות:

השרש הרביעי הוא שהדלקת המנורה יחוייב שיהיה מן האש אשר לפני יי' במזבח החיצון רוצה לומר מה שהיה ממנו כנגד קדש הקדשים כי ממנו יהיו לוקחין במזבח הקטרת כמו שיתבאר בפרשת אחרי מות ולה הוא מבואר כי בבקר אם כבה הנר האמצעי שהוא המערבי אין מדליקין אותו משאר הנרות כי הוא כמו שרש וראש להם כמו שהתבאר אך ידליקוהו ממזבח החציון ואמנם אם כבו שאר הנרות מדליק האחד חברו כבר התבאר זה השרש בשני משבת:

השרש הה' הוא שהוא מואר מצד הוראת הגדר איכות עשיית אלו הבגדים והם בגדי כהן הדיוט היו מפשתן שחוטו כפול ששה זולת אבנט שהיה מצמר ופשתים והוא היה מכ"ד חוטין ששה של פשתן וי"ח משלשה מיני צמר שהם תכלת וארגמן ותולעת שני

וכלם היו מעשה רוקם לא מעשה מחט אבל מעשה אורג וזה כלו שוה באלו הבגדים בבגדי כהן גדול ובבגדי כהן הדיוט כבר נתבאר זה בפרש' ואלה פקודי שנאמר ויעשו את הכתונת שש מעשה אורג לאהרן ולבש את המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש ואת מכנסי הבד שש משזר ותכלת וארגמן וכבר נתבאר זה כלו בשביעי מיומא. והנה היו המכנסים מראש המתנים ועד סוף הירכים כדי שיכסו בשר הערוה שנאמר לכסות בשר ערוה נתבאר זה בשני מדנה. והציץ של כהן גדול לא היה אל מול פניו שנאמר והיה על מצחו תמיד והיה על המצנפת שנאמר אל מול פני המצנפת יהיה ולזה הוא מבואר שלא היה מקיף ראשו בכללות. אבל היה מגיע מאזן לאזן והיה נקשר בפתיל תכלת אחורי האזנים שנ' ושמת אותו על פתיל תכלת והנה היה שם רחב שתי אצבעות והיה כתוב בו בשני שטין קדש לייי' קדש ממטה לייי' מלמעלה להעיר על עליונות השם יתע' על כל הדברים כבר נתבאר זה בחוש לקצת רז"ל וכולם מלשון התודה יתבאר שאם כתב קדש לייי' בשטה אחת כשר כבר נתבאר זה בראשון בסוטה ובשני מגטין ואולם המעיל היה כלו מתכלת חוטו כפול י"ב וזה יתבאר מצד הוראת הגדר ונתבאר כמו כן מן החוש וחוטי שוליו כ"ד שמנה מכל מין שנאמר בהם משזר בפרשת ואלה פקודי ונאמר רמני תכלת וארגמן ותולעת שני משזר והנה היו הרמונים כצורת רמונים שלא נפתחו פיהם ותלו אותם במעיל ונתבאר מן החוש כי בכנף הרמונים היו. ומניח בכנף אצל כל רמון פעמון זהב כבר נתבאר זה בתשעה מזבחים. והנה האפוד היה מכ"ח חוטין ששה מכל מין ומין מארבעה המינין וחוט של זהב באמצע כמו שביארנו. והנה היה רחבו כרחב גב האדם והיה לאחוריו מתחת השחי עד הרגלים וכמו שתי ידות יוצאות ממנו שחובר אותו בהן כבר נתבאר זה בשביעי מיומא. והנה החשן היה מכ"ח חוטין כמו האפוד והיה ארכו ורחבו זרת וכופלו זרת ויהיה זרת ברובע וכן היו הארבעה טורים הנזכרים בתורה והיה כתוב בהם שמות השבטים כתולדות' וקודם להם היו כתובים בו שמות האבות והם אברהם יצחק ויעקב ואחריהם היה כתוב שבטי יה כמו שהתבאר זה מן החוש לקודמים מרז"ל וכבר התבארה הסבה בזה במה שקדם ובארבעה טבעות החשן היו טבעות בשתי מהם היה נתלה בשרשרות זהב ובשתי הטבעות התחתונים היה נקשר בפתיל תכלת בשתי טבעות שהיו כנגד טבעות המקום ההוא מאחוריו ותופר עליו תשתי כתפות יתחבר בהן החשן לאפוד ובכל אחד מהכתפות היה בה אבן היו בה ששה משמות בני ישראל בתולדותם כאלו תאמ' שבאבן הימנית תהיה כתו' ראובן בשטה אחת ואחר כך היה כתוב שמעון בשטה הראשונה מהאבן השמאלית וכן על הדרך הזה ולא היו כותבין ששה מהשמות בסדר באבן הימנית והששה הנותרים באבן השמאלית כי

מפני שהיתה הכונה בזה שתתבודד מחשבת הכהן בענינים המשותפים לכל ישראל מצד מה שהם משותפי' להם היה שתהיה הכתיבה הזאת באופן שתחבר מה שבצד השמאל משמות השבטים למה שבצד הימין כי הכהן כשיתבונן באלו השמות בסדור לפי תולדות השבטים יחוייב לו שיביט בימין ובשמאל מצד מערב עם שכן היה סדור השבטי' בחשן ר"ל שהיו שמות השמאל נמשכים לשמות הימין בכל אחד מהשמות ולפי שדקדקה התור השיהיה מכפר השמו' שבצד השמאלי מן האפוד שוה למספר השמו' שבצד הימני היה נמשך מזה הדקדוק שהיה השווי נמצא בזה במספר האותיות אחר שכבר יה זה אפשר ולה היו כותבין יהוסיף עם אות הה"א. כבר נתבאר זה השרש בראשון מסוטה:

השרש הו' הוא שהכהנים הם כזרים אצל העבודה בעת שאין בגדי הכהנה עליהם כמו שבארנו בביאורנו לזאת הפרשה והם ד' לכהן הדיוט וח' לכהן גדול ולזה אם היו בגדיהם יותר או פחות או שהיה שם דבר חוצץ בין בשרם ובגדיהם תהיה העבודה פסולה כבר נתבאר זה בשני ובשלישי ובתשיעי מזבחים ובז' מיומא:

השרש הז' הוא שאלו הבגדים ראוי שיהיו לכבוד ולתפארת כמו שזכרה התורה ולזה הו' מבואר שאם בלו או נקראו באופן שלא יהיו לכבוד ולתפארת הם פסולין כבר נתבאר זה בשני מזבחים:

השרש הח' שבגדי כהונה אינם באים אלא משל צבור כמו שיתבאר בפרשת כי תשא וכבר נתבאר זה בשלישי מיומא:

השרש התשיעי הוא שבלבישתם הבגדים היו לובשים המכנסים תחלה והיו חוגרים למעלה מראשי מתניו ואחר זה לובשים הכתנת וחוגר באבנט כנגד אצילי ידיו אצל בית השחי שכבר פירש יחזקאל ולא יחגרו ביזע ואחר זה צונפים המצנפת כמו כובע וזה אמנם הוא כן בכהן הדיוט. ואולם כהן גדול אחר שחוגר באבנט לובש המעיל ועליו האפוד והחשן וחוגר בחשב האפוד על המעיל מתחת החשן ואחר צונף במצנפתו והיה קושר הציץ למעלה מן המצנפת והיה ריוח ביניהם להניח שם תפילין של ראש והיה זה כן כי מפני שהוא אפשר להניח מזולת שיהיה שם דבר חוצץ בין בגדי כהונה לבשר ההן ואולם בתפילין של יד אי אפשר זה ולא היו מניחי' תפלין של יד בשעת עבודה כבר נתבאר זה שהסדור היה בזה האופן מדברי התורה כבר תבאר זה בשני מזבחים:

השרש העשירי הוא שאין נשאלים באורים ותומים אלא לכהן גדול שרוח הקדש שורה עליו כי הוא אשר אפשר שישא משפט בני ישראל על לבו מפני מה שהתבודדה מחשבו בענין השבטים ואין נשאלים בהם אלא לדברים כוללים לכל ישראל כי לזאת הסבה היו שמות השבטים כלם על לב הכהן ולזה אין נשאלין אלא למלך אל לב"ד או למי שצרך

הצבור בו שנ' ולפני אלעזר הכהן וגו' הוא וכל בני ישראל וכל העדה והנה היה יהושע מלך כבר נתבאר זה השרש בז' מיומא:

השרש הי"א הוא שהציץ מרצה עון הקדשים בזמן שהוא על מצחו וזה אמנם הוא כשנטמ' המקריב בטמאת התהום שלא היתה ידועה או שנטמאו הקדשים ולא נודע לכהן עד שהקריב אמוריו שנ' והיה על מצח אהרן כמו שבארנו ממה שקד לביאורנו זה הפסוק כבר נתב' זה השר' בששי מפסחים:

פרק ל

פסוק יא

פרשת כי תשא

כי תשא את ראש בני וגו' עד ועשית כיור נחשת

ביאור דברי הפרשה

ואולם התועלות המגיעות ממה שנזכר בזאת הפרישה הם אלו:

התועלת הראשון הוא להסיר הנזק שאפשר שיגיע לאנשים מהמספר ולזה רצה שיפקדם אז בחצאי השקלים:

התועלת השני הוא להמציא מה שתעשה בו עבודת אהל מועד תמיד והנה התבאר במה שקדם. ויתבאר במה שיבא התועלת המגיע בעבודת אהל מועד ואולם שרשי המצוה הזאת הם ארבעה:

השרש הראשון הוא שהכל חייבין במחצית השקל ואפי' כהנים ולוים שנאמר ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל והנה שבט לוי הוא מבני ישראל ומזה המקום נלמד שאין זאת המצוה נוהגת בנשי' כי אינן מבני ישראל ואינה נוהגת בעבדים כי אינם מבני ישראל ולא בקטנים כי אינם בני מצוה וכבר יתבאר באלו שאם נתנו מקבלים מהם ממה שאמר בספר עזרא ולמדנו מזה שמי שיהיו יותר ראוים מאלו לקבל נדבותיהם בבניין בית המקדש יקבלו מהם מה שיתנדבו וכבר יתבאר שחצאי השקלים יתכן שיעזרו בהם לבנין בית המקדש מאדני המשכן שנעשו מהם כמו שהתבאר במה שיבא אחר זה ולפי שהתורה הגבלה חצאי השקלי' לעבודת אהל מועד למדנו מזה המקום שראשונה יעשה מזה עניין עבודת אהל מועד. אך אם הותיר יעזרו מהם לבנין בית המקדש כבר נתבאר זה השרש בראשון וברביעי משקלים:

השרש השני הוא שאין פוחתין מחצי השקל שהיה בימי משה שהיה עשר גרה של שקל כסף וכאשר היו השקלי' גדולים מזה השעור היה נותנין חצי השקל אשר בזמנם להחמיר עליהם וזה כי

התורה אמרה מחצית השקל ואמרה כי השקל הוא עשרי' גרה ומאשר לא אמרה שיתנו עשר גרה ידמה שלא יפחתו ממחצית השקל ולא מעשר גרה וזה היה להחמיר כי הוא ספק של תורה כבר נתבאר זה השרש בשני משקלים:

השרש השלישי הוא שמי שאבד שקלו קודם שיגיע לידי גזבר של הקדש חייב לשלם שנאמר ונתת אותו על עבודת אהל מועד כבר נתבאר זה השרש בשני משקלים:

השרש הרביעי הוא שבאחד לחדש ניסן ראש השנה לשקלים כי התורה דקדקה בהקמת המשכן שיהיה באחד בניסן אמ' בפרשת אלה פקודי ביום החדש הראשון באחד לחדש תקום המשכן אהל מועד ובזה תמצא שדקדקה בענין הקרבנות לזכור חג המצות תחלה קודם שאר המועדים ולפי שכבר מצאנו בעניין המעשרות שיהיה מה שבשנה האחת בלתי מעורבת עם מה שבשנה הקודמת שנאמר עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו'. למדנו שראוי שתהיה עבודת אהל מועד נעשית משקלי השנה ההיא כי הם הופרשו לצרכי השנה ההיא אך אם לא הספיקו נעזרים משירי השקלים הקודם שהרי הוא על עבודת אהל מועד כבר נתבא' זה השרש מראשון מראש השנה ומשבועות ומששי מיומא ומשמיני ממנחות:

ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה וגו' עד ואת' קח לך בשמי'

ביאור דברי הפרשה

והנה התועלת בזאת המצוה מבואר וראוי שתדע כי זאת הרחיצה יחוייב שתהיה מעומד כי זה הוא הנהוג בענין רחיצת הידים ועוד שהיא הולכת מהלך העבודות והנה דקדקה התורה בענין העבודות שיעשו מעומד שנ' לעמוד לשרת. ואולם שרשי זאת המצוה הם שלשה:

השרש הראשון הוא שזאת המצוה תהיה בעת שהם מתוארין כשהם באים לאהל מועד או אל המזבח לשרת וזה אמנם הוא בשחרית לבד ולזה יתבאר שאם עבד ולא קדש בחשרית בזה האופן חייב מיתה בידי שמים ועבודתו פסולה שנאמר ירחצו מים ולא ימותו חק עולם לו ולזרעו לדורותם כמו שביארנו בביאור זה הפסוק והנה היה ראוי שיהיה זה הקדוש בשחרית כי אז נתלכלכו הידים והרגלים מן המותר הנדחה להם בזיעה וראוי גם כן שיקדש ידיו ורגליו אחר היותו מסיך רגליו או מטיל מים כי אלו הענינים יכריחוהו לצאת ממקום העבודה ויתואר מפני זה אז שהוא בא שם לשרת אלא שאין זה הקדוש ראוי במדרגת הקדוש אשר בשחרית כי כבר יתכן עם זה שתהיה ידיו ורגליו נקיו' ולזה לא יתחייב עליו מיתה בידי שמים וכן הענין בקדושים שנזכרו בפרשת אחרי מות המיוחדים לכהן גדול והם הקדושים שהם עבודה לעבודה כי הם יהיו עם היות

ידי הכהן ורגליו נקיות וכבר נלמד זה גם כן ממה שאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם שאין הכתוב מדבר אלא בקדושים השוין באהרן ובבניו כבר נתבאר זה השרש בשני מזבחים ובשלישי מיומא ובתשיעי בסנהדרין:

השרש השני הוא שהקדוש ידים ורגלים הוא שיקדשו ידיהם ורגליהם יחד מעומד וזה יהיה כשיניח ידו הימנית על רגלו הימנית ורגלו השמאלית על רגלו השמאלית ושוחה ומקדש ויתבאר שהוא צריך שיהיה מעומד כי היא עבודה והעבודה לא תהיה כי אם מעומד וצריך גם כן שלא יהיה דבר חוצץ בין המים ובין ידיו ורגליו כי אין זה דרך הרחיצה והיא לא תהיה בעצמות רחיצה לאלו הדברים אבל לבגד ההוא החוצץ ביניהם ובין המים עם שזה הוא שרש כולל לכל העבודות שלא יהיה דבר חוצץ בין היד לכלי או לדבר הקרב ובין הרגל והמקדש ולזה דקדקה התורה שיהיו בגדי הכהונה על בשרם בזולת חציצה כבר נתבאר זה השרש בשני מזבחים:

השרש השלישי הוא שצריך שידבקו במים אשר יקדשו מהם גדר המים שנאמר ונתת שמה מים וצריך שיהיה בכלי ההוא כשעור שיהיה בו כדי לקדש ממנו ארבעה כהנים שנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם והנה היו ארבעה אהרן ואלעזר ואיתמר ופינחס כבר נתבאר זה השרש בשני מזבחים:

פרק לא

פסוק יח

ויתן אל משה ככלותו עד ראה אתה אומ' אלי.

אמר רבי לוי ראיתי לזכור קצת ספקו' יקרו בזה הספור קודם שאתחיל בביאורו כדי שיובן לנו הביאור אשר בו נצא מהספקות ההם. והנה הספק האחד הוא שהוא בלי ראוי שיאמן שיעשה הנביא ע"ז חלילה לו מרשע ואם אמרנו שהוא אהרן אחר ר"ל שאיננו אחי משה הנה היה ראוי שיתבא' זה התורה לכבוד אהרן וכדי שלא יקלו האנשים בעשיית ע"ז מפני חשבם שאהרן אחי משה עשה אותה עם מה שהתפרסם משלמותו. והספק השני שאנחנו לא מצאנו בזה עונש לאהרן אשר עשאה והיה ראוי שישיגהו עונש נפלא אבל מצאנו שעשאו השם יתע' כהן גדול לעבוד לפניו. והספר השלישי הוא שכבר יראה מדברי אהרן למשה. שהוא התנצל על ענין המעשה ההוא ולא נראה ממאמרו התנצלות לו אם לא נאמר שהוא במה שאמר ויצא העגל הזה רוצה לומר מעצמו ואם היה הדבר כן הנה התנצל בדברי שקר כי הוא צר אותו בחוט וזה בלתי ראוי שיאמן ועוד שאם היה הענין כן היה ראוי שיכחישהו משה כי הוא היה נביא וידע איך היה הענין וזה הפך מה שנראה מזה המאמר כי לא ראינו שהשיב משה דבר על דברי אהרן. והנה אלו

הספקות יותרו לפי מה שאומר והוא כי הנביא כאשר ראה את העם שהוא ברע ויודע שאם יוכיחם על זה לא יקבלו דבריו אבל ימיתוהו ויבאו להריסה נפלאה באופן שיאבדו כלם חשב שאין לו המלט מזה הרע ולא יצילם ממנו אלא כשיראה עצמו שהוא מסכים עמהם והתחכם להאריך הענין כפי מה שיוכל עד אשר יבא משה ואז ינצלו בו לחוזק מדרגתו לא יוכלו לעשות דבר כנגדו ושאל מהם תחלה הנזמי' אשר באזני נשיהם בניהם ובנותיהם להרחיק הענין כפי היכולת כי הנשים והקטנים יקשה להם לעזוב תכשיטיהם ולא יפותו בזה אלא בזמן ארוך וכאשר ראה שהם הסכימו על זה עשה מהזהב ההוא תמונת עגל ולא עשה ממנו תמונת טלה לשמרם שלא ישובו אל האמונה הנפסדת שיצאו ממנה כי במעט מניע יתכן שישובו אל האמונה ההיא אשר התחכם הש"י להעתיקם ממנה בענין פסח מצרים כמו שביארנו שם ולפי שהמזל העולה אחר טלה הוא שור התחכם אהרן לעשות תמונת שור כדי שיבטחו בו יותר ויאמינו שהוא מסכים להם כאלו יאמר שהטעות היה למצרים נתתם הממשלה למזל טלה כי היא למזל הבא אחריו והוא שור וכאשר ראה שעדיין לא בא משה צר אותו בחרט כדי שתתעכב המלאכה זמן ארוך באופן שיבא משה קודם השלמה וידמה שהוא אמר להם שזאת המלאכה אין ראוי שתעשה כי אם ע"י השלם שבאומה כי היא מלאכה נכבדת מאד וכאשר ראה שכבר נשלמה המלאכה ועדין לא בא משה אז התחכם להאריך הענין עוד ובנה מזבח לפני הגל וכאשר נשלמה מלאכתו ועדין לא בא משה התחכם להאריך הענייַן עד מחרת היום ההוא ולזה אמרו חג ליי' מחר והשם השכימו בבקר והעלו עולות וזבחו שלמים ועשו מן העגל אלוה וידמה שאנשים מעטי המספר טעו אחריו שכבר תראה שלא נפל מהעם כי אם כשלשת אלפי איש כאשר דנו התועים אחריו להריגה וסבת מיעוט התועים אחריו היתה ראותם כלם העשות העגל על יד אהרן והיותו צר אותו בחרט זמן ארוך וזה ממה שייסד בלב המבינים מהם שאי אפשר שיהיה לתמונה ההיא כח אלהי כי היא עשויה בים אדם והוא אשר צייר אותה בחוט והפריד ממנה קצת המתכת כדי שתשלם לצורה ההיא צורה שרצה. ואולם אפשר שיטעה בזה מי שלא יראה העשות הצורה על ידי אדם ולזה אמר ישעיה לגנות עובדי הפסילים המסוכן תרומה עץ לא ירקב יבחר וגו'. ואמר עוד למעשה ידיו ישתחוו לאשר עשו אצבעותיו כי הוא רחוק שיטעה האדם ויתן אלהות למה שראה שהוא נעשה ע"י אדם כי האדם הוא קודם במעלה למלאכה הנעשת על ידו. ואחשוב כי אחר שבא משה בתוך הענן ועמד שם שני ימים או שלשה פחד העם שיהיה משה מת ובקשו מאהרן מה שבקשו כי לא היה ידוע להם שיעמוד שם ארבעים יום וידמה שגם אהרן לא ידע כמה יעמוד שם משה ואולם היה יודע כי הוא היה עומד

שם לקבל מצות התורה ולזה התחכם להשבית המלאכה בזה האופן כפי היכולת ולא היה בידו להתרשל מהמלאכה כדי שתתעכב זמן ארוך שאם יראו זה יכירו שהוא אינו מסכים עמהם ויפול במה שהיה בורח ממנו ולזה התנצל אהרן ואמר למשה אתה ידעת את העם כי ברע הוא ואומר להם למי זהב התפרקו רוצה לומר שיתפרקו הנזמים אשר באזניהם כדי שיקשה זה בעיני רובם ותשבות המלאכה כי הנשים והקטנים יקשה להם לעזוב תכשיטיהם. ואשליכהו באש להתיכו ולא עשיתי דפוס להשליך בו הנתך אבל ציירתי אותו במלאכה ויצא העגל הזה באורך הזמן שלא היה באופן שיהיה ראוי לטעות אחריו. ואולם מה שזכר במשנה תורה שכבר התאנף יי' על אהרן הנה הסבה בזה מפני שהיה סבה מה להחטיאם ואע"פ שהיתה כוונתו טובה והנה זהו מה שנראה לנו בהתחת אלו הספקות והוא נפלא מאד ומעיד לעצמו מכל צד ומכל פנה ואחר שנשלם לנו זה נבאר המלות וקצת הדברים אשר כאן בזאת הפרשה כתובים באצבע אלהים ר"ל שעשרת הדברי' נכתבו באלו רוחות ע"ד מופת והנה מציאות הכתיבה איננו נמנע בעצמותו ואולם מה שהוא נמנע מצד הטבע הוא שתהיה כתיבה בזולת מלאכת האדם ובזה האופן יבואו כל המופתים כמו שבארנו בשישי מספר מ"י וזכרנוה במה שקדם:

ביאור דברי הפרשה

ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הנה הראשון הוא בדעות והוא לפרסם ענין המופתים אשר יעשה אותן השם יתעלה ע"י נביאו עד שכבר עמד הנביא מ' יום וארבעים לילה בזולת אכילה ושתיה והיה שם לוחות בלתי נעשו' ע"י אדם והיו עשרת הדברות כתובים בהם לא על יד אדם אבל היה מציאותם ע"ד מופת וזה כלו היה מוסיף להם אמות בענין התורה שהיא מהשם יתעלה:

התועלת השני הוא לפרסם רוע תכונת ישראל ושהם לא היו מצד עצמם ראויים אל שתדבק בהם ההשגחה האלהית בזה האופן שדבקה בהם אבל היתה ההשגחה בהם מצד האבות כמו שאמר במה שקדם ולזה אמר משה עליהם בהתפלל לשם יתעלה זכור לאברהם וליצחק ולישראל עבדיך וזה כלו. ממה שיורה שההשגחה שתדבק בטובים תמשך לזרעם באופן כולל כמו שבארנו בששי מספר מלחמות יי':

התועלת הג' הוא במדות. והוא כי האדם כשיראה כוונת האשים לעשות רע וידע שאם יוכיחם על זה לא יקבלו ממנו הנה ראוי לו שיראה להם שהוא מסכים עמהם ואז יוכל להתחכם למנוע הרע ההוא בכל פנים שאפשר כי הם יבטחו בו ויחשבו שהוא מסכים עמהם וזה מהתחבולות הטובות שיעשו האנשים למנוע הרע מאוהביהם וזה שהם יראו שהם מסכימים להרע להם עם האנשים הקמים עליהם ובזה האופן יצילם ולזה תמצא כי

אהרן כשידע שלא ישמעו לו ישראל אם יוכיח על עשותם האלהים שבקשו ממנו הראה עצמו שהוא מסכים עמהם והתחכם בכל הפנים שאפשר למנוע מהם הפועל ההוא כמו שביארנו ואמנם כעס עליו השם יתע' ואמר להשמידו עם ישראל לעוצם החטא בזה כי ראוי שימסר האדם עצמו בו להריגה ולזה היה ראוי שיוכיחם ויהיה מה שיהיה כי אין ראוי שיראה האדם שיסכים בזה הפועל המגונה בשום פנים עם שהוא היה סבה מה להחטיאם ולפי שכונתו היתה טובה נתן ה' שכרו ושמהו כהן גדול:

התועלת הד' הוא בדעות. והוא להודיע שכבר ימלטו מהרע אוהבי האיש הטוב כדי שלא יקרה לו צער וכאב לב ולזה ניחם יי' על הרע אשר דבר לעשות לעמו כשראה שהיה הדבר קשה למשה ומפני זה הראה ג"כ משה לשם יתעלה שיקשה בעיניו מאד אם לא ישא חטא ישראל עד שהוא יבחר מותו מחייו:

התועלת הה' הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיבקש מחילת העון בעוד שבעל העון מחזיק בו לזה לא בקש משה מהשם יתעלה שישא חטאת ישראל אם לא אחר השחתת העגל והריגת הטועים אחריו ולפי שלא נשלמה אז חריגת הטועים אחריו קבל השם יתעלה דבריו אך אמר שהוא ימחה מספרו מי אשר חטא לו ונגף הנשארים מהתועים אחרי העגל והבטיח משה שלא תעדר מהם מפני זה העון ירושת הארץ וזה הוא האופן אשר ישא בו חטאתם אך לא תדבק בהם השגחתו הפרטית פן יכלם כאשר יחטאו לו כי יי' יביא רע על אשר יאהב על צד התוכחת כמו שביארנו בד' ממ"י ובביאורנו לספר איוב והם ימלטו מזה הרע כמו שבקש משה אך הרע שיקרה מצד המערכת יבואם כמו שאמר וביום פקדי ופקדי עליהם חטאתם ולזה לא נתפייס משה בזה היעוד ולהיות בלתי ראוי האדם שיבקש מחילת העון בעוד שמחזיק בו בעל העון לא בקש משה שתדבק השגחת יי' בישראל בעוד שהיה לבם רחוק ממנו אבל נהג עמם בנזיפה להרחיק אהלו מהם עד נכנע לבם ושבו אל יי' ואחר זה בקש שתדבק השגחת ה' בהם כמו שנזכר במה שאחר זה:

התועלת הו' הוא במדות. והוא שראוי לאדם כשישוב מחטאו שיזכיר החטא וידע מה שבו מהקושי והגנות כי זה יביאהו אל שיתחרט ממנו באופן שלם. ולזה אמר משה כשבקש שישא יי' ית' חטאת ישראל אנא חטא העם הזה וגו'. וזה כי משה היה אומר אלו הדברים בעבור ישראל והיה שליח בין הש' וביניהם להיותו קרוב אל השם יותר מהם:

התועלת הז' הוא להודיע כי העדר ההשגחה האלהית הפרטית הוא רע נפלא ולזה יהיה הדבקותה באדם טוב נפלא ולזה אמר וישמע העם את הדבר הרע הזה ר"ל מה שאמר כי לא אעלה בקרבך:

התועלת השמיני הוא להודיע עוצם מדרגת משה בנבואה עד שהיה מדבר עליו יי' פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ולזאת הסבה היה אפשר שישלם נתינת התורה על ידו כי היה הוא מתנבא בכל עת שירצה ובמה שירצה ולזה נשלמה ע"י נתינת התורה בנבואה כמו שישלם לחכם בהתבוננות חדוש חכמה מהחכמות בכללותה בחקרו על כל חלקיה:

פרק לג

פסוק יב

ויאמר משה אל יי' ראה אתה אומר אלי וגומ' עד ויקהל משה

ביאור דברי אלו הפרשיות

אמר משה אל יי' ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה אל הארץ אשר נשבעתי לתת להם ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ממלאכיך להנחיל ישראל את הארץ ולזה לא ידעתי אם יספיק לי זה אם לא. ואמנם אמר זה כי אם היה זה המלאך הזכל הפועל יספיק לו וזה מבואר למי שעיין בדברינו ברביעי ובששי ממי וגם כן הנה אתה אמרת שידת אותי בשם ומצאתי חן בעיניך באופן שתדבק השגחתך בי. ועתה אשאל ממך אם מצאתי חן בעיניך תשגיח בי להודיעני דרכי השגחתך בנמצאות ובזה אדע עצמותך כי הפעולה מורה על הפועל וממנה עומד האדם על אמתת עצמות הש' ית' לפי מה שאפשר כמו שבארנו בחמישי ממ"י והנה ידיעתי אותך תיה סבה שאמצ' חן בעיניך יותר ממה שאני מוצא עתה כי השגחת השם יתעלה תדבק יותר באשר ידעהו ידיעה יותר שלמה כמו שביארנו בד' ממ"י ואשאל ממך עוד שתרא' כי הגוי הזה לבדו הוא עמך. ולזה ראוי שתחמול עליהם ותדבק השגחתך בהם ובאה התשובה למשה על הענין הראשון פני ילכו עמך להשגיח בך והניחותי לך מכל דבר רע שיהיה נכון לבא עליך ונתבאר מזה המאמר כי למשה לבדו תהיה ההשגחה האלהית הפרטית ולזה השיב משה אם אין פניך הולכים עם ישראל אל תעלנו מזה פן יהיה מטרה למקרה הזמן ובמה יודע איפה כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו וזה יהיה ההבדל ארש יהיה בינינו ובין שאר העמים אך אם לא תלך עמנו יאמרו כי שוא עבוד אלהים כי לא תדבק בישראל השגחה אלהית יותר משאר האומות ולא באתהו תשובה בזה מהשם יתע' כי היו ישראל בלתי ראויים לכמו זאת השגחה והיא לא תהיה כי אם לראוי לה כמו שאמר וחנותי את אשר אחון כמו שיתבאר אחר זה ואמנם השיג משה זה הענין בסוף כמו שיתבאר מזה הספור וזה אמנם היה כשהישיר השם יתע' את ישראל שיהיו ראוים לכמו זאת ההשגחה כמו שאמר הנה אנכי כורת ברית בין יי' וביניהם לפי מה שנבאר.

ועל הענין השני ששאל משה והוא שיודיעהו השם יתע' דרכיו באה לו התשובה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה רוצה לומר להודיעך דרכי כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם המו שזכרת כששאלת ממני זאת השאלה וכשאר ראה משה שהסכים השם יתע' להודיעו דרכיו שאל ממנו שיראהו כבודו ומדרגתו בעצמותה ואמר אליו השם יתעלה אני אעביר כל טובי על פניך והם הנמצאות המוחשות השופעות ממני שיש בהם מהטוב והשלמות בתכלית מה שאפשר או יהיה הרצון בזה והוא יותר נכון אני אעביר כל טוב דרכי השגחתי בנמצאות על פניך במראה הנבואה כשאודיעך הדרכים אשר אני משגיח בהם בנמצאות והוא מה שאמר אל רחום וחנון. ואקרא בשם יי' לפניך במראה הנבואה כשאודיעך זה הנימוס המסודר ממני ומזה תבין ענין השגחתי בנמצאות ותבין מזה כי מה שחנותי כבר אחון במה שעתיד ומה שרחמתי כבר ארחם במה שעתיד ואין בעצמותי שנוי לחון עתה ולרחם מה שלא היה מנהגי להיות חונן ומרחם וזה אמת בלי ספק כי השם לא תדבק השגחתו הפרטית בזה האיש הרמוז הדבק בו מצד שהוא זה האיש הרמוז אבל תדבק בכל איש שיהיה במדרגתו מהדבקות בו כמו שהתבאר בד' ממ"י ולזה אין ראוי לשאול ממנו שתדבק השגחתו הפרטית במי שהוא בלי ראוי לה. ועל מה ששאל לראות כבוד יי' באה התשובה לו לא תוכל לראות את פני כי אין כח באדם להשיג אחד מהשכלי' הנפרדים כ"ש שישיג אותו כמו שביארנו בראשון ממ"י כי לא יתכן שיראני האדם ולא שום חי ר"ל שאפילו אחד מהשכלים הנפרדי' לא ישיגוהו כמו שהתבאר למי שהתבונן באלהיות ובדברנו בחמשי ממ"י ויאמר יי' הנה מדרגה אתי תוכל להשיג אותה בזה האופן וזה שתתיצב על הצור שהו' מקום נבחר אל שישפע לך שם השפע האלהי בשלמות והיה כשתכלה השגתך אלי במראה הנבואה תראה אותי באמצעות ענן מבדיל בינך וביני ואסיר המסך המבדיל באופן שתראה בשלמות הנמצאות המוחשות השופעות ממני שהם אחורי ומהם תעמוד על מדרגה מה ממציאותי והוא הנימוס המושכל אשר אצל השם יתע' שממנו השתלשל מציאות אלו הנמצאות ואמנם הנמצאות שהם פני והם השכלים הנפרדים לא יושגו לאדם וזה דבר כבר ביארנוהו בראשון מספר מלחמות השם. ושם התבאר שאי אפשר לאדם להשיג השכל הפועל לפי מה שהוא עליו מהמציאות והנה על הענין השלישי ששאל משה שיראה השם יתעלה כי עמו הגוי הזה אמר אליו שיפסול שני לוחות אבנים כראשונים ויכתוב השם יתעלה על דרך מופת הדברים שהיו על הלוחות הראשונים ששבר ובהם יכרות ברית עם ישראל באופן שיהיו עמו וזה אמנם היה אחר שנשלמו הארבעים יום שהתנפל משה לפני השם יתעלה בעד ישראל וצוה לקדש העם באופן שנעשה בעת מתן תורה וכאשר עלה שם משה נגלה לו כבוד יי'

בענן במראה הנבואה כמו שיעד אותו עם היותו שם גם כן ענן מוחש כדי שיתפרסם לישראל הגעת הנבואה למשה כמו שזכרנו במה שקדם וכאשר עבר כבוד יי' על פניו כמו שאמר והיה בעבור כבודי וגומר אז שמע משה במראה הנבואה קול מודיע אותו דרכי השם והשגחתו בנמצאות וקר' יי' הוא יי' רוצה לומר שהוא נמצא תמיד על ענין אחד כטעם אהיה אשר אהיה והוא אל רוצה לומר שהוא מנהיג הנמצאות בזה האופן אשר הם נמצאות בו ומאתו כל מה שנמצא בהם. והוא רחום רוצ' לומר שהוא אוהב אותם ומרחם עליהם לשמרם מההפסדי' בתכלית מה שאפשר מה שהכין להם מהכח הטבעי השומר אותם וזה יראה הראות יותר שלם בב"ח ששם בהם אברים רבים לשמרם מהרעועים וההפסדי' בתכלית מה שאפשר. והוא חנון. ר"ל שהוא חונן לנמצאות ונותן להם השלמות בהדרגה עד שיעתקו מהמציאות החסר אל המציאות השלם ונותן לקצת הנמצאות קצת ענינים על דרך החנינה והם הדברים שאינם הכרחיים במציאות שהם בהם על צד היותר טוב כמו שהתבאר בספר ב"ח וזאת ההנהגה והרחמנות והחנינה היא יותר שלמה במי שהיה יותר נכבד בדברים הטבעיים כמו שהתבאר בספר ב"ח ר"ל כי כל מה שהיה יותר נכבד השגיח הטבע ביצירתו יותר. והוא ארך אפים ר"ל שהרע שיקרה לנמצאו' מפני זאת ההנהגה שיסד אותה השם יתעלה לא יהיה כי אם לעתים רחוקים ועל המעט כי הוא בלתי מכון לעצמו אבל התחכם השם יתעלה שלא יגיע הרע לנמצאות בתכלית מה שאפשר כמו שביארנו ברביעי מספר מלחמות השם ובביאורנו לספר איוב ולזה יהיה מציאותו מעטי. ומזה המקום יתבאר שהשם יתע' לא יכוין אל הרע אלא מצד שהו' טוב כמו הענין בתוכחת אשר תהיה על דרך ההשגחה הפרטית והוא רב חסד לאהביו להשגיח בהם בנתינת הטובות ולשמרם מהרע הנכון שיקרה להם מצד המערכת והוא רב אמת ר"ל לתת לזרע אוהביו מה שהם ראוים ללו מהטובות והשמירה מהרעות בעבור ההשגחה הפרטית שהיתה דבקה באבותיהם כמו שאמר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו וגו' ר"ל כי מה שנשבע מירושת הרץ שהיה חסד לאברהם הוא אמת לזרע ישראל שראוי שתקיים להם זה מצד השגחתך שהיתה דבקה על האב הנבחר שהתחייב ממנו זה היעוד על צד החסד ובזה האופן הוציא השם יתעלה את ישראל ממצרים בעבור האבות כרמו שזכרנו במה שקדם והוא נוצר חסד לאלפים. רוצה לומר שמה שהשפיע מהטובות לדבקים בו הוא נוצר לזרעם זמן ארוך מאד וזה לסבת רבות האחת כי מפני השגחת האבות יתכן שיושגח זרעם בשמירת זה הטוב להם זמן ארוך והשנית מפני היות הרע הנופל בנמצאות מעטי ולזה יתכן גם כן שיתמיד זה הטוב להם זמן ארוך. והג' כי בעת שיהיה נכון לבא עליהם

רע באופן שיאבד מהם הטו' ההוא אפשר שיהיו באופן מהדבקות בשם יתע' שישמרם מהרע ההוא. והד' כי יתכן שתגיע להם הודעה מה ברע ההוא טרם באו מפאת נביא או קוסם או חולם חלום ויקחו עצה להנצל ממנו והוא נושא עון למי שישוב אליו ויסור ממנו הרע שהיה ראוי שיפול עליו ע"ד התוכח' בשכבר השתנ' המקבל מרשע אל צדיק וכן הוא נושא פשע ונושא חטאה לשבים ועוזבים דרכיהם הרעים אך לא ינקה העון מכל וכל וזה שאם ישוב לחטא לא יהיה ענשו כמי שחטא חטא אחד אבל נענש עונש יותר חזק לחוזק הסתבכות בעון ההוא והיותו לו קנין חזק כי לא יוסר מי שנשקע בפועל אחד מגונה פעמים רבות במוסר החלוש אשר הוסר בו מי שלא עשה זה הפעל המגונה כי אם פעם אחת אבל יצטרך למוסר יותר חזק ולזה תמצא שיעדה התורה ברעות שיביא השם ע"ד התוכחת שאם לא יוסרו בפעולותיהם המגונות יוסיף ליסר אותם שבע על חטאותיה' כי יצטרכו למוסר נפלא לחוזק הסתבכותם באלו הפעולות המגונות ובזה האופן יתכן שיפקד עון אבות על בנים ועל בני בנים ר"ל שכאשר יתנהגו האבות בפועל מגונה ואחזו הבנים מעשיהם יצטרכו למוסר יותר חזק מהמוסר אשר יוסרו בו אם היו הם המתחילים זה הפועל המגונה כי כבר שב להם זה הפועל המגונ' קנין חזק ולא יצאו מזאת התכונה הפחותה כי אם בקושי ואפשר שיהיה הרצון באמרו פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים כי כבר יקרה שישיג עונש מה במקרה לבנים בעבור האבות אלא שזה לא יהיה לזמן ארוך כמו החסד שנוצרו הש' ית' לאלפי' אבל יהיה זמן מועט וזה כי כשנפקד טוב מה מהאבו' על עונם יקר' לבאי' אחריהם מזרעם שלא יהיה בידם הטוב ההו' מפני שכבר נפקד מאבותם ולולא היה נפקד מאבותם היו מחזיקים בו הם וזרעם. והמשל כי אבותינו כשחטאו גורשו מהארץ הטובה שהיו מחזיקים בה ואנחנו סובלים עונותיהם במקרה כי אנחנו בגלו' עד היום מפני חטא אבותינו ולולא חטאו היינו מחזיקים בארץ היא כאמרו אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו. ואולם זה העונש לא ימשך זמן ארוך כי הטובות יקרו הרבה מצד המערכת ויתכן שיסור מפני זה הרע ועוד שכבר יתכן שיהיו זרעם מושגחים מהש' יתעלה השגחה פרטית באופן שיסור מהם זה הרע וכבר יתבאר כי במה שזכר מאלו התארים נשלם עניין ההשגחה ותשלם לנו בהם הידיעה בה וזה כי מפני שהתבוננו בנמצאות הטבעיות העלולות מהשם יתע' ומצאנו בהם שהוא תמיד בעניין אחד ר"ל שהו' תמיד מנהיג ורחום וחנון וארך אפים בתכלית מה שאפשר ומצאנו עם זה שכל מה שהי' מהם יותר שלם היתה ההשגחה הזאת דבקה בו יותר ומצאנו שאישי האדם יתחלפו קצתם מקצתם עד שקצתם יהיה יותר שלם מקצת. הנה יחוייב שתדבק ליותר שלם מהם השגחה יותר שלמה לנתינת

הטובות ולשמירה מהרעות כמו שביארנו בד' ממ"י ובביאורנו לספר איוב ומזה המקו' יתבאר שזאת השגחה תדבק בטובים הדבקים בו ויתבאר שהיא תדבק בעבורם לזרעם מעין ההשגחה הכללית הנמצאת באישי האדם שהוא נמצאת בשני אלו האופנים וזה כי האדם כשיולד יסודרו ממערכת הכוכבים עניניו הפרטיים ויסודרו מהם על דרך הכללות עניני זרעו הבאים אחריו. ואולם שאר מה שזכרנו מאלו התארים הנה הסבה בהם מבוארת מדברינו ומזה המקום יסורו ספקות רבות בענין ההשגחה ויתבאר אמתתה במה שאין ספק בו ומזה המקום יתבאר שהשם יתע' בלתי משתנה בענין זאת השגחה אבל מי שחנן ורחם במה שעבר הוא חונן ומרחם עתה ומזה המקום יסורו הספקות למה ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו כי הרשע יהיה טוב לו כשיהיה בן צדיק או כשהיה לו או לאבותיו זה הטוב מצד המערכת והצדיק יהיה רע לו אם על צד התוכחת אם על צד שלא תדבק בו מההשגחה האלהית בשיעור שיוכל להנצל מזה הרע אם מפני שאבותיו היו רשעים וימשך ענשם לו וכבר יתבאר זה הביאור ביאור יותר שלם למי שעיין בדברינו בביאורינו לספר איוב ובד' ממ"י. וכאשר שמע משה זה הענין מדרכי השם יתעלה השתחוה להשם יתעלה ושאל ממנו שתדבק השגחתו הפרטית בישראל כי הוא עם קשה עורף לצאת ממה שנשקע בו ואם תסלח לעוננו ולחטאתנו כמנהגך שאתה נושא עון ופשע וחטאה עד יחזיקו באמונתך בשלמות תנחל אותם לעולם והנה היתה בקשתו מהשם שישיבם באופן שיהיו ראויים לזאת השגחה והשיבו השם הנה אנכי כורת ברית במה שיכתוב באלה הלוחות כי באלו הדברים אכרות אתם ברית באופן שיהיו לי לעם כמו שאמר אחר זה כתוב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל ולא יספיק לו זה אבל אעשה נגד עמך נפלאות עצומות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוי' מיום בריאת העולם וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה הש' כי נורא הוא ויכנעו לעבודתו באופן שיהיו ראויים שאלך בקרבם כי לא תדבק השגחתי הפרטית רק במי שהוא ראוי לה והנה החל אחר זה לשנות ולהזכיר קצת המצו' שקדם זכרם והם המצו' המרחיקות לעבוד ע"ז לפי שכבר נכשלו בע"ז וזכר עם זה קצת המצות המורות על הנפלאות שעשה השם לישראל ביציאת מצרי' ובמתן תורה כדי שיזכירו ענינם וירדפו לדעת את יי' וללכת אחריו והם חג המצות וענין הבכורות ושביתת שבת כי היא גם כן זכר יציאת מצרים כמו שנזכר בפרשת ואתחנן וחג השבועות הוא זכר למתן תורה שהיה בעניינו מהפלא מה שנפלא מאד וחג הסוכות גם כן זכר ליציאת מצרים כמו שאמר כי בסכות הושבתי את בני ישראל וגו'. וזכר עם זה ענין הראיה לפני ה' שלש פעמים בשנה והחגיגה שם כי בזה התיסד בלבם יותר האמונה בש'

יתע' ולא יסורו מאחריו לפי שכבר יגדלו בזאת האמונה תמיד ולא יתכן שתשכח מהם וזכר עם זה ענין הבאת הבכורים כי הוא גם כן מעיד על מציאות השם יתע' ושכל הדברים עלולים ממנו ולזה תהיה אלו המצות כלם מישירות לעבודת השם יתעלה ומרחיקות מעבוד זולתו ולזאת הסבה נזכרו בזה המקום מפני מה שנכשלו בו ישראל מעניין העגל ואולם מה שהזהיר מלבשל גדי בחלב אמו גם הוא לזאת הסבה בעינה וכבר ביארנו ענינו לפירושינו לזאת הפרשה בפרשת ואלה המשפטים ושם התבארו כל המצות שזכר אותם בזה המקום ולזה לא נצטרך לכפול בזה המאמר ואמנם נבאר מה שנתחדש בזה המקום מה שלא נזכר שם. כי לא תשתחו' לאל אחר כי יי' קנא שמו כבר קדמה זאת האזהרה בדבור לא יהיה לך ושם ביארנוהו. פן תכרו' ברית ליושב הארץ ולא תהרגם ויעבדו ע"ז ויהיה זה סבה אל שיבואוך לעבוד ע"ז כאשר תפותה להתערב עמהם מדרגה אחר מדרגה וזה שכאשר יהיה השלום בינך וביניהם לא תשמר מלאכול עמהם מהזבחים שזובחים לאלהיהם וזה יביא ואתך בקלות לעבוד אלהיהם ועוד שכאשר יהיה השלום בינך לביניהם ולא תשמר מלאכול עמהם ימשך מזה הענין אל שתתחתן עמהן ויביאך זה בקלות לעבוד אלהיהם כי האדם יפותה בקלות אל מה שתסיתהו בו אשתו והנה באה האזהרה בענין החתנות בתורה כמו שיבא להרחיק מעבוד ע"ז. אלהי מסכה לא תעשה לך. הנה נכללה זאת האזהרה בדבור לא יהיה לך אלהים אחרים על פני במה שאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה וזכר בזה המקום מסכה בעבור העגל שהיה אלהי מסכה. ולא יראו פני ריקם. שב אל מה שאמר את חג המצות תשמור ואולם המשיך המאמר בענין הבכורות כי הם גם כן זכר ליציאת מצרים להזכיר ענין מכת בכורות שהיתה בתכלית הפלא כמו שקדם. ואחר זה השלים הענין בחג המצות ואמר שבבואנו לחוג את חג המצות לא יראו פני השם יתע' ריקם אבל נקריב שם קרבן שיהיה כלו לשם יתעלה והוא הנקרא עולת ראיה וכבר זכרנו ענינו במה שקדם וביום השביעי תשבו' בחריש ובקציר תשבו' אולי אמר זה כי אולי נחשוב כי בעת ההכרח נדחה שבת לצורך עבודת האדמה. לפי שבענינה חיי הנפש ונחרוש בשבת בעת החריש ונקצר בשבת בעת הקציר ולזה הוזהרנו מזה וראוי שתדע שיש שם קצירה שהיא דוחה שבת והיא קצירת העומר וכבר אפשר שנלמוד זה מזה המקום כי חריש וקציר הם שמות יפלו על כללות הקצירה והחרישה שהם דברים שאינם מצוה ולא יפול שם קציר על המעט שקצר אותו בעת מה בדרך המצוה ולזה אמו ז"ל מה חרישת רושת אף קצירה רשות יצא קציר העומר וכבר אפשר שנלמוד זה הענין ממקום אחר וזה שהו' מבואר שכל מצוה שיש בה עת מוגבל היא דוחה שבת וכבר יתבאר שקצירת העומר יש בה עת מוגבל והוא ליל י"ו בניסן וזה

שכבר צוותנו התורה למנות אחר יום ראשון של פסח שבעה שבועות אמר בפרשת אמור וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את העומר וגומר ושם נאמר מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות והנה החל החרמש בקמה היא קצירת העומר כי היא ראשית לכל הנקצרים שנאמר והבאתם את העומר ראשית קצירכם אל הכהן. ולמדנו מזה כי זמן קצירת העומר הוא בעת התחלת ספירת השבעה שבועות שהוא מוגבל ולזה תדחה קצירת העומר שבת והנה זכר אחר זה שמשה עמד בהר על הלוחות השניות ארבעים יום וארבעים לילה בזולת אכילה ושתיה ואין ספק שזה הוא על דרך הפלא כדרך שאר המופתים והגיע למשה מחוזק ההתבודדות שקרן עור פניו ר"ל שהיה לו זוהר השכל גם בעת חשבו לדבר עם ישראל עד שכבר היו באים לפניו ולא היה מרגיש בהם וכאשר ראו ישראל זה העניין יראו מגשת אליו עד שקרא משה אליהם ואז שבו אליו ודבר דבריו אליהם וזה אמנם היה כשנתן על פניו מסוה ר"ל ששם השתדלותו להפריד זה התבודדות באופן שיוכל דבר דבריו עם ישראל. ואולם בבואן לפני השם יתע' היה מסיר זה המסוה ולא היה צריך להשתדל אחר להגעת ההתבודדות לשכלו מבין שאר חלקי הנפש אשרי ילוד אשה שיגיע לזאת המדרגה העליונה והעצומה מה נפלא חלקו ומה נעים גורלו והנה לא הסכמנו לבאר ענין המסוה כפשטו שאם היה הענין כפשטו לא היה צריך משה להסיר המסוה מעל פניו בעת הנבואה וזה מבואר בנפשו ואולם התעלות המגיעות זה הספור הם שבעה:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא להודיע שראוי לשלם להתפלל בעד עמו ולהשתדל שימלטו מהרע שהוא נכון לבא עליהם. הלא תראה שמשה התעצם אם השם יתעלה והתנפל לפניו ארבעים יום וארבעים לילה בעד ישראל עד שהשיג מה שרצהו מזה:

התועלת השני הוא בדעות והוא להודיע כי מה שהשיג יותר ממדרגת השם יתע' הוא אשר תדבק בו השגחתו יותר ולזה אמר ואדעך למאן אמצא חן בעיניך:

התועלת השלישי הוא בדעות. והוא להודיע שלא ישיג האדם מהשם יתע' על דרך תפילה אלא מה שדרך השם יתע' לעשותו כמו שאמר וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. וזה כי השם יתעלה לא ישתנה ואמנם ימצא תועלת בענין התפלה לתקן המקבל שיהיה ראוי לזה הטוב שישאל מהשם יתעלה או שלא יגיעו לו זה הרע אם מפני השגחה הדבקה במתפלל שיתחייב ממנ' שימלט המקבל מהרע כדי שלא יגיע למתפלל צער וכאב לב אם מפני שהמתפלל ישתדל לתקן המקבל באופן שיהיה ראוי לזה כמו שעשה מש שהשתדל להרוג האובדים ולהשחית העגל באופן שהיו ישראל ראוים למחילת העון ההוא אם מפני שהמתפלל בהתפללו לשם יתע' תדבק נפשו בו

מפני ההתבודדות ההוא ויהיה מפני זה ראוי שתדבק בו ההשגחה הפרטי' ובכלל הנה השנוי יבא מצד המקבל לא מצד השם יתע' ולזה לא השיג משה מהשם יתע' שילך בקרב ישראל אם לא באמצעות תקונו אותם אל שיהיו ראוים שתדבק בהם כמו זאת ההשגחה כמו שנתבאר ממה שאמר כשבקש ממנו משה ואמר ילך נט יי' בקרבנו הנה אני כורת ברית וגו'. ור"ל שבאמצעות זה יתוקנו אל שיהיו ראוים שתדבק בהם כמו זאת ההשגחה:

התועלת הרביעי הוא בדעות. והוא להודיע כי דרכי השם יתעלה אפשר ישיגם האדם מצד פעולותיו ואולם עצמותו לא יושג על השלמות לשום נמצא זולתו ושאי אפשר שישיג האדם על השלמות אחד מהשכלים הנפרדים ואולם יושג עצמותו באופן חסר כאלו היתה שם מחיצה מבדלת וזה שכבר משיג ממנו שהוא נמצא תמיד בעצמותו ומה שידמה לזה מהענינים שנשיג מהשם יתע' וכבר נתבאר זה כלו מדברינו בחמישי מספר מלחמות השם:

התועלת החמישי הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי שיתרשל האדם מקנין המושכלות מפני שכבר קנה מהם חל גדול אבל ראוי שלא יקצר בזה וישים כל השתדלותו ולהוסיף בידיעה תמיד כי זה פרי כל האדם. הלא תראה כי משה רבינו עם עוצם חלקו בהשגות העיוניות היה משתוקק תמיד להוסיף בהם עד שכבר הביאהו זה לבקש מה שנמנעה השגתו וזה כלו לעוצם תשוקתו להשגות הנכבדות:

התועלת הששי הוא בדעות. והוא להודיע אמתת ההשגחה וחיובה והסרת הספקות הנופלות בה כמו שנזכר מאלו התארים המורים על זה כאמרו יי' יי' אל רחום וחנון כמו שביארנו במה שקדם מעניינם. וכבר יתבאר ביאור שלם שמאלו הצדדים יתבאר חיוב מציאות ההשגחה הפרטית באדם השלם ושמהם יותרו כל הספקות הנופלות בה למי שעיין בדברינו ברביעי מספר מלחמות השם:

התועלת השביעי הוא להודיע עוצם מעלת משה בנבואה עד שלא היה קשה אצלו הגעת ההתבודדות הנבואיי אבל היה הענין בהפך ר"ל שלא היה יכול על ההפרדות כי אם בקושי ובהשתדלות רב ובהגעת ההתבודדות לא היה צריך אל ההשתדלות כלל ובזאת המדרגה העצומה נתיחס משה רבינו עליו השלום מבין שאר הנביאים עד שנתנה זאת התורה האלהיית על ידו:

פרק לה

פסוק א

פרשת אלה פקודי

ביאור דברי הפרשה

וראוי שנעיין בהתרת ספק עמוק יקרה בזה הספור וברבים מספורי התורה וזה שהוא ראוי בתורה מצד שלמותה שלא יהיה בדבריה כפל ומותר. ואנחנו רואים בזה המקום הכפל בלתי צריך אליו יהיה די בשיאמר ויעש בצלאל בן אורי בן חור את כל מלאכת המשכן כאשר צוה יי' את משה ואתו אהליאב בן אחיסמך וגו'מ. וכבר מצאנו כמו זה ההכפל במקומות רבים מן התורה ולא מצאנו עד היום בזה סבה כוללת מספקת ואפשר שנאמ' שכבר היה מנהג האנשים ההם בזמן מתן תורה שיהיו ספוריהם בזה האופן והנביא אמנם ידבר לפי מנהג או נאמר כי מפני שקצרה התורה במקומות רבים העמוקים האריכה זה האריכות במקומות האחרים אשר האריכו' ההם בלתי מזיק כדי שלא נחשוב כי הקצור היה במקומות ההם לפי שמנהג התורה לדבר בקצור כי כבר נראה מנהגה לדבר באריכות ולזה נתעורר לבקש הסבה מפני מה קצרה התורה במקומות העמוקים ההם ונעמוד מפני זה על טבע הנושא אשר בו הדברי' ההם כי הוא הסבה בקצור ההוא ונעמוד מפני זה על כונת התורה באותם הדברים הקצרים כשנעיין בהם בכל הצדדים שאפשר לעמוד מהם על כונתיהם ואפשר שנתן בזה המקום סבה מיוחדת וזה כי למדנו בזה ההכפל שכל הדברים שנזכרו בזאת המלאכה הם מכוונים ולזה לא השמיט אחת מהם עושי המלאכה. וזה ממה שיעמידנו על בקשת הסבות למה היו אלו הדברים בזה האופן ונעמוד מפני זה על כונת התורה בזאת המלאכה ועוד כי מפני של היה הסדור במלאכ' הסדור אשר היה בדברי השם עם משה למדנו כי הסדור ההוא שבא בדברי הש' ית' למשה הוא לפי טבע הענין בעצמו אשר העירה עליו המלאכה ההיא והסדור ההוא שבא בעשיית המלאכה הוא לפי טבע המלאכה כי יחוייב שתקדם עשיית האהל לעשיית הכלים שישימו בו וזה ממה שיישר אותנו על העמיד על כונת התור' בזאת המלאכה הנפלאה ובכאן נשלם הביאור בזה הספר:

והיתה השלמתו בראש חדש אלול של שנת תשעים לפרט האלף הששי ליצירה יתברך ויתעלה האל אשר עזרנו כרב רחמיו וחסדיו על כל ברכה ותהלה אמן אמן סלה:

ואולם אלו השני שרשים אין כאן שרשם והם שייכים בפרשת משפטים דף פ"ח עמוד שלישי. ואולם השמטנו אותם בלא כוונה. וידוע כי אונס פטור רחמנא:

השרש הנ"א הוא שהשור שנגח שור רעהו פטור כגון שהיה השור הניזק של הקדש וכן אם היה השור המזיק של הקדש והניזק של הדיוט שאין אני קורא שור רעהו אך אם היה בו חלק לרעהו וחלק להקדש הנה יהיה חלק ההדיוט כנגד החיוב אם הזיק או הוזק כבר נתבאר זה השרש בראשון ובריביעי מבבא קמא:

השרש הנ"ב הוא שאין הבדל בנזק השור בין שהזיק ב"ח או שבר את הכלים ובין שהמית הב"ח או שחב בו כשיהיה זה באופן שיהיה בו פשיעה לבעל השור ר"ל כשהיו הכלים במקום שדרך האנשים להניח שם כליהם וזה מבואר מאד כי כוונת התורה בזה היא לסלק ההזיקי' כלם מבין האנשים והנה ישלם נזק הכלי כשישומו מה שהיה שוה קודם שבירתו וכמה הוא שוה אחר שבירתו כמו הענין בהמתתו הב"ח שישומו מה שפחתתו זא המיתה מדמיו כבר נתבאר זה השרש בראשון ובחמישי מבבא בתרא ומזה יתבאר שאם חבל הב"ח וכחש אחר זה מחמת מכה משלם לו המזיק מן הכחש ההוא לפי משפטו ר"ל שאם היה תם משלם חצי נזק מגופו ואם היה מועד משלם נזק שלא וזה החש היתה סבתו המכה בעצמות ואי אפשר לאומר שיאמר שכבר היה אפשר לו לשוחטה או למכרה תכף קודם שתתכחש יותר כי לא היה אפשר זה לו קודם שיראה לדייניין זה הנזק וישפטו ביניהם ואולם במיתה הוא פחת הנבלה על הניזק שכבר היה בידו למכר' תכף קודם שתתעפש כי אין צריך שיראה הנבלה לדייניים אחר שכבר נתבאר זה המתת הב"ח בסבת נגיחת השור ההוא כי שעור ההמתה לא יתחלף בפחו' וביתר כמו הענין בחבל ולזה לא יתחייב בפחת הנבלה מזאת ההמתה בעצמות וכן מה שיתחייב במקרה מההפסד בעבור המכה לא יתחייב בו המזיק והמשל שהשמין ופטם הניזק השור הנחבל ויודע שלולא המכה ההיא היה משביח מזה יותר שעור רב אם פטמוהו בזה האופן לא יתחייב המזיק כי אם מה שפחתתו המכה בזולת פטומו הבהמה ולפי שזה אי אפשר שיודע הנה ישלם מה שפחתתו המכה בעת החבל כבר נתבאר זה השרש ברביעי מבבא קמא. ע"כ:

ויקרא

פרק א

פסוק א

פרשת ויקרא

יאזרני אל גבור ונורא:

בכתבי ספר ויקרא:

ויקרא אל משה וגו' עד ונפש כי תקריב קרבן מנחה וגו'.

וראוי שלא יעלם ממנו למה היה זכר הקרבנות בזאת הפרשה בזה הסדור אשר בא בו כי ראוי שיהיה זה לסבה והנה נתן הסבה בזה לפי מה שאפשר לנו ונאמר כי מפני שהיו קצת הקרבנות מכוונים בעצמם כמו קרבן העולה וקצתם על הכונה השנית

והם הקרבנות הבאים לכפרה כמו שביארנו במה שקדם הנה הקדימה התורה לזכור הקרבנות המכונים בעצמם. ואופן עשייתם רוצה לומר העולה עם שהיא עם זה מכפרת על העונות הקלי' ולמדנו שהיא מכפרת מאמרו ונרצה לו לכפר עליו ולא נוכל לומר שתכפר על החטאים העצומים שהרי מצאנו שכבר יביאו עליהם חטאות קבועה או קרבן עולה ויורד או אשם לפי מה שנתבאר בזאת הפרשה והנה זכר מיני העולה על סדרם בגדול החל ובקטן כלה וזה שהוא הקדים תחלה הבקר לפי שהוא היותר חשוב ואחר כך הכבשים ואח"כ העזים ואחר כך התורים ואחר כך בני היונה ולפי שזכר העולה שבאה בנדר ונדבה השלימה המאמר בקרבנות הבאים בנדר ונדבה וזכר תחלה מה שהיה מהם קדש קדשים והיא מנחת הסלת והיא עם זה למטה מקרבן העוף כי הב"ח יותר נכבד מהצמח וכל שכן שהוא יותר נכבד מפרי הצמח וכן מצינו גם כן בקרבן עולה ויורד שבא זכר מנחת הסולת בזולת אפיה כי הסולת הוא הקודם לכל מה שנעשה ממנו אחר כך הקדים מאפה תנור לכל מיני האפיה כי הוא היותר נהוג ויותר שלם ולזאת הסבה בעינה הקדי' הנאפה על המחבת לנאפה על מרחשת כי הנאפה על המחבת יותר מתיחס למאפה תנור מהנאפת על המרחשת וזה מבואר ממה שביארנו בזה ואחר שזכר מנחת החיטים זכר מנחת השעורים כי החטים יותר נכבדים מהשעורים ואחר שהשלים זכר קדשי הקדשים הבאים בנדר ונדבה זכר קדשים קלים הבאים בדר ונדבה והם השלמים וזכר מיניהם על הסדר והראוי בגדול החל ובקטן כלה רוצה לומר שהוא זכר תחלה הבקר ואחר כך הצאן ואחר כך העז ואחר השלים זכר הקרבנות הבאים בנדר ונדבה שב להשלים הקרבנות הבאים לכפרה והחל מהיותר קשה והוא הקרבן הבא על שגגת קצת העבירו' שחייבין על זדונם כרת והוא קרבן חטאת קבועה והקדים לזכור תחלה שגגת הוראה עם זדון המעשה כמו הענין בפר כהן משיח ופר העלם דבר של צבור לפי שזה החטא הוא יותר עצום משגגת המעשה לבד וזה יתבאר מפנים מהם שהחטא בשגגת ההוראה הוא מביא אל חטאים רבים כי ההוראה היא בסבת המעשים מה שאין כן בשגגת המעשה ומהם כי ההוראה סבה שיחטא האדם ההוא וזולתו ממי שיתנהג על פי הוראתו ואמנם שגגת המעשה יחטא בה החוטא ההוא לא זולתו ואם לא היה זה במקרה ומהם כי החוטאים בשגגת ההוראה הם הנכבדים שבאנשים ולזה יהיה החטא יותר עצום כי הוא מבואר שהחטא האחד יהיה יותר עצום כל מה שהיה החוטא יותר נכבד ומזה המקום יתבאר מעניין סדור מה שבא בזאת הפרשה שחטא כהן משוח הוא בשגגת ההוראה עם זדון המעשה כמו הענייין בפר העלם דבר של צבור והנה הקדים הכהן המשיח בהיותו יותר נכבד ואח"כ זכר שגגת המעשה וזכר תחלה קרבן הנשיא למעלתו

ורוממותו על שאר האנשים וזכר אחר כך העברות שיביאו עליו חטאת בלתי קבועה והם גם כן מהחטאים העצומים והם שבועת העדות כשיעברו עליה בזדון או בשגגה והנה העברה על השבועה מהעבירות הגדולות לפי שכל עבירות שבתורה כתוב בהם ונקה וכאן לא ינקה. וכבר ביארנו הסבה בפשרת וישמע יתרו. ומנה עוד עמה שגגת טמאה מקדש וקדשיו שחייבים על זדונו כרת כמו שיתבאר ושגגת שבועת בטוי והנה הבדילה התורה טמאת מקדש וקדשיו מבין שאר מצות לא תעשה שחייבין על זדונם כרת לפי שרוב עניין הטומאות הוא מכוון על הכונה השנית ולקושי החזק אשר יהיה להשמר מן הטמאות כמו שיתבאר בענינם ולזה הקלה התורה כאלו לפי מה שאחשוב רוצה לומר שיביאו עליהם חטאת בלתי קבועה וזה אמנם יהיה כשהיתה שם ידיעה בתחלה וידיעה בסוף ונעלם בנתים ואמנם כשלא היה בזה התואר סודרו שם קרבנות אחרי' לכפר עליהם כמו שיתבאר בפרשת אחרי מות ואחר כך זכר קרבן הנהנה מקדשי השם בשגגה כי הוא מהעבירות החמורות ואם הוא למטה מהקודמת ואחר כך זכר קרבן מי שנסתפק לו אם חטא בשגגת המעשה בעברות שחייבים על שגגתן חטאת קבועה וזה בלתי ספק למטה מהעברות הקודמות ואחר כך זכר קרבן מי שכפר ממון לחבירו ונשבע על שקר במזיד. וראוי שנעין מה הסבה שבשבועת בטוי לא יתכפר בקרבן כי אם על שגגתה ובשבועת העדות ובשבועת הפקדון יתכפר בקרבן על זדונו ולמה יביאו בשבועת העדות. קרבן על שגגתו ובשבועת פקדון פטר על שגגתה ונאמר שהוא מבואר שאין ההבדל באלו העברות מצד השבועת כי הם מסכימות בזה ולזה הוא מבואר שההבדל הוא ביניהם מפני הנושא אשר בו השבועה והנה יראה ששבועת בטוי תהיה על הרוב במה שיזדרז האדם לעבוד השם יתעלה ולהתרחק ממה שיבלבל עבודתו וזה נקרא בתורה שבועת אסר או שבועת בטוי ולזה תמצא בפרט אחר שזכרה התורה מזה בנדר אסר שהוא בעבור זאת הכונה והוא הנזירות כי היין סבה חזקה כשיתמידו בו להתרחק האדם מעבודת השם יתע' ואמנם שבועת העדו' ושבועת הפקדון הם בממון ולפי שעבודת השם יתעלה יותר נכבדת מאסיפת הקניינים היה עניין שבועת הבטוי יותר חמור משבועת העדות ושבועת הפקדון ולזה לא יתכפר על זדונה בקרבן כמו הענין כאו אבל יתחייב על זדונה מלקות שהוא עונש בגוף החוטא לא בממונו והנה מרי מי שיעבור על שבועת העדות יותר עצום ממרי מי שיעבור על שבועת הפקדון כי העובר על שבועת העדות אל יביאהו לזה הנאת ממון רוצה לומר שאינו נהנה ממון בהשבעו על שקר וכבשו עדותו. ואמנם העובר על שבועת הפקדון הנה יביאהו לזה הנאת ממון כדי שישאר הממון ההוא בידו ולזה הוא מבואר שמרי העובר על שבועת העדות יותר עצום ולזה יתחייב על השגגה בו

קרבן מה שאין כן בשגגת שבועת הפקדון ולזה גם כן יתחייב על שבועת העדות חטאת בלתי קבועה ועל שבועת הפקדון לא יתחייב כי אם אשם כי החטאת באה על עבירה יורת חמורה מהאשם וזה יתבאר מהעבריות שחייבין על שגגתן חטאת שכבר יתחייבו על ספק שגגתן אשם וזה ממה שיורה שהחטאת בא על עביר היותר חמורה מהאשם וזה יתבאר עוד כשניתן הסבה למה נעשים הקרבנות באופן אשר צותה התורה והנה התועלות אשר במה שנזכר בזאת הפרשה הם רבים:

התועלת הראשון הוא להישיר האנשים כאשר חטאו שישובו אל השם יתעלה והוא יכפר להם עונותיהם ובזה תועלת נפלא להגיע האנשים אל השלמות האנושי וזה כי אין צדיק בארץ אשר לא יחטא ואם יאמינו האנשים שחטאו חטא מה שיהיה נכתם עונם תמיד לפני השם יתעלה יוסיפו לחטא לחשבם שכבר אבדו בסבת מה שחטאו ולא יועלם השמרם מחטא במה שעתיד ואמנם כאשר ידעו שבשובם מדרכם הרעה וישובו לדרכי השם יתעלה יכופרו להם עונותם אז יהיו נזהרים מחטא עוד וישובו אל השם יתעלה כדי שירחמם ויכפר עליהם מה שחטאו בו והנה רצה השם ית' שיהיה עם התשובה הקרבת הקרבן כדי שיתישב יותר בלב החוטא שכבר נתכפר לו אותו החטא כי לא יצוייר אצל המון האנשים שיהיה האדם רשע ואחר כך יתנקה מרשעו בתשובתו בלבבו בזולת מעשה כלל ולזה צוה השם יתע' שיעשו אלו הקרבנות בבית הנכבד אשר בו שכינתו וע"י הנכבד הנבדל לעבודת השם יתעלה להשלים הכפרה לחוטא עם התשובה וציוה מפני זה שיסמך שתי ידיו על ראש קרבנו ויתודה עליו עונותיו לישב בלבבו שאותם החטאים כלל לאו נעתקו ממנו ובאו על ראש הבעל חי ההוא עם שבאופן עשית הקרבנות הערה להיישיר האדם לעבודת השם יתעלה ולהרחיקו מההליכה אחר יצרו הרע כמו כשנתבאר הסבה למה היו מעשה הקרנות הנזכרים בזאת הפרשה בזה האופן אשר יצוה השם יתעלה:

התועלת השני הוא בדעות. והוא להיישיר האנשים שאין השמש האלוה כמו שחשבו רבים מהקודמי' ולזה היו כל הפעולות הנכבדות במקדש לפאת מערב שהוא להפך מקום זריחת השמש והדברים הפחותים היו לפאת מזרח ולזה צוה להשליך מראת העוף ונוצתה לפאת מזרח מהמזבח ושם היה מקום חדשן לזאת הסבה בעינה:

התועלת השלישי הוא במצות. והוא לבאר קצת דיני קרבן העולה והיא מצות עשה ר"ל שתעשה העולה באופן הנזכר בתורה והנה התועלת לזאת המצוה היא בעצמות להכין הראוי לנבואה מהכהנים העובדי' לקבול השפע האלהי כמו שביארנו במה שקדם עם שימשך מעניין הקרבן העולה התועלת שימשך ממזבח הקטורת והמנורה והשלחן

בנתינת הדעות האמתיות כמו שביארנו במה שקדם ובקרבן העולה עוד תועלת שלישי והוא שהוא מכפר על קצת החטאים וכבר זכרנו התועלת המגיע ממנו אצל זכירתנו התועל' הראשון מאלו התועלות ובזה עוד תועלת רביעי וזה כי בעולת הנדבה ירגיל האדם נפשו לתת כבוד לה' מהונו ובזה תועלת לשוב בלבו כי כל הטובות הם באות מאתו עם שבזה ירגיל עצמו למדת הנדיבות ויסיר מתכונת הכילות וזה התועלת כולל כל הקרבנות האלו וזה יהיה בפרשת צו בגזרת הצור:

התועלת הרביעי הוא במצו' והוא לזכור אופני עשיית המנחה הבאה בנדר ונדבה וכבר קדם התועלת המגיע מזה:

התועלת החמישי הוא במצות. והוא האזהרה שלא נקטיר משאור ושלא נקטיר מדבש אשה ליי'. והנה התועלת המגיע מאלו האזהרות הוא לפי מה שזכר ממנו הרב המורה כי עובדי ע"ז היו עושים זה ורצה השם יתע' שלא נעבדהו באופן שהיו עובדי' אלהיהם ולזאת הסבה בעינ' רצה שנקריב מלח על כל קרבן כי עובדי ע"ז לא היו מקריבים מלח כלל כמו שזכר הרב המורה וזה הטעם הוא כולל רוב מה שבא בעניין הקרבנות ובהרבה מקומות המצות זולתם כמו שזכר הרב המורה. וכבר אפשר שנתן אנחנו עוד בזה סבה מיוחדת והוא כי הקודמים חשבו שיהיה מציאו' כל הדברי' הטבעיים בקרי ולא השיגו שיהיה שם סבה פועלת לא צוריית ולא תכליתיית ומהדעות ההוא היה מתחייב שתהיה המלאכה יותר נכבדת מהטבע כי היא תעשה מה שתעשה לתכלית מוגבל ולפי שזה הדעת נפסד הוא הורס הפנות התוריו' ומרחיק האדם מכל שלמות הנה יסדה לנו התורה שהענין בזה נהפך רוצה לומר שהטבע יותר נכבד מהמלאכה לפי שהוא עשה מה שיעש' בתכלית מוגבל וכבר נעירתנו תורה בזה לפי שאנחנו נמצא שהיא תדקדק שיהיו מיני הקרבנו' מהדברי' היותר נכבדים והרחיקה עם זה הקטרת אשר להשם מהשאור שחדושו מן המלאכה וכן מהדבש שתחדשהו הדבורה במלאכה להורו' שאלו הדברים המתחדשים במלאכה הם מאוחרים מהדברים הטבעיים ואחשוב עוד שיהיה תעולת מיוחד בהקרבת המלה עם כל הקרבנות לפי שהמלה דוחה העפושים אשר היה ראוי שיחדשהו שם בסבת הקטרת הבשר והחלבים ושאר הדברים הנקטרי' שם ואפשר שיהיה בזה תועלת אחר אך לא ידעתיו עד היום:

התועלת הששי הוא במצות. והוא להודיע מעשה קרבן השלמי' וכבר קדם לנו זכרון התועלת המגיע מזאת המצוה במה שקדם:

התועלת השביעי הוא במצו' והיא האזהרה שהזהירנו מאכילת חלב ודם והנה נתבאר בפרשת צו שכבר יתחייבו על זדון אלו העברו' כרת ואולם התועלת המגיע באלו

האזהרות אמנם באכילת הדם הוא התרחק מהתנהג בנימוסי עובדי ע"ז שהיו אוכלים הדם והיו חושבים שהוא מזון השדים ושכבר השתתפו עמהם כאשר אכלו הדם ויבאו להם ויודיעום העתידות וקצתם לא היו אוכלים הדם אבל עושים חפירה ומקבלים שם הדם או בכלי וסביב הדם ההוא יאכלו הבשר ויחשבו שישתתפו בהם עם השדים כי הם אוכלים הבשר והשדים אוכלים הדם ואוכלים יחד על שלחן אחד ולזה צותה התורה שלא נאכל כל דם ושלא נאכל כל דם ושלא נאכל על הדם שנ' לא תאכלו על הדם זה הוא הטעם אשר זכר בזה הרב המורה. ואולם בחלה נתן הסבה להגדלת הקרבן ולולא יראת העונש הגדול לא יפרדו ממנו לרוב ההנאה המגעת באכילתו והנה זאת הסבה בעינה אפשר שתנתן בדם כי מפני שנת' הדם על המזבח לכפר בזה האופן הנפלא שיראה בעניין הקרבנות מנע מלאכלו להגדיל ענייני שתשלם להם האמונה כשהכפרה תשלם על ידי זריקת הדם ולרוב ההנאה המגעת על אכילתו שם העונש על אכילתם חמור מאד כדי שיתרחקו ממנו האנשים ולפי שכבר גדלו יוצא מצרי' באכילתם חייב השם יתע' שלא יאכלו במדבר בשר אם לא יהיה שלמי' כדי שיקריבו החלב והדם לא יאכלום והנה במניעת החלב והדם אצלי תועלת אחר והוא שכבר התבאר בטבעיו' שהדם יפרד ממנו החלק האוירי והאשי בקלות כשנפרד מהבעל חי וישוב ארציי ולזה ימצא בו הקדוש וכן העניין בחלב ומה שזה דרכו בלתי נאות להיות מזון וכ"ש למין האנושי והנה הפליגה התורה לענוש באלו העברות כי לרוב התאוה על אכילתם לא ימנעו מאכילתם אם לא ליראת עונש הגדול והנה זכר אסור החלב והדם אחר זכרון קרבן השלמים בזאת הפרשה ובפרשת צו כאלו העירתנו התורה שאחת מן הכונות בקרבן השלמים היתה להרחיקנו מאכילת החלב והדם ולזה לא הותר לדור המדבר בשר אם לא יהיה שלמי' זולתי בשר חיה ועוף שאין לה חלב ובדמם צותה התורה שנכסהו בעפר:

התועלת השמיני הוא במצות. והוא המצוה שצונו להקריב קרבן על השגגה שתפול בהרבה מהעבירות שחייבים על זדונן כרת. והתועלת המגיע מזאת המצוה להודיע שאדם הוא אשם על שגגתו בדברים שאפשר שיהיה בעניינם חטא כי מי שהוא ירא ה' כראוי יזהר בענייניו עד שלא יקרהו עון בהם ובה התועלת מבואר להביא האנשים אל שיפליגו לחקור בעניניהם באופן שלא יצאו מדרכי התורה והמשל כי מי שתהיה אשו ואחותו עמו בבית אם לא יפליג לחקור על מי יבא מהם אולי יבא על אחותו ואולם כשיפליג להזהר בזה ויזכור שאחותו שם או לא יתיר עצמו לבא על אחת מהם אם לא יתבאר לו שאשר יבא עליה היא אשו והודיעתנו התורה בזה שני מינים מהשגגו' שגגת ההוראה ושגגת המעשה והנה לא נכון בשגגת ההורא' רק ליותר עליוני' באופן ההוראה

כמו כהן משיח או ב"ד הגדול אך לזולתם יהיה הטעות ההוראת זדון לא שגגה כי אין להם לסמוך על הוראתם כמו הענין באלו והיה ראוי שישאלו זה לגבוהים בהם ולא יהרג זקן ממרא ע"פ ב"ד כשטעו בהוראה כמו שיתבאר במשנה תורה ולא נדונהו בדין שגגת ההוראה ולזה לא יתחייבו קרבן על שגגת ההוראה עם זדון המעשה זולתי הכהן המשיח וב"ד הגדול והנה הקדים בזכרון קרבן יחיד הדיוט זכרון השעירה קודם זכרו הנשבה לפי שהכונה היא באלו החטאים העצומים שיהי ההקרבן פחות ולזה הקדים הפחות לנכבד בזה המקום והנה בזאת המצוה תועלת עוד לישב בלב החוטא שכבר נתכפר לו חטאו כי בזה תועלת מבואר כמו שזכרנו בתועלת הראשון שמנינו בזה:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא המצוה שצונו להקריב קרבן עולה ויורד על שבוע' העדות וטומאת מקדש וקדשיו ושבועת הבטוי. והנה התועלת המגיע מזאת המצוה זכרנוהו בתועלת הראשון שמנינו והנה בזה התועלת עוד במה שאמר בענין שבועות העדות אם לא יגיד ונשא עונו וזה שכבר יתבאר מזה שמצוה להגיד ולולי זה לא יהיה לו עון כשלא יגיד ואולי יאמר אומר כי אין המצוה הזאת אלא אחר שמיעת קול האלה. אלא שכבר יתבאר שהתור לא הקפידה מזה מפני השבועה לבד שאם היה הדבר כן לא יהיה זה נוהג בעדות בלבד אבל בכל דבר שישביעוהו עליו. ולפי שהקפידה בזה מפני העדות למדנו שרצון התורה הוא שיגיד גם אם לא ישביעוהו אלא שלא יתחייב קרבן כשלא יגיד אם לא אחר שמיעת קול האלה:

התועלת העשירי הוא במצו' והוא מה שהזהירנו מהשים על מנחת החוטא שמן או לבונה וכבר זכרנו סבת זה אצל ביאורנו זאת האזהרה:

התועלת האחת עשרה הוא במצו' והוא מה שצוה שיקריב קרבן מעילה מי שנהנה מקדשי השם בשגגה כמשלם קרן וחמש והנה התועלת המגיע מזה הקרבן כבר זכרנוהו בתועלת הראשון. ואולם הסבה בתוספת החמש הוא לפי דעתי שמי שיחשוק קניין דבר מה יתכן שיתן יותר מדמיו כמו חמישיתו וכדי שלא יהנה בסבת חטאו צור להוסיף חמה ולזאת הסבה היה שיעור האונאה במקח וממכר עד שתות כי יאמרו החכמי' בין מוכר וקונה הם שליש וחמש ושתות הם בזה האופן שליש:

התועלת השתים עשרה הוא במצות והוא שיביא החוטא בספק שגגת הרבה מהעבירו' שחייבין על זדונן כרת אשם וכבר נזכר התועלת בזה במה שקדם:

התועלת השלש עשרה הוא במצו' והוא שיביא הנשבע על שקר על כפירת ממון אשם וכבר נזכר תועלת זאת המצוה במה שקדם ומוסיף חמש לסבה שזכרנו באשם מעילה או יהיה החמש בזה המקום קנס והוא היותר נכון הנה כמו שהגנב יעש בשישלם כפל

או ארבעה וחמשה אם טבח או מכר כן יענש הכופר ממון להוסיף חמש ואולם שרשי המצות הנזכרות בזאת הפרשה הנה ראוי שנזכירם לפי מנהגנו והנה המצוה הראשונה שבאת בזאת הפרשה הוא להקריב העולה באופן הנזכר בזאת הפרשה:

והנה השרש הראשון בה הוא שאין מקבלי' קרבן עולה מישראל משומד לעבודה זרה או מחלל שבתות בפרהסיא כי התורה אמרה אדם כי יקריב מכם ולא בא הכתוב להתנות שלא יקובל קרבן עולה מן הגוי שכבר מנע בפרשת אמור שלא יקובל מן הגוי בעל מום שנאמר ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה וזכר שכבר יקובל מהם בנדר ונדבה קרבן עולה אם היה תמים ולזה הוא מבואר ממה שאמר מכם להוציא ישראל שאינו מכם ומודה בעבודה זרה או הכופר במצות שבת כי אינו מכלל ישראל וזה מבואר במי שהוא מודה בעבודה זרה. ואולם מי שהוא כופר במצות רבות או אם כופר במציאות האלוה או אם כפר בחדוש העולם אשר כל אחד מאלו יביא לכפור בכלל התורה כבר נזכר זה השרש בכ"א מחולין ומזה השרש יתבאר כי אין מקבלים קרבן על שגגת חטא ממי שהוא משומד לאותו החטא כי גודל עונו מנשא בקרבן אחר שהוא משומד לעברה ההיא במזיד כבר נתבאר זה השרש בכ"א מחולין:

השרש השני הוא שאין עולת בהמה באה אלא מן הבקר או מן הצאן ר"ל בצאן מן הכבשים או מן העזים ויהיה עם זה זכר ולא נקבה ולא טומטום ולא אנדרוגינוס כי אין אחד מהם זכר וראוי כמו שנזכר בספרא ויהיה עם זה תמים ולא בעל מום וזה כולל כל הקרבנות מהבהמה כמו שיתבאר בפרשת אמור ומזה יתבאר שאין מקריבין זקן כי אינו צמים בטבעו והבקר יהיה זקן משעברו עליו ז' שנים וזה מבואר מן החוש עם ארך החקירה ר"ל שאחר זה הזמן יתחילו להחלש פעולותיהם הטבעיות. כבר נתבאר זה בכ"א מפרה. ובזה תמצא שהקפידה התורה במיני העוף שיקריבו מהם קרבן לה' והם התורים ובני היונה שהיו קרבים כעת אשר הם יותר נבחרים והם הגדולים בתורים וקטנים בבני יונה אף על פי שלא הקפידה בהם שיהיו תמימים כמו שזכר בספרא והנה התחלת הצהוב שבזה פסול כי הוא ממוצע בין הגדולים ובין הקטנים ואחר שיצהיבו התורים הם כשרי' והיונים נקרא בני יונה כל זמן שיתלוש נוצה מהכנף ומלא המקום עקרה וזהו כולל לכל קרבנות העוף כבר נזכר זה השרש בראשון מחולין:

השרש השלישי הוא שצריך שתהיה כל בהמה בעזרה קודם שישחטנה שנאמר יקריבנו אל פתח אהל מועד וזה גם כן שרש כולל לכל הקרבנות כבר נזכר זה בפרק שני מזבחים ומזה המקו' יתבאר גם כן שהבעלי' מטפלין בהבאת הקרבן עד העזרה כמו שנזכר בספרי:

השרש הרביעי הוא שבית דין מכריחין הבעלים להביא הקרבן שנתחייבו בו כנדר או בנדבה וכופין אותו עד שיאמר רוצה אני שנאמר יקריבו אותו וזה יהיה ע"י ב"ד כי להם לבדם כח להכריחו כבר נתבאר זה השרש בא' מערכין:

השרש החמישי הוא שצריך שיהיו פני הקרבן לצד מערב ששם קדש הקדשים שנאמר לפני השם וזה היה להעיד שהקרבן הוא לה' כבר נזכר זה בראשון מיומא ולזאת הסבה גם כן חוייב שיהיו פני השוחט לצד המערב שנאמ' ושחט את בן הבקר לפני השם כבר נזכר זה השרש בחמישי מזבחים וברביעי מיומא:

השרש השישי הוא ששחיטת קדשים כשרה בזרים שנ' ושחט את בן הבקר לפני יי' ולא התנה בשוחט שיהיה כהן כמו שהתנה בהקרבת הדם ועריכת הנתחים והקטרתם כבר נתבאר זה בחמישי מזבחים ולזאת הסבה גם כן יהיה התפשט והנתוח כשרים בזר כמו שכבר נתבאר וראוי שתדע שהפעולות הנזכרות בקדשים צריך שתהיינה שלמות רוצה לומר שיהא השוחט מכוין לשחוט ולזה הוא מבואר שאם שחט כמתעסק בזולת כוונה לשחוט הקרבן פסול ולזאת הסבה יהיה הקטן פסול לשחיטת הקדשים אעפ"י שהגדול עומד על גביו כי אין לקטן כוונה ראוי מה שאין בשחיטת החולין והוא מבוא' מלשון התורה שצרך שיהיה כל הנשחט בעזרה כשנשחט שכבר קדם אמרו יקריבנו אל פתח אהל מועד ואמר גם כן ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפי' אם לא היה כל הנשחט בעזרה הקרבן פסול כבר נתב' זה בב' מחולין. וראוי שתדע שהשחיטה והזביחה והכונה בהם לפי הוראת הגדר מבואר שתהיה בדבר בלתי מחובר לקרקע על יד איש או אשה בהולכה ובהובאה לא בדרסה ולא בהכאה ובנקיבה ולא בדבר פגום כי זה יקרא נחור לא שחיטה. וזאת החתיכה ראוי שתהיה באופן שתמות הבהמה אחר זה שיעור מועט וזה אמנם יהיה בחתיכת סמני' שהם הקנה והוושט או רוב כל אחד מהם ואולם העוף ימות בחתיכת סמן אחד או רובו לפי שהוא יותר חלוש החיים מהב"ח המהלך כמו שנזכר בפרשת בראשית. ואולם הדגים שהם יותר חלושי החיים לא יצטרכו לשחיטה כי כשיצאו מהמים ימותו אחר זמן מועט ולזה די להם האסיפה לבד שנאמר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם ואם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם והוא מבואר שלא יקרא זביחה או שחיטה החתיכה בצואר הבהמה מתה או שהיא קרובה למות וזה שרש כולל לקדשים ולחולין אין הבדל ביניהם בזה אלא ששחיטת החולין יחוייב שתהיה חוץ העזרה כבר נתבאר זה השרש כלו בראשון ובשני מחולין:

השרש השביעי הוא שצריך שתהיה השחיטה בקרקע העזרה בצפון על ירך המזבח צפונה ואם שחט בגג של היכל פסול שאין זה מבוא אהל מועד ואין חוששין למקום השוחט לפי שהשחיטה כשרה כזר כבר נתבאר זה השרש בשני מזבחים:

השרש השמיני הוא שהבעלים סומכים בשתי ידים על ראש הקרבן לא על הצואר ולא על הצדדים ולא יהא דבר חוצץ בינו ובין הבהמה ואפילו היו רבים שותין בקרבן אחד כל אחד סומך ידו עליו ובקרבן צבור אין בו סמיכה וזאת הסמיכה היא להתודות החטאים שהקרבן מכפר עליהם כמו שביארנו וזה כולל בכל הקרבנות שאינם של צבור והוא מבוא' במה שאין ספק בו שצריך שיהיו פני הסומך לפאת המערב ששם קדש הקדשים וכבר דקדקה התורה גם בבהמה בביאתה לעזרה ובשחיטתה. וכבר נזכר שהסמיכה היא לכפרה על האופן שזכרנו יחוייב שיהיה בעל הקרבן סומך לא בנו ולא שלוחו לא עבדו ולא אשתו ויתבאר שאין העבד סומך ולא הנכרי ולפי שכבר אמר דבר אל בני ישראל. והוא אינו מבני ישראל. ויתבאר גם כן שאין האשה סומכת לזאת הסבה ולא נלמד זה הדין מן האיש לפי שאיש יותר ראוי בזה הדין מן האשה להיותה חסרת הדעת ביחס אל האיש ויתבאר שאין הסומא סומך בו כי אין לו מעצמו הרגש ובחינה לסמוך ידו על ראש קרבנו ויתבאר שאין חרש ושוטה סומכין כי אינם בני דעת כבר נתבאר זה בעשר' ממנחות. וראוי שתדע שאין הסמיכה מעכבת הכפרה אף על פי שכבר אמ' על הסמיכה ונרצה לו לכפר עליו שהרי ביאר בפרש' אחרי מות שהדם הנתן על המזבח נתן לכפר על נפשותיכם ואולם היתה הסמיכה על צד היותר טוב לתת רושם בנפש שכבר הוסרו העונות ההם ממנו והושמו על ראש הב"ח ההוא כבר נתבא' זה השרש בראשון מזבחים ומיומא:

השרש התשיעי הוא שקבלת הדם והולכתו לא יהיה אלא בכהן שנאמר והקריבו בני אהרן אלא כשהם לפנים למדנו שצריך המקבל את הדם או המולק ואתו שיהיה כלו בפני' ויהיה לבוש בגדי כהונה ולפי שהשחיטה היא לצפון הנה יחוייב שתהיה הקבלה בצפון ולפי שזה הענין הוא שרות הנה יחוייב שתהיה בכלי שרת כי בהם ישרתו בקדש כמו שנזכר במה שקדם והנה הקבלה יחוייב שתהיה בימין כמו שהתבאר השרשים הכוללים ויחוייב גם כן שתהיה ההולכה ברגל ולא בזריקה כי זה הוא הנהוג ממנה ואם לא יהיה כל זה בזה האופן שזכרנו שהוא הנהוג מאלו הפעלות ובו תהיינה יותר שלמות הנה יהיה הזבח פסול כבר נתבאר זה השרש בא' ובה' מזבחים:

השרש העשירי הוא שאפילו לא קבל הכהן מן הדם אלא מקצתו מצואר בהמת הזבח כשר והוא שיהיה דם הנפש לא דם התמצית ולא דם העור שנאמ' והקריבו בני אהרן

הכהנים את הדם וגו' כבר נזכר זה השרש בא' ובג' מזבחים ובד' מיומא ולפי שכבר הגבילה התורה מקום מוגבל לאלו הפעלות והוא המקדש ודקדקה גם בחיים שתהיה הבהמה שם קודם שתשחט ושיהיו כל מעשיה שם שאם יצא דבר ממחיצתן אחר שנשחט' לחוץ ר"ל חוץ למחיצתו נפסל ביוצ' היה דם או חלבי' או בשר לפיכך אם יצא הדם כולו לחוץ קוד' זריקה נפסל הזבח כי הדם מתיר חלק המזבח למזבח כבר נזכר זה השש בב' מזבחי':

השרש האחד עשר הוא שצריך שתהיה הבהמה שלמה בשעת קבלת הדם שנ' בפרשת אתה תצוה ולקח מדם הפר שיהיה שלם בשעת קבלה ובזאת הפרשה אמר ולקח הכהן המשיח מדם הפר ואולם אם היתה חסרה אחר קבלת הדם לא נפסל הזבח אם נשאר כזית לאכול במזבח במה שכלו למזבח ובמה שאינו כלו למזבח יחוייב שישאר ג"כ כזית לאוכלי' מהזבח ההוא ואפשר שיזרוק הדם להתיר לק המזבח למזבח ויותר אחר זה חלק הכהנים לכהנים וחלק הבעלים לבעלי' כבר נתבאר זה השרש בי"ג מזבחים:

השרש השנים עשר הוא שזריקת דם העולה היה סביב בחלק התחתון מהמזבח החיצון ונותן שם שני זריקות שהן ארבע לשתי הזאות המקובלות והוא הדין לשלמי' שנ' בהם סביב לזריקתן כבר נזכר זה השרש בה' מזבחים. וראוי שתדע שכל הדמים הנתנים על המזבח החיצון אם נתן הכהן מתנה אחת לבד תתיר ואפילו בשפיכה שנא' ודם זבחיך ישפך וגו' מגיד ששפיכת הדם על המזבח הוא העקר ואמר ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם מגיד שנתן על המזבח לכפר ואולם הדמין הנתנים על המזבח הפנימי אם חסר בו מתנה אחת לא כפר שהרי הכתוב הקפיד במנינם שנא' ז' פעמים כבר נזכר זה ברביעי מזבחים ואם שנה מקום המתנה אפילו במזבח החצון נפסל בשר הזבח כי התורה דקדקה בתאר הזריק שתהיה בקצתם מהקרבנות למטה ומקצתם למעלה סביב ודקדקה בדם הנפשך שיהיה נפשך ליסוד מזבח העולה ואע"פ שנתכפרו הבעלים כין שהגיע הדם למזבח כבר נתבאר זה השרש בשלישי מזבחים:

השרש השלשה עשר הוא שהעולה טעונה הפשט ונתוח לנתחיה הראשונים לא שינתחוהו לנתחים וזה ההפשט והנתוח כשר בזר כי לא הקפידה התורה שיעשה ע"י כהן כבר נתבאר זה:

השרש הי"ד הוא שנתינה על המזבח ועריכת העצי' עליו הוא בכהן לא בזר שנ' ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח והנה יחוייב לעולת תמיד שיערכו שם ב' גזירי עצים קודם שיערכו נתחי העולה על האש כדי שתהא עריכת העולה על העצי' כי בזה הערה גדולה להגעת הנבואה אשר היתה כונת התורה בזה כמו שנבאר כבר נתבאר זה בשני

מיומא לפי שלא ידוקדק בזאת ההערה כי אם בעולת התמיד כי היא לבדה היתה מכוונת בהערת הנבואה הנה לא ידוקדק בדברים שהיא בעולה התמיד כאלו תאמר חיות עריכת הנתחים ע"י בספר מוגבל מהכהני' באופן שתשלם בזה מה שכונה התורה מן ההערה בזה הקרבן כאלו תאמר שהצאן מוליכין אותן למזבח י"ח כהנים כבר נתבאר זה השרש ברביעי מתמיד:

השרש הט"ו הוא שהולכת הנתחי' למזבח היה לפי הראוי מצד גודל הנתחים וקטנם וזה שהנתחי' הגדולים שהיה דרכם שישאום ג' כהנים או שנים ולזה אמר בשור וערכו בני אהרן את הנתחים. והנתחים הקטנים שהיו דרכם שישא מהם הכהן שני' בימינו ואחד בשמאלו נושא כהן שני' ולזה אמ' בצאן וערך הכהן אותם ואלו הנתחים היו עשרה באופן שהיה נוהג לנתח הב"ח לנתחיו הראשוני' שהיה הראש נתח אחד ואע"פ שבו אברים רכים והנה הריאה והלב והכבד היו החוברים עם הנתחים הנלוים להם כי אין הכונה שיהיה שם אבר נפרד. אבל יהיה כל נתח מורכב מהאברים רבים כדי שיכיר התועלת אשר בהרכבת האברים אשר בתנה האחד על התועלות אשר באבר אבר והנה היה החזה נתח אחד וחגיו נתח אחר והעקץ נתח אחר ועמו האליה ואצבע הכבד ושתי הכליות ומסיר הכרעים וקרבו והיה רוחץ אותם במים לא בשאר משקים באופן שיהיה מנקה אותם מהלכלוך והיה היד עם הכתף נתח אחד והשנית לה נתח אחר והרגל הימנים ושתי בצים שעמה נתח אחד והשמאלית נתח אחד והנה היו שני הבצי' יחד בנתח אחד כי הם היו מכווני' יחד לפעל אחד ולזה גם כן היו ברגל הימיני הפעל המסודר מן הימיני הוא היותר שלם והיו שתי הדפנות ב' נתחים נמצאו הנתחים עשרה מלבד הקרב והכרעים כבר נתבאר זה השרש ברביעי מתמיד ובשני מיומא:

השרש הי"ו הוא שכשעורכין הנתחים על המזבח זורקי אותם שם תחלה שנ' ועשית עולתיך הבשר והדם כשם שהדם בזריקה ואח"כ עורך אום על האש כבר נתבא' זה:

השרש הי"ז הוא שהשער והצמח והעצמו' והגידי' והקרני' הטלפי' בזמן שאינם מחוברי' אינו חייב להקטירם שנ' ועשית עולותיך הבשר והדם כבר נתבאר זה מט' מזבחים ולזאת הסבה היו מסירין גיד הנשה כי אין דרכו שיהיה מחובר לבשר כבר נזכר זה השרש בז' מחולין:

השרש הי"ח הוא שהמליק' היא ממול העורף לא מן הצדדי' והיא לפי הוראת הגדר בצפורן לא בסכין וקוצץ ויורד אם בהולכ' והובא' ואם בדריסה ואם נעקרו הסמנין אינו חושש וחותך השדרה ומפרקת בלא רוב בשר שעמה כדי שלא תהיה מתה קודם מליקה וחותך שני סימנין אם היה העוף עולה כי יחוייב בעולת העוף שיבדיל הראש מהגוף

אולם בחטאת העוף לא יצטרך רק בדין עוף והוא סימן אחד או רוב ולפי שיחוייב בחטא' העוף שלא יבדיל הראש מהגוף כמו שיתבאר בראשון מחולין וב' מזבחי':

השרש הי"ט הוא שהמליקה היתה במקום שממנו יוכל להקטיר שנאמ' ומלק את ראשו והקטיר וגו' ולכך היתה בדרום כי שם היה הכבש אשר בו יעלו למזבח ובזאת המליקה היה מבדיל הראש מגוף העוף ומלק את ראשו ממול ערפו לא יבדיל ואם היתה כונת התור' שלא יבדיל בעוף העוף שהוא ראוי יותר להבדיל כי העולה היתה מנותחת לנתי' ולזה הוא מבואר כי בעולת העוף חייב להבדיל ולזה אמר לא יבדיל להורות שלא יצטרך בעוף אלו הנתחים ואף על פי שהוא עולה ולזה תמצא באברהם שלא בתר העוף במראה בין הבתרים ואולם אם הבדיל כשישסע אותו בכנפיו כשר כי אמרו לא יבדיל במה שמצד עצמותו יראה שהו' מחוייב להבדיל שול החיוב והכונה בו שאינו מחוייב שיבדיל הנה נתבאר זה מזבחים:

השרש הכ' הוא מחוייב שימצה דמו על קיר המזבח למעלה מחוט הסקרא רוצה לומר בחלק העליון אחר שסלקו מן הראוי שימצא דם הגוף ודם הראש שנא' ונמצה דמו ולזה הוא מכו' שאם נמצה דם הגוף לבד כשר שאני קורא בו דמו וזה מבואר בנפשו כבר נתבאר זה השרש בזבחים:

השרש הכ"א הוא שהוא ראוי שיסירו מוראת העוף בנוצתה והוא הדין לבני מעיים כי העניין אחר בעינו ומשליך אותו לצד מזרח להפך צד הקדשים למאוס זה הדבר ולכלוכו והוא מבואר שאם לא הסיר המראה על זה האופן כשר מאחר שנמצה דמו כראוי כי התורה לא דקדקה בזה אם לא על צד היותר כשר וטוב וזה מבואר במעט עיון כבר התבאר זה כו' מזבחים:

השרש הכ"ב הוא שהעוף אינו זכר או נקבה פסול לקרבן כי הנהוג בב"ח הוא שיהיו זכרים או נקבות. ועוד שהתורה דקדקה בקרב שיהיה זכר או נקבה ולזה אם היה העוף טומטום או אנדרוגינס הוא פסול לקרבן ואף על פי שלא ידקדק בו שיהיה תמים מזולת מום ואם כן היה חסר אבר מן האברים הנראים כמו שיבש גופו או נמת עינו וזה שרש כולל לכל קרבן העוף וכבר נתבאר זה בספרא:

השרש הכ"ג הוא שצריך שיהיה חטא מה בזאת השגגה ואם יתחייב השוגג כה קרבן חטאת שנאמ' נפש כי תחטא בשגגה ולזה יהיה פטור מקרבן מי שיהיה עושה מצוה ונמשך מעשיתה עברה מן אלו העברות כמו שבא על יבמתו והיא נדה או שהיה לו חטא מה לפי כונתו ונזדמן לו שהיה במעשה ההוא מצוה כגון שפירש מצודה להעלות דגים

מן הים והעלה תנוק פטור אף על פי שעלו דגים עמו לפי שאין בזה המעשה מצד עצמותו חטא וכבר יתבאר זה השרש בר יעי מכריתות ובט' משבת:

השרש הכ"ד הוא שאם לא עשה מזאת העברה בשגגה כי אם קצתה לא יתחייב קרבן חטאת שנאמר בעשותה כולה. ולא מקצתה כבר נתבאר זה כי"א משבת:

השרש הכ"ה הו' שאם בזה הפעל עברה ולא ידע שחייבין עליה כרת הנה זאת שגגה ויביא קרבן כשיודע לו שחטא כי התורה הבדילה העבירו' שחייבין על זדונן כרת מבין שאר אלו העברות לעצם העש הנמשך מהם כי זה ממה שחייב שידקדק האדם בעניניו די שלא יחטא בהם ואולם כשלא ידע שהוא מאלו העברות החמורות הנה היה סבה שלא דקדק כראוי בענינה והרי זה שגגה שאלו היה יודע עצם העונש הנמשך היה נשמר מעשייתה בבד נתבאר זה בז' משבת וכ"ט שתהיה השגגה אם לא יודע כלל שזה הענין אסור כאו תאמר שחלה אסור לאכלו ואח"כ יודע לו שחייבין על זדונן כרת והנה יהיה זה הענין נחשב לו לחטא לפי שלא השתדל ללמוד מצות התורה כדי שידע לשמור עצמו מהדברים האסורים כבר נתבאר זה בשלישי מכריתות:

השרש הכ"ו הוא שצריך שידע עצמו של חטא שחטא בו שנ' ונודעה החטאת אשר חטאו עליה ואז יתחייב קרבן ואף על פי שלא ידע הנושא שחטא בו כאלו תאמר שהיו שתי אחיותיו בבית ואינו יודע על אי זה מהם בא כבר נתבאר זה ברביעי מכריתות:

השרש הכ"ז הוא שעל חטא אחד לא יתחייב כי אם חטאת אחת אע"פ שיחטא בו פעמים רבות בהעלם אחת ואפי' אם קרה שיהיה החטא האחת משמות רבי' כמו שאכל חלב והוא נותר הנה יהיה מניין החטאו' כמניין השמות ההם אם היו האסורים כלם באים באחד כי אז הם תלים יחד או היה אסור מוסיף כמו שבא על אשת איש והיא נדה או אם היה אסור כולל ואולם בעריות לפי שהתאוה תשתנה לפי המקבל הנה יתחייב על שגגה בו פעמים רבות כמספר הגופים הנחלקים היו נשים או בהמות כבר נתבאר זה בשלישי וחמשי מכריתות:

השרש הכ"ח הוא שעל שגגה אחת מביא חטא' על השגגו' הרבה מביא חטאת כמספר השגגות שהרי בכל המקומות אמר חטאתו אשר חטא ולזה יקרה שאם חטא מה על חטאת פעולות שונות תהיה השגגה על הדבר המשותף לכולם ולא יתחייב כי אם קרבן אחת ואם היתה השגגה על כל אחת מהפעולות ההם יתחייב חטאות כמספר השגגות והמשל שאם לא ידע אדם מה שזו ע"ז והשתחוה וזבח ונסך לפניה וידע שאלו העבודות אסור לעשות עבוד' זרה והנה אין בכאן כי אם שגגה אחת ואולם אם הזיד בע"ז ושגג בעבודות אלו חייב על כל אחת ואחת כבר נתבאר בראשון מכריתות:

השרש הכ"ט הוא שמה שאפשר שיהיה יחד בעת אחת אע"פ שהוא בהעלם אחד ומשם אחד הוא שגגות רבות ולזה יתבאר שאם בא על הנדה וטבלה וחזר ובא עליה כשהיא נדה שנתחייב על כל אחת ואחת שהרי זמן הנדו' האחד הוא זולת זמן הנדות השנית ובזה תהיינה שגגות נחלקו' לחטאת כבר נתבאר זה בשלישי מכריתות:

השרש הל' הוא שאם שגגו ב"ד הגדול שהם שבעים ואחד בהוראה ועשו הקהל על פיהם או רובו ר"ל רוב ישראל אם בע"ז שגגו מביאין קרבן הנזכר בפרשת שלח לך פר ושעיר על כל שבט ושבט שהשבט נקרא קהל שנאמר כל קהל יהודה ואם בשאר המצות שגגו מביאי' קרבן הנזכ' בזאת הפרשה והוא פר על כל שבט ושבט שנאמר והקריבו הקהל וזה הקרבן מביאים הסנהדרין שנאמר בפרשת שלח שלך ועשו כל העדה והם הסנהדרין ואם כל עדת ישראל ישגו ואמר גם כן על הסנהדרין ושפטו העדה והצילו העדה ולזה גם כן אמר וסמכו העד' את ידיהם על ראש הפר כי הם בעלי הקרבן והם החוטאים בזאת השגגה כבר נתבאר זה באחד מהוריות:

השרש השלשים ואחד הוא שצריך שיהיו אלו השוגגין בהוראה עיני הקהל בעצמותם ולזה לא יהיה אם לא היה ראש הקהל עמהם ואם לא היו כלם ראויין להוראה וצריך שיהיו כלם בלתי שוגגים שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו ולפי שנאמר ונעלם דבר מעיני הקהל הוא מבואר שהוא ראוי שיטעו רבים בדבר זה שהורו בו עליו לפי שאמר ונעלם דבר למדנו שההעלם הזה הוא שיורו לבטל קצת מהמצוה הזאת ולקיים קצתה לא שתעלם מהעדה השלמה הזאת מה שלא יעלם מקטני המעיינים ולפי שחטא הסנהדרין הה הוא מה שיעשו הקהל מזה על פיהם ראוי שיאמר לעם השומעים מפיהם מותרים אתם ולפי שאמר ועשו ששב אל הקהל ראוי שיהיו העושים ע"פ זאת ההוראה רוב ישראל בשעת מעשה מזולת עיני העדה שאינם נכללים בזה להשלימם עמם לרוב וצריך גם כן שיהיה אחר כן נודע גוף שטעו בו מעצמם שלא שיודיעו להם זה אחרים ואז יתחייבו סנהדרין קרבן הנזכר והעושים פטורין מפני ישראל בב"ד ואם חסר מאלו התנאים יהיו הב"ד פטורים מן הקרבן וכל אחד מהעושים בשגגה חייב חטאת. וכן אם אמר אחד מן הסנהדרין לחברו טועים אתם ורבו להם חבריו וטעו והתירו הם פטורין מן הקרבן שאין כולן שוגגין ואולם אם שתקו מעוט הסנהדרין ויודעין שטעו בהם שלא היה חולק בזאת ההוראה הרי ב"ד חייבין בקרבן וכל העושים על פיהם לראות אם הם כת ישראל אם לא משגיחין אלא ליושבי הארץ שאין קרוי קהל אלא שבארץ ישראל לפיכך אם עשו רוב אנשי ארץ ישראל על פיהם אף על פי שלא חטא אלא שבט אחד או שעשו בו השבטים אף על פי שהם מעוט הקהל הרי ב"ד חייבים ומביאין קרבן על כל שבט ושבט אף על פי

שלא חטאו כלם כבר התבאר זה בראשון ובשני מהוריות. וראוי שתדע שאם לא היתה סבה השגגה בהוראת העלם בביאור עניין המצוה אלא שנתחדש דבר הטועה אותם כגון שנתכסה השמש בעכין ודמו שהוא לילה ואחר כך זרחה או שבא עד אחד ואמר שמת פלוני והתירו אשתו להנשא אין זה הוראה אלא טעות כבר נתבאר זה בששי מיבמות ואם הורו בית דין באחד משני דברים זה אחר זה ועשו ממנו הקהל על פיהם באחד אחד וכשהצטרפו העושים היו רוב כיון ששגגת הוראתם היתה סבת להחטיא רוב הקהל הרי אלו מצטרפין ויתחייבו בית דין קרבן אף על פי שהיתה להם ידיעה בנתים ולזה לא היתה כן אם היו המורי' שני בתי דינין אף על פי שהשגגה היא נדבר אחד בעינו כבר נזכר זה בראשון מהוריות:

השרש הל"ב הוא כל שגגה שההדיוט מביא עליה חטאת קבועה כשבה ושעירה אם שגג בה הנשיא מביא שעיר ואם שגג בה כהן משיח מביא פר שנאמ' אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם הנה דין כהן משיח הוא כדין אשם העם ר"ל שראוי שיהיה שוגג בה ראה כדמיון שגגת ב"ד בהוראה ר"ל שיורה לעקור מקצת הגוף ושיהיה ראוי להוראה ויעשה על פי הוראתו והוא בלתי יודע שטעה ואולם בשגגת ע"ז ועשו על פי הוראתו והוא בלתי יודע בשגגת בית דין הכהן המשיח דין ההדיוט ואם שגג במעשה לבד לא בהוראה בין בעבודה זרה בין בשאר מצות אינו מביא קרבן כלל כבר התבאר זה בהוריות:

השרש השלשים ושלשה הוא שהכהן המשיחי הוא הכהן הגדול שנמשח בשמן המשחה אף על פי שעבר מעבודתו מפני מום או מפני זקנה וכיוצא בהם לא המרובה בבגדים ולא נמשח אע"פ שהוא משמש בכהונה גדולה ונשיא הוא המלך מישראל שאן עליו אלא אלהיו אף על פי שהיו בישראל מלכים שאין אחד מהם נכנס תחת חברו וצריך שיהיה זה נשיא בשעת החטא שנאמ' אשר נשיא יחטא וכן צריך שיהיה כהן המשיח כהן משיח בשעת שחטא שנאמר אם הכהן המשיח יחטא ואם לא היה הרי דין כל אחד מהם כהדיוט. ונשיא שנצטרע עבר מנשיאותו והרי הוא כהדיוט כבר נתבאר זה בשלישי מהוריות:

השרש השלשים וארבעה הוא שאם הורה כהן משיח עם ב"ד ושגג הוא והם בהורא' אחת אף על פי שיעשה ע"פ ההוראה הזאת פטור מקרבן שהרי לא סמך לה על הוראתו לבדה כבר נתבאר זה בשני מהוריות:

השרש השלשים וחמשה הוא שנשיא שיעשה עם הצבור בהוראת בית דין הרי זה מתכפר לו בכלל העם ואם היו העושין מביאים קרבן על שגגתן הרי הוא מביא שעיר כבר נזכר זה בשלשה מהוריות:

השרש השלשים וששה הוא שמעשה פר כהן משיח כשרי' בכל כהן שנאמר וטבל הכהן וגו' ונתן הכהן מדם וגו' ולא נאמר כהן משיח אלא שמצתו שיקבל כהן משיח ואם כהן אחר כשר כבר נזכר זה בספרא בפרשת כהן משיח:

השרש השלשים ושבעה הוא אחר שהפשיט אותה אם היא נאכלת או אחר שקרעה אם היא נשרפת מוציא את האמורין והקטיר אותן על מזבח העולה אחר זריקת הדם והשאר בנשרפת מוציא חוץ לשלש מחנות ומנתה שם כנתח עולה כענין שנאמר ואת כל בשרו על כרעיו ועל קרבו ופרשו ושורפין אותו שם בבית הדשן וכל העצי' כשרי' לשרפתה שנאמר על העצים אפילו קש וגבבה שנאמר עצים ממש ובכלל הנה שם מבואר מכונה התורה שהיא שתדלה להסיר הכבוד מזה הקרבן ולזה הוא מבוא' שלא דקדקה אלא שתהיה השרפה על עצים אי זה שיהיו כבר נזכר זה בספרא בפרשת כהן משיח:

השרש השלשים ושמנה הוא שזריקת דם החטאות הנאכלות היתה על ארבע קרנות מזבח העולה וזה יהיה בזה האופן וטבל הכהן באצבעו הימנית הסמוכה לגודל בדם ומחטא ויורד כנגד חודה של קרן עד שיכלה כל הדם שבאצבעו ואם נתן סמוך קרן עד שכבו אמה בפר סמוך וצריך לטבול אצבעו על כל קרן וקרן שנאמר בפר כהן משיח וטבל והזה וכן מצינו בפסח מצרים וכן נלמד זה הדין בשאר וגו' בקרן מערבית דרומית. ואולם החטאות הנשרפות כגון פרים הנשרפים ושעירים הנשרפין חוץ מפר ושעיר של ים הכפורי' שהוגבל בהם דין מיוחד הדם הנכנס לפנים ההיכל ומזים ממנו שם כמו שכתוב בתורה רוצה לומר שהזורק ממנו שבע הזאות על הכפרת המבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשים וארבע הזאות על ארבע קרנות מזבח הזהב מתחיל מקרן מזרחית צפונית וגו' במזרחית ושירי הדם שופך אל יסוד מזבח החצון שפוגע בו תחלה והוא מערבי דרומי כבר נזכר זה בספרא בפרשת כהן משיח ובח' וביי"א מזבחים:

השרש השלשים ותשעה הוא ששריפת החטאת אע"פ שהוא חוץ לשלשה מחנות על שפך הדשן הנה יחוייב שיהיה המקום טהור ואם יהיה טמא יטהרנו כבר נזכר זה בספרא בפרש' כהן משיח ואולם שאר החטאו' יתבארו בפרש' צו:

השרש הארבעים הוא שלא יתחייב האדם באשם תלוי עם שיהיה שם אסור קבוע שנ' ועשה אחת מכל מצות יי' אשר לא תעשנה ולא ידע וגו' כאלו תאמ' שבא על אשת איש שעד אחד אומר מת בעלה ועד אחר אומר לא מת שהרי נקבע האסור וכן אם היו לפניו שתי חתיכו' אחת של חלב ואחת של שמן ואכל אחת מהם ואינו יודע איזו מהם אכל אם היתה לפניו חתיכה שהיא ספק חלב לא היה בה פטור באשם תלוי שאין כאן אסור קבוע וכן אם הוא יודע בודאי שחטא אבל אינו יודע בעצמו שלא חטא והתורה

אמרה ואם נפש אחת תחט' וגו' ולא ידע. רוצה לומ' שלא ידע שחטא אם היו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של חלב נותר ואכל אחת בשגגה מביא חטאת על החלב ואשם תלוי על הנותר שהרי אינו יודע אם חטא בו אם לאו כבר התבאר זה בשלישי ובד' ובכה' מכריתות:

השרש האחת וארבעים הוא שכל דבר שחייבן על ודאי חטאת אחת קבועה חייבים על לא הודע שלו אשם תלוי אחת קבועה ומה שחייבין עליו ודאיי חטאות הרבה חייבין עליו אשמות תלויות כמנין החטאות והנה ידיע' ספק מחלקת לשם תלוי כמו שידיעת ודאי מחלקת לקרבן חטאת כבר נתבא' זה בד' כריתות וראוי שתדע שכהן משיח אם נסתפק לו אם שגג שגגה שהיא שגגה הוראה עם המעשה או לא שגג אינו מביא אשם תלוי על לא הודע לפי שהוא שאין מביאים אשם תלוי על לא הודע על שגגת ההוראה אבל הנשיא אם נסתפק לו אם חטא או לא חטא מביא אשם תלוי כהדיוט בר נזכר זה בשני מהוריות וסבת זה מבוארת בעצמה:

השרש הארבעים ושתים הוא שמי שנהנה מקדשי יי' בשוה פרוטה בשגגה חייב להביא קרבן מעילה ומשלם מה שנהנה בתוספת חומש מלבד שהוא מרביעית מלוג וקדשי מזבח וקדשי בדק הבית מצטרפין זה עם זה להשלים זה השעור אם היה זה בהעלם אחד ואפילו לזמן מרובה ואפי' נהנה קצת בהנהנה קצת שאני קורא וחטאה בשגגה במהנה בנהנה כבר נתבאר זה בח' ממעילה ומציעה. והאוכל מדבר שמועילין בו בה מתמחויין אף על פי שהם מזבח אחד ובהעלם אחד חייב אשם על כל תמחוי ותמחוי שכל אחד מהם אני קורא ואת אשר חטא מן הקדש ישלם כבר נתבאר זה בשלישי מכריתות:

השרש הארבעים ושלשה הוא הקדשי' קלי' אינם נקראי' אישי יי' אלא מה שהיה מהם למזבח אחר שקרבו מתיריו. רוצה לומר שנזרק הדם שנ' והקריב מזבח השלמי' אשה ליי' אחר שזכר זריקת הדם למדנו שעד שנזרק הדם לא יקרא דבר ממנו אשה ליי'. ואולם קדשי קדשים כגון עולה וחטאת ואשם הם בהפך כי הם בכללם קדשי השם עד שיזכו הכהנים בחלקם משלחן גבוה אחר שקרבו המתירים ולזה אמר והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי השם למדנו שלא זכו בהם אהרן ובניו עד שתהיה נותרת ושהמנח' בכללה נקראת אשה להשם ולא ימעלו בקדשים קלים גם באימורין כי אם אחר שיקריבו מתירים ואולם בקדש הקדשים ימעלו בכל חלק מהם משהוקדשו עד שיותר לכהנים חלקם כי אז לא ימעלו. בחלק הכהנים כי אינם נקראים קדשי ה' ואף על פי שנפסלו אחר זה כיון שהיה להם שעת התר ואם כן היתה להם שעת ראויה להתיר כי בכמו אלו הדברים נחשב העומד להתיר בנתר כמו שהתבאר בשרשים הכוללים ואולם

קדשי בדק הבית הם בכללם קדשי השם ומה שתהיה מהקדשים להשם אין מועילים בו אחר שנגמרה המלאכה בו רוצה לומר שמה שנשרף מהם כיון ששב אפר ויצא לבית הדשן אין מועילין בו וכן העניין כפרים הנשרפין ושעירים הנשרפים בבית הדשן ר"ל שמועילין בהם עד שתגמר שרפתן שם וכן הנסכי' מועלין בהם עד שירדו לשיתין כי אז נגמרה מלאכתן ולזאת הסבה אין מעילה בקדשי מזבח שמתו ולא חטאות אשר דינם שימותו ולא יקרבו כגון חטאת שמתו בעליה וכיוצא בה ולא בתורים שלא הגיעו זמנם לפי שאינן ראוין לפדיון אך קדשי' בעלי מומין שראויין לפדותן הן עדיין נקרקין קדשי השם עד שיפדו כבר נתבאר זה בראשון ובשלישי ממעילה. וראוי שתדע שאין מועילין בדם הקדשים היוצא מהם בעת השחיטה או אחריה כי אינו מגוף הקדשים כמו שאין מועלין בפרש הקדשים ואינו גם כן מיוחד להיות ממנו אשה להשם אבל היה מיוחד לכפר. ואולם דם היוצא מהם בחייהם מועלין בו לפי שהוא כגופם שהוא ראוי אז לזון האברים באופן שישוב חלק מבעל נפש כבר התבאר זה בשלש' ממעילה וח' מיומא וכן העצמות הגידים והקרנים והטלפין שפרשו שאפילו מקרבן עולה שהוא כולו כליל לאחר זריקת דמים אין מועלין בהם ואולם אם פרשו קודם זריקת דמי' מועלין בהם כי הם עדין נקראים קדשי יי' כבר נתבאר זה בט' מזבחים. וראוי שתדע שחלב קדשי מזבח וביצהן אין מועלין בהם כי אינם מגוף הקדשים ואין בהם צד מזבח ואולם חלק קדשי בדק הבית וביצהן מועלין בהם כי הם קדשי יי' וכן הענין אם הוקדשו דמי בהמה ועוף למזבח לנסכים כי יש בדמים צד מזבח. ואולם אם הוקדשו דמיהם לשלמים אין מעילה בשלמים כי אם באמורים אחר שקרבו המתירין כבר נתבאר זה בראשון ובג' ממעילה:

השרש הארבעים וארבעה הוא שכל המנחות הקרבות למזבח יחוייב שתהיה מצה וכן שיריה שנאמר לא תאפה חמץ ואמר בפרשת צו לא תאפה חמץ חלקם נתתי וגו' לחייב על מעשה שבא בה כגון הלישה והאפיה והקטוף והנחת שאור על גבי העסה ואפילו מחמץ אחר מחמץ לוקה אם היתה כשירה ואינו לוקה על הפסולה שנאמר כל המנחה אשר תקריבו להשם לא תעשה חמץ ולזה הוא מבואר שאם חמץ מנחת נסכי' לוקה שהמים פוסלין אותה ובזולת מים לא תעשה חמץ וזה מבואר מן החוש כבר נזכר זה בה' ממנחות:

השרש הארבעים וחמשה הוא שהקמיצה הוא כדרך שבני אדם קומצים ומה שבראשי אצבעותיו או בראשי הצדדין לא יקשיר לכתחלה שאינו מכלל הקמץ ואם הקטיר כשר ואם הוסיף הקמץ כגון שהרחיק אצבעותיו וקמץ הרי זה פסל כי אינו קמצו ומזה יתבאר שאם חלק הקמץ לשני חלקים אינו קדוש והנה הקמיצה כשר' בכל מקום מהעזרה

ואפילו קמץ המנחה מכי שעל גבי הקרקע הרי אני קורא בו וקמץ משם ואין מקדשין הקמץ בכלי שעל גבי הקרקע כבר נזכר זה כלו בראשון ממנחות:

השרש הארבעים וששה הוא שהמנחות הנזכרות פתות אותה פתים ועושין שכל עשרון עשר חלות וזה נלמד מלחמי התודה ואם רבה או חסר כשרה וכשפותת החלה כופלה לשנים והשנים לארבע ומבדילן וכלן פתיתין כזית ואם היו יותר או פחות כשרה ואם המנחה היתה של זכרי כהונה אינו מבדיל כבר נתבאר זה בשביעי ממנחות:

השרש הארבעים ושבע הוא שמנחת מרחשת בצקה רך שהרי יש לה שפה והיו כלולו' בשמן ויוצק עליהם השמן הנשאר מן הלוג לכל עשרון אחר שנתון בכלי שרת. ואולם מנחת מאפה תנור היתה בלולה בשמן ואין בה יציקת שמן והיתה באה פתיתין כמו העניין במנחת מחבת או מרחשת כי הסבה אחת ואם עשאה רקיקין מושח אותו בשמן לוג לכל עשרון כי זה השיעור הוא אשר אפשר בו לפי הנהוג מענין אלו החלות ואולם מנחת הסלת בלולה בשמן ועוד יש בה יציקת שמן ואחר כך ניתן עליה לבונה כבר נזכר זה בששי ובה' ובי' ממנחות:

השרש הארבעים ושמנה הוא שהקומץ את המנחה מסלק את כל לבונתה לצד אחד וקומץ ממקום שנתרבה שמנה שנאמר מסלתה ומשמנה וחוזר ומלקט את כל לבונתה ונותנה על הקומץ שבכלי ומעלה אותה על גבי המזבח כבר נתבאר זה בשני מסוטה:

השרש הארבעים ותשעה הוא שהקמץ והלבונה מעכבין זה את זה וכן הסלת והשמן ואולם הבלילה והפתיתה וההגשה ומשיחת הקיקין אין מעכבין כבר נתבאר זה בשלישי ממנחות:

השרש החמישים הוא ששאור ודבש אוסרין בכל שהם אם נתערבו בקרבן ואולם לא ילקה על הקטרתו על המזבח הפנימי ולא על החיצון אם לא היה בהן כזית כי אין הקטר פחותה מכזית כבר נתבאר זה בשלישי מפסחי' וזה יהיה כשהקטירן לשם קרבן אבל אם הקטירן לשם עצמן אינו לוקה שנאמר ואל המזבח לא יעלו לריח ניחח כבר נתבאר זה:

השרש החמשים ואחד הוא שאם הקטיר דבר שראוי להקטיר מינו אע"פ שאינו ראוי להקטיר בעצמו וערב בו שאור או דבש כגון שהעלה בשר חטאת ואשם וכיוצא בהם שאינם ראויים להקטיר חייב שהרי הן עצמן ראוין לקרבן שנאמר קרבן ראשית תקריבו אותם לה' כבר התבאר זה ברביעי ממנחות:

השרש הנ"ב הוא שאין הבדל בחיוב הקרבן מפני שבועת העדות בין זדון לשגגה כי לא אמרה בו התורה ונעלם ממנו והנה השגגה שיתחייב עליה קרבן הוא שידעו שהיא אסורה אבל לא ידעו שחייבין עליה קרבן הוא שידעו אבל אם לא ידעו ששבועה זו

אסורה או שלא ידעו שהוא שקר הרי אלו פטורין אף מן הקרבן כי הם כמו אנוסים כבר נתבאר זה בשני משבועות:

השרש הנ"ג הוא שעל שגגת טומאת מקדש וקדשיו לא יתחייב קרבן עלה ויורד אם לא היתה לו ידיעה בתחלה וכל העניינים אשר לא יהיה החטא בזולתה כאלו תאמר לטמאה ולקדש או למקדש ר"ל שידע שנטמ' שזה קדש או שזה מקדש ויהיה לו אחר כך העלם בנתים וידיעה בסוף שנ' ונעלם ממנו והוא ידע ואשם והוא מבואר שהידיעה שנתחדש שכבר אשם לא תשלם אם לא ידע כל העניינים הנזכרים ולפי שידיעת החטא' יחוייב שיהיה בנושא אשר היה בו ההעלם למדנו שהעלם היה בענין אלו העניינ' אשר לא יהיה בזה הפעל חטא לזולתם כאלו תאמר שנעלם ממנו שנטמא או נעלם ממנו שזה קדש או מקדש ולפי שההעלם לא יהיה אלא במה שהיתה בו ידיעה בתהלה. למדנו שהיתה לו ידיעה בתחלה בכל אלו העניני'. והמשל שאם יעלם ממנו שכבר נטמא ולא ידע מעולם שזה קדש הנה לא יחוייב שיהיה זה ההעלם סבת החטא. שאף על פי שלא נעלם ממנו שהוא טמא היה אוכל זה הקדש ולשון התורה יורה שההעלם הוא סבה חטאו ולזה לא יחוייב שתהיה לו ידיעה בתחלה בכל אלו העניינים ואם יאמר אומר שכזה גם כן בשגגת ב"ד בהוראה שנאמר ונעלם דבר ונודעה אמרנו לו שאין הענין אחד כי שגגת ב"ד הוא בדבר ובו יפול שם העלם גם במה שלא נודע ולא יתכן שנודע כאמרו ונעלמה מעיני כל חי ואלו באלו העניינים לא יתכן שיאמ' העלם במה שלא נודע ולא יתכן שיודע כאמ' ונעלמה מעיני כל חי ועוד שזה הלשון לא תמצאהו בשגגת ב"ד בהוראה בע"ז ולא בשגגת כהן משיח בהוראה מגיד שלא דקדקה התורה שתהיה בהן ידיע' בתחלה ואולם בזה המקו' כפל המאמר בחלקם שזכר ונעלם שני פעמים להורות שזה העניין הוא תנאי בחיוב זה הקרבן והנה נפל ספק בזה אם ידע ששרץ מטמא ונגע בה בהודעה ממנה ולא ידע ששרץ מטמא כבעדשה אם זאת תקרא ידיעה בטמאה אם לא כי לאומר שיאמר שזו ידיעה לטמאה לפי שאם לא תעלם ממנו היה ראוי שישאל לחכמים אם זה השעור מטמא קדם שיאכל את הקדש או יכנס למקדש ולזה יהיה זה ההעלם סבת החטא וכבר אפשר שיאמר שכיון שלא ידע שזה השעור מטמא הנה אין זו ידיעה לטמאה כי אין לפי דעתי להתרחק מפני זה מאכילת הקדש או מהכנס למקדש. וזה הספק בעינו יקרה במי שידע שיש מקדש בעולם אבל לא שזה מקדש אם זה העניין יקרא ידיעה למקדש אם לא כי לאומר שיאמר כי לא יתרחק האדם הטמא מהכנס למקדש אם לא ידע תחלה שזה מקדש כבר נתבאר זה כלו בראשון ובשני משבועות וכמו ששעור אכילת הקדש הוא כזית כי הוא השעור הקטן אשר יפול בענינים אשר בעבורם יכנס האדם למקדש והוא

מבואר שהשעור הקטן הוא שעור השתחואה כי כל הנכנסים שם אחר שעשו חפציהם שם משתחוים וכבר יכנס האדם למקדש להשתחוות לבד כבר נתבאר זה בשני משבועות והוא שכבר ישארו שלשה סוגים בעברות שגגה טומאת מקדש וקדשיו עם זדון טמאת מקדש וקדשיו והנה השגיחה התורה במה שיתכפרו כלם והנה מה שהיתה בו ידיעה בתהלה ולא בסוף שעיר של יום הכפורים תלויה בו עד שיודע לו ויביא קרבן עולה ויורד ושאין בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בחוץ בה' ויום הכפורים מכפרים על זדון טמאה מקדש וקדשיו פר כהן גדול של יום הכפורים מכפר לכהנים ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שעירי הרגלים ושעיר ראש חדש מכפרי' ודם השעיר הנעשה בפנים ויום הכפורים מכפר לישראל שנאמר וכפרל על הקדש מטמאות בני ישראל וגו' כבר נזכר זה בראשון משבועו' ויתבאר עוד בג"ה במקום מקום מאלו והסבה בזה כדי שיוכר עון כל הטמאות בכללות מישראל כי לרוב המצאו ראוי שתשגיח התורה בו יותר כמו שהשגיחה בהמצאת מה שיכופר בו עון שבועה אפילו היה בזדון לרוב המצאו בדברי' אשר יתכן שימצא יותר כמו הענין בשבועת העדות ושבועת הפקדון כי הרבה נמצא שישבעו על שקר באלו הדברים לחמדת הממון לרוב רגילותם בשבועת כי זה ממה שיביאם להקל בה:

השרש החמשים וארבעה הוא שההעלם אשר בשבועת בטוי הו' ההעלם השבוע' ונעלם ממנו שלא יזכור השבועה ונעלם ממנו שזה החפץ הנשבע לה' כאלו תאמ' שנשבע שלא יאכל פת חטים ולא הכיר שזה הפת הוא פת חטים ואכלו והוא מבואר שזה לא יקרה כמה שיהיה מענין שבוע' בטוי להבא ואולם במה שיהיה מזה לשעבר יהיה חייב בו תכף שנשבע עשה זה החטא ואז יהיה ההעלם וכן אם זכר את השבועה והוא מצטער מאד וחשב שמותר לעבור על שבועתו מפני הצער וזה כי אין סבת זה החטא העלם השבועה ממנו וכן אם נעלמה השבועה ממנו ונעלם ממנו היום הנוש' הזה מה שהוא באופן שאף על פי שהוא זכר השבוע' לא יהיה נזכר ממנו כגון שנשבע שלא יאכל פת חטים ודמה פת כוסמין כבר נתבאר זה בשני משבועות:

השרש החמשים וחמשה הוא שבטוי שבועות הוא שבועות שאני קורא בהן לכל אשר יבטא האדם בשבועה כבר נתבאר זה בראשון מנדרים. וכן האומר לאו לאו או הין הין דרך שבועה והזכיר שם או כנוי הרי זו שבועה לסבה הקודמת בעינה כבר נזכר זה בד' משבועות:

השרש החמשים וששה הוא שהנשבע חייב במה שיוציא בשפתיו ויהיה בשפתיו מה שיסכים למה שהיה בלבו באופן שיהיה פיו ולבו שוים באופן מה שנאמר לבטא בשפתים

והמורגל והבטוי בשפתים הוא זה ואם לא היה כן לא חלה עליו השבועה כגון שנשבע שלא לאכול פת חטים ובלבו היה פת שעורים כבר נזכר זה בשני משבועות. וצריך שיעמוד בזה הדעת אחר שבועתו שאם חזר בו תוך כדי דבור לא חלה עליו השבועה כי אין כמו זה בטוי נהוג עמו בלב והתורה אמרה לכל אשר יבטא האדם בשבועה ומזה גם כן יתבאר שהנשבע שבועות הבאי כגון שנשבע שראה עיר גדולה ובצורה. עד לב השמים כי המכוון מזה שהוא בלבו גבוהה לא שיהיה ראשו בשמים וכן אם היה זה אנוס על שבועתו או שעבר עליה באונס פטור כמו שהתבא' בשרשי' הכוללים וכן אם היה מוטעה שאין אני קורא בו לכל אשר יבטא האדם בשבועה כגון שנשבע שלא תהיה לו אשה בעבור שגנבה כיסו או הכת בנו ונמצא שלא עשתה כן או שנשבע שלא אכל לפי שהוא שכח שכבר אכל כי אין מדרך האנשי' שישכחו וג העניין אבל ישכחו מינו ר"ל שלא ישכח האדם אם אכל כשאכל לפי הנהו' אבל אפשר שישכח מה שאכל או שנשבע שלא יאכל ושכח השבועה הזאת בכללה ואכל שהרי הוא דומה לשגגת אשר לשעבר והנה הדין בזה ראוי להיות אחד ר"ל הטעות אשר לשעבר עם הטעות שהוא להכא אבל הדברים ק"ו כי ידמה שיהיה החטא יותר עצו' כשהיה האשם בעת השבועה כמו שימצא זה בשבועה אשר לשעבר כבר נזכר זה בשלישי מנדרים. ואולם שגגת שבועה בטוי לשעבר שחייבין עליה קרבן הוא שידע שהוא נשבע לשקר ולא ידע שחייבין על זאת השבועה קרבן ולהבא הוא כגון שנשבע שלא יאכל פת חטים והרי הוא זוכר שכבר נשבע על פת חטים וחשב ששבועתו היתה שיאכל פת חטים כבר נזכר זה בשני משבועות:

השרש החמישים ושבעה הוא שאין השבועה חלה כי אם על דבר שהוא רשות שנ' להרע או להטיב מקיש הטוב לרע מה הרעה רשות אף הטובה רשות לפי לא תהיה השבועה הזאת דבר נוסף כאלו תאמר שנשבע שלא יאכל שתי ככרות אלו וחזר ונשבע שיאכל אחת מהם או שנשבע שלא ישב בסכה עשרים יום והיה חג הסכות נכלל בהם או שלא ישב בסכה עשרים יום וחזר ונשבע על ד' מעשרים יום וצריך גם כן שיהיה בידו לקיים השבועה כאלו תאמ' שישבע שיאכל או שלא יאכל לא שלא יאכלו אחרים שאין זה ברשותי ואין זה האשם כשלא תתקיים השבועה תלוי בהעלם השבועה ממנו ואולם לשעבר כבר תהיה השבועה בטוי בענין המצות כגון שנשבע שהניח תפלין בזמן מה שכבר עבר ולא הניח או מזה ג"כ יתבאר שאם נשבע על מה שאי אפשר לו לקיימה לא יתחייב משום שבועת בטוי כי טבעו יאנסהו כגון שנשבע שלא ישן ג' ימים שאין אשמו תלוי בהעלם השבועה ממנו ולזה היה זאת השבוע' שבועת שוא לא שבועת בטוי כבר נזכר זה השרש בב' משבועות':

השרש החמישים ושמנה הוא שקרבן עולה ויורד שהגבילה תורה בשבועת העדות אפי' בזדון ובשגגת מקדש וקדשיו ושל שגגת שבועת בטוי אם הביא מי שהשיגה ידו קרבן עני ביחס אל לא השיג ידו לא יצא שנאמר ואם לא תשיג ידו ואולם אם הביא עני קרבן עשיר יצא והנה השג היד כשיעדהו לפי עת הבאת הקרבנות מביא קרבן עני כבר נזכר זה השרש בששי מכריתות:

השרש החמשים ותשעה הוא שכל מקום שיש בו חיוב הבאת קרבן חטאת ועולה יחויב שתהיה חטאת קודמת לעולה וכבר התבאר הסבה בזה בפרשת צו והבריק את אשר לחטאת ראשונה ומזה גם כן אחד לחטאת ואחר לעולה ומזה גם כן נלמד שצריך שיהיו כל מעשיו לשם חטאת כבר נזכר זה בספרא:

השרש הששים הוא שהוא מזה מדם חטאת העוף על קיר ושירי הדם מתמצה על היסוד וזה המצוי מעכב בחטאת העוף כבר נזכר זה בחמישי ובששי מזבחים ובא' מחולין:

השרש הששים ואחד הוא שכל מקום מהמזבח כשר למליקה ובלבד שיזה דמה למטה באמצע המזבח ואם הזה בכל מקום כשרה והוא שיתן למטה מדם הנפש שנאמר והזה מדם החטאת וגו' והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח כבר נזכר זה השרש בששי מזבחים:

השרש הששים ושנים הוא שמה שהוא מקדשי יי' בהקש אל זה האיש החוטא בשגגה כמו הענין במי שנדר ואמר כבר זה עלי כקרבן יש בו מעילה אם נתנה האיש ההוא כבר נתבאר זה השרש בד' מסנהדרין:

השרש הששים ושלשה הוא שהמועל משוה פרוטה בשוגג או במזיד חייב לשלם את הקרן והוא פטור מן החומש והקרבן כבר נתבאר זה השרש בספרא:

השרש הששים וחמשה הוא שאין מעילה אלא בתלוש מן הקרקע של הקדש אם לא תלש ממנו ונהנה בו והיה זה כן כי התורה אמרה וחטאה בשגגה וגומ' ואת אשר חטא מן הקדש ישלם וגו' ואם ימצא דבר בקרקעות כשיהנו בו יכלה כי אם במטלטל כמו הענין בפירות וכלים אבל מועלין בגבולי הקדש כגון עשבי שדה שג' הקדש אם הקדיש למזבח מה שאינו ראוי לו אבל אם הקדיש שובך ונתמלאה יונים אין מועלי' ביונים שהרי אינן גדולי הקדש כבר נתבאר זה בשלישי וברביעי ובחמישי ממעילה:

השרש הששה וששים הוא שהדבר של הקדש שיהנו בו בזולת פגם כמו המשתמש בכלי הזהב של הקדש כיון שנהנה בו בשוה פרוטה מעל והדבר שיפגם כשיהנו בו כגון בגדים וכן ברזל והדומה להם אין בהם מעילה עד שיהנה בשוה פרוטה באותה ההנאה בעצמה שנהנה בה שנ' ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ולא יקרא חטא הזיקו להקדש

וזה מבו' בנפשו ולזה ראוי שיהיה החטא ההנאה הוה תשלומין הפגם כבר נתבאר זה בחמישי ממעילה:

השרש הששים ושבעה הוא שהמועל בקדשים שאין בהם קדושת גוף בשגגה כגון קדשי מזבח שנפל בהם מום הרי הם עומדים לפדיון או בקדש בדק הבית שכבר נתחלל ההקדש רוצה לומר שיצא לחולין ולזה אל יהיה בו מועל אחר מועל ואולם אם היה זה במזיד לא נתחלל המקדש כי אין ההקדש מתחלל בזה האופן וכן אם נשתמש בו בזולת שיוציאוהו לחולין כאלו תאמר שנשתמש בקדרות של הקדש זה אחר זה וכן יהיה בקדשי מזבח שאין בהם מום רוצה לומר שאחר יהיה בהם מועל אחר מועל והוא מבואר מאד כבר נתבאר זה בחמישי ממעילה:

השרש הששים ושמנה הוא ששלוחו של אדם כמוהו בעניין המעילה וזה כי החטא הוא מבואר שהכוונה בו שנשתמש בו והנה בו כאלו היה חולין והוא מבואר שההשתמשות וההנאה אשר יהנה האדם בקניניו הוא שאם שיאכלם או שישתמש בהם או ישאילם ויתנם והרבה פעמים יהיה זה ע"י שליח וזה מבואר בנפשו ולזה הוא מבואר שאם עשה השליח שליחותו המשלח מעל אם לא ידע שהוא הקדש עד שיצא לחולן ואם ידע זה קודם צאת הדבר לחולין הנה אינו החוטא בשגגה בזה ויתחייב השליח כי הוא השוגג כבר נתבאר זה השרש בששי ממעילה:

השרש הששים ותשע הוא שמי שנתחייב קרבן מעילה מביא בשתי סלעי' ומקריבו אשם ומתכפר לו אך צריך שישלם תחלה הקרן בתוספת חומש שנאמר ואת אשר חטא מן הקדש ישלם וגו' והכהן יכפר עליו באיל האשם איל אשם מעכבי' ואין חומש מעכב ואם הביא מעילתו ולא הביא אשמו לא יצא לידי קרבן כי איך יכופר לו והוא מחזיק בחטא כבר נזכר זה השרש בספרא:

השרש השבעים הוא שהכופר לחברו או לשלוחו ממון המטלטל שאם הודה בו הוא מחוייב לשלם ונשבע על שקר על זאת הכפירה בב"ד באופן שהועילה לו הכפירה והשבועה הרי זה בשוגג או במזיד משלם קרן וחומש ומביא קרבן אשם והנה מלשון הכתוב למדנו שזה הדין לא ינהג במה שאינו ממן מטלטל אין הבדל בזה בין שנשבע מעצמו או שהשביעו התובע ואע"פ שלא ענה אמן שכפירתו אחר שהשביעו היא בעניית אמן כי זה יורה שעל דעת ההיא אמר מה שאמר כבר נתבאר זה ברביעי ובחמישי משבועות. ומזה יתבאר שאם כפר ונשבע על ממון אחד אפילו כמה פעמים חייב שאם הודה באי זה שיהיה מהם חייב לשלם. וכבר יתבאר שאם כלל בשבועה אחר כפירת ממון לרבים שהיו תובעים אותו כל אחד מהם ממון מה וכפר ונשבע שבועה שאין לכם

בידי כלום אינו חייב אלא אחת. ולפיכך אם היה בכלם שוה פרוטה חייב אחת שאין בכל ממון שבאחת מהם שוה פרוטה וזה מבאר חיובו ובזה יתבאר שאם נתבע לאחר שבועות רבות על כפירו' רבות חייב על כל אחת ואחת כגון שנתבעו גזל ועשק ופקדון ותשומת יד ואבדה ואמר לו בפני בית דין שבועה שאין לך בידי גזל ועשק ופקדון ותשומת יתד ואבדה ואמר לו בפני ב"ד חייב ה' אשמות. ואם אמר לו שבועה שאין לך בידי כלום לא היה חייב ה' אשמות. ואם אמר לו שבועה שאין לך ידי כלום לא היה חייב אלא אחת כבר נתבאר זה ברביעי ובחמישי משבועות וראוי שתדע שאיך שיהיה שתועיל לו הכפירה חייב כשנשבע על שקר וזה מבואר מלשון התורה לפיכך אם שכר שור מחברו וטען ששאלו חייב שהרי הועילה לו כפירתו לפטרו ממיתה מחמת מלאכה כבר נתבאר זה בחמישי ובט' מקמא וכן אם חייב מלוה בעדים וכפר ונשבע חייב שהרי הועילה לו כפירתו שלא חוייב להשלם עתה עד שיבאו העדים ושמא לא יביאו העדים או יבאו העדים ולא תתקיים עדותן או יפסלו כבר נזכר זה בחמישי משבועות והוא מבואר עוד שלא יקרא נשבע לשקר כשהשביעו התובע אם לא השביעו בלשון שהוא מכירה כבר נתבאר זה השרש בששי מסוטה:

השרש האחד ושבעים הוא שלא ינהג זה הדין אלא לישראל ולא לגוי שנאמר וכחש בעמיתו וכן הגוזל פחות פחות משוה פרוטה לא ינהג בו זה הדין ולא ינהג גם כן בקרקעות וכמה שאין גופו ממון ובעבדים כבר התבאר זה בט' ובעשירי מקמא אבל יתחייב באלה מפני שבועת בטוי שהרי נשבע על שקר כבר נתבאר זה בספרא:

השרש השבעים ושנים הוא שאין מקריבין את האשם אלא אחר השבתו הגזלה או הממון שכפר שנ' והשיב את הגזלה אשר גזל וגומ' ואת אשמו יביא ואין החומש מעכב את הכפרה כמו שזכרנו באשם מעילות כבר נתבאר בט' מקמא והוא מבואר שהשבתו הגזלה הוא שיחזירנה בעינה אם לא נשתנית ואם נשתנית או מוכרה ישיב דמיה. ולא תקרא השבה אם לא תתננה לנגזל בעצמו או לבנו ולא לשלוחו כי אין זה הזבה אם לא מת הנגזל כי יחוייב שישיבה ליורשיו שנ' לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו ואולם אם אינם שם והוא נחפז להביא אשמו מביא הגזלה והחומש לבית דין שבעירו והם מטפלין בה עד שתגיע לבעליה שכיון שנתן לד' הרי זה כאלו הגיע ליד הנגזל ואולם בגזלן לא נשבע על שקר לא יחוייב שירדוף אחר הנגזל להשיב לו גזלתו אך ישיבה לו כשישאלנה ואמנם היה זה הדין כשנשבע על שקר לפי שכבר נתיאשו הבעלים מלשאול לו הגזלה בהשבעו לשקר עליה כבר נתבאר זה בתשיעי מקמא. וראוי שתדע שאף על פי

שירש הגזלן את הנגזל ראוי שיוציא הגזלה מתחת ידו קודם שיביא אשמו ולזה יחוייב לו שיפרעה בחובו או יתננה לבניו או לצדקה כבר נזכר זה בתשיעי מקמא:

השרש השבעים ושלשה הוא שלא ינהג זה בגזל אביו או בשק אביו אע"פ שכבר בו ונשבע על שקר שנ' אשר גזל אשר עשק פרט לגזל אביו או לעשק אביו האלהים אם לא היתה הגזלה בעינה ביד הבן כי אז אני קרא בו אשר עשק כיון שאינו משיב אותה לו ואם כפר האב ונשבע והודה או שהודה היורש משלם קרן וחמש ואינו מביא אשם אין כפרה לאחר מיתה כבר נזכר זה בספרא ובתשיעי מקמא:

השרש השבעים וארבעה הוא שמי שהודה אחר כפירתו והשבעו על שקר הוא שיתחייב חמש ואשם אם לא באו עדים והוא עומד עדיין בכפירתו לפי שהחמש והקרבן הם באים לכפרה ואינו מביא אותם אלא על פי עצמו והוא שדין החמש הוא כדין הקרן אם כפר ונשבע על שקר שהרי החמש הוא גם כן ממון שיתחייב בו אם יודה כבר נזכר זה בט' מקמא:

השרש השבעים וחמשה הוא שכבר יתחייב אדם להשיב את הגזלה אשר גזל אע"פ שלא נשבע בה על שקר וזה נלמד מזה המקו' משני צדדין ואחד שכבר יראה שמה שהחמירה התורה להוסיף חמש ולהביא אשם בכסף שקים הוא כשכפר ונשבע על שקר אמנם בזולת זה יתחייב להשיב ממון שנתחייב וזה מבואר בנפשו והשני הוא שאנחנו נראה באבדה שהיא אחת מן הפרטים הנזכרים בזה המקום שכבר יחוייב להשיב אותה לבעליה והוא הדין בגזלה ועשק ויתר הדברים אבל יראה שהדברי' ק"ו ולזה הוא מבואר שהגזלן יחוייב להשיב הגזלה אם לא נשתנית ואש נשתנית או מכרה או נתנה משלם דמיה ואם היתה הגזלה בקרקעות ואכל פירותיהם או תלש האילנות משלם דמיהן כי הקרקע היא בחזקת בעליה ואינה נגזלת אך פרותיה נגזלין וכן אם השחית הקרקע בידיו אך אם נשחת הקרקע מעצמו לוקחין הבעלין את אלהן ואם השביחה מאליה השבח לבעלים ואם הוציאה בה הוצאות והשביחה יד הגוזל על התחתונה אם השבה יותר על ההוצאה נוטל ההוצאה ואם ההוצאה יתרה נוטל השבח כי מה שעשה עשה שלא ברשות כבר נזכר זה בששי מקמא ובי' ממציאה והנה הרמב"ם ז"ל מנה השבת הגזל מצוה בפני עצמה ולא נגלה לי עדיין חיוב זה מהעקרי' שהשריש הר"ם בזה בספר המצות ועוד שלפי זה הדעת היה לו למנות השבת העשק והשבת הפקדון כל אחת מהם מצוה בפני עצמה וגם היה לו למנות ואת אשר חטא מן הקדש ישלם מצוה עשה כי ממנו למדו שהנהנה מקדשי השם במזיד או בפחות משוה פרוטה משלם את הקרן:

השרש השבעים וששה הוא שלשון אלה היא שבועה או קללה ולא תהיה אלא בשם המיוחד או בכנוי מן הכנוים וזה נלמד באופן מה מעניין הסוטה כבר נזכר זה ברביעי משבועות וזה שרש כולל לכל השבועות ואם ענה אמן הרי הוא כאלו נשבע וזה נלמד גם כן מסוטה כבר נזכר זה בשני משבועות וזה גם כן שרש כולל לכל השבועות:

השרש השבעים ושבעה הוא ששמיעת קול אלה כבר תהיה אפילו חוץ לב"ד והוא שיענה אמן אמנם הכפירה לא תהיה כי אם בפני ב"ד. כי במקום ההוא לבד תועיל לו עדות העדים ויגיעהו היזק בספירתם וזה יתבאר ממה שאומ' והוא עד והנה לא יקרא עד על הגדתו בזולת המקום ההוא ויתבאר מהעניינים הנלוים לזה שאם ינהג לבד בטענת הממון המטלטל וזה יתבאר ממה שנזכר בשבועת הפקדון שנזכרו בה בפרט דברים שהם ממון מטלטל לא תהיה כפירת העד חמורה מכפירת מי שהפקדון בידו ובהיות העניין כן הנה יחוייב שננהג זה לבד בדבר שבממון אשר ינזק הטוען בכפירת העד ויתחייב הנתבע בעדותן לבדה לפיכך אם היה יכול להתקיים העדות מזולתו או אם לא יחוייב הנתבע לבד בעדותן ממון לא יהיה זה הדין וכן אם היה העד קרוב או פסול כי אז אינו עד לפי האמת וצריך גם כן שיחד עדיו בעת השבועה או בעת התביעה לא יאמ' דרך כללות משביע אני בש' ית' כל מי שידע לי עדות שיבא ויגיד שנאמר ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד מגיד שצריך שישמע הסומך קול האלה ולפי שלא תהיה השמיעה הזאת מזולת הבנת הדברים למדנו שצריך שישביעם בלשון שיבינוהו העדים ואם חסר אחד מאלו התנאים לא יהיו העדים חייבין בקרבן עולה ויורד מפני שבועת העדות כבר נתבאר זה כלו בד' ובה' משבועות:

פרק ו

פסוק א

פרשת צו את אהרן

צו את אהרן זאת תורת העולה וגומ'.

ואמנם סבת הסדור אשר היה לזכור הקרבנות בזאת הפרשה היא מבוארת ממה שזכרנו בפרשת ויקרא כי סדורם בזה המקום הוא סדורם אשר בפר' ויקרא זולתי השלמים אשר בא זכרונם כזאת הפרשה אחר שאר הקרבנות והסבה בזה כי התורה זכרה קדשי הקדשים תחלה בזה המקום וזכרה חקה כהנים מהם ושהם שותפים כשהנאכל מהם לכהנים נאכל במקום קדוש ואחר זכר משפט הקדשים הקלים וזכר עם תורת המנחה מנחת מחבת של כהן גדול להשלים הביאור בעניין המנחה ואחר שנשלם פה הביאור באופן עשיית הקרבנות ראוי שנתן הסבה למה היתה עשותם בזה האופן לפי מה שאפשר

לנו ונציע בכאן כי המזבח היה נחלק גבהו לשני חלקים כמו שנזכר בפרשת ויקחו לי תרומה והחלק העליון היה כלה לארבע קרנות ושהם היו מהמזבח בעינו כמו שאמר בפרשת תרומה ובו היה הסובב למטה ממקום המערכה שלשה אמות והחצי התחתון כלה היסוד שהוא מקיף ברוחות כלם וקשרם והנה היה זה כן לפי מה שאחשוב כי מפני שהיה בחלק העיון השרפה והכליון לדברים הנקטרים שם והנה סבת ההפסד החמר מפני היותו מורכב מהפכים שהם היסודות הארבעה היו שם ארבע קרנות בפעל נבדלים להעיר על מציאות היסודות והיו אלו הקרנות ממנו לפי שאלו היסודות הוא מורכב בכח קרוב כמו שהתבאר בטבעיות והיה למטה הסובב בחלק העליון להעיר כי המורכב מהם עם היותו אחד מצד ההרכבה יכלה ויפסד אליהם וזה יהיה כשישום כל יסוד ליסודו ואולם החלק התחתון הוא יסוד המזבח הוא מעיר על הצורה כי בה יהיה קיום המורכב הזמן האפשרי מצד הכוחות אשר בה לשמור מציאותו בכלים אשר הכין לה הטבע לזה ולפי שהצורה תשים המורכב אחד ומקפת בו כמו שהתבאר בטבעיות הנה היה כלה חצי המזבח השפל אל יסוד המקיף אותו בכללות ולזה הצד אפשר שנשלים הסבה בהיות הזאות חטאות בהמה בחלק העליון מן המזבח על ארבע קרנות והזאות עולת בהמה בחלק השפל סביב וזה כי החטאת בא על העברות החמורות ואולם העולה באה אם בנדר אם בנדבה אם לכפרה על העבירות הקלות ולפי שסבת העברות הוא החומר כמו שהתבאר בספר מלחמות השם הנה בקרבן החטאת שהוא בא על הערות החמורות יזו הדם שהוא כלי לנפש להוביל המזון והחום היסודי לאברי בעל נפש על ארבע קרנות קיר מזבח העולה היא בחלק העליון המורה על החמר והפרדו ליסודותיו ובזה האופן תהיה ההזאה שם רוצה לומר באופן מורה על ההפרדה לא על הקשר ולזה היו אלו ההזאות בארך על קרנות קיר מזבח העולה להעיר שראוי שיתן אל לבו המביא זה הקרבן שימשול נפשו על חמרו באופן שיהיה נשמר מהחטאים עד שאפילו בעניינים החמריים ישתדל לעבודת השם יתעלה ובהם יעבדוהו כי מי שיהיה בזה התואר לא יתכן שיקרה לו כמו זה החטא אשר יביאו עליו חטאת והמשל כי כשיתן אל לבו כשיבעול שלא תהיה בעילתו כי אם לעובדת השם יתעלה לא תביאהו תאותו אל המשגל שיכניס עצמו בספר אם זאת הנבעלת היא אשתו או היא ערוה עליו אבל ידקדק בכל הפנים שאפשר שלא צהיה בפעולתו זאת המרי אחר שתכלית כונתו בה היא לעבודת השם יתעלה וכן הענין בשאר המאכלים אשר יתחייב עליהם כרת ר"ל שלא ביאהו תאותו לאכול ושיכנס עצמו בספק אם זה המאכל מותר לו או אסור לו אבל ידקדק בכל הפנים שאפשר שלא יהיה בפעולתו זאת המרי אחר שתכלית כונתו בה היא לעבודת השם יתעלה וכן הענין

בע"ז כי מי שזה דרכו ישמור בכל הפנים שאפשר מנתינת האלהות לזולת השם יתעלה שכל תאותו היה לעבוד השם יתעלה ולזאת הסבה יוקטרו החלבים במזבח ויאכלו זכרי כהנים שאר הבשר במקום קדוש להעיר שיתדל לעבוד השם באלו העניינים החמריים בעצמם ביותר שלם שאפשר והוא שיקח מהם מה שיקנה בו השכל שלמותו כי זה היותר נבחר מהם כמו שהיו החלבי' לפי המפורסם היותר נבחר שבגוף הב"ח ולזה היו קרבים לשם יתע' והיה בשר החטאת נאכל לכהנים להעיר זה האיש שיתקרב אל יודעי ה' להישירו אל השלמות בזה ולהודיעו משפטי התורה כי בזה יהיה נשמר מכמו אלו החטאים וזה כי הכהנים היו עובדים השם יתעלה תמיד והיו משתדלים בעיון תמיד ולזה נתנו להם מתנות כהונה כדי שלא יהיו טרודים במה שיצטרך להם מהמזון והלבוש והיו מיוחדים מפני זה להורות משפטי השם ותורתו לישראל כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ואמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ולזה היה בשר החטאת נאכל לזכרי כהונה לא לנשים כי אין מחק הנשים להשיג השלמות בעיון והיה נאכל במקום קדוש להעיר עליו שהיה התקרבו להם להשיג השלמות האנושי אשר בו תהיה הקדושה האמתית והנה לא יזכו מכהנים בשר החטאת אם לא אחר הקטרת החלבים לשם יתעלה להעיר שלא יהיה התקרבו לכהנים ההם אלא מפני מה שהישירו אליו מעבודת השם יתעלה ומזה הצד יזכו הכהנים בזה הבשר ולזה יחויב שיהיה קרב תחלה מה שהיה ממנו לשם יתעלה ואולם החטאת הבא על השלמים כמו כהן משיח וב"ד הגדול שטעו בהוראה לא היה בשרו נאכל לכהנים כי הם אינם צריכים אל שיתקרבו למי שלמטה מהם בעיון להשיג השלמות והיה הזאתו שבע פעמים לפני הפרכת ואצל קרנות מזבח הזהב מפני מה שאומר אמנם היה מזה אצל קרנות מזבח הזהב התבארה סבתו במה שאמרנו בהזאת דם החטאת אצל קרנות מזבח העולה ואולם ייוחד לאלו השלמים הזריקה על קרנות זה המזבח כי עניין זה המזבח ירה על נמצא יות' שלם ממה שיורה עליו מזבח העולה החיצון כמו שביארנו בפרש' ואתה תצוה ולפי שאלו האנשים השלימו נפשם והיו משיגים המושכלות בפעל יוחד להם זריקת הדם על זה המזבח המורה על מציאות הצורה האנושית כמו שביארנו במה שקדם וכאלו תהיה הערה בזה שאם היה סבת המרי מצד שסדון שלמות הנפש בעיון אשר סבתו החמר והדברים החמרים ישתדל בכל הפנים שאפשר להכניע הכחות החמריות שלא ישתדלו בפעולותיהם כי אם לעבודת השם יתע' ואמנם הסבה בשבע הזאות אשר לפני הפרכת היא כי כבר ידעת אתה המעיין בביאורנו זה שמגרמים השמימיים יושפעו תאות ובחירות ודעות פעם נאותות ופעם בלתי נאותות ושהשכל האנושי ימשול על אלו

התאות והבחירות והדעות כי אם לעבודת השם יתעלה ובזה יתחזק לעמוד כנגד מה שאפשר שיהיה בו יציאה מעבודתו וידקדק בדעותיו שלא היה בהם כי אם מה שהכונה בו לעבודת השם יתעלה ובזה ימלט מכמו אלו הטעיות הבאות בסבה מה שיושפע לו מהגרמים השמימיים והנה היו אלו ההזאות ז' כי כן מספר כוכבי לכת אשר מהם יושפעו אלו הדברים לפי המקומות שהם בהם מגלגל המזלות ולפי מבטיהם קצתם עם קצת כמו שביארנו במ"י ואמנם היתה ההזאה שם קודמת להזאה בד' קרנות מזבח הזהב לפי שהמקום ההוא יותר נכבד לפי שהוא יותר קרוב לקדש הקדשים וההזאה שם כנגד קדשי הקדשים ועוד שהוא יותר ראוי שייוחס זה המרי לכמו אלו האנשים השלמים מחד מה שיושפע להם מהתאות והבחירות והדעות מהגרמים השמימים משיוחס להם מצד חסרונם בעיון ואולם הקטרת אלו חטאות הנה הסבה במה שקדם מהם במזבח העולה היא הסבה בעינה שזכר בחטאות הנאכלות וזה כי בו הערה שלא ישתמשו בדברים החמרים כי אם היותר טוב מהם והוא מה שילקח בו תועלת להשגת השלמות האנושי ושאר הדברים החמרים כלו ישנאום לברחם מתאוות החמר והנאותיו ולזה ישרף שאר החטאת חוץ לשלשה מחנות במגונה שבפנים רוצה לומ' שכבר ישרף שם הבשר עם עורו ועם פרשו להעיר שאלו הדברים ראוי שיהיו אצלם מגונים מאד ובזה האופן ישתדל השכל להכניע אלו התאוות אשר מצד הגרמים השמימיים ומצד המזג שהיו סבת זה החטא להיות אצלו נמאסים ומרוחקות בתכלית מה שאפשר ולהעיר שיקח המקריב זה הקרבן זאת הערה מעניין הקרבת הב"ח היתה הסמיכה קודם זה על ראש הב"ח ההוא עם ודוי העונות להורות שהעונות האלו הוסרו מעל החוטא והושמו על זה הב"ח ולזה יעשה ענין זה החוטא בעינו ואולם העולה היתה הזריקה בחלק השפל מהמזבח שהוא מורה על הצורה והיותה שם סביב להיותה הצורה מקפת בחמר ומשימה אותו אחר והכונה בזה שישים כלל תנועת נפשו להשלים צורתו והיה זה כן להיות הצורה מקפת בחמר כמו דורון ורצון לשם יתעלה והרצוי לשם יתע' הוא מצד הצורה והיתה מנותחת לנתחי' והיה כליל על מזבח העולה להעיר שגם בעניני' החמריים ישתדל שיהיו לעבודת השם יתעלה וזה כי הנתחים מורים על ההפרדה שתהיה מצד החמר כי הנפש תקשור אלו הנתחים ותשימם דבר אחד במספר מצד שכללם יכוון בהם עניין אחד והוא שמירת הב"ח ההוא ואמנם היה רבוי אלו הכלים והפרדם מצד החמר ולזה יורה זה שכל כונתו בענייני המריים תהיה לעבודת השם יתעלה ולא ישתמש בחמריות כי אם מזה הצד וכבר ביארנו במה שקדם כי בעניין העולה עוד תועלת להגע' הנבואה עם מה שנמשך ממנה מה תועלת בעניין במה שיתמיד במזבח ממנה והוא תמיד של שחר ותמיד של בין

הערבים לפי מה שביא' בספר ואלה שמות ולהיות העולה באה על רצוי ודורון לא יוכל המחוייב חטאת ועולה להקריב העולה באה על רצוי ודורון לא יוכל המחוייב חטאת ועולה להקריב העולה אם לא אחר החטאת כדי שיהיה מוכן אל הרצוי קודם הקריבו את העולה ולפי שהעולה יותר נכבדת מהחטאת. היתה העולה זכר והחטאת נקבה מהיחיד וזה שהעולה היא לפי מה שבארנו הערה להשלים הנפש המשכלת ולהמשך לעבודתה בכל כחות הגוף והחטאת או להסיר המרי מהפעלות החמריות ולכוין שיהיו בתכלית היושר והנכונה לעבודת השם יתעלה ולזה יחס הצורה אל החומר הוא יחס הזכר אל הנקבה ואמנם חטאת כהן משיח ובד' שטעו בהוראה היתה פר למעלתם והיה בעבוד' זרה שעיר מצד עצם ע"ז כמו שאמר ולא יזבחו עוד זבחיהם לשעירים וכן היה חטאת נשיא זכר למעלתו במלכות וכן חטאת צבור לכבוד הרבוי והנה היה מקום השחיטה בצון לעולת ולחטאת ולאשם וההקרבה למה שיוקטר על המזבח בדרום כי השחיטה היא קודם פעל הרצון והקרב היא הרצוי ויהיה בזה העדה כי בהשתדלו להתקרב לשם יתעלה באופן שיהיה נרצה יעתק מהשמאל אל הימין רוצה לומר שיעתק מהפעולות הנוטות מהיושר והנכונה ויתקרב אל הפעולות הטובות והישנות ולזה גם כן יעתק מהשמאל אל הימין בהגשתו הדם למזבח להשלים פעל הרצוי ואולם קדשים קלים להיותם בלתי באים על חטא אבל על נתינת תודה והשמחה במה שהשפיע השם יתעלה מהטובות לא חוייב בשחיטתם שתהיה בצפון. והנה שירי הדם נשפכים כלם אל יסוד מערבי דרומי של מזבח העולה לסכות האחד לכבות הדם הנזרק שהיתה הכפרה בו שאם היה זה הדם נשפך באופן אחר היה זה מביא להקל בעניין הדם אשר בו היתה הכפרה ולא יחשוב להמון שתשלם בו הכפרה כי דם אחר היה עם זה הדם הנשפך ושנית כי בו הערה אל שישים בעל הקרבן כל כונתו בענין הצורה ולא יפנה אל הדברים החמריים ולזה היה נשפך למטה אל היסוד שהוא מעיר אל הצורה כמו שקדם השלישית כי בזה האופן יסור לכלוך הדם ועפושו מזה המקום הנכבד כי שם היה ביסוד ההוא נקב יכנס בו זה הדם תחת הקרקע והיה שם עוד נסוך היין בזה המקום בעינו כמו שיתב' להסיר זוהמת הדם ועפושו מזה המקום אשר היו נשפכים בו שירי הדם והנה במה ששמה התורה הדם מכפר העידה על מציאות הנפש כי הדם הוא הנושא באופן מה לחוס היסודי אשר הוא הכלי הראשון לנפש והנה יתבאר כי בדם יתלה חיות הב"ח מן החוש עד שהוא יעיר על מציאות הנפש כי הקודמים טעו ולא חשבו שיהיה בכאן צורה כמו שזכרנו במה שקדם ולזה שמו קצתם הנפש אש והוא מבואר שאין די בחום לעשות זה הפעל אשר בו ישוב המזון דם אבל זה מפעולות הנפש והחום המשוער הוא הכלי לזה ולישב בנפשותינו גודל

עניינו לא הותר לנו לאכלו ועל זה אמרה התורה כי הדם הוא הנפש כי בו יתלה מציאות הנפש וממנו הוראה אל מציאתו ולזה גם כן אמרה כי הדם הוא בנפש יכפר והנה אין זאת ההערה מעטת התועלת בעיון אבל היא רבה מאד כי מי לי שלא יאמין במציאות הצורה יסיר ממנו כל מושכל עם שלא יהיה שם אלוה לפי זאת ההנחה ולזה יסרה התורה עניינים רבים במקדש לקיים הדעה האמתי כשהצורות נמצאות על מדרגותיהם כמו שזכרנו בפרשת תרומה ובפרשת תצוה ואמנם בחטאת העוף ועולת עוף לא מצאנו העניין הולך כזה הסדור אשר זכרנו בבהמה וזה שעולת העוף היה דמה נתן למעלה ודם חטאת העוף למטה מהפך העניין בבהמה ועוד שמליקת עולת העוף היה דמה נתן למעלה וחטאת העוף לא דקדקה התורה שתהיה בצפון כמו שדקדקה בזה בשחיטת בהמה אבל יראה מלשון התורה שהוא בדרום כמו שביארנו. וראוי שנאמר בסבת זה לפי מה שיראה לנו ונאמר כי מפני שלמעוט דם העוף לא יתכן קבלת דמו בכלי שרת להגישו אל המזבח להזה היה מן ההכרח שתהיה מליקתו אצל המקום מהמזבח שיזו דמו באופן שיהיה הדם שותת שם מן העוף בעצמו ולזאת הסבה היה מחוייב שתהיה מליקתו על ידי כהן כי המליקה בו הוא כלי בעצמות אל הזריקה שישלם הרצוי בקרבן בסבתה כי מהמכה היא יוציא הדם אם כשימצה מעצמו שם כמו שנזכר בעולה אם כשיזה כשיניע העוף ויוזה דמו כמו שנזכר בחטאות ולזה היתה המליקה ע"י כהן כי מה שלא יחוייב היותו כן כשחיטה כי השחיטה כשרה בזר ובהיות הענין כן הנה לא היה מחוייב במליקה שתהיה בצפון כי הוא מפעל רצוי בעצמו אשר מקומו בדרו' ולזה ייוחד למליקה מצד הדרומי מערבי מהמזבח ובזה נשלמה הסבה למה לא יחושב במליקה שתהיה בצפון כמו הענין בשחיטת עולת בהם וחטאת בהמה ואחשוב שלזאת הסבה בעינה היתה המליקה ממול עורף וזה כי למעוט דם העוף לא היה נאות שיקובל דמו בכלי להזאת ממנו כמו הענין בבהמה אבל היה העוף בעצמו הוא הכלי כי ממני ימצה הדם ולזה יחוייב שלא יהיה לכלי ההוא התחלה להתנועע מעצמו בעת ההזאה שאם היה הדבר כן היה אפשר שיוזה דמו ברוחב כשיכון שיהיה בארך וההפך ולזה לא יפסק חוט השדרה תחלה בו באופן שיבטל החוש והתנועה במה שאחריו מאברי העוף ובעת החתך הוורידין בזה העוף הנה יהיה העוף במדרגת הכלי שלא יתנוע' ולא יפרכס כלל ולזה יזה דמו בצורה אשר ירצה הכהן ולזה תמצא שמה שהיה מהעוף שיקבל דמו בכלי ישחט ולא ימלק כמו שתראה בצפורי מצורע ואולם למה היו מעשה חטאת העוף למטה ועולה העוף למעלה בהפך הענין בעולת בהמה וחטאת בהמה הנה בזה עיון עמוק ונאמר כי מפני שלא היה בחטאת העוף דבר נקטר לשם יתעלה והיתה הכונה בחטאת כמו

שהקדמנו שישתדל החוטא בעבודת השם יתעלה ויתקרב אל יודעיו למען יביאהו אל השלמות והיתה העבודה השלמה לשם יתעלה בצורה הנה ראוי שיזרק דם זה החטאת במה שהיה מהמזבח מעיר הצורה והכונה בזה כדי שלא תהיה תאותו ונפשו כי אם בשלמיות המיוחסים לצורתו וינתן בשר זה החטאת לכהנים שיאכלוהו במקום קדוש לסבה בעינה אשר היה זה העניין בחטא' בהמה ולפי שלא נשלמה בזה ההערה השלמה אשר היתה בחטאת בהמה שתמשול הנפש בחמר אשר הוא סבת החטאים האלה ובו ישתדל גם כן לעבוד ה' יתע' תמצא שיהיה מהכרח חטאת העוף כשהיה תמורת חטאת בהמה שיהיה עמו עולת העוף ובו תשלם זאת הכונה וזה כי דמו היה שותת בחלק העליון מהמזבח מלמעלה למטה באופן מורה על ההפרד' אשר הוא מפאת החמר ולא על ההקשר שהוא מפאת הצורה כי מה שיורה על ההקשר הוא כשהיה רושם הדם הולך ברחב כאלו יקיף המזבח ולזה היתה זאת המתנה בחלק העליון מהמזבח כי הוא מודה על החמר ויעיר שישתדל שתמשול נפש זה החוטא בחמרו שהוא סבת החטאי' ובו יעבוד ה' יתע' והנה היתה כלה כליל לסבה בעינה שהיה זה העניין בעולת בהמה ולא צותה התורה לנתח העוף לנתחים להורות על ההפסד אשר יהיה מצד החמר כי כבר נשלמה כונת אלה העניינים במה שנמצה דמו על קיר בארך שיור' על ההפרדה שתהי' מצד החמר כמו שביארנו. ולזאת הסבה לא תמצא חטאת העוף שלא תהיה עמו עולת העוף תמצא זה בחטאת חוטא בשבועת העדו' וטומא' מקד' וקדשיו ושבוע בטוי ובקרבן זב וזב' ובקרבן נזיר אשרם מצורע הנה והוא מה שנרא' לנו בנתינת הסבה בזה והוא נפלא מאד כמו שתראה והנה לא היה אפשר שינתן דם העוף על קרנות המזבח ולא כשינתנו ממנו שתי מתנות ברוחב בשתי צדי האלכסון כמו העניין בבהמה כי למעוט דמו לא יהיה אפשר לקבל דמו בכלי להוליכו מקום אלו המתנות ולזה חוייב שלא תהיה כי אם מתנה אחת יוצא מגוף העוף בעצמו וראוי שנעיין למה היתה ההזא' כחטאה בהמה בא צבע הכהן הימנית ואין העני כן בזריקה בעולה ובשאר הקרבנות ונאמר כי מפני שהיתה הכונה במתנת חטאת בהמה שיתן אל לבו מביא זה הקרבן שימשיל נפשו על חמדו באופן שיהיה נשמר מהחטאים עד שאפילו בעניינים החמריים ישתדל לעבודת השם יתעלה ובהם יעבדוה והנה היתה זאת הנתינה לדם באצבע הימנית להעיר שתהינה פעולותיו החמריות כלם נוטות אל היושר והנכונה ובזה האופן ישלם לו שיעבוד בהם השם יתע' כי האצבע הוא כלי להרבה מהפעולו ולזה תמצא שגם בה' ית' אמר דוד עליו השלום כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ואומ' בתורה על הלוחות כתובים באצבע אלהים. אצבע אלהים היא והיה זה כן לפי שבידים יעשה האדם רוב הפעולות והמלאכו'

והנה יושמו על המערכת עצים בעת הבאת נתחי התמיד על האש כדי שתאכל האש העצים ובאמצעותם תאכל אברי העולה והיה זה כן להעיר על שההפסד יהיה לחי מצד מה שילך ממנו מדרגה ההיולי והו' הגשם הצומח לא מצד מה שילך ממנו מדרגת הצורה ולזה היה הכליון לאברי החי בסבת העצים כי הצורה ההוא אשר תשתדל בשמירת הנמצא שהיא לו צורה כפי מה שאפשר ובכלל הנה הטובות הם לדבר מצד הצורה והרעות מצד החמר והנה יביא זה העניין אל העיון בצורה על מדרגותיה ויכלה העיון בזה אל השם יתעלה ובזה האופן יהיה גם כן מיישיר עניין קרבן עולת התמיד להגעת הנבואה למוכן לה וכבר ביארנו בפרשת נח בזה סבה אחרת ר"ל להתישר בענין הקרבת הקרבנות להגעת הנבואה והנה היה האשם זכר לפי שהחטא בו למטה מהחטא אשר יביאו עליו אשם חטאת כי כל מה אשר היה החטא יותר מגונה ראוי שיהיה הקרבן עליו יותר פחות ולזאת הסבה ג"כ היתה זריקת דמו למטה כמו הענין בעולה להעיר על שישים כל תאוות נפשו להשלים צורתו והיו נקטרים החלבים על מזבח העולה והבשר נאכל לזכרי כהונה במקום קדוש לסבה בעינה אשר היה זה הענין בחטאת ואולם חיוב היותו בא בכסף שקלים אחשוב כי הסבה בזה מבוארת באשם מעילות ואשם גזלות וזה כי מפני שהיה רוצה להנות במה שאינו שלו כאשם גזלות או שהיה נהנה במה שראוי שישמר מלהנות ממנו רצתה התורה לענשו בזה הממון עד שלא יוכל לייהנות להביא קרבנו בפחות משתי סלעים של כסף נקי למען ירפא מזאת התכונה הרעה ולזאת הסבה בעינה נענש בשיוסיף חמש על מה שרצה להחזיק בו שלא כדין או שנתנה בו שלא כדין למען יזהר מזאת התכונה הרעה ויפליג לחקור בדברים שיהנה מהם שלא יהיה שום מרי בהנאתו מהם ואולם באשם שפתח חרופה יתבא' גם כן מצד הזה באופן מה וזה שכבר היה זה לענשו בכסף באופן שישמר שלא תביאהו תאותות אל כמו אלו ההנאות בבעילות שלא יתרחק מצד מה שיש בו צד איסור ובזה האופן בעינו היה אפשר שתנתן הסבה באשם על אשר לא הודע למה שהיה בכסף שקלים כי זה יהיה לענשו כסף באופן שישמר שלא תביאהו תאותו אל כמו אלו ההנאות והתאוות בבעילות ובמאכלים שלא ידקדק בתכלית מה שאפשר אם יש בהם שום חשש אסור ועוד כי מפני שלא היה ראוי שיביא על זה חטא' כי החטא או למטה מהחטא שהודע אליו שחטא הנה ראוי שיהיה קרבנו הקרבן הבא על החטאים הגדולים אשר הם למטה מהחטאים שיתחייב עליהם חטאת ובמה שהוא בזה התואר הוא אשם ולזה יהיה דינו דין אשם מעילות ואשם גזלות שהם באים על החטאים הגדולים אשר הם למטה מהחטאי' שיתחייבו עליהם חטאת והנה היו המנחות הנאפות באות פתים לא מצות שלמות כי פתיתת המצות

יורה על ההפרדה שתהיה מצד החומר ולזה היה הקומץ הבא מן הפתיתים ההם מודה על החומר ובאה עמו לבונה להורות על הצורה המדברת כמו העניין בקטרת הסמים לפי מה שביארנו בפרשת ויקחו לי תרומה ובזה קבץ זה הקרבן תועלת העולה באופן מה כי הכונה בו שצורתו וחמרו ישים לעבודת השם יתעלה ובבאה עמה שמן להעיר על שבנבחר שבעניינים החמרים ישתמש לעבודות השם יתעלה כמו העניין בהקטרת החלבים מהחטאת ונאכל שיירי המנחה לכהנים במקום קדוש לסבה בעינה אשר היה בשר החטאת נאכל לכהנים והנה היתה מנחת כהן גדל התמידיית והיא מנחת של כהן גדול באופן שנזכר להעיר על הכונה בעינה אשר תעיר עליה תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים וכבר נזכר זה במה שקדם והנה היה עמה לסבה הנזכרת לבונה כמנחה והיה בה רבוי השמן למעלה זה הקרבן והיה פתים לבונה בעינה שהיה תמיד המנותח לנתחים והיתה כלה נשרפת כמנהג העולה שהיא באה עמו ועוד שלא היה ראוי שיהיה שירי המנחה הזאת לכהני' כי לא יתכן שיעשה זה להישרה שיתקרב אל הכהנים ללמוד דרכי התורה כמו הענין במנחה הנאכלת ובחטאת ובאשם כי הוא מהם והוא עם זה היותר נבחר שבכהני' וזה ממה שיוסיף הרחקה בזה ולזאת הסבה בעינה היתה כל המנחת כהן כליל אלא שכבר היה עמה קומץ לבונה כי זה מחק המנחה כמו שנבאר בתורת המנחה אלא אם נתבאר בה שלא ישים עליהם לבונה כמו הענין במנחת חוטא ובמנחת סוטה והנה מנחת הסולת היה עם שמן ולבונה כמו הענין במנחות הנאפות לסבה ההיא בעינה ולא הוצרך בה לדבר יעיר על ההפרדה שתהיה מצד החמר כי הסלת בעינו יעיר על זה כי הם חלקים נפרדים ואין שם מה שיקשור אותם וכן הענין במנחת בכורים שהיא גרש כרמל ובאה עם שמן ולבונה והנה גרשה יורה על ההפרדה כי חלקיו נפרדים קצתם מקצת ואין שם מה שיקשור אותם. והנה לא היתה במנחת חוטא לא שמן ולא לבונה מפני שהיא חטאת כמו שאמרה תורה לא ישים עליה שמן ולאיתן עליה לבונה כי חטאת היא וזה שהחטאת הוא מעיר על הדברים החמריים לא על הצורה ולזה היתה זריקת דמו למעלה על ארבע קרנות מזבח העולה כמו שזכרנו ולזה היתה שם לבנה לפי שהקטרתה מעיר על הצורה לא היה עמה שמן שאין אלו העניינים החמריים אשר עליהם בא זה הקרבן באופן שיתוארו בשהם מיטב הפעולות החמריות אשר ישתמשו בהם להגעת המושכלות אבל די בהם שישתדל החוטא שיסיר המרי מהם ושיהיה השתמשו בהם לעבודת השם יתע' כמו שזכרנו בכונה הזאת דם החטאת והנה היתה הסלת שירה על ההפרדה שהיא מצד החומר והנה נאכל שירי המנחה הזאת לזכרי כהונה במקום קדוש לסבה בעינה אשר היה נאכל בשר החטאות לזכרי כהונה ואמנם מנחת סוטה לא היתה

לכפר אבל היה הכונה בה להביא הענש על האשה אם נטמאת כמו שאמר שם כי מנחת קנאות היא מזכרת עון ולגנות העניין ההוא היתה נעשית המנחה ההיא במגונה שבפני' כמו שנבאר שם בג"ה ואולם השמלי' מפני שאינם באים על החטא לא היתה שחיטתם בצפון ולפי שהיתה נאכל לבעלים היה קדשים קלים כי לא יתכן שיאכלו מקדשי קדשים כי אם זכרי כהונה והנה הסבה בהיותו נאכל לבעלים קצתו וקצתו לכהנים וקצתו למזבח להורות על שזה האיש מכבד השם יתעלה ויודעיו ממה שחננו השם יתע' ושהוא מורה שכל הטובות מאתו ולזה יתקרב אליו וליודעיו כפי היכולת ויתקרב אליהם ויחלק לו מטובתו עד שיאכלו יחד על שלחן אחד ולפי שזה ההתעוררות יבא לאדם מצד הצורה היתה זריקת דמו בחלק השפל מהמזבח וסביב באופן שיורה על הצורה. ובזה האופן יהיה קרבנו נרצה ולזאת הסבה היה מניף קרבנו להשם יתעלה וליודעיו בהולכה והבאה והעלאה והורדה להורות על שהשם יתעלה משגיח בעליונים ובתחתוני' בכל פנות שהם בו והנה בזה עוד הערה על מציאות הצורה אשר תישיר השגתה בשיש בכאן צורה ראשונה היא שכל וזה כי החזה אשר תיוחס אליו התנופה הוא מתנועע בב"ח ההולך על ארבע בהולכה והבאה לשאוף האויר הקר אשר בסבתו יתקיים החום היסודי בלב כמו שיתבאר בטבעיות והשוק אשר תיוחס אליו התרומה הוא מתנועע בהעלאה והורדה ובזה האופן תשלם ההליכה לזה הב"ח ובהיות הענין כן שיש לב"ח התחלה להתנועע בצדדין הפכיי' בכל מיני ההפכיו' הנה ידענו שאין הסבה זה כובד וקלות כמו העניין בתנועת היסודות כי מה שזה דרכו לא תהיה לו כי אם תנועה אחת ממיני התנועות לא כלם ובכלל הנה זה יורה על מציאות הנפש וממנה השתלשל העיון אל הצורה הראשונה שהוא האלוה ית' ועוד כי אלו התנועות יביאו על העיון במניע הראשון שלא יתנועע וזה כי עם שאלו התנועו' מורות על תנועת המתנועע מעצמו והוא הבעל נפש שיעיר על מציאות השם יתעל כמו שיתבאר בטבעיות הנה הם מורות גם כן על כל מיני התנועות הפשוטות וזה כי ההנפה מפני היותה לפני השם ר"ל שפני המניף הם לצד המערב הנה היתה ההולכה ממזרח למערב והבאה ממערב למזרח ואילו הן צדדי תנועות הגלגלים כי קצתם מתנועעים ממערב למזרח כמו שהתבארה בספרי התכונה וכבר תמצא זאת התנוע' תמידית לבעל חי ר"ל תנוע' מה שהתמיד היותו נמצא כמו הענין בתנועת הגרמים השמימיים והתרומה היתה כוללת התנועה מן האמצע ואל האמצע והם התנועות הפשוטות אשר תמצאנה ליסודות והיא תמצא לשוק פעם ופעם לא תמצא כמו הענין בזה ביסודות ר"ל שהם ינוחו פעם ויתנועע פעם וכבר ידעה כי מהתנועות האלו ילקח מופת חזק על מציאות המניע הראשון כמו שהתבאר בטבעיות ובמה שאחר

הטבע. והנה היתה התנופה ע"י הכהן בידי הבעלים כאלו הכהן יישיר הבעלים אל השגת זה הדעת האמתי יתקרבו אליו הבעלים והיה הכהן לוקח חלק ה' יתע' וחלקו מן ידי הבעלים להעיר הבעלים מרצונם נותנים לשם יתע' ולכהנים ובעבור זה עשו זה הקרבן להתקרב לשם יתעלה וליודעיו למען יישירום להשיג בשלמות כי מהשם ית' יושפעו כל הטובות ולפי שה ההתעוררות להבאת זה הקרבן לא יהיה כי אם מצד הצורה ולא הגיע גם כן למעלה העולה והמנחה עד שיהיה שם מה שיורה על שלא ישתמש בחמריות כי אם להשלמת השכל ולעבוד השם יתעלה לא היה הלחם הבא עם תודה זבחי השלמים פיתים כמו הענין במנחה הנאפת בתנור או במרחשת או במחבת אבל לחם שלם ומצות שלמות ולהיות השלמים קדשים קלים לא הקפידה התורה בזמן אכילתם שיהיה נפסל בלינה כמו הענין בשאר הקדשים והקפידה התורה בזה בזבח התודה לפי שבו מהשלמות יותר ממה שימצא בשאר זבחי השלמים עד שלא יחסר עמו דבר ממיני הלחם ולזה ראוי שידוקדק יותר בתקונו שיהיה בשלם שבפנים עם שכבר אפשר שיהיה הבאת התודה על הטובות הנפשיות והשלמים על השמחות והטובות הגופיות ולזה היו שלמי שמחה ושלמי חגיגה במועדים אשר צונו לשמוח בהם ולחוג בהם ונמצאת התודה באה על קדוש העיר והעזרות כמו שנזכר בעזרא או תהיה התודה על נתינה ההוראה לשם יתעלה במה שהשפיע מהטובות כשיתעורר בעל הקרבן בזה בעצמו. והשלמים באה על עניני שמחה למען נזכור השם יתעלה בעת משמחות האלו הגופיות כמו שאמר וגילו ברעדה ואמרו ז"ל במקום גילה שם תהא רעדה כי רוב השמחה יביא אל הבעיטה בשם יתעלה ולזה יצטרך אל זה הקרבן ואיך שיהיה מזה הנה התודה היא יותר נכבדת ולזה הקפידה התורה בענינה יותר ולזה היה חלק הכהנים החזה והשוק כי מהיישרה אשר תהיה לבעלים במה שתעיר עליו זאת התנופה והתרומה תהיה להם מצד הכהנים במה שיודיע אותם מהדעות האמתיות בזה ולזה היו שני אלו האברים אשר תמצאנה להם אלו התנועות בטבע לכהנים והנה היתה האליה מן הצאן קרבן למזבח עם שאר החלבים כחטאת ואשם והשלמים להיותה החלק השמן יותר מהבעל חי וכל שכן בארץ ישראל כי שם ימצא מהשומל מאד באליות הכבשים ולזה היתה הסבה בהיותה נקטרה למזבח הסבה בעינה אשר יוקטרו בעבורה שם החלבים וראוי שנעיין למה היו נקטרין שם שתי הכליו' והיותרת עם מעט מהכבד כי זה איננו ממיטב הבעל חי ההוא והשמן שבו אלא הענין בו בהפך ונאמר כי זאת החקירה ואם היא קשה מאד הנה אפשר שנשלי' הסבה בה במה שהקדמנו בזה וזה שכבר בארנו שההערה בהקטר' אלו החלבים לשם יתע' הוא שישתמשו בעבודת השם יתעלה במיטב הדברים החמריים והוא מה שהיתה מהם

מיישיר לשלמות השכל להשכיל ולדעת השם יתעלה כפי היכולת ומה שבזה התואר הם ההשגות החושיות שנקנה מהם המושכלות הראשונות עם ההשגות כשנפשיט מהם המשיגים ההיולאניים שהיו בהם הדברים המושגים פרטיים כמו שהתבאר במקומות' הנה העירה התורה על זאת הבריר' וההפשטה באלו הדברים שצותה להקטירם מן החלבים וזה כי הכליות הוא אחד מן האברים אשר בהם יופטו מדם הכבד מה שבו מן המותרות והשמרים כדי שישאר הדם בכבד נקי מן השמרים כמו שהתבאר בטבעיות. והיותרת גם כן יבדיל כלי המותרות והם המעיים מהאברים הנכבדים העליונים והם הלב וכבד והראה וכאלו יעיר בזה אל שיפליג העיון בלקיחת אלו ההקדמות הראשונות מהמוחשות שלא נקח דברים המקריים תמורת העצמיים עד שנבדיל הדבר המקרי מהעצמי. והדבר המדומה מהמושכל כי בזה נתישר אל הנכונה במושכלות ויהיו נשמרים מטעיות הדמיון אשר ירחיקו מהנכונה בהרבה מהדברים והנה בחרה התור' הכליות מבין שאר האיברים אשר תשלם להם הברירה לדם מכבד כמו הטחול והמרה מפני לקחה החלב שעל הכליות ולזה היו הכליות נלקחים עמו והנה לא היה בשלמים עוף כי לא יתכן למיעוט כמותו שיאכלו ממנו יחד הבעלים והכהנים והשם יתעלה ר"ל המזבח וזה מבואר מעצמו והנה היו חטאות הצבור והנשיא שעיר לפי שכבר נעתק הענין בהם למעלתם אל שיהיה החטאת זכר ולזה חוייב לגנות הענין שבא עליו זה הקרבן שימצא בו הפחיתות מצד אחד ולזה היה חטאתם מן המין הפחו' שבמיני הבהמה אשר יקריבו מהם קרבן רוצה לומר מן העזים ולזה תמצא בחטאת יחיד שהקדימה התורה שעירה לכשבה לבקשת התורה שיהיה זה הקרבן פחות מאוד לגנות הענין אשר הוא בא עליו. ואולם קרבן כהן גדול היה פר למעלתו במעלה במה שהיא מעלה אנושי וכן קרבן בית דין שטעו בהוראה ועשו רוב ישראל על פיהם אלא אם היתה השגגה בע"ז שאז יביאו שעיר מצד עצם ע"ז כמו שאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירי' ואולם האשם לא היה בא רק מהצאן והיה זכר להיות הגנות אשר בענין שבא עליו האשם למטה מהגנות אשר עליו בענין החטאת. ולא יבא מהעזים ולא נקבה עם שהתורה כונה בו להסר ממון החוטא ולזה צותה שיהיה בא בכסף שקלים והוא מבוא כי הזכר מן הצאן הוא יותר יקר ממה שיבא מן העזים וכל שכן בארץ ישראל אשר נמצא זה השומן המופלג באליות הצאן והנה הקפידה התורה במחשבות בענין הקרבנות בזה האופן הנפלא הנזכר בפגול לכבוד הקרבנות כי כמו שחוייב בקרבנו' שיהיו תמימים וישאכלו בעת היותם יותר נבחרים. ושתהיה הקרבתם על יד הבלתי בעלי מומין. והטהורה מזאת המשפח' הנכבדת שנבדלו לעבודת השם יתע' במקום המיוחד לזה והוא בית המקדש ובבגדים המיוחדים

לזה כן תחוייב לא שתהיה מחשבתם במה שיחסר מעלת הקרבן.ועוד כי רוב התועלת אשר בקרבנות הוא מפני המחשבות כי ההערות אשר זכרנו בענין הקרבנות התחלתם היא המחשבה וזה כשנחשוב בענינם למה היו בזה האופן והמחשבה ההיא תביא אל מה שאליו היתה הכונה בהקרבת הקרבנות וכבר העירנו מה שהקפידה התורה באלו המחשבות שלא נחשוב שלא יהיה מרי במחשבות המגונות אחר שאין בהם מעשים ונתיר מפני זה לשלח מחשבתנו בענינים הבלתי ראוי' כי המחשבה היא סבת החטאים וזה כי האדם יחשוב בדבר המגונה ואחר יתעורר לעשותו ויעשהו ולזה אמרו רז"ל הרהורי עבירה קשים מעבירה כי הם סבת העבירה והאדם יקל בזה לחשבו שאין זה חטא והנה בא הצווי לשרוף פסולי המוקדשים במקום הקדש למעלת הקדשים ולכבודם ולפי שדם החטאת יזרק באופן מורה על החומר החמירה התורה בו שאם הוזה ממנו על הבגד יתכבס במקום קדוש לגנות ענינו ולהורות שהוא נושא המרי עליו ולזה לא יתכן שישאירו ממנו רושם בבגד וכן לגנו' ענינו נפסל החטאת אם הובא ממנו אל הקדש פנימ' להרחיק מה שיעיר על השלמות והנה לא הושם בבגדי כהונה שום בגד ברגלים לפי שמתנאי הכהונה בגדי כהונ ובית המקדש וכמו שחוייב שלא יהיה דבר חוצץ בין בשרם לבגדי כהונה שנאמר ומכנסי בד יהיו על בשרו כן חוייב שלא יהיה דבר חוצץ בין בשרם ובית המקדש בהולכתם הדם והאברים ובשאר העבודות. והנה היה אש מזבח הקטרת לקוח מכעל המזבח העולה להורות על שההפסד יקרה לאדם מצד מה שילך ממנו מדרגת החומר לא מצד הצורה ולזה היה לקוח ממזבח העולה שיורה על הפסד החי המרגיש שהולך מדרגת החומר מהצורה המדבר והנה לא היה נחלק מזבח הקטרת כמו החלק מזבח העולה לפי שההפסד אשר יהיה בו מציאו' הנפש המדברת על שלמותה בהפרדה מהחמר ולזה היו מקטירים שם הקטרת כמו שבארנו במה שקדם והנה כמו שהיתה מערכת האש שיקחו ממנו אש מזבח הזהב זולת מערכת אש הקרבנות להיותו יותר קדוש ויותר קרוב מקדש הקדשים כן היה מחוייב שתהיה שם מערכ' שלישית לקטרת הנכנס לפני לפנים והיה ראוי שתהיה זאת המערכה ביום הכפורים לבד והיה בהכרח היותר מערבית במזבח העולה וזו היא הסבה בהיות שם ארבע מערכות ביום הכפורים והנה באש התמידיי' שהיה במזבח העולה שלא היו מקטירים בו דבר אחשוב שתהיה ההוראה בו על החום היסודיי אשר בנמצא נמצא שהוא סבת קיומו וזה כי כמו שהיה בעולת תמיד של שחר רמז אל ההויה ותמיד של בין הערבים רמז אל ההפסד כמו שהתבאר בפרשת אתה תצוה כן היה שם אש מורה על ההויה והוא אשר לא יקטירו בו דבר. ואש מורה על ההפסד והוא אש המערכה אשר עליו תהיה ההקטרה

והנה היה זה נאות למה שימצא מזה כי החום הנכרי תמצאנו תמיד כלי להפסד והחום היסודיי כלי להויה ולקיו' ושני מיני החום האלו יתחדשו מיסוד האש לפי מה שיתמזג בו משאר היסודות ההפכים כמו שיתבאר למי שעיין עיון מעט בטבעיות' והנה באה האזהרה שלא לכבות אלו האשים להורות על תמידות עניינם מצד הסבות התמידיות אשר שם השם יתעלה בהם ביום ברא זה המציאות כן הסבות המתחדשות זה באמצעות הגלגל הנוטה הם שבות בסבות על ענין אחר אולי היתה הכונה בהקרבת מלח על כל קרבן שלא נחשוב עניין הקרבנות דבר תפל שאין בו טעם ולזה בא עמם המלח להורות שיש בעניינם טעם כבר תמצא תפל מה שהוא בלי סבה ובלי טעם אמר ולא נתן תפלה לאלהים והתפל הוא הפך המלוח ולזה יערנו עניין המלח הבא עם הקרבנו' על שנבקש טעמם נעמוד מפני זה על כוונתם ואפשר שיהיה בה סבה אחרת זולתי מה שזכרתי. ובכאן נשלם מה שיעדנו לבאר בענין הקרבנות לפי מה שאפשר לנו בזה המקום ואולם המאמר בקרבנות הנשארים וביתר הדברים אשר באלו הקרבנות יהיה בג"ה בהגיענו אל מקומם וראוי שתדע שהתורה תשתמש בענייי' אחד לתועלת רבות כמו שהתבאר בתורה מעניין השבת כמו שזכרנו במה שקדם והנה אחת מהכונות היתה להרחיקם ממה שגדלו עליו מקרבת הקרבנות לע"ז כמו שזכרה זה התורה בפרש' אחרי מות בביאור אמר שם למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים על פני השדה והביאום ליי' וגו'. ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם. ולזה גם כן ידמה שתהיה אחת מהכוונות בעשיית המקדש והבדל הכהנים לאלו העבודות אלא שעם כל זה איננו ראוי שלא יהיה בענינים תועלת בעצמות שאם היה הענין כך לא היה נימוס אלא העבודות בזה האופן הנפלא אבל תהיה הצואה להקריב הקרבנות ליי' לא זולת זה ובכלל התחכמה התורה שיתחדש מהם תועלת בעצמות כמו שיעשה הרופא השלם כשירא' העלול בלתי מקבל מוסרו בהנהגתו הרעה הנה ישתדל שנדבר הרע בעינו יגיעהו אל הבריאו' אם היה אפשר לו זה משל זה שאם רצה לאכול מאכל בלתי נאו' לו מצד חוליו יחבר אליו הרופא דברים יסירו רוע המאכל ההו' וישיבוהו באופן שירפ' חוליו ולזה סדר הש"י נימוסי אלו העבודות בקרבנות בזה האופן הנפלא להעיר על זה העניין הנפלא אשר העירונו עליו וכן היה סדור ענייני המקדש בזה האופן הנפלא להעיר על מי שהערונו אליו מענינם כי ענייני אלו הדברים בעצמם מעירים אל מה שיטיב העיון בהם שזאת היתה הכוונה בהם עם הודאת בעל דין לא נצטרך לעדים ועם זה היה בזה תועלת אחר להתמיד השלמות האנושי באומה הזאת כשהיה שם משפחה מיוחדת לעבודת יי' המשתדלים בעיון תמיד ובחכמת התור' עם מה שהישיר אותם מה שבמקדש ומענין

הקרבנות אל השלמות בהערות נפלאות אשר יעירו המעיינים בהם ומזה הצד גם כן יהיה תועלת שלישי בעניין הקרבנות והוא כי בהם ישיגו הכהנים עם שאר מתנות כהונה מה שיצטרך להם מהטרף והלבוש ויהיו יותר מוכנים אל שישלמו בעיון ובזה ישלם לישראל הגעת השלמות בכלל בעינו אשר היו מתרחקים ממנו והם הקרבנות לע"ז ישתבח צור הכל כעל כל אשר גמלנו ורב טוב לכל ישראל ואנחנו נותנים לו תודה על מה שגלה לנו ברחמיו וכרוב חסדיו מסבות אלו העניינים העמוקים אשר לא מצאנו בהם דבר לזולתנו יתכן שתהיה לנו השגה ופתח להשגתם אבל מצאנו מה שירחיקנו מחקור בהם בזה האופן והנה עזרנו השם ושלמנו המאמר בזה הזמן המועט עם רוב הטרדות אשר לנו והנה השלמנו המאמר בזה בסוף מרחשון של שנת תשעים ושלשה לפרט האלף השישי ליצירה ישתבח יוצר הכל אשר נתן כזאת בלבנו:

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם י"ג

התועלת הראשון הוא במצות והוא להודיע קצת דיני העולה ומה שהיה מהם לכהנים וכבר התבאר התועלת המגיע מזאת המצוה ממה שקדם:

התועלת השני הוא במצות והוא להודיע דיני הבערת האש במזבח העולה והאזהרה שלא תכבהו וכבר נתבאר התועלת המגיע מזה במה שקדם:

התועלת השלישי הוא במצות והוא להודיע הנשאר מדיני המנחה והנאכל ממנה לכהנים וכבר יתבאר מה שיגיע מתועלת זאת המצוה במה שקדם:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא להודיע דיני המנחה התמידית שיקריב כהן גדול בכל יום בקר וערב וכבר נתבאר התועלת המגיע מזאת המצוה ממה שקדם:

התועלת החמישי הוא במצות והוא להודיע הנשאר מדיני החטאות והנאכל ממנו לכהנים וכבר התבאר התועלת המגיע מזאת המצוה ממה שקדם:

התועלת השישי הוא במצות והוא להודיע הנשאר מדיני האשם והנאכל ממנו לכהנים וכבר נתבאר התועלת המגיע מזאת המצוה ממה שקדם:

התועלת השביעי הוא במצות והוא להודיע הנשאר מדיני השלמים והנאכל ממנו לכהנים וכבר התבאר התועלת המגיע מזאת המצוה במה שקדם:

התועלת השמיני הוא במצות והוא האזהרה מלהותיר הקדשים אחר זמן אכילתם ולשרפם אם נתרו וכבר התבאר התועלת מזאת האזהרה במה שקדם:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא שלא יחשוב הכהן מחשבות בעשיית הקרבן שיפסל הקרבן בעבורם ותועלת זאת המצות מבואר והתבאר עם זה במה שקדם:

התועלת העשירי הוא במצות והוא האזהרה שלא לאכול פגול וכבר נתבאר התועלת המגיע מזאת האזהרה במה שקדם:
התועלת האחת עשרה הוא במצות האזהרה שלא לאכול קדשים שנטמאו והצואה לשרפם באש וכבר יתבאר התועלת המגיע מזאת האזהרה במה שקדם:
התועלת השתים עשרה הוא במצות האזהרה שלא יאכל הטמא קדשים וכבר התבאר התועלת המגיע מזאת האזהרה ממה שקדם:
התועלת השלש עשרה הוא במצות והוא להשלים דיני איסור החלב והדם וכבר בארנו התועלת המגיע מאלו האזהרות במה שקדם:

פרק ט

פסוק א

פרשת שמיני

וראינו לבאר בזה המקום הסבה במה שזכרה התורה בענייני הטומאות והטהרות קודם שנשלים ביאור מה שנזכר בתורה מהם כי עמידתנו על הסבה בזה יישרנו לעמוד על אמתת הביאור במה שזכרה התורה מזה ונאמר שכבר התחכמה התורה להעמידנו על אמתת הנמצאות לפי מה שאפשר כי זה פרי כל אדם אשר אין לו יתרון מבלעדיו ולפי שהשרש היותר גדול בזה הוא שנאמין במציאות הצורות שאם לא נודה שתהיה בכאן צורה לא תהיה בכאן חכמה כלל כמו שזכרנו בתחילת ביאור זה הספר הנה הישירתנו התורה בזה האופן הנפלא שזכרנו בעניין בית המקדש והקרבנות והנה סמך להם ענייני הטומאה והטהרה כי הם מעירים אותנו לזה העניין בעינו ונזכיר תחלה מה שנבאר בתורה בעניין הטמאות והטהרות כדי שיתכן לנו לתת הסבות בזה כי ידיעת המציאות בדבר קדמת בהכרה לידיעת סבת המציאות הוא וכל שכן בכמו אלו העניינים והנה הטמאות שנזכרו בתורה מצאנו שהחמורה מכלם היא טומאת מת והיא מטמאה במגע ובמשא ובאהל והמתטמא ממנו הוא אב הטומאה ויטמא טומאת שבעה ואחריה מצאנו טומאת מצורע יותר חמורה וזה שהמצורע מטמא בביאה ובמגע ובמשא והמטמא ממנו הול ולד הטומאה ויטמא טומאת ערב ומטמא משכב ומושב וישימם אב הטומאה ואחריה טומאת זב וזבה ונדה ויולדת שהם מטמאים במגע ובמשא והמטמא מהן הוא ולד הטומאה ומטמאים משכב ומושב וישמום אב הטומאה ואינם מטמאין בביאה כמו שיטמ הצרעת כל הבא אל הבית אשר הוא בו ואחריהן הטמאות הפורשות מהן כמו משקה זבה ונדה ויולדת וזב ובועל נדה וזבה ויולדת וכבר נתבאר דינם במקומם. ואחריהם טומאת נבלת בהמה שהיא מטמאה במגע ובמשא טומאת

ערב. ואחריה טומאת שמנה שרצים ושכבת זרע שמטמאין אדם וכלים במגע ואינם מטמאין במשא ולא יטמא המטמא מהם באופן שיטמאו בגדיו. ואחריה טומאת נבלת עוף טהור שיטמאו בהיותה בבית הבליעה לטמא בגדים ואינה מטמאה במגע ובמשא ובקבול הטומאה מצאנו מדרגות חלוקות וזה שאדם וכלים לא יקבלו טומאה כי אם מאב הטומאה ויטמאו זולתם כשנטמאו. רוצה לומר שהם יטמאו האוכלין והמשקין המיוחדים לאדם ואמנם האוכלין והמשקין שיהיו חולין יקבלו טומאה מאב הטומאה או מולד הטומאה אלא שאליהם תכלה זאת הטומאה בחולין איך שיקבלוה ואמנם אוכלי קדשים הם יותר חזקין לקבל הטומאה ומה שהיתה קדושתם יותר חזקה יגדל בהם זה הכח ולזה תמצא שהשני עושה שלישי בתרומה והשלישי עושה רביעי בקדש ובעניין הכלים מצאנו הבדל וזה שכלי חרס אינו מקבל טמאה כי אם מתוכו וכלי עץ ובגד ועור ושק ועצם מטמאין אפילו מגבם וכלם אינם מקבלים טומאה אם אין להם בית קבול ואולם כלי מתכות יקבלו טומאה פשוטיהם ומקבליהם וכלי זכוכית אינם מקבלים טומאה ולא כלי אבנים וכלי גללים וכלי אדמה לפי מה שנראה מדברי התורה. וטהרה אלו הטמאות מצאנו בטמאת מת בשיזו ביום השלישי וביום השביעי ממי החטאת שהושם בו מאפר הפרה כשיטבלו בו האזוב וממנו תהיה בו ההזאה על המטהר ואחר יטבול במים ויכבס בגדיו ויטהר והפרה ההיא היא אדומה בכללותה בלי מום ושלא ישתמשו בה לתועלת האדם כלל וכבר ישחטנה חוץ למחנה ישראל וישרפוה שם וישליכו אל תוך שרפת הפרה עץ ארז ואזוב אגודים בשני תולעת וישרפו יחד עם הפרה ואחר יקחו האפר ההוא ויקחו מים חיים שלא השתמשו בהם כלל בכלי ובו נותנים מזה האפר ואחר יזו מהמים ההם על המטהר באופן הנזכר וכל המתעסקים בפרה עד שנשרפה יטמאו וטעונין כבוס בגדים והנוגע במי חטאת שלא לצורך הזאה טומא ומתטמאים במשא גם כן אם היה בהם שיעור הזאה ונשאום שלא לצורך הזאה וזו הפרה היא חטאת כמו שנזכר שם וישרפוה עם עורה ועם פרשה כמשפט חטאות הנשרפות אך לא ישחטו אותה בעזרה ולא יקטירו החלבים על מזבח העולה ויזה מדמה כשנשחטה במקום ההוא נכח פני האהל שבע פעמים. וטהרת המצורע היא גם כן באופן מתיחס לזה וזה שכבר יקחו שתי צפורים חיות טהורות וישחטו אחת מהם אל מחוץ למחנה וישפוך דמו אל כלי חרש על מים חיים שלא השתמשו בהם כלל ואחר כך יקחו עץ ארז ואזוב אגודים בשני תולעת ואחר זה יקשרו עמהם בשירי הלשון של זהורית הצפור החיה ויטבלו הצפור החיה ועץ הארז והאזוב ושני תולעת במים שנתערב בהם דם הצפור ויזו מזה שבע פעמים על המטהר חוץ למחנה ואחר זה ישלחו הצפור החיה על פני

השדה ואחר זה יגלח המצורע כל שערו ויטבול ואחר יבא אל המחנה ואולם הקרבנות שיקריב אחר זה להשלים הטהרה אין צורך לנו לזכרם בזה המקום וכבר נתן הסבה בזה במקומו בגזרת הצור וראוי שנדע שזאת הצפור השחוטה היא חטאת ולזה נשחטה מחוץ למנחה והיה ממין פחות והוא העוף ומהפחות שבו ולפי שאינה נשרפת יחוייב שתהיה נקברת בכללותה עם נוצתה ועם פרשה באופן שלא יהיה בה תקלה וכזה מצאנו בטהרה הבית המנוגע שיעשה בכמו זה האופן בעינו וכבר מצאנו בטהרת הזב שהוא במים חיים רוצה לומר במי מעיין במקומו ובזה קצת התייחסות עם טהרת המצורע וטומאת מת כבר דקדקה התורה בהזאה הנעשת לטהרתם שתהיה במים חיים ומצאנו בו קרבנות להשלים הטהרה וכן העניין בזבה ויולדת רוצה לומר שהם יקריבו קרבנות להשלים טוהרתם אחר שטבלו אלא שלא דקדקה התורה בזה שיטבלו במעיין וביתר הטומאות לא מצאנו בהם קרבן אך תהיה הטהרה בהן בטבילה לבד זה הוא מה שראינו להקדימו בזה המקום מענין אלו הטמאות והטהרות וכאשר התישב לנו זה כלו מדברי התורה ראוי שנבאר סבות זה הענין כמו שידענו ונאמר כי מפני שהאדם המת נעדרה ממנו הצורה האנושית ובסבת הפקדה השיגהו המות הנה טמאה אותו התורה בתכלית כדי שנתעורר מפני זה לדעת כי המעלה והכבוד הנמצא באדם על כל המורכבות איננו מפני החומר אבל הוא מפני הצורה וזה שאנחנו לא נראה שנפקד מהמת דבר זולתי הצורה כי לו כל האיברים לא נפקד מהם כי אם הצורה אשר ממנה יסודרו פעולותיהם וזה גם כן יעמידנו על שהחמר חסר מאד ביחס אל הצורה ואמנם שאר הבעלי חיים המתים הנה הבעל חיי ההולך היותר שלם לקורבה חמרו מחמר האדם טמאה אותו התורה גם כן אך למטה מטומאת האדם המת כי הצורה שנפקדה ממנו היא שפלה מאד מהצורה שנפקדה מאדם המת והעירנו בזה כי אין הרצון באלו הבעלי חיים כי אם בעבור האדם למה שיקח מהתועלת בהם וכשנפקדה מהם צורתם נפקד מהם זה התועלת וזה עם שהישירנו לעמוד על מציאות הצורה הנה יישירנו לעמוד על שבכאן צורת יותר נכבדות קצתם מקצת וכאשר נתבונן בזה ונמצא צורת הב"ח ההולך באדם עם המצא בו הצורה שבה נבדל מהם נדע כי צורת האדם הולכת במדרגת השלמות לצורת בח' ההולך ולזה תמצא שבשר בהמה השחוטה אינו מטמא כלל כי כבר ימשך ממנו התועלת המכוון בו לאדם והוא שכבר יזון ממנו ולזאת הסבה תמצא השיעור בטמאת הנבלה כשעור האכילה והוא כזית להורות על הפקד ממנו התועלת המכוון בה לאדם ואולם הב"ח ההולך החסד והם השרצים הנה היותר שלם מהם והם השמנה שרצים שזכרה התורה טמאה אותם התורה אך למטה מטומאת נבלות הבהמה הטהורה כי

הצורה הנפקדת מהם היא חסרה ביחס אל הצורה שנפקדה מנבלת הבהמה כי הם יותר עבי החמר כמו שבאר' והנה יחס החמר אל החמר הוא יחס הצורה אל הצורה ואולם שאר השרצים ההולכים לרחק חמרם מחמר האדם לא טמאה התורה נבלתם כלל להעיר על חסרון צורתם והנה במעופף לא טמאה התורה נבלת המינים הבלתי נאכלים ממנו נבלתם כלל להעיר על נאכלים ממנו ולא נבלת נאכלים משרץ העוף לחסרון צורתם ומפני היות חמרם רחוק מאד מחמר האדם ואמנם נבלת המינים הנאכלים היותר שלמים ממנו תטמא כשתאכל לא במגע ובמשא להעיר שאלו המינים הנאכלים הם יותר שלמי החמר והצורה מהשאר ואם כולם חסרים מאד וחמרם רחוק מחמר האדם ולזה יטמאו בהאכילה לבד עם שבה הערה אל שנפקד' מהם במותן בזה האופן התועלת אשר בעבורו נמצאו רוה לומר היות האדם נזון מהם וזה עם שיישירנו למצאות הצורה הנפקדת מזה העוף במותו הנה יישירנו למצאות הצורה הנפקדת מזה העוף במותו הנה יישירנו גם כן אל שהצורות תתחלפנה קצתם מקצת בכבוד וזולת כבוד והשם קצתם בעבור קצת ואולם כדגים לא טמאה התורה נבלתם כלל לחסרונם ולרוחק חומרם מחומר האדם בתכלית מה שאפשר מסוג החי וזה גם כן יישירנו לעמוד על שהצורות מתחלפות מאד בשלמות והחסרון ולזה לא תטמא נבלת זה הסוג מהחי עם הפקד ממנו צורתו במותו לחסרון צורתו וכבר ידעת אתה המעיין אמיתת כל זה ממה שהתבאר בטבעיות וזה ששם התבאר שהחי היותר שלם הוא האדם ואחריו החי ההולך ואחריו המעופף והיותר חסר מכלם הוא המימיי והוה לעצם מעלת האדם היה קצת המותרות והעפושים החמריים המתחדשין בו מטמאין מה שאין כן בשאר בעל חי והחמור מאלו הוא הצרעת כי הוא הפסד נפלא מתחדש מפאת החומר מצד ממשלת החום הנכרי על האיש הזה ומשול הכוחות המתפעלו' על הפועלו' ויתחדש מזה הפסד בכללות הדם ויתפשט מפני זה בכללות הגוף ולהעיר שזה ההפסד בא מפאת החומר טמאה אותו התורה בזה האופן הנפלא שהוא מתיחס לטמאת המת אשר אין בו כי אם החומר לבד ולזה גם כן היתה טהרתו מתיחסת לטהרת טמא מת וזה יישרינו אל שהטוב בדברים מצד הצור והרע וההפסד הוא מצד החמר עם שבזה תועלת שירחקו מן המצורע שאר האנשים כי זה החלי הוא מהחוליים המתדבקים ולזה צותה התורה שיהיה מחוץ למחנה ישראל מה שאין כן במת ואמנם זוב הזב הוא מהמותר הזרעי כשנעדר הבשול ויורה על זה שהוא כלובן בצה המוזרת והשכבת זרע הוא בלובן ביצה הבלתי מוזרת כי דבקות והעובי אשר בשכנת זרע מורה על טוב הבשול וההצטמקות בכלי הולדה ולפי שנעדר מזה המותר הכח על ההולדה לחולשת החומר היסודי והעדר כשולו רוצה לומר שנפרד ממנו מה

שיתחדש בו ממנו איש מאישי האדם טמאה אותו התורה בזה האופן המתיחס באופן מה לטומאת מת וכן זוב הזבה הוא מהעדר הבשול בדם הבא ממקורה אשר לא יאות מפני זה להולדה וכן העניין בדם הנדה אלא שזה המותר הוא טבעי באשה ואין העניין כן בזוב הזב והזבה ודם היולדת הוא גם כן בלתי נאות להולדה והוא המותר הדמי ושלא יאות שיזון ממנו הולד לנאוו ולהעדר בשולו וידחהו הטבע בעת הלידה וכאלו הוא דם הנדות והזיבה שהיה ראוי שיצא מאשה בכל ימי עבודה כמו שהתבאר בטבעיות ולפי שאין ההפסד באלו העניינים כהפסד אשר יקרה מהצרעת כי הוא מתפשט בכללות הגוף מה שאין כן באלו ולא יקרה גם כן מהם הפסד לזולתם היתה טומאתם למטה מטמאת צרעת רוצה לומר שלא יצטרכו לצאת חוץ למחנה ישראל ולא יטמאו הבא אל הבית אשר הם בו כי זה ידמה שהיה במצורע לסבב שיתרחקו האנשים ממנו ולא יזוקו בחליו והנה היתה הנדה והזבה והיולדת מטמאה את בועלה בה האופן החמור אשר יטמא בו מפני ההפסד שיקרה בהולדה אם תתעבר האשה אז וכבר הגידו הרופאים שהאשה ההרה בימי נדותה יהיה הנולד מצורע ובכלל הנה אם תתעבר אז הנה יקרה לנולד הפסד נפלא אם צרעת אם מה שידמה לו מההפסדים הנפלאים כמו האש הפרסי ומה שידמה לו כי לא ימשול הכח הפועל אשר בזרע על שיעשה מהדם ההוא חומר שלם הבריאות ואמנם שכבת זרע יטמא גם כן מפני שנפקד ממנו התועלת אשר בעבורו היה והוא ההולדה וזה כלו חוזר אל הסבה אשר בטמאת המת והיתה טומאתו למטה מטמאת הזוב לפי שמהזוב נפקד זה התועלת מצד עצמותו שאיננו ראוי להולדה ואין הענין כן בשכבת זרע היוצא מן האדם כי הוא ראוי להולדה מצד עצמותו אלא שאין עמו המקבל אשר בו יתחזק על ההולדה והנה יטמא האיש והאשה בשכבם יחד שכבת זרע להעיר על שזה הפעל הוא באדם מצד החמר כי אין לאדם זה הפעל במה שהוא אדם אבל הוא לו מצד שהוא בעל חי עם שבזה תועלת להרחיק המשגל שלא ישתמשו בו כי אם לצורך לא לבקשת התענוג כמו שיעשו המון האנשים עם שכבר ישחיתו בהם עצמם וימנעו מהם השלמות האנושי לרוב תשוקתם בזה הפעל המגונה. ובכאן נשלם מה שיעדנו לדבר בו בסבות אבות הטומאה ואולם מה הסבה בטהרתם בזה האופן אשר זכרה התורה הנה ראוי שנאמר בזה לפי מה שיעדנו ונאמר כי מהנראה שטהרתם היה ממה שיעיר על כמו זאת ההערה בעינה אשר זכרנו בטמאות ונתחיל בזה בטהרת המת כי היא להיותה באה על ישראל בכללם ועל הכהנים. היתה ממין היותר נכבד והוא הפר כי חטאת הכהן הוא פר וכן חטאת העלם דבר של צבור ולפי שהמכוון בה להעיר על חמר חסר מאד והוא חומר האדם המת שהוא דומם היתה נקבה כמשפט חטאת יחיד ולזאת הסבה היתה

נשחטת חוץ לשלש מחנות ולא היה קרב ממנה דבר על מזבח העולה אבל היתה נשרפת כלה חוץ לשלשה מחנות והנה היו מזים מדמה שבע פעמים נכח אהל מועד שם חוץ לשלשה מחנות להעיר כי זה ההפסד קרה מהכוחות השופעות מהגרמים השמימיים לפי מה שיסד השם יתעלה שישפע שהם ביום הבראם ולהעיר שאין זה מכוון מהם היתה זאת ההזאה מרחוק ממקו' קדש הקדשי והיה זאת ההזאה בדם לפי שהדם הוא סבת זה ההפסד אשר יקרה ממנו המות מצד העפוש שיקרה בו ולזאת הסבה היתה הפרה אדומ' והיה הצמר הבא עם הארז והאזוב אדו' להורו' זאת הפרה על החמר לבד היה הצואה שימנע ממנה בכללות מה שבו תועלת לאדם ולזה היה בלתי נאכל ממנה דבר אבל היתה נשרפת עם עורה ועם פרשה ולזאת הסבה היתה התנאי בה שלא נעשית בה מלאכה כלל לתועלת האדם ולזאת הסבה היתה המלאכה פוסלת בה בכלל מעשיה וגם במי החטאת כמו שיתבאר בפרש' פרה בג"ה ולזה גם כן יבואו המים בהיותן אל הכלי שלא נשתמשו בהם כלל והנה הארז והאזוב והצמר הם מסוג הצומח והפרה מסוג החי והנה יתחילו לשרוף הפרה ואחר ישליכו אל תוך שרפת הפרה הארז והאזוב והצמר להעיר שזה ההפסד קרה לאדם מצד מה שילך ממנו במדרגת ההיולי כאלו תאמר מצד מה שהוא חי וקרא לחי מצד מה שילך ממנו במדרגת ההיולי והוא היותו צומח כמו שיתבאר כל זה בטבעיות ומפני זה נפסדו מהאדם המת כל אלו הצורות אשר הם מתאחדות בו להיותם קצתם שלמות לקצת ולזה יעירנו על זה על מציאות הצורו' על מדרגתם הערה נפלאה ומפני היות הוראה זאת הפרה על זה החומר החסר תכלית החסרון היו כל המתעסקין בו טמאים על חסרון החומר כמו הענין בטומאת מת ולזאת הסבה יטמאו מי חטאת במגע ובמשא כשלא היה זה לצורך הזאה ואמנם כשהיה לצורך הזאה לא היה ראוי שיטמא שאם היה הדבר כן לא תשלם ממנו טהרה וזה הפך מה שכונה התורה בזה. וראוי שתדע שהארז הוא גדול בצמחים והאזוב הוא הקטן כמו שאמר מן הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר בקיר והצמר הוא באופן יצמח אלא שאין מציאותו כי אם בהכרח החמר ולזה קשר אלו הצמחים יחד בו להעיר שקצתם יותר שלמים מקצת ושצדותיהם הולכות במדרגת השלמות קצתם לקצת ושכבר ישיגם ההפסד מהכרח החומר לא מצד צורת הצומח עם שבזה הוראה שחלופי הכחות אשר בצמיחה הם סבות ההפסד וזה כי החזון כשהיה באופן שלם יתוסף בו גודל הזן להחליפו בשיעור יותר ממה שיותך ממנו וכשהיה באופן ממוצע יעמוד גודל הזן עד שהגיע העניין אל שלא ימשול על ההזנה כלל ואז יקרה המות בהכרח ובזה יקרה כשהיה המות בסבת חלי רוצה לומר שכבר יחסר כח הזן על שלא ימשול על ההזנה כלל ואז יקרה המות בהכרח ולהעיר על זה גם כן

נקשרו שם המינין האלו שהם מתחלפי הכחות מאד בענין הצמיחה. והנה יזו על הטמא מת ממי החטאת שלישי ושביעי באמצעות האזוב שהוא חלוש הכח בצמיחה להעיר אותו שזה ההפסד קרה לאדם מצד מה שהוא צומח והוא מה שילך ממנו במדרג' ההיולי באופן רחוק כי בחולשת זה הכח ובהעדר פעולתו יקרה המות ולזה שב דומם במותו כי בהעדר הנפש הצומח יעדרו שאר הצורות אשר הם לה במדרגת הצורה רוצה לומר הנפש המרגשת והשכל ההיולני והיו במי חטאת מים ואפר שהוא יסוד הארצי אשר בזאת ההויה להעיר שיתנקה מטמאה זה החומר וחסרונו וישתדל בשלמות הנפש ולא יזו עליו מהמים והאפר באמצעות האזוב כי האפר הוא החומר היותר רחוק שיהיה מורגש רוצה לומר היסו הארצי עד שהרבה מהקודמים חשבו בו שהוא החומר הראשון וכאלו גם כן השלים ההודאה בזה כי היסודות הם סבת ההפסד הנמצא במורכבות וזה הוא האמת כמו שהתבאר בטבעיות כי ההפסד לא יגיע מצד הצורה אבל קרה לצורה מצד החמר והיתה ההזאה נשלמה בז' ימים לשלמות מספר השבעה עם שבו הערה אל מה שהיתה ההערה בו בהזאת דם הפרה שבע פעמים עם של אורך הזמן אשר תשלם בו זאת ההזאה יתכן שיעמוד המטהר על הכונה הזאת כמו שזכרנו בפסח מצרים שהיה מקחו קדם לשחיטתו ארבע ימים לזאת הסבה בעינה וכבר תקדם בו ההזאה ראשונה ושניה ארבעה ימים והנה בזה גם כן תועלת ליישב בלב המטהר חוזק זאת הטמאה שהיא באופן מהחזק שלא יתכן שתסור יחד ולזה חייב שתהיה ההזאה פעם אחר פעם והנה יטבול בסוף להשלים טהרתו להערה שזאת הטמאה לא היה כי אם מצד החמר ולזה ירחץ בשרו כי אין ברחיצת הנקות אל הגוף וכשיראה שלא נתלכלך גופו מפני הטמא במת אז יתעורר להבין שהכונה בזה הוא שיתרחק מחסרונות החור וישתדל בשלמות הנפש ואולם טהרת המצורע מפני שהוא חטאת יחיד ולחוזק הוראתו על חמר חסר היה זאת החטאת ממין פחות רוצה לומר מסוג המעופש וממנו היה בלתי ראוי לקרבן כי הקרבן לא יעשה מהעוף כי אם מהתורים ובני היונה והיה זה צפור אלא שהיא טהורה ובחיית על החיות רוצה לומר שאינה טורפה באופן שתהיה ממנה שכמות נאכלת לישראל והנה ישחטוה חוץ לשלשה מחנות מפני חסרון החמר שתורה עליו. ולזה גם כן ישימו דמה בכלי חרס שהוא כלי פחות והיה נפשך על מים חיים שלא השתמשו בו כלל לסבה בעינה שהיה זה בפרה אדומה ולזא הסבה גם כן למד שהכלי חרס ראוי שיהיה חרש שלא נשתמשו בו כלל והנה לא נשרף זה הצפור כי אין אנו צריכין בזאת הטהרה לאפרו כי הפסד שקרה מהצרעת איננו מות אבל הוא הפסד בדם בסבה חלש' חום היסודי ומושל עליו החום הנכרי והנה יקשרו עץ הארז והאזוב בשני תולעת יחד המו הענין

בפרה ואחר כך יקשרו עמהם הצפור החיה להעיר שה הפסד בא לחי מצד שהלך ממנו במדרגת החמר רוצה לומר מצד היותו צומח ומפני חלשת הכח הזן בו אשר בו תהיה הצמיחה ולזה היו בכאן מהצמחים השלמים והחסדים כמו שזכרה במה שקדם והנה לא ישרפו בכאן זה הצפור ולא הארז והאזוב ושני תולעת כי זה נשאר קיים על ענינו אלא שכבר קרה לו זה העפו' הנפלא וטהר ממנו והנה הצפור ששחטו להיות החטאת נעשית בזה האופן המגונה ראוי שהפסד בכללה עם פרשה ונוצתה באופן שלא יהנו ממנה ולפי שאינה נשרפת כי לא יזו מדמה בכאן באפר כמו הענין בפרה אדומה הנה יחוייב שתהיה נקברת כדי שלא יארע בה הקלה אם כשיהנו ממנו בני אדם אם כשתהיה מאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ ויזו מדמה על המטהר עם המים החיים באמצעות הצפור החיה ועץ הארז והאזוב ושני התולעת להעיר שיתנקה מחסרון החמר אשר בסבתו בא לו זה ההפסד בדמו ולחסרון היותו בעת היות בו זה העפוש לוקח דם הצפור תמורת דמו שהוא חלוש החיות לפי מה שיתבאר בטבעיות וזכרנוהו עם זה במה שקדם. ולזה גם כן היה זה החטאת צפור. ולזאת הסבה ישלחו זה הצפור החיה על פני השדה חוץ מהעיר להעיר שזה החיות החסר שיהיה לאדם בסבת החמר כבר סר ושב לשלמותו וגם כן הנה בשלמות בזה המקום לפי שהיה התכלית בריאות שהוא מצד הצורה הנה יקחו הצפור החיה מבין שאר אלו הדברים הנאגדים יחד המורים על כח הצמיחה כי הוא מורה על מה שילך מדרגת הצורה מהצומח וישלחו אותה להעיר כי הבריאות שהוא הטוב היה מחלק הבריאות אשר במצורע כמו שהתבאר במה שאחר הטבע ר"ל שהבריאות יתחדש לחולה מצד החלק אשר לו מהבריאות שהוא מצד הצורה ובעניין המת לפי שהיה התכלית מות והפסד שהוא מצד החמר היו לוקחין האזוב מבין אלו הדברים הנאגדי' יחד שהוא מורה על מה שילך מדרגת ההיולי והיתה נכפלת ההזאה הזאת שבע פעמים כדי שיתעוררו בזה ההכפל הנפלא אל מה שכוון בזה עם שבה הערה לממשלת הכוכבים על המורכבות אשר בזה העולם ומהם יסודרו להם במקרה אלו ההפסדי' ויסודר מהם בעצם ההנקו' מהם לפי מה שנתן להם מהכח מהשם יתע' לשמירת אלו המורכבות והנה יגלח כל שערו ביום הנקותו מזאת הטמאה לפי שהשער גדל במצורע מזה הדם המעופש ולזה ימצא בו רשם מזה כמו שנזכר בתורה בסימני הצרעת ולזה היה ראוי שיוסר כי הוא כאלו היה מחומר הצרעת ולזה לט יטהר אלא כשישוב להתגלח שנית אחר עבור שבעת ימים כי מה שנשאר מהשערות בשרשיהן בעור כבר יוסר בזאת התגלחת השנית כי השער גדל משרשו ולזה תמצא כי בהתהפך השער ללבן בסבת ממשלת החום הנכרי יתחיל להתלבן משרשו והנה יטבול אחר התגלחת הראשונה והשנית להעיר כי זאת הטומאה חזקה

מאד ולזה לא יתכן שתור יחד בפעם אחת אבל תסו' קצתה בטבילה הראשונה וקצתה בטבילה השנית ואמנם הזב לפי שלא היה זה ההפסד בכל גופו אבל כמותר הזרעי שנעדר ממנו התועלת אשר בעבורו היה הנה היה טומאתו למטה מטומאות המצורע ולא יצטרך בטהרתו כי אם טבילה והיתה במים חיים שלא נשתמשו בהם לתועלת להעיר על מה שיעיר זה בטהרת המת והמצורע והיה זה מיוחד בזב ולא בזבה נדה ויולדת ולא בבעל קרי לפי שדם הנדה ויולדת והזבה ואם אינו נאות להולדה הנה לא חסר ממנו דבר נכבד כי דם הנקבה אין לו כח בהולדה כי אם עד שיתבעל כי הוא הולך מדרגת ההיולי מההווייה ואולם זרע הזכר להיותו פועל כמו שנתבאר בטבעיות הנה כשחסר ממנו זאת הפעולה בסבת החמר ראוי שתהיה ההטהרה בו במים חיים ואולם הבעל קרי הנה לא נעדר משכבת זרע תועלת השכבת זרע אם לא במקרה כאלו תאמר מצד שאין עמו המקבל אשר בו יתחזק על ההולדה ולזה לא יצטרך שתהיה טבילתו במים חיים ולפי שזרע הנקבה אין לו מבוא בהולדה כי אם להכין החמר לקבל פועל הזרע הזכר לפי דעתנו כמו שבארנו בביאורינו לספר בעל חי לא היה מטמא כלל וכן דם הנקבה הנאות להולדה והוא הנקרא בתורה דם טוהר איננו מטמא כי הוא פחות מאד ביחס אל זרע האדם בחסרון החומר מהצורה ולזה לא תנהג טומאה בו כלל והנה נשתתפו בעניין הבא' הקרבנות המצורע והזב והזבה והיולדת רוצה לומר שכלם יצטרכו להביא קרבן להשלים טהרתם מה שאין כן בעניין הנדה כי אלו המותרות ואם הם כלם מהכרח החמר הנה הוא בנדה כמו עניין טבעי על צד הנקיון כמו שהתבאר בטבעיות מה שאין כן בזב וזבה וזה מבוא מאד וכן יתבאר שכן הענין ביולדת כי תהיה מפני זה בתכלית הסכנה והנה נשלים המאמר בג"ה בסבת אלו הקרבנות במקומותיהם והנה לא יקבל טומאה שום חי זולתי האדם כי חורת חי נראית תכלית ההראות בחי ולזה לא יטמא מפני אלו הענינים החמריי' אשר יגע בהם ואמנם האדם יטמא בנגעו בהם כדי שיתעורר מפני זאת הטומאה אל מה שיכוון בה. ואמנם הכלים המשמשים את האדם יטמאו באבות הטומאה לבד כי הם לא ישמשו האדם בעצמותם אם לא במקרה מפני תמונתם כמו העניין בכלים אשר ישימו בהם האוכלין והמשקין והתכשיטים והלבוש גם כן אינו מועיל לאדם בעצמותו אלא שהוא יהיה מסך ומסתור מהאויר המקיף ואמנם האוכלין והמשקין והתכשיטים והלבוש גם כן אינו מועיל לאדם בעצמותו אלא הוא יהיה מסך ומסתור מהאויר המקיף ואמנם האוכלין והמשקין יטמאו אפילו מולד הטומאה להיותם משמשים את האדם בעצמותם עד שכבר ישובו חלק ממנו בחזונו מהם וידמה כי מפני היות הכלים המשמשים את האדם מצד מה שילך מהם מדרגת הצורה והוא התמונה

הנעשית במלאכה הנה כל נטמאו יתכן שיטמא זולתם מצד שנעדר מהם אז התועלת הנמשך מהם מפני צורתם כמו העניין בשאר הטמאות ואולם האכולים והמשקין הם מפני שלא ישמשו את אדם כי אם מפני מה שילך מהם מדרגת ההיולי לא יתכן שתגיע בהם טמאה לזולתם אם לא היה זה מפני יתרון מעלה האוכלין והמשקין אשר יגעו בהם כמו העניין בקדש והנה לאר יקבלו טומאה האוכלין אלא כשהיו מוכשרין לקבל טומאה בסבת המשקה הנתן להם בסבות האחת כי האוכלין אי אפשר שיוצנע בכלים באופן שיהיו נשמרים מנגיעת הטומאה בהם וזה מבואר מאד בזרעים ואם היו מקבלים טמאה בזולת הבשר הנה יקרה מהם מההפסד בזה הרבה והשנית להעיר כי האוכלין אמנם היו נאותים אל החזון מפני היותם לחים בפועל וכבר התאמת אמתת זה בטבעיות כי מפני הלחות יתפעלו בקלות וישובו אל עצם הנזון ולזה תמצא ההזון בבעל חי באמצעות שוב המזון דם וכן ימצא בצמחים שישוב מזונם מימיי ומצד ההוא יתכן גם כן שיתפשט בכל עורקי הצומח היה שיהיה חי או צומח כי בכלם ימצאו דמיון עורקים יבא בהם המזון לכל חלקי הצומח ולפי שאין האכלין מקבלין טומאה אם לא מצר מה שישתמש בהם האדם לתועלות בהזון היה שלא יקבלו טומאה כי אם בזה הענין להעיר על מה שזכרנו ולזאת הסבה ראוי שיהיה המשקה אשר בו ראוי שיוכשרו להזון ולזה היה הדם מכשיר כי הוא בעצמותו היותר מיוחד להזון ושאר המשקין המכשירין גם כן נאותים להזון ויורגל ההזון בהם והנה יקבלו טומאת הכלים הנעשים מעץ שהוא מסופף הצומח או הבגד והשק והעור שהם מהכרח החומר בעלי חיים ההולך וממנו יעשו לפי הנהוג או מהצומח כמו העניין בבגד פשתן או מעצמות הב"ח ההולך להיות חמרם נכבד באופן מה וכן העניין בכלי מתכת להיותו נכבד על צד ההסכמה לרוב השתמשות האדם בו ולפי שהוא יהיה מחיר כל הדברים ההכרחיים לאדם מהמזון והלבוש וממנו יעשו רבים מהתכשיטין ולפי שחמרו נכבד באופן מה ולא יקבלו טומאה הכלים עשוי' מצמר הב"ח הגדולים ועורו ועצמו ולא מעצמות העוף לפי שאלו הדברים הם בלתי נהוגים לעשות מהם כלים עם שהם המותר הארצי אשר במיני החי החסרים ביחס אל הב"ח ההולך ואולם כלי חרס לחסרון החומר אשר ממנו נהיה כי הוא מהיסוד הארצי אשר הוא היותר פחות שבכל הנמצאים המורגשים לא יקבל טומאה אלא מדרך מה שהוא מועיל והוא מצד התוך שחדשתהו בו המלאכה ולזה לא יטמא כי אם מתוכו ולזה יטמא אפילו מאוירו ואולם כלי אבנים וכלי אדמה וכלי גללים שהיו יותר חסרים כי מיוסרי העפר בעצמו והמלאכה לא חדשה דבר מחמרם זולתי התמונה והנה לא יקבלו טומאה כלל אמנם בכלי חרס חדשה המלאכה בחומר באופן מה מצד מה שערבו המים עם העפר

ונאפה הטיט ההוא באופן שנתן לו קיום ועמידה ואמנם כלי זכוכית עם שהם מן חמר פחות הנה ימעט השתמשות האדם בהם לקלות שכירותם ולזה לא יקבלו טומאה מן התורה הנה זהו מה שראינו לזכרו בזה המקום וכבר הגענו בו אל תכלית המאמר במה שיקיפו בו ענייני הטמאות והטהרות הנזכרות בתורה והיתה השלמת המאמר בזה בי"ו לירח כסלו של שנת תשעים ושלשה לפרט האלף השישי יתברך ויתעלה האל המיישר אותנו אל הנכונה אשר גלה לנו אלו העמוקות כי לא מצאנו בבזה לקודמים מאמר נאות ובמעט שמצאנוהו בזה להם הוא יותר ראוי שירחיקנו מעמוד אל הנכונה משיישירנו על זה והנה עלו בידינו סבות כל זה באופן שיעיר אמתתו אל מה שאמרנו בכל מה שנזכר בזה בתורה מעניין הטמאות והטהרות כמו שתראה וזהו מטבע האמת רוצה לומר שהוא מעיר על עצמו מכל צד ומכל פנה והנה התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם י"ג:

התועלת הראשון הוא בדעות והוא שהשם יתע' יעשה המופתים על צד ההשגחה כשהיה המקבל ראוי לזה ולזה תמצא שכאשר רצה השם יתעלה להראות כבודו לבני ישראל על צד המופת למשכן לעבודתו ולהרחיק אותם ממה שטעו בו קצתם בעניין העגל צוה שיקריבו תחלה קרבנות לכפר עליה' ובזה האופן יתכן להם בהתקרבם לעבודת השם יתע' שישגיח השם יתע' בהם בזה האופן הנפלא לישב בלבם האמונה האמתית ולזה אמר זה הדבר אשר צוה יי' תעשו וירא אליכם כבוד יי':

התועלת השני הוא בדעות והוא להעמיד אותנו על כוונת הקרבנות ולזה האריך מזכירת אופן עשיית אהרן אלו הקרבנות כדי שיתבאר לנו שכבר עשה אותם באופן שצותה התורה לא הפיל דבר וזה ממה שיעיר אותנו כי הכל מכוון ולולא זה לא הקפידה התורה בסדר המעשה בהם כמו זה ההקפדה על שכבר מתו נדב ואביהו מפני שנות אותם הסדור הבא בתורה בזה ולפי שהם נשתבשו בזה מפני שלא עמדו על הכונה בעניין הקרבנות אם מצד קצורם אם מצד בלתי התישבם בזה באה בזה המקום לכהני' האזהרה משתיית יין ושכר בבואם לשרת בקדש וזה כלו ממה שיורה שמעשה הקרבנות הנזכרי' בתור המכוונים יצטרך לעמוד על הכוונה ההיא השמירה ממה שיבלבל השכל והמחשבה לזאת הסבה אמר משה על מיתת נדב ואביהו בקרובי אקדש ועל פי כל העם אכבד לפי מה שפירש' ומזה המקום נלמד שמענייני הקרבנות נתישר להשיג קדושת השם והובדלו מחמר כשנעמוד על כוונת' בשלמות ולזאת הסבה זכר בזה המקום שעם זאת העבודה ברך אהרון את העם בהרמת ידיו כאלו יעיר שענייני הפעולות אשר יעשו בזאת העבודה הם מכוונות להשיג הנמצאות העליונות במעלה ובכבוד והם הצורות הנכבדות ובאמצעות זה הרוממות הגיע הברכה לישראל וכבר התבאר אמיתת זה ברביעי ממ"י

והנה יתבאר עניין זאת בברכה בפרשת נשא כי שם נזכרה והנה זאת הסבה שזכרנו היתה זאת הברכה בנשיאות ידים אצל החוש כאלו יורה עם זה שאלו העבודות כלם הם מחשביות ומכוונות ולזה הושמו הידים אצל המוח שבו המחשבה והדמיון ולזאת הכונה היתה המחשבה פוסלת בהם כשהיתה בזולת מה שראוי בו הכונה באלו העבודות הוא ממה שיחשב בהם ממה שיעירו עליו לאלו הפעולות בעצמם כמו שביארנו:

התועלת השלישי הוא במצות והוא האזהרה לכהנים מלשמע פרועי הראש וקרועי בגדים כי כמו שהקפידה התורה שיהיו להם בגדי' לכבוד ולתפארת לכבוד השם יתע' ובזולת' לא ישמשו כן הקפידה שלא יהיו פרועי ראש וקרועי בגדים כדי שלא יבזום ישראל בלבם ויבזו מפני זאת העבודה הנכבדת הלא ידעת כי ישראל בתעותם בדעותיהם אשר מפני הטעות ההוא נסתבכו בע"ז אמרו כי שלחן יי' מגואל הוא וניבו נבזה אלו:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא האזהרה מהניח הכהנים עבודתם כשהיו ראוים לה כי זה בזיון נפלא בחק זאת העבודה הנכבדת ולזה אמר מפתח אוהל מועל לא תצאו פן תמותו והנה התועלת בזאת האזהרה הוא תועלת באזהרה שלא ישמשו פרועי ראש פרומי בגדים:

התועלת החמישי הוא במצות והוא האזהרה משישמשו הכהן שתויי יין ומהורו' משפט ה' ותורתו למי שישאל ההוראה מהם בהיותם שתויי יין והנה התועלת בזאת הזהרה מבואר:

התועלת הששי הוא בדעות והוא ללמדנו כי מה שהוא תמידיי הוא יותר נכבד ממה שאינו נוהג אלא לשעה ואף על פי שהם שוי' בענינם ולא יתחלפו אלא בזה האופן ולזה תמצא שהותר לאונן לאכול החטאת והמנחה שהם קדשי שעה עם היותם קדש קדשים ולא הותר לו לאכול החטאת שהוא נוהג תמיד כמו שיתבאר מדברינו ממה שאמר אהרן למשה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' ומזה המקו' יבתאר שהעצם הנצחי הוא יותר נכבד מהנפסד ושמהות האדם דרך משל יותר נכבד מזה האדם האישי:

התועלת השביעי הוא ללמדנו עוצם התבודדות שכל משה בשכליות אשר בעבורו הגיע לזאת המדרגה הנפלאה שנתייחד בזה מבין שאר הנביאים עד שכבר טעה במה שכעס עליו על אלעזר ועל איתמר עם היותו מקור אלו הדינין אשר בתורה בשפע השופע עליו מהם אך היה זה למעוט השתמשות באלו הפעולות עם שגם דבורו החיצוני לא היה יכול לסדרו באופן ראוי כמו שנזכר בפרשת ואלה שמות עם שהורגו בזה לרוב דקדוקו להתנהג במצות התורה ולזה כעס תכף על מה שנראה לו בתחלת מחשבתו שיש בו נטייה ממצות השם יתעלה לא נמנעו מזה מפני מה שחל עליהם מזה המקרה הרע אשר

מתו בו נדב ואביהו כאלו יאמר שאין להם מצד זה התנצלות בזה כי יחוייב להם התנהג במצות השם יתע' באופן שלא ימנעם מזה טרדת מחשבתם במה שחל עליהם מהרע כי לעבוד השם יתע' יתחייבו ליישב דעתם ולהסיר ממחשבתם זה העניין באופן שיוכלו למלאות מצות השם יתע' בזאת העבודה הנכבדת:

התועלת השמיני הוא במצות והוא להבדיל בין הנאכל ובין הבלתי נאכל בב"ח ההולך וכבר נתבאר התועלת בזה במה שקדם:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא להבדיל בין הנאכל ובלתי נאכל בב"ח המימיי וכבר נתבאר התועלת בזה ממה שקדם:

התועלת העשירי הוא במצות והוא להבדיל בין הנאכל ובלתי נאכל בעף ובשרץ העוף וכבר בארנו התועלת המגיע מזה במה שקדם:

התועלת הי"א הוא להודיע דין טמאת נבלת הבהמה ודין טמאת נבלת קצת השרצים ההולכי' על ארבע ושנבלת העוף הטמא ושרץ העוף והב"ח המימיי לא יטמאו כלל וכבר בארנו התועלת המגיע מעניין אלו הטמאות בכללם:

התועלת הי"ב הוא במצות והוא להודיע דיני המאכלין והמשקין ודין טומאת הכלים והכשרם וכבר נתבאר מדברינו התועלת המגיע מעניני אלו הטמאות:

התועלת הי"ג הוא להודיע הסבה אשר בעבורה מנעה התורה המינים הבלתי נאכלים כי הם ישקצו הנפש המשכלת ויסירו אורה באופן שלא תוכל להתחזק להשיג המושכלות שהם שלמותה מצד העבוי שיקרה מזה לחמר ולזה אמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ וגו' ולמדנו כי זה יהיה סבה אל שלא נוכל להשיג השם יתעלה באופן שיהיה לנו לאלהים וזה גם כן יהיה סבה אל שלא תוכל נפשינו להתקדש ולהתרומם מאלו העניינים החמריים ולהתנקות מהם ולזה אמר נותן סבה במניעתו אלו המאכלין. כי אני השם המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדושים כי קדוש אני כמו שזכרנו בביאור בזאת הפרשה. ואולם שרשי המצות הנזכרות באת הפרשה הנם הם אלו:

השרש הראשון הוא שהנבלה מטמאה אדם וכלים במגע וכלי חרס במגע תוכו והרי הנוגע בה הוא ראשון לטמאה והנבלה היא אב הטמאה ולא יטמא הנוגע בה לא אדם ולא כלים כי אינם מקבלים טמאה כי אם מאב הטמאה ואמנם טמא אוכלים ומשקין ואולם הנושא את הנבלה הרי הוא מטמא כלי' שנוגע בהם בשעת המשא שנאמר וכל הנושא מנבלתם יכבס בגדיו ואינו מטמא אז כלי חרש אם נגע בתוכן שאין כלי חרש מקבל טמא אלא כשנפל בתוכו אב הטמאה שנא' וכל כלי חשרש אשר יפול מהם אל תוכו וגו'

והנה זה האדם אינו אב הטמאה שנ' וכל כלי חרש אלא הוא ראשון לטמאה והוא מבואר שכבר תקרא נבלה הבהמה הטמאה אע"פ שנאמר שנשחטה כי אין השחיטה מועילה בה כלל ולזה לא תועיל השחיטה בשליל כי אין בו דין השחיטה אבל הוא נתר בשחיטת אמו ולא תקרא נבלה הבהמה הטהורה השחוטה כהוגן אף על פי שהיתה טרפה כי הטרפה אינה נקראת נבלה שנאמר נבלה וטרפה לא יאכל כבר נתבאר זה כלו בספרא:

השרש השני הוא שלא תטמא הנבלה אם לא היה בה שיעור אכילה שהוא כזית ותהיה עם זה ראויה לאכילה שנ' מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו מגי שלא יטמא ממנו אלא מה שראוי לאכילה לפיכך הקרנים והטלפי' ומה שאינו ראוי לאכילה מהעור והעצמות אינו מטמא וכן העניין בבשר הנבאש שאין ראוי לאכלו אפי' על ידי הדחק כגון שנפסל מלאכול לכלב וכן העניין בבשר הנבאש שאינו ראוי לאכילה אע"פ ששרו אותו בפושרי' מעת לעת וכן הנבלה שהיתה סרוחה מתחלתה ואינה ראויה למאכל אדם אינה מטמאה משום נבלה שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה מה שתהא מתחלתה ראויה לגר כבר נתבאר זה בתשיעי מחולין ומזה יתבאר שהנוגע בחלקי' מבשר נבלה שאין באחד מהם כזית אף על פי שדבקם זה בזה בקסם ובכיוצא בו אינו טמא אם לא היו דבוקים זה בזה מעצמם כי חבור אדם אינו חבור. ואולם אם נשאם טמא שהרי נשא כזית כבר נתבאר זה בתשיעי מחולין:

השרש השלישי הוא שהאבר הפורש מן החיים שהוא כלי רוצה לומר שיש בו בשר גידים ועצמות דינו כדין הנבלה ואפילו היה מן השלישי שבבטנו שהרי יש לאבר הזה צורה מתייחס לצורה והוא שהיה בו בשר כדי להעלות ארוכה בחי ואולם הבשר הפורש ממנו מחיים אינו מטמא שאין אני קורא נבלתו וזה הדין משותף גם כן לשקץ והנה האבר אין לו שעור שהרי הוא נבלה בעצמו כבר נתבאר זה בספרי ובראשון מאהלו' ובתשיעי מחולי' והנה הבשר הפורש מן החי אינו מטמא בכזית או בכעדשה כשרץ כי לא היתה הטמאה בו אלא מפני כללות האבר המורכב מבשר גידים ועצמות לא מצד הפשוטי' אשר מהן הורכב כבר נתבאר זה בתשיעי מחולין ואין דין האבר המדולדל בבהמה שאין יכול להחיות ולהדבק בשאר הגוף כדין האבר הפורש מן החי אם לא מתה הבהמ' אחר זה ואולם אם נשחטה הטהורה דינה דין האוכלין כשהוכשרו לטמאה כי השחיטה מכשרת זה האבר לקבל טמאה ולא יהיה דינו דין הנבלה וכן הענין בשוחט הבהמה ונמצא בה עובר מת כבר נתבאר זה ברביעי ובתשיעי מחולין:

השרש הרביעי הוא שדם הנבלה אינו כבשרה אבל דינו דין המשקה הטמא שאינו מטמא מדיני תורה לא אדם ולא כלים וזה מאמרו הבשרם לא תאכלו וכו' והנה הדם הוא

בלתי דומה לבשר כי הבשר הוא אכל והדם הוא משקה והבשר הוא מעצם הב"ח והדם הוא מזון לו כבר נתבאר זה ביט ממנחות ולזאת הסב' בעינה תהיה שליה של נבלה בלתי מטמאה הנבלה כי היא דבר זה ממנה כבר נתבא' זה ברביעי מחולין ולזאת הסבה יהיו הקבה והחלב של נבלה בלתי טמאין שהם דבר זר ממנה:

השרש החמישי הוא שחלב הבהמ' הטהורה אינה כבשרה לעניין טמאה שנאמר וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו ולזה הוא מבואר שאינו מט מטמאת נבלה כבר נתבאר זה בשלישי מעוקצי' והוא מבואר שאין בבהמה הטמאה חלב חלוק מהשומן ולזה לא ננהג אסור חלב אלא בשור וכשב ועז כמו שהתבאר ממה שקדם כבר נתבאר זה בשלישי מעוקצין:

השרש הששי הוא שבהמה המתה לא יטמא משום נבלה מה שהתמידה להיות מפרכסת שנאמר וכי ימות מן הבהמה ובכלל הנה לא תקרא נבלה כל זמן שימצא בה חיות מה אם לא יהיה הנעשה בה ממה שאפשר שתחיה אחריו זמן מורגש כגון שעשאה ניסטרא או שנקרעה מגבה או שנטלה ירך בחלל שלא או שנשבתרה מפרקת ורב בשר עמה כבר נתבאר זה בראשון מחולין:

השרש השביעי הוא שקולית הנבלה שהוא סתום משני צדדיו אף על פי שיש בו מוח כשיעור אינו מטמא במגע לא במשא כי מה שאינו מטמא במגע אינו מטמא במשא שנאמר וכל הנוגע בנבלתם יטמא וגו' וכל הנושא מנבלתם וגו' והיה זה כן כי מה שהוא בבית הסתרים איננו מטמא אם לא יצא לאויר העולם ואולם אם נקב במשהו מטמא במגע ובמשא ואם חשב לנקבו ולא נקבו הדבר בספק אם מחוסר נקובה או מחוסר מעשה כיון שאין זה הכח פונה אל השלמות מצד לקיחת המזון מזה העצם ולזאת הסבה אם מת עובר הבהמה בתוך מעיה ונגע אדם בו לא נטמא כל זמן שלא יצא לחוץ ומה שאמרנו מזה הענין אמנם הוא כשהיה המוח מקשקש בתוך הקולית שהרי אינו מעלה ארוכה לעצם אבל אם היה עומד במקומו אם יש בו כדי להעלות ארוכה לעצם אם היה עומד במקומו מטמא במגע ובמשא בכל האיברי' כבר הבא זה בתשיעי מחולין וזה השרש כול בנבלת השרץ גם כן כמו שהתבאר שם והנה למד זה העניין מצמיד פתיל שמציל בכלי חדש כיון שהכלי טהור מציל מה שבתוכו וכן העצם מן הנבלה או האשה ההרה כיון שהיא טהורה היא מצלת מה שבתוכה וכבר נבאר זה בג"ה באופן יותר שלם במה שיבא והנה לא נזכרה התורה טמאה בנבלת עוף טמא ואולם נבלת עוף טהור מטמא טומאה חמורה בהיותה בבית הבליעה לבד ואינה מטמא במגע ובמשא כמו שיתבאר

בפשרת אחרי מות ובפרשת אמור אל הכהנים כבר נתבאר זה בספרא ובשמיני מפרה ובחמישי מזבחים:

השרש השמיני שאין נבלת השרץ מטמאה אלא בעודו לח שנאמר כמותם שהיה כעין מותם שהם לחים ולזה יבשו באון שאם נשרו במים פושרין מעת לעת לא יחזרו לחים כשהיו הרי אלו טהורים כבר נתבאר זה בז' מנדרי' וכן גם כן מה שאינו ראוי לאכילה מהם כגון העצמות והעור הבלתי ראוי לאכילה או שנפסד מלאכל לכלב כבר נתבאר זה בתשיעי מחולין:

השרש התשיעי הוא שהשרץ אינו מטמא עד שימות או שיתבאר בו שאי אפשר שיהיה זמן מורגש כמו העניין בנבלת הבהמה שנ' במותם כבר נתבאר זה בא' מאהלות:

השרש העשירי הוא שהשרץ מטמא בכעדשה לא בפחות אם לא היה אבר שלם כבר נתבאר זה בראשון מחגיגה:

השרש הי"א הוא שאלו שמונה שרצים הם אב הטומאה מטמאין אדם וכלים במגע כמו נבלת הבהמה ואינם מטמאין במשא כבר נזכר זה בא' מכלים:

השרש הי"ב הוא שבשר השרץ שהיה פחות מכעדשה מתלתו הרי הוא טהור ואפילו שנתפח אחר זה ושב כשעור וכן העניין בנבלה אם היה מתחלתו פחות מכזית ואולם אם היה כשעור וצמקו וחזרו ותפחו שבו לטמאתם כבר נתבאר זה בג' מטהרות:

השרש הי"ג הוא שדם השרץ כבשרו כי אין בו דם לפי האמת אך הוא כמו תמצית הבשר הלא תראה כי התורה לא מנעה מהדם כי אם דם בהמה וחיה ועוף כבר נזכר זה בספרא:

השרש הי"ד הוא שכלי עץ או בגד או עור או שק או כלי חרש הדומה להם מהכלים הראוים לטמאה כמו אלו הכלים הם מקבלים טומאה מאב הטומאה באופן הנזכר בתורה שנאמר מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם וכבר אמרה התורה בפרשת מטו' וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים וכלי כלי עץ תתחטאו. ולפי שזכר בגד הוא מבואר שאי אפשר שתהיה הכוונה באמרו בכל מעשה עזים הבגד הנעשה מהעזים. ולזה הוא מבואר שהוא רומז בזה אל הכלים הנעשים מהקרנים והטלפים והעצמות כבר נתבאר זה בא' מחולין עם שהם יותר ראוים בזה מכלי עץ להיותם יותר נכבדים ולפי שהבגד אינו נהוג להעשות אם אל מהגדל ביבשה עם שאיננו נהוג העשותו מעוף ודגים. וכן העניין בכלי עצם שכבר סמכן לבגד ועור עם שאינן נהוגין העשותן כי אם בגדל ביבש' והוא יותר ראוי לטמאה מהגדל באויר או במי' לפי מה שבארנו בסבת הטומאות כבר נתבאר זה ביז' מכלים ובי' ממנו. ואולם כלי חרש ביארה התורה בהם שאינם מקבלים טמאה אם לא היה להם תוך ר"ל שיהיה להם בית

קבול ר"ל כל אשר יפול מהם אל תוכו ואולם שק מבואר מענייננו שישלו בית קבול כי הוא אם ללבוש אם לשאות בו התבואות והסחורות אמר ויהי הם מריקים שקיהם ולפי שאמר בכללות על כל אלו הכלים וזה מבואר מאד ולזה לא יקבלו כמו זאת הטומאה כי עץ וכלי עור אם לא היה בהם בית קבול כבר נתבאר זה בב' מכלים והוא מבואר שהכלים הנעשים מאי זה צמח מצמחי האדמה כגון המחצלת והכברה ומה שידמה להם דינם דין כלי עץ כבר נתבאר זה בי"ו מכלים והנה כלי אבנים וכלי אדמה וכלי גללים בלתי ראוין לטמאה ככלי חש כי החרש עשתה ממנו המלאה כלי באופן מתיחס להויות הטבעיות כי הכינה החמר ועצרה בו הלחות אשר תדבק חלקו באופן מתיחס לממשלת החום הטבעי על הלחויות' ונתינתו להם גופיות ועמידה מה שאין כן באלו עם שהם מחמר פחות בלתי ראויים לטמאה לפחיתותו כבר נתבאר בי' מכלים וב' משם וכן כלי זכוכית הם כזה הדין למטה מכלי חרש להיותם בלתי מתקיימים באופן התקיים כלי חרש ולא הכינה המלאכה בהם החמר באופן שהכינתהו בכלי חרש כי ערבה בו המים עם העפר וגבלה אותו מה שאין כן בכלי זכוכית ולזה לא יהיה כלי זכוכית מקבלין טומאה כבר נתבאר זה בב' משבת ואולם כלי מתכות הם כלם מקבלין טמאה פשוטיהן מקבליהן כמו שהתבאר בפרשת מטות שנ' אך את הזהב ואת הכסף ואת הנחשת וגו'. אך במי נדה יתחטא וגו'. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וגו'מ. מגיד שכלי מתכות כלן מקבלין טמאה פשוטיהם ומקבליהן כבר נתבאר זה בי"א מכלים והוא מבואר ממה שזכרנו שכל כלי נעשה מן העפרות ויגבלוה במים ואחר ישרפום לעצור בהם קצת לחות דין כלי' חרש כבר נתבאר זה בו' מכלים וראוי שתדע שהכלי שעשה מדבר שאינו מתקיים אלא מעט כגון העושה כלים מן הלפת ואתרוג ומה שידמה לזה כי לא יפול שם כלי על כמו אלו בעבור שמושן זמן מועט כי בזה האופן שיפול שם כלי על הכלים המתקיימי' המשמשין זמן ארוך כבר נתבאר זה בי"ד מתוספו' כלים:

השרש הט"ו הוא שהכלי שאינו מטלט' מלא וריקן לא יקבל טמאה כי בזה האופן יקרא כלי וזה מבואר משק שהטלט' מלא וריקן וכבר אמר בכל אלו הכלים אשר יעשה מלאכה בהן ולזה ראוי שתהיה העשות המלאכה בהם נאמר בכל אלו הכלים לכונה אחת וכזה אמר בכלי מתכות כל דבר אשר יבא באש וגו' מגיד שבמטלטל הכתוב מדבר ואולם אם היה כלי העשוי לנחת או שאינו מטלטל מלא וריקן אינו מקבל טומאה ואין לך כלי מחובר לקרקע שהיה מקבל טומאה כי אם תנור וכירים שהם מקבלין טמאה בין מחוברים לקרקע בין שאינם מחוברים כבר נתבאר זה השרש בב' ממגילה וראוי שתדע כי עם כל זה לא תקבל טמאה ספינה בשל חרש כי אין תנועתה שיניעוה בעצמותה

כשאר הכלים אבל היא קימת על שטח המים ותתנועע בהתנועע המים הנושאים אותם כבר נתבאר בב' זה מכלים ובט' משבת ואין צריך לומר שלא תקבל טמאה ספינה של עץ כי היא כלי העשוי לנחת כמו שביארנו:

השרש הי"ו הוא שכל קבול שאין מכוון ראשונה להשתמש בקבולו על דרך הקבול אינו מקבל טומאה כמו בית קבול העשוי למלאו' כגון בקעת של עץ שחוקקין בה בית קול ותוקעין בה הסדן של נפחין או כלי עור העשוי לידים מפני הזיעה כדי שלא יפסד הדבר שהוא מתעסק בו בזיעת ידיו או שהיה הבית קבול בלי עשוי לקבלה כבר נתבאר זה בו' ובז' מכלים וראוי שתדע שאם נעשה הכלי עור לידים כדי שלא יכהו הקוץ בלקטו הפירות או כדי שיאחוז יפה הרי הוא עשוי לקבול כי בלתו לא יכול לעשות מלאכתו כבר נתבאר זה בי"ו מכלים:

השרש הי"ז הוא שהכלי לא יקבל טומאה אם לא היתה צורת כלי עליו ושתגמר מלאכתו באופן שיאות להשתמש בו מה שכוון בו מהמלאכה או שיכניס להשתמש בו כי בזולת זה האופן לא יקרא כלי כבר נתבאר זה השרש בי"ו מכלים ומזה המקום יתבאר שהכלי שלא נעשה לקבלה וחשב עליו להשתמר בבית קבולו הנה זא' המחשבה תשימהו כלי וכן הענין במה שדומה לזה והנה זאת המחשבה לא תשימהו כלי אם לא היתה מכן דעת אבל חרש שוטה וקטן אין להם מחשבה ואולם המעשה מהם יועיל להשים מה שאינו כלי רוצה לומר אם עשו בו דבר לעשותו כלי ועשוהו ראוי להשתמר בו השמוש ההוא שחרש שוטה וקטן יש להם מעשה ואין להם מחשבה ואולם לא תוציאהו המחשבה מהיותו כלי ר"ל אם חשב שלא להשתמש בו אלא אם כן עשה בו מעשה לזה התכלית כבר נתבאר זה בכ"ח מכלים ובא' מחולין:

השרש הי"ח הוא שהכלי שלא תעשה בו המלאכ' אינו מקבל טומאה לזה הוא מבואר שחפויי הכלי' אינם מקבלים טמא' ואפי' היה הכלי מצופה במתכת וישתמשו בבית קבולו אינו מקבל טמאה כי הצפוי אשר המלאכ' נעשית בו אינו כלי בעצמותו כבר נתבאר זה השרש בי"ח מכלים ובי"א ממנחות וספרא:

השרש הי"ט הוא שהנלוה לכלי שהוא צריך לכלי בשע' מלאכה כגון ידות הכלים ותלויי כברה של גרנות ומי שימה לה מתטמא עם הכלי והכי עם ואם נבדל היד עם הכל אינו מטמא מטמאתו והוא מבואר שלא יחשב מהכלי מה שנלוה לו מהידות והתלויין ומהטפלה שעל התנור לחזקו ומחבל הדלי וכיוצא בהם רק מה שצריך לכלי מהם והשאר לא יטמא בטומאת הכי ואינו מקבל טמאה אם לא היה כלי בפני עצמו וזה מבואר בנפשו מצד הוראה הגדר כבר נתבאר זה השרש בב' ובה' וי' בכ"ה ובכ"ט מכלים:

השרש הכ' הוא שהכלי השלם שאין לו שם ייחדוהו במה שהוא כלי אינו במדרג' הכלי אם לא היה לו בית קבול מים כי אז הוא כלי וזה מבואר בנפשו כי כמו זה לא יהיה כלי כי אם בדרך רחוק' וכ"ש שיהיה זה הדין במה שהוא חלק מכלי שאין לו שם בעצמו אבל הוא חלק מכלי אלא אם לא היה לו בית קבול כבר נתבאר זה השרש בי"א מכלים:

השרש הכ"א הוא שהרצון בכלי הוא שיהיה משמש את האדם אם לעשות בו מלאכתו אם להתענג בקולו כגון כלי שי' או להיות לו תכשיט אך מה שהוא תכשיט לבהמה או לבית או לכלי אחר או משמיע קול לבהמה לא יקרא כלי כי אינו משמש לאדם אלא אם היה עם זה משמש לאדם שמוש מה ולזה לא יהיו הכלי זמר שבמקדש מקבלים טומאה כי הם כלים לשם יתע' לא לאדם כבר נתבאר זה בי"א ובט"ו מכלים ובה' ובו' משבת ומזה המקום יתבאר שהמטפחות המיוחדות לספרים והם המצויירות אינם מקבלות טמאה כבר נתבאר זה בכ"ח מכלים והקש על זה:

השרש הכ"ב הוא שמה שיהיה חלק בלתי מקבל טמאה אם לא היה כלי בעצמו כיון שהוא דבר נלוה כלי הטהור ומשמש לולא יהיה הנמשך גדול מכח הקודש והמשל שאנקלי של דרגש טמאה כי הדרגש הוא כלי קבול מעץ ושל נקליטי המטה טהורה כי המטה היא טהורה ואם היה הענין בהפך יהיה הכל מקבל טומאה כגון מפתח של עץ ושניה של ברזל כי העץ הוא בה דבר נלוה לשנים של ברזל כי הם העקר במפתח במה שהוא מפתח כבר נתבאר זה בי"ב מכלים:

השרש הכ"ג הוא שהכלי הדבק לקרקע או הכלי העשוי לנחת אינו מקבל טומאה כי אינו מטלטל ואולם אם היה כלי קודם שיקבעו שם ואחר כך קבעו שם באופן נכון לשמש השמוש שהיה משמש קודם לא נתבטל מתורת כלי ועדין הוא מקבל טמאה ואם שב חלק מהקרקע ההוא אע"פ שהוא משמש מעין מלאכתו נתבטל והמשל שהקורה אשר יקשרו בה כותלי הבית יש בשני ראשיה כסאות וקודם שהוקבעו יקבלו טומאת מדרס ואח"כ לא יקבלו טומאה כבר נתבאר זה בט"ו ובכ' מכלים ולא עו' אלא אפילו הלכים העשוין לשמש את הקרקע אינן מקבלין טומאה אפילו קודם שיוקבעו כגון הדלת של מתכת והבגד והמנעול והפותח והציר והקורה והצינור והמסמרים העשויים לחזק את התקרה שכל אלו הם משמשים את הבית כבר נתבאר זה בי"א מכלים:

השרש הכ"ד הוא שהכלי שיעש' לשמוש מה והוא קצתו משמש מעין שמוש הכל והם צורת כלי עליו כגון הקופה של ערבבה ושל גמי שלא תקנה צורת כלי ומהותו מצד תוספת גבהה אבל תקנה מזה חזקה יותר הנה החלק מהגובה מסכים לכל בשם ובגדר ולזה תקבל טמאה משנראת לעשות מעין מלאכתה אע"פ שדעתו להוסיף על זה הכלי

כבר נתבאר זה השרש בי"ו מכלים ולזאת הסבה יהיה הבגד של צמר ופשתין מקבל טמאה משיארוג בו ג' אצבעות על ג' אצבעות אע"פ שלא השלים לארוג מה שכוון שהרי הוא משמש מעין שמות הכל ואולם אם לא נשלמה המלאכה בחלק ההוא כמו העניין בארוג במחט אינו מקבל טמאה כי תשחת מלאכתו ולא תתקיים כרגע ואולם אם היה ארוג על גבי מחט הרי זה מקבל טומאת כיון שעשה בו בית קבול מלאכתו אע"פ שלא השלימו לשיעור שכיון כבר נתב' זה בי"ג מתוספות כלים ואולם בגדים של צמר ופשתים שהן עבים ביות' או בגדי פשתים של מצרים שהם דקים ביותר הנה הם אינם משמשי' מעין מלאכתם אם לא היה בהם ג' טפחים על ג' טפחים וכן העניין בבגדים שאינם של צמר ופשתים וזה מבואר ממנהג השמוש באלו הבגדים כבר נתבאר זה בכ"ח ובב' משבת ולזאת הסבה יתבאר שהכלי שנפחת ועדיין הוא משמש מעין מלאכתו הראשונה לא סר שם כלי מעליו כבר נתבאר זה בי"ו מכלים:

השרש הכ"ח הוא שהכלי הטמא שנשבר טהור שנאמר וכל כלי חדש וגומ'. כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשברו וממנו נלמד זה הדין לשאר הכלים והיה זה כן לפי שכבר סר שם כלי מעליו ולזה יחוייב שלא ישאר בכלי דבר משמש מעין מלאכתו הראשונה שאם היה זה כן הנה יהיה החלק ההוא בטמאתו כמו שקדם ולזה הוא מבואר שכלי עץ שחלקו לשנים טהור כיון שאין אחד מחלקים משמש מעין מלאכתו וראוי שתדע שאיך שיהיה שיסור הכלי מלשמש כגון שהעלה חלודה באופן שלא יוכל לשמש או שנכפפו הכלים הפשוטים ונפשטו הכלים הכפופים באופן שלא יוכלו לשמש מעין מלאכתם סרה הטומאה מהם ואולם כלי של חליו' שפרקו וההדיוט יוכל להחזירו אן זו שבירה וזה מבוא' מאד כי הוא כלי בכח קרוב אלא אם היתה צריך אומן להחזירו או שנגנבו קצת פרקיות או אבדו והקש על זה כבר נתבאר בו' ובי"ב וי"ז וי"ח מכלים וראוי שתד' שאין הבדל בין ששבר הכלי בזה האופן בעת אחת או בעתים רבים שנאמר ואותו תשבורו וכיון שסר מהכלי בפעמם רבות מה שלא ישאר בו שיעור משמש מעין מלאכתו הראשונה טהור והמשל שאם נשבר ממנו חלק קטן לא יטהר הכלי בו ותקנו מחדש ואחר שבר אצל התקון חלק אח' קטן ושב לתקונו מחדש ולא סר מעשות כזה עד שהסיר ממנו מה שיבטלהו מהיות כלי אם לא היה שם מה שחדש בו לתקון הכלי כפעם בפעם הנה הכלי הוא טהור שהרי שבר אותו והרי זה כלי אחר אלא שאם היה זה טמא טמאה חמורה כטמאת מדרס או שיהיה טמא מת הנה יהיה זה הכלי המתוקן טמא מגע מדרס או מגע טמא כיון שנשארו כלי כפעם בפעם כבר נתבאר זה בי"ח מכלים ובט"ו משבת:

השרש הכ"ו הוא שהכלים הטמא המתאחד עם כלי אחר בתשמיש כמו הכרע עם המטה והשן של מעדר עם המעדר הנה בהתאחדותו כמו ישוב הכלי טמא בטומא' זה החלק לפי שאי אפשר בכלי האחד שיהיה קצתו טמא טומאה קלה וקצתו טומאה חמורה ואולם כשפירש ממנו זה החלק הטמא ישוב הכח שהתאחד בו טמ' מגע הכלי משפרש ממנו והסב' מצד האחדות הכלי שכאשר נגעה טומאה בחלק ממנו יטמא כלו כבר נתבאר זה בי"ח מכלים:

השרש הכ"ז הוא שאין כלי חרש מקב' טומאה מהטומאות אלא מתוכו שנאמר וכלי חרש אשר יפול מהן אל תוכו וגו' ולפי שתוכו כולל כל האויר אשר בבית קבולו למדנו שבאי זה חלק מהאויר ההוא אם היה בו אב הטומאה כמו השרץ והדומה לו הוא יטמא הכלי ההוא שאני קורא בו אל תוכו מה שאין כן בשאר הכלים כי הם אינן מקבלין טומאה אם לא נגעה בהם הטמאה ומאוירו ג"כ מטמא אוכלי' הוא מטמא ואינו מטמא כלים אבל הוא מטמא אוכלין ומשקין אם נגעו בו אפילו מאחוריו או מצדיו הצריכים לכלי כמו העניין בשאר הכלים כבר נתבאר זה בספרא ובב' מכלים ומזה המקום יתבאר שאם היה תוך הכלי חרש כלי אחר והיה הכלי ההוא בלתי מעורב לאויר הכלי החצון עודפת על שפתי הכלי הפנימי הנה אם היתה הטומאה באויר הכלי הפנימי לא נטמא החיצון שאין אני קורא בו אל תוכו והוא תוך תוכו ולזה גם כן אם היה החיצון טמא והיו אוכלים ומשקין באויר הכלי הפנימי לא נטמאו ואולם אם לא היה הפנימי כלי כגון שנשבר או נקב באופן שלא ישמש מעין מלאכתו כיון שאינו כלי הנה לא יציל האוכלים והמשקים שבתוכו ואם היתה הטומא' בתוכו נטמא הכלי החיצון כבר נתבאר זו בא' מכלים ובספרא ומזה המקום יתבאר שאם היה כלי חרש מוקף צמיד פתיל תוך הכלי חרש הטמא אע"פ ששפתי הכלי החיצון עודפים על שפתיו הציל על האוכלין ומשקין שבתוכו ואם היתה הטמאה בתוכו לא נטמא החיצון שהרי אוירו נבדל בכללו מאויר הכלי החיצון וזה יתבאר מאהל המת שלא יקרא תוך האהל מה שהיה תוך הכלי חרש המוקף צמיד פתיל אשר בתוך האהל ולזה היה הכלי ההוא מציל על מה שבתוכו מהתטמא באהל המת וכ"ש שיציל מטומאת שרץ הקלה ואולם אם היה הכלי הפנימי נקו' נקב ימנעהו מלשמש מעין מלאכתו אע"פ שמוקף צמיד פתיל אינו מציל כבר נזכר זה בא' מכלים ומזה המקום יתבאר שהדם שהיתה טמאה בלועה בו והיה באויר כלי חרש לא טמאהו שהרי אין זה תוכו אלא תוך הגוף ההוא כי אין לו שמוש עוד בו וכן הענין אם נבלעה הטמא' בטיט ובכיוצא בו ונפל הטיט לאויר כלי חרש טמאהו שהרי הוא תום הכלי ההוא כי אין לטיט תוך בעצמו ישתמש בו והוא מבואר שהדברים שבתוך

פה הב"ח או בתוך הקמטים אינם כבלועים שלא נחשוב זה תוך לב"ח ההוא וכן ספוג שבלע משקין טמאין כגון דם נדה אע"פ שהוא נגוב מבחוץ אם נפל לאויר כלי חרש טמאהו לפי שסוף המשקים לצא' והרי הוא כאלו יצאו והקש על זה כבר נתבאר זה בא' ובט' מכלים:

השרש הכ"ח הוא שבלי חרש שחלקו במחיצה עד שפתו לא יהיה לו דין שני כלים מחוברין זה לזה אבל אם נטמא החלק האחד נטמא השני כי יש לו דין כלי אחד כי אין דרך בני אדם לחלוק כלי חרש וכן הענין בתנור כי הוא מכלי חרש כבר נתבאר זה השרש בא' מכלים:

השרש הכ"ט הוא שהתנור הוא דומה לכירים אפשר בו הטלטול אף תנור שיהיה אפשר בו הטלטול יצא הכבשן שאינה אפשר להטלטל ואין משתמשין בו אלא על גבי קרקע ויצאו יורות הערביים שאין הטיח יכול לעמוד בפני עצמו כבר נתבאר זה השרש בה' ובא' מכלים ומזה המקום יתבאר שאין מתנאי התנוא המטמא שיהיה דבק לקרקע אבל יקבל טומאה גם כן אם היה מטלטל כבר נתבאר זה בה' מכלים:

השרש הל' הוא שאין דת תנור וכירים אלא במה שאי אפשר בו הנתיצה יצא תנור אבן ותנור של מתכת ואם היו תנור אל אבן ושל מתכת בלתי ראויים לעשות מלאכתם והשלימם במה שעושין ממנו תנורים הרי הם מטמאין כדין התנור להטמא ולטמא מאוירם שהרי אפשר בהם הנתיצה ואם לא היה כן יהיה התנור של אבן טהור ושל מתכת טמא טמאת כלי מתכות וכן הענין בכירים כבר נתבאר זה השרש בה' מכלים וראוי שתדע שאין הבדל בכירים בין שיהיו מחוברין אחד לאחד או שיהיו מפורדין ומחוברין לקרקע יש לה כירים כי מין הנהוג לעשותה בזה האופן גם כן אבל אם היה חלקה האחד דבק לקרקע וחלקה השני נפרד מהקרקע או שהיה דבק באופן לא יתכן בו הנתיצה או הטלטול הנה אין שני אלו החלקים חלק אחד ואין האחד מהן כירים ולזה לא יקבלו טומאה כבר נתב' זה בו' מכלים:

השרש הל"א הוא שהנתיצה שאמרה התורה בתנור וכירים הוא שיפרידם לחלקים לא יהיו ראויים לעשות מעין מלאכה ושיסיר הטפלה המחברת אותם בארץ כי זה הוא מגדר הנתיצה וזה מבואר בנפשו כבר נתבאר זה השרש בה' ובז' מכלים והוא מבואר שאם היו התנור או הכירה באופן שאינם ראויים לשמש מעין מלאכתם כגון שנפחת תחתיהם באופן שלא יתכן בו ההסק או שמעט חללן באופן שלא יוכלו לשמש מעין מלאכתם הרי הם בלתי מקבלים טמאה כבר נתבאר זה בחמישי מכלים:

השרש הל"ב הדבר שאין עושים התנור ממנו אינו מדבק חלקי התנור ממנו להשים אותם כלי אחד אבל הם נפרדים ואינם מקבלים טומאה והמשל שחוליו' התנור ששם חול או צרור ביניהם ובין הטפלה אינם מקבלין טומאה כי דרך התנור שידובקו חלקיו בטיט ואחר יוסק עד שיהיה לטיט ההוא עמידה וקיום ומפני זה לבד היה התנור הנעשה באבנים מכלל כלי חרש כבר נתבאר זה השרש בה' מכלים ואולם אם נעשה התנור חליות חליות של חרש כיון שדבקו בטיט שעושין בו התנורים הרי הו מקבל טומאה אע"פ שלא הסיקו שנים שהרי הוסק כל אחד מחלקיו והרי הוא ראוי לשמש מעין מלאכתו כבר נתבאר זה בח' מכלים ואולם שאר כלי חרש הנהוג בהם שתלשו בכללם מהטיט המוגבל ואחר יאפה ולזה הוא מובא' שהכלי חרש שנשבר ודבק חלקיו בטיט ואפו אותו אינו מקבל טומאה כי לא נעשה באון מעשה כלי חדש מה שאין כן בשאר הכלים שנשברו כבר נתבאר זה בב' ובד' ובט"ו מכלים והסבה מבוארת בזה ממה שקדם בנתינתנו הסבה בטמאת כלי חרש:

השרש הל"ג הוא שלא יקרא תוך התנור החלל שיהיה בו שאינו משמש בו מלאכת התנור כמו העניין בעינו של תנור ומקום הנחת עצים וזה מבואר בנפשו חייובו כבר נתבאר זה השרש בח' מכלים:

השרש הל"ד הוא שאין לכלי חרש טהרה אלא השבירה ואע"פ שקבעו מקרקע או שמלאו עפר שנאמר ואותו תשבורו. מלמד שאין לו טהרה אלא בשבירה אלא במה שלמטה ממנה בבטול הכלי מהיות כלי ואין להם טהרה בטבילה שהרי בשאר הכלים אמר במים יובא וטמא עד הערב וטהר ובכלי חרש אמר ואותו תשבורו:

השרש הל"ה הוא שכל אכל המיוחד למאכל אדם מצד עצמותו אע"פ שמנעה התורה מלאכלו או שחשב עליו לאכל והיה ראוי לאכילה באופן מה הרי הוא מקבל טומאה מהראשון לטומאה כמו שזכרה התורה בכלי רש והוא הדין לשאר הכים שקבלו טומאה מאב הטומאה שנאמר אשר יאכל יצא מאכל שאינו ראוי לאדם או מאכל שהוא סרוח ונפסד כבר נתבאר זה השרש בא' מטהרות ובי"ב ממנחות ובא' ובג' מפסחים וראוי שתדע שהאכל אינו מקבל טומאה עד שיוכשר שנאמר אשר יבא עליו מי' כבר נתבאר זה בספרא ומזה המקום יתבאר שמה שאין ראוי לאכילה לשום אדם אף על פי שכיון אחד לאכלם בטלה דעתו כגון חרצנים והזגים שכנסם לאוכלים ולזה אינן מטמאים טומאת אוכלים כבר נתבאר זה בג' מתוספות עוקצין:

השרש הל"ו הוא שאכל המוכשר שעורו בכל שהוא לקבל טומאה שנאמר וכל זרע אפי' שומשום או חרדל כבר נתבאר זה השרש בספרא והנה אין האוכלין או המשקין מטמאין

זולתם למנות בהם שלישי ורביעי אם לא מדברי סופרים ואע"פ שמצאנו שאמרה התור' בקדשים והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף הנה לא זכרה התורה שיהיה טמא הבשר ההוא הנוגע באכל. טמא אבל הוא פסול לאוכלו וכן מה שמצאנו בטבול יום ומחוסר כפורים שאינן טהורים לעניין הקדשים לא יתבאר ממנו שיטמאום במגעם בן אבל יפסלום והיה זה כן כי מפני שהיתה ההערה בטמאה ובענין הקדשים אחת בעינה הנה ראוי שתרוחק בקדשים תכלית ההרחקה כי בזולת זה לא יגיע התועלת המכוון בענין הקדשים וזה מבואר במעט עיון מדברינו בנתינתינו סבות אלו הדברים:

השרש הל"ז הוא שהאכל שאינו מורגל לאכלו במדינה ההוא לא יהיה ראוי לקבל טומאה אם לא חשב עליו לאכלו או שעשה בו מעשה להכינו לאכילה וזא' המחשבה יש ראוי שתהיה מבן דעת לא מחרש שוטה וקטן ואולם המעשה יספיק אם נעשה על ידיהן כי החרש שוטה וקטן להם מעשה ואין להם מחשבה אין צריך שיוכשר אחר המחשבה או המעשה כי אין קרוי אוכל עד העת ההיא והתורה הגבילה שיוכשר אחר היותו אבל ר"ל מכל האכל אשר יאכל כי אינו אשר יבא עליו מים וגו'. וצריך שיהיה המחשבה בו בתלוש לא במחובר שאין אני קורא בו אשר יאכל כי אינו אכל עד שיתלש כבר נתבאר זה בשמיני מטהרות ובט' מחולין ובו' מנדה:

השרש הל"ח הוא שאין קרוי אכל אלא שהמכוון בעצמותו שיאכל לא מה שנתן באכל להטיב ריחו או טעמו או מראהו כי אינו מכוון להיות אוכל מצד עצמות כגון הקשט והבשמים ומה שידמה להם ואולם מה שהוא אכל בעצמו כגון התמרים והגרונות ונתנן בקדרה לתת טעם לא לאכילה עדין לא יצאו מתורת אוכל אם לא אחר שיפסלו מלאכול לאדם כבר נתבאר זה בשלישי מעוקצים:

השרש הל"ט הוא שאין בב"ח בעודם חיים טומאה זולתי באדם אם לא זכרה התורה בהם טומאה ואע"פ שהם מאכל אדם אחר שימותו כי אינם קרואים אכל בהיותם חיים וזה מבואר בנפשו וכן העניין בצמחים ר"ל שאינן קרויים אכל בעודם מחוברים לקרקע עד שיתלשו ולזה הוא מבואר שהב"ח אינו מטמא טמאת אוכלין עד שימות או ישחט מה שראוי לאכלו אח השחיטה ואז יקרא אכל אף על פי שהוא מפרכס כי הוא מותר לאכלו כמו שיתבאר בענין השחיטה ואם היתה הבהמה טרפה יש בדבר ספק אם תקרא אכל בעודה מפרכס' כיון שאינה ראויה לאכילה לישראל ולזולתם לא תקרא אכל על היותה מתה ואפילו אבר ובשר המדולדלין בבהמה שאינם יכולים לחיות הרי הם כאלו נתלשו ומקבלין טומאה במקומם שהרי הם אכל מצד עצמותם לא חלק מב"ח וכן הפרי המחובר לאילן שאינו נזון מהאילן כאלו תאמר שנשלמה הויתו או שיבש הענף שהוא גדל ממנו

הרי הוא כתלוש ומקבל טומאה שהרי אני קורא בו אשר יזרע כבר נתבאר זה כלו בד' ובט' מחולין והנה הפרי הנטוע בכלי שאינו נקוב הרי הוא בתלוש כיון שהוא בכלי הלא תראה שהמים אשר בקרקע אינן מקבלין טמאה כבר נתבאר זה בשני מעוקצין:

השרש ה"מ הוא שידות האוכלין כגו' עוקצי תאנים ואגוזי' וכיוצא מהם מהדברים שהאכל צריך מהם וכן שומרי האכלים שהאכל צריך להם כגון קליפי פולין שעורין מטמאין עמהן כל זמן שלא פרשו מהן ובהכשרן יוכשר האוכל ואין יד ליד ולא לשומר שומר לזה העניין אבל השומר המחובר לאכל לבדו הוא נקרא שומר לזה העניין לא השומר לשומר ההוא שנאמר על כל זרע זרוע אשר יזרע ואם הנה דרך בני אד לזרוע זרע בקליפהן וכן הענין בידות האוכלין שהכל קרוי אכל יחד וכן הענין בעצמות עם הבשר שהרי הם אם ידו' אם שומר כבר נתבאר זה בט' מחולין ובא' ובב' מעוקצין:

השרש המ"א הוא שהאוכל הפרוד אינו חבור זה לזה להטמא זה בטמאת זה ואפילו אכל שנדפס ומעורה במקצת ונטמא קצתו באויר כלי חרש או בשא' הטמאות לא נטמא החלק השני אלא אם היה באופן כשיאחז כשיאחז בזה החלק שנטמ' יהיה השני עולה עמו ואם לאו הרי הוא כאלו נפרד ממנו כבר נתבאר זה בשלשה מטבול יום וראוי שתדע שהאכל הפרוד אם עשאו גוף אינו חבור אלא אם היה זה באחד מהמשקין המקבלין טומאה ולזה הוא שאם נגע בו הטומאה במקום מה ממנו הנה יטמא החלק ההוא לבד לא המחובר לו ע"י הלחות ההוא כמו דבלה ומה שידמה לה והנה ככרות הנושכות זו בזו לפי שלא היה דעתו להשים אותו האכל גוף אחד כבר נתבאר זה השרש בא' מתוספות עוקצן ובא' מטהרות ומטבול יום:

השרש המ"ב הוא שהאכל הטמא אינו יוצא מידי טומאה עד שיפסל מלאכול לכלב שנאמ' מכל האוכל אשר יאכל יטמא ר"ל כל זמן שהוא אכל וזה אינו יאכל אפילו על ידי הדחק ובכלל הנה כמו שהכלי יטהר כשסר שם כלי מעליו כזה יחוייב שיהיה באוכלין ובמשקין כי הם למטה מהכלים בטומאה כבר נתבאר זה בח' מטהרות ומזה המקום יתבאר שאין לטמאת משקין טהרה בזה האופן כי המשקה לא יהיה נפסל מלשתות לכלב בשום פנים והוא מבואר שאין לאוכלין ומשקין טהרה כמי מקוה כי התורה זכרה טבילה באדם וכלים ולא זכר' אום באוכלי' ומשקים ואמנם יקרה שיהיה למי' טהרה במקוה לא מצד הטבילה אך מצד התאחדותם עם המקוה שהם טהורים ר"ל שאם ישקיע הכלי שבו המים הטמאים במקוה באופן שתהיה נשיקה ממי המקוה להם והנה התמד על של החמיץ דינו כמים לזה הענין כבר נתבאר זה בי' ממקואות ובא' מחולין:

השרש המ"ג הוא שז' משקי' מכשירין האוכלין לטומאה כשנפלו עליהם באופן שיתבאר כי כלם נקראים מים בזולת שם לווי והתורה לא דקדקה באלו המים ביותר מזה השיעור ולזה אמר אשר יבא עליו מים וכי יותן מים בזולת ה"א הידיעה אך בבניין הטבילה אמר במים יובא ורחץ את בשרו במים והנה המים והטל והשמן והיין והחלב והדם והדבש של דבורים והם לבדם מקבלים טומאת משקים כי ראוי שיהיה המכשיר לקבל טומאה מהמשקין מקבל טומאה בעצמו ואלו המשקים הם הנהוגים לשתות' לפי הטבע לולא מנעה התורה קצם כמו הדם כי הוא נקרא משקה אשר ישתה ובכלל הנה הוא המשקה היותר נאהב מצד עצמותו כי המזון לא יקחוה האברים אלא באמצעות היותו דם כב' נתבאר זה בו' ממכשירין והתבא' גם כן מספרא וכמו שלא יקבלו טומאה אלא אם היו תלושין שנאמר וכל כלי לא מחוברין לקרקע שנאמר אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור כן אינן מכשירין אלא אם היו תלוישין וזה מבואר בנפשו חייובו עם מה שקדם כבר נתבאר זה בספרא ובראשון ממקואות:

השרש המ"ד הוא שהמים התלושין אינן מכשירין אם לא היו תלושין ברצון או שיתחייב היותם תלושים ברצון כי לפי הנהוג אי אפשר לשותה לשותתם מזולת זה אבל המים העולים בחטמו ובראשו וזקנו אינם תלושין כרצון ולזה לא יהיו מכשירים הסבה בזה שהרי אמר במשקין המקבלין טומאה בכל כלי ומדרך המים אשר בכלי שיהיו נותנים שם ברצון שאין ראוי שיובן מזה שלא יהיו מקבלים טומאה או מכשירין אם אל היו בכלי שהרי ביאר שלא הוצא מזה הכלל כי אם המים מחוברים לקרקע שנאמר אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור כבר נתבאר זה השרש ברביעי ממכשירין:

השרש המ"ה הוא שאין המים התלושי' מכשירין האוכלים אם לא נפלו עליהם ברצון הבעלים שנאמר וכי יותן מים על זרע וזה אמנם יהיה על ידי פעל מכוון ולזה צריך שיהיה ברצונם בתחלה או בסוף ומזה גם כן יתבאר שצריך שיהיו תלושין ברצון כי אמרנו יותן מים עם שהוא מכוון אל הנתינה הוא מכוון גם כן אל לקיחת המים אשר יותנו עליו ואינו מחויב שתהי הנתינה הזאת על ידי הבעלים כי לא אמרה התור' כי יתן אבל אמרה וכי יותן וזה הרצון צריך שיהיה בעצם לא מפני האגם ומפני דבר מורה שלא יהיו רצונו לבטל פירותיו במים כגון הטומן פירותיו במים מפני הלסטין והגנבין או הנותן פירותיו לשבלת הנהר להביאם עמו כבר נתבאר זה השרש באחד ממכשירין וממה שקדם יתבאר שהדם היוצא בשעת השחיטה מכשיר הנשחט לקבל טומאה כבר נתבאר זה בתשיעי מחולין:

השרש המ"ו הוא שלא נקרא המים המחוברים לקרקע אלא אם כן היו בקרקע עולם לא בכותל בנוי שהרי אין דרך המים להיות שם ואולם כותל מערה הוא קרקע אולם כבר נתבאר זה בא' מחולין:

השרש הארבעים ושבעה הוא שתולדות המים מטמאים ומכשירין המים והנה תולדות המים הן כמו מה שיצא מהמשקין מהאדם מהמקומות שהכין להן הטבע מקום יצאו ממנו כמו העניין במה שיצא מהעין והאזן והחט' והפה ומי רגלי האדם שהרי הם כלם יאותו ממותר האדם לא פרות אמנם הזיעה ולחת המוגלא והראי אינם מתולדות המים כי הראי הוא מהמותר היבש אף על פי שנתך וכן תמצית הבשר מאי זה בא שיהיה הוא מי פרות וזה מבואר מאד וכן מי רגלי הבהמה דינו כדין מי פרות למאיסותם כבר נתב' זה השרש בו' ממכשיר' ובג' מתוספות מכשירין ותולדת הדם הוא דם הקזה של אדם שהוציאו לשתיה לא אם הוציאו לרפואה ומזה יתבאר שהדם המנוי מהמשקין הוא דם שהנפש יוצאה בו והוא הדם השותת בשעת שחיטה לא דם הקלוח שעדיין חי הוא ודומה לדם מכה או לדם הקזה לפיכך השוחט ונתן דם על האוכלין ונתקנה הדם בין סימן לסימן הרי זה ספק אם הוא מכשיר והנה דם שחיטה בבהמה וחיה ועוף הטמאין לא מטמא ולא מכשיר כי מפני שלא סודר בהם שיהיו נשחטים הנה יהיה הדם ההוא כדם מכה שהוא מי פרות והדם היוצא עם הלחה והראי והיוצא בהם לא מטומא ולא מכשיר ואולם דם השקץ אינו מכשיר אבל הוא מטמא כמו הענין בבשרו כמו שזכרנו במה שקדם ולזה הוא מבואר שאינו מכשיר כבר נתבאר זה בו' ממכשירין ובב' מחולין וכן מי החלב הרי הם כחלב ואולם חלב הזכר אינו משקה שהרי אינו צריך לו והנה בין שאינו צריך לו הרי הוא ראוי לתנוק אבל חלב בהמה שיצא שלא לרצון אינו משקה כבר נתבאר זה בו' ממכשירין וממה שנזכר בזה השרש יתבאר שהנופה בעדשים לבדקן אם הם יפות הוכשרו בהבל פיו וכן זיעת המרחץ הרי הוא משקה כי מן המים נתהותה ואולם זיעת בתים שיחין ומערות אינה כן כבר נתבאר זה בב' ממכשירין:

השרש המ"ח הוא שהמשקין הטמאים בעצמן כגון זוב הזב וזובו ורקו ומה שידמה להם מטמאין האוכלין בלא הכשר שהרי הטמאה והכשר באין כאחד כבר נתבאר זה בו' ממכשרין וכן האוכלים הטמאים בעצמם אין צריכין הכשר כגון נבלת בהמה ונבלת העוף טהור וזה מבואר בעצמו לפיכך אם נתיחדו עם אוכלין טהורים באופן שנעשה הכל גוף אחד אין המעורב צריך הכשר לפי שאין צריך שיבא המשקה המכשיר בכל חלקי האכל המוכשר והרי קצת זה האכל מוכשר כבר נתבאר זה בט' מחולין:

השרש המ"ט הוא שהנצוק חבור במשקים הדבקי' הנמשכי' כמו ריר דבק כמו הדבש ומה שידמה לו לא במה שאין לו ריר כגון תבשיל גריסין והחלב הנתך כבר נתבאר זה השרש בחמישי ממכשירין ובשביעי מנזי':

השרש החמשים הוא שמשקה בית המטבחיים שבעזרת המקדש כגון דמי הזבחים והמים שמשתמשין בהם שם טהורין לא מתטמאין לא מכשירין כבר נתבאר זה השרש בט"ו מכלים והיה זה כן לפי שאחשוב לפי שאין נכנסים תחת כלל משקה אשר ישתה כי הדמים הוגבלו לתתם על המזבח והמים ההם הוגבלו להדיח בשר הקדשים והכהנים זריזין במצות השם יתעלה ולזה לא יתכן שיהיה אפשרות בזה המשקה שישתה:

השרש הנ"א הוא שכלי שטף וכל הכלים זולת כלי חרש יש להן טהרה כשבאו בכללותם במים שנאמר במים יובא כולו לא קצתו כבר נתבאר זה בספרא והיה זה כן כי כמו שהכלי נטמא בכללו מחוייב שיהיו המים שיוכ' בהם בכללו לטהרו ויהיו בלתי מקבלין טומא' והן מעיין ובור מקוה מים שאם היו מקבלים היה הכי מטמאן בבאו בהם ולזה לא יתכן שיהיו המים ההם סבה לטהרם והנה נלמד מצד הורא' הגדר כי מקוה המים אינו מטהר אל הכלים אם לא היו מ' סאה או יותר כי לא יפול שם מקוה מים בפחות מזה השעור עם שכבר נלמד זה השעור מטבילת אדם שנאמר בו ורחץ בשרו במים כמו שנאמר בזה המקום במים יובא והנה המים שיהיה כל בשר האדם עולה בהם הנה הוא אמה על אמה ברום שלש אמות וזה השעור הוא מכיל מ' סאה כבר נתבאר זה בה' מפסחים ובא' מחגיגה וזה אמנם יהיה במקוה אמנם מעיין מטהר בכל שהוא כיון שבא בו המטהר בכללותו כבר נתבאר זה בא' ממקואות ומזה השרש שאין ראוי שיהיה דבר חוצץ בין המטהר ובין המים שנאמר במים יובא וזה לא בא במים בכללותו לפיכך אם היה על הכי זפת או טיט או מה שידמה להן ממה שלא ימנע בו הכלי מלשמש מעין מלאכתו ואן בעלים מקפידין עליו להסירו משם אינו חוצץ הרי הכל הוא כלי וכן העניין בטבילת האדם שהרי הוא בשרו ואם היה מקפיד עליו ואינו על רובו אינו חוצץ שכיון שאינו מונע ממנו שמושו ובא כלו במים הרי הוא קורא בו המים יובא ואולם אם היה על רובו ומקפיד עליו הרי הוא חוצץ שהרי סר תורת כלי מרובו לפי מחשבת הבעלים ורובו הוא ככלו כמו שהתבאר בשרשים הכוללים כבר נתבאר זה בא' מערובין וראוי שתדע שאין צריך שיבאו המים בבית הסתרים כאלו תאמר זה שהיה דרכו בכלי שיהי סתום ולא ישתמשו בו להכניס ולהוציא או באדם מה שהוא בין הקמטין ותוך הפה ומה שידמה להם שהרי נאמר בזב וידיו לא שטף במים ולמדנו משם כמו שיתבאר שאין חיוב

הטבילה אלא בנגלה משטח ידיו כמו ידיו עם שהנהוג מהרחיצה במים היא על האופן ר"ל שלא ידקדקו להכניס המים בין הקמטים ומה שידמה להם:

השרש החמישים ושנים הוא שהמקוה צריך שיהיו מימיו נקוין שנאמר מקוה ובזה האופן הוא טהר אבל המעיין מטהר בזולחין הנמשכין ממנו כי לא נאמר בו מקוה והנה מי המעיין הם בכח בשעור ראוי להטיב בהם הדם כי מימיו הם נזחלים תמיד ואולם אם היו נזחלים על גבי הכלים אין מקבלין טומא' ואם היו מימיו נוטפין הנה כבר נבדלו מהמעין ולזה יהיה דינם דין המקוה לא דין המעין כבר נתבאר זה השרש בח' ממקואות:

השרש החמישים ושלש' הוא שמעורב למקוה הרי הוא כמקוה להטביל בו כגון גומות הסמוכות לפי שהמקוה ומקות רגלי הבהמה שהיה בהן מים והן מעורבים עם המקוה כשפופרת הנוד שהוא כרחב שתי האצבעות הראשונות שבפס היד והם נקראים אצבע אמה הרי הם כמקוה והטובל בהם עלתה בו טבילה כבר נתבאר זה בחמישי ובו' ממקואות:

השרש החמישים וארבע הוא שמי הב"ח שתחלת הויתן מן המים כגון יבחושין אדומים שנתמססו והיו למים מטבילין בהם אם היו בקרקע כי ממים היו למים שבו כבר נתבאר זה השרש ביב' מזבחים וכן טיט רך שהפרה שוחה ושותה ממנו הרי הוא נקרא מים ומטבילין בו כבר נתבאר זה בשני ממקואות:

השרש החמישים וחמשה הוא כי מפני שנאמר במים יובא למדנו שאין כל מים במשמע ולזה לא יכשר המקוה הנעשה מיין ושמן וחלב ושאר מי פרות ואם נתערב במים מאלו פסלו המקוה אם שנו מראהו כי זה יסור מעליו שם המים ולא יקרא מים לפי הנהוג אבל יקרא בשם בעל המראה ההוא ר"ל שאם היה מראהו מראה יין הנה יקרא יין מזוג אבל הם היה שם בעל המראה הוא מים כמו מי הצבע ואולם אם שנו מי המקוה בטעם או ריח לא פסלוה שהרי עדיין הם נקראים מים לפי הנהוג וכבר ימצאו מהמימות מטעמים רבים ומריחות רבים וזה מבואר מן החוש כבר נתבאר זה השרש בחמישי ממקוואות:

פרק יב

פסוק א

פרשת תזריע

אשה כי תזריע

וראוי שנתן סבה בסדור אשר היה בענינים הנזכרים בסדר אשה כי תזריע ובסדר זאת תהיה תורת המצורע כמו שיעדנו ואחר נזכיר בע"ה התועלות היוצאות ממה שנזכר באלו הפרשיות לפי מנהגינו:

ונאמר כי כבר היה הסדר נותן לפי מה שהשרשנו בסוף פרשת ביום השמיני שיזכיר טמאת הצרעת ואחריה טמאת הזב ואחריה טמאת הזבה ואחריה טמאת הנדה ואחריה טמאת יולדת מפני דמי טוהר שלה ואמנם הקדימה התורה טמאת היולדת לטמאת המצורע להעיר על התועלת המגיע מטמאת הנדה והזבה באופן שתאסר לבעלה והוא שאם תתעבר אז יהיה הנולד מצורע לעפוש הדם אשר יתהוה ממנו ולזה האשה מותרת לבעלה בימי דמי טהרה כי אז לא יקרה מזה זה ההפסד כמו שבארנו במה שקדם וכאלו העירה התורה שיפקח הנרדמים להעמידם על כונתה מפני שנותה הסדור הראוי בזה כי זה ממה שיפקח עיניהם לבקש הסב' והנה בעניין הצרעת הקדימה התורה לזכור דין צרעת עור בשר להיותה מקומה יותר כולל וזכרה ממנו תחלת הצרעת שתתחדש בסבת חום נכרי בא מחוץ והו' השחין והמכוה והקדימה לזכור צרעת השחין כי החו' אשר תתחד' ממנו הוא יותר מתיחס אל החום הנכרי בפנימי הגוף מחום האש אשר תתחדש ממנו צרעת המכוה והנה לא היה בשחין ובמכוה הסגר כי אם בשבוע אחד לפי שמציאות החום הנכרי בהם ידוע ומבואר ולזה יחלט הטמאה קודם החלט לטמאה שאר נגעי צרעת עור בשר ואחרי כן זכרה דין צרעת הראש והזקן לפי שמקומה יותר מעטי ולפי שזכרה התורה טומאת מה שיתבאר בו שהוא צרעת עור בשר ואחרי כן זכרה טומאת מה שיתבאר בו שהוא צרעת הראש או הזקן מפני נשירת השער בכללו מהראש אינו צרע' אבל יהיה דינו דין עור בשר להטמא בנגע צרעת ולהעיר שענין הצרע' איננו בא מצד הצור' כי אם מצד החומר זכרה התורה דין הצרעת בבגד והעור והבית והנה נבחרו הבגד והעור להטמא בצרעת מרוב השתמשות האדם בהם סביב בשרו בלבוש ובמשכב ומושב ולהיותם באים מהצמר והחי הקדים לזכר דין הצרעת בהם לדין הצרעת בבית שהוא מהדומם רוצה לומר מהאבנים והנה זכרה התורה צרעת הבגד והעור קודם זכרה תורה האדם המצורע להעיר הנרדמי' על הכונה אשר בעבור היתה הטהרה בו בשתי צפורים ועץ ארז ואזוב ושני תולעת כי הוא לזאת הסבה בעינה אשר בעבורה רצתה התורה דין צרעת הבגד ובעור ואחר זה זכרה דין צרעת הבית להעיר שההפסד והעפוש לא יהיה בדברים כי אם מצוי טבע החומר והיה מחוייב בנגעי הבית שיהיה בשני הבנים כי האבן אינו חלק מהבית במה שהוא בית אם לא מצד הרבוי. והרבוי הראשון הוא שנים והיה בו הסגר שלשה שבועות לסבה שזכרנו ואחר שנשלם זכר דיני הצרעת זכרה התורה החמורה אחר הצרעת והוא טומאת הזב כמו שבארנו בסוף פרשת שמיני ולחמר טמאתו החמירה התורה בטהרתו עד שלא יטהר כי אם במי מעיין ויצטרך לספירה שבעה נקיים אע"פ שלא היה כי אם בעל שתי ראיות כמו שבארנו אצל טמאתו

לא החמירה התורה יותר ממה שהחמירה בטמא' זבה ונדה ויולדת לפי שטמאתו אין בה כי אם תועלת עיוני להעיר על מציאות הצורה הנעדרת מהזוב כמו שבארנו במה שקדם וטמאת זבה ונדה ויולדת יש בה תועלת להסיר ההפסד מולדותיהן ולזה תמצא בענין בעילתן איסור כרת וטמאת בועלין לטמא משכב ומושב מה שאין כן בבעילת הזבה כי לא יקרה ממנה כמו זה ההפסד והנה היה ראוי שיזכור אחר טמאת הזב טמאת הזבה והנדה אבל הקדים לזכור טמאת שכבת זרע לשתי סבות האחד כי מפני שזכר בטמאות הפורשות מהזכר הנה היה ראוי שישלים המאמר בהן קודם שיכנס בספור הטמאות הפורשות מהנקבה והשנית כי שנמצא טמאת הזב חמור' בזה האופן וטמא' שכבר זרע קלה הנה יעירנו זה למצוא הסב' אשר בעבורה היה ענין הטמאות וזה שהזוב והשכבת זרע נושאם אחד אלא שמהזוב נעדרה הצורה אשר בה יהיה נאות להולדה ולזה יתבאר לנו מזה כי הטמאות האלו הם לזאת הכונה ויישירנו זה לעמוד על כונת התורה בזה ויהיה זה סבה להגיע לנו בזה זהו התועלת הנפלא אשר כוונה התורה בו והנה היה ראוי שתזכור התורה תחלה דין הזבה קודם דין הנדה כי טומאתה יותר חמורה בשהית' זבה גדולה ואמנם הקדימה לזכור דין הנדה לפי שהאשה לא תהיה זבה אלא אם כן היתה קודם זה נדה כמו שבארנו וזכרה אחרי כן דיני הזיבה ואופן טהרתה שהוא יותר חמור כשהיתה זבה גדולה מטומאת נדה עם שכבר תתחייב קרבן להורות על חוזק טמאתה שלא תסור בטבילה אם לא יתחבר אליה קרבן ואולם התועלו' ההגיעות מאלו הפרשיו' הנה הם עשר':

התועלת הראשון הוא בדעות והוא מה שלמדתנו התור' במה שאמר אשה כי תזריע וילדה זכר של זרע הנקבה מבוא בהולדה כמו שבארנו:

התועלת השני הוא במצות והוא להודיע דין טמאת היולד' וטהרתה וכבר ביארנו התועלת המגיע מזאת המצוה בדעות ובבריאות גוף הנולדים והנה שרשי זאת המצות הם ארבעה:

השרש הא' הוא שהיולדת זכר אע"פ שלא ראתה דם טמאה לידה שבעת ימים ואחר זה יהיו לה דמי טוהר שלמות מ' יום ואולם אם היתה יולדת נקבה תטמא לידה י"ד ימים ואחר זה יהיו דמיה טהורים עד סוף שמונים וזה כלו נזכר בביאור התורה וכבר נתבאר זה בספרא וראוי שיתבאר מזה שאם תקר' לה לידה אחרת בימי טהרה נה היא טמאה לידה כבר נזכר זה ברביעי מנדה והוא מבואר ממה שזכרנו כי ממעיין אחד יצאו אלו הדמים הטהרים והטמאים אלא שפעם נמשך לו דם מבושל ופעם דם נא ולזה יהיה זה

הזמן שהגבילה לו התורה הוא המשים אותו טהור או טמא לסבה שזכרנו כבר זה נתבאר ברביעי מנדה:

השרש הב' הוא שאין לידה קודם יצירת הולד וזה מבואר בנפשו ולפי שאין היצירה לולד נשלמת קודם ארבעים יום הנה הוא מבואר שהמפלת קודם זה לא תהיה טמאה לידה ולפי שמלשון התורה יראה שתהיה הויה שלמה לפי שכבר אמר בזכר וביום השמיני ימול והנה יראה מזה שלא נשפוט על היות זאת ההויה שלמה באופן שינתן לה דמי טוהר עד שישעיר הולד וזה מבואר חיובו מהסבה שנתננו בדמי טוהר ולפי שהוא מסופק אם כונה התורה במה שאמרה וביום השמיני ימול שתהיה זאת ההויה שלמה או אמרה זה להודיע מצות המילה לפי דרכה הנה נשפוט בזה להחמיר ולא יהיה לה דמי טהר אם ילדה מעת מ' יום להריונה עד שישעיר הולד כבר נתבאר זה בג' מנדה וראוי שיתבאר מהשרשים הכוללים שהיולדת מה שהוא ספק אם זכר או נקבה הנה תהיה טומאה לידה מספק י"ד יום ואם השעיר הולד לא יהיו לה ימי טוהר כי אם שלמות מ' יום כבר נתבאר זה בג' מנדה:

השרש הג' הוא שהוא ראוי שתלד מה שהוא מין אדם שנאמר וילדה זכר וגו'. וביום השמיני ימול בשר וגו'. וזהו גם כן הנהוג בלידה אבל אם ילדה מה שהוא ממין אחד כגון בהמה חיה ועוף אין זאת נקראת לידה שאין זאת נקראת לידה שאין זה מדרך הזרעתה אבל הוא מותר העפוש אף על פי שתהיה שם שלייא וכבר נשפוט שיהיה ממין אדם בצורת הפנים אם היו פני אדם באופן מה כבר נתבאר זה בג' מנדה:

השרש הד' הוא שלא תקרא לידה אם לא היתה דרך הרחם וזה מבואר מצד הוראת הגדר ועם זה יש בזה ראיה מלשון התורה שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר עד שתלד ממקום שמזרעת לפיכך יוצא דופן אין אמו טמאה לידה ואין לה דמי טהר ואף על פי שיצא דם מהרחם בעת צאת הולד דרך דופן הנה דינו כדין דם שיצא משאר נשים שאינה יולדות כבר נתבאר זה בחמישי מנדה והוא מבואר שאף על פי שהיה הלידה דרך הרחם אין נקראת לידה עד שיצא רובו או עד שיצא ראשו כי אז גם כן הוא כילוד כי יש לו כח למשוך מהאויר המקיף בכלי הנשימה ויוכל לחיות אע"פ שתמות אמו ובכלל הנה לא ימות הנולד שנולד בשלמות אם ישוב להיות קצתו תוך מעי אשה כיון שראשו הוא לחוץ ולזה יתחיל למנות מהעת ההיא ימי טמאה וימי טהרה והעת שיפול בו מצות מילה כבר נתבאר זה בג' ובה' מנידה:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שצוה למול את הבן ביום השמיני והנה התועלת בזאת המצוה הוא כמו שזכר הרב המורה להחליש כח האבר ההוא שלא ימשך האדם

אל זה הפעל המגונה אם לא לקיון המין כי כל שוגה בו לא יחכם וימנע ממנו כל שלמות לרוב המשכו לזה הפעל המגונה וטרדתו בו והוא מבואר מאד מן החוש ולזה אמר נואף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה ואמר מי פתי יסור הנה ואמר שם כי האויל הולך אחריה פתאום כשור לטבח יובל והוא בלתי מרגיש כי בנפשו הוא והנה לא הסכימה התורה להחלישו באופן שימנע זה הפעל לגמרי אבל הזהירה מזה אפילו בשאר בעלי חיים והנה היתה המילה בשמיני כמו שזכר הרב המורה לפי שאז התחזק כה הנולד קצת חיזוק ולו עדיין מן הרכות מה שיסבב שלא יקשה לו מאד זה החתוך עם שאז לא התחזקה מאד האהבה הדמיונית בין הוריו ובינו ולזה יקלו בו אז למלאת מצות השם יתע' ויהיה זה סבה מביאה להשלמת זאת המצה ואלו באה המצה הראשונה לילוד הנה כשיכנס בגדר החיוב במצות יהיה לו מהקושי בזה הפועל מה שאפשר שיהיה סבה אל שלא ישלים המצוה הזאת והנה זה גם כן אות ברית יוכרו בו אנשי התורה השלמה וזה ממה שישלים קיום התורה כמו שזכר הרב המורה בספרו הנכבד מורה הנבוכים ואולם שרשי זאת המצוה הם ששה:

השרש הא' הוא שזאת המצוה ראוי שתעשה ביום ולא בלילה שנאמר וביום השמיני ימול בשר וגומ'. והכונה ביום ולא בלילה עם שזה העת היותר נהוג שתעשנה בו כמו אלו הפעולות כבר נתבאר זה בשני ממגלה:

השרש הב' הוא שהמצוה היא למולו לאב בן ח' ימים כי אי אפשר שתהיה זאת המצוה לנולד כי אינו בן דעת ותשוב בהכרח זאת המצוה למי שהבן ברשותו לעשות ממנו בחפצו והוא האב ואולם האם עם שאינה שולטת בזה הנה אין לנשים בקיאות בכמו אלו הפעולות לחסרון דעתם ואינם גם כן בגדר זאת המצוה מצד עצמותם והוא שראוי שיהיה השליח בפעל מה שראוי לפועל ההוא מצד עצמו כבר נתבאר זה בא' מקדושי' ומזה גם כן יתבאר שהרב חייב למול את העבד שהוא יליד בית בשמיני כי החיוב למול יליד בית בשמיני שנ' בפרשת לך לך בן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם יליד בית ומקנת כסף והוא מבואר שאי אפשר שישוב אמרו בן שמונת ימים למקנת כסף כי על הרוב כבר יהיה מקנת כס אחר היותו בן שמונת ימים ולזה הוא מבואר שזה ישוב ליליד בית לבד ואולם למקנת כסף ראוי שימול אותו הרב ביום שהוא מקנת כסף כי התורה לא הגבילה בזה זמן ראוי שיהיה האדם זריז בענין המצו' כבר נתבאר זה בי"ט בשבת וראוי שיתבאר מזה שמילת הבן ויליד בית בשמיני דוחה את השבת ואת הי"ט כי התורה הגבילה זה לזה ויחוייב מזה שיהיו הדברים העצמיים למילה אפשר לעשותם קודם זה כמו האיזמל שמלין בו ומה שידמה לזה רוצה לומר שאין עושין האזמל בשבת

לצורך המילה כי הם מכשירי מילה אבל הדברים העצמיים למילה שאי אפשר לעשותם קודם זה דוחין שבת וי"ט כבר נתבאר זה בי"ט משבת ובט' מפסחים והוא מבואר אם היה בזה ספק אם מצד הזמן שהוא ספק שמיני אם מצד הנושא שהוא ספק אם הוא חייב למול כמו הענין במי שנולד מהול שכיון שאי לו בשר ערלה ידמה שלא יתחיי' למול שנ' ימול בשר ערלתו ולפי שלא מל ידמה שיצטרך להטיף דם ברית אין מילתו דוחה את השבת ואת הי"ט כבר נתבאר זה בי"ט משבת:

השרש הג' הוא שאין מתנאי המחוייב רק שתמצא לו ערלה ר"ל האבר אשר הוא בו שנאמר ימול בשר ערלתו ומזה יתבאר שאם היו שתי ערלות כדמיון האברים הנוספים יתחייב למול כל אחד מהם וכן אם היה אנדרוגינוס שהרי יש לו ערלה ועוד שהתורה אמרה בן שמונה ימים ימול לכם כל זכר והוא מבואר שאנדרוגינוס נכנס בזה הגדר שהרי יש לו פועל הזכר באופן מה ומזה גם כן יתבאר שאין מתנאי המחוייב למול שתהיה לידתו דרך רחם אבל אע"פ שיצא דרך דופן הרי הוא חייב למול שהרי הוא זכר וראוי שתדע שאין דוחה את השבת מילה אחת מאלו שזכרנו בזה השרש והוא יוצא דופן ואנדרוגינוס ומי שיש לו שתי ערלות שהרי בכל אחד מהם ספק וזה כי מפני שאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו אחר אמרו אשה כי תזריע וילדה זכר ידמה שלא ינהג זה ביוצא סופן ושלא ינהג באנדרוגנוס לפי שאינו זכר וכן מי שיש לו ב' ערלות הנה יסופק באי זה מקום הוא זכר כבר נתבאר זה בי"ט משבת:

השרש הד' הוא שהמחוייב למול יחוייב שלא יהיה נפל כאלו תאמר שהוא בן ח' חדשים ששערו לקוי ואין צפורניו שלמים כברייתו שהרי לא נגמרה הויתו והרי הוא כאבן כי אין לו כח לחיות ובר נתבאר בפר' לך לך מאמרו וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו שהנמול ראוי שיהיה אפשרי להיות גדול באופן שיווה בעצמו על זאת המצוה ולזה הוא מבואר שאין מילתו דוחה את השבת כבר נתבאר זה בי"ט משבת:

השרש הה' הוא שהמחוייב למול שמל אותו איזה שיהיה יצא ידי מצות מילה הלא תראה כי צפורה מלה את בנה וסר מעל משה הענש הנפלא שהיה מגיע לו על שנתעצל במילת בנו כבר נתבאר זה בב' מע"ז:

השרש הו' הא שמי שלא נמול והגדיל חייב כרת אם לא מל קודם שימות אם היה מזיד אך קודם זה לא יתחייב כרת כי התורה לא הגבילה לו זמן שנאמר וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו ונכרתה כבר נתבאר זה בו' מפסחים וראוי שתדע שענין המילה היא הסרת הערלה המכסה העטרה והוא מבואר מהשרשים הכוללים שאם גלה רוב העטרה בעת המילה לא יתחייב מן התורה לחזור בחתוך העור ופריעת העטרה כבר נתבאר זה

בי"ט משבת והוא מבואר ג"כ מהשרשים הכוללים שאם היה סכנה לנולד אם ימול הנה תהיה המילה נדחית מפני סכנת נפשות שהרי אפשר לקיימה לאחר זמן כבר נתבאר זה בי"ט משבת:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שצוה שתקריב היולדת קרבן להשלי' טהרתה והנה התועלת בזאת המצוה הוא להעיר על חוזק זאת הטמאה שלא תטהר כמו העניין בטמאות מת ומצורע וזב וזבה וכבר זכרנו התועלת המגיע בדעות מענין הטמאות והטהרו' והנה שרשי זאת המצוה הם שני':

השרש הא' הוא שאין היולדת מביאה קרבן אלא אחר ימי מלאת כדי שלא תחסר לטהרתה כי אם הכפרה שג' ובמלאת ימי טהרה וגו'. וכפר עליה הכהן וטהרה לפיכך אם ילדה ולדות הרבה זה אחר זה והביאה כפרתה אחר ימי מלאת הראשונים קודם ימי מלאת האחרונים לא יצאת לפי שאינה טהורה שהיא תוך ימי מלאת כבר נתבאר זה בתשיעי מנזיר ומזה יתבאר שהיולדת או המפלת ולדות הרבה זה תוך ימי מלאת של זה מביאה קרבן אחד לכלם אבל אם לא היה זה תוך ימי מלאת של זה מביאה קרבן אחד על כל לידה ולידה כבר נתבאר זה בראשון ובשני מכריתות:

השרש הב' הוא שהחטאת הוא מעכב הכפרה לא העולה שנאמר והקריבו לפני השם וכפר עליה מגיד שבאחד מהם תשלם הכפרה והוא החטאת כי בו היו הדברים שנ' ובן יונה או תור לחטאת והקריבו עוד שהחטאת יותר ראוי לכפר' מהעולה וזה מבואר בנפשו כבר נתבאר זה בספרא ומזה המקום יתבאר שהעולה אפשר שתקרב לאחר מיתת היולדת לא החטאת כי אין כפרה לאחר מיתה ולזה הוא מבוא שאם קרבה חטאתה ומתה יקריבו היורשים עולתה כי כבר נתחייבו נכסיה בזה הקרבן כבר נתבאר זה בא' ממנחות ומזבחים וראוי שתדע שאם עבר יום הכפורים על היולדת קודם שתביא קרבנה אינה פוטרת מקרבן לידה לפי שזה הקרבן משלים הטהרה ומכשירה לאכול בקדשים והנה יום הכפורים אינו מטהר האנשים הטמאים אבל הוא מכפר החטאים והפשעים כבר נתבאר זה בו' מכריתות ולפי שאין קרבנות יולדת וזב וזבה ומצורע באים על חטא הנה אפשר שיקריבם זולתם על ידם שלא מדעתם תדע שהאדם מביא קרבן על בניו ועל בנותיו הקטנים אם היו מחוסרי כפרה ומאכילן בזבחים כמו שנתבאר זב בד' מנדרים:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצוה שיהיה המצורע טמא באופן הנזכר בתורה וכבר התבאר במה שקדם התועלת המגיע מזאת המצוה ואולם שרשי זאת המצוה הם כ"ב:

השרש הא' הוא שטמאת הנגע וטהרתו תלויה בכהן שנאמ' וטהרו הכהן וטמאו הכהן וגו'. ואולם ראיתו אפשר שבישראל שהרי אמר בפרשת שפטים כי יפלא ממך דבר למשפט בין נגע לנגע וגו'. ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים הם מגיד שישראל יכו לראות הנגע להוציא משפטו לאור אך משפטי לנגוע לטהרו או לטמאו יהיה על יד כהן לבד כמו שהתבאר ואע"פ שהראייה גם כן מצאנו שדקדקה התורה בזה המקום שתהיה בכהן הנה על כל פנים יחוייב ממה שאמר בין נגע לנגע שתהיה הראייה כשרה בישראל שאם אמר אומר שזה יהיה לשפוט לנגוע אם הוא טמא או טהור הנה הורה בזה שהראייה אפשר שתהיה בישראל כי לא יתכן להכריח בין החולקים בז הנגע בזולת ראייה וכבר יתבאר גם כן שזה המשפט לא יהיה לנגוע בזולת כהן ממה שאמר בפרשת כי תצא השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים וגו'. כבר נתבאר זה בג' מנגעים ובא' מערכין וראוי שיתבאר מזה שאין הנוגע טמא או טהור עד שיטמאנו הכהן או יטהרנו ולזה תמצא שאמרה התורה בנגעי בים וצוה הכהן ופנו את הבית וגו'. מגיד שאין הכלים אשר שם טמאים עד שיטמא הכהן את הבית כבר נתבאר זה בספרא וראוי שתדע שהכהן שטהר את הטמא או טמא את הטהור לא עשה כלום שנאמר טמא הוא וטמאו הכהן כבר נתבאר זה בספרא וראוי שתדע שכהן חלל פסול לראות את הנגעים לפי שכבר סרה הכהנה ממנו וכבר אמר וטהרו הכהן:

השרש הב' הוא שאין רואין את הנגעים אם לא היתה הראיה שלמה שנאמר לכל מראה עיני הכהן ר"ל שתהיה הראייה שלמה אך בלילה ומי שכהה מאור עיניו או שהוא סומא באחד מעיניו אינו רואה הנגעים כבר נתבאר זה בא' ממועד קטן ולזאת הסבה גם כן אין רואין את הנגעים ביום המעונן ולא בערב ולא בשחרית ולא בתוך הבית לפי שכהה נראת עזה ולא בצהרים שעזה נראה כהה ולזה אין רואי' אותם אלא בשעה רביעית וחמישית ושמינית ותשיעית כבר נתבאר זה בב' מנגעים ולזה גם כן אין רואין שני נגעים כאחד אפילו באיש אחד כי האות לא ישלוט בשלמות על שני הנגעים יחד שנאמר וראה הכהן את הנגע לא יותר מנגע אחת ולזה גם כן אין הכהן רואה נגעי עצמו כי ראייתו תהיה בלתי שלמה ומשפטו עליה גם כן בלתי שלם לעוצם תשוקתו שלא יהיה טמא כבר נתבאר זה בב' מנגעים:

השרש הג' הוא שאין רואין את הנגעים בעת שהנגוע מצווה באופן מה לשמוח בו כדי שלא יצטער אז אם יטמאנו הכהן כמו העניין בחתן תוך ימי שמחתו ובשבת וביו"ט בכל אדם שנאמר בנגעי בתים וצוה הכהן ופנו את הבית אם חסה התורה על פכי' קטנים שלא לצער בעל הבית כ"ש שתחוס לדבר מצוה כבר נתבאר זה בב' מנגעים:

השרש הד' הוא שאין הכהן רשאי לטמא את הטמא עד שיהיו עיניו במקום הנגע ובעור הבשר שחוצה לו שנאמר וראה הכהן את הנגע בעור הבשר והיה זה כן כי בזה תהיה הראייה יותר שלמה לכל הענינים שצריך לראות בנגע כבר נתבאר זה בספרא:

השרש הה' הוא שכל אחד מישראל מטמא בנגעים אפילו קטן בן יומו הלא תראה כי גם כן הבגדים מטמאין בנגעים ואולם גרים וגר תושב אינן מטמאין בנגעים שהרי בני ישראל כתוב בפרשה שנאמר דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וגו'. כבר נתבאר זה בג' מנגעים ובא' מערכין:

השרש הו' הוא שמראות נגעי צרעת עור בשר הנה היותר חזק לובן שבהם הוא הבהרת והנה מראה שפל מן העור כמראה חמה עמוק מהצל והיע עזה כשלג שנאמ' מצורע כשלג ואחריה לובן השאת והוא אינו נראה שפל מן העור כמו הבהרת ולזה נקרא שאת והוא כצמר היותר לבן והנה תמצא מתחבולות המציירים הצורות שמה שירצו שיראה היותו בולט ישימוהו בצבע לבן בלתי מופלג הלבן ואחריהם ספחת הבהרת ומראה היא כסיד ההיכל ואחריה ספחת השאת ומראה כקרום ביצה ולזה לא יקרא נגע רעת מה שהוא פחות לבן מקרום ביצה ואם נתערב באלו המראות אדמימות גם הוא נקא נגע צרעת שנאמר או בהרת לבונה אדמדמת והוא הדין לשאר הנגעים והיה זה כן לפי שזה הוא מדרך עפוש הדם אשר במצורע והנה זה המרא' נקרא פתוך והנה מראה הפתוך בד' מראות אלו הוא ביותר חזק לובן יותר חזק האדמימות ולזה אמר לבנה אדמדמת ר"ל מופלגת האודם כאלו היו בכאן ד' כוסות מלאות חלב ונתערב בכוס האחד י"ו טפי דם ובשני ח' טפין ובשלישי ד' טפין וברביעי שני טפין הנה הראשון הוא הבהרת האדמדמת והשני הוא השאת האדומה והשלישי הוא הפתוך שבספחת הבהרת והרביעי הוא הפתוך שבספחת השאת וכל מראות הלבן והפתוך מצטרפין זה עם זה להשלים שיעור הנגע ולכל הדברים כאלו הוא הכל נגע אחד כיון הם דבקים זה לזה והנה מנו אותם החכמים ללמדך שאין הכהן רואה את הנגעים עד שיהא בקי בהם ובשמותיהם כבר נתבאר זה כלו בא' מנגעים ומשב ומשבועות ובספרא. וראוי שתדע שאין משערין לובן הנגע בעור הנגע אלא בעור הבינוני לא לבן ולא שחור וזה כי טבע הנגע לא יתחלף מפני חלוף צבע עור המקבל ואם נשער בעור הנגוע הנה יקרה כשיהיה הנגוע לבן ביותר שתראה בו כהה הבהרת שהיא עזה כשלג כבר נתבאר זה בב' מנגעים:

השרש הז' הוא שהשער הנזכר בנגעים אינו פחות משתי שערו' וזה מבואר מהשרשי' הכוללים והנה שעורם באורך ראוי שיהיה כדי לכוף ראשן לעקרן כי בפחות מזה לא יהיה בגדר השער וזה גם כן שרש גדול כולל כבר נתבאר זה בשני מנדה:

השרש הח' הוא שג' סימני טמאה יש בצרעת עור בשר שער לבן ומחיה והם אפשר שיראו בתחלה ובכל אחד מהן מחליטו הכהן לטמאה והשלישי הוא השפיון והוא לא יהיה אלא אחר ההסגר והוא מבואר בנפשו ואין בנגעי עור ובשר הסגר יותר על שתי שבועות וזה מלשון התורה והוא מבוא שאם אחר שפטרו הכהן נולד לו אחד מסימני טמא' אלו הרי הכהן מחליטו לטמאה כבר נתבאר זה בג' מנגעים והוא מבואר שאם היה כהה אינו סימן טהרה אם לא היה כהה מכל מראות צרעת עור בשר כבר נתבאר זה בד' מנגעים:

השרש הט' הוא ששער לבן שהוא סימן טמאה הוא שקדם נגע לשער לבן שנאמר והיא הפכה שער לבן כי אז יהיה הנגע הוא ההופך אותו ללבן לא נגע אחר כאלו תאמר שהיתה בו בהרת ובה שער לבן ונרפאת ונשאר משער הלבן ואחר נולד שם נגע אחר והיה זה השער הלבן בתוכו והוא מבוא גם כן מזה שאין שער לבן סימן טמאה אם לא היתה עקרו לבין ואז הוא סימן טמאה אע"פ שראשו משחיר וזה כי הנגע הופך אותו ללבן מעקרו לא מראשו כבר נתבאר זה בספרא ולזה גם כן הוא מבואר שהוא מחוייב שיהיה עקר השער הלבן בתוך הבהרת לא חוצה לה ואז יהיה סימן טמאה כבר נתבא זה בד' ובה' מנגעים ולפי שלא הגבילה התורה מראה מיוחד לשער הלבן הרי כל לובן הוא בו סימן טמאה כבר נתבאר זה בספרא:

השרש הי' הוא שהמחיה שבתוך הבהרת היא סימן טמאה באי זה צבע שתהיה והו' שלא תהיה כמראה צרעת עור בשר כבר נתבאר זה בא' מתוספות נגעים והיא סימן טמאה בין שקדמה הבהרת לה ובין שקדמה היא לבהרת שהרי לא נאמ' בה והיא הפכה מחית בשר חי כבר נתבאר זה בד' מנגעי' ולפי שאמרה תורה היא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת הוא מבוא שהוא ראוי שתהיה המחית כשעור ראוי לצמוח בו שער לבן והוא כדי צמיחת ב' שערות באורך וברוחב והוא כעדשה לפי מה ששיעור חכמים כבר נתבאר זה בספרא ולפי שאמר ומחית בשר חי למדנו שהוא מחוייב שתהיה במקום אחד לא מפוזרת זעיר שם זעיר שם כבר נתבאר זה בספרא והוא מחוייב שתהיה באמצע השאת שנאמר בשאת ר"ל שתהיה השאת מקפת אותה מכל צדדיה ולזה יחוייב שיהיה בכל סביבותיה מן השאת מה שראוי להפיכת שער לבן ולפי שהנגע יחוייב שיהיה ראוי למחית למדנו מזה שהנגע הוא נקרא צרעת אם לא היה שעורו באורך וברוחב כגריס הקלקי שהו' מרובע ושעורו הוא כמו צמיחת שש שערת באורך ושש שערות ברוחב כבר נתבאר זה בספרא ובששי מנגעי':

השרש הי"א הוא שהפשיון הוא סימן טמאה יחוייב שידבקו בו אלו התנאין שאמר הראשון שיהיה בנגע שעור נגע צרעת כשיראה לכהן קודם הפשיון ויהיה מה שיראה שיפשה ממראה נגע צרעת כי בזולת זה לא יהיה שם פשיון לנגע צרעת וזה מבואר בנפשו כבר נתבאר זה בד' מנגעים. ומזה יבאר שאם סר הנגע אחר שנראה לכהן ונתחדש אחר זה נגע גדול ממנו אין זה פשיון כי אין שם נגע פושה ואע"פ שפשה קודם הראותו לכהן וסר אותו הנגע הפושה ונשאר הפשיון לבד כשראהו הכהן אין זה פשיון כי אין שם שהנגע הפושה כבר נתבאר זה בד' מנגעים. השני הוא שיהיה הפשיון דבק לבהרת לא נבדל ממנו כי בזולת זה תהיה הויה שנית לא פשיון וזה מבואר בנפשו ומזה יבתאר שראוי שיהיה החלק המגיע מהנגע שיהיה השפיון דבק בו באופן שיהיה ראוי להיות חלק מהנגע כאלו תאמר שייה ראוי לצמיחת ב' שערות כרוחב כבר נתבאר זה כלו בד' מנגעים. השלישי הוא שיפשה חוץ לנגע לא בתוכו אם היה מקום בלתי נגוע וזה כי הפשיון שהוא בתוכו עם שהוא אינו נקרא פשיון לפי הנהוג כבר יתכן שיהיה סימן טהרה כשהיה בשר חי תוך הנגע ופשה הנגע לתוכו ונתמעטה המחייה מהשעור הראוי לה כבר נתבאר זה בד' מנגעים. ואולם כהן בעל מום רואה את הנגעים כי אין זה עובדה לשם יתע' שירוחק בה כהן בעל מום והוא מבואר שלא סרה הכהונה ממנו ולזה יהיה בנו אשר יוליד ראוי לשרת במקדש או הוא בעצמו כשיסור מומו כבר נתבאר זה בספרא. הרביעי הוא שהפשיון לא יתכן שיהיה אלא אחר ההסגר מהכהן הרואה הפשיון וזה כי השופט בפשיון הוא הכהן ויחוייב שתהיינה לו בו ראייות ויראה לו הנגע בשנית יותר גדול ממה שנראה לו בראשונה לא שתהיה הראיה האחת לכהן האחד והשנית לזולתו אך שער לבן ומחיה יתכן שיראו בתחלה בזולת הסגר כבר נתבאר זה בא' מנגעים ומזה יתבאר שאם נתמעט הנגע אחרי שסר מלפני הכהן ואח"כ חזר לשעורו הראשון כשנראה לכהן אין זה פשיון כי השופט בפשיון הוא הכהן בשתי ראיותיו ואליו לא נראה בזה הנגע פשיון כבר נתבאר זה בד' ובה' מנגעים. החמישי הוא שיהיה פושה הנגע למקום ראוי לסוג זה הנגע באופן שיהיו הפשיון והנגע לטבע אחד וזה שאם פשה לראש או זקן או לשחין או למכוה או למה שידמה להם שאינו ראוי לטבע נגעי עור בשר אין זה פשיון כי היא הויה שנית ולזה אמר אם פשה תפשה המספחת בעור ומזה המקום יתבאר בכל סוגי הצרעת שהבדילה התורה קצתן מקצת שאינם פושין זה לתוך זה ולזה גם כן יתבאר שאין מצטרפים זה עם זה להשלים שיעור הנגע כבר נתבאר זה בט' ובי' מנגעים ובג' מתוספות נגעים. הששי הוא שיהיה הנגע תחלה ראוי לפשיון מכל צדדיו ואם לא לא

יטמא שנאמר וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ר"ל שיהיה עור הבשר מקיף אותו באופן שיהיה ראוי לפשיון לזה הנגע כבר נתבאר זה השרש בספרא:

השרש הי"ב הוא שנגע הצרעת ראוי שיהיה במקום נגלה ואם לא לא יטמא בו שנאמר וראה הכהן את הנגע בעור הבשר וזה יהיה בעמדו לפניו לפי הנהוג פרט לתוך העין ולתוך האוזן ותוך הפה ותוך הקמטים ותחת הדד ותחת השחי ומה שידמה לזה אך המגולח מהשפתים דינו כדין עור בשר ולזאת הסבה בעינה אין הנגע פושה לתוכו ואין מטמאין משום מחייה ואין מעכבים את ההופך כאלו לבן כבר נתבאר זה בב' מנגעין וראוי שתדע שהנגע שלא היה טמא לאי זו סבה שתהי' וסרה הסבה ההיא ונשאר הנגע ההוא בעינו הנה הנגע ההוא טהור כיון שטהר שעה אחת כאלו תאמר שהיה בעובר וולד או בראש ואחר כך נשר השער ונתגלה הרי זה בטהרתו כבר נתבאר זה בשני מנגעים:

השרש הי"ג הוא שהוא שראוי שיהיה הנגע במקום שיראהו הכהן כלו כאחד פרט לראשי איברים שאין מקומן יושב כגריס כגון אצבעות ידים ורגלים וראשי אזנים וראש החוטם והדומה להם ולזה גם כן אין מטמאין משום מחיה כי היא אינה נראת שם באמצע הנגע אבל נראת כאלו היא חולקת את הנגע לפי שהוא משופע ויורד סביבות המחיה כבר נתבאר זה בששי מנגעים:

השרש הי"ד הוא שיום השביעי עולה לכאן ולכאן בכל הנגעים ואין מסגירין בתוך ימי ההסגר ואין מחליטין בתוך ימי ההסגר אם נולדו לו סמני חלט וזה מבואר מלשון התורה ולא מחליטין המוחלט אם נולד לו נגע ואין מסגירין אותו תוך ימי חלוטו אם נולד לו נגע אחר שנאמר לא יסגירנו כי טמא הוא אבל אם היו בו שתי נגעים וראה זה וחזר וראה זה הרי הוא מותר לומר הרי אתה מוסגר בזה ומוחלט בזה וכן כיוצא בזה כבר נתבאר זה בשלישי מנגעים וכן ההקש בכל מה שידמה לזה:

השרש הט"ו הוא שנאמן הכהן לומר נגע זה פשה או לא פשה או שער לבן זה קדם אחר הבהרת או הפך כבר נתבאר זה בראשון מתוספות נגעים:

השרש הששה עשרה הוא שההופך כלו לבן הוא סימן טהרה כשהיה זה אחר ההסגר או אחר החלט ואינו מטמא אחר כי אם במחיה שנאמר וביום הראות בו בשר חי יטמא בבשר חי מטמא ואינו מטמא בשער לבן וזה מבואר מלשון התורה ואולם הבא מתחלה והוא כלו הפך לבן אם היה בו שער לבן או מחיה מחלטו לטמאה וזה מבואר גם כן מלשון התורה ואם לא היה בו סימן טמאה מסגירין אותו כמו הענין בבהרת קטנה או אם אחר הפטור הפך כלו לבן הרי זה מוחלט משום פשיון וראוי שתדע שאין הבהק נקרא בשר חי לעכב את ההפך כלו לבן וכן ראשי אברים שאין מטמאין בבהרת אם נראה

בהם בשר חי טמא שנאמר והנה נהפך כלומר למראה צרעת ואולם שאר המקומות שאין ראוי' לבהרת אין מעכבין את ההפך כלו לכן כמו הראש והזקן שיש בהן שיער ושחין ומכוה שהן מוציאין לחה והם נקראין מורדין כבר נתבאר זה בשני מנגעים:

השרש הי"ז הוא שהשחין והמכוה שנרפאו רפוי בלתי שלם והוא כשאינו מכות טריות ונעשת עליהם קליפה דקה כקליפת השום ואחר זה נראה בהם נגע צרעת הרי הם מטמאין בנגעם וזו היא צרבת השחין ומחיית המכוה האמור בתורה ואז לא יהיה בהם הסגר אלא שבוע אחד ומטמאין בשני סימנין לבד והא שער לבן ופשיון כמו שנתבאר בתורה וחלקם הכתוב ללמדך שאין מצטרפין זה עם זה ואין פושין זה לתוך זה והנה יקרא שחין מה שנפסד קצת עור הבשר בסבת צמח או מכה שנתחדש שם חום עפושי מבפנים ומכוה יקרא מה שהיה מזה בסבת אש כמו שנכוה בגחלת או מרמץ וכיוצא בהם שבא החום הנכרי שם מבחוץ כבר נתבאר זה בשני מנגעי' והוא מבואר שאם נעשה השחין מכוה או המכוה שחין בטל האחרון את הראשון כבר נתבאר זה בראשון מחולין וכן ההקש בשאר מיני נגעים כאלו תאמר אם נעשה נגע עור בשר שחין או ההפך כאלו תאמ' שנרפא צרבת השחין רפוי גמור והרי הוא עור בשר הנה יבא הדין לפי האחרון כאלו התחיל עתה בעת הראתו לכהן וראוי שתדע שאם היה בכפו צרבת השחין כגריס ובה בהרת כגריס יסגיר אף על פי שאינה ראויה לשער לבן או לפשיון שמא יולד לו שחין אחר בצדה ותוכל לפשות לתוכו כבר נתבאר זה בתשיעי מנגעים:

השרש השמנה עשרה הוא שכל אדם שנשר שער ראשו לאי זו סבה שתהיה אף על פי שעתיד לגדל לאחר זמן אם נשר שערו מהקדקד ולמטה השופע לאחריו עד פיקה של צואר נקרא קרח ואם נשר מהקדקד ולמטה ושופע לפניו כנגד פדחתו נקרא גבח והוא מבואר שאין הקרחת והגבחת מטמאתה בשער לבן אם היה בהם נגע צרעת כי אם אין שם שער מעולם ובשאר המקומות שאין בהם שער יהפכוהו הנגעים ללבן וכן הדין בראש הזקן שלא היה בהן שער מעולם ובשאר המקומות שאין בהם שער אבל מטמאין בפשיון ובמחייה ויש בם הסגר שני שבועות כמו העניין בצרעת עור בשר שנאמר כמראה צרעת עור בשר ואין מצטרפין זה עם זה ואין פושין מזה לזה שנ' בקרחתו או בגבחתו מגיד שהם חלוקים זה מזה והיה זה כן לפי שטבע המקומות האלו הוא מתחלף כבר נתבאר זה בעשירי ובשלישי ובתשיעי מנגעים וראוי שיתבאר מזה שאם נולד שחין או מכוה בקרחת או בגבחת הה יהיה דינם כדין שחין או מכוה אשר בשאר עור בשר אלא שלא יטמאו בשער לבן כבר נתבאר זה ברביעי מתוספות נגעים וכן נגעי הראש והזקן אין מצטרפין זה לזה ואין פושין זה לתוך זה שנאמר בראש או בזקן ואיזהו ראש ואיזהו זקן

מן הפרק של לחי ולמעלה זהו הראש ומן הפרק של לחי ולמטה הוא זקן והוא מלפניו ותח לה החוט מאזן לאזן ומן החוט ולמעלה הוא הראש מן החוט ולמטה הוא הזקן ואולם מאחריו מפיקה של פרקה ולמעלה זהו הראש מפיקה של פרקה ולמטה אף על פי שהוא מגדל שער הרי הוא בעור בשר לכל דבר ואולם מלפניו מחוליא של גרגרת ולמעלה הוא הזקן מחוליא של גרגרת ולמטה אע"פ שהוא מגדל שער הרי הוא בעור בשר כבר נתבאר זה מתוספות נגעים:

השרש הי"ט הוא שהנתק שיהיה בראש או בזקן הוא שיפול השער שבהם מעקרו וישאר מקומו פנוי. וראוי שיהיה זה בידי שמים לא שנתקו אדם וזה מבואר כי אין אז הסבה בו עפוש מה בנגוע שיהיה ראוי מפני זה להיות שערו לקוי כבר נתבאר זה בספרא ובראשון מקדושין התבאר שזה ינהג גם כן בזקן האשה והסריס אם היה בהם שער:

השרש הכ' הוא שהנתקים יהיה בהם הסגר שני שבועות ומטמאים בשני סימנין כפשיון ובשער צהוב לקוי וקצר כשיהיו בו שתי שערות בזה התער בין שיהיה הנתק קדם להם או שיקדמו הן לנתק כי זה מורה על עפוש הדם ושאינו באופן ראוי להוליד שער טבעי והוא סימן טמאה באי זה מקום שיהיה הנתק היו שתי שערות מפוזרות או מקובצות וזה מבואר בעצמו והנה אם היו בו שתי שערות שחורות הרי הם מצילות מהטמאה אלא שאם נשארו שם בעת חדוש הנתק לא יצילו אם לא היה נתק בכל סביבם ראוי לצמוח בו שני שערות ברוחב כי בזולת זה לא יאמר שיהיה זה השער השחור בנתק והתורה אמרה ושער שחור אין בו מגיד שהשער השחור המציל ראוי שיהיה בנתק ואם נולד שם שער שהו' אחר חדוש הנתק מציל באי זה מקום שיתחדש מהנתק כי זה יורה שכבר נרפא הנתק וכבר יתבאר זה בעשירי מנגעים ומזה המקום יתבאר ששעור הנתק כשיעור שני נגעים כשהיה השער השחור באמצע יחוייב שיהיה שם שיעור צמיחת שש שעורות כבג נתבאר זה בספרא:

השרש האחד ועשרים הוא שהנתק שפשה בכל הראש או בכל הזקן הרי זה טהור אפילו נתקבלו אחר החלט או אחר הפטור שנאמר קרח הוא טהור הוא וזה יהיה לפי סדור התורה אחר ההסגר על הנתק אמנם אם בא בתחלה כל ראשו נתוק או כל זקנו יסגיר ואם נולד בו שער צהוב דק יחליט אם לא נולד שער שחור. נולד שם שער שחור בצדו והלך לו אחר זה ונשאר כלו נתוק כשהיה הרי זה טמא משום פשיון כבר נתבאר זה בד' מתוספות נגעי' ובי' מנגעים והוא מבואר ממה שקדם שהשער השחור הנולד בנתקים מציל משער הצהוב ופשיון אף על פי שהלך לו השער השחור שנ' נרפא הנתק טהור הוא כבר נתבאר זה מרביעי מתוספות נגעים וכבר יתבאר במה שקדם שהנתק שהיה חוט

של נתק דבק לו זקקו לפשיון ולשער צהוב דק ושער שחור הנולד שהוא מציל מסימני טמאה אם היה ברחבו כדי צמיחת שתי שערו' אבל השער השחור הנשאר אינו מציל עד שיהיה ברחבו כגריס הקלקי כבר נתבאר זה הרביעי מתוספות נגעים:

השרש הכ"ב הוא שאחר שהסגיר נגע הנתק ז' ימים ולא פשה ולא נולד בו שער צהוב לא שער שחור מגלח סביבות הנתק ואינו מגלח מה שהיה מהשערות את הנתק כדי שיכיר אם פשה ולזה יחוייב שיניח שני שערות סביב לו כבר נתבאר זה בג' ובעשירי מנגעים וראוי שתדע שתגלחתו כשרה בכל אדם שלא נאמר וגלחו הכהן והיא כשרה אפילו שלא בתער ואף על פי שהיה נזיר הרי זה מגלח שנאמר והתגלח והוא מבואר שאם הסגירו ולא גלחו הרי זה מוסגר שהרי בשבוע ראשון עליו להכיר אם פשה אף על פי שלא גלח כבר נתבאר זה ברביעי מתוספות נגעים:

התועלת הו' הוא במצות והוא מה שצוה שלא יגלח השערות שהן סביב הנתק כדי שיכיר הכהן אם פשה הנתק שנאמר והתגלח ואת הנתק לא יגלח ולזה חוייב כמו שזכרנו שישאיר שני שערות בכל סיבות הנתק והתועלת בזאת המצוה הוא מבואר ומזה המקום נלמד שהתולש סימני טמאה עובר בלא תעשה וזה שאם הזהירה התורה שלא יגלח השערו' ההם כדי שלא תנעול דלת בחינת הפשיון אם יהיה שם בפני כהן כ"ש שתזהיר מהשחית סימני הטמאה עצמם וזה מבואר בנפשו כבר נתבאר זה בי' משבת ובספרא וכן ההקש בצרעת בגדים ובבתים כבר נתבאר זה בשלישי מתוספות נגעים והוא מבואר שהתולש סימני טמאה אחר החלט לא יטהר מפני זה כי לא תהיה מפני זה ראיה שנרפא הנגע אם לא יתבאר באופן אחר שכבר נרפא ואולם אם נשחתו מעצמם בזולת כוונה כגון שנשא משא על כתפו שיש בו צרעת והלכו סימני טמאה הרי זה טהור כבר נתבאר בשלישי מנגעים ובשלישי מתוספות נגעים:

התועלת הז' הוא במצות והוא מה שצוה שיהיה המצורע ידוע לכל כדי שירחקו האנשים ממנו ולזה גם כן צוה שישב חוץ לשלשה מחנו' שנאמר והצרוע אשר בו הנגע בגדיו וגו' בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ולפי שכבר אמר איש צרוע הוא שהוא מורה שאינו דבר באשה למדנו כי לענייני הנזכרים בזה שאין האשה ראויה בהם כמו האיש לא ישוה בהם דין האשה לדין האש ולזה יתבאר שאין האשה פורעת ופורמת ואינה עוטה על שפם אבל יושבת חוץ לעיר ומודיעה לכל שהיא טמאה ובכלל הנה כל טמא יחוייב שיודיע לכל שהוא טמא שנ' וטמא טמא יקרא. והוא מבואר שפריעה ופרימה נוהגת אפילו בכהן גדול אם היה מנוגע והוא מבואר עוד שדין הקטן ודי' הגדול שוים בענייני הצרעת והטמאות שינהגו מנהגו וראוי שתדע שאלו העניינים מהפריעה והפרימה ועטיה על

שפם והנמשך להם הם נוהגים כל ימי הנגע בו אבל אם נרפא נגעו או סר בלא מתכוין או אם סר אפי' במתכוין אם נולד שם אחר זה סימן מורה שכבר נרפא כאלו תאמר שהיתה לו בהרת והוחלט בה לטמאה וקצצה בצמצום ואחר זה פרחה הצרעת בכל גופו אין דבר מאלו הדברים נוהג בו שנאמר כל ימי אשר הנגע בו כבר נתבאר זה כלו מספרא ולפי שאמר בזה המקום בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ואמר בכהן גדול על ענין האבל את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום שמורה ששאר האבלים חייבים בזה למדנו שכל דיני האבל נוהגין במצורע המוחלט והיה זה כן כדי שיתן אל לבו שבסבת חטא מה קרה לו הענש אשר הוא כמו מיתה כמו שאמר במרים אל נא תהי כמת כבר נתבאר זה בשלישי ממעוד קטן וראוי שתדע שהמצורע הוא מטמא באהל שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו מגיד שמושבו הוא טמא וכבר נלמד שזה הדין נוהג גם כן במצורע מוסגר ממה שאמר כדומה לזה בבית המנוגע והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו וגומר. הוא מבואר ממה שאמרנו מענייני הטמאות שהאדם המנוגע הוא יותר ראוי בזה הדין אך לא ישלחוהו מחוץ למחנה אם לא היה מוחלט ואולם התגלחת והצפורים ושאר דברים שזכרנו לא ינהגו אלא במצורע מוחלט שנאמר בזה העניין ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וגו' מגיד שהמנוגע הוא אז מחוץ למחנה כבר נתבאר זה בשמיני מנגעים ובראשון ממגלה וראוי שתדע שהשלוח חוץ למחנה ינהג בארץ ישראל לבד בעיירות המוקפות חומה כי הם אשר להם חוץ כבר נבתאר זה בראשון מתוספות כלים וראוי שתדע שהמצורע מטמא בטמאת הזב והזבה רוצה לומר שהוא מטמא משכב ומושב אפי' תחת האבן ומטמא בהיבט כמו הזב ואינו צריך לומר הוא מטמא במגע ובמשא וזה כלו למדנו ממה שמצאנו שהחמיר במצורע שיהיה מטמא ביאתו לבית כל אשר בבית בין אדם בין כלים כבר נתבאר זה בראשון ובי"ג מכלים ולפי שאמר מושבו למדנו שאם לא נתישב שם ר"ל שלא עמד ולא ישב שם תחת האילן או תחת האהל אבל עבר דרך שם לא נטמא כל אשר תחת האהל שאין אני קורא לזה שיהיה זה מושב כבר נתבאר זה בשלש עשרה מנגעים. התועלת הח' והט' הוא במצות והוא מה שצוה לטהר המצורע המוחלט בתגלחת וצפורי וכל אחד מאלו הדברים הם מצות עשה לפי מה שזכר הרב המורה ובזה עיון וכבר נתבאר התועלת בזאת המצוה במה שקדם ואולם שרשי המצות הם י"א:

השרש הראשון הוא שיהיו הצפורים לקוחים לשם המטהר מטמאת צרעת שנאמר וצוה הכהן ולקח למטהר וגו' לפיכך אם היו לקוחים לשם מטהר אחר מותר לטהר בהן מטהר

אחר והמשל שאם היו לוקחים לשם איש מטהר בהם את האשה או בית המנוגע או הפך כבר נתבאר זה בספרא:

השרש הב' הוא שיהיו צפורי דרור וזה נלמד ממה שאמר ושלח את הצפור החיה על פני שדה ואם לא היה הצפור דרור הרי הוא משולח מעצמו כשיעזבהו ואין צרי שישלחהו ושלא תהינה טרפות שנאמ' שתי צפורים חיות טהורות לפיכך אם נמצאה אחת שאינה דרור או שהיא טרפה יקח זוג לשני כי מפני שאמר שתי צפורים והאחדים הנמנין בזה האופן הם מסכימים הנה יחוייב שיהיו שני אלו הצפורים ממין אחד ושיהיה כל אחד מהם חי כבר נתבאר זה בי"ד מנגעים וצריך גם כן שתהינה טהורות לא טמאות כבר נתבאר זה בספרא:

השרש הג' הוא שישחוט הצפור האחד בתך כלי חרס אשר נתן בתוכו מים חיים כמו הענין במי חטאת כדי שתהיה דם הצפור השחוטה על מים החיים שנ' בדם הצפור השחוטה על מים החיים וראוי שיהיה שעור המי' באופן שיתכן מה שהוגבל לטבול בהם בזאת הטהרה כבר נתבאר זה בי"ד מנגעים ולזה הוא ראוי שיהיה ממצה דם השחוטה עד שיהיה דמה נכר במים כבר נתבאר זה משני מסוטה:

השרש הרביעי הוא שיקח עץ ארז שיהיה בשעור יוכר בו שהוא עץ ארז ואזוב שאין לו שם לווי ויהיה בתאר שיוכר בו שיהיה אזוב ושני תולעת שיהיה גם כן בשעור לקשור משיריו הצפור החיה עם עץ הארז והאזוב ושני התולעת ויקיף לצפור החיה ראשי האגפים וראשי הזנב כדי שלא תפרכס ותזה מעצמה כי המכוון הוא שיהיה הכהן הוא המזה על המטהר לא שיזה הצפור מעצמו ויטבלם אחר כן בדם הצפור השחוטה אשר על מים החיים ויזה מאלו הד' הטבולין שבעה פעמים על אחורי ידו של המטהר מן הצרעת כבר נתבאר זה בי"ד מנגעים:

השרש החמישי הוא שא נשפך הדם קודם הטבילה וההזאה שזכרנו תמות המשתלחת יקח שתים אחרות כי לא באה לכלל שלוח ואת מתה משתלחת קודם הטבילה והזאה יקח שתים אחרות וזה מבואר בנפשו כבר נזכר זה בי"ד מנגעים:

השרש הששי הוא שלוח הצפור החיה יחוייב שיהיה מתוך העיר אל פני השדה לא כנגד ים או מדבר שנ' אל מחוץ לעיר אל פני השדה כבר נתבאר זה בשני מקדושין ובי"ד מנגעים והוא מבואר מזה שאם שלחה וחזרה שצריך לשלחה אפילו כמה פעמים בדרך שתהיה משולחת בעת התגלחת שנאמ' ושלח את הצפור החיה וגו' וגלח את כל שערו:

השרש השביעי הוא שהצווי לקחת הצפורים הוא בכהן והלקיחה בכל אדם וכן שחיטת הצפור והטבילה בדם הצפור והזאה והתגלחת הוא בכהן כמו שביארנו ואולם השלוח

לצפור החיה הוא בכל אדם הוא מבואר מהשרשי' הכוללים שאלו העניינים שיחוייב היותם בכהן יהיו נעים ביום ולא בלילה כבר נתבאר זה בספרא:

השרש השמיני הוא שתגלחת המצורע הוא שהכהן מביא תער על כל בשרו הנראה ואפי' בית השחי ובית הערוה ולא נאמר ראשו וזקנו וגבות עיניו אלא למעט השער שבתוך החוטם לפי שאינו נראה כבר נזכר זה בשני מסוטה:

השרש התשיעי הוא שאחר שגלח וכבס בגדיו וטבל טהור מלטמא בביאה ויכנס לפנים מהחומה ואולם לשאר העניינים הרי הוא בטמאתו הראשונה כי התורה ביארה שהטהרה אשר תהיה לו בזולת הטבילה הוא שיבא אל המחנה ולזה הוא מבואר שהוא טהור מלטמא משכב ומושב ואולם מה שאמר שישב ז' ימים חוץ לאהלו הוא לאסור לו תשמיש המטה כי הוא מזיק לבעלי זה החלי ולפי שה ההיזק אינו במצורעת באופן שהוא במצורע לא נלמד מזה שתהיה המצורעת אסורה בתשמיש המטה כבר נתבאר זה בי"ד מנגעים וכבר יתבאר שבאלו השבעה ימים הוא מטמא כלים במגע שנאמר יכבס בגדיו ולזה הוא מבואר שהוא אב הטמאה לטמא אדם וכלים במגע כר נתבאר זה בראשון מכלים והיא התגלחת השנית היא כמו התגלחת הראשונה ובכלל אם שייר שתי שערות לא עשה כלום שנאמר כל שערו כבר נתבאר זה בי"ד מנגעים:

השרש הי' הוא שטהרת המצורע אינה אלא בכהן והוא מטהרו אע"פ שהוא זב או טמא מת מכיון שאינו מצורע שנאמר והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואם היה הכהן מצורע הרי אני קורא בו מיטהר לא מטהר כבר נתבאר זה בשמיני מתוספות נגעים:

השרש הי"א הוא שהצפור השחוטה היא אסורה בהנאה כי התורה לא הגבילה שתאכל בכלל הנה יראה שהיא הפך המשולח ואולם המשולחת מותרת בהנאה כי התורה לא אמר' שישלח להקלה ולזה תהיה השחוטה אסור' ולפי שהמשולחת משולחת על פני השדה הנה אם כן השחוטה נקברת שם לפני המצורע כבר נתבאר זה בשני מקדושין ובי"ד מנגעים:

התועלת העשירי הוא במצות והוא שצוה שיהיה הבגד המנוגע טמא וכבר נתבאר התועלת המגיע מזאת המצוה במה שקדם ואולם שרשי זאת המצוה הם שמנה:

השרש הראשון הוא ששעור נגע הבגדים הוא כגריס כמו הענין בנגעי אדם כבר נתבאר זה בי"א מנגעים:

השרש השני הוא שג' סימני טומאה יש בבגדים והם ירקרק שהוא ירוק מאד ככנף הטוס והאדמדם והוא אדום שבאדומים והפשיון ובר נתבאר תנאי הפשיון ומהם נלמד בזה המקום כיצד בגד שנראה בו מראה ירקרק או אדמדם מסגירו ובשביעי רואהו אם פשה

מחליטו ושורף את כל הבגד ואם לא פשה ועמד במראהו או שפשה וכהה משני המראות שהוסגר בהן או שהוסיף המראה להוריק ולהאדים ולא פשה יכבס מקום הנגע ויסגיר ובסוף שבוע שנית שהוא יום י"ג רואהו ואם כהה למראה שלישית הרי זה טעון כבוס והוא טהור ואם נשתנה הנגע למראה אחר כמו שהיה ירקרק ונעשה אדמדם או הפך קורע מקום הנגע ושורף מה שקרע ותופר מטלית במקום הקרע ופוטר שאר הבגד ומכבסו כלו כבוס שני ומטבילו וטהר ואם עמד כמראה שהוסגר בו בתחילה יחליטו ושורף את כלו היה ירקרק ופשה או אדמדם ופשה הרי זה פשיון ושיעור הפשיון הסמוך כל שהוא והרחוק או שחוזר כשהוסר הנגע הראשון שיעורם כגריס כבר נתבאר זה בשלשה ובאחד עשר מנגעים. וראוי שתדע שאלו המראות מצטרפות זו עם זו כבר נתבאר זה בסיפרא:

השרש השלישי הוא שהמכבס את הנגע מכבס את הבגד המקיף את הנגע עמו שנאמר את אשר בו הנגע כבר ביארו זה בסיפרא וכשמכבסים את הבגדים מכבסים אותם בסממנין המעבירין על הכתמים שנאמר אם תכבסי בנתר וכבר נתבאר זה בי"א מנגעים:

השרש הרביעי הוא שהנגע החוזר על הבגד אחר שטלו בו מלית אם חזר עור על הבגד ישרף ומציל את המטלית ואם חזר על המטלית ישרף הבגד עמו ואם טלה מן המוסגר בטהור וחזר הנגע על הבגד המוסגר ישרף והמטלית תשמש את הבגד שהיא תפורה בו בסמנין ר"ל שאם עמד בעינו שתי שבועות או פשה שורפין הכל כבר נתבאר זה בי"א מנגעים:

השרש החמישי הוא שהבגד שבא בתחלה כלו ירקרק או אדמדם יזגיר אבל אם בא כלו ירקרק או אדמדם אחר ההסגר או אחר הפטור הרי זה טהור ואם אחר שכבס פשה ישרף כבר נתבאר זה בחמישי מתוספות בנגעים:

השרש הששי הוא שאין מטמא בנגעים אלא בגד צמר ובגד פשתים כבר נתבאר זה בתשיעי מכלאים והוא מבואר שאם לא היה בו שיעור ראוי להשתמש בו לדבר מה כגון שיהיה פחות משלש אצבעות על שלש אצבעות לא יטמא כבר נתבאר זה בי"ב מנגעים ואין הבגד מקבל טמאת נגעים אם היה צבוע אפילו בידי שמים ואם היו נראים לבנים אפי' ששתים או ערבם צבוע הכל הולך אחר הנראה והנה נתפור הוא כארוג להשלים שעור בגד ואם תפר בגד מטלאים קטנים קצתם לבנים קצתם צבועים ונראה נגע בלבן ונתפשט ללבן אחר אף על פי שהצבוע ביניהם הרי זה פשיון והקש על זה ערב צמר או פשתים עם מין שאינו צמר ולא פשתים כגון צמר גמלים וצמר ארנבים או קנבס או צמר רחל בת עז הולכין אחר הרוב כבר נתבאר זה בי"א מנגעים ובשני מבכורות. ואולם כלי העור מקבלים טמאה פשוטיהן ומקבליהן כשהיו כלי לדבר מה שנאמ' כלי עור

והוא שיהיה מעובד שנ' לכל אשר יעשה העור למלאכה כבר נתבאר זה בספרא והוא שיהיה מעור הב"ח הגדל בארץ כמו הפשתים שגדלין בארץ ואולם אם חבר להם מהגדל בארץ כל שהוא הרי הן מטמאין בנגעים אף על פי שהיה העור צבוע בידי שמים הרי זה מטמא בנגעים ויש פשיון בכלי עור בעוביו כאלו תאמר שפשה הנגע מתוכו לאחוריו או מאחוריו לתוכו כבר נתבאר זה בי"א מנגעים. וראוי שתדע שצמר ופשתים מטמאין בנגעים מיד שיטוו ואף על פי שלא לובן כיון שיש בפקעת כדי לארוג ממנה שלש על שלש שתי וערב בין שהיתה כלה שי או ערב היתה הפקעת מחוטין פסוקין אינה מטמאה בנגעים ואם היו שני פקועיות וחוט אחד מחברתן ונראה אחד כשתיהן שתיהן טמאות ואם נראה כאחד לבד היא לבדה טמאה וכן העניין בארוג אם השתי עומד המחובר לו ואם פשה מזה לזה שניהם טמאים כבר נתבאר זה בי"א מנגעים:

השרש הז' הוא שהבגד המוסגר הוא מותר בהנאה אך המוחלט אסור בהנאה כי התורה חייבה שריפה לבגד המוחלט ולזה הוא מבואר שאם נתערב באחרים כלן אסורי' וכן אם חלקו לטלאים פחותין משלש על שלש כבר נתבא זה מי"א מנגעים:

השרש הח' הוא שהבגד המנוגע בין מוסגר בין מוחלט אם בא אל הבית טמאהו וכבר יקרא בא אל הבית אם בא רובו שם וכן אם נכנס כזית ממנו טמאהו שנאמר אל נא תהי כמת כמו שהמת מטמא בכזית כן הענין בצרעת כבר נתבאר זה בי"ב מיבמות ובי"ג מנגעים:

התועלת הי"א הוא במצות והוא מה שצוה שיביא המצורע קרבנותיו אחר שיטהר וכבר בארנו התועלת בזה במה שקדם ואולם שרשי זאת המצוה הם א':

השרש הראשון הוא שהמצורע עומד חוץ לעזרת ישר' כנגד פתח המזרחי ומכניס ידיו לעזרה לסמוך על האשם אחר שהניפו הכהן עם לוג השמן כבר נתבאר זה בי"ד מנגעים ובשלישי מזבחים ובששי ממנחות:

פרק טז

פסוק א

פרשת אחרי מות

ואולם למה היתה זאת הכפרה בזה האופן הנה ראוי שנאמר בזה לפי מנהגנו והשגתנו ואם יש בזה מן העומק והקושי החזק. ונציע תחלה ונאמר כי מזבח הקטרת מורה על המציאות וההויה וקטרת של בין הערבים מורה על ההפסד כמו שהתבאר בפרשת ואתה תצוה והיו ממנה ארבע קרנות להורות על שההפסד לא יקרה לאדם מצד צורתו אך יקרה לו מצד ההיולי והם היסודות אשר בהמזגם קבל אלו הצורות קצתם באמצעות

קצת והנה הקטרת אשר יקטירו עליו מור' על השכל ההיולאני אשר מדרכו שיתעצם במה שיריח האדם מאלו דברים המוחשים רוצה לומר מאופן החכמה אשר ביצירתם כשיופרדו מהם המשיגים ההיולאנים והנה השכל יקח זה המושג מהחוש והדמיון ויפשיטהו ממשיגיו ההיולאנים ובזה האופן ישוב המושכל בכח מושכל בפועל כמו שישים האש מצד הפרדה בקטרת אשר היה מורח בכח מורח בפועל ומזה האופן היו הסמים משל למושכלות כמו שבארנו בפירוש שיר השירים וזה המשל נכפל שם הרבה. והנה המנורה מורה על האופן שיוצא בו השכל ההיולאני מהכח אל הפעל מצד מה שתבין לו הנפש המרגשת והמדמה מהמורגשות כמו שביארנו בפרשת ויקחו לי תרומה ולזאת הסבה המנורה יותר קרובה לקדש הקדשים ממזבח הקטרת ולזאת הסבה היתה בפרכת צורת כרובים להעיר כי מה שבמונרה הוא הערה להשגת השכל ההיולאני שכל בפועל באופן שיהיה במדרגת הכרובים שהם שכלים נבדלים משיגים עצמותם ולזאת הסבה גם כן היתה המנורה מאירה למול קדש הקדשים ששם הכרובים פורשי כנפים למעלה ולפי שההשלמה בזה האופן לשכל היא יותר חזקה בעת המורה על ההפסד וחולשת הכוחות הגופיות והוא עת הזקנה והישישות כמו שנזכר בספר מלחמות יי' הנה העת שנתחנך בו המנור' בערב כמו שביארנו במה שקדם. והנה הכרובי' אשר בקדש הקדשים מורה על השכל הנקנה והשכל הפועל והנה השפע שיקבל השכל הנקנה מהשכל הפועל הגיע בנבואה ולזה היו פניהם איש אל אחיו אל הכפורת אשר על הארון להעיר על אפשרות הגעת הנבואה כי התורה נתנה על יד נביא ואם לא יאמן בנבואה תפול כל התור' וכבר התבאר בספר מלחמו' יי' כי המזגים יתחדשו במורכבות מפני מה שיתחדש מההתמזגות מה שיושפע מהכוכבים באמצעות ניצוציהם לפי מה שנתן להם השם יתע' מהכח ביום הבראם וכמו שיתחדש מההתמזגות כחות הגלגלים אלו המזגים המקבלים כפי כח ככב מהכוכבים ההולכי' ולפי מקומותיו מגלגל המזלות כן יתחדש ממניעיהם שכל הוא נימוס מהשיתחדש מהמזג כחותיה' ובאמצעותו ינתנו הצורו' באלו הדברים ההוים והוא השכל הפועל לפי מה שביארנו שם הנה זה מה שראינו להציעו בזה המקום קודם נתינתנו הסבו' במה שנזכר בזאת הפרשה ואחר זאת הצעה נאמר שכבר היה מן ההכרח שיהי' שם מה שיעיר שכבר יכפר השם יתעלה לחוטא כל עונותיו לא השגגות לבד וזה שאם יחשוב האדם שלא יתכפרו לו כמו אלו העונות יהיה מגיע מזה הפסד נפלא וזה שהחוטא מפני האמינו שלא יכפרו לו עונותיו ואם יכבס כתמי חטאיו בנתר התשובה והמעשים טובים הנה נתיאש מן הטוב ולא ישתדל בתקון מעשיו ודעותיו בראותו שכאשר אבד אבד ולזה סבב השם יתע' שיהיה שם יום אחד שיתכפרו

בו כל העונות אחר השבר לב החוטא והכנעו בצום ובתשובה ולפי שזה הענין גדול וקשה ראוי שלא ישלם כי אם על יד היותר נבחר כי ליור נכבד יחסו הפעולות היותר גדולות בסוג ההוא ולזאת הסבה בעינה חייב שיהיה זה גם כן בנכבד שבמקומות והנה היתה זאת העבודה בבגדי לבן כי לגנות מה שיכפר עליו באלו העבודות היה בלתי ראוי שישלם הכבוד בזה הקרבן ולזאת הסבה בעינה היה הפר והשעיר נשרפים בזה האופן המגונה חוץ לג' מחנות והיה גם כן מת השעיר המשתלח בתכלית הגנות ובמקום שאין בו הנאה כלל שנאמר אל ארץ גזרה עד הגיע מהגנות בו שלא יוקח דבר ממנו לעבוד בו שום עובדה באופן מהאופנים והנה היה חטאת הכהן פר וחטאת ישראל שעיר לסבה בעינה שהיה חטאת כהן משיח פר וחטאת נשיא שעיר וזה היה לגודל מעלת הכהן כמו שביא' שם עד שהנכבד שבב"ח הוא אצלו בתכלית הפחיתות לחוזק המשכו אל השכל ומאסו ענייני החמר ולפי שכפרת שני השעירים היתה מיוחדת למה שיכפר עליו הפר היה ראוי שיוקחו שניה' יחד לכונה ההיא ולזה לא יתבאר אז אי זה מהם יכפר על הטמאה ואי זה מהם יכפר על כלל העונות ואולם יתברר זה באמצעות נתינת הגורל על יד הכהן הגדול לישב יותר בנפשותינו על שה מכפר על הטמאה וזה מכפר על כלל העונות כאלו היה מוגבל מהשם יתעלה מה שנתברר מפני הגורל כמו שאמ' בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו והנה היה המכפר על הטמאה ליי' מה שאין כן במכפר על כל העונות לפי שהעברה אשר בטמאה איננה מצד הענין בעצמו אבל היא כמו שביארנו שהיא להעיר על מציאות הצורה כדי שנעמוד מזה על מציאות השם יתעלה ולזה היה קרב ממנו דבר מה לשם יתעלה מדמו וחלבו ואולם המכפר על כלל העונות לא היה ממנו קרב לשם יתעלה כי אותם העונות מרוחקין מצד עצמותם וכל שכן הזדון בהן שיהיה השעיר ההוא מכפר עליהם והנה יטבול הכהן בכל עת שילבש בגדים להורות שהמכוון מהעבודה כלה שיתנקה מטמאות החמר ומהמרי המיוחס לו ולהורות על חוזק מעלת המכפר הזה בנקיות והנה היו לפי מה שאחשוב שני מיני אלו הטבלות הנזכרות לכונות שונות וזה שהטבילה תהיה בלבשו בגדי לבן הוא להעיר על חוזק טומאת הדבר שיכפר עליו וחלאתו ולזה יצטרך המכפר עליו לתכלית הטהרה כדי שיהיה נכון לטהר כמו זאת הטומאה הנפלאה והטבילה אשר תהיה אחר הפשיטו בגדי לבן הוא להעיר על חוזק טמאת מה שיכפר עליו וחלאתו ולזה כאלו השיגהו דבר מצטרף ליטפל עליו ולזאת הסבה היה שורף הפרים והשעירים הנשרפים טמא. והנה היתה הטבילה במקום קדוש כדי שתשלם העבודה הזאת הנכבדת בזולת יציאת בית המקדש כדי שלא יראה שהניח עניין העבודה ויצא חוץ למקדש וזה ממה שיוסיף כוונה לכהן

בענין זאת העבודה והנה אחר שישחט כהן הגדול חטאתו יקטיר קטרת סמים דקה מבית לפרכת כי שם הדברים המורים על השכל שהוא בפועל והוא שכל הנקנה והנה תהיה הקטרת יותר דקה מהקטרת אשר יקטירו על מזבח הזהב לפי שהקטרת ההיא תורה על הכנת השכל היולאני ושכבר תצא אל הפועל וזה אמנם יהיה בהתלמדות וחקירה ואמנם הקטרת אשר יקטיר לפני לפנים מורה על השכל שיצא אל הפעל אבל יעתק מהעדר ההשתמשות בהשגתו אל שישתמש בהשגתו וזה דבר יותר קל מאד מהתלמדות ולהעיר על זה העניין היתה הקטרת ההיא יותר דקה כי אז ימשול בה האש בקלות יותר מהיר ותעלה עשנה בקלות והיתה הקטרת ההוא מלא חפניו כי השכל הנקנה הוא מה שהשיגה ידו במושכלות והיתה הכונה בהקטרת הכהן הגדול זה הקטרת לפני לפנים הוא להורו' שהוא ינהיג עצמו לפי מה שיחייבהו השכל הנקנה הלקוח ממה שיתנו מריחם אלו הדברים המוחשי' אשר בכאן אשר בא מהסידור והיושר ומהפלגת חכמת השם יתעלה והשפעתו הטובות הנפלאות מה שלא יעלם ובזה האופן יתנהג בדרכי השם יתעלה ויהיה זה סבה אל שישמר מהחטאים אשר סבתם הנטיה מהשם יתעלה ולפי שזה השכל ר"ל השכל הנקנה יעלה למעלה אל הנבדלים ויתאחד בזה ובזה האופן תגיע הנבואה אשר תביא ההאמנה בה להאמין בתורה הנה יעמד שם הכהן הגדול עד שיכסה ענן הקטרת אשר הכפרת עליו הם הכרובים כי מזה יעמוד על זאת הכונה ולזה חויב שיהי' בקטרת מעלה עשן כדי שיהיה מוחש עליית זה העשן לזה המקום ושיהיה העשן המורה על השכל הנקנה מורגש עם שזה יתבאר ממנו ששלמות זאת השפעה תהיה גם כן מצד הכח כאשר על הכפרת המעיר על השכל הפו על באמצעות הדברים המוחשי' אשר סמי הקטרת מעירים עליהם כמו שזכרנו במה שקדם והיה זה גם כן אצל התורה שהיתה בארון כי גם היא מישרת אל זאת ההשפעה הישרה נפלאה כמו שביארנו בתחלת זה הספר והנה לא היתה התורה מעכבת זה כי ההישרה אשר היא מצדה על צד היותר טוב לא שתהיה מהסבות ההכרחיות בזאת ההשפעה והנה יזה אחר כן מדם הפר על הכפרת הזאת אחת ולפני הכפרת שבע הזאות להורות כי מחשובתיו ותשוקותיו ופעלותיו המסודרות מגלגל המזלות ושבעה ככבי לכת לפי מקומותיהם מגלגל המזלות אשר בם באופן מה סבה הרבה מהחטאי' והפשעים ואם היה זה במקרה כמו שביארנו בספר מלחמות השם הנה ינהיגם לפי מה שיתנהו השכל השופע מה' ית' אשר הגיעה ממנה התור' וכאלו יתנקה השלם בעל השכל הנקנה מחטאיו בזה האופן ויהיה שכלו נקי מהחטאים אשר חטא ומחלאתם ולזה היתה זאת ההזאה באצבעו הימנית להעיר שיכוין בפעלותיו ודעותיו כלם שיהיו אל הימין לא נוטות ממנו ואח"כ ישחט שעיר

החטאת אשר לעם ויזה ממנו בזה האופן בעינו אלא שלא יכפר בו שם כי אם על ענין הטמאה אשר אין המרי בהם מרי מצד עצמותם אלא מצד מה שכהן מההישרה לשכל בדעות האמתיות והיה זה כן כי גדלו עונותיהם מאד ובהם מהרחוק מהשם יתע' זה הקרוב הנפלא ואולם הכהנים למעלתם בעיון ובתורה הנה יהיו חטאיהם מועטי' וקלין ולזה יכפר עליהם יחד הפר בזה המקום הנכבד כי הם אם היה שיחטאו לא יהיה בחטא ההוא מהרחוק מהשם יתעלה הרבה כמו שהוא ראוי בחק השלמים. והנה לא תהיה טענה עלינו בזה אם לא היה שימצאו כהנים בלתי שלמים בזה האופן כי התורה אמנם תדבר בענינים מצד המציאות אשר ראוי שיהיו בו לא מצד הפעל כמו שהצענו בשרשים הכוללים. ואולם המון העם יחטאו הרבה וראוי שיהיה שם מה שיעירם על שאלו החטאים ראוי שירוחקו מאד כדי שישובו מחטאם ויכנע לבבם ולזה ימות השעיר הנושא אלו העונו' בזה האופן המגונה שלא יגיע בו תועלת ובמקום שלא יגיע ממנו תועלת להעיר כי החוטא המחזיק בחטאים ההם לא יהיה במציאותו תועלת כלל ולהורות שאלו העברות יהיו מועטות בכהנים לפי הראוי בהם לא זכרה התורה בביאור ענין הטמאות והחטאים כי אם בישראל. ואמר וכפר על הקדש מטמאות בני ישראל והתודה עליו את כל עונות בני ישראל את כל פשעיהם לכל חטאותם ואמנם בכהנים לא זכר זה אבל אמר וכפר בעדו ובעד ביתו והנה לזאת הסבה ג"כ היה ראוי שיהיה חטאת הכהנים יותר נכבד כי אין להם חטאין באופן מהגנות אשר ימצאו להמון העם ואחר כך יזה כמו שאלו ההזאות על הפרכת ולפני הפרכת מדם הפר תחלה ואחרי כן מדם השעיר לפי שבז' העניין יש הבדל גם כן בין הכהנים והעם וזה כי המקום ההוא מורה על ההשתדלו' במה שיצא בו השכל ההיולאני מהכח אל הפעל ולזה היתה שם המנורה והיו בכפרת הכרובים כמו שביארנו במה שקדם והוא מבואר שכמו שיש הבדל נפלא בין היחידים והממון בשכל הנקנ' כן יש הבדל נפלא ביניהם בהשתדלות בדרכים אשר הם הצעה להגעתו ואולם ההזאות אשר תהיה על מזבח הזהב להיותו מורה על מציאו' השכל ההיולאני והיה מציאות זה השכל שוה באנשים כלם הנה לא תהיה לכהני' לבד ולישר' לבד אבל תהיה להם יחד כשיערבו דם הפר ודם השעיר והנה כשיהיה על קרנות המזבח שהו' מור' על היסודו' שהם סבת ההפסד להעיר שיתנקה זה השכל ההיולאני מטמאת החמר ואח"כ יזו שבע פעמים על שטחו אשר בו יוקטר הקטרת המור' על הכנת זה השכל בהשגה להורו' שזה השכל יתנקה מהמחשבות והתשוקות והפעולות המסודרות לו מהגרמים השמימיים באמצעות החומר שיהיו סבה באופן מה לטעותו בהשגותיו ודעותיו והנה בהזאה הנעשית לפני לפנים ובפרכת שהיא אחת ואחר כן

שבעה הערה על זה השכל הפועל שהוא נאצל מן השם יתעלה באמצעות מניע גלגל המזלות ומניעי ככבי לכת כמו שהצענו. והנה לא יהיה אדם באהל מועד בבאו לכפר בקדש כדי שישלם לו ההתבודדו' ויהיה יותר מוכן מפני זה להשיג הסבה אשר בעבורה צותה התורה זה ולזאת הסבה בעינה חוייב שלא יהיה אדם בין האולם והמזבח בבאו לכפר על אהל מועד וראוי שתדע שהשכל ההיולאני נפסד וכן ההשתדלות אל הפעל מאלו הדברים המוחשים כי בהפסד הנפש המרגשת יפסדו כחותיה אשר בהם תעזור אל השכל ההיולאני בהשגתו ולזה לא יהיה אחר המות תוספת שלמו' לשכל הנקנה כי אבדו כליו אשר בהם יוכן לו זה ולזאת הסב' היה במזבח הקטרת ובמנורה מה שיורה על ההויה וההפסד כמו שביארנו בפרשת ואתה תצוה ואמנם השכל הנקנה אינו נפסד כמו שביארנו בספר מלחמות ה' ולזה לא היה בו מה שיורה על ההפסד אבל היתה הקטרתו בבקר לבד שהוא מורה על ההויה כמו שביארנו בפרש' ואתה תצוה ולהעיר של זאת הסבה לא היתה הקטרתו כי אם בבקר היה ראוי שיהיה הסרת הכף והמחתה מקדש הקדשי' בעת הקטרת הקטר' של בין הערבים להעיר אז הכהן המקטיר זה הקטרת על ההבדל שיש בין שני אלו המיני' מהקטרת כי זה לא יוקטר בעת הערב כמו העניין בקטרת אשר יקטירו על מזבח קטרת הסמים ויתעורר מפני זה אל מה שכונה התורה בזה והנה לא היתה הקטרת זה הקטרת המורה על השכל הנקנה כי אם פעם אחת בשנה למעוט המצא זה העניין בשלמות להמון האנשים. ולזה תמצא האנשים שלמי השכל מעטי המספר והנה היתה זאת ההקטר' בחדש השביעי שיכנס בו השמש במזלות הדרומיי' שיש בו רושם אל ההפסד כמו שיתבאר בטבעיות לפי ששלמות זה השכל הוא נמצא יותר עם חולשת כח הגו כמו שביארנו בספר מלחמות ה' ובביאורנו לספר הנפש וכבר היה זה בעשור לחדש להורות על שמספר השכלים הנבדלים הם עשר' והעשירי הוא קודש והוא הש"י והנה היה היום ההוא אסור בהתעסקו' בצרכים הגופיים והמחוייב בענוי נפש כדי שיכנעו יותר ויעשו תשובה כי בה תלוי עניין הכפרה כמו שביארנו ולזאת הסבה היתה התרועה בר"ח הזה כמו שיתבאר במה שיבא ובכאן נשלמה הסבה במה שנוהג ביום הזה מהעבודות ויתר העניינים והוא נפלא מאד ומסכים לענייניהם עד שנעיין זאת העבודה מכל צדדיה יעיר במה שאין ספק בו שהכונה בה הוא מה שזכרה וזה הוא מסגולות האמת ר"ל שהוא מעיד לעצמו מכל צד ומכל פנה:

והנה זכר בתחלת סדר עבודת יום הכפורים שהוא הולך במדרגת ההשלמה לענייני הקרבנות והטהרות כמו שהתבאר מדברנו וכבר התבאר מענין העבודה ההיא שהיא היתה במקום מיוחד וע"י איש מיוחד ולא היתה כי אם פעם אחת בשנה וכי זה כלו ממה

שיישיר אל שאין בכאן כי אם אלוה אחד ולא לבדו תהיה העבודה ולזה סמך לזה האזהרה מעשיית הקרבנות בזולת המקום המיוחד אף על פי שיעשהו להשם כי זה אולי יביא להאמין רבוי באלהות ולזה תמצא בישראל כשהיו עובדים ע"ז שכבר היתה עבודתה נעשית בכל אחד ממקומותיהם כמ"ש כי מספר ערֵיך היו אלהיך יהודה ולפי שהזביחה שהיתה נהוגה בזמנים ההם לשדי' לא היה בעניינה עבודה אחרת זולת השחיטה שהיתה נעשית לכונה שיתחברו עם השדים ויודיעום העתידות כמו שזכרנו הנה זכר זאת האזהרה אחר הזהרת שחיטת קדשים בחוץ ואחר שזכר זאת הזהיר מהעלאת הקרבנות חוץ לעזרה ואף על פי שיקריבום לשם יתעלה לסבה שזכרנו והוא לישב יותר בלבנו אמונ' הייחוד ואחר כך הזהיר האזהר' מאכילת הדם כי בזה תשלם יותר הכונה אשר בעניין הקרבנות כמו שזכרנו כי בזה יגדל ענינו בעיני האנשים ולזאת הסבה צוה לכסו' דם חיה ועוף עם שבו תועלת להרחיק שלא יזבחו זבחיה' לשעירי' כמו שביארנו ואחר שנשלם לו זה בא להשלי' דין טמאה אחת לא זכרה עם שאר הטמאות והוא טמאת נבלת עוף טהור לפי שענינה נבדל משאר הטמאות וזה שהיא לא תטמא מצד שנעדרה צורתה מפני כי צורתה רחוקה מאד מצורת האדם ולזה לא ינהג בעוף טמאה כמו שינהג בחי ההולך ואמנם תטמא מצד שנעדר ממנו תועלת ההזון לבעלי התורה ולזה לא תטמא אלא בהיותה בבית הבליעה וידמה כי סמך ענייניה לענין הדם כי הדם אינו בעצמותו בלתי נאות למזון אבל הוא היותר אמתי במזון כשהיה חלק מהב"ח ואולם יקרה לו שיהיה בלתי נאות למזון מפני קלות הפרד ממנו החלק האוירי והאשיי ולזה יהיה ארציי בעת שיזון האדם ממנו ובלתי נאות להזון ממנו כמו שהתבאר בספר ב"ח הנה אם כן ענין הדם אשר הוא רע הוא מפני טבעו בעת התאכל לא מפני טבעו בעצמותו וסמך עניין העריות לענין הטמאות כי הם גם כן להרחקה מהנטיה מהחסרונות החמר שהוא סבת הטמאה עם שכבר יקרה בהרבה מהם שיעדר מהמשגל ההוא התועלת אשר בעבורו הוכן זה הכח לאדם והוא מבואר במשכב זכור ובמשכב הבהמה וזה יקרה ג"כ הרבה משאר העריות כי אשר ישכב עם שאר בשרי ישתדל לכסות קלונם שלא יהיה מהמשכב ההוא פרי עם שיקרה מזה שאר הפסדים שזכרנו והנה זכר עניין העריות בהדרגה וזה שהוא הקדים ערות אב לערות אם כי יחס הולד לאב יותר חזק מיחסו לאם כי האב נותן מה שהוא במדרגת הפועל להולדה והאם נותנת מה שהיא במדרגת המתפעלת בהולדה כמו שהתבאר בטבעיות ולא אמר אביך הוא לא תגלה ערותו כמו שאמר אמך היא לא תגלה ערותה לפי שאף על פי שלא יהיה אביו היה גלוי ערותו מרוחק ממנו מה שאין כן באמו. ואח"כ זכר ערות אשת אביו אף על פי שאינה אמו כי הוא ערות אביו אלא שהיה

בזה העני למטה מערות אמו ומערות אביו וזה מבואר בנפשו כי אין אשת הקרוב קרוב בקרובתו ואחר שזכר מה שיתרחק ממנו מההורי' זכר ערו' האחות איך שתהיה אחותו כי היא שאר בשרו והמשיך לה הרחקת הבעילה לנולדים ממנו שהם בשר מבשרו כמו בת בנו ובת בתו כי הם מאוחרים בזמן ולזה זכרם בסוף ושתקה התורה מבתו כאלו תאמר כי לגודל הגנות בזה אצל כל האנשים לא תצטרך התורה להזכיר זה ואחר זה זכר ערות האחות מצד מה שהיא בת אשת אב עם היותה אחות כי מצד היותה אחות כבר קדמה האזהרה בה ואולם עתה יוסיף להזהיר בה כשקרה עם זה שתהי' בת אשת האב ומזה הצד שהיא למטה מאד מכל מה שקדם באלו העריות ואחר שהשלים המאמר בערות האחות שהיא שארו זכר הערוה שתהיה בשאר האב והאם כי השארו יותר קרוב משאר ההורים וזכר תחלה שאר האב לסבה בעינה שזכר תחלה ערות האב וראוי לעיין למה מנעה ערות אב ואחי האב ולא מנעה שאר הזרים שהם שאר בשר בזולת הצווי הכולל במשכב זכור. ואח"כ זכר ערו' אחי האב כי הוא כמו בשר אחד עם ערות האב ואחר שהזכיר ענייננו להיות המשגל ההו' זר מאד רוצה לומר משכב זכור ולפי שזכר ענינו השלים המאמר בערות אשתו שהוא למטה ממנו בקרבה ולמטה מאחות אב ואחות אם ואחר שזכר ערות מה שימשך מההורים משאר בשר ומצד האישות אשר לשאר הבשר בא להשלים מה שימשך מצד האישות לשאר הקרובים והוא ראוי שיקדים אשת אחיו לאשת בנו לפי הסדור הקודם ואמנם זכר תחלה אשת בנו לפי שאשת אחיו תהיה בקצת העתי' מותרת והו' כשמת בלא ולד כמו שיתבא' בפרשת יבמה ולזה הקדימה התורה ערות אשת הבן לערות אשת האח ואחר שזכרה העריות הנאסרות לו מצדו זכר העריות הנאסרות לו מפני היותם שאר אשת כי הם בזה העניין למטה מהעריות שהם שארו ושאר הוריו והקדים לזכור מה שהיה משאר אשתו שאין בו התר לעולם ואחר זכר ערות אחות אשתו כי היא תהיה מותר' לו לאחר מיתתה ואחר כך זכר ערות הנדה וערות אשת איש כי הן דומו' בזה הענין לערות אחות אשה וזה שכמו שערות אחות אשה אינה אסורה אלא בעת היותה אחות האשה וזה יהיה בחיי אשתו כי אחר מיתתו אינה אחות אשתו כן ערות הנדה לא תהיה אסורה אלא בעת היות טומאתה בה וערות אשת איש לא תהיה אסורה אלא בעת היות ואשת איש והנה זכרה התורה ערות אשת איש בסוף אלא העריות לפי שכבר היה מפורסם גם בשמנים ההם גנות הבא על אשת איש ולזה אמר אברהם על אשתו שהיא אחותו כדי שלא ימיתוהו למען ישכבו אחד זה עם אשתו וכאלו ביאר' התורה בזה שאלו העריות הם יותר מגונות מערות אשת איש עם היותה בתכלית הגנות למה שיגיע מזה בענייני' האנושיים כי האדם כשלא ידע שאשר תלד אשתו הוא

בנו לא ישתדל במוסרו ובתקו' הנהגתו ויהיה זה סבה להבצר השלמו' מהנולדים כי יצר לב האדם רע מנעוריו ואולם בעניינים המדיניים הוא מבואר כי זה יהיה סבה להריגת האנשים קצתם קצת ברצות האחד לקחת אשת חבירו בחזקה עם שזה יהיה סבה אל שלא תהיה בכאן משפחה כי לא יהיה יודע האדם אי זה הוא אביו ואי זהו בנו ואיזה אחיו והנה התועלת בענין המשפחה בדברים המדיניים הוא במואר והנה זכר אחר זה עניין המולך וערות הזכר וערות הבהמה לסבה שזכרנו בביאורנו בזה במקום:

ואחר שנשלם לנו הסדור בזה הענין ראוי שנעיין בהתר ספר אחד יסופק במה שנזכר מהעריות בזה שכבר זכרה התורה בעריות הזכור ערות אביו ואחי האם לא זולתם מהזכרים שהם שאר בשר כמו האח והבן והנה לא זכרה התורה גם כן ערות אחי אם ואשת אחי אם כמו שזכרה ערו' אחי האב ואשת אחי האב והנה יראה שכבר היה ראוי שיהיה היחס בזה אחד כי הוא שאר האם ונאמר כי העזות יותר נפלא כשיבעל ענף השרש ממה שהוא כשבעל הענף הענף או כשיבעל השר' ההענף והוא מבואר בנפשו וכ"ש כשהיה השרש מי שהוא השרש האמתי בהולדה והוא האב שהוא השרש הפועל בהולדה ולזה היה יותר חזק הגנות כשיבעלהו הבן מגנות בעילת האח והבן וזה שהבעילה יש בה שררה מה לבועל על הנבעל ומי שישתרר על אדוניו הוא יותר חזק הגנות מהשתרר על בני גילו אל על מצרפו ועוד שהוא ישים בזה הפעל אותו מתפעל ממנו וזה בתכלי' הגנות ולהעיר שיחס הבן לאב יותר חזק מיחסו לאם כמו שיתבא' בטבעיות היתה ערות אשת אב אסורה מצד מה שהיא אשת אב ולזה לא היתה ערות בעל אמו ואסורה מצד מה שהוא בעל אמו אבל תאסר עליו לבד מצד היותו זכר ולזאת הסבה ג"כ נאסרה ער'ות אחי האב כי הוא כמו בשר אחד עם האב ולא נאסרה ערות אחי האם כדי שנתעורר מפני זה אל שהמבוא אשר בהולדה לאב ולאם הוא יותרק אמתי לאב ממה שהוא לאם ומזה המקום יתבאר שלא נסר מהזכרים מפני שאר בשר כי אם האב ואחי האב שאם היתה כונת התורה שינהג זה האור בכל הזכרים שהם שאר בשר היה ראוי שתזכור זה בזכרים אשר זה הדין ראוי שיהיה בהם יותר חלוש לא הזכרים שזה הדין ראוי שיהיה בהן יותר חזק וכבר נשלמה הסבה בסדור מה שנזכר בזאת הפרשה וראוי שתדע שענייני זאת הפרשה כולם השתתפו בשיש בהם חיוב כרת או יתלה בהם מה שיתחייבו בו כרת וזה שענוי יום הכפורים והשביתה בו ממלאכה ושחיטת הקדשים בחוץ והעלאתם בחוץ ואכילת הדם יתחייבו בהם כרת וכסוי הדם בחיה ובעוף הוא לשמירת שלא יאכל הדם שיש בו חיוב כרת כמו שנזכר שם וטמאת נבלת עוף טהור יתלה בה מי שיתחייבו בו כרת אם לא יטהר ממנ' כמו שאמר ואם לא יכבס ובשרו לא

ירחץ ונשא עונו וכן הקריבה אל העריות לגלות ערוה נתלה בו' מה שיתחייבו בו כרת והוא גלוי ערוה וכן גלוי העריות וההעברה למולך יש בהם חיוב כרת כמו שנזכר בזאת הפרשה ואולם התועלו' המגיעו' מזאת הפרשה הם תשעה:

התועלת הראשון הוא במצות והוא האזהרה מלבא לפני לפנים שלא לצורך עבודה ותועלת זאת ההזהרה מבואר כי מה שיורגל האדם בראייתו לא יפליג לחקור על עניינו ולתת ללבו למה היה זה כן בזה האופן לחשבו שכבר אפשר לו לראותו תמיד כמו הענין שיפליג במה שלא יראה אותו כי אם לעתים רחוקים ולזה יהיה זה סבה לעמוד על סוד הענין ההוא אשר כונה בו התורה על מה שלא יותר לו לאדם לראותו בכל עת שירצה כי אם פעם אחת בשנה ועם כמו זאת העבודה הנפלאה תגדל מעלתו מאד בנפש ויהיה זה סבה שיתבונן בענינו ויחקור על סודו ובזה יגיע התועלת אשר כונה התורה בו וכבר יתבאר לך מעוט הבנת האדם בדבר המורגל שאתה תראה באלו התפלות הנפלאות אשר סדרו' לנו אנשי כנסת הגדולה שלרוב הרגילנו בהם נדבר בהם תמיד ולא נשתדל לעמוד על סודם שיהיה זה סבה לרבים מחכמנו שיטעו בהם הרבה בדבר' בהם למעוט עמידתם על המכוון בהם וכן תמצא בתורתנו השלמה שלרוב הרגילנו בזה הסתפקנו בקריאתה לבד ולא נעמיק לעמוד על כוונתה עד שאין לרבים מבקיאי חכמינו שום ציור מהרבה מענייניה כמו מלאכת המשכן וכליו ועניין הקרבנות והטמאות והטהרות ומה שידמה להם ומכלל זאת האזהרה גם כן שלא יכנס אדם לאהל מועד שלא לצורך עבודה לזאת הסבה בעינה אלא שיתחייבו על זה מיתה כמו העניין במי שנכנס לפני לפנים שלא לצורך עבודה כמו שביארנו בביאורנו לזאת האזהרה מהמקומות הכוללים:

התועלת הב' הוא במצות גם כן והוא הצווי בעבודת יום הכפורים וכבר ביארנו התועלת המגיע מזאת המצוה:

התועלת הג' הוא במצות והוא הצווי להתענות ביום הכפורים ולשבות בו מכל מלאכה וכבר נתבאר התועלת המגיע מאלו המצות:

התועלת הד' הוא במצות והוא שהוזהרנו מלשחוט הקרבנות חוץ לעזרה ולהקריב חוץ לעזרה וכבר ביארנו במה שקדם התועלת המגיע מאלו האזהרות:

התועלת הה' הוא במצות והוא מה שצונו לכסות דם חיה ועוף הראויים לאכילה כבר ביארנו התועלת המגיע מזאת המצוה:

התועלת הו' הוא במצות הוא לדין בנבלת עוף טהור בטומאתה שלה באופן שצותה התורה וכבר נתבאר התועלת המגיע בזאת המצוה בסוף פרשת ויהי ביום השמיני ובביאורנו לזאת הפרשה:

התועלת הז' הוא במצות והוא האזהרה שלא נקרב לשאר בשר ושלא נגלה ערוה מאלו העריות שזכרה התורה או שהם בכח הבריה וכבר נתבאר התועלת המגיע מאלו האזהרות בביאורנו לזאת הפרשה ולפרשת אשה כי תזריע:

התועלת הח' הוא במצות והוא האזהרה שהוזהרנו מלהעביר מזרענו למולך והתועלת בזאת האזהרה הוא נפלא מאד כי הטעות בהתחלה הראשונה הוא השם יתעלה מונע כל שלמות האנושי וכ"ש כשהיה התעות בו בזה האופן אשר לא תתכן עמו שום חכמה ושום ידיעה וזה כי כשלא נודה שתהיה בכאן סבה פועלת היא שכל תסור מהדברים הסבה התכליתית והצוריית שהם הנכבדות שבסבות וזה מבואר מאד:

התועלת הט' הוא בדיעות והוא שכאשר יביא ההכרח להביא הרע על קצת האנשים להשגחה על הטובים הנה לא יסכים השם להביא הרע על האנשים ההם אם לא היו ראויים לו וזה ראוי בחק היושר האלהי וחוזק חנינתו לנמצאות עד שלא יביא רע ממנו כי אם מצד מה שהוא טוב ולזה ביאר כי הורשת ה' יתע' הגוים ההם מפני ישראל היתה מצד הפלגת רוע מעשיהם ובזאת הסבה הקיאה הארץ אותם ובזה המאמר עם זה הערה לחוזק הארץ ההיא אל שישפע בה השפע האלהי עד שלמעלתה לא תוכל להכיל כמו אלו הפעולות המגונות וזה שהוא מבואר כי המקומות היותר נכבדים ראוי שתנהגו בהם בקדושה נוספת:

פרק יט

פסוק א

פרשת קדושים תהיו

וראוי שנזכור הסבה בסדור דבריה קודם שנזכיר התועלת המגיעי' ממנו ואמר כי מפני שזכר העריות אשר התחלתם הוא ערות הורים בא להזכיר בזה המקו' הצווי ביראת ההורים ולהעיר שהכונה בכל אלו הוא להתקרב אל השם יתע' לפי מה שאפשר כמו שהתבאר מדברנו המשיך המאמר בהדרגה מזאת המצוה שהיא תחת דבור כבד את אביך ואת אמך עד שהגיע המאמ' אל הדבור הראשון שהוא אנכי יי' אלהיך ולזה זכר שמירת השבתות אחר זה כי היא קודמת למצות כבד. ואולם לא תשא היא מצד מה שהיה ממנה בדעות תחת לא יהיה לך כמו שהתבאר מדברינו במה שקדם ולזה השמיט זכרונה וזכר עניין ע"ז אמ' אל תפנו אל האלילי' ולהעיר שהמכוון בקרבנות הוא להשיג הש"י כמו שהתבאר מדברינו בהם זכר אחר זה קצת דיני השלמים והנה בחר להזכיר בכאן השלמי' מבין שאר הקרבנות לפי שאינם באים על חטא ולזה יתפרסם יותר בהם שהם לעבודת השם יתע' ולתכלית שנשיג מענינו מה שאפשר ולזה היתה בהם התנופה שהיא מעירה

על זה ההערה נפלאה ולפי שכבר נשלמה זאת ההערה בזה שב להזכיר קצת המצות שהם תחת כבד באופן מה אשר בהם תועלת נפלא בענייניים המדיניים והוא חנינת העניים ממה שהשפיע השם יתע' לאדם מהטובות ואחר שזכר אלו המצות שהם תחת דבור כבד זכר קצת המצות שהם תחת הדברות שהם אחריו ולפי שדיני מה שתחת לא תרצח התבארו באופן שלם בפרש' ואלה המשפטי' ודיני מה שתחת לא תנאף התבארו בפרשה הקודמת הנה נעתק המאמר אל מה שתחת לא תגנוב והוא גנבה הממון ומה שיעכב בידו מממון חבירו שלא כדין היה שיהיה זה בגנבה או בגזל או באיחור נתינת לבעל חק חקו נכלל עם זה שבועת שקר מצד מה שימשך ממנה מההפסד בדברי' המדיניים ואחר כך זכר קצת המצות שהם תחת לא תענה ברעך עד שקר שהם באופן מה והוא מה שיחטא איש לאיש בדבור היה שיהיה זה בקללה או שיתעה אותו בדבריו מדרכי התורה או שיעות הדין באיזה אופן שיהיה או שיספר לו לשון הרע ואחר כך זכר קצת המצות שהם תחת לא תחמוד באופן מה והם המצות אשר עקרן בלב אשר בהם ישלם הקבוץ המדיני בשלם שבפנים והוא מה שיחטא איש לאיש בשנאתו אותו בלבבו והמשיך לזה האזהרה מהענייניים המביאים אל השנאה בלב וצוה לעשות הפך זה והוא שיאהב האדם רעהו כמהו. ואחר שנשלם לנו זה בסדור הדברות במה שבין בני אדם והיה שהזהיר בעניין העריות מערות הבהמה הוסיף בזה המקום לגלות טעם זאת האזהרה כי עם שהיא מביאה להמשך לעניין משגל אשר בו הרחקה מכל שלמות אנושי הנה בזה עוד הפסד בדברים הטבעיים ובדעות כמו שהתבאר מדברינו ולזה הזהיר מהרבעת הבהמה כלאים כי זה יגיע להפסד שתפסק ההולדה עם שזה יביא אל שנסכל מציאות הצורה אשר בה יוחד מין מין ויהיה זה סבה אל שנכחש במציאו' השם יתע' כמו שביארנו במה שקדם ולזה המשיך לזאת האזהרה מזריעה השדה כלאים ומלבישת שעטנז ואף על פי שאין בזה הפסד בדברים הטבעיים מפני הפסד שיקרה מזה בדעות והמשיך לזה האזהרה מהמשגל עם האשה שהשיא כמו כלאים רוצה לומר שיש בה צד שהיה בו אשת איש וצד אחר איננה בו אשת איש והיא שפחה חרופה ולפי שהזהיר מענין הצמחים ממה שיש בו הפסד בדעות המשיך אחר זה הצווי בהם במה שיש בו תועלת דעות והוא עניין הערלה ונטע רבעי כי זה עם שיישירנו להאמין שיש בכאן אלוה הוא הפועל על כל אלו הדברים הנה יעמידנו על סוד מסודות הטבעיים והוא שהזרע בצמחים לפי שהוא מותר המזון המצומק והמבושל כמו שהתבאר בטבעיו' הנה בראשית העניין לא יתחזק הטבע על זה כי מזונו יכלה בגדול גופו ולזה אם היה שיהיה שם מותר לא יהיה באופן שישלם החום היסודי בו עם שבזה תועלת להרחיק מהפעולות המגונות שהיו עושין עובדי עבודה זרה

למהר הוצאת האילנות פרים כמו שזכר הרב המורה אשר מכללם היה מה שיביא לחלל הבנות להזנותם כמו שזכר ולזה זכר אחר זה אל תחלל בתם להזנותה אחר שהזכיר קצת דברים שיהיו מחקות עובדי עבודה זרה כמו האכילה עם הדם והנחש והעוננות ומה שנמשך לזה מאלו האזהרות עם שבאלו האזהרות תועלת בדעות והוא שאלו הדברי' כלם יביאו להכחיש במציאות השכל ולהאמין שלא תהיה בכאן התחלה כי אם החמר כמו שהתבאר מבאורנו לאלו האזהרות ולזה המשיך לזה הצווי לשמור השבתות ולירא המקדש כי הישיר אל ההאמנה במציאות הצורות ובמציאות הצורה הראשונה והוא השם יתע' וסמך לזה האזהרה מהאוב והידעוני כי הם מביאים להפך זאת הכונה ולזה החמירה התורה בהם והיה ענשה הקשה שבמתות והיא הסקילה להעיר על שאין הטוב בנמצאות מצד החמור כי אם מצד הצורה צותה התורה אחר זה לכבד איש שיבה כי אז הוא בתכלית החסרון מהחמר חולשת הכלים הטבעיים וזה ממה שיורה כי הוא יכובד אז כבוד נוסף מפני התחלה אחרת והיא הצורה המשכלת כי פעולתה היא יותר חזקה אז כמו שנזכר בספר הנפש וכבר אמ' אליהוא בביאור זה אמר בישישים חכמה וארך ימים תבונה ולזאת הסבה צוה לכבד החכם ולפי שזאת המצוה היא תחת דבור כבד באופן מה המשיך לה האזהר' מהונות הגר בממון ומעשיית העול במשפט והמידה והמשקל והמשורה שהוא תחת לא תגנוב באופן מה והשמיט לא תרצח ולא תנאף לסבה שזכרנו במה שקדם ואחר שנשלם לו זה שב להזכיר מדרגות העונשים על הרבה מאלו האזהרות והתחיל מהמולך לחזק ההפסד אשר בעניינו בשלמות האנושי ולזה היה ענשו בקשה שבמיתות ואחר זה המשיך לו עניין האוב והידעוני וביאר שהוא בכרת להעיר כי הם גם כן יבאו לכמו זאת האמונה הנפסדת כמו שהתבאר מדברינו ובסוף העניין ביאר עוד שהעונש עליהם הוא סקילה והמתין זה עד סוף הפרשה לשתי תועלות האחד הוא כי בזכירת זה במקומות רבים תועלת להתרחק יותר מהם כמו שיעשה הרופא שיזהיר החולה מן המאכלים הרעים בתכלית שיוסיף להזהירו על זה פעמים רבות. והשנית היא כי בזה התועלת להעמידנו על כונת התורה בעריות ובמאכלות האסורות ובעניין האוב והידעוני כמו שנבאר אחר זה ולפי שהוא בא לזכור אחר זה הענש על ענייני העריות אשר היתה התחלתם ערות ההורים והיה בגלוי ערות ההורים הבא ממעוט היראה מהם עד שימשך מהם ההפסד גם כן שיקרה בשאר העריות כמו שהתבאר מדברינו במה שקדם באר תחלה עש המקלל הוריו וזכר תחלה שהוא בסקילה ואח כך זכר ענש גלוי ערו' אשת איש כי הוא יותר כולל עד שהבא על הרבה מהעריות יתכן שיתחייבו עליהם משום אשת איש ומשו' ערוה והמשל שהבא על אשת האב בעת היותה אשתו יתחייב

עליה משו' אשת איש ומשום אשת אב ואחר כך זכר עונש גלוי ערות אשת אב והמשיך לזה עונש העריו' שהם במין האנושי בסקילה והם הכלה והזכור והמשיך להם מה שהיה מהם בשרפה כי היא היותר קשה שבמיתות אחר הסקילה ואחר זה זכר עונש הערוה שאינה במין האנושי והיא השכיבה עם הבהמה והקדים זכרונה לשאר העריות לחוזק הגנות בה לחוזק העונש אשר בה על ידי ב"ד ואחר הוסיף להזכיר שנית שהעונש על שאר העריות הוא כרת להוסיף הרחקה מהם וביאר שאם זה העונש יקרה כשיתפשט זאת העברה באומה שתקיא הארץ אותם כאשר קאה את הגוי אשר לפניהם וסמך אל זה העניין המאכלות האסורות והאוב והידעוני להעיר על הכונה אשר בעבודה באו המצות באלו הדברים כלם והוא שנהיה נכונים לשלמות השכל בעיון באופן שנהיה לשם יתע' והוא מבואר שעניין האוב והידעוני הוא לזאת הסבה בעינה כמו שהתבאר מדברינו בהם וממה שקדם מדברינו בזה התבאר התועלות המגיעות מהם ואולם שרשי אלו המצות הנה המצוה הראשונה הוא ליראה מההורים:

פרק כא

פסוק א

פרשת אמור

והנה זכר תחלה מה שהוזהרו הכהנים מהטמא למתים מפני שהשלים הפרשה הקודמת במה שיש בו אזהרה מהנטיה אחר חסרונות החמר כמו שביארנו הנה הזהיר הכהנים מלטמא למתים להעיר אותם על מה שיש בחמר מהחסרונות למען ישתדלו בהשלמת הצורה והיו הם יותר נזהרים בזה משאר האנשים לפי שהם נבדלו לעבוד השם יתע' ולהורות משפטיו ותורתו לישראל ולזה היו עושים העבודות שזכר במקדש ליסד בלבן מציאות הצורות על מדרגותיהם אשר מהם יעמדו על מציאות השם יתעלה ועוד כי מפני שהם עומדים במקדש ולא יוכלו לעבוד בטמאה הנה ראוי גם כן שיהיו נזהרים על זה יותר משאר האנשים והנה גם כן אחר שזכר עניין הטמאות והקרבנות והנמשך להם מהמצות שזכרנו בסדור ובהדרגה שב להזכיר תנאי מה בכהנים המקריבים מצד היותם מקריבים קרבנות השם יתעלה והתחיל להזכיר שלא יטמא למתים לסבה שזכרנו והוא להעיר אותם על חסרון מחמר ועל מציאות הצורה ולזה יהיה מחמר נתעב בזה האופן בסור הצורה ממנו ואחר זה הזהירם מקרוח קרחה בראשם על מת כמו שהיו עושים הגוים הקודמים וזה היה להעיר על מציאות הצורה ושובה אל האלהים אשר נתנה ולא תאבד באבוד הגוף ולזה אין ראוי לאדם שיתבעל במיתת רוביו בכמו זה האון מההפעלות כל שכן אלו האנשים מצד מעלתם וכן הענין בשריטה בבשר על המת לזאת

הסבה בעינה והנה הוצרכה התורה להזהיר הכהנים מאלו הדברים ואף על פי שהם מכלל ישראל שהם מוזהרים על זה ואולי יחשב כי למעלתם יהיו ראוי שיתפעלו מאד במות להן מת מצד שנפקד ממנו השלמות אשר היה ראוי שיקננה מצד זאת הכנה הנוספת בקנין השלמות האנושי ועוד כי מפני שאי אפשר לכהנים להתעסק בקבורת קרובים זולתי הקרובים הנמנים בתורה אולי יחשבו שיהיה ראוי להם שיעשו כמו אלו הפעולות על מתיהם להראות עוצם הפעלותם על הפקדם כדי שישלימו בזה האופן מה שחסר להם מהאנינות על מתם מפני היותם בלתי מתעסקים בקבורתו והמשיך האזהרה מלגלח פאת זקן אל האזהרה מקרוח קרחה בראשם מצד שהנושא לאלו האזהרות יחד הוא השער ופאות הזקן תלויות גם כן אל שער הראש וכבר נתבארה הסבה אשר בעבורה ביארה התורה וצותה שלא לגלח פאת הזקן במה שקדם עם שכבר אפשר שנכפל זה הצווי בכהנים כי לפי מה שאחשוב היה זה דרך כומרי עבודה זרה כמו שהיה דרכם להקיף פאת ראשם והיה אפשר שיחשב מפני זה שיעשו כן כהנים השם יתעלה להיותם נבדלים לעבודתו אם שבזה יהיה היופי והנוי נמצא בהם יותר והוא מה שרצתה התורה בהם ולזה צותה לעשות להם בגדי קדש לכבוד ולתפארת ולזה הוצרכה התורה לכפול האזהרה בזה בכהנים. והזהירם אחר זה מלקיחת אשה זונה וחללה וגרושה כדי שיהיה זרעם יותר נבחר כדי שיהיה ראוי לעבודת השם יתעלה ובא זה בסדור ראוי כי הזנוה היא היותר מגונה כי היא נבעלת למי שהוא אסור לה אסור שוה בכל ישראל ואחר כך החללה כי היא נבעלת למי שאסור לה מצד תוספת קדושתו וזה בלתי מגונה כמו הראשונה כל מה שמרוחק אצל כל האנשים הוא יותר מגונה בעצמותו ממה שאינו מרוחק כי אם מקצת האנשים לתוספת מעלתם ואחר כך זכר הגרושה שאין בבעילתה אסור אבל יורה היותה גרושה כי היא בלתי נאותה בתכונתה ועניינה ואחר כך זכר שיהיו גדלי המעלה בעיני ישראל כי בזה תועלת לישראל להישרים לעבודת השם יתעלה כי מפני ראותם כי אלו הם מכובדים מפני היותם עובדים השם יתעלה יתבאר להם עוצם מעלת השם יתע' ויתיישרו מפני זה לעבודתו ולעצם כבודם הפליגה התורה בענש בת כהן כי תחל לזנות כי היא מחללת כבוד אביה אשר לו כבוד נוסף על כבוד ישראל ולזה ראוי שיהיה ענשה יותר עצום מעונש בת ישראל. ואחר כך הפליגה התורה באלו הענינים בכהן גדול ליתרון מעלתו וצותה שלא יפרע ראשו כלל ולא יפרום בגדיו כלל לפי שהוא תמיד במקדש כי הציץ הוא על מצחו תמיד לשאת את עון העדה כמו שהתבאר במה שקדם ואולם שאר הכהנים אינם מוזהרים בזה אלא בשעת עבודה לפי שאינם עובדים תמיד והרחיקתהו התורה יותר משאר הכהנים מלטמא למתים לעצם מעלתו כי הוא ראוי שיתרחק יותר

משאר האנשים מחסרונות החמר כאלו ביארה התורה שכל מה שיהיה האדם יותר שלם בעיון ראוי יותר שלא יתפעל מחסרונות החמר וכאלו ביארה שכל מה שיהיה האדם יותר שלם בעיון ראוי שיתפעל יותר מעט ממקרה המות כשיקרה לאחד מקרוביו ולזה ביארה שהאנינות לא תמנעהו מעבודה ואף על פי שתצטרך הכונה בעבודה כמו שקדם עד שכבר הרחיקה התורה כל מה שיבלבל הכונה בבא כהן לעבוד ולזה היה שתוי יין נמנע מעבוד עבודתו ואולם שאר הכהנים שאין מעלתם בזאת המדרגה העצומה לא הותר להם לעבוד באנינות הנה בענין לקיחת אשה הפליגה התורה בו למעלתו יותר משאר הכהנים. ולזה לא התירו לו שום בעולה ולא אלמנה אפילו מן הארוסין להעיר על עצם מעלתו ואחר זה הזהיר שלא יגש להקריב כהן בעל מום כי בזה האופן יגיע הפך כונת התורה והוא כי התורה צותה שיהיו להם בגדי קודש לכבוד ולתפארת באופן שימצאו להם הנוי והיופי לכבוד השם יתע' כי זה ממה שיישיר לעבודתו יתעלה ולזה גם כן צוה שנכבדם לכבודו יתעלה ואלו היו הבעלי מומין עובדים היה זה מבוא לבזותם ולבזות מעשיהם לפחיתות צורתם כי הרבה תמצא שיהיו נבזים בעיני האנשים הבעלי מום לפחיתות תמונתם ואחר זה צוה שלא יעבדו הכהנים הטמאים כי הטומאה באה מצד החומר כמו שביארנו בעניין הטומאות וזה הפך המכוון בעבודת הכהנים כמו שהתבאר מדברינו בענין הקרבנות ולזאת הסבה בעינה הזהירה התורה מאכילת קדשים בטומאה והמשיך לזה השלמת הביאור בדיני מי שאפשר בו אכילת הקדשים ומי שאי אפשר בו זה והמשיך לזה דין אוכל תרומה בשגגה ואחר שהשלים הביאור בתנאי הכהנים המקריבים והאוכלים הקדשים והתרומה ביאר תנאי הדברי' הקרבים וביארה התורה שאין ראוי להקריב בעל מום וזה לסבה בעינה אשר הזהירה התורה שלא יהיה הכהן המקריב בעל מום והמשיך לזה האזהרה מלסרס הב"ח מצד מה שזר שאלו העניינים אשר ישחתו בהם כלי ההולדה הם מומין בקרבנות ולזה השלים אותו המאמר בכללות שאותו הפעל מהסרוס ראוי שירוחק מאד ואחר כך השלים המאמר בתנאי הקרבנות ומנע מי שלא יולד לידה טבעית ומחוסר זמן כי אולי הוא בלתי שלם הבריא' כמו שביארנו במה שקדם והזהיר אחר זה משחיטת אותו ואת בנו שלא ידמה שתהיה הקרבתנו באו הבעלי חיים לשנאתנו אותם ולרצותנו לכלותם ולזה לא נשחט האם והבן ביום אחד כי זה יביא אל שתעלם הכונה בקרבנות וזה מבואר מאד וכבר מנעה התורה זה הענין אפילו בחולין כדי שלא יחשב שיהיה זבחנו אלו הבעלי חיים להיותם שנואים ולזה נשתדל לכלותם כי אין העניין כן אבל הם מכוונים אצל הטבע ובמציאותם תועלת מבואר ולזה ישתדל לקיים מינן כדי שיהיו נמצאים למין האנושי תמיד להזון מהם כי

הוא התכלית אשר בעבורו נמצאו ואחר זה צותה התורה שבעת הזביחה לקדשים תהיה המחשבה בהן בלתי מפסדת ולזה אמר שבזבחנו זבח תודה ביום ההוא יאכל רוצה לומר שנחשוב עליו בזאת הזביחה שיאכל ביום ההוא ולא נחשוב לאכלו חוץ לזמנו כי בזה יהיה פגול כמו שהתבאר במה שקדם והנה נשלמו בזה מיני תנאי הדברים הקרבים ולפי שהמכוון באלו המצות היא ההוראה על קדושת השם יתעלה כמו שיתבאר בזה הזהירה התורה אחר זה מלחלל השם יתעלה וצוה לקדשו עד שנראה לאנשים עוצם אהבתנו אותו והכנע לבבנו אל מצותיו באופן שיקל סבול המות כדי שלא נמרה את פיו ולא נחלל שמו וכבר התבאר מדברינו שהמכוון בבית המקדש ובעבודה הנעשית שם ובענין הטמאות והטהרות הוא ההישרה להשגת סודות המציאות אשר יעמידנו על מציאות הסבה הצוריית שנעמוד על מציאות השם יתעלה עם שבהם עוד תועלת בדברים המדיניים כמו שהתבאר מדברינו ולזה המשיכה התורה לזה זכרון המועדים כי הם לזה התכלית בעינו כמו שנבאר וזכרה תחלה עניין השבת לרוב התועלות המגיעות ממנו ובדברים המדיניים כמו שזכרנו בפרשת בראשית והוא מעיר על סודות מעשה בראשית ועל האופן אשר ישפיע השם יתעלה אחר חדוש העולם מה שישפיע תמיד על המציאות על מה שהוא עליו כמו שביארנו שם ואחר זה זכרה התורה שאר המועדים והתחילה מחג המצות כי הוא המועד הראשון אשר נצטוינו בו עד שכבר נצטוינו בו קודם מתן תורה כמו שהתבאר מדרכי התורה ועוד כי ראש השנה האמתי ראוי שיהיה בהכנס השמש בראש טלה כי אז יקרב השמש אל הישוב ואז יראה כח בצמחים ובשאר המורכבים והנה נמצא בדברים הטבעיים ההוים הנפסדים שהם חוקי הכח בהולדה בהתחלה ואחר זמן מוגבל יחלש בהם כחם מדרגה אחר מדרגה וכן ראוי שיהיה העניין בתקופת השנה השמשית רצוני שהוא ראוי שתהיה התחלה מהעת שהוא חזק הכח ולזה אין ראוי שתהיה התחלה בעת היותו בראש מאזנים ולפי שאין שם כי אם שני אלו הזמני להיות התחלת השנה הנה יתבאר כי התחלת השנה על דרך האמת הוא בהיות השמש בראש טלה ואמנם בחרה התורה ראש השנה באופן אחר בהיות השמש בראש מאזנים מצד הויית הצמחים כי הזריעה ראוי שתהיה בשנה שבה הקצירה ושתהיה קוד' הקצירה ומזה הצד הושם תשרי ראש השנה לענייני' הנתלים בזרעים ובעבודת הארץ כמו שיתבאר ועוד כי יראה באלו המועדים הערה על העניינים נפלאי' יתבאר ממה שיחוייב שיהיה הקודם בסדר חג המצות כמו שיתבאר מדברינו וקודם שנדבר בענין אלו המועדים נקדים הצעה אחת והוא שהתורה תכוין במצוה אחת לתועלות רבות כבר זכרה זה בביאור מצות שבת וזה כי במקום אחד אמרה שהוא להעיר על חדוש העולם

ובמקום אחר שהיא זכר ליציאת מצרים ולזה לא תהיה טענה עלינו אם נמצא באלו המצות יותר מתועלת אחד ונאמר שהוא מבואר בחג המצות שהוא זכר ליציאת מצרים כי בזה תועלת נפלא בדעות כמו שהתבאר מדברינו בפרשת בא אל פרעה. והנה נתבאר שם התועלת שהיה באכילת מצה והוא להזכיר נפלאות השם יתע' שסבב כמו שהקשה לבו בזה האופן הנפלא ומאן לשלח את העם שגרש את העם במהירות עד שלא יוכלו להתמהמה לחמץ בצקם ואפו אותו מפני זה עוגות מצות ואחשוב שיהיו במצות תועלת שני העירנו להשיג זה התועלת מה שצותה התורה במנחת חג שבועות שתהיה חמץ והוא כי חג השבועות הוא כמו שאמרנו בפרשת יתרו זכר למתן תורה שהפליא בה השם יתע' חסדו עמנו לקרבנו לעבודתו יתעלה להנחילנו החיים הנצחיים ונמשך לה גם כן השפעת הטובות הגופיות כמו ירושת הארץ ומה שידמה להם מהטובות הגופיות שיבאו על צד ההשגחה האלהית ולפי שקודם שיתוקנו פעולות האדם ודעותיו בנימוס התוריי הנה פעולותי ודעותיו הם חסרות כמו לחם המצה שחסר תקון החמץ ואחר שיתוקנו פעולותיו ודעותיו הן שלמו' התקון כמו לחם המזון המתוקן בתכלית מה שאפש' הנה צוה השם יתע' באכילה מצה עם בשר הפסח ובחג המצות וצותה להביא מנחת חמץ ביום מתן תורה ולהעמידנו על זאת הכונה יחדה התורה מנחת חג השבועות להיות חמץ מבין שאר מנחות כדי שנפקח עינינו ונשיג אמתת הכונה בזה. ובזה גם כן תועלת לבאר מהות התורה ועניינה והוא כי היא אינה במדרגת הדברים הטבעיים אבל היא משלמת אותנו כמו העניינים בהרבה מהמלאכות שירשתוהו הטבע וישלימוהו כמו עבודת האדמה ומה שידמה לה מהמלאכות וכן תמצא התורה בעינה כי ההכנה אשר באדם בטבע לקניין השלמות ואנושיות תצא אל הפעל בנימוס התוריי למי שיבחר הנהגתו בו באופן שלם והוא כמו שהמלאכות המשרתות לטבע הם בחריות כן הענין בנימוס התוריי ולזה הקישה התורה בשלמו' המגיע באמצעו' התורה לשלמו' המגיע באמצעות המלאכה כמו שצותה התורה להיות המנחה הנעשית ביום מתן תורה לחם חמץ ומזה המקום יסור הספק למה יעניש השם יתעלה העוברים על מצות התורה וזה כי הן אינן מוכרחים לעבור על דבריה אבל להם התחלה בחירית לחלוק על התשוקה הדמיונית שתביאם לחטא כמו שיתבאר מדברנו בספר מלחמות שם ולזה לא יהיה עול אם יעניש אותן על עברם על דבר השם יתע' אבל הוא יושר והנה היו הקרבנות נוספים במועדים להעיר על שהכונה במועדים ובקרבנות היא אחת בעינה והיא לעבוד אותו יתע' ולהעמיד על אמתת מציאותו ולזה באה האזהרה מעשות בהם מלאכת עבודה כדי שיהיה לנו אז פנאי מטרדת אלו הפעלות הגופיות ויוכל לנו יותר התבודדות בענינים והעמידה על סודם מצד

דרישתנו וחקירתנו בהם ולזאת הסבה בעינה חוייבנו כל זכרינו לעלות בבית המקדש בפסח ושבועות וסכות כי בו הערה על הכונה בעינה אשר יישירו אליה המועדי' כמו שהתבאר מדברינו בו. והנה היתה מתן תורה ביום חמשים אחר יום הפסח שאז תשלם ביום הקודם לו ספירת ז' שבועות לפי שכבר ביארנו בספר מלחמות השם כי מהככבים והגלגלים יסודרו לאדם תשוקו' ובחירות יקרה בקצם שתהיינה בלתי נאותות והנה היה האדם בעל שכל יעמוד בו כנגד אותם הבחירו' בלתי נאותות והנה התורה היא המישרת אל זה ולפי שהככבים אשר מהם יסודרו אלו העניינים לפי מקומם מגלגל המזלות הם ז' והיו לכל אחד מהם גלגלים רבים ישלמו בהם תנועותיהם אלו הז' שבועות להורות על רבוי הגלגלים אשר לככב ככב אשר מצדם יתחדשו ממנו עניינים מתחלפים רבים עד שכבר אפשר שיקרה מהן דברים בלתי נאותין מזה הצד וזהו אמנם הוא במקרה לא בעצם כמו שביאנו שם והיה ביום החמשי' מתן תורה להעיר על ההתחלה המושלת על אלו הגלגלים אשר מאתה השפיע התורה אשר ישלם בה לאדם מה שחסר לו מצד הרע שיגיע במקרה מגרמים השמימיים כמו שבארנו בספר מ"י ולהעיר על עצם זאת ההתחלה צונו השם יתע' לספור ממחרת הפסח מ"ט יום ולקדש את יום החמשים וזה כי מספר השכלים העלולים מהשם יתע' הם מ"ט כמו שביארנו בתשיעי מספר מ"י והנה השם יתע' הוא השכל התחלת החמשים אשר הוא התחלת שא הנמצאות כלם ומאתו שפעה זאת התורה האלהית כי היא משלמת מה שכיון השם יתעלה בבריאה האנושית במה שנתן לו מהכח וההכנה לקנין השלמות האנושי ולזאת הסבה שזכרנו היתה באה מנחת העומר ממחרת הפסח מהשעורים ומצה ומנחת יום מתן תורה היתה באה מן החטים. והיתה חמץ. להעיר על העדר השלמות אשר לאדם קודם התישרו בנימוס התוריי ועל שלמותו אשר יקנה מצד התורה והנה היה עוד תועלת בקרבן העומר להעיר שכל הטובות השופעות בזה העולם שופעות מאת השם יתע' ולזה לא יותר לאכול מן החדש קודם זה הקרבן והנה התועלת בעינו יהיה בשתי הלחם הבאים בעצרת עם שהם יישירונו שמה שנביא מן המנחות הבאים מהחטים להשם והם כל מנחות קרבנות לא יהיה אלא אחר התישרנו בנימוס התוריי כי הוא יישירנו אל המכוון בקרבנות וזה מבואר במה שקדם לנו בזה הספר ולזה היתה זאת המנחה חדשה ולהעיר שהמכוון בקרבן העמר ושתי הלחם הוא עם שאר התועלות אשר יגיעו מהם להעיר על שפל הטובות הם שופעות מהשם יתע' סמך לזה עניין מתנות עניים אשר בקציר כמו הפאה והלקט ומה שידמה להם כי הם לזאת הכוונה בעינה כמו שביארנו במה שקדם אצל המאמר באלו המתנות והנה בחדש השביעית יחל להחלש כח השמש בישוב מהפאה המיושבת

והוא דומה מתקופות שנות האדם לתקופה אשר היא בסוף חייו והוא מבואר שהאדם שיתיישר בנימוס התוריי והגיע לה הזמן שיכנעו בו הכחות ויתחלשו הנה אז יחזק שכלו ויזך אורו כמו שביארנו בביאורנו לספר הנפש בספר מלחמות השם ולזה כאלו הישירה התורה במה שסדרה בו מאלו המועדים ששם השכלים הנפרדים מספרן עשרה והעשירי הוא הש"י כמו שביארנו בספר מלחמות השם ולזה נתקדש היום העשירי לחדש הזה ולהעיר אותנו על מה שהישירתנו התורה בזה צותה לתקוע בשופר באחד לחדש הזה כאלו תעיר הישני להתבונן על זה המכוון ולזאת הסבה צותה לתקוע ביום הכפורים של יובל כי בו יתקבצו שתי ההערות כי הוא שנת החמשי' שנת המורה על השם יתע' והוא היום העשירי המורה עליו גם כן מזה הצד השני שזכרנו בזה המקום וכבר התבאר בספר מ"י שמניעי הגלגלים אשר בהם הככבים יותר נכבדים מאד ממניעי הגלגלים שאין בהם כוכב המשרתים אותם באופן שישלם בהם רבוי התנועות לככב ככב. ולזה היה המספר כשנמנו אלו הראשונים לככב ככב שבעה לככבים הרצי' ואחד לגלגל הככבי' הקיימים והשכל הפועל אשר השפיעו הש"י באמצעותם והעשירי הוא הש"י ולהורות על נקיות הש"י מחמר בכל הפנים היה היום העשירי אסור באכילה ובשתיה להרחיק ביו' הזה הפעולות החמריו' לפי מה שאפשר ולהיות זה הענוי מעיר על זאת ההערה הנפלאה היה העונש עליו עצום ראוי שתדע כי זאת ההערה היא נפלאה מאד לפי התורה והעיון וזה שאם הונח השם יתע' ממניעי הגרמים השמימיים הנה יהיה מציאותו חסר כי לא תהיה השגתו מקפת בכללו' בכל הנמצאת כמו שיתבא' מדברנו במ"י ויתחייב גם כן מזה שיהיה העולם קדום ויתחייב ג"כ מזה רבוי ההתחלות ושיגיע מהם במקרה זה הנימוס והאחד השלם בתכלית השלמות הנמצא בנמצאות ולפי שזה העניין הוא כלו בתכלית מה שאפשר מהבטול והגנות הנה יחוייב שינח בכאן שכל אחד קדם להם הוא אשר המציאם והמציא להם אלו הכלים אשר בהם ישפע מה שישפע בנמצאות כי מהרבים לא יגיע פעל אחד כי אם בזה האופן רוצה לומ' שיהיה שם אחד קודם להם הוא המישיר אותם אל שיעשוהו כמו שתמצ' הענין במלאכה הראשיית עם המלאכות המשרתת והנה זה האחד הראשון לא יוחס אל חלק אחד מהעולם כמו שיוחסו מניעי הגרמים השמימיים אבל הגרמים להם אשר הם להם במדרגת הצורה וכבר ביארנו זה הענין כלו במה שאין ספק בחמישי מספר מ"י ומזה המקום יתעו המתענין באלו העשרה ימים כי התורה כונה בענוי לעשור ליחד זה היום מבין שאר הימי' האלו להעיר על עצם מדרגת השם יתע' על מדרגת שאר השכלים האלו ולזה שבחו רז"ל האוכל ושותה בט' בו להורות כי גם התשיעי והוא מניע גלגל הככבים הקיימים אשר הוא נכבד מאד מן השכלים האחרים

העלולוים מהשם יתע' כמו שבארנו בספר מ"י תרחק מדרגתו מאד ממדרגת השם יתעלה עד שאין יחס ביניהם כלל ולהיות הכונה באלו העשרה ימים להעיר על זה הענין הנפלא אשר הוא פרי החכמה האלהית ותכליתה כמו שביארנו בחמישי ממ"י אמרו ז"ל במדרש תלים תודיעני ארח חיים אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליום הכפורים כי ידיעת זה העני הרוחני אשר יעידו עליו הוא קנין החיים הנצחיים וזה מבואר מאד למעיין בזה הספר ואחר כך צוה בחג הסכות שהוא הנמשך לאלו המועדים בסדר לפי זמנו אשר הוא בו ובו תועלות רבות האחד להזכיר הפלא העצום שעשה השם יתעלה לאבותינו אשר הנחה אותם בעמוד אשר וענן בהיותר במדבר כי בזה תועלת להאמין בשם יתע' ושהוא משגיח בדבקי' בו בזה האופן הנפלא ואלו הב' האמונו' הם מהגדולו' שבפנות התוריות והעיוניו' וזה מבואר מאד מדברינו בספר מלחמות השם. והתועלת השני הוא כי בזה העת נשלמה אסיפת תבואת הארץ כמו שאמ' באספכם את תבואת הארץ ואמר במקום אחר באספך מגרנך ומיקבך ואולם תהיה רבוי הטובה סבת הבעיטה בשם יתע' כמו שאמר וישמן ישורון ויבעט ולזה רצה השם יתע' שיניחו בתיהם וישבו בסכות להזכירם כי מתחלה לא היה להם לא בית ולא שדה אבל היו יושבים באהלים במדבר והיה ענן השם יתע' עומד עליהם והוא הנחילם אחר זה הארץ הטובה הזאת אשר ממנה יצאו אלו התבואות ולזה ראוי שיתנו תודה נפלאה לשם יעת' כעל כל אשר גמלם מהטובות לא שיבעטו בו ולזה ישמחו לפני השם ז' ימים עלם לקיחת פרי עץ הדר ומיני הענפים המתחלפים אשר יקחו עמו להראות מה שהשפיעם השם יתעלה מהטובה בתתו להם הארץ הזאת הנבחרת שימצאו בכל מיני הצמחים בשלם שבפנים אחר היותן במדבר שהיה ארץ ציה ולא היה שם בה צמח מהצמחים גם מים לא היו להם שם ולזה תמצא שצמא שם העם למים ולזה אחשוב שהיה בכלל אלו הצמחים ערבי נחל להיותו גדל על המים ושם ימצא רענן ודשן לזאת הסבה גם כן היה נסוך המים בכח והוא הנסוך הנוסף הנזכר ביום השני בפרש' פינחס כמו שנבאר שם בג"ה. והנה מזה המקום נלמד שהנסוך הנוסף הוא מים והנה היה זה החג בז הזמן לסבה שזכרנו ונבחר האתרוג ליפיו וערבותו ולהיותו נמצא באילן בזה העת עם שהוא מורכב משלש עצמים מתחלפים ונכר מאד חלופם בחוש והם הקלפה והכשר והבוסר אשר באמצעותו כי אלו החלופים יעידו על מציאות הצורה כי הצורה היא סבת יחוד הדברים קצתם מקצת ולזאת הסבה ג"כ קבצה התורה בזה מהעלים מה שיתחלפו תכלית החלוף וזה כי עלי הלולב הם מתחלפים מאד משאר עלי הצמחים ועלי הדס וערבה מתחלפים קצתם מקצת כי עלי ההדס הם בעלי ריח טוב ועלי הערבה אין להם ריח ולולי היתה בכאן הצורה כמו שהיו החושבים קודמים היה

מחוייב בכל המרכבות שיהיו מתדמים החלקים ומסכימים קצתם לקצת ולא היה נמצא חלוף בין חלקי הפרי ולא בין חלקי הצמח לצמח בין עלי זה הצמח לעלי זה הצמח וכבר הודענוך כי התורה תכוון בהרבה מהמצות להעמידנו על אמתת זה העניין ולרוב התועלת המגיע ממנו כי אם לא נאמין במציאות הצורה תפול התורה ולא תהיה בכאן חכמה כלל כמו שביארנו במה שקדם. והתועלת השלישי הוא לפי מה שאחשוב כי בזאת התקופ' אשר היא מתיחסת לתקופת סוף חיי האדם הוסר הרבה מהמהסך אשר היה לשכל מפאת החמר והוא אז חלוש כמו סכוך הסכה שהוא חלוש מאד מסכוך הבית וקירויו עד שכבר יעבור בו ניצוץ השמש ולזה ראוי שיכנס אז הדם בכמו אלו ההשגות האלהיות עם מה שהגיע לידו מההשגה בסודות הדברים הטבעיים אשר תשלם לו בחקירה בעניני מציאות אלו הצורות הנמצאות ולא יקצר בזה ויחשוב שאין ראוי לאדם שיחקור כי אם במציאות הדברים הנכבדי' כמו הב"ח ומה שלמעלה מהם להיות הצעה ומבוא להשגת השם יתע' אבל ראוי שישים חקירתו גם כן בצמחים מהצמח היותר שלם והוא היותר גבוה ועושה פרי כמו התמר עם היותר שפל ופריו פחות כמו ההדס ולא יקצר מלעיין גם בשאר הצמחים שאינם עושים פרי כערבי נחל וישתדל בחקירתו שיוציא פרי ר"ל שישיג הסבות אשר בעבורם נמצאו וזה ביותר שלם שאפשר כי זה יביאהו אל ההשגה בסבה הראשונה וזה כי מה שנדע יותר מנימוס הנמצאות וסדרם וישרם תהיה השגתו בשם יתע' יותר חזקה כמו שביארנו בספר מלחמות השם ולזה יקח אלו המינים מהצמחים לבד והפרי לבד להורות שיוציא מהם פרים ביותר שלם שאפשר ולזה היה זה הפרי היותר הדר והיה גם כן בעל עצמין מתחלפים להורות שיוציא מהם זה הפרי בכל הצדדי' שאפשר לו זה ולפי שאלו המועדים היה המכוון מהם ההישרה להשלמת השכל זכר אחר זה המנורה שהוא מעיר על האופן שיצא בו הכל מהכח אל הפעל מצד השגות החוש וכאלו העיר זה על זה האופן שבו ישלם השכל בהשגתו אלו הצמחי' שצוה לקחת בחג הסכות ומה שידמה להם ואחר זה זכר ענין לחם הפנים המורה על נפש הזנה הושמה שם לבונה אצל המערכת להעיר על זאת הצורה מצד האופן היותר נכבד בה והוא הצד שתהיה בה במדרגת ההיולי לנפש המדברת ר"ל מצד מה שהיא נפש זנה לאדם כי מזה הצד תשרת הנפש המרגשת ותשרת הנפש המדברת באופן אשר תעיר עליו המנורה כמו שביארו אצל המאמ' בה והנה סמך לזה ענין המקלל להעיר שאלו המצות אשר נזכרו בזה המקום על ההמשך מישירות האדם להשגת השם יתע' אשר הוא סבה שיירא ממנו ויכבדהו בתכלית מה שאפשר ולזה ראוי שיענה מי שיעשה הפך זה הענש היותר נפלא והוא סקילה ולפי שזה הענש יהיה ע"י העדים להמיתו הזכירה

התורה אחר זה ענש מכה אדם כדי שישמרו העדים מהעיד שקר בזה כמו שנתפרסם מעניין נבות שהעידו עליו שברך אלהים ומלך והמיתוהו בעול וחמס ולזה זכר אחר זה עניין מכה בהמה להעיד על ההבדל שיש בין הריגת אדם להריגת הבהמה כי בהריגת הבהמה לא יתחייב כ"א ממון ובהריגת האדם יתחייב מית' והיה זה כן מצד עצם מעלת האדם והנה המשיך אחר זה דין ההבלות שיגיע לאדם להשלמת הביאור בזה הענין וגם כן הנה מפני שהכעס יביא האדם לפעמים לברך השם יתברך ואף על פי שהוא משיג עצם מדרגתו המשיך לזה מה שימשך מהכעס מהפעולות המגונות בעניניהם המדינים והתחיל ביותר קשה והוא הריגת האנשים וזכר אחריו דין הריגת הבהמה להעיר על ההבדל שיש בין האדם והבהמה ואחר כך זכר דין החבלות ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם י"ח:

התועלת הראשון הוא במצות והוא שלא יטמא אחד מהכהנים למת זולתי לקרוביו הנזכרים בזאת הפרשה ולא כהן גדול למת אפילו היה מקרוביו וכבר התבאר התועלת המגיע מזאת האזהרה במה שקדם:

התועלת השני הוא במצות והוא האזהרה מקרוח הכהנים קרחה בראשם למת ומשרוט בשרם שריטה לנפש וזה מדרכי האמוריים ובר התבארו התורה באלו האזהרות במה שקדם:

התועלת השלישי הוא במצות והוא האזהרה מלגלח הכהנים פאת זקנם וכבר נתבאר התועלת המגיע מזאת האזהרה במה שקדם בזאת הפרשה:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא שלא יקח אחד מהכהנים אשה זונה וחללה וגרושה ולא כהן גדול אלמנה כי אם בתולה מעמיו וכבר התבאר התועלת המגיע מאלו המצות אצל המאמר בהם:

התועלת החמישי הוא במצות והוא שנדין בשרפה בת כהן שתהיה אשת איש שזנתה התועלת מבואר בזאת המצוה:

התועלת הששי הוא במצות והוא האזהרה שלא יפרע כהן גדול ראשו בעת מהעתים ושלא יפרום בגדיו כי הוא היה תמיד במקדש ולזה ראוי שיהיה תמיד ראוי לעבודה וכבר התבאר התועלת המגיע מאלו האזהרות בפרשת ויהיה ביום השמיני:

התועלת השביעי הוא במצות והוא האזהרה שלא יניח כהן גדול עבודתו מפני אנינותו על מות אחד מקרוביו כי הוא בלתי מחלל עבודתו בזה והתועלת בזאת האזהרה הוא להעיר שאין ראוי לשלם שיכאיב לבו מאד על כמו אלו העניינים כי אין בהכאבת לבו תועלת כלל ולא יוכל להשיב מה שהיה ולזה לא יניח עבודתו כהן גדול מפני האנינות

כי לגודל מעלתו הוא בלתי מתפעל באלו המקרים באופן שיבלבל כונתו אשר בזאת העבודה הנכבדת לשם יתע' ואין ראוי גם כן שלא יתן אל לבו זה הענין כלל ולזה לא יתכן לו שיאכל קדשים באנינות כמו שהתבאר בפרשת שמיני כי אם תביאהו עוצם אהבתו השם יתע' לבלתי תת לבו כלל באנינות בעת שמושו במקדש הנה בעת אכל ולא יוכל על זה כי ראוי שיתן החי אל לבו אלו הענינים וידאג דאגה מה במיתת קרוביו כמו שביארנו בענין ספוד אברהם לשרה ובכותו עליה לזאת הסבה נמנעו שאר הכהנים מלשמש באנינות כמו שהתבאר מזה המקום:

התועלת השמיני הוא במצות והוא שלא יקרב כהן גדל בעל מום לעבודה ולא יבא אל הפרוכת ואל המזבח לא יגש ואף על פי שלא עבד וכבר התבא' התועלת המגיע מאלו האזהרות אצל המאמר בהם:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא האזהרה שלא יקרב כהן בלתי טהור לעבודה ושלא יאכל כהן טמא קדשים על מדרגותיהם רוצה לומר שלא יאכל תרומה אפילו טבל אם לא העריב שמשו ולא יאכל קדש אפילו העריב שמשו אם לא הביא כפרתו וכבר בארנו התועלת המגיע מאלו האזהרות אצל המאמר בהם:

התועלת העשירי הוא במצות והוא אזהרה שלא יאכל זר קדש ולא תרומה אלא אם כן היה קנין כספו של כהן כמו עבדו הכנעני או אשתו או בהמתו וכן תאכל בתרומה בתו אם לא היתה לזר או אפילו אם היתה לזר ומת וזרע אין לה והתועלת באלו המצות מבואר:

התועלת הי"א הוא במצות והוא לבאר דין זר אוכל בתרומ' בשגגה והתועלת בזאת המצוה מבואר:

התועלת הי"ב הוא במצות והוא האזהרה שלא להקדיש בעל מום למזבח ושלא לזרוק דמו על המזבח ושלא להקטיר ממנו אשה על המזבח והתועלת באלו המצות מבואר מדברנו בהם:

התועלת הי"ג הוא במצות והוא האזהרה שלא להשחית כלי הולדה מאיזה שיהיה מהבעל חי וכבר ביארנו התועלת המגיע מזאת האזהרה במה שקד' מזאת הפרשה:

התועלת הי"ד הוא במצות והוא לבאר הבלתי ראוי לקבל מהבלתי בעל מום כמו הכלאים ויוצא דופן והיתום אשר הוא מבן שמנה ימים וכבר ביארנו הסבה בזה אצל ביאורנו לזאת המצוה:

התועלת הט"ו הוא במצות והוא האזהרה שלא לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד וכבר ביארנו סבת זה במה שקדם:

התועלת הי"ו הוא במצות והוא האזהרה שלא לחלל את השם הנכבד לעבור על מצותיו על צד המרד בו אבל ראוי שימסור עצמו למיתה אם כריחו בזה מכריח לבזות השם יתעלה כמו שהתפרסם מהאומות שגזרו שמד על ישראל וזאת היא המצוה שצונו לקדש שמו ברבים והנה התועלת באלו המצות מבואר כי בזה האופן תשאר התורה קיימת תמיד ולולי זה היה אפשר שתסור ממנו לרוב שונאים הקמים עליה יסור ממנה בסורה זה הטב הנפלא המגיע מהתורה אשר אין לשאר הטובות יחס אליו כלל:

התועלת הי"ז הוא במצות הם המצות באו בעניין המועדים בכללם וכבר ביארנו התועלת המגיע מהם במה שקדם:

התועלת השמנה עשרה הוא במצות והוא להודיע דין המברך את השם והנה התועלת בזאת המצוה הוא מבואר בנפשו:

פרק כה

פסוק א

פרשת בהר סיני

והנה צותה התורה למנות שמטה לכונה בעצמה שנצטוינו לשבות ביום השביעי אלא שלא נאסרה השמטה בעשיית כל מלאכה כמו העניין ביום השבת לפי שלא יתכן שישבות האדם מכל מלאכה שנה אחת וכבר היה זה כן לפי שאין השמטה מורה על השם יתעלה כמו שיורה עליו יום השבת לפי מה שבארנו בפרשת בראשית. ואמנם הוראת השמטה על מציאות שכל נבדל עלול מהשם יתעלה ובכלל הנה העניין בשמטות וביובל כמו העניין בספירת שבעת שבועות ממחרת הפסח לקדש החמשים לפי מה שבארנו במה שקדם והנה נתקדשה השנה השביעית להעיר על מניעת הגלגל שבו כוכב מהכוכבים הרצים שהוא נכבד מאד ממניעי שאר גלגליו שירתוהו ברבוי התנועות לכוכב ההוא כמו שבארנו בספר מ"י. ולזה נתקדשו שבעה שמטות להעיר על עלוי אלו המניעים על מניעי שאר הגלגלים אשר יעבדום ולהעיר על היותם בני חורין באופן מה ביחס על אותם אשר ישרתום היה חירות מה לארץ בשנת השמטה בעניין התבואה והמלוה ונתקדשה שנת החמשים להעיר על שבכאן עלה עליונה על כל אלו המניעים הנבדלים שהם מ"ט כמו שבארנו בספר מ"י והוא השם יתעלה ולפי שהוא העשירי כשנמנה אלו הנבדלים באופן אחר כמו שזכרנו במה שקדם נתקדש יום העשירי משנת היובל והיו תוקעים בו בשופר להעיר קצת נרדמים שיתכונו במה שהעירה התורה בזה ולהורות על שררת אלו המניעים על השאר ושהן מושגחים בעניין מה שיושפע מכללות התנועות על שאר הגלגלים והמניעים כלים להם צותה התורה שתהיה השררה אשר

בקרקעות כוללת ומשותפת לכל האנשים בזאת השנה כמו שזכרנו עם שבזה תועלת להטיב הדלים האמללים מתבואות השנה הזאת ולזאת הסבה בעינה צוה להשמיט המלוה בשנת השמטה כדי שתסור השררה המיוחדת על איש בזאת השנה להורות על טובות אלו המגיעים במה שישפיעו שהיא כוללת ומשותפת ואולם בשנת החמשים היה זה העניין באופן יותר שלם לפי ששררת זאת העלה היא הכוללת באמת ומאתה יושפעו השאר כמו שבארנו בשני ובחמישי מספר מלחמות השם ולזה תסר בזאת השנה כל שררה מחודשת וישוב איש לאחוזתו למשפחתו להעיר שאי לזולתו שררה על דרך האמת ומפני זה בארה התורה איך יהיה הדין בקניין הקרקעות עם שמירת זה השרש ר"ל שתשוב האחוזה לבעליה ביובל ונתן חירות עוד לבעל הקרקע לגאל הקרקע קודם בא היובל והקדים לזכור דין מכירת קרקעות קודם זכרו דין מכירתו עצמו לפי שראוי לאדם כשיצר לו שימכור קרקעותיו קודם שימכור עצמו ולזאת הסבה גם כן הקדים המכרו לישראל לדין המכרו לגר צדק או לגר תושב או לגוי עובד ע"ז כי כשיבואהו ההכרח שימכור עצמו ראוי שיבחר שימכר לישראל ולא לגר צדק כי מפני שבע מבעלי הדעות הפחותות והמדות המגונות אולי הוא נשקע בהם ויצא לתרבות רעה זה האיש בהמכרו לו כי ילמד ממעשיו וכ"ש שראוי שירחיק יותר המכר לגר תושב שאין מאמין בתורת משה וכ"ש שראוי שירחיק יותר ההמכר לגוי עובד ע"ז והנה מה שהחמירה התורה בעניין מכירת בית מושב עיר חומה שלא תהיה לו גאולה כי אם עד שנה אחד ולא יצא ביובל הוא מבואר התועלת והוא לפי מה שאחשוב כדי להעמיד ישוב זה המקום הנכבד המוקף וזה שאם היה יוצא ביובל לא יהיה הקונה משגיח בעניין תקון הבית ההוא ויתקלקל ויפול ויהיה זה סבה אל חורבן המקום ההו' והנה בעניין שוב האחוזה לבעליה ביובל ושוב האדם למשפחתו תועלת אחר וזה כי יהיה סבה שלא יהיו נואשים מטוב האנשים הקשי יום דעתם כי בבא היובל ישובו אל קניניהם ולזה יהיה בהם חריצות להשתדל לאסוף ולכנוס מה שייצטרך למחיתם ולא יתרשלו ותרפינה ידיהם לחשבם שאין להם תקומה עוד כמו שתראה בקצת האנשים שהם נואשים מטוב לזאת הסבה והיה זה הסבה אל התמדת חסרונם ולפי שזה העניין היה להשגחה על הדלים סמך לזה האזהרה מליקח מאתם נשך ותרבית עם שכבר זכר זה גם כן לפי שכבר יזכור במה שיבא שבשנ' השמטה תשמט המלוה והנה זכר דין עבד כנעני שאינו יוצא ביובל עם זכירתו יציאת עבד עברי ביובל להשלמת הביאור בזה הענין. עם שבזה למדתנו התורה כי זה החירות נתן לישראל מפני היותם נמשכים לעבודתו ית' כי זה ממה שיישירם לעבודתו כמו שהתבאר מדברינו ולזה לא נתן זה החירות לזולתם מן האומות בהמכרם

והמשיך לזה האזהרה מעבוד ע"ז להעיר שזאת המצוה היא מישירה אל ההרחקה מתת האלהות לזולת השם יתעלה והמשל כי מי שיחשוב שהשם יתעלה שהוא המניע אשר לגלגל הכוכבים הקיימים כמו שחשבו הרבה מהפילוסופים כבר נתן האלהו' למי שאינו אלוה ולזה הישירתנו התורה בזה הדעת האמתי משני פנים האלה ר"ל בקדוש החמשים ובקדוש העשירי וזה כי כשנמנו כל השכלים הנפרדים בכללם היו חמשים עם השם יתעלה שהוא התחלתם וכאשר לא נמנו המשרתים למניעי גלגל הכוכבים היו עשרה עם השם יתעלה שהוא העשירי שיושפעו ממנו השאר כמו שביארנו בספר מלחמות הש' והמשיך לזה ג"כ הצואה בשמירת השבתו' ובשמירת המקדש כי הם גם כן מישירי' על זה העניין בעינו כמו שתתבאר מדברינו במה שקדם ואמנם התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם שמנה:

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שנצטוינו על שביתת הארץ והאילנות בשנת השמטה והוזהרנו מהזריעה והקצירה והזמירה והבצירה וכבר נתבאר מדברינו התועלת מזאת המצוה:

התועלת הב' הוא במצות והוא מה שנצטוינו לקדש שנת היובל אחר עבור מ"ט שנה ולקרא דרור בארץ לכל יושביה באופן שישוב איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו ולבות הארץ מהעבודה כמו העניין בשנת השמטה ולתקוע בשופר עשור לחדש השביעי בשנת היובל וכבר נתבאר מדברינו התועלות המגיעות מאלו המצות:

התועלת הג' הוא במצות והוא מה שהוזהרנו מלהונות בענין מקח וממכר אפיל בדברים והנה התועלת בזאת המצוה מבואר בתקון הקבוץ המדינה:

התועלת הד' הוא במצות והוא מה שזכרה התורה מדיני מוכר מאחוזתו ומוכר בית בערי חומר וכבר נתבאר מדברינו התועלת המגיע מזאת האזהרה במה שקדם:

התועלת הה' הוא במצות והוא מה שהזהירה התורה מלשנות בערי הלויים דבר ממה שהוא עליו ר"ל שלא נשיב שדה מגרש או הפך ושלא להשיב השדה או המגרש עיר או הפך וכבר ביארנו התועלת המגיע מזאת האזהרה במה שקדם:

התועלת הו' הוא במצות והוא מה שהזהירה התורה מליקח איש מאחיו נשך ותרבית כי בזה מההפסד בקבוץ המדיני מה שלא יעלם עם שבזה הענין יקנה לאדם תכונות מגונות לרוב השתדלותו באסיפת הממון עם שכבר יתחכם תמיד להמציא מעות למי שיראה שיוכל להרויח עמו מצד חסרון דעתו ורבוי קנייניו וישתדל בתחבולות רבות שיקח מעות ממנו להשיג מבוקשיו:

התועלת הז' הוא במצות והוא מה שבארה התור' מדיני הנמכר לעבד מישראל לישראל או לגר צדק או לגוי ודיני הנמכר לישראל משאר האומות וכבר נתבאר מדברינו התועלת המגיע מאלו המצות:

התועלת הח' הוא במצות והוא מה שהזהירה התורה מהקים מצבה ומהשתחוות על אבן משכית אפילו לש"י מאלו וכבר נתבאר מדברינו התועלת המגיע האזהרות ואולם שרשי המצות הנזכרות בזאת הפרשה הנה ממצוה הראשונה הוא מה שצונו לשבות הארץ ממלאכה בשנת השמטה:

פרק כו

פסוק ג

פרשת בחקותי

והנה הקדימה התורה לזכור בזה המקום קצת הטובות שיביא השם יתעלה להולכים בחקותיו וקצת הרעות שימשכו לאשר עזבום להעמידנו על כונת הש' יתע' באלו המצות והחקים כי לא דבר רק הוא והנה המשיך לזה דיני הנדרים וההקדשות שהם למזבח או לבדק הבית כדי להשלים המאמר בעניין הקדשים והקרבנות עם שבזה גם כן מה שישלם בו המאמר בעניין היובל אשר היו בו הדברים כמו העניין בשדה אחוזה ובשדה מקנה והנה היה זה המאמ' בהדרגה בנכבד החל והם ערכי אדם ואחר כך זכר בבהמה ודבר תחלה ביותר שלמ' מנה והיא הבהמה התמימה שהקדישה למזבח ואחר כך דבר בבעלת מום ואחר כך בקרקעות והתחיל ביותר נכבד והוא הבית ואחריו דבר בשדה אחוזה שהוא למטה ממנו ואח' כך דבר בשדה מקנה שהוא למטה משדה אחוזה בעניין ההתקיים לבעליו ואח' כך זכר מה שאין ראוי להקדיש כמו קדשי מזבח שאין ראוי לשנות קדושתם וזכר זה ביותר קל מהם ואחר כך זכר דין מה שיחשב שאין ראוי להקדישו למזבח או לבדק הבית והוא הבהמה הטמאה ואחר שהשלים המאמר בקדשי השם יתעלה ביאר עניין קדשי הכהנים ואח' כך ביאר דין קדשי ישראל כמו מעשר שני ומעשר בהמה ובזה נשלם המאמר בזה הספר ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה:

התועלת הראשון הוא בדעות והוא להודיע שההשגחה האלהית תדבק לטובים גם בעניינים הגופיים להביא להם הטובות בהם ושכבר ימשך לעוצם ההשגחה לטובי' שתמשך לזרעם אחריהם באופן שכאש יסורו מדרכי התור אשר הוא סבת סור כל שלמות מהם ייסרם השם יתעלה מוסר אחר מוסר באופן שלא ישתקעו בדעות הנפסדות ההם וישובו לקנות השלמות אשר סרו ממנה:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שצונו לדון בערכי אדם לפי מה שזכרה התורה והנה התועלת בזאת המצוה מבואר כי הרבה פעמים יעלה בלב האנשים לתת ערך אדם מה להש' יתע' למען ישמרהו השם ויחייהו עד שתמצא שקצתם יתנו משקלם לזאת הסבה ולפי שהאדם נכבד מאד ביחס אל הכסף והזהב היה חושב שלא יהיה בין ערכו והכסף והזהב יחס ולזה הגבילה התורה זה הערך אשר לא יקשה מאד וגם בו הקלה אם לא תשיג יד הנודר והנה למדתנו התורה באלו הערכים סודות מהדברים הטבעיים וזה כי מפני שהיה ערך הנקבה תמיד פחות מערך הזכר למדנו שהאשה חסרת הבריאה ביחס אל האיש כמו שהתבאר זה בטבעיות. ולמדנו עוד מזה כי קודם הגיעם לעשרים שנה הם בזמן הצמיחה ולזה הם דורכים אל החסרון והפסד ומפני זה היה הערך יותר גדול מבן כ' ועד בן ס' שנה ועד בהיותו בן חדש לא היה לו ערך כי אולי הוא נפל ומבן חדש ועד בן חמש שנים לחוזק החסרון אשר בבריאתו לא היה ערכו כי אם עשירית הערך השלם לזכר ולנקבה ואולם מבן ה' ועד בן כ' שנה שהחל להתחזק ולמאוס ברע ובחור בטוב כי הוא דורך על השלמות היה ערך הזכר יותר ממי שהוא מבן ס' ומעלה כי הוא דורך אל החסרון וההפסד ואמנם ערך הנקבה לא היה מתחלף אל ערכה מבת ששים שנה ומעלה להעיר שהמשגל לזולת פרי הראוי הוא בלתי נבחר ולפי שהנקבה היא היותר חשוקה למשגל בהיותה למטה מבת כ' הפחיתה התורה ערכה יותר מהיחס הנמשך לערך הנקבה עם ערך הזכר כי המשגל העושה פרי שלם בה הוא מהיותה מבת כ' שנה ולמעלה ולהשלים ההערה בזה לא הפחיתה התורה ערכה מבת ששים שנה ומעלה לפי היחס הקודם אבל שמה ערכה יותר משלשת חמשיות ערך הזכר באון שיהיה ערכה בהיותה מבת ס' ומעלה שוה לערכה בהיותה למטה מעשרי' שנה עד היותה אז בלתי ראויה למשגל כלל שאין המשגל לזולת הפרי הראוי היותר נבחר מהעדרו:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שצונו לדון בהקדשי הבהמה הטהורה אשר אינה ראויה לקרבן. והנה התועלת בזאת המצוה מבואר והנה הזהירה התורה מהמיר ומהחליף בהמה בבהמה כדי שלא יקלו האנשים בעניין ההקדשות ויביאו תמורתה הפחות שבדברים כי דעתו של אדם קרובה אל ממונו עם חשבו שאין בזה הזק כלל כי כבר יקריב זה הבעל חיים תמורת הב"ח ההוא ויחשב גם כן כי מפני שזה הב"ח הקרב הולך לאיבוד טוב שימירו אותו בפחות ממנו ויביא זה להפחית מעלת הקרבנות ולבזותם ומפני זה קנסה אותו התורה שיהיה הוא ותמורתו קדש:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שצונו לדון בהקדשי הבית ושאר הקרקעות היו שדה אחזה או שדה מקנה ולא רצתה התורה שישוב שדה אחזה בשנת היובל למקדי

שאותו כדי שלא להקל בעניין ההקדש כי אם היה אז שב לבעלים היה דומה לאנשים שיהיה הקדש יוצא בלא פדיון ויקרה מפני זה מן ההקל בעניין הקדשים מה שלא יעלם:
התועלת החמשי הוא במצות והוא מה שצונו שלא לשנות הקדשי' מקדושה לקדושה וזה מבואר התועלת לתת מעלה גדולה בנפש לקדשים:
התועלת הששי הוא במצות והוא מה שצונו לדון בחרמי הכהנים ושלא ימכר ושלא יגאל באופן שתתוסף נחלתם תמיד בדרך שתוכל להספיק להם עם התרבות' כי זה ממה שיתעוררו האנשים לתת מהונם בזה האופן לזאת המשפחה הנכבדת אשר כל מגמת פניהם הוא לעבודת הש' יתע':
התועלת הז' הוא במצו' והוא מה שצונו להפריש מעשר שני מן הפירות והזרעים ומעשר בהמה וכבר ביארנו התועלת באלו המצות במה שקדם ואולם שרשי המצות הנזכרות בזאת הפרשה הנה המצוה הראשונה הוא בערכי אדם והנה השרש הראשון הוא:
תם ונשלם ספר ויקרא תהלה לאל גבור ונורא

במדבר

פרק א

פסוק א

במדבר

וראוי שנחקור בכאן מספק אחד יפול במה שנזכר בזאת הפרשה והוא מה שנמצא מהאריכות וההכפל במה שנזכר בכאן מזה המספר ומעבודת בני קהת ובני מררי ונאמר שכבר יראה שיהיה זה לשתי סבות האחת כי מפני שקצרה התור' בקצת מקומות האריכה במקומות אחרים הנה זה יביאנו לדעת על מה שקצרה בו אינו מצד שמנהג לשון זה הנביא הוא בקצור כי כבר נמצא שהאריך לשונו בדברים המבוארים ולזה יהיה סבה להעמידנו על כונת המקומות שקצרה התורה בהם ויתבאר לנו מפני זה שזה הוא לעומק הדברים ההם ולזה נפליג בחקירה בהם וכאלו יהיה זה סבה להעמידנו על סודם והסבה השנית כי מפני שחלוף עבודת משפחות הלויים היתה מכוונת זאת הסבה שזכרנו התחיל תחלה לסדר זכרון משפחות הלוי לפי תולדותם ולזה זכר עבודת בני גרשון קודם עבודת בני קהת זכר אחריהם עבודת בני מררי כי תולדותם היו בזה הסדור ואחר זה שב לזכור אותם לפי מעלתם ולזה זכר עבוד' בני קהת ראשונה להורות על חוזק ההבד' שיש בין עבוד' בני קהת ועבוד' בני גרשון הפסיק עוד מפסיק הפרשיות בין

עבודת בני קהת ובין עבודת בני גרשון. והנה מה שזכרנו בזאת הפרש' מספיק בזכירת התועלו' המגיעות ממנה.

פרק ד

פסוק לח

פרשת נשא

ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם תשעה:

התועלת הראשון הוא במצות והוא לשלח מהמקדש הטמאים על מדרגותיהם ולהזהירם שלא יכנסו שם והנה התועלות באלו המצות מבואר ממה שנזכר בספר ויקרא:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שנתחדש בזה המקום בעניין גזל הגר כדי להרחיק החמסי' מישראל והמריבה והקטטה כי אולי יקל בעיניהם לעכב בידם ממון הגר כדי שיזכו בדין במותו בשלא היה לו יורש ויתחדש מזה ההפסד והמחלוקת הרבה:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שזכר בדיני סוטה וכבר זכרנו תועלתה ותועלת כל האזהרות אשר באו בה בפרשנו זאת הפרשה:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שנזכר בפרשת נזיר וכבר זכרנו תועלת' ותועלת כל האזהרו' אשר באו בה בביאורנו דברי זאת הפרשה:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצוה הכהנים לברך את ישראל בזאת הברכה הנפלאה וכבר ביארנו התועלת המגיע ממנה במה שקדם:

התועלת הששי הוא במדות והוא שאין ראוי לאדם שישנה ממנהג חביריו כשהסכימו לעשות פעולה טובה מפורסמת כדי שיוכל להתפאר עליהם או לביישם כשיאמר פלוני עשה כך וכך ופלוני לא עשה אלא כך ולזה ספר בנדבות הנשיאים שהיו שוות לא שנה אחד מהן ממנהג חבריו ולזאת הסבה הסכימה דעתם לדעת הם יתע' בזה:

התועלת השביעי הוא במצות והוא מה שצוה בני קהת שישאו הארון בכתף ולא על העגלות לכבוד הארון ולקדושתו:

התועלת השמיני הוא במדות והוא להודיע שבדברים אשר יהיה בהם כבוד למי שיהיה קודם אין ראוי לדקדק רק בראשון שיהיה היותר נכבד אך אחריו לא נדקדק אלא לפי מצבם ולזה התחיל נחשון בן עמינדב שהיה נשיא השבט היותר נכבד להקריב קרבנו ואחריו נמשך הענין לפי המצב כדי שלא תפול קנאה ביניהם בזה ולולי זה היה ראוי שיקריב נשיא שבט ראובן אחר נשיא שבט יהודה כי ראובן היה הבכור והיה נופלת קטטה ביניהם מי הוא היותר נכבד שבשבטים ההם ואולם כשנמשך הענין לפי מצבם סר המחלוקת והקנא' כי לא יתבאר בזה שתהיה הקדימה מפני המעלה אבל מפני המצב:

התועלת התשיעי הוא לפרסם המופת שהיה בענין הגעת הנבואה שהיה מורגש לישראל שכבוד ה' היה על הכפרת ומשם היתה מגעת הנבואה למשה מבין שני הכרובים וכבר זכרנו התועלת שהיה מגיע מזה:

פרק ח

פסוק א

פרשת בהעלותך

ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם י"ט:

התועלת הראשון הוא ליסד ענין קדושת הלוי' והכפרה עליהם בזה האופן הנפלא קודם שיקרבו לעבודת אהל מועד כי זה ממה שייסד יותר בלבנו יראת המקדש והיה זה גם כן מעיר הלוים לנהוג בעניני אהל מועד בתכלית הקדושה והנה רצה בלוים שיהיו השנים פוסלים בהם מה שאין כן בכהנים לב' סבות האחת כי עבודת הנפסלים לה בהיותה למעלה מנ' שנה היא עובדת משא ולמעלה מנ' שנה אינם ראויין לזאת העבודה וכן לזאת הסבה גם כן אינן ראויין לה עד שלשים שנה כי אין האדם שלם בכח עד היותו בן שלשים שנה וזה מפורסם אמרו רז"ל בן שלשים לכח ועוד שאם לא היו שנים פוסלים בהם לא יתנו מעלה גדולה לנפש לזאת העבודה נכבדת שהיו עוברים באופן שיתנו לה מהמעלה בראותן שאין לוי ראוי עד היותו בן ל' שנה ואולם הכהנים מצד ראותם שהם בלתי יכולים לעבוד עבודתם אם לא בלבשם בגדי כהונה יתנו מעל גדולה בנפש לעבודה הזאת ולא נצטרך בהם שיהיו השנים פוסלין בהם והסבה השנית כי הלוים היו משוררים שיר כמו שהתבאר בעזרא ואין ראוי לכמו זה השיר מי שאינו שלם בדעותיו ולזה נבחר להם הזמן שיאות להם בו השלמות הראוי לזאת העבודה והנה זכר בעבודת הלוים שמירת המקדש כי זה ממה שיתן גדולה ומעלה בנפש למקדש רוצה לומר כשיהיו בו שומרים ושוערים:

התועלת השני הוא במצו' והוא מה שלמדנו בזה מעניין פסח שני לאשר נדחו לו מפני טומאה או מפני היותם בדרך רחוקה ביו' י"ד. והנה התועלת בעינו שזכרנו בעניין פסח ראשון:

התועלת השלישי הוא לפרסם עוצם נפלאות השם ית' על ידי משה נביאו שתכף שהוקם המשכן כסהו ענן הש' ית' ביום ועמוד אש לילה עד שירצה הש' ית' שיסעו ונסע אז הענן עמהם לנחותם הדרך וכאשר ישכן שם הענן יחנו בני ישראל ובזה האופן היו נוסעים וחונים על פי יי' והנה אמר בסוף זה העניין על פי יי' ביד משה לב' סבות האחת כי זה המופת עשה השם יתעלה על ידי משה נביאו והשני כי עם כל זה לא היו נוסעים כי אם על פי משה מפי הגבורה כאשר יצוה לתקוע בחצוצרות במסע המחנות:

התועלת הרביעי הוא להודיע שראוי למנהיג לסדר עניניו באופן שכאשר ירצה שיבאו לפניו ראשי העם או העם בכללו יסבב שירגישו יחד בעת אחת כדי שלא תפול קנאה ביניהם אם יקרא קצתם קודם קצת ושיוכלו להרגיש זה תכף שירצה וזה אמנם יהיה בכמו אלו הקולות החזקים שישמעום הרחוקים והקרובים בקריאה אחת במספר ואם היה לו לקרא פעם קצתם ופעם קצת אחר יבדיל בין שני הקריאות בדרך שירגישו הנקראים בזה הקול כי הם נקראים כי בזה מטוב הסדור מה שלא יעלם ולזה זכר שהיו תוקעים בחצוצרות אחת כשהיו קוראים הנשיאים ולא היתה שם תרועה ואולם בקראו כל העם היו תוקעים בשתי חצוצרות ומריעים:

התועלת הה' הוא להודיע שראוי למנהיג העם והצבא שתהיינה פעולותיו מסודרות באופן שלא תפול קטטה בין המונהגים מנו ולזה ראוי שיסדר עניין נסעם וחנותם ומי יסע תחלה ומי יסע שני ומי יסע שלישי כי בזה מטוב הסדור וההרחקה מהקטטה מה שלא יעלם:

התועלת הו' הוא במצות והוא לקרא השם יתעלה בעת הצרות להנצל מהרעות הנכונו' לבא כי קרוב השם יתע' לקוראיו אשר יקראוהו ולהעיר לבם לשוב לש' ית' בכל לבם צוה שבעת תפילתם על זה והתענותם יתקעו בחצוצרות להעיר לב הנרדמי' באופן שיכנעו לבם וישובו לה' ית' כי זה ממה שיישירם אל שתהיה תפילתם נשמעת ויהיו נזכרים לפני יי':

התועלת הז' הוא במצות והוא שיתקעו בחצוצרות על הקרבנות כדי שיתנו הכהנים לבם בדבר הקרבן ויבינו מה שהוא מעיר עליו ולזאת הסבה בעינה היו הלוויי' משוררים אז בפה את שיר יי' כמו שנתבאר בעזרא ונמצא בתורה במה שאמר ושרת בשם אלהיו כי השירות בכמו זה השיר השלם הוא שירות בשם יתעלה כמו שאמרו רז"ל וידמה שיהיה זה הענין מצוה אחרת זולת ההרעה בחצוצרות על הצר הצורר ואמנם מה שהיו משתמשים בחצוצרות למקרא העדה ולמסע המחנות היה לפי שעה ושתי אלו המצות האחרונות היו לדורות והנה נפלא מהר"ם ז"ל שמנה כל זה מצוה אחת והנה יתבאר מהעיקרים שזכר בזה שהם שתי מצות ואין זה מקור החקירה בזה אבל החקירה תהיה בג"ה בספר המצות אשר לנו.

התועלת הח' הוא שראוי לכל שלם להישיר האנשים אל הטוב כפי היכולת ולזה מצאנו שלא היה מספיק למשה מה שידע מטוב לב חותנו והאמינו ביי' כי היה ירא שאם ישוב לארצו ישאירו בניו באמונת' הנפסד' ולזה בקש משה שישאר יתרו חותנו עמהם כדי שיבואו אליו בניו ויתנהגו כלם לפי משפטי התורה וכדי שיתפייס בזה יותר הבטיחו

שיטיבו לו מהטוב אשר ייטיב ה' ית' לישראל ולא שמע יתרו לעצתו כי היה נשען שיעתיק בניו אל האמונה האמתית כמו שנגלה מענייניים לפי מה שספרנו:

התועלת הט' הוא לפרסם שהשם יתעל' יודע מחשבות האנשים ושופט אותם על כל נעלם לתת לאיש כדרכיו ולזה ספר שתכף שהיו העם מוצאים תונה רעה להסיר מעליהם עבודת השם יתעלה במה שהיו חושבים כי השם יתעלה לא יראה ולא ישמע אלו הדברים אשר בכאן שמע יי' והגיע להם ממנו עונש נפלא על זה ולפרסם זה העניין נקרא שם המקום ההוא תבערה.

התועלת הי' הוא להודיע שראוי להשמר מחבר רע וזה כי בהתחבר ישראל אל האספסוף אשר עלה עמהם נשלו כשנמשכו לחסרונתם והתאוו לאכילת הבשר עמה' עם היות להם הערב שבמזונות בזולת עמל וטורח וזהו אמרו והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל:

התועלת הי"א הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה רודף אחר התאוות הלא תראה מה שקרה לאלו בעבור רדפם אחר התאוות שמתו מהם רבים ואמנם רצה ה' יתע' למלאת שאלתם להראות לעם כי יד יי' לא תקצר כדי שיתחזק אמונתם בש' ית' ונגלה להם שהביא להם בשר לרוב לחדש ימים כי הממעיט אסף עשרה חמרים והנה לא ענשם הש' יתע' כששאלו בשר ולחם במדבר סין כי אז לא היה להם מן והיה ראוי שיבקשו לחם מזון ואולם עתה שהיה להם המן הורה זה על רדיפת התאוות או שהיתה כוונתם לנסות השם יתעלה אם יוכל לתת להם בשר בכמו זה הרבוי:

התועלת הי"ב הוא להודיע שכאשר יביא ההכרח לעשות מופת השתדל השם יתעלה שיהיה בו היותר מעט מן הזרות שאפשר ולזה אמר השם יתעלה למשה שיאסוף מזקני העדה שהם החכמים להגיע להם הנבואה ולזה גם כן רצה שיהיו שוטריו שיהיה להם כח להנהיג העם במנהגים המדיניים להיות עיני אלו הדברים מתנאי הנביא כי האנשים שזה דרכם יתכן יותר בהם שתגיע להם הנבואה ולזה לא היה מהזרות בהגעת הנבואה להם מה שהיה מהזרות בהגעת הנבואה אשר אינם חכמים ואם הוא מבואר שלא היו אלו ראויים לנבואה מצד עצמם לפי מה שנתבאר מזה הספור:

התועלת הי"ג הוא להודיע זה המופת הנפלא שהיה בהגעת הנבואה לשבעים זקנים ובנתינת השליו לישראל בזה הרבוי הנפלא כי זה כלו ממה שיישיר לקיום הפנות התוריות:

התועלת הי"ד הוא להודיע שהאיש השלם מאד לא יהיה תשוקתיו רק לעבודת השם יתע' ויניח כל העניינים הגופיי' לפי מה שאפשר וכ"ש המשגל שאיננו לאדם במה שהוא

אדם ולזה ביאר שמשה פירש מן האשה מצד מה שגנוהו על זה מרים ואהרן ואמרו כי מצד הנבואה לא יצטרך לפרוש ממנה כי גם בהם דבר יי' עם התעסקם בצרכי החומר בעת הראוי:

התועלת הט"ו הוא להודיע שראוי לאדם שיתנהג במדת הענוה והשפלות בתכלית מה שאפשר הלא תראה כי משה עם שלמותו הנפלא והיותו מלך ונביא העיד עליו הכתוב שהיה עניו מכל האדם:

התועלת הי"ו הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתן אל לבו הדברים אשר ישמע שיאמרו כנגדו ואף על פי שיהיה אדון לאשר יאמרו הדברים נגדו הלא תראה כי משה לא התפעל כלל ממה שאמרו כנגדו מרים ואהרן אבל שתק ולזה סמך לזה העניין אמרו והאיש משה עניו מאד ויתבאר עוד שכבר ידע זה משה ממה שאמר לו אהרן אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו:

התועלת השבע עשרה הוא להודיע עוצם מעלת משה בנבואה מצד ההבדלים הנפלאי' שזכר השם יתעלה שיש בנבואת משה רבינו:

התועלת השמנה עשר' הוא להודיע שאין ראוי לשלם לנקום ולנטור על אשר יעליבהו ולא די לו בזה אבל ראוי שיעזור לאשר דבר כנגדו הלא תראה כי משה רבינו עליו השלום לא די שלא התפעל ממה שהטיחה מרים אחותו מהדברים כנגדו אבל עזר אותה בתפלה כפי היכולת:

התועלת התשע עשרה הוא להודיע מה שהשגיח השם יתעלה לכבוד משה שלא רצה שיסעו ישראל מחצרות עד האסף מרים כדי שלא תלך יחידה מחוץ לחנה במסע המחנות וישיגנה גנות רב על זה:

פרק יג

פסוק א

פרשת שלח לך

ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם י"א:

התועלת הראשון הוא לפרסם שכבר היה ידוע אצל ה' ית' פרי שלוח המרגלים ותכליתו לרע ולזה התחכם השם יתעלה לפי מה שאפשר להציל ישראל מהרע ההוא ומפני זה בחר הנכבדים שבעם להיות מרגלים וזהו אמרו כלם אנשים ראשי בני ישראל המה כמו שביארנו כי השם יתעלה לא יקצר מעשיית הטוב לפי מה שאפשר ולזאת הסבה גם כן קרא משה ליהושע בן נון יהושע כמו שביארנו במה שקדם:

התועלת השני הוא להודיע שראוי לאדם שישם בה' מבטחו כ"ש כשנתבארו לו כי הוא עמו במה שהוא רוצה לעשות הלא תראה מה שקרה לישראל מהרע מפני שלא רצו להשען על יעוד השם ית' בירושת הארץ ובחרו לשלוח שם מרגלים עם עוצם הנפלאות שעשה להם השם יתע' אשר היה ראוי שישיגו מהם כי יד ה' ית' לא תקצר מעשות כל אשר יחפוץ:

התועלת השלישי הוא לפרסם שהש' ית' רואה כל אלו הדברים ולזה גמל טוב לכלב וליהושע בן נון יען היות כוונתם טובה והיו מן האנשים ההם וראו ירושת הארץ והיתה חברון לכלב כמו שיעד לו לפי מה שנזכר בספר יהושע ולזה גם כן מתו תכף מוציאי דבת הארץ וכל העם שהיה רוצה ה' ית' להביאם שם מתו כלם במדבר מפני שלא בטחו בשם ית':

התועלת הרביעי הוא לפרסם רוע לב הדור ההוא שעם מה שהמציא השם יתעל מהסבות ימנעום מלהתנחם בראותם מלחמה מלשוב מצרימה עם כל זה אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה:

התועלת החמישי הוא להודיע שהוא ראוי למנהיג השלם שיהיה לו כח לסבול המונהגים ממנו פשעיהם כדי שיובילם אל הטוב הלא תראה כי משה לא די שלא כעס עליהם על מרדם בו ברצותם לתת ראש לשוב למצרים בעוצם הטובות שהשפיע להם השם יתעלה על ידו אבל התחנן להם ונפל על פניו לפניו לבקש מהם בחזקת היד שלא יסבבו הם בעצמם השחתתם על מרדן בשם ית' ולא הספקי לו זה אבל הרבה תחנונים לפני הש' יתע' ישא על פשעיהם עד שנעתר לו השם ית' ונחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. ר"ל שלא כלה אותם בכללם אבל נשארו בניהם לירש הארץ וגם הם לא מתו יחד:

התועלת הששי הוא במצות והוא להודיע שכבר יתחייב שתבא עם העולה והשלמים מנחה ונסכים וכבר זכרנו התועלת המגיע מזה בספר ויקרא:

התועלת השביעי הוא להודיע שהגר בהתגיירו ראוי שיקריב ליי' עולה כמו שביאר. וכבר נתבאר במה שקדם התועלת המגיע מזה והוא כי לא יעלה בדמיון האדם שיתהפך עניינו מלא קדושה לקדושה מזולת דבר גדול נרשם בנפש ולזה הוצרך לגר עניין הטבילה והרצאת קרבן:

התועלת השמיני הוא במצות והוא להודיע עניין מצות החלה והתועלת המגיע ממנה הוא תחלה להעיר שכל הטובות באות לנו הש' יתע' וצוה לתת תרומת השם מראשית עריסותנו בארץ ישראל להורות על כי ה' ית' נתן לנו את הארץ ההיא וממנו גם כן ישפע נתינתה פריה. והתועלת השני המגיע ממנה והוא כולל כל מתנות כהונה והוא כי השם

יתע' רצה שיהיה לכהנים פנאי לעסוק בתורה ולעמוד על סודותיה כדי שיורו משפטיו ליעקב ותורתו לירא ולזה רצה שיהא לחמם נתן ומימיהם נאמנים:

התועלת התשיעי הוא להודיע דין הוראת שגגת בית דין הגדו' בע"ז אשר בהודאה בה יהיה ההתרחק מכל המצות והנה היה בקרבן הכפרה בא פר ושעיר ולא היה בשאר המצות כי אם פר כמו שהתבאר בפרשת ויקרא לפי מה שאחשוב שכבר נסתבכו ישראל בדעות המצרים אשר גדלו עליה' שהיו נותנים האלהות למזל טלה כמו שנתבאר בתורה ואמר ג"כ ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים וגו' וזה מורה שבזה העטות היו מוכנים לטעות בו וביאר עם זה עונש הטועה בע"ז במזיד.

התועלת העשירי הוא להודיע ענש המחלל את השבת שהוא נדון בחמורה שבמיתות ובאר מפני זה הסמיכו' לע"ז שיש בחלול שבת רושם לעבור על כל מצות התורה כמו שביארנו במה שקדם ולהודיע שחלול שבת בכרת אם לא היה שם עדים והתראה:

התועלת האחד עשר הוא במצות והוא מה שצוה לעשות ציצית על ארבע כנפות בגדינו וכבר ביארנו התועלת המגיע מזאת המצוה בביאורינו לזאת הפרשה:

פרק טז

פסוק א

פרשת קרח

ואולם התועלות המגיעות ממנה הנה הם כ"א:

התועלת הראשון הוא בדעות והוא שאין ראוי לחלוק עם הגדולים ממנו הלא תראה מה שקרה לקרח מפני מחלוקתו עם משה רבינו אדון הנביאים:

התועלת השני הוא במדות והוא שאין ראוי שיקנא האדם בכבוד ומעלה שיש לזולתו יותר ממנו אבל ראוי שיספיק לו מה שחננו השם תעלה מזה וזה כי קרח מפני קנאתו במעלה והכבוד שנתן השם יתעלה לאהרון היה סבה אל שפתה אנשים רבים מישראל ומשכם אליו בה המחלוקת וגרם זה האבוד לו ולהם:

התועלת השלישי הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי למנהיג כי כשיראה שהמונהגים ממנו מתיצבים על דרך לא טוב שישתדל בחכמתו להשיבם לטוב ולא יכעס עליהם וגם אם הם בועטים בו הלא תראה איך השתדל משה לפייס קרח בדברים גבוהים בישוב ובזולת כעס במה שהראה לו מדבריו שחננו השם יתעלה מהכבוד והמעלה בעבור אשר נתנה ללוים עבודת אהל מועד ולשבח השם יתע' בשיריהם עם שכבר נתעלה משפחתו בזאת העבודה על שאר משפחות הלוים עלוי רב להיות עבודת בני קהת בקדש הקדשים ואין הענין כן בבני גרשון ובני מררי וכבר הראה לו עם זה ג"כ כי זה לא היה בבחירת

אהרן כי מהשם יתעלה נתנה לו הכהונה ולזה היה ראוי שלא יחזיקו עוד בזה המחלוקת ולזאת הסבה בעינה תמצא שקרא משה לדתן ולאבירם לפייסם מפני ידיעתו כי הם היו סבה חזקה לזה המחלוקת ואולי אם יתפייסו הם יהיו זה סבה שיתפייס קרח וינצלו כלם מהעונש:

התועלת הרביעי הוא במדו' והוא להודיע שראוי לאדם כשיראה רצון האנשים ברע שיעתיקם מהרע ההוא מעט מעט כי אם רצה להעתיקם יחד ממנו הנה הם לא ישמעו לא לחוזק הסתבכם ברצון ההוא ולזה תמצא שכאשר רצה משה להעתיק קרח ועדתו מהרע שבחרו בו הקדים להם ממה שיה אפשר אצלם שישיגו מבוקשם בו והוא אמרו שהשם יתע' יבחר מי הוא הקדוש הראוי לכהנה עם מה שהיתה מהחכמה בזה המאמר כי הוא הראה להם שמהשם יתעלה נהיה הדבר הזה ולזה יהיה לשוא חלקם עליו וזה היה מיתרון מעלת משה וחכמתו שכבר כלל זה המאמר מה שיתפייסו בו תחלה לפי שלא התיאשו ממבוקשם ואח"כ יתבאר להם מהדברים ההם בעצמם עם מה שהמשיך להם מהמאמרים שיהיה בהם מהפיוס מאד מה שהיה ראוי שיעתיקם בשלמות מהרצון הרע שנשקעו בו ולזאת הסבה נפל משה על פניו לפני קרח לבקש ממנו שלא יחזיק בזה העניין:

התועלת החמישי הוא בדעות והוא להודיע שלא תועיל התפילה והקרבת המנחה ליי' להשיג מה שאין ראוי שיושג לפי היושר כי כל דרכיו משפט ולזה תמצא ששפט משה שהשם יתעלה לא יפנה אל מנחת האנשים האלה כי הם מתרעמים ממשה על מה שאין ראוי להתרעם בו כי הוא לא הרע להם בצד מהצדדים ולזה לא היה להם לבעוט בו כ"ש שכבר הטיב להן מאד השם יתעלה על ידו:

התועלת הששי הוא בדעות והוא להודיע עניין נפלא בדבר ההשגחה האלהית והו' שהעם המתאחד והיו לאגדה אחת שדבקה בהן ההשגחה הפרטית מהשם יקרה להם כשיחטא איש אחד מהם או אנשים מעטי המספר שיזוקו כלם כשתסור ההשגחה מהם וזה כבר ראוי והמשל שאם היה מלך אחד אוהב שר אחד והיה השר ההוא נלחם עם אדון מה והבטיחו המלך לעזרו במלחמתו ונקשר עם השר ההוא איש אחד שונאו לזה המלך הנה יסור עזר המלך ההוא מזה השר בעבור האיש ההוא שהוא שונאו ולזאת הסבה תמצא שעכן לבדו מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת הסבה תמצא בזה המקום שבעבור חטא קרח היה השם יתעלה רוצה לכלות ישראל לולא תפלת משה ואהרן:

התועלת השביעי הוא בדעות והוא להודיע כי תפלת הנביא הדבק בשם יתעלה תסיר הרע מזולתו כשיקשה בעיניו זה כי בעבור השגחת השם יתעלה בו ישמרהו מזה הצער

שיצטער אם ישיג הרע לאיש ההוא או לנשים ההם ולזה תמצא שתכף שהתפללו משה ואהרן על ישראל שב חרון אף השם יתעלה מהם:

התועלת השמיני הוא בדעות והוא להודיע שהשם יעלה משגיח ומנהיג נפשות כל אחד מהאנשים ואין השגחתו נתלית בכללות המין לבד כמו שחשב הפילוסוף וזה הוא שאמר אל אלהי הרוחות לכל בשר ויהיה הרצון בזה הנה אתה השם יתעלה אשר השגחתך באיש איש בפרט מצד רוחו ושכלו היתכן שבעבור הכללות וההשתתפו' ישיג רע לכל העדה בעבור חטא איש אחד ולפי שהיה בלתי אפשר זולת זה כמו שקדם אם לא יסור ההשתתפות וההתאחדות מאלו החטאים עם ישראל לקח השם יתעלה עצה בזה כשיסתלקו ישראל סביב משכן אלו האנשים ויסור מפני זה השתתפותם והתאחדותם עמהם עם שזה יהיה סבה שלא יפותו להמשך לעצתם הרעה:

התועלת התשיעי הוא לפרסם ענין זה המופת הנפלא שיהיה בפתיחת הארץ את פיה לבלוע אלו החטאים תכף שהשלים משה אלו הדברים שיתאמת בהם כי מהשם היתה זאת כי בהאמנת המופתים קיום אמונת התורה בכללה ויותר נפלא מזה שוב הארץ תכף לענינה הראשון ר"ל שכסת עליהם הארץ כי פתיחת הארץ פיה כשהיה על דרך הטבע ישאר הפתח ההוא זמן ארוך מאד אך בכאן היו שני מופתים האחד בהמצאת הפתיחה ברגע מה שלא ישלם על דרך הטבע כי אם בזמן ארוך מאד והשני בסלוק זה המציאות וזה דומה לשאר מופתים נתנו זה המנהג כמו שוב המטה נחש ואחר זה שב הנחש מטה ושוב היד מצורעת ואחר זה שבה תכף בבשרו והנה זה התועלת בעינו הוא במה שזכר מהמופת ביציאת אש מאת ה' לאכול את חמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת ובמטה אהרן שהוציא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים:

התועלת העשירי הוא להודיע שמי שירצה לחלוק על עניין המעלה והכבוד שגזר השם יתעלה לאיש מהאנשים כל מה שישתדל לחלוק עניין המעלה עליו יוסיף לו שלמות וקיום הלא תראה כי הערעור שערער קרח על הכהונה היה סבה אל שתהיה הכהונה ביותר שלם ממה שהיתה לאהרן ולבניו כי זה היה סבה לבאר לכל ישראל שהזר הקרב יומת בידי שמים ושהכהונה היא לאהרן מהשם יתעלה לא מבחיר' משה באופן שאי אפשר שיפול ספק לאיש מהאנשים ולזה היתה המצוה מהשם יתעלה לעשות המחתות מהאנשים החטאים ההם רקועי פחים צפוי למזבח להשאיר זכר זה הענין לדורות למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא להקטיר קטורת לפני השם פן יקרה לו דמיון מה שקרה לאלו החטאים ולזה הושם גם כן מטה אהרן שהוציא פרח וצץ ציץ וגמל שקדים לפני העדו' למשמרת לדורות להשאיר זכר זה העניין:

התועלת הי"א הוא במדות והוא להודיע כי ראוי למנהיג השלם להשתדל בשמירת המונהגים ממנו בתכלית מה שאפשר ואף על פי שהם בועטים בו לא יתרשל מהצלתם הלא תראה כי היה מרוע תכונת ישראל להתרעם על משה ועל אהרן מהרע שקרה לחטאים שקמו כנגדם שהיו הם בעצמם סבה להגעתו ועם זה גם כן השתדל משה להצילם ממנו ולהעתיקם מהרצון הרע ההוא לפי היכולת וזה ממה שהיה ראוי שימנעם מהתרעם על משה מזה העניין ועם כל זה כשראה משה שבעיטתם בו היתה סבה אל שיצא הקצף מלפני השם לכלותם מהר להשתדל בהצלתם ולזה צווה אהרן להקטיר קטרת מרה להסיר הנגף מהעם.

התועלת הי"ב הוא להסיר החשד שאפשר לישראל שיחשדו שיהיה טבע הקטרת להמית המקטירים אותו עד שאולי היו תולים בזה מיתת החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת ולא יודו שיהיה על דרך המופת מהשם יתעלה ולזה שם הכלי בהצלתם הקטרת כדי שיתאמת להם שלא היה זה העניין מטבע הקטרת אך מהשם יתעלה היתה נסבה בעבור חטאם בזאת ההקרבה:

התועלת הי"ג הוא לבאר לישראל עוצם ההבדל שיהיה בין האיש הנבחר שבחר בו השם יתעלה להיות כהן ובין האנשים האלו שתקרבו מעצמם לדבר כהונה כי אלו המיתו עצמם בהקטרת הקטרת ואהרן הציל מהמות כל ישראל והקטרתו הקטורת וזה היה סבה להוסיף אמות בלב ישראל כי מהשם היתה הכהונה לאהרן ולבניו:

התועלת הי"ד הוא במצות והוא המצוה בשמירת המקדש והתועלת בזאת המצוה מבואר להוסיף מעלה וחשיבות לבית המקדש בלב ישראל וזה היה סבה אל שלא יקלו בו וייראו ממנו וזה יהיה מבא להעמידנו על אופן החכמה שהיה בענייני זה הבית הנכבד אשר ינהגו בו בזה הכבוד והקדושה עם שזה יהיה כלי לשמירת ישראל שייראו מהכשל בענין המקדש והעבודות והנעשות בו:

התועלת הט"ו הוא במצות והוא מה שהזהירה התורה שלא יקרבו זרים לעבודת בית המקדש ושאם יקרב לה ישיגהו עונש המות והנה היה התועלת בזאת המצוה כי העבודות האלו היו מעידות על עניינים עמוקים מאד והוא המכוון כמו שביארנו בספר ויקרא וכאשר תונח לאלו העבודות משפחה מיוחדת לזאת העבודה והיה לחמם נתן ומימיהם נאמנים בדרך שיהיה להן פנאי בעיון ותהיה מגמת פניהם להשתדל בעניין השלמות האנושי כמו העניין במשפחת בני אהרן היה בזה הישרה אל שיעמדו על סודות זאת העבודה הנכבדת עם מה שהישירו בזה קצתם את קצת כ"ש כשהיה הראשון מהם באופן מהשלמות שהיה בו והיו אבותיו כלם אנשים גדולים מאד כי זה יהיה סבה ליתרון

ההכנה אבל השלמות בזרע אהרן כי טבע המקור הוא נמצא במה שנחצב ממנו ואלו היה קרב לזאת העבודה כל מי שירצה היה סבה להחטיא כוונת התורה בעניין זאת העבודה הנכבדת עד שכבר יעשו אותה ולא יעמדו על סודה ויהיה זה גם כן סבה אל שיקלו בה ויקרה בזה מההפסד בה מה שלא יעלם:

התועלת הי"ו הוא במצות והוא מה שצותה התורה שיעבדו הלוים במקדש העבודה המיוחדת להם לא זולתם והנה התועלת בזאת המצוה הוא מסוג התועלת המצוה אשר לפניה:

התועלת הי"ז הוא במצות והוא האזהרה שלא להתעצל משמירת המקדש ותועלת זאת המצוה מבואר ממה שקדם עם שבו תועלת לשמור ישראל מהכשל בעניני המקדש כמו שהתבאר מזה המקום:

התועלת הי"ח הוא להודיע מה שסדרה התור' מהמתנו' לכהנים וללוים כדי שיהיה להם פנאי לעסוק בתורה ולעמוד על סודות המציאות לפי מה שאפשר ולזאת הסבה בעינה גם כן לא רצתה התורה שיהיה להם חלק ונחלה בארץ כדי שלא יהיו טרודים בעבודת האדמה ויהיה זה סבה להעדר השלמות מהם ובזה היה תועלת בעניין העבודות שהיו עובדים כמו שזכרנו ועוד בו תועלת להשאיר השלמות בזה העם הנבחר עד שלא יתכן בעת מהעתים שלא ימצא בזה החלק ממנו כאמרו לא תאבד תורה מכהן ואמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ואמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו:

התועלת הי"ט הוא במצות והוא מה שהזהירה התורה שלא יקרבו הלוים לעבודת הכהנים ולא זה לעבודת זה והנה התועלת בזאת המצוה במעט עיון ממה שזכרנו בתועלת הט"ו מאלו התועלות:

התועלת כ' הוא במצות והוא האזהרה שהוזהרנו מלפדות בכור בהמה טהורה והנה התועלת בזאת המצוה הוא כי התורה רצתה שיהיה קדוש קדושת הגוף להשאיר זכר המופת הנפלא שעשה השם יתעלה בעניין מכת בכורות ולו היה אפשר שיפדה היה הבא לכהן איננו בכור ויחלש מפני זה זה הזכרון עם שזה יהיה סבה אל שיקלו בנתינתו לכהן ויעכבוהו לעצמם להחשבם שזה העניין הוא לדמים לבד ויענו שבעת מה יפרעוהו לכהנים כאשר תמצא ידם כי הרבה יקלו האנשים בענין הממון שנתחייבו בו כ"ש כשלא היו לו תובעין כמו העניין במתנות כהונה ואולם בבכור פטר חמור לא היה אפשר בו זולת זה כי לא יתכן שיהיה קדושתו קדושת הגוף עם שהתורה התחכמה שעכ"פ יפדוהו הבעלים לפי שאסור להן ליהנות בפטר חמור אם לא יפדוהו אבל יחוייב להם לערפו אם יש בענייני מהזרות מה שיביאו הבעלים לפדותו ואולם בבכור אדם לא היה אפשר

בו יותר כי אי אפשר שיהיה קדוש קדושת הגוף ואיננו נכון שתצוה התורה בהמתתו כמו שצותה בהמתה בפטר חמור:

התועלת הכ"א הוא במצות והוא מה שנצטוו הלויים להפריש תרומת מעשר והוא מעשר מן המעשר והנה התועלת בזאת המצוה מבואר בכללות ממה שזכרנו במתנות כהונה ובה עוד תועלת להעיד על מה שיעיר עליו עניין המעשר וכבר ביארנו זה התועלת במה שקדם:

פרק יט

פסוק א

פרשת זאת חקת

זאת חקת התורה וגו' עד ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין

זה ביאור דבר זאת הפרשה

מצד עצם הדברים שזכרו בה ועוד יתבאר זה ביאור יותר שלם בזה המקום אם זכירתנו הסבות בכל מה שנכלל בזאת הפרש' והנה להעמיד על סבות כל אלו הדברים ר"ל למה היו מעשי הפרה ומי הנדה בזה האופן ולמה היתה טומאת מת בזה האון מהטומאה למעלה משאר הטומאו' אנחנו מקדימים תחלה מה שביארנו בפרשת ויהיה ביום השמיני שכל מה שהיה הב"ח יותר נכבד היתה טומאתו יותר חמורה להורות על מציאות הצורה ושהיא בו נכבדת כי מה שנפקד ממנו דבר יותר נכבד היה ראוי שנחשבהו ביותר חסר מצד ההשקפה אל מה שנעדר ממנו. ובהיות הענין כן והיה צורת האדם יותר נכבדת לאין שעור מצורת שאר הב"ח הנה מן הראוי היה שתהיה טמאת המת ממנו יותר חמורה כמו שביארנו בפרשת שמיני ולפי שבמות האדם נפקדה מחומר הצורה האנושית ונפקדה גם כן מהצורה האנושית מלאכתה המיוחדת בה מאשר היא כח בגוף והוא קנין השגת המושכלות חדשות אשר מדרכם שיושגו באמצעות החוש והדמיון והכח הזוכר כי אחר הפרדה מהחומ' אי אפשר שתשמש בזאת המלאכה כי אין לה כלים שיעמידוהו על זה אבל תשאר אז על מה שהשיגה מהמושכלות בעת דבקותה בחמר הנה להעיר על זה השרש הנפלא אשר הטעות בו מרחיק האדם מן השלמות האנושי התחכמה התורה להרחיק עניין המלאכה מהפרה כאלו העירה בזה שנפקד מזה הב"ח תכליתו מצד מה כי הבעלי חיים נבראו לעבודת האדם כמו שהתבאר במקומותיו וכמו זה העניין נכפל זה העניין בעגלה ערופה שהיתה באה גם כן על מיתת האד' וצוה שם גם כן לזאת הכונה שהמקום שתערף בו לא יעבד בו ולא יזרע ולא רצה שתשחט אבל שתערף כדי להרחיק שלא ישתמשו בה כלל לתועלת האדם אשר הוא בצד מה

מהתכלית המכוון בזה ולזה נתבאר מזאת הכונה שהעגלה ערופה אסורה בהנאה ולזאת הכונה בעינה היתה המלאכה פוסלת בכל מעשי הפרה וגם במים שיושם בהם האפר דקדקה התורה בזה כדי להעמידנו על זאת כונ' הנפלאה מצד ראותינו ההכפל בהקפדת התורה בזה בכל מעשי הפרה כי זה מה שיפקח עינינו בזה בהכרח והנה היתה היא עגלה וזאת פרה להעיר על שאשר המיתו היתה סבה אל שמת בלא עתו ר"ל החלל שנמצא באדמה ולא נודע מי הכהו כי כבר יטעון בזה רבים שיחשבו שאי אפשר זה. וזה ממה שימשך ממנו הפסד גדול בדעות התוריות ובעיון ובענייניים המדיניים ויבטל טבע האפשר ואין זה מקום החקירה בזה והנה היתה נקבה זאת הבאה על טומאת מת כי היא חטאת כמו שזכר באמרו והיה לך למשמרת למי נדה חטאת היא ומשפט החטאת שהיתה נקבה ולזאת הסבה התנה שלא יהיה בה מום כמו העניין בשאר החטאו' ולזאת הכבה גם כן היתה באה נקבה בעניין החלל שנמצא באדמה כי הוא כמו חטאת ולפי שסבת המות לא תהיה מצד הצורה כי אם מצד החמר והכחות המתפעלות שיתגברו על הפועלות היה הדם הוא הנושא הראשון לאלו ההפסדים שהם סבת המות אם בסבת היותו בלתי שלם ההויה אם מצד עפוש יתערב הו היתה כונת התורה שתהיה זאת הפרה שלמה באודם והיה זה גם כן צבע הצמר הבא מן הארז והאזוב אדום לזאת הסבה והנה היתה נעשית חוץ לשלשה המחנות להעיר על הטומאה החזקה שהיא מסירה מעל טמא מת וכאלו היא נושא הטומאה ההיא ולזה הושמה בתכלית מהטומאה עד שכל המתעסקין בה בתחלה ועד סוף הם טעונין כבוס בגדים ולזאת הסבה גם כן היו מי הנדה מטמאין הטהורים כשלא ישתמשו בהם לצורך הזאה כי אז אי אפשר וזה כי מן השקר שיהיה הדבר האחד בעצמו מטהר ומטמאו יחד בעת אחד וכבר יתבאר בגזרת הצור הסבה בזה באופן יותר שלם בנמשך לזה מדברינו והנה היתה שחיטתה וההזאה מדמה במקום שיהיה נכח פני אהל מועד להעיר שהצורות כלם הם שופעו' מה' יתע' ועולות אליו בהדרגה ולזה היו שם ז' הזאות על כל הזאה טבילה להורות על שסוגי הצורות הם ז' והם נבדלות מאד זו מזו עד שלא יפול יחס בין הגבוהה לשפלה ממנה והנה היותר שפלה והיא הצורה האחרונה היא צורת היסודות ואחריה תהיה השנית צורת המתדמי החלקים המורכב מהיסודות והם צורת הדומם ואחריה תהיה הג' צורת הצומח ואחריה תהיה הרביעית צורת המרגיש ואחריה תהיה החמישי' צורת האנושי' ר"ל המדברת ואחריה תהיה הו' צורת המלאכים שהיא שכל משכיל בפעל תמיד והיא העלולה מה' יתע' ואחריה תהיה השביעית ית' והיא הצורה הראשונה והוא מבוא' שאלו הצורות הה' הראשונות הם יחד באדם ומצורות האדם נעמוד על מציאות הצורות הנבדלות ומהם

נעמוד על מציאות השם יתע' וזה מבואר למי שעיין בפילוסופיא ואין זה מקום זאת החקירה ולפי שענין הטמאה היה לתכלית שנעמוד על מציאות הצורה כמו שהרחבנו הביאור בזה בספר ויקרא הנה ראוי שתסור זאת הטומא' כשימצא לנו דבר אחר יעמידנו על מציאותה כמו שיעמידנו על זה ענין הטומאה ולזה הנה ענין מעשה הפרה מכון לזה התכלית ולזה תמצא שכיון שיעדרו מהפרה כל צורותיה כשתשחט תחלה ואחר היתה נשרפת ואחר הצית האש ברובה היה משליך בתוכה עץ ארז ואזוב ושני תולעת להורות שהמרגשת תעדר תחלה מהחי ואחר תפסד הצומחת וזה יורה על התחלפות מדרגות אלו הצורות זו מזו כי אשר היא במדרגת הצורה והשלמות לא תמצא נפרדת מאשר תהיה מנה במדרגת ההיולי ובזאת ההישרה נתישר אל שצורת האדם היא למעלה מאלו הצורות ושהיא תעדר תחלה בעת המות להעיר על זה רצה שיפקד מהפרה בחייה מה שהוא משל ודמיון מה לשכל האנושי והיא המלאכה הלא תראה שקצת בעלי חיים יעשו מלאכות נפלאות כמו ששיות הדבורים ואריגת העכביש עד שידמו דמיון מה למה שיסודר מהשכל מהמלאכה ולהורות על מלאכת הפסד השכל בקניין מושכלות חדשות אחר המות רצתה התורה שבמעשה הפרה לא יהיה עמהם התעסקות במלאכה זה דבר יעמידנו על שתי פנות גדולות מהעיון האחד כי היא בזה נתיישר אל שהשכל האנושי אינו נפסד בהפרדו מהחמר אבל יפקד ממנו קנין המושכלות שלא השכיל אותם בחייו והנה זאת הפנה הגדולה טעו בה כל הפילוסופי' שהגיעו אלינו דבריהם. והשנית הוא שאח' המות לא יקנה השכל מושכל חדש לא השכילו בהיותו עם החמר וזו היא ג"כ פנה גדולה נבוכו בה רבים מהקודמים בהשארות וזה מבואר למי שעיין בדברנו בספר הנפש ובא' מספר מלחמות השם. וראוי שתדע שהצורות הנפשיות כלם סרו מהחי במותו ואף על פי שנשארו תמונת האברים בעצמם כי אין בהם כח לפעול פעולה מהפעולות אשר להם מאשר הם חלק מבעל נפש וזה דבר יעיד על מציאות הצורה כי לא תמצא במת שנפקד ממנו דבר זולת הצורה והנה להעיר על זה היתה הפרה נשרפת בכללותה על מערכתה ולהעיר על הבדל הנפש הצומחת מהמרגשת כי היא תמצא נבדלת בצמחים הושם בה עץ ארז ואזוב שהם הגדול והקטן מהצמחים להעיר שבכולן תמצא נפרדת וגם בחי תמצא נפרדת בצמר ובשער ולזה הושם שם שני התולעת שהוא צמר צבוע בתולעת שוא ג"כ מהצמחים והנה השתדלה התורה להעמידנו על מציאות הצורה לפי שהוא דבר נעלם מהקודמים לפי מה שנתבאר מדברי הפילוסוף מדעותיהם במה שאחר הטבע ומי שלא יודה במציאותה יסור ממנו כל שלמות אנושי ולא יודה במציאות ה' ית' ולהסירנו אנחנו הנמשכי' לתורתו מהכשל במומי הדעות הנפסדות ההם התחכמה בזה האופן

להמציא לנו אלו התחבולות הנפלאות אשר יסירו בהכרח זה העורון ממנו תמיד וכדי שיתבוננו בנרצה בזאת המצוה צותה התורה שישתכלו בשחיטתה ובשריפתה וישימה עיניהם ולבם בה ישתבח יתעלה יוצר הכל שחנן אותנו זאת התורה השלמה אשר תחכימנו עכ"פ ותישירנו אל השלמות האנושי ותמשכנו אליהם בעבותות התחבולות הנפלאות תפקחנה בהם עיני עורי' כל שכן עם מה שהישירה אל קנין השלמת זאת המשפחה המתעסקת בעניינים אלו ר"ל העבודה בקרבנות והסיר הטומאות החמורות והוא משפחת הכהנים וכדי שלא יחשוב אדם כי טומאת המת הוא מפני העפוש שהוא מזיק לקרובים אליו ביארה התורה שאפילו עצם אדם הוא מטמא זאת הטומאה החמורה אף על פי שאין בו עפוש והנה היתה יותר חמורה טמאת המים שיש בהם כדי הזאה מטמאת המים שאין בהם כדי הזאה לפי שהמים שיש בהם כדי הזאה הנה בכחם להסיר טומאת מת וכדי שיתבאר זה מהם רצתה התורה שיטמאו אדם לטמא בגדים שעליו להעיר שהם נושאים הטומאה ומושכין אותה אליהם ואמנם המים שיאן בהם כדי הזאה איך זה בכחה אם לא יחובר להם עוד מהמים ולזה לא היתה עוד טומאתם חמורה כטמאת האחרים ובכאן נשלם מה שכוננו ביאורו בזה המקום מטעם אלו המצות יתברך היכול אשר חננו למצא האמת בזה ויתרומם על כל ברכה ותהלה:

התועלת הראשון הוא במצות והוא להודיע דין מצות פרה אדומה ואיך מעשיה ואולם התועלת המגיע ממנה היא הטהרה מטומאת מת החמור' לישב בלב הטמאים שזאת הטמאה הוסרה מהם כי לא ידמו שיסור זה הרושם ממנה בזולת מעשים נפלאים ועם זה כבר יגיעו ממנו תועלות נפלאות בעיון כמו שביארנו בטעמי זאת המצוה:

התועלת השני הוא בדעות והוא מה שסמכה התורה עניין פרה אדומה לעניין זכירת הקרבנות ומתנות כהונה כי זה ממה שהישירנו לעמוד על הכונה אשר בעבורה היתה זאת המצוה בזה התואר כי עניין הקרבנות והטומאות והטהרות הם לכונה אחת בעינה כמו שיתבאר מדברינו בביאור ספר ויקרא ולזה זכר שם עניין הטומאות והטהרות אחר זכירתו עניין הקרבנות כמו שביארנו שם:

התועלת הג' הוא במצות והוא להודיע עניין טומאת מת ומשפטה והנה התועלת בזאת המצוה מבואר ממה שזכרנו בזה המקום ובפרשת ויהי ביום השמיני:

התועלת הד' הוא במצות והוא להודיע דין טומאת מי נדה וטהרתן והנה התועלת בזאת המצוה מבואר ממה שזכרנו והוא גם כן ממה שיפול מבוכה חזקה איך יהיה זה שהמטהר יטמא ויביא זה בהכרח להעמידנו על הכונה אשר בעבורה היא אלו המצות בזה התואר:

פרק כ

פסוק א

ויבאו בני ישראל כל העדה עד סוף הפרשה

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם כ"א:

התועלת הראשון הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לגנות האדם מאד במה שיטיח דברים שלא כהוגן בעת הצער והחסרון החזק. הלא תראה כי ישראל כשהיו בצער גדול מהצמא והיו יראי' שימותו מחוזק הצמא הטיחו דברים קשי כנגד משה ולא מצאנו שנענשו על זה אך רצה השם יתע' שינתן להם מים בזה האופן שזכר:

התועלת הב' הוא להודי' כי מי שיצטרך לעשו' פעל מה לתכלי' מה אין ראוי שיקצר משיגיע מהפעל ההוא כל התועלות האפשריות ולזה תמצא שכאשר הביא ההכרח שיתן השם יתע' מים לעם היה משתדל שיגיע להן עוד מנתינתו המים להם תועלת עצם להביא אותם אל האמנה בהשם יתעלה ובחזק כחו לעשות מה שירצה ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא הסכים השם ית' להסיר הנחש מהעם אבל רצה שירפאו הנשוכים בהביטם אל נחש הנחשת כדי שימשך מזה לישראל התועלת מתמיד יביאם להאמין בעוצם נפלאות הש' יתעלה כמו שביארנו בביאור זאת הפרשה:

התועלת השלישי הוא להודיע שאח' מן החבורה שמת ראוי שתדאג כל החבורה. הלא תראה כי כשמתה מרים תכף נגזר המות על אחיה עם עוצם מעלתם עד שכלם מתו בחדש אחד וזה יתבאר ממה שספרנו בזאת הפרשה וכבר התבאר מדברי התורה עם מה שנזכר בספר יהושע כי לא חיה משה אחר אהרן כי אם חדש אחד כי אהרן מת באחד לחדש בשבט בשנת הארבעים לפי מה שהתבאר בפרשת ואלה מסעי ומשה מת באחד לחדש אדר לפי מה שהתבאר מדברי התורה עם מה שנזכר בסוף ספר יהושע כמו שביארו רז"ל וכבר הרחבנו בזה בביאורנו לספר יהושע:

התועלת הרביעי הוא להודיע שראוי להתאונן על מיתת הצדיקים כי מיתתם עושה רושם כמו שראינו העניין במיתת מרים ואהרן ואע"פ שהיה נשאר אז משה רבינו אדון הנביאים אף על פי כן הגיע ממיתתם רושם מבואר:

התועלת החמישי הוא להודיע שראוי להרחיק מדת הכעס הלא תראה כי הכעס היה סבה אל שלא עמד משה רבינו ע"ה עם עוצם מעלתו והשגת מדותיו בשלמיות על כוונת השם יתעלה במה שצוהו. ואמ' ודברתם אל הסלע ונתן מימיו ונמשך מזה מהרע לישראל עם שהגיע ממנו גם היזק לנביא מה שכבר זכרנו בביאו זאת הפרשה:

התועלת הששי והוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיתיישב מאד בכונת הדברים אשר צווה עליהם בעשייתם מאת מי שהוא מחוייב לעשות את מצותו כי כשלא יתיישב

בכונתם אולי יעשה מהם מה שא יגיע בו תועלת המכוון בפעל ההוא הלא תראה כי משה רבינו ע"ה עם עוצם מעלתו הנה כשלא נתיישב על כונת המאמר שהגיע לו מה' יתע' קרה לו שהחטיא כונתו:

התועלת השביעי הוא להודיע כי חטא העם היתה סבה שלא יביא אותם משה אל הארץ כמו שביארנו בביאור דברי זאת הפרשה ולזה לא יירשו הארץ באופן מהשלמו' שהיו יורשי' אותה אם היה הפעל נעשה על ידי משה הלא תראה עוצם ההבדל בין מלחמות משה ובין לחמות יהושע כי משה במעט מהזמן שחיה אחר אהרן כבש כל הארץ שהיה לשני שבטים וחצי ויהושע עשה מלחמותיו ימים רבים ולא כבש הארץ אך חלקה קודם שנכבשה:

התועלת השמיני הוא להודיע עוצם מעלת משה שאף על פי שלא עשה הדבר כמו שצוהו השם ית' שמע השם יתעלה לקולו להוציא מים רבים מהסלע:

התועלת התשיעי הוא להודיע שהחטא הקטן לגדול הוא נחשב לגדול הלא תראה איך נענשו משה ואהרן על יד החטא הקטן אשר לא היה למרות פי השם ית' אבל להמשך למצותו לפי מה שהבינו מדברי השם יתעלה ולזה אמר שכבר נתקדש הש' יתע' בם על דרך אמרו בקרובי אקדש:

התועלת העשירי הוא להודיע שראוי למי שיבקש דבר מאחר שימציא כל הסבות העוזרות לו להשיג מבוקשו ממנו. הלא תראה כי משה שלח בעבור ישראל למלך אדום אלו הדברים שהיה בהם מה שאפשר מהפיוס והבאת לב מלך אדום לתתם לעבור בארצו:

התועלת הי"א הוא שראוי לאד' לפחד תמיד ולזה ספרה התורה כי כשראו ישראל שאין רצונו לתתם לעבור בגבולו ויצא לקראתם בעם כבד וביד חזקה נטו בעליו ולא רצו להלחם עמו כי פחדו פן ינוצחו ואף על פי שידעו שיד השם לא תקצר עמם לטובה בכל מלחמותיהם ולא האשים השם יתעלה לך אדום על זה כי היה מפחד וירא מישראל פן ישחיתוהו בהיותם בארצו אבל צוה שלא יתגרו בו מלחמה כמו שנזכר בפרשת ואלה הדברים:

התועלת הי"ב הוא להודיע מה שהיה מהעדר הצער במיתת אהרן עד שכבר מת בזולת חולי אך הפשיט בגדי כהנה גדולה ולבשם אלעזר בנו ותכף גוע אהרן ולזה אמרו ז"ל כי משה ואהרן ומרים מתו בנשיקה והנה לפרסם זה העניין הנפלא רצה השם ית' שיהיה זה העניין לעיני כל העדה:

התועלת הי"ג הוא להודיע שהממשלה והשררה ראוי שתגיע מהמושל לבנו כשהוא ראוי לה ואף על פי שאין מדרך השררה שתבא מאב לבן כמו העניין בכהונה גדולה אלא

כשהיה בנו ראוי ראוי שיהיה קודם לכל אדם כמו שביארנו בספר ויקרא ונתבאר עוד בזה המקום ממה שאמר וילבש אותם את אלעזר בנו ללמדנו כי מצד שהוא בנו היה ראוי שיגיע לזאת השררה והממשלה עם שכבר העירנו בזה ללמדנו שאלעזר בנו היה דורך בדרכי אהרן ומחזיק בהנהגותיו הישרות:

התועלת הי"ד הוא ללמדנו שאין ראוי להתעצל בהספדו של חכם אבל ראוי שיזדרז בו כי בזה מהתועלת להזדרז להשיג זה השלמות בהכירם מה שנפקד מהם בהפקד זה החכם ולזה ספרה התורה שבכו כל ישראל את אהרן שלשים יום וסמך לזה נצחם הכנעני מלך ערד להודיע שהעושים כך יתן השם יתעלה שכרם:

התועלת הט"ו הוא להודיע שאין ראוי לאדם שינכר מה שעשו לו מהטובה אבל ראוי שיכיר הטוב למי שעשהו לו כ"ש אם היה עושה הטוב השם יתע' הלא תראה כי ישראל בעבור שנתנכרו מן הטובות שהגיעו להם מה' ית' ע"י משה שולחו בם הנחשים השרפים והמיתו מהם רבים וזה כי הם לא התרעמו מלחם ומים בעבור צרכם אליהם אבל רוע תכונתם משכה אותם אל שיתרעמו מהשם ית' וממשה על לא דבר יביאם להתרעם מהם אבל היה מהראוי להם לתת תודה לשם יעת' כעל כל אשר גמלם ולמשה נביאו:

התועלת הששה עשר הוא להודיע שכאשר יחטא איש לאיש ויתנחם מזה ויכיר חטאו ראוי שיקבלהו האח' תכף וימחול לו חטאו הלא תראה כי תכף שהכירו יש' חטאם והתנחמו ממנו קבלה משה והתפלל עליהם על דבר הנחש:

התועלת הי"ז זכרון הפלא שהיה בענין הבאר שחפרוהו במקו' חול ועפר תיהוה במחוקק במשענותם ורצה ה' ית' שיהיה ממנו מים לכל העדה ולהעיר על עוצם המופת הזה ספר השירה ששרו ישראל על דבר הבאר הזה:

התועלת הי"ח הוא להודיע יד השם יתעלה הטובה על ישראל על ידי נביא עד שנצחו שני מלכי האמורי שהיו בתכלית הגבורה לפי מה שיתבאר ממה שזכר ממלחמ' סיחו' עם מלך מואב הראשון שלקח את כל ארצו מידו עד ארנון וממה שזכר מגודל עוג מלך הבשן שהיה כגובה ארזי' גובהו:

התועלת התשע עשרה הוא להודיע כי השם יתעלה ישלם מדה כנגד מדה וזה עדות חזק על שזה הענין מכוון מהשם יתעלה על צד העונש לא שיהיה על צד הקרי כמו שיחשבו אנשים ומזה ילקח מופת על השגחת הש' יתע' במין האנושי ופקדו אוו על כל מעשיו ולזה תמצא כי סיחון השחית המואבים אשר בעיירות ההם שלקח מהם עד בלתי השאיר להם שריד וכן שלם לו אלהים על ידי ישראל וכן אמר שמואל לאגג כאשר שכלה נשים

חרבך כן תשכל מנשים אמך ואמר אדני בשק שבעים מלכים מקוצצי בוהנות ידיהם ורגליהם היו מלקטים תחת שלחני כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים:

התועלת הכ' הוא להודיע במה שהגיע לישראל מארץ מואב הגיע להם על ידי סיחון כי הש' ית' לא רצה שיקחו מארץ מואב מדרך כף רגל אך היא היתה לסיחון בעת שלקחו ולזה הגידה התורה המשלי' ההם המעידים על אמתת זה:

התועלת הכ"א והוא מקיף בכל הספורי' שנזכרו בעניין מסעי בני ישראל במדבר הוא ליישב בלבנו אמתת כל אלו הדברים הנפלאים שבאו באלה הספורים ולזה האריכה בספורי המקרים שארעו להם במדבר במקום מקום מהמקומות ההם וזכרה באריכות תואר המקומות שקרה להם זה בהם כדי שתתישב אמונת כל אלו הדברים בלבנו:

פרק כד

פסוק א

פרשת וירא בלק

וירא בלק בן צפור את כל עד סוף הפרשה.

ביאור דברי זאת הנבואה

אמר נאם בלעם בנו בעור ונאם הגבר פתוח העין נאם שומע אמרי אל אשר יחזה מחזה מאת השם יתעלה והוא גלוי עינים בעת הנבואה ואף עלפי שהוא נופל מרוב התבודדות או ירצה בגלוי עינים עיני לבו והביאור הראשון נראה לנו יותר כי ידמה שבהקיץ היתה מגעת לו הנבואה ולזה אמר אולי יקרה יי' לקראתי בדרך. ואנכי אקרה כה כי האדם לא יישן כשירצה ותכף שיישן לא יחוייב שתגיע לו הנבואה עם שהישרת הקרבנות להגיע אליו הנבואה תצטרך להגיעה בהקיץ לא בעת השינה כי אז ימצא התבודדות בזולת השתדלות כמו שביארנו בב' מספר מלחמות השם. מה טובו אהליך יעקב. ר"ל שגם בקבוץ אשר באהל אהל לא ימצא רק טוב כ"ש בקבוץ כלל ישראל ואמר זה לפי שאם ימצא רע באהל אחד מהם יענשו כלם כמו שביארנו בפרשת קרח והיה זה כן מצד היותם כולם מתאחדים ומזה גם כן אפשר שנתיש בלק וכוין להחטיא קצתם כי בחטא אחד מהם יענשו כלם הנה עניין ישראל והסתעפות זרעו דומה לנחלים שנטיו ונתפשטו מימיהם במקומות רבים שלא יכזבו מימיהם כי בסורם יעמדו אחרים תחתיהם דומים לראשונים וכן הענין בישראל כי במות האבות יקומו אחריהם בניהם וילכו בדרכי אבותיהם לעבוד השם יתעלה וכדי שלא יחשוב חושב שיתחייב מזה שלא ירבו ישראל יותר ממה שהיו אז אמר שהם כגנות אצל נחר שיצמיחו זרועיהם ויפרו וירבו תמיד והנה עשה שנית משל אחר דומה לזה ואמר שהם כאהלים ינטע יי' והם השמים הנטוים

ומקיפים בכל הארץ להורות על הנצחיות והקיום לישראל ולפי שאן השמים פרים ורבים שב להמשילם עוד לארזים שהם אצל מים שהם אילנות גדולות ופרים ורבים תמיד מצד רוב המצא המזון להם וכל כך ימצא להם המזון שצמחו בו עד שמדליותיו יזל מים וזרע אחר שיפול אחד אחד מהדליות יהיה גם כן במים רבים וזה לאות שהאבות והבנים ובני הבנים והנמשך להם כלם יהיו בזאת ההצלחה עד שהמלך שהמליכו ישראל והוא שאול ירום מאגג מלכו כי הוא ינצח אותו במלחמה ותנשא מלכותו מאד וזה מבואר מעניין מלכות שאול לפי מה שנזכר בספר שמואל והנה כל זאת הצלחה תהיה לישר' מצד ההשגחה הפרטית אשר תדבק בהם מהאל שהוציא אותם מארץ מצרים לא באמצעות שפע הכוכבים אבל מצד תקפו וגבורתו לעשות מה שירצה ולזה הוציאם משם באותות ומופתים גדולים והוא ישחית הגוים שהם אויבי ישראל וישבר עצמותיהם ויפרקם וכל אחד מחציו יכה בהם ר"ל שמינים רבי מהרעות יביא על אויביהם לפי מה שירצה כעת מה ולזה אין דרך להשמר ממנו כי אין מדרכו להביא רע מיוחד שאם היה זה כן היה זה דרך להשמר ממנו ומשל כי מי שיודע שאויבו אינו מזיק כי אם באש הנה יוכל לקחת עצה מזה להמציא אצלו הדברי המכבים האש אבל אם לא ידע באיזה מין יזיקוהו לא יוכל לקחת עצה על זה. גם בעת שישכון ישראל בטח ולא ילחם הנה מי שילך אליו להלח' בו ימצאהו כארי וכלביא שלא יוכל אחר להסירו ממקומו. ואמנם אמר זה כי היושבים בטח ושלום להם מכל עבריהם אינם מורגלים בענייני המלחמה ולזה אינם בקיאים בה במדרגת בקיאות מי שדרכו להלחם תמיד.

וקודם שנזכור התועלות המגיעות ממנה נזכיר ספק אחד בעניין זאת הפרשה והוא איך נזכרה נבואת בלעם וספור דברי בלק עמו בתורה. כ"ש שיתחזק זה הספק מצד מה שמצאנו שכבר היה בלעם קוסם ונאמר שכבר נזכר זאת הפרשה בזה המקו' מצד התועלות המגיעות ממנה כי כבר יתבאר ממנה עוצם השגחת השם יתעלה על ישראל כמו שביארנו ולזה אמר הנביא עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים ועד הגלגל ובזה גם כן תועלת להודיע מה היתה הסבה בזנות ישר' אחר העריות ואחר עבודת זרה ולמה נצטוו ישראל להרוג את המדינים. וראוי שתדע שאלו הספורים מבלק ומבלעם ידעם כלם משה רבינו ע"ה מפי הגבורה ולא נודעו לו אחר הפרסום כי בזולת זה לא היה ראוי שיכתבו בתורה. הנה כמו שהגיד משה מפי הגבורה דבר הספורים שבאו בספר בראשית כן הגיד זה הספור אשר בזה המקום מפי הגבורה ומזה האופן נתאחדו הספורים עם המצות בתורה לפי שהם כלם מכוני' להביא

אל השלמת האנושי הנמשכים לדברי התורה ואל זה כוונו ז"ל באמרם שמשה כתב פרשת בלעם.

ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם י"ו:

התועלת הראשון הוא להודיע שלא יגונה מי שיפחד לנפשו מאחר אם יבקש סבות בהצלתו באי זה אופן שיוכל ולזה תמצא שלא נענשו המואבים במה שהשתדלו להחטיא ישראל לפי שיראתם ופחדתם פן ישחיתם ישאל היתה הסבה בזה כי כבר היו יראים מאד מישראל כמו שאמר ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ולזה נחשב למואב החטיאם ישראל אחד מכלי המלחמה ואמנם המדינים שלא היו יריאים מהן וכונו בדבר בלעם למסר מעל ביי' רצה השם יתעלה שיקחו ישראל נקמתם מהם:

התועלת השני הוא להודיע עוצם ההבדל שיש בין נביאי ישראל ובין נביאי אומות העולם וזה שכבר הכיר מזה הספור מתכונות בלעם שהוא היה רודף אחר הכבוד ומבקש אותו והפך זה תמצא בנביאי ישראל עד שמשה עם היותו מלך ונביא ספרה התורה שהוא עניו מאד מכל האדם ותמצא גם כן מתכונות בלעם שיה הומה לאסיפת הקנינים וזה יתבאר ממה שאמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב כי לולי זה העניין נכסף לו לא אמר זה המאמר והפך זה תמצא בנביאי ישראל וזה יתבאר לך מדבר אלישע לנעמן ואמר אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ואף על פי שזכה בו בדין ותמצא גם כן מתכונות בלעם שלא היה נכנע למה שצוהו השם יתעלה בנבואה ולזה הוצרך השם יתעלה להפחידו על ידי המלאך שכבר יהרגהו אם יעבור על דברו לומר כי אם הדבר אשר השם יתעלה ישים בפיו ותמצא גם כן מתכונותיו שהיה נמשך לתאוות חוש המישוש אשר הוא חרפה לנו כי היות הדבר ההוא בלתי מרוחק אצלו לא נתן עצה להפקיר הנשים בכלל לישראל ובכל הנה נביאי ישראל ישתדלו להישיר האנשים לעבודת השם יתעלה ולשמרם מהחטא והמרי ובלעם היה מישיר אותם בעצתו אל החטא והמרי עם היות כחו יפה מאד בנבואה בזה העת עד שהיתה מגעת לו הנבואה בהקיץ כמו שביאר' ומזה הצד אמרו רבותינו ז"ל על אמרו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אבל באומ' העולם קם ומאי ניהו בלעם ואמרו זה על צד ההפלגה עם טוב הכנתו בנבואה עד שנתקרבה מדרגתו למדרגת משה רבינו בדרך שהית' מגעת לו בהקיץ בדבר שרצה להגיע לו הנה תמשמש בהכנתו בפחיתיות לא להישיר האנשים אל הטוב וגם לא קנה לעצמו המדות הראויות לשלם וראוי שתדע שכבר נתחייב מלשון התורה במה שאמרה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה שנאמ' אבל באומות העלם קם ואם לא הנה יהיה אמרו בישראל לבטלה אבל לא יתחייב שיהיה זה הקם באומות העולם בלעם כי לא

היה במשה באחד מהדברים שזכרה התורה בזה המקו' שלא קם בהם נביא כמוהו כי לא ידע ה' ית' בלעם פנים בפנים ולא חדש אותות ומופתים כלל כל שכן שלא חדשם במדרגת האותות והמופתים שנעשו מאת הש"י ע"י מש רבינו ואמנם האמת יהיה המתחייב מהפסוק הזה שלא קם נביא עוד כמשה שהיה נביא בישראל לבד אבל יהיה שיהיה עם זה נביא באומו' העולם ג"כ הוא מלך המשיח כמו שאמרו במדרש הנה ישכיל עבדי שכבר יהיה יותר גדול ממשה ויתבאר שנפלאותיו ג"כ תהיינה למעלה מופלאות משה כי משה משך ישראל לבד לעבודת שם ית' בנפלאות שחדש והוא ימשוך כל האומות לעבודת השם ית' באמרו אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם יי' וזה אמנם יהיה באמצעות מופת נפלא יראה בקצות הארץ לכל האומות והוא תחיית המתים:

התועלת השלישי הוא להודיע עוצם השגחת השם ית' על ישראל במה שהשתדל לשמור בלעם שלא יקללם בזה אופן הנפלא שספרה התרה עד שעם תשות בלעם לקלל אותם הוכרח להשמר מזה מצד מצות ה' ית' ופחדו שפיל עליו בדבר המלאך שהראה לו בדרך וחרבו שלופה בידו וכבר יסופק על זה למה השתדל הש"י כל זה ההשתדלו' שלא יאור בלעם העם אחר שהש"י אמ' שהוא ברך התזיק להם קללת בלעם ואם אמרנו שעשה זה הש"י להציל בלעם מהבשת איך היה זה העניין על צד החסד לישראל כמו שנראה מדברי הנביא באמרו עמי זכור מה יעץ בלק מלך מואב ואם אמרנו שהש"י עושה זה לפי שגלוי היה וידוע לפניו שישראל היו ממרים את פיו תמיד והיה הש"י כועס עליהם וממית מהם במגפה או בזולת זה כמו שנזכר בתורה ואם היה בלעם מקלל אותם ויקרה להם אחר זה המקרה זה היה חושב בלעם ומוא' שקללתו סבב להם זה הנה עדין ישאר הספק בעינו כי בזה לא יהיה חסד לישראל כשלא קללם אך יהיה בו כבוד לש"י שלא יתפאר בלעם כי קללתו סבב להן זה ואולם התר זה הספק יש בו מהקושי העצו' לפי מה שאחשוב והנראה לי בזה הוא אם שנאמר שהש"י עשה זה לסבה שכאשר יחטאו ויכסה ש"י על צד התוכחת ירגישו כי חטאם היה סבה אל זה העונש הבא עליהם ויחיה זה סבה אל שישובו אל הש"י וריחמם ואם היה בלעם מקלל אותם הנה לרוב הפרסום שהיה בענייננו שאשר יאור יואר הנה יתלו ישר' העונש הבא אליהם אם שיהיה מפני קללה שקללן בלעם ולא ישתדלו לשוב אל הש"י ויהיה זה סבה שיחר אף השם בהם ויכלם. והמשל כי לא לו קללם בלעם הנה בבא המגפה בעדת הש"י על דבר פעור לא היו משתדלי' לשוב אל הש' ולהתנחם מחטאם לחשבם שקללת בלעם ישר' תסבב זה ואם אמר אומ' איך ידעו ישראל זה העניין ר"ל אם קלל אותם בלעם עד שיצטרך ה' לשמרו מלקללם לזאת הסב' אמרנו לו שכבר אפשר זה מפני רוב התמדת' אצל בני מואב כי אצלם היו יושבים

ולשגלם עם נשותיהם ולזה יתכן שיספרו להם זה בני מואב להחטיאם יותר ויקרה מזה ליש' מההיזק מה שכבר זכרנו או נאמ' שקללת בלעם האנשי' היה בעשותו מיני כשוף ונחש להמציא להם היזק והם דברים מכחישים פמליא של מעלה והנה רצוני באמרי נחש הנחש המתיחס לכשוף כמו שידמו הסכלים שכבר נודע על דרך נסיון שעשיית תמונת כך מדבר כך בעת כך בתנאים כך מהככבים תזיק לאבר כך או לדבר כך והיה זה חלק גדול מחכמי מצרים וחכמי בכל והנה היה נעזר בזה בלעם מהודעה שתגיע לו בקסם לדעת באי זה מהדברים יתכן שיוזק האיש ההוא או העם ההוא לפי מה שיתבאר לו בקסם שימשך לאי ההוא או לעם ההוא משפע הככבים ולפי שהיה אפשר שימצא באלו הענינים או במה שהוא מסוגם מה שאפשר שיתחדש בו היזק לישראל רצה השם יתעלה להצילם מזה ואף על פי שמהענינים האלו לא יוזק מי שתדבק בו השגחת השם יתעלה כי גם במה שנתחייב בעצמות וראשונה מצד מערכת הככבים ישמרהו השם כמו שביארנו בד' מספר מ"י הנה מפני שישראל לא היו אז באופן מהשלמות שתדבק בהם כמו זאת ההשגחה ויורה על זה התפתותם בקלות לעריות ולע"ז הצטרך הש' יתעלה לשמרם מזאת הקללה:

התועלת הד' הוא להודיע שהעלאת העולות הוא ממה שיישיר להגעת הנבואה הלא תראה שבזולת זה היה צריך בלעם כשירצה להגיע לו השפע האלהי להודיע לו הדבר שירצה שימתין שיהיה לילה ואז יהיה לו זאת ההודעה בעת השינה בעת אחד מן הלילה לא בעת מוגבל ממנו ולזה אמר לינו פה הלילה וגומר שבו נא בזה גם אתם הלילה ואמנם עם הקרבת העולות נתחדשה לו ההודעה בהקיץ וכאשר רצה ולזה צוהו השם יתעלה על הקרבתם כמו שביארנו:

התועלת הה' בדעו' והוא להודיע שכבר יצטרך לנביא שתתבודד מחשבתו במי שירצה שתגיע לו בנבואה ההודעה מעניניו ולזה ספר בזה המקום שהקפיד בלעם בפעם בפעם שיראה העם אשר רצה שתגיע לו בנבואה ההודעה בעניניהם:

התועלת הו' הוא בדעות והוא להודיע שמי שתדבק בו ההשגחה האלהית לא יוזק בכשוף ובמה שיונהג מנהגו ולזה אמר בלעם כשרצה לבאר שקללתו לא תזיק לישראל שהשם יתעלה לא הסכים לקלל את העם כי זה העם נתייחד מבין שאר האומות בשהוא דבק בשם יתעלה ודורך אל החיים הנצחיים וזהו אמרו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב להעיר על התכלית שישראל פונה אליו לאור באור החיים תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו:

התועלת הח' הוא בדעות והוא להודיע שאין כח בנחש ובקסם להודיע הדברי' העתידים למי שתדבק בו ההשגחה לפי שעניניהם בלתי מסודרים משפע הכוכבים וזהו אמרו כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ולזה גם כן לא הלך בפעם כפעם לקראת נחשים אך הנבואה תודיע זה כי היא מסודרת מהשכל ושופעת ממנו כמו שביארנו בשני מספר מ"י ולזה תמצא שהודיע השם יתעלה לאברהם האותות והמופתים שיתחדשו על דרך ההשגחה הפרטית בעת יציאת ישראל ממצרי' למשכם לעבודתו ולזה אמר לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ולזה קרא בספר ישעיה שם השם יתעלה פלא יועץ ר"ל שהוא מודיע הפלאים טרם בואם זמן ארוך והנה בזה עיון חזק לא יכיל ביאורו זה הספר:

התועלת הט' הוא במצות והוא שכבר למדנו מזה שהדם נקרא משקה אשר ישתה למה שאמר ודם חללים ישתה וזה שאין ראוי שנבין אומרו כל משקה אשר ישתה אשר ראוי שישתה לפי משפטי התורה שאין הטומאה בדברים יותר מפני היותם ראוים למאכל ולמשתה לפי משפטי התורה אבל הענין הוא בהפך שהבהמה הטהורה שנשחטה טהורה מלטמא ואין הענין כן בבהמה הטמאה ולזה הוא מבוא שאמרו אשר ישתה הרצון בו שיהיה מצד עצמות וראוי לשתות ולזה יתבאר שהדם מקבל טומאה כי הוא ראוי לשתות מצד עצמות שנאמר ודם חללים ישתה:

התועלת הי' הוא להודיע אמתת הנבואה כי בלעם נתנבא בכמה דברים כבר נתחדשו ויצאו אל הפעל כמו שיתבאר מדברי ביאורינו זאת הפרשה:

התועלת הי"א הוא להודיע ענין ביאת מלך המשיח אשר אנחנו מקוים תמיד בו כמו שאמר דרך ככב מיעקב וגו'. כי לא היה מיעקב מי שהרס ורמס כל האומות עדיין ולזה יחוייב שנודה שעליו אמר זה:

התועלת הי"ב הוא להודיע שעברה גוררת עברה הלא תראה כי מזנות העם אל בנות מואב נמשך להם שאכלו מזבחי ע"ז והשתחוו לע"ז ולזה ראוי לכל אדם להשמר מעבירה קלה כמו השמרו מהחמורה כי הקלה תביא אליה:

התועלת הי"ג הוא להודיע כי כאשר התחל לצמוח רע מה ראוי להשתדל להסירו תכף בלי שום עצלה כדי שלא יצמח יותר לה צוה השם יתעלה למשה שירבה השופטים לישראל להרוג תכף כל הנמצדים לבעל פעור כדי שישיב אפו מישראל וצוה לעשות זה לעיני השמש כדי שיוסרו כל ישראל ויסורו זה הרע מהם לגמרי:

התועלת הי"ד הוא במדות והוא להודיע רוע תכונת זמרי שעם ראותו ההרג כל הנמצדים לבעל פעור והיה המגפה בעם ה' על זאת העבירה לא נמנע מלהחזיק בה עד שבפרהסיא

הביא המדינית במחנה ישראל והביאה לאהלו להזקק לה תכף אם לרוב רתיחת טבעו והתגבר יצרו הרע עליו אם שכיון להכעיס ולמרות דבר השם יתעלה:
התועלת הט"ו הוא להודיע שבועל בת אל נכר מותר להרגו בשעת מעשה ולזה ספר שפנחס דקר את שניהם בשעת מעשה באופן שנתבאר לכל שהם היו נזקקין אז זה לזה:
התועלת הי"ו הוא שבכל מקום שיש בו חול השם יתעלה אין חולקן כבוד לרב אבל כל הקודם להסיר המכשול זכה ולזה תמצא שעם היות משה רבינו בזאת המדרגה הנפלאה שהיה בה מהמעלה והשלמות הנה לא לקח פינחס רשות ממנו על זה המעשה אבל התעורר מעצמו לבער הרע בזריזות רב ושם נפשו להרוג נשיא שבט ישראל לקנאתו לאלהיו וכבר היה לו מזה גמול טוב מהש' יתעלה שנתן בריתו אתו החיי' והשלום וזכה להיות מזרעו כהנים גדולים רבים והנה מצאנו לו מארך חיים שכבר היה חי בימי פלגש בגבעה אמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן עומד לפניו בימים ההם גם היה חי בימי דוד אמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן נגיד היה עליהם לפני יי' ואמו רז"ל שעדיין הוא חי ויחיה עד תחית המתים ולזה הסכימו שפנחס הוא אליהו כי נמצא לו ארך חיים נפלא כמו שאמר מלאכי הנה אני שולח לכם את אליה הנביא וגומר. והנראה בעינינו שהענין הוא כמו שנזכור הטעם בביאור מלכים בג"ה:

פרק כה

פסוק י

פרשת פינחס

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו', עד צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי

ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם ח':

התועלת הראשון הוא להודיע כי ה' יתע' ישלם לעושה הטוב בטובתו ולזה היה ברית שלום לפינחס תחת שומו בין ישראל ובין השם ית' והיתה לו הכהונה הגדולה לו ולזרעו לכפר על בני ישראל תחת אשר כפר על ישראל בזה המעשה:
התועלת השני הוא להודיע שמי שיתאמת לו מאחר שהוא מבקש לכלותו ראוי שיקדים הוא לכלות האחר להציל עצמו ולא תמצא שצוה השם יתע' להכות המדינים מפני ידיעתו שנאתם אל ישראל ובקשם רעתם עם מה שנוספה השנאה בהריגת כזבי בת צור:
התועלת השלישי הוא מה שלמדנו מזה המספר שנמנו ישראל בערבות מואב שכבר נתקיימה ברכת יעקב במה שאמר אפרים ומנשה בראובן ושמעון יהיה לי כמו שביארנו בביאור דברי זאת הפרשה:

התועלת הרביעי הוא להודיע שראוי להרחיק המחלוקת תכלית ההרחקה ולזה התחכמה התור' לסדר איך תהיה חלוקת הארץ באופן לא יהיה עמה ערער ומחלוקת. ועשתה זה טרם היות להן הארץ כי אולי אחר זה יאמרו קצתן שטרחו יותר במלחמה או הצליחו יותר בו ויבקשו מפני זה שיהיה להם חלק יותר גדול ויהיה זה סבה לחדוש הקטטה והגבילה גם כן זה בתכלית מה שאפשר מהיושר ר"ל שיקח כל אחד מהנחלה לפי פקודיו אשר יתכן בהם שיצאו לצבא כי הם אנשי המלחמה וראוי שיהיה חלקם חלק כחלק ואחר כך ישוו הנחלה ביניהם באופן שזכרנו כדי שלא יהיו הקטנים אשר לא יצאו לצבא בזולת נחלה:

התועלת החמישי הוא להודיע שכבר נתקיים יעוד ה' ית' שימותו כל אנשי המלחמה במדבר זולתי כלב בן יפונה ויהושע בן נון:

התועלת הששי הוא להודיע שאין ראוי שימנע האדם מפני הבושת מהביא משפטו לפני הגדולים אבל ראוי שישתדל בזה בחריצות ובזריזות כדי שיגיע לו הראוי הלא תראה כי בנות צלפחד לא בשו מהביא משפטן לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה עד שהשיגו מבוקשן במה שהיו מבקשות מדב' נחלה לפי שכבר שאלו כהוגן כמו שביאר':

התועלת השביעי הוא במצו' והוא מה שצוו לדון בדיני נחלות לפי מה שזכרה התורה והנה לא היתה הבת יורשת כי מדרכה שתהיה נקנית לא קונה אלא אם יהיה זה בזה המקום שאין שם בן כי אז ראוי שתהיה הבת יורשת אביה כדי שלא יעזוב לאחרים חילו והנה לא תשוב הנחלה לאחים מן האם כדי שלא תסוב נחלה ממשפחה למשפחה ולזה הוא ראוי שתשאר לבני המשפחה היותר קרובים וכבר נעמוד על היותר קרובים כשנעלה העניין אל האב ואחר אל אבי האב ואחר אל אבי אבי האב כמו שביארנו:

התועלת השמיני הוא להודיע שהוא ראוי למנהיג השלם שישתדל בשלום המונהגים ממנו גם בעת העדרו מהם לפי מה שאפשר ולזה מצאנו שכאשר הביא ההכרה שיאסף משה אל עמיו השתדל עם השם יתעלה שיפקוד איש על העדה אשר יוציאם ואשר יביאם ויסדר ענין קבוציהן כדי שלא יהיו כצאן אשר אין להם רועה כי זה יהיה סבה לבלבול ענייניהם ושמע השם יתעלה לקולו ונתן על העדה יהושע בן נון אשר למדו משה והכינו ושמחו בגבול מהשלמות שהיה ראוי לנבואה וצוהו משה והישירהו על מה שיעשה ואיך תהיה הנהגתו באופן שלא יחסר בה דבר ממה שיהיה בו תועלת לעם:

פרק כט

פסוק לט

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם י':

התועלת הראשן הוא להודיע שיש בהקרבת העולות תועלות בהגעת הנבואה ולזה סמך דבר הקרבת העלה למה שזכר מורך הנביא לשאל במשפט האורים לכהן גדל כמו שזכרנו:

התועלת השני הוא במצות והוא לזרז ישראל על מצות התמידים לפי שלא הקריבום במדבר זולתי בהר סיני וכבר זכרנו התועלת המיוחד המגיע מהקרבת התמידים בפר' ואתה תצוה ובספר ויקרא ביארנו התועלת המגיע מהקרבת העולה באופן שזכרה אותו התורה:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שצותה התורה להוסיף על התמידין בשבת שני כבשים בני שנה תמימה רוצה לומר שלא יוסיפו על שנה ויהיו בלי מום:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שצותה התורה להקריב קרבן מוסף בר"ה והוא שני פרי' ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה תמימים לעולה ושעיר עזים אחד לחטאת:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצונו להקריב מוסף בחג המצות והוא שני פרים ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה תמימים לעולה ושעיר עזים אחד לחטאת:

התועלת הששי הוא במצות והוא מה שצונו להקריב מוסף בחג השבועות והנה העולות שיקריבו זה היום הם עשרם עשר על הלחם ועשר לחובת היום יתר על התמידים:

התועלת השביעי הוא במצות והוא מה שצונו להקריב מוסף בר"ה על מוסף ר"ח והנה העולות שיקריבו ביום הזה יתר על התמידים הם י"ט עשר למוסף ר"ח ותשע למוסף ר"ה:

התועלת השמיני הוא במצות והוא מה שצונו להקריב מוסף ביום הכפורים והנה העולות שיקריבו יתר על התמידים הם תשעה:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שצונו להקריב קרבן מוסף בי' חג הסכות ואולם המוספים מתחלפים במספר העולות כי פרי החג הם מתמעטין והולכי' לפי רבוי הימים:

התועלת העשירי הוא במצו' והוא מה שצונו להקריב קרבן מוסף בשמיני עצרת הנה מספר העולות הקרבות בו הם תשע ואולם התועלת המגיע בהיות המוספין על זה האופן הנזכר פה הנה זה יתבאר כשנציע תחלה קצת דברים ביארנום בה' מספר מ"י וזכרנום במה שקדם מביאורנו זה והוא כי המכוון מהקרבנות הוא להעיר על מציאות הצורה וכ"ש העולות וכן העניין במועדים אלא שהם יעירו על מציאות הצור' הראשונה כמו שביארנו במה שקדם ונאמ' כי הוא מבואר כי בצד מה תהיה הצורה השביעי במדרגה הוא ה' ית' והם צורות היסודו' ואחריה צורת הדומם ואחריה צורת הצומח

ואחריה צורת המרגיש ואחריה צורת המדבר ואחריה צורת השכלי' הנפרדי' העלולי' והשביעית הוא האלוה ית' ובצד אחר יותר בורר המדרגו' כאלו תהיה הצורה השמיני' היא ה' ית' וזה שכבר תהיה הצורה הששית מניע הגלגלי' שכל אחד מהם ישיג באופן מה חלק מנימוס הנמצאות וסדרם וישרם כמו שביארנו בה' ממ"י והצורה השביעית השכל הנאצל מהגרמי' השמימיי' והוא בצד מה משיג כללות נימוס הנמצאו' השפלות ויש לו השגה מה בעליונות כמו שביארנו בה' ממ"י ומצד אחר יותר בורר המדרגות האלו תהיה הצורה התשיעי' הוא ' ית' וזה שכבר תהיה הצורה השישית מניעי גלגלי כוכבי לכת והצורה השביעית הוא המגיע לערבות כי הוא עליון מאד על אלו המניעי' ובאופן מה תקיף השגתו בהשגות כלם כמו שביארנו בחמישי ממ"י אלא שהשגת השכל הפועל בנימוס מה שיתחייב מכל אלו המגיעים היא יותר שלמה מהשגת זה המגיע כמו שביארנו שם והנה בצד אחר ימנו בו אלו המניעים הנבדלי' והוא יותר מיוחד מהקודם שיהיה ה' ית' הוא העשירי ויהיו ז' מניעי לז' כוכבת לכת והשמיני מניע גלגל הכוכבים הקיימים והתשיעי הוא השכל הפועל והעשירי הוא השם יתע' ובצד אחר יותר בורר מזה הקודם יהיה השם ית' הוא החמישים כשימנו כל מניעי הגלגלים והראשיי' והמשרתי' להם וכבר ביארנו שהענין הוא כן במופת שאין ספק באמתתו בה' ממ"י ושאם התבאר כי לכל אחד מכוכבי לכת גלגל אחד יניעהו התנועה היומית וגלגל אחר מיוחד יניעהו התנועה המתאחרת וזה ממה שזכרנו אותו על דרך ההצעה לבאר ממנו סבת כל הנזכר באלו המוספין ונאמר שהנראה לנו במוסף שבת שנכפלו בו העולות הקרבות בכל יום הוא מפני מה שיעיר עניין קדושת היום השביעי על מציאות הש"י וההשגה בו מצד מה שנעמוד על זאת המדרגה השביעית מהצורות שהיא הש"י נבדל לעבודת הש"י להעמידנו על זאת הפנה ולפי שמזה הד נכפלה ההכנה להגעת הנבואה לכהן הוכנו בו עוד מהעולות שנים להעיר על מה שראוי שתכפל השגה וההכנה ביום זה להתיחדו לעבודת הש"י ולזה ראוי שישלם בו יותר מתבודדות השכל מבין שאר הכוחות הנפשיות ולהתמיד יותר זה ההתבודדות כדי שישלם ביום הזה וזה שכיון בו וכפלו אלו העולות ואולם מוסף ראש חדש היה ביום ההוא אשר בו חדוש ראיית הלבנה כי חדושו יורה על תנועת הגרמים השמימיים בעצמם כי זה מורה שאין השמי' קיימים והארץ מתנועעת התנועה היומית כמו שחשבו אנשי' וזה שאם היה הדבר כן היה הירח מתמיד במרחק אחד מהשמש ואנחנו רואים הפך זה כי בכל חדש תשיג הירח השמש פעם אחת ואחר תרחק ממנו מעט מעט עוד תשוב להתקרב אליו מעט מעט וכן העניין באור הירח שהוא מוסיף תחלה מעט מטע ועד יחסר אורה מעט מעט עד שיעדר ואחר

ישוב להראות ואז הוא חדוש הלבנה וזה ממה שיחייב בהכרח שיהיו השמי' מתנועעי' ולפי שהוא מבואר שיחוייב בכל מתנועע שיהיה לו מניע הנה יחוייב שיהיה לגרמי' השמימיי' מניע ולזה נעמוד על מציאות הצורות הנבדלות ולפי שכאשר יעוין בהם בזה האופן ימצאו בהכרח שבעה מניעים לכוכבי לכת ומניע אחד לגלגל ערבות ושכל אחד כמו משותף ושופע מכלם והוא השכל הפועל והשכל אשר הוא ההתחלה הראשונה לכל נמצאו' היה שם מספר העולות עשר להעמיד על מציאות ההתחלה הראשונה שלא יטעה אחד כשיחשב כי המניע לגלגל ערבות הוא הש"י כמו שחשבו זה קצת גדולי הפילוסופים כי אין העניין כן כמו שביארנו במה שאין ספק בו באמתתו בה' ממ"י ולזה היו שם שבעה כבשי' להעיר על מניעי גלגלי שבעה כוכבי לכת ואיל אחד שהוא יותר שלם מהכבש להעיר על מניע גלגל ערבות שהוא יותר נכבד מאד ממניעי שבעה כוכבי לכת והיו שם שני פרים להעיר על מציאות השכל הפועל ומציאות הש"י ואע"פ שהם מתחלפי המדרגה מאד לאין שיעור הנה מפני קצת שיתוף שיתדמה ביניהם שתפם והנה השתוף ההוא הוא כי אצל השכל הפועל ימצא הנימוס המושכל לכל הנמצאות השפלות ומן הענין בשם ית' אלא שאצלו ימצא הנימוס המושכל לכל הנמצאות במוחלט כמו שביארנו בה' ממ"י ומצד השתוף הזה טעה אלישע אחר וחשב שיהיה השכל הפועל הוא השם יתע' וזה אמרם ז"ל מטטרון חזא ששמו כשם רבו ולהסיר מזה העטות סדרה התורה בזה המוסף ב' פרים להעמידנו על מציאות הסבה הראשונה והנה לבאר ההבדל בין השם ית' ובין השכל הפועל תמצא בקצת המקומות שלא שם בו כי אם פר אחד להעיר על מציאות הש"י ושם בו ב' אלים להעיר על מניע ערבות ועל השכל הפועל מצד שתוף מה ביניהם כי מניע ערבות אצלו ציור כולל הרבה מציורי מניעי כוכבי לכת כמו שביארנו בה' ממ"י ולזה היה אצלו מציור נימוס הנמצאו' השפלות וסדרם וישרם קרוב למה שימצא מזה לשכל הפועל ולפי שהמכוון בטומאת מת הוא להעמיד על מציאות הצורה כמו שקדם והיה בכאן מה שיעמיד באופן שלם על מציאות הצורה הנה מן הראוי היה שיהיה נכלל בזדה מה שיכפר על הטומאה ולזה היו בכאן שעירי עזים לחטאת לכפר על הטומאה והא כולל לשעירי הרגלים ג"כ ובזה ג"כ תשלם הסבה במה שנזכר במוסף הפסח כי הוא מסכי' למה שנזכ' במוסף ראש חדש בשוה והנה היה נעשה בט"ו לחדש כי אז תהיה הלבנה בתכלית המרחק מהשמש ויהיה אורה שלם ויורה עניינ' מפני זה על תנועת השמי' כמו שהורה עליו חדושה וסור אורה ולזאת הסבה ג"כ היה חג הסכות בט"ו יום לחדש והנה היו מספר ימי החג שבעה להורות מצד הימים על מציאות ה' ית' כשנעמוד מהצורה על שבע מדרגותיהם אשר השביעית הוא ה' ית'

ולפי שבבחינת עצמם תהיה הראשונה ה' ית' הנה היום הראשון קדש לפי שבבחינת עמידתינו עליהם תהיה האחרונה השם ית' היה היום השביעי שבתון ואולם במוסף חג השבועות נכפלה ההערה הזאת במה שקרב על הלחם ובמסוף היום והיום בעצמו מעיר על המניע החמשים שהוא ה' ית' ולזה היה היום החמשים קדש ולפי שלא יגיע מספר המניעי' לזה המספר אם נניח שלא יהיה לתנועה היומית כי אם גלגל אחד ושאין לתנועה המתאחרת ג"כ כי אם גלגל אח' כמו שחשבו אנשים הנה הישירתנו התור' בזה ההכפל שיש שם שבעה מניעים מסכימים בכוכבי לכת בכל אחד מאלו התנועות ולזה היו בכאן שבעה כבשי' שני פעמים וכבר בארנו במופת אמיתי שהעניין הוא כן בה' ממ"י ולפי שהיה זה להעיר על החמישי' שהוא קדש לא היה החג כי אם יום אחד ואמנם החדש השביעי הנה קדושו מורה על המדרגה השביעית שהוא קדש לפי שהוא שביעי לחדשי' ולפי שהוא ידריך בקדושת היום להעיר על שהעשירי קדש ולזה היה היום העשירי מזה החדש קדש גם כן הנה במוסף היום לא העיר במדרגת הצורו' כי אם על תשע והיה הפר מורה על השכל הפועל והאיל מורה על מניע ערבות והכבשים השבעה על מניעי הגרמים השמימיי' והנה היה היום הראשון קדש לפי שה' ית' הוא הצורה הראשונה בבחינת עצמו הצורות והיה היום העשירי קדש לפי שהשם יתע' הוא הצורה המושגת לנו באחרונ' והנה קדושת היו' הראשון מורה על שהעשירי קדש וט' העולות מורות על ט' הצורות הנשארו' וכן הענין בקדושת היום העשירי ולזה לא היו בו כי אם ט' עולות והנה לא שם הצורה העשירי' במספר העולות להורו' על רוממות ה' ית' על אלו הצורות ולזאת הסבה ג"כ לא היתה שם קדושה נוספת בימי' שבין הראשון והעשירי להורות על עוצם ההבדל שיש בין ה' ית' ובין אלו השכלי' העלולים ממנו ואפשר ג"כ שנאמר שהתשע עולות מורות על תשע מדרגות מהצורו' והתשיעי קדש באופן שזכרנו בהצעה ויהיה הפר להעיר על ה' ית' אלא שהדרך הראשון הוא היותר נכון מצד הסכמת שבעת כבשי' זה לזה במשל והוא מבוא' לפי מה שזכרנו מהתועלת במועדם אשר התחלתם הוא חג המצות ומעיר על התחלת התישר האדם לדעות האמיתיות ולזה ג"כ היה לחמו מצה וחג הביכורים מורה על התישרות יותר ולזה היו בו מתן תורה והיו שתי הלחם בו חמץ והחדש השביעי מעיר על תכלית ההתישרות והוא מבואר כי בהתחלת ההשגה לא ישיג האדם מאד ההבדל בין הש' ית' ובין השכל הפועל ולזה הושמו' העולו' עשר בחג המצות ובחג השבועות ג"כ ואולם אחר התכלית ההשגה יושג מאד ההבדל בזה ולזה לא הושמו העולות בראש השנה וביום הכיפורי' כי אם תשע להפלגת ההבדל הנראה אז בין המדרגה אשר לשם יתעלה ובין מדרגת השכלים העלולים ממנו ולזה הושם המעיר

על השם יתעלה יום קדוש והמעיר על שאר השכלים תשע עולות ולפי שזאת ההשגה תתוסף תמיד לא היה ההבדל חזק בין אחד לחדש השביעי ובין שאר הימים שיש בינו ובין העשירי כחזק ההבדל בין היום העשירי לחדש השביעי ובין שאר הימים האלו וזה כי היום העשירי אסור בעשיית כל מלאכה ובו פרישות מכל התענוגים הגופיים וזה כי כל מה שיתחכם האד יותר יכיר יותר עוצם ההבדל בין השם יתעלה ובין שאר הצורות ולזאת הסבה תמצא שבחג הסכות שהיו שבעת ימים להורות על שהצורה הראשונה מאלו המדרגות השבעה מהצורות הוא קדש והוא הש"י הושם היום הראשון קדש כי הוא הצורה הראשונה מצד עוצם מדרג הצורות ולא חששה התורה להשים היום השביעי קדש מפני היותו מאוחר בידיעה לפי שאחר שלמות האדם באלו ההשגות יצוייר בעצם ציורו שהש"י הוא הראשון והנה היה יום אחד לחדש השביעי יום תרועה להעיר האנשים שיקיצו משנת התרדמה ויעיינו בזה עד שיעמדו על אמתת מה שכוונה התורה בזה וכן היה ביום הכפורים בשנת היובל לזאת הסבה כי קדוש היובל יעמוד על קדוש המדרגה החמשי' ועשירי לחדש על קדוש העשיר והנה היו ארבעה עשר כבשים במוספי חג הסכות לסבה שזכרנו בעולות חג השבועות והיו שם שני אלים להורות על שבערבות ג"כ שני מניעי' האחד מניע התנועה היומית והאחר מניע התנועה המתאחרת ושהם זולת המניעים אשר באלו התנועות לאחד אחד מכוכבי לכת והם יותר שלמים מהם לסבות האחד מצד שהם משרתים בכוכבי לכת ואולם בערבות האחד מהם ראשון והשני מצד רוממות הנימוס המסור' מערבות על הנימוס המסודר מאחד אח' מכוכבי לכת וזה כלו ממה שהתבאר באור שלם בה' ממ"י ואולם הפרים כשחוברו באלו הימים היו תמיד י"ד והנה היו שם תמיד שבעה פרים והם מעירים על המניעים הראשיים והם מניעי הגלגל אשר בו כוכב כוכב מכוכבי לכת ולהעיר שהם יותר נכבדות מהשאר היו פרי' העולות המעירים עליהן והנכלל בפרי' הנשארים והימים שהיו תמיד שבעה מורים על מניעים אחרים נעמוד עליהם מצד תנועת החלוף הנמצאת לכל אחד מהם כי זה דבר משותף לכל כוכבי לכת ר"ל שימצא להם תנועת האורך מיוחדת ותנועת חלוף תשימה בלתי שוה והנה כשנתבונן באלו החלופים בכללם נעמוד על מספר המניעים כמו שיתבאר לך מדברינו בה' ממ"י והנה לחלוף ענייניהם הושמו המעירים עליהם ימים ופרים ואפשר עוד שנאמר כי הפרים שנוספו בכל יום על שבעה העירו על דברים יעמידונו בצד יותר מיוחד על מספר המניעי' אשר לכוכבי לכת והנה יהיה מה שהורו עליו הששה פרים הנוספים לפי זאת ההנחה זולת מה שהורו עליו החמשה פרים הנוספים ביום השני וזולת מה שהורו עליו הארבעה פרים הנוספים ביום השלישי וזולת מה שהורה עליו השלשה

פרים הנוספים ביום הרביעי וזולת מה שהורה עליו השני פרים הנוספים ביום החמישי וזולת מה שהורה עליו הפר הנוסף ביו' השישי ר"ל מה שיעיר עליו הנעשה ביום אחד מהם היה זולת מה שיעיר עליו הנעשה ביום אחר והוא מבואר כי אחר התנועות שהיו מהמניעים הראשיים לכוכבי לכת ימצאו שם תנועות משותפות לששה לבד מכוכבי לכת והוא תנועת החלוף כי היא לכלם זולת השמש ותנועות משותפות לחמשה מהם והוא היות תנועת הרוחב בהם בלתי קיימת ברוחב אחד והנזורות והיושר והעמידה כי היא לכלם זולת השמש והירח ותנועות משותפות לד' מאלו הה' הנבוכי' והוא תנועת הארך המיוחדת שתהיה בגובה בסבוב האחד מפעם אחת ותנועות משותפות לשלשה מהם והוא היות הגזורות בעת נגודם לשמש והיושר בעת היותם עמו כי זה ימצא לשבתאי וצדק ומאדים לבד ותנועות משותפות לשנים מהם והוא היות הככב בגובה בסבוב האחד ב' פעמים כי זה יהיה לירח ולכוכב לבד ובצד האחד יהיה לשנים מהם לבד הגזורות בהיותם עם השמש והנה נוגה וכוכב תנועה לא תמצא כי אם לאחד מהם והוא הרחב הקוים הנמצא לירח וכאשר נתבונן באלו התנועות ובמשיגיהם יתאמת לנו מספר המניעים כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמות השם ולזה היו אלו הפרים מתמעטים והולכי' כאלו הישירתנו התורה בזה האופן לעמוד על מספר אלו המניעים כדי שנעמוד על מציאות החמשי' שהוא קדש והוא הש"י והנה היה השמיני עצרת רגל בפני עצמו לפי שאם היה שתהיה הוראתו על שהשמיני הוא קדש רוצה לומר ממדרגו' הצורות כמו שהצענו הנה הורה זה היחוד ליום היה מבין שאר הימים עד שהוא רגל בפני עצמו הבדל זאת המדרגה משאר המדרגות עם שבזה האופן יתישר יותר להיות היום הזה מורה על העשירי שהוא קדש במה שיעלו בו במוסף תשע עולות המורות על שבעה כוכבי לכת ומניע ערבו' והשכל הפועל לפי מדרגותיהם כמו שזכרנו ולזה הבדיל מהם המורה על מציאות העשירי שהוא קדש והושם המרה עליו היו' ההוא הקדוש הנה זה הוא מה שנראה לנו בעניין אלו המוספין והוא נפלא מאד כמו שתראה והוא מעיד מאד על אמתת מה שזכרנו בכונות הקרבנות והטומאות וגם מה שזכרנו מענינם במה שקדם מעיד על אמתת מה שאמרנו בזה המקום וזהו על דרך האמת שהוא מעיד לעצמו מכל צד ומכל פנה יתברך היכול אשר גלה לנו סודו באלו העמוקות ויתרומם על כל ברכה ותהלה:

פרק ל

פסוק ב

פרשת ראשי המטות

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר עד נקום נקמת בני ישראל מאת המדיני'.

ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם שנים:

התועלת הא' הוא במצות והוא שלא יעבור הנודר נדרי אסר או הנשבע שבועת אסר על דברו אבל יקיים ככל היוצא מפיו ויש בזה שתי מצות האחת מצות לא תעשה והשנית מצות עשה והנה התועלת באלו המצות מבואר כי אם היה מותר לאדם לחלל דברו היה זה מביא להקל באמונת הש' יתעלה כמו שזכרנו בעניין טעם אזהרה שבועת שוא עם שבזה תועלת מהדברים המדיניים לקיים כל דבר בכמו אלו האסרים ובו עוד תועלת כי בהם יזדרז האדם את עצמו בהרבה מהפעולות הטובות ולו היה לאדם להתיר נדרי עצמו יסור התועלת מאלו הדברים:

התועלת הב' הוא במצות והוא לדון בדיני הפרת נדרים בין איש לאשתו בין אב לבתו בנעוריה בית אביה והנה התוע' בזאת המצוה מבואר כי לולי זה תסור הממשלה מהאב על בתו במה שיקוה או מהאיש על אשתו עם שיהיה זה סבה להיות קטטה ביניהם תמיד כי הנשים מצד היות דעתן קלה עליהם מובנות מאד לאלו הנדרים והשבועות והנה נתנה התורה פנאי לזאת ההפרה מעת לעת כדי שיתישב בזה יותר האב או הבעל ואם יקרה שבסבת כעס לא יפר תכף הנה יסור כעסו ויתיישב דעתו תוך יום שלם לפי הנהוג מהאנשים על הרוב:

פרק לב

פסוק לט

ואלו התועלות המגיעים ממנה הם י"ב:

התועלת הראשון הוא להודיע עוצם זריזות משה לעשות מצות השם יתעלה שאף על פי שידע שאחר זאת המלחמה יאסף על עמיו לא נתעצל בה אך מהר לנקום זאת הנקמה לפי מה שאפשר:

התועלת השני הוא להודיע שהשלמים אינם חרדים מהמות כי אינם בוחרים מאד באלו החיים הגופיים כי היותר טוב להם אחר שקנו מן המושכלות שימותו כדי שיתענגו תמיד בהשגת כל המושכלות אשר קנו אותן יחד כי אז לא ימנע החמר זאת ההשגה כמו שנתבאר זה במקומותיו. ולזה לא תמצא שחרד משה מהמות בזה המקום ולא במקום אחר אך בקש משה מהש' ית' שיפקוד איש על עדה אשר ישתדל בהנהגתם כי כונתו כלה היתה אל שימשך מטוב בסבתו מה שאפשר לו.

התועלת הג' הוא להודיע מה שהיה מעצם ההשגחה בזאת המלחמה כי במתי מעט באו על עם רב מאד היו בחצריהן ובטירותם והרגו אותם בכללם ולא נפקד איש מבני הצבא והיו הנהרגים באופן מהרבוי עד שהיה הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר שלשים ושנים אלף והיה עוד מעוצם ההצלחה בזאת המלחמה שכבר המיתו בה בלעם בן בעור כי אם היה נשאר אולי ישתדל להזיק להם:

התועלת הד' הוא לפרסם הפלגת אהבת ה' ית' לישראל כי בהתפרסם לפניו שעם מדין ידעו ישראל בתכלית מה שאפשר להם השתדל בסבות הנאותות לכלותם בעת היות ישראל נעזרים בהשגחה אלהית הלא תראה איך היה מנהג הנשארים בהן עם ישראל בספר שופטים עם שכבר הרעו לישראל יותר משאר האמות אשר משלו עליהם ולזאת הסבה היתה המצוה להרוג בהם כל זכר עם שהשארת הזכרים בטף אולי יהיה להם למכשול בעניין ירושת הארץ כי בהתאחדם עם כלל ישראל יזוקו ישראל בחטא אלו אשר היו מוכנים לו מצד טבע הצור אשר חוצבו ממנו ומצד המנהג שגדלו בו והנה לזאת הסבה ג"כ צוה הש"י למחו' את זכר עמלק הלא תראה כי מהמעט שנשא בהם יא צפע דמה לכלות עם ה' והוא המן בן המדת האגגי ולזאת הסבה צוה להרוג נקבות מדין אשר ידוע ממשכב זכר פן יכשלו ישראל ויסירום מאחרי השם יתעלה:

התועלת הה' הוא לפרסם יושר אנשי הצבא שלא היה בהם איש שהחביא דבר מהשלל אך הביאו כלו לפני משה והנשיאים וכל העדה כאלו העירנו בזה כי יושר לבבם היה כלי אל שהגיע להם זאת ההצלחה העצומה בזאת המלחמה:

התועלת הששי הוא במדות והוא להודיע כי המתחיל במעשה אחד טוב ראוי שיזכה בהשלמת המעשה ההוא עד תכליתו ולזה ספר כי פינחס היה הראש בזאת המלחמה כי הוא התחיל לתת נקמת השם במדיין במה שהרג כזבי בת צור אשר באה להכשיל ישראל בזנותה והיה בזה גם כן סבה אל שנעצרה המגפה מעם השם ולזה רצה הש"י שיזכה להיות הוא הראש בזאת המלחמה אשר כוון לתת נקמת יי' במדין ולהציל ישראל מהיזקם במה שעתיד לפי מה שאפשר:

התועלת הז' הוא לפרסם כי אין כח בקסם שיגיע ההודעה במה שיתחייב מההשגחה האלהית במה שעתיד לאשר תדבק בהן ולזה זכר שכבר חרגו בלעם בן בעו' עם היותו קוסם לא קדמה לו הידיעה בזה לקחת עצה להציל עצמו בשיצא מהמקומות ההם שהשחיתום ישראל:

התועלת הח' הוא לפרסם שכבר השיב הש' יתע' גמולו לבלעם על זדון לבו במה שנתן עצה להכשיל ישראל בעריות ובע"ז כדי שיחר אף השם יתעלה בהם ויכלם:

התועלת הט' הוא להודיע שמי שהגיע לו טוב מהשם יתעלה ראוי שיכירהו ויודה עליו לשם יתעלה כי בזה מהתועלת מה שלא יעלם ולזה ספר ששרי האלפים והמאות התנדבו לשם יתעלה כלי זהב רבים על כל הטובות אשר גמלם שלא נפקד איש מאנשי המלחמה ולזאת הסבה בעינה הביאם משה אל אהל מועד להשאיר זכר זה המופת הנפלא ולזה ג"כ צוה הש"י שיקחו תרומת השם מהשלל לתת לכהנים וללוים להעיר שה הטוב הנפלא הגיע להם מהש"י לא מצד כחם ועוצם ידם:

התועלת הי' הוא להודיע שראוי לכל אדם להתרחק מעשות מה שאולי יהיה סבה להחטיא זולתו ולזה כעם משה על בני גד ובני ראובן בשאלם להם לנחלה הארץ אשר בעבר הירדן מזרחה מצד מה ששאלתם זו אולי תהיה להניא לב ישראל מעבור הירדן כי אולי יחשבו של זאת הסבה בחרו להם בני גד ובני ראובן זה לשערם שלא יוכלו ישראל להוריש הגוי' אשר שם ולזאת הסבה תמצא שכאשר הסכימו ללכת שם לצבא שלא היה אז לירוא מהנאת לב העם בשאלתם כי הם רואים צאתם עמם לצבא ולולי בטחם בשם יתעלה שיכניע הגוים ההם לפניהם לא נכנסו בזאת המלחמה:

התועלת הי"א הוא במסות והוא להודיע שראוי לכל אדם להרחיב הדברים בעסק שיהיה לו עם זולתו באופן שלא יהיה אפשר שיקרה בו שום מרמה ותחבולה ולזה תמצא שדקדק משה רבינו עליו השלום בזה התנאי שהתנה עם בני גד ובני ראובן והרחי' הדברי' בו בצד שלא יתכן בו שום מרמה:

התועלת השתים עשרה הוא במדות והוא שאין ראוי לאדם שיפותה בעבור תועלות פרטיות לבחר דבר על דבר אם לא אחד התישבות רב הלא תראה כי מפני היות מקנה רב לבני גד ולבני ראובן נפתו לבחור הארץ אשר בעבר הירדן מזרחה להיות המקום מקום מקנה והנה השיגם מזה החרטה אחר שנכבשה הארץ כי ראו שאולי זה יהיה סבה אל שיסורו בניהם מאחרי השם יתעלה והוצרכו מפני זה לבנות המזבח ההוא שנזכר בספר יהושע עם שהם היו יותר מוכנים לנפול ביד מצירי לישראל מזולתם ולזה תמצא שהראשונים שהגלה מלך אשור היו אלו השבטים עם שהמואבים היו לה תמיד לקוץ מכאיב מצד האר' הזאת שנחלו ישר' מהם על יד סיחון כמו שתראה מדברי יפתח הגלעדי:

פרק לג

פסוק א

פרשת מסעי

אלה מסעי בני ישראל וגומ' עד סוף הפרשה

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם ט"ו:

התועלת הראשון הוא להוסיף אמות על מה שספרה התורה מעמידת אבותינו במדבר מ' שנה ולזה זכרה מסעיהם שם איך היו פרט בפרט כי הרבה תמצא בספורים האמתיים שכבר יוסיפו לאמת אותם בכמו אלו הפרטים:

התועלת השני הוא להודיע עוצם נפלאות השם יתע' וקיימו הבטחתו וזה שעם היותו בכל אחד מבתי מצרים מת והיו יודעים שזה הרע בא להם מצד ישראל הנה עם כל זה נתן השם יתעלה את חן העם בעיני מצרים שהשאילום כל חפציהם היותר חשובים באופן שנצלו את מצרים ועם כל זה היו יוצאים ישראל ביד רמה בעת היות המצרים מקברים את בכוריהם:

התועלת השלישי הוא להודיע כי השם יתעלה ברצותו לקרב ישראל לעבודתו והביאם בקלות להאמין בו הביא אותם תחלה אל מקום שלא ימצאו מים כדי שיכירו חסד השם יתעלה להם בתתו להם מים ואח"כ הביאם למקום מי מרים והמתיקם השם יתע' והם מי מרה ואח"כ הביאם למקום שנמצאו להם שם מים לרוב להעיר כי הטובות מסודרות ממנו לא הרעות לבד כמו שחשבו קצת חכמי פרעה ולזה אמר פרעה ראו כי רעה נגד פניכם כמו שביארנו בפרשת וארא:

התועלת הרביעי הוא מה שלמדנו בסמיכות מלך הכנעני למיתת אהרן שמיתת צדיק עושה רושם ולזה ראוי שידאגו האנשים בהפקד הצדיקים:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצונו לאבד עבודה זרה ובניינה מארצנו ולאבד משם גם כן עובדי ע"ז כי אם יותירו מהם יהיו לשכים בעיניהם ולצנינים בצדיהם בהחטיאם את ישראל ופתותם אותם לעבוד ע"ז:

התועלת הששי הוא מה שזכר מהגבלת הארץ כנען לכל צדדיה כדי שלא יקצרו ישראל מההשתדלות לכבשה כלה:

התועלת הז' הוא להודיע כי משה אע"פ שנענש שלא לעבור את הירדן הנה מפיו היתה הגבלת כל הנעשה בירושת האץ ולזה הגביל פה השם יתעלה על פיו מי ינחיל את הארץ לישראל ומה הארץ אשר ינחילוה להם ומה הערים אשר יתנו ללוים והוא גם כן הישיר יהושע אל מה שעשהו בעניין ירוש' הארץ וכבשתה כמו שיתב' במעט עיון בספר יהושע:

התועלת השמיני הוא במצות הוא הגבלתו מספר ערי מקלט וערי הלוים ושיעור מגרשיהם ומה שסביבו והנה התועלת בערי המקלט מבואר הוא לנוס שמה רוצח ולזה היה מחויב שיהיה מוכן באופן שיתכן שיהיה מקלט לכל בעת הצורך ולזה היה ראוי שיציינו בדרכים בדרך שיכיר כל עובר אי זה דרך ילך בה אל המקלט והנה היה מושבו

שם עד מות הכהן הגדול כי אז יסור חום לב גואל הדם בראותו מיתת הכהן והתועלת בהיות אלו הערים ללויים ובזאת הצורה הוא כי כבר הוכנו להם מהמתנות כדי שיהיו פנויים לעבודת הש' יתעלה ולעמוד על סודות התורה והמציאות ולזה היה ראוי גם כן שיהיה מכונס נאה ובלתי מעופש כי זה ממה שיישיר אל ההשגו' העיוניות:

התועלת התשיעי הוא להודיע שיעור יושר התורה שרצתה שגם התושב אם הרג ישראל בשגגה יהיה פטור ממיתה אך יהיה גולה אל עיר מקלט כמו העניין בישרא':

התועלת העשירי הוא במצות והוא מה שצונו להרוג את הרוצח על פי עדים ועל פי עדת ישראל והו' הב"ד ולא יהרג בזולת זה והסבה בזה הי מבואר' במה שקדם:

התועלת הי"א הוא במצות והוא מה שהוזהר העד מלטעון כנגד הרוצח לחובה וכבר זכרנו סבת זה בביאורנו לזאת הפרשה ואולם לזכות שומעין לו כי לא תהיה טענתו במה שהוא עד בו אבל הוא דבר כנגד עדותו ועוד כי מפני שהוא ראוי שנשמור מהטיל עונש המות בזולת מקומו הראוי לו ראוי שנשמע טענות כל המזכין כדי שישמרונו מחטא בהריגת אדם לא במשפט ומזה יתבאר שאם הרוצח עצמו אמר שיש לו לטעון זכות לעצמו שומעין לו ואם יראו הדיינים כי יש ממש בדבריו יזכוהו:

התועלת הי"ב הוא במצות הוא מה שצונו לחייב גלות על ההורג נפש בשגגה כי בזה תועלת נפלא להביא האנשים אל שיהיו נזהרים מאד שלא לעשות דבר יהיה אפשר שיתחדש ממנו הריגת נפש בשגגה שמא יפלו בחובת זה הגלות הארוך שהוא עד מות הכהן הגדול:

התועלת הי"ג הוא במצות והוא מה שהוזהרנו מלקח כפר לפטור הרוצח מהריגה או מהגלות אפילו כי הטילה התורה כפר במי שיהרג שורו אחד מהאנשים והנה התועלת בזאת האזהרה מבואר מאד ממה שזכרה אותו התורה בזה כמו שביארנו בביאורנו לזאת הפרשה:

התועלת הי"ד הוא בדעות והוא להודיע כי החטאים הם מסירין השגחת השם יתעלה מהאנשים אשר החוטאים ההם מתאחדים עמהם וכבר ביארנו הסבה בזה בפרשת קרח:

התועלת הט"ו הוא במסות הוא להודיע כי כאשר יביא ההכרח אל שיגרע מה מחקו בעבור אחר הנה ראוי שכל מה שנוכל לעשות ביושר שישוב הדבר ההוא לאשר נגרע ממנו בדרך שלא יהיה נגרע ממנו לעולם נעשה אותו כאשר יכולנו על זה בזולת היזק לאשר תגיע אליו זה החק והמשל כי מפני שנגרעה נחלת צלפחד מנחלת בני חפר בכללם והיה אפשר לסבב שלא תהיה נגרעת מהן זאת הנחלה לעולם בזולת היזק לבנות צלפחד

וזה יהיה כשינשאו לבני דודיהם הנה רצתה התורה שינשאו לבני דודיהן אחר שאין להם היזק בזה:

ובכאן נשלם זה הביאור מזה הספר והשלמנוהו בזמן קצר מאוד ובזולת ספרים ולזה יצטרך בג"ה לעבור עליו שנית והיתה השלמתו בכ"ג לחדש טבת של שנת צ"ח לאלף הששי והתהלה לאל ית' אשר עזרנו תברך ויתרומם על כל ברכה ותהילה אמן אמן:

ונשלם ספר הפקודים ודגלי הצבאות ולאלהים צבאות שבח והודאות. והוא ברחמיו ינקנו מכל נסתרות ומכל שגיאות ויראנו מתורתו נפלאות. וכן יהי רצון אמן:

דברים

פרק א

פסוק א

פרשת דברים

ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה הם י"ח:

התועלת הראשון במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיוכיח המונהגים ממנו באופן שלם בעת ראותו שהוא נפרד מהם כדי שיוריש להם מהטובות לפי מה שאפשר לו הלא תראה כי משה רבינו הוכיח את ישראל זה התוכחת הנכלל בזה הספר קודם הפרדו מהם להישירם אל הטוב לפי מה שאפשר בעוד בחיים חייתו ועודנו עמם כי קודם זה לא הוצרך לתוכחה גדולה כזאת כי הוא היה מוכן להוכיחם תמיד בעת הצרך ואולם עתה הוצרך להוכיחם בתוכחת תספיק להם תמיד אחרי מותו:

התועלת השני הוא להודיע אופן החכמה האלהית בזאת ההשגחה שהסכים להשגיח את ישראל להנחיל להם הארץ וזה כי הוא רצה להישירם תחלה לעבודתו במה שהראה להם מהמופתים במצרים ועל הים ובמעמד הר סיני אשר רבו מלמנות כאלו נא אותם על כנפי נשרים להביא אותם אליו ולזה ארך זמנם בהר חורב שהוא הר סיני כדי שירגילו ויסתבכו הסתבכות חזק באמונת ה'שם יתעלה ובתורתו ואחר זה כשנגלה לשם יתעלה שהם בצד שראוי שתדבק בהם כמו זאת ההשגחה אמר השם יתעלה כי רב לכם שבת בהר ההוא כי כבר נתחנכו שם בשלמות לעבודת השם יתעלה כמו שאמר משה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ולזאת הסבה ארך להם הזמן מעת צאתם ממצרים עד בואם לדש כמו ט"ו חדש בקרוב והנה לא היה מהר חרב עד קדש כי אם מהלך י"א ימים כמו שזכר בזאת הפרשה וממצרים להר חורב היה מהלך ג' ימים כי שאמר נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה ליי' אלהינו והנה היה עכובם

להמתין שיהיו ראויים לזאת ההשגחה ולזאת הסבה בעינה סדרו שם שופטים רבים על העם ראויים להישירם אל הטוב כדי שימהרו להיות ראוים לזאת ההשגחה ולזה אמר יי' למשה רב לכם שבת בהר הזה כשנגלה לו שנקרבו שם לעבודתו כמו שזכרנו ולזאת הסבה בעינה אמר להם רב לכם סוב את ההר הזה כאשר תמו למות הפקודים שנמנו במדבר סיני כי המתנת מיתתם איחרה אותם במדבר זה הזמן הארוך:

התועלת השלישי הוא להודיע שאלו התוכחות לא אמרם משה מעצמו כי אם על פי הגבורה ולזה אמר כאשר צוה יי' אותו והנה רצה השם יתעלה שיאמרו לכל ישראל לא לראשיהם לבד כדי שיקבלו בזה כולם מוסר עם שההמון היו יותר צרכים לאלו התוכחות מהראשים והנה לא רצה השם יתעלה שיאמרו כי אם בעת היותר ראוי זה המתין לומר אלו התוכחות אחר הכאת סיחון ועוג כי אם אמרם קודם זה שמא היו אומרי' מבלתי יכולת יי' להביאם שם היה זה לא מחטא דבר המרגלים ואולם עתה שנתבאר להם עוצם גבורת השם יתעלה באלו המלחמות אחרי מות הפקודים ההם שגזר להם למות במדבר נתבאר להם שהחטא היה המונע בזה לא דבר אחר זולתו:

התועלת הרביעי להודיע שהמנהיג מספר רב מהאנשים להועיל בו להמון ראוי שישתדל בביאור סודותיו קודם מותו כדי שיגיע אל התועלת המכוון מהספר ההוא להם ולזה ספר שלפני מותו הואיל משה באר את התורה הזאת ואופן הבאור הזו היה לפי מה שאחשוב קצת דברי' נתחדשו בזה הספר במצות התוריות אשר נזכרו במה שקדם ולא נתבארה בשלמות ובסידור הדברים גם כן שהעיר בו על הענינים באופן שלם ומה שהזכיר מהמצות שלא נזכרו שיעיר גם כן על כוונת המצות ואולם רז"ל הבינו מזה שכבר באר משה התורה אז באורים לא נכתבו כמו דקדוקי המצות ופרטיהם וכלליהם והעמידה עליהם באחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם וכשיעויין בזה עיון טוב הנה הוא מסכים למה שהעירונו עליו.

התועלת הה' הוא להודיע שהמנהיג מספר רב מהאנשים צריך לו שימנה עליהם אנשים טובים קצתם למעלה מקצת באופן שיוכלו לדקדק בהנהגתם באופן ראוי ובזולת זה לא תשלם ההנהגה למונהגים באופן ראוי ולזה ספר כי מפני שהיה מספר בני ישראל רב בקש משה מהם למנו' עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים שרי עשרות כדי שתשלם ההנהגה באון שלם כמו שזכרנו בביאור דברי זאת הפרשה:

התועלת הששי הוא במצות והוא להודיע שהוזהרו הדיינין שלא ייראו מפני איש בדבר המשפט והתועלת בזאת האזהרה מבואר כי בזה ימשך היושר והצדק בעסקת בני אדם קצתם עם קצת אשר בו קיום הישוב:

התועלת השביעי להודיע כי התחלת דבר המרגלים היתה מישראל לא מהשם יתעלה אולי יחשוב חושב כי מפני שהיה גלוי לשם יתעלה מה ישיבו המרגלים שלח אותם למצא תואנה על אשר לא הביאום תכף לארץ אך בזולת זה גם כן לא היו באים שם אז ולזה ביאר בזה המקום כי מישראל היתה נסבה לשלח המרגלים:

התועלת השמיני הוא ללמדנו כי הרעו' או מה שיביא אליהם אין ראוי שיוחסו לשם יתעלה כי ממנו לא יסודרו כי אם טובות ולזה אמר משה על דבר שלוח מרגלים וייטב הדבר בעיני להרחיק מלייחס לשם יתעלה מה שיביא מהרע ואף על פי שכבר נתבאר במה שקדם שהשם יתע' צוהו על זה לבקשת ישראל הנה לא אמר משה וייטב הדבר בעיני יי' וראוי שלא יעלם ממנו שהשם יתעלה בצוותו על זה לבקשת ישראל התחכם לשלח נכבדים שבעם והם הנשיאים כדי שיהיו יותר נשמרים מיציאת תקלה על ידם ולזה לא היתה הצואה הזאת מהשם יתעלה כי אם על הכונה השנית והוא להסיר הרע מזה הפועל לפי מה שהיה אפשר ולזה אמר איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם כי אחר שהיה רצון יי' יתע' שלא יעלו שם אם לא אחר רגול הארץ היה יותר שיעשה זה בזה האופן עם שלא היה ראוי שימשך משלוח המרגלים רע לולי בחירת ישראל הרעה שסבה זה כמו שזכרנו בביאור דברי זאת הפרשה ולזה לא ספר משה בזה המקום מדברי המרגלים רק אמרם טובה האץ אשר יי' נותן לישראל כי לא היה ראוי לישראל שיתנו אל לבם שאר הדברים אשר ספרו להם מחוזק הארץ ואנשיה כי היה ראוי שיבטחו בש' יתע' שלא תקצר ידו מהשלמת מה שיעד להם מזה כמו שספר להם משה מה שראו בעיניהם מנפלאות יי' יתעלה ועצם גבורתו לעשות כל אשר יחפוץ:

התועלת התשיעי הוא ללמדנו יושר משפטי יי' יתעלה ומדדו המדה כנגד מדה וזה שהם מאסו הארץ הטוב' ההיא ונענשו שלא יראו אותה וברחו מליורשה על ידי משה שהיה כחו יפה בדבר המופתים על כל הנביאים ונתגלגל הענין מזה בסיבת חטאיהם שנענשו שלא תהיה לישראל ירושת ארץ כנען על ידי משה ולזאת הסבה זכר בזה המקום אמרו גם כי התאנף יי' בגללכם וגו' וכבר בארנו זה בענין מי מריבה ובאורנו לזאת הפרשה. ואולם אשר בארו מהמרגלים בארץ הטובה הם ירשו אותה ובאו בארץ כמו שספר מענין כלב שנתן לו הארץ אשר דרך בה ויהושע זכה גם שהנחיל הארץ לישראל ונתן לו גם כן עיר אחת והיא תמנת סרח על פי יי' כמו שנזכר בספר יהושע:

התועלת העשירי הוא להודיע כי ראוי למוכיח שיהיה נקי מהדבר שיוכיח בו זולתו כי בזולת זה יאמר הנוכח ולמה לא יוכח עצמו תחלה ולזה תמצ' כי משה מפני שהיה מוכיח ישראל ומראה להם שעונותיהם סבו אל שנתאחרו במדבר עד מותם כי נשבע ה'

ית' שלא יראה איש מהם את הארץ והיה לאומר שיאמר כי גם על משה נגזר עליו זה כמו שהוא האמת ולזה אמר גם כן בפרשת ואתחנן ויתעבר יי' בי למענכם:

התועלת האחת עשרה להודיע ההבדל הנפלא שיש בין מי שתדבק בו ההשגחה האלהית ובין מי שסרה ההשגחה ההיא כי בעת שהיו ישראל ראויים להדבק בהם ההשגחה האלהית נצחו בקלות שני מלכי האמורי ולא השאירו מהם שריד וכעת סור ההשגחה מהם רדף האמורי אחריהם ויכום ויכתום:

התועלת השתים עשרה הוא להודיע שראוי לקבל הטוב בעת הרצון שאם לא יתרצה לקבלו אולי כאשר ירצה לא ינתן לו הלא תראה כי ישראל מנעו מהם הטוב על דבר המרגלים וכאשר נתחרטו מזה והיו רוצים לקחת הטוב ההוא לא עלה בידם:

התועלת השלש עשרה הוא להודיע שבענין ירושת הארץ יצטרכו שנים תנאים האחד זכות ישר' והאחד רשע הגוי' ההם שיהיה בעד שיהיה שלם עונם כמו שבארנו באמרו כי לא לשם עון האמורי עד הנה וזה אמנם הוא לעת תמוט רגלם כי ה' ית' יבקש בכל הדברים הסיבות הנאותות ואע"פ שהוא שליט לעשות כל אשר יחפוץ כמו שביארנו בספר מלחמות השם ולזה תמצא שהזהיר התורה שלא יתגרו מלחמה את בני עשו ואת בני עמון ומואב כי לא יתן להם מארצם נחלה כי אף על פי שבני אלו האומות היו רשעים הנה לא שלם עונם עדין. ואולם עון האמורי שלם ולזה ירשו את סיחון ועוג. אע"פ שסיחון כבש ארץ מואב לא לקחוה ישראל מיד מואב כי אם מיד האמורי וזה לא מנע מהם השם יתעלה:

התועלת הארבעה עשרה הוא להודיע מה שהרחיב הביאור בענין ירושת בני עשו ועמון ומואב כדי שיתבאר לישראל אי זה מהארצות הותר להם לכבוש ואיזה לא עם שבזה תועלת להודיע כי לפעמים יבואו טובות מפאת ההשגחה הכוללת מתיחסות לטובו' אשר מפאת ההשגחה הפרטית ולזה זכר כי עמן ומואב ירשו ארצם מעם גדול ורב כענקים כי ה' יתע' לא קצר מהשפעת הטובות לפי מה שאפשר ולו היה אפשר שלא יגיעו בכאן רעות לא היה מקצר הש' ית' מזה אך הכלים אשר הוכנו להגיע הטובות ולשמרם הם לפעמים סבות במקרה אל הגעת הרעות כמו שביארנו בד' ממ"י ומזה המקום יסורו מבוכות רבות במה שנמצא מהגעת הטובות וההצלחות לרשעי' כמו שביארנו שם:

התועלת החמש עשרה להודיע שראוי לאדם לרדוף אחר השלום ולהרחיק המחלוקת והמלחמה ואע"פ שנתבאר לו שהוא ינצח הלא תראה כי ה' ית' רצה שיקדימו דברי שלום לסיחון קודם שיתגרו בו מלחמה ואע"פ שהוא הקשה רוחו ואמץ את לבבו וכן עשה לכל הגוים אשר כבש יהושע כי הש' ית' הקשה רוחם ואמץ לבבם למען תתם ביד

ישראל כמו שנתבאר שם כדי שתתישב בלבנו שראוי בכל המקומות לרדוף אחר השלום לפי מה שאפשר כי אין השם יתעלה חפץ במיתתן של רשעים:

התועלת השש עשרה הוא הודיע כי לב מלך ביד השם את כל אשר יחפוץ יטנו להביא עליו ועל עמו העונש הראוי להם מצד רשעם והנה הטותו לב המלך למה שירצה ישימהו השם יתעלה כלי להגע' העונש הראוי למלך ההוא ולעמו ולזאת הטובה הכביד השם יתעלה לב פרעה וסיחון וכל המלכים שהכה יהושע ואין בזה עול בחק השם יתעלה כמו שביארנו בפרשת וארא:

התועלת השבע עשרה הוא להודיע מה שהרחיב בזה המקום זכרון מלחמת סיחון עם רוב גבורתם ועוצם חוזק הערים היו יושבים בהם לפרסם עצם הפלא שעשה השם יתעלה להם בזה עם שזכירת כל אלה הפרטים בהם יהיו בו תועלת להוסיף אמות בזה הספור כמו שזכרנו פעמים רבות והנה המשיך לזה זכירת נתינת הארץ אשר מעבר לירדן לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי לפי שהוצרך להזכיר עם זה הדבר הנפלא שהיה עוד במלחמות ההם והוא שיאיר בן מנשה אשר לא היו בניו עם רב לקחו את כל חבל ארגוב עד שסדר דברים היה נותן זה כי הוצרך להזהיר כל ישראל שלא ייראו הגוים ההם אשר ילכו להלחם עמם מפני שראו שעשה השם יתעלה לשני מלכי האמורי. ולזה היה הסדר נותן שיבאר תחלה כי הראובני והגדי וחצי שבט המנשי נקשרו עם ישראל ללכת עמם להלחם את הגוים ההם:

התועלת השמנה עשרה הוא להודיע שראוי לאדם שלא יקצר משיגיע מהפועל האחד כל התועלות האפשריות להגיע ממנו ולזה תמצא שענין מלחמות שני מלכי האכזרי לא נסתפקה בו התורה במה שהגיע בזה מהתועלת אל שיירשו ישראל ארצם אבל השתדלה התורה להגיע מה תועלת להוכיח ישראל ולהורות להם כי לולי מרים כבר ירשו אז בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים זאת האר הנבחרת כי עיניהם הרואות עוצם גבורת השם יתעלה להכות המלכים האלה במעט זמן עד בלתי השאיר להם שריד ולזה היו דברי התוכחות האלו אחרי הכותו את סיחון מלך חשבון ואת עוג מלך הבשן. והמשיכה התורה עוד מזה תועלת אחר לחזק לב יהושע ולב ישראל שלא ייראו מהממלכות אשר יעברו שמה ולזה אמר ואת יהושע צויתי בעת ההיא לאמ' עיניך הרואות את כל אשר עשה יי' לשני המלכים האלה וגומ':

פרק ג

פסוק כג

פרשת ואתחנן

והתועלות המגיעים ממנה הם תשע עשרה:
התועלת הראשון הוא הודיע שהמתפלל צרך שישתדל תחלה לסדר שבחי השם יתע' ולהשיג אותו כפי היכולת ואחר זה בהיותו דבק בשם יתעלה יאות לו להתפלל ולבקש ממנו מה שירצה הלא תראה כי משה רבינו עליו השלום אף על פי שהיה באופן מהשלמות שהיה תמיד עם השם יתעלה עד שכבר היה מתנבא בכל עת שירצה כאמרו. עמדו ואשמעה מה יצוה יי' לכם הנה עם כל זה כשרצה להתפלל לשם יתעלה לבקש ממנו שיעבור את הירדן ויראה את הארץ ספר תחלה שבחי הש' יתעלה במה שהורה על השגחתו יתעלה בשעור האפשרי ואחר זה בקש בקשתו ולזה תקנו רבותינו זכרונ' לברכה שיסמך אדם גאולה לתפלה כדי שתהיה ענין התפילה אחר סדור השבחים הנפלאים הנכללים בברכות ק"ש ובק"ש ולזה אמ' והתענג על יי' ויתן לך משאלות לב כי מי שישיג השם יתעלה ההשגה האפשרי' לו הוא מתענג עליו תענוג נפלא ולזה תהיה אז תפילתו נשמעת לדבקות ההשגחה האלהית בו וזה גם כן מה שאמר איוב אם על שדי יתענג יקרא אלוה בכל עת:
התועלת השני הוא להודיע כי גודל השם יתעלה וידו החזקה הוא בלי אפשר שיושג מנו כי אם שעור מעט ביחס אל מה שהוא בעצמותו הלא תראה כי משה רבי' עליו השלום עם עלותו לזאת המעלה הנפלאה שזכר בה מן החכמה והנבואה אמר שלא השיג מזה כי אם שעור מעט ולזה אמר שהשם יתעלה התחיל להראותו זה:
התועלת השלישי הוא להודיע כי השלמי' אינם בוחרי' אלו החיים הגופיים כי אם לתכלית שיוסיפו בשלמות הנפש ולזה נתן משה הסבה במה בקש מהשם יתעל שיתנהו לעבור את הירדן ולראות את הארץ שכבר התחיל השם יתעלה להראותו גדלו וידו החזקה ולזה בחר שיכנס לארץ שהיא נבחרת אל שישפע בה השפע האלהי כדי שיוסיף שלמות על שלמותו ויראהו השם יתעלה שם מגדלו וידו החזקה יותר מה שהראה לו מזה עד עתה ליתרון הכנת הארץ ההיא ולא בחר זה כדי לאכול מפירות הארץ כמו שחשבו הסכלים:
התועלת הרביעי הוא להודיע שראוי לאדם שלא יתפאר בחכמתו והשגתו לומר שכבר השיג מזה שעוד רב אך ראוי שיחשוב עצמו חסר מאד כי בזה יוסיף זריזות לבקש השלמות הלא תראה כי משה רבינו עם חוזק השגתו חשב עצמו חסר מאד עד שאמ' כי הוא בתחלת דרך השגת השלמו' לשערו שכבר יתכן שיוסיף שלמות על שלמותו ולזה אמר יי' אלהים אתה החלות להראות את עבדך וגומ':

התועלת החמישי הוא להודיע שמה שבחר השם יתע' לתת לבני ישראל את הארץ היה מצד יתרון הכתה אל השגת השלמות האנושי ולזה סמך משה לזכירתו טוב ארץ ישראל על שאר הארצות וטוב הר בית המקדש על כל ארץ ישראל ענין אשר התחילו להשיג גודל השם יתעלה וידו החזקה להעיר שטוב הארץ ההיא יהיה כלי לו להוסיף על זה השלמות:

התועלת הששי הוא בדעות הוא להודיע עוצם ההבדל שיש בין השם יתעלה ובין שאר הנבדלים כי אין בהם מי שיהיה מנהיג בכללות בשמים ובארץ זולתו וזה כי הם ואם יש לאחד מהם הנהגה מה בשמי' ובארץ הנה היא חלקית והיא עלולה מהשם יתעלה ואין בהם גם כן מי שיעשה כמעשה השם יתעלה וכגבורתו כי מעשיהם חסרים מאד כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמו' יי' כי אין התכלית מגיע מהם אלא במעשי' רבים יצטרפו אל מעשיהם ואולם מעשה השם יתעלה הם שלמי' בעצמם בתכלית מה שאשר וכן אין יחס בין הגבורו' המתחדשות מהם ובין גבורות השם יתעלה וזה שהגבורות הנפלאות ואם יקרה שיתחדשו מהם על צד ההשגחה הכוללת להביא אל שתנצח אומה אומה אחרת חזקה ממנה כמו שנזכר בבני עמון ומואב הנה זה לא יהיה רק בעת מוגבל לפי הסדור השופע מהשגחת זאת האומה בעת ההיא וזה גם כן ששזכרנו מצד מעשיה' וגבורותיהם לא שיעשו באמצעות מה שישפע להם מהשם יתעלה כי מאתו הכל והוא עשאם ומאתו שופע תמיד מה שיסודר מהם ואולם השם יתעלה יעשה הגבורות בכל עת שימצא ראוי להם לא בעת זולת עת ולזה גם כן אמר כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים ואליו כיי' אלהינו בכל קראנו אליו כי גוים שהם תחת ממשלת הכוכבים לא ישיגו עזר מהם כי אם בעתים מיוחדי' לפי מה הוגבל להם אז אמנם השם יתעלה יגיעו ממנו עזר לנו בכל עת שנקרא אליו באופן ראוי רוצה לומר כשנישיר עצמנו אל שנהיה ראויים שתדבק השגחתו הפרטית בנו ולזאת הסבה גם כן אמר ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח וגו'. אשר חלק יי' אלהיך לכל העמים וגו'. ואתכם לקח יי' וגומ'. ביאר שענין שאר האומות הוא מסודר מהמערכת אשר לכוכבים ואמנם ישראל הם תחת השגחת השם יתעלה הפרטית:

התועלת השביעי הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי למי שישיגהו עונש מהשם יתעלה על מריו שיראה שהוא מרגיש שעור מה שאבד ממנו כי בזה תועלת ללקיחת המוסר כי מי שלא ירגיש שהוכה על מריו לא יקבל מוסר כמו שאמר הנביא על מה תוכו עוד תוסיפו סרה וגומ' ולזה תמצא שמשה הראה שהוא מרגיש בשעור מה שאבד ממנו בשלא הסכים השם יתעלה שיעבור את הירדן כדי להקנותו זאת המדה החשובה:

התועלת השמיני הוא בדעות והוא להודיע שלא זכה משה לזאת המעלה העליונה מהנבואה מצד יתרון הכנתו הטבעית לקבל שפע הנבואה שאם היה זה כן לא היה ראוי שישיב השם יתעלה למשה על בקשתו זאת רב לך כי בודאי היה מוסיף שלמות בנבואה לפי זאת ההנחה אם היה בא לארץ ישראל מני יתרון הכנתה לנבואה לזה הוא מבואר שלא השיג משה רבינו זאת המעלה הנפלאה מהנבואה מצד יתרון הכנתו על האנשים כולם כי כמו זאת ההכנה יתכן שימצא לזולתו כי זה דרך האפשר במין כמו שהתבאר בטבעיות וכבר יתבאר במה שיבא מדברי התורה הקדושה שלא יהיה שם נביא תורה זולת משה עליו השלום ולזה הוא מבואר כי עוצם מעלת נבואה משה להנתן זאת התורה האלהית על ידו היה מהשם יתעלה על צד המופת והפלא. כמו שהיה עני מעמד הר סיני על דרך הנפלאות ומפני זה ענה השם יתעלה למשה על שאלתו זאת רב לך רוצה לומר שיתרון הכנת הארץ לא יוכל להוסיף על שלמותך בנבואה כי לא היה זה השלמות לך מצד הכנתך כי אני שמתיו לך עודף על שלמות כל בעל הכנה ולזה ראוי שתדע כי מה שאמרנו בפרשת בלק שכבר יקום נביא בישראל ובשאר האומות כמשה והוא מלך המשיח אשר אנחנו מקוים אין הרצון בזה שיהיה נביא תורה כי זה בלתי אפשר ואינו דרך הנבואה במה שהיא נבואה שתודיע נימוס תוריי אלהי אם לא על דרך המופת כמו שהיה הענין בנבואת משה אך הרצון בזה שיהיה כמוהו אל למעלה ממנו בעניינים הה הנזכרים שם רוצה לומר חדוש האותות והמופתים ויתר העניינים שהמשיך למה שאמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה:

התועלת התשיעי הוא במדות והוא לזרז האנשים שישתדלו לראות כל הדברים שיוכלו לראות כדי שיכירו בזה חכמת השם יתעלה שברא אלו העניינים ולזה תמצא כי משה בקש שאם לא ירצה השם יתעלה שיעבור הירדן יסכים שיראה הארץ בכללה כדי שיעמוד על סבות מעלות הארץ ההיא מצד מצבה ומצד מקומה מהיישוב ולזה יהיה רצון באמרו אעברה נא ואראה את הארץ אעברה נא או אראה וכבר יעיר שהכוונה היא כן שכבר אמר השם יתעלה למשה עלה ראש הפסגה ושא עיניך וגומ' והנה מצאנו שזאת התכונה היתה חזקה במשה ולזה אמר אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה כמו שביארנו בפרשת ואלה שמות:

התועלת העשירי הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי למנהיג שישתדל בהגעת הטוב האפשרי למונהגי' ממנו ולזה תמצא לפי מה שיראה מתשובת השם יתעלה למשה על זאת הבקשה שבקש שיעבור את הירדן כדי שינחיל הארץ לישראל ביותר שלם שבפנים כי במעט זמן היה מנחילה להם אם היה עובר שם לפי מה שיראה מהמלחמות שעשה

משה במעט זמן ולזה ענהו השם יתעלה שיצוה את יהושע איך יתנהג בפועל הנהגת הארץ לישראל ויחזקהו ויאמצהו כי הוא ינחיל הארץ לישראל למדנו מזה כי משה היה מבקש שהוא ינחיל הארץ לישראל מצד שערו שעל ידו יהיה נעשה באופן שלם וכדי שיהיה יהושע בזה תמורת משה לפי מה שאפשר ויתפוס בזה משה לשערו שהוא ישתדל בזה האופן השלם רצה השם יתעלה שיישיר משה את יהושע בכל מה שיעשהו באופן שתשלם לו הנחלת הארץ לישראל באופן שלם:

התועלת האחת עשרה הוא בדעות והוא להודיע שהתורה השלמה שנתנה השם יתעלה לנו על יד משה היא מישרת אל השגת החיים הנצחיים והם חיי הנפש וימשך ממנה עוד תועלת בהצלחות הגופיות מצד מה שהם הישרה ומביא להצלחת הנפש ולזה אמר ועתה ישראל שמע את החקים ואל המשפטים אשר אנכי מצוה אתכם לעשות למען תחיון ובאתם וירשתם את וגומ' והוא מבואר שאמרו למען תחיון אין הרצון בו החיים הגופיים כי לא יצטרך לומר אלא למען תבואו ותרשו את הארץ כי ידענו שלא יירשו את הארץ והם מתים אבל רצה באמרו למען תחיון החיים האמתיים הבלתי פוסקים והם חיי הנפש ויעד עם זה שכבר תהיה סבה לירושת הארץ ההיא שהיא הצלחת גופיית והיא מישרת גם כן אל ההצלחה הנפשיית כמו שזכרנו באלו התועלות ולזה גם כן כוון באמרו בפרשת אחרי מות ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האד' וחי בהם רוצה לומר חיי הנפש כי הם החיים האנושיים וכבר התבאר מדברינו בתועלות המצות כי התורה היא המישרת בתכלית מה שאפשר אל אלו החיים הנצחיים שהם חיי הנפש ולזה כוון פה במה שאשמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחריך למען תאריך ימי' על האדמה. כיון באמרו אשר ייטב לך למה שהוא טוב אנושי והוא הטוב הנפשיי ולזה הבדיל בינו ובין הטוב הגופיי ואמר למען תאריכו ימי' על האדמה להעיר שזה התועלת אינו ממין התועלת הראשון אלא שהוא יגיע מן התורה בשנית ואולם בעצמות וראשונה יגיע ממנה הטוב האמתי שהוא הטוב הנפשיי:

התועלת השתים עשרה במצות והוא מה שהוזהרנו שלא להוסיף על מצוות התורה ושלא לגרוע מהם באופן שימשך מזה הפסד מה בשמירת התורה והמצות והוא אמרו לא תוספיו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות יי' אלהיכם והתועלת באלו האזהרות מבואר כי לולי זה תפסד כוונת התורה בכללה וצוני לומר אם היה זה השער פתוח להוסיף על מצות התורה או לגרוע מהם וזה ממה שאינו צריך אל ביאור עם מה שקדם לנו מהדברים בזה הספר:

התועלת השלש עשרה הוא להודיע עוצם השגחת השם יתעלה בישראל עד שכבר זכר שלא מת אחד מהם זולת אשר מתו על דבר פעור וכבר יה ראוי לפי המנהג הטבעי בעם גדול כזה שימותו בכל יום רבים מהם והיה זה כן כי כבר הבטיחם השם יתעלה שזה הדור יירשו הארץ וכמו שהמית במדבר הדור הקודם על מרים כן רצה להשאיר אלו כדי שיירשו כולם את הארץ ולזה זכר כי לולי עונם לא היה אחד מהם מת והעד על זה כי האנשים לבד אשר נכשלו בעון פעור מתו ולא מת זולתם כאמרו ואתם הדבקים בייי אלהיכם חיים כלכם היום:

התועלת הארבע עשרה הוא להעיר על עוצם החכמה והבינה שיישירו המצו' התלויו' בארץ שיחשב בתחלת העיון שאין בהם תועלת והם המצות אשר בקרבנות ובטומאות ובטהרות ומתנות כהונה ולויה ולזה אמר ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יי' אלהי לעשות כן בקרב הארץ וגומ' כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני הגוים וכבר ביארנו אנחנו במה שקדם אופן החכמה והבינה אשר יישירו אלו המצות ובכלל הנה תורתנו תיוחד משאר התורות והנימוסים שהיו לשאר האומות כי תורתנו אין בה דבר לא יגזרהו היושר והבינה ולזה היה זה הנימוס האלהי מושך האנשים מצד עצמותו אל שיתנהגו בו ואמנם נימוסי שאר האומות אינם כן כי הם מסודרים לפי יושר וחכמה והם נימוסי' זרים מטבעי האנשים ויתנהגו בהם האנשים על צד ההכרח מצד אימת המלכות ואימת הטלת העונש לא מצד עמצותם:

התועלת החמש עשרה הוא מה שצונו לזכור ענין מעמד הר סיני והדברים ששמענו שם מפי הגבורה הם עשרת הדברים אשר יקיפו באופן מה שבכל המצות התוריות וענייין זה הזכרון הוא שנודיע זה לבנינו ולבני בנינו דור אחר דור למען יתפרסם זה לכולם וישמרו מצוות התורה וילמדו ליראה את השם הנכבד והנורא וידענו כי לא ראו שם כל תמונה ולזה ירחיקו התמונה מהשם יתעלה ויהיו נשמרים מעשות פסל ותמונה ומנתינת אלהות לזולת השם יתעלה כמו שביאר האזהרה בזה הדבור השני מעשרת הדברות:

התועלת השש עשרה הוא במצות. והוא להודיע שכמו שהאדם חייב ללמוד את בנו כמו שכתוב ושננתם לבניך כן הוא חייב ללמוד את בן בנו כמו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך:

התועלת השביעי עשרה הוא להודיע שהתורה השתדלה לפי מה שאפשר לשמור את ישראל שלא יפלו ברע אשר נפלו בו מפני עבדם עבודה זרה ולזה הודיעם השם יתעלה ענין הגליות אשר יפלו בהם בהמשכם לעבודה זרה ולזה לא נמנעו ישראל עם כל זה מהמשך לעבודה זרה ונפלו ברע אשר יעדה התורה על זה לא נפל דבר:

התועלת השמנה עשרה הוא להודיע שכבר ימשך מההשגחה הפרטית ענין דומה למה שנמשך מההשגחה הכוללת רוצה לומר שכמו שימשך לאדם מההצלחה מההשגח' הכוללת שיושגחו בה הוא וזרעו זמן ארוך מאד ג"כ יקרה זה מצד ההשגחה הפרטית כאשר היתה שלמה ולזה תמצא שספר כי מפני השגחת השם יתעלה על האבות יושגחו זרעם אחריהם תמיד בדרך שלא יכלו ומפני זאת ההשגחה השגיח השם יתעלה על ישראל בהיותם במצרים והוציאם משם באותות ומופתים נפלאים לקרבם לעבודתו כדי שיהיו ראויים לירושת הארץ ולזאת הסבה נתן להם התורה התמימה ונתנה להם בזה האופן הנפלא שהיה במעמד הר סיני להביאם על כל פנים אל שימשכו אחר תורתו השלמה כדי שיזכו שתנתן להם הארץ שנשבע השם יתע' לאבותינו לתתה לזרעם:

התועלת התשע עשרה הוא בדעות. והוא להודיע כי מי שהוא אלהי השמים הוא אלהי הארץ אין שם שני אלוהות יהיה האחד אלהי השמים והאחד אלהי הארץ כמו שהאמינו המאמינים בשניות וזאת הידיעה קנו ישראל מענייני המופתים הנפלאים שעשה השם יתעלה שלא ימשך ענינם מצד הטבע אשר באו באלו הדברים השפלים כמו שאמר אתה הראית לדעת כי יי' הוא האלהים אין עוד מלבדו כמו שביארנו ואם אמר אומר הנה זה לא יתן האמת בזה על כל פנים כי אולי יאמר אומר כי אלהי הארץ ינהיג הארץ לפי הטבע וכשיצטרך ישנה הוא מנהג הטבע אמרנו לו כי משה לא היה מדבר לסכלים כי כבר היו זקני ישראל והוא מבואר שלא יוכלו להניח שאלהי השמים יהיה נבדל מאלהי הארץ בדרך שיהיו שנים כי הם רואים הרבה מהנהגת ענייני הארץ מסודרת מצד השמים ולזה יחוייב שיהיה מי שיכול לשנות זה הסידור אשר בארץ עליון על כל השמים ואין צריך לומר שהוא עליון על הארץ ומזה התבאר כי מעניין המופתים נעמוד על שבכאן מנהיג אחד הגלגלים בכללם:

פרק ה

פסוק ו

והנה התועלות המגיעות ממנה הם י"א.

התועלת הראשון להודיע שכל מצות התורה נתנו במעמד הר סיני בזמן הר סיני אך לא נתחדש אחר זה בתורה דבר שלא נכלל במה שנזכר שם ואולם אלו הדברים ששמע אז סדר משה לבני ישראל בעבר הירדן בגאי מול בית פעור ולזה אמר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים:

התועלת השני הוא להעיר שפנת התורה הוא להאמין בשם יתעלה ולהרחיק עובדה זרה לזה הזהיר משה על שתי אלו המצות ממה שקדם מזאת הפרשה שנכלל בה הצווי על

האמונה שהשם יתעלה הוא אלהי השמים ואלהי הארץ והאזהרה מעשיית פסל ומסכה ומעבוד זולתו יתעלה וביאר העונש הנפלא שימשך בזה מענין ירושת הארץ ואחר הפסיק הענין ושב להתחיל זכרון עשרת הדברים בכללם והרבה ממצות התורה שנתנו במעמד הר סיני ואם לא נזכרו קצתם כי אם בזה המקום:

התועלת השלישי הוא במצות והוא להודיע שכל אדם מחוייב ללמוד תורה ואף על פי שיוכל לעשות מצותיה בזולת למידת התורה בשישאל זה ליודעי התורה וזה למדנו מאמרו ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ולא אמר ולמדתם אותם למען תעשו אותם אך הלמידה מצוה והמעשה מצוה והיה זה כן כי הלמידה מביאה לעמוד על כוונת התורה יותר מהמעשה עם שהלמידה ימצא בה תועלת להביא אל המעשה ולזה הוא מבואר שגדול שכר תלמוד תורה משכר עשיית מצוה מהמצות:

התועלת הרביעי הוא להודיע שלא נתנה התורה לדור ההוא לבד אך לכל הדורות הנמשכים אליהם. ולזה אמר לא את אבותינו כרת את הברית הזאת וגומ'. ואמר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים ואמר אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך כי זה כולו יורה שהתורה נתנה לדורות הנמשכים לאין תכלית וזאת היא מפנות הגדולות שבפנות התורה והיא מחוייבת עוד מצד העיון כי לא יתכן שיוחס לשם יתעלה שנוי רצון כמו שיתבאר במקומותיו וכבר אמר הנביא גם כן אני יי' לא שניתי:

התועלת החמישי הוא במצות והוא להודיע שהנשים מחוייבות לקדוש היום וזה למדנו מאמרו שמור את יום השבת לקדשו כמו שביארנו בבאורנו בזה הפסוק:

התועלת הששי הוא להודיע שהתורה כבר תצוה במצוה אחת לתועלת יותר מאחר וזה ממה שיפתח לנו השער לעמוד על הרבה מכוונות מצות התורה כמו שיתבאר מדברינו בזה הספר וזה למדנו ממה שנתן בזה המקום הסבה במצות שבת לזכור ענין יציאת מצרים ובפרשת יתרו נתן הסבה בה לזכור דבר חודש העולם:

התועלת השביעי הוא להודיע שלולי יראת ישראל מהדברים הנפלאים שבמעמד הר סיני כבר היו ישראל שומעים כל התורה מפי הגבורה כי הקול הנפלא ההוא לא פסק בעת שעמדו העם מרחוק ובקשו ממשה שישמע הוא הדברים ויביאם אליהם ואל ידבר עמם אלהים פן ימותו וזה ממה שיוסיף אמות להם על שהתורה בכללה הוא מה' יתעלה ואף על פי שהיה משה באופן מהמעלה שהיה ראוי שיאמינו בו ישראל הנה רצה השם יתעלה בזה לפי שזאת התורה כוון בה שתהיה נצחית ושלא יאמן נביא שיאמר דבר בסתירה ממנה ואלו לא היתה לישראל אמונה בה אם לא מפי משה לא יתכן זה כי

יאמרו למה נאמין יותר במשה ממה שנאמין בזה הנביא אשר נתן לנו אותות ומופתים ואולם עתה יתכן זה כי יאמרו לא נוכל להאמין מי שיאמר דבר מכחיש מה שראינו בעינינו ולזאת הסבה גם כן רצה השם יתע' שיהיה מכתב הלוחות מעשה השם יתעלה לא במלאכה:

התועלת השמיני הוא באזהרות והוא מה שהזהרנו שלא נתאוה...:

חסר כאן ובכל העתקות שהיו לפנינו.:

התועלת התשיעי הוא בדעות והוא להודיע כי השם יתעלה לא יגזור בענינים הבחיריים דבר על דרך החיוב אבל יניחהו אפשרים אלא אם היה זה על דרך המופת וזה יהיה בפרט מה ובעת מה לא תמיד וכבר למדנו זה ממה שאמ' מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כמו שביארנו בביאור דברי זאת הפרשה:

התועלת העשירי הוא ללמדנו שכבר היה מהשם יתע' שיהיה משה פורש מן האשה מצד שקדו עם השם יתעלה תמיד ודבר זה למדנו מאמרו לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי:

התועלת האחת עשרה הוא להודיע כי השם יתעלה מסר המצוה וחוקיה ומשפטי' למשה ופירושיה ודקדוקיה וצוהו שילמדה בזה האופן לישראל וזה לאות כי הוא ילמד לישראל דבר לא נכתב בתורה כמו שביארנו שאם לא היה אומר לישראל זולת הכתוב בתורה לא היה אור אשר תלמדם אבל יאמר אשר תגיד להם או תאמר להם ואולם אומר אשר תלמדם כי הוא יבאר להם לשון דברי התורה באופן שיעמדו על כוונותיה:

פרק ו

פסוק ד

שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד עד סוף הפרשה

והתועלות הם י"ט:

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שצונו להאמין שהשם יתע' הוא משגיח בו עדת ההולכים בתורתו ותועלת זאת המצוה הוא רב בדעות והוא עם זה מהגדולות שבפנו' התור' וכבר ביארנו אמות זה השרש מצד העיון והתרנו כל הספקות הנופלות בו ברביעי מספר מלחמות ה' ובביאורינו לספר איוב:

התועלת השני במצות והוא מה שצונו להאמין כי יי' אחד אחדות אמתי לא ישתתף לו בו זולתו וכבר ביארנו אמות זה השרש ושהוא ראוי שיתואר השם יתעלה בשני אלו השמות שזכרה בה התורה בחמישי ממ"י ובביאורנו למה שאחר הטבע:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שצונו לאהבה השם יתעלה בזה האופן הנפלא שיקל לנו כבוד המות לכבודו יתעלה והתועלות בזאת המצוה מבואר כי זה ממה שיביא בתכלית מה שאפשר לקנין השלמות האנושי וההצלחה הנפשיית אשר אין הצלחה זולתה כמו שביארנו בבאור זאת הפרשה:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שצונו ללמד אלו הדברים שהם פנות התורה כדי שיתישבו אלו הפנות והאמונות האמתיות בלבם ויגדלו עליהם וכן צוה זה בעשרת באמרו והודעתם לבניך ולבני בניך ואמר בכללות למען ילמדון ליראה וגו'. ואת בניהם ילמדון וזה מקיף בכל מצות התורה כי כבר היו שומעין אותם כולם מפי השם יתעלה לולי יראתם מהאש ולזה כשלמדו' ממשה חוייבו ללמדם לבניהם דור אחר דור:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצונו לקרא פרשת שמע שתי פעמים ביום. ר"ל בשכבנו ובקומנו כי בה זכירת אלו המצות שזכרנו שהם פנות התורה ואמנם היתה הקריאה באלו העתים כי אלו העתים יורו על שיש לגלגלי' תנועה כשיעוין אז בכוכבי לכת ובכוכבים הקיימי' שיראו בו כוכי לכת מתרחקים מהכוכבים הקיימי' שהם קרובי' אליהם או הפך או יעויין בשמש עם הנץ החמש כי ראה שמקום זריחתו ביום האחר וזה יורה על שהשמש מתנועע לא הארץ כמו שחשבו קצת הקודמים ולזה הוא מבואר שאלו העתים יורו שיש לגלגלים תנועות מתחלפות ויצטרכו מפני זה אל מניע קודם להם וזה יביא בהכרח להאמין שיש שם אלוה אחד שיסודרו ממנו כל אלו התנועות אשר ישלם בכללם זה המציאות השפל:

התועלת הששי במצות והוא מה שצונו להניח תפילין על הפרק שאחר הזרוע כנגד הלב והנה נכללו בהם ד' פרשיות והם קדש לי כל בכור והיה כי יביאך שהם מזכירות ענין הנפלאות שהיו ביציאת מצרים אשר יישירו לאמונת ההשגחה וייחוד השם יתעלה ולאהבתו הנכללים בפרשת שמע ואחריהם היתה פרשת והיה אם שמוע להעיר על שכבר יגמול השם יתעלה גמול טוב לאוהבי השם יתעלה ויענוש עונש נפלא לעובדי ע"ז ולזה היו אלו הפרשיות בזה הסדור והנה התועלות בזאת המצות מבואר והוא שיהיה זה לנו לאות שיהיו הדברים האלו על לבנו תמיד לא נשכחם:

התועלת השביעי הוא במצות והוא מה שצונו לכתוב אלו הד' פרשיות הנזכרות בסדר הנזכר בתפילין של ראש בד' בתים והתועלת בזאת המצוה הוא שיהיו אלו הדברים לנו לזכרון ולזה הושמו על המוח ששם כח הזוכר והנה היו אלו הפרשיות בתפילין שן ראש בד' בים ובתפילין של יד בבית אחד לסבה שזכרנו בביאורינו לזאת הפרשה והוא כי מזה הצד נתישר אל היות השם יתעלה אחד עם הסתעף ממנו פעולות רבות:

התועלת השמיני הוא במצות והוא מה שצונו לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע אצל מזוזת ביתנו כדי להעיר אותנו כי שם ה' נקרא שם ולא יתן המשחית לבא אל בתינו עם שזה יהיה סבה לזכירת אלה הפנות הגדולות אשר צריך שיתנם האדם אל לבו תמיד:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שצונו ליראה מהשם יתעלה ותועלת זאת המצוה מבואר ממה שזכרנו בביאורנו לזאת המצוה ובכלל הנה היא מישרת להגעת אל השלמות האנושי בתכלית מה שאפשר כמו שבארנו:

התועלת העשירי הוא במצות והוא מה שצונו לעבוד השם יתעלה והוא שנבקש מנו הצרכי ותועלת זאת המצוה מבואר כי זה יהיה סבה שנשיג משאלות לבו כי בכל קראנו אליו יענה אם נקרא לו באופן ראוי וייישירנו זה גם כן אל האמונה שכל הטובות הם שפועות מאתו יתע' שהיא מהגדולות שבפנות התוריות והעיוניות:

התועלת האחד עשרה הוא במצות והוא מה שצונו להשבע לשמו יתעלה לעת הצורך והנה תועלת זאת המצוה להישיר אל שהשם יתע' הוא אמתי המציאות וקיים ונצחי ולזה תיהיה השבועה בו להורות על אמתת מציאות מה שעליו וקיומו:

התועלת השתים עשרה הוא במצות והו' מה שהזהירנו מלנסות את יי' כי זה אולי יביא למעוט אמונה בו כשתקצר יד הנביא מעשות כמו זה המופת:

התועלת השלש עשרה הוא במצות והוא מה שצונו להודיע לבנינו ענין עבודתנו במצרים ושהוציאנו משם הש' יתעלה באותות ובמופתי גדולים כשישאלו מה הסבה לאלו העדות והחקים והמשפטים אשר צוה השם יתע' לעשות בפסח או בדבר הבכורות או בשאר מה שצונו השם יתע' שהוא זכר ליציאת מצרים והנה התועלת בה מבואר כי בזה יתפרסמו לו אלו הנפלאות ויתחנך בעבודת השם יתעלה:

התועלת הארבע עשרה הוא בדעו' והוא מה שהודיענו כי בשמירת מצות התורה נזכה להצלחה נצחית והיא הצלחת הנפש וימשך לה גם כן הצלחה גופיית והיא הצלחת הגוף וכבר העיר על זה באמרו לטוב לנו כל הימים ולחיותינו כיום הזה:

התועלת החמש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהירנו מחמול על אחד מז' עממין באמרו לא תכרות להם ברית ולא תחונם והתועלת בזאת האזהרה מבואר שהיא כדי שלא יחטיאו ישראל ויביאום לעבוד ע"ז:

התועלת השש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהירתנו מהתחתן בעובדי ע"ז ותועלת זאת האזהרה כי זה יהיה סבה אל שיהיה הזרע עובד ע"ז כמו שזכרה התורה:

התועלת השבע עשרה הוא במצות והוא מה שצונו לעקור ע"ז מארצינו ולזה אמר מזבחותיהם תתוצון ומצבותיהם תשברון ואשיריהם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש:

התועלת השמונה עשרה הוא להודיע כי לא בחרבם ירשו ארץ ישראל כי הם המעט מכל העמים אך יהיה להם זה מצד אהבת השם יתעלה אותם שתדבק השגחתו בהם ומפני בריתו עם האבות שהיתה סבה אל שהביא השם יתע' ישראל לעבודתו והיתה זה סבה אל שיהיו ישראל יותר ראוים לירושת הארץ

התועלת התשע עשרה הוא להודיע שהטובות אשר ייעד השם יתעלה לטובים ימתין להם העת אשר תהיינה בו יותר טובות ולזה יתכן שימתינם לאלף דור כדי שישים אותם הטובות באופן שלא יסורו אז ובאופן שתהיינה בתכלית מה שאפשר מהשלמו' ואין הענין כן בטובות אשר יביא על הרשעים הראויות לבא להם כי לא יאחרם אך יביאם להם תכף בא העת כדי שיאבדו ברע בבא להם אחר הגעת הטובות ההם להם והנה אמר זה לתת סבה שלהטיב ישראל המתין להם הש יתעלה הגעת הטוב שייעד לאברהם זמן ארוך עד שעדין לא הגיע אל תכליתו כאלו היה זה סבה שלא יכלו ישראל ברעות שהיו ראויות לבא עליהם בעבדם ע"ז כדי שלא תופר בריתו עם האבות ושמר השם יתעלה הגעת הטוב ההוא אל תכליתו אל העת שלא יתכן שיקרה לישראל רע אחריו כי כל האמונות ישובו אז אל האמונה האמתית כמו שאמר הנביא כי אזאהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יי' ולעבדו שכם אחד וכבר התבאר שעדין לא הגיע הטוב ההוא אל תכליתו כי כבר נשבע השם יעת' לאברהם לתת לזרעו ארץ עשר אומות ולא השתדלה התורה עתה לתת לישראל כי אם ארץ ז' אומות ועוד שכבר נאמר בתור' שכאשר ירחיב השם יתעלה את גבולנו נוסיף עוד שלש ערים על שש ערי המקלט וזה דבר לא נהיה עדין לפי מה שהועתק לנו מאלו הקורות בדברי הנביאים וזה לאות כי הרחבת הגבול ההוא יהיה בימי מלך המשיח שאנחנו מקוים יהי רצון שיבא במהרה בימינו והנה הזהירה התורה במקומות רבים מעבוד ע"ז וצותה לשמור מצות התורה למען ירשו ישראל את הארץ ולא יגלו ממנה כי כבר היה נגלת לשם יתעלה שהם ישחיתו אחרי היותם בארץ ויעדו עבודה זרה ויהיה זה סבה להביא עליהם רעות גדולות נפלאות ולזה כפלה להם אלו האזהרות והצווים פעמים רבות כדי להצילם מאלה הרעות לפי מה שאפשר:

פרק ז

פסוק יב

פרשת והיה עקב

והיה עקב תשמעון וגו' עד סוף הפרשה.

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם כ"ו:

התועלת הראשון הוא להודיע כי בשכר שמירת ישראל המצות המתין להם השם יתעלה השלמת קיום מה שנשבע לאבות אל העת היותר נאות להם כמו שביארנו בפרשת ואתחנן וזה כי ישמרם שלא יכלם בעוברם על מצות השם יתעלה כדי שלא תופר בריתו עם האמת ולזה אמר והיה עקב תשמעון את המשפטים וגומ'. ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך:

התועלת השני הוא להודיע שכבר ימשכו משמירת מצות התורה וחקיה ומשפטיה טובות גופיות נפלאות לא טובות נפשיות לבד וימשכו מפני הפך זה רעות גופיות עצומות לא רעות נפשיות לבד וזה נכפל מאד בזאת הפרשה ובכל זה הספר ולזה אמר ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך וגו'. והיה אם שכוח תשכח את ה' אלהיך וגומ'. והיה אם שמוע תשמעון:

התועלת השלישי הוא להודיע שמי שהבטיחהו השם יתעלה בנצוח איש מה על צד ההשגחה הפרטית ראוי שלא ייראַ שלא ינוצח מצד גבורת שכנגדו כי יד השם יתעלה לא תקצר ולזה זכר משה לישראל הנפלאות שעשה השם יתעלה לישראל אשר ראוי להם מצדם שלא ייראו מהגוים ההם אשר הם באים להלחם עמהם ואם הם יותר חזקים מעם ישראל כי יד השם יתעלה לא תקצר להפיל אותם לפניהם:

התועלת הרביעי הוא להודיע כי אף על פי שהשם יתעלה שליט לעשו' כל מה שירצה וכל אשר יחפוץ הנה יבקש הסבות היותר נאותות שאפשר ולא יחדש מופת אלא אם יביא הצורך אל זה כי הוא אינו שונא הטבע כי הוא סדר אותו ולזה לא יחלוק עליו אלא בעת הצורך וביותר מעט שאפשר לו אז לחלוק עליו ולזה אמר ונשל ה' את הגוים האלה מפניך מעט מעט לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה ואף על פי שהיה השם יתעלה יכול לכלותם מהר ולשמור ישראל שלא תרבה עליהם חית השדה הנה לא הסכים לעשותו וזה אחר שאפשר הגעת המכוון לישראל בזולת זה:

התועלת החמישי הוא במצת והוא מה שהזהירנו מלהנות בצפוי ע"ז וכ"ש בע"ז עצמה שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך והנה התועלת בזאת האזהרה מבואר ממה שזכרנו לבאור זה הפסוק:

התועלת הששי הוא במצו' והוא מה שהזהירנו מהביא תועבה אל ביתנו והוא ממון אנשי עיר הנדחת אעפ"י שלא היה צפוי עבודה זרה ולא עבודה זרה כי הוא חרם כמו שנזכר בפרשת עיר הנדחת וצותה התורה לשרפו אל תוך רחובה לפי שהוא חרם ובזה המקום הזהיר שלא להביא תועבה אל ביתנו ולפי שממון עיר הנדחת הוא חרם כמו שנזכר בפרשה היא למדנו מזה שאנחנו מוזהרים שלא להנות בו:

התועלת השביעי הוא להודיע עומק מחשבות השם יתעלה שעם היות ישראל מתאחרים במדבר ארבעים שנה על צד העונש השתמש בזה לתועלת הוא לנסותם אם ישמרו מות השם יתעלה אם לא כדי לעמוד על העת שיהיו ראויי' בו לירושת הארץ ולזאת הסבה גם כן יסרם שם תכף מרותם מה שאינו ממנהג השם יתעלה כי הוא ארך אפים אבל להשגחת כל ישראל עשה זה כדי שישמרו מחטוא לה' ולזה גם כן ענם והרעיבם במדבר ארבעים שנה להראות לישראל נפלאות השם יתעלה כדי שיחזקו לשמור מצותיו:

התועלת השמיני הוא להודיע שהפירות המיוחסים אל ארץ ישראל הם שבעה מינים לבד והם חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וזתים ותמרים ומזה יתבאר אי זה מהמינים יוחסו לארץ ישראל:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שצונו לברך השם יתע' אחר אכלנו לחם לשבוע ולתת לו תודה על הארץ הטוב' אשר נתן לנו אשר ממנה יצא לחם לט מעט ועל המזון שחנן אותנו ולפי שזאת ההנאה היא יותר שלמה מהנאת שביעת אכיל הפירות המיוחסים לארץ ישראל הנה נלמוד מזה שיהיה הדין באכילת הפירות ההם אך חכמים תקנו להם ברכה מעין שלש ברכות להמשך לכוונת התורה כי בזה תועלת להישיר אל האמונה שכל הטובות הם שפועות ממנו יתע' ומזה גם כן נתישרו לתקן שעל כל הנאה שתגיע לנו באכילת דבר או בשתייתו או בריחו נודה ונברך השם יתעלה הממציא לנו כל אלו הטובות:

התועלת העשירי הוא להודיע שהוא מחויב שייחס האדם כל הטובות המגיעות אליו אל השם יתעלה כי מאותו הכל וכל שכן בדברים אשר לו יתכן הגעתם אם לא מצד העזר האלהי כמו הענין בנצוח ישראל אלו הגוים הגדולים והעצומים מהם שהיו בהם מבני הענק והיו בערים גדולות ובצורות בשמים ולזה אמר שאין ראוי שיאמר ישראל כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הה אך יזכור כי יי' אלהיו הוא הנותן לו כח לעשות חיל וידע כי הוא אשר ישמידם ויאבדם לא עוצם ישראל וכחו:

התועלת האחת עשרה הוא מה שהודיע לישראל כי לא בצדקתם ישרשו ארץ אך ברשעת הגוים ההם מצורף עם ברית שם יתעלה תמיד עם האבות ונתן להם ראייה כי לא בצדקתם היה זה לפי שכבר היו ממרים עם השם יתעלה תמיד כמו שספר להם והיה ראוי שיעזבם השם יתעלה ולא ישתדל בהשלמתם לולי ברית השם יתעלה עם האבות ולזה הוא מבואר שלא היה זה הטוב לישראל כי אם בסבת האבות כי לא היו ראויים בהתחלה אל שישגיח השם יתעלה בהשלמתם בזה האופן הנפלא אך עכ"פ תצטרך לירושת הארץ בזה האופן צדקת ישראל כמו שזכר במקומות רבים שאם ישמרו מצות

התור יבואו וירשו את הארץ ולזאת הסבה גם כן זכר שנתאחרו במדבר בסבת מרים. והנה התועלת בזה כדי לזרז ישראל שישמרו מצות השם יתעלה כמו שביארנו אצל ביאורינו אלו הדברים בזאת הפרשה:

התועלת השתים עשרה הוא להודיע עוצם השתדלות משה להציל ישראל מהרע הנפלא שיעד לו השם יתעלה על דבר העגל עד שכבר התנפל לפני השם ית' ארבעים ים וארבעים לילה בזולת אכילה ושתייה עד שנעתר לו השם יתעלה ומחל להם כל חטאתם אשר חטאו בדבר העגל והנה הוצרך להתנפל לפני השם יתעלה כל זה הזמן הארוך לפי מה שאחשוב כי אולי בעבור כעם משה על הפלגת מרים ישראל בזה הוסר המעט מהדבקות שהיה לו עם השם יתעלה ולזה הוצרך להתמיד כל זה הזמן להשים עצמו באופן מהדבקות שהיה עם השם יתעלה עד שמפני צערו על אבדן ישר' ימלט העם בהשגיח השם יתעלה על משה להצילו מזה הצער הנפלא שהיה מצטער עליהם עם שרוב שקדו על זאת התפילה ועמדו מלאכול ולשתות הרבה צערו והיה זה סבה להשמע תפלתו:

התועלת השלש עשרה הוא להודיע שצריך שמי שישתדל בהסרת הרע מה שישתדל בזה בהדרגה קצת אחר קצת כי אולי אם יכוין להסירו לגמרי תכף לא יוכל עליו ולזה צריך שיכוין להסיר ממנו תחלה מה שלא יכבד מאד להסירו ואחר זה יגרשהו מעט מעט בהדרגה ולזה תמצא שספר כי בראות משה אף השם יתע' וחמתו ורצותו לכלות ישראל בקש מהשם יתעלה להמתין הרע ההוא כדי שיוכל במה שהיה לו מהפנאי לנקות ישראל מהרע ההוא כי בזולת זה לא יהיה לומבא לבקש בעבורם מחילה ואח זה התנפל לפני השם יתע' זה הזמן הארך להסיר מישראל האף והחמה על כל חטאתם אך היה צריך עדין לשאול שיגיעו להם טובות מהשם יתעלה על צד ההשגחה הפרטית ואם לא הנה ישיגם הכיליון בכרח לפי הענין שהיו בו אז שהיו במדבר והוצרכו להלחם עם הגוים הוצרכו עזר מהשם יתעלה על צד ההשגחה הפרטית להיות להם ארץ ישבו בה וזהו מה ששאל משה ממנו יתעלה בארבעים יום השלישיים כמו שנתבאר בפרשת כי תשא ולזה סמך לזה הספור מה שצוה השם יתעלה למשה קום לך למסע לפני העם ויבאו וירשו את הארץ להעיר שעד עתה לא היו נכונים לזה:

התועלת הארבע עשרה הוא להודיע שראוי שיהיה האדם זריז שלא יסבב בשום צד להחטיא את הרבים ואף על פי שתהיה כוונתו הראשונה לשמרם מהחטא הלא תראה כי אהרן אף על פי שהיה משתדל בחכמתו להצל מן החטא כמו שבארנו בפר' כי תשא הנה מני שהיו דבריו באופן שנמשך מהם במקרה החטא לישראל כמעט שהשמידו השם יתעלה לולי תלת משה:

התועלת החמש עשרה הוא מה שהודיע לנו בזה הספור כי בכל מקום שם או מעת נסעם ממוסרה עד קדש היה שם מים ולזה אמר מבארות בני יעקן ארץ נחלי מים כדי להודיע רוע תכונת ישראל שנתרעמו עמו תכף שהיו במקום שלא היה שם מים:

התועלת השש עשרה הוא להודיע שאין ראוי למוכיח שיספר דבר יהיה אפשרי להית סבה אל שלא תקובל תוכחתו ולזה לא רצה משה לבאר בזה המקו' שיהיה מוכיח בו ישראל שעל דבר מי מריבה מת אהרן ונגזר מות על משה בעצמו כי החטא ההוא היה נעלם ויוכלו לומר כי לא יועיל ההשמר מהחטא כי אלו מתו בלא חטא עם גודל מעלתם ולזאת הסבה לא רצה לספר דבר קרח מפני שהיה גדול המעלה אצלם כדי שלא יהיה מקום לנטות מתוכחתו:

התועלת השבע עשרה הוא להודיע שאין ענין התורה להעמיס עלינו דברי' זרים בלתי נאותים אך תצוה לבד על דברים מועילים מצד עצמותם בהפך הענין בשאר התורות לה אמר מה יי' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגומ' אשר אנכי מצוך היום לטוב לך:

התועלת השמנה עשרה הוא להודיע כי כל דרכי השם יתעלה משפט לא ישא פנים ולא יקח שחד אך כקטון כגדול בהשפטם ולזה ראוי שייראו ממנו וימלו את ערלת לבבם ולא יקשו עוד ערפם כי הוא שליט להגיע להם עונש או גמול מצד השגחתו הפרטית כי הוא מושל על כל שאר הנבדלים אשר יסודר מהם פעולות מה באלו הנמצאות לפי מה שהכין להם השם יתעלה מהכח ביום הבראם ומה שיושפע ממנו לה תמיד ולזה יוכל השם יתעלה לשנות הסדורים ההם כי הוא מושל על כל מי שתהיה לו איזה ממשלה שתהיה והוא לבדו לעשות גדולות וגבורות ונוראות והם הפעולות המסודרות מהשגחה הפרטית לחלוק על המסודר מההשגחה הכוללת:

התועלת התשע עשרה הוא להודיע שהשם יתעלה סדר המציאות באופן שאין החלושי' והשפלי' נתונים ביד מי שתקיף מהם כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם ובזאת ההשגחה ינצל עני מחזק ממנו כמו שביארנו בביאורנו לספר איוב ובהיות הענין כן הנה מי שירדוף החלושי' ילך כנגד כוונת השם יתע' אשר השגיח בהם בזה האופן וישיגהו עונש נפלא מהשם יתעלה ולזה אמר ששם יתעלה עושה משפט יתום ואלמנה לזרז ישראל שישפטום בצדק כי בסוף כשלו בזאת המדה הפחותה כאמרו יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם:

התועלת העשרים הוא להודיע שהשם יתעלה סדר המציאות באופן שינתן לכל גויה די מחסורה כאמרו נותן לחם לכל בשר ומשביע לכל חי רצון ומזאת ההשגחה ימשך

שיתן השם יתע' לגר תושב העומד בארצנו לחם ושמלה ולזה צוה לאהוב את הגר וללכת בדרכי השם יתעלה שהשגיח בו בזה האפן ובזה נקנה לעצמנו מדה חשובה:

התועלת האחת ועשרים הוא במצות והוא מה שצונו להדבק בשכינה לפי מה שאפשר וזה יהיה בהתדבקנו לחכמים כי הם יישירונו על מה שיתכן שנגיע אליו מזה:

התועלת השנים ועשרים הוא להודיע עוצם הפלא שעשה השם יתעלה לישראל במצרים כי במתי מעט באו שם ובזמן לא ארך שעמדו שם שמם השם יעת' בז הרבוי הנפלא עם רב השתדלות המצרים להמעיט אותם כפי יכלתם:

התועלת השלש ועשרים הוא להודיע שתורתנו היא נצחי' לא תשתנה לעולם ולזה אמר ושמרתם את משמרתו וחקותיו ומשפטיו ומצותיו כל הימים ולזה גם כן אמר בפרשת והיה אם שמוע למען ירבו ימיכם וגומ'. כימי השמים על הארץ כי זה יורה שאם תשמרו מצותיו אשר הוא מצוה אתכם היום כמו שזכר שזאת הפרשה ירבו ימי ההולכים בדרך זה תמיד כימי השמים על הארץ וזה לאות כי כל התורה תתקיים כימי השמים על הארץ וזה ממה שלא יצטרך אל ביאור למעיין בזה הספר:

התועלת הארבע ועשרים הוא להודיע שאלו הנפלאו' שספר משה לכל ישראל שעשה להם השם יתעלה ספרם למי שראו זה בעיניהם וידעו שהענין הוא כן כמו שספר מהם וזה ממה שיוסיף אמות בזה הספור ולזה אמר וידעתם כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו וגומ'. כי עיניכם הרואות את כל מעשה יי' וגו':

התועלת החמש ועשרים הוא להודיע טוב ארץ ישראל גם בתועלות הגופיות כי היא תשתה מים תמיד למטר השמים ויבא בה הצריך לנתינת הצמחים פרים מרוחות וממטר על הרוב כאלו עיני השם יתעלה בה מראשית השנה ועד אחרית השנה:

התועלת השש ועשרים הוא במצות והוא מה שצונו מפרשת והיה אם שמוע שנלמד אותה לבנינו ושנקרא זאת הפרשה בשכבינו ובקומינו ושנכתב' בתפילין של ראש ובתפילין של יד ועל מזוזות בתינו והנה התועלת באלו המצות לפי מה שהשרישה התורה מענינם הוא מה שהתבאר בפרשת ואתחנן ובפרשת בא על פרעה:

פרק יא

פסוק כו

פרשת ראה

ראה אנכי נותן לפניכם היום וגו' עד כי יכרית יי' אלהיך את הגוים.

ואולם התועלות המגיעים ממנה הם י"ו:

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שצונו אחר עברם את הירדן לתת ברכה על הר גריזים והקללה על הר עיבל כדי לזרז ישראל יותר בשמירת המצות שם כי זה עם מה שיועיל לאדם תועלת נפשיי ימשך להם מזה מהתועלת בענין ירושת הארץ כמו שקדם ויתבאר יותר בפרשת והיה כי תבא:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שצונו לעקור ע"ז מארצנו והנה התועלת בזאת המצוה מבואר כדי שלא ישאר זכר לע"ז ויוסר מהאנשים ההכשל בה והנה מני שאנחנו מוזהרים מעבודה זרה בכל המקומות הוא מבואר שראוי שנעשה כן בכל המקום שיהיה לנו ואולם ההבדל בזה בין ארץ ישראל וחוצה לארץ הוא שבארץ ישראל אנחנו מחוייבים לרדוף אחריה ולכלותה כדי שלא תשא ע"ז בארצנו כמו שצונו שלא ישבו בארצנו עובדי ע"ז כאמרו לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אמנם בחוצה לארץ אין אנו מצווים שלא ישבו אתנו עובדי ע"ז וכמו זה אין אנחנו מצווים לרדוף אחר ע"ז שלהם לכלותה אך המקום שיהיה לנו בחוצה לארץ והיתה בו ע"ז הוא מבואר שאנחנו מצווים לכלותה משם:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שהוזהרנו מלנתוץ דבר דרך השחתה מהבנין שנעשה לשם יתעלה כ"ש שאנחנו מוזרים מלאבדו שנאמר ונתצתם את מזבחותם וגומ' לא תעשון כן לה אלהיכם והנה התועלת בזאת המצוה מבואר:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שהוזהרנו מלאבד שם מהשמות הקדושים אשר לשם יתעלה והוא שנאמר ואבדתם את שמם וגומ' לא תעשון כן לה' אלהיכם והנה התועלת בזאת המצוה מבואר:

התועלת החמישי הוא במצות והוא להודיע שלא יתכן שנעבוד השם יתעלה במקומות רבים כמו שעשו הגוים ההם לאלהיהם אך נעבדהו במקום מיוחד לבד והוא המקום אשר יבחר יי' להורות על יחוד השם יתעלה הנעבד בזאת העבוד' הנכבדת עם שמזה ימשך מהתועלת שתהיה זאת העבודה נעשית בבית הנפלא אשר בו הישרה נפלאה להעמיד על סודות המציאות ועל ידי משפחה מיוחדת נכונה לעמוד על אופן החכמה אשר בזאת העבודה מפני שקדת עליה והיותה בלתי צריכה אל אסיפת הקנינים כי לחמה נתן מימיה נאמנים והנה לא תנהג זאת המצוה כי אם אחר המצא שם מקום יבחר יי' שנאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מגיד שאחר שבאו אל המנוחה ואל הנחלה נאסרה בזה עולמית:

התועלת הששי הוא במצות והוא מה שלמדנו מאמרו לשום את שמו שם שברכ' כהנים לא תהיה בשם המפורש אלא בבית המקדש ואף על פי שהיא תהיה בכל מקום כאמרו

בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא איך וברכיך והנה התועלת בזאת המצוה מבואר והוא שאין ראוי לגלות ענין זה השם הנכבד רק במקום מיוחד לעבודתו כי מפני זה מצאו שם תמיד משיגים סוד זה השם לפימה שאפשר וזה ממה שישמר השומעים שלא יבאו מזה להריסה מפני השתבשם בענינו כי שם מי שישמרם מהשבוש הזה.

התועלת השביעי הוא במצות והוא מה שצונו להביא כל הקרבנות שיש לנו איך שיהיו ברגל הראשון שנבא בו לבית הבחירה שנאמר ובאת שם והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ומעשרו' וגו'. והתועלת בזאת המצות מבואר כדי שישלים חקו אשר צותה לו התורה מהם וישלם נדרם תכף שימצא לו מקום ראוי:

התועלת השמיני הוא במצות והוא מה שהזהירתנו מהקריב קרבנות חוץ מהמקום אשר יבחר יי' והנה נתבאר תועלת זאת האזהרה ממיה שקדם:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שצוה לפדות פסולי המוקדשים שיש בהם מום קבוע וביאר דיניהם אחר שנפדו שישאר בהם דין קצת הקדשים והתועלת בזאת המצוה הוא שלא להפסיד הקדשים אחר שאינם ראויים להקרבה ולזה צוה שיצאו לחולין בזה האופן שזכר באמרו שם תזבח ואכלת בשר:

התועלת העשירי הוא במצות והוא שהזהרנו מאכילת מעשר דגן ומעשר תירוש ומעשר יצהר חוץ ממקום הבחירה ומאכילת בשר חטאות ואשמות חוץ למחיצתן ומאכילת בכורים קודם הנחתן בעזרה ומאכילת בשר עולה או מה שהוא ראוי למזבח או בשר קדשם קדם זריקת דמים כי עדיין לא התורה אכילתן בשום מקום והנה התועלת בזאת האזהרה הוא שלא נבלבל הסדור שסדרה התורה באלו הענינים הנפלאים כדי שנתישר אל הכונה שכונה התורה בזה:

התועלת האחת עשרה הוא במצות והוא מה שהוזהרנו שלא נעזוב הלוי והתועלת בזאת המצוה מבואר כדי שתהיה זאת המשפחה הנכבדת מיוחדת לעבודת יי' יתע' ולא יהיה לה טרדה ובאסיפ' מזונותיה ועוד כי המעשר ראשון מפני שאין לו קדושה אלי יקלו ישראל בנתינתו ללוים אבל יפרישוהו וישאירוהו להם ולא יהיה ללוים דבר יאכלו ממנו הפך מה שכונה התורה בהם ולזה הזהיר בזה המקום שלא לעזוב את הלוי:

התועלת השתים עשרה הוא במצות והוא מה שצונו לשחוט בהמה חיה ועוף כשנרצה לאכלם כמו שאמר וזבחת מבקרך ומצאנך וגו' כאשר צויתיך לי מה שביארנו ביאור דבר זאת הפרשה והנה התועלת בזאת המצוה הוא מצדדין רבי' האח' כי בזה האופן יתכן יותר שיצא דם הבעלי חיים בעת שחיטתו ונהיה נשמרים יותר מפני זה מאכילת הדם. והשני כי בזה האון עם שכבר ימותו בו הבעלי חיים בקלות יותר הנה אין בו מה

מהקנאה לנפשותינו תכונת האכזריות כדי שיהיה זה כשאר מיני ההמתה כאלו תאמר ההכאה בקופיץ על ראש הבעי חיים ומה שידמה לזה. והשלישי הוא יותר כולל הוא כי כאשר באה המצוה איך תעשה זאת ההמתה היקרה מזה לשוחט את הבעלי חיים שהוא לא יכוין להרוג את הבעלי חיים בעשותו זה הפעל אבל יהיה לבו איך יעשה זאת המצוה באון שצוה השם יתעלה וזה ממה שיהיה בו תועלת להמשך אליו הדבקות בשם יתעלה גם בעת עשותו זה להרחיק ממנו תכונת האכזריות לפי שהוא לא יכוין להרוג אך לעשות המצוה באופן שצוהו השם יתעלה:

התועלת השלש עשרה הוא במצות והוא מה שצונו שלא לאכול אבר מן החי והנה התועלת בזאת האזהרה עם שבו ישמרו התועלות הנזכרו' בענין השחיטה הוא להרחיק ממנו תכונת הזוללות עד שלא יסבול ההמתנה שתשחט הבהמה אך מרוב הזוללות ימהר לקחת ממנו קודם שתשחט עם שבזה מהקנאת מדת האכזריות מה שלא יעלם:

התועלת הארבע עשרה הוא במצות והוא מה שצונו להטפל בקרבנות אשר לנו עד הבאתם שם למקום הנבחר והתועלת בזאת המצוה מבואר כי לולי זה יפסדו הקדשים בראות מי שהפריש אותם שאינם באחריותו:

התועלת החמש עשרה הוא במצות והוא מה שלמדנו בזה שאם פקעו מעל המערכ' מקרבן העולה הקרנים או הטלפים והעצמות והגידים אינו חייב להחזירם שם כי התורה לא דקדקה בעולה כי אם בבשר ובדם כאמרו ועשית עולותיך הבשר והדם:

התועלת השש עשרה הוא במצות והוא מה שלמדנו שכל הזבחים שנתן מדמה מתנה אחת על המזבח הנה נרצה הבשר למזבח ולאדם ואין שאר המתנות מעכבות וזה למדנו מאמרו ודם זבחיך ישפך על מזבח יי' אלהיך והבשר תאכל כמו שביארנו בביאורנו לזה הפסוק והנה היה זה גם כן כשלא נוכל להשיג הטוב והתועלת בשלמות הנה אין ראוי שנקצר מהשתדלות אל שנשיג ממנו מה שאפשר לנו ולזה הוא מבואר שאף על פי שיש תועלת נפלא בהיות אלו המתנות אל התאר שהגבילה אותו התורה כמו שביארנו בפרשת ויקרא הנה יש בקרבנות תועלות אחרות נפלאות כמו שביארנו שם ולא הסכימה התורה שיעדרו ממנו אלו התועלות מפני העדר ממנו קצת התועלות אשר ימשכו מזריקת הדם על המזבח:

כי יכרית יי' אלהיך את הגוים וגו' עד עשר תעשר

ואולם התועלות המגיעים ממנה הם י"ח:

התועלת הראשון הוא להודיע שאין ראוי שנשתדל לעבוד השם יתעלה באופן שהיו עובדים עובדי עבודה זרה אלהיהם כי בנימוס העבודה זרה ההיא היה כל דבר שהוא

מתועב ומרוחק מאד לאנשים מאד כי חשבו השחיתם עצמם עבודה עם שגם בניהם ובנותיהם היו שורפין באש לאלהיהם וזה הדרך דרכו בכל ענייניהם ואולם תורתינו התמימה לא העמיסה עלינו דבר מגונה ובלתי נאות אך כל מה שסדרה לנו הוא חיי הגוף וחיי הנפש מתוק לנפש ומרפא לעצם:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שהזהירנו שלא נוסיף על הדבר שצוה אותנו ולא נגרע ממנו מאשר צוה אותנו כי זה ממה שיביא אל הפסד התורה בכללה רוצה לומ' אם היה זה השער פתוח לנו. ולזה סמך לזה דבר הנביא אשר יצוה לעבוד עבודה זרה והמסית והמדיח כאלו רצה בזה להישירנו שמזה המקום ימשך שיעבדו עבודה זרה:

התועלת השלישי הוא להודיע שאין משגיחים באות וכמופת שיתן הנביא או חולם החלום שוה לעבוד עבודה זרה כי זה כל כך חזק האמות לנו שהוא עון פלילי ואין ראוי לעשות כן בשום פנים מצד מה שראינו בעינינו במעמד הר סיני ומצד העיון שאין כח באות ובמופת שיביאנו להאמין הפך זה:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שהזהירנו מלשמוע אל דברי הנביא ההוא והתורה בזאת האזהרה מבואר כי בזה תתקיים האמונה האמתית והתורה השלמה:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצוה להמית הנביא ההוא כדי לבער הרע מקרבנו רוצה לומר פן יפתנו בדבריו לסור מאחרי השם יתעלה:

התועלת השישי הוא במצות והוא מה שהזהיר שלא יסית ולא ידיח איש מישר' לעבוד ע"ז מישראל איש או אנשים מישראל שנאמ' והנשארים ישמעו ויראו וגו' והנה התועלת בזאת המצוה מבואר:

התועלת השביעי הוא במצות והוא מה שהזהיר שלא יפותה המוסת להסכים לדברי המסית שנאמ' ולא תאבה לו ולא תשמע אליו ומזה למדנו שאם אבה ושמע אף על פי שלא עבד עבודה זרה נסקל המוסת והנה התועלת בזאת האזהרה מבואר:

התועלת השמיני הוא במצו' והוא מה שהזהירנו מלחוס על דם המסית ומלטעון עליו זכות ושלא נעמוד מלטעון עליו חובה אם ידענוהו לו שנאמר ולא תכסה עליו והתועלת באלו האזהרות מבואר כדי שיוסרו האנשים מעשות כדבר ההוא:

התועלת התשיעי הוא במצו' והוא מה שצונו לסקול המסית שנאמר וסקלתו באבנים ומת והתועלת מבואר:

התועלת העשירי הוא במצות והוא מה שצונו לחקור ולדרוש היטב עדות העדים וכ"ש בדיני נפשות כדי שנעמוד על בחינת מה שבעדות העדים מן האמת אל הפכו שנאמר

ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגומ'. והנה התועלת בזאת המצוה מבואר להגיע היושר והצדק במשפט:

התועלת האחת עשרה הוא במצות והוא מה שצונו לדון במשפט עיר הנדחת לפי מה שצונו בתורה והנה היה התנאי שיהו מדיחיה מהעיר ומהשבט כי בזולת זה אפש' שבא הרע בזאת התכונ' לעיר ההיא במקרה אך כאר היה זה מבני העיר וממשפחתם מעיר על רוע תכונת אנשי המקו' ההוא ובפרט כשהודחו רוב אנשי העיר. ולפי שמרוע התכונה הזאת להם ימשך הרוע לזרעם בשכבר הוא להם קנין חזק היתה המצוה להרגם כלם טף ונשים ר"ל העובדים ע"ז מהם וצוה לשרוף העיר שלא תבנה עוד כי אולי מצד הסדורים אשר מהמערכת לכוכבים במקום ההוא ימשך ליושבי המקום ההוא זה הרצון עם שבזה תועלת ליסד הנשארים ולזאת הסבה צוה לשרוף כל שללה אל תוך רחובה ולהרוג כל בהמתה גם מהצדיקים בה כדי שישתדלו כל אחד שבעיר להוכיח החוטאים לפי כחו פן יאבדו קנייניו כלם לסבת חטאם:

התועלת השתים עשרה הוא במצות והוא מה שהזהירנו שלא נהנה בדבר מקניני עיר הנדחת שנאמר לא ידבק בידך מאומה מן החרם והנה התועלת בזאת המצוה מבואר והוא שאם יהנה האדם בו ויצליחו קניניו אח' זה אולי יטעה ויאמר שהע"ז ההיא שהאמינו בה אנשי העיר ההיא הצליחו קנייניו ויהיה זה סבה אל שימשך לעבודה זרה:

התועלת הי"ג הוא להודיע שהאכזריות על הרעים חמלה על הטובים כי העושה דין בעיר הנדחת משיב חרון אף ה' מעל ישראל ומביא עליהם רחמים:

התועלת הארבע עשרה הוא במצו' והוא מה שהזהירנו שלא נסכול בעצמנו כדרך שהיו נוהגין לעשות עובדי עבודה זרה וזהו אמרו לא תתגודדו והנה התועלת בזאת המצוה הוא להרחיק מלכת בחקות עובדי ע"ז עם שזה שומר אותנו מלהשחית עצמנו ומביא אותנו להדבק בדברי התורה ולמאוס הנמוסים המגונים ההם שהיו לעובדי עבודה זרה:

התועלת החמש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהירנו מלשים קרחה על הראש למת כמו שהיו עושים הגוים ההם והו אמרו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת והתועלת בזאת המצוה היא כמו התועלת אשר במצוה שלפניה והנה המשיך לזה מה שצונו השם יתעלה לבחר בו מהמאכלים אשר הוא מבואר במעט עיון שהוא לטוב לנו כמו שביארנו בפרש' שמיני להעיר על עוצם ההבדל הנפלא שיש בין זאת התורה האלהית ובין הנמוסים המגונים שהיו לגוים ההם כי זאת התורה תשתדל ליסר לנו הנימוס המועיל לנו לגוף ולנפש בתכלית מה שאפשר ואולם הנמוסים ההם היו להשחית המתנהגים בהם הנפש וגם הבשר:

התועלת השש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהירתנו התורה מאכול הבהמה המתה שהיא בלתי שחוטה שנ' לא תאכלו כל נבלה והנה התועלת בזאת המצוה היא תחללה לפי שכבר יקרה על הרוב במתה שתהיה חולה ויהיה בשרה מזיק לאוכל והשני הוא לקיים מצות שחיטה אשר כבר זכרנו מה שבה מהתועלת:

התועלת השבע עשרה הוא להודיע מה שחמלה התורה על הגר עד שכבר הקדימה נתינת הנבלה לגר על מכירתה לנכרי והתועלת בה שיהיה מזה לגר הוא לחמלה עליו כי אין לו עוזר ולזה ראוי שנחמול עליו אחר שהוא גר בינינו וקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה והתועלת במה שיהיה מזה לנכרי הוא ליסד בלבנו שאין ראוי שנחנהו לתת לו מתנות חנם לפי הוא עובד עבודה זרה:

התועלת השמנה עשרה הוא במצות והוא מה שלמדנו בזה המקום מצד הסמיכות שהסבה באסור בשר בחלב הוא מצד היותו מזון בלתי נאות אל הבריאות כמו שביארנו בפרשת ואלה המשפטים:

עשר תעשר את כל תבואת זרעך עד סוף הפרשה.

ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה שהגבלנו ביאורה בזה המקום הם כ"ח:

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שצוה להפריש מעשר שני מכל התבואות והפרות אשר לנו לעלות לאכלו במקום הבחירה שנאמר עשר תעשר את כל תבואת זרעך והנה בזה תועלות רבות כמו שזכרנו אצל ביאורנו לזאת הפרשה ובכללם יגיע מהתועלת בה ללמדנו ליראה השם יתעלה כל הימים כמו שזכרה התורה וכבר ביארנו זאת אצל באורינו זאת הפרשה:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שצוה להפריש מעשר עני בשנה השלישית והששית מהשמטה רוצה לומר שהמעשר שני יהיה בשנים האלה לעניים והנה התועלת בזאת המצוה מבואר כי בזאת ימצא לעניים בקלות המצטרך להם ולא יכבד מאד לבעלים מה שיתנו להם מזה כי גם בשנים האחרו' לא היו משתמשים הבעלי' במעשר שני לתועלת גדול כי הם היו מצווים לאכלו במקום הבחירה בג' רגלים שיביאו שם עם שאר המעשרות שצו לאכול שם כמו מעש' בהמה ונדריהם ונדבותם כי זה יהיה סבה גם בשנים ההם שיתנו העשירים הרבה מזה המעשר:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שצונו להשמיט כספים בשנת השמיטה כי בזה תועלת להניח לעניים מהנושים בה עם ההערה שיש בכאן בענין השמיטה שנתחזק וזה מבואר ממה שזכרנו מהתועלת בדבר השמיטה בפרשת בהר סיני:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שהזהירנו שלא לנגש המלוה שהוא אצל ישראל שעברה עליו שביעית שנאמר לא יגוש את רעהו:
התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצונו לנגוש הנכרי כדי שלא נתן מתנות חנם לעובדי ע"ז והוא אמרו את הנכרית גוש:
התועלת השישי הוא במצו והוא מה שצונו לעשות צדקה לעניים על מדרגותיהם רוצה לומר שהקרוב קרוב קודם והוא אמרו פתוח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך בארצך:
התועלת השביעי הוא במצות והוא מה שהזהירנו מלאמץ לבבנו ומלקפוץ ידינו מהעני מלהחיותו רוצה לומר מלהמציא לו די מחסורו שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון וגו'. די מחסורו אשר יחסר לו:
התועלת השמיני הוא במצות והוא מה שהזהירנו שלא נמנע מלהלוות לעני מפני קרבת שנת השמטה שנאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה וגומ' והתועלת בזאת הצדקה מבואר:
התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שצוה להעניק לעבד עברי ולאמה העברית כפי אשר תשיג יד הבעלים שנאמר הענק תעניק לו מגרנך ומיקבך ואף לאמתך תעשה כן:
התועלת העשירי הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיעמוד בטל מפני שמרו מצות התורה ויסמך שהשם יתע' יתן לו צרכיו כי זה ממה שיביאהו אל החסרון ואולי יביא עם זה אל מעוט האמונה בשם יתעלה ולזה אמר וברכך ה' בכל אשר תעשה להעיר על שהוא צריך למתברך בשם יתעלה שלא ישב בטל אבל יעשה מעשים להביא אליו הברכה והשם יתעלה יביאה לו בכל אשר יעשה:
התועלת האחת עשרה הוא במצות והוא מה שצוה להקדיש הבכור כשנולד ולומר שהוא בכור קדוש לש' והנה התועלת בזה הוא לפרסם מצות הבכורות שיש בהתועלת להזכיר עניין יציאת מצרים הנפלא שהוא מישיר מאד לעבודת השם יתעלה עם שבו תועלת לשמור האנשים מהכשל ליהנות בו:
התועלת הי"ב והוא מה שהזהירתנו מלעבוד בבכור שור בין תם בין בעל מום ואף על פי שלא חסרנו דבר ממנו זולת העמל שהשיגו מזה שהוא מחוסר החום הטבעי ומלגוז בכור אף על פי שלא עמלנוהו ולא תסרנו ממנו דבר כי אם מה שהוא ממנו במדרגת המותר וכן הענין בשאר הקדשים כל שכן שהוא אסור ליהנות מהם במה שיחוסר בו דבר מגופם כמו הענין ביניקת חלב הקדשים והנה התועלת בזה הוא להעיר על שאלו הקדשים הם לה' ולזה לא הותר לנו ליהנות מהם:

התועלת השלש עשרה הוא להודיע שהבכור תם לא נאכל כי אם במקום הבחירה. והנה הכונה בזה הוא להעיר שהוא לה' מפני מכת בכורות:

התועלת הארבע עשרה הוא להודיע שהבכור נאכל שנה בשנה לא יגדלהו הכהן משנה לחברתה פן תקרה בזה תקלה שיהנה ממנו אם יגדל מהם הכהן עדרים:

התועלת החמש עשרה הוא במצו' והו' להודיע שהבכור הבעל מום אינו נזבח ליי' בבית הבחיר' אבל אם היה בעל מום קבוע הוא נשחט במומו ונאכל בכל מקום בזולת קדושה שנאמר כי יהיה בו מם פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו לה' אלהיך:

התועלת השש עשרה הוא במצו' והוא מה שצונו להביא שלמי חגיגה עם הפסח במקום אשר יבחר יי' לפי שהפסח הוא כלו לבעלים מלבד דמו וחלבו שהוא למזבח רצה השם יתעלה שיתחברו עמו השלמים שאוכלים מהם השם יתעלה וכהניו וישראל על שלחן אחד:

התועלת השבע עשרה הוא במצו' והוא מה שצונו שלא לזבח הפסח כי אם בבית הבחירה כי בזה תשלם יותר הכונה המכוונת בפסח לפי מה שביארנו מענינו בפרשת בא אל פרעה:

התועלת השמנה עשרה הוא במצות והוא מה שצוונו שלא להותיר מבשר החגיגה עד הבקר כמו העניין בפסח שהיא באה עמו כדי שלא יחשוב חושב שתהיה קדושת הפסח למעלה מקדושת השלמים מפני שמעטה התורה בזמנו:

התועלת התשע עשרה הוא במצות והוא מה שצונו לבשל ולאכל הפסח במקום אשר יבחר השם שנאמר ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' ולמדנו מזה שאם בשלו חוץ מהמקום ההוא הוא נפסל מלאכל וכבר למדנו זה בכללו' ממה שנאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו כמו שביארנו בפרשת ואלה המשפטים:

התועלת העשרים הוא במדות והוא מה שהודיענו כשנשוב מהמקום אשר יבחר ה' לא נסע כי אם בבקר אחר שנלין שם במקום הנבחר ההוא כאמרו ופנית בבקר והלכ' לאהלך וכבר זכרנו התועלות הנמשכים מזה אצל ביאורנו לזה הפסוק:

התועלת העשרים ואחת הוא במצות והוא מה שלמדנו שהתחלת הקצירה ראוי שתהיה קצירת העומר ושהיא לא תהיה עד ליל י"ו בניסן כי מאז תתחיל הספירה וכבר ביארנו תועלת זאת המצוה במה שקדם:

התועלת השנים ועשרים הוא במצות והוא מה שצונו לעשות שלמי חגיגה ושלמי שמחה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסכות והנה חוייב שתהיה החגיגה באה מן החולין כי היא העקר ועליה נקראו המועדים חגים והסכים שתהיה הנדבה ממנה באה ממעשר

שני וממעשר בהמה ונדרים ונדבו' וכן הענין בשלמי שמחה כדי שלא תכבד ההוצאה לאנשים באם שם ויהיה זה סבה למעט שמחתם כי הרבה מה שיכאב לה האדם על רוב ההוצאה ובזה גם כן תשלם יותר כונת התורה שישמחו הבעלים עם האנשים הדלים כמו הגר והלוי והיתום והאלמנה ויתר העניים ולא יקשה בעיני הבעלים בתתם להם מזה אחר שאין להם דרך לאכלו חוץ ממקום הבחירה:

התועלת השלש ועשרים הוא במצות והוא מה שצותה התורה להראות כל הזכרים את פני השם יתעלה בג' המועדים שהם פסח שבועות סכות והתועלת בזה מבואר במה שביארנו מזה בזאת הפרשה:

התועלת הארבע ועשרי' הוא במצות והוא מה שהזהרנו לבלתי הראו' לפניו רקם כי זה ממה שיישיר האנשים כי הענינים שהם מסודרים בבית הגדול אינם ללא תועלת כי גם ראייתם לא הסכימה התורה שתהיה רקם עם שהעולה שיקריבו שם על הראיה היא מישרת בעצמותה לדברים. נפלאים כמו שבארנו אצל ביאורנו הקרבנות:

התועלת החמש ועשרים הוא במדו' והוא להודיע שראוי לכל אדם שיצמצם לפי אשר תשיג ידו כדי שיוכל להתמיד בהוצאה זו כי בזולת וזה אולי ישחית קנינו בעת אחת וישאר אחרי כן בחוסר כל ולזה אמרה התורה מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכך יי' אלהיך ואמר איש כמתנת ידו כברכת יי' אלהיך אשר נתן לך:

פרק טז

פסוק יח

פרשת שפטים

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך. עד כי אתה בא אל הארץ.

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם כ"א:

התועלת הראשון הוא במצות והוא שימנה ב"ד הגדול שופטים ושטרים בכל עיר ועיר שבארץ ישראל ושפטים ושטרים לאחד אחד מהשבטים ושימנו אותם ראויים לשפוט משפט צדק והנה התועלת בזאת המצוה מבואר להישיר בתכלית מה שאפשר אל שישמרו כל ישראל דרכי התורה בכללם ולזה שם להם מוכיחים בכל שער ושער כי הם חייהם ובסבת שמירתם התורה יאריכו ימים על האדמה ולזאת הסבה יחד מצות מנוי השפטים והשטרים בכל שער ושער אל הארץ כאלו יאמר ששאר המקומות אינם מוכנים כל כך אל שיגיע בהם כונת התורה בכללה אם שבזה תועלת עוד בעניינים המדיניים שבדברי ריבות האנשים קצתם עם קצת לא יצטרכו ללכת חוץ מעירם לשפוט ביניהם ואולם בית דין הגדול נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ הלא תראה כי בית דינו של משה

היה נוהג במדבר ובית דינו של יהושע והבאים אחריו היו נוהגים גם בשני השבטים וחצי שלקחו נחלתם מעבר הירדן מזרחה:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שהזהיר מלמנות דיינים בלתי ראויים לעשות משפט שנאמר לא תטה משפט ומה שהזהיר מהכיר פנים בעניין זה המנוי שנאמר לא תכיר פנים ומה שהזהיר על לקיחת שוחד על דבר זה המנוי אפילו לבחור הראוי שנא' ולא תקח שחד ומה שצוה לרדוף בו ענין הצדק והיושר כדי שיהיה המנוי יותר שלם שאפשר והנה התועלת באלו המצות כלם הוא שיהיה זה המנוי בשלם שבפנים להישיר ישראל ללכת בדרכי התורה ולהנהיגם בהנהגתם:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שהזהירנו מלנטוע שום עץ אצל מזבח ה' אלהיך שלא להתנהג במנהגי' הפחותים שהיו נוהגים עובדי ע"ז ואפילו שתהיה הכונה בו לעבודת ה' אלהיך והנה סמך זאת האזהרה לדבר אזהרת לקיחת שחד להעיר כי כמו שהשחד יטה האנשים מהדרך הנכונה אע"פ שלא יכונו לקחת אותו כי אם לעשות היושר כן נטיעת האשרה אצל מזבח ה' יביא לתכלית רע ואע"פ שיחשבו בו העבודה לש"י כי זה יביא ללכת בשאר חקות הגוי' ההם ולעשות פעולותיה' המגונות וידמה עוד שסמכו לזה להעיר שלא ימנו עם הבית דין הגדול קצת דיינים בלתי הגונים ולזה המשילו לנטיעת האשרה אצל המזבח כי אצל המזבח היה מקום ב"ד הגדול כמו שנתבאר בפר' זקן ממרא:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שהזהירתנו מלהקים לנו מצבה ואפילו לעבודת הש' יתע' וזה כלו להרחיק ההדמות לפעולות הגוים ההם:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שהזהירתנו מלזבח לה' בהמה שיש בה מום אפילו שהוא מום עובר או שנעבדה בה עבודה זרה שנאמ' לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע והנה התועלת בזאת המצוה מבואר כי אם יקריבו אלה לה' יביא זה לחשוב החסרון לה' יתעלה כי אנחנו רואים כי גם לפתחנו לא נביא משום דבר בלתי נבחר בעצמותו כל שכן לשם יתעלה:

התועלת הששי הוא במצות והוא מה שצונו לסקול עובדי עבודה זרה אחר הדרישה והחקירה וערות השלם והתועלת בזאת המצוה מבואר:

התועלת השביעי הוא במצו' והוא מה שהזהיר מהמית המת על פי עד אחד והתועלת בזאת האזהרה מבואר כי אולי בזה יהיה נספה בלא משפט עם שלא יתבאר שיהיה שם דרישה וחקירה:

התועלת השמיני הוא במצות והוא מה שהקיש עדות שנים לעדו' שלשה לעניין הדרישה והחקירה ושאר הענינים והנה בזה התועלת למצוא שקר כשהעידו עליו רבים:
התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שצונו לשפוט זקן ממרא על פי ב"ד הגדול בדין שהתבאר בו ורצה שיתפרסם זה לכל ישראל כדי שישמרו כלם התורה לפי מה שיורו בה בית דין הגדול שבבית הבחירה והתועלת בזאת המצוה מבואר כי היא חכמה לשמור גדרי התורה למען לא יבאו שועלים יפרצום:
התועלת העשירי הוא במצות והוא מה שצונו לעשות בדברי התורה על פי התורה אשר יגידו בית דין הגדול שבבית הבחירה שנאמ' ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך והתועלת בזאת המצוה מבואר ממה שקדם:
התועלת האחת עשרה הוא במצות והוא במה שהזהירה מלסור מן הדרך אשר יגידו בית דין הגדול ימין ושמאל היה שיהיה מביאורי התורה או גזרות ותקנות שנאמ' לא תסור מן הדבר:
התועלת השתים עשרה הוא במצות והוא מה שצונו למנות עלינו מלך אשר יבחר ה' באותם התנאי' שזכר והתועלת בזה הוא שיוציא' ויביאם ונלחם מלחמותם לעשות התורה ועובדיה:
התועלת השלש עשרה הוא מה שהזהירה ממנות המלך מקהל גרים שמא יסור לסורו עם שלא ייראו ממנו העם מאד להיותו בלתי נכבד מאד בעיניהם ומזה המקום למדנו שאין ראוי למנות מלך פחות הצורה או בעל מום או בעל חסרונות אחרות שיבזוהו העם בעבורם ויביא זה שלא תהיה יראתו על פניהם:
התועלת הארבע עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר המלך מלהרבות לו סוסים יותר מהמצטרך לו למרכבתו ולמרכבת פרשיו ועבדיו כדי שלא ישיב העם מצריימה בעבור הרבות סוס עם שזה יביאו אל הגאוה וישחית המזונות ללא צורך:
התועלת החמש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר המלך מלהרבות לו נשים כדי שלא יסור לבו מהשקידה בתורה וההמשך אליה:
התועלת השש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר המלך מלהרבות לו מאד כסף וזהב על הצריך לו לפי הוצאותיו כי זה יהיה סבה אל שירום לבבו ולסור מדרכי התורה ומהשקידה עליה בעבור רוב תשוקתו לאסיפת קניינים:
התועלת השבע עשרה הוא במצות והוא מה שצוה המלך לכתוב ספר התורה לעצמו יתר על כל אדם והוא יהיה עמו תמיד ויקרא בו כל ימי חייו להמשיכו ליראת השם יתע' ואל הנמשך למצות התורה:

התועלת השמנה עשרה הוא במצות והוא במה שהזהירתנו מלתת לשבט לוי חלק בבזה ולא בנחלת הארץ והנה התועלת באלו האזהרות הוא כדי שיהיו פנויים לעבודת השם יתעלה ולזה לא יברחו לצאת למלחמה ולא יהיה להם עסק בעבודת האדמה בדרך שיתבלבל בעבורו עיונם בדברי התורה:

התועלת התשע עשרה הוא במצות מה שצונו לתת מבהמות חולין לכהן הזרוע והלחיים והקבה כשנשחט אותה והנה אמרו על דרך דרש כי זה היה להם בזכות פנחס הזרוע מפני שבו לקח הרומח שהכה זמרי וכזבי. והקבה כי מפני שהכה האשה אל קבתה. והלחיים שבם הלשון כי בו התפלל בעבור ישראל שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל. ולפי הפשט נראה לי שסמכו אל מה שאמר ה' הוא נחלתו להעיר שזה השבט הוא זרוע ישראל וכחם וכל שכן הכהנים מהם כי הוא מישיר את ישראל בלשונו אל דרכי התורה כאמרו יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל והוא המכין מזון לישראל רוצה לומר שבזכותן יוכן מהם המזון מאת השם יתעלה כמו הלחיים והקבה יכינו המזון אל הכבד והלב וזה כי הלחי התחתון הוא המתנועע בעת האכילה ושם יתעכל המזון קצת עול כמו שנתבאר במקומותיו בקבה יתעכל ויוכל וזה ממה שאינו צריך אל ביאור ולזה אחשוב שנתנו לו אלו שלשה דברים:

התועלת העשרים הוא במצות והוא מה שצונו לתת ראשית הגז לכהן והתועלת בזאת המצוה להעיר שכל הטובות באות מאתו ית' עם שבאלו המתנות ישלם לכהן השלמות בתורה ובעיון וימשך מהם שלמות לישראל לפי מה שאפשר

התועלת האחת ועשרים הוא במצות והוא מה שלמדנו שצריך שיהיו הכהנים עובדים משמרות משמרות ואולם ברגלים יהיה רשות לכהנים הראוים לעבודה לעשות קרבנות הרגל רוצה לומר הבאים מחמת הרגל ויחלקום ביניהם חלק בחלק ומזה המקום יתבאר אל שצריך שיהיו הלוים עובדים משמרות כדי שישמו כלם איש על עבודתו ועל משאו כמו שהתבאר בפרשת נשא והוא מבואר שבזולת זה האופן לא ישלמו אלו העבודות באופן ראוי בבית הבחירה:

פרק יח

פסוק ט

כי אתה בא אל הארץ וגומ' עד יד ביד רגל ברגל.

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם ששה עשר:

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שהזהירנו מללמד לעשות כתועבות הגוים ההם ומההליכה בחקותיהם כי אם נקח קצת מנהגיהם יהיה זה סבה אל שנקחם כלם וימשך מזה עבודת אלהים אחרים:

התועלת השני הוא במצו' והוא מה שהזהירנו מהעביר מזרענו באש למולך והנה התועלת בזאת האזהרה מבואר:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שהזהירנו מלקסום קסמים ולא לעונן ולנחש ולא שואל אוב וידעוני ודורש אל המתים והנה התועלת באלו האזהרות מבואר כי העניין יביא להאמין בדברי הבל ולהסיר ממנו הפתח היותר גדול שיהיה לנו לבאר שיש שם אלוה פועל כל הנמצאות ומשיג כל מה שבהם כי אנחנו נעמוד על זה בקלות ממה שנמצא משפע אלו ההודעות מהשם יתעלה לאדם בנבואה או בחלום כמו שביארנו בשני מספר מלחמות יי' ולזה אמר ישעיהו מי פעל ועשה קורא הדורות מראש כמו שביארנו שם וכשנאמין שמפאת הנחש או המתים שאין בהם רוח ואלו הפעולות המגונות תתחדשנה אלו ההודעות יסור ממנו זה התועלת הנפלא אשר אין פתח מבלעדיו לקנות שום שלמות אנושי ועוד שכבר ימשך מזה מההפסד להסיר מהאנשים התועלות המגיעות להם מההשגחה הפרטית או מההשגחה הכוללת כי יאמינו אלו הדברים ויסורו מפני זה מעשות מה שאם יעשוהו יגיעו להם תועלות עצומות או יתקרבו לעשות מה שהיה נמשך להם מאלו ההשגחות שלא לעשות וכדי לשמרם מהזק נפלא:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שהזהירנו שלא יהיה בנו מכשף וחובר חבר והנה תועלת זאת המצוה מבואר כי מזה ימשך הפסד בדברים המדיניים עם שזה יביא לבטל ממנו הפתח היותר גדול שנעמוד ממנו על שיש בכאן אלוה פועל כל הנמצאות מפני מה שיחייב שיהיה כח באלו ההבלי' להמציא פעולות נפלאות יגיעו מהם במה שידמה למתחדש מהקרי וזה כי הפעולות ההם אין בעצמותם דבר שיתישר על התכלית שיגיע מהם וזה ממה שיביא לחשוב שכל הדברים מתחדשי' מהקרי ושבו די ספוק להמציא כל הנמצאות כמו שהיה רואה אפיקורוס וסיעתו:

התועלת החמישי הוא מה שהודיע שהשם יתע' השגיח בישראל בלכתם בדרכיו שיגיעם ההודעות השלמות בדברים העתידים באמצעות הנביאים כדי שישמרו מהרע שלא יגיעם וישתדלו בטוב שיגיע באופן היותם שלם וזהו אמרו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך נביא בקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך וכבר השגיחה התורה עוד בזה שיגיעו לישראל העתידות על יד כהן גדול בשאלם לו למשפט האורי' כמו שביארנו במה שקדם

ולולי שגרמו העונות לא נפקדו ממנו אחד משני אלו הדרכים לעמוד בהם על אמתת מה שעתיד להתחדש:

התועלת השישי הוא במצות והוא מה שצונו לשמוע לדברי הנביא ולעשות מצותיו אפילו כנגד מצות התורה אם יצוה בהם לפי שעה זולת עבודה זרה והדומה לה שנאמר אליו תשמעון והנה התועלת בזאת המצוה מבואר כי בזה תמשך ההשגחה הפרטית לישראל תמיד והנה התועלת בה עוד במה שיצוה לעבור בקצת העתים על קצת המצות כי התורה למה שתעיין באופן כולל בהנהגה השלמה המישרת האומה אל הטוב הנה אפשר שיקרה בעאת מהעתים שיהיה יותר טוב לסור מקצת מצותיה ולפי שרצה השם יתעלה שיגיע הטוב בכללות בכל הזמן לעמו אשר לקח לו לנחלה הישיר לישראל אל מה שצריך שישתנה לפי שעה בעת ועת על יד נביאיו כי אי אפשר שיושם בתורה זה והנה זה הענין דומה לענין המופתים שיחדש השם יתעלה על יד הנביאים וזה כי הטבע הוא המסודר מהש' יתעלה בשלם שבפנים להגיע אל הטוב בדבר דבר מהדברים הטבעיים באופן כולל ולפי שבעת מהעתים יהיה יותר טוב שיסור קצת הסדור ההוא השגיח השם ית' שיעשה זה על יד נביאו בעת הצורך והנה הודיעה התורה שהעובר על דברי הנביא חייב מיתה בידי שמים כדי שיירא כל העם מעבור על מצותיו:

התועלת השביעי הוא במצות והוא מה שצונו להמית נביא שקר והמתנבא בשם ע"ז ומה שצונו שלא נירא מהמית נביא שקר שנאמר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי אשר לא צויתיו ואשר ידבר בשם אלהים אחרי' וגו' לא תגור ממנו וכבר ביארנו התועלת מזה אצל באורנו לדברי זאת הפרשה:

התועלת השמיני הוא במצות והוא מה שצוה להבדיל שלש ערים למקלט במקומו היותר נאותים מהארץ אל שישלם בהם המקלט מכל המקומות אחר הכנסם לארץ ונשלם להם הירושה והישיבה איש על מקומו לפי הגורל והתועלת בזאת המצוה הוא לנוס שם כל רוצח עד שיתבאר דינו כדי שלא יהרג על לא חמס בכפיו ולעמוד שם כל הורג נפש בשגגה עד מות הכהן הגדול להמלט נפשו מגואלי הדם ולענוש אותו על זאת השגגה שבאה על ידו ונמשך זה העונש כי אם לשגגה שאינה קרובה לאונס כמו שבארנו לפי שבדלת שלשה ערים האלה היתה לזה התכלית חייב שיבדילו אותם במקומות היותר נאותים לזה התכלית ולזה צוה לשלש גבול הארץ ולקחת גבול באמצע כל שליש מהם עיר למקלט ולזה צוה גם כן להכין הדרך תמיד אליהם בכל הצדדין אשר תשלם זאת ההבנה כמו שביארנו אצל באורינו דברי זאת הפרשה:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שצונו להבדיל עוד ג' ערים למקלט אחר שיתן לנו השם ית' את כל הארץ אשר נשבע לאבותינו ולפי שלא ראינו במה שעבר שהיו שם נביאים הבדלת אלו הערים ידענו שהדבר הזה עתיד והרצון בו אחר כבישת ארץ השלש אומות הנשארות שנתן השם יתעלה לאברהם בברית בין הבתרים והם קני וקניזי וקדמוני וזה אמנם יהיה בימי מלך המשיח אשר אנחנו מקוים בואו:

התועלת העשירי הוא בפנות התור' והוא מה שהודיענו כי בזכו' שמירת כל המצוה שהוא מצוה אותנו היום שתכליתה הוא לאהוב השם יתע' וללכת בדרכיו כל הימים ישלים השם יתעלה לנו נתינת כל הארץ אשר נתן לאבות ולזה באר כאן שהתורה הזאת תתקיים כל הימים לא תומר בעת מהעתים אם לא באופן שזכרנו ושאם היינו שומרי אותה בכללות כבר היה השם יתעלה מגיע לנו זה הטוב:

התועלת האחד עשרה הוא במצו' והוא מה שצונו שלא לרחם על הרוצח להצילו מהמות והוא אמרו לא תחוס עינך והתועלת בזה מבואר כדי שיוסרו בזה האנשים משפיכות דמים:

התועלת השנים עשר הוא במצות והוא מה שהזהיר מהשיג גבול בארץ ישראל בגלוי או בסתר שנאמר לא תשיג גבול רעך בנחלתך אשר תנחל והנה התועלת בזאת האזהרה מבואר בענינים המדיניים והיתה בזה בארץ ישראל אזהרה נוספת להודיע מעלת ארץ ישראל על שאר הארצות לזה היה החטא בה בזה הענין יותר עצום:

התועלת השלש עשרה הוא במצות והוא לצוות שלא לחתוך הדין לכל עון ולכל חטאת על פי עד אחד כי אם על פי שני' עדים או שלשה עדים וכבר ביארנו התועלת המגיע מזאת המצוה בביאורינו לזה המאמר:

התועלת הארבע עשרה הוא במצות והוא מה שצונו לדון בעדים זוממין על האופן שהתבאר בזאת הפרשה וכבר ביארנו התועלת המגיע מזאת המצוה בביאורינו לזאת הפרשה:

התועלת החמש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר מעשות כדבר הרע הזה שנאמר ולא יוספיו לעשות כדבר הרע הזה והוא לפי מה שאחשוב אזהרה למזימים את העדים שלא יזימום בדברי שקר ויחשבו שאין זה חטא להם כי אינם מעידים בעצת עדותם שעשו אלו העדי שום רע. אבל העידו שהם היו אז דרך משל ברומי וזה אינו חטא לעדים מצד עצמותו ולפי שלא ימשך מדבריהם הרע לעדים כי אם במקרה אולי לא יחושו אם יאמרו בזה דברי שקר כמו שלא יחוש אדם לומר שראובן אכל היום פולים ואף על פי שלא אכלם אחר שזה המאמר אינו מעלה לראובן ולא מוריד ולזה הוצרכה התורה

להזהיר זאת האזהרה ולזה אמרה כדבר הרע הזה ולא אמרה הדבר הר הזכה ואולם לעדים זוממין. לא הוצרכה בכאן אזהרה שהרי אמרה תורה לא תענה ברעך עד שקר:
התועלת השש עשרה הוא במצות והוא מה שהוזהרנו מלרחם על עדים זוממין מהביא עליהם הדין הראוי להם ומה שהזהירנו מלרחם על כל חובל בחבירו מהביא עליו הדין הראוי שנאמר לא תחוס עינך נפש בנפש עין בעין והנה התועלת באלו האזהרות מבואר:

פרק כ

פסוק א

כי תצא למלחמה על אויביך וגומ'. עד סוף הפרשה
ואולם התועלות המגיעות ממנה הם ז':
התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שהזהיר מלירא מן האויבי' עובדי עבודה זרה כשנבא להלחם עמהם כי ראוי לנו לבטוח בהשם יתעלה שיעזרנו על זה מצד אהבתו אותנו וברשעתם והוא מבואר שלא יהיה זה כי אם בעובדי עבודה זרה לפי שהמקבלים עליהם מצות בני נח ישלימו עמנו כמו שנתבאר עם שאין ראוי שיקראו אויבים לנו כי אם אויבי השם יתעלה:
התועלת השני הוא במצוות והוא מה שצוה לומר מהדברים לאנשי חיל על יד כהן והשוטרים ולפקוד שרי צבאות עם העם כדי שיהיה סדור הצבא באופן ראוי ישלם לו הנצוח:
התועלת השלישי הוא במצוות והוא מה שצוה לקרא לשלום תחלה לכל עיר שנבא להלחם עמה ואפילו משבעה עממין כדי שאם ישובו לדרכם הרעה אשר בעבורו נתחייבו כלייה לא נמיתם כי השם יתעלה אינו חפץ במות הרשע ולא צוה השם יתעלה להחרים אותם אלא כדי שלא נלמוד מתועבותיהם והנה רצה התורה עם כל זה שיהיו לנו למס ועבדונו מפני היות לנו תורה יותר שלמה לאין שיעור וראוי שיהיו הבלתי שלמים השלמות האנושי עובדים השלמים כי בזה יתקרבו ללמוד מדרכיהם הלא תראה כי ישראל נותנים מתנות רבות לכהנים ללויים בעבור היותם מוכנים יותר אל השלמות:
התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שצותה התורה שאם לא השלימו מצור על העיר עד רדתה בדרך שאם ירצו לברוח והמלט על נפשם יכלו לברוח ואם היה משבעה הגוים יחרימו הכל לא יחיו כל נשמה שאם יחיו מהם ילמדום לעשות כתועבותיהם ויקחו שללם ואם היו משאר אומות יהיו להם הנשים והטף ויקחו את כל אשר להם:
התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שהזהירנו מהשחי' כל עץ מאכל באי זה צד שיהיה כאלו ביאר בזה שאלו שצוו ישראל להחרימם לא היה ראוי שיהיה בהם שום

תועלת במה שעתיד כי אם היה אפשר זה לא היה מצוה השם יתע' להחרימם כי גם בצמחים השגיח שלא נשחית העושה מהם פרי:

התועלת הששי הוא במצות והוא מה שצונו לעשות מדבר עגלה ערופה כי ימצא חלל באדמה והנה היתה הכונה שתהיה משוללת מהתועלת וההנאה מעת הולדה וגם המקום שתערף שם לתועלת בעינו שצוה בכמו זה הענין בפרה אדומה כמו שביארנו שם:

התועלת השביעי הוא ללמדנו שהמעשים המגונים שיעשו במקום מה הנה יש בזה חטא למי שראוי שישתדל בהנהגת בני המקום ולזה הוצרכו כל הזקנים לומר ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו ואמר גם כן שאם יעשו הישר בעיני יי' לדקדק בהנהגת העם יהיה זה סבה שלא יעשו כמו אלו הפעולות המגונות ולזה אמר ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני יי':

פרק כא

פסוק י

פרשת כי תצא

כי תצא למלחמה על אויביך וגו' עד כי יקרא קן צפור לפניך.

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם תשעה:

התועלת הראשון הוא במצות והוא להתנהג ביפת תואר המנהג שהגבילה אותה התורה והנה התועלת בזאת המצוה הוא לתת מקום ליצר הרע כשיגבר על האדם שתתקרר רתיחתו ותשקוט כי אם לא היתה התורה מתרת לו זה העניין בזה האופן כבר היה נכשל בה גם כן והשתדלה התורה עם זאת למנעו מזאת התאוה לפי מה שאפשר ולזה צוה לנוולה כדי שלא יחשוק בה עוד והזהיר מלמכרה אחר ענותו אותה ומלהתעמר בה כדי שימנע מלבא עליה כדי שלא יפסיד הממשלה שיש לו בה בהשבותו אותה. והנה סמך אל הפרשה ההיא מה שיביא להתרחק מעניין נשואי יפת תואר כי לא יתכנו לו כל אלו הדינים שיוכל לקיימם באופן שהגבילה אותה התורה שלא יפול בזה אי זה נמנע להתקיימה כולם שהותר לו לבעלה ולזה ימנע בתחילה בלקיחתה וזה כי כבר ביאר אחר זה שסופה להיות שנואה לו מפני שלא חשק בה אלא מפני יפיה ואולם מעשיה יהיו מגונים מפני מה שגדלה עליו מהפעולות המגונות ולזה ראוי שתהיה שנואה לו. וסמך לזה דבר בן סורר ומורה להודיע שהזרע שיצא ממנה סופו להיות סורר ומורה וסופר להיות מגדף או עובד ע"ז ולזה סמך אליה פרשת וכי יהיה איש חטא משפט מות והומת:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שצוה שלא להעביר נחלה מהאחד מהאחים ולתתה לאחר ואף על פי שהיה אשר העביר הנחלה ממנו בן השנואה ואולם הוצרכה

התורה להזהיר זו בשתי נשי' האחת אהובה והאחת שנואה כדי שלא יטול דין הבכורה מהבכורה בן השנואה ויתנה לבן האהובה לפי שכבר מצאנו ביעקב שעשה זה כי לאה היתה שנואה ורחל אהובה ונטל הבכורה מן ראובן ונתנה ליוסף כמו שהתבאר בספר בראשית אלא שזה היה על פי הגבורה ולא היה זה בקנינים שהיה מחזיק בהם יעקב אך בראוי להיות לזרעו ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק כמו שהתבאר מדברינו:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שהגבילה התורה שתהיה נחלת הבכור פי שנים על נחלת כל אחד מהאחים לפי הוא ראשית אונו ולזאת הסבה מצאנו שיזכה בממלכה הבכור כאמרו ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור והיה זה כי אהבת האדם היה יותר דבקה לראשון מבניו ממה שהוא אוהב לבניו האחרים:

התועלת הרביעי הוא במדות והוא מה שצונו לדין בבן סורר ומורה לפי מה שבארה התורה וכבר בארנו התועלת המגיע מזה כי מי שילבש זה הרועי באילו התכונות ולא יקבל מוסר לא מהוריו ולא מבית דין בעת הילדות שהוא עת המוסר הנה הוא מבואר שהוא יוסיף ברוע תמיד עד שישחית עצמו וזולתו ולזה מהרה התורה בהמתתו:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצותה התור' לתלות המגדף ועובד עבודה זרה אחר סקילתם להוסיף יראה לאנשים מההליכה בדרכיהם:

התועלת הששי הוא במצות והוא מה שצוה לקברם ביום ההוא ושלא להלין נבלתם על עץ כדי שלא יזכר פעולותיהם המגונות ויהיה בזה חלול השם:

התועלת השביעי הוא במצו' והו' מה שהזהיר מהתעלם מאבדת אחיו כאשר ימצאה ומה שצוה להשי' אותה לו והנה התועלת בזאת המצוה בתיקון הקבוץ המדיני מבואר עם שיש בזה הקנאת מנהג אל היושר והחנינה:

התועלת השמיני הוא במצו' והוא מה שהזהיר מהתעלם כשיראה איש חמור אחיו או שורו נופלים בדרך תחת משאו ומה שצוה לטעון עמו המשא על הבהמות והנה התועלת באלו המצות מבואר בתיקון הקבוץ המדיני כמו העניין כמצות הקודמות:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שהזהיר מהיות כלי גבר על אשה וכלי אשה על איש והנה התועלת באלו האזהרות מבואר לפי שהדברים ההם אם יעשו הנה הם מסלול ודרך אל שתמלא הארץ זמה כמו שביארנו אצל באורינו דברי זה הפסוק:

פרק כב

פסוק ו

כי יקרא קן צפור לפניך וגו' עד אשר תכסה בה.

ואולם התועלות המניעות ממנה הם ה':

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שצונו לשלוח אם קן הצפור אם לקחנוה על הבנים ומה שהזהירנו מלקחת אותה על הבנים וכבר בארנו התועלת המגיע מזאת המצוה אצל באורנו בה:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שצונו להסיר המכשולות מהבית כדי שלא נשים דמים בביתינו הפך מה שהיתה הכונה בו בבניית הבית:

התועלת השלישי הוא במצו' והוא מה שהזהיר מזריעת הכרם כלאים וכבר בארנו התועלת המגיע ממצות כלאים בפרשת קדושים תהיו ומהמקום ההוא יתבאר זה ואמנם החמירה התורה יותר בכלאי הכרם משאר כלאי זרעים לפי שהגפן היא חזקת היניקה ויקרה מזה שתמשך אליה המזון ששנה אותו הזרע האחר למשוך אותו אליו ויקרה מזה מה שידמה להרכבת אילן באילן שלוקחן האחד טבע מהאחר והפרי הוא מתיחס בצד מה לכל אחד משניהם וכמו מורכב מטבע שניהם ולפי מה שיקרה בו זה תפסק ההולדה בו כמו שהתבאר בטבעיות מנעה אותו התורה של נשתמש בטוב אשר האציל השם יתעלה בצמחים שיהיה להם כח לשנות המזון שיזונו ממנו להשחתתם והנה בענין מצות הכלאים תועלת משותף והוא כי זה יישירנו אל ההבדל שיש בין המינים וזה יעמידנו על מציאות הצורות שאין דרך מבלעדיו לקנות שום שלמות אנושי. וכבר תעמוד על זה ממה שחשבו קצת הקודמים שיהיו כל הדברים דבר אחד ואלו חשבו שלא תהיה שם צורה והכחישו מפני זה מציאו' האלוה ית' וכל חכמת הנמצאות ובכלל אם לא נעמוד על ההבדל אשר בין הדברים לא נקנה שום חכמה וזה ממה שאינו צריך אל ביאור למעיין בזה הספר. והנה זה התועלת כולל לכל מיני הכלאים הנזכרים פה כמו החרישה בשור וחמור ולבישת בגד כלאים:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שהזהירנו שלא נשתף במלאכה אחת בהמה טהורה וטמאה והנה התועלת בזאת המצוה מבואר ממה שקדם ובה עוד תועלת להעמידנו על שההבדל שהבדילה התורה בין הבהמה הטהורה לטמא' הוא הבדל בעצמו' הדבר לא במקרה ובדבר שאין לו רושם במהותם. וכבר בארנו שהענין הוא כן בפרשת ויהי בים השמיני:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שהזהירתנו התורה מלבישת בגד שהוא צמר ופשתים יחדיו וכבר בארנו מה שיש מהתועלת בזאת המצוה בפרשת קדושים תהיו ובזה המקום כמו שקדם והנה סמך אליה מצות ציצית להעיר איך נסתעפו מן האחד דברים מתחלפים בצורה ובמהות כמו שביארנו ממצות ציצית בסוף פרשת שלח לך:

כי יקח איש אשה וגו'. עד לא תשיך לאחיך וגו'.

ואלו התועלות המגיעות ממנה הם י"ג:
התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שצוה מענין מוציא שם רע מה עונש לו או לה דבריו אמתיים וכבר ביארנו התועלת בזאת המצוה אצל ביאורנו זה:
התועלת השני הוא במצות והוא מה שצוה מהעונש לשוכב עם אשה בעולת בעל ולזה והנה התועלת בזאת המצוה מבואר:
התועלת השלישי הוא במצו' והוא מה שצוה מדין הבא על נערה מאורשה ברצון או באונס והתועלת בזא' המצוה מבואר ולמדנו ממנה שהאנוס פטור מכלום כשהרודף אחר נערה מאורסה יש רושת לרואה להושיע לה ואפילו בנפשו של רודף אם לא יוכל בצד אחר וכן הענין ברודף אח' שאר העריות או כרודף אחר חבירו להרגו ואולי סמיכות אלו הפרשיות הוא להעיר שהמוציא שם רע מפני שהולך אחר עיניו ולזה אינו חפץ באשתו ושונא אותה ומוציא עליה שם רע הנה סופו לפתות אשת איש אשר יקל בה הפתוי יותר והיא בעולה ולא יספיק לו זה אבל יפתה נערה בתולה מאורסה ואף על פי שיקשה בה הפתוי הנה לתגבורת יצרו עליו ישתדל בזה שלא יספיק לו זה אבל יאנוס אותה גם כן:
התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שצוה מדין אונס נערה בתולה והתועלת בזאת המצוה כבר ביארנוהו עם ביאורינו דברי זאת הפרשה:
התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצוה שלא יגלה איש ערות אביו. וביאר עם זה שאשת אביו לא יוכל איש קחת אות' לו לאשה אבל יקח הוא אנוסת אביו ומפותת אביו וזה הוא מבואר ממה שזכרנו למעלה בשרשים הכוללים וכבר ביארנו תועלת המגיע מזאת האזהרה אצל ביאורנו דבריה ולפי שכבר זכר דבר אונס נערה בתולה המאורסה השלים דיני אונס נערה בתולה ולזה זכר דיני אונס נערה בולה אשר לא אורשה והמשיך אליה האזהרה שלא יקח איש את אשת אביו לבאר כי הבן יוכל השקיט תלונת האשה אם תחפוץ בו כמו שביארנו:
התועלת השישי הוא במצות. והוא שהזהיר מלישא בת ישראל מי שנשחת בו אי זה שיהיה מבלי ההולדה והנה התועלת בזאת המצוה הוא משני פנים האחד כי מפני שזה ענינו הוא בלתי מוליד אם הוליד הולדה חסרה הנה היה מן הראוי שלא יקח אשה ישראלית כי בעילת הבלתי מוליד הוא כמו בעילת זנות שלא יכון בה הולדה רק הנאה לבד והמוליד הולדה חסרה הוא בלתי ראוי גם כן לישראלית כי ידמה שיהיה הזווג ההוא לכונת הבעילה לבד אחר שלא יושג בה בפריה ורביה כי אם תועלת פחו' והנה התועלת השני הוא היותר שלם הוא שאם יהיה מורת לקח ישראלית היו האנשים השטופים בזמה

כשישחקו באשה משחיתים כלי הולדה לאיש אחד ויתנוה לו לאשה ואחר זה יתעוללו בה והוא לא יחוש והיא לא תבוש אם תתעבר לחשבה שהיא מחזקה שיש לה בעל:

התועלת השביעי הוא במצות והוא מה שהזהיר שלא יבא ממזר בקהל הש' עד עולם והנה התועלת בזאת המצוה לפי שאם יולד ממנו זרע יהיה נבדל מהזרוג בישראל לנצח ויהיה זה סבה גם כן אל שיהיה חטאתם בלתי נשכח וזה ממה שיוסיף זירוז על ההשמר מגלוי הערוה:

התועלת השמיני הוא במצות והוא מה שהזהיר מבא עמוני ומואבי בקהל ה' אף אם נתגיירו עד עולם והמשיכה זאת האזהרה לאזהרת ביאת הממזר בקהל לפי שעמון ומואב היו ללוט מבנותיו ולזה היו ממזרים והנה הממזר לא ינקה ממום בכל עת. ולפי דרכנו למדנו מזה שהממזר הוא מהעריות אשר לא יתכן שיהיה לאדם אישות בהם ואפילו בברה כמו הבת שאין לאדם אישות כלל בה ואם קדשה אינה אשת איש וכן הענין בשאר העריות הדומה לה ואולם אשר יהיה לאדם בהם אישות כמו אלמנה לכהן גדול והדומים לה הנה לא יהיה מהם ממזר כי לא יהיה ממזר הנולד לאדם מאשתו והנה זכרה התורה בהרחקת עמוני ומואבי סבה תכלול הזכרים ולזה אין זאת האזהרה נוהגת כי אם בזכרים והוא מה שזכר מדוע לבבם שלא קדמו לישראל בלחם ובמים בצאתם ממצרים ושכבר השתדל למשחית ישראל ולזה הזהיר שאם נלחם עמהם לא נקרא להם בשלום:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שהזהיר מלהרחיק אדומי ומצרי לעולם אך הותר להם לבא בקהל הדור שלישי שיולדו להם לפי שתלה הענין בלידה צריך שתהיה האם שניה בדרך שיהיה הנולד לה שלישי והנה הרחיקה התורה המצרי והאדומי יותר מהאומות הנשארות לרוע מנהגם כמו שזכר בתורה כמעשה ארץ מצרים ועוד שאדום לא הניח את ישראל עבור בגבולו ולולי שהיה אדום אחינו והיינו גרים בארץ מצרים היינו מרחקים אותם עד עולם כמו הענין בעמון ובמואב:

התועלת העשירי הוא במצות והוא מה שצונו להשמר במחנה מכל דבר רע בדרך שתדבק ההשגחה האלהית בנו ולהרחיק הרואה קרי מהמחנה כדי שישמור כל אדם מהרהורים הרעים המביאים לידי ראיית קרי כי ישיגהו מזה בושת נפלא גם הרחיק הצואה מהמחנה הקדוש בדרך שלא תראה ערות דבר במקום הנכבד ההוא שהשם יתעלה מתהלך בקרבו ומפני זה צוה לכסות הצואה לנקיות ולכבוד השם יתעלה ולהסיר העפוש משם:

התועלת האחת עשרה הוא במצות והוא להודיע חבת ישוב ארץ ישראל כי גם העבד הכנעני הבורח שם להמלט מדוניו הישראלי הדר בחוצה לארץ נצטווינו שלא נסגירהו

אל אדוניו אך ישלחנו חפשי מעצמו ויהיה גר צדק ורצתה התורה ישב עמנו בקרבנו לא בפני עצמו כדי שנישירהו למצות התורה וממה שרצתה התורה בזה יתבאר שאם רצה העבד לברוח מעם אדוניו ומעם השם יתעלה כאלו תאמר שרצה לשוב לדתו ולארצו הנה נסגירהו אל אדוניו כי התנאי הוא שלא ירצה להנצל כי אם מעם אדוניו ושישבת עמנו בקרבנו:

התועלת השתים עשרה הוא במות והוא מה שאסר הקדשה מבנות ישראל לבד והקדש גם כן להרחיק הזמה מהעם הקדוש והנה סמך דבר הקדשה למה שזכר מדבר העבד כי השפחה כנענית היא כמו קדשה והתורה לעבד עברי או לעבד כנעני שלא באישות והוא מבואר עוד שהקדשה מהגוים לא הזהירה התורה עליהם כי לא אסרה תורה רק דרך חתנות שנאמר לא תתחתן בם:

התועלת השלש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהירה תורה מהביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך לעשות ממנו קרבן וכבר זכרנו התועלת המגיע מזאת המצוה אצל ביאורינו בה:

פרק כג

פסוק כ

לא תשיך לאחיך נשך כסף עד כי יהיה ריב בין אנשים

ואולם למה היו הפרשיות בזה הסדור הנה נאמר בו מה שיראה לנו ונאמר שכבר ידמה סמך ענין הנשך למצוות אתנן זונה כי כמו שהזונה תדמה למשוך אליה ממון האנשים ברצנם ותחשוב שאין לה אשם על זה ואינה יודעת כי בנפשה הוא פני מה שתעשה מהזמה בעבור חמדת הממון כן העניין בנושך שהוא חושב שאין בזה מהנטייה כי אם משיכתו אליו ממון האנשי' ולא ידע כי בנפשו הוא כי בעבור חמדת הממון ימשך לה עד שישוב הלוה עני וימיתהו הוא וביתו ברעב ובצמא ובערום ובחוסר כל ולפי שהנשך ותנן הם כמו נדרים והיה לחושב שיחשוב שהנדרים שידור אדם לתת בזולת שיגיע לה מחיר מה שהוא נותן לה הם הדברים מאסה בהם התורה והרחיקה אותם והיה אפשר שיביא זה אל שיחשוב האדם שאין ראוי שיקיים נדריו לשם יתעלה אחר שלא יקח מהשם יתע' בעבורם מה שהוא תמורתם הזהיר מעבור לקיים הנדרים שהם ליי' והנה סמך לזאת אזהרת הפועלים שלא לשים בכליהם מפירות בעלי הבית כי אולי יחשבו שאינם עול אם ישימו מהם בכליהם שיעור מה שהיה אפשר להם לאכול אחר שכבר הותר להם לאכול מהם שם וזה יביאם לגנוב מהפירות ההם ולשאת לביתם מהם הרבה כי לא יוכלו למשול בתאותם אחר שיפותו לה שלא יקחו מהם יותר מן החוק הרבה עם שכבר ישפטו בעת

ועת שכבר אפש' להם שיאכלו ויביאו לביתם בזה הרבה מהפירות של בעל הבית וכן לא יחשבו לעשות אם יבטלו מלאכת בעל הבית בעבור אכילתם פירותיו. ובזה האופן יוכלו לבטל רוב היום ויקחו רוב שכרם בעול והנה סמך לזה מגרש אשתו ומחזיר' לפי שאולי יקח האדם מון מזולתו שחשק באשתו ויפותה מפני הממון לגרשה שתהיה לו לחשבו שאין בזה אש לו ולזה ולא בחושק כי בהיתר יקחיה ולחשבו שהוא לא יפסיד בה דבר כי כבר ישוב לקחתה אחר היותה לאיש ההוא כשיגרשנה ויתנה לו זה כדי שיתרצה הראשון לגרשה בבטחו שכבר תשוב אליו ולזה עשתה התורה כנגד זה הרצון כי בו תמלא הארץ זמה ולא ירגישו שיעשו בזה חטא. והנה סמך לזה הענין לוקח אשה חדשה לשמור האשה מזמה ולזה צוה לו שישמח אשתו אשר לקח כדי שלא תחשוק אחרים לשמור הארץ מזמה ואחר שהשלים מה שסמך מהמצות לעניין הנשך שב להשלים קצת מצוה בעניין ההלואה והזהיר מלקחת למשכון כלי שישתמשו בו בהכנת אוכל נפש כי זה עם שאפשר שיביא למה שהוא נשך וזה יהיה אם ישתמש המלוה בכלים ההם הנה הוא עוד כמו לוקח נפש למשכו בעבור החוב כי זה הכלי יוכן בו בעצמותו המזון שהוא שב חלק מהנזון ולזה סמך לו גונב נפש מבני ישראל ומכרו כי הוא נותן נפש בעד ממון בזה האופן המגונה ששני אלו הדברים נמשך מהם היזק מהאדם לזולתו בנפש במה שלא חשב שהזיק את הנפש וזה בקלוח כלי תיקון מזון מבואר ואולם בגונב נפש לחשבו שהוא לא הזיק לו בעצמו אל לקחו והו' רשו' עצמות תמיד גם אחר המכרו אחר שאינו נתן למכר' ויביא זה לחשו' שאין לו חטא בנפשו כלל. הנה סמך לה עניין הצרעת שאם לא יתנהג האדם בו לפי משפט התורה יגיע לאנשים היזק בנפשם ויחשוב שאין לו אשם בזה וזה יהיה אם יעלים נגעו בצד מן הצדדים באון שלא יוכרח לישב בדד חוץ למחנה ויעמוד בין האנשים ויעפשם ואחר שהשלים אלו המצות הנמשכות לאזהרות לקיחת משכון כלי האוכל נפש שב להשלים קצת מצות אחרות בענין לקיחת המשכון והזהיר המלוה מלבא אל בית הלוה לקחת המשכון על חובו לפי שבזה העניין יכאיב לבו מאד כשיוכרח לתת למשכון מה שיקשה בעיניו להוציאו מביתו ויהיה כמו חובל נפש עם שזה אולי יביא למה שידמה לרבית כי המלוה יאמר שלא יקח כי אם המשכון שיראה שחפץ בו הלווה יותר וזה יביא הלוה אל שיתן שוחד למלוה כדי שיתפייס במשכון האחר וצוה שלא יעכב אצלו מהעני כסות יום ביום וכסות לילה בלילה כי בזה גם כן יהיה כמו חובל נפש כי העני ישאר ערום אין כסות בקרה ויזוק מהקור ולזאת הסבה סמך לו שלא יאחר אדם פרעון שכר שכיר כי הא יחשוב היותו בלתי חוטא בזה אם שרצונו לפרעו ואולי ישחית בזה נפש השכיר ונפש ביתו עם שכבר יחשוב שאין בזה

חטא על איחור הפרעון אחר שמנעה התורה לקיחת הרבית על ההלואה מפני איחור פרעונה והנה סמך לזה האזהרה מהמתת בנים על אבות להעיר כי הכובש שכר שכיר מפני שהוא דבה להמית אבות ובנים ברעב בסבת אחור פרעון השכירות הנה ישיבלו השם יתעלה מהעונש מדה כנגד מדה במה שאמר זה על העונש וקרא עיך אל יי' והיה כך חטא ועוד כי מפני שזכר מה שראוי בו לחמלה בזה על השפלים אע"פ שהם עשירים זכר אחר זה מה שראוי בו לחמלה בזה על החטאים וכאילו הזהיר שלא יענשו המחוייבים למות בממונם אך יהיה ממונם ליורשיהם שאם יענשו בממונם יהיה זה סבה שימותו בנים על אבות ואבות על בנים והנ' הוצרך להזהיר על זה מפני מה שמצאנו בעיר הנדחת שהיה ממונם אבד והיו מתים גם כן הבנים על האבות. ולפי שכבר התחיל להזכיר הדינים לחמלה על השפלים והעניים והחטאים שב להזכיר צדדים אחרים מהחמלה על השפלים והעניים והחטאים ולזה הזהיר תחילה מלהטות משפט גר יתום ואפילו הם עשירים מצד שפלותם ולא לקחת משכון בגד אלמנה ואפילו היא עשירה מצד שפלותה ואחר זה צוה לתת קצת מתנות לעניים לחמלה עליהם ואחר זה הזהיר מהוסיף על מספר מכות הלוקה לחמלה עליו אע"פ שהוא חוטא שלא יעבור ענשו החוק הראוי ואחר זה הזהיר מה שהוא לחמלה על הבהמות והוא דומה באופן מה למה שהזהיר מההוסף' על עונש החוטא כי די שנעמיס עליה משא העבודה שהוכן לה בטבע להיות לעבודתנו לא שנמנעה עם זה מהאכילה ממה שהיא עושה במה שימשכנה הטבע לאכול ממנו עם שבזה מהאכזריות מה שלא יעלם ואחר זה שב להשלים הדין במה שהוא לחמלה על החוטא וזה כי מפני שבארה התורה בקצת החטאים שיהיה העונש שימות עירי עם שהוא ראוי שתהיה מיתת האדם בלא בנים בסבת חטא הנה השגיחה התורה על מי שמת בלא בנים שלא ימחה שמו מישראל כשהיתה לו אשה ולזה רצה שתתיבם לאחיו והנה זה המת אפשר גם כן שיהיה מת על יד ב"ד על חטא שקד' לו והשגיחה בו התור עם זה בזה האופן ואחר שזכרה התורה מה שראוי לחמול על החטאים בארה שלא יחמול עליהם מהמגיע להם העונש הראוי ואע"פ שיש שם סבה לחשוב שהיה ראוי לחמול עליהם וזכר דין המחזקת במבושי איש להציל את אישה מיד מכהו והזהיר מחמול עליה ועם זה דבר לזכור נקם עמלק על מה שעשה כנגדנו אפילו שחשב להציל עצמו בזה מהקללות שקלל יצחק את עשו שיהיה עבד ליעקב כי מפני זה לא היה ראוי לו להשתדל בעשיית זה הרע הנפלא לישׂ' שדמה בו לכלותם כמו שלא היה ראוי לאשת המוכה להשתדל בהריגת המכה אותו מפני שהכהו על דבר הריב לא להרגו והנה זכר כן שני אלו שתנהג בצדק וביושר במשקלים ובמידות לבאר שכמו שאין ראוי להוסיף

עונש יותר מהחק הראוי כן אין ראוי שתגרע מחק העונש דבר ואולם התועלות המגיעות מזאת הפרשה שהגבלנו באורה פה הם שנים ועשרים:

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שהזהיר מלקיחת שום רבית על ההלואה שנאמר לא תשיך לאחיך נשך כסף וכבר ביארנו התועלת המגיע מזאת האזהרה במה שקדם:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שצונו להלוות לנכרי ברבית כשיצטרך לזה שנאמר לנכרי תשיך ופה התועלת בזה הוא שלא להתנות עובדי עבודה זרה להרחיקנו יותר מעבודתה עם שבזה הישירה ליסר הנכרי מעבוד עבודה זהר:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שהזהירתנו מלאחר שלום הנדרים אשר נדרנו ליי' ומה שצותנו לקיים אותם והנה התועלת המגיע בזה הוא לולי זאת האזהרה כבר היה האדם מחר הנדרים לחשבו שאינו מזיק בזה לשם יתעלה כי אין לו הנאה בקרבנות ההם ולא יחסר גם כן מהכהנים דבר ממה שהוא שלהם כי הם לא יזכו בקרבנות כי אם אחר הקרבתם לשם יתעלה ויהיה זה סבה אל שלא יתקיימו הנדרי' וזה יביא למעט האמנה בש' יתע' כמו שזכרנו במה שקדם:

התועלת הרביעי הוא במצו' והוא מה שהזהיר הפועלי' מתת לכליהם דבר מפירות הבעלים שהם עושין בהם ואע"פ שהתיר להם לאכול מהם די שבעם כמו שהם מזות תקון אחר ומה שהזהיר הפעלים מלבטל ממלאכת הבעלי' בעבור אכילתם הפירות ההם וזה כולו על צד היושר מחובר עם החמלה שחמלה התורה על הפועלים שלא יוכרחו להמנע מהפירות שהם מתעסקים בהם כי יצר להם אם יראו בעיניהם ומשם לא יאכלו:

התועלת החמישי הוא במצות והוא מה שצונו מדיני הגט אשר תותר בו האשה להנשא לכל מי שתרצה והתועלת בזה מבואר כדי שלא יוכרח האדם שיהיה עם אשתו כל ימיו השנואה לו ויהיה זה סבה על שימנע מפריה ורביה אם שיוליד בנים בלתתי הגונים כי לא ישלם להם המוסר מהאב והאם מצד רוע ההסכמה שביניהם עם שתמיד תהיה הקטטה בבית:

התועלת השישי הוא במצות והוא מה שהזהיר הבעל מלהחזיר גרושתו אחר שהוטמא' לו והתועלת בזה הוא הרחקת הזימה כמו שבארנו ולזאת הסבה גם כן צוה שיהיה החתן נקי לביתו שנה אחת לא יצא לצבא ולא יעבור עליו לכל דבר כמו שבארנו במה שקדם:

התועלת השביעי הוא במצו' והוא מה שהזהיר מלקחת למשכון כלי שעושין בו אוכל נפש והנה התועלת בזאת האזהרה מבואר בתורה ועוד הוא מבואר מדברינו במה שקדם:

התועלת השמיני הוא במצות והוא מה שהוסיף כאן מהבאור בדיני גונב נפש שיתחייב מיתה על מה שזכר מזה בפרשת ואלה המפשטים והנה התועלת בה מבואר בנפשו כי

בזה יהיה מקלקול הקבוץ המדיני מה שלא יעלם עם שיקרה מזה לעבור על דבר העריות ולא ירגיש בזה הנגנב ר"ל שכבר אפשר שיקרה אחותו או אמו או אחת מהעריות שהם קרובותיו ולא ישער בזה:

התועלת התשיעי הוא במצות והוא מה שהזהיר מלנטות ב"ד בדיני הצרעת מדרכי התורה כי כבר יקרה הרבה מההפסד בזה בקבוץ המדיני כמו ושזכרנו במה שקדם וכאלו הזהיר מלזון הרע במה שנזכר מה שעשה השם יתעלה למרים כמו שביארנו:

התועלת העשירי הוא במצות והוא מה שהזהיר מלהכניס בבית הלוה לקחת המשכון על חובו וכבר נתבאר התועלת המגיע מזה מדברינו במה שקדם:

התועלת האחת עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר מלעכב המלוה משכון העני אצלו בעת שהוא צריך לו והנה התועלת בזאת המצוה מבואר:

התועלת השתים עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר מלאחר פרעון שכירות השכיר וכ"ש כשהיה עני כי אז יהיה החטא יותר עצום ולזה צוה לתתו ביומו אם היה שכיר לילה ובלילו אם היה שכיר יום:

התועלת השלש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר מענוש למות האבות על הבנים והבנים על האבות אך איש בחטאו ומזה נתבאר עוד כמו שבארנו שממון המומתין הוא ליורשיהם והנה התועלת בזאת האזהרה מבואר מצד היושר שהוא ראוי במשפט:

התועלת הארבע עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר מהטות משפט השפלים כי אין בשער עשרתם והוא אמרו ללא תטה משפט גר יתום והנה התועלת בזה הוא להמשך אל היושר ולהרחיק ההמם:

התועלת החמש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר מלקיחת למשכון בגד אלמנה וכבר נתבאר התועלת בזאת המצוה ממה שקדם.

התועלת השש עשרה הוא במצות והוא מה שהזהיר מלקחת שכחת הקציר ופירות האילן והכרם ומה שצוה שיהיו לעניים והנה התועלת בזאת המצוה מבואר לחונן העניים ולחיותם:

התועלת השבע עשרה הוא במצוות והוא מה שצוה לחלקות החוטא כדי רשעתו במספר עד מ' מכות ומה שהזהיר מלהוסיף על זה המספר והנה התועלת בזאת המצוה מבוא' ליסר החוטאי' לפי מה שראוי להם לא יותר:

התועלת הי"ח הוא במצות והוא מה שהזהיר מלמנוע הבהמה מאכילת מה שהוא עושה בו וכבר ביארנו התועלת המגיע מזה במה שקדם:

התועלת הי"ט הוא במצו' והוא מה שצונו ליבם אשת האח שמת בלא בנים כדי שלא ימחה שמו מישר' ומה שצוה מענין החליצה אם לא חפץ ליבם מה שיש בו מהבשת והזרות ומה שיביאהו להסכים ליבם:

התועלת העשרים הוא במצות והוא מה שצוה להציל הנרדף אפילו בנפשו של רודף מבלתי חמלה על הרודף כאמרו לא תחוס עינך עליו. והנה התועלת בזאת המצוה מבואר:

התועלת האחת ועשרים הוא במצות והוא מה שהזהיר מהיות לנו אבן ואבן גדולה וקטנה לשקול בו איפה ואיפה גדולה וקטנה למדוד בה ומה שצוה שיהיה לנו אבן שלמה ודק ואיפה שלמה וצדק והנה התועלת בזה להמשך אל היושר ולהרחיק העול:

התועלת השתים ועשרים הוא במצות והוא מה שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק ומה שהזהיר שלא נשכח זה ולמחות זכרו אחרי שיניח השם יתע' מכל אויביו מסביב לישראל והנה התועלת בזאת המצוה מבואר ממה שזכרנו:

פרק כו

פסוק א

פרשת כי תבא

והיה כי תבא אל הארץ וגו' עד ויצו משה את העם לאמר.

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם אחד עשר:

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שצונו מהבאת הבכורים ליבת הבחירה בזה האופן הנזכר פה באמרו ולקחת מראשית כל פרי האדמה. והנה התועלת המגיע מענין זאת המצוה הוא להתישר אל שכל הטובות שופעות מהשם יתעלה ושממנו סודרו אלו ההויות כי זה ממה שיעמידנו על אופן החכמה אשר בבראיתם וזה כי האומרים שאין שם פועל לא תהיה החקירה אצלם בדבר מהדברים למה היה באופן שהוא בו כי זה לא יחקור בעניינים אלא כשהסכמנו שם מפעולת פועל ולזאת הסבה היו טעונין תנופה להעיר על מציאות השם יתעלה כמו שביארנו מענין התנופה בספר ויקרא ולזאת הסבה היה מניח הטנא עם הבכורים לפני המזבח לפני ה' להעיד על מה שזכרנו ולזה היה מעלה שם שלמים בבאו שם על זה הענין כדי שיחן לבו כי לא דבר רק הוא הענין אשר נצטרך לזביחת שלמים ולקראית אלו הדברים הנזכרים פה המורים בעצמם אל שהשם יתעלה משגיח באוהביו השגחה פרטית ושהטובות כלם מאתו וזה ממה שעמוד אתו על מכוון בזאת המצוה:

התועלת השני הוא במצות והוא מה שצוה לבער מתנות כהנים ולוים ועניים מביתנו מהקדשים אשר לנו כמו מעשר בהמה ומעשר שני ונטע רבעי ולקרות זה הודוי הנזכר פה והוא אמרו בערתי הקדש מן הבית בעת כלוי המעשרו' בשנה השלישית מהשמטה ובשנה השישית מפנה שהם שנות מעשרות עני והנה התועלת בה מבואר ממה שזכרנו במה שקדם:

התועלת השלישי הוא במצות והוא מה שהזהיר מכח אלו הדברים שלא יאכל אונן מעשר שני ושלא יאכילהו לטמא ושלא יעשו ממנו צרכי המת והנה הסבה בזה כלו הוא שהמעשר שני מפני שבא להעיר על מציאות הנמצא העשירי שהוא קדש והוא עצם חיי כל חי הנה מפני זה הוזהרו הבעלים מלהשתמש בו בענייני המת ומזה גם כן נתבאר למה הוזהרו מלאכלו בטומאה כי הטומאה תבא מחמת או ממה שינהג מנהגו מצד סור הצורה והמהות ממנו ולזה אין ראוי שזה הענין אשר בא להעיר על הצורה היותר נכבדת לאין שעור יאכל בטומאה ולזאת הסבה גם כן אין שיעור שיאכלהו האונן כי לבו טרוד בדבר המת עם שהדאגה תהיה סבה אל שלא יעמוד על הכונה המכוונת בענין מעשר שני:

התועלת הרביעי הוא במצות והוא מה שצוה ללכת בדרכי השם יתע' להדמות אליו כפי היכולת וזהו אמרו וללכת בדרכיו כי זה ממה שיישיר האדם אל כל המדו' החשובות בהשיבו איך מנהג השם יתעלה במה שהוא פועל מבריאותיו שהוא בתכלית מהחסד והחנינה והיושר וזה גם כן יעמידהו על השגת השם יתעלה כפי מה שאפר כי תמיד יחקור מפני זה כבדרכי השם יתעלה כדי שיקח מזה מנהג להדמות אליו לפי מה שאפשר:

התועלת החמישי הוא להודיע כי דברי תורה הם לתכלית מה מבואר עד שמקיימיה יהיו מחוללים בגוי' על שאר הגוים ויגדל שמם עליהם ויהיו כמפוארי' עליהם לפי שדברי תורה הם בתכלית היושר ומישירי' אל היותר נפלאות שבהשגות העיוניות לפי מה שאפשר ולזה אמר כי התורה היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ושכבר יאמרו הגוים רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה:

התועלת הששי הוא להודיע איך התחכמה התורה להציל ישר' מהרע שנפלו בו לפי מה שאפשר וגם אחר זה לא קצר השם יתעלה מישראל את עבדיו הנביאים לשמרם מזה הרע ולא הועיל כל זה להם מפני רוע תכונתם ולזה תמצא שהתורה השתדלה בזה המקום שיבנו מזבח בהר עיבל מדי באם שם ויכתבו על האבנים ההם את כל דברי התורה ויקריבו שם קרבנות ושם יקראו הברכות והקללות בזה האופן הנפלא כדי שיהיה

זה דרך להביא ישראל אל שישמרו כל מצות התורה מפני היותם מקבלים כלם קיום התורה על אלו התנאים שאם לא יקיימום יחולו עליהם כל הקללות האלה והנזכרות פה ממה שיוסיף בזה הוא שכבר באו אלו הקללות כלם בעונותינו כמו שזכרנו אצל ביאורינו דברי הקללות וגם הברכות נתקיימו בימי שאול ודוד ושלמה וקצת המלכים ובפרט בימי החשמונים בבית שני:

התועלת השביעי הוא מה שלמדנו בפרטי הקללות שענין גלוי העריות ואם הוא קל אצל האנשים הוא יותר קשה משפיכות דמים כמו שביארנו בבאורינו סבת פרטי הקלות:

התועלת השמיני הוא מה שהודיענו בענין אלו הברכות והקללות שכמו שיבאו לנו הטובות מצד השגחה הפרטית כן הענין בקללות כמו שביארנו בביאורנו לאלו הדברים ולזה אמרה התורה אלהים לא ידעום ולא חלק להם וזה שאף על פי שחלק השם יתעלה לכל העמים ממשלת הכוכבים לא עשה כן לישראל ולזה אמרו אין מזל לישראל:

התועלת התשיעי הוא מה שהודיענו שהנטייה מעוטה שייטו מדרכי התורה תביא לעוד אבוד' זרה ולזה ראוי שיזהר האדם שלא לפרוץ גדר מזאת התורה דבר וזהו אמר. לא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם.

התועלת העשירי הוא מה שהודיענו כי איחור ישראל במדבר ארבעים שנה היתה הסבה בו היותם ממרים את פי השם יתעלה עם מה שראו מהמופתים הנפלאים שהוא אוי שיביאם להשיג השם יתעלה ולירא ממנו ולזה שערה החכמה האלהית שלא ישלם לישראל מה שראוי שיקנו מהשלמות כדי שיהיו נכונים לירושת הארץ עד שישלימו להם ארבעים שנה במדבר ויתמידו להם שם אלו הנפלאו' העצומות רוצה לומר ירידת המן ושמלתם לא כלתה מעליהם ולא נעליהם מעל רגליהם וזה היה סבה להשלימם עד שכמעט זמן נצחו סיחון ועוג:

התועלת האחת עשרה הוא במצות והוא מה שצוה שישמרו בלבם דברי התורה כלם למען ישכילו וידעו כל מה שיצטרך להם לעשות:

פרק לא

פסוק א

פרשת וילך

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם י"ח:

התועלת הראשון הוא להודיע שהברית ההוא והאלה שכרת יי' ית' עם ישראל לא היה להם לבדם כי אם לכל דורותיה' הבאים אחריהם וגם אל הגר הבא לחסות תחת כנפי השכינה וזה ממה שיוסיף זירוז לכל האנשים לשמור את דברי התורה:

התועלת השני הוא להודיע שמי שירצ' להסיר מעליו עול התור' בשלא יכוין לדעת ענייניה כדי שיהיה שוגג בכל מה שיעבור עליו מדברי התורה ולא יענש על זה הנה לא תועילהו המחשבה הנפסדת הזאת מן העונש אבל יענש יותר ומחה יי' את שמו מתחת השמים כאמרו כי אז יעשן אף יי' וקנאתו באיש ההוא:

התועלת השלישי הוא להודיע שאע"פ שיחטא שבט אחד או שבטים אל הש"י לא יגיע הש"י להם מן העונש שיחרימם אבל ימית מהם רבים וישארו מתי מעט ויגלו מעל אדמתם וזה כלו מצד השגחת הש"י באבות ולזה תמצא שאמ' שאם היה איש זה החוטא ישמידהו הש"י לגמרי ואולם אם היה שבט לא היה בו כן אך יבדילהו הש"י לרעה מכל שבטי ישראל ורבצו בהם כל האלות הנזכרים והנשארים ישליכם אל ארץ אחרת:

התועלת הרביעי הוא לבאר איך שער' התור' בעניין ירבעם ומה שנפלו מהרע עשרת השבטים בסבתו עד שכבר נתקיים בהם מה שנזכר בזה המקום כמו שזכרנו:

התועלת החמישי והוא מהגדולות שבפנות התורה הוא שהשם יתע' לא צוה אותנו רק לעשות את דברי התורה לפי הנגלה מהם וזה צוה שנעשהו לדורותינו כל הימים אמנם הנסתר בדברי התורה והם הכונות שכונה התורה שיישירו אליהם אלו המצות הוא דבר לא תתכן ידיעתו בשלמות כי אם לש"י לבדו וזה ממה שישמור האדם מחטא בקצת המצוה לחשבם שכבר עמדו על התכלית שכונה התורה בזאת המצוה ולזה לא יצטרכו לקיים המצוה ההיא והנה בנה בזה בנין בנין חומה בצורה לשמור התורה שלא יאמרו האומרים כי דבריה הם לפי הנסתר לא לפי הנגלה:

התועלת השישי הוא מה שיעדה התורה ביציאתינו מזה הגלות אשר אנחנו בו במה שאמר והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגומ'. ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יי' אלהיך שמה אם יהיה נדחך בקצה השמים כי זה יורה על קבוץ גלות עשרת השבטים וגלותנו כי זה דבר לא נהיה עדין וזה כי בית שני לא נתקבצו כולם אבל נשארו רובם תחת שאשר המלכיות כמו שנכתב בספר יוסף בן גוריון.

התועלת השביעי הוא מה שהעיר באמרו ומל יי' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך על מה שיתחדש אז השם יתע' מהאותות והמופתים כדי שידעו ישראל ובניהם כי הוא יי' ותתחזק יותר האמונה כלבם. ולזה יהיה הברית ההוא חזק הקיום יותר מהברית אשר

כרת השם ית' את ישראל בהוציאו אותם מארץ מצרים כי אז היו נשקעים ישראל בשקוצי מצרים ולא נתחנכו בתורה עדין וכבר העירו הנביאים על אמתת זה:

התועלת השמיני הוא מה שהעיר על קיום זאת התורה לנצח במה שאמר שבשמרם את כל מצותיו שהוא מצוה אותם היום כתובים בספר התורה הזה יגיע להם זה הטוב שאמר מענין קבוץ גליות ומירושת הארץ והתברכם שם ובזרעם ובקניניהם ולזה למדנו שלא תתחדש אז תורה אחרת:

התועלת התשיעי הוא מה שהודיע שענין התורה אינו נתלה בנביא באמרו לא בשמי' היא ולזה לא נשמע לדברי נביא בבאורי התורה במה שיאמר בהם על דרך נבואה אבל נשמע לבד בדברי התורה בביאורם שקובל איש מפי איש עד משה עם שהו' מתחיל בדברי התורה בעצמם כמו שביאר' אנחנו בזה הספר:

התועלת העשירי הוא להודיע שתכלית הראשון המגיע מההמשך לדברי התורה הוא השגת החיים הנצחיים וימשך מהם שטת השגת הטוב בחיי הגוף כי הם מיישירי' לחיי הנפש וזהו אמרו ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה כי היא חייך ואורך ימיך:

התועלת האחת עשרה הוא להודיע שאף על פי שכבר ימשך מהתועלת בקיום מצות התורה. השגת החיים הנצחיים והשגת הטובות שהם לחיי הגוף הנה ראוי שיבחר האדם בקיום התורה לתכלית חיי הנפש לא לתכלית שיגיעו לו הטובות המדומות שנאמר ובחרת בחיים:

התועלת השתים עשרה הוא להודיע שכבר משה כתב ספר התורה ונתנו לכהנים כדי שלא יפול ספק בספר תורה בשום מלה ממלותיו ולא טעות כי משם ידקדקו אותו ולזה דקדק בספר שיכתוב המלך עבור עצמו שיועתק משם או יוגה משם כי בטעות שיקרה במלה אחת או באות אחת תפסד הרבה מכונות התורה או יפול בו ההשמע לפני' הפוכים:

התועלת השלש עשרה הוא במצות והוא מה שצוה שבשנת השמטה בחג הסוכות בבא כל ישראל לראות את פני יי' יתברך יקהילו העם במקום הבחירת האנשים והנשים והטף ויקרא שם התורה באזניהם המלך או הכהן הגדול או הנשיא שבישראל כי הוא יכבדוהו העם וייראו ממנו ומדבריו עם היותו מוכן ומעותד אל הנבואה יותר מזולתו ככל ההמון והיותו הוא העבוד לפני השם יתעלה והיותו המורה התורה לישראל כמו שנאמ' יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל והנה התועלת בזאת המצוה הוא כדי שישמעו וילמדו ליראה את יי' ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת ויתחנכו בזה גם כן הקטנים כל

אחד לפי ענינו ולפי שראינו שהמלך מצווה בו כל ימי חייו לזה התכלית בעינו הנה ידמה כי כאשר היה שם מלך הוא הקורא ועומד במקום גבוה כדי שישמעוהו העם ואולם היה זה בשנת השמטה כי היא קדש והוא בעצמו מורה על מציאות הש' יתעלה כמו שביארנו ובחג הסוכות ממנה כי בו היתה הישרה נפלאה אל השגת השם יתעלה יותר משאר המועדים עם שאז נאספו רוב הפירות ויהיה אז מפני זה ימי הבעיטה ולזה הוצרכו יותר אל מה שיישירם ליראת השם יתעלה:

התועלת הארבע עשרה הוא מה שהפליג לחזק לב יהושע ולב העם עד שבעבור שיחזק לבו יותר באה הנבואה אז למשה לצוותו ולהבטיחו כי השם יתע' יהיה עמו כמו שביארנו והיה זה גם כן כי אף על פי שהשם יתע' יוכל לעשות על דרך המופת כל אשר חפץ הנה לא ישתדל השם יתעלה על כל פנים בעשיית המופתים אלא במקומות הראויים ולזה יבקש על הרוב הסבות הנאותות במה שיעשהו והוא ידוע' כי מורך הלב הוא מבוא גדול אל הנפילה ביד האויב כאמרו כי נפלה אמתכם עלינו וגם נמוגו כל יושבי הארץ מפנינו ואמר תפול עליהם אימתה ופחד ומפני זה הוא מבואר כי חוזק הלב הוא מבוא גדול לנצוח האויב ולזה הפליג בהזהיר יהושע והעם שיחזק לבם ולא ייראו ולא יחתו ואמר עתה ליהושע מפי הגבורה שהשם יתעלה יהיה עמו לפי מה שהודיעו עתה בפני יהושע שנכנס עמו באהל מועד וראה הראות השכינה בעמוד ענן כדי שיבטח יותר בשם יתעלה ויתחזק לבו:

התועלת החמש עשרה הוא להודיע מין אחר מהעונש זולת המינים הקודמים והוא שיסלק השם יתעלה השגחתו מהמורדים בו ועזבוהו והפרו את בריתו ויהיו נעזבים למקרי הזן כאמרו והסתרתי פני מהם והיה לאכול והנה לנענש בזה האופן יקרו קצת הצלחות מפני ההשגחה הכוללת אך לעת תמוט רגלם יפלו נפילה עצומה ולזה תמצא למלכי ישראל קצת הצלחות עם עשותם הרע בעיני יי' אך לעת תמוט רגלם נשארו מתי מספר ולא היה נשאר מהם דבר לולי השגחת השם יתעלה על האבות:

התועלת השש עשרה הוא במצוות והוא מה שצוה השם יתע' לישראל שיכתבו להם את השירה והנה בכלל בזה כתיבת כל התורה והשירה עמה כמו שביארנו ולפי שצוה ללמוד השיר' לכל ישר' שתהיה שגורה בפיהם למדנו שצריך שילמדוה והדברים ק"ו כמו שזכרנו והנה התועלת המגיע מזאת המצוה הוא כדי שיהנה כל אחד מישראל בתורה כאשר יצא לו כי יובן זה לו יותר מפני היות לו התורה בביתו ויהיה זה סבה אל התפשט ידיעת התורה באומה ושלא תעדר התורה מהם בעת מהעתים:

התועלת השבע עשרה הוא להודיע כי לא יקרה בעת מהעיתים שתשכח התורה מישראל שנ' כי לא תשכח מפי זרעו וזה יורה עוד על נצחיות התורה:
התועלת השמנה עשרה הוא להודיע איך הפליגה התורה להזהיר ישראל מעבוד ע"ז עד שכבר נכפלה ההזהרה והזירוז בה פעמים רבות כדי לשמור ישראל ממה שנפלו בו מהרע כפי היכולת כי כבר משוער אל השם ית' מצד רוע תכונת ישראל שהם מוכנים ליפול בזה הרע ולזה השתדל להצילם מזה לפי מה שאפשר:

פרק לב

פסוק א

פרשת האזינו

האזינו השמים ואדברה וגו' עד סוף הפרשה

ביאור דברי הפרשה:

אמר האזינו השמים מה שאדבר ותשמע הארץ מה שאומר והנה דבר לאלו להיותם קיימים כמו שאמר ואעידה בם את השמים ואת הארץ הנה לקחי והוא ספור דברי המצוה התוריות יערוף כמטר שהוא יורד טפין טפין רחוקי' זה מזה וכבר יקחו המצוה ממה שכללו מההישרה לתקון הגוף ולתקון הנפש מדרגות רחוקות קצם מקצת אך יקחו קחצת ויניחו קצת. והמשל כי התורה צותה שיאהב האדם לרעהו כמוהו ושלא ישנא את אחיו בלבבו ומה שידמה לזה ממה שנפלה הצואה בו כי התורה נשתקה מהרבה מהתכונות המדותיות אשר יצטרכו למי שירצה להיות שלם במדות וכן הענין במה שהישירה אליו מהדעות במצו' כאלו תאמר שכבר הישירה מזה אל שהש"י הוא אחד והוא משגיח באישי המין האנושי ובכאן עניני' רבים שתקח מהם להיות בלתי ראוי בהם הצווי והאזהרה כמו שביארנו בפתיחת זה הספר ואולם אמרתי והם ספורי התורה תזל כטל אמרתי וזה שהו אינו יורד טפין אך הוא לחות מהפשט בכללות האויר ולזה יחס ירידתו להזלה והוא כמו שהטל הוא מתדבק קצתו בקצתו ואינו מניח באמצעו דבר כן אמרתי תקח מההיישרה במדות ובדעות כל המדרגו' היה שיתכן בהם צווי ואזהרה או שלא יתכן בהם זה וכבר התבאר זה מדברינו בזה הספר ביאור שלם והנה השלים החכמה במשל הזה ואמ' הנה לא תחשוב שלקחי יערוף כמטר אך לא יהיה בו תועלת אבל באמת הנה תועלתו לתת הגדול והחיות למי שיתנהג בו כמו העניין בשערים והם מפי המטר שיפלו עלי עשב כי הם יגדלו אותו וישמרוהו שלא ייבש וימות וכן אמרתי שתזל כטל הנה התועלת בה כתועלת הרביבי' שיפלו עלי דשא שיגדלו אותו ויצמיח אותו והנה הרביבים הם רסיסי לילה והנה התועלת הטל בצמחים מבואר תכלית הביאור

והנה היה זה התועלת הנפלא מגיע מלקחי ומאמרי לפי שני קורא שם יי' כי הם יישירו הישרה נפלאה להשיג הש"י כמו שביארנו במה שקדם ולפי שזכר השם ית' אמר לשמים ולארץ תנו גודל לאלהינו אתם אשר ברא אתכם הש' ית' בזה האופן הנפלא אשר אתם בו והנה כולל בהם בריאות השמים והארץ הנה בורא העולם וחלקיו תמיד ימצא פעלו שלם כי כל דרכיו ומנהגיו בפעולותיו הם מסודרים לפי מה שיגזור המשפט והחכמה הוא אל אמת ולא יסודר ממנו עול ואע"פ שאנחנו רואים שהאדם יחטא מצד הכוחו' ששם לו הש"י ביצירתו הנה אין המכוון מאותם הכחו' שיובילו האדם לחטא אבל הם מכוונים בכללם להגיע האדם אל השלמות והמשל כי החושי' הושמו באדם לשמור מציאותו הזמן האפשרי והם עם זה כלי' להגיע האדם אל שלמות האנושי וכן העניין בשאר הכחות הנפשיות כמו שהתבאר בקומותיו ואם הם עם זה סבה במקר' אל החטא הנה אין זה כי אם מרוע בחירת האדם כי האד מושל בבחירתו להטותה אל אשר יחפוץ וכן הענין בכוחו' השופעו' מהכוכבים כי הש"י שמם כלי' להשגיח באדם ולשמרו הזמן האפשרי לו ואם הם עם זה כלים במקרה להפסדתו הנה הש"י שם הבחיר' לאדם להשתדל להשלי' לו מה שחסר מצד ההשגח' הכוללת וזה כי מצד הבחירה יתכן לו שימלט מהרעו' ההם כמו שביארנו בד' מספר מלחמות יי' והנה הש"י הוא צדיק וישר לא יענוש הנענשים כי אם בצדק וביושר ואמר זה לפי שכבר יחשב שיהיה הש"י סבה אל מה שיחטא האדם בו משני צדדים האחד מצד הטבע ששם באדם אשר הוא נפתה הרבה אל החטאים והשני מצד השפע אשר יושפע מהגרמים השמימיים שיביא לפי מה שאחשוב לתשוקות מה יביאו קצתם האדם אל שיחטא. וכבר התבאר שאין העניין כן במה שאמר שהוא אל אמונה ואין עול ר"ל שאין העול מסודר ממנו בצד מהצדדים כמו שקדם ובהיות העניין כן הוא מבואר כי הדור שהוא עקש ופתלתול לנטות מהדרכים הישרים אל הפעולות המגונות והחטאים הגדולים הוא בעצמו. שחת לו, ר"ל כי מבחירתו בא ההשחת לו וזה כי מומם ופעולותיה' המגוני' אינם בני הש' ית' ר"ל שלא חדשם ה' ולא גזר על חדושם אך מידם היתה זאת הרעה להם והנה אמ' זה לבאר שאין התנצלות לישראל על חטא שלהם כשיאמרו כי מיי' יצא הדבר הזה כי מבחירתם היה להשמר מהחטא כמו שקדם ואח' שביאר שבחירתם תסבב החטאי' לא ה' ית' בא לגנותם על עניין מה שהו' רואה שהם יטו אחרי משה לעבוד עבודה זרה ואמר מגנה אותם על זה אתם עם נבל ולא חכם שהשתמשתם בכחות שברא השם ית' בכם שיובילו במקרה לחטא בעשיית הנבלות הגדולות עד שפתותו מצדם לעבוד ע"ז ולא השתמשתם אל מה שיובילו אליו בעצם והוא השגת החכמה והשלימות האנושי אשר ירחיקו בלא ספק מעבוד ע"ז האם זה הגמול

ראוי שתגמלו ולשם ית'. הלא הוא אביך קנך שהוציא אותך מבית עבדים וקנה בזה אתכם לו מצד עוצם הנפלאות שראיתם אז שהביא אתכם אליו כמו שקדם ואיך ראוי שתעזבוהו עם מה שהפליג להטיב לכם ועוד שהוא עשה אותך ויכוננך להביאך לגבול השלמות במה שהרא' לך מהכבוד ומעוצם נפלאותיו בזאת התורה האלהית במה שנתן לך זכור שלא תמרוד בשם ית' הימים הקדומים. בינו שנות דור ודור. מהדורות הקודמים שאל דבר זה אל מנהיגך והוא הנביא ויגד לך האמת. או שאל לך חכמיך ויאמרו לך האמת לפי מה שנודע אליהם מצד הנבי' הנה כשתחקור על זה בזה האופן מהדורות הקודמי' תמצא כי כאשר הנחיל השם ית' גוי' את הארץ בכללה בעת שהפריד בני אדם על דבר בנייתם המגדל אז השתדל השם יתעלה להקים גבולות עמים בהם על מספר בני ישראל אשר נחלו הארץ ההיא ר"ל ארץ שבעה עממין והנה אמ' למספר בני ישראל כי כבר היתה הארי נחלקת למספר בני ישראל אשר נמנו בערבות מואב כמו שקדם ולזה תמצא שייעד השם ית' לאברהם שיתן הארץ ההיא לזרעו ואחר זה ביאר לו שזה הזרע יצא מיצחק לבדו ואחר זה ביאר של זרע יעקב לבד יהיה זה כאלו השם יתעלה כוון בהתחלה להמציא זה הזרע אשר תהיה לו זאת הארץ הנבחרת לפי שחלק השם יתע' לכל האומות שהמציא הוא עמו ישראל ויעקב הוא החלק שהוא לנחלה אל השם יתעלה וכאלו השם יתעלה כיון ממש שיהיה זה החלק מהארץ לזה השבט וזה לזה השבט ובזה הקים גבולות שלהם למספר בני ישראל שהיו י"ב וכבר נתבאר זה ממה שנתנבא יעקב מירושת הארץ לקצת השבטים והנה מצא ישראל את השם יתעלה במדבר שהראה לו שם השם יתעלה אותותיו ומופתיו והיה רוצה להביאו תכף אל הארץ הטובה ואולם בעבור תוהו צעקתם ואנחתם במדבר על דבר המרגלים שהמסו את לבם שהיתה מזולת סבה ראויה שתביאם אל זה אחרם השם יתעלה במדבר ורצה שיסבבו את הר שעיר כל זמן הארוך אשר סבבו אותו וזה גם כן עשה הש' יתעלה להועיל לישראל להשכילם כדי שיכירו וידעו עוצם נפלאות הש' יתעלה שהחיה אותם שם מ' שנה בזולת להם ויין ומבלי בליית מלבושיהם ונעליהם כמו שקדם זה כדי שיהיו יותר ראוי' לירושת הארץ ושם במדבר נצר אותו השם יתעלה בהשגחתו הפרטית כמו שנצר אישון עינו בהשגחתו הכוללת במה שהמציא עליו מהלחויות והכתנות והעפעפים הנה כמו הנשר שמשגיח השגחה עצומה בגדול קנו ושמירתם והוא לבדו מגיעם כאשר ירצה ומביא להם הטרף וזה כי הוא יעיר קנו בבואו עם הטרף להאכילם ואחר זה ינוח על על גוזליו לחממם ולשמרם תחת כנפיו וכאשר ירצה להניעם למקום אחר הנה יפרוש כנפיו ויחק הקן על כנפיו לנשאו על אברתו לא על הנוצה הנמשכת ממנו פן יפול בהכפף הנוצה הנה כמו

זה נחה אותם במדבר הש' יתעלה לבדו לתת להם לחם לאכול ובגד ללבוש ושכינתו נחה עליהם בנוחם ובנסעם הניעם השם יתע' והנחה אותם בעמוד אש וענן ואחר זה הרכיבים השם יתעלה על במותי ארץ לתת להם ארץ הגוי' האלה עם תכלית חוזק הרי הארץ ההיא וגובהם וחוזק הערים הנצחרות אשר שם ושם אכל ישראל תנובות שדי עם היותם באותם ההרים שאינם ראויי' על הרוב לנתינת פירות וזה רמז אל השלל הרב אשר מצאו שם והנה הניק אותם דבש מהמקום שהיה בלתי ראוי שיצא ממנו והוא הסלע וחשקה אותם שמן מהמקום שהיה בלתי ראוי שיצא ממנו והוא צור החלמיש ואמנם אמר זה לפי שכבר נתן להם מצד ההשגחה הכוללת והנה האכילם שם כל מיני מעדנים ונתן להם שלל רב מהגוים בכללם מן היותר חזקים עד היותר חלושים והמציא להם פירות הצמחים בתכלית החשיבות והגודל עד שעל צד הגוזמא וההפלגה המשיל גודל גרגיר החטה לגודל הכליות וספר שמן גרגיר הענבים ישתה האדם יין והנה אחר זה זכר הטוב המופלג שהטיב השם יתעלה לישראל הנה כאשר זמן בעט בה' יתעלה המשפיע לו אלו הטובות וזה דבר בתכלית הגנות כי הדבר בעינו אשר הטיב לו בו תעו ומרו בשם יתעלה הנה מפני הפלגת שמנם כאלו נסו לבם ונטשו מפני זה השם יתעלה אשר עשה אותם והביאם אל זה הטוב הנפלא שהביאם בו מצד נתינתו התורה להם ומצד תתו זאת הארץ הנבחרת להם ושמו הש' יתעלה שהוא צור ישועתם לואה מהשפעת הטובות והודעת העתידות ולזה פנו לאלהים אחרי' לחשבם שיהיה יותר טוב להם בעבדם אותם ולזה תמצא ששלח מלך ישראל לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון היהיה מן החולי ההוא הנה הכעיסו השם יתעלה באלהים זרים ובדברים מתועבים ונמאסים לרוב גנותם בעצמם הכעיסו השם יתעלה ולא הספיק זה עד שזבחו זבחים על צד העבודה לדבר שאין לו מציאות כלל ואינו אלוה לאומה מן האומות והוא השדים רוצה לומר הדמיונים והם אלהים שעובדיהם לא ידעום כי אינם דבר שיהיה לו מציאות הנה הם חדשים מקרוב להמציאם לפי מה שבדו מלבם והנה אבותיהם לא דמו אותם דמיונים הנפסדים או לא פחדו מהם לתת להם שום אלהות ואף על פי שאבותיהם הראשונים היו עובדים עבודה זרה הנה לא היה בהם מי שטעה בכמו זה הטעות הנה שכחת הבורא שילדך ושם אותך לו לגוי במה שנתן לך מתורתו השלמה ושכחת האל שיצרך בהתלה לעבוד לו והישירך לקבל השלמות במה שחדש מאותות ומופתים הנפלאים במצרים להודיעך כי הוא ה' והנה ראה השם יתעלה זה הרוע והגנות ומאס מרוב כעסו בניו ובנותיו כי גם הנשים היו ידיהם במעל ההוא כמו שאמר מקטרים למלאכת השמים והסך להנסכים הבלעדי אנשינו עשיו לה כונים להעציבה והסך לה נסכים ואמר השם יתעלה שיסתיר פניו מהם

רוצה לומר שיסלק השגחתו מהם לפי שהוא רואה מה אחריתם כי לא יקבלו תוכחת ולזה לא יועיל להם אם יוכיחם על עונם וייסרם וזהו היותר קשה שבמיני העונש כמו שזכר במה שקדם והנה התבאר הש' ית' שלא יקבלו תוכחת לפי שהוא דור תהפוכות שאינו פונה רק לשקר ומה שהוא הפך הראוי עד שלא ימצא בם דבר אמת הם הכעיסו אותי בעבדם אחד שאינו אל מצד מהצדדי' וכעסו אותי באלו החבלים מתועבות הגוים אשר הלכו אחריהם ואני אשלם להם מדה כנגד מדה והו' שכבר אכעיסם ואביא רעות גדולות עליה' ע"י אומה פחותה שאינו ראוי להיו' עם לגנו' פעולותיה' עד שאינו ראוי שישלם בהם הקבוץ המדיני והוא מפני זה גוי בכל כי מרוב חמתי נתלהבה אש ואכלה והשחיתה ישר' עד שהובילה אותם אל חמות לא תרפה מהם והשחיתה הארץ אשר הם יושבים בה בדרך שלא נתנה פרי ולהטה ושרפה מוסדות הערי' הבצורות והחזקות שהיו נבנות בהרי' הנה מרוב כעסי עליה' אביא עליהם מיני רעות כלם וחצי הצרו' אכלה בם שלא ישאר מין אחד שלא אביאנו אליהם כדי שיכירו שזה בא להם מאתי על צד העונש להשיב להם גמול ברוע מעלליהם והנה אלו הם מיני הרעות והחצים שאביא עליהם מיני הרעב ומיני הקדחו' והדבר וחיה וארסי זוחלי העפר והחרב מבית ומחוץ להמית בחור ובתולה ויונק עם איש שיבה מזולת המלה על הבתולה ויונק ואיש השיבה והנה מיני הרעב יגיע מהם היזק שכבר ימס בהם הבשר לחסרון הבשר והם המסו' הרעות והבשרי' דמוקדחי' מאי זה שיהיה ממיני הקדחת ובפרט השורפים והחדים מהם יגיע מהם היזק כי גם בהם ימס הבשר ויובילו אל המות גם כן והדבר שיתחדש בסבת עפושי האויר ההוים מאידים עולים מן הארץ והחיות המזיקות בשניהם בזולת אדם והשרצים הארסיים הנושכים כי אלו יובילו הרבה אל המות והחרב מחוץ ומבית והוא היותר ממית והיותר קשה והנה אלו הרעות אע"פ שכלם יובילו אל המות הנה העניין בא בהם בזה המאמר בהדרגה וזה שמיני הרעב לא ימיתו כי אם באורך זמן ואפשר בקצתם שלא ימיתו אבל יגיע מהם הרזון ואולם הקדחות החדות ימיתו הממיתות מהם בקלות ובמהירות ואפשר בקצתם שיחדשו הרזון לבד ואמנם הדבר ימית תכף כל האנשים הראוים להתפעל מהעפוש ההוא הדברי והנה אלו הם סוגי הרעות אשר אין התחלתם מזיק. אבל הם מפאת השנוי' במזג פרקי השנה וזכר אחר זה סוגי הרעו' אשר התחלתם הב"ח שהוא מתנועע ללכת ולהזיק מזולת שיהיה התחלתם שינוי המזג והתחיל מהיזק שן החיות שאינם בעלות ארס כי אינו ממית באופן ההמתה שתמשך לנשיכת הנחשי' בעלי ארס ואחר זה זכר היזק המגיע מהבעל שכל כי הוא יותר נפלא להתנועע המזיק אל הנזק בחכמה ובתחבולות ולזה הוא ראוי שימשך הרע מזה נזכר תחלה ההיזק הבא

מחוץ לאשר ימצאו שם כי ההיזק ההוא יותר מעטי ועוד זכר ההיזק הבא מהם לאשר בתוך העיר והוא אמות מות אם מפני הרעב שיתחדש בעיר מפני עמדם במצור והשחתת האויב כל יבול הארץ אם מפני יראתם מהאויבי' שיכנסו בעיר להרגם וכאשר תחקור באלו הרעות שזכר נכללו כל מיני הרעות באופן מה ולזה אמר שיכלה מיני הרעות אליהם אמר השם יתעלה אמרתי בלבי לא אביא על ישר' אלו הרעות באופן הנזכר אך אפאה ישראל בכל פאה מרוב הפזור בדרך שיקל לאויבים המשתדלים להרע להם באופן הנזכר להשבית מאנוש זכרם במקום מקום שיקומו עליהם וכבר עשיתי זה לולא יראתי מכעס אויב שישחיתם עד לכלה מה שאינו מכוון מפני בריתי עם האבו' שמא ינכרו צרימו שזה הרע בא לישראל מאתי על אשר לא שמעו בקולי ויהיה זה סבה שישחיתם לגמרי לחשבם כי האמונה שנתיחדו בה ישראל היא נפסדת אך כאשר יראו שהשם יתעלה יביא עליהם תחלה אלו הרעות קודם שישתדלו האויבים להרע להם ויתפרסם להם התוכחות שיוכיחם השם יתעלה על ידי נביאיו והודיעו להם תחלה זה הרע שיפלו בו אם לא ישובו אל השם אז יתפרסם לאויב כי מאת השם היה הדבר באמרו ואמרו כל הגוים על מה עשה השם ככה לארץ הזאת ומה חרי האף הגדול הזה ואמרו על אשר עזבו את ברית השם אלהי אבותם ולזה תמצא שאמר בספר ירמיהו על נפילת ירושלים ביד מלך בבל ויקח שר הטבחים לירמיהו ויאמר ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש יי' כאשר דבר כי חטאתם ליי' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה הנה זה היה סבה אל שחמל מלך בבל על הנשאר מהם ולא המיתם כלם לפחדתו מה' ית' פן יקח נקמת עמו ולזה הפקיד עליהם גדליה בן אחיקם לתת שארית ליהודה ממנו כמו שנזכר שם פן יאמרו האויבים לא ה' פעל כל זאת אך ידינו דמה עליהם ועל אלהיהם ולזה לא יוכל לשמור את עצמו מידינו וימשך מזה החלול לשם יתע' עם שזה יהיה סבה שיכלו האויבים ישראל בנפלם בידיהם והנה הייתי מסכים להביא מהרע לישראל בהתחלה בזולת שאכלה עליהם תחלה כל מיני הרעות הנזכרות לפי שאני רואה שעם ישראל הוא באופן מהרועי שלא יקבלו מוסר כי כל עצה היא נאבדת מהם ואין בהם תבונה לחקור בסבות הדברים לפי הראוי ולזה לא יתנו אל לבם בבא הרעות שהם באו עליהם על צד העונש על אשר חטאו להשם ויהיה מפני זה השתדלותי להרע להם בזה האופן לבטלה כאמרו על מה תוכו עוד תוסיפו סרה ואמר לשוא הכתי את בניכם מוסר לא לקחו. לו חכמו ישראל ישכילו עניין זאת ההצלחה אשר אני מביא עליהם עתה בשמרם תורתי מעניין ירושת הארץ ויהיה זה סבה שיבינו לאחריתם מה יהיה אם יסורו מדרכי וזה שהם רואים שאחד מישראל ירדוף אלף מהאויבים ושנים ינוסו רבבה וחיה' להם לחשוב שאין

זה מעוצם ידם כי לא יתכן שימשך ממנו אבל הסבה בזה כי צור ישראל מכר אלו הגוים ביד ישראל והסגיר אותם בידם ומזה היה ראוי שישפטו שכמו שעשה זה ה' ית' כנגד הגוי' חתם יוכל לעשות זה כנגד ישראל כמו שיעד להם שיקרה להם אם יסורו מאחריו. כי צורנו. והוא כאשר נתיחדנו אנחנו באמונתנו אשר הוא יוצר הכל הנה אין כמוהו האלוה אשר יחשבוהו צור האומות ההם ואויבינו בעצמם שופטים כן נבוכדנצר לית אלהא דיכיל לחצלא כדנא. ואמרו הפלשתים אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וגו'. והנה שפטו זה גם כן בבא ארון ה' בשדה פלשתים כמו שנזכר בספ' שופטי' וזה כי נמוסי הגוי' ההם אשר התנהגו בהם ואמונותיהם הם יותר רעים מנימוסי סדום ועמורה וכדעותיהם אשר נתפרסם בתורה עונש שנפלו בו מפני רוע מנהגיהם. והפרי שיגיע מענין מנהגיהם הוא בתכלית המרירו' והרוע וההפסד ואפשר שישוב אמרו כי גוי אובד עיצות המה שב אל האויב ר"ל שהאויב לא תתישב עצה בלבו לעמוד על האמת מאי זה סבה נמשך זה הרע לישראל כי לו חכמו האויבים היו משכילים כי זה הענין הוא מהש"י שמכר ישראל בידם וה' הסגירם כי מזול' זה לא יתכן שיהיה מצד עוצם יד האויב ולא יתכן ג"כ שיהיה זה מצד יתרון כח אלהיהם על אלהי ישר' כי הם בעצמם שופטי' שיש הבדל נפלא בין אלהי ישראל ואלהיהם ולזה היה ראוי שיבינו לאחריתם מה יהיה אם יכעס ה' ית' עליהם בהשחיתם ישראל ויראו מפני זה מהשחתתם בנפלם בידם אלא שזה הגוי אובד עצות הם ואין בהם תבונה שיעמדו בו על אמתת זה הענין ולזה הוצרכתי להביא לישראל אלו הרעות תחלה קודם נפלם ביד אויב ואע"פ שאינם מקבלים מוסר כדי שיתפרסם לאויבי' כי מהש"י נהיה הדבר על מה שחטאו לו ישר' ויהיה זה סבה שייראו מלכלות' פן יקח השם ית' נקמת עמו מהם והביאור הראשון נראה לנו יותר ואולם הנמשך לזה באמרו כי לא כצורנו וגו' כי מגפן סדו' וגו' הוא אחד לשני הפירושים הלא זה הרוע והגנות אשר במנהגי האומות ההם הוא גנוז עמדי וחתום באוצרותי לשמרו להם אל העת הראוי לי להנקם מהרעים האלה על רוע מנהגיהם והוא הרע אשר יתכן שיקרה מצד ההשגח' הכוללת וזה הרע הוא כלי מאתי לשלם להם גמולם הראוי על זה לעת הנכון שתמוט בו רגלם באמרו וגם רשע ליום רעה וזה יהיה כאשר יקרב יום אידם כי הנקם אשר לו יחיש העתידו' למו מהרעו' להביאם קודם עתם ואמנ' יהיה אז להשגחתו על ישראל באמרו אני ה' בעתה אחישנה ר"ל שאני אחיש הרעה על האויבים אצל עתה כאשר יתקרב העת ההיא הנה כאשר ידין ה' עמו לשפטם על רוע מעלליהם אז יתנחם על עבדיו וישיב ידו מהשחיתם בעבור בריתו את האבות וזה אמנם יהיה כאשר יראה באשר אזלת יד ישראל באופן שלא נשאר להם כח ולא נשארו להם קניינים לא בבית ולא בשדה

אז יסבב השם יתעלה שיכירו כי העבודה זרה אשר נטו אליה אבותיהם לא תציל אותם בעת רעתם ולזה יאמר להם השם יתעלה אז על יד עבדיו הנביאי' איה האלהות שהלכו אחריהם אבותיהם ואיה העבודה זרה שחסו בה אשר היו אוכלים ישראל מתקרובת הע"ז והיו שותים מהיין שינסכו לשמה יקומו עתה ויעזרוכם האלהות ההם או יהיה לכם למחסה ולמסתור הצור אשר חסיתם בו והיא העבודה זרה שהיא צור לפי מחשבתם וכבר מצאנו שאמר להם השם יתע' זה פעמים רבים בימי השופטים והנביאים. ראו עתה כי אני אני הוא תמיד באופן אחד בלא שנוי ולזה הקמותי את דברי כאשר גזרתי אם תעברו מצותי ותעבדו ע"ז ואין עמדי אל אחר שיעשה האחד רעות והאחד טובות כי אני אמית ואעניש ואני אחייה הנכונים למות בהיותיכם בתכלית השפלות ולזה אתם מוכנים מאד אל הכליון אשמרכם מן המות אשגיח בכם להצילכם ממנו וזהו מה שאמר ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא נעלתים לכלותם מחצתי אתכם בזה הרע הנפלא שהבאתי עליכם וידי תרפינה להשיבכם כקדם בארציכם ולזה הוא מבואר שאין מידי מציל כי אם היה שם אלוה אחר בדרך שיהיה האחד עושה הרעות והאחד עושה הטובות יכול להציל מהרע אשר יביא עושה הרעות ואולם כשנתבאר שאין שם כי אם אלוה אחד וממנו מסודר הטוב והרע נתבאר שאין מידו מציל לעשו' כל אשר יחפוץ כי אני נשבע שאם יגיע העת הראוי שאשנן בו להט חרבי בדרך שיכרות בקלו' והוא כאשר יהיה שלם עון הגוים ההם ואז ראוי שתאחז החרב במשפט לשפוט הגוים ההם על רוע מעלליהם הנה אז אשוב נקם לצדי ולמשנאי אשלם גמול כמעשה ידיהם ואז אקח נקמתי מהם גם כן על מה שהרעו לישראל ולזה ארוה אז חצי מדם האויב וחרבי תאכל בשר מפני דם החלל שהרגו מישראל ומחמס השניה ששבו מהם ומפני ראש הפרעות שפרע האויב לישראל במה שהשבית אותו מעשות המצוה כמו שמצאנו במלכות יון כשיהיה זה שיקום השם יתעלה דם עבדיו שכחו הגוים עמו ישראל כי הוא ישיב נקם לאויבי ישראל על אשר הרעו להם ויטהר טומאת אדמתו וטומאת עמו וזה יהיה בעת קבוץ גליות שיטהרו הארץ ביום בא גוג על אדמת ישראל כמו שזכר זכריה. והנה זכר שכבר בא משה ודבר את כל השירה הזאת באזני העם הוא והושע בן נון והנה היה הושע בן נון לא אז לפה ולמתורגמן כדי להשמיע זה לכל ישראל אמנם רצה השם יתעלה שישתתף יהושע בא פן מה למשה להודעת דברי השירה לישראל כדי שיתישרו יותר ישראל להאמין בדברי יהושע אחרי מות משה והנה קראו אז הושע שלא יחשוב אשר שהוא נשתתף בזאת הנבואה למשה מפני אמרו בפר' שעברה על דברי זאת השירה קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד וגו' ולזה קראו הושע להודיע שלא היתה

מדרגתו בזה כי אם כמו מדרגתו קודם של שי' ושמנה שנה שהיה שמו הושע כששלחו משה עם המרגלים או הישירה התורה בזה שכבר נתישר יהושע לזאת המדרגה מהעת הראשון שהיה שמו הושע כי הוא היה משרת משה כדי שילמד ממנו תמיד וישלים עצמו במה שלמד ממנו מסודות התורה והחכמה כי לא נתחדש בו עתה היותו נביא אם לא מפני שנתישר לזה קודם כי לא ינבא הש' יתעלה מי שהוא בלתי ראוי לנבואה וכאשר הישירה התורה בזה אל הסבה אשר בעבורה הסכים השם ית' שיזכה יהושע להנחיל את הארץ לישראל והוא מפני מה שנשתנה שמו עליו מהושע ליהושע והוא שלוח המרגלים לתור את ארץ כנען כי אז קרא משה שם להושע בן נון יהושע. ומשם זכה יהושע להנחיל לישראל את הארץ כמו שזכה כלב לרשת את הארץ אשר בא בה וכבר נתבאר זה בראש הספר והנה כאשר כלה משה לדבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל והם דברי התורה בכללם אז אמר להם שיו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום את השמים ואת הארץ ממה שיקרה לכם מן הרע אם לא תשמרו את כל דברי התורה אתם וזרעכם אחרים ולזה צריך לכם שתצוו את בניכם לשמור לעשות את כל דבר התורה הזאת כדי שיגיעו לכם הברכות הנזכרות ותהיו נשמרים מהקללות וזה כי אלו המצות אשר הש"י מצוה אתכם לשמרם אינו דבר רק אלא יכוון בו תועלת אבל יגיע מהם הנבחר שבתועלות וזה כי הוא בעצמו חייכם הנצחיי' ובו גם כן מהתועל' עוד בדברים הגופים עד שבדבר הזה תאריכו ימי' על האדמה אשר אתם עוברים את הירדן שמה לרשתה שעם היות מושל בדברים בגופיים הנה בו הישרה עצומה בהצלחת נפשית בעצם היום ר"ל בעצם היום שאמר משה לישראל בן מאה ועשרים שנה אנכי היום בו אמ' כל הדברים האלה שקדם זכרם ובו אמר לו הש"י שיעלה על הר העברי' הר נבו ושם יאסף אל עמיו על דבר אשר לא קדש אותו במי מריבה כמו שנאסף אהרן אל עמיו מפני הסבה הזאת ואמר לו שמשם יראה ארץ כנען אשר ה' ית' נותן לבני ישראל אך שם לא יבא והנה רצה משה לראותם לעמוד על הסבה אשר בעבורה נבחרה הארץ הזאת על שאר הארצות הנה זה ביאור מה שצריך לבארו בזאת הפרשה:

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם י"ד:

התועלת הראשון הוא להודיע פרי התורה ויחס התועלת המגיע מהספורים האלה התוריים אל התועלת המגיע ממצו' התורה ואולם פרי התורה בכללה עם ספוריה ביאר שהוא לתת החיים והגדול למתנהגים בה כמו הענין בשעירים שירדו עלי דשא וכרביבים עלי עשב שיגדלו אותו ויצמחוהו ויתנו לו החיים אשר חי בהם ולזה גם כן אמר כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים יבאר שאין

בתורה דבר ללא תועלת כי תתן לאדם החיים הנצחיים ובה ימשכו מהטובות הגופיות היותר מועיל שבהם להישיר אל הגעת השלמות האנושי עד תכליתו ואולם יחס תועלת המצות התוריות אל תועלת ספורי התורה הוא כיחס עריפת המטר יהיה הטיפות בו רחוקות זו מזו וכן התועלת במצות התוריות לא יקח כי אם מדרגות רחוקות ויעזוב הרבה מהמדרגות האמצעיות לפי שלא יתכן בהם מצוה ואזהרה ואולם הזלת הטל הוא מתדבקת קצתה בקצת' בכללו' האויר וכן מה שיישירו הספורי' במדו' ובדעות יקח כל המדרגות בכללם וכבר התבאר זה מדברנו במה שקדם:

התועלת השני הוא להודיע שהמכון בדברי התורה בכללם הוא להשיג ה' ית' לפי מה שאפשר עד שיקראוהו בשם רוצה לומר שיגיע בו קצת ציור בשם יתעלה ומזה הצד יגיע התועלת בתורה כמו שאמ' כי שם ה' אקרא ריצה לומר כל זה הטוב ימשך מהתורה לפי ששם ה' נקרא בה:

התועלת הרביעי הוא להודיע שהרע והחטא אינם עלולים מה' יתע' בעצמות וראשונה אבל הרע והחטא הם דברים מתחדשים מצרנו ואחר זה נתאונן עליה ונחשוב שה' יתע' הוא סבת נפילתם כאמרו מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו ולזה אמר בזה המקום שה' ית' אל אמונה ואין עול כי הוא לא יגזור ברע ובחטא אבל אנחנו סבת חדושם ולזה אמר גם כן שחת לו לא בניו מומם כמו שביארנו בביאורנו לדברי זאת הפרשה:

התועלת החמישי הוא להודיע מה שהפליג הש' יתע' להשגיח בישראל ולהטיב להם עד שמעת דור הפלגה בהחלק הארץ השתדל השם יתעלה להיות זאת הארץ הנבחרת לישראל ולזה גם כן סבב כאב הנבחר שילך שם והודיעו כי לזרעו יתן את כל הארצות ההם כדי שיהיה הזרע יותר מוכן לירושת הארץ לפי שהש' יתע' בחר לו לעם זה הודע הנבחר מבין שאר האומו' ולזה קדש אותו מלידה ומבטן ומהריון ולזאת הסבה הרבה ג"כ אותות ונפלאו' במדבר כדי שיתקרבו לעבודתו ושם נתן להם תורתו התמימה בזה האופן הנפלא להשלימה לפי מה שאפשר ולפי שנבתאר לשם יתעלה מהתרעומת שנתרעמו על דבר המרגלים במדבר שלא היו ראויים עדיין לירושת הארץ איחר' במדבר עד מ' שנה ולהראותם עוד מעוצם נפלאותיו ולהבינם כי הוא ה' ולזאת הסבה רצה שיהיה חנותם ונסעם שם ע"פ ה' להעיר אותם כי הוא לבדו נחה אותם ונהלם בזאת ההנהגה הנפלא' עד שבזולת לח' ושמלה החי' אותם שם כל זה הזמן הארו':

התועלת הששי הוא להודיע שמה שהיה ראוי לישראל להכניעם לעבודת השם יתעלה והוא רבוי הטובה שהשפיע להם במה שהורישם נחלת צבי צבאות גוים ורוב העושר שהגיע להם משלל הגוים ומרבוי תבואות הארץ הוא בעינו שמחו כלי למרוד בו ולעבוד

ע"ז כאמרו כרוב לפריו הרבה למזבחות כטוב לארצו הטיבו מצבות ולזה זכר בזה המקום כי כאשר שמן ישראל בעט ונטש אלוה עשהו ושם לואה צור ישועתו מלעשות מה שיחפוץ ולא הספיקו להם תועבות גוים אבל עבדו לדמיונים חדשים באו מקרוב לא ידעום אחד מהקודמים.

התועלת השביעי הוא להודיע שאע"פ שהיה ידוע אצל השם יתעלה מרוע תכונת ישראל שלא יקבלו מוסר והנה עם כל זה לא רצה להשליכם מעל פניו תכף להגלות אותם ולהפיץ אותם בארצות כי אולי יתחדש מזה הפסד נפלא לישראל כי זה יביא החושב לחשוב כי ידו הושיעה לו ולא נהיה זאת מאת ה' או אולי יחשוב שאלהיו עשו לו את החיל הזה ומזה יתחדש שיתגבר האויב בכל עוז להשחית ישראל אך בראותו לו מיני הרע שהביא עליהם השם יתעלה תחלה יתיישר לבחון כי מהשם היתה זאת ויירא פן יקרה לו גם כן כעס השם יתעלה אם ישחית בניו וזה מורה על עוצם השגחתו הנמשכת לישראל מצד בריתו עם האבות כי גם בחרות אפם בהם יתחכם שלא ישיגם הכליון למען לא תופר בריתו עם האבו' ולא רצה להביא לישראל מן הרעו' מה שיבחן בו באופן שלם שאינו דבר מגיע במקרה וזהו אמרו אספה עלימו רעות וגו' כמו שביארנו בבאורנו לזא' הפרשה:

התועלת השמיני הוא להודיע מום ישראל וגנותם בהתפתותם לעבוד ע"ז ולעזוב עבודת השם יתעלה שהוא מקור חיים והוא שהגוים אע"פ שהם עובדים ע"ז הם כלם משערים כי אין כאלהי ישראל. רוצה לומר שהם בעצמם פלילים כי לא כצורנו צורם כאמרו כי אל כצורנו צורם ואויבינו פלילים:

התועלת התשיעי הוא להודיע שהשם יתע' יקח נקם מהרשעים לגמרי אשר אינם כלל תחת ההשגחה הפרטית לעת תמוט רגלם מפאת ההשגחה הכוללת וזהו האופן אשר יביא השם יתעלה הרע בו לשונאי כי אין מדרכו להגיע רע בעצם אם לא מצד מה שהוא טוב כמו שביארנו בד' מספר מ"י ולפי שאין אלו באופן שיהיו ראויים שיגיע להם השם יתעלה רע על דרך התוכחות הנה יהיו נעזבים אל המקרים שיקרו מצד ההשגחה הכוללת ולזה גם כן אמר כל פעל שם למענהו וגם רשע ליום רעה:

התועלת העשירי הוא להודיע שבעבור השגחת השם יתעלה על האבו' יסבב כאשר יקרב יום איד שונאי ישרלא למהר ולהחיש העתידות למו מן הרעות כמו שעשה לישראל בצאתם ממצרים שכאשר היה קרוב לקץ החיש השם יתעלה העתידות לבא לשונאיהם והשלים ישראל באופן אל שיהיו ראויים שימהר הקץ בעבורם וזהו אמרו כי קרוב יום אידם וחש עתידות למו ולזאת הסבה אמר אני ה' בעתה אחישנה:

התועלת האחד עשרה הוא להודיע שהשם יתעלה לא יסכים לכלות ישראל לגמרי אבל יתנחם על עבדיו ובסוף הענין ירפא מה שמחצו ידיו וישיב נקם לצריו ואז ישבחו גוים עמו בראותם כי השם יתע' יקום דם עבדיו וכבר זכר שהשם יתע' נשבע כי כבר ישיב נקם לצריו להורות על שזה היעוד אי אפשר שלא יהיה בסוף הענין והוא מבואר שזה הדבר לא נהיה עד הנה כי לא שבו בבית שני כי אם נלו' יהודה ובנימן:

התועלת השתים עשרה הוא להודיע שאין בכאן שני פועלים יפעל האחד הרעות והאחד הטובות כמו שחשבו קצת הקודמים אבל הכל מסודר מפועל אחד וזה מבואר באלו הרעות אשר יעד השם יתעלה על חדושם והם הבאות על צד ההשגחה ואם אלו הרעות עלולות מהשם יתעלה העושה הטובות הנה בזה יתחייב שיהיו הרעות עלולות ממנו ועוד שאנחנו רואים שהוא גם כן יעד ברעות אשר חדושם הוא מצד ההשגחה הכוללת והיודע הדבר טרם חדושו בעצמות וראשונה הוא הפועל אותו כאמרו מי פעל ועשה קורא הדורות מראש כי לא יתכן שידע זה הפועל מעצמו מה שיעשה אחר אם לא יהיה האחד תחתיו ועלול ממנו וחלה אמר ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא כמו שביארנו בביאורנו לזה הפסוק:

התועלת השלש עשרה הוא להודיע שהשם יתעלה אינו מקבל שנוי כלל אבל רצונו הוא תמיד בעניין אחד ולזה מצאנו שמה שיעד בימים הקודמים קיים אותו בימים האחרונים וזהו אמר ראו עתה כי אני אני הוא כמו שביארנו:

התועלת הארבע עשרה הוא מה שרמז בזה המקום לתחיית המתים כי לא אמר אני אחייה ואמית אבל אמר אני אמית ואחיה ואמר אחר זה מחצתי ואני ארפא וזה יורה לפי השרשים הכוללים כי כמו שמחץ וידיו תרפאנה אשר מחץ גן ימית ויחיה אשר ימית וכבר נתבאר זה השרש ביאור שלם מדברי הנביאים ומצאנו גם כן באליהו ואלישע שהחיו המתים וידמה שזה המופת יהיה נעשה בעת שירצה השם יתעלה להפוך אל עמים שפה ברורה ויראה להם אז זה המופת הנפלא ע"י מלך המשיח כדי שידעו כלם כי הוא ה' ויכנעו כלם לעבודתו יתעלה:

פרק לג

פסוק א

פרשת וזאת הברכה

וזאת הברכה וגו' עד סוף הספר.

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם י"ט:

התועלת הראשון הוא להודיע לישראל שמה שהוא ראוי שיתברכו בו הוא מצד התורה אשר קבלוה עליהם לירושה כשנתנה השם יתעלה לישראל בזה האופן הנפלא ולזה הקדים זכירת נתינת התורה לישראל קודם זכירתו ברכותיהם להורות שברכותיהם תהיינה להם מזה הצד לבד יזכו לכל הברכות:

התועלת השני הוא לפרסם לישראל מה שעתיד להיות מלך בישראל כשיתקבצו כל זקני ישראל לבקש להם מלך כמו שנזכר בספר שמואל והנה סמכו לענין התורה להורות שבחירת המלך אז תהיה בזה האופן. ר"ל שכבר יזהירוהו שישמור דרכי התורה ולא יטה מהם כמו שנתבאר בתורה ונזכר שם בספר שמואל באופן מה:

התועלת השלישי הוא לפרסם כי מצד היותו מלך בישראל יקרה בסוף אל שיגלו ישראל מעל אדמתם כי בזה היה סבה אל שיסורו בני ישראל מאחרי ה' יתעלה ולזהו הוצרך משה להתפלל שיחיה ראובן ואל ימות בעת בא אליו תוקף הצרות עד שכבר ישובו אז למתי מספר ויגלו מעל אדמתם ישגיח השם יתעלה בו ובסיעתו שלא ישיגהו הכליון וזכר תחלה ראובן כי הוא והנטפלים אליו היו ראשונים שגלו מעשרת השבטים וזכר אחרי כן ענין גלות יהודה והורה על אורך זמנו וקושי קבוצו מפני רוב פיזורו בארצות במה שבקש מהשם יתעלה שישמע קול יהודה להביאו אל עמו וכאלו העיר בכאן על החלק המלכות באופן שיהיה גלות יהודה לבדו כמו שהיה הענין בסוף והנה עניין זאת הברכה כלל בזה שני דברים האחד הוא הודעת הרע העתיד להתחדש מזה כדי שיתנו זה ישראל אל לבם ולא יפנו לשאול להם מלך או לזרז המלכים שלא יסורו מאחרי ה' ולזה ביאר כי הסבה בזה הם חטאיו כאמרו ידיו רב לו והשני הוא התפלה לשם יתעלה שלא יכלו בגלות ושישיבם לאדמתם:

התועלת הרביעי הוא להודיע כי שבט לוי לא זכה לזאת המעלה מפני היותם מהשבט אשר היה ממנו משה על צד ההשגחה אליהם מצד הקורבה שהיתה להם עם משה אך זכו אליה מצד היותם מוכנים לזאת המעלה מלידה ומבטן ומהריון ולזה תמצא בשבט לוי שלא הסכימו עם ישראל בענין המסה והמריבה אשר רבו בני ישראל ונסו את יי' ברפידים לראות היש יי' בקרבם אם אין וכן לא חטאו במעשה העגל כמו שהעיד באמרו מי ליי' אלי ויאספו אליו כל בני לוי ולא עוד אלא שכבר הסכימו עם עצמם להתנכר לקרובים ולהרגם אם חטאו במעשה העגל וכבר התבאר שכן היה גם כן בהיותם במצרים כי שם היה אהרן מוכיח את ישראל שיוסרו מעבוד ע"ז כמו שזכר יחזקאל ובהיות הענין כן הנה לא היתה זאת המעלה להם אלא מפני היותם ראויים לה לא מפני הקורבה והאהבה שהיתה להם עם משה ולזה תמצא שלא בחר השם יתעלה להיות לנביא אחד

מקרובי משה ולפי שיהושע היה היותר ראוי וכן יש לדעת שאם היה בישראל יותר ראוי משבט לוי היה בוחר אותו השם יתעלה לעבודתו:

התועלת החמישי הוא במצות והוא להודיע שאין ראוי לקרוב שיהיה דיין כי הדיין ראוי שיהיה בלתי נוטה לדבר כי אם אל הדין ולזה חוייב בו שלא תהיה שם סבה תביאהו להטות הדין ולפי שכבר הפליג בזה המקום לשבח שבט לוי במה שאין מחק שאר האנשים לנהוג בזה המנהג והוא ההתנכר לקרוביו במשפט ידענו שאין ראוי שיהיה הדיין קרוב כי טבעו ימשכהו לאהבת קרוביו והיא משיכתו להטות הדין אם כשלא יוכל לראות לו חובה אם כשיראה לו חובה אהבתו תכסה פשעיו:

התועלת הששי הוא מה שלמדנו מפני הסדור הנמצא במה שזכר מעניין שלמיות שבט לוי מפני שזכר תחלה תומים ואורים ואח"כ זכר הוראתם משפטי השם יתעלה ותורתו לישראל ואח"כ זכר הקטרתם הקטרת במזבח הזהב ואחר כך זכר העלאת העולה וזה כי בזה נתישר לענינים נפלאים מכוונות התורה באלו העבודות והנה הקדים תחלה זכר האורים והתומים להודיע שהתכלית הראשון בעבודה הנכבדת אשר נתנה השם יתעלה לזרע אהרן הוא הגעת הנבואה במה שיצטרך מזה לישראל בכל ענייניהם שהיו על פי השם ולזה הקדים לזכור התומים קודם האורים מה שלא עשה כן במה שקדם כי התומים הולכים מהלך השלמות מהאורים כמו שביארנו במקומו והעיר בזה שהוא מתחיל מהקודם במעלה ואם הוא מאוחר בסדר ואחר כן זכר ענין שלמותם במשפטי התורה ובתורה בכללה להורות לישראל לפי שזה התכלית הנזכר תחלה יגיע באמצעות התכלית הנזכר שנית וזה כי הנבואה לא תגיע כי אם למי שהוא ראוי לה וזה כי השלמות בתורה ובעיון יגיע להם מצד העבודה לשתי סבות האחת היא העבודה בעצמה תישירם לעמוד על סודות נפלאים מחכמת הנמצאות כמו שביארנו במה שקדם והם יעמידום על הרבה מכונות התורה והשנית היא כי מפני המתנות שזכרו בהם מפני זאת העבודה לא תהיה להם טרדה בצרכי הגוף ויהיו תמיד פנוים לעבוד השם יתעלה ולחקור בתורה ובעיון וזה ממה שישירם גם כן לעמוד על סודות החכמה והתורה ואחר כך זכר הקטרתם הקטרת במזבח הזהב להעיר כי מדרגתה מהעבודה הנעשת במזבח החצון הוא מדרגת השלמות והצורה וכבר התבאר במה שנתנו מסבות אלו הדברים ואחר זכר הכליל לבד מהדברים הנעשים במזבח החיצון כי הוא הולך מדרגת השלמות משאר הדברים הנעשים שם והוא בעצמותו מישיר להגעת הנבואה אל הראוי לה באופן נפלא כמו שהתבאר מדברינו במה שקדם:

התועלת השביעי הוא להודיע שהוא ראוי לכל מי שיש לו חלק מהשלמות האנושי שישלים בו זולתו כי זה הוא דרך השם יתע' להשגיח בהשלמת הנמצאות בזה האופן עד שלא יקצר מהגיע להם שלמות אפשר שיקבלוהו ולזה אמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל כאלו אמר ידעו משפטיך ותורתך להורות כי אחר שידע אותם הם מחוייבים להורות לישראל:

התועלת השמיני הוא להודיע שכבר נתפרסם ונודע למשה בנבואה מה שהגיע לכהנים בבית שני מהמלחמות ולזה התפלל עליהם שינצחו אויביהם וכבר נתקיים זה לה אז כמו שנתפרסם מדבר מלחמות החשמונים:

התועלת התשיעי הוא להודיע שכבר נתפרסם ונודע למשה בנבואה מה שהגיע מהארץ לשבט שבט וזה מבואר ממה שנזכר מנחלת בנימין ובני יוסף וזבולון וישששכר ודן ונפתלי ואשר ולזה יחוייב שנודה שמה שהגיע על פי הגורל לשבט שבט הוא היה הראוי לו לפי מה שגזר השם יתעלה ולזה יתבאר שמיי' כל משפט הגורל:

התועלת העשירי הוא מה שהעיר כי כבר יהיה לגדול שבמנהיגים שיצאו מבני יוסף ההדר ואע"פ שיצאו מבניו מנהיגים ומלכים רבים הנה זה ייוחד מכלם כי הוא ינגח עמים יחדיו על קצות הארץ וזה יהיה משיח בן יוסף אשר יבא תחילה ויצליח הצלחות עצומות למען לא תגדל תפארת בית דוד ויושב ירושלם על איש יהודה כמו שנזכר בספר זכריה ואמר שאלו המנהיגים שיצאו מבני יוסף הם רבבות אפרים והם אלפי מנשה ר"ל שבזה יהיה גודל אפרים על מנשה לא במספר כי מספר בני מנשה יהיה יותר רב מכל המספרים שנמנו ותמצא גם כן בספר יהושע שאמר מטה מנשה ליהושע למה נתתי לי גודל אחד וחבל אחד ואני עם רב אשר עד כה ברכני יי' והנה כשתחקור תמצא שכבר יצאו מנהיגים רבים ומושלים משבט אפרים ומשבט מנשה אך הגדול שבמנהיגים ההם והוא הנקרא בכור שור ייוחד מהשאר שהוא ינגח יחדיו אפסי ארץ מה שלא עשה אחד מן הראשונים:

התועלת האחת עשרה הוא להודיע שהש' יתעלה הוא המנהיג כל הגלגלים ומניע אותם בכללות ואינו אחד מהמניעים המיוחדים אשר יניעו גלגל מיוחד כמו שחשב הפילוסוף ולזה אמר אין כאל ישורון רוכב שמים באר שבזה העניין יתבאר ייחוד השם יתעלה משאר השכלים הנבדלים המניעים והנה זה כן לפי שכל אחד מהם מניע מיוחד לאחד מהגלגלים ולזה לא ידעו מנימוס הנמצאות וסדרם וישרם כי אם מעט כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמו ואולם ה' יתע' הוא על כולם והוא יודע הכל והם לו כמו כלים ומשרתים לעשו' רצונו:

התועלת השתי' עשרה הוא להודיע שבעניין חדוש השחקי' בעצמם כאמרו תרקיע עמו לשחקי' חזקים כראי מוצק ואל זאת ההויה רמז באמרו ובגאותו שחקים ר"ל ברוממות הש"י המציא שחקים ואל זאת ההויה רמז באמרו ויאמר אלהים יהי רקיע והשני הוא שומו אותם במדרגת המעון והנושא לאלהי קדם והם המלאכים שברא ביום ראשון שהם ברואי' קודם הרקיע וזה היה כשיתנועעו מהם מעצם ציורם וזאת ההוויה השנית רמז אליה באמרו ויקרא אלהים לרקיע שמים ר"ל ששמם מתנועעים מהמלאכ' שנבראו ביום ראשון זאת התנועה הסבובית אשר להם ולפי שזאת התנועה תחייב שיהיו שם ב' נקודות מתנועעות הם כדמיון קוטבים הנה קרא הגלגלים שמים מפני אלו התנועות שימשכו מהם ברקיע שני מקומות ידמה שירמוז אליהם ויאמר לכל אחד מהם שהו' שם מורה על המקו' ואמנם ההוייה השלישית והוא היותר נפלאה היא מה שחדש בשחקים מהמאורות הכוכבים באופן שיפע מהם כזה העולם השפל מה שיהיו בו השחקי' זרועות עולם כי עניין זה השפע הוא נעלם מאוד איך יתכן שיתחייב זה מהגרמים השמימיים מפני היותם משוללים מכל האכויות שיתחייבו מהם:

התועלת השלש עשרה הוא להודיע שראוי לבטוח בייעודי הש"י שיבואו כי לו הגבורה והממשלה לעשות מה שירצה ולא יעצרוהו השמים לרכוב אל מה שירצה כי הוא בראם ועשאם וממנו עלול כל מה שישפע מהם ובהיות הענין כן הנה ראוי לישראל שיבטחו במה שיערם מדבר ירושת הארץ ומהשמדת הגוים ההם:

התועלת הארבע עשרה הוא להודיע מעלת ישר' ורוממותו על שאר האומות כי אין בהם עם נושע בהשם תשועת עולמים זולתו והוא לו למגן מהרעות הראויות ליפול עליו מפני דבקות השגחתו הפרטית בו:

התועלת החמש עשרה הוא להודיע איך נפלא דבר משה בחיים ובמותו עד שכבר מת על פי ה' בלא חולי או חלשה קדמוהו והשם ית' קבר אותו על דרך מופת באופן שלא נגעה בו יד אדם לקברו ולא נודע מקום קברו לאחד מן האנשים ושכבר מת בכמו הרגע שנולד בו עד שכבר היה במותו בן ק"כ שנה בלא פחות ובלא יתר ואמנם היה זה כן לבאר עוצם ההבדל בינו ובין שאר האנשים כי אולי יספק אחד ויאמר ולמה לא יתכן שם נביא אחר נביא תורה כמשה ואיך גזרה התורה שלא תשתנה התורה הזאת לעולם ולא תקבל תוספת ולא חסרון הנה אם כן יהיה זה כח אשר בו תהיות נביא תורה לבטלה הנה התשובה בזה כי אין שם אחר ישוה למשה בזה הענין כי נבואתו זאת התוריית היא נוהגת כמנהג הנפלאות ואין זה כה לנביא במה שהוא נביא אם לא היה זה על דרך פלא והשם יתע' ביאר שאין רצונו לעשות עוד תורה אחרת ולא להוסיף ולא לגרוע תוספת

ולא גרעון נצחי ולזה יסור ממנו זה הספר והנה נתיחד בזה משה ולפי שהוא היה עבד ה' בחייו ובמותו וכל מעשיו היו על פי ה' ולזה היה תמיד עם הש' יתעלה עד שהנבואה היה מגעת לו בהקיץ. ואולם התועלות המגיעות מפני היות קבר משה בלתי נודע לאחד מהאנשים כבר זכרנוהו במה שקדם:

התועלת הששׁ עשרה הוא להודיע שאין ראוי להתאבל על האדם יותר מראי ואף על פי שהיה גדול המעלה בתכלית מה שאפשר הלא תראה כי משה רבינו עם גודל מעלתו בממשלה וגדולה לא הסכימה התורה שיהיה ימי בכי אבלו כי אם שלשים יום כמספר ימי בני אהרן:

התועלת השבע עשרה הוא להודיע שמתנאי הנביא שיהיה חכם ולזה הגיד כי יהושע בן נון היה מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו עליו ומפני זה נתיחד אחר משה רבינו להיות לנביא מפני היותו היותר חכם שבעם והיותר ראוי לנבואה:

התועלת השמנה עשרה הוא להודיע ההבדלים שבין משה ובין זולתו משאר הנביאים שיהיו נביאים בישראל לבד והם שלשה האחד כי השם ית' ידעו פנים אל נפים בהקיץ בזולת מראה או חלום ולזה לא יהיה צריך להתבודדות הדמיון מבין שאר כחות הנפש כי השפע שהיה מקבל משה היה משכל ואל שכל בזולת אמצעות כח דמיוני מה שאין כן בשאר הנביאים שיהיו נביאים בישראל והשני הוא כי אותותיו ומופתיו רבו מאד ונתפשטו בעם רב ובארץ רחבה מאד כי כבר נעשו לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו רזה דבר לא קרה לנביא זולתו מהנביאים שהיו נביאים בישראל לבד והשלישי כי הוא התמיד להראות יד השם ית' החזקה ומוראים גדולים לעיני כל ישראל זמן ארוך אורך נפלא וזה דבר לא יקרה גם כן לזות מהנביאים עם מה שהיה בדברים ההם מהפלא העצום כמו שנתבאר בתורה:

התועלת התשע עשרה הוא מה שהעידה התורה באמ' ולא קם נביא עוד בישראל כמשה שכבר יקום נביא אחר כמשה באלו הדברים אשר זכר אך לא יהיה נביא בישראל לבד אבל בישראל ובשאר האומות והוא יחדש' רבוי האותות והמופתים כמשה במקום רחב מאד ולעם רב ויתמיד להראות יד הש"י החזקה והמורא הגדול לעם רב ולפי שלא היה נביא כזה עדיין בשום מקום לאלו הדברים ידענו שזה יהיה משיח בן דוד אשר ירו' ונשא וגבה מאד ויתחדשו על ידו אלו המופתים הנפלאים להפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יי' ולעבדו שכם אח' ואז יהיה שלו' בעולם מפני שלא תהיינה שם אמונו' מתחלפות ולזה יכתתו חרבותיהם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה והיא האבן אשר נרמז אליה בדברי דניאל שמלאה הארץ

והיא אשר אמר עליו וביומיהון די מלכייא אינון יקים אלהא שמייא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותא לעם אחרן לא תשתבק והוא אשר אמר עליו וליה יהיב שלטן ויקר ומלכו וכל אומייא עממייא ולשנייא ליה יפלחון שלטניה שלטן עלם די לא יעדי ומלכותיה די לא תתחבל. ה' ית' למען רחמיו ימהר יחישה מעשהו למען נראה אמן אמן סלה. ובכאן נשלם הביאור בדברי התורה בכללה והתועלת המגיעות מהם והתהלה לאל אשר עזרנו כרחמיו וכרוב חסדיו ומרומם על כל ברכה ותהלה אמן סלה. והיתה השלמתו בכ"ג לירח שבט של שנת צ"ח לפרט האלף הששי פה בעיר האזוב יכוננה עליון אמן:

פנו מקום אל ליואי / הוא הרלב"ג פרוונצאלי / תורה פירש בלתי מדרש / אין בו דבור בלתי שכלי

לכן כל איש אל יתיאש / את עצמו מן זה הכלי / אל כל שואל מי הפועל / נאמר הוא שר דניאלי

פה ווינציה היפיפיה / האומרה אין לי בת גילי / על יד דופסים בעלי מעשים / ראשם קורנילייא ישראלי

גם הוא סך לפרט הכללי / השיר הביא זמר לוי / השיר הביא זמר לוי / יה סוף לשמו ראשו אלי:

הגבר הוקם על המלאכה צעיר המחוקקים קור"נילייו אדי"ל קינד לבית הלוי.